This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
DUTCH HISTORY
FUND

AP
14
.V123

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE
DUTCH HISTORY
FUND

AP
14
.V123

VADERLANDSCHE LETTER-OEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunſten en Wetenſchappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1814.

MENGELWERK.

dubb. verk.

Te AMSTERDAM, bij
G. S. LEENEMAN VAN DER KROE
en
J. W. IJNTEMA.
1814.

INHOUD

Dutch Lit.
Nijhoff
10-17-24
10842

VAN HET

MENGELWERK.

FRANCESCO PETRARCA geschetst in eene Redevoering, door G. J. MEIJER. 1
Over de luchtigheid in Ziekenvertrekken. 26
Over het aanwezen van een Noordelijk Vastland. Door MALTE-BRUN. 31
Hartelijke Uitboezeming bij het begin des Jaars 1814. 35
De herstelde Vrijheid van de Drukpers. Door M. WESTERMAN. *Dichtstuk.* 39
De moderne *Spartanen.* 44
De bijeenroeping der *Notabelen* in *Frankrijk.* 45
Zonderling Accoord. 46
Het Mierennest. *Dichtstukje.* 46
Redevoering over den Winter, ten betooge van Gods wijsheid, magt en goedheid in denzelven. Door A. H. VAN GELDER. 49
Over de Gezondheidsbron van *Cleef.* Door E. J. THOMASSEN A THUESSINK, *Hoogleeraar aan de Akademie te Groningen.* 73
Iets, over de *Russische* Krijgslieden, en de *Kozakken*, *Tartaren* en *Kalmukken.* 81
Brief van den beroemden RABENER aan zijnen Vriend FERBER te *Warschau*, betreffende de belegering van *Dresden* enz. ten jare 1760. 87
Over den Naam en de Gedaante van de *Cocquarde.* 92
Aan mijne Zoontjes. Door M. WESTERMAN. *Dichtstukje.* 93

INHOUD.

De geſtrafte IJdelheid. 95
Naïve Trek van de Marquiſin DE FLEURY. 96
Bedenkingen, over den zedelijken invloed der Geſchiedenisſe. Door G. WALKER, *F. R. S.* 97
Vierde Brief van *Philalethes* aan *Euleptos*, over het Dierlijk Magnetismus. 102
Over het Lied: *Wilhelmus van Nasſouwen. Door* Mr. J. SCHELTEMA, *Lid van het Hollandsch Inſtituut, enz.* 109
Brief van een' Huisvader, over de ongemakken, welke de invoering van de zenuwen ten gevolge heeft gehad. 123
De Landſtorm Door M. WESTERMAN. *Dichtſtuk.* 130
Het Vliegen-proces. Uit eene oude Kronijk. *Eene Vertelling van* LANGBEIN. 142
Franſche Historiekennis. 155
SCHILL. Eene Geesten-ſtem. Door Mr. H. A. SPANDAW. *Dichtſtukje.* 156
Bedeſtond, gehouden op den 2den van Sprokkelmaand 1814, door M. STUART, *Leeraar bij de Remonſtrantsch-Gereformeerde Gemeente te Amſterdam.* 157
Vervolg van den vierden Brief van *Philalethes* aan *Eleptos*, over het Dierlijk Magnetismus. (*Zie bl.* 109.) 164
Merkwaardige Bijzonderheden wegens *Groenland.* 172
Verſlag wegens het nog zeer ſchaars bekende Koningrijk *Nepaul.* Door Kolonel KIRKPATRICK. 179
Eenvoudig doch treffend Verhaal van de Vroedvrouw, welke HENDRIK DEN IV zijn eerſte Kind bragt. 186
De Geldverloochening, of de ſchoonſte Vrouw van *Berlijn.* Door Mevr DE MONTOLIEU. *Zedelijk Verhaal.* 103
Iets, over den oorſprong der Tafelconditie: *Dokter Snel!* 198
Een zalig Nieuwjaar. Door Mr. A. S. VAN REESEMA, *Advocaat te Rotterdam.* Dichtſtukje. 200
Aardige Gezegden van den *Engelſchen* Schouwſpeler FOOTE. 204
Redevoering, over den invloed, welken de heerſchende denkbeelden des Volks omtrent het Staatsbelang hebben op het lot van den Staat. Door Mr. A. SIEWERTSZ VAN REESEMA, *Advocaat te Rotterdam.* 205

Vijf-

INHOUD.

Vijfde en laatſte Brief van *Philalethes* aan *Eleptos*, over het Dierlijk Magnetismus. 224
Merkwaardige Bijzonderheden wegens *Groenland*. (*Vervolg en ſlot van bl.* 179.) 228
Volksoproer in *Engeland*, ten Jare 1381. 234
De Geldverloochening, of de ſchoonſte Vrouw van *Berlijn*. (*Vervolg en ſlot van bl.* 198.) 23
Ter Nagedachtenisſe van JAN FREDRIK HELMERS. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtſtukje.* 245
Iets, rakende de *Fedra* van RACINE. 248
Opmerkelijk Geval, rakende twee Schapen. Door W. KROOK. 249
Aan de Nederlandſche Vrouwen. *Dichtſtukje.* 250
Een paar Anecdoten. 252
Verhandeling, over het gebruik en misbruik der Romans. Door N. SWART. 253
Over het Slaapwandelen en het Dierlijk Magnetismus. Naar het *Latijn* van Prof. K. SPRENGEL, door A. NUMAN, *Med. Doct. op het Hoogezand.* 272
Berigten, *Noorwegen* betreffende. 284
De Krooning van LODEWIJK DEN XVI, Koning van *Frankrijk*. 289
JAN BERTRAND. 294
Lentezang voor 1814. *Dichtſtukje.* 298
De Landjonker en zijn Poedel. Naar LANGBEIN. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtſtukje.* 300
BONAPARTE's regtmatige afkeer van den zelfmoord. 304
Graffchrift voor een' oorlogzuchtigen Dwingeland. 304
Leerrede, ter opwekking tot eene dankbare hulde aan God voor *Nederlands* verlosſing van het Franſche juk, en ten aandrang van die pligten, welke het verloste Vaderland van zijne Burgers, thans inzonderheid, afvordert. Door C. W. WESTERBAEN, *Leeraar bij de Remonſtrantsch-Gereformeerde Gemeente te Amſterdam.* 305
Over het Slaapwandelen en het Dierlijk Magnetismus. (*Vervolg van bl.* 283.) 318

Redevoering, over het belang, hetwelk de Staat heeft bij de zedelijkheid der Burgers. Door Mr. A. SIEWERTSZ VAN REESEMA, *Advocaat te Rotterdam.* 327
Het Leven van den Marquis WELLINGTON. 339
De verwoesting van *Moscow* door de *Franſchen.* Door Sir R. K. PORTER. 352
Ons Wenſchen. Door B. KLIJN, BZ. *Dichtſtukje.* 365
De Slaaf geworden Schilder. *Dichtſtukje.* 367
Bijvoegſel tot het vorenſtaand Leven van den Marquis WELLINGTON. 368
Naïf Gezegde. 368
Redevoering, over het belang, hetwelk de Staat heeft bij de zedelijkheid der Burgers. (*Vervolg en ſlot van bl.* 339.) 369
Over het Slaapwandelen en het Dierlijk Magnetimus. (*Vervolg en ſlot van bl.* 327.) 378
Verſlag wegens het nog zeer ſchaars bekende Koningrijk *Nepaul.* (*Vervolg en ſlot van bl.* 185.) 386
De terugtogt des Franſchen Legers van *Moscow.* Een Tegenhanger van *De verwoesting van Moscow door de Franſchen.* 394
Bij de eerſte tijding van den intogt der Bondgenooten in *Parijs.* Door B. H. LULOFS. *Dichtſtuk.* 404
Beſchrijving van het *Kremlin*, en Iets over *Wilna.* Door Dr. CLARKE. 407
Gewaand bovennatuurlijk Verſchijnſel, in *Gloucesterſhire* voorgevallen. 410
Aan mijne Kinderen, bij het zingen van het Wilhelmuslied. Door W. H. WARNSINCK, BERNSZ. *Dichtſtukje.* 413
Oorſprong van *Six Bruggetje*, een, bij de liefhebbers van Prentkunst, bekend Prentje van REMBRANDT VAN RHIJN. 415
Jeugdige Geestigheid van den Prins Regent van *Engeland.* 416
ALVA. 416
Verhandeling, over het vierde Boek der *Georgica*, of Landgedichten, van VIRGILIUS. Door P. CHEVALLIER, *Predikant bij de Walſche Gemeente te Amſterdam.* 417

Waarneming van eene zeer zeldzame Ziekte, (*Morbus maculosus hæmorrhagicus Werlhofii.*) Door N. PARADIJS, *Med. Doct. te Leyden.* 432
Levensberigt van ALEXANDER, Keizer aller *Rusſen.* 436
De Val van NAPOLEON. Door H. VAN LOGHEM. *Dichtſtuk.* 443
Brief eens Franſchen Officiers aan den Heer B. te *Amſterdam*, geſchreven uit *Parijs*, 22 Mei 1814, over zijne doorgeſtane rampen in den laatſten Rusſiſchen Veldtogt. 449
Verſlag van het Graf van den Profeet ALI. Door Mr. GRIFFITHS. 456
Bedenkingen omtrent het woord *Coquarde.* 460
Aanmerkingen, over de afleiding der Tafelconditie, het drinken van een zoogenaamd *Dokter Snelletje.* 461
Een Maaltijd in *Ierland.* Door Miſs EDGEWORTH. 462
Levenswijze van eene *Madraſſe* Dame. Door Mrs. GRAHAM. 464
Proeve, over het Naïve. 465
Over het bezoeken van Zieken. 477
Levensberigt van ALEXANDER, Keizer aller *Rusſen.* (*Vervolg en ſlot van bl.* 443.) 484
Het Beleg van *Aubigny.* Een Tafereel uit het Leven van HENDRIK DEN IV, Koning van *Frankrijk.* Door F. RÖCHLITZ. 490
De ſtandvastige Liefde van Alexis en Aline. Naar MONCRIF. Door H. TOLLENS, CZ. *Romance.* 499
Zeldzaam Regtsgeding in *Engeland. Eene ware Gebeurtenis.* 506
Opmerkelijke Bijzonderheden, wegens twee befaamde Engelſche Gierigaards. 507
Rusſisch Patriotisme. 511
Maarſchalk Voorwaarts! 511
Gruwel der Verwoesting. 512
NAPOLEON's Politiek. 512
Proeve, over de *Georgica*, of Landgedichten, van VIRGILIUS. Door P. CHEVALLIER, *Predikant bij de Waalſche Gemeente te Amſterdam.* 513

Ver-

INHOUD.

Verhaal van eene merkwaardige Genezing der *Hydrophobie* (Watervrees) door Aderlating. 527
De Zwavel in den Kinkhoest aangeprezen. 533
De Kabarder en de Marmot. Door J. A. OOSTKAMP. 534
Over den moed om te ſterven. Of Proeve, ter oplosſing der vrage: waarom BUONAPARTE, bij zijnen val, zichzelven niet hebbe omgebragt. 536
Het Beleg van *Aubigny*. (*Vervolg van bl.* 499.) 542
Iets, over Graffchriften. 551
Bij de aankomst van den eerſten Haring, onder herſtelde Hollandſche Vlag, te *Vlaardingen*, op den 11 Julij 1814. Door P. R. FEITH. *Dichtſtukje*. 554
Karakter van het Spaanſche Landvolk. Door JACOB. 556
Het *Baniaanſche* Hospitaal te *Suratte*. Door Mr. FORBES. 558
Keizerlijke Broederliefde. 559
Rusſiſche Geestdrift. 559
FREDERIK WILLEM. 560
Over Natuur en *Ideaal* in de Gewijde Bladeren. 561
Verhaal van eene merkwaardige Genezing der Watervrees door Aderlating. (*Vervolg en ſlot van bl.* 533.) 581
Iets, over de *Vaccine* en Kinderpokken. Door R. LANDSKROON, *Stads Med. Doct. te Purmerend*. 589
Het Beleg van *Aubigny*. (*Vervolg en ſlot van bl.* 551.) 592
Gruwzaamheden der Inquiſitie te *Goa*. Door M. DELLON. 601
Waarom klagen de Geleerden, dat zij zoo weinig genoegen ſmaken in de wereld? 604
Sophia, of de ſchoone Blinde. Door Mevr. DE MONTOLIEU. *Zedelijk Verhaal*. 607
Op een' regenachtigen Zomerdag. Door W. H. WARNSINCK, BERNSZ. *Dichtſtukje*. 616
Nederlandsch Volkslied. Door Mr. H. A. SPANDAW. 619
Verhandeling, over den Schijndood. 621
Geneeswijze der verharde klieren en knoestgezwellen in de borſten der Vrouwen, door het afwisſelend gebruik van Braakmiddelen en *Belladonna*. Door L. F. B. LENTIN. 637

Na-

INHOUD.

Natuurlijke Historie van den *Rinoceros*, of het Neushoorndier, 641
De Gevangenneming en Dood van den Hertog VAN ENGHIEN, 646
Sophia, of de schoone Blinde. (*Vervolg en slot van bl.* 6:6.) 653
De Taal der Oogen. Door Mr. H. A. SPANDAW. *Dichtstuk.* 661
Puntdicht. 664
Dankrede, wegens den Vrede. Door JAN BRQUWER, *Leeraar der Doopsgezinden te Leeuwarden.* 665
Merkwaardige verplaatsing van de afscheiding der Pis naar de Long, en genezing der daardoor ontstane verzwering door Loodsuiker. Door M^r. IJPMA, *Med. Doct. en Vroedmeester te Nijmegen.* 674
Levensschets van den Generaal MOREAU. 681
Het Dollhuis. *Een Vertoog.* 695
De waarde eener Oud-Hollandsche Spreuk. *Dichtstukje.* Door M. WESTERMAN. 708
LAVATER en CAGLIOSTRO. 712
Turksch Regt en Regtsgeleerdheid. Door Mr. CLARKE. 713
De Jeugd van LODEWIJK DEN XVI. 714
Keizer ALEXANDER en Mevrouw VAN STAEL. 715
De Deugd van Prinses PAULINE. 715
De kwalijk geplaatste Eereboog. 715
Zeldzaam Voorbeeld van ondoofbaren Haat. 716
Naïf Antwoord. 716
Op de Tentoonstelling. *Dichtstukje.* 716
De Verjaring van het Herstel van *Nederland* en van den Geboortedag van FREDERIKA LOUIZA WILHELMINA, Gemalinne van WILLEM I, souvereinen Vorst, godsdienstig gevierd, op den 18 November 1814, door M. STUART, *Leeraar bij de Remonstrantsch-Gereformeerde Gemeente te Amsterdam.* 717
Aanmerkingen, betreffende de Waterzucht, en de werkzaamheid der daar tegen aangewende Middelen. 726
Verslag van de Redding eens Drenkelings door Z. K. M. den

den Keizer van *Rusland*, openbaar gemaakt door de Koninklijke Maatschappij ter bijbrenging van Schijndooden, te *Londen*. 733
De Eerdienst der *Moraviſche Broeders*. Door Mevr. VAN STAËL. 739
De Verjaring van den Slag bij *Leipzig*, October 1813. Door C. DE KONING, LZ. *Dichtſtukje*. 743
Op de Tentoonſtelling der Kunstwerken van nog in leven zijnde Nederlandſche Meesters, te *Amſterdam*, 1814. Door M. WESTERMAN. *Dichtſtuk*. 745
Eene Leeuwenjagt, bij *Kaira*, in *Bombay*. 748
Iets, over de eerſte lettergreep van het woord *Weerwolf*. 751
De Taal der Handen. Door H. VAN LOGHEM. *Dichtſtuk*. 754
Aan mijn jonggeboren Neefje JOHANNES MARTINUS. *Dichtſtukje*. 758
Anecdote. 760
Belangrijke Schets van Lady JOANNA GREY. Door Mevr. VAN STAEL. 761
Beſchrijving van de ontzettende Verwoestingen der Zwarte Pest in de XIVde Eeuwe. 775
De Vlugt van KAREL II, Koning van *Engeland*, na den Slag van *Worcester*. 782
Kerkelijke Aanſpraak op den Dankſtond van den 18 November 1814. Door F. HOEKSTRA, *Leeraar der Doopsgezinde Gemeente te Harlingen*. 790
Het jongſte Gerigt. Naar GILBERT. *Zangſtuk*. 795
Vader WILLEM. Door W. H. WARNSINCK, BERNSZ. *Dichtſtukje*. 798
Turkſche Spreuken. 801
Een gelukkig Huwelijk, door eene verkeerd beſtelde boodſchap veroorzaakt. 802
Anecdote van den Vader van BUONAPARTE, door laatstgemelden zelf verhaald. 803
GEORG ROUX DE CORSE. 804

Het *Portret* van WELLINGTON tegen over bl. 352.

MENGELWERK.

FRANCESCO PETRARCA. (*)

DOOR

GERRIT JOAN MEIJER.

De Dichters, die den hevigſten hartstogt en het fijnſte gevoel hebben bezongen, de Minnedichters, maken in de letterkunde eene belangrijke klasſe uit, die men, door een overhaast oordeel misleid, misſchien alleen als belangrijk voor de jeugd aanmerkt, doch wier gewigt weldra ook tot gevoelige harten van elken ouderdom wordt overgebragt; voor de jeugd, omdat zij ſchilderen, wat deze gevoelt; voor den volgenden leeftijd, omdat zij bij denzelven aangename herinneringen opwekken. Koude en ongevoelige zielen, die te veel aan het ſtoffelijke van dit leven gehecht zijn, om zich voor die aandoeningen te openen, welke deszelfs bekoorlijkheid uitmaken, belagchen, in welken leeftijd ook, de uitdrukking van een gevoel, dat zij niet kennen. Een zanger van het gevoel is voor hen niet anders, dan een verkwister van onverſtandige woorden en van ijdele klanken. Hoe meer hij zich aan het ſtoffelijke *onttrekt*, *hoe minder hij hun behaagt*. Zij lezen en verſtaan hem niet. Is het nu zelf een hartstogt, geheel vrij van den dwang der zinnelijkheid; is het het zuivere ideaal der liefde, die hij in zijne zangen ſchildert, omdat hij daarnaar ſtreeft, omdat hij zich daartoe verheft, hoe weinige goedkeuring en toejuiching zal hem dan te beurt val-

(*) Voorgelezen in de Amſterdamſche afdeeling der *Hollandſche Maatſchappij van fraaije Kunſten en Wetenſchappen*, den 14 Januarij, en in de Maatſchappij *Felix Meritis*, den 3 Februarij, 1813.

vallen! Of hoe vele verdienſten moet hij dan niet bezitten, om deze ongevoeligheid voor zijn onderwerp, dit vooroordeel tegen zijne uitdrukkingen te overwinnen!

Deze verdienſten bezat PETRARCA, die zanger der liefde, bij uitnemendheid. Geen Dichter heeft gezuiverder en kieſcher gevoelens bezongen; en desniettegenſtaande is er, ſedert vijf eeuwen, geen zoo algemeen bemind en bewonderd als hij. Hij verſcheen in eene eeuw, waarin het zedebederf groot en de onkunde algemeen was; hij bleef bewonderd in de volgende eeuwen, waarin de wetenſchappen wel de zeden verfijnden, maar niet zuiverden; men huldigt hem nog in onze dagen, waarin de verlichting van den geest en de beſchaving der zeden meerdere vorderingen gemaakt hebben, hoewel wij tot de deugd niet meer genaderd zijn. Hij ſtemde zijne lier *voornamelijk* voor de liefde; en nog bekleedt hij op den zangberg die eereplaats, waartoe hij al aanſtonds werd verheven. Zou ik dan nog iets ter verontſchuldiging of aanbeveling mijner keuze behoeven te zeggen, om, in deze Redevoering, dien voortreffelijken Dichter te ſchetſen? Zulk een twijfel ware eene beleediging voor den ſmaak van ons land.

Maar PETRARCA was tevens ook de eerſte geleerde van zijne eeuw; zijne medewerking tot en zijn invloed op de beoefening der klaſſieke geleerdheid waren aanzienlijk, en door vele eeuwen heen was hij bij velen *alleen* als zoodanig bekend. Ik moet dus, door de beperking eener Redevoering genoodzaakt, een gedeelte van mijn hoofdoogmerk, om hem als Minnedichter te ſchetſen, opofferen aan mijne verpligting, om hem ook als beoefenaar der geleerde oudheid te doen kennen, en derhalve zal ik deze orde volgen:

1) Zal ik eene korte levensgeſchiedenis van PETRARCA geven;

2) Een beknopt begrip van zijne geleerde Latijnſche werken mededeelen; en

3) PETRARCA als Minnedichter ſchetſen.

FRAN-

FRANCESCO PETRARCA werd geboren den zoſten van Hooimaand, in den jare 1304, te *Arezzo*, in Opper-Italië, uit een geëerd en aanzienlijk geſlaeht. Zijn vader, een Florentijnsch regtsgeleerde, had deel genomen in de toenmalige Florentijnſche onlusten, bekend onder den naam der *zwarten* en *witten*. De factie der witten, waartoe PETRARCA's vader behoorde, de zwakſte geworden zijnde, werden zij, en hij met hen, uit *Florence* gebannen. Vele jaren zwierf dit vlugtend huisgezin van de eene Italiaanſche ſtad naar de andere, en vestigde zich eindelijk, toen onze PETRARCA negen jaren oud was, te *Avignon*, alwaar Paus CLEMENS V toen zijnen zetel gevestigd had. Dan, ook in deze ſtad konden zij niet blijven, van wege de duurte der levensmiddelen, en PETRARCA volgde zijne moeder en eenen jongeren broeder naar *Carpentras*, een ſtedeken in de nabijheid van *Avignon*. Hier genoot hij het onderwijs van den grijzen CONVENNOLE DA PRATO, eenen eerwaardigen geleerden, die hem de oude talen, de *Rhetorica* en *Logica* leerde. Opmerkenswaardig is het, dat, toen de oude PETRARCA eens met zijnen tienjarigen zoon de vallei van *Vaucluſe* bezocht, deze toen reeds met zoodanige verrukkende ontroering op het gezigt van die door hem onſterfelijk geworden plaats werd aangedaan, dat de vader zich verbaasde, en zich wegens de hartstogtelijke gevoeligheid van zijnen zoon verontrustte. De ongewone vorderingen, welke de jonge PETRARCA bij zijnen grijzen leeraar gemaakt had, deden den vader beſluiten, om den jongeling reeds vroeg, ter beoefening der regtsgeleerdheid, op de hoogeſchool te *Montpellier* te zenden. Dan, deze kon onzen jongeling weinig bekoren, en hij beſteedde die uren, welke voor de *Decretales* beſtemd waren, liever aan CICERO en VIRGILIUS en eenige andere Romeinſche Schrijvers, welken hij met vele moeite had afgeſchreven. Dit verneemt zijn vader, die, daarover zeer vertoornd, naar *Montpellier* ſnelt, en den kleinen boekſchat in het vuur werpt; maar de vertwijfeling en het gejammer van zijnen zoon bewegen hem, en hij redt nog den

bijkans half verbranden VIRGILIUS, door dit toeval nog meer de lieveling van PETRARCA geworden. Na een vierjarig verblijf te *Montpellier*, verwisselde hij deze hoogeschool met die van *Bologna*, alwaar hij den Dichter CINO DI PISTOJA leerde kennen, door wiens verzen hij voor het eerst op zijn eigen dichtvermogen oplettend werd. Weinig tijds daarna, na den dood van zijnen vader, keerde hij naar *Avignon* terug, alwaar hij nog in het zelfde jaar zijne moeder, en door de trouweloosheid van onmenschelijke voogden ook het weinige ouderlijk erfgoed verloor; zoodat hij nu zonder vermogen, zonder aanbeveling en zonder uitzigten, zich in eene stad bevond, waarin het zedebederf het toppunt had bereikt.

Dan, het onbesmette karakter van den tweeëntwintigjarigen jongeling, zijne edele innemende gestalte, zijne ontwikkelde talenten, en zijn reeds gekend dichtvermogen, maakten hem weldra gezocht en bemind bij de weinige edelen, die aan het hof van *Avignon* waren. JACOB COLONNA, een spruit van die steunpilaren van kunde en deugd in Italië, een jongeling van de schoonste geestvermogens en een onbedorven hart, met wien PETRARCA te *Bologna* vriendschap gemaakt had, nam hem in zijne bescherming. Hier genoot hij in de vriendschap, in de letteroefeningen, en in de genoegens van den rijkdom, alles, wat een ander zoude kunnen begeeren; maar in PETRARCA was nog een onvervuld ijdel, een ongenoemd en onnoembaar verlangen naar een ongekend iets. Nu zag hij LAURA, en hem ontbrak niets meer.

LAURA, het voorwerp van PETRARCA's liefde en zangen, was de dochter van AUDIBERT DE NOVES, een rijk en aanzienlijk ridder. Zij was gehuwd aan HUGO DE SADE, een rijk edelman van *Avignon*, jong, maar onbeschaafd en onbeminnelijk. LAURA, toen twintig jaren oud, was even verstandig en zedig als schoon. Niet de minste onbetamelijke wensch en hoop kon dus in den jongen Dichter opkomen. Haar te beminnen, dit in zijne zangen te kennen te geven, haar te behagen, de letteren

te

te beoefenen, en voor de vriendſchap te leven; dit was alles, wat PETRARCA konde wenſchen en verwachten, en ook alles, wat hij gedurende drie jaren deed.

Om zijne neiging ernſtig te beſtrijden, nam hij zijne toevlugt tot het reizen. Hij bezocht *Parijs*, *Vlaanderen*, *Luik*, *Keulen*, en een gedeelte van *Duitschland*; dan, naauwelijks acht maanden daarna, geleidde hem de liefde naar *Avignon* terug. Hier verkreeg hij nieuw voedſel voor zijnen hartstogt, daar een der bekwaamſte ſchilders van dien tijd, SIMON MEMMI DI SIENA, hem het afbeeldſel zijner beminde wist te bezorgen; en LAURA, vereerd door de openbare hulde van een algemeen bewonderd en bemind man, wist, zonder iets van hare onberispelijke deugd op te offeren, gedurig die geoorloofde bevallige middelen te bezigen, waardoor de zoogenoemde zwakke kunne zoo dikwerf een onbeperkt vermogen op het zoogenoemde ſterke geſlacht uitoefent; zoodat zij PETRARCA hoe langer zoo hechter aan hare ſchoonheid en deugd gekluisterd hield.

Na wederom zeven jaren voor de liefde en de letteren in *Avignon* geleefd, na *Rome* en eenige andere Italiaanſche ſteden bezocht, na eene lange en moeijelijke zeereis naar de Spaanſche en Engelſche kusten te hebben ondernomen, zonder nog eenige vermindering van zijnen hartstogt, koos hij zijn verblijf in eene eenzame vallei, eenige mijlen van *Avignon gelegen*, *om hier ongeſtoord zijne zielzuchten uit te boezemen*. Ik behoef ſlechts den naam van deze vallei, die hij door zijne zangen zoo beroemd, en als 't ware tot eenen klaſſieken grond gemaakt heeft, te noemen, om de zachtſte en teederſte gevoelens op te wekken: het was *Vaucluſe!* — Hier was het, waar zijn geest die heerlijke vruchten teelde, die hem bij de geleerden van zijne en de volgende eeuwen beroemd maakten; hier, waar hem de zanggodinnen den weg tot de onſterfelijkheid baanden. Van hier verſpreidden zich zijne dichtvruchten naar Italië en Frankrijk, en verwierven weldra zoo veel bewondering en roem, dat op één en denzelfden dag de

uitnoodigingen, en van de Univerſiteit van *Parijs*, en van den Senaat van *Rome* aankwamen, om den zanger van *Vaucluſe* met den dichterlijken lauwerkrans openlijk te kroonen. Natuurlijk bepaalde hij zich voor *Rome*. Op den 8ſten April van het jaar 1341, toen hij 37 jaren oud was, werd hij door zijnen vriend, den Graaf ORSO DELL' ANGUILLARA, toen Senator van *Rome*, op de luisterrijkſte en plegtigſte wijze op het Kapitool met den lauwerkrans gekroond, en ontving, na die plegtigheid, uit de handen van den eerwaardigen STEFANUS COLONNA, het diploma, waarin hij voor den grootſten Dichter van dien tijd erkend, en tot Burger van *Rome* verklaard werd.

Was PETRARCA als mensch, als letterkundige, en als dichter, bemind en vereerd, niet minder achting en roem verwierf hij zich als ſtaatsman, toen hij, kort hierna, door den Senaat van *Rome* verkozen werd, om met eenige andere aanzienlijke mannen (waaronder ook NICOLA DI RIENZO) den Paus CLEMENS VI plegtig in hunnen naam te verzoeken, om den pauſelijken zetel wederom naar *Rome* te verplaatſen. Hoewel dit verzoek, om meerdere redenen, vruchteloos was, boezemde PETRARCA, die de ſpreker dezer bezending was, den Paus toch zóo vele achting en genegenheid in, dat deze hem met een aanzienlijk Prioraat begiftigde. Van nu af werd hij meermalen met belangrijke ſtaatkundige bezigheden en zendingen belast; dan, noch deze, noch menigvuldige reizen, noch aanhoudende letteroefeningen waren vermogende, om zijne liefde te lenigen en hem rust te doen vinden. De kortſtondige omwenteling te *Rome*, door den dweependen en zwakken RIENZO ondernomen, konde wel voor een oogenblik zijne oplettendheid vestigen en zijne toejuiching behalen; dan, de natuurlijk noodlottige uitkomst dezer onderneming vervulde hem met afkeer en ſchaamte. Wars van alles, wat hem omringde, begaf hij zich naar *Parma*, waar hem de Paus eene aanzienlijke Praebende had aangewezen. Hier dacht hij eene genoegelijke rust te vinden; maar helaas! eene beſmettende ziekte, die toen in Italië verſchrikkelijk moorde,

de, ontroofde hem zijne dierbaarſte vrienden, en weldra vernam hij ook, dat zij zijn alles op aarde, zijne beminde LAURA, had weggerukt. Ik waag het niet, de diepe en wreede ſmart te ſchetſen, welke PETRARCA bij deze tijding gevoelde. Wanneer ik van zijne zangen gewaag, zal ik hem zelf zijne droefheid laten ſchilderen. Twintig jaren lang had hij haar met eene onveranderde verrukking en een onverdoofbaar vuur bemind; en nog tien jaren lang beweende hij haar verlies met dezelfde aandoeningen.

Nimmer had LAURA in dien tijd eene andere mededingſter in PETRARCA's hart, dan zijne liefde voor zijn vaderland, en aan deze gaf hij zich nu geheel en onverdeeld over. De verſchrikkelijke onlusten, de bloedige burgeroorlogen, die toen de meeste ſtaten van Italië verwoestten, troffen hem; en daar zijne kunde in ſtaatszaken hem aan allen dierbaar maakte, werd hij tot de gewigtigſte onderhandelingen of dadelijk gebezigd, of door Vorſten en Kardinalen geraadpleegd. Toen hij bij zoodanige gelegenheid zich te *Padua* bevond, werd hem, van wege de Republiek *Florence*, door zijnen vriend BOCCACCIO, het vereerend volksbeſluit overhandigd, waarbij het vonnis van verbanning, door de Florentijners voormaals tegen zijnen vader en deszelfs nakomelingen uitgeſproken, werd opgeheven, PETRARCA in alle de verbeurd verklaarde bezittingen herſteld, en hem het voorzitterſchap van de nieuwe hoogeſchool aangeboden. Gevoelig wegens alle deze bewijzen van hulde aan zijne verdienſten, bedankte hij echter voor het laatstgenoemde, en ging liever als bemiddelaar naar Venetië, om tusſchen dezen ſtaat en dien van *Genua* den verbroken vrede te herſtellen. Toen, eenige jaren later, KAREL IV, Keizer van Duitschland, Italië bezocht, werd PETRARCA gelast, hem in *Mantua* te begroeten; en zoo groot was de achting, door dezen Vorst voor onzen Dichter opgevat, dat hij zich door PETRARCA op zijne reis door Italië deed vergezellen. Na de terugkomst in zijne ſtaten, verhief hij den Minnaar van LAURA (zoo luidde het diploma) tot Graaf van het Duitſche Rijk, en noodigde hem op

de dringendſte wijze, zich in zijne ſtaten te vestigen. Dan, PETRARCA's gehechtheid aan zijn vaderland was te ſterk, om voor deze uitnodiging niet beleefdelijk te bedanken. Kort hierna, toen de VISCONTI's van *Milaan* den Koning van Frankrijk, JAN DE GOEDE, bij zekere gelegenheid wilden doen begroeten, verzochten zij, om deze zending op te luisteren, dat PETRARCA hunne ſpreker zoude zijn. Na zijne terugkomst gaven zij hem nog duidelijker en openlijker bewijs van hunne achting, door hem op te dragen, om het eerstgeboren kind van Hertog BERNABO, de oudſte van dit aanzienlijk en rijk geſlacht, ten doop te houden; eene eer, die in dien tijd alleen aan de aanzienlijkſten en magtigſten werd toegedeeld. In den jare 1362 wederom eene verſchrikkelijke beſmetting in de omſtreken van *Milaan* en *Padua* uitbarſtende, begaf hij zich naar *Venetië*, alwaar hij het beroemde geſlacht der CARRARA's onder zijne vereerders en vrienden telde. Om aan deze ſtad, die hem, gedurende zijn verblijf aldaar, eene fraaije woning had gereed gemaakt, zijne dankbare achting te bewijzen, ſchonk hij aan dezelve, ten behoeve van het openbaar onderwijs, zijne boekerij; en elk, die beſeft, wat, vóór de uitvinding der drukkunst, eene boekverzameling beteekende, beſeft ook de grootheid en waarde van dit geſchenk. Na een zesjarig verblijf te *Venetië*, hetwelk hij grootendeels aan de herziening zijner lettervruchten toewijdde, verliet hij deze ſtad, en zocht voor zijnen naderenden ouderdom een gezond en eenzaam verblijf. Dit vond hij, niet ver van daar, in een der ſchoonſte dalen tuſschen de *Euganeſche* bergen. In hetzelve lag een klein dorp, dat allengskens tot eene kleine ſtad aangroeide, en *Arqua* genoemd wordt. Hier liet PETRARCA, op eene uitgezochte plaats, eene niet groote, maar aangename woning bouwen, om in dezelve de overige dagen van zijn roemrijk, maar onrustig, leven door te brengen. Drie jaren lang genoot PETRARCA het geluk, dat zoo weinigen te beurt valt, om den avond zijns levens in ongeſtoorde rust te eindigen. Op den 18den

van

van Hooimaand des jaars 1374, in den ouderdom van 70 jaren, overleed hij in de armen van eenen eenig overgebleevenen vriend. Na de ontvangen tijding van zijnen dood, begaven zich aanſtonds ſommigen der aanzienlijkſte raadsheeren en geeſtelijken uit *Padua* en *Venetië* naar *Arqua*, om hem de laatſte eer te bewijzen. Zijn lijk werd geplaatst voor de kerk aldaar in een grafgeſteente van ruw marmer, rustende op vier lage marmeren zuilen, en met een kort Latijnsch opſchrift verſierd.

Dit was in 't kort de levensgeſchiedenis van dien zanger der liefde. Trachten wij nu, hem uit zijne werken nader te leeren kennen.

De Latijnſche werken van PETRARCA, waarvan hij alleen zijne onſterfelijkheid en zijnen roem bij de nakomelingſchap verwachtte, maken een boekdeel in folio van 1200 bladzijden uit. (*Baſel*, 1581.) Naauwelijks 80 bladzijden zijner Italiaanſche dichtoefening zijn, op het einde van dit kolosſaal boekdeel, als 't ware verworpen. Zij bekleeden aldaar die plaats, welke PETRARCA zelf hun toedacht. Hoe geheel anders hebben het oordeel en de ſmaak zijner nakomelingen daaromtrent beſliſt! Juist die mingeachte en verſtoten kinderen van zijnen geest hebben den vader zoo luisterrijk verheerlijkt, en zijnen ſchedel met eeuwig groenende lauweren verſierd; daar zijne lievelingen de eereplaats, welke hij hun had toegedacht, hebben moeten verlaten, en in hun geboortelland zoo wel, als bij het overig Europa, naauwelijks, dan bij name, bekend zijn. Men denke daarom niet, dat deze bijkans geheel vergeten vruchten zijns arbeids zonder eenige verdienſten zijn. Zij bezitten integendeel zeer weezenlijke, vooral wanneer men op den tijd harer geboorte, en op de nietsbeduidendheid let, welke de andere Latijnſche werken van dien tijd kenſchetſen. — Ik heb het mij ten pligt gerekend, de eenzijdige liefde van PETRARCA in zoo verre te eerbiedigen, dat ik van de geliefkoosde voortbrengſelen van zijnen geest met dien lof gewage, welken zij verdienen, om dan met een dankbaar genoegen mijne hulde en mijne bewondering aan die Godenzangen toe te

brengen, waardoor hij zoo heerlijk en zoo eenig in onze oogen uitblinkt.

PETRARCA gevoelde, dat, om de taal van het oude *Latium* zuiver en onvervalscht te ſchrijven, men de ruwe ſcholastieke taal geheel moest vergeten, en van den wanklankigen ſtijl der Rhetorica, godgeleerdheid en pleitkunde opklimmen tot de welſprekendheid en dichtkunde van CICERO en VIRGILIUS. Dezen waren de voorbeelden, welken hij voor zijne verzen en voor zijn ondicht verkoos. Slechts een vlugtig overzigt zijner Latijnſche werken overtuigt ons, met welk een gelukkig gevolg hij die twee onnavolgbare Romeinen beſtudeerd, en hunnen kernigen, ſierlijken en bevalligen ſtijl zich ten nutte gemaakt heeft. Het is mijn oogmerk niet, en kan het in deze Redevoering ook niet zijn, om deze betuiging door voorbeelden op te helderen en te bevestigen. Een ieder, die zelf uit deze bron kan putten, zal mij dit gereedelijk toeſtemmen. Om echter mijne taak ook niet onvolledig te laten, en PETRARCA geheel te doen kennen, zal ik de voornaamſten zijner Latijnſche werken vlugtig doorloopen, en derzelver hoofdzakelijken inhoud opgeven, in die orde, waarin zij zijn uitgegeven, eerst zijne verhandelingen en dan zijne dichtſtukken.

In de eerſte plaats ontmoeten wij zijne verhandeling: *de remediis utriusque fortunae; of: over de middelen tegen geluk en ongeluk.* Dezelve is in twee afdeelingen geſplitst, en hare form is minder gelukkig, dan de inhoud. Het zijn zamenſpraken tusſchen allegoriſche zedewezens, zoo als de vreugde en de ſmart, de hoop en de vertwijfeling, de rede en de drift. Men beſeft ligtelijk het oogmerk en de ſtrekking dezer verhandelinge, en de middelen, daarin opgegeven; bedaardheid en matigheid in geluk, moed en verheffing in ongeluk. Toen dit werk voor het eerst in 't licht kwam, verwekte het veel opziens en bewondering, zelfs zoo veel, dat Koning KAREL V. van Frankrijk wilde, dat eene Franſche vertaling daarvan aanſtonds in zijne boe-

ken

kerij geplaatst wierd. De vermoeijende en vervelende form, echter, deed het weldra vergeten.

Zijne tweede verhandeling: *de vita solitaria*, of: *over het eenzame leven*, ademt eene sombere en menschenschuwe leer, die aan het beminnend hart van PETRARCA niet eigen was, maar welke verkeerde godsdienstige begrippen en onmatige liefde voor de studie hem hadden doen omhelzen. Hij, die de genoegens en de waarde van het gezellige leven kent, zal voorzeker die sombere leer verwerpen, en slechts in éene stelling van PETRARCA toestemmen, wanneer hij zegt: „ Dat men hun, die de eenzaamheid be„ minnen, niet moet aanraden, om ook de regten der „ vriendschap te verachten; dat men wel de menigte, maar „ niet zijne vrienden, moet ontvlieden (*)."

Dezelfde sombere kloostergeest heerscht ook in zijne verhandeling: *de otio religiosorum;* of: *over de ledige uren der kloosterlingen.* Een uitmuntend werk misschien voor hen, voor welken het bestemd was; nuttig in 't algemeen voor het kloosterleven, maar nutteloos en zonder waarde voor de overige zamenleving.

Van eenen geheel anderen aard en stempel is zijne verhandeling: *de contemptu mundi;* of: *over de verachting der wereld;* een werk, dat hij *zijn geheim* noemde, en waarin hij eene ongeveinsde belijdenis aflegt van de lotgevallen zijns levens, van zijnen smaak, van zijne inborst, en van zijne geheimste gewaarwordingen. Noch AUGUSTINUS, noch MONTAIGNE, noch ROUSSEAU, hebben met meer eenvoudigheids het binnenste van hun hart opengelegd, noch met meer openhartigheids hunne zwakheden beleden. Op het einde der voorrede spreekt hij aldus tot zijn boek: „ Gij „ dan, ontvlugt de vergaderingen der menschen; vergenoeg „ u, bij mij te blijven, en vergeet niet den naam, dien gij „ draagt; want gij zijt en zult altijd genoemd worden: „ *mijn*

(*) *Quod iis, quibus opportuna est solitudo, non sit suadendum, ut amicitiae jura contemnant; et quod turbas, non amicos fugiant,* Cap. IV.

„ *mijn geheim* (*)." — Deze benaming en deze weinige woorden doen gelooven, dat het niet zijn oogmerk was, deze ſoort van belijdenis algemeen bekend te maken; en waarſchijnlijk heeft zij ook eerst na zijnen dood het licht gezien. Derzelver form en inhoud zijn hoofdzakelijk deze: PETRARCA is in diep gepeins verzonken over zijne beſtemming, wanneer eene vrouw van eene weinig gekende ſchoonheid, en met een buitengewoon licht omſchenen, aan hem verſchijnt. PETRARCA herkent haar. Het is *de waarheid*, die den Kerkvader AUGUSTINUS aan hare hand geleidt, en dezen beveelt, den peinzenden tot zichzelven terug te brengen, hem aan zijne twijfelingen en zwakheden te ontrukken, en zijne ziel te verheffen. Nu beginnen, onder voorzitting der waarheid, de zamenſpraken tusſchen PETRARCA en den Kerkvader, waarin deze den zwaarmoedigen Dichter alle deszelfs gebreken en zwakheden voorhoudt, het ijdele en gevaarlijke derzelven aantoont, en hem de middelen daartegen aan de hand geeft. PETRARÇA zoekt, bij elke nieuwe berisping, ook nieuwe verontſchuldiging; maar eindigt ook telkens met eene openhartige belijdenis, bedankt den Kerkvader voor zijne goede raadgevingen, en wenscht, dat hij de krachten moge verkrijgen, om dezelve na te komen. — Dit werk is zeer belangrijk voor de levensgeſchiedenis van PETRARCA; en het is zeer te verwonderen, dat er, na deszelfs bekendmaking, nog zoo vele ongegronde en ongerijmde dingen over PETRARCA, over LAURA, en over hunne liefde, is gezegd en geſchreven.

Onze Dichter had ook gedurende vele jaren ſtoffen verzameld voor eene Romeinſche geſchiedenis, welke hij echter nooit ernſtig begonnen, veel minder voltooid heeft, en waarvan ons alleen eenige fragmenten, onder den naam van *rerum memorandarum*, *libri quatuor*, zijn overgebleven. Hierop volgt ook nog een *vitarum illustrium virorum epitome*, of *korte levensſchetſen van beroemde mannen*, meest uit de Romeinſche geſchiedenis ontleend. Beide fragmenten,

(*) *Secretum enim meum es et diceris.*

ten, hoewel niet zonder oordeel en smaak geschreven, zijn voor ons, die LIVIUS en SUETONIUS bezitten, van weinig waarde, en ook daarom allengskens vergeten.

Op verzoek van den Hertog van Padua, FRANS CARRARA, schreef PETRARCA ook een klein traktaat: *de republica optime administranda*, of: *over de beste wijze om een gemeenebest te besturen*, en over de hoedanigheden, welke hij moet bezitten, die met zulk een bestuur belast is; een traktaatje vol grondstellingen en voorschriften, naar den smaak van PLATO en CICERO, die voor onze eeuw geheel nutteloos zijn.

De laatste zijner verhandelingen heeft tot opschrift: *de ignorantia sui ipsius et multorum*, of: *over zijne eigene onkunde en die van vele anderen*, welker hoofdzakelijke inhoud en grondstelling overeenkomt met hetgeen MOLIERE zoo geestig als waar zegt:

„ —— *Et je vous suis garant*
„ *Qu'un sot savant est plus sot qu'un sot ignorant.*"

In alle deze verhandelingen en opstellen was CICERO de groote meester en het voorbeeld van PETRARCA geweest; en voorzeker was deze, in die ruwe en bewolkte eeuwen, de eerste, die den geest en den stijl van dien grooten Romeinschen redenaar gevat en met voordeel had nagevolgd. Niet minder ijverig volgde hij in zijne dichtoefeningen zijnen lieveling VIRGILIUS. Dezen vereerde hij met eene bijzondere hoogachting en liefde; en het schoone handschrift van denzelven, met de Commentariën van SERVIUS, en met aanmerkingen van PETRARCA's hand, is een der voortreffelijksten, die thans nog bestaan. Het was langen tijd het sieraad der *Ambroïsijnsche* Boekerij te *Milaan*, en moet thans dat der Keizerlijke Bibliotheek te *Parijs* uitmaken. — Naar waarheid gesproken; even ver als PETRARCA boven de Latijnsche dichters van zijnen tijd uitblinkt, even ver is hij ook beneden zijn voorbeeld gebleven. Niet te vrede, met, even als de Mantuaansche zanger, twaalf herdersdichten te hebben gemaakt, die hij ook zijne *Bucolica* noemde, streefde hij ook naar

den

welker outers ook door SAPHO, ANACREON, OVIDIUS, PROPERTIUS en TIBULLUS geofferd werd. Maar hoe verheven onderſcheidt zich PETRARCA van dezen, door de veredeling en verfijning zijner offeranden! Bij SAPHO is de liefde alleen eene verrukking van zinnen; bij ANACREON ſlechts eene verlustiging van den geest. De drie Romeinſche dichters hebben ook hunne liefde en hunne beminden bezongen; maar hoe dikwijls moet hunne dichterlijke voortreffelijkheid tot verontſchuldiging dienen voor de onwaardige voorwerpen hunner zangen! Hoe ver ſtaan niet de CORINNA van OVIDIUS, de CYNTHIA van PROPERTIUS, en de DELIA van TIBULLUS, beneden de beminnelijke en deugdzame LAURA! De drie Romeinen leefden in denzelfden tijd, in de geprezene eeuw van AUGUSTUS. Zij ſpreken dezelfde taal en ſchilderen dezelfde zeden. Hunne beminden zijn behaagzieke, ongetrouwe en veile ſchoonheden, waarbij zij niets zoeken dan het vermaak. Het ſchitterend vernuft van OVIDIUS, de rijke verbeeldingskracht van PROPERTIUS, de gevoelige ziel van TIBULLUS, drukken zich met die verſchillende wijzigingen van ſtijl uit, welke uit zulke verſchillende bronnen moeten voortvloeijen; maar zij beminnen, nagenoeg op dezelfde wijze, voorwerpen van dezelfde ſoort. Zij begeeren; zij bezitten; zij hebben gelukkige mededingers; zij twisten en verzoenen weder; zij zijn ongetrouw op hunne beurt; men vergeeft hun, en zij hervinden een geluk, dat echter weldra wederom geſtoord wordt. Maar eensgezindheid van geest, vereeniging van zielen, behoefte van uitboezeming, wederzijdsch vertrouwen, wederzijdſche achting, verheffing van twee harten tot elkander, of gemeenſchappelijke verheffing tot hetgeen beſchaafd, ſchoon en edel is, niets van dit alles vindt men in hunne zangen, omdat het niet in hunzelven, niet in hunne zeden was. — Hoe geheel anders waren PETRARCA en zijne beminde!

Bij de wedergeboorte der letteren, na de eeuwen van woestheid, was er in de zeden, bij veel verdorvenheid en wild-

wildheid, eene verheffing, en eene neiging tot overſpannene gevoelens, die zich voornamelijk in de liefde kenmerkte. Het aanzien der vrouwen, dat van het vrijere Noorden naar het ſlaafſche Zuiden was overgebragt, werd, door toetreding van de ridderſchap, eene ſoort van eerdienst. De eigenlijke Godsdienst werkte hier ook mede. Het Platonismus, zich vereenigende met de leer der Christenen, gaf aan deze een karakter van beſchouwende opgetogenheid en zielverrukkende liefde, in uitdrukking dikwijls gelijkende naar de aardſche liefde; zoodat deze laatſte zich ook ongevoelig gewende, om zich in eene mystieke en opgetogene godsdienſtige taal uit te drukken. De eerſte Italiaanſche dichters verwijderden zich, in hunne liefdezangen, zoodanig van al het gemeene en aardſche, dat zij ook niet zelden afweken van al wat verſtaanbaar en menſchelijk is. PETRARCA ſtond in het gelukkige midden. — De vrouwen, het voorwerp van zoodanige zangen, voelden zich gevleid met deze verheffing van ſtijl en gevoelens. De mannen, die van hunne aangebedene ſchoonen dikwijls niets anders verwierven, dan het verlof van haar te mogen beminnen, dit te mogen zeggen; en ſomwijlen met hare namen in hunne zangen en op hunne wapenſchilden te mogen prijken, voelden zich vereerd met deze geoorloofde openbare hulde. Van hier de anders onbeſefbare verheffing en zuivering der taal, waarin PETRARCA zijne liefde uitdrukte! Van hier het verſchil tuſſchen de zwaan van *Vaucluſe* en hare Griekſche en Romeinſche voorgangeren!

In zijne *Sonnetten*, die eigenlijk eene ſoort van kleine lierzangen zijn, naar de wijze van ſommige lierzangen van HORATIUS, en in zijne *Canzones*, eene ſoort van grootere lierzangen, naar de uitvinding der *Troubadours*, en voornamelijk voor liefdezangen geſchikt, zullen wij deze mijne ſtellingen ten duidelijkſte bevestigd zien. Men vergeve het mij echter, wanneer PETRARCA in het gewaad, zelfs ten deele geleend, waarin ik hem kleede, minder bevallig ſchijnt; zij, die het genoegen ſmaken, van het oorſpronkelijke te kunnen lezen, zullen gaarne het moeijelijke

hiervan getuigen. Is, bij voorbeeld, niet de volgende aanhef geheel vol van dat ware en edele gevoel eens minnaars, die fier is op zijne beminde, en die zich vereedelt door den wensch om haar te behagen (*): „ Wanneer, „ te midden van andere vrouwen, de liefde verſchijnt op het „ aangezigt van haar, die ik bemin, dan wijkt voor haar „ elke andere in ſchoonheid, en ik ontvlam meer en meer. „ Ik zegen de plaats, de ure en het oogenblik, waarin mijne oogen zich tot haar durfden verheffen, en ik zeg tot „ mijzelven: Wees dankbaar, mijne ziel! aan haar, die u „ zoo vele eer waardig keurt. 't Is van haar, dat uwe „ liefde komt, en door deze te volgen, verheft gij u tot „ het hoogere goed, en leert verachten, wat het gros der „ menſchen begeert." enz. — Of in den volgenden zang (†): „ Gezegend zij het jaar en de maand en de ure, en het „ land en de plaats en het oogenblik, waarin ik het eerst „ door hare ſchoone oogen geboeid werd! Gezegend zij „ de zoete ſmart, die ik gevoelde, toen ik door de liefde „ getroffen werd! Gezegend zijn mijne zangen, waarin ik „ trachtte haar te prijzen en te verheerlijken! En gezegend „ zijn mijne gedachten, die zoo geheel met haar vervuld „ zijn, dat geene andere ſchoonheid meer tot dezelve door„ dringt!"

Reeds menig dichter maakte eene afbeelding van zijne beminde; maar wie nam ooit eene zoo hooge vlugt, om dezelve te ſchetſen, en voltooide zijn beeld zoo ſchoon, als PETRARCA, in den volgenden zang (§): „ In welk ge„ deelte des hemels, in welk *idé* was het voorbeeld, naar „ hetwelk de natuur dit aangezigt vormde, om hier bene„ den te vertoonen, wat zij in de hemelſche gewesten kan „ doen? Welke Nimf aan de beken, of welke Godin in de „ bosſchen, ontwikkelde ooit aan den wind zulke ſchoone „ gou-

(*) Sonetto 12. Edizione di C. L. FERNOW, Jena 1806.
(†) Sonetto 47. *Benedetto fia'l giorno, etc.* (§) Sonetto 126. *In qual parte del ciel, etc.*

„ gouden lokken? Welk hart vereenigde ooit zulke verhe-
„ vene deugden?" enz.

PETRARCA had eene bijzondere liefde voor den lauwerboom; zoo wel omdat deze de kroon der dichteren oplevert, als om de woordſpeling op den naam zijner bemin-de. — LAURA wandelde dikwijls langs de boorden van eene zekere beek. PETRARCA plant daár eenen lauwerboom, en, vereenigende alle de dichterlijke herinneringen, welke die boom hem te binnen brengt, ſpreekt hij aldus tot den minnaar van DAPHNE: (*) „ APOLLO! zoo gij nog
„ bezield zijt van dat edel vuur, dat u aan de bevers van
„ den Theſſaliſchen ſtroom ontvlamde; zoo het verloop
„ des tijds u niet deed vergeten die blonde lokken, wel-
„ ken gij bemindet; beſcherm dan dezen geliefkoosden
„ boom, dit geheiligd loof, dat u eertijds boeide en thans
„ mij met zijne krachten gekluisterd houdt!" enz.

Dikwijls ook — en dit is een der ſieraden in de zangen van PETRARCA — brengt hij zijne teedere mijmeringen in de bosſchen, op de velden, op de bergen, in de ſchoonſte en verhevenſte tafereelen der natuur. Vóór dat hij zijnen verliefden weemoed uitboezemt, beſchouwt hij de planten en de voorwerpen, die hem omgeven, en verſpreidt dan over zijne weemoedige eenzaamheid die bevalligheid, welke alle gevoelige harten moet innemen. Dit gevoelt men beter, dan ik het kan ſchetſen, bij eene menigte zijner zangen; vooral echter bij het lezen van den acht-en-twintigſten zang (†), naar mijn oordeel de ſchoonſte en aandoenlijkſte van allen.

Ik zoek, met trage ſchreên, langs ſchaars betreden paden,
Naar 't eenzaamst oord, waar nog geen wandlaar is geweest,
Waar 't oog geen voetſtap vindt en geen beſpieders vreest,
Om in 't verhoogd genot der reinſte vreugd te baden.

El-

(*) Sonetto 27. *Apollo! s'ancor vive il bel deſio, etc.*
(†) Sonetto 28. *Solo e penſoſo, etc.*

Elke andre ſchuilplaats moet mijn ſchuwe blik verſmaden;
Dees houding, dit gelaat, de ſpiegel van mijn' geest,
Waarin, al wie me ontmoet, mijn diepe ontroering leest,
Zou ligt 't inwendig vuur, dat mij verteert, verraden.

En ſchoon geen menſchlijk oog het ook beſpieden kon,
Daar is geen bosch of beemd, geen heuvel, ſtroom of bron,
Die geen vertrouwling wierd van mijn geheimſte zuchten.

Ja! in wat woestenij of ontoeganklijk oord
Ik me aan elks oog onttrek; de liefde ziet en hoort
En volgt me, waar ik ga; hem kan ik niet ontvlugten.

Men kan zich niet verbeelden, welke nieuwe, fijne, bevallige en geestige denkbeelden de nietsbeduidendſte omſtandigheden in hem verwekken. — LAURA wandelt eens in het open veld. Om de ſtralen der zon te ontwijken, die hare oogen treffen, keert zij haar gezigt om naar die zijde, waar PETRARCA zich bevindt; op hetzelfde oogenblik trekt er een wolkje voor de zon. Men hoore nu, hoe PETRARCA zich over dit toeval uitdrukt (*): „ Tuſſchen twee minnaars zag ik eene edele en deugdzame „ ſchoonheid, en bij haar dien oppervorst, die over Go„ den en menſchen regeert. De zon was aan de eene zij„ de, ik aan de andere. Zoodra zij zich door de ſtra„ len van den ſchoonſten harer minnaren voelde getroffen, „ wendde zij haar aangezigt tot mij, met eenen vrolijken „ blik. Aanſtonds veranderde zich in vreugde de minne„ nijd, die, op het eerſte gezigt van zulk eenen mede„ dinger, in mij ontſtaan was. Ik zag hem aan; zijn ge„ laat werd droevig en treurend, en hij bedekte het met „ eenen ſluijer, om de ſchaamte over zijne nederlaag „ te verbergen."

Wat zou men kunnen vergelijken met zijnen algemeen bewonderden en met regt beroemden veertienden lierzang? De plaats van dit bevallig tooneel is eene ſchoone vallei bij

(*) Sonetto 92. *In mezzo di due amanti, etc.*

bij *Avignon*. Eene heldere beek verfrischt daar de groene weiden in de heetſte zomerdagen. LAURA zocht hier dikwijls de koelte; hier zat zij neder op bloemen en kruiden, aan den voet van eenen boom. Op deze plaats ſprak alles van haar. Hierheên begaf zich PETRARCA dikwijls in zijne mijmeringen, en maakte dan beſpiegelingen over alle die voorwerpen, welke hem zijne beminde herinnerden. In zijnen zang ſchetst hij die alle zoo natuurlijk en zoo treffend, dat men ze bij de lezing waant te zien en te gevoelen (*).

Friſche waatren, zuivre ſtroomen,
Spiegel harer ſchoone leên!
Bad van haar, die, in mijne oogen,
De eenigſte aller vrouwen ſcheen!
Lieve boomtak, waar ze op ſteunde!
'k Zie, ô 'k zie u overal!
Kruiden, bloemen, die geen ſchooner
Englenboezem ſieren zal!
Heilge lucht, waarin haar oog mij
't Eerst de liefde voelen deed!
Hoort mijn laatſte minneklagten!
Weest bewogen met mijn leed!

Als dit zijn moet, en de liefde
Hier mijn weenende oogen ſluit;
Stort dan, Hemel! ſtort uw laatſte
Weldaad op dit ligchaam uit!
Als mijn ziel, van 't ſtof ontbonden,
't Afgemarteld vleesch verlaat,
In onzekere beſtemming
Tot haar' oorſprong overgaat;
Laat dan hier mijn beendren rusten!
Sla mijn jongſte beê niet af!
ô! Die hoop verzacht mijn ſterfuur;
LAURA's lusthof zij mijn graf!

Niet

(*) Canzone 14. *Chiare, freſche e dolci acque, etc.* Stanza 1 en 2.

Niet minder in waarde is zijn zeventiende lierzang, waarin landelijke beelden met den zachtſten weemoed zoo meesterlijk zijn vereenigd (*).

In een' maalſtroom van gedachten
Scheurt de liefde me eindloos voort:
'k Dwaal langs heuvelen en dalen,
Smachtend naar een eenzaam oord.
Waar zal ik de kalmte vinden?
Beekje! bron! of waterval!
Zacht betoovrend groen der linden!
Heerlijk, digt beſchaduwd dal!
Kunt gij 't hart de rust hergeven?
Ach! een onbedwingbre magt,
De aandrift van de ontvlamde liefde,
Schokt mij met haar tooverkracht.
Zij doet hart en boezem beven,
Of verheldert ons gelaat;
Daar de borst van vreugde en droefheid
Met een dubble botſing ſlaat.
Die mij ziet, en weet, hoe alles
Met mijn' diepen weemoed ſpot,
Roept gewis: „ Hem ſchokt de liefde,
En 't onzekre van zijn lot."

Slechts op ontoegangbre bergen,
In het diepst van 't eeuwig woud,
Zal mijn hart die kalmte vinden,
Wier bezit ons nooit berouwt.
Ieder plekje, waar 't genoegen
De onbetembre vreugde kust,
Is afſchuwlijk in mijne oogen,
Wordt een afgrond voor mijn rust.
Eeuwig dwalen mijn gedachten
Bij den wellust van mijn hart:
Ach! zij dartelt met mijn liefde,
En beſpot mijn diepe ſmart.

Tren-

(*) Canzone 17. *Di penſier in penſier, etc.* Stanza 1 en 2.

Treurig, en toch zalig leven!
Hoe ge ook grieft, verlaat mij nooit!
Mooglijk dat haar ſtugge boezem
Zich voor mij tot zachtheid plooit.
Eenmaal zal zij mij beminnen.....
Dierbre hoop, die 't hart verblijdt!
Eens zal uw vervulling nadren;
Eens.... ach! wanneer komt die tijd?

H. H. KLIJN.

Ik kan ſlechts ter vlugt gewagen van den achtſten (*), negenden (†) en tienden (§) lierzang, door hemzelven *de drie zusters*, en door zijne dankbare en opgetogene landgenooten *de drie bevalligheden* genoemd. Deze drie maken, als 't ware, één geheel uit, en hebben tot onderwerp: *de oogen van zijne beminde*. Het is onmogelijk, in de zuidelijke talen iets te vinden, dat bij deze drie zangen ware te vergelijken in het treffend ſchoone der beelden, in zuiverheid van taal en ſierlijkheid van uitdrukking; en het doet mij leed, dat ik hier niets anders doen kan, dan hun, die PETRARCA's taal magtig zijn, aan te raden, om ſpoedig door eene herlezing in mijn bewonderend genoegen te deelen.

Even moeijelijk, ja onmogelijk ware het voor mij, om uit die zangen, welken hij na LAURA's dood vervaardigde, en waarin hij zijn verlies beweende, het ſchoonſte en aandoenlijkſte uit te kiezen. Wanneer een gevoelig en edel hart het verlies van eenen dierbaren ſchat, dien hij ongemeen hoog waardeerde, beweent, en zijne droefheid in de zuiverſte en ſchoonſte dichtertaal uitboezemt, wie zoude dan niet wanen, de veredelde menschheid en de kunst zelve te hooren weenen? Alles, wat onzen gevoeligen Dichter te voren om de tegenwoordigheid van zijne LAURA bekoorde, is hem nu even dierbaar om de herinnering aan haar. Wie zoude niet met den zuchtenden zuchten bij den vol-

(*) *Perchè la vita è brave, etc.* (†) *Gentil mia donna, etc.*
(§) *Poi che per mio destino, etc.*

volgenden zang (*)? „ Gij heerlijk dal, dat weergalmt van „ mijne klagten; gij lieve beek, die door mijne tranen op- „ zwelt; gij dieren des wouds; gij liefelijke vogelen; gij „ zilveren vischen, die in deze ſtroomen ſpeelt; gij heilige „ en zuivere lucht door mijne zuchten verwarmd en ver- „ koeld; gij heuvel, die mij zoo zeer bekoordet; u allen „ herken ik nog aan dezelfde gedaante; maar mijzelven „ herken ik niet meer, omdat ik mij van de zoetſte vreug- „ de in de ontroostelijkſte ſmart gedompeld zie. Hier zag „ ik haar, die ik beminde, die mij nu verlaten heeft, en „ tot haren oorſprong, tot het rijk der ſchoonheid is opge- „ varen."

Welk een verheven weemoed heerscht niet in den volgenden zang, waarin hij, op eenen ſchoonen lentedag, te *Vaucluſe*, zijne droefheid uitboezemt (†)! „ De zachte winden „ keeren weder met hunne volgelingen, den helderen he- „ mel, de bloemen, de kruiden, het verheugend ſchateren „ der zwaluwen, en de zielverheffende zangen des nachte- „ gaals; de lente verſiert zich weder met gloeijende witte „ en roode kleuren; de velden lagchen op nieuw; de lucht, „ de wateren en de aarde zijn bezield van den God der lief- „ de; elk gevoelig wezen herleeft in het genoegen van te „ beminnen. Maar niets, helaas! bezielt mij, dan droe- „ vige zuchten om haar, die deze aarde voor de hemelſche „ gewesten verliet," enz.

Hoe verheven en eenvoudig tevens is niet het denkbeeld der verrukking, die hij in de welluidendſte toonen mededeelt in den volgenden zang, waarmede ik mijne voorbeelden eindig (§)!

Als 't vlokje, door den wind bewogen,
Verhief ik mij, aan 't ſtof ontrogen,
Tot haar, die 'k op geen aard meer trof;

Om-

(*) Sonetto 260. *Valle, che de' lamenti miei ſe' piena, etc.*
(†) Sonetto 269. *Zefiro torna, e'l bel tempo rimena, etc.*
(§) Sonetto 261. *Levommi il mio penſiero, etc.*

Omringd door 't vlekloos kroost der heemlen,
Zag 'k haar in hooger luchtkreits weemlen,
Niet meer ontadeld door het ſtof.

Zij ſprak: (het was een roerend fluistren)
„ Ik, die op de aarde uw hart kon kluistren,
„ Die u beſtreed, — ik ſchut uw lot:
„ Ik wacht u hier, waar 't hoog verrukken,
„ Dat taal noch beeld ooit uit kan drukken,
„ Ons zaligt door het reinst genot.

„ En, 't geen uw ganſche ziel vervulde,
„ Die fluijer, die me op de aarde omhulde,
„ Dat, u betoovrend, vlugtig kleed,
„ Dat zonk....." Zij zweeg, en 't lichtgeflonker
Veranderde in een ſchriklijk donker,
't Geen hart en boezem ſiddren deed.

Ach! waarom mogt haar reine lippen,
Haar mond geen woorden meer ontglippen?
Die taal, die nog mijn hart ontroert,
Had mij, ontrukt aan de aardſche kluister,
Bijna het oord van eeuwgen luister,
Haar heilgen hemel ingevoerd.

H. H. KLIJN.

Zal men mij, na deze voorbeelden, nog van partijdigheid beſchuldigen, wanneer ik PETRARCA bij uitnemendheid den zanger der liefde noemde? Zal men niet veeleer *met mij deelen in mijne hoogachting* en verwondering, wanneer wij hem, in die eeuwen van woeste onkunde en blinde onbeſchaafdheid, als ſchepper van zijne taal, als verlichter en beſchaver van zijnen en den volgenden leeftijd, als Minnedichter, zoo heerlijk en zoo éénig zien uitblinken? Niemand heeft vóór hem, niemand na hem, zoo vele zuivere veredeling en verheffing in de uitdrukking van het gevoel gebragt, als hij. Wie van ons is dan zoo ongevoelig voor dichterlijke en zedelijke ſchoonheden, die in hem niet eene oorſpronkelijkheid zonder voorbeeld, eene onovertroffen gevoelsuitdrukking, eenen aan overvloed grenzenden rijkdom

van gedachten en beelden, eene eerwaardige deftigheid van wijsgeerige en zedelijke denkbeelden, en eene welluidende en innemende zuiverheid van ſtijl opmerkt? Wie zal niet aanſtonds met onzen onvergetelijken HELMERS uitroepen:

„ Het is PETRARCA, de eer en luister
Van 't ſchoon Italje, FEBUS zoon;
Hij ſchupt de onwetendheid in 't duister,
En voert de dichtkunst weêr op d'elpenbeenen troon.
Juich, menschdom, juich! ge ontvangt weêr 't leven.
Een dichter heeft den nacht verdreven
Der domheid, die u eeuwen trof.
Een dichter doet zijn ſtem 't verbasterd menschdom hooren.
Deugd, wetenſchappen, ſmaak en kunſten zijn herboren.
Zing, aarde, zing des dichters lof! (*)"

(*) Zie, in het eerſte deel van de werken der *Bataafſche Maatſchappij van Taal- en Dichtkunde*, den lierzang, *de Dichter*.

OVER DE LUCHTIGHEID IN ZIEKENVERTREKKEN.

Er moge hier of daar nog een gepromoveerd kwakzalver, of een heethoofdig voorſtander der Browniaanſche geneeswijze, ſchuilen, die eene friſſche en koele lucht van den kranke weren; anders zal thans zeker geen arts zoo onkundig of ſtijfhoofdig zijn, die de voordeelen eener gematigde temperatuur en geſtadige vernieuwing der lucht in het ziekenvertrek loochent, of niet zoude willen aanwenden. De ondervinding en het gezag der beroemdſte Geneeskundigen heeft ook hier eindelijk de Natuur doen zegevieren. Ten minſte op het papier en in de leſſen der Hoogleeraren; want treedt men in een ziekenvertrek, zoo komt er ons thans niet minder een benaauwde walm tegen, dan toen de groote zweetdrijvers PARACELSUS en SYLVIUS er den ſchepter zwaaiden.

Kan er echter iets nadeeliger zijn, dan de bedorven dampkring,

kring, die den zieke noodzakelijk moet omgeven, wanneer de gemeenſchap met de buitenlucht belemmerd wordt? Niemand zal deszelfs verderfelijkheid voor gezonden in twijfel trekken; en hij zoude den kranke zelven niet ſchaden! Het zij er bij de ziekte nadeelige uitvloeiſels aanwezig zijn of niet, altijd zal een dampkring, die ten aanzien van zijne beſtanddeelen, temperatuur, veerkracht en andere eigenſchappen van de gewone mate afwijkt, het ziekelijk geſtel heylge en onaangename aandoeningen veroorzaken. Er is geene ziekte, waarin het niet van de hoogſte noodzakelijkheid is, dat alle levensverrigtingen zoo min mogelijk van haren regelmatigen loop afwijken; vooral de gewone zuiveringen en ontlastingen. En van alle zuiveringen zijn er geene van zoo veel belang, als die door de ademhaling en door de uitwaſeming der huid worden bewerkſtelligd. Wat moet nu het gevolg wezen, wanneer de zieke, in plaats van door de ademhaling van nadeelige ſtoffen bevrijd te worden, geſtadig bedorvene lucht inademt, die door hare fijnheid en vlugtigheid een zoo veel te ſterker vergift wordt? Wat moet het gevolg wezen, als de lucht, met allerlei dampen bezwangerd, de ſtof, die de huid uitwaſemt, weigert op te nemen? Daardoor moeten noodwendig, zelfs bij zulke ziekten, die ſchier alleen in eene verkeerde ſtemming der vaste deelen beſtaan, de ſappen aangeſtoken en het verſchrikkelijkſt gift geboren worden. Vandaar dan ook die kwaadaardige, beſmettelijke kwalen, die uit de opeenhooping van kranken, zonder behoorlijke voorzorg, zich in gasthuizen en op ſchepen ontwikkelen. Vandaar, dat elke heerſchende ziekte zich het eerst vertoont en het meeste woedt in de enge en morſige woningen der ſchamele menigte.

Droeg men in de huizen der gegoede en meer verlichte burgers flechts meer zorg! Daar ontbreken toch de middelen niet; maar een onzinnig vooroordeel belemmert derzelver weldadig gebruik. Dagelijks zal een oplettend arts, in dit opzigt, reden van misnoegen vinden. De manieren, waarop men hierin, door onkunde, onoplettendheid of ſtijf-

hoof-

hoofdigheid, tegen het welzijn zijner kranken zondigt, zijn zoo vele, dat weinigen zich er geheel vrij van houden.

Vooral is het zeer algemeen, dat men de ziekenvertrekken zoo digt mogelijk, en de buitenlucht met eene angſtige naauwgezetheid er buiten houdt. De Natuur moet zich toch zeker vergist hebben, toen zij ons de lucht tot element gaf; zoo wél ſchijnen wij er buiten te kunnen! Een visch, zegt men, ſnakt naar het water, en zal ſtervende herleven, als hij het friſſche ſtroomnat weder voelt. Het kwijnend vee krijgt een nieuw leven, als het den bedompten ſtal verlaat. De mensch, die dat alles opmerkt, die zich niet weinig laat voorſtaan op zijn vermogen van te vergelijken en beſluiten te trekken, ſluit alles digt toe, en ſtopt zich tot aan de ooren in de veren, zoodra hij zich eenigzins lusteloos of niet wel gevoelt! Wie zou zich vermeten, door een open venſter of deur, eenen uitgang aan de benaauwde zieken-lucht te laten, en er verſche in te doen ſtroomen? De zieke mogt togt vatten; men laat dus geene reet open, of het moest in den zomer zijn, en doet althans de gordijnen wel digt toe. De arme zieke moge zich van benaauwdheid heen en weêr wentelen, met handen en voeten werken, ſchier naar den adem hijgen, en alle pogingen inſpannen, om toch eens in zijn element te komen; vergeefs! Men ſchudt hem de kusſens wat op, legt hem met zoete woorden, of ook wel niet altijd even zacht, weder neêr, en, om hem te verfriſſchen, dekt men hem tot aan de keel toe, en verzekert de zware dekens zoo wél, dat hij vooreerst wel ſtil moet blijven liggen!

Het éénige nadeel, dat het behoorlijk luchten eener ziekenkamer hebben kan, is, dat de friſſche luchtſtroom den zieke onmiddellijk treffe. Dit kan zeker zeer nadeelig wezen; doch men kan dat nadeel ook ligt voorkomen, vooreerst door te zorgen, dat het verſchil tuſſchen de lucht in de kamer en de buitenlucht zoo gering mogelijk zij, door eene geſtadige gemeenſchap; en ten tweede door de plaatſing van het leger des zieken buiten den togt van deur of venſter, dat voor vele gezonden toch ook even ſchadelijk

is,

is. 's Winters, of bij een' ſterken wind, kan men de gordijnen van het ledikant ook ſluiten, dat ik anders noch noodzakelijk, noch zelfs goed keure.

Daar de benaauwdheid in de ziekenvertrekken grootendeels ontſtaat uit den bedorven aard der lucht, kan men dezelve verminderen, ja zelfs geheel wegnemen, door dat bederf zoo veel mogelijk tegen te gaan. Men vermijde dan zorgvuldig, wat de betrekkelijke hoeveelheid der zuurſtof in den dampkring vermindert, waartoe vooral het vuur en licht behooren. Doove kolen, ſtoven, komforen enz. behooren in geene ziekenkamer. Koffij- of thee-water even min, als men het niet voor den zieke behoeft. Er worde niets gekookt, gewarmd, gedroogd, dat niet volſtrekt noodzakelijk is. 's Winters ſtoke men een open vuur, vooral van hout, mits het niet rooke. In het algemeen moet de warmte zeer gematigd zijn, omdat, in bijna alle ziekten, het ligchaam te veel warmteſtof vrijmaakt, en zich dus daarvan poogt te ontlasten, hetwelk men verhindert, door den dampkring een' hoogen graad van warmte te doen aannemen.

De zuiverheid der lucht wordt ook zeer verminderd, wanneer er zich veel menſchen in eene ziekenkamer bijeen vinden. Reeds voor gezonden is de dampkring eener aanmerkelijke vergadering hinderlijk, waarvan men duizende voorbeelden zoude kunnen bijbrengen; het is dus geen wonder, dat dezelve *een zwak mensch ten uiterſte ſchadelijk moet zijn.* Ieder der omſtanders verteert niet alleen een gedeelte der zuurſtof, die zich in de lucht bevindt; maar hij verpest dezelve, door de onadembare luchten en dampen, welke hij uitademt en uitwaſemt. Veel menſchen verheft daarenboven de temperatuur van den dampkring aanmerkelijk, doordien de warmte der menſchelijke huid bijna altijd verre boven die der lucht verheven is. Het is dus van het uiterſte belang voor den zieke, dat er zich zoo min mogelijk menſchen om hem bevinden. Meer, dan zijne oppaſſing verëiſcht, mogen er zelden toegelaten worden; want, behalve het nadeel ten aanzien der luchtigheid en zuiverheid, brengen

gen veel omſtanders en drukke bezoeken nog vrij wat meer nadeel aan; waarover wij, in het vervolg, nog wel eens een woord zullen zeggen.

Indien men de zuiverheid der lucht eensdeels benadeele door alles, wat de betrekkelijke hoeveelheid der zuurſtof in dezelve vermindert, bederft men de lucht ook niet minder, door haar te vervullen met allerlei ſchadelijke dampen. Dit geſchiedt, onder andere, wanneer men in de ziekenkamer het linnen droogen laat, de uitwerpſelen van den zieke er in laat ſtaan, het linnen, dat hij aan- of op zijn bed heeft, niet verſchoont, enz. Men tracht ook te vergeefs die onzuiverheden weg te nemen, door allerlei reukwerk te doen branden; want dit verpest den dampkring nog meer, en is dikwijls, uit hoofde van zijne prikkelende eigenſchappen, zeer nadeelig voor den zieke. Beter is het, azijn (*) te doen verdampen, en het allerbest, de zure berookingen van GUITON-MORVEAU (†) aan te wenden; waarom trent men echter altijd, vooral wanneer de kranke eene borstkwaal heeft, den Geneesheer moet raadplegen. Deze middelen verbeteren de lucht wezenlijk, door de kwade dampen, die er in zijn, te vernietigen. De laatſte zijn zelfs in ſtaat, de ſmetſtof, die zich bij ſommige ziekten ontwikkelt,

(*) De ſterke verwantſchap, die er tuſſchen het azijnzuur en de *ammonia* is, maakt het mij niet onwaarſchijnlijk, dat daardoor de bedorvene lucht op eene dergelijke wijze verbeterd wordt, als door de berookingen van GUITON-MORVEAU.

(†) Hiertoe kan men zeer gevoegelijk het volgend voorſchrift gebruiken: Drie deelen gewoon keukenzout en een deel bruinſteen, tot poeder gewreven en vermengd, doet men in een potje, en giet daar van tijd tot tijd eenige droppels vitrioololie, met een derde water verdund, op; zoodat er een prikkelende damp ontſtaat, die echter niet te ſterk wezen moet. Vermindert de werking, zoo giet men er op nieuw vitrioololie bij, en roert telkens het mengſel wat om. Men moet voorzigtig wezen met de vitrioololie te verdunnen, en daartoe dezelve zeer langzaam bij het water gieten; nimmer het water bij het zuur.

kelt, te verdelgen. Zij komen dus vooral te pas, waar de ontlastingen, of het zweet van den kranke, eene bedorvene lucht opgeven, of waar veel zieken zijn opeengehoopt. Zij geven echter geene verſche lucht; deze wordt alleen door eene behoorlijke en geſtadige gemeenſchap met de buitenlucht verkregen.

J. V.

OVER HET AANWEZEN VAN EEN NOORDELIJK VASTLAND. Door MALTE-BRUN.

Sedert de terugkomst van den Heere HEDENSTROM te *Petersburg*, ſchijnt men, in *Rusland* en *Duitschland*, meer en meer zich bezig te houden omtrent het aanwezen van een uitgebreid land ten noorden van *Siberië*. De genoemde reiziger heeft niet alleen de twee eilanden bezocht, tegen het voorgebergte gelegen, *Syiaitoï-Noss* genaamd, maar is ook, naar men verzekert, den zeeärm overgeſtoken, welke deze eilanden ſcheidt van een land, of ten minſte een zeer uitgeſtrekt eiland, even als die twee eilanden, in den jare 1774, bezocht door den landmeter CHWOINOF, op aanzoek van den koopman en jager LIAIKHOF. Dit land, op de kaarten reeds bekend bij den naam van *Liaikhof-land*, en door den Heer HEDENSTROM *Nieuw-Siberië* genoemd, bevat vrij hooge bergen en twee aanmerkelijke rivieren; hetwelk ſchijnt aan te kondigen, dat het van zekere uitgebreidheid is. Men heeft er ſporen van menſchen en dieren gezien; doch de eerſte waren ſlechts van *Siberiſche* jagers, die over de bevrozene zee, veelligt, zich derwaarts kunnen begeven hebben.

Deze zekere ontdekking in verband beſchouwende met eenige minder bewezene opmerkingen, zoude men ſchier gelooven, dat *Nieuw-Siberië* ſlechts een gedeelte van een uitgebreid noordelijk vastland is. De uiterſte ſtrengheid der koude, welke in *Groenland*, *Labrador* en *Kanada* heerscht, op breedten, welke, in *Europa*, en zelfs in

Azië,

Azië, eene dragelijke temperatuur genieten, (een verſchijnſel, hetwelk, tot nog toe, niet heeft kunnen verklaard worden) zoude niet meer verwondering baren, indien *Amerika* of *Groenland* zich tot aan de Noordpool uitſtrekte; alsdan zoude deze klomp van altijd bevrozene gronden, en uitgebreide ijsmeren en ijsgolven bevattende, een middelpunt zijn, van waar zich over de Nieuwe Wereld deze buitengemeene koude zou verſpreiden. Bij deze giſſing komen verſcheidene onbetwistbare daadzaken: de landeigene bewoners van *Groenland* zijn, buiten tegenſpraak, van hetzelfde ras als de *Noord-Amerikaanſche Esquimaux*; zij hebben dezelfde taal, hetzelfde ligchaamsgeſtel: het is niet waarſchijnlijk, dat de landverlating te water hebbe kunnen geſchieden; en dewijl, daarenboven, de woningen der *Groenlanders* zich uitſtrekken tot den 78ſten graad, zonder dat het zeker blijke dat zij aldaar eindigen, blijkt het, dat er tuſſchen deze volkplantingen van hetzelfde ras eene gemeenſchap te land plaats hebbe. Eene andere nog ſterker daadzaak is de geſtadige aankomst, in de oostelijke uiteinden van *Siberië*, van dierenkudden, inzonderheid van iſatis, vosſen en witte beeren, komende *uit het noorden* over de bevrozene zee: deze dieren verſchijnen ſomtijds in genoegzamen getale, om in de ſneeuw een ſpoor te maken, gelijk aan hetwelk een leger zou achterlaten: zij komen, derhalve, uit een land, uitgeſtrekt genoeg, om hun, gedurende een gedeelte van het jaar, voedſel te verſchaffen. Bij alle deze bewijzen kan nog gevoegd worden het aanwezen van eene kust ten noordoosten van *Spitsbergen*, door de *Hollanders*, in den jare 1707, gezien, en op de meeste kaarten geteekend.

De tegenwerpingen, welke zouden kunnen afgeleid worden uit de gewaande ſcheepstogten van eenige *Hollanders*, welke zich verder dan tot aan den 80ſten graad breedte zouden uitgeſtrekt, en aldaar eene opene zee gevonden hebben, kunnen geenerlei opmerking verdienen, zoo lang er geene echte berigten omtrent zulk eenen togt ten voorſchijn zijn gebragt.

Maar,

Maar, zal men zeggen, waartoe dient het, de aandacht der zeevarenden te bepalen bij een gedeelte der wereld, tot hetwelk een eeuwig ijs den toegang verbiedt, en van waar het leven voor altijd ſchijnt te zijn verbannen? Welk, onzer nieuwsgierigheid waardig, voorwerp zal het loon der reizigers zijn voor de gevaren, welke hij zal geloopen, voor alle de onaangenaamheden, welke hij zal verduurd hebben?

Ons dunkt het niet nutteloos, dat een klein gezelſchap van menſchen, aan de koude van *Rusland* en aan het jagersleven gewoon, dit noordelijk vastland doorreize, indien het aanwezig zij. Voegzaam zonde het zijn, dat van de zijde van *Siberië* de eerſte poging geſchiedde. Niets zoude er in den weg zijn, om naar *Iakoutsk*, eene tamelijk levendige ſtad in *Oost-Siberië*, de werktuigen, keukengereedſchappen en wapens te voeren, van welke men zich zoude willen voorzien; men zoude aldaar lieden vinden, die jaarlijks eenen togt doen naar de oevers van de IJszee, en zelfs naar de eilanden *Liaikhof*, van waar zij opgegraven ivoor halen. Onder deze menſchen zoude men eenigen uitkiezen, tot den togt beſtemd.

Het zijn niet de innerlijke zwarigheden van zulk eenen togt, welke de pogingen der *Denen*, in *Groenland* gevestigd, hebben doen ſtaken; in de natuur van den grond moet de oorzaak gezocht worden: in *Groenland*, zoo wel als in *Nieuw-Holland*, bepaalt eene keten van bergen, ongenaakbaar door hunne ruwheid en hoogte, de pogingen des reizigers bij een moeijelijken togt langs de kusten, van golf tot golf en van eiland tot eiland.

Maar, wat zal men ontdekken? — Vooreerst zoude het zekerlijk van belang zijn, voor alle takken der wetenſchappen, de uiteinden des Aardkloots te kennen, de ontdekking van *Amerika* voort te zetten, de Aardrijkskunde te volmaken, immers aan ééne zijde, als zullende de Zuidpool, waarſchijnlijk, ons wel voor altoos vreemd blijven. Doch de zeer onvolkomene verhalen van de Heeren CHWOÏNOF en HEDENSTROM beloven nog andere

ontdekkingen van eene nieuwe ſoort en alle onze aandacht waardig. Het is bekend, dat *Siberië* ontzaggelijke overblijffels bevat van heden ten dage onbekende dieren, bewoners van eene wereld, anders geſteld dan onze planeet tegenwoordig is: bekend zijn de beruchte *Mammouths*, eene bijzondere ſoort van Elefanten, die eertijds in grooten getale hebben moeten leven verre van de plaatſen, alwaar zij thans niet in het leven zouden kunnen blijven. Indien de heuvels, welke de rivieren van *Siberië* omzoomen, rijkelijk zijn voorzien van deze verbazende overblijffels, geheel anders nog is het met de *Liaikhof*-eilanden gelegen: de ligte grond, onder de voeten des reizigers wegzakkende, vertoont allerwegen eene ontelbare menigte beenderen van Elefanten en Rhinocerosſen, met die van Walviſchen vermengd; het is alsof hier het algemeene kerkhof dezer bewoneren eener Voorwereld ware: het is zelfs deze verbazende overvloed van delf-ivoor, welke de *Siberiërs* derwaarts lokt. Het uitgeſtrekte land, of *Nieuw-Siberië*, liggende ten noorden van die *Beenderen-Straat* (*), bevat insgelijks eene groote menigte dier gedenkteekenen der omwentelingen, welke onze Aardbol ondergaan heeft; doch men vindt er, daarenboven, overblijffels van ontzettend groote vogelen, overal elders ten uiterſte zeldzame overblijffels. De Heer HEDENSTROM, zegt men, heeft ſchachten van vederen en klaauwen medegebragt, welke alleen ſchijnen te hebben kunnen behooren tot vogelen, drie- of viermalen grooter dan de Condor. Dezelfde reiziger gewaagt van groote lagen verſteend hout, in de gedaante van vierkante balken. Het blijkt niet duidelijk, welk een zin men aan dit onvolledig verhaal moet hechten; ſchier zoude men gelooven, dat de reiziger voor verſteend hout hebbe aangezien kolommen van ba-

(*) De ſteller van dit artikel heeft hier de volgende aanteekening: „ Dezen naam hebben wij aan die Straat of Zeeëngte „ gegeven in onzen nieuwen Atlas van vijfenzeventig Kaarten, „ die bijkans voltooid is."

baſalt, welke hij ſlechts ter loops bezigtigd had. Wat hiervan zij, waarſchijnlijk is het, dat men, in deze oorden, alwaar de kwijnende groeijing de rotſen niet met eene dikke korst heeft kunnen bedekken, de ingewanden der aarde, óm zoo te ſpreken, zoude kunnen zien blootliggen; en niet alleen zoude de Mineralogie met nieuwe ſoorten verrijkt worden, maar de natuurkundige historie des Aardbols zoude door de kennis van onverwachte verſchijnſels worden voorgelicht: de groote geraamten der bergen moeten die gewesten bedekken, alwaar geene verandering heeft kunnen ontſtaan ſedert de jongſte omwenteling, die onzen Aardbol heeft veranderd. Misſchien liggen de overblijffels der oude korst van onze planeet aldaar verſpreid op het eeuwige ijs, hetwelk, volgens eenige geleerden, den klomp van onzen Aardbol uitmaakt. Eene wenſchelijke zaak is het derhalve voor de Akademiën der Wetenſchappen, dat eene ſtoutmoedige onderneming die Aspuntwereld voor haar openzette; een ſchrikwekkend gebied, den eigendom van den witten Beer en den Walvisch, en waarin, waarſchijnlijk, de ſtaatkunde nimmer grensliniën zal trekken.

HARTELIJKE UITBOEZEMING BIJ HET BEGIN DES JAARS 1814.

Wij zetten ons neder, om onzen Lezers, bij de opening van het nieuwe Jaar, een welmeenend *heil u!* toe te roepen. Doch hoe vol van de levendigſte gewaarwordingen, van de treffendſte herinneringen, zijn eensſlags ons hart en onze geest! Jaar op jaar begroetten wij elkander, ten minſte ſedert het tiende van eene eeuw, met de gewone heilwenſchen, zonder dat het harte hopen, of zich in de rekking van zijn beſtaan bijna verblijden kon. ó, Hoe duister, hoe akelig was inzonderheid het verſchiet, en alwat ons omringde, nu twee jaar geleden! Met hoe vele zwarigheden en maar al te zeer vervulde angſten had, een jaar later, het licht te worſtelen, dat, van uit het brandend *Moskow*, onzen geest flaauwelijk omgaf! En hoe veel, hoe verbazend veel bezitten wij thans, van hetgeen we — inderdaad meer wenschten, dan te hopen waagden! God, wiens dienaars

de winden zijn, die het ijs als ſtukken werpt, had voorheen de kracht des Heerſchers vernietigd; GOD, die in 's menſchen binnenſte zijne wet heeft gegraveerd, en dezelve weet te handhaven, joeg thans zijnen ſchrik onder hen, die als ſprinkhanen en bloedzuigers op ons en het onze aasden; en, gelijk toen, zoo werden nu vele landen en ſteden met overhaasting ontruimd, waar anders ieder voet gronds betwist, ieder overgebleven ſchat verteerd, geroofd of vernietigd zou zijn geworden. Juichen wij in deze weldaad des Almagtigen en Regtvaardigen! Juichen wij in het onſchatbaar voorregt, dat de Krijg ſlechts een voorbijgaand verblijf op eenige onzer landſtreken ſchijnt te zullen nemen! dat dezelve ſlechts hier en daar een bloedig ſpoor achterlaat, of een bewijs oplevert van het vreesſelijke, dat wij zoo genadig ontkomen! als ware het, om het koude hart te ontvlammen, de ſluimerende onverſchilligheid uit haren doodelijken ſlaap te wekken, en ons bij den warmen dank te doen voegen, bidden, waken, ſtrijden en offeren, zelfs onzer ledematen, GODE en het Vaderland tot een welbehagelijk offer! — GOD, al verder, die de Koningen regeert, behield den geest der regtvaardigheid, gelijk dien der eensgezindheid, onder de Hooge Verbondenen; zoodat op ons Vaderland, als op een' vetten buit, door hen niet werd geäasd. Hij, die de uitkomſten regelt, zegende de zwakke pogingen van ons opgewekte vrijheidsvuur, en wij werden, ten grooten deele, nog onze eigene bevrijders. Zoo gaf de Algever ons onzen eigen' Vorst terug, door de liefde van allen geroepen, met de hartelijkſte teederheid van allen bejegend, zoodra ſlechts allen duidelijk ontwaarden, dat zij in zijne liefde zouden mogen deelen. De onveranderlijke wensch van het grootſte deel der Natie is vervuld; de éénig overgeblevene vrees voor wraak en wederwerking der partijſchap, bij het andere deel, is verdwenen. Niet de naam ſlechts, de leeftijd van WILLEM DEN EERSTEN keert terug, toen Roomsch en Onroomsch, gelijk nu zoogenaamde Patriot en Oranjevriend, het vreemde juk gelijkelijk vervloekten, en den Vader des Vaderlands met eene zelfde liefde aankleefden. De onderdrukking zelve heeft dit geluk voorbereid, dat, zoo lang eenige ſchijn van vrijheid ons was overgebleven, (in den jare 1799 b. v.) nog niet tot volle rijpheid was gekomen; en de wijsheid des Vorſten voltooit en plukt werkelijk dit keurig ooft, door de verkondiging van vergiffenis en vergetelheid, van liefde en vertrouwen allen zijnen landgenooten, allen zijnen mede-

ver-

verdrukten en herſtelden. Wie is hij, die nu nog — wij zeggen niet, het Franſche juk terugwenscht, maar, eenen anderen Vorst, eene andere regering verlangt? Wij willen ons wel niet vermeten, de voordeelen van onderſcheidene regeringsvormen tegen elkander af te wegen, noch derzelver waarde te bepalen. Buiten tegenſpraak, echter, is de ondervinding der laatſte tijden, even zoo min als de dadelijke toeſtand van Europa en van ons Vaderland, zeer gunſtig voor het zuiver Republikeinsch beſtuur. En is de rampzalige verdeeldheid, die ons ten laatſte in de klaauwen van een buitenlandsch Gedrogt wierp, niet het ongelukkig uitvloeiſel der ſtaatsgeſteldheid van vroegere dagen, hoe gezegend deze in andere opzigten mag zijn geweest? Ja, gezag met gezag twistte aldaar, belang met belang was in ſtrijd; de ſtille burger zag zich in zaken gemengd, buiten het bereik zijner bevatting geplaatst, en, door partijſchap verblind, dronk men den zwijmelwijn van *Frankrijks* herſenſchimmige leer, om den roes voor eene korte poos bot te vieren, en dien langen tijd te betreuren! — Voegen wij, bij deze voorregten der gelukkige verloſſing en gouden eensgezindheid, den voortgang, door de verbondene wapenen ſteeds gemaakt, en vooral ook de blijde geestdrift, door *Engeland*, over ons, aan den dag gelegd; de welgegronde hoop en verwachting, dat onze Handel en Zeevaart, onder begunſtiging van dit gevoel des belangs en der liefde bij dien alouden en magtigen Bondgenoot, op nieuw welig zullen mogen bloeijen: wie gevoelt dan nog het hart door benauwende zorgen geprangd, en niet veeleer voor de dankbare vreugde en de blijde verwachting wijd geöpend? wie treedt dan niet het begonnen Jaar met moed en vertrouwen in? wie ſchudt niet zijnen vriend met de oude hartelijkheid van het Hollandsch karakter de hand, en drukt zijne geliefden aan het luidkloppend hart? en gevoelt, wat zich niet beſchrijven laat, ëene wereld vol zaligheid, vol hemel en goddelijke verheffing, bij het denkbeeld: *Nederland* is weêr *Nederland*, zal het weêr in alle kracht zijn, bezit nog de eigen kiem der aloude grootheid in eene reeks van deugden!

Ja, veel, verbazend veel bezitten we dadelijk, van hetgeen, kort geleden, nog naauwelijks gehoopt of verwacht kon worden. Het onweêr, dat zoo vreesſelijk dreigend op ons kwam afzakken, onzeker of het verder voortdrijven, dan wel ons geheel verpletteren zou, ſloeg, door den wind gejaagd, ſlechts

hier en daar in. Enkele wolken ſlechts bezetten nog den gezuiverden hemel, en het gevaar van terugkeeren wordt dagelijks kleiner. Zouden wij dan op deze vlekken ſtaren, ten einde de vreugde, de dankbaarheid en den moed in het binnenſte te ſmoren? Zouden wij niet allen handen aan het werk ſlaan, óm de hulk van onzen Staat, even veel in welke betrekking, den gedreigden ſtorm te helpen doorworſtelen? Zouden wij niet allen overblijffel van oude partijzucht, wantrouwen, misgunst, morzieke ontevredenheid en bedilzucht onderdrukken en uitroeijen? Zouden wij niet mogen vooronderſtellen, dat ieder *Nederlander* aldus gevoelt, aldus handelt en handelen zal? Zouden wij elkander met deze vrucht der geregtigheid, uit vroeger en nog geleden leed voortgeſproten, niet inzonderheid mogen gelukwenſchen? — Ja, oude en nooit veranderde Vriend des Huizes van ORANJE! alle uwe wenſchen zijn overtroffen; want geheel *Nederland* huldigt thans dat Huis met de opregtſte hartelijkheid, en hetzelve gaat u voor met de edelſte wraak, kolen vuurs (der ſchaamte) ladende op het hoofd zijner miskenners. Ja, eerlijke, maar bedrogene, teleurgeſtelde, mishandelde Voorvechter van eene zaak, welker leus was Vrijheid en Vaderland! dat Vaderland is weêr vrij van buitenlandſche, van despotieke overheerſching, en ook gij zegepraalt met alle uwe landgenooten, en ook gij moogt, bij de terzijdeſtelling van oude oneenigheden, van oude uitſluitingen en kwalijkgegronde ongelijkheden, in alle de voorregten van uwen ſtand, in alle de vruchten uwer verdienſte en bekwaamheid, bij den algemeenen Vader des Lands deelen. IJvert dan tegen elkander in regte dankbaarheid, in bewijs dat gij niet dan het algemeene heil beöogdet, in die regt grootſche en te gelijk godsdienſtige denkwijze, die wél doet en niet verwijt. Zelfs bij name zij de oude twist onbekend! Zelfs onder vriendelijken kout worde niet gedacht, wat voor de eene en de andere zaak zou kunnen gezegd worden! Vertrouwen op het Beſtuur! vertrouwen onderling! vertrouwen op de Voorzienigheid! moedig vertrouwen, dat opwekt, bezielt en aanvuurt, om, door eene laatſte inſpanning, het lot des Vaderlands, het geluk van Europa te helpen beſliſſen!

Ó Ons hart, wat poogt gij dankbare gevoelens en wenſchen te uiten; en het zijn gedurig opwekkingen, vermaningen en bijna waarſchuwingen, die gij den Landgenoot toeroept; en

het

het zijn niet anders dan flaauwe nabootſingen van de taal des Vorſten zelv' en der eerſte handhavers van onze Vrijheid! Geef, geef u liever over aan die verrukkelijke droomen, welke, door deze mannentaal verwezenlijkt, welhaast geene droomen meer zullen zijn! Schets u, ſchets anderen de huisſelijke welvaart, den algemeenen overvloed, de onbenepen vrolijkheid, de dankbare verkleving van een gelukkig Volk aan zijn nog gelukkiger Vorst! Dat de roem van *Nederland*, zijne magt, zijne wijsheid, zijne deugd, de bloei zijner weteńſchappen en kunſten, de verlichting en beſchaving tot in zijne geringſte ſtanden, al het goede van den ouden en den nieuwen tijd te zamen levendig voor u ſta, en uit onze penne vloeije! — Ja, zoodanig zij het blijde verſchiet, dat zich, met dit Jaar, voor u opene, Landgenooten! Zoodanig zij de kroone, die aan deszelfs einde reeds met vollen glans ſchittert! Die glans vertrooste ons, bemoedige ons bij allen nog onverwonnen bezwaar! En zoo ſtijge dan onze dank, kan het zijn, bij dat einde van den ingetreden kring nog vrolijker tot GOD op, dan wij dien in dezen gezegenden tijd ten hemel zenden!

N. W. P.

DE HERSTELDE VRIJHEID VAN DE DRUKPERS.

Verheft de omkranste kruin, gewijde Priesterſcharen!
Het heiligdom der kunst weergalm' van 't feestgezang!
Plengt zuivrend' offerwijn, en reinigt uwe altaren,
Ontheiligd door geweldenaren!
Op, ingewijden, op! herneemt uw' edlen rang!

De dwinglandij, verwoed, een' oogst van lijken maaijend,
Doorwaadde een bloedrivier, en ſteeg vol trots ten troon;
En, d'ijz'ren ſchepter over 't ſiddrend menschdom zwaaijend,
Bedekte hij den moord met d'adel van de kroon.
Het vlammend oog, verhit op plondren en vernielen,
Op blaakren, martlen en ontzielen,
Rolde in de holen rond, en zijn afgrijsbre blik
Schoot helſche vonken uit, de ſiddrende aard ten ſchrik.
Ach! alles lag verneêrd, geketend aan zijn voeten.
't Scheen, of het lieflijk licht ſlechts de aarde mogt begroeten,

Opdat de mensch, gekromd, met doorgevlijmde knien,
Zijn jammerlijke ellend op ééns mogt overzien.
Geen blikſem kon het hart, van gruwlen vol, ontzetten;
Geen donder kon den kop, die GOD zelfs tartte, pletten;
Geen foltring, die de Hel de ſtrafbren door doet ſtaan,
Joeg ooit de zwarte ziel of ſchrik of ijzing aan.
Maar toen, toen alles ſliep, toen in de trotſche zalen
De gloed van 't nachtlicht 't goud flechts flikkerend deed pralen,
Toen, zegt men, ſteeg de Schim van KOSTER uit het graf,
En dreigde 't wangedrogt eene onverduurbre ſtraf.
De ſchrik beroerde 't brein, op euveldaên geſtepen;
Het oog verried een hart, door ſtddring aangegrepen,
En was angſtvallig op den glans, die 't trof, gerigt,
Terwijl de loodverf ſteeg in 't vreeslijk aangezigt.
De Geest, vol majeſteit, zweefde als op heldre wolken;
Niet in dien ſtand, waarin zijn beeld, voor 't oog der volken,
Op Haarlems marktveld pronkt, gebeiteld uit arduin,
En met den lauwerkrans geſlingerd om de kruin:
Neen! hemelsch licht ſchoot langs de lokken naar beneden;
Het hagelwit gewaad golfde achtbaar om de leden,
En ſleepte ſtatig na. Verlichting leidde een ſtoet
Van volgers, opgeklaard door d'onverdoofbren gloed,
Aan de edle vonken van zijn grootsch vernuft ontſtoken;
De ſtilte werd door klank noch ritsling afgebroken;
De vinger duidde alleen een edel Nakroost aan,
Dat ſchriklijk rigten zou; en, van zichzelv' voldaan,
Zweefde eindlijk de edle Schim weêr ſtatig heen ter ruste.
De dwinglandij, die nu vol angst de ſporen kuste,
Waarlangs de ontzagbre ſtoet was heengevaren, wrong
Een akeligen gil uit de ingekrompen long,
En wroette in eigen borst. De helſche wachters ſtoven,
Ontrust door zijn gewoel, met woest geſchreeuw naar boven.
De raad des afgronds vloog bijeen op 't oogenblik,
Om 't vreeslijk dwanggebied te ſtutten, de aard ten ſchrik.
Nu ſchoot geweld te kort: het graf had zich ontſloten.
Doch in d'afgrijsbren ſtoet der helſche vloekgenooten
Verſcheen de Mommerij, en bood het middel aan,
Om 't opgeklaard vernuft in 't ſchandlijkst juk te ſlaan;
De geestkracht, die zich ſtout verhief, in ſlaap te wiegen,
Opdat de vleijerij het nakroost mogt bedriegen.

Zij

Zij ſchoot het deftig kleed der trouwe voorzorg aan,
En, huichlend regt en wet en zeden voor te ſtaan (*),
Heeft zij op KOSTER's graf eene offerand ontſtoken,
Die d'edlen Geest beving door 't overdwelmend rooken,
En hem het keeren kon beletten. 't Grootsch vernuft,
Dat wondren mooglijk maakt, door d'euvelmoed verbluft,
Verkwijnde, ontadeld in de loos geſtrikte banden.
De wreede dwinglandij, in feller woede aan 't branden,
Drukte angſtig 't ſlavenmerk op alles, wat het wrocht.
De gunst, met ſlaauwen glans te ſchittren, duur gekocht,
Was alles, wat het reste, indien 't niet wilde pralen,
Door d'afgeperſten cijns aan beulen te betalen.
Zoo kromp het grootsch vernuft voor 't huichlend dwangbevel,
En eeuwen arbeids werd verzwolgen door de Hel!

Maar juicht, geliefde Landgenooten!
De Drukpers, ſtout gewrocht van KOSTER's edlen geest,
Op Vaderlandſchen grond ontſproten,
Kwijnt in geen banden meer... Die tijden zijn geweest.

De geest, die u vervult, het edel bloed der Vadren,
Dat, overvloeijende in uw adren,
Zelfs toen de list voor u reeds kluisters had geſmeed,
U nog uw waarde voelen deed, —
Die geest, dat edel bloed, bekommerden uw beulen.
Omſtuwd van bastaards, die met dwang en afgrond heulen,
Beſtemden zij voor u nog pijnelijker lot.
Zij ſloegen 't brandend oog op 't zamenvloeijend rot:

Een

(*) Men zou mij ligt kunnen beſchuldigen, dat ik mij door eene te veel verhitte drift liet wegſlepen; dan, het zal genoeg zijn, dat ik, uit zoo velen, één voorbeeld bijbrenge. De Man, door het Franſche Gouvernement aangeſteld, om te zorgen, dat er niets, ſtrijdig met de zeden, in Holland in het licht, of op het Tooneel, verſcheen, ontzag zich niet, boldadig met de zeden te ſpotten. Ten bewijze diene ſlechts de ellendige Parodie op *Menſchenhaat en Berouw*, door hem vervaardigd; én op zijn gezag ten tooneele gevoerd, waarin het troostrijk gezegde: „ *Dáár zullen wij elkander wederzien!*" beſpottelijk gemaakt, en door de lage, platte uitdrukking: „ *Ja maar, dat zal laat worden*," opgevolgd wordt. Indien de troostvolle gevoelens, waarin duizenden hunne gerustheid vinden, volgens zedelijke wetten zoo baldadig, zoo laaghartig mogen beſpot worden, wat zijn dan zeden?

Een ſlang, in eigen borst gekoesterd, werd gekozen,
Om aan uw eerlijk hart te knagen, zonder poozen.
Die ſlang, geſlingerd om de drukpers, loerde en blies,
En aasde op iedre vrucht, die tot uw' luister wies,
En ſpoog haar zwadder op de vlekkelooze bladen.
Het gruwzaam ondier, met den vloek des volks beladen,
Ontzoog en bloed en merg aan hem, die 't wagen dorst
Van d'onverduurbren last, met wrevelmoed getorscht,
Het ſchamele gewin, te veel verkort, te beuren.
't Gedrogt dorst blad bij blad met helſchen lust verſcheuren,
Waarop de ſtempel van een Godlijke oorſprong blonk.
Hij floot den hemel aan, en knaagde aan Neêrlands pronk,
En vlijde, met de hel in 't gifziek hart verborgen,
Zich loos aan hen, die hij in 't kronklen wilde worgen,
En broeide, vetgemest van zaamgeroofden buit,
Een vuige teelt, gemerkt als herſenvruchten, uit,
Die 't ware ſchoon verdrong, en Neêrland overſtroomde....
Maar, teuglen wij de ſpijt, daar men 't geweld betoomde.
De vreugdegalm klink' luid langs Rijn en Maas en IJ!
Ja, Neêrland is ontzet; de Drukpers is weêr vrij!

Op, edle Priestrenrei! de feestdos aangetogen!
Brengt offers op 't gewijde altaar!
Een zwerm van monſters, met verwoedheid aangevlogen,
Dringt u niet ſmaadlijk meer van daar.
De lieve, ſchuldelooze zeden,
Omgeven van bevalligheden,
Met bloemenſlingers om de welgevormde leden,
Begeven zich ten rei bij 't blij verlosſingsfeest.
Haar zal geen vreemde tooi ontſieren.
Zij gaan in 't heiligdom, verrukt, de ontboeijing vieren
Van d'al te lang beklemden geest.
Het Goddelijk vernuft ſchiet ſtralen,
Die in de ontſloten tempelzalen
Den roem van Neêrlands volk weêr vlekloos ſchittren doen;
Opdat, in 't aanzien van heel de aarde,
Het grootsch beſef van eigen waarde
U weder met uzelv' verzoen'.
Spreekt luid, ſpreekt luid, ô edle tolken,
Die 't vol vertrouwen draagt der heilige natuur!
Spreekt luid, ô regters van de volken!

Ont-

Ontrolt het heilig blad! In ſpijt van ſpies en dolken,
In ſpijt van 't blakend martelvuur,
Zult gij het nageſlacht doen weten,
Wat zich de dwinglandij baldadig dorst vermeten,
En d'afgeperſten lof beſchaamt gij door uw taal.
Op, op! uw handen zijn ontkluisterd;
Opdat de zuivre glans der waarheid, lang verduisterd,
Met onverkoelden gloed in 't oog des naneefs ſtraalt!

En gij, die 't Godlijk vuur, in uwe ziel ontſtoken,
Te lang verdooven moest! heft aan voor 't Vaderland!
Het eischt van u eene offerand.
Heft aan, ó Barden, die in de adren 't bloed voelt koken!
Is Nederland gered, het is nog niet gewroken.
Blaast aan de heete drift, die in uw borst ontbrandt!
Laat uw' ontzetbre toon 's lands beul in de ooren dondren;
Hij ſiddre, als gij uw' zang verheft!
Verwacht gij wraak van 't ſtaal... uw hemelval baar' wondren:
Gij blaast den krijgsmoed aan, die 's dwinglands ſchedel treft.
Ja, blikſemt uit den vloek op hem, die u dorst plondren;
Den vloek, die reeds in de oogen gloeit!
Snelt op der helden baan! jaagt ſiddring in die bende,
Waardoor uw dierbaar kroost met wrevel werd geboeid!
Het rot, dat lagchen dorst met uwe onlijdbre ellende,
Worde op uw' bodem uitgeroeid!
Heft aan het krijgsgezang! ORANJES vanen wappren,
En golven over 't hoofd der dappren.
Dat uw verheven ſtem in 't oor der helden klink',
En Frankrijks grond het bloed van uwe beulen drink'!
Heel de aard, verrukt en opgetogen,
Vindt uw verheffend geestvermogen,
In d'afdruk duizendwerf verdubbeld, telkens weêr.
De pers zwoegt thans niet meer in loos geſtrikte banden.
De dwinglandij beklemt het grootsch vernuft niet meer.
De Drukpers is weêr vrij, en ſpreidt in duizendtallen
De wondren van den geest weldadig over de aard.
De ſlang, die met de gunst van 't ſchrikbewind dorst brullen,
Ligt met gepletten kop en afgevijlmden ſtaart.

Verwoester van Europ! wat ge u ook durft vermeten;
Ontwring een loffpraak aan de laffe vleijerij;
Het nakroost zal uw gruwlen weten;
Zijn vloek worde op uw graf met bitſen ſchimp geſmeten.
Ja, Neêrland is gered; de Drukpers is weêr vrij!

M. W.

DE MODERNE SPARTANEN.

Het zal den zoodanigen, die met de Spartaanſche manier van opvoeding ingenomen zijn, niet onaangenaam wezen te vernemen, dat er nog tegenwoordig in *Zuid-Amerika* Wilden worden aangetroffen, die, volgens het berigt van Pater OCH, in zijne Zendelingsreis, hunne kinderen op ſoortgelijke wijze tot dappere krijgshelden vormen.

Reeds met het derde jaar begint deze barbaarſche opvoeding der jeugd, terwijl men de kinderen geheele dagen lang, aan zichzelven overgelaten, in de brandende zonneſtralen laat liggen, ten bloede toe geſtoken en gekweld door duizende van vliegen en muggen. Desniettegenſtaande leeren die kinderen van zelve eerst op handen en voeten voortkruipen en naderhand gaan of loopen. Dan eerst bekommeren de Wilden zich om dezelve, en geven hun pijl en boog in de hand, waarmede de kleinen den ganſchen dag ſpelen, op alles mikkende, wat hun onder het oog komt. Tot in hun tiende jaar zwerven zij nu naakt rond, terwijl zij zich onvermoeid met hunne kleine pijlen in het mikken en ſchieten oefenen. Hebben zij echter den ouderdom van veertien of vijftien jaar bereikt, dan worden zij op eene wreede proef geſteld. Wanneer zij zich namelijk, op dien ouderdom, als rekruten melden, het hoogſte doel hunner jeugdige eerzucht, worden zij niet terſtond als zoodanig aangenomen, maar moeten zich eerst aan eene wreede plegtigheid onderwerpen. Eenige oude, beproefde krijgslieden nemen het knaapje onder handen, en vragen het, of het ook moeds genoeg bezit, om iets uit te ſtaan? Als de knaap hierop *ja* antwoordt, begint de eerſte proef. Men vat hem namelijk bij de haren, werpt hem op den grond, en geeft hem een aantal zware vuiſtſlagen. Als hij deze mishandeling geleden heeft, zonder *eenig* klaaggeluid te laten hooren (want vond er iets

van

van dien aard plaats, dan zou hij als geheel onwaardig afgewezen worden en voor altijd onteerd zijn), zoo geeſelt men hem den ganſchen rug bloedig met roeden en doornen. Heeft hij ook deze proef moedig doorgeſtaan, dan neemt men gedroogde klaauwen van groote roofvogels, krabbende en rijtende hem daarmede den geheelen rug open, zoodat er het bloed bij nedergudst. Verliest hij zelfs bij deze bewerking den moed niet, en heeft hij tevens blijken gegeven, dat hij een goed boogſchutter is, zoo wordt hij voor een goed ſoldaat verklaard. Intusſchen moet hij op den duur de moeijelijkſte dienſten verrigten, in tijd van oorlog met het uiterſte gevaar de wegen beſpioneren, de hoogſte bergen beklimmen, enz. opdat hij hoe langer hoe meer verſtaald worde.

DE BIJEENROEPING DER NOTABELEN IN FRANKRIJK.

Deze belangrijke gebeurtenis op het Franſche ſtaatstooneel gaf, onder die luchthartige natie, almede ſtof tot lagchen.

Een koopman TOGNAC, lid der regering in eene provincie, beäntwoordde zijne beroeping in den volgenden brief: „ Sire! Ik heb uwen brief ontvangen, waarin gij mij de eer doet, mij op den 29ſten Januarij tot de algemeene vergadering te beroepen. Zoo zeer ik mij door uwe keus gevleid voel, zoo weinig ben ik nogtans in ſtaat, uwen wensch te vervullen, doordien ik den 30ſten zeer belangrijke betalingen heb. Daarom zend ik, in mijne plaats, mijnen kantoorbediende, een geſchikt mensch, die ook de teekening der firma heeft. Overigens hoop ik, dat alles goed afloopen, en ons meel en brandewijn er niet onder lijden zullen."

Men gaf op het ſtadstooneel te Verſailles, in tegenwoordigheid der Koningin, eene komieke opera, *Theodor*. In dezelve komt een reizende Koning voor, wien zijn adjudant berigt, dat het geld op is, en hij niet weet, waar men meer zou van daan halen. Beiden zijn daarover in angst, en vragen elkander, wat te doen? — Op het oogenblik verheft zich iemand in het parterre, en roept: „ *Men moet de Notabelen bijeenroepen!*" Een bravo klonk den grappenmaker van alle kanten toe; doch de Policie kon zijns niet magtig worden.

Eenige dagen vóór den 29ſten Jan. vond men aan de woning

ning des Controlleurs-generaal der Financiën het volgende aangeplakt: De inwoners van Parijs worden mitsdezen verwittigd, dat de Heer Controlleur-generaal een nieuwen troep heeft opgerigt, die den 29sten Jan. te Versailles, in tegenwoordigheid van het Hof, zijn tooneel zal openen. Het voorstuk heet: *Het blind vertrouwen*; het naspel: *De gedwongene toestemming*; en het besluit zal bestaan uit een pantomimisch'-allegorisch ballet, van de uitvinding des Heeren DE CALONNE, genaamd: *Het val der Danaïden.*

ZONDERLING ACCOORD.

ELWES was een der grootste gierigaards in Londen. Op zekeren dag stiet hij beide beenen tegen eenen wagen, voor het huis van den Overste FIMES staande. Met moeite sleepte hij zich tot dezen op, die niet in gebreke bleef, terstond eenen wondheeler te ontbieden, om de wonden te verbinden. De Chirurgijn liet zich, zoo dra hij gekomen was, zeer breed over het gevaar uit, waarin de kranke zich bevond, en over de noodzakelijkheid, zich van de hulp der kunst te bedienen. „ Het kan zijn," antwoordde ELWES, die reeds voor de kosten vreesde: „ Gij gelooft alzoo, dat ik gevaarlijk gewond ben? Welnu, zoo wil ik een accoord met u aangaan. Kies gij een van mijne beenen; het andere wil ik voor mij behouden. Gij doet dan aan het uwe, wat u maar mogelijk is; ik, daarentegen, aan het mijne niet het geringste. Bijaldien, desniettegenstaande, het mijne eerder geheeld is, betaal ik u voor uwe rekening niet een penning." De Chirurgus nam het aan, en ELWES beroemde zich nog langen tijd door de ganssche stad, dat hij met zijn been veertien dagen vroeger was klaar geweest, dan de wondheeler met het ander.

HET MIERENNEST.

Wanneer ik mijmrend nederzijg,
Maar met den geest naar boven stijg,
Dan zie ik somtijds, heen en weer,
Op al het aardsch gebeuzel neêr,
En grimlach telkens op het lest
Om 't weemlen van het mierennest.

Laatst

Laatst zag ik weêr uit hooger vaart
(En 't was de pijn bijna niet waard)
Laatst zag ik weêr dien mierenhoop,
Die wriemlend aan mijn voeten kroop,
En ſloeg mijn' aanblik verder rond
Van de eene kluit op de andre klont,
En zag hoe de een zich kwelt en ſlooft,
En zag hoe de ander zwelt en rooft,
Hoe de eene tiert en de ander treurt
En allen wisſlen beurt om beurt;
Het klimmen hier, het tuimlen daar,
En alles buitlen door elkaâr;
En 't kostte weêr, zoo als het plag,
Mij eindlijk een' verpijnden lach.

Maar zie! daar viel op eens mijn oog,
Dat achtloos hier en ginder vloog,
Daar viel en zag het, als ter vlugt,
Op de ongehoordſte mierenklucht:
Daar zag ik, hoe op elke kluit
Een enkle ſtak bij de andren uit;
Een enkle, die door heel de rest
Ontzien werd als het hoofd van 't nest;
Een enkle, die naar lust en luim
Het om deed draaijen op zijn duim,
En maken liet en breken deed
En telkens op en onder ſmeet,
Als of, den ganſchen zandhoop rond,
Het alles ſlechts om hem beſtond.
Daar zag ik hoe dat ſlaafsch geſlacht
Een' enklen al zijn' arbeid bragt;
Een' enklen om geboden vroeg
En rondkroop waar hij de oogen ſloeg;
Een' enklen in het ſtof aanbad,
Als of hij godlijke almagt had,
En wegſloop voor zijn wenken heen,
Als had hij de aardſche kracht alleen,
Als waren ze allen ſlecht en grof
En deze alleen van fijner ſtof.

Wie

Wie is dan, borst ik eindlijk uit,
Wie is dat hoofd dan van die kluit,
Die meester, die zoo ſtout beveelt,
Die enkle, die met allen ſpeelt,
Wie is dan toch dat treflijk dier?
En 't was als de andren, 't was een mier!

Ik lachte weêr en zweeg en keek,
Tot dat mij 't ſpel te treurig leek,
Tot dat mij 't hart van deernis brak
En de afſchuw mij in drift ontſtak.
Daar zag ik hoe dat laf inſekt,
Met ſchatting en met roof bedekt,
Zijn eigen ſoort, voor dienst en zweet,
Van wee en martling krimpen deed,
En uit vermaak en overmoed
Zijn kluit bedroop met mierenbloed;
Daar zag ik hoe dat hulploos ras
Het ſpeeltuig van den moedwil was,
En, uitgeſchud en afgemat,
Naar boven om erbarming bad.
Wacht, riep ik, ja, dat vordert ſtraf;
Gij ſmeekt die niet vergeefs mij af!
Wacht, riep ik, met een' enklen trap
Maak ik een eind aan heel die grap!

Ik had den voet reeds opgeligt,
Maar ſchaamrood neeg ik de oogen digt:
Neen, dacht ik, na een korte poos:
Wie maakt zich tegen mieren boos?
Laat kruipen, wat 'er kleeft aan de aard',
Die molshoop is geen aandacht waard;
Ik ſloeg den blik naar hooger ſfeer
En dacht 'er aan geen mieren meer.

MENGELWERK.

REDEVOERING OVER DEN WINTER, TEN BETOOGE VAN GODS WIJSHEID, MAGT EN GOEDHEID IN DENZELVEN (*). Door A. H. VAN GELDER.

Onopmerkzaamheid en gewoonte zijn zeer dikwijls de oorzaken van eene verregaande onverschilligheid omtrent voorwerpen van de hoogste aangelegenheid. Vanhier, dat het zeldzame en vreemde zoo sterk de zinnen treft, en het uitheemsche, vaak minder in waarde en minder wezenlijk schoon dan het inlandsche, bij velen hooger dan dat geacht wordt. Voor duizenderhande dingen vinden wij hierin de toepassing; onder alle kringen, standen, leeftijden en verstanden vinden wij dit bewaarheid; en het is alleen het verschil der menschelijke gemoederen, het is alleen het onderscheid der karakters, welke hier de meerdere of mindere waarde der voorwerpen, met opzigt tot de oplettendheid en achting voor dezelve, bepaalt: doch, ten aanzien van welke voorwerpen men zoodanig eene onverschilligheid moge ontdekken, zij schijnt, over het algemeen, het grootste omtrent de heerlijke werken der Schepping.

Niet alleen dat velen, onder de anders redelijk genoemden, onder hen, die zich den rang van de verhevenste der stofbewoners te zijn, zonder bedenken, toeëigenen, zeer onachtzaam over zeer vele van die werken heenloopen, en een groot aantal derzelven zien, even alsof zij die niet ontwaarden; maar men vindt er zelfs, die het niet der moeite waardig achten, over dezelve te denken, en zich eene korte poos met derzelver bespiegeling onledig te houden, of hunne aandacht te verleenen aan eene voordragt, wel-

(*) Voorgelezen in de beide Amsterdamsche Departementen der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen.*

welke hun de groote werken van Gods Wijsheid, Magt en Goedheid, hetzij gezamenlijk in een beknopt overzigt, hetzij gedeeltelijk, of een enkel daarvan, voor oogen ſtelt, en hen tot verwondering en verbazing oproept.

Deze onopmerkzaamheid, inderdaad, behoort onder de beklagenswaardige, zoo wel als berisping verdienende, verkeerdheden der ſtervelingen. Het beſchouwen en aandachtig gadeſlaan van de werken der Schepping behoort, metderdaad, tot onze wezenlijke pligten: deels, omdat hetzelve ons den onzienlijken Oorſprong van alles, als met den vinger, aanwijst, en het heerlijkst tafereel vertoont van diens verhevene en aanbiddelijke volmaaktheden; deels, omdat hetzelve den denkenden mensch een vermaak en genoegen verſchaft van den eerſten rang, vermits het gezigt van de veelvuldige ſchoonheden der Natuur, de kennis aan hare tallooze en gedurige veranderingen, zijne kundigheden uitbreiden, zijn voordeel bevorderen, zijn genoegen vergrooten, en hem, zoo zeer zijner beſtemming en hoedanigheid als redelijk wezen waardig, als bij de hand opvoeren tot eene dankbare aanbidding van zijnen Maker; terwijl zij in zijne ziele doen ontwaken een levendig gevoel van zijne eigene, natuurlijke voortreffelijkheid, en zijn hart vervullen met zulke aandoeningen, welke hem ſteeds meer en meer aan zijnen Schepper en Hemelſchen Vader doen gelijken.

Inderdaad, het betaamt den redelijken mensch, op eene andere wijze omtrent de groote werken der Natuur, welke de werken Gods zijn, te verkeeren dan de dieren, omdat hij in verſtand zoo verre boven dezelve verheven is. Zijne verkeering moet zijn die van achtgeving en opmerking. De dieren hebben oogen als de menſchen, en worden omringd door dezelfde voorwerpen als deze; maar zij zien dezelve ſlechts, om die gedeelten te ontdekken, waarin zij ſpijze, drank en beſchutting kunnen vinden. De redelijke mensch heeft ten aanzien van deze werken eene uitgebreider beſtemming: hij moet er, gelijk wij alreede aanmerkten, zijnen onzienlijken Maker in zoeken; hij moet ze beſchouwen,

wen, om een voorraad van zedelijke genoegens op te doen; om uit dit leerboek, hetwelk voor allen openligt, lesſen der wijsheid op te zamelen, en ook daaruit (en van hoe vele waarde, van hoe hoog een belang is dit voor hem!) zijne ziel te leeren vormen voor de, haar beſtemde, eeuwige during in heerlijker toeſtand.

Orde en verſcheidenheid blinken ons in deze werken onophoudelijk en van alle zijden, met den ſchitterendſten luister, in het oog. *Dag aan dag*, zeide een gewijd Oostersch Dichter met vele levendigheid, *ſtort overvloedige ſprake uit, en nacht bij nacht toont wetenſchap* — wetenſchap van de Wijsheid, Magt en Goedheid des nooit volprezenen Scheppers.

Die orde, die verſcheidenheid, hoe behoorden zij elken onopmerkzamen uit zijne gevoellooze ſluimering op te wekken, en hem, blozende, terug te voeren tot een aandachtig peinzen! Geene eenzelvigheid toch kan hier op eenigen grond worden aangewezen. In alles paart zich afwisſeling met grootheid en luister.

Alzoo ook, M. V., opdat ik hier eenig bepaald punt nader kome, alzoo ook vertoont ons ieder jaargetijde, in de gewigtige veranderingen, welke de Heer der Natuur, in het uitgebreid gebied zijner mogendheid, voor de oogen der bewoneren van deze Aarde telkens doet ontſtaan, zijne heerlijkheid — zijne Wijsheid, Magt en Goedheid. Doch het ſchijnt, dat de jaarlijkſche herhaling daarvan den indruk verdooft, welken dezelve behoorden te maken op het harte der daarin, zoo veel en in zoo vele opzigten, bewoldadigde ſtervelingen: of het meest behagelijke, het meest aangename, mogelijk ſlechts zoo door opvatting, treft alleen, wordt alleen gadegeſlagen — het overige voorbijgezien, of, als lastig en onaangenaam, buiten opmerking en bewondering geſloten.

Het jaargetijde, waarin wij ons thans bevinden, is hieraan inzonderheid onderworpen. De meesten zijn over den *Winter* ontevreden. Hij vooral wordt bedild, begromd, met een donker oog begluurd, vaak verwenscht, met ſma-

delijke beſchrijvingen overladen, en huiverende te gemoet gezien, zoo als men, hoogst beducht, ſiddert voor het aannaderen eener vijandelijke heermagt. De heerlijkheid — de blijken van Goddelijke Wijsheid, Magt en Goedheid, welke dit jaargetijde, waarlijk met verwonderenswaardigen luister, ten toone ſpreidt, worden over het hoofd gezien. In de bekoorlijke, bloemenſtrooijende Lente kan men zich verblijden. Den veelbelovenden Zomer treedt men vrolijk te gemoet. Met den rijken, voorraadſchenkenden Herfst kan men zich met vergenoeging bevredigen; maar beklaagt zich over den Winter, als alle aangenaamheden ontberende.

Alle deze bedenkingen, M. V., waren zoo vele overredende vertoogen voor mij, om dit jaargetijde, om den *Winter* te kiezen tot het onderwerp der tegenwoordige ſpreekbeurt. Mijn oogmerk hiermede is niet alleen dit jaargetijde te verdedigen tegen het beklag der ontevredenheid, wier norſche blik het mishagen in zijn bezoek zoo duidelijk verraadt; maar vooral, om U op de Wijsheid, Magt en Goedheid Gods, welke daarin in zoo vele opzigten blijkbaar is, opmerkzaam te maken, ter bevordering en aankweeking van redelijk, zedelijk genoegen en dankbare vereering van Hem, wiens weldadig bevel den loop en de wisſelingen des tijds bepaalde; bevel, even opmerkenswaardig als dat, hetwelk het licht deed geboren worden: — *Alle de dagen der aarde, zullen zaaijing en oogst, en koude en hitte, en zomer en winter, en dag en nacht niet ophouden.* (Gen. VIII: 22.) Ik zal mijne beſchouwing in dezer voege inrigten, dat ik U opmerkzaam make op de onderſcheidene verſchijnſelen van den Winter, nevens deszelfs hoofdzakelijke voor- en nadeelen zoo wel, als genoegens.

Wanneer wij in onze gedachten de verſchijnſelen van den Winter optellen: koude, vorst, ſneeuw, ijs, dampen, nevel, mist, rijm, ijzel, ſtormen, dooi; korte, donkere dagen, lange gure nachten; laat opgaande, weinig verwarmende, vroeg ter kimme dalende zon; algemeene dorheid in het groeijend rijk; diepe, treurige ſtilzwijgendheid onder de gevederde zangers; bijna algemeenen ſtilſtand in het werkzame en woelige

van

van den koophandel, en in den arbeid der werklieden; ſchaarschheid van levensmiddelen; knellende armoede onder den gemeenen man; — dan zullen wij daarin de omtrekken van het beeld des Winters voor oogen hebben; wel in eene onvriendelijke, weinig bekorende geſtalte, echter niet zonder alreede de grondtrekken te beſpeuren van ſchoonheden, welke in ſtaat zijn tot verwondering op te voeren. Laat ons daarom niet rillende terugtreden, bij het vertoonen van eene uitvoeriger teekening van dit beeld. Laat de ruwe en noorſche gedaante, waarin het zich voordoet, ons niet, met huiverende afkeerigheid, het van nabij beſchouwen en gadeſlaan van alle deszelfs trekken doen vermijden. Dit ijskoude beeld is in ſtaat onze borst te verwarmen met genoegelijke, welbegeerlijke gewaarwordingen.

In dit getijde des jaars, het is waar, vertoont zich het gelaat des aardrijks, in die gewesten immers van dezen bol, waarin de Winter met duchtige ſtrengheid het gebied voert, bar en woest. Slechts zeldzaam aanſchouwt ons oog eenen helderen hemel. Doorgaans ademen wij in eene zwaar benevelde lucht, die de eenigzins verafgelegene voorwerpen voor ons gezigt verbergt. De vorst maakt de landen hard als ijzer. De ſtroomen worden bevloerd met eene korst van ijs; de velden begraven onder eene dikke vacht van ſneeuw. Somtijds ſcheurt een ſterk-klevende ijzel de zwaarſte takken van het geboomte. Eene ſnerpende koude doet mensch en vee hevig rillen. *Des Heeren weg is* nu vaak, om met een Oostersch Dichter te ſpreken, *in den wervelwind* (*). Menigmalen *doet de ſtormwind zijn woord* (†), of *eene achtbare ſtilte doet zijne tegenwoordigheid opmerken* (§). Alles ſchijnt dan in de geſchapene wereld beroofd van werking. Alom, in de ganſche ſchepping, ſchijnt de dood zijne vernielende benden te hebben uitgezonden. Eenparige kwijning vertoont zich aan alle zijden. In dezen zoo treurigen toeſtand der Natuur, intusſchen, wordt het groote werk der vruchtbaarmaking heimelijk begon-

(*) Nah. I: 3. (†) Pſ. CXLVIII: 8. (§) 1 Kon. XIX: 12.

gonnen, en met gelijke ſtilzwijgendheid voortgezet. Alles wordt voor de drie volgende jaargetijden bereid; de grondſlag van den oogst, tot onderhoud van duizenden, wordt nu gelegd, en alzoo ongemerkt die ſtoffe gevormd, welke, onder vrolijker zon en helderder lucht, mensch en vee, elk op zijne wijze en overeenkomſtig met zijne krachten en vermogens, blijmoedig zal doen juichen.

Even gelijk de mannelijke ſterkte, de volle kracht en blakende welſtand, welke als de zomer des menſchelijken levens mogen aangemerkt worden, allengskens door den ouderdom vervangen worden, die, ongemerkt, hoe zeer zeker verwacht, als op wollen zokken zachtkens nadert, gevolgd door den dood, die, in zijne ſchaduw hem als achterna wandelende, hem in den gordel vasthoudt; alzoo nadert ons de Winter op de ſchreden van den Herfst. Niet plotſeling worden wij, in de werkkringen der Natuur, van de eene gewaarwording derzelve in de andere verplaatst. De weldadige Voorzienigheid houdt in alles eenen langzamen en ſtatigen gang. Zij verordende, ook tot heil der redelijke bewoners van deze Aarde, de afwisſeling in alles; en zachtkens, naauwelijks merkbaar, doet zij de overgangen daarvan ineenſmelten, gelijk de purperen gloed des dageraads wegvloeit in het heldere uitſpanſel.

De Aarde beweegt zich, op eene inderdaad verwonderenswaardige wijze, om hare aspunten; hierdoor wordt de afwisſeling van dag en nacht over hare oppervlakte alomme te weeg gebragt. Deze maakt haar geſchikt, om overal bewoond te kunnen worden; daar het licht, over haren geheelen omvang, aldus telkens in gepaste evenredigheid de duisternis vervangt. Door het oogenſchijnlijk dagelijks hooger klimmen of lager dalen der Zon boven den gezigteinder, in de middagslijn, eigenlijk door de afwijking der Aarde van, of nadering tot, dit verbazende hemelligchaam, in hare jaarlijkſche omwentelingen om hetzelve, wordt, vervolgens, de geregelde afwisſeling der jaargetijden geboren, welke volbragt wordt in het tijdperk van driehonderd vijf-en-zestig dagen, of één dag meer, als het een ſchrikkel-

keljaar is, hetwelk om de vier jaren plaats heeft. Alzoo ontvangen Lente, Zomer, Herfst en Winter hun beſtaan. Ziet daar verordeningen, door den aanbiddelijken Albeſtuurder daargeſteld, welke van zijne wijsheid en goedheid getuigen, en allen aardbewoneren tot heil verſtrekken.

In het laatstgenoemde jaargetijde, in den Winter, bevindt zich de Zon, die groote oorzaak van leven, vrolijkheid en genoegen voor alle de bewoners dezer Aarde, aan den rand van het zuider uitſpanſel, en dus eenige honderdduizend mijlen (*) nader bij ons dan in den Zomer. Hierdoor ſchiet zij hare ſtralen niet alleen in eene lagere en ſchuinſcher rigting op onze Aarde af, maar ook is de hoeveelheid dezer ſtralen thans minder; welke vermeerdert, naarmate dit groote licht des dags hooger boven de aardvlakte rijst. Deze gezegde ſtand der zonne brengt nu te weeg korte dagen en lange nachten, wier toeneming en duur voornamelijk begrepen is in dat beſtek des tijds, hetwelk wij waarnemen tuſſchen de Herfstnachtevening, door de zon daargeſteld op den 23 van Herfstmaand, en hare eigen nadering tot den zuider keerkring op den 21 van Wintermaand, en nog eenige dagen daarna. Behalve deze korte dagen en lange nachten, veroorzaakt ook die gezegde zonneſtand (naardemaal hare ſtralen, ſchuins afgeſchoten wordende en afſtuitende, minder warmte geven) eenen kouden dampkring, en alzoo dien oogenſchijnlijken ſtilſtand in de Natuur, waardoor zij zich, tot bevordering harer krachten, ten algemeenen dienſte herſtelt. Eigenaardig is dus *koude*, of, om eigenlijk natuurkundig te ſpreken, *gebrek* of *berooving van warmteſtof*, het natuurlijk gevolg van deze geſteldheid. *Warmte* is eene ſtof, door het geheele gebied der Natuur verſpreid, aanwezig in alle ligchamen, zonder onderſcheid, in die alzoo zelfs, welke wij, die te dezen aanzien alleen door vergelijking kunnen ſpreken, de allerkoudſte van allen noemen: marmer en ijs be-

(*) Men meent dit naauwkeurig te kunnen bepalen op 687,000 mijlen.

bevatten haar zoo wel als elk dierlijk ligchaam. Van deze warmteſtof worden, nu in meerdere, dan in mindere mate, de ligchamen dán vooral beroofd, wanneer, door den gezegden ſtand der zon, de dampkring minder drukt, en daardoor de uitdamping alomme ſterker is; vermits alle de uitgedampte ſtoffen de wegvoerders zijn der warmteſtof.

Het toenemen hiervan, of, om het gewone, meer gemeenzame woord te behouden, het toenemen der *koude*, ſtelt de gelegenheid dáár voor een, althans in zijne uitwerkſelen, zigtbaar verſchijnſel van den Winter, om toe te treden en door te dringen tot eene menigte van ligchamen, vooral vloeibare; oefenende op dezelven zijn vermogen, ten overgang tot eenen ſtaat van verſtijfdheid en ophouding van beweging. Dit is hetgene wij *vorst* en *bevriezen* heeten. Eigenlijk beſtaat hetzelve in een zoo groot verlies van warmteſtof, dat de aantrekkingskracht van de onderlinge deelen der vloeiſtoffen ſterker is dan het vaneenſcheidend vermogen der warmteſtof, en het vloeijende tot een vast ligchaam doet overgaan (*). Naarmate, door de reeds opgenoemde oorzaak, de warmteſtof aan de ligchamen wordt ontroofd, zien wij dit vermogen werken. De koude doet des winters, bij korte dagen en lange nachten, het water tot eenen harden klomp bevriezen, den grond als verſteenen, de geheele Natuur als in eenen doodſlaap ſluimeren (†). Wanneer het ons mag gebeuren, in deze werking der Natuur, de eerſte beginſelen gade te ſlaan — dat is, wanneer wij gelegenheid hebben, om te zien, hoe het water, te weten water, dat ſtilſtaat en in volkomen rust is, aan eene lucht, die op hetzelve ligt en ſlechts zeer weinig warmteſtof bezit, deszelfs meerdere warmteſtof mededeelt, dan beſpeuren wij hetzelfde, (en inderdaad het is in zichzelve niets anders) hetgene geſchiedt, wanneer wij geſmolten vet of boter zien *ſtollen*. Een dun vlies ſchijnt zich over de oppervlakte van het water te verſpreiden. Het allereerſte beginſel beſtaat eigenlijk in

(*) Buys, *Nat. Schoolh.* 2de D. n. d. bl. 126, 127.
(†) Uilkens, 1ſte D. bl. 396.

in enkele dunne ijsdraadjes, waarbij zich telkens en bij aanhoudendheid andere voegen, totdat de geheele menigte, aan elkander gehecht, het gezegde ſchijnbaar dunne vlies vormt, en, bij verderen voortgang, de geheele ijskorst doet geboren worden. Dit geſchiedt altoos in zekere bepaalde, hoewel alle van elkander verſchillende figuren, welke men zich als zoo vele afbeeldingen en gedaanten van planten en andere ligchamen kan voorſtellen. Heerlijke verſchijnſelen, wel waardig der opmerking, wel waardig een aandachtig, peinzend beſchouwen: want alles geſchiedt naar vaste wetten — naar regelen, gegrond in de werkingen der Natuur; alles gaat voort onder zekere bepaalde hoekmaat, niet beter te ontwerpen of na te teekenen door den bekwaamſten wiskunſtenaar met de beste werktuigen. Ook dezelfde werking en even ſchoone figuren bieden ons, ſomwijlen, onze venſterglazen aan, wanneer de daarop hechtende dampen bevriezen. Hoe vele ſchoone bladeren, heerlijk, kunſtig met aderen en vezelen doorweven, zien wij dan derzelver oppervlakte bekleeden; fraaije bloemen, uit de Natuur zelve ontleend, ſchoone vederen, geheele vederbosſen, ja afbeeldſels daarop verſchijnen van verſchillende dieren, en menigmalen die van voorwerpen, tegen over onze glasramen, zelfs op eenen niet geringen afſtand, gelegen. — Heerlijke tentoonſtelling van de grootheid des aanbiddelijken Scheppers! Luisterrijke, verrukkende blijken van die eerbiedwaardige wijsheid des Almagtigen, welke de, in zoo vele opzigten, ons onbekende wetten der Natuur vaſtſtelde, en onbezweken doet werken!

De voortgang der vorst verrijkt alzoo het Winter-jaargetijde met het *ijs*. — Hoe zeer het ſtollen van elke vloeiſtof, door verlies van warmteſtof veroorzaakt, waardoor dezelve dan ook digt en hard wordt, (gelijk dezelve, door eene daaraan toegebragte herſtelling of vermeerdering der gezegde warmteſtof, tot haren vorigen ſtaat van vloeibaarheid terugkeert;) hoe zeer, zeg ik, het ſtollen van elke vloeiſtof dezelfde zaak en werking is, en men dus het ſtollen van vet of boter, natuurkundig beſchreven, ook *ijs-wording*

zou kunnen noemen, zoo denkt men toch gemeenlijk, als men *ijs* noemt, aan geſtold, hard geworden, en, ſchoon met behoud der doorſchijnendheid, deszelfs vloeibaarheid verloren hebbend water. Offchoon het vlietende en afloopende water der rivieren en ſtroomen op eene verſchillende, ja geheel andere wijze en veel bezwaarlijker bevriezze dan het ſtilſtaande water der ſlooten, vijvers en dergelijken, en er ook een merkelijk onderſcheid tuſſchen het zoete en zoute of brakke water plaats hebbe, de werking geſchiedt, wat de beginſelen betreft, nagenoeg algemeen zoo, als wij ſtraks opmerkten.

In de laatstgenoemde wateren geſchiedt de bevloering of beijzing derzelven zacht, langzaam, effen en, om zoo te ſpreken, ongeſtoord, en men ziet, laat de koude ſlechts eenige graden toenemen, binnen korten tijd de geheele oppervlakte eenpurig als met eenen gladden ſpiegel overtogen. In de loopende rivieren en andere ſtroomende wateren zet zich het ijs (daar de rusteloozze beweging derzelven geene ſchielijke, eenparige overkorſting door de nog dunne en teedere ijsdraadjes toelaat) allereerst aan de kanten vast, omdat het water daar de minſte beweging en afloop heeft. Weldra, echter, wordt, door den ſterken ſtroom, dat eerst aangezette ijs van den kant afgeſcheurd; maar deszelfs plaats ras weder vervangen door een ander, dat op zijne beurt insgelijks wordt losgerukt en naar het midden des vlietenden waters gedreven. Deze ſtukken — deze ijsſchollen of ſchotſen, dus losgerukt, ſchuren tegen elkander aan, breken vaneen, en vriezen weder ongelijkmatig aan elkander vast. Somwijlen, met driftige ſchokken op elkander ſtukken ſlaande, zinken brokken naar den grond door eigen zwaarte of het geweld der botſing; doch de kracht des ſtrooms heft ze weder naar boven, en zij hechten op nieuw aaneen, tot dat door de toenemende vorst alles een geheel wordt, en de magt des ſtrooms voor de hevige koude bezwijkt (*). Aldus ſtrekt nu voor eenigen tijd de rug der anders vloeijende

(*) Vergel. *Natuurk. Verlust.* 1ſte St. bl. 41.

de wâteren ter brug en vasten weg voor mensch en vee, en is geſchikt, om de zwaarſte lasten te dragen. Verwonderenswaardig, zeker, is deze werking der koude. Grootsch en ſtout hooren wij een Oostersch Dichter, in de gewijde bladen, dezelve beſchrijven: *Gods geblaas maakt het ijs; de oppervlakte des ſtroams wordt gevormd tot een digt geklonken metaal* (*). *Nu verbergt zich het water als onder een' ſteen, en het vlak der zee wordt digt ineengekocht* (†). Zoo leeren wij den ongezienen Bewerker, ook in dit verſchijnſel, met eerbied opmerken. En inderdaad, wie beſchouwt niet met verbazing die zelfde vloeiſtof, welke in eene geſloten vuist niet kan bevat worden, — welke zoo dun is, dat zij niet meer dan de ſmet of het blijk haars aanzijns achterlaat, — welke door den zwakken vinger van een eerstgeboren kind kan worden ingedrukt, — en welke nu ſtolt tot zulk eene hard- en ſtevigheid, dat zij ontzettende zwaarten duldt op haren rug, en geſchikt wordt, om over denzelven, met het grootſte gemak en den meesten ſpoed, allerlei lasten te vervoeren!

Voorzeker, ook in deze natuurverſchijnſelen vertoonen zich, voor den oplettenden, de onbegrensde Wijsheid, Magt en Goedheid des onvergelijkelijken Albeſtuurders op de heerlijkſte wijze. Somtijds, wel, zijn zij in zijne hand aan te merken als eene tuchtroede voor deze en die volken der aarde, — ſomtijds veroorzaken zij dezen en genen groote ſchade, met verlammende, doodende magt werkende op mensch en vee, boom en plant, veld en oever. Immers, wanneer de koude zoo geſtreng en ſterk is geworden, dat de vloeibare ligchamen tot eenen hoogen trap van verſtijfdheid hardheid overgaan, gebeurt het niet ſlechts, dat nuttige veldgewasſen, op welke de hoop des noesten landmans was gevestigd, of heerlijk ooftdragend en ander geboomte, voor derzelver geſtrengheid bezwijken; maar ook, dat het eene of andere lid des menſchelijken ligchaams bevriest, of hier

of

(*) Job XXXVII: 10. SCHULT.
(†) Job XXXVIII: 30. SCHULT.

of daar menſchen, door toevallige omſtandigheden, of door eigen achteloosheid, aan de ſnerpende werking der vorst blootgeſteld, den dood ter prooije worden.

Dit moge waar zijn — bij andere ſchadelijke gevolgen, moge dus de hand der koude doodelijk rusten op de aarde en hare bewoneren; zij, vooral in gemeenſchap met de ſoms ſcherpe vorst, is niettemin ten uiterſte heilzaam, over het algemeen, voor het aardrijk en de menſchen. Dán vooral, terwijl zij regeren, wordt de lucht gereinigd van beſmettende dampen; de harde grond wordt los en luchtig, en daardoor, meteen, te beter vatbaar gemaakt voor het ontvangen van den toevoer van vruchtbaarmakende deeltjes; veel ſchadelijk ongedierte wordt gedood, en, behalve meer andere, ons misſchien geheel onbekende dienſten, de veerkracht onzer ligchamen vermeerderd, de voortſtuwing der vochten in dezelve bevorderd, en al het werktuigelijke van deze onze ligchamen tot allerhande werkzaamheden vlug en vaardig gemaakt. En ziet daar reeds verſcheidene belangrijke voordeelen en nuttigheden van den Winter, dat anders zoo barre, harde jaargetijde; voordeelen en nuttigheden, welke, behalve nog zoo vele andere als wij vervolgens in oogenſchouw zullen nemen, behooren geſchikt te zijn, niet alleen om ons ten goede en inſchikkelijk voor dezen norsch blikkenden zoon des tijds in te nemen, maar zelfs om ons met hem geheel te verzoenen.

In dit jaargetijde zien wij de zachte *ſneeuw*, gelijk een wollen dekkleed, over de velden, en over de oppervlakte van alle zich buiten bevindende ligchamen, geſpreid. Dit verſchijnſel, even bekend, even gewoon als het ijs, het water, de regen, de wind, enz. wordt bij velen even onopgemerkt, even onachtzaam over het hoofd gezien als deze; en, ſchoon zoo rijk in zichzelve, om verwondering te wekken, en den mensch op te leiden tot eerbiedige verheerlijking van zijnen Maker, door weinigen ſlechts met bedachtzaamheid en nadenken beſchouwd. Inderdaad, hetzelve verdient zulks ten hoogſte.

De hoofdſtof dezer luchtverheveling is het water, of

of liever, zij beſtaat uit dampen, welke, door de lucht niet opgelost, in de hoedanigheid van wolken rondzwerven; opgeſtegen zijnde uit al hetgene op de aarde wordt gevonden; planten, dieren, aarde, zouten, zelfs mineralen en metalen, door vuur in de ſtookkunde opgeheven; doch welke dampen, meerder verdikt geworden zijnde, zoodanig dat de lucht hen niet meer kan ophouden, tot droppen zamenvloeijen, en dus tot den ſtaat van regen overgaan; maar nu, in den reeds ſterk verkoelden dampkring, afzakkende, bevriezen, en aldus tot elkander zamenvloeijen; wanneer zij, niet langer door de lucht kunnende opgehouden worden, in dunne, doorſchijnende, net gevormde ijsplaatjes op de aarde nedervallen (*). IJsplaatjes, zeg ik, en met voordacht, omdat de ſneeuw, hoewel fijn en in zeer kleine deelen zich vertoonende, metderdaad niet anders is dan ijs. Het onderſcheid, 't welk tuſſchen het eigenlijk gezegde ijs en de ſneeuw beſtaat, is enkel hierin gelegen, dat het water, 't welk tot ijs bevriest, zijne natuurlijke digtheid (*condenſitet*) behoudt, omdat zich deszelfs deelen digt bij elkander bevinden, maar integendeel de dampen, welke zich tot ſneeuw vormen, tot enkele vlokken te zamen vriezen, naardien de waterdeelen, meer van elkander geſcheiden, zich in de lucht uitzetten (†).

Heerlijk, verwonderenswaardig, de verbeelding tot een verrukkend beſpiegelen oproepende, zijn de figuren, welke de aldus nedervallende, bevrozene dampdeeltjes — welke de ſneeuwvlokjes ons gretig oog aanbieden, wanneer hetzelve, gewapend met het kunſtig geſlepen vergrootglas, derzelver met zoo vele verſcheidenheid gevormde gedaanten beſpiedt; gelijk ons een SCHEUCHZER, een ENGELMAN, een MARTINET op een verbazend aantal, alle verſchillende afbeeldingen, door de juiste teekenpen met naauwkeurigheid vervaardigd, vergasten. Inderdaad, deze herinneren ons, daar wij, wanneer het ſneeuwt, of onze wegen met

(*) Vergel. BUYS, *Nat. Schoolb.* 2de D. bl. 135, 136.
(†) *Nat. Verlust.* 1ſte St. bl. 15, 16.

met de ſneeuw bedekt zijn, millioenen derzelven zonder eenig nadenken vertreden, hoe wij vaak los en onbedachtzaam over de volſchoone en prachtige werken der Schepping heenloopen, en hoe dikwerf wij de Wijsheid, Magt en Goedheid Gods onnadenkend voorbijzien. En voorzeker, zijne allerkunſtigst werkende hand doet zich in de kleinſte ſneeuwvlokjes onnavolgbaar kennen. *Hij vormt dezelve*, gelijk de H. S. dit uitdrukt, *in de ſchatkameren der ſneeuw; zegt tot haar: zijt op aarde! en doet ze nederdalen als wol op hare oppervlakte* (*).

Gelijk het maakſel der ſneeuw — hare zoo fraaije, ontelbaar verſcheidene figuren, ons tot verwondering, ja verbazing oproepen, zoo worden wij ook geleid tot het eerbiedig vereeren van den Heer der Natuur, door gade te ſlaan het vermogen, de uitwerkſelen en de nuttigheid van dit welbekende winterverſchijnſel.

In landen, waar hooge bergen de verzamelplaatſen zijn van langdurig en zwaar vallende ſneeuw, gebeurt het, dat dezelve, bij eenen ſterk voortgaanden dooi, voor zoo verre zij onder de algemeene ſneeuwlinie ligt, ſmeltende in ſtroomen naar beneden vloeit; de rivieren, die de overmagt van water, welke aldus met verhaastenden gang wordt aangevoerd, in hare boezems niet kunnen bergen, buiten hare oevers doet treden; en eene overſtrooming der omgelegene landen, vergezeld van verſchrikkelijke ijsgangen, te zamen allergeduchtst en ſchadelijk voor land- en ſtadbewoners, veroorzaakt. Ook gebeurt het in zulke landen, waar hooge bergen, door de aldaar immer heerſchende koude, de beſtendige verzamelplaatſen zijn dezer bevrozene dampdeelen, dat ontzaggelijke klompen, van tijd tot tijd door ſmelting en wederbevriezing te zamen gepakt, naar beneden rollen en geheele valleijen vullen; ganſche ſtreken lands — huizen, ja zelfs geheele dorpjes of gehuchten, met bewoners en al, bedelvende. Ook jaagt wel eens de ſtorm de ligte ſneeuw tot bergachtige hoogten op; wanneer zijn geweldig vermogen, in ſchrikwekkende dwarrelingen geöefend,

(*) Pſ. CXLVII: 16. Job XXXVII: 6. Job XXXVIII: 22.

fend, haar van alle zijden als 't ware bijeengrijpt, en menſchen en vee, boomen en woningen, daar, waar het punt van vereeniging is, onder hare dus opgehoopte hoeveelheid begraaft.

Zeldzaam, echter, worden deze onheilen uit dit zachte winterverſchijnſel geboren; ook zijn dezelve ſlechts aan eenige weinige ſtreken bepaald; en honderdvoudige voordeelen brengt de ſneeuw, over het algemeen, aan, tegen deze enkele onheilen. Onder het vallen zuivert zij de lucht, en voert tevens eene menigte groeideelen voor de aarde aan, onder welke zoutdeelen wel de voornaamſte zijn; waardoor zij de aarde dus tot eene groote vruchtbaarheid bereidt. Gevallen zijnde, verſtrekt zij der aarde en de gewaſſen, welke uit haren ſchoot ontſproten zijn, tot een verwarmend dekkleed, welks luchtig aaneengekleefde vlokjes, gelijk zachte donsvedertjes, het diep indringen der vorst en het al te veel verkouden van den grond beletten, zonder dat door dezelve, hoe zeer ook tot eene verbazende hoogte gevallen, de dunne en teedere punten der gewaſſen immer gekwetst of beleedigd worden, of het opſtijgen der dampen en geſtadige uitwaſemingen uit den grond, ter onderhouding van den noodigen toevoer in de algemeene vergaderplaats, den dampkring der aarde, belet wordt. En hoe vele dienſten weet niet de ſchrandere mensch van haar te trekken voor zijn huishoudelijk gebruik, alsmede wanneer bevrozene ledematen eene onverwijlde hulp eiſchen, voor welke, om ze ongeſchonden te herſtellen, geen beter en gereeder middel is, dan de ſneeuw.

Laat ons wijders niet vergeten op te merken, welk eene prachtige vertooning ons de Natuur aanbiedt, wanneer zij, zoo geheel in het zuiverſte wit gekleed, voor ons oog verſchijnt; wit, zoo helder, zoo zuiver, dat, ware het voor de anders ſchoone, blanke lelie mogelijk, zich te gelijk met haar te vertoonen, deze nogtans voor haar zoude moeten zwichten. Deze hoogſte witheid, welke al het ſicht terugkaatst, en vandaar belet, dat de ſneeuw door de winter-zonneſtralen ſmelte, hoe nuttig is dezelve niet in

die

die donkere en ſombere winterdagen, in welker korten duur de koesterende zon zich zoo vaak achter dikke nevelen erbergt! Hoe vele lichtſtralen kaatst de ſneeuw dan niet terug, tot verblijdende verheldering der droefgeestigheid ſcheppende donkerheid! Hoe verlicht zij niet inzonderheid de lange, donkere nachten van dit jaargetijde, vooral in die werelddſtreken, in welke, door derzelver nabijheid aan de polen, het grootſte gedeelte des jaars als met eenen beſtendigen, eeuwigdurenden nacht omtogen is; verleenende zij de aldaar wonende volken, bij het ſchijnſel van het zoogenoemde *Noorderlicht*, den dienst van een verhelderend licht voor alle die bezigheden, welke zij, in dien ſomberen toeſtand, ter onderhouding huns beſtaans, noodig hebben te verrigten. — Gewisſelijk, M. V.! alzoo doet zich bij de beſchouwing van dit winterverſchijnſel blijkbaar kennen eene onbegrensde Magt, eene hoogſte Wijsheid, eene uitgebreide Goedheid; en vinden wij hierin eene zachte aanſporing, om, in ſtede van met rillende huivering een' zijdelingſchen blik te werpen op het koude beeld des Winters, hetzelve naderbij te treden, als door velerhande voordeelen en ſchoonheid waardig onze opmerking en bewondering.

Een ander, insgelijks tot dit alles opleidend, verſchijnſel nemen wij in dit jaargetijde waar in den *rijm*, aan velen ſlechts in naam, doch in gedaante en hoedanigheid minder bekend dan de ſneeuw, omdat dezelve minder valt, en zich alsdan niet zoo algemeen vertoont als deze, dat is, niet valt op alle ligchamen. Met dat alles zijn wij niet te verontſchuldigen, wanneer wij dit winterverſchijnſel onachtzaam over het hoofd zien, of niet eenmaal, met een dankbaar gevoel, over hetzelve nadenken.

De rijm is insgelijks, zoo wel als de ſneeuw, zijn' oorſprong verſchuldigd aan de, uit de aarde en alle hare voortbrengſelen, in den dampkring opgeſtegene dampen. Hij is door zijne gedaante en hoedanigheid van de ſneeuw onderſcheiden; doch levert ook, gelijk deze, verrukkelijke figuren van verſchillende teekening op, welke den waarnemer, die derzelver meestal regelmatige vorming met het ontdek-

ken-

kende vergrootglas beſpiedt, een wezenlijk genoegen verſchaffen, en, vol verwondering, de gedachten doen verheffen tot den onbegrijpelijken Schepper, wiens alvermogende hand zoo vele en zoo velerhande wonderen in de Natuur, onder de werking van orde en verſcheidenheid, doet geboren worden. Daar de rijm, gelijk ik met een enkel woord alreeds deed opmerken, niet valt op alle ligchamen, weinig of niet op de aarde, of op de ſteenen, maar voornamelijk en allerovervloedigst op de planten, ſtrekkende deze ten bedekſel tegen de ſcherpe werking van koude en vorst; en daar dezelve (hetgene inderdaad alle opmerking waardig is) niet valt wanneer er ſneeuw ligt, zoo mogen we onderſtellen, dat de dampen, welke denzelven uitmaken, in lager luchtgewest, dan dat, hetwelk de ſneeuw oplevert, bevriezen; en tevens, dat, wanneer het vallen van den rijm plaats heeft, de bevriezing der zwevende dampen niet zoo algemeen is, als wanneer wij de ſneeuw zien nederdalen. Geene ſchadelijke uitwerkſelen heeft dit verſchijnſel, dat nimmer in die groote hoeveelheid, als dit ſneeuw, wordt waargenomen, en bij het voordeel, dat hetzelve aanbrengt, het beſpiegelend oog eene behagelijke verlustiging verſchaft, wanneer hetzelve boomen en gewaſſen eenparig als met een helder wit ſtof beſtrooid (*) waarneemt, en binnen korten ſtond eene ſchijnbare hervorming ten aanzien van dezelven geboren ziet.

Rijk is het Winter-jaargetijde aan verſchijnſelen, die bewijs geven van de koude, welke in den dampkring heerscht. Onder dezelve tellen wij, hetgene wij *ijzel*, of *ijzelen*, heeten: een verſchijnſel, hetwelk wij dán waarnemen, wanneer er, om zoo te ſpreken, in den dampkring een tweeſtrijd tuſschen warmte en koude plaats heeft. De ijzel vertoont zich als een zeer dunne regen, welke oogenblikkelijk bevriest op elk koud ligchaam (†), waarop hij neder-

(*) *God ſtrooit den rijm als aſſche.* Pſ. CXLVII: 16.

(†) Een koud ligchaam noemen wij elk-zoodanig, waarin de warmteſtof niet in groote mate, of voor ons gevoel merkbare hoeveelheid, aanwezig is.

derdaalt. Vooral kleeft dezelve op de takken der boomen, en wij zien deze alsdan, of geheel, of alleen aan de windzijde, omtogen met eene heldere kristallen korst, welke geſtadig in dikte toeneemt, zoo lang het ijzelen duurt, en blijft kleven, tot dat eene dooi-verwekkende verandering van het luchtgeſtel dezelve ontbindt, en dus de door de vorst hard en tot ijs gewordene vloeiſtof in haren vorigen, druipenden ſtaat herſteld wordt.

Grootsch en prachtig, voorwaar, is inzonderheid dit winterverſchijnſel, wanneer, na het ophouden van dezen regen, onder de hervatte werking der vorst, de zon op deze kristallen korſten hare ſtralen ſchiet. Welk een heldere glans, welk een ſchoon en rijk verſchot van kleuren, door de breking dier ſtralen veroorzaakt, flikkert dan niet voor ons gezigt! En ſpeelt de wind zachtkens door die dikbeladene takken, welk een vreemd geratel, eene ſoort van natuurlijke muzijk, niet ontbloot van harmoniſche tooneen, vangt ons luisterend oor dan op! Met verrukking aanſchouwt de godsdienſtige opmerker, die in alles God vindt, dit heerlijk, luisterrijk tooneel der Natuur; offchoon ſoms met eenige ontzetting, wanneer hij, door de verbazende zwaarte van het aanklevende ijs, zelfs vrij zware takken ziet afrukken.

Wanneer geene doorgaande vorst ons eene beſtendig heldere lucht verſchaft, of liever, wanneer de opgeſtegene dampen, door vermindering der verwantſchap van den waterdamp met de lucht, in de bovenlucht tot wolken gevormd, in dezen ſtaat zoodanig door koude verdikt worden, dat zij zich in de hoogte niet kunnen ophouden, en evenwel door de elektriciteit der dampdeeltjes, die elkander dan gedurig afſtooten, belet worden tot regendroppen te zamen te vloeijen, dan dalen dezelve op de aarde neder, zonder echter volkomen den grond te raken, en wij vinden ons in ſommige ſtreken omringd, ja als overdekt en ingefloten van dat verſchijnſel, hetwelk wij gewoon zijn *mist* te noemen (*). 't Is waar, dit verſchijnſel is niet vol-

(*) Buys, *Natuurk. Schoolb.* 2de D.

voltrekt, niet enkel eigen aan den Winter; daar men hetzelve ſomtijds in den Herfſt, ſomtijds in de Lente ziet verſchijnen; wanneer noch ſneeuw, noch ijs eenen hoogen graad van koude teekenen. Het is eigentlijk eene nedergedaalde wolk, en van daar, dat het ſomtijds gebeurt, dat binnen den omtrek van een uur, ja minder tijd gaans, de eene ſtreek als in eene Egyptiſche duisternis, voor eenigen tijd, bedolven ligt, terwijl de andere en naastaangelegene zich door het helderſte licht beſchenen ziet; gelijk wij zulks in deze ſtad meer dan eens, zoo op den vollen dag, als bij den avond, hebben waargenomen. Met verwondering, voorwaar, moeten wij dit verſchijnſel opmerken, vaak de oorzaak van angst, vreeze en beklemdheid, voor hen, die te vergeefs naar afwezende huisgenooten pogen uit te zien, en niet min, medelijden, van ſchsomelijke en veel droefheid veroorzakende ongelukken. Droog is de mist gemeenlijk, wanneer hij die ſterke verbijsterende verduistering veroorzaakt, doordien alsdan de dampdeeltjes allen afzonderlijk zweven, terwijl dezelve nat wordt, en zich, naar het getijde des jaars, ſtraks in regen of ſneeuw ontlaadt, wanneer die deeltjes te zamenvloeijen; of ook wel in dezen natten ſtaat, verzeld van onaangenamen reuk, eenigen tijd zweeft, opſtijgt en weder nederdaalt; zich ook aan de aarde en alle ligchamen hecht, en daaraan bevriest; levetende alsdan ſomtijds aardige gezigten op, daar alles, door het aanvriezen, zich als met een wit dons beſtrooid vertoont.

Nadat nu, naar het bevel van God en het juiste beſtek zijner hoogſte wijsheid, het luchtgeſtel door de koude lang genoeg is gezuiverd geworden; nadat de vorst haren dienst aan de aarde heeft bewezen, de donzige ſneeuw eenen genoegzamen voorraad van groeideelen heeft aangebragt, terwijl de in den grond geblevene gewasſen voor de volgende jaargetijden bewaard zijn geworden, en het geheele verwonderenswaardige werk der vruchtbaarmaking verrigt is, wordt andermaal in het rijk der Natuur de ſtem des Almagtigen gehoord. *Hij zendt*, zoo hooren wij een' der gewijde Dich-

ters van Israël nadrukkelijk zingen —— *Hij zendt zijn woord, en doet ze ſmelten. Hij doet zijnen wind waaijen, en de watèren vloeijen heen* (*).

Wanneer het ſtreng gebied des norſchen Winters een einde ſtaat te nemen, of wanneer hetzelve, ſomwijlen, door toevloed van warmteſtof wordt geſtoord, hoewel het meer dan eens zich weêr herſtelt, dan ontdooit de harde grond, de verſteende wateren ſmelten, de ſneeuw keert terug tot haren vloeibaren ſtaat, alles wordt week en los, en verkondigt de nadering der reeds lange, met begeerig haken, te gemoet geziene herſchepping in geheel het groeijend rijk. Deze werking det Natuur noemen wij den *dooi*, of het *dooijen*. Zij is de tegenovergeſtelde van het toenemen der koude, en inzonderheid van de vorst. Het is bekend, dat dit dooijen ſomtijds langzaam en zacht, ſomtijds ſchielijk en met verbazenden ſpoed toegaat. In het laatſte geval vertoont zich vaak de mogendheid des Albeſtuurders op het luisterrijkſte, tot ontzetting van de bewoners der aarde, in geduchte ijsgangen en vervaarlijke overſtroomingen, waardoor dijken en dammen gebeukt, gehuchten en dorpen vernield worden, menſchen en vee den dood in de felbruiſende golven vinden, en vele overblijvenden van de eerstgenoemden in de uiterſte armoede worden gedompeld. Het ijs, de rivieren eenen aanmerkelijken tijd bezet hebbende, en tot eene verbazende dikte aangegroeid zijnde, ſplijt nu plotſeling, en breekt los. Thans begint hetzelve, gelijk men het noemt, te kruijen. Met dikke, zware ſchollen drijft het in de rivieren, ſchuift opeen, en vormt, voortgeſtuwd door den woelenden ſtroom, den ſchromelijken *ijsgang*. Wind en ſtroom werken nu ſomtijds te zamen, om deze drijvende ſchollen op en aan elkander te doen ſchuiven, en formeren aldus ontzettende ijsdammen, die, wanneer zij losberſten, den omgelegenen oord als 't ware van donderſlagen doen weergalmen, en den vloed, hoog opgezwollen, ſomtijds, door den toevoer der van

(*) Pſ. CXLVII: 18.

van boven afzakkende geſmolten ſneeuw, eensklaps eenen woesten doortogt verleenen; of, terwijl zij vastzitten, geduchte waterkeeringen zijn, waarvoor het afſtroomende water wordt opgeſtopt, terwijl dit, geperst door den voortdurenden aanwas, buiten deszelfs oevers treedt, en het omliggende land met eene vernielende overſtrooming teistert. Zal ik hier uw gevoel opwekken, uw deelnemend medelijden in beweging brengen, door een tafereel van den akeligen toeſtand, waarin alsdan zoo vele landbewoners worden gedompeld, die hunne woningen door den woelenden ſtroom van derzelver grondvesten zien kruijen, hun dierbaar vee in de golven zien ſmoren, of zelve daarvan eene prooije worden, of den dood zien woeden op teedergeliefden en waardige bloedverwanten? — Het behoort niet tot mijn beſtek, en dus zwijge ik daarvan.

Aan het brullende geloei des vernieling ademenden *ſtorms*, hetwelk deze werking der Natuur menigwerf verzelt, moet ik U nog het oor doen leenen. Gelijk de wind niet anders is dan de lucht zelve, een luchtſtroom, welke zich even zoo beweegt in zijnen voortgang als het water eener ſtroomende rivier, zoo is de ſtorm niet anders aan te merken dan als den verſnelden voortgang des luchtſtrooms, door velerhande omſtandigheden veroorzaakt (*). Verſchrikkelijk en boven alles geducht is menigmalen deszelfs werking. Gedenken wij, onder andere, aan den vreesſelijken orkaan van den 9 Nov. des laatſten jaars van de vorige eeuw! Snerpend is hij dan vooral voor onze aangezigten; en is zelfs in dit jaargetijde de ſterke wind, welke nog den graad van ſnelheid des ſtorms niet heeft verkregen, bijtend koud en guur, wanneer hij van den eeuwigen winter des Noorder-aspunts over ſneeuw- en ijsbergen komt aanſtuiven, en in zijne vaart niet ſlechts losſe gewrochten van menſchelijken bouw omverwerpt, maar zelfs eerwaardige eiken, bij welke de heugenis van eeuwen reeds was verloren gegaan, ontwortelt. Met dit alles moeten wij deszelfs

(*) UILKENS, 2den D. 2de St. bl. 537.

zelfs niet over het hoofd zien, blijkbaar in het vergiftigen van besmettende en doodelijke mistdampen, ter bevordering der gezondheid van duizenden.

Aldus, M. V., hoe onbehagelijk zich het beeld des Winters ook aan ons oog moge voordoen; hoe barsch, hoe gestreng dit jaargetijde ook moge zijn, door het knellende der koude, de schaarschheid der levensmiddelen, de duurte der eetwaren, de stremming des koophandels, het ophouden van verscheidene hanteringen, en de hiermede gepaard gaande armoede onder den gemeenen man, — levert dezelve, aan den anderen kant, vele proeven op van Goddelijke Wijsheid, Magt en Goedheid, en tevens voor elk onzer vele aangenaamheden. Immers, is onze toestand niet die der eigenlijke armoede, dan verschuilen wij ons, voor de snerpende heerschappij der koude, onder dak en aan den warmen haard, waar wij door brandbare stoffen, van onder onze wateren opgedolven, of uit onze wouden gehakt, of van elders uit de mijnen der aarde gehaald, de warmte van den Zomer nabootsen, en zelfs, terwijl buiten ijs en sneeuwvlok alle gewassen onder den schepter des doods schijnen te doen bukken, onze vertrekken met fraaije, onder ons oog ontspruitende, bloemen weten te verfieren. Nu waarderen we in onze woningen eerst naar eisch derzelver gerijfelijkheden, en kouten aan den gezelligen haard met genoodigde vrienden of met onze huisgenooten, of een onschuldig spel ontspant den geest, des avonds, van de vermoeijenissen en werkzaamheden van den dag. — Terwijl te dien aanzien meerdere eenvormigheid heerscht op het land, bieden de steden, de groote inzonderheid, daarenboven eene verscheidenheid van openbare uitspanningen en vermakelijkheden aan, welke door verstandigen met behoedzame spaarzaamheid worden genoten. En gelijk de geheele winterdag aan de werkzaamheden, welke zittend moeten verrigt worden, eenen beteren voortgang verschaft, zoo zijn het inzonderheid de winterfche avonden, welke dierbaar zijn voor de beminnaars der letteren, en hun vele ongestoorde uren van afzondering verleenen voor oefeningen, waarmede zij hunne

kun-

handigheden uitbreiden, en veel goeds stichten en nutte van velen. — Of, dulden weder en luchtgestel, dat wij ons naar buiten begeven, welk een gewoel, welk eene beweging, welk een vermaak leeft hier alom! Smalle ijzers, gebonden onder de voeten van bedaagden in jaren en van kinderen, van mannen en vrouwen, schijnen allen voorzien te hebben van vleugelen, tartende die van de snelste vogelen. In zwevende vlugt, die van een oogenblik, glijden ze, nu over de eene, dan over de andere zijde hellende, over het gladde ijs tot het doel hunner begeerte. Ligte sleden, even zoo met smalle ijzers beslagen, zwevende achter het moedige ros, dat, aangespoord door den hem onafgebroken bijblijvenden klank der bellen, het verdubbelde vermogen van kracht en genoegen in zijne spelevaart schijnt te willen toonen, vliegen den, zich dus ontspannenden, ijswandelaar gelijk een blikseminstraal voorbij. Nog sneller ijlt het koude ijsschuitje, tot wintervermaak en dienst genoegzaam alleen bekend aan IJ, Maas en Zaan, over de gladde ijsbaan heen, en vervoert, in zijne onnaoogbare vlugt met vlag en zeil, den begeerigen naar dit vermaak in een oogenblik uren ver. Ginds getroost zich de jongeling met vreugde den vermoeijenden arbeid, zijne geliefde voort te schuiven met de logge ijslede; terwijl een ander met net of angel den naar versche lucht smakkenden visch onder het dikke ijs verschalkt. Ik zwijge hier van het versterken onzer vezelen, het bevorderen onzer gezondheid door de koude. Genoeg, dat er voor ons overvloedige aanleiding is, om het zoo gevreesde jaargetijde ook van eenen gunstigen kant te beschouwen.

Laat mij, M. V., nog mogen opmerken, hoe weinig wij het aangename en genoegelijke van den Zomer zouden kennen, wanneer dezelve nimmer door een ander getijde, door eenen Winter wierd vervangen. Zijne rijkste en prachtigste vertooningen zouden derzelver treffend vermogen verliezen, bijaldien zij gestadig voor onze oogen bleven; even gelijk wij nooit het onschatbare der gezondheid zouden gevoelen, wanneer deze niet soms door ziekten wierd

geſtoord. Wanneer zouden wij ook dien voorraad verteren, welke, door eenen geſtadigen voortgang van groeikrachten en het vermogen van voortbrengen, ons alomme in het rijk der Natuur wordt verleend? waar zouden wij denzelven bewaren? waar zouden wij den tijd vinden, om van alles gebruik te maken? Zouden wij ons niet genoodzaakt zien, telkens een groot gedeelte onzer granen en vruchten aan de vlamme te offeren, of op eene andere wijze te vernielen; of de goede Schepper moest in alles de vruchtbaarheid onderdrukken — Hij moest voor het aardrijk eene geheel andere inrigting hebben gemaakt. Wat ook wel eens Dichters, hunne verbeeldingskracht overſpannende, van eene eeuwige Lente, of eeuwigen Zomer, onder het zalige beſtaan der onſchuld, mogten droomen, de afwisſeling der jaargetijden was immer en blijft beſtendig berekend en heilzaam voor deze Aarde en alle hare bewoneren. De Winter legt den grond tot vruchtbaarheid en ſterkte. De Lente doet de ontwikkeling der dingen ſtandgrijpen, en ſtreelt ons met blijde verwachtingen. De Zomer kweekt alles zorgvuldig op. De Herfst voltooit het geheele werk, waaraan de drie vorige getijden zoo getrouwelijk arbeidden.

Welk eene Wijsheid, Magt en Goedheid blinken ook in deze verwisſeling uit, door welke wij zulk eene verſcheidenheid van aangenaamheden verkrijgen; door welke wij niet alles op eens, maar het eene na het andere bekomen; door welke onze trek naar verandering zoo overvloedig bevredigd wordt; door welke ons verblijf op deze Aarde zoo zeer wordt veraangenaamd, en wij in zoodanig eenen toeſtand blijven, dat wij geſchikt zijn, om aan het oogmerk van ons beſtaan te beäntwoorden; terwijl het ons hier, over het algemeen genomen, nimmer aan het noodige, het aangename en verkwikkelijke ontbreekt. Zoo voegt het ons dan, bevredigd te zijn ook met het barre, norſche Wintergetijde, en, om der voordeelen wille althans, ons deszelfs onaangenaamheden en geſtrengheden blijmoedig te getroosten. Haast nadert het verblijdende, opluikende en vervrolijkende voorjaar, wanneer de lustige leeuwerik, uit de pas ont-

ontdooide velden al fladderende hemelwaarts geſtegen, op blijden toon, ons het eerſte lentelied der ontwaakte Natuur zal doen hooren. Straks vernieuwt de weldadige Beſtuurder van alles het gelaat des aardrijks. *Hij kroont het jaar*, in elk van deszelfs getijden, *met goedheid*, en overal (zoo zong een Israëlietisch Dichter in zijnen zwellenden ſtijl) *druipt zijn voetſtap van vettigheid.* Hem zij dan ook in en van wege alles de eere en heerlijkheid!

OVER DE GEZONDHEIDSBRON VAN CLEEF. Door E. J. THOMASSEN A THUESSINK, *A. L. M. Med. et Philoſ. Doctor, Medic. Practic. Profeſſor aan de Akademie te Groningen.*

De minerale wateren verſchaffen ons eene rijke bron van geneesmiddelen in die langdurige en langzame ziekten, welke het ligchaam ondermijnen, en die te zekerder hetzelve op den duur ſloopen. Deze wateren bevatten vele beſtanddeelen, welker ſcheikundige werking op het ligchaam wij wel ten deele kunnen begrijpen en verklaren, maar welker werking wij niet naar het gewigt moeten afmeten. Weinige greinen zout, zwavel, kalkaarde, zuur, ijzer enz. zijn hier door de natuur, door middel van verſchillende luchtſoorten, door de warmteſtof enz. zoo innig vermengd, dat geen kunst dezelve volkomen kan namaken. Hierom doen ook deze kunſtige minerale wateren niet dezelfde uitwerking, die de natuurlijke te weeg brengen. Men kan zekerlijk uit de beſtanddeelen, die een ſcheikundig onderzoek oplevert, wel eenigzins van voren de krachten der minerale wateren opmaken; wij leeren echter door de ondervinding, dat men de bijzondere kracht van elk mineraalwater in bijzondere ziekten alleen door ervaring en waarneming kan ontdekken. Bronnen, die in ſmaak, in chemiſche beſtanddeelen enz. volkomen met elkander ſchijnen overeen te komen, hebben dikwijls in het genezen der ziekten zeer verſchil-

schillende krachten; en er is bijna geene bron, welke niet, in het een of ander geval, boven de andere in deze of gene ziekte uitmunt. Het is daarom eene zaak van veel gewigt, dat de bron-artsen zich in het bijzonder toeleggen om uit te vinden, in welke bijzondere ziekten en in welke gestellen de wateren bijzonder geschikt zijn, en in welke gevallen dezelve onnut of nadeelig gevonden worden. Het is wezenlijk te bejammeren, dat men zoo weinig op deze berigten kan staat maken, en dat de krachten der bijzondere bronnen niet met meer bestemdheid en waarheid worden opgegeven.

Gedurig komen ons langdurige en sukkelende ziekten voor, waarin wij gevoelen, dat de minerale wateren nuttig zouden zijn; maar wij kennen te weinig het *eigendommelijke* van de bronnen, zelfs van ons naburig *Duitschland* en *Frankrijk*, en zijn daardoor niet zelden in verlegenheid, werwaarts wij onze zieken zullen zenden. Bijzonder welkom was mij hierom het *overzigt* van den schranderen HUFELAND *van de voornaamste bronnen van Duitschland*, hetwelk met veel duidelijkheid en beknoptheid, en met de grootste onpartijdigheid, de voornaamste gezondheidsbronnen van *Duitschland* beschrijft, en de bijzondere gevallen naauwkeurig en bepaald aanwijst, waarin dezelve nuttig of schadelijk zijn, en ons daarenboven menigen nuttigen wenk omtrent den aard en de behandeling der *chronische* ziekten geeft. Ik heb daarom gemeend, dit stuk (hetwelk in verscheidene stukjes van zijn Journaal verspreid gevonden wordt) als een der meesterstukken van dezen uitmuntenden menschenvriend te moeten vertalen en uitgeven, en ik geloof dit nogmaals, zoo wel aan zieken, als aan geneesheeren, die het niet bezitten, te moeten aanprijzen (*).

De-

(*) Hetzelve is in 1811 gedrukt te *Groningen* bij J. OOMKENS, onder den titel: *Practisch overzigt van de voornaamste gezondheidsbronnen van Duitschland*, door C. W. HUFELAND, enz.

Dewijl wij in ons vaderland van deze soort van geneesmiddelen geheel versteken zijn, en er dienvolgens altijd groote kosten vereischt worden, om de gezondheidsbronnen in verre landen te gaan bezoeken, kan men daarvan slechts bij zeer weinige en vermogende menschen gebruik maken; terwijl deze nog, om de nabijheid, zich meestal van de naburige bronnen van *Aken* en *Spa*, of van *Pyrmont*, bedienen. Het zal daarom, denk ik, aan mijne landgenooten niet onaangenaam zijn, dat ik hun eene nadere bron aanwijze, welke, min bekend, of liever nu geheel verwaarloosd, meestal ongebruikt blijft; daar zij, mijns inziens, dit lot geheel niet verdient. Het is, namelijk, de staalbron van het ons zoo naburige *Cleef*.

Toen ik in de maand Julij 1813, ter herstelling mijner gezondheid, een reisje deed door de Departementen van *Utrecht* en *Gelderland*, deed ik ook een uitstap naar *Cleef*. Ik had dikwijls gehoord, dat op die plaats eene minerale bron was, en ik was dus begeerig die te zien. Ik zal, om met deze bron eenigzins bekend te worden, eerst met een woord over de geschiedenis van dezelve spreken, en daarna iets van derzelver krachten zeggen.

De bron, die, op den afstand van een kwartier uurs van de stad *Cleef*, aan den voet van een berg in de zoogenaamde diergaarde gevonden wordt, werd in het jaar 1741 ontdekt en beschreven door zekeren J. BLANKENHORN. Het volgende jaar, echter, werd die (zonder melding van den voorgaanden te maken) beschreven door den Heer SCHUTTE, Med. Dr. te *Cleef*, die zich de eer der ontdekking ook aanmatigde. In het jaar 1751 kwam er een breedvoerig stuk van denzelven uit, onder den titel: *Het regt gebruik en de krachtige werking der Cleefsche gezondheidsbron.* Onder opzigt van dezen geneesheer, werd door het toenmalig bestuur deze bron behoorlijk door pijpen afgeleid, en daar boven een koepel opgerigt, zoodat het water met meer gemak konde gebruikt worden. Op den nabijgelegen berg werd eene schoone overdekte galerij ge-

gemaakt, om daarin bij ongunſtig weder te kunnen wandelen; terwijl in een huis, bij de bron gelegen, een warm bad werd aangelegd. Gedurende de eerſte jaren had deze bron veel toeloop, en werd ook door verſchillende geneesheeren aangeprezen, onder andere door D. W. LINDEN, *Abhandlung von den Mineralwaſſer in Cleve*, (*Duisburg*, 1799.) en *Amuſemens des eaux de Cleves*, 1748.

Dan, allengs verviel deze bron wederom, waartoe de langdurige oorlog niet weinig toebragt; zoodat langzamerhand alles verwaarloosd werd, en de koepel, galerij enz. geheel in verval geraakten. Toen echter meer bedaarde tijden volgden, heeft de tegenwoordige regering zich deze bron weder aangetrokken. De Onderprefect van *Cleef*, de heer GRUAT, gaf aan de geneesheeren ARNTZ en VON VELSEN last, om op nieuw de hoedanigheden dezer bron te onderzoeken; en deze heeren gaven in de maand Augustus 1811 daaromtrent een gunſtig berigt, hetwelk ik voor mij hebbe (*). In dit ſtuk vinden wij vooreerst een kort ſcheikundig onderzoek van dit water, waaruit blijkt, dat, 1°. wanneer men bij hetzelve eenige droppen lakmoes-tinctuur doet, het rood wordt; — 2°. kalkwater, in een glas daarvan gegoten, wordt aanſtonds troebel; — 3°. eenige droppen *nitras argenti* (ſalpeterzuur zilver) maken in dit water geene verandering; een klein weinig *murias ſodæ*, (keukenzout) hierin gedroppeld, veroorzaakt daarin aanſtonds vlokken; — 4°. eene dergelijke indroppeling van *murias barytæ* maakt daarin geene verandering; een droppel zwavelzuur, met zeven deelen water vermengd, en bij dit mengſel gevoegd, veroorzaakt een wit nederploffel; — 5°. eene andere vermenging met eene oplosſing van *oxalium* (zuringzout) maakt daarin geene verandering; — 6°. *ſulphas magneſiæ* (Engelsch zout) laat het water zoo helder, als of er niets was bijgedaan; — 7°. tinctuur van galnoten maakt het water eerst violet, en kort daarna zwart.

Voor-

(*) *Rapport ſur l'eau minerale de Cleves.*

Voornoemde geneesheeren trekken uit deze proeven het volgende beſluit: Uit de eerſte en tweede proef, dat dit water, aanſtonds nadat het uit de bron geſchept is, een vrij zuur bevat. Uit de derde en vierde, dat er geen zwavel- of zeezoutzuur in bevat is. Daar nu in de minerale wateren zelden eenig ander zuur, als een van de drie volgende, zwavel-, zeezoutzuur en kolenzuur, gevonden wordt, moet men beſluiten, dat het kolenzuur datgene is, 't welk in een vrijen ſtaat in dit water bevat is. Zij zullen dit door nadere proeven in het vervolg bevestigen. De zesde proef toont, dat er geen vrij loogzout, noch ook met kolenzuur verbonden, in gevonden wordt. De zevende proef toont vooral, dat dit water vele ijzerdeelen bevat, en dat deze door middel van het kolenzuur in het water opgelost zijn: zoodat men ſtellig kan zeggen, dat het kolenzuur ijzer, (*carbonas ferri*) hetwelk in dit water bevat is, het voornaamſte en werkzaamſte gedeelte van hetzelve uitmaakt, en dat het ijzer in zulk eene hoeveelheid daarin bevat is, dat het onder de krachtigſte waters van deze ſoort behoort, vooral daar het geene andere beginſelen bevat, welke eene andere en ſtrijdige werking uitoefenen, zoo als dit met de meeste andere minerale wateren het geval is. Tot nog toe kan men de juiste hoeveelheid ijzer, daarin bevat, niet wel bepalen.

Sedert de heeren ARNTZ en VON VELSEN zich met het onderzoek omtrent de krachten dezer verwaarloosde bron bemoeid hebben, heeft men dezelve wederom getracht bruikbaar te maken. Men heeft den koepel, waarin de bron gevonden wordt, herſteld; de pijpen ſchoongemaakt, en bij dezelve een net en wel ingerigt badhuis gebouwd, waarin verſchillende baden gemaakt zijn. Elk bad is voorzien van eene pijp, welke het bronwater naar het bad brengt, zoodanig dat men door eene kraan zoo veel koud bronwater daarin kan laten loopen, als men verkiest. Achter de vertrekken is een groote ketel gemetſeld, die met wild of zuiver water gevuld wordt. Dit water wordt door middel van ſteenkolen heet gemaakt,

maakt, en door eene pijp, met eene kraan voorzien, ook naar ieder bad geleid; zoodat men in ſtaat is, het middelmaatig water met zoo veel heet water te vermengen, als men zelf goedvindt. Men kan dus dit bad, of geheel koud, of laauw, of warm, naar de verſchillende omſtandigheden der zieken, gebruiken. De ſchoone galerij, welke geheel vervallen was, wordt nu ook wederom opgemaakt en herſteld.

Wat nu het water zelf betreft, ik heb hetzelve uit de bron getapt, geproefd, en onderzocht. Het vertoonde zich in een bierglas volmaakt helder en klaar; het had een ſterken en voor mij onaangenamen ijzerſmaak. Ofſchoon het een vrij zuur bevat, en een overvloed van kolenzure deelen ſchijnt te hebben, had het dat aangename, prikkelende en vlugge niet, hetwelk in de wateren van *Spaa* en *Pyrmont* gevonden wordt. De heer ARNTZ deed in het glas een weinig poeder van galnoten, het water werd eerst violet, en daarna zoo zwart als inkt, ten bewijze, dat het veel ijzer bevat. Wanneer het water eenigen tijd aan de lucht is blootgeſteld geweest, wordt het geel en troebel, en laat eene aanzienlijke hoeveelheid oker vallen.

Het ſpreekt van zelve, dat ik bij eigen ondervinding van de geneeskundige krachten dezer bron niets kan zeggen. Men kan echter uit de beſtanddeelen genoegzaam beſluiten, dat dezelve de kracht moet bezitten, welke men aan het ijzer over het algemeen toeſchrijft. Het ijzer is hier, volkomen opgelost in kolenzuur; in eene groote hoeveelheid aanwezig, en is in dezen ſtaat bijzonder geſchikt om met het bloed vereenigd te worden; terwijl er zoo veel vrij kolenzuur niet met het water vereenigd is, dat hetzelve eene ſterke prikkeling en aanzetting in de vaten kan te weeg brengen. De heeren ARNTZ en VON VELSEN zeggen met regt, dat, daar hier het kolenzuur ijzer zeer nauw met het water verbonden is, dit water een zeer vermogend middel is in alle langdurige ziekten, die uit zwakheid voortkomen, (*asthenische*) wanneer

die

die niet met *activa* bloedſtortingen, of met eene *organiſche deſtructie* van een inwendig ingewand, uit een *parenchymateus* maakſel beſtaande, verzeld gaan. Dit water kan daarom, naar hun oordeel, nuttig zijn in alle die langdurige ziekten, die den naam van zenuwziekten dragen, als vallende ziekte, *catalepſis*, verlamming, *hypocondrie*, opſtijging, *melancholie*, en in alle die ziekten, welke uit zwakheid der maag en ingewanden voortſpruiten, als walging, benaauwdheid en opzetting der maag, duizeling en hoofdpijn, zuur, maagpijn, langdurige doorloop, trommelzucht, enz.; in verſtoppingen der ingewanden, van de lever, milt, darmſcheil, pijn in de nieren, en opſtopping van water uit deze oorzaak; in ſcheurbuik, beginnende waterzucht, onvruchtbaarheid bij vrouwen, witten vloed, kwaadſappigheid, *podagra*, geelzucht, kliërziekte, huidziekten, langdurige verzweringen, oogontſteking en verzwakking van het gezigt, langdurige tusſchenpoozende koortſen, gevolgen der veneriſche ziekte, jicht en *rheumatismus*. Onlangs heeft de heer HORN (in zijn *Archiv*) in langdurige veneriſche toevallen, waarin de kwik geen nut doet, of waarin dezelve te veel en onvoorzigtig gebruikt is, de ſtaalmiddelen aangeprezen; ik geloof, dat men in dit geval de *Cleefſche* bron ook met nut zoude kunnen aanwenden, en zelfs boven andere ſtaalmiddelen verkiezen. De heer SCHUTTE heeft door vele ziektegevallen het nut dezer bron aangewezen, en ook tevens de gevallen opgegeven, waarin dezelve nadeelig zoude kunnen zijn.

Ik heb met een woord uit de opgaven van de heeren SCHUTTE, ARNTZ en VON VELSEN aangeteekend de gevallen, waarin dit water nuttig zonde kunnen zijn; en, offchoon dit nu ook hier en daar iets overdreven zoude kunnen wezen, geloof ik echter, dat deze bron met vrucht zoude kunnen gebruikt worden.

1°. Omdat de bron het naaste bij ons land gelegen is, en de toegang tot dezelve voor ons zeer gemakkelijk en weinig kostbaar is. *Cleef* is ſlechts vijf uren van *Nijmegen* en acht uren van *Arnhem* verwijderd. Van alle kanten kan men

men derwaarts langs zeer goede en gemakkelijke wegen; en zelfs voor min vermogende menſchen met zeer geſchikte publieke rijtuigen, komen.

2°. Het oponthoud bij de bron is alleraangenaamst. Zij ligt in de zoogenaamde diergaarde, en is omringd van bergen, die uitgeſtrekte, aangename en ſchaduwrijke wandelingen opleveren. Gegoede lieden vinden een zeer goed, gemakkelijk en gerijfelijk oponthoud in het logement bij de bron in de diergaarde bij den heer ROBBERS, die eene zeer goede en welvoorziene openbare tafel houdt, en waar men voor een matigen prijs zeer wel bediend wordt. De levensmiddelen zijn goedkoop; de vruchten, groenten, vleesch en visch uitſtekend goed. Voor minder gegoede lieden kan de ſtad zelve ten oponthoud dienen, daar de bron digt bij dezelve is, en fraaije lanen en wandelwegen derwaarts leiden.

3°. De geneeskundige hulp is uitſtekend goed. De heer ARNTZ, daarbij aangeſtelde bron-medicus, is een vriendelijk, ijverig en bekwaam man, die in 1800 in het openbaar te *Leiden* tot Doctor in de geneeskunde bevorderd is. Buiten dezen heeft men nog twee artſen, de heeren VON VELSEN en DINGEMANS, die zich beiden met roem hebben bekend gemaakt.

4°. Deze bron heeft het voorregt, dat, ten minſte voorals nog, aldaar geene ziel en ligchaam verwoestende vermaken en ſpelen gevonden worden, en dat eene zeer goede verkeering, aangename wandelingen, en eene hooge en drooge lucht, zullen medewerken om de genezing te bevorderen.

Ik eindig dit kort verſlag met den wensch, dat velen van deze bron zullen gebruik maken, en dat daardoor vele onnutte kosten, die anders tot verre reizen noodig zijn, zullen kunnen geſpaard worden.

IETS, OVER DE RUSSISCHE KRIJGSLIEDEN, EN DE KOZAKKEN, TARTAREN EN KALMUKKEN.

(Uit het *Hoogduitsch.*)

PETER DE GROOTE, dien het Russische rijk als tweeden schepper vereert, gaf wel zijner krijgsmagt eene nieuwe gedaante, daar hij ze op den Europischen voet inrigtte. Niettemin, echter, behield zij tot nu toe, even als de ganſche natie, veel eigendommelijks, waardoor zij zich van alle overige oorlogsmagten onderſcheidt.

Daar de ſchrijver van dit berigt lang in *Rusland* verkeerde, en zich naauwkeurig met den godsdienst, de zeden en ganſche levenswijze dezer natie bekend maakte, zoo dacht hij zijnen landslieden door eene getrouwe afbeelding van de Russische krijgslieden geenen ondienst te doen; te meer, daar de begrippen, welke men zich van hen vormt, ten deele geheel valsch en ongegrond zijn. Dat hij hier grootendeels alleen van de gemeene *Russen* ſpreekt, behoeft gewis geene vermelding, daar de beſchaafdere ſtanden elkander bij elke natie bijna gelijk zijn.

De Russische ſoldaten, zoo als de *Russen* in het algemeen, zijn ſterk, geſpierd, meest middelmatig groot, en tegen den invloed van het weder zeer gehard. Vanhier dat hun de hoogſte mate van warmte of koude niet hindert. In hunne kaſernen wordt niet alleen ongemeen ſterk geſtookt, maar zij ſlapen ook gaarne op de, opzettelijk daartoe ingerigte, kagchel, hoedanige men in boerſche vertrekken vindt, waar nog eene ſlaapplaats digt onder de zolder ing is, en een buitenlander het van hitte naauwelijks kan uithouden. Doch dit is noodzakelijk, omdat de Russische ſoldaat, zoo wel als de boer, nooit in een veren-bed ligt, daaraan ook in het geheel niet gewent, maar op een bos ſtroo, een grove vilt (pels of huid) of ſlechte matras ſlaapt, en ſlechts met den pels of mantel zich bedekt.

Daar de ſoldaat immer geboren boer is, zoo is hij aan de leefwijze van dezen ſtand verkleefd, en vergenoegt zich met eenvoudig, maar rijkelijk voedſel. Hij ontvangt ſlechts weinig ſoldij, en het overige in meel en grofgebroken boekengrutte zoo rijkelijk, dat hij nog iets verkoopen kan. Een korporaalſchap doet dan zaken, bakt zichzelve haar brood, kookt ook

hare grutte, doende daarin wat gezouten varkensreuzel, en op vastendagen lijnolie. Intusschen pleegt een soldaat de vasten gedurende eenen veldtogt niet streng te houden. Hunne gewone drank is *kwas*, dat overeenkomst met ons dun bier heeft. Overigens beminnen zij den brandewijn, waarvan zij veel kunnen verdragen. Zuurkool, zure agurken, gestoofde pruimen, papen, aardappelen, zeer dik gekookte grove boekengrutte met wat boter, haring, varkensvleesch, rundvleesch, intast of ingewanden in olie of boter gebraden, zijn hunne lievelingskostjes. Liefst ziet het de soldaat, wanneer hij zich dezelven, *zoodra velen in een kwartier bijeen zijn*, op zijne wijze, waarbij uijen en knoflook niet gespaard mogen worden, kan toebereiden. Zij eten dan te zamen uit éénen schotel, en bedienen zich daarbij van hunne messen en houten lepels. Dat bij zoo gezond en krachtig voedsel, hetwelk hij in eene groote hoeveelheid, met veel roggenbrood, gebruikt, de Russische soldaat eene goede, bestendige gezondheid geniet, zal men ligt begrijpen.

De *Rus* is niet onzindelijk, maar wascht zich dagelijks verscheidene malen. De dampbaden zijn hen bijna onontbeerlijk geworden, en waar zich Russische troepen eenigen tijd ophouden, rigten zij eene badkamer aan.

Schoon de Russische boerenknapen vroegtijdig van hunne ouders of erfheeren gedurig werkzaam gehouden worden, zoo ontbreekt hun echter alle schoolonderwijs. Bijna alle soldaten zijn daarom van schrijven en lezen onkundig, en hunne godsdienst bepaalt zich tot de opvolging van kerkelijke gebruiken, groote vereering der heiligbeelden, en inachtneming van de vasten, van welke drie groote bestaan, de langste tot zeven weken toe. Bovendien zijn alle woensdagen en vrijdagen vasten, wanneer ze niet slechts geen vleesch, maar ook eijeren, melk, boter noch kaas gebruiken. Intusschen worden dezelven, gelijk reeds is opgemerkt, van de soldaten, gedurende eenen veldtogt, maar zelden onderhouden. Ieder jonggeboren *Rus* verkrijgt bij zijnen doop een gewijd metalen kruis, dat hij tot aan het graf aan zijnen hals draagt. Daarenboven draagt ieder soldaat nog een klein heiligbeeld (*obros*) bij zich, hetwelk hij, naar de inzettingen van zijnen godsdienst, in zijn kwartier, van den ingang naar het venster aan de regterhand in den hoek ophangt, om zijn morgen-, avond- en tafelgebed daarvoor

te

te verrigten. De Protestanten in *Rusland* hebben bevonden, dat het gezigt van een heiligbeeld in hunne vertrekken den *Russen* eene veel gunstiger meening van hen inboezemt; waarom men ook bij hen overal op de voor de heiligen bestemde plaatsen dezelven aantreft. Want, de eerste blik van een vromen *Rus*, bij het binnentreden in een vreemd vertrek, strekt zich uit, om den Heilig zijnen eerbied te betuigen, en eerst daarna de aanwezigen te groeten. Mist hij deze gelegenheid, zoo gelooft hij niet onder Christenen te zijn.

Even als alle overige *Russen*, bemint ook de soldaat het gezang. Vooral in de kasernen en kwartieren, waar verscheidenen bijeen zijn, op marsch, gedurende de pauzen bij het exerceeren, en in de kroegen, weergalmen nationale gezangen, welke meermaals van de toonen der *balalaika*, eene tweesnarige citer, of van eenen kleinen hoorn (*gudok*) begeleid worden. Niet zelden wordt ook de dansлust daardoor opgewekt, en een of twee voeren nationale dansen uit, waarbij ze vele buigzaamheid aan den dag leggen, en er bij juichen en fluiten. Ook zijn ze groote liefhebbers van het spel, deels uit winzucht, deels voor tijdverdrijf. Bij het kaartspel bedienen zij zich van Fransche kaarten. Nationale of volksspelen zijn: het werpen van een ijzeren bout in een op den grond neergelegden ijzeren ring (*swaika*), het beenwerpen (*babki*) enz. waarmede zij zich dikwijls op de straten vermaken.

Daar de gemeene *Rus*, zoo als reeds gezegd is, van zijne vroegste jeugd af tot allerlei handen-arbeid gebruikt wordt, zoo verwerft hij daarin bij tijds eene zekere vaardigheid, welke hij in den soldatenstand, deels uit nood, deels om zich eenige bijverdienste aan te schaffen, nog volmaakt, door gedurig nu bij dezen dan bij dien handwerksman als knecht te arbeiden. Vandaar is het onder de Russische troepen geene zeldzaamheid, eenen soldaat aan te treffen, die te gelijk als timmerman, metselaar, schoenmaker, snijder, bakker, kok, koetsier, enz. te gebruiken is. Daardoor behoeft de Russische armee noch veldbakkerijen noch timmerlieden afzonderlijk te onderhouden, wijl onder de soldaten overvloed van voorwerpen daartoe te vinden is. Voor koetsier is bijna ieder bekwaam.

Handelen en schagcheren is eene uitstekende neiging der *Russen*, en strekt zich ook tot den soldatenstand uit. Op de Russische voddemarkten laten zich daarom gewoonlijk ook veel

ſoldaten vinden, welke of buit of eigendom of een en ander in commisſie ten verkoop ronddragen. Wegens hunne bekwaamheden in het ſchagcheren, ontbreekt het den Rusſiſchen ſoldaat geenszins aan list, en hij weet uit alles voordeel te halen. Is hij bij eenen burger gelukwartierd, zoo ziet hij, waaraan het ontbreekt, en helpt, waar hij kan.

Eene vriendelijke en geheel onbevreesde ontvangst en gepaste onthaal verzekeren doorgaans elkeen van eenen ſtillen en dankbaren gast; waarbij nog komt de geſtrenge krijgstucht voor den Rusſiſchen ſoldaat, volgens welke ook de geringſte overtreding hard geſtraft wordt; en men heeft, zoo hij niet ſtormenderhand in de ſtad moet indringen, zeker niets te vreezen, zoo hij ſlechts het zijne, dat geenszins in lekkerbeetjes beſtaat, behoorlijk verkrijgt.

De Kozakken.

Er zijn van dezelven Donſche, Wolgaſche, Uralſche, Tſchernomorskſche en meer andere, die naar de oorden worden genoemd, welke zij bewonen. Het zijn vrije volken, welke onder Rusſiſche hoogheid (beſcherming, opperheerſchappij) ſtaan, en hunne eigen ſtaatsregeling hebben. Zij zijn geenszins die ruwe menſchen, welke men zich hier grootendeels onder dezen naam voorſtelt, maar in de oefening van denken en handelen verder, dan men meent, gevorderd. In de hoofdſteden en aan de grenzen des rijks, even als op hunne togten buitenslands, vonden zij gelegenheid om menige belangrijke opmerking en ondervinding te verzamelen, welke zij, als menſchen van gezond verſtand, in hun vaderland met vrucht wisten aan te wenden. De vervaardiger dezer ſchets, die zelf onder de Donſche, Wolgaſche en Tſchernomorskſche *Kozakken* geweest is, kan verzekeren, dat, inzonderheid bij de eerstgenoemden, niet ſlechts vele nijverheid en arbeidzaamheid, maar ook welvaart en luxe in gebouwen, kleeding, huisgeraden, dan ook weelderigheid heerscht.

Ieder *Kozak* moet eenen bepaalden tijd of zelf krijgsdienst doen, of eenen bereden en gewapenden ſtrijdbaren man ſtellen: Deze dienst wordt hun als ſchatting aan de kroon toegerekend. Daar deze ligte ruiterij vele gelegenheid heeft om buit te maken, zoo trekken de meeste krijgspligtigen zelven te velde. Men kan dus zeer ligt het beſluit opmaken, dat de *Kozakken-*

pulks

pulks (benden) geenszins uit zaamgeraapte deugnieten beſtaan, en alzoo voor den burger en boer niet zoo vreesſelijk zijn, als men meent. Slechts hunne ons ongewone kleeding, wapening, ſpraak, ja zelfs de naam *Kozak*, boezemen ons vreeze in.

De levenswijze der *Kozakken* onderſcheidt zich weinig van die der *Ruſſen*, zoo als hunne taal en godsdienst dezelfde is. — Zij zijn gehard en aan vermoeijenisſen gewoon, zoo wel als hunne paarden. Deze zijn klein en onaanzienlijk, grootendeels noch aan haver noch aan ſtalling gewend. Zij worden bloot door woorden en den teugel geregeerd, en ſomtijds met eene korte zweep aangezet. Voorts zijn zij vlug, en kunnen het in den ſnelſten loop lang uithouden.

De *Kozakken* dragen het hoofdhaar rond afgeſneden; de jongere lieden laten ſlechts den knevelbaard over, doch de bejaarden laten den geheelen baard wasſen. Zij dragen ruige mutſen met eene gekleurde kap of bol; hunne overige kleeding heeft veel overeenkomst met de Poolſche volksdragt, die den man vaak een zeer ſchoon aanzien geeft. Iets zonderlings hebben de *Kozakken-pulks* intusſchen daarin, dat ieder zich zijne kleeding zelf aanſchaft, en hierin zijn eigen ſmaak volgt. Ook ziet men vele *Kozakken*, die zilveren medailles als eereteekens op de borst dragen, hetwelk bij de reguliere Rusſiſche troepen nog meermalen het geval is, omdat de *Kozakken* ſlechts weinige jaren dienen. Deze medailles zijn belooningen voor eene bevochten zege, en ieder afzonderlijke ſoldaat, die daaraan deel had, verkrijgt dan dat eereteeken. Heeft, derhalve, iemand vier en meer overwinningen bijgewoond, zoo draagt hij ook zoo vele medailles, die gewoonlijk niet ſlechts van ſtempel, maar ook in den vorm verſchillend zijn.

Het hoofdwapen van den *Kozak* is de piek of lans, die dikwijls negen el lang is, en waarmede hij zeer handig weet om te gaan. Daarbenevens beſchermt hem, behalve zijn paard, een ſnaphaan of bus, een of twee pistolen, welke hij in den gordel draagt, en de ſabel. Zij zijn meestendeels van Turkſche geweren voorzien, welke zij aan hunne veelvuldige veldtogten tegen deze natie te danken hebben, en die ſteeds de zoon van den vader erft. De officiers voeren in den krijg ſlechts ſabel en pistolen.

In den oorlog hebben de *Kozakken* ſteeds vele pakpaarden bij zich, om, gedurende den marsch, proviand, fourage, ke-

zels enz., ook wel buit, op dezelven te laden, en er zich, ter afwisseling, ook als rijpaarden van te bedienen. Houden zich aan eenige plaats *Kozakken* lange op, en is er geene stad of dorp in de nabijheid, zoo bouwen zij zich in het koude seizoen aarden hutten, in den zomer enkel hutten van stroo. Doch overnachten zij slechts onder den blooten hemel, zoo voeren zij drie, boven te zaamgebonden, vier el lange, stokken met zich, welke zij piramidswijze tegen elkander zetten; en daaraan hangen zij niet slechts hunne ketels, om hunne grutte enz. te koken, en er vuur onder te maken, maar dezelven dienen hun ook als tentstokken, daar zij er hunnen peismantel (*burka*) over hangen, en zich daaronder nederleggen, om zich ten minste tegen de werking van wind, regen en zonnestralen eenigermate te beschutten.

De Tartaren in Rusland

zijn van den Mohamedaanschen godsdienst, en worden in verscheidene volksstammen verdeeld, welke deels in vaste streken wonen, en akkerbouw, veeteelt, cultuur van boomvruchten, handel en bedrijf oefenen, deels enkel een rondzwervend herdersleven leiden. Tot de eersten behooren de Kasansche, Krimsche, Astrakansche en meer andere *Tartaren*; tot de laatsten, de Nogasche, Trugmènische, Kundurofskische *Tartaren*, de *Kirgizen* enz. Hunne spraak nadert bij den eenen volksstam meer, den anderen min, tot de Turksche. Ook zij leveren, zoo als de *Kalmukken* en *Baschkieren*, hulptroepen, welken inzonderheid de buit lokt. Nogtans zijn ze tegen ongewapenden menschelijk, en zonder groote aanmatiging. Die genen, welke zich enkel met de veeteelt bezig houden, zijn ook aan het vleesch van geslagte paarden gewoon. Allen dragen kaalgeschoren hoofden; jongere lieden laten enkel den knevel, doch bejaarden den geheelen baard groeijen. Zij dragen mutsen van zeer verschillende gedaante; hunne kleeding nadert de Kozakksche; zij zijn deels met vuurroer, deels met lansen, deels met boog en pijlen, maar allen met sabels gewapend.

De Kalmukken

worden gewoonlijk, even als de *Tartaren*, in de Kozakksche regimenten ingelijfd, en dienen met dezelven gemeenschappelijk.

lijk. Zij zijn zeer listig, zonder juist wreed te zijn, aan honger en vermoeijenisſen gewoon, en goedkoop te onderhouden. Zij zijn heidenen, en der Lamaſche religie toegedaan. Zij onderſcheiden zich bijzonder door zeer kleine oogen, ſtompe neuzen, breede kinnebakken, weinig baard, en zwart hoofdhaar. Zij ſcheren het hoofd, en laten van den ſchedel eene gevlochten lok naar beneden afhangen. Allen dragen kleine, ronde, gele mutſen met zwart boordſel.

BRIEF VAN DEN BEROEMDEN RABENER AAN ZIJNEN VRIEND FERBER TE WARSCHAU, BETREFFENDE DE BELEGERING VAN DRESDEN ENZ. TEN JARE 1760.

„ De volgende brief, uit een pas verſchenen Hoogduitsch „ werkje overgenomen, heeft in onze dagen misſchien te meer „ waarde, daar hij ons het voorbeeld levert van eenen man, „ die, onder den zwaarſten druk des oorlogs, zijn vergenoegd „ en vrolijk hart niet verloor. Ja, misſchien is dezelve in „ ſtaat, den een of ander in ſoortgelijke omſtandigheid op te „ beuren, en ook zijne ramp uit een oogpunt te leeren beſchouwen, dat het onvruchtbare zuchten van tijd tot tijd „ door opwekkende ſcherts vervangt. Ten minſte moge men „ om de zonderlinge invallen van RABENER lagchen, en zich „ daarbij wél bevinden!"

Haast zoudt gij moeten denken, dat mijn goed, vriendſchappelijk hart mede verbrand zij, daar ik, ſedert mijn geleden ongeluk, nog geene ſyllabe aan mijnen liefſten vriend geſchreven, of hem mijnen noodt geklaagd heb. Te midden mijner uiterſte benaudheid heb ik duizendmaal aan u gedacht, en toen ik eindelijk bericht ontving dat ik alles verloren had, viel mij te mijner gerustſtelling in, dat mij toch nog de vriendſchap van mijnen FERBER overſchoot. Het was zeer natuurlijk, dat mij dit troost, daar ik, gij weet het, u van ganſcher harte lief heb, en daar ik de tijding van mijn verlies juist in gezelſchap van Mejufvrouw uwe zuster ontving, die ik oneindig en dubbel hoogachte, dewijl zij uwe zuster en mijne vriendin is. Zij zal u uit H.. van mijn lot wel iets gemeld hebben; vergun mij, dat ik het thans herhale. Onze brieven

zijn zoo dikwijls vergenoegd en ſchertſende geweest; deze moge eens treurig zijn. Niet al te treurig, daarop geef ik u mijn woord; want mijn verlies, zoo zeer het mij ſmart, heeft mij nog geenen enkelen traan gekost, en geen ongerust oogenblik verwekt. Mijzelven is dat onbegrijpelijk. Het was noch ongevoeligheid, noch philoſophie, enkel genade van God was het, ik erken het daarvoor, dat ik met de grootſte gelatenheid mijn huis branden zag, en met dezelfde gelatenheid daarna aanhoorde, dat alles verloren was. De *negentiende Julij* was deze verſchrikkelijke dag. Reeds den *veertienden*, toen onze nood begon, was mijn huis aan het gevaar meest blootgeſteld. Al vroeg, om acht ure, vernielde een hauwitſer het vertrek van mijnen bediende, en veroorzaakte brand. Wij bluschten destijds het vuur nog. Ik liet mijne goederen, zoo goed dit gaan wilde, bijeenpakken, en deels in den kelder, deels in een gewelf brengen, dat wij voor vast genoeg hielden. Doordien, echter, het gevaar toenam, en het kogels en kartetſen in den omtrek mijner woning regende, zoo vlugtte ik nog dien zelfden avond te zeven ure naar *Neuſtadt* (de nieuwe ſtad) tot den Heer D**; doch mijnen bediende liet ik, met zijne goedkeuring, achter. *Neuſtadt* werd van den vijftienden af aan ook beſchoten, en twee twaalfponders gingen door ons huis; doch wij waren daar toch vrij van ingeworpen vuur. Zoo gevaarlijk en beangſtigend dit ons verblijf was, zoo vele komieke en belagchelijke tooneelen grepen toch daarbij plaats. Mevrouw Z** met hare bediening en ik waren meestentijds bij den Heer H** in zijne kamer, en daar ſliepen wij ook. Achter in den hof, in twee gewulfde vertrekjes, zat de gansche familie D** en nog veertig andere perſonen, zoo oud als jong. De venſters waren met mest gevuld, de fraaije bovenzaal met mest bedekt, en met even zoo veel mest de gansche plaats bezaaid. Onder dezen mest lagen al die perſonen. Sommigen waren ſtil en verdrietig, ſommigen baden, en men zag het hun aan den mond aan, hoe ze met hunnen God twistten, dat Hij het toch zoo ver had laten komen, niettegenſtaande zij Hem reeds ſedert vier jaren zoo vlijtig gebeden hadden. In eenen anderen hoek zaten eenige politieke tinnegieters, en ontwierpen voor DAUN een plan van operatie; doch werden zeer oneenig, doordien zij het over de kleine bijomſtandigheid niet konden eens worden, of zij den Koning

van

van Pruisſen met zijne armee krijgsgevangen maken, of liever alles over de kling wilden laten ſpringen. Ik was voor het laatſte; maar werd overſtemd. Eene predikants-weduwe trok mij ter zijde, en fluisterde mij in het oor: wij behoorden God te danken; alleen om des lieven Godsdiensts wil, ſchoot ons de Koning van Pruisſen dood en onze huizen plat. — Maar, wat drommel, Jufvrouw, hebben mijne pruiken met den Godsdienst te doen? (want: kort te voren had ik vernomen, dat een drieponder granaat mijnen geheelen toeſtel van pruiken vernield had.) — Laat maar! dat zal zich wel ſchikken: dank er God voort — Die verwenschte vrome vrouw heeft mij gruwelijk gepijnigd. Ik en een paar goede vrienden hielpen elkander den tijd verdrijven op onze kamer, en mij dunkt, dat was nog het ſoliedſte gedacht. Onder dergelijke afwisſeling en onruste naderden wij den *negentienden*, den ſchrikkelijkſten dag mijns levens. Reeds om drie ure na den middag ſtonden de kruiskerk, het amtshuis en mijne woning in volle vlam. Ik liep voor in het Gouvernementshuis, en zag dezen gruwel der verwoesting aan. Ik bleef eenigen tijd daar, en tegen vijf ure kwam mijn trouwe bediende met het berigt, dat mijn huis afgebrand, het verwulfſel door de bommen ingeſlagen en daarin alles verteerd, doch de geheel onbeſchadigde kelder van de ter blusſching aangevoerde ſoldaten glad uitgeplunderd was. Dat viel ſmartelijk, mijn lieve FERBER, zeer ſmartelijk! Al mijn huisraad, mijne kleederen, linnen, voorraad, alle mijne boeken en manuſcripten, alle brieven, die ik van u en andere goede vrienden zoo zorgvuldig verzameld had, alles was verloren. Van goederen, die ik wel op drieduizend daalders reekenen kan, heb ik geene tien daalders waarde gered. Mijn oudſte katoenen japon, dien ik aantrok, om des te onbeſchroomder te kunnen helpen blusſchen, eene oude afgeleefde pruik, die ik met hetzelfde oogmerk opgezet, een paar oude hemden, die ik reeds voor mijn bediende beſtemd had, en een huisjas; dit was mijne geheele garderobe. De geestige manuſcripten, die na mijnen dood zouden gedrukt worden, zijn, ten krachtigen troost der zotten van den toekomenden tijd, alle mede verbrand. Thans is het bijna der moeite niet waardig dat ik ſterf, daar na mijnen dood verder niets gedrukt kan worden. Dezo gedachte had mij tot hiertoe gerust geſteld, wanneer ik, als anders, aan den dood dacht. Doch nu wil ik altijd blijven le-

ven, en ſchikken mij naar de wereld, zoo goed ik kan. Mijne ſchoone boeken jammeren mij zeer; maar dikwijls jammeren mij ook mijne hemden nog meer, en mijne kleederen, en mijne bedden en — in het kort, PEEBER, ik ben zoo naakt als een *gratulant* (een gelukwenſcher)! Een geluk voor mij, dat ik nog mijne wisſels en documenten gered heb. Aan baren gelde heb ik niet veel boven de veertig daalders verloren. Doch hoe veel baar geld heeft dan een Secretaris bij de Gemeenelands middelen, die een jaar in het Pruisſisch depôt, en twee jaar onder curatèle van de landsdeputatie geſtaan heeft? Het meest ſmart mij, wat ik door de plundering verloren heb. Sommigen van onze vrienden, onze bondgenooten, onze redders, lieden, die er grootelijks eene gewetenszaak van zouden maken, om op goeden vrijdag varkensvleesch te eten, die plunderen ons zelfs in den uikerſten angst, en breken de kelders open, waarin men welligt nog iets voor de woede der vijanden had kunnen redden. Zeg het op mijn woord in *Warſchau* voort, dat ons de vijanden twee derden verbrand, en deze vrienden een derde ontſtolen hebben. Doch zeg ook, dat alle eerlievenden van het garnizoen, officiers zoo wel als gemeenen, een afkeer van deze geweldadigheden hadden; en zeg ook tot roem van onzen dapperen Commandant, dat hij de ſtrengſte order geſteld heeft, om dit wangedrag tegen te gaan. Intuſſchen heeft het niets geholpen; want eenen roover maakt geen gulg eerlijk. Des zondag morgens werd in *Neuſtadt* aangezegd, dat, wie zich uit de ſtad begeven wilde, het ſpoedig te doen had. Een nieuwe angst! Om acht ure in den morgen ging ik met mijnen bediende de zwarte poort uit. In een kuſſenſloop ſtak mijn geheele rijkdom. Wij waadden, bij de vreesſelijkſte hitte, door het brandende zand, tot op S....'s wijnberg. Dit deed ik in gezelſchap der familie van D**, welke, even als die van *Salzburg*, emigreerde. Het ſloeg twaalf ure, en zij hadden nog geene aanſtalte gemaakt om iets te eten; om drinken was nog minder te denken. Ik verzekerde het gezelſchap, dat ik hongerde en dorſtte, en dat ik, die door brandſchade was gerui-neerd, wel zag, dat men niets aan de wereld had, dan hetgeen men er met den mond uitbragt; ik verlangde alzoo te eten en te drinken, en dewijl de aloude gewoonte in onbruik was geraakt, om het volk in de woeſtijn met manna te ſpijzen, zoo groette ik het gezelſchap, en ging, waar ik een goed vriend

mogt

mogt vinden, die zich niet enkel op bovennatuurlijke voorzorg verliet. Ik vertrok dan, en kwam te *Leechwitz* bij een goed vriend, bij wien ik welkom en tamelijk verzorgd was. Hier bleef ik tot woensdag-morgen, toen ik een paard verkreeg, en naar H.. reed. Sedert den beroemden morgen, toen de ridder van de droevige figuur zijn slot verliet, om de goddelijke *Dulcinea* te zoeken, is geen zoo avontuurlijke rit gezien als de mijne. Verbeeld u een hoogen knol, wiens eigenlijk beroep sedert vijftien jaren was, voor de kar te loopen; op dezen knol Secretaris RABENER, nog geen volle drie ellen lang, en, in spijt van de magere jaren, anderhalf el in diameter; deze Secretaris in een paar gescheurde schoenen, zwartzijden kousen, gebreide broek, een smerigen, ouden en levenszatten katoenen japon, eene zakpruik, die sedert de belegering niet uitgekamd, en welligt sedert de Pruissische invasie niet gepoederd was geworden; achter hem een haverzak, waarin het overschot zijns vermogens gevlugt was; op dezen haverzak een bontgestreepte nachtrok, die, ingeval het regende, tot schanslooper dienen moest; aan de regterhand mijn bediende, die een knapzak met brood en Brunswijker worst droeg; aan de linkerhand de monarch van den knol, dien hij van tijd tot tijd moed inspreken, en, wanneer hij struikelde, hem medelijdend oprigten moest. In dezen optogt kwam ik eindelijk bij den Ontvanger-generaal van het Ambt in H.., waar ik zeer wel ontvangen werd. Mijn kwartier kreeg ik in het stadje, alwaar de waardin eene bejaarde, dienstvaardige vrouw was, vol ceremonieel, zoo als dat onder de regering van JOHAN GEORG DEN IV gebruikelijk mag zijn geweest; de waard een beschaafd man, mijn oude schoolmakker, en bij hem een frisch rond meisje, dat goede hoop geeft, dat zij haren toekomstigen echtgenoot en heer als *fans-culotte* zal laten rondloopen. Hier had ik mijn verblijf. Den meesten tijd bragt ik op het slot door, waar ik het genoegen had, Mevrouw ** met hare familie, en gansch onverwacht Mejufvrouw uwe zuster te vinden. In dit voortreffelijk gezelschap heb ik mij tien dagen lang zoo wel en vergenoegd bevonden, dat ik menigmalen geheel vergat dat ik geruïneerd was. De Ambtman en zijne vrouw zorgden voor ons gemak; beiden waren zeer dienstvaardig en gastvrij; ook had hen onze Lieve Heer met tijdelijke middelen tamelijk, en met honden en katten rijkelijk gezegend. Den vierden Augustus reed ik

 met

met uwe zuster terug, en beklaagde mij, dat mijne verbanning niet langer geduurd had. Nu ben ik hier, en logeer bij de familie D**, welke mij het gansche logies ingeruimd, en zich tot St. Michiel naar *Berthen* begeven heeft. Dan komt zij terug, en ik betrek mijn nieuw verblijf.

Daar hebt gij, mijn liefste FERBER, eene lange beschrijving van mijne avonturen! Het overige wensch ik u mondeling te vertellen. Doch wanneer?... Blijf mijn vriend! Ik bemin u eeuwig, en omhels u in gedachten. Verzeker van mijne genegenheid alle bekenden, die zich hunne door brand geruïneerden vriends niet schamen. Vaarwel!

OVER DEN NAAM EN DE GEDAANTE VAN DE COCQUARDE.

Het is zigtbaar, dat dit woord afstamt van het Fransche woord *Cocq* (*Haan*), en het wordt hierdoor waarschijnlijk, dat de Cocquarde, als leus, of als veld- of factie-teeken, haren oorsprong rekent van de witte *haneveer*, die HENDRIK DE IV op den hoed stak, vóór het aangaan van den slag van *Ivry*. Na zijn volk tot moed en dapperheid genoopt te hebben, eindigde hij zijne aanspraak met de woorden: *Verliest gij vaandel, wimpel of standaard, zoo volgt de* witte pluimaadje, *die ik op den helm voer. Is het dat gij die ziet aarzelen, ik houd u het vlieden ten beste* (*). — Vervolgens zijn de *witte* pluimen en *witte* strikken het veldteeken der Franschen geweest, tot in 1789, en zij behielden, naar de *haneveer*, den naam van *Cocquardes*. Zoude dit misschien ook geene opheldering zijn van de beteekenis van ons woord *haneveer*, in den zin als *voorganger* bij volksbewegingen, even gelijk het woord *belhamel* van den voorganger eener kudde schapen is overgenomen?

De gedaante der Cocquarde, als roos, zal waarschijnlijk hare afkomst rekenen van de binnenlandsche twisten in *Engeland*, in de vijftiende eeuwe, tusschen de Huizen YORK en LANKASTER, waarbij de roode of de witte roos tot factie-teeken diende.

S.

(*) P. C. HOOFT's *Hendrik de Groote*, bl. 78.

AAN

AAN MIJNE ZOONTJES.

Jongens, komt! komt nu bij vader!
Komt, nu past geen pruilen meer.
't Bloed ſtroom' vlug door hart en ader.
Jongens, komt! neemt alles weêr.
Komt, wij zullen uit de hoeken
Piek en zwaard en trommel zoeken,
Die ik voor uw oog verſtak;
Die ik, met uw lot bewogen,
Niet kon dulden voor mijne oogen,
Schoon ik u daarvan niet ſprak.

Ja, nu zal ik 't u doen weten:
Ach! ik wilde ſlechts vergeten,
Dat gij naam noch erfgoed hadt;
Dat gij 't leven eens moest wagen,
Om het ſlavenmerk te dragen,
Met onſchuldig bloed beſpat.

Hoorde ik u de trommel roeren,
Ach! dan liet ik mij vervoeren
Door het denkbeeld, zoo verwoed,
Dat gij 's roovers buit zoudt tillen,
En den moordkreet uit zoudt gillen,
Plaſſen zoudt in burgerbloed.

Zag ik u de ſabel grijpen,
'k Vreesde dat gij die zoudt ſlijpen
Voor het eerlijk broederhart;
Dat gij, om heel de aard te plondren,
Met den Dwingland op zoudt dondren,
Die den Hemel ſpottend tart.

O, Hoe noode ik u zie ſchreijen,
Kon 'ik toch dat tuig niet lijên,
Toen gij Frankrijks ſlaven waart.
Nu zijt gij weêr Nederlandren:
Zoekt nu alles bij elkandren;
Wakkert nu den helden-aard!

Ja,

Ja, 't zal vader nu verblijden,
Dat gij eens voor 't land zult strijden,
Is 't nu ook nog enkel schijn.
Jongens, komt! ik zal u leeren,
Hoe ge een' vijand af moet weren;
Komt, ik wil uw hopman zijn.

Maar, die kleintjes, van te voren
Onder 't Fransche juk geboren,
't Vaandel over 't hoofd gewend.
Zoo wij hier niet aan voldeden,
Ach! zij wierden nooit geleden
In een eerlijk Regiment.

Kom nu hier, mijn lieve Jantje;
Kom, de voetjes regt gezet.
Draagt, mijn jongske, ook nog uw handje
Zelfs met moeite 't hout musket;
Moge ook 't stappen u vermoeijen,
't Doet de zwakke spiertjes groeijen,
't Geeft de tengre leedjes kracht.
Moge uw voetje in 't zwenken beven,
Moeder zal een handje geven,
En gij trekt met ons te wacht.

Lieve Fritsje, stap wat zachter;
Digt gesloten aan elkaar;
Laat uw broeders toch niet achter;
Of gij stort u in gevaar.
Laat uw zusjes met heur beiden
Langzaam 't lieve kleintje leiden,
Dat nog niet alleen kan gaan.
Wil zijn zwakheid niets verwijten:
Ach! hij zou van schaamte krijten,
Zoo gij hem liet achterstaan.

Toont nu, hoe ge u zult gedragen,
Als u de eer te velde leidt.
Maar, wat ook uw moed moog wagen,
Hoont toch nooit de menschlijkheid.

Schoon

Schoon ook, in 't verschrikkelijk strijden,
Niets de felle woede toomt;
Toont, dat u, ten allen tijden,
Hollandsch bloed door de aderen stroomt!

Maar, die roovers, die de volken
Offren aan hun euvelmoed,
Die de graven, die de kolken
Overstroomen doen van bloed, —
O! Zij hebben menschenwaarde
In hun moedwil afgeschud;
Zij, verwoesters, zijn voor de aarde
Meer ondraagbre last dan nut.
Zij zijn monsters: hen te dooden,
Is aan 't menschdom dienst gedaan.
'k Heb het zwaard u aangeboden;
Leert, hoe gij hen moet verslaan.

Wilt ge uw vaders zegen dragen,
Dien hij u zoo hartlijk biedt,
Laat dan 't vaderland nooit klagen,
Dat gij 't in den nood verliet.

Dringt u, jongskens, dringt te gader,
Spelend, op het pad der eer.
Veel, ja veel dankt ge aan uw' vader,
Maar aan 't vaderland nog meer.

M. W.

DE GESTRAFTE IJDELHEID.

De Marquis DE L'ETORRIERE, Officier onder de Fransche Gardes, was de schoonste man van zijnen tijd. Doch ook de algemeene roem en bewondering had hem een verbazend denkbeeld van zichzelven gegeven. Zijne ijdelheid werd eenmaal, op de volgende wijze, bitter beschaamd. Terwijl hij zich in de kerk bij de namiddags-mis onder de menigte bevond, voelde hij zich van ter zijde op eene zoo in het oog loopende wijze gedrongen, dat hij zich met levendigheid tegen den genen keerde,

de, die hem zoo drong. Deze zeide met de beleefdſte houding: „ Mijnheer! zoudt gij niet de goedheid willen hebben, om u naar de andere zijde te keeren?" — „ Waarom?" — „ Nu, daar gij mij dwingt het u te zeggen — omdat ik een Schilder ben; mijn kamerad, die daar in de kapel aan de linkerhand zit, heeft van eene ſchoone Dame last gekregen, uw portret te ſchilderen; hij gaf mij een' wenk, u in den ſtand te brengen, om u naar wensch te kunnen opnemen."

De Heer DE L'ETORRIERE twijfelt te minder aan de waarheid van dit voorgeven, daar hij werkelijk ter aangewezene plaatſe iemand ontdekt, die de oogen op hem gerigt houdt, en in wiens hand hij een teekenſtift meent te zien. Hij plaatst zich terſtond zorgvuldig in dien ſtand, welke, naar hij gelooft, van hem verlangd wordt, en blijft onbewegelijk ſtaan. Na eenige minuten zegt zijn buurman tegen hem: „ Mijnheer, ik ben u zeer verpligt; geneer u niet meer; het is gedaan."

„ Ah, Mijnheer," hernam de Marquis, „ men kan niet vlugger." — De voorgewende Schilder verliest zich onder de menigte, en, als de Heer DE L'ETORRIERE in zijn' zak taſt, zoekt hij zijne gouden ſnuifdoos te vergeefs; hij grijpt naar zijn hörlogie — het is weg; naar zijne beurs — zij is verdwenen; en met ſchaamte ontwaart hij, dat de geſchiedenis van het portret ſlechts een listige ſtreek was, om hem zijne beurs, zijn horlogie, en wat hij aan kostbaarheden bij zich had, te ontſtelen.

NAÏVE TREK VAN DE MARQUISIN DE FLEURY.

Aan tafel bij den Hertog DE CHOISEUL werd op het deſert, onder ander ſuikerwerk, ook eene groote globe opgezet, die Europa met alle hare verſchillende rijken voorſtelde. De Minister vroeg aan de Marquiſin DE FLEURY: welk land hij haar zou voordienen? „ Geef mij Frankrijk, antwoordde zij; het is toch even veel, of ik het vertere, of een ander!"

MENGELWERK.

BEDENKINGEN, OVER DEN ZEDELIJKEN INVLOED DER GESCHIEDENISSE. Volgens den Eerw. G. WALKER, *F. R. S.*

(Ontleend uit de *Memoirs of the Manchester Society*, 2d. *Series*, *Vol. I.*)

Men heeft te meermalen aangemerkt, dat de denkbeelden van roem, door Geſchiedſchrijvers en Dichters opgewekt, niet zelden van zeer heillooze gevolgen vergezeld gingen. Bij mangel van dat kieſche oordeel, 't welk doorgaans het geval is der Lezeren, laten zij zich misleiden door de zoodanigen, die op zich nemen anderen te onderwijzen, en hun oordeel wordt bedorven door de betooverdingen der voordragt. Een klein getal welwikkende en keurig onderſcheidende oordeelaars hebben acht geſlagen op de dwalingen, voortgeplant door de belangrijkſte klaſſe van Schrijveren; dan, niemand misſchien heeft deze taak met meer oordeels en krachts van taal verrigt, dan de Eerw. WALKER.

Inderdaad hij mag gezegd worden de Geſchiedenis in de ſchale des Heiligdoms opgewogen, en, zonder iets aan derzelver wezenlijke waarde te onttrekken, den dikwijls zeerdebedervenden invloed juist daargeſteld te hebben. In ſpijt van den roem, daaraan verkwist, in ſpijt van het hoog gezag, 't geen dien roem onderſchraagt, waagt hij het, deze eiſchen te betwisten, en aan den toetsſteen van naauwkeurig onderzoek te beproeven.

Aan de Geſchiedenis betwist hij het daaraan vaak toegeſchreven regt, *als bij uitſtek geſchikt om Zedekunde te leeren.* Hij doet ons opmerken, dat de Geſchiedenis den mensch op eene zeer onvolkomene en partijdige wijze leert kennen; veelal ſpreekt van één klaſſe van menſchen,

en dan nog wel van de ſlechtſte en bedorvenſte. Doorgaans toch beſtaat dezelve uit een verhaal van de ondeugden, zelden uit het vermelden van de deugden der ſterfelingen; en wij worden daardoor opgeleid, om veel ſlechter van het menschdom te denken, dan het waarlijk verdient.

Reden te over is er, volgens WALKER, voor het groot belang, 't welk de Geſchiedenis inboezemt, door de kracht, om der nieuwsgierigheid, alsmede der zucht voor het groote, welke den mensch als aangeboren is, voldoening te verſchaffen. Dezen dorst zoekt de Geſchiedſchrijver te leſchen.

Men kan, gelijk hij te regt aanmerkt, niet ontkennen de groote nuttigheden van de Geſchiedenis voor den Krijgsheld, voor den Staatsman, en voor den Wijsgeer; men kan der Geſchiedkunde den lof niet ontzeggen, dat dezelve den mensch belangrijke leſſen geeft, ten aanzien van de grootheid zijner vermogens, en de onuitputbare bron van redmiddelen, welke hij zich weet aan te ſchaffen; van het opleveren van voorbeelden van dapperheid en grootmoedigheid: maar de vraag blijft: zal het gros des menschdoms er die voordeelen uit halen? De doorgaande onderwerpen der Geſchiedenis, gelijk reeds is aangeduid, boezemen het dwalend denkbeeld in, dat de ondeugden der menſchen zeer verre hunne deugden opwegen: want wat is dezelve meestal, dan eene tentoonſpreiding van der menſchen dwaasheden, misdrijven, en ellenden?

Wanneer wij (in dezer voege laat zich WALKER, wiens denkbeelden wij zeer verkort hebben opgegeven, woordelijk hooren) een terugzigt nemen van de voorledene eeuwen, of de tegenwoordige geſchiedenis der wereld raadplegen, wat wordt ons doorgaande voor oogen geſchilderd, dan eene weerzin wekkende reeks van de ontzettendſte rampen en de aanſtootelijkſte ondeugden, die de menschheid kunnen treffen en teffens diep vernederen? Naauwelijks ſlaan wij eene bladzijde op, of dezelve is rood van bloed, of bevlekt met de laagſte en ſnoodſte ondeugden. Barbaarsch geweld, bloedige oorlogen, ſchrikkelijke verwoestingen, meêdoogen-

geenlooze vervolgingen, moorden, rooverijen, vergiftmengingen en doodſlagen, heerschzuchtige Dwingelanden, baldadig den voet zettende op de regten der menſchelijke nature, dezelve vertrappende; en kruipende ſlaven, gekromd onder het juk der albedervende overheerſching, welke van eeuw tot eeuw heeft voortgevaren met het karakter der menſchen te vernederen, en elke opkomende kiem van verſtand en deugd te verdelgen.

Zoodanig zijn de tooneelen, welke de Geſchiedenis doorgaans voor ons oog openſchuift. Voor den Lezer, derhalve, die misſchien alleen vermaakshalve de Geſchiedenis doorbladert, en met geen gezet oogmerk om er leering of voordeel uit op te doen, kan zulk eene ſchilderij van de vernedering en ellende zijner natuurgenooten geene voldoening verſchaffen. Wanneer zijn hart niet in eene verbazend hooge mate bedorven is, moet eigenaardig de indruk ſmertvol en afkeerwekkend wezen. Wie kan de ontzettende verbanningen van het Romeinſche Driemanſchap, de verwoesting met zich voerende optogten van eenen GENCHISCHAN of van eenen TAMERLANE, de barbaarschheden der veroveringen van *Mexico* en *Peru*, de koelbloedige wreedheden der *Spaanſche* Inquiſitie lezen, zonder de ſmertvolſte aandoeningen van verontwaardiging en afſchrik? — De veelvuldige beſchouwing van dusdanige tooneelen, waarin de menſchelijke natuur dermate misvormd wordt; (en nogtans worden er ſlechts weinige betere voorbeelden van menſchen-karakters voorgeſteld) kunnen niet misſen eene ſterke ſtrekking te hebben om het hart der Lezeren te bederven, al de liefdevolle aandoeningen der onſchuldige jeugd te verdooven, eene koele, onverſchillige, zoo geene menschhatende geäardheid in te boezemen; of om, als ware alle wederſtand tegen den wegtrukkenden ſtroom onmogelijk, hem deel te doen nemen in de zelfzoekendheid en ſlechtheid der menſchen. Want, wanneer een mensch meer en meer gemeenzaam wordt met de ſteeds herhaalde opgave van menſchelijke dwaasheid en boosheid, zullen zijne achting voor de waardigheid der menſchelijke nature, zijne zucht om

door loffelijke bedrijven zich te onderſcheiden, en zijne beginſels van menſchelijkheid en goedaardigheid allengs verzwakken. Inderdaad, er is eene kracht van ziel noodig, en eene vastheid in beginſelen, hoedanige men in de ſchool der wereld niet leert, om deze allerverderfelijkſten van alle indrukken overwinnenden wederſtand te bieden.

Nu en dan, 't is waar, komen er zulke karakters voor, als dat van eenen ALFRED. — Hoe! ſtaat de Geſchiedenis ſtil, op de vermelding van dezen enkelen naam? en heeft zij op hare lange naamlijst van Koningen, Wetgevers, en hooggeroemde Helden, geene anderen om naast U te zetten? — Sta dan alleen, Gij eer der *Britten!* wees Gij alleen dat groene plekje in de wijduitgeſtrekte *Arabiſche* zandwoestijn; dat plekje, waarop het vermoeide oog rust en met vermaak nederziet! — Bij het vermelden van uwen naam mag het hart op nieuw verwarmd worden, en opgewekt tot het doen van deugdzame pogingen. Maar zelfs Gij, met alle uwe zeldzame deugden, beſchaafd te midden van barbaarſchheid, geleerd te midden van onkunde, godsdienſtig te midden van het bijgeloof, en op den troon de vader en vriend uws volks, — zelfs Gij zijt een helderſchitterend verſchijnſel, 't welk voor eene wijl den zwarten nacht verlicht; wel ſchielijk is die glans verdwenen, en verloren gegaan in de wederkeerende donkerheid!

De Helden, door de pen der Geſchiedkunde voor de vergetelnisſe bewaard, zijn, over 't algemeen, de groote verwoesters des menschdoms geweest; mannen, die Koningrijken verdelgden, troonen omverre ſtieten, en ſlagting bij ſlagting onder het menschdom aanrigtten. De menſchen hebben hen vergood of voor heiligen verklaard, niet van wege braafheid of weldadige verrigtingen, maar ter oorzake van de ſchitterende grootheid hunner daden; niet van wege hunne pogingen, om den ſtaat des menschdoms te verbeteren en te beſchaven, door het invoeren van billijke en zachte wetten en het zorgvuldig aankweeken van de kunſten des heilaanbrengenden vredes; maar ter oorzake van eene onmatige zucht van zelfzoekendheid, van eerzucht, en van uitbreiding des bewinds.

De

De regeringen van regtvaardige en vredelievende Souvereinen, die, gelijk de bedaarde faizoenen der Nature, gezondheid, leven en genoegen rondom zich verſpreiden, heeft de Geſchiedenis aangemerkt als in minderen rang ſtaande voorwerpen harer aandacht, misſchien meest geacht omdat zij de kracht eens volks als deden verjongen, ten einde geſchikt te worden tot het volvoeren van de eerzuchtige oogmerken eens krijgslievenden opvolgers. — Neen! het zijn de magtige verontrusters der aarde, het zijn de ſtormen van ſtout gevoerde oorlogen en behaalde overwinningen, die de ſchoone gedaante der nature ontluisteren, die in derzelver vernieling barenden voortgang geheele volken ten grave doen dalen, welke maar al te dikwijls en te zeer de ſtoffe opleverden van de bewondering en toejuiching der Geſchiedenisſe.

Wanneer wij zien en hooren, dat de eertitel van *de Groote* verleend wordt aan zulke mannen, als ALEXANDER, CESAR, LODEWIJK DE XIV, moet elk brave en menschlievende de ontheiliging van dien naam afkeuren, en de dwaasheid beklagen eener wereld, die zich kan paren in het toejuichen van 't geen ten ſtrengſte verdient afgekeurd te worden, en met eere overlaadt, 't welk afkeer en verfoeijing verdient. — Maar, helaas! het gros des menschdoms is veel te gereed, om die eigenſte vooroordeelen te omhelzen, welke hetzelve ten verderve ſtrekken, en, gevangen door de belezende tooverkracht eens naams, eerbiedig neder te vallen voor den verdelgenden Afgod. In dezer voege wordt door de valſche kleuren, waarmede men dusdanige karakters voorſtelt, het oordeel en de zedelijke ſmaak van menig Lezer te jammerlijk verdwaasd en bedorven. — Dwalen de Romans en ſchriften van dien ſtempel veelal in het denkbeeld van menſchelijke deugd tot eene te groote hoogte op te voeren, de Geſchiedenis begaat eene groòter en gevaarlijker dwaling met het karakter des menschdoms te laag te zetten en 't zelve met elke ondeugd te verſmageren.

VIERDE BRIEF VAN PHILALETHES AAN EULEPTOS, OVER HET DIERLIJK MAGNETISMUS.

Na al hetgene ik omtrent de theorie van het leven, voor zoo ver deszelfs verſchijnſelen ons bij mogelijkheid kunnen bekend zijn, en ten aanzien eener grondige toepaſſing daarvan op de phœnomena van 't Dierlijk Magnetismus, in 't breede heb laten voorafgaan, zal mijn Vriend het mij niet tot een verzuim toerekenen, wanneer ik alleen de hoofdtrekken en grondoorzaken aanroere, welke ons den magnetiſchen ſlaap van den gewonen doen onderſcheiden. Ik onttrek mij daarom geenszins, om, daartoe uitgenoodigd zijnde, bij eene nadere gelegenheid, die punten breedvoeriger uit te werken, wier oppervlakkige ſchets niet genoegzaam bevredigend aan mijn' Vriend mogt hebben toegeſchenen.

Het geheimzinnig getal van PYTHAGORAS, op het voetſpoor van den Apostel van 't Magnetismus, KLUGE, tot baſis nemende in de verdeeling of trapswijze opklimming der magnetiſche verſchijnſelen, ontwaren wij terſtond in den EERSTEN GRAAD:

Gewone verſchijnſelen:

1. het gevoel eener ſterke doorſtrooming van het hoofd naar de ledematen.
2. een' algemeen en *ad thermometrum* verhoogden graad van warmte.
3. meerdere roodheid der huid, met verſterkte uitwaſeming.
4. gevoel van welbehagen in 't geheele ligchaam; waarbij
5. de zinnelijkheid ongeſchonden blijft.

Ongewone verſchijnſelen:

1. koude, zwaarte, ſpanning en vliegende pijnen in afzonderlijke deelen.

2. be-

2. benauwdheid in de ademhaling, jeuking, branding en krieweling der huid.
3. trilling of verlamming van ſommige ſpieren.
4. hartkloppingen, verdooving, natuurlijken ſlaap.

Ziedaar, mijn Vriend! den toeſtand, waarin de Magnetiſeur alreeds bij zijne eerſte kunstbewerking (ſomwijlen, wel te verſtaan, en bij ſommigen; — bij u en mij zou het hem waarlijk niet gelukken, al bezat hij ook al de *impoſance* en majeſteit van den Olympiſchen Jupiter!) zijn' lijder verplaatst. — Paſſen wij nu eens hierop toe, wat ik in mijn' vorigen Brief omtrent de verklaarbaarheid der magnetiſche verſchijnſelen in 't algemeen, als berustende op *eenzelvigheid van prikkeling* en eene *quantitatieve wijziging* daarvan, heb aangevoerd; dan laten zich eensdeels uit den voorbeſchikkenden invloed der *verbeeldingskracht*, en anderdeels uit de eigenaardige manier der *zinnelijke betasting*, alle bovengemelde toevallen gemakkelijk en allernatuurlijkst verklaren.

Reeds, welligt, was alles bij den lijder in ſpanning (*eréthismus*) voor dat de Magnetiſeur begon; — en het zij dat die ſpanning nu trapswijze verhoogd, of bij den aanvang der kunstbewerking eerst geboren wordt; de aanraking, de zachte wrijvingen, de betasting — het zij dan met de vingers, of met de handpalm — dit alles moet als een *uitwendige prikkel* op de organiſche maſſa werkzaam zijn. Van daar eene verhoogde werkzaamheid van het aderlijk en ſlagaderlijk ſysteem; ten gevolge van een' verhaasten bloedomloop, een natuurlijk-verhoogd gevoel van warmte. Voor zoo ver zich de prikkel oorſpronkelijk of oorzakelijk op de huid bepaalt, ontſtaat een vermeerderde toevoer van vochten naar dat orgaan, eene blijkbare *expanſiviteit* derzelve, (*quo magis pars irritatur, eo magis tumet*) en wat is natuurlijker gevolg van dat alles, van die uitwendige prikkeling namelijk, dan eene vermeerderde werkzaamheid der uitwaſemende vaten? — Is het ons onbekend, dat het leven zich doorgaans meer in een' *negatieven*, dan *poſitieven*

ſtaat bevindt; dat zwakte, meer algemeen is, dan ſterkte; dat verſlapping of kwijning van de verrigtingen der dierlijke huishouding een minder zeldzaam verſchijnſel is, dan ſtorelooze opgewektheid en een volſtrekt onbedriegelijk gevoel van gezondheid (*ſecunda valetudo*)? Het zij, nu, dat vrolijk gezelſchap, of een goed glas wijn, of een welriekend bad, of MAHOMED's paradijs, of MESMER's tooverkunst, of apostel KLUGE's betasting, de werkzaamheden van 't leven kunstmatig verhoogt; het gevolg van dit alles zal altoos een en hetzelfde, het zal een gevoel van welbehagen, en (voor zoo ver die opwekking geëvenredigd zij aan den eigendommelijken aanleg des lijders) met eene ongeſchondene werkzaamheid van de zinnelijkheid verbonden zijn. In dien ſtaat, derhalve, van een' half magnetiſchen roes, blijft en *ob-* en *ſubjectief bewustzijn* volkomen ongekrenkt. Naardemaal evenwel de aanleg van alle patienten niet een en dezelfde is, kan ook het uitwerkſel dier *magnetiſche manipulatie* niet gelijkvormig zijn. Bij de meesten ſtrandt des kunſtenaars poging op de gezondheid des ligchaams en de natuurlijke vastheid van de vezel. Bij anderen, integendeel, klimt het uitwerkſel dikwerf zelfs boven het ongewone peil. Dit zegt zoo veel, als ware deze eerſte proefneming, *relatief* genomen, te ſterk en niet genoegzaam geëvenredigd aan de bijzonder verhoogde opwekbaarheid des ligchaams en aan de ſpoedig daarop volgende uitputting derzelve. Van daar die koude, dat gevoel van rilling en zwaarte, van ſpanning en pijn, als gevolgen van kramp der huidvaten; die benaauwdheid in de ademhaling, en de hartklopping door ophooping van het bloed in de borstholte; de jeuking en krieweling van de huid, als het uitwerkſel eener ongeregelde werkzaamheid der huid-zenuwen (zoo als de *aura epileptica*); de trilling, de verlamming van ſommige ſpieren, de verdooving, eindelijk, en den ſlaap, als kenmerken eener ganſchelijke uitputting der opwekbaarheid, en van de poging, welke de Natuur in 't werk ſtelt, om dien trap van oneigenlijke zwakte, na eene zoo groote overſpanning, door rust te verhelpen.

T

Tot den TWEEDEN GRAAD overgaande, zien wij al dadelijk een natuurlijk vervolg der bovengemelde verschijnselen, kenbaar door hunne meêr in 't oog vallende werking. Als een noodzakelijk uitwerksel der toenemende of sterkere prikkeling, klimt het gevoel van warmte, wordt de bloedomloop sneller, de pols daardoor voller en levendiger, en de ademhaling korter en meêr verhaast. In den omtrek van de maag bevinden zich de voornaamste zenuwvlechten (*plexus praecordiales*), die, met het hart en de groote vaten in een *consensueel* verband staande, door den invloed van uitwendig, door *manipulatie*, aangebragte prikkels, eene verhoogde opwekking en eene vermeerderde werkzaamheid der vaten veroorzaken. Van daar dat gevoel van warmte, hetwelk sommige gemagnetiseerden van de maag af, als van het middelpunt uitgaande, over het geheele ligchaam ontwaren: een verschijnsel, dat ontegenzeggelijk vaststaat, en, zonder eenig *magnetisch apparaat*, of zonder een *vegetatief* stelsel te ombelzen, door WEBSTER, WHYTT, ISENFLAMM en meer anderen, die zich opzettelijk aan de beschouwing van het verband, waarin dat deel tot alle andere organen staat, hebben toegewijd, voldoende is aan den dag gelegd. Tot een' staat eener kunstmatige *sluimering* gebragt, verliezen de opligters der bovenste oogleden hun vermogen; van daar *de zwaarte*, die de gemagnetiseerde daarin ontwaart, en die hem noodzaakt, dezelven als tegen wil en dank te sluiten. De prikkeling bijzonderlijk in het zamenstel der zenuwen huisvestende, en van daar eerst op de overige bewerktuigde massa overgaande, bevinden zich die organen in een' hoogeren graad van spanning; het *antagonismus* van de openende spieren der oogleden is opgeheven, en *krampachtig* sluiten zich de oogen digt. Het is bekend, mijn Vriend! hoe dit alles ook in den natuurlijken toestand plaats grijpt, en het insluimerend voorwerp, ondanks alle tegenkanting en den sterkst mogelijken weêrstand, niet in staat is de oogen open te houden. Dat daarom het zintuig van 't gezigt het

eerst deszelfs vrije werking verliest, is ons ook buiten de *Kabbala* van het Dierlijk Magnetismus bekend.

De zintuigen van het gehoor en van het gevoel zetten hunne ongeschondene werkzaamheid gedurende nog eenigen tijd voort. Door tusschenkomst van dezen, staat het door sluimering bevangen voorwerp nog altoos eenigermate met de buitenwereld in verband; niet geheel onderdrukt, derhalve, is deszelfs *objectief* bewustzijn, en de *subjectiviteit* zijner kennis, hoezeer minder dan te voren, bestaat nog altoos in een' zekeren graad. Eene vervelende voorlezing doet onze opmerkzaamheid doorgaans al spoedig verdwijnen; slaperigheid zal ons bevangen, en met het ligchamelijk oor alleen worden nog maar enkele toonen waargenomen; tot dat, bij het eindigen derzelve, de schok, dien ons gehoor lijdt door de opgehevene werking van dien eenzelvigen prikkel, ons als met een schrik doet ontwaken; of wel, tot dat de diepe rust, waarin wij gedompeld zijn, het zinnelijk oor en de inwendige kennis voor eene naauwkeurige waarneming daarvan volstrekt onvatbaar maakt.

Dat de werkzaamheid der overige zintuigen, wanneer het zintuig van 't gezigt aan *energie* verliest, verhoogd wordt; dat de inwendige zin des gevoels rijst, naar mate de uitwendige zinnen dalen, is geenszins *volstrekt*, maar alleen *betrekkelijk* waar. De inwendige kennis; de op *analogie*, *associatie* en *combinatie* van idéën nog altoos berustende en voortgaande invloed der verbeeldingskracht; de flaauwe indruk, dien de uitwendige voorwerpen gedurende nog eenigen tijd in het *sensorium* te weeg brengen; de door de zinnelijkheid te voren alreeds gegevene of *empirische* voorstellingen, doet *schijnbaar* de voorwerpelijkheid onzer kennis nog eene poos bestaan, niettegenstaande het onderwerpelijk gevoel bijna ten volle is uitgedoofd. De mensch staat, ja, nog altoos met de buitenwereld in verband; doch dit verband is natuurlijk, verklaarbaar, oneigenlijk (*indirect*) en flaauw. Van hier dat niet alleen geene *zuivere* voorstellingen, (voorstellingen *a priori*) maar zelfs geene terugwerking van de ziel, tot wier kennis nog het een en ander geraakt,

raakt, (eene terugwerking op het zenuwvlies) plaats vindt; waardoor dan ook geenerlei willekeurige beweging geboren, en de half ſlapende mensch niet in ſtaat geſteld wordt, om te ſpreken, of zich te uiten over hetgeen rondom hem, en in hemzelven voorvalt. Bij het eindigen der magnetiſche behandeling opent hij de oogen, omdat de oorzaak zijner ſluimering, de eenzelvige en *ſpecifieke* prikkel, welke zijne opwekbaarheid aan de energie van 't wakend leven onttrekt, ophoudt, en de altoos hulpvaardige Natuur, zich krachtdadig aankantende tegen dat kunst-proces der in ſlaapwieging, de daardoor veroorzaakte oneigenlijke zwakte te gemoet komt, en aan de werkzaamheden en verrigtingen van het dierlijk-redelijk geſtel nieuwe kracht en nieuw leven bijzet. Het gevoel van meerdere ſterkte, 't welk daarna bij den gemagnetiſeerden zou zijn waargenomen, is inderdaad niets anders, dan de verkwikkelijke gewaarwording in het zenuwgeſtel, dat zich bevrijd gevoelt van een' tegennatuurlijken last, eene ziekelijk gewijzigde werkzaamheid; het is het gevoel van welvaren na eene kortſtondige ongeſteldheid, wanneer, de werktuigelijke of ſtoffelijke oorzaak uit den weg geruimd zijnde, het uitwerkſel daarvan even ſpoedig verdwijnt. De toevallen, waaraan in zoodanigen toeſtand van ſluimering de lijder ſoms onderworpen is, zijn even zoo vele wijzigingen eener ongeregelde, krampachtige of koortsachtige zenuwwerking, onderſcheiden, naar mate van het geſtel, den ouderdom, de omſtandigheden en de *idioſyncraſieën* van het voorwerp, en min of meer hevig, naar mate aanleg, ligtgeloovigheid, of een alreeds lijdend zenuwgevoel, tot het kunstonteerend, immers allerſchadelijkst uitwerkſel van *catalepſie*, verlammingen en andere ſcherpe toevallen geneigd is.

PYTHAGORAS wilde de ziel, ten einde haar met de Godheid in een nader verband te brengen, door allerlei *pſychiſche* kunstgrepen, als ware 't, van het ligchaam ontdoen; en de Magnetiſeurs willen de hoogere verſchijnſels van het Dierlijk Magnetismus langs dien zelfden trap doen geboren worden. En al ware ik een andere PLATO, mijn

Vriend!

Vriend! ik noem de zoodanigen eisch onnatuurlijk en belagchelijk. Doch de dweepzieke geest onzer Nieuwlichters geeft er, in hun magnetisch *jargon*, eene hoogere wending aan. Het is om die reden, dat het voorwerp tot in den DERDEN GRAAD moet worden overgebragt; en deze is niets anders dan de kunstmatig verwekte toestand van een natuurlijken *slaap*. Het allezins verklaarbaar gevolg van vermindering van *ob-* en *subjectief* bewustzijn, waarbij de lijder geheel de buitenwereld uit het oog verliest, en voor eenigen tijd ongevoelig of onvatbaar wordt voor den opwekkenden invloed der voorwerpen rondom hem, uit zich nu meer en meer kenbaar in het verschijnsel van den slaap, zoo als die den mensch gewoonlijk in den voornacht kluistert. De magnetische bewusteloosheid is slaap, of, daar die toestand kunstmatig geboren wordt, ware *catalepsis;* de lijder, evenwel, ontwaakt dán eerst in de Idéënwereld, wanneer de krampachtige staat van het ligchaam ophoudt. Vruchteloos, wel is waar, poogt de weldadige Natuur, door blijkbare kramptrekkingen, door *cataleptische* en zelfs *apoplectische* toevallen, zich te ontdoen van eene werking, zoo geheel strijdig met hare wet; — de Magnetiseur weet het beter, en onderwerpt het slagtoffer zijner onvergeeflijke dwaasheid aan den willekeurigen eisch van een grof *empirisch*, schadelijk, en in alles *apokalyptisch* systeem. Maar ook dan nog treedt die goede moeder als middelaarster op tusschen de dwingelandij van den mensch en de kenbare lijdelijkheid eener ligt overweldigde levenskracht. Gedurende de rust zal den lijder door de Natuur worden vergoed, wat de Kunst hem ontnomen heeft: ten volle uitgedoofd is het tweeledig bewustzijn; ten volle vernietigd thans het vermogen van den *wil*, en de vrede des gemoeds, de *tranquillitas animi*, welke de Magnetiseur voorgeeft te hebben bedoeld; de hooge εὐθυμία des lijders, welke bij eene voortgezette behandeling telkens verbroken en hernieuwd wordt, is niets anders dan het natuurlijk uitwerksel van de bewusteloosheid des slaaps.

Tot zoo ver is het den Magnetiseur gelukt, door middel

deel van kunstgrepen, de natuurlijke, gezonde en gewone verschijnsels van den slaap te weeg te brengen; thans komt hem, bij eene verandering in de bewerking, die zelfde handgreep te pas, om deszelfs tegennatuurlijke, ziekelijke en ongewone *symptomes* te doen ontstaan.

(*De beschouwing der overige Graden hierna.*)

OVER HET LIED: WILHELMUS VAN NASSOUWEN. Door Mr. JACOBUS SCHELTEMA, *Lid van het Hollandsch Instituut, en Secretaris van deszelfs tweede Klasse; Lid van verscheidene Maatschappijen van Wetenschap.*

Het verdient opmerking, dat de woorden en de geschiedenis van het lied, hetwelk men thans, bij de herleving van het Vaderland, op nieuw als *het oude Volkslied* eerbiedigt, en waarvan de toon overal met geestdrift wordt gehoord, bijna geheel onbekend zijn.

Kundige beöefenaars der Vaderlandsche Geschiedenis en Letterkunde hebben, zoo wel als andere personen, mij meermalen gevraagd, waar toch dit gezang in deszelfs geheel gevonden wordt; en reeds vroeg na de gelukkige wending van zaken was ik voornemens, om, hetgene ik hieromtrent had aangeteekend, tot een geheel te brengen en mede te deelen; dan, de uitgave van het lied bij den Boekhandelaar VAN ESVELDT-HOLTROP vernemende, stelde ik zulks uit. Nu gezien hebbende, dat bij hetzelve geene opheldering zijn gevoegd, is het eerste besluit, om dit gezang te doen vergezellen door eenige berigten omtrent *den maker*, *de gelegenheid*, en *de gevolgen*, herlevendigd. Ik treed terstond ter zake.

Als de naauwkeurigste druk is mij die voorgekomen, welke gevonden wordt in de oudste uitgave van het *Geuzeliedeboek*, welke mij ter hand kwam, te weten die van

1581

1581 (*), en wel op fol. 24. Het draagt aldaar het volgend opſchrift: *Een nieu Christelick Liedt gemaect ter eeren des Doorluchtigſte Heere, Heere Wilhelm Prince van Oraengien, Graue van Nasſou, Patris Patria, mijne G. Forſten en Heere. Waer van deerſte Capitael letteren van elck veers, ſyner F. G. name meebrenge.* en luidt als volgt:

Na de wijſe van Chartres (†).

Wilhelmus van Nasſouwe
Ben ick van Duytſchen bloet,
Den Vaderlant ghetrouwe
Blijf ick tot inden doot:
Een Prince van Oraengien
Ben ick vrij onuerueert,
Den Coninck van Hiſpaengien
Heb ick altijt gheeert.

In Godes vrees te leuen
Heb ick altijt betracht,
Daerom ben ick verdreuen
Om Landt om Luyd ghebracht:
Maer Godt ſal my regeren
Als een goet Inſtrument,
Dat ick ſal wederkeeren
In mijnen Regiment.

Lijdt v mijn Onderſaten
Die oprecht zijn van aert,
Godt ſal v niet verlaten
Al zijt ghy nv beſwaert:
Die vroom begheert te leuen
Bidt Godt nacht ende dach,
Dat hy my cracht wil gheuen
Dat ick v helpen mach.

Lijf

(*) De titel van dit boekje is: *Een nieu Geuſen Lieden Boeczken, waerinne begrepen is, den gantſchen Handel der Nederlantſcher gheſchiedenisſen, dees voor leden Jaeren tot noch toe ghedragen, eensdeels onderwylen in Druck wtghegaen, eensdeels nu nieu by-gheuoecht. Viue le Geus. Viue Dieu, La Santé du Roy, et la Proſperité des Geus. Anno* 1581.

Het lied wordt ook gevonden in den druk van 1659. fol. 25. en in dien van 1683. bl. 44, en bij IDSINGA, *Staatsregt*, I. 328. (†) Elders staat *Charles*.

Lijf en goet al te ſamen
Heb ick v niet verſchoont,
Mijn Broeders hooch van Namen
Hebbent v oock vertoont:
Graef Adolff is ghebleuen
In Vrieslandt inden Slach,
Sijn Siel int eewich Leuen
Verwacht den Jongſten dach.

Edel en Hooch gheboren
Van Keyſerlicken Stam:
Een Vorst des Rijcks vercoren
Als een vroom Christen Man,
Voor Godes Woort ghepreesen
Heb ick vrij onuerſaecht,
Als een Held ſonder vreesen
Mijn Edel bloet ghewaecht.

Mijn Schild ende betrouwen
Sijt ghy, O Godt mijn Heer,
Op v ſoo wil ick bouwen
Verlaet my nemmermeer:
Dat ick doch vroom mach blijuen
V dienaer taller ſtondt,
Die Tyranny verdrijuen,
Die my mijn hert doorwondt.

Van al die my bewaren,
End mijn Veruolghers zijn,
Mijn Godt wilt doch bewaren
Den trouwen dienaer dijn:
Dat ſy my niet verraſchen
In haren booſen moet,
Haer handen niet en waſchen
In mijn onſchuldich bloet.

Als Dauid moeste vluchten
Voor Saul den Tyran:
Soo heb ick moeten ſuchten
Met menich Edelman:
Maer Godt heeft hem verheuen,
Verlost wt alder noot,
Een Coninckrijck ghegheuen
In Israel seer groot.

Na tſuer ſal ick ontfanghen
Van Godt mijn Heer dat ſoet,
Daer na ſo doet verlanghen
Mijn Vorſtelick ghemoet,
Dat is dat ick mach ſteruen
Met eeren in dat Velt,
Een eewich Rijck verweruen
Als een ghetrouwe Held.

Niet doet my meer erbarmen
In mijnen wederſpoet,
Dan darmen ſiet verarmen
Des Coninckx Landen goet,
Dat v de Spaengiaerts crencken
O Edel Neerlandt ſoet,
Als ick daer aen ghedencke
Mijn Edel hert dat bloet.

Als een Prins op gheſeten
Met mijner Heyres cracht,
Vanden Tyran vermeten
Heb ick den Slach verwacht,
Die by Maestricht begrauen
Bevreesde mijn ghewelt,
Mijn Ruyters ſachmen drauen
Seer moedich door dat Velt.

Soo het den wille des Heeren
Op die tijt had gheweest,
Had ick gheern willen keeren
Van v dit ſwaer tempeest:
Maer de Heer van hier bouen
Die alle dinck regeert,
Die men altijt moet louen
En heeftet niet begheert.

Seer Prinslick was ghedreuen
Mijn Princelick ghemoet,
Stantuastich is ghebleuen
Mijn hert in teghenſpoet,
Den Heer heb ick ghebeden
Van mijnes herten gront,
Dat hy mijn ſaeck wil reden,
Mijn onſchult doen bekant.

Oorlof mijn arme Schapen
Die zijt in grooten noot;
V Herder sal niet slapen
Al zijt ghy nv verstroyt:
Tot Godt wilt v begheuen,
Sijn heylsam Woort neemt aen,
Als vrome Christen leuen,
Tsal hier haest zijn ghedaen.

Voor Godt wil ick belijden
End zijner grooter Macht,
Dat ick tot gheenen tijden
Den Coninck heb veracht:
Dan dat ick Godt den Heere
Der hoochster Maiesteyt,
Heb moeten obedieren,
Inder gherechticheyt:

Wie de maker was, bleef mij eenigzins onzeker. Daar zijn er, die hetzelve hebben toegeschreven aan DIRK VOLKERTSZOON COORNHERT, vriend en Geheimschrijver van Prins WILLEM I, en nooit volprezen voorstander der burgerlijke en godsdienstige Vrijheid, zoo wel als een der eerste zuiveraars en handhavers onzer Dichtkunst en Taal. Het stemt wel overeen met zijnen dichttrant en met de godsdienstige stemming van zijn hart; dan, er blijft groote reden van twijfel, omdat het lied zelf niet gevonden wordt onder zijne met zoo veel zorg bijeengebragte werken, waarbij vele gezangen van mindere waarde zijn medegedeeld, en hetzelve eene aanzienlijke plaats zoude hebben bekleed. Er kondé geene reden zijn, waarom men dit ten allen tijde hooggeachte stuk zoude hebben willen uitmonsteren.

Met meerdere waarschijnlijkheid wordt het derhalve toegeschreven aan PHILIPS VAN MARNIX, *Heer van Mont St. Aldegondé, enz.* een ander edel sieraad van onzen naam en van onze letterkunde; de boezemvriend, ja de regterhand van den Vader des Vaderlands. Hoezeer verschillende latere Schrijvers zulks als zeker gesteld hebben, is mij nooit een volledig bewijs voorgekomen; ik neem het derhalve alleen aan als hoogwaarschijnlijk.

De dichterlijke waarde moet niet beoordeeld worden naar den maatstaf, dien wij bij de dichtwerken van onzen tijd,

en bij meerdere kunde en ſmaak, mogen gebruiken; doch, den toenmaligen ſtaat der Dichtkunst in acht nemende, bij gebrek aan taalkennis en welluidendheid, zal niemand aan dit lied eene zekere levendigheid, bij rijkdom in denkbeelden, kunnen ontzeggen; en ſteekt het ten minſte zeer gunſtig af bij de meeste der liederen van dien en den volgenden tijd, tot op den jare 1600.

De aanleiding tot het vervaardigen van dit gezang is uit hetzelve en uit de Geſchiedenis van het Vaderland genoegzaam op te maken.

De verzamelaar van het Geuze-liedeboek heeft, door korte tusſchenvoegſels, de gezangen in eenig verband willen brengen, en plaatst niet alleen dit lied na den zegezang over den ſlag van *Heyligerlee*, en na de treurliederen over den dood van de Graven VAN EGMOND en HOORN in 1568, maar zegt er bij, voor dat het lied volgt: *Corts na dat Graef Lodewijc van Groeningen opghebroke, ende van Gemminghen verdreuen was, is de Prince van Oraengien na de Maſe ghetoghen.*

In het vierde couplet is melding van het ſneuvelen van Graaf ADOLPH, des Prinſen Broeder, in *Vriesland, in den ſlag* (*), en in vers 11, van *het verwachten van eenen ſlag met den tiran*, (den Hertog VAN ALVA) *die destijds bij Maastricht begraven* (verſchanst) *lag.* Dit een en ander is op te merken als aangaande gebeurtenisſen, toen in verſcher geheugen, en alzoo van den jare 1568.

In dit jaar was de zaak der Vrijheid verbazend achteruit gegaan. Behalve het toenemen van de vervolging, het vonnis over de Nederlanden, en het ongeluk van Graaf LODEWIJK bij *Jemmingen*, van wiens inval in *Groningerland* men in het eerst zich zeer veel beloofd had, waren de pogingen van Prins WILLEM I geheel mislukt. Hij was, weinig tijds vóór het vangen van EGMOND en HOORN, naar *Duitschland* gevlugt; had aldaar, met de grootſte opofferingen, een tamelijk leger op de been gebragt, en was hier-

(*) Die van *Heyligerlee*. *Groningerland* werd toen gewoonlijk aangemerkt als tot *Vriesland* behoorende.

hiermede afgezakt, ter verlossing van het verdrukte Vaderland. Hij dacht in het hart van *Braband* te dringen, en rekende dan op het toevallen van eenige landschappen en steden. Hij vond den Hertog VAN ALVA met eene grootere magt bij *Maastricht* gelegerd; en hoe zeer de Prins eenen stouten slap waagde in het overtrekken der *Maas*, was ALVA niet tot het leveren van eenen veldslag te bewegen, die, verzekerd dat het op de been houden van dit leger de krachten des Prinsen te boven ging, er zich op toeleide, om zijnen vijand zonder slag, en eindelijk door mangel van voorraad, het veld te doen ruimen. Dit gelukte. De naderende winter vermeerderde de moeijelijkheid; een volstrekt geldgebrek dwong den Prins, reeds in Slagtmaand, naar *Frankrijk* terug te trekken. In Wintermaand werd het leger ontbonden, en de verkochte krijgsvoorraad konde niet verder strekken, dan om een gedeelte der soldije te voldoen. De Prins bleef eenigen tijd in *Frankrijk* bij het leger des Prinsen VAN CONDÉ, en trok in Zomermaand 1569, alleenlijk van vijf personen vergezeld, met groot gevaar zijnes levens, in onbekend gewaad, naar *Duitschland*.

Nu scheen alle hoop op uitredding verdwenen, en alle vrienden en voorstanders der goede zake waren ter nedergeslagen. Om dezen te bemoedigen, zoo wel die in het land gebleven waren, als het groot aantal vlugtelingen in *Duitschland* en *Engeland*, werd dit *troostlied* zamengesteld, en de Prins hierbij sprekende ingevoerd, die zich omtrent zijne afkomst, zijne godsdienstige gezindheden, zijne voornemens en vooruitzigten in gemoede uitlaat, en de ingezetenen dezer landen, onder den geesel van ALVA zuchtende, naar vermogen troost, met hun de deugdelijkheid der zake voor te houden, en hen op den Almagtigen te wijzen, die alles ten beste zoude kunnen doen veranderen.

Het was een natuurlijk gevolg, dat de voorstanders der Vrijheid dit lied met deelneming aannamen, en onder het kruis met godsdienstige aandacht zongen; het moest alzoo eenen diepen indruk maken op het gemoed van onze brave Voorouders; en deze indruk bleef bestaan, zelfs na de ge-

lukkige wending, die in den jare 1572 een aanvang nam.

Geen wonder was het ook, dat dit lied de aandacht trok der vijanden van den Prins; en daar de factiegeest zich ten allen tijde, bij de twisten in ons Vaderland, door ſchimp en ſmaad in liedekens deed kennen, zoo kwamen er weldra parodiën of weerklanken, met welker opdreuning men zijne tegenpartij ſarde.

Van eene dezer parodiën kwamen mij ſlechts gedeelten ter hand. Uit dezelven is op te maken, dat die parodie van Vlaamſchen oorſprong is; alles is verder zoo lam, lomp, laf en morſig, dat ik mijnen naam en de welvoegelijkheid zoude beleedigen, indien ik deze fragmenten mededeelde. Ik meld alleen, dat de toeſtand van Prins WILLEM hierin beſchreven wordt als geheel ellendig, en als ware hij tot den laagſten ſtand vervallen. Het begin, hetwelk meer dan het oorſpronkelijke lied in het geheugen der landzaten bewaard is gebleven, zal hiervan ten genoegzamen bewijze verſtrekken:

Wilhellemus al van Naſſouwen
Ben ick van Duytsch ghebroet,
Den elleboog al doore de mouwe
En het hayr al doore de hoet. enz.

Toen de Prins in 1572 in het Vaderland was terug gekomen, en de ſtand der zaken veranderde, begreep men met reden, dat het zingen van het *troostlied*, in de benaauwde dagen uit *Duitschland* overgezonden, nu niet meer voegde, vooral daar hier een ander perſoon ſprak, wiens woorden nu niet meer toepaſſelijk waren, en dat alzoo een *opwekkingslied* hetzelve moest vervangen.

Er verſcheen weldra zulk een, hetwelk in het gemelde liedeboek ten opſchrift heeft het volgende: *De Prince van Oraengie ten tweeden mael wederom int Lant comende, worden de Steden vermaent, hem byſtant te doen.* Hoezeer het in dichterlijke waarde minder is dan het origineel, vermeenen wij het echter te moeten mededeelen, alware het alleen om de vordering onzer Dichtkunst bij gelijke omſtandigheden te doen opmerken. Het luidt als volgt:

Ra

Ras ſeuenthien Prouincen
Stelt v nu op de voet:
Treckt de coemſte des Princen
Vriendelick te ghemoet:
Stelt v met zijn Banieren,
Elck als een trouwe Man,
Doet helpen verlogieren
Duck Dalue den Tyran.

Hy en coemt v niet verderuen,
Dit troulicken ghelooft:
Maer v wederom te eruen,
In dat v es berooft:
Te goeden den Coninck van Spaengien,
Doet vrijmoedich hem byſtant,
Den Prince van Oraengien
Als zijnen Luytenant.

Sijn Trommelen en Trompetten
Bringhen v gheen dangier,
Ten is maer om verſetten
Duckdalue den Bloetghier:
Spijt Ruyters en Soldaten
Die den Prince benijdt,
Hun ſchade ſal v baten,
Hy moet ten Lande wt.

Al hoordy veel Allarmen
Hier ende daer gheſchien,
Hy doetet wt ontfarmen
Ouer v Landt en Lien:
V dient ſtercke Purgacy,
Ende ſulcken bitter cruyt,
Op dat ghy de Spaenſche Nacy
Wt uwen Lande ſluyt.

Vliſſinghen heeft ſoo begonnen
Te ſpelen ſulcken dans,
Daer met heuet ghewonnen
Recht der Laurieren Crans:
Hollandt wilder aen waghen
Alle zijn principael,
Laet v dit werck behaghen
Ghy Landen generael.

Ten is om gheen pillagie
Van Vrienden, Landt, en Ste:
Noch de groote courragie
Des Grauen van Lume, (*),
De Graue van Nasſouwe
Dat reyn vroom Edel bloet,
Wilt niet dat men yemant benouwe
Aen zijn eere, lijf oft goet.

Schickt v booſe Rebellen
Die 't Lants weluaert benijdt,
Des Antichriſts Ghefellen,
Die de Waerheyt beſtrijdt,
Gods Woort en Wet verſmaders,
Ja zijnen heylighen Throon,
Ghy ſult als Landtverraders
Noch crijghen uwen loon.

Krijchslieden wilt v oprusten,
In Godt beſtaet v cracht,
Strijdt Ridderlick met lusten,
Op Storm, Slacht ende Wacht,
Voor Gods woort en 't Lants Rechten,
Met een verbonde ſchilt,
Den loon der vromer Lantsknechten
Ghylieden ontfanghen ſult.

Wilt Sweert noch Spiesſen ſparen
Soo Babel heeft ghedaen,
Ouer Gods trouwe dienaren,
Laet haer den loon ontfaen:
Den Voghelen wilt Maeltijt coken
Al van der Hoeren vleysch,
Dat bloet ſal worden ghewroken
Al na der Schriftueren heysch.

Prinslicke Godt ghepreſen,
V volck Victory gheeft,
Dat haer werde beweſen
Dat ghy regeert en leeft:
Want ſy na v Woort haken
Met herten ſeer benout,
Tot dat ghy in allen ſaken
Den lof en prijs behoudt.

Dat

(*) VANDER MARCK, *Heer van Lumey.*

Dat vervolgens de wijze van dit lied als de Nationale leus, als de geliefde toon is aangenomen en gebruikt voor den marsch der legerbenden en bij het vreugdegejuich bij vele der omwentelingen, plegtigheden, enz. enz. zoude breedſprakig te bewijzen zijn; dan, dit alles is overbekend.

Geſtadig verſchenen er ook nieuwe liederen, op deze wijze geſteld; en hoe geliefd en algemeen die wijze bij den volke was, blijkt uit niets beter, dan dat in het *Geuze-liedeboek* alleen, buiten de twee gemelde, nog zeven zijn op de wijze van: *Wilhelmus van Naſſouwen.*

No. 1. *Van het innemen van Middelburch.*

No. 2. *Een Liedt des Weloheboren Edelen Heeren ende Grauen vander Marck, Vrijheere van Lumme etc.* bij zijn vertrek in 1574. Scherp en ſtout tegen *zijne* vijanden.

No. 3. *Een nieu liedeke van den Impost ende Coronel van Westvrieslant.* Een vinnig ſchimplied op den ſtand der zaken in *Vriesland*, tegen den Spaanſchen Stadhouder CASPAR DI ROBLES, doorgaans den Kolonel genoemd, en tegen allen, die het met hem hielden. Het is vol van perſonaliteiten; dan, het ſlot is ernſtig.

No. 4. *Een Claechliedt ouer de vermaerde coopſtadt van Antwerpe*, waarin het verſchrikkelijke leed, door de ingezetenen bij de *Spaanſche furie* geleden, met ſterke kleuren wordt afgeſchilderd.

No. 5. *Op de inkomſte der Doorluchtige Hoogh-gheboorne Princeſſe ende Vorſtinne in den Briel.* (CHARLOTTE VAN BOURBON.) In den druk van 1659.

No. 6. *Een ſchoon nieu Claechliedeken van Don Jan de Austria, ſeer lustich en cortwijlich te ſinghen.* Een ſchimpdicht, hetwelk, hoezeer naar den trant van dien tijd berijmd, niet zonder geest en kracht is, als een beklag der teleurſtellingen van dezen jongen Vorst, die zich veel heils van zijn Gouvernement had voorgeſteld, en niets dan leed ondervond van de wederzijdſche partijen.

En eindelijk No. 7. *Een History-Liet van 't innemen*

van Calis Malis en van dat hem in 't ſelve exploit heeft toegedragen. (In den druk van 1659.) Een lied, hetwelk een verhaal geeft van den roemrijken togt van den Admiraal VAN WASSENAER WARMOND naar de Spaanſche Zee in 1596, waarbij *Cadix* verbrand werd, en hetwelk meer hiſtoriſche dan dichterlijke waarde heeft.

De geheugenis aan dezen toon werd later geheel herlevendigd, ter gelegenheid van de vreugd over het nemen der Zilvervloot door den Admiraal PIETER HEYN, wanneer een lied, op deze wijze geſtemd, en een verhaal van die gebeurtenisſen, van den heldenmoed der Hollanders, en van de groote ſchatten, toen veroverd, bevattende, door het geheele land verſpreid en algemeen gezongen werd. Het is te lang, om thans mede te deelen.

Bij de zuivering onzer Dichtkunst, en in derzelver gouden eeuw, moest het lamme en onwelluidende dezer liederen velen aan het oog vallen; en dit wordt, mijns inziens, de meest waarſchijnlijke reden, dat het oorſpronkelijk lied en deszelfs afzetſels, wat de *woorden* betrof, uit het geheugen geraakten, als zijnde door betere verdrongen. De *wijze* bleef bekend, en voor dezelve konde er geen grooter voordeel opdagen, dan dat VONDEL, toen hij zijne hulde wilde bewijzen aan den zachtmoedigen Vorst FREDRIK HENDRIK, ook dezen toon nam voor zijn *Prinçelied*, hetwelk aan het hoofd van zijne gezangen ſtaat, en luidt als volgt:

Frederik van Nasſauwe
Ben ik vroom Hollandsch bloet,
Mijn Vaderlant getrouwe
Met leven, lijf en goet:
Een Prince van Oranje,
Door wapenen vermaert:
Voor Oostenrijk noch Spanje
En ben ik niet vervaert.

's Lants rechten en vryheden
Ik helpen zal in zwang;
In geen vereende ſteden
Gewetens felle dwang

Of

Of tyrannye lyen.
Ik wensch de goê gemeent
En trouwe burgeryen
Door liefd te zien vereent.

Ik heb van kintſche dagen
De vryheit voorgeſtreên,
En 't harrenas gedragen
Tot voorſtant van 't gemeen:
Noch wil ik 't vaendel zweien
Van Hollants fieren leeu,
En met Oranje meien
Bedekken wees en weeu.

Ons vyanden braveeren
In 't Westen en in 't Oost;
Maer in den naem des Heeren
Ben ik hun maght getroost.
Mijn vroomheit is gebleken
By Nieupoort in den ſlagh:
Dat hart leeft onbezweken
In my, gelijk het plagh.

Schept moedt dan, Heeren Staten,
Uw Veltheer ſtaet bereit,
Die ruiters en ſoldaten
Weêr naer de grenzen leit.
Wat ſchriktge voor of achter?
't Laht heeft aen d'een zy' duin,
Aen d'andre zy' den wachter,
En Schutsheer van den tuin.

Zoo ik met zege keere,
En Spanje dwing tot vrê,
Zingt Gode prijs en eere,
Die voor ons vesten ſtrê.
Ik zie alreê na 't vechten
De maegden mijn banier
Ontmoeten, die my vlechten
Den lofkrans van laurier.

Dit lied is waarſchijnlijk vervaardigd in den jare 1629, om het gezegde in het eerſte couplet, vermits in dien tijd een bijzonder verband tuſſchen *Spanje* en *Oostenrijk* beſtond, en het Spaansch-Keizerlijk leger toen eenen inval in de Nederlanden gedaan heeft.

Bij alle latere omwentelingen zijn er ook wel nieuwe liederen, op deze wijze berijmd, verſchenen; dan, allen geſtemd zijnde in den geest der tijden, en doorgaans blijken dragende van bijzondere liefde of haat, zijn ze allen wederom, bij het verkoelen der hitte, met de vorigen in vergetelheid geraakt.

Zoo is het meerendeels ook met de ſtukjes gegaan in gebonden ſtijl. Een boekje over dit lied, in 1788 in het licht verſchenen, is door mij vergeefs gezocht. Eene verhandeling van den geleerden Mr. GALE ISAAC GALES, *over den oorſprong en de lotgevallen van dit lied*, in 1789 in de Maatſchappij *Doctrinâ et Amicitiâ* voorgelezen, en in dat jaar gedrukt, kwam mij wel ter hand, dan gaf weinige bouwſtoffen, vermits de aardigheden, waardoor deze verhandeling destijds opgang maakte, meest alle van den toeſtand der tijden waren ontleend.

Ook bij deze omwenteling hebben wij ten minſte reeds *twee* nieuwe liederen op deze wijze zien verſchijnen. Hoe vele waarde het eene, hetwelk in het bundeltje, door Mr. W. BILDERDIJK, Vrouwe K. W. BILDERDIJK, en Mr. S. I. WISELIUS uitgegeven, gevonden wordt, ook als gelegenheidslied moge hebben, voornamelijk om bij de eerſte blijdſchap elk tot den geest van eendragt te ſtemmen, die Dichters zelven zullen dit gezang zeker nimmer, als geſchikt voor een blijvend *Volkslied*, willen beſchouwen.

Wij, Nederlanders, ontberen zulk een eigendommelijk *Volkslied;* en daar alle echte Vaderlanders, bij het herleven van onzen naam, de herleving van onze Nationale zeden en gewoonten, ook van het vaderlandsch gezang, met verbanning van Franſche Arias, wenſchen en verwachten, zoo dunkt mij ware het eene loffelijke taak voor onze Dichters, om te wedijveren in het zamenſtellen van zulk een echt Volkslied op de wijze van het oude, hetwelk, bij opwekking tot eendragt en oud-Hollandſche zeden, elks gemoed tot liefde voor Vaderland en Vorst zoude nopen, en, even gelijk de ſchoone zang van LUCAS PATER *op de Vriendſchap*, bij het drinken der algemeene conditie (*toast*):

(*toast*): NEDERLAND EN ORANJE, van ganscher harte door alle Nederlanders en bij alle plegtige gelegenheden, gelijk het Engelsche Volkslied, konde worden aangeheven. Het zal, dunkt mij, kunnen medewerken tot den *algemeenen geest*, die 's Lands ingezetenen nu vooral in de eerste jaren zullen noodig hebben, om alle de rampen, die hen hebben gedrukt, en alle zwarigheden in het toekomende, met moed en standvastigheid te boven te komen. Wij willen onze Dichters hiertoe, in naam des Vaderlands, plegtig en ernstig hebben uitgenoodigd. De Volksgeest zelf zal het best in dezen, door blijvende belangstelling, beslissen.

BRIEF VAN EEN HUISVADER, OVER DE ONGEMAKKEN, WELKE DE INVOERING VAN DE ZENUWEN TEN GEVOLGE HEEFT GEHAD.

Aan den Uitgever van *The Universal Magazine*.

Mijn Heer!

Het zal u misschien vreemd voorkomen, eenen brief te ontvangen, behelzende eene ernstige en formele klagte tegen eenig deel van het menschelijk ligchaam; omdat, hetzelve geenszins ons eigen maaksel, en ieder van zijne deelen tot de beste einden geschonken zijnde, het ten minste een bewijs van zeer groote verwaandheid in iemand is, daaraan eenig gebrek te vinden. Hoe dit zijn moge, Mijn Heer! ik twijfel of het onderwerp der tegenwoordige klagte het werk der natuur zij, of niet mans en vrouwen oorspronkelijk zonder hetzelve geboren zijn, en of het niet onlangs is ingevoerd, als eene voorgewende verbetering van het menschelijk zamenstel, door zekere personen, die, niet te vrede met hetgeen de natuur hun heeft toegestaan, steeds pogen om het vooronderstelde gebrek door een of ander kunstigs aan te vullen.

Het onderwerp mijner tegenwoordige klagte, Mijn Heer! is, wat genoemd wordt, of *worden*, de ZENUWEN; want ik geloof, dat weinig menschen onderscheiden, of ze enkelvoudig dan meervoudig zijn. Ik zal in geene ontleedkundige geschiedenis van dezelven treden, noch pogen te bepalen, of ze voortkomen uit de hersenen, dan uit het ruggemerg. Ik houd intusschen

ſchen het eerſte niet voor waarſchijnlijk, omdat ik heb opgemerkt, dat zij, die meest zenuwen, minst herſenen hebben, en omgekeerd; en wat betreft het voortkomen uit het ruggemerg, de vraag zou te ingewikkeld en mijne taal te kunstmatig zijn voor een onderhoudend Mengelwerk als het uwe. Doch het is noodzakelijk dat ik zegge, hetgeen ik geloof dat met de ondervinding van alle volwaſſen menſchen ſtrookt, dat onze ouders dezelven flechts bij name kenden, en dat ze eene zeer nieuwelingſche verbetering of toevoegſel, of wat ge wilt, zijn tot onzen catalogus van ligchamelijke eigenſchappen. Eene eerbiedwaardige tante van mij beweert, dat er in haren tijd geene zenuwen waren, dat zij negen-en-zestig jaren zonder dezelven heeft geleefd, en hoopt in hare planken woning gedragen te worden zonder dezelven. Dezelfde verklaring ben ik wel verzekerd dat door verſcheiden bejaarde en wijze matronen van dit Koningrijk is afgelegd.

Het wordt dan de vraag, om wat tijd de *zenuwen* het eerst werden ingevoerd, en tot wat einde? Het laatſte deel der vraag zal hierna overwogen worden. Alzoo hebben wij te beſchouwen, om wat tijd de zenuwen het eerst werden ingevoerd? Dit is niet zonder alle zwarigheden. Het ſchijnt mij toe, dat de zamenſtelling der zenuwen eenige overeenkomst hebbe met het planten van eiken-hout. Het wordt door een geſlacht geplant, neemt toe gedurende een ander, verder toe gedurende een derde, en komt tot volkomenheid bij een vierde. Zenuwen zijn derhalve het werk van eenen zeer langen tijd, alvorens zij tot de volmaaktheid kwamen, waarin wij haar nu bevinden, en alvorens zij zoo algemeen werden om te reiken van het paleis van den vorst tot de ſtulp van den landman. Deze ſtof eenigzins onbepaald latende wat aangaat het juiste tijdſtip, laat ons overwegen, welke de waarſchijnlijke oorzaak der zenuwen is, en hoe ze zijn zaamgeſteld.

Een zeer uitnemend ſcheikundige, wien ik hierover aanſprak, inzonderheid uit hoofde zijner bedrevenheid in de ontleedkunde, zeide mij, dat het zeer bijzonder tot zijn tak van bezigheid behoorde, deze zaak te bepalen. „ Bij de ontleedkunde," zeide hij, „ zult gij weinig voldoening vinden; maar door de ſcheikunde moogt gij verwachten uwe twijfelingen vrij nabij te zien weggeruimd. De zenuwen kwamen of met de diſtilleerkunst, of met de thee; en derzelver toename is in eenen even-

evenredigen voortgang geweest met het gebruik van den distilleer- en den thee-ketel. Het is, derhalve, of door koking of door distillatie, dat de lieden eene toereikende hoeveelheid van zenuwen verkrijgen, om hen in ſtaat te ſtellen goede buurſchap te houden, en een aanhoudend thema van converſatie op te leveren. Het is daarom met groot regt, dat zenuwen voor geen deel gerekend worden van het aloude menſchelijk ligchaam, maar voor een modern toevoegſel, gevormd uit het ſuikerriet en verſcheiden andere vreemde gewasſen, door middel van het vuur. Het is waar, niet gemakkelijk moge het zijn, om te bepalen, of eene dame dan of een heer hare of zijne zenuwen meer aan de eene of de andere dezer oorzaken is verſchuldigd; doch waar gij ergens een behoorlijk ſtel van fijne zenuwen vindt, moogt gij ze gerust aan de eene of aan de andere, aan koking of distillering, toekennen. Dit veroorzaakt inderdaad eene zekere verwarring in ſpreekwijzen en woorden, welke niet gemakkelijk is te boven te komen; de zaak is, dat, wanneer we eenige nieuwigheid in kunst of wetenſchap invoeren, wij genoodzaakt zijn eene overdragtelijke wijze van ſpreken te gebruiken, door de uitdrukkingen van de eene kunst te leenen om, de andere aan te duiden. Bij voorbeeld, wanneer iemand klaagt dat zijne levensgeesten laag of ſlap zijn op Dingedag, dan zeggen we gemeenlijk, dat zij Maandag boven peil moeten geweest zijn, en zoo in vele andere gevallen, waarmede ik u thans niet zal lastig zijn."

Dusdanig is de voorname inhoud van mijns geleerden vriends mededeeling over dit onderwerp, welker waarheid ik ben in ſtaat geweest door eene vrij lange ondervinding te bevestigen. Ik heb in de eerſte plaats, Mijn Heer! eene vrouw, die ik uit liefde trouwde, want zij had geenen penning fortuin; en evenwel, in ſpijt dezer laatſte omſtandigheid, is zij in het bezit van eene ten uiterſte waakzame en prikkelbare verzameling van zenuwen, en in het genot van gedurig ſchrikken. Ik had de nieuwsgierigheid een dagboek te houden van hare ontſteltenisſen in het laatstverloopen jaar, en bevond dezelven te beloopen negenhonderd-en-zes-en-veertig, juist drie per dag; een getal, hetgeen geheel ongeloofelijk zal voorkomen; doch uwe verwondering zal wijken, wanneer ik u vertel, dat het de bijzondere geaardheid der zenuwen is, zich te ontſtellen bij gelegenheden, die geene andere zaak of perſoon het minſte ongege-

gemak verooorzaken. Het vallen van een' porſeleinen kop, het haastig toetrekken van eene deur, het blaffen van een' hond, of het ſchreeuwen van eene kat, op wier ſtaart iemand komt te trappen, zijn ieder genoegzaam voor eenen zeer beminnelijken ſchrik en eene bekoorlijke beſterving van kleur. En daarenboven, Mijn Heer! heeft zij de zorgeloosſte en ongeſchiktſte bedienden, en is nooit zonder ſchoothondjes en jonge katjes in elken hoek van het huis, om niet te ſpreken van eene verzameling van papegaaijen, kanarievogels en vlasvinken, wier geſchreeuw en ongeſteldheden, als door tooverij, natuurlijke ſympatie, of wijsgeerige verwantſchap der denkbeelden, regelmatig op haar geſtel overgaan. Ook ben ik niet vrij van het ongeluk om de onſchuldige oorzaak van zeer vele verwarring in de zenuwen te zijn. Kome ik vroeg van eenige plaats terug, zoo ſchokt naar de gedachte, dat ik niet wél ben. Blijf ik laat, dan is ze zeker, dat een of ander ongeluk mij is overkomen. Gelukkig zou het zijn, waren onze nachten gerust en vreedzaam; doch brand en dieven zijn twee rampen, waaraan wij iederen nacht zijn blootgeſteld, en een van beiden heeft mijnen eerſten ſlaap gedurende de laatſte twintig jaren beſtendig gebroken, ſchoon mijne vrouw nooit te bed gaat zonder al de vuren gedoofd te zien, en te wachten tot de kagchels koud zijn; en betreffende dieverij, zij is in onze ſituatie bijna phyſiek onmogelijk. En ware het anders, ik zou zes of acht maanden ſlaaps zeer goedkoop verworven achten, ten prijze van eenige lepels of botervlootjes!

Doch dit is niet alles. Weinig dacht ik al dezen tijd bezig te zijn geweest met de voortplanting van eenen ſtam van zenuwen, ter plaag voor volgende geſlachten! Onze kinderen erven ze in den ruimſten overvloed. Zij gillen met hunne moeder *à l'uniſon*; en zoo ik ſlechts drie of vier keeren op een morgen wat hevig *hem*, om mijne luchtpijp te zuiveren, (eene zeer oude en heilzame gewoonte) hebben zij hartkloppingen. Geen van hen waagt zich om de ganſche wereld in een donker vertrek of gang, en wanneer ze de trappen op naar bed gaan, bewaakt hen de bedienden van allen kant; er mogt een dief voor en een achter hen zijn! Moge ſlechts eene kat, bij zoodanige gelegenheid, met overhaasting uit eene kamer voortſchieten, zoo liggen ze allen ſtaauw; en zelfs de buren beginnen

te

te klagen, dat er meer geraas en verſchrikkelijk gegil in ons huis plaats heeft, dan in eenig ander in de geheele ſtraat.

Nu ruim eene maand geleden vervulden wij onze reſpective rollen in een waarlijk verwonderlijk tooneel. Een mijner neven nam, voor eenige weinige dagen, zijn intrek bij ons. Op zekeren dag kwam ik buiten's huis te ontbijten, en omſtreeks twaalf ure terug komende, vond ik mijn gezin in de grootſte confuſie, mijne vrouw geheel buiten zichzelve, mijn zoon en dochters even zoo. Voor eenigen tijd kon ik achter de oorzaak niet komen; doch ten laatſte kwam het er op uit, dat het inderdaad een beſchrijfenswaardig geval was. Onze neef was op het gewone uur niet beneden gekomen om te ontbijten. De meid had al weer en al weer aan zijne kamerdeur geklopt, — geen antwoord; Mevrouw had geklopt, mijne dochters hadden geklopt, en mijn zoon had geklopt, en JAN, de lijfknecht, had geklopt; maar alles was ſtil als het graf. Het beſluit, derhalve, was, dat hij dood, en even duidelijk dat hij vermoord was. Hetgeen hen in dit gevoelen bevestigde, was, vooreerſt, dat hij een jong man was, en bij goede gezondheid was naar bed gegaan; en ten tweede, dat er daglicht onder zijne deur werd gezien. De dief (want wij waren nooit zonder hem bij dusdanige gelegenheden) was het raam ingekomen, had de bloedige daad volbragt, en weer denzelfden weg gekozen; en zij *durfden wel verzekeren*, dat bij mijn neefs horologie en geld, en wat hij verder bemagtigen kon, had medegenomen. — Ik was niet zeer ontrust door dit verhaal, zijnde hetzelve niet nieuw; want ik herinnerde mij, dat ik voorheen reeds twee maleu op dezelfde wijze was vermoord geworden. „ Maar, zeide ik, is iemand van u in de kamer geweest?" Dit werd beantwoord met een Neen! dat den geweldigſten afkeer en eene ſoort van verbazing uitdrukte, dat ik kon verwachten, dat zij zich aan zoo ſchokkend een gezigt zouden blootſtellen. „ Dat zegt nietmetal, lieve, zoo niemand van u in de kamer geweest is, dan moet *ik* er gaan: ik wil geene lijken in huis hebben, zonder behoorlijk voor dezelven te zorgen;" en ik ſtond op, toen zij allen mij vasthielden, biddende om Gods wil, dat ik voor 't minſt niet ongewapend zou gaan.

„ Waarom? wat reden is er voor wapenen?"

„ Gij weet niet, mijn kind, wat er gebeuren kan."

„ Wat *kan* er gebeuren, mijne lieve? Is de man dood, dan heeft

heeft zijne magt een einde, en is hij niet dood, wat kunnen wij van hem vreezen?"

„ Dan willen wij met u gaan; dit ſtaat bij mij vast!"

„ Zoo als 't u behaagt, lieve; maar gij JAN, laffe vlegel, waarom gingt gij niet? Gij weet, mijn neef ſlaapt nooit met eene geſloten deur."

„ Hoe, mijn lief! dit is waarlijk de ſchuld van JAN niet: ik wilde hem niet laten gaan."

„ En ik bid u, waarom wildet gij hem niet laten gaan?"

„ Omdat gij weet, mijn lief, de lieden zouden kunnen zeggen dat hij het gedaan had."

„ Pah! Kom mede."

De proceſſie begon, ik zelf aan het hoofd, mijne vrouw en kinderen aan wederzijden, ondersteund door de bedienden; de deur werd door mijne ondernemende hand geöpend, en zie! geen neef, dood noch levend, was te vinden. Ik weet niet, hoe lang hunne verwarring en verbazing zouden geduurd hebben, noch of zij niet het beſluit zouden hebben gemaakt, dat de Duivel met den vermoorde was weggeloopen, indien niet mijn neef zelf verſchenen was, gelaarsd en geſpoord, en juist terug gekeerd van een vroeg-ritje; daartoe opgewekt door de ſchoonheid van den morgen, te dien einde het huis uitgaande vóór het gezin was opgeſtaan. Het was vruchteloos dat ik deze gelegenheid aangreep, om eenige bedenkingen over *zenuwen* te maken, juist niet om dezelven aan te bevelen! Mijne vrouw was niet in haar ſchik, dat hare begunſtigde vrees was te leur geſteld; „ zulke dingen waren dikwijls gebeurd, en zij hadden allen des nachts te voren het tikkertje gehoord." Mijn neef betuigde zijne ſpijt van de onſchuldige oorzaak dezer verwarring geweest te zijn, maar, ik weet niet hoe het was, de familie zag eenigen tijd zoo kpel op hem neer, alsof het haar ſpeet, dat hij zoo welvarend voor ons ſtond.

Die hunne *zenuwen* raadplegen, houden er niet van om te leur-geſteld te worden. Als ze een gerucht hooren, en vaſtſtellen dat het is van den donder, een dief of een vuurwapen, zoo zijn ze doorgaans verſtoord te bevinden, dat het ſlechts eene kar, eene kat of een postwagen is. Daar ik nu een beminnaar van vrede en eendragt ben, heb ik mijne verzetting tegen de zenuwachtige ſchrikken en onſteltenisſen mijner familie, hoe lastig ook, reeds lang opgegeven. Inderdaad ben ik in den

zo-

zomer aan dezelven minder blootgesteld dan in den winter, omdat ze regelmatig met den ondergang der zon beginnen, en uit dezen hoofde zijn wij sedert jaren onbekend met den troost der lange nachten en het genoegen in het hoekje van den haard. Wat menschelijke wijsheid doen kan, is metderdaad gedaan. Ons huis is eene zoo regelmatige vesting, als de wetten van de *city* maar toelaten. Wij hebben, wel is waar, geene bastions of buitenwerken, niets waar COEHOORN of VAUBAN vertrouwen in zou stellen; maar alwat sloten en grendels kunnen doen, daar is standvastiglijk op gelet. Zelfs onze katten, wanneer ze verlangen een partijtje buiten 's deurs bij te wonen, moeten, hoe ongevallig dit ook zijn moge, vóór zonneondergang op de aangewezen plaats zijn; want nadat de deuren en vensters gesloten zijn, is die uit- en ingang der ganesche dierlijke scheppinge verboden. Iedere kamerdeur is dubbel gesloten en gegrendeld; schellen corresponderen van het eene vertrek in het andere, hetwelk dit gelukkig voordeel heeft, dat een eenig slapeloos individu het geheele huis met één haal kan ontrusten. Ik stelde eens vuurwapenen voor, maar dat mogt op geenerlei wijze worden toegestaan, want, gelijk mijne vrouw zeer juist aanmerkte, „ niemand weet wat er gebeuren kan ; zij mogten eens van zelve afgaan." Wat betreft gevaar voor brand, behalve dat wij rijkelijk geasfureerd zijn, is iedere slaapkamer voorzien van een brandladder van een nieuw maaksel, en die ik, uit hoofde van den toestand der zenuwen in mijn huis, verzekerd ben dat weinig baten zou; want wie te zenuwachtig is om in geval van alarm de trappen af te loopen, zou zijne zaken niet beter doen met het raam uit te klimmen.

Deze, Mijn Heer, zijn sommige der ongemakken, waaraan ik onderworpen ben uit hoofde dat mijn gezin met zenuwen is bezet. Ik zou den catalogus aanmerkelijk kunnen vergrooten, vreesde ik niet mijn brief tot eene onverantwoordelijke dikte te doen uitdijen. Ik zal er daarom alleen bijvoegen, dat het wel zoo goed zou zijn, zoo wij, na voor onze veiligheid gezorgd te hebben door alle geschikte middelen, welke menschelijk vernuft en wijsheid kunnen opleveren, gerust gingen liggen slapen, vertrouwende dat alle verdere bescherming ons zal worden verleend door den Gever alles Goeds. Laat er mij tevens van zeggen, dat ijdele bevreesdheden en gedurige angsten in geenen deele het beste bewijs zijn van Christelijke wijsgeerte,

noch Christelijke berusting; dat de dag des kwaads, indien beschikt en geroepen, zal komen, of wij tegen denzelven waken of niet; en dat het verlies van eenige weinige huisgeraden, hetgeen gemakkelijk te herstellen was, niets, en minder dan niets is, in vergelijking met de ellenden van een leven, in het vooruitloopen van jammer en de voorspelling van ramp gesleten. Ik ben,

Mijn Heer, enz.

C. C.

DE LANDSTORM.

DOOR

M. WESTERMAN.

VOORGEDRAGEN IN ONDERSCHEIDENE LETTERKUNDIGE GENOOTSCHAPPEN.

Nog grijpt de dwinglandij stuiptrekkend naar de roede,
En grijnst u uit haar holen aan;
Het schriklijk ondier dreigt nog met verlamde woede,
Om u in schand te doen vergaan.
De breede kop, met spijt gedoken,
Dringt tegen 't schriklijk staal des wrekers wrevlig in;
Het ingezonken oog, door helschen gloed ontstoken,
Loert gretig op uw bloed, uw regt, en uw gewin.
De vrijheid is hersteld, het jok is afgewrongen;
Wij hebben weer een vaderland;
Wij hebben weer triomf gezongen,
Maar — nog geen wapens in de hand.

De scheepling, overstort door steigerende golven,
Zwoegt op den felberoerden vloed,
En, schier in 't woelend nat bedolven,
Ontkomt hij nauw d'orkaan, die onbetembaar woedt.

Het

Het roer ſchokt uit de vingerlingen;
De masten werken, ſlingren, wringen,
En ſtorten ſplintrend over boord;
De kiel wordt ginds en her geſineten;
Het zeil, aan flenteren gereten,
Stuift met de woeste winden voort.
De ſtuurman wringt in angst de handen,
Onmt in al dien nood.... De bui drijft eindlijk heen,
En, bij de flaauwe hoop te landen,
Drijft nu 't ontredderd ſchip op Gods genade alleen.
En eindlijk, — ó! wie kan beſchrijven
De vreugd, die 's ſcheeplings hart ontbrandt? —
Na 't lange mast- en ſtuurloos drijven,
Genaakt de kranke kiel het ſtrand.
Het „ hoera" galmt, de mutſen zwieren
Met de opgeheven handen rond,
Om aan de blijdſchap bot te vieren,
Die alle hoop bevestigd vond.
't Juicht alles om de blijde landing;
Elk acht zich reeds in rust gehuisd,
En niemand kreunt zich aan de branding,
Die rollend langs de klippen bruist.
Gevaar en nood zijn reeds vergeten;
'Geen blijde ſcheepling denkt er aan,
Dat, door een golf op ſtrand geſineten,
Het mastloos ſchip nog kan vergaan.

Zoo is de ſtaatshulk ook, van roer en mast begeven,
En in de woeling rondgeſold,
Op Gods genade aan ſtrand gedreven,
Waarlangs de felle branding rolt.
Zoo juichen we ook verrukt, en hopen vol vertrouwen,
Nog dobbrend bij de klip, die dreigende overhangt;
En, ongeſchikt om zee te bouwen,
Berusten we op 't geluk, waarmaar ons hart verlangt.

Maar, Nederlanders, neen! dat gloeijen van uw wangen,
Het kenmerk van een hart, dat bruiſende overvloeit,
Getuigde 't blakende verlangen,
Het ſtaal te klemmen in de vuist, ter nood ontboeid.

Drijft weg het ſchaamrood van de wangen!
Verheft u op een regt, beſchermd door eigen kracht!
Laat niets de vrije borst, van angst ontheven, prangen!
Gij zijt niet weerloos meer. Wat kunt gij nog verlangen?
Uw dierbaar eigendom hangt aan geen vreemde wacht.

Het vaderland eischt hulp. Ja meer! de God der vaderen
Verheft met majesteit zijn ſtem tot uw behoud;
Hij zag u in zijn' tempel nadren,
En heeft uw veiligheid aan uwe hand vertrouwd.
Der dwinglandij ten ſchrik, ziet gij uw vlaggen zwieren;
Der dwinglandij ten ſchrik, herneemt gij uw beſtaan;
Der dwinglandij ten ſchrik, herſtelt gij uw banieren;
Der dwinglandij ten ſchrik, gordt gij de wapens aan.

Als roovers, die de roede duchten,
Zaagt ge uw verdrukkers, overrast,
Uw uitgeplonderd erf ontvlugten,
Met d' u ontroofden buit belast.
Den roem van uwe legerſcharen
Verzwolgen die geweldenaren,
Die, met een opgeblazen krop,
Slechts gruwelen op gruwlen hoopten,
Uw ſtuwren in een' bloedſtroom doopten,
En drukten op hun' trotſchen kop.

Hun oog mogt onverſaagdheid liegen,
Hun ziel kromp voor uw grootheid in,
Uw reuzenkracht in ſlaap te wiegen,
Was hun het zekerſte begin.
Het gul vertrouwen werd bedrogen;
Uw regt, uw kindren, uw vermogen,
't Werd al vertrappeld met uwe eer.
Maar eindlijk, dwang en terging moede,
Ontwaakret ge in ontvlamde woede....
Maar vondt noch zwaard, noch ſchild, noch ſpeer.

Maar, mogen ze ons ook weerloos achten,
De moed is ſterker dan 't geweld.
Het grootsch beſef van eigen krachten
Is meer dan wapens voor den held.

Zij hebben, woord en eed verbrekend;
Zichzelf aan Neêrlands volk misrekend;
Hun moedwil is te ſchand gemaakt.
Zij dorſten op uw' handel ſmalen,
Maar zullen duur den ſchimp betalen;
Lafhartig op u uitgebraakt.

Geen vrekkig, nimmer zat begeeren,
Geen duurzaam roovende overmagt;
Geen jaren mogten nog verteren,
Wat eens de handel zamenbragt.
Nu, na het afgekeerde ſtroopen,
Nu ſpringen de ijz'ren kisten open;
Nu ſtuift de ſchimmel van 't metaal:
't Zal, gloeijend in den vorm gedreven,
Mortier, kartouw en roer hergeven;
Ja, 't vloeit voor Neêrlands zegepraal!

Herkent de aloude deugd, ô dappre bondgenooten!
Herkent den eedlen geest, die Neêrlands volk vervult!
't Heeft, uit der volken rang verſtooten,
Dit heerlijk oogenblik verbeid met ongeduld.
Met zijn hernieuwd beſtaan herleeft die geestdrift weder,
Die, Flips ten ſchrik, het ſtaal eens heerlijk blinken deed.
Die geestdrift ſtort op nieuw de dwinglandij ter neder;
Gloeit, tot Europa's wraak gereed.

De zonen worden nu, gekneveld door tirannen;
Niet voor de zegekar geſpannen
Eens dwinglands, die heel de aarde in vuur en vlammen zet;
Die kindren voortzweept, om de radren
Te rukken over 't lijf der vadren,
En 't al te plettren, wat nog worſtlend zich verzet;
Die zusters moorden durft, na 't offren van de broeders;
Met wellust plast in 't bloed, dat zijne hand vergiet;
Die op de wanhoop van de troostelooze moeders
Met ſpottend lagchen nederziet;
Die aan het nageſlacht Europa's vruchtbre ſtaten
Als woestenij ten erf wil laten;
Die .... Maar, waartoe die reeks van gruwlen opgeteld?
Regtvaardig is de ſtrijd. Voor naam, voor eer, voor wetten,

Is 't billijk goed en bloed en leven op te zetten;
En wee hem, die hier rugwaarts fneit!

Men zegt, dat toen ORANJE, op 't vurig volksverlangen,
Aan 't dierbaar vaderland en ons hergeven was,
Daar hem de galm der vreugdezangen
Reeds toerolde op de Noorderplas;
Toen hij, na 't al te zorglijk zwerven,
Door 't volk, dat jaren lang geluk en vreugd moest derven,
Verrukt werd ingehaald; toen 't luid triomfgefchal,
Tot duizendwerf herhaald, weergalmde op kust en wal; —
Men zegt, dat toen de klank van die millioenen ftemmen,
Die de eensgezindheid tot één kracht kon zamenklemmen,
Die de aarde davren deed, terug galmde in het graf,
Dat NASSAU's helden een verblijf ter ruste gaf.
Het fchokkend dreunen wrong de grendlen uit hun ringen,
En deed de deuren van de praaltombe openfpringen.
Gelijk een vloeibre lucht, ten doortogt uitgeleid,
Nu meer uiteen gezet, in nevlen zich verbreidt,
Zoo rezen plegtig, in een luchtwolk uitgevloten,
ORANJE's vadren, eeuwen lang in 't graf befloten,
Uit hunne rustplaats op, en togen, onverlet,
Door drommen juichend volk, van flavernij gered,
Den welbeminden Zoon, verwelkomd door gezangen,
Zorgvuldig te gemoet, en hielden hem omvangen,
En zweefden waar hij trad, en fpreidden 't helder licht,
Dat in de harten ftraalde, op 't achtbaar aangezigt,
Nog merken dragend van de fmart, zoó lang geleden.
Zij toefden, tot hij, in zijn rustvertrek getreden,
De handen zamenvouwde, en 't minzaam, fchuldloos oog,
Waaruit het rein gevoel in tranen vloeide omhoog,
Naar d'Eindeloozen floeg, en fmeekte, vol vertrouwen,
Niet, om een' zetel op het bloedig puin te bouwen,
Niet, om den fchepter, hem door 't volk ter hand gefteld,
In wrevle hoovaardij te zwaaijen met geweld;
Neen! wijsheid bad hij, en geduld en moed en krachten,
Om 't onverduurbaar wee der burgren te verzachten;
Om 't dierbaar vaderland, zoo diep geftort in druk,
Weer op te beuren tot het toppunt van geluk.

Een

Een liefelijk geruisch, gelijk aan 't zachte fluistren
Der zefirs, trof zijn oor, en deed zijne aandacht luistren.
De schimmen vloeiden nu al digter om hem heen,
En tot gedaanten voor zijn starend oog bijeen.
Nu zag hij d'achtbren stoet van zijn doorluchte vadren,
Als ware 't tot een feest, met plegtigheid vergadren;
Niet in den tooi van 't hof, of weelderigen dos;
Neen! 't harnas blonk aan de eedle leden; wapentros
En heldenspeer pronkte in hun midden. De eer van allen,
De Vader WILLEM, die, beschut door muur noch wallen,
Door schild noch helm gedekt, in 't midden van 't rumoer,
De ontembre dwinglandij in 't wrevlig harte voer,
Trad uit de rij vooruit, en scheen de zorg te raden,
Waardoor het edel hart zijns naneefs werd beladen,
En sprak op achtbren toon: „ó Liev'ling, mij zoo waard!
„Betrouw op Neêrlands God, den volksgeest, en het zwaard!"
Der vorsten schimmen scheen een fonklend licht uit de oogen
Te stralen; 't blank rapier, met fierheid uitgetogen,
Werd over 't hoofd gezwaaid. Een heldre wolk omving
Dien achtbren heldenstoet, die zwevend henen ging,
Om plaats te maken voor die eedle Vorstenzonen,
Die zich eene afkomst, zoo doorluchtig, waardig toonen.
En, toen de nevel deinsde, ontstond een helder licht,
Met luister stralend op een heerlijk vergezigt,
Waarin de welvaart zich in rijken dos vertoonde,
Terwijl de vrede 't hoofd der dapperheid bekroonde.

ORANJE voelde nu zich magtig, 't woest geweld
Te keeren. Aan het hoofd van 't edelst volk gesteld,
Wees hij de wapens aan, waarnaar millioenen handen
Reeds grijpen, om voor 't regt der naauw verloste landen
Te strijden, en den schrik, nog woelende in 't gemoed
Te doen verstikken in des overheerschers bloed.

Ja, waagt het anderwerf ons erfgoed aan te randen!
Jaagt vrij uwe offers op, gevloekte dwingelanden!
Jaagt op de kindren, door uw' wrok bijeen gesleurd,
Wien nog de moedermelk het teeder aanzigt kleurt!
Stort hen van stap tot stap in snoode gruweldaden,
Om reeds hun kindschheid met vervloeking te overladen!

Drukt duizendtallen vrij de roosleus op den hoed,
En overplast Euroop met hun vergoten bloed!
Het is u wellust, moord te plegen en te plondren;
Op landverwoesting, als op eedle heldenwondren,
Te bralen; God en mensch te tergen in uw' waan;
Wat u vertrouwen schenkt, in wee te doen vergaan! —
Maar, waar is nu die moed, die de aarde kon versagen?
Waar is die wapentros, van 't Zuid naar 't Noord gedragen?
Zoo ver ge uw legers joegt, door trotschen waan verblind,
Stuift de asch dier krijgren op, als wolken voor den wind,
En doet de logenstem u in den gorgel stikken.
't Heeft uit, door woordenpraal de volken te verschrikken;
Geen laffe snorkerij geldt meer voor heldenmoed. —
Neen, Neêrlands volk is niet in 't harnas opgevoed;
Het krijgsrumoer is ons niet streelend; bloedvergieten
Geen wellust; roof en moord doen ons geen vreugd genieten.
De handel is ons waard; wij minnen stille vreugd,
En huisselijk geluk, en nedrigheid en deugd,
En reine zeden, door uw spoorloosheid verbannen....
Maar, haat van dwinglandij, en afkeer van tirannen,
Ziet daar wat in ons hart, zoo zacht gestemd voorheen,
De woede ontbranden doet! Het jammerlijk geween
Der moeders, wie gij 't kroost, verwoed, van 't hart dorst scheuren,
Die, hoop- en kinderloos, in diepe ellende treuren,
Heeft ons tot wraak gespoord. Voor haar gaan wij ten strijd.
Ons bloed, ons leven is aan haar behoud gewijd;
Aan haar en 't dierbaar kroost. En, waagt gij 't op te komen,
Het gloeijend lood zal als een schrikbre wolkbreuk stroomen,
U overstelpen in uw razernij. Geen hel
Braakte, in het woelen, ooit een' gloed, zoo heet, zoo fel,
Als 't schriklijk vuur, dat uit de roeren op uw horden,
Met wrevel aangevoerd, zal uitgeblikkemd worden.
Wij sluiten digt aaneen, en dringen man aan man.
Waar is de dwingland, die een keten breken kan
Van harten, door den gloed der onverdoofbre vonken
Van vrijheidsmin, natuur en eendragt zaamgeklonken?
En, smelt ook in den gloed, dien ge op uw' schedel dragt,
De vuurmond, die den dood in uw geledren jaagt,
Zie 't onafzienbaar tal van scherpgewette speren,
Met vaste hand geveld, waar ge u ook heen moogt keeren,

En

En ſlechts beweegbaar, om, bij 't zaklig krijgsgerucht,
Uw hart, der borst ontſcheurd, te ſlingren in de lucht!
Gij hebt den leenw gevaard — ô! ſiddert voor zijn woede!
Gij zaagt hem ſlapen — kent hem in ontſtoken bloede!
Ja, kent dat nietig volk, tot handlen ſlechts geſchikt,
Zoo laf door u gevleid, zoo loos door u verſtrikt,
Zoo wreed door u vertrapt! Uw dood is 't, kent gij 't nader.
Ja, beeft voor ieder' man! ja, beeft voor ieder' vader!
Is ééns de woede ontvlamd in 't onbevlekt gemoed,
Geen ſtroom van monſterbloed dooft dien onleschbren gloed.

Op, ô helden! viert den teugel
Aan de drift voor 't vaderland!
Zengde de zadlaar ook den vleugel,
Ook de borst in Moskow's brand;
Stortte hij ook tuimlend neder,
Spartlend woelt hij ginds en weder,
Wroet nog met den ſcherpen bek;
Nog beproeft hij voort te kruipen,
Opdat, bij zijn laatſte ſtuipen,
Nog uw bloed zijn krachten wek'.

Weert, ô weert hem van uw vesten!
Dat uw moed hem gansch verlam'!
Ach! wat zou u dan nog resten,
Zoo hij ooit weer binnenkwam?
Dat uw moed dit wee verhoede!
Mogt hij ſlechts een dag zijn woede
Koelen op uw' dierbren grond;
Had hij ſlechts een uur te leven,
Eeuwen konden niet hergeven,
Wat hij in dat uur verſlond!

Wacht, ô wacht u voor 't vertrouwen,
Dat u iets verſchoonen moog'!
Ach! hij zou de borst der vrouwen
Openſcheuren voor uw oog.
't Roofgediert', van God verworpen,
Zou het bloed der kindren ſlorpen,
Die dien Vader hulde biên.
't Kroost, gekweekt met angst en zorgen,
Zou de zwarte klaauw verworgen,
En — gij zoudt het moeten zien!

Hij zou 't echte-bed bevlekken,
De onſchuld ſchenden, daar gij 't zaigt;
En uw hoofd met ſmaad bedekken:
Vruchtloos waar' 't dan God geklaagd!
Hij zou alles zamenſleuren,
En in razernij verſcheuren,
Wat hij niet verzwelgen mögt.
Gij kost hunkren naar de brokken,
Hem ontvallen onder 't ſchrokken:
Vruchtloos waar' 't dan meer gezocht!

Groeiden zijn verzengde vlerken
Eens weer aan, dat God verhoed'!
Wie zou dan zijn vaart beperken?
Alles zette hij in gloed.
Hij ſloeg, in de ontvolkte ſtraten,
(ô! Geen worſtlen zou hier baten)
't Scherp gebit u in de kruin.
Met u aan 't gezigt ontvlogen,
Stortte hij u van den hoogen
Plettrend neer op 't rookend puin.

Zoo uw hart nog vrees mogt voeden,
Vreest den jammerlijkſten dood!
Keert, ô keert het ſchriklijk woeden!
Vechten weert alleen den nood.
Op! de kolven aangegrepen,
Spietſen in de vuist genepen;
Wapen! wapen! zij de leus.
't Zwaard met 's vijands kling gemeten,
En de ſcheede in 't vuur geſmeten;
Neen, er is geen andre keus.

Gelijk de winter, met verſchrikking aangetogen,
De ſneeuwvlok ſchuddend van het hagelwitte hoofd,
Den overweldiger, door eigenwaan bedrogen,
En door de vleijerij van 't redelicht beroofd,
Door zijnen adem, uitgejaagd in kille dampen,
Bedwelmde en overſtelpte en 's dwinglands kracht beving,
Daar 't talloos heer, ontzet, en overdekt met rampen,
Voor zijn verwilderd oog, als ſmeltend ijs verging;

Zoo

Zoo dringen we ook, met duizendtallen,
De krachten tot elkaêr, gevormd tot één bestaan,
En doen, wie ons durft overvallen,
Met onverwinbren moed vergaan.
De bloedstroom heeft den voet des dwangs reeds uit doen glippen.
Wreekt, wreekt het leed, verduurd met uw geliefd gezin!
De schrikbre vloed is reeds gezwollen tot zijn lippen:
Één druk op 't heilloos hoofd, en hij verstikt er in!

Neen! er blijft geen keus meer over;
Bij den voorspoed eereloover,
Bij het jammer eeuwge schand.
Alles winnen, alles derven.
Ja! wij leven of wij sterven
Met het lieve vaderland.

Neen! hier voegt geen koel beramen.
Laat geen vrouw zich onzer schamen,
Als zij ons nog wanklen ziet.
Zou zij 't brood van hem nog eten,
Die, zoo eer- als pligtvergeten,
't Vaderland in nood verliet?

Zoudt gij haar nog kunnen kozen,
Als zij voor uw oog moest blozen
Om der krijgren overmoed?
Als zij 't dochtertje u vertoonde,
Wie geen plonderaar verschoonde,
Als een schandsmet voor uw bloed?

Als het lief, onnoozel wichtje
Op het kwijnend aangezigtje
Reeds het merk der smarte droeg;
Als het staamlend u vertelde,
Hoe de boei het handje knelde,
En u om verligting vroeg?

Als de zoon, uw lust en leven,
Naar de slagtbank voortgedreven,
U om bijstand vroeg in 't leed;
En uw hart, van spijt aan 't gloeijen,
U moest zeggen: Ach! die boeijen
Heeft mijn lafheid hem gesmeed!

Neen!

Neen! ons blijft geen keus meer over.
Neen! wij zullen 't heldenloover,
't Vaderland ter eer vergaard,
Rustig om den ſchedel vlechten,
En, in plaats van trouw te vechten,
Ons niet koestren bij den haard.

Neen! wij zullen niet beramen.
Vrouwen zouden ons beſchamen.
Ber geſneuveld, dan gebloosd!
Ja! wij tellen nog heldinnen,
Die, als woedende leeuwinnen,
Zouden vechten voor haar kroost.

Vreest niet, als wij 't leven laten,
Dat de moedwil der ſoldaten
Weduwen onteeren zou!
Zij', verliezen wij het leven,
Zullen op de lijken ſneven,
Offer aan de huwlijkstrouw.

Mogt den dwang het wonder lukken,
Ooit den muur omver te rukken,
Lijf aan lijf door ons gevormd;
Dan, dan worden die barbaren
Door ontelbre HASSELAREN
In haar wanhoop overſtormd!

Daken, gevels zouden ſtorten,
Om dien woesten hoop te korten,
Die in onze ſtraten drong.
Die het leven niet verloren,
Zou het vallend puin verſmoren,
De adem ſtoppen in de long.

Zij, die ſieraên en kleinooden
't Vaderland ten offer boden,
Hoe men op heur' pronklust ſmaal';
Zij, zij zouden bloed en leven
Even gul en willig geven
Als het ſchittrendst pronkmetaal.

Op!

Op! de Landſtorm opgeſtoken!
Op! het vaderland gewroken;
't Vaderland, ons hart zoo na!
Op! de ſperen moeten trillen.
Wennen we ons, geen' voet te tillen,
Dan opdat hij voorwaarts ga.

Op! de ſtorm moet vreeslijk loeijen,
's Aardrijks beulen overvloeijen:
De Almagt zweeft dien ſtorm vooraan.
Op! laat niets dien aandrang mindren:
't Geldt uw vrouwen, 't geldt uw kindren,
Naam en leven en beſtaan.

't Geldt het nageſlacht, ô dappren!
Hollands vlag moet zwierig wappren,
Zoo lang dijk en dam ons hoedt;
Tot het land, door 't rustloos pogen
Uit de baren opgetogen,
Wordt verzwolgen door den vloed.

En zoo dammen en zoo dijken
Voor der golven drang bezwijken;
Zoo de kiel het nat eens ploegt,
Waar het edelst volk der aarde
Eenmaal ſchat bij ſchat vergaarde,
Rustloos werkzaam heeft gezwoegd:

Dan, dan ſteken nog de ſperen,
Waar we ons erfgoed mee verweren,
Trosſend op de hoogten uit;
Torſchen, door geen' ſtorm te buigen,
Om uw heldendaên te tuigen,
Beulenrif en oorlogsbuit!

Op! om 't vaderland te wreken.
Op! geen ſterv'ling durv' meer ſpreken
Van uwe eens geduldе blaam.
Op! laat ſpeer en zwaarden blinken!
't Vaderland kan ééns verzinken,
Eeuwig, eeuwig leeft uw naam!

HET VLIEGENPROCES.

Uit eene oude Kronijk.

(Naar het *Hoogduitsch* van LANGBEIN.)

Op eenen ſchoonen zomerdag des jaars 1625 rookte de kruidenier en regerende Burgemeester van het ſtadje *Ziegenberg*, de Heer TOBIAS NOOTKRAKER, een pijpje tabak het venſter uit, en verheugde zich in de eerbiedige buigingen zijner voorbijgaande onderdanen. „ Het is toch waarlijk regt aangenaam, een aanzienlijk man te zijn!" zeide hij bij zichzelven. „ Ik ben in ieder opzigt, zoo wel in rijkdom als magt, de Koning van *Ziegenberg*; en duur kome het hem te ſtaan, die mij achting en gehoorzaamheid weigert!"

Deze zegepraal gold eenen jongen ſchilder, die aan de overzijde woonde, en bij den peper-koning TOBIAS in een zwart blaadje ſtond, omdat hij dikwijls en op menigerlei wijze had aan den dag gelegd, dat hij zich aan hem zoo veel als niets liet gelegen liggen. Dit bewees hij ook juist nu. Hij ſliet met groot geraas zijne venſters open, ligtte voor den verheven buurman, die hem ernſtig aanſtaarde, zijn mutsje niet, maar begon met een in de hoogte gezwaaiden zakdoek eene jagt op de talrijke vliegen, die zich hier hadden laten vinden, om hem, in hare bekende gepunteerde manier, te helpen ſchilderen.

Zij namen hare vlugt in eene regte rigting het ſmalle ſtraatje over, vlogen den Burgemeester in het gezigt, en, toen hij hierop terug ſprong, de kamer in. Deze, een volſlagen vijand van haar geſlacht, vloekte, ſtampte met de voeten, en dreigde den ſchilder met de vuist; doch met over elkander geſlagen armen ſtond de onheilſtichter gerust aan het venſter, en lachte om 's mans belagchelijke figuur.

Dit was majeſteit-ſchennis, hetgeen de trotſche quaſi-monarch van *Ziegenberg* niet ongewroken kon laten. Hij zond naar den geregtsdienaar, die met een arm-dikken ſtok, het teeken zijner waardigheid, terſtond verſcheen. „ Hoor!" ſprak Heer TOBIAS, „ ga terſtond naar den verfkleſer DIEDERIK hier over, en zeg hem in mijn' naam: dat hij ſtatſen kan ſchil-

de-

deren zoo veel hij wil, doch dat hij jegens zijne Overigheid geene gekheden heeft te begaan. Hij hebbe zich inzonderheid, bij zware pœne, van de vliegenjagt te onthouden, invoege dat het gespuis tot mij overkomt en mijne vertrekken vult. Ik, de regerende Burgemeester, duld dat niet; zeg dit den knaap met nadruk! En mogt hij zich met booze woorden, of wel metderdaad, aan u vergrijpen, zoo pak hem bij de lurven, en breng hem in de ſtads gevangenis!"

De dienaar kweet zich van den last met de meestmogelijke lompheid. Het ware hem lief geweest, zoo DIEDERIK zijn aan hem vergrepen, en zichzelven alzoo in de pruimen had geholpen. Doch hij antwoordde koelbloedig: „ Hoe kan de Heer Burgemeester mij verbieden, een lastig ongedierte uit mijne kamer te jagen? Ik zal dat doen, zoo dikwijls het mij behaagt; en het raakt mij niet, of de vliegen, die ik naar buiten drijf, in den kelder eens bedelaars, of in het palèis des Keizers hare toevlugt zoeken."

„ Wacht, ſchoft!" riep Heer TOBIAS, toen de dienaar met deze tijding terugkwam; „ dat vermetele woord omtrent zijne Keizerlijke Majeſteit zal u bij gelegenheid duur te ſtaan komen!" Hij maakte terſtond protokol daarvan op. De dievenvanger, die zijnen naam niet ſchrijven kon, teekende met een elendigen poot drie kruisjes daaronder.

Het was in het ſtadje geen geheim, vanwaar de Burgemeesterlijke haat tegen den kunſtenaar ontſtond. Gene voedde in zijn huis een arm, maar zeer bekoorlijk nichtje op, dat den ſchilder in het oog viel, terwijl hij, met eene lederen teekenkaart op den rug, het land doortrok, om ſchoone oorden op te zoeken. Daar hij nu in KUNEGUNDA eene bij uitſtekendheid beſchouwenswaardige natuurſchoonheid vond, zóo zette hij zich voor eenen onbepaalden tijd in *Ziegenberg* neer, en huurde eene woning, vanwaar hij het liefelijk uitzigt op GUNTJES maaltafel en ſlaapkamertje had.

In den beginne ging alles regt gelukkig. Hij maakte den Burgemeester eene viſite, ſtreelde den beerenklauw heel ſlim, en vleide zelfs met zijn penſeel, daar hij den Heer TOBIAS, benevens zijne ontzaggelijke krulpruik, zoo deftig ſchilderde, dat de eenvoudige kruidenier er als een ſchrandere ſtaatsminister uitzag. Het portret was onder broeders vijftig daalders waardig; doch DIEDERIK nam er geenen penning voor. Dit offer

lief

liet zich de gierige ſtadsvader in genade welgevallen. Doch hij merkte ſpoedig, dat KUNEGUNDA met kusjes betaalde. Daarover werd hij grammottig, en verbood op ſtaanden voet zijnen kabinetsſchilder het huis. „En ook u," zeide hij tegen KUNEGUNDA, „zet ik ten eerſte de deur uit, als gij u zoo wegwerpt! Hoe kan zich zulk een mensch verſtouten, de nichts eens regerenden Burgemeesters te liefkozen? Schilders, poëten en muzikanten zijn een nutteloos geſpuis. Ik wilde u lieven met den veedrijver der gemeente, dan met een lafbek van die ſoort gehuwd zien."

KUNEGUNDA dacht niet zoo oudburgerlijk over de ſchoone kunſten, en beminde den ſchilder zoo hartelijk, dat oom met alle zijne vermaningen daartegen niets vermogt. Er werden blikken en briefjes gewisſeld, heimelijke bijeenkomſten afgeſproken en gehouden; in 't kort, de zaak ging haren natuurlijken gang. Oom loerde, keef, ſloot het meisje op, en wilde den minnaar, als eenen gevaarlijken vreemdeling, ter ſtad uitbannen; doch DIEDERIK verſchafte zich van hooger hand een vrijbrief, en bood, daarop ſteunende, den opgeblazen Burgemeester, bij elke gelegenheid, een ſnuifje.

Deze vijandelijkheden en plagerijen waren het voorſpel vanden vliegentwist, die niet zonder gevolgen bleef.

De Heer TOBIAS riep, nadat hij den cherge weer had laten gaan, zijne huisgenooten bijeen, wapende ze met vliegenklappen, en leverde den bij hem ingedrongen vijanden ſlag. Zij ondergingen eene volkomen nederlaag; men zag en hoorde geen vlieg meer. Des Burgemeesters overloopende gal zette zich neder. Hij deed met eigen hand alle venſters op den wervel, en verbood het openen derzelven, om voor nieuwe vijandelijke aanvallen zeker te zijn.

Intusſchen was echter, ondanks zijne ſchikking niet was te buiten gegaan, den volgenden morgen een tienmaal ſterker heer binnengerukt, en zwierf gonzend en brommend door het huis. TOBIAS meende uit zijn vel te ſpringen; zijne bedienden vonden de zaak onbegrijpelijk; bijzonder KUNEGUNDA drukte hare verwondering zeer woordenrijk uit. Na lang praten en vergeeffche moeite, om het onverklaarbaar voorval te ontcijferen, trok men met vereenigde magt tegen het gevleugelde volk te velde, en na een werkzaam vierdedeel uurs was het geheel vernietigd.

Thans

Thans liet zich Heer TOBIAS een paar honderd ellen bindgaren brengen, ſpande en boeide daarmede al de venſters te zamen, en zette er overal zijn zegel op. De winkelknecht en keukenmeid bewonderden deze verſterking van de grenzen als een meesterſtuk. Doch GUNTJE lachte achter zijn rug over den bezigen ingenieur. „ Dat zal wel helpen! " ſprak hij, als hij het laatſte venſter cacheteerde. Hij werd ook werkelijk den geheelen dag door geene vlieg aan den wand meer geërgerd. Met een gerust gemoed leide hij zich des avonds te bed, en ſliep tot aan den helderen morgen. Toen wekte hem een gekriewel in den neus. Hij greep daarnaar met haast, vatte eene binnengerukte vlieg, en ontzette zich over eenen talloozen en aartsvermetelen zwerm, die zijne kamer doorzweefde.

„ Is de duivel hier dan los? " ſchreeuwde hij uit, ſprong van het leger, wierp zich in een grootgebloemden nachtrok, en ſtormde zijn volkje uit de veren. Zij zagen verbaasd op tegen de ſchare van inſekten, die gedurende den nacht, wanneer ook de vliegen gewoonlijk geene reis ondernemen, was aangeland, en door muren en verzegelde venſters haar' intogt had gehouden. Met open mond ſtonden de gapers daar; het liep hun koud langs de leden, en eenſtemmig bezwoeren zij, dat de zaak niet regt toeging. De Burgemeester kommandeerde den aanval; maar zijne lafhartige huistroepen, die zich met tooverſchepſels in geenen ſtrijd wilden inlaten, maakten regtsom, Slechts GUNTJE hield getrouw ſtand, en hielp oom het vliegend rot verdelgen. Intusſchen behaalde zij daarmede geen dank. Hij nam veeleer, als hij met haar alleen was, een hardnekkig ſtilzwijgen in acht, en begluurde haar ſlechts van terzijde met donkere, mistrouwende blikken, die de op handen zijnde losbarſting van eenen ſtorm verkondigden.

Spoedig daarna liet hij zijne collegas tot eene buitengewone beraadſlaging op het ſtadhuis bijeenroepen. Zij ijkden van den bakkersoven, van den worſtketel en uit de kommenij, om de voordragt huns hoogvereerden opperhoofds te vernemen. Heer TOBIAS gaf hun, tot in de kleinſte omſtandigheden, opening van zijnen vliegenmood, maakte melding van de huisſelijke voorzigtigheidsmaatregelen, welke hij vruchteloos daartegen had in het werk geſteld, en trok uit dit alles het beſluit, dat er tooverij onder liep.

„ Het laat zich in het geheel niet anders denken!" riepen de eerlijke ja-heeren. „ Maar, wie zou in onze goede ſtad een verbond met den duivel hebben aangegaan?"

„ Wat vraag!" antwoordde TOBIAS. „ Ik dacht, dat gij dit, na al hetgene ik u van den vreemden ſchilder gezegd heb, met handen grijpen kondt."

„ Ja, dat is waar!" zeiden zij, en beſtraften zelven elkander door hoofdſchudden en vertrokken gezigten, dat zij zulks niet eer ingezien hadden.

„ Men behoorde en vermogt den zwartkunſtenaar terſtond te vatten," voer TOBIAS voort: „ om intusſchen volkomen zeker te gaan, willen wij eerst nog een' nieuwen hekſenſtreek afwachten. Maar dan, mijne heeren, tasten wij toe, en drijven de zaak tot aan den brandſtapel."

„ Ja, tot aan den brandſtapel!" herhaalden de raadsheeren, en ſloegen met hunne harde vuisten grimmig op de tafel. Hiermede werd de zitting geſloten.

GUNTJE ried het, dat de buitengewone raadsvergadering haren geliefde betrof. Dus ſloop zij, toen oom weer te huis kwam, loerend en luisterend om hem rond. Zij wilde uit zijne mienen en gebaren het raadsbeſluit ſpelden; maar de ſlimme man bewaakte zijn ambtsgeheim met onoverwinnelijke voorzigtigheid. De dag — het was een zaturdag — liep overigens zoo gerust ten einde, als ware het vliegengeweld geheel beteugeld.

Ook den zondagmorgen ontheiligde geen ergernis. Heer TOBIAS rees welgemoed uit de veren, om zich tot den kerkgang op te ſchikken. Hij rolde met zwier zijne kouſen van blauwe zijde tot over de knie, maakte ze onder dezelve met gouden gordeltjes vast, knoopte zich in een groen, met zilveren bloemen geſtikt, kamiſool, en trok daarover een ſcharlakenrood kleed van onmatige wijdte en breedte aan. Ten laatſte verruilde hij de nachtmuts met de groote, den halven rug bedekkende, alongepruik, welke de haarkunſtenaar uit den oord versch gekruld had, en juist, toen de kerkklok begon te luiden, met verhaaste ſchreden bragt. GUNTJE overhandigde oom, ouder gewoonte, eenen duchtigen ruiker. Dezelve nam hij in de linkerhand; in de regter den pronkhoed met de gouden lis; en zoo begaf hij zich, trotsch en met eene waardige houding des ligchaams, naar den tempel op weg.

Doch

Doch naauwelijks had hij, gelijk een bruidegom uit zijne kamer gaat, de ſtraat betreden, als hem een zwerm vliegen, die ter verſtoring zijner kerkpracht ſcheen zaamgezworen te hebben, van alle kant omringde, en zich op zijne pruik neerzette. Haar toevloed was niet af te weren: want de welvoegelijkheid maakte het den regerenden Burgemeester van *Ziegenberg* ten pligt, zich kaarsregt, even als Don Juans ſteenen gast, naar het Godshuis te begeven. Heer TOBIAS was ook in het geheel de man niet, die zulke loffelijke gewoonten kwetſte. Hij deed thans wel het uiterſte, daar hij eenige malen den ruiker, dien hij ſtijf voor zich heen droeg, wat hooger, dan welſtandig was, ophief, om ſchrik over zijnen ſchedel te verſpreiden: doch dat baatte zoo weinig, als wanneer men ondeugende kinderen de roede toont; die zij nooit komen te gevoelen. De pruik werd alzoo gedurig ſterker bevolkt, en droeg de talrijke volkplanting ter kerke in.

De vliegen uit het bedehuis zagen den intogt harer zusteren, beeldden zich in, dat daar ſuiker moest te likken zijn, en blikſemſnel verzamelden zij zich uit alle hoeken op het geleende hoofdſieraad des Conſuls. Hetzelve, dat anders met de friſch gevallen ſneeuw wedijverde, ſcheen thans, nadat hij het ruim der kerke langzaam doorgeſtapt was en in het raadsheerlijk geſtoelte aankwam, met ſtof en vuilnis gepoederd; zoo digt zaten daarop de zwartgraauwe gasten ineen. De gerucht-makende, eerbiedige opſtand der reeds tegenwoordige magiſtraatsperſonen verjoeg ze voor een oogenblik; maar met toornig brommen namen zij terſtond hare plaats weer in. De aanzienlijken van den Raad, inzonderheid hunne bejaarde echtvriendinnen, kruisten en zegenden zich. Eenige der laatſte bedekten haar geplooid gezigt met den waaijer, om daar achter te lagchen.

Doch, als het kwaad gedurig erger werd, nam een gereformeerd Raadsheer zijne Eva het vijgeblad harer zondige vreugde uit de hand, plaatſte zich daarmede achter den Regent, en waaide uit alle kracht, om het zwarte legioen tot wijken te brengen. Het week, doorzwierf gedurende eenige ſeconden de naaſte kerkgeſtoelten, kwam haastig terug, en werd van nieuws op de vlugt geſlagen. Zoo duurde de eb en vloed der vliegenzee onophoudelijk voort, tot de Prediker den kanſel beſteeg.

Met verwondering zag hij aller oogen, die anders op hem gerigt waren, op des hoogwijzen Raads bidgeſtoelte gevestigd. Hij wendde de zijnen ook derwaarts, vernam het wonderbare gewemel op het hoofd des Burgemeesters, en geraakte daardoor in zoodanige verſtrooijing, dat hij vijf minuten hoestte, ſtamelde, en daarna den voorhof der predikatie ten ſpoedigſte ſloot, om zich gedurende het tusſchengezang te herſtellen.

Daar *Ziegenberg* meest van akkerburgers bewoond werd en de oogst nabij was, zoo had Dominé een paar verzen gekozen, die op den landbouw toepaſselijk waren. In dezelven kwamen de woorden voor:

„ De ſprinkhaan en elk ongediert'
Zijn roeden uwes toorns."

Deze plaats was koorn op den molen van Mevrouw de beminde des Accijs-inſpecteurs KRALFINGER, die in de kerk tegen over den hoogedelen Raad troonde, en den Burgemeester doodelijk haatte, omdat hij tegen haren heer Eheman eenen rangſtrijd begonnen had. Zij kraaide die woorden zoo luid als mogelijk, om den vijand te doen verſtaan, dat zijne pruikeplaag eene goddelijke ſtrafroede was. Doch, terwijl zij met dit christelijk oogmerk de wijde poort hares tandeloozen monds van oor tot oor opentrok, ſtormde een half dozijn vliegen daar binnen, welke tot de groote, door den waaijer-ſlingeraar zoo even hard gedrongene en uiteengejaagde, bende behoorden. Mevrouw KRALFINGER koorde, kwijlde en ſteunde, of ze verſtikken zou. Twee petemoeijen waggelden midden door de kerk te harer hulpe, klopten haar op den rug, maakten haar keurslijf los, bragten haar weg, en keften ſcheldend tegen den raadsſtoel. De ganſche gemeente rees met lange halzen van hare zitplaatſen op; gezang en orgel verſtomden; ongemanierd volk lachte luid op; men verbeeldde zich niet in de kerk, maar in een goochelſpel te zijn. — „ ô DIEDERIK! DIEDERIK!" zuchtte TOBIAS, en ſchaamte en vertwijfeling jaagden hem door de gapende rijen ten tempel uit.

Hij liep in den hof bij zijn huis, wierp de alongepruik, die nog ſteeds met vliegen bedekt was, in eene groote watertob, en rende met den kalen kop en een grimmig leeuwengezigt in zijne woonkamer. „ Hemel! wat is u overkomen?" gilde GUNTJE, en ſloeg de handen in de hoogte zamen. Hij antwoordde niet, ſtrekte zich in den zorg uit, en verzonk in diep nadenken.

Een

Een uur daarna verſcheen, uit de kerk komende, de gezamenlijke Magiſtraat, benevens zijnen geleerden aanhang, den ſtadsſchrijver FIDIBUS. Er werd eene lange conferentie gehouden, met geſlotene deuren. Na het eindigen derzelve ging de Senaat heen; maar Heer TOBIAS trok den ſchrijver vertrouwelijk bij de mouw, bragt hem in den winkel, duwde hem in den regter zak een pond tabak en in den linker eene flesch brandewijn: want beider genot was des Heeren FIDIBUS hemel op aarde. Hij dreef ook de dankbaarheid zoo ver, dat hij zijnen weldoener de hand kuste. „ ô Toch niet, vriendje!" zeide TOBIAS, als deze weigering reeds te laat kwam. „ Maar ik bid u," — voegde hij er, hem de wangen ſtreelende, bij, — „ doe in de bewuste zaak uw best!" Mijnheer FIDIBUS ſloeg met plegtige betuiging op zijne borst, en roeide met den aangenamen last vrolijk naar huis.

Des namiddags wilde GUNTJE, om den knorrigen oom uit het oog te komen, naar de kerk gaan, en daarna eene vriendin bezoeken; doch hij gaf haar huis-arrest, onder het ſchijnbare voorwendſel, dat hij niet wel was, en welligt vroeger hare hulp zou noodig hebben. Aldus kwam zij dan niet te weten, wat haren vriend voor de deur ſtond. De Heer FIDIBUS bragt, namelijk, eene magt van dertig gewapende ſtoepjes op de been, rukte daarmede tegen den avond voor DIEDERIK's woning, en nam hem, na eene levendige ſchermutſeling, die den voorbarigen veldheer zelv' een tand kostte, gevangen.

GUNTJE was buiten zichzelve, als zij den geliefde, onder den joelenden toeloop der ganſche ſtad, naar de gevangenis zag ſlepen. Maar zij ſpande al de krachten van haren geest in, om bedaard te ſchijnen: want ſlechts onder dit masker hield zij het voor mogelijk, de handen te zijner onderſteuning vrij te houden.

Naauwelijks was zij het hierover met zichzelve eens, als oom in haar kamertje trad, en honend vraagde: of zij de gevangenneming van haren Celadon gezien had.

„ Ja," antwoordde zij met een onverſchillig gelaat: „ wat heeft hij toch voor eene misdaad begaan?"

„ Hij is een toovenaar," zeide oom: „ hij ſtaat met den vliegenvorst ſaan in verbond; hij heeft mijn huis en mijne pruik behekst; hij heeft den Keizer gelasterd. Gij kunt hem

maar een doodkleed maaijen! Zijn eenige en laatste weg, dien hij nog op aarde wandelen zal, loopt naar den brandſtapel."

„ God zij zijner ziele genadig!" zuchtte KUNEGUNDA. „ Heeft hij zich werkelijk met de zwarte kunst ingelaten, zoo heb ik wijders geen medelijden met hem."

„ Dat is verſtandig geſproken!" riep Heer TOBIAS, die niets minder dan een zielekenner was, en van de liefde — die tot het geld uitgezonderd — geen begrip had.

Het proces-crimineel begon des volgenden dags met grimmige geſtrengheid. Heer FIDIBUS hoopte, door ijverige beharting deszelven, niet ſlechts tabak te kust en te keur te gewinnen; maar zelfs ook, nadat DIEDERIK in asſche zou verkeerd zijn, KUNEGUNDA's hand te veroveren: want dat hij reeds voor eenigen tijd een blaauwtje bij haar beloopen had, ſchreef hij enkel en alleen op rekening van den ſchilder, en brandde deswege van begeerte, om den medevrijer te zien braden. DIEDERIK loochende, wel is waar, zijne bekendſchap met Beëlzebub in ieder verhoor, en lachte luid over deze beſchuldiging; maar de ſtadsſchrijver verliet zich op de prijsſelijke werking der pijnbank, en arbeidde met eene rusteloze pen dit menschlievend doel tegen.

Het vuur van den brandſtapel werd, eyen als een kunstvuurwerk, van alle *Ziegenbergers* met ongeduld verwacht. Menig een hield den patient te minder voor onſchuldig, omdat alle avonden eene reusachtige, in wit lijnwaad gehulde, vrouwelijke gedaante, uit de ruinen eens kloosters voor den dag tredende, in het gevangenhuis ging, zonder voor den ſtokbewaarder, naar deszelfs geregtelijke betuiging, zigtbaar te zijn. Het was KUNEGUNDA, die, met voorkennis van den omgekochten cipier, haren vriend bezocht en hem eten bragt, terwijl haar oom gerust aan het andere eind der ſtad in eene bier- en tabaksklub zat. Het achterſte gedeelte van zijn huis grensde aan de ledige kloostermuren: het beminnende meisje kon derhalve, van geen mensch gezien, dezelven binnenſluipen, zich daarin vermommen, en met plegtige geestenſchreden naar buiten ſtappen. Ontmaskering had zij niet te vreezen. Tot eene zoo halsbrekende daad was in geheel *Ziegenberg* geen heldenhart voorhanden. Wie het vermeende ſpook maar van verre zag, nam hals over kop de vlugt.

Onder deze omſtandigheden leed de gevangene geen gebrek.

Hij

Hij bezat bovendien eene rijkelijk gevulde, de brakken der heilige Juſtitie ontſnapte, goudbeurs, door wier middel hij zich alle ſlechts mogelijke vrijheden en gemakken verſchafte.

Na vijf of zes weken kwam van de ſchepensbank te * * * een hard vonnis aan, waarbij den patient de twee eerſte graden van de pijniging werden opgelegd. Het werd hem voorgelezen, en men vermaande hem bewegelijk, zich zonder marteling tot de bekentenis te ſchikken. Doch hij zeide met gelijkmoedigheid: men zou den ſcherpregter ſlechts doen verſchijnen; hij wilde wel eens zien, of meester Hans, dan of de waarheid zou zegepralen!

Te *Ziegenberg* woonde geen zoodanig werktuig der verſchrikking; er moest een, zes mijlen ver, gehaald worden. Hij kwam met knechten, met duimſchroeven en andere verſchrikkelijke werktuigen om de waarheid aan het licht te helpen, welken hij ten deele, volgens het geheime voorſchrift van der Schepenen vonnis, in de martelkamer ſlechts dreigend zou ten toon ſpreiden, om angst te verwekken. De Magiſtraat verleende hem gehoor. Het zesde morgenuur des volgenden dags werd tot de foltering beſtemd. Heer TOBIAS ging met de kippen op het nest, om ter dege vroeg, en zonder verkorting van zijne gewone nachtrust, bij de hand te zijn.

Het eerſte hanengekraai maakte hem wakker. Hij wreef zich den ſlaap uit de oogen, en leerde nog in het bed eene aanſpraak van buiten, die hij in de pijnkamer wilde doen. Heer FIDIAUS had ze ontworpen en uit winderige woorden zamengeſteld, die den ouden gruttenkop, ſlechts aan tellen gewoon, niet gemakkelijk ingingen.

Terwijl hij zich daarmede nog kwelde, werd er hevig aan de huisſchel getrokken. Spoedig daarop klopte de keukenmeid aan zijne deur, en meldde door het ſleutelgat, dat de geregtsdienaar den hoogedelen Heer Burgemeester oogenblikkelijk wenschte te ſpreken. „Ik gis al, wat hij brengt," zeide TOBIAS bij zichzelven, terwijl hij den nachtrok aantrok. „De arrestant wil gewillig biechten, om gezonde leden te behouden. — Zeer goed! zoo ben ik van de verwenschte aanſpraak ontſlagen. — Doch met dat alles is het jammer, dat de ſolemniteit van heden lijdt; zij had in het ganſche land een roemrijk opzien voor ons gemaakt. — Nu, des te zekerder rest ons de brandſtapel."

Thans deed hij open; de cherge ſtortte doodsbleek voor zijne voeten, en ſchreeuwde als een waanzinnige: „Ik ben een ongelukkig man! De ganſche hoogwijze Raad is ongelukkig!"

„Wel ja, waarom niet?" zeide TOBIAS. „De zaak is niet zoo erg; ik ben er al op voorbereid."

„God zij dank!" ſprak de dienaar, en ſtond getroost weer op. „Ik had een ſchrikkelijken nacht. Van elf tot twaalf ure hield de duivel in de gevangenis huis. Het ſchreeuwde als uilen, het brulde als leeuwen, het liep als op hoefijzers den trap op en neer. Werda? riep ik hartig tegen het tumult in. Daar kreeg ik van eene onzigtbare hand een oorveeg, die gewasſchen was. Ik bewoelde mij ſidderend en bevend in mijn bed. Het geraas hield aan, en eindigde eerst als het twaalf ure ſloeg, met een gekrak, of het huis inſtortte."

„Hu! ik ſidder!" zeide TOBIAS. „Loop naar den ſtadsſchrijver en laat het ſpook registreren, opdat de beſchuldigde bij het pijnlijk verhoor daarover gevraagd kan worden."

„De beſchuldigde? — gevraagd?" vroeg de cherge zeer zachtjes. „Ik dacht zoo even, dat de Heer Burgemeester het reeds wist, dat hij verdwenen is."

„Kerel! zijt gij dol?" brulde TOBIAS, en pakte hem in de borst.

„Ja, hij is weg!" zeide de diefleider. „Dat wordt nu eenmaal niet anders, al verſcheurt en verſlindt uw Hoog-Edele mij. Ik ging dezen morgen in zijne drievoudig geſlotene gevangenis, om hem tot de tortuur te wekken; doch het nest was ledig, en op de bank lag deze cedel."

Haastig greep de Burgemeester naar het beſchreven blaadje, en las:

„Vaarwel, Heer Conſul! Ik reis en ben vrij.
Maak daarom, naar lust, vrij de dreigendſte miene.
Ik ben een weinigje leeper dan gij;
Dát is de Duivel, dien ik diene."

„Impertinent!" bromde TOBIAS. Het bloed kookte hem in de aderen. „MARGARETHA!" riep hij de deur uit: „zeg KUNEGUNDA, dat zij mij de doos met neerzettend poeder zende." Den dievenſchrik graauwde hij toe: „Scheer u naar den ſtadsſchrijver!" Daarop wierp hij zich op een ſtoel, las het affcheidskaartje nog eens over, en verſcheurde het.

„Ach,

„ Ach, dat zich God erbarme!" kwam thans MARGARETHA huilende binnen. „ Om Gods wil, Heer Burgemeester, ſchrik niet! Jufvrouw KUNEGUNDA is het hazepad op! Het bed ligt, zoo als ik het gisteren opgemaakt heb, en de kleerkas is open en ledig."

TOBIAS ſtaarde haar aan; de lippen werden hem blaauw; hij viel in onmagt. MARGARETHA gilde het venſter uit om hulp. Het ontbrak niet aan bijſtand; want het ganſche ſtadje was reeds in beweging, om den beſchuldigden naar de pijnkamer te zien voeren. Men ſchreeuwde den onmagtigen in de ooren, beſprengde hem met water, kittelde hem met pennen in den neus, en hij ſloeg, tot de uiterſte vreugde der aanwezigen, de oogen weer op. Hij wenkte zijne artſen, zich te verwijderen. Zij gehoorzaamden al zuchtende. Doch hij had geen oogenblik rust. Heer FIDIBUS ſtormde binnen, en ſtelde zich als een bezetene aan over de ontvlugting van zijne uitverkorene. „ Ook mijne voortreffelijke aanſpraak," voer hij op beklagelijken toon voort, „ is naar de maan! Ik wilde ze in de *Landstrompet*, het geliefde weekblad, drukken laten, en wij hadden er eere meê ingelegd. Nu zal de *Trompet* onze ſchande verkondigen."

„ Wie kan het helpen?" zuchtte de Burgemeester. „ Wat kunnen wij doen?"

„ De vlugtelingen rijdende boden nazenden," hernam de ſtadsſchrijver.

„ Dat moesten de zoodanigen zijn, die in den nacht op bezemſtokken rijden," zeide de ander, half ſpottende. „ Want, wie anders kan geſpuis inhalen, dat waarſchijnlijk van de gieren door de lucht gevoerd is?"

Heer FIDIBUS beweerde als regtsgeleerde: zij moesten ten minſte aan de naburige geregtshoven overgeſchreven worden. Dit willigde TOBIAS in tegen den ſchilder, doch verbood ſlim genoeg, van KUNEGUNDA eenige melding te maken, opdat de familie NOOTKRAKER niet openlijk om eere en reputatie kwam.

Het overſchrijven baatte niets. Men hoorde zes maanden lang van de ontvlugten geen woord.

Eindelijk bragt de post een brief aan den Heer TOBIAS NOOTKRAKER, Regerend Burgemeester te *Ziegenberg*. Het omſlag was met de namen der plaatſen *Bazel*, *Maints* en mee

andere geteekend, die voor den postmeester al te zamen ſteden in de maan waren. Nieuwsgierig liet hij van den Predikant een *Post- en Couranten-tolk* verzoeken, en verſteende volſlagen, toen hij bij het naſlaan bevond, dat *Bazel* eene ſtad in *Zwitſerland*, en van *Ziegenberg* over de honderd mijlen verwijderd was! Een brief uit zulk eene verſchrikkelijke verte was hem gedurende zijne twintigjarige ambtswaarneming niet onder handen gekomen. Hij vertrouwde hem daarom zijn dienstmeisje, de gewone brievenbeſtelſter, niet toe, maar bezorgde hem in perſoon aan het adres.

Heer TOBIAS zette groote oogen op, en verbleekte, toen hij, na het verbreken des zegels, DIEDERIK's naam zag.

„ Ik heb de eer," ſchreef deze, „ uw Wel-edele te mel-
„ den, dat ik mij met KUNEGUNDA, mijne gehuwde gade, in
„ *Zwitſerland* bevind. Wij leven ongemeen gelukkig in den
„ ſchoot der vrijheid en natuur. Eenen kunſtenaar ſtaat de gan-
„ ſche wereld open; maar een kramer van uw ſlag kan zich van
„ zijne haringtonnen niet losmaken. Het is het ſchoonſte avon-
„ tuur mijns levens, dat ik van u voor een hekſenmeester gehou-
„ den en met pijnbank en brandſtapel bedreigd werd. Gij zoudt
„ u over uwe eenvoudigheid ſchamen, wanneer ik u mijne na-
„ tuurlijke, bijna kinderachtige tooverijen verklaarde; doch ik
„ onthoud mij daarvan, om eenige perſonen, die ik als hel-
„ pers noodig had, aan uwe wraak niet bloot te ſtellen."

(Daar dit gevaar voorbij is, zoo willen wij de onbeduidende geheimen den Lezer ontdekken. Des Burgemeesters pruik had de omgekochte haarkruller met witten honig beſtreken en met fijne ſuiker gepoederd. De vliegen, die in het geſloten en verzegelde huis zwierven, werden van ſtraatjongens opgevangen; en KUNEGUNDA liet zich door de overredingskunst der liefde bewegen, de daarmede gevulde flesſchen heimelijk aan te nemen en in huis te openen. Het ſpookalarm in de ſtadsgevangenis, eindelijk, was anders niet dan eene verdichting van den cipier, die den gevangen, tegen een losgeld van tien dukaten, in vrijheid geſteld had.)"

„ Ik verzoek u overigens," voer DIEDERIK in zijnen brief voort, „ voor die guitenſtreken — niet om vergeving. Gij
„ tergdet zelf mij, door mij eene vrije, onverbiedelijke daad
„ te verbieden. Neem eene les van mij aan! Er is tuſſchen
„ hemel en aarde niets jammerlijkers dan hoogmoed en trotsch-
„ heid

„ heid, en het belagchelijkſte wezen onder de zon is — een „ klein opgeblazen heerſchertje."

Met deze gouden woorden, welke zich ieder hoogmoedige achter het oor mag ſchrijven, eindigde de brief en onze geſchiedenis.

FRANSCHE HISTORIEKENNIS.

Toen het nommer van den *Moniteur* in *Amſterdam* aankwam, waarin het verhaal van den ſlag bij *Lutſen* werd gevonden, liepen de Franſche ambtenaren bij zekere Administratie te hoop, met luid gejuich over deze overwinning. Een hunner ſprong op een' ſtoel, en las met veel wind het legerberigt zijnen landgenooten voor. Een van dezen, zoo lang niet kunnende zwijgen als die voorlezing duurde, vroeg bij het hooren van het berigt, dat dit ſlagveld door het ſneuvelen van GUSTAVUS ADOLPHUS in de Geſchiedenis vermaard was: *Tegen wien vocht die* GUSTAVUS ADOLPHUS? De voorlezer antwoordde dadelijk: *Tegen* KAREL DEN XII (*); en vrager en hoorders waren te vrede. De geleerde onderrigter verhief, vol zelfvoldoening, zijne ſtem een toon hooger.

Bij eene der Audientiën, of Hofſeesten, op het Paleis te *Amſterdam*, trok de beroemde ſchilderij van BOL voor den ſchoorſteen in de gewezene Schepenskamer, *de Wetgeving op Sinaï* voorſtellende, de aandacht van een' Franschman. Hij vroeg aan een Hollandsch Heer, wat dit verbeeldde. De Hollander betuigde eenigzins zijne verwondering, dat dit hem onbekend zoude zijn; en hierop zeide hij: *Verſchoon mij, Mijn Heer! ik ben niet ervaren in de Geſchiedenis van dit Land.*

S.

(*) GUSTAVUS ADOLPHUS, Koning van *Zweden*, ſneuvelde in 1632. KAREL XII, in 1682 geboren, werd in 1699 ook Koning van *Zweden*.

SCHILL.

(Eene Geesten-ſtem.)

Weent om mij niet, vrije ſtrijdgenooten!
Weent om een ontaard geſlacht veeleer:
Voor het hoogſte heeft mijn bloed gevloten;
'k Viel niet als de ſlaaf eens Dwinglands neêr.

Onweêrſtaanbaar werd ik voortgetogen
Tot den ſtrijd voor deugd, op de ed'le baan;
En — heeft vleijend mij een waan bedrogen,
O! het was een ſchoone, een zoete waan!

Van het juk, waarmeê Tirannen knellen,
Wilde ik mijne Broederen bevrij'n,
Duitſche vrijheid, Duitſchen zin herſtellen,
En, Germaniën! uw ſchutsgeest zijn.

Heilig vuur ontvlamde al mijne krachten;
Wreken wilde ik ed'ler volken ſchand:
Hoog en laag gemeen zal mij verachten,
Daar ik viel door 's noodlots ſtrenge hand.

Mogen thans aan 't juk gewone vuigen,
Voor den dood meer dan voor ſchand' bevreesd,
In het ſtof zich voor den Vreemdling buigen, —
Slaven, ach! bevrijdt geen heldengeest.

't Loon, waarop ik in den kampſtrijd ſtaarde,
Vond ik in 't geloof op bet'ren ſtand.
Losgerukt van 't nietig ſtof der aarde,
Leef ik, vrijheid! in uw vaderland.

1811.

(Naar het *Hoogduitsch.*) SPANDAW.

MENGELWERK.

BEDESTOND,

GEHOUDEN OP DEN 9DEN VAN SPROKKELMAAND 1814;

DOOR

M. STUART,

Leeraar bij de Remonſtrantsch-Gereformeerde Gemeente te Amſterdam.

De krijg is des Heeren.

1 SAM. XVII: 47.

Naauwelijks is er tijds genoeg gevonden, om dit Kerkgebouw, ten dienſte der lotinge voor de Landmilitie ook op heden gebruikt, gereed te maken ter ontvangſte van deze godsdienſtige vergadering. Het gewoel eener groote menigte, met onderſcheidene aandoeningen de uitkomst van het lot verbeidende; door ouders, vrienden en nabeſtaanden opgewacht in ſchier nog talrijker menigte, en dan neerſlagtig of blijde, klagende of juichende, naar gelange der beſliſſing van de kans en der geſteldheid van het hart, ſchijnt mij nog in en om dit huis te waren, en laat mij naauwelijks toe, om mijne gedachten genoegzaam af te trekken tot zulk een ſtil en ſtichtelijk onderhoud van uwe aandacht, als voegzaam en noodzakelijk is, om den geest te ſtemmen tot eene gezamenlijke aanroeping van den Almagtigen om bijſtand in de nooden, waarin het lieve Vaderland verkeert. Houdt het mij dus ten goede, M. H., dat ik mij onthoude van het zoeken eener andere ſtoffe tot uw voorbereidend onderhoud, dan welke die zelfde omſtandigheid mij aanbiedt, en dat ik ſpreke van den Krijg, wiens toerustingen tot binnen deze wanden zijn doorgedrongen.

Zeldzame ſtof voorzeker voor den Christen-redenaar, maar zeldzame afwisſeling tevens in het kerkgebruik op dezen zelfden dag, en nog zeldzamer krijg, die ons thans tot ſtrijden en tot bidden roept. Het laatſte is de belangrijke opmerking, die mijnen geest en uwe aandacht zal bepalen, die ons gezamenlijk tot vurig en vertrouwelijk bidden op zal wekken, en ons vanhier doen gaan in zulk eene ſtemming van hart en zin, als belang, pligt en liefde jegens het dierbaar Vaderland gebiedend eiſchen.

Het levendigst gevoel zegt in mijn hart: *des Heeren is de krijg*, dien wij voeren. Den zin dier uitſprake voor u te ontvouwen, en hare gegrondheid aan te wijzen, ſtelle ik mij voor, waarbij uwer aller onmiddellijke aangelegenheid voor uwe opmerkzame aandacht borg blijft.

Het woord: *des Heeren is de krijg*, moge ſpreken uit mijn hart, het is geene uitdrukking, afkomſtig uit eigen geest. Het was het woord, door DAVID uit hart en ziel geſproken, in het antwoord aan den vermetelen *Philiſtijn*, die deszelfs geringheid beſpotnede, als hij met herdersſtaf en ſlinger tegen zijne, met zwaard en ſpies en ſchild gewapende, reuzengeſtalte opkwam. „ Het ganſche heer zal „ weten, dat de Heer door het zwaard noch door de „ ſpieſe verlost: want de krijg is des Heeren; die zal u „ in onze hand geven;" dus eindigde de jonge herdersknaap het kort beſcheid aan den vermetelen GOLIATH; dien een welgetroffen ſteenworp door doodelijken indruk deed erkennen, dat de *krijg des Heeren* is.

De herinnering aan dit, zoo wel bij ons bekend, geval ſtrekt al aanſtonds ter ontvouwing van den zin dien opmerkelijken woords; hetwelk, op zichzelve ſtaande, ſlechts zou ſchijnen te beteekenen: „ God beſtuurt de oor„ logen; zege of nederlaag hangt eeniglijk af van zijnen „ wil;" maar, in dit geval geſproken, veel meer zegt: „ de ſtrijd, dien ik tegen u moet voeren, is Gods eigene „ zaak." Zoo toch was het, wijl JEHOVA, om zijnes naams wil, *Israël* over de *Heidenen* deed zegevieren; en dit was tevens het levendigst gevoel van DAVID's hart;

het-

hetwelk zijnen ganschen geest zoo onveranderlijk bezielde, dat hem daarom de naam van man naar Gods hart, ondanks alien ander menschelijk zwak en misdrijf, vereerend onderscheiden mogt.

Het is dan ook niet in eenen bloot algemeenen zin, dat het gevoel in mijn hart thans zegt: *de krijg is des Heeren*, maar in dien zelfden zeer bepaalden zin: *des Heeren is de krijg*, dien wij voeren.

Mogelijk is het, dat het mij mislukt, u van de gegrondheid, welke ik daarvoor zoo levendig gevoele, te overreden; en daarom wil ik zelfs den algemeenen zin diens woords geenzins verwaarloozen; want ook die schijnt mij toereikend, om tot vurig en vertrouwend bidden op te wekken.

Wel nu: *de krijg is des Heeren*, beteekene eens slechts: „ het is God, die den oorlog bestuurt en den vrede geeft; „ die daardoor zegent of straft naar zijn regtvaardig welbe„ hagen; die het schranderst beleid verijdelt, den magtig„ sten arm verbreekt, de list in hare eigene strikken ver„ wart, of die de onnoozelheid beschermt, den zwakken „ uitkomst geeft, en de allergeringste middelen zegent;" ook dan is dit woord voor ons een woord van moed en vertrouwen; want het was reeds blijkbaar Gods hand, die de geeselroede wegwierp, welke zij tot tucht van *Europa* in den *Corsikaan* had opgevat; het was blijkbaar reeds zijn geest, die de harten der Vorsten als beken leidde en te zamen bragt tot eenen overweldigenden stroom, die van uit het Noorden tot in het Zuiden voortrolt, en zijne baren reeds hoog doet gaan over den vijandelijken grond, die zoo veel gruwels droeg en teelde; en dit, zelfs voor den ligtzinnigsten onmiskenbaar, Godsbestuur in dezen krijg zou zich in het oogenblik der voltooijing van het werk zijner almagt wenden! en de opmerking slechts van dit aanbiddelijk Godsbestuur zou den kleinmoedigsten niet versterken! „ Is God voor ons, wie zal dan ons tegen zijn?" is toch de onwederlegbare vraag. „ Ja, de Heer is met u op het „ eind van dezen strijd," zou de voege Dwingeland zelf er-

kennen, indien hij het geloof aan God niet voor het bijgeloof aan het Noodlot had verworpen. Het is waar, lang kon het den vermetelen ſchijnen, of een blind noodlot zich van zijne listen en geweld bediende; dat nu een bloote zwaai van hetzelfde lot hem tot het uiterſte zou drijven, en dat één ommekeer hem alles weêr herſtellen kon: maar de *Christen*, die het alwijs beſtuur van het alziend oog eerbiedigt, beklaagt den ellendeling, die zich als PHARAO verhardde tegen JEHOVA's almagtige hand, om het ijdel kunstwerk zijner zoogenaamde toovenaars. Die allen reddeden den verſtokten geenen oogenblik van het verderf in de roode zee; even min zullen alle de onder-dwingelanden zijner gewesten de ganſche noordzee onzer bondgenooten keeren, waarin zijn troon verzwolgen wordt. God regeert; de Dwingeland beve! de volkeren juichen; de eilanden verblijden zich. Des Heeren is de krijg; Hij het voorwerp der aanbidding, maar der aanbidding met levendige hope, met vast vertrouwen. Des Heeren is de krijg; Hij het ſchild van den ſtrijder; het geloof in Hem het pantſier voor 's krijgsmans hart. Des Heeren is de krijg; zijne hoede de troost voor ouders en gade, en kinders en magen: die hoede toch moet het huisdak zoo wel als de legertent beſchermen; niet min duizende gevaren bij dagelijksch bedrijf, dan bij den ongewonen krijg, afwenden. Des Heeren is de krijg; en zou 't niet wél bewaard zijn, hetwelk door God wordt bewaard? Ja, zelfs in den algemeenſten zin, is dit woord opwekkend genoeg tot vurig bidden en vertrouwen.

Maar door ons is meer gezegd. *Des Heeren is de krijg*, dien wij thans voeren; dit was ons woord, welke zin wij durfden noemen: „ de ſtrijd, dien wij thans voe„ ren, is Gods eigene zaak."

Het geldt der majesteit immers van den Allerhoogſten, zoodra de nietige aardworm zich tot een' God verheffen, en, met beſpotting, met verloochening van het albeſtuur, naar eigen wil den ſchepter over 't menschdom zwaaijen wil. God wederſtaat den hoovaardigen, vernedert het hoo-

hooge, verbrijzelt den geweldenaar: en de ſtrijd der volkeren tegen den man des gewelds, die het noodlot zelf reeds in eigene handen waande, en lotbeſchikkingen aankondigde, als of zijne ſtem eene godſpraak ware; der volkeren ſtrijd tegen den vermetelen ſterveling, die, eenmaal door Gods weêr en wind verdelgd in zijn ontzaggelijk heer, dorst zeggen: „ de elementen zullen tegen mij ten tweede „ male niet vermogen;" die krijg zou niet zijn des Heeren krijg? Op zwaarder proeve heeft, na het lot, der volmaakte heiligheid, den Zoon van God, op Golgotha beſchoren, het geloof en vertrouwen op Gods voorzienigheid nooit geſtaan, dan bij alle de zegepralen van den booswicht, die zich te *Konſtantinopel* den besten Turk, in *Egypte* den geeſel der Mammelukken, in *Parijs* den herſteller der Roomſche kerke, bij *ons* den beminnaar der Protestanten noemde, en overal het Opperwezen als in het aanſchijn beſpottede door zijne woorden, deszelfs tusſchenkomst tergend uitdaagde door zijne gruwelijke maatregelen. De ſtrijd tegen dezen éénigen uit de geſchiedenis der menſchelijke verdorvenheid is zoo waarachtig des Heeren ſtrijd, als immer eenige krijg een heilige mogt heeten.

Maar geldt het nu der dierbaarſte belangen van de menschheid minder bij dezen ſtrijd, dan der majesteit van God? En handhaaft de Algoede zijne eer wel ooit zoo ſtreng tegen de razernij van den krankzinnigen aardworm, als het welzijn van zijn bemind geſlacht tegen de aanvallen der helſche boosheid? Het mogt zijner liefde eenmaal berouwen, de mannen van naam, de geweldenaars der eerſte wereld, in den Zondvloed verdelgd te hebben, zijne genade in CHRISTUS was onberouwelijk bij de verloſſing eenes door zonden rampzaligen menschdoms. Zoo veel meer is het Gods krijg, die voor de verloſſing der Natiën van *Europa*, dan het die zijn zou, die eeniglijk ter vernietiging van den goddeloozen Dwingeland gevoerd wordt. Het was toch wel de uiterſte ellende, waartoe elk volk was verzonken, waarover zijn geweld heerschte. Wij zelve, ſchoon nog geſpaard van ontelbaar veel leeds door de verwijdering der

oorlogs, konden het onze bezwaarlijk verduren; geheel verarmd in onze bezitting, verlamd in ons vermogen, gekluisterd in onze werkzaamheden, geboeid naar den geest, ten krijg weggesleept naar het ligchaam, of aan gebrek overgelaten bij een treurig gezin, waarin vrouwen hare vruchtbaarheid vloekten, dochters hare sekse betreurden, kleine kinders bij derzelver onnoozele krijgsspelen tranen deden storten, wanhopige grijsaards onrustig naar het graf verlangden, en beroofde ouders al wat hun omgaf met weeklagt vervulden. In dit alles deelde een groot deel van *Europa* met ons, en boven dat alles droeg het alle de ellenden van den krijg, die rooft en moordt, en brandt en plondert, en tegen het leven met de pest mededingt, en nu, door honderd duizenden slagtoffers der heerschzucht van éénen sterveling, trotsch op zijne zege boven dien engel des verderfs zijn mogt. En zou het nu des Heeren krijg niet zijn, dien de volkeren voeren om een einde te maken aan dat leed? zou deze zaak der menschheid die der Opperste Liefde zelve niet zijn? — daaraan te twijfelen, is blijkbare miskenning van God, die zich als Vader door CHRISTUS heeft geopenbaard; daarin geen vuur van ijver tot werken en bidden te vinden, zou eene schrikkelijke onverschilligheid voor de belangen der menschheid, eene onbegrijpelijke onkunde omtrent eigene allerdierbaarste aangelegenheden verraden. Neen; het is des Heeren krijg, dien wij thans voeren, omdat hij, uit de ganssche geschiedenis der wereld, de éénige waarachtige krijg der menschheid is.

Het geheel éénige van dien krijg in volmaakte verstandhouding der verbondene magten, in volkomene woordhouding omtrent de verlossing der volkeren, in onbaatzuchtige onthouding van des anderen ouden eigendom, in heilige trouw bij het groote en edele beginsel van algemeene bevrijding, in onbekoelde geestdrift der legers, schoon zij niet meer voor eigene haardsteden en altaren strijden, in ondergeschiktheid dier geestdrift tevens aan bevelen en regt, in waarachtige zamensmelting van gansch *Europa*

tot

een één hart en één ziel, van zuivere gevoelens blakende, door edele beginſelen werkzaam, onder de bewoners van het barſche Noorden zoo wel, als van het verteederend Zuiden, die allen, ſchoon vreemd van taal en zeden, eene groote maſſa zamenſtellen, om zich op de natie te werpen, die ze alle tergde door zich *de groote* te noemen, en die nu reeds maanden lang en honderde mijlen ver noch verſlappen, noch verſchillen, noch afwijken; — dit geheel éénige van dezen krijg, die geenen ſchijn van voorbeeld vindt in alle vorige eeuwen, en misſchien door geene volgende ooit weder gezien wordt, geeft mij eenen nieuwen grond om hem den krijg des Heeren te noemen. Zulk eene eendragt is — het zij met eerbied gezegd! — der almagt gelijkvormig; zulk eene broedertrouw is der volmaaktheid zeer nabij; zulk eene zamenſpanning is der goddelijke alhezieling, alvervulling niet onwaardig, en maakt den ſchroom belagchelijk, die dezen ſtrijd den krijg des Heeren niet zou durven noemen.

"Wij kennen niets van dezen ſchroom, daar de zaak der menschheid zoo wel, als de zaak der Hemelmajesteit, ons de bevoegdheid van dien naam niet min doen blijken, dan DAVID, voor *Israël* tegen den *Philistijn* ſtrijdende, mogt zeggen: „ de krijg is des Heeren."

Dank aan het gewoel der krijgslotinge in dit Kerkgebouw, hetwelk ons tot dit indenken heeft gebragt! Hetzelve vertegenwoordige zich nu vrijelijk voor onzen geest; het zal dien niet weêrhouden, maar aanvuren tot het hartgrondigst gebed. In dat gebed zullen zij, na dit indenken, vertrouwelijk deelen, dien de kans te wapen roept; ook zij zullen dit vurig doen, die hunne broeders zien ten ſtrijde trekken; bloedverwanten en vrienden, ouders en zusters, zullen door dit indenken opgebeurd zijn, om mede te ſtemmen in onzen dank en aanbidding. De Heer toch zal zijnen ſtrijd wel winnen; Hij zal wel kennen, die de zijnen zijn, en ze eerlang wederbrengen, wien Hij zelf ten ſchild en beukelaar verſtrekt. Zoo ſpreekt het vertrouwen op dien goeden ſtrijd, op dien almagtigen Heer der Heerſcha-

ren, wien nu alle de belangen van geheel *Europa*, ons eigen Vaderland, ons eigen kroost, onze eigene perſonen worden opgedragen, met eenen geest van Christelijke onderwerping.

VERVOLG VAN DEN VIERDEN BRIEF VAN PHILALETHES AAN EULEPTOS, OVER HET DIERLIJK MAGNETISMUS.

De VIERDE GRAAD, de toeſtand des *ſlaapwandelens* geheeten, dien wij evenwel met den toeſtand van den *droom* veiliger meenen te kunnen gelijkſtellen, openbaart dus de ſprekendſte verſchijnſelen en, op gronden onzer kennis aangaande ſlaap en droom in den gezonden [*normalen*] ſtaat, de eenvoudigſte kenmerken van eene kunſtmatig opgewekte werkzaamheid van ſommige vermogens van den geest (wil en verbeeldingskracht), als een gevolg van het langzaam ontwaken van enkele zintuigen, bijzonderlijk van dat des gehoors. Bleef de in ſlaap gebragte lijder, bevrijd van verdere proefnemingen, aan zichzelven en den weldadigen invloed zijner natuur overgelaten, zekerlijk zou zich weldra het evenwigt der gezondheid, en de voor dat oogenblik vernietigde betrekking tuſſchen ſtof en geest, vaardig herſtellen: het magnetisch proces, echter, duurt voort, en veroorzaakt hetzelfde uitwerkſel, als druppelde men den uit een' natuurlijken ſlaap langzaam ontwakenden lijder eene genoegzame hoeveelheid heulſap in den mond, of als ſtelde men hem aan *narcotiſche* berookingen bloot, vermogend genoeg, om hem, zonder een' vernieuwden ſtaat van overprikkeling en oneigenlijke zwakte te doen geboren worden, nogtans in dien ſtaat van bedwelming te houden, die als een worſtelſtrijd tuſſchen het *effect* van 't middel en de zich daar tegen aankantende werkzaamheid van het ſtelſel der zenuwen en bloedvaten moet worden aangemerkt. De lijder zou ontwaken, doch — nu treedt de Magnetiſeur tuſſchen beiden, en gaat niet

niet bloot meer *physisch*, maar ook *psychisch* tevens, of geestkundig, te werk. De mensch ontwaakt — niet uit zijn' slaap, dat is: niet uit zijne bewusteloosheid, maar *in zichzelven!* dat heet; hoezeer nog niet het vrij en *onbelemmerd* gebruik zijner zinnen verkregen hebbende, door wier tusschenkomst alleen hij kan opmerkzaam worden op hetgeen rondom hem plaats grijpt en in hemzelven voorvalt, verlevendigt zich echter in hem een zeker duister gevoel, eene aanvankelijk naauwelijks merkbare gewaarwording, welke door het gedeeltelijk ontwaken van sommige zintuigen veroorzaakt, door de verbeeldingskracht onderschraagd, en door het vermogen van den wil, hetwelk zich nu eerst begint te openbaren, tot eene zekere hoogte van helderheid kenbaar wordt. „ *Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu.*" Deze stelling van ARISTOTELES, door LOCKE en GARVE zoo uitdrukkelijk gestaafd, door de theorie van den slaap zoo proefondervindelijk bewezen, en in den geest dier hooge wijsbegeerte, welke alle menschelijke kennis van eene *eerste aanschouwing* afleidt, zoo ondubbelzinnig bevat; deze waarheid, mijn Vriend! drukt het zegel op onze eenvoudige verklaring van slaap en droom, van magnetische bewusteloosheid en magnetische slaapwandeling (eigenlijk en beter gezegd, droom). Het is daarom geheel verkeerd, en strijdig met onze kennis aangaande de werking van den geest en deszelfs verband met het ligchaam, wanneer men stelt: dat, zonder tusschenkomst van uitwendige zintuigen, de inwendige zin (gevoel met bewustzijn) — en de mensch dus, als 't ware, *oorspronkelijk in zichzelven* ontwaakt.

De onwrikbare band, die het redelijk voorwerp aan eeuwig vaste wetten van geregelde orde en zamenhang gekluisterd houdt, wordt door geenerlei oorzaak, van wat aard ook, vernietigd of verbroken. De Natuur gaat haren weg langs vaste en geregelde trappen; er vindt eene opvolging in alles plaats; zij zelve gedoogt geene sprongen, en doet haar duurzaam verband aan den bedriegelijken ta-

lisman van een zoogenaamd Dierlijk Magnetismus, aan een ellendig uitbroeisel van ontstelde hersenen, geenszins onderworpen zijn.

De lijder ontwaakt eenigermate uit zijne doffe gevoelloosheid, even als hij uit den gewonen slaap, doorgaans tijdens den nanacht, ten deele ontwaakt. Nu erlangen de uitwendige zintuigen, die eerste rustpunten, waar zich uitwendige prikkels op handhaven, en wel bijzonderlijk het zintuig van 't gehoor, voor een gedeelte hunne natuurlijke opwekbaarheid. Zinnelijke behoeften doen zich, hoezeer duister ook, gevoelen. De mensch droomt van water, en bespeurt bij zijn ontwaken een' hevigen dorst; het kind heeft een ongelukje in 't bed, en betuigt schreijende des ochtends, dat het in den droom geschied zij. De huishoudelijke bezigheden in den vroegen morgen, het geraas op de straat, het luiden van klokken treft het alreeds ten deele vatbaar (opwekbaar) geworden zintuig des gehoors; het zintuig deelt den flaauwen indruk als een' *organischen* prikkel aan het zenuwvocht mede; het duister gevoel nu, als een *dynamische* prikkel, werkt op de verbeeldingskracht, als op het meest opwekbaar vermogen van den geest, en, aan de willekeur eener speelzieke en bedriegelijke fantasie onderworpen zijnde, verwart en vereenigt zich de gewaarwording, *door overeenstemming, opvolging en zamenvoeging van voorstellingen*, tot een raadselachtig iets, een gebrekkig geheel.

Het is u bekend, EULEPTOS! het kunstje, hoe men sommige lieden, welke zich in den toestand van droom bevinden, allerlei antwoorden, ja zelfs de verborgenste geheimen van hun hart, heeft weten af te lokken. Het onderscheid, nu, is alléen daarin gelegen, dat de staat, waarin zulke voorwerpen waren, natuurlijk, en de toestand van den gemagnetiseerden, gedurende het magnetisch proces, door kunstgrepen is te weeg gebragt.

Het *magnetisch somnambulismus* is derhalve niets anders, dan de gedeeltelijke ontwaking of terugkeering van het *subjectief* bewustzijn met betrekking tot den inwendigen

gen toeſtand (*vita dynamica*); eene *geconcentreerde zinnelijkheid* zou ik het noemen, vreesde ik niet mij in mijne wederlegging aan eene *kabbalistiſche* duisterheid even ſchuldig te maken als de apostels van het nieuwe licht in de *krata repoa* van MESMER. Ik geloof te kunnen volſtaan met alleen nog aan te merken, dat de kunst van 't magnetiſeren ſtaande dit tijdperk, deze periode van droom, daarin beſtaat: dat de Magnetiſeur zijne zinnelijke betasting meer en meer vermindert en wijzigt naar de nu geſtadig toenemende opwekbaarheid van 't zenuwgeſtel; dat hij, nu ook de lagere zielsvermogens werkzaam worden, door middel van onſtoffelijke of zielsprikkels, (door de manier, waarop hij zijne vragen inrigt naar den loop, dien des lijders fantaſie willekeurig neemt) de *pſychiſche* behandeling te baas neemt; aan de flaauwe uitdrukking op het gelaat van het voorwerp zijn *interrogatorium*, om zoo te ſpreken, vasthecht, en langs onmerkbare omwegen deszelfs langzaam ontwakend zinnelijk en redelijk gevoel afleidt, wijzigt, en, naar eigen goedvinden en willekeur, aan hetzelve eene andere ſtrekking geeft. Ik behoef wel niet te herhalen, dat zulks maar bij weinigen gelukt, en ook dán nog maar, wanneer, door herhaalde inbreuken op de natuurlijke *energie* van ziel en ligchaam, des lijders prikkelbaarheid verhoogd, zijne fantaſie *ijdelijk* geſpannen, en geheel deszelfs aanleg tot verwarring in de werkzaamheden van het zenuwgeſtel, door eene herhaalde oefening, hem tot gewoonte (*habitueel*) is geworden. Het is een nieuwe roes, waarin men den lijder ſtort, vóór hij nog van eene eerſte bedwelming is teruggekomen; het is het *dynamiſche* in den mensch, dat aangetast wordt, vóór dat nog het *organismus* zich van zijne verwarringen herſteld heeft. Doch, hoe ver men het ook hebbe weten te brengen, of men door zoodanige, zin en ziel doodende, en de *energie* van levenskracht en denkvermogen ondermijnende, kunſten in ſtaat zij, den lijder *op het gevoel af* den ſtand des wijzers van een flechts oppervlakkig betast, of menigwerf niet eens betast, zakuur-

muurwerk naauwkeurig te doen bepalen; of de ongelukkige, gedurende de ziekelijk overheerſchende werking eener lijdelijke verbeeldingskracht, zoo als GMELIN getuigt, eene zorgvuldig (?) bedekte kaart, hem tegen de hartkolk gehouden, wete te onderſcheiden; met ſtijf toegebondene oogen *vreemde* en *hem onbekende* geſchriften kunne lezen, wanneer men hem die tegen de hartkolk, of zelfs wel op een' afſtand daarvan, voorhield, ja wat meer is, al waren de voorwerpen ook door een' muur van hem afgeſcheiden; of hij kunne weten, wat zich in de zakken van elken omſtander bevinde; of hij kunne geächt worden duizend andere en ſoortgelijke goochelarijen meer te doen, wier optelling mij ruim zoo walgelijk ware als de wederlegging van dat geſnap, — zie, laat ik toch om zulke beuzelarij en zoo vele onbeſchaamde aanvallen op het menſchelijk verſtand den koſtelijken tijd niet verkwisten! — Het fabeltje van de kunſtgrepen, welke men bij 't magnetiſeren in 't algemeen, en in 't bijzonder door tuſſchenkomst van metalen geleiders, door zink, lood, zilver, glasplaten, enz. zou hebben in 't werk geſteld, zou ten hoogſte eenige *galvaniſche* oorzaak kunnen hebben; doch ook dit zou mij uit de behandeling moeten blijken, en, ware die niet bevredigend, dan zegge men wat men wil, ik verklaar al die vertellingen voor uitwerkſels van een *excentriek* brein, voor beuzelarij en logentaal! — Ik waag bij deze magtſpreuk niet het geringſte, mijn Vriend! Gij weet, ik ben op ſoortgelijke dingen gevat; de kunſtenaar kome, en beproeve aan mij of de voorwerpen, welke *ik* daartoe uitkieze, zijne denkbeeldige kunst, en — doch wat zou het gevolg zijn? — hij beöordeelde voorzeker den een met den ander als onvatbaar voor den gewijden invloed eener hoogere vereeniging met de Geestenwereld, als *anti-magnetisch!* — Zekerlijk ſtem ik u toe, dat er daadzaken zullen en kunnen te berde gebragt worden, welke, tegen het gezond verſtand aan, de aanwezigheid van dergelijke verſchijnſels ſchijnen te bevestigen, — maar ook alleen maar *ſchijnen* te bevestigen; ik zie in het kunst-

kunstproces van den dweependen Magnetiſeur (om eens, al wat naar bedrog zweemt, ter zijde te laten) op de hoogst opwekbare en lijdelijke verbeeldingskracht van een dweepzieken lijder niets anders, dan de werking van, voor de regtbank der Rede, *twee negatieven*, waarvan het gevolg echter niets minder dan *affirmatief* is.

Heeft de lijder gedurende den *eerſten graad* voor- en onderwerpelijke kennis gehad; is die beneveld geworden ſtaande den *tweeden graad*, of den toeſtand der ſluimering; uitgedoofd in den *derden graad*, of den toeſtand des ſlaaps; is het vermogen der verbeeldingskracht en van den wil, ſtaande het verſchijnſel van den droom, na eene gedeeltelijke ontwaking der uitwendige zintuigen, in den *vierden graad* werkzaam geworden; nog een' hoogeren trap bereikt hij, wanneer hem de VIJFDE MAGISCHE KRING omvat. Door toenemende krachtsinſpanning van den Magnetiſeur en den gemagnetiſeerden, dat is: door eene voortgezette behandeling van den eerſten, zoo wel op den *phyſiſchen* als *pſychiſchen* voet, en door het voedſel; dat de laatstgenoemde min of meer willekeurig aan eene meer en meer ontvlammende verbeelding biedt, verkrijgen de *ſymptomes* van den droom eene andere en nog hoogere wijziging, en worden onder het ons bekend verſchijnſel van ware *ſlaapwandeling* (*ſomnambulismus*) duidelijk kenbaar. De ſlaapwandelaar ſtaat ook nog maar voor een gedeelte met de buitenwereld in verband: hebbende eene flaauwe kennis van de voorwerpen rondom hem, door een' gedeeltelijken invloed of eene gedeeltelijke tusſchenkomst der uitwendige zinnen; eene kennis, die zich minder dan te voren aan het vermogen van den wil onttrekt, op herinnering gegrond, en met eene gedeeltelijke terugwerking van de lagere zielsvermogens op de ſpieren verbonden is. Dit laatſte kenmerk onderſcheidt den toeſtand des ſlaapwandelens van dien der droomen; herſtellende zich gedurende het *ſomnambulisme* de vrije en willekeurige beweging der ſpieren van lieverleê, niet meer beteugeld wordende door ligchamelijk onvermogen, of traagheid in de

werk-

werkzaamheden der dierlijke huishouding. Intusschen moet men de slaapwandeling meer dan ooit bij een' zielsroes vergelijken, waarbij alleen de verbeeldingskracht het bewind voert, en aan 't onbelemmerd gebruik der hoogere zielsvermogens tijd noch gelegenheid vergunt. De hoogere *ecstasis* van den lijder, met den naam van *clairvoyance* bestempeld, bepaalt zich dus ook alleen maar tot eene denkbeeldige wereld; tot gewaarwordingen, op waan, eene duistere kennis, op eenzijdig of wederzijdsch bedrog, of op inbeelding gegrond. Kortheidshalve en opzettelijk ga ik de sprookjes van des lijders onfeilbaar bestaan en blijkbare alwetendheid gedurende dezen toestand, deszelfs *sympathetische* betrekking op den Magnetiseur, deszelfs *antipathieën* en andere fraaijigheden met stilzwijgen voorbij. Zij behooren, als zoo vele verzinsels, tot het stelsel van 't Dierlijk Magnetismus, dat, op eene echt *Gothische* wijze éénmaal in een' roes gevormd zijnde, niets beters te wenschen overlaat, dan dat men het nu ook, op hetzelfde spoor, eens nuchteren beredenere.

Onbetwistbaar zeker verkeert nu de gemagnetiseerde in een' staat van geestverrukking; maar dezelve wijkt van het spoor der wezenlijkheid te zeer af, dan dat zij mij niet zou te binnen brengen zekere patiente, die, in den ijlhoofdigen toestand eener gevaarlijke zogverplaatsing, op het spoor van den heiligen STERHANUS, den Hemel open zag, en in hare gelaatstrekken en gebaren zoo wel, als in hare woorden, de niet te beschrijven hooge kenmerken eener verheven godsdienstige verrukking ten toon spreidde. Of nu de goede lijderesse werkelijk dat heerlijk schouwspel gezien hebbe, zal wel niet behoeven onderzocht te worden.

De ZESDE of allerhoogste GRAAD van kunstmatig opgewekt *somnambulismus* is een waardig vervolg op het voorgaande; de hoogst mogelijke *potensering* (zegt de apostel) van het zenuwknoopenstelsel; de meest mogelijke *deponsering* van het hersengestel; welke beide spheren een gestadig *antagonismus* zouden onderhouden. Volgens eenvou-

di-

dige wetten van leven en levenskracht: wetten, zekerlijk, die aan de werktuigen der ſpijsvertering het goddelijk vereenigingspunt van de ziel, de bron van inwendige zelfaanſchouwing, van *profetiſche kracht* (eene *fievre de l'imagination*) en van eene alles omvattende kennis niet willen hebben toegekend; — volgens die eenvoudige wetten, herhaal ik, zoude ik het nog voortdurend verbroken evenwigt tuſſchen *ob-* en *ſubjectiviteit* van het gevoel; ik zou de nog gedeeltelijk fluimerende werking of den krampachtigen toeſtand van uitwendige zintuigen, en den overheerſchenden invloed van den alles overweldigenden inwendigen zin der verbeeldingskracht, (om dien ook eens zin te noemen!) met terugwerking op de ſpieren, als werktuigen der beweging; dit alles, maar ook niets anders, zoude ik ten grondſlag leggen mijner verklaring. — „ *Simplex ſigillum veri*"; of denkt gij er anders over, EULEPTOS? — Ik zou de ſpelingen der fantaſie, welke alleen in den *normalen* ſtaat des levens ten veiligen rigtſnoer ſtrekt van onze waarnemingen, niet in den onderbuik plaatſen; maar, derzelver beſtaan en grond mij al eens willende verzinnelijken, dien zoeken in den invloed van het zenuwvocht, als een *dynamiſchen* prikkel, op het *ſenſorium*, (waaronder ik niet alleen de herſenen, maar ook alle door het ligchaam verſpreide zenuwen en vaten begrijp) beſchouwd als eene verbindende ſchakel tuſſchen zin en ziel.

Het *magnetiſch-ſomnambulisme*, in den hoogſten graad van zoogenaamde helderziendheid, is niets anders dan de toeſtand des ſlaapwandelens, zoo als de Natuur ons dien, ten gevolge van ongeregeldheden in de dierlijke huishouding, aanbiedt. De Kunst moge er nu op brallen, zoodanigen ſtaat te kunnen doen geboren worden; het uitwerkſel, kenbaar in de ziekelijk verhoogde prikkelbaarheid des lijders en in de verkeerde rigting, welke zijne gedachten nemen, wreekt zich vroeg of laat, ja veelal terſtond, aan de verwerpelijke drijfveren van dweeperij of bedrog. Te zeer in 't oog vallend, om niet dit billijk verwijt zoo veel mogelijk te willen ontwijken, wordt ons daarom een nog hooger of

ZEVENDE GRAAD, voorbedachtelijk, als nutteloos en gevaarlijk afgeſchetst. De ſpanning van den lijder tot de hoogst denkbare hoogte gebragt wordende, zou eene volſtrekte ontſpanning, uitputting van de krachten des ligchaams en der ziele, en de akeligſte toevallen van krankzinnigheid en verlamming, naar zich ſlepen. Lang genoeg reeds heeft de Magnetiſeur met den eisch der Natuur, met de wetten van levenskracht en denkvermogen een zinneloos en gevaarlijk ſpel gedreven; eindelijk zal men haar vergunnen het evenwigt te herſtellen tusſchen eene werkelijke en denkbeeldige wereld, tusſchen wezenlijkheid en ſchijn, tusſchen zinnelijk en redelijk gevoel, en de *harmonie* der verrigtingen zal, tot zoo lang eene hernieuwde proef mogt worden in 't werk geſteld, door geen' wanklank meer van verfoeijelijke kunſten worden geſtoord.

En zie hier dan, mijn Vriend! volgens belofte, de *analytiſche* beſchrijving der in het Dierlijk Magnetismus kenbare graden; berustende, voor zoo ver derzelver verſchijnſels waarheid behelzen, op de gewone wetten van redelijkheid en levenskracht, welke men in den mensch waarneemt. Nog éénmaal zal ik mij genoodzaakt zien uw geduld en uwe opmerkzaamheid in te roepen, wanneer ik mij namelijk bevlijtigen zal, eenige beſlisſende *reſultaten* uit al het verhandelde, te dezen opzigte, af te leiden.

Geloof mij intusſchen

Uw' Vriend

PHILALETHES.

MERKWAARDIGE BIJZONDERHEDEN WEGENS GROENLAND.

Een der noordelijkſte en minst bekende landen is *Groenland*. In de tiende eeuw door *Noorweegſche* zeelieden ontdekt, werd het vervolgens vergeten; eerst in latere tijden nam er *Denemarken* bezit van. Weinige reizigers bezoeken dit afgelegen gewest, het verblijf van vorst en nevel;

en,

en; gedurende een groot gedeelte van het jaar, omringd van drijvende ijsvelden, welke den toegang tot hetzelve zeer bezwaarlijk maken. Latere narigten zijn er niet van te bekomen, dan door de handelaars en de zendelingen, die, de eersten om eenige onwisse voordeelen te behalen, de anderen om eenen weldadigen Godsdienst voort te planten, zich aan de gevaren eener onstuimige zee en aan de snerpende werking van het barste klimaat wagen. Langs dezen weg is het *Deensche* Gouvernement een naauwkeurig en gebijzonderd berigt magtig geworden, behelzende den tegenwoordigen staat van *Groenland*, waaruit wij de merkwaardigste bijzonderheden, op hoog gezag wereldkundig gemaakt, zullen overnemen, betreffende het aardrijkskundige, de natuurlijke verschijnsels, de voortbrengsels, de nijverheid, en de bevolking.

Groenland, aan *Amerika* grenzende, in zoo verre het heden bekend is, ligt tusschen negen-en-vijftig en een-en-tachtig graden noorder breedte. Volgens de *Scandinavische* kronijken, landden de *Noorwegers*, welke dit land ontdekten, in deszelfs oostelijke gedeelte. Volgens die zelfde kronijken, zagen de *Noorwegers* een land, hetwelk het bevalligste gelaat vertoonde, met planten en boomen bedekt, en hetwelk, naar zijne helder-groene kleur, *Groenland* werd genoemd. Meer dan eens heeft men getracht dat gelukkig land weder te vinden, doch telkens vruchteloos. In de plaats van boomen en planten, heeft men, langs de ganssche oostkust, niets anders gevonden dan opeengestapelde ijsschotsen, welke het geheele jaar stand houden, en de onverslagdste zeelieden afschrikken. In het westelijke gedeelte, ongetwijfeld, landden de *Noorwegers*, ontdekten zij sporen van plantgewassen, en leiden zij eenige volkplantingen aan. In het westen worden ook de vastigheden gevonden, sedert het begin der vorige eeuwe voor de walvischvangst aangelegd, en tot het drijven van eenigen ruilhandel met de inboorlingen.

Tegenwoordig telt men er veertien zulke vastigheden; de zuidelijkste, *Julianshab* genoemd, ligt op een-en-zestig

graden; de noordelijkſte, *Upernavik* geheeten, grenst, met hare onderhoorigheden, aan den tachtigſten graad. Men brengt uit *Groenland* naar *Denemarken* walvischtraan, gezouten en gedroogden visch, pelterijen en dons. Deze voorwerpen van uitvoer bedragen jaarlijks tusſchen de driehonderd-vijftig en viermaal-honderdduizend guldens. De artikelen, welke er ingevoerd worden, beſtaan in meel, hout, wolle, ſtoffen, tabak, brandewijn en ſpecerijen; zij worden tusſchen de volkplanters en de inboorlingen verdeeld, en bedragen jaarlijks ongeveer honderd-en-vijftig duizend guldens.

Te *Julianehab* gaat het meeste om, en kunnen de volkplanters van noodwendigheden best voorzien worden. Zij houden koeijen en ſchapen, en kweeken eenige peulvruchten. De berkenboomen, welke in de naburige landen groeijen, verſchaffen hun, gedeeltelijk, het noodige hout. Het blijkt, dat in den oord, in welken deze volkplanting ligt, de *Noorwegers*, voormaals, vastigheden bezaten. Men heeft er puinen van huizen en kerken gevonden, door eenige *Deenſche* Schrijvers beſchreven. Maar hoedanig is het lot der *Noorwegers* geweest? Door welk toeval is deze proeve van beſchaving te niet gegaan? Het was te *Rome*, het middelpunt van zoo vele aloude berigten, dat men ſporen eener omwentelinge, onder de Noordpool voorgevallen, ontdekt heeft. In eenen brief van Paus NICOLAAS DEN V aan de Biſchoppen van *Ijsland*, en waarvan een afſchrift nog voorhanden is, wordt vermeld, dat, omſtreeks den jare 1418, *Groenland* door eene vijandelijke vloot werd aangevallen; dat de huizen en de kerken geplonderd of verbrand werden, en dat alle de inwoners in de handen der vijanden vielen, die hen als krijgsgevangenen wegvoerden. Sommigen hebben gegist, dat deze vloot uit het land der *Esquimaux* was gekomen; waarſchijnlijker, echter, is het, dat deze vloot uitgerust werd in het noordelijke gedeelte van *Schotland*, welks bewoners, in de vierde en vijfde eeuw, verſcheidene togten van dezen aard ondernamen. Omtrent dien zelfden tijd werd *Noorwegen*, het moederland der *Groenlandſche* volkplantingen, geteis-

terd

terd door pest, oorlog en hongersnood, en kon zich met *Groenland* niet bemoeijen. Het land, aan zijn ellendig lot overgelaten, bleef gedurende tijd zonder gemeenschap met *Europa*.

Tot heden toe heeft geen geöefend natuurkundige *Groenland* doorkruist, met oogmerk om deszelfs voortbrengsels te onderzoeken. Met dit alles, sinds *Denemarken* in betrekking heeft gestaan met dit gewest, zijn er, door koopvaardijschepen, vele voortbrengsels uit de drie rijken, belangrijk voor de natuurlijke historie, aangebragt. Doch dezelve, in deze en gene bijzondere kabinetten verspreid, zijn geene gezamenlijke voorwerpen der beschouwing van geleerden geworden, bekwaam om er over te kunnen oordeelen. Dit heeft de bewindhebbers van koophandel doen besluiten tot het oprigten van een *Groenlandsch Museum*, waarin alle de merkwaardigheden, uit *Groenland* aangebragt, zullen verzameld worden.

Dat land bevat zeer hooge bergen, wier zijden en toppen voor altijd met sneeuw en ijs bedekt zijn. De berg, in de nabuurschap der volkplantinge *Gothob* gelegen, is in zee zigtbaar op den afstand van ongeveer veertig mijlen. Onder andere minerale zelfstandigheden, bevatten deze bergen *asbest* en een andere zachten en gekleurden steen, welken de *Groenlanders* tot keukengereedschap en vaatwerk fatsoeneren. Eene der rotsen heeft tamelijk rijken koper-erts geleverd; doch regelmatige aders heeft men, tot nog toe, niet kunnen ontdekken. Het eiland *Disco*, in de baai van den zelfden naam, bevat eene steenkool-mijn, welke de naburige vastigheden, sedert eenigen tijd, met groot nut, ten haren voordeele doen dienen. Onder de regering van CHRISTIAAN DEN IV verbeeldden zich eenige, meer hebzuchtige dan kundige, ontwerpmakers, zand te hebben gevonden, hetwelk goud bevatte. Zij bragten twee aanzienlijke ladingen te *Koppenhagen*, en spraken met geestdrift van hunne ontdekking. Maar hun zand, op de proef der kunstbewerkinge gesteld zijnde, bleek, niets anders dan gemeen zand te zijn. Een zeer merkwaardig verschijnsel

zijn drie warme bronnen, wier water des zomers en des winters kookt; zij liggen op het eiland *Omartok*, op zestig graden.

Hoe weinig verſcheidenheids en rijkdoms de *Groenlandſche Flora* oplevere, verdient zij, echter, opmerking. Haar beſchouwende, kan men zich overtuigen, dat de Natuur nooit iets te vergeefs voortbrengt, en dat zij met de zwakſte hulpmiddelen de kiemen der vruchtbaarheid verſpreidt. Ter zijde van de ſneeuw plukt de *Groenlander* beziën, welke, op zijne moeijelijke togten, zijnen dorst leſchen; op een dorren grond vindt hij planten, heilzaam voor de gezondheid, onder andere de *Cochlearia* (lepelblad) en de *Angelica*. Het mos is het meest algemeene voortbrengſel; drieëntwintig ſoorten heeft men er reeds van gevonden, ſommige tot verfſtoffe geſchikt, eenige zeer heilzaam in ſommige ziekten, andere, eindelijk, die tot ſpijze kunnen dienen. Tegenwoordig houdt men zich in *Denemarken* onledig, om de zoodanige in den koophandel in omloop te brengen, welke kleurdeelen bevatten, en in de fabrijken met voordeel kunnen gebruikt worden. Misſchien zal het der nijverheid gelukken, nieuwen luister te geven aan de tooiſels der weelde en aan den opſchik der ſchoone ſekſe, door middel eener plant, die langs de akelige rotſen van een poolgewest kruipt!

Onder de *Groenlandſche* dieren verdient vooral opmerking de witte beer, van wege zijne grootte, zijn lang en overvloedig haar, en zijne vraatzucht. Hij zwerft langs den oever, gretig azende op zeekalveren en visſchen. Zijn verſchijnen verſpreidt den ſchrik, en het valt niet gemakkelijk, hem te dooden of te vangen. Meer landwaarts ontmoeten de *Groenlanders*, op hunne togten, wilde rendieren, hazen en vosſen, op welke zij eene voordeelige jagt maken. Jagt maken zij wijders op wilde vogelen, vooral dezulken, die zich aan den zeekant onthouden; met veel behendigheids weten zij de eendennesten weg te nemen, om uit dezelve de kostbare vederen te verzamelen, bij den naam van noordsch dons bekend. Tot dezen tak van nijverheid

bezitten zij een uitsluitend regt, bij eene vergunning des Konings van *Denemarken*. De walvischvangst brengt hun somtijds aanmerkelijke voordeelen aan; zij houden zich daarmede onledig in gemeenschap met de *Denen*, naardien zij zelven alle de noodige werktuigen niet bezitten. Wanneer zij hun aandeel in de vangst in hunne eigene huishoudingen niet kunnen verbruiken, verkoopen zij het voor Europische waren. Minder werks maken zij van de visschvangst, niettegenstaande dezelve hun overvloed van levensonderhoud konde verschaffen; vruchteloos waren, tot heden toe, de pogingen, om hun het gewigt daarvan te doen begrijpen.

De palmboom, die de kokosnoot draagt, is de rijkdom van den *Indiaan*; het rendier, tam gemaakt zijnde, is toereikende voor alle de behoeften des *Laplanders;* de *Groenlander* vindt in het zeekalf eenen schat, die hem gewoonlijk elk ander hulpmiddel kan doen ontberen; hij doodt dit dier met pijlen, vangt het in netten aan den oever, of harpoeneert het in zee. Deze laatste handelwijze, hoe moeijelijk en gevaarlijk ook, is de meest gebruikelijke, en de *Groenlanders* oefenen er zich in van kindsbeen af. Het vleesch van het zeekalf dient hun tot spijze; zijn vet geeft hun olie ter verlichting; zijne huid verschaft hun kleederen, en overtrekfels voor hunne tenten. De beelden, onder welke zij zich het geluk eens toekomenden bestaans voorstellen, zijn, meestal, ontleend van de zeekalveren-jagt, en van de voordeelen, welke hun deze dieren aanbrengen.

Van geschiktheid tot handwerken zijn de inboorlingen van *Groenland* niet ontbloot; met veel overlegs maken zij hunne schuitjes, gelijk ook de riemen en harpoenen. In de volkplanting *Gothob* hebben zij eene soort van werkplaats, waarin zij, van den zachten steen hunner bergen, lampen, kook- en andere ketels maken. Elders ontmoet men timmerlieden, kuipers en smeden. Even vernuftig als sterk en moedig zijn de vrouwen. Op de zeetogten zitten zij dikmaals aan het roer of aan den riem. Op de landreizen verzamelen zij het voortbrengsel van de jagt; en men ontmoet

er, welke zeer groote rendieren, door hare mannen gedood, op de ſchouders dragen. In het huisſelijke leven houden zij zich inzonderheid met naaijen bezig, en maken, van het vel van wilde dieren, kleederen, voorſchooten en tabakzakjes. Deze ſtukken, altijd zeer zorgvuldig bewerkt, dragen getuigenis van haar geduld en bekwaamheid. Tot het naaijen gebruiken zij eene ſoort van garen, van de pezen van zeedieren gemaakt.

Van wege de levenswijze der *Groenlanders* valt het bezwaarlijk, de hoegrootheid der bevolking naauwkeurig en in de bijzonderheden te bepalen. Zoo veel, intusſchen, weet men met zekerheid, dat er eene ontzettende oneevenredigheid plaats heeft tusſchen het getal der bewoneren en de uitgeſtrektheid des gronds. In dit uitgebreide gewest, hetwelk, van het zuiden naar het noorden, eene ruimte van tusſchen de vijf- en zeshonderd mijlen beſlaat, had men ſlechts vijfduizend en eenhonderd perſonen van beide ſekſen geteld omtrent het einde der vorige eeuwe, en in den aanvang der tegenwoordige telde men er ongeveer zesduizend, de volkplanters, ten getale van tusſchen de twee- en driehonderd, daaronder begrepen. Voetſtappen van menſchen ontmoet men alleenlijk op de kusten en in eenige belendende oorden. Het binnenland is eene onmetelijke woestijn, alwaar de elementen alleen hunne werkzaamheid en kracht oefenen. Misſchien, echter, zullen de nijverheid en de moed in deze woestijn doordringen, om derzelver gelaat te veranderen. Reeds maakt de bevolking eenigen voortgang, en de woningen worden uitgezet. Landen, even nabij de Noordpool als een gedeelte van *Groenland* gelegen, te weten, *Ijsland*, *Finland*, het noordelijke van *Rusland*, van *Zweden* en van *Noorwegen*, zijn reeds door den landbouw ontgonnen, en zelfs in *Lapland* wordt het kouter door den grond gedreven. De mensch is met het voorregt begaafd, in alle klimaten te kunnen leven; en zijne werkzaamheden, naar gelange zij zich uitbreiden, verzachten allengs den invloed des dampkrings. De Natuur, zijne regten erkennende, wijkt voor het vermogen, welk hij allerwegen oefent,

en

en levert hem nieuwe eigendommen, zelfs in de poolgewesten, naar mate hij zich vertoont, om dezelve in bezit te nemen. Eeuwen, intusschen, zijn er noodig ter voltooijinge van zoo moeijelijke omwentelingen, en ter daarstellinge van groote uitkomsten, welke, echter, altijd zeer onderscheiden blijven van dezulken, die door den arbeid verkregen worden onder eenen zachter hemel.

(*Het overige hierna.*)

VERSLAG WEGENS HET NOG ZEER SCHAARS BEKENDE KONINGRIJK NEPAUL.

(Zijnde hoofdzakelijk getrokken uit de *Observations made during a Mission to Nepaul in the year* 1793, *by Colonel* KIRKPATRICK, in 1811 in 4to uitgegeven.)

„ Land- en Volkskennis is op zichzelve gewigtig, onderhoudend en leerzaam; wat daartoe kan bijdragen, „ behoort gemeen gemaakt te worden. Wij twijfelen des „ niet, om het volgende, over het Koningrijk *Nepaul*, in „ ons Mengelwerk, den Lezeren aan te bieden."

* * *

Geen *Engelschman* had, tot hiertoe, de bergreeks overgetrokken, welke de vallei van *Nepaul* van de noordoostelijke gedeelten van *Bengalen* afscheidt, toen, omstreeks het einde des jaars 1792, aan het *Britsche* Gouvernement in *Indië* zich onverwachts eene gelegenheid opdeed, om het gordijn, 't welk zoo langen tijd tusschen de beide landen gehangen en dezelve als vaneen gescheiden had, op te ligten.

Het Hof van *Pekin*, gevoelig geraakt wegens zekere inbreuken, door het Gouvernement van *Nepaul* gemaakt op de regten des *Lamas* van *Thibet*, dien de Keizer van *China*, eenigen tijd geleden, onder zijne bescherming genomen, of, met andere woorden, aan zich onderworpen

had, besloot, dien beleediger te straffen. Te dezen einde zond de *Chinesche* Keizer een Leger af, 't welk het gebergte van *Thibet* overtrok, en tot digt bij *Khatmandu*, de Hoofdstad van *Nepaul*, doordrong. De minderjarigheid van den *Rajah* deed het ontzette Regentschap zich bij het *Britsche* Gouvernement vervoegen, om de tusschenkomst van 't zelve te verzoeken. — Dat Gouvernement aanschouwde toen, voor de eerste keer, het zonderlinge schouwspel van eene talrijke *Chinesche* Legermagt, eene stelling beslaande, die van de hoogten van *Dhyboon* een afgelegen gezigt aanbood van de vallei van den *Ganges* en van de rijkste der bezittingen van de *Engelsche Compagnie*.

De noodzakelijkheid om den vrede met het *Chinesche* Rijksbestuur te behouden, en te waken over de belangen aan de andere zijde van *Azië*, wederhield de *Engelschen* om met krijgsgeweld tusschen beiden te komen. Dan, de Kolonel KIRKPATRICK werd, als middelaar, derwaarts gezonden, om te beproeven, of hij, door deze en gene diplomatieke schikkingen, de verschillen tusschen die beide Volken ten einde zou kunnen brengen. Dan, deze Afgezant kwam te laat. Het gevaar had het Regentschap bevreesd gemaakt, en den vrede doen sluiten op voorwaarden, hoogst ongunstig voor de onafhankelijkheid van *Nepaul*.

Het verblijf des Kolonels KIRKPATRICK in dat Rijk duurde slechts eenige weken; en had hij daarenboven het ongeluk, van een gedeelte diens tijds, door de koorts, aan huis en kamer bepaald te zijn. Dan, het weinige, 't geen hij mededeelt, ten aanzien van een Land, waaromtrent de berigten zoo schaars zijn (*), zal, houden wij ons verzekerd, de algemeene aandacht verdienen.

Ne-

(*) Sir JOHN SHORE heeft, in de *Asiatic Researches*, Vol. II, uit de waarnemingen van een' *Roomschen* Zendeling, die er eenigen tijd had doorgebragt, des iets medegedeeld. De Kolonel KIRKPATRICK schijnt dit werk niet te hebben geraadpleegd. Desgelijks heeft Dr. BUCHANAN een' togt in dit Land

Nepaul is eene dier hoogliggende en gelukkige valleijen, die, even als *Cachemire*, besloten liggen in eene groote reeks van bergen van den tweeden rang, welke zich zuid- en westwaarts uitstrekken van de reusachtige bergreeks van *Himalaya* en de hooge gewesten van *Tartarije*. Aan de oostzijde zijn de landbezittingen van de *Ghoorkhali*, of tegenwoordig regerende Familie, bepaald door *Boahtan*, of het Land van den *Deb-Rajah*; ten zuid-oosten stooten zij aan de districten van *Rungamully* en *Coochbehar*; ten noord-oosten zijn zij van *Thibet* gescheiden door de hooge bergketen, waarin de doortogten van *Phullak* en *Kooti* gelegen zijn. Ten zuiden wordt het grondgebied van *Nepaul* bepaald door de gewesten *Durbungahi*, *Tirhout* en *Ghempatum*. Ten zuid-westen ligt *Bulrampore* en *Goruckpore*; hieraan grenst het schattingschuldig Vorstendom van *Bootwal*. De grenzen van *Nepaul* ten westen raken verscheidene deelen van *Ouda*; ten noord-westen worden zij gescheiden van verscheidene districten van *Rohitcunad* door de heuvelen van *Almorah*, en worden zij daar bepaald door de heerschappijen der *Rajahs* van *Serinugur* en *Siremore*, en door gedeelten van *Thibet*, alle gelegen buiten de besneeuwde bergketen van *Himma-leh*. Het grondgebied van *Nepaul* bestaat, tusschen de oostelijkste en westelijkste grenzen, niet minder dan twaalf geographische graden; dan, zij strekken zich slechts twee graden van het noorden tot het zuiden uit: voor het grootste gedeelte is het eene slip gronds van iets min dan één graad in de breedte.

Khatmandu, de Hoofdstad van *Nepaul*, ligt op den oostelijken oever van de *Bishmutty*. Die rivier stroomt er eene *Engelsche* mijl langs. De breedte heeft weinig te beduiden; deze bedraagt nergens meer dan eene halve mijl. De meest in 't oog loopende voorwerpen zijn de houten Tempels. Deze gebouwen zijn niet bepaald in de stad, maar

Land gedaan, en, zoo men wil, deswege een zeer uitvoerig berigt opgesteld; dan, het Handschrift des Doctors is, onuitgegeven, in 't bezit van de *Oost-Indische Compagnie* gebleven.

maar ſtaan verſpreid in den omtrek, bijzonder langs de zijden van eene vierkante waterkom. Van het aantal dezer gebouwen geeft de Kolonel ons een zeer groot, ſchoon eenigzins onbepaald, denkbeeld; ſchrijvende: „Er zijn „omtrent zoo vele Tempels als Huizen, en omtrent zoo „vele Afgoden als Inwoners." — De Afgoden moeten zeer talrijk zijn, indien men ſtaat moge maken op de berekening, dat het geheele getal der *Nepaulſche* Godheden door dezen wel onderrigten op tweeduizend zevenhonderd en drie-en-dertig wordt geſteld. Behalve deze Tempels, bevat *Khatmandu* verſcheidene andere, op eene grooter ſchaal van ſteen gebouwd, met twee of drie ſchuins afloopende daken, naar boven toe verſmallende, en in punten uitloopende, die, zoo wel als eenige der bovendaken, rijkelijk verguld zijn en een ſchilderachtig voorkomen opleveren.

De huizen der ſtad zijn van ſteen, met pannen gedekt; de daken loopen naar de ſtraat af. Veelal zijn ze omgeven door houten balkons van doorluchtig ſnijwerk en van eene zeldzame gedaante; de voorgevel, in ſtede van regtſtandig op te loopen, ſteekt in eene hellende rigting uit naar de ſpanten van het dak. De huizen zijn twee, drie of vier verdiepingen hoog, en, over 't algemeen, van een ſlecht voorkomen.

Khatmandu, met de voorſteden en dorpen, zal omſtreeks 22,000 huizen bevatten; dan, de ſtad zelve, wanneer men tien menſchen voor elk huis rekent, ('t welk de Kolonel KIRKPATRICK eer te weinig dan te veel geſteld acht) heeft niet meer dan 50,000 inwoners.

De daar op volgende meest belangrijke ſteden zijn *Paln*, *Bhatgong* en *Khirtipoor*; de te onderbrenging van de laatstgemelde plaats kostte den *Ghoorkhali* zoo veel moeite, dat, uit wraak wegens den wederſtand der inwoneren, aller mannen neuzen werden afgeſneden. Deze ſchrikkelijke daad van wreedheid gebeurde ſtaande het verblijf des *Roomsch-catholijken* Zendelings, van welken wij hier boven in eene aanteekening melding maakten; en de Kolonel KIRKPATRICK werd, na een tijdsverloop van drieëntwintig jaren,

aan

aan deze gebeurtenis herinnerd, daar zoo velen der mannen, beſtemd tot het dragen hunner reisgoederen over het gebergte, van hunne neuzen beroofd waren. Om de geheugenis dezes ter ſtraffe uitgevoerden togts te bewaren, beval de tuchtiger, dat de naam der ſtad zou veranderd worden in *Naskata-poor*, zoo veel beteekenende als *de ſtad der mannen zonder neus.*

Het noordelijkſte gedeelte van *Nepaul* ligt op de breedte van 27 en een' halven graad. Nogtans geniet deze vallei (in ſommige opzigten) de luchtsgeſteltenisſe van eenige der zuidelijke deelen van *Europa.* De toppen der omringende bergen zijn, gedurende den winter, verſcheidene dagen lang beſneeuwd; en nu en dan valt er ſneeuw in de vallei zelve. Eene ruige vorst bedekt veelal den grond in dat ſaizoen; doch, ſchoon de koude ſterk genoeg is, om, nu en dan, voor drie of vier maanden, ſtilſtaande wateren te doen bevriezen, blijven de rivieren nogtans onbevrozen. — *Nepaul* ſchijnt deze gunſtige luchtsgeſteldheid geheel verſchuldigd te zijn aan de groote hoogte, waarop het gelegen is: want, liggende in de nabuurſchap van een gewest, in nimmer ſmeltende ſneeuw begraven, wordt de luchtsgeſteltenis weinig daardoor aangedaan; en, behalve de beſchutting, welke ontſtaat van de tusſchen beiden liggende bergen, verzekert men, dat de *Himma-leh*, of Noorde-wind, in dit dal niet waait, uitgenomen nu en dan bij zeer kortſtondige vlagen. — De hoogte van *Nepaul* boven het oppervlak der zee kan, uitwijzens den barometer, niet minder zijn dan 4000 voeten; en echter rees de thermometer, ſtaande het verblijf des Kolonels KIRKPATRICK, eens tot 87 graden. Kort na zonneopgang ſtond de thermometer gewoonlijk tusſchen de 50 en 54 graden; nooit lager dan 47. 's Avonds ten negen ure teekende hij van 62 tot 66. De gemiddelde luchtswarmte was eenige dagen 67 graden. De jaarſaizoenen van *Nepaul* ſtaan omtrent gelijk met die van *Opper-Hindustan.* De regentijd valt er iets vroeger in, en begint in het zuid-oostelijkſte gedeelte; doorgaans valt er veel waters, en de regentijd eindigt te midden van Wijnmaand.

In

In den regentijd overſtroomen de rivieren dikwijls de oevers.

Van de luchtsgeſteldheid van *Nepaul* gewagende, moeten wij ons niet bepalen bij de vallei. Eene reis van eenige weinige uren buiten dezelve doet, bij het beklimmen der bergen, eene zeer groote verandering van luchtsgeſteltenisſe ondervinden. In den tijd van drie of vier dagen kan men (van *Noakote* naar *Khenoo* trekkende) de hette van *Bengalen* voor de koude van *Rusland* verwisſelen. Het is niet onwaarſchijnlijk, dat een kort verblijf in *Nepaul*, in alle ongeſteldheden, welke uit verzwakking voortkomen, even veel baats zou toebrengen als eene reis naar *Europa*; en de lijder zou het onſchatbaar voordeel genieten, om van de eene temperatuur tot de andere over te gaan, tot dat hij die had aangetroffen, welke voor zijnen toeſtand best geſchikt was. Er zijn misſchien ſlechts weinige gevallen, die het voor eenen zwakken en ziekelijken noodig zouden maken, om, in den winter, eene hooger luchtſtreek te zoeken dan die in de vallei *Chitlong*, of, in den zomer, eene meer veerkrachtige lucht, dan hij op den top van den *Chandraghiri* zou inademen; een top, waar de van zelve voortkomende vruchten zijn de framboos, de moerbezie, de walnoot en de perzik. Te dezer hoogte zouden waarſchijnlijk de vruchten en moeskruiden van *Europa* wel voort willen.

De gezondheid dezer hoogere bergtoppen wordt geſtaafd door het friſſche gelaat der bewoneren. De koorts, hier onder den naam van *Owl* bekend, bepaalt zich tot de laagſte valleijen: dit is het geval niet van de keelgezwellen, in *Hindustan* bekend onder den naam van *Ghaigha*, en in *Nepaul Ganoo* genaamd, welke dezelfde kwaal ſchijnt als de *Goitre* in het *Alpiſche* gebergte. Deze *Goitres* in *Nepaul* worden door velen aldaar gehouden voor het uitwerkſel van de inbeelding der zwangere vrouwen, die geſtadig het onaangenaam gezigt hebben van de uitſtekende kaken der apen; van welk gedierte het gedeelte *Gorjaſirre* krielt, en welker wegjaging of dooden voor eene ſchreeuwende goddeloosheid zou gehouden worden.

Het

Het was voorheen een ſterk heerſchend begrip der *Hindustanners*, dat in *Nepaul* goudmijnen voorhanden waren. Dan, het is thans vrij duidelijk bewezen, dat de *Nepaulſche* gewesten geen goud opleveren, uitgezonderd eene zeer kleine hoeveelheid, gezift uit het zand van zekere beken, die door dit land vloeijen. Doch, ſchoon *Nepaul* geene goudmijnen hebbe, vindt men andere metalen in dit land. Het ijzer van *Nepaul* is overheerlijk. Aan koper is geen gebrek.

Over 't algemeen zijn de huizen in *Nepaul* van gebakken ſteen gebouwd; dewijl het gebruik van anderen ſteen (ſchoon men dien niet van verre zou behoeven te halen) onbetaalbare kosten zou veroorzaken in een land, waar men van geene wagens kan gebruik maken, of iets te water vervoeren. Van hier, dat, niettegenſtaande den grooten overvloed en verſcheidenheid van ſteenen, tot bouwen geſchikt, welke men in het omgelegen land ontdekt, waaronder eenige ſoorten van marmer en jaspis, een ſteenen gebouw alhier veel zeldzamer is dan in *Bengalen*. Men zegt, dat er een groote voorraad van rotskristal digt bij *Ghoorkha* gevonden wordt. Kalk en leiſteen zijn overal overvloedig. Nogtans zijn er geene kalkovens: tot kalk bedient men zich doorgaans van klei, welke de ingezetenen willen dat in hun vochtig gewest beter is dan ſteenkalk.

Het vee van *Nepaul* ſchijnt, over 't algemeen geſproken, niet beter, dan 't geen men in *Bengalen* en de hoogere gewesten aantreft. De honig, die er valt, is voortreffelijk; dit kan men niet zeggen van de kool en erten, zijnde de éénige moeskruiden, welke men er aantreft, en beide verre van de beste ſoort. Dan, onder de voortbrengſelen van dezen anders milden grond moet men tellen de *Tooral*, eene ſoort van *Tam*, en de *Kuraila*, eene ſoort van wilde asperſie. Deze maken een groot gedeelte uit van het voedſel der gemeenſte ſoort van inwoners.

(Het vervolg en ſlot hierna.)

EENVOUDIG DOCH TREFFEND VERHAAL VAN DE VROEDVROUW, WELKE HENDRIK DEN IV ZIJN EERSTE KIND BRAGT.

Heeft de lezer, gelijk wij zeker ſtellen, over gene ſtijve Etiquette vaak de ſchouders opgehaald, welke iederen waarlijk grooten Monarch even zoo lastig als zijnen onderdanen, en ſlechts door dezulken is uitgevonden en nagevolgd, wien hun eigen gevoel zeide, dat zij geene aanſpraak op *vrijwilligen* eerbied te maken hadden; dan zal bij de volgende beſchrijving, het treffend tegenbeeld daarvan, dat medelijdend ſchouder-ophalen in eene aangename roering verkeeren. Het betreft HENDRIK DEN IV, dezen als Koning en als mensch even beminnelijken man, die zijnen roem nimmer in verwoesten, of zijn genoegen in ellendige vleijerijen vond; die, in plaats van gene, zijnen landlieden zeer onverſchillige, eer, honderd of duizend vierkante mijlen meer tot *Frankrijk* te rekenen, liever eenen ieder *een hoen in den pot* te verſchaffen zocht; wiens beeldzuil neergeſmeten en nog *niet weer opgeregt*, wiens ontwijd gebeente uit het graf *naast* de kerk van *St. Denis*, waar een eerlijk grijsaard hetzelve begroef, nog niet weer in den prachtig herbouwden tempel is bijgezet geworden. Deze HENDRIK, wien nog heden de nakomelingſchap met verrukking noemt, wist niets van Etiquette, legde nooit eene koude ſchors om zijn hart. Trouwens, hij *had* ook een hart; hetzelve ſprak uit elke zijner handelingen; het ſpreekt luid uit het volgend verhaal eener *Vroedvrouw*, die hem zijn eerſte kind bragt. Zij heette BOURSIER, en liet haar kunſteloos berigt te *Parijs* in 1625 drukken. Een uittrekſel uit dit geſchrift zal geenen lezer van gevoel vervelen. De goede vrouw moge zelve ſpreken.

*

Toen de Koningin van haar eerſte kind zwanger was, wilde de Koning, dat de oude Madame DUPUIS haar in de verloſſing zou bijſtaan, omdat zij hem van eenige aanzienlijke dames was aanbevolen; maar de Koningin wilde niets van haar hooren. Mij was nog niet ingevallen, dat *mij* zulk een geluk beſchoren was. Mevrouw DE THOU, mijne begunſtigſter, kwam op de gedachte, zeggende: „ De eerſte en noodwendigſte eigenſchap eener Vroedvrouw is, dat zij der kraamvrouwe behage." Ik werd voorgeſlagen, ten minſte als hulp voor de oude zwak-

zwakke DUPUIS. Doch de Koning verklaarde toornig, dat men zijn misnoegen zou opwekken, zoo men met de Koningin daarvan ſprak. Er werd nogtans van geſproken; ik moest verſchijnen; de Koningin zag mij eene poos lang ſtrak aan, zeide geen woord, en ging heen. Des anderen daags liet zij mij zeggen: niemand dan ik zou haar verloſſen. Intuſſchen hoorde ik veertien dagen lang niets verder, dan dat het Hof alle toerustingen tot de reis naar *Fontainebleau* maakte, waar de Koningin haar kraambed zou houden, en dat ook de oude DUPUIS zich daartoe gereed maakte. Op zekeren avond had de Koning weer van haar geſproken, doch de Koningin het hoofd geſchud, en verklaard: „Ik houd niet van DUPUIS." — Hij ſtond verſteld, vroeg angſtig na, hoorde mij noemen, liet zijne artſen roepen, vernam naar mij, zond naar Mevrouw DE THOU, verlangde de getuigenis van twaalf dames, die zich van mijne hulp hadden bediend, en liet zich eindelijk te vreden ſtellen. Ik moest bij de Koningin komen. Zij zeide, dat zij mij verkozen, en nog nooit in eene eigene keus misgetast had. Zij beval, in mijne tegenwoordigheid, den Hofbehanger, een bed voor mij gereed te houden; en mij, mijnen koffer te pakken, doordien ik haar binnen drie of vier dagen vergezellen zou. Des anderen morgens moest ik haar aan het bed bezoeken, om haar te zeggen, of zij een' zoon of eene dochter zou baren! Ik profeteerde haar een' zoon. — Op de reis naar *Fontainebleau* zat ik bij haar in den wagen, met eenige dames; en meester WILLEM, de Hofmr, zat mede op den bok.

De togt werd in twee dagen afgelegd. Het nachtverblijf was te *Corbeil* in *eene herberg*, waar ſlechts *eene eenige, kleine, lage, met rook opgevulde kamer* voor de Koningin was. Ik en de kameniers ſliepen in een' hoek, die ſlechts door een' dunnen kleiwand van het bed der Koningin was afgeſcheiden. [Men vergelijke toch in gedachten deze wijze van reizen der *Gemaalinne van* HENDRIK DEN GROOTEN met den hedendaagſchen omſlag!] Des middags werd te *Melun* gegeten, bij den Heer DE LA GRANGE-LE-ROI, waar *in het geheel geene meubelen* waren, en waar men zich, in plaats van haard, ſlechts van eenige ſteenen bedienen moest.' Het was tegen het einde der maand Augustus en niet warm. Gelukkigerwijze had men drie takkebosſen en drie ſtukken hout ontſtoken. De Koningin ſtond met den rug naar het vuur; de takkebosſen, die zeer dik waren,

ren, rolden naar beneden, haar op de hielen, en zouden haar zeker omver geworpen hebben, zoo ik niet tusschen beiden ware gesprongen. Dit was de eerste dienst, dien ik zoo gelukkig was haar en den toekomenden Koning te bewijzen.

In *Fontainebleau* volgde ik de Koningin in hare kamer, welke ik van nu af aan niet verliet, dan om te eten en te drinken, of te slapen: Mejufvrouw DE LA RENOUILLIERE zeide mij in haren naam: wanneer de bevalling naderde, moest ik mij door niets van het stuk laten brengen, daar het wellig gebeuren kon, dat de begunstigers der oude DUPUIS mij allerlei in den weg zouden leggen, om mij in de war te brengen; doch zij zou nooit aan mijne bekwaamheid twijfelen; ik moest maar met haar omgaan als met de armste vrouw in het Koningrijk, en met haar kind als met dat van den armsten man. — Dikwijls herhaalde zij de vraag: of zij een' zoon of eene dochter hebben zou? — en daar hare kleur zoo schoon, haar oog zoo helder was, zoo beloofde ik haar telkens een' zoon. — De Koning was van huis, en bleef ongeveer vier weken uit. Gedurende dezen tijd deed *Madame* (des Konings zuster) al het mogelijke om der Koninginne den tijd te korten. Er werden balletten gedanst; men reed op de jagt; de Koningin liet zich als toeschouwster in een' draagstoel derwaarts brengen; ik moest met *Madame* rijden, om in geval van nood terstond bij de hand te zijn.

Acht dagen vóór de bevalling kwam de Koning van *Calais*: Alles was vrolijk, slechts ik was beschroomd, want hij had mij nog niet gezien: „ *Ma Mie*," zeide hij tot zijne Gemalin, als hij mij in het oog kreeg, „ is dat uwe Vroedvrouw?" — Ja. — „ Nu, zij ziet er maar uit, om u goed te bedienen." — *ô, Gewis! ik bedrieg mij nooit in mijne keus.* — „ *Ma Bonne*," zeide hij vervolgens tegen mij, „ doe uw best; gij hebt wat gewigtigs ondernomen." — *Sire*, ik hoop met Gods genade. — De Koning kwam bij mij, en zeide mij allerlei plagerijen. Dit kwam, omdat hij bij de bevalling der Hertogin VAN BEAUFORT was tegenwoordig geweest, en destijds de oude DUPUIS zeer vrij met hem gesproken had; dus meende hij, dat alle Vroedvrouwen het even zoo moesten maken. Hij raakte mijne hand aan, en zeide: „ Nu? Gij antwoordt mij niets?" — Ik was in schrikkelijke verlegenheid. Gelukkig trad juist de Hertog VAN ELBOEUF binnen, en riep, als hij mij gewaar werd, hij verheugde zich

mij

mij daar te vinden. — „ Hoe, Neef!" zeide de Koning; „ gij kent mijne vrouws Vroedvrouw?"

„ Ja wel, *Sire*; de mijne is door haar zeer gelukkig verlost."

Nu liep de Koning naar de Koningin: „ *Ma Mie! ma Mie!* Daar is mijn Neef ELBOEUF, die kent uwe Vroedvrouw, en prijst ze. Dat is mij lief; dat geeft mij goede hoop."

Den anderen dag zeide mij de Koningin, dat, zoodra zij zou bevallen zijn, zij wel aan mijn gezigt zou zien, of het kind een knaapje of een meisje was. Ik bad Hare Majesteit daarop toch geen staat te maken, omdat het gevaarlijk was in zoodanige oogenblikken vreugde of ontevredenheid te doen blijken. Ik verzekerde, dat ik in allen geval een ernstig, treurig gelaat zou toonen. De Koning trad juist binnen, en wilde weten, waarvan wij gesproken hadden. Toen hij het vernomen had, zeide hij lagchende: „ Ja ja, *zeggen* zal zij het niet; als het een jongen is, maar zij zal het uit alle kracht *uitschreeuwen*; want er bestaat geene vrouw op de wereld, die in zulk een geval zou kunnen zwijgen." — Ik bad Zijne Majesteit te gelooven, dat ik nogtans dit vermogen over mijzelve zou hebben, daar de gezondheid der Koningin, en te gelijk de eer mijns geslachts, op het spel stond. — Mejufvrouw DE LA RENOUILLIÈRE trok mij terzijde, en verzocht mij, haar bij de bevalling een onmerkbaar teeken te geven, om, zoo het kind een knaapje was, de eerste te zijn, die het den Koning boodschapte. Ik sprak met haar af, dat ik, bij een' zoon, het hoofd voorover buigen, en, bij eene dochter, het achterwaarts werpen zou. Terstond daarop kwam GRATIENNE, de tweede kamenier, en verlangde denzelfden dienst van mij. Ik werd verlegen. Zij merkte de reden, want zij had mij met *Mademoiselle* DE LA RENOUILLIÈRE heimelijk zien spreken. „ Het is wel," zeide zij, „ ik wil u geen verschil met mijne oudste kameraad op den hals halen; ik begeer slechts, dat gij, bij de geboorte van een' knaap, mij luide toeroept: „ Mijne dochter! warm mij spoedig een laken." Dit beloofde ik.

Den 27sten September, te middernacht, zond de Koning naar mij, wijl de Koningin zich kwalijk bevond. Ik meende in den beginne, dat men mij slechts plagen wilde, zoo als reeds meermalen gebeurd was; maar de kamerdienaar, PIERROT, drong mij zoo sterk om haast te maken, dat ik naauwelijks tijd had om mij in te rijgen. Als ik bij de Koningin kwam, riep de Ko-

ning mij tegen: „ Spoedig! spoedig! mijne vrouw is krank; zij lijdt groote pijn; zie, of zij niet bevallen zal?" — Ik bevond terstond, dat haar uurtje gekomen was. Toen sprak de Koning: „ *Ma Mie*, ik heb u reeds dikwijls gezegd, dat de Prinsen van den bloede bij uwe bevalling tegenwoordig moeten zijn; alzoo bid ik u, besluit daartoe, want uwe en uws kinds toekomstige grootheid hangen hiervan af."

De Koningin antwoordde: zij zou alles doen, wat hem aangenaam was.

„ Ik weet wel," hernam de Koning, „ dat gij alles wilt, wat ik wil; maar ik ken u, gij zijt bloode en schaamachtig, en ik vrees, wanneer gij u daarboven niet verheffen kunt, dat uwe verlossing er door verzwaard zal worden. Daarom bid ik u nogmaals, maak u niet verlegen; het is nu eenmaal de voorgeschrevene form."

De Koningin had hevige weeën. Bij iedere vlaag hield haar de Koning vast, en vroeg mij, of het nu tijd ware de Prinsen te laten komen? — Ik antwoordde, ik zou het hem wel zeggen als het tijd was. Doch na één ure werd hij ongeduldig en zond naar de Prinsen CONTI, SOISSONS en MONTPENSIER. Gedurende dat hij hen verwachtte, zeide hij schertsende: „ Wie nog nooit drie Prinsen van den bloede in de grootste verlegenheid gezien heeft, die kome slechts hier, ik zal ze hem toonen. MONTPENSIER, vrees ik, zal in onmagt vallen; want hij kan niemand zien lijden." — Zij kwamen alle drie tegen twee ure. Doch als de Koning hoorde, dat het oogenblik nog niet zoo nabij was, zond hij ze weer heen, met verzoek, zich op de eerste boodschap gereed te houden. Ook de lijfartsen werden geroepen, en bleven in het zijvertrek.

Intusschen was de groote zaal, naast des Konings vertrekken, in orde gebragt. Daar stond een groot ledekant van rood fluweel, waarnevens het kraambed; twee gordijnen, een groot en een klein, die aan den zolder opgerold waren, werden neergelaten, het groote als eene tent met dikke touwen aan vier hoeken vastgemaakt. Hetzelve was van fijn Hollandsch linnen, hield wel twintig el in den omtrek, en in deszelfs midden bevond zich het kleinere, waaronder men het kraambed zette, en de Koningin er in legde. Een zetel, stoelen en tabourets werden gebragt voor den Koning, *Madame* en Mevrouw DE NEMOURS, ook de kraamstoel met rood fluweel bekleed. Tegen vier ure des mor-

morgens mengde zich een heftig koliek onder de weeën, en verhinderde de bevalling. De artsen werden geroepen. Zij vroegen mij, wat ik doen zou, indien ik er alleen was? — Ik noemde hun de middelen, welke ik voor heilzaam hield, en zij schreven dezelve terstond voor. De reliquien der heilige MARGARETHA lagen op eene tafel, en twee geestelijken baden onophoudelijk bij dezelven.

De weeën duurden twee-en-twintig en een vierde uur. De Koningin bewees, tot verbazing aller toeschouwers, eene buitengewone standvastigheid. De Koning week bijkans geen oogenblik van haar, en, wanneer hij nu of dan daartoe genoodzaakt werd, zond hij elke minuut, om naar haar te vernemen. Ik merkte, dat zij zich van schreeuwen onthield, en verzocht haar dit niet te doen, opdat haar *de borst niet opzwol*. Terstond riep de Koning: „ Schreeuw, schreeuw, *ma Mie!* anders zwelt u de borst." — De Koningin wenschte op den stoel te bevallen; de Prinsen zaten tegen haar over onder de groote tent, ik voor haar op eene bank. Eindelijk haalde ik den *Dauphin*, en verbergde hem terstond in windselen en lakens, zoodat buiten mij niemand wist, van welk geslacht het kind was. Daar het zeer zwak was, omdat het lang had geleden, zoo vorderde ik van mijn' kamerdienaar wijn; men bragt mij eene flesch en een' lepel. De Koning kwam bij mij. „ *Sire*," zeide ik, „ zoo het een ander kind ware, zou ik wijn in den mond nemen, en het dien inspuiten, omdat het zwak is." Terstond nam de Koning de flesch, zette ze mij zelf aan den mond, en riep: „ Doe dat, *ma Bonne!* doe als met ieder ander kind." Nu nam ik een mondvol wijn, blies dien het kind in, en het kwam oogenblikkelijk tot zichzelve.

Thans deed het mij zeer, te zien, dat de Koning treurig van mij ging en zich voor den schoorsteen plaatste. Ik zocht met de oogen LA RENOUILLIERE, om haar het afgesproken teeken te geven; maar zij warmde juist het groote bed. Nu merkte ik de loerende GRATIENNE, en riep haar toe: „ Mijne dochter! warm mij spoedig een laken." — Op het oogenblik liep zij naar den Koning, en wenschte hem geluk. Doch hij voerde haar tegen: „ Zoo het een jongen ware, zou ik het BOURSIER al lang aan het gezigt gezien hebben." — „ Het is evenwel een zoon," beweerde GRATIENNE. Thans kwam ook LA RENOUILLIERE er bij; ik gaf haar het teeken;

zij nam haastig hare kap af, maakte voor den Koning eene diepe reverentie, en verzekerde Zijne Majesteit, zij had het afgesproken teeken van mij ontvangen, het was wis en waarachtig een zoon.

Nu kregen des Konings bleeke wangen hare kleur terug. Hij kwam bij mij, en fluisterde mij in het oor: „ Is het waar, Vroedvrouw? is het een zoon?" — Op mijn bevestigend antwoord zeide hij: „ Wees op uwe hoede, geef mij geene korte vreugde, dat ware mijn dood!" — Ik ontblootte den kleinen Prins een weinig, doch zoo, dat de Koningin het niet gewaar werd. Thans hief de goede vader zijne handen ten hemel, en tranen liepen hem over de wangen, zoo groot als erten. Vervolgens vroeg hij mij: of ik zijne vrouw reeds iets daarvan gezegd had? — Ik verzekerde van neen, doch bad hem er omzigtig mede voor den dag te komen. — Hij liep naar de Koningin, kuste haar, en zeide: „ *Ma Mie*, gij hebt veel pijn uitgestaan, doch de barmhartige God heeft onze wenschen verhoord, wij hebben een' schoonen jongen." — De Koningin vouwde hare handen, hief de oogen ten hemel, schreide, en viel in onmagt. Doch de Koning merkte het niet eens; want reeds liep hij van den een naar den ander, omhelsde de Prinsen bij de rij af, rukte alle deuren open, en liet binnen komen, wie maar wilde, wel tweehonderd menschen, zoodat men zich in het geheel niet roeren kon, om slechts even de Koningin in haar bed te dragen. Als de Koning gewaar werd, dat ik zeer verdrietig daarover werd, klopte hij mij op den schouder, en zeide: „ Stil, stil, Vroedvrouw! word niet boos: dit kind behoort allen; allen moeten zich met mij verheugen." Al wat tot het Hof behoorde, bragt hij zelf bij den jongeboren, dreef ze vervolgens weg, om voor anderen plaats te maken, en allen kusten zich onderling naar hartelust; ja de vreugde was zoo groot, dat ik zelfs dames van hoogen rang gezien heb, die hare bedienden omarmden.

Zoodra de *Dauphin* gewasschen, gezwachteld was, en de Koningin hem teederlijk aan hare borst gedrukt had, werd hij op de voor hem bestemde kamer gebragt, welke van nu af aan geen oogenblik ledig werd; want naauwelijks had de Koning eenen hoop menschen binnengeleid, of reeds bragt hij eenen anderen. Zijn bed liet hij nog denzelfden avond maar dat der

Ko-

Koningin opſlaan, en of zij al beducht voor zijne gezondheid was, zoo wilde hij haar toch volſtrekt niet meer verlaten.

Eenige dagen hierna ging ik den *Dauphin* bezoeken. Ik vond de kamer vol Prinſen en Prinſeſſen, en wilde terug treden; doch de Koning riep: „ Binnen maar! binnen maar, Vroedvrouw! voor u zijn de deuren hier niet geſloten. *Ventre faint gris!*" voer hij voort, terwijl hij zich tot de overigen keerde, „ ik heb van mijn leven menigen braven kerel gezien, in den krijg en elders; maar nooit zulk een gereſolveerd wijf, als dit. Heeft zij niet mijn' zoon met een zoo koel gezigt op haar' ſchoot gehouden, als of het een ander kind ware? Zekerlijk had zij het beloofd; maar het was toch een *Dauphin*, en ſedert tachtig jaren was geen *Dauphin* in Frankrijk geboren. Nu, gij zult ook in het vervolg niet anders heeten dan *mijne welberadene*. (ma reſolue)."

Goede Koning! mogten uwe reliquien, in plaats van die der heilige MARGARETHA, op de tafel van elken Monarch liggen! en ieder zijne oogen op dezelven werpen, zoo dikwijls de ſchaamte hem bekruipt, *een mensch te zijn.*

DE GELDVERLOOCHENING, OF DE SCHOONSTE VROUW VAN BERLIJN. Door Mevrouw ISABELLE DE MONTOLIEU.

(*Zedelijk Verhaal.*)

Bij de twintigduizend kroonen, KAREL, zeide de rijke AHLER tot zijnen zoon; dat is evenwel eene mooije ſom, en ik moet u zeggen, dat ik bezwaarlijk kan beſluiten, van deze erfenis af te zien. Wij zijn reeds rijk genoeg, zegt gij, en deze aanwas van rijkdom zoude ons niet gelukkiger maken. Ik erken deze beide waarheden; maar het is ten minſte der moeite waardig om er onze gedachten over te laten gaan, en ons niet bloot te ſtellen aan een te laat berouw, door aldus eene weldaad te verwerpen, welke God ons zendt. Denk er ernſtig over, zoon!

Neen, vader! antwoordde de jongeling vurig; ik ben wel verzekerd, er nimmer berouw van te zullen hebben. Ik heb, dank zij uwer goedheid, meer geld dan ik kan verteren, en...

Ja, ja, ik weet het wel; veel gelds te verteren, valt niet in

uwen ſmaak; eer moet ik er u toe aanſporen, dan u terughouden; liever zoude ik zien, dat gij vertooning maaktet met onzen rijkdom, dan dat gij uw geld heimelijk beſteedde; tot goede werken, wel is waar; maar wie weet er iets van? Gij gelijkt naar wijlen mijne moeder; zij was in haar huis een voorbeeld van orde en zuinigheid, hield niet van pracht en weelde, veroorloofde zich geenerlei grilligheid, en haar eenig vermaak beſtond in weldoen aan de genen, die gebrek leden; hare beurs ſtond voor alle hare vrienden en voor alle ongelukkigen open. Maar, om dit vermaak te genieten, ſchaadt de overvloed van goederen niet, en hoe meer men heeft, zoon...

Hoe minder men geeft, voegde KAREL er glimlagchende nevens. Hebt gij niet dikmaals opgemerkt, vader, dat overmaat van rijkdom het hart verhardt? Men is dan zoo verre verwijderd van den behoeftige, dat men niet meer aan zijne armoede denkt; en er zijn er evenwel, waar men dit het minst zou vermoeden. *Dit* gevaar is het inzonderheid, waaraan ik mij niet wil blootſtellen. Indien het waar zij, gelijk gij zegt, dat ik het geluk heb naar mijne goede grootmoeder te gelijken, wil ik niet rijker zijn dan zij, uit vreeze dat die gelijkenis mogt verminderen.

Gij *zijt* reeds veel rijker, antwoordde de Heer AHLER met eene houding van weltevredenheid. Mijn grootvader leide den grond van onzen rijkdom; mijn vader verdubbelde dien, en ik heb hem verdriedubbeld. Gij zijt mijn eenig kind, en, indien gij op denzelfden voet blijft voortleven, zult gij niet de helft van onze inkomſten verteren. Daarom, handel met deze erfenis zoo als gij goedvindt, ik laat die aan u over; bedenk echter, dat gij misſchien niet zoo onverſchillig zijn zoudt omtrent het geld, indien uwe geneigdheid omtrent eene andere zaak kwame te veranderen, zoo als gij weet dat ik dikwijls heb verlangd.

Omtrent welke zaak, vader? vroeg de jongeling eenigzins verlegen.

Hoe kunt gij dat vragen? dat verſtaat zich van zelf: omtrent het huwelijk. Gij weet, hoe veel vermaaks gij mij zoudt doen met er uwe gedachten over te laten gaan; maar gij ſchijnt een vast beſluit te hebben genomen, ongehuwd te willen leven en ſterven.

Ik verzeker u, vader, antwoordde KAREL zuchtende, dat, hoedanig mijn gedrag te dezen opzigte moge geweest zijn, ik geen bepaald beſluit heb genomen.

Het

Het zoude u ook zeer kwalijk ſtaan, zoon. Eene ijdeltuitſge en kleinverſtandige vrouw had u door hare ſchoonheid verleid; zij heeft u verlaten om eenen medevrijer, die haar een' luisterrijker ſtand beloofde. Vier jaren zijn er ſedert verloopen. Is dit eene genoegzame reden, om niet aan een ander meisje te denken? Bedenk, dat gij naar de dertig jaren loopt, en dat ik.... Maar ik zal hierop niet meer aandringen, en handel gij met deze twintigduizend kroonen zoo als gij goedvindt. Één ding zal ik u ſlechts verzoeken. Al voorlang betuigdet gij uw verlangen om *Berlijn* te zien; ga er eenige maanden vertoeven: gij zult u omtrent deze erfenis laten onderrigten; gij zult er naar vernemen, of de andere bloedverwanten verdienen hetgene wij voor hen willen doen; ik ken hen in het geheel niet, naauwelijks zelfs bij naam; naar hetgene gij daar ter plaatſe zult vernemen, zult gij een beſluit nemen zoo als u goeddunkt; op u moest deze erfenis komen; van nu af laat ik het aan u over, om er over te beſchikken; maar mijn wil is, dat dezelve wél beſteed worde.

Vast beraden was de jonge AHLER, de erfenis aan de onbekende bloedverwanten af te ſtaan, het zij ze het verdienden of niet, indien zij dezelve noodig hadden; en hij had volkomen gelijk. De verre neef, van welken hij geërfd had, was even gelijk de meeste rijke lieden, die voor hunne bloedverwanten geene anderen dan dezulken erkennen, die hun eere kunnen aandoen, het zij door hunnen rijkdom, of door hun aanzien in de wereld, en de armen, of van welken niet geſproken wordt, laten varen. Al voor verſcheidene jaren zijnen handel hebbende opgegeven, weinig ophebbende met de wereld en met de verkeering, had hij zijne laatſte levensjaren geſleten op een landgoed, op eenigen afſtand van *Berlijn*, kwam zelden in de ſtad, en bezocht niemand; in het geheel geen werk had hij gemaakt van eenige bloedverwanten, die onbekend in deze groote ſtad leefden, die hem niet kenden, en niet bij hem durfden komen. Schroomvallig is bijkans altijd de armoede, en vreest, lastig te zullen wezen; doch hij herinnerde zich zeer wel, in zijne jeugd eenen neef ontmoet te hebben, die toen reeds den naam van *den rijken* AHLER had; hij had geenerlei gemeenſchap gehouden met dezen bloedverwant, die dertig mijlen van *Berlijn* woonde; doch hij wist, dat hij een zoon had. Die jongman, dacht hij, moet, even als zijn vader, *de rijke* AHLER heeten, en mijn kapitaal, in zijne handen, in zijn geheel blijven, en niet verdeeld wor-

den onder allen, die er toe geregtigd zijn konden, en alsdan in goeden doen zouden komen, en niets meer; terwijl, indien ik dezen jongeling tot erfgenaam benoemde, en zijn vaderlijk erfgoed en het mijne bij elkander gevoegd wierden, hij den ſtaat van een' Prins zou kunnen voeren; en dit zou mijner gedachtenisſe tot eere verſtrekken. Diensvolgens benoemde hij de Heeren AHLER, vader en zoon, tot zijne algemeene erfgenamen.

Het gebeurt ſomtijds, dat de bloedverwanten van een rijk man zich eerst na deszelfs overlijden bekend maken; dit gebeurde ook thans. Naauwelijks had de oude AHLER zijne oogen geſloten, of zijne *Berlijnſche* bloedverwanten verſchenen, om zijne nalatenſchap tot zich te nemen. Zij waren van moederszijde aan hem vermaagſchapt; niemand droeg denzelfden naam; maar volgens de wet zouden zij erfgenamen geweest zijn, indien er geen testament geweest ware. Dan, men vond er een ten voordeele van den rijken AHLER, hetwelk hunne hoop verijdelde. Zij barſtten uit in luide klagten, en de erfgenaam ontving gelijktijdig de tijding van deze erfenis en van het jammeren der onterfde neven. Straks betuigde de jonge en edelmoedige AHLER aan zijnen vader zijn verlangen, dat een kapitaal, waarop hij nooit ſtaat gemaakt had, en hetwelk hun gewierd, verzeld van de zuchten en tranen van lieden, die het zoo veel noodiger hadden dan zij, niet gevoegd wierd bij hetgene zij reeds bezaten, maar deszelfs natuurlijke beſtemming volgde. De vader beriep zich op de bedoeling des testateurs, en op den eerbied voor den laatſten wil eens mans, wien het vrijſtond naar goedvinden over het zijne te beſchikken. De jongeling bragt daartegen in, dat, indien zijn oude bloedverwant had kunnen weten, hoe weinig belangs zijn erfgenaam in dezen ſchat ſtelde, hij zich wel zou gewacht hebben, hem dien na te laten. De vader verzette zich daartegen; de zoon bleef op zijn ſtuk ſtaan; eindelijk viel het beſluit, de zaak te zullen overlaten aan het gevoelen van eenen vriend, die op den Heer AHLER den ſterkſten invloed had; deze was een verſtandig, eerlijk en kundig man; volmaakt eenſtemmig van gevoelen met den zoon, nam hij, om den vader te overreden, het alvermogende wapentuig des hoogmoeds te bate, hetwelk hij wist, bij hem krachtiger dan de geldzucht te werken; hij ſprak met hem van de verbazende uitwerking, welke deze erfverzaking in de wereld doen zoude; hij zeide, dat hij voortaan met den titel van *den edelmoedigen* AHLER

ter zou onderſcheiden worden; behendig wist hij zich aldus van een gebrek te bedienen, om hem een goed werk te doen verrigten. Men zegge nu nog, dat het vernuft nergens toe deugt! De hoogmoed verwierf, hetgene aan de regtvaardigheid, en zelfs aan de vaderlijke zwakheid, zou geweigerd geworden zijn.

De jonge KAREL AHLER vertrok dan naar *Berlijn*, en deze zoo lang verlangde reis hield hem meer bezig dan eene erfenis, welke hij met vermaak opofferde. Te *Berlijn* had hij twee Akademievrienden, die beiden lieden van aanzien waren geworden; zij waren gehuwd, en leefden gelukkig en geacht in den ſchoot hunner familie. In het eerst zuchtte zijn hart, op de gedachte, dat, ware het niet geweest door de onſtandvastigheid der éénige vrouw, welke hij bemind had, hij hetzelfde geluk zoude geſmaakt hebben; maar van zijne liefde was hij zoo volkomen genezen, dat hij, bij nadenken, zichzelven geluk wenschte, nog vrij te zijn, en de vermaken dezer luisterrijke hoofdſtad onbelemmerd te kunnen genieten. Zijne beide vrienden verzorgden hem toegang bij hunne bekenden. De bekende gastvrijheid en gezelligheid der *Berlijners*, de belangrijke voorwerpen, welke men hem dagelijks deed bezigtigen, rakende de kunſten en wetenſchappen, dat alles verſchafte ſtoffe aan zijne werkzaamheid, waaraan zij ſinds geruimen tijd niet meer gewoon was, en deed zijne zielsvermogens herleven, in kwijning verzonken door de eenzelvige levenswijze, welke hij ſedert ettelijke jaren had geleid; van nieuws bekwam hij de levendigheid van den twintigjarigen ouderdom, waarvan hij het verlies dikmaals had betreurd.

Eene proeve daarvan had hij op zekeren dag, als hij, met zijne twee vrienden, eene wandeling deed op de *Wilhelmsplaats*. Van verre zag hij eene jonge, zedig gekleede perſoon, die hun tegenkwam, en wier geſtalte hem zeer bevallig toeſchaen. Zij naderde, en hare gedaante, houding en gelaatstrekken bekoorden KAREL; elke beweging ontwikkelde eene nieuwe bevalligheid; telkens werd hij ſterker getroffen. Zij ging hun digt voorbij; men groette elkander; de oogen van het ſchoone meisje ontmoetten die des jongelings; de uitdrukking, welke zij daarin beſpeurde, deed haar de hare nederſlaan, en een zachte blos maakte haar nog ſchooner. — Wie is zij? Hoe heet de ſchoonſte vrouw van *Berlijn?* vroeg hij met nadruk

aan een' zijner vrienden. — Dat is veel gezegd, gaf deze hem tot antwoord: de ſchoonſte vrouw van *Berlijn!*... Zij is evenwel zeer ſchoon, en ik verwonder mij, haar nog niet ontmoet te hebben: zij moet hier vreemd zijn. — AHLER volgde haar met zijne oogen, zoo lang hij haar zien konde. Zijne vrienden ſchertſten dikwijls met hem over *de ſchoonſte vrouw van Berlijn*. Wanneer de gewaarwordingen nog niet gezet zijn, nemen zij dikmaals de kleur aan van hetgene haar omringt; vrolijk beäntwoordde hij de boert, tegen hem gerigt, omtrent de ſchoone onbekende; maar zoodra hij zich alleen bevond, was hij geheel anders te moede; met eene ſoort van hartkloping herinnerde hij zich de bekoorlijke geſtalte, even als eene hemelſche verſchijning over de *Wilhelmsplaats* zwevende. Hij zag haar telkens naderen, hem voorbij gaan, blozende hare oogen nederſlaan, vervolgens zich verwijderen en verdwijnen. Geheele uren ſtond hij aan het venſter van zijne herberg; zijn hart klopte, zoodra hij van verre eene vrouw zag, die eenigzins geleek naar haar, die zijn hart gevangen hield; en treurig wendde hij zijne oogen van haar af, wanneer hij, haar van naderbij ziende, eene andere geſtalte vernam dan haar, welke hij inwendig noemde, niet ſlechts de ſchoonſte vrouw van *Berlijn*, maar van de geheele wereld. Elk vormt zich een denkbeeld van volmaaktheid of van geluk, hetwelk hij verlangt te bereiken, zonder de minſte hope van er in te zullen ſlagen. Dit ondervond KAREL: het denkbeeld, *ik zal haar niet wederzien*, kwam onophoudelijk bij hem boven; duizend treurige en onbepaalde gewaarwordingen overheerden zijne verbeeldingskracht; in zijn hoofd ſchiep hij zich eene nieuwe wereld, in welke hij haar moest ontmoeten, welker beeld hem zoo levendig had getroffen, dat hij hetzelve niet kon vergeten, en door hetwelk alle zijne vermaken, als 't ware, vergiftigd waren.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

IETS, OVER DEN OORSPRONG DER TAFELCONDITIE: DOKTER SNEL!

Een Dokter Snel nemen, is een ſpreekwoord, of gezegde, hetwelk gemeenzaam gebezigd wordt, wanneer men met vrienden aan een' vrolijken of vriendelijken maaltijd gaat; zijnde dan veel-

veelal het gebruik, dat men, vóór men gaat eten, zegt: „ Laat ons een Dokter Snel nemen;" waarop ieder in zijn glas wijn schenkt, en denzelven naar lust uitdrinkt. Velen schrijven dit spreekwoord toe aan, of leiden het af van den raad, dien zeker Dokter, wiens naam SNEL zoude geweest zijn, aan zijne zieken zoude gegeven hebben, om, namelijk, tot versterking van de maag, vóór het aangaan van den maaltijd, een glaasje wijn, vooral rooden wijn, te nemen. Dit is mogelijk; doch ik geloof eerder, dat het afkomstig is van het nog niet onbekende woord in onze taal: *snelle*, *snelleke*; bij KILIAEN: *Poculi fictilis*, *teretis*, *minusculi genus*, *quod cito et facile exhauritur*; en dat men zal gezegd hebben: *een snelle*, *snelleke*, *snelletje nemen*; dat is: „ Laat ons schielijk, eer wij gaan zitten of aan het eten gaan, een klein glaasje drinken; een hapje, een snapje nemen." Naderhand, toen men de beteekenis van het woord *snelle* als 't ware verloren had, en men naar den oorsprong van deze gewoonte gezocht heeft, heeft men dezelve niet beter weten te huis te brengen, dan zich het bovengemelde vertellingje voor te stellen, op zichzelve en oppervlakkig niet onaannemelijk; te meer, wanneer men zich daarbij voorstelt, dat zoo een glaasje, hapje, schepje, dronkje, teugje vrij wel met den raad van een Dokter instemt, die, bij het voorschrijven van een drankje, meestal aanraadt, om daarvan bij het uur of half uur een eetlepel vol te gebruiken. Maar zoo gaat het, wanneer men, zijner eigene tale onkundig geworden, over de beduiding van een woord, over eene spreekwijze, over den oorsprong van eene gewoonte wil oordeelen; men slaat dan den bal ellendig mis; men raakt van het spoor, en men stopt elkander, gelijk men zegt, knollen voor citroenen in de hand.

In de stad 's Hertogenbosch is nog bekend *de snellenstraat*, alzoo genaamd naar een huis, dat *de drie snellen* genoemd wordt, in die straat staande. Zoo mijn geheugen mij niet bedriege, is er in den gevel van dat huis een steen, op welken drie kannetjes verbeeld staan, welke *snellen* genoemd worden. Zoo dit huis eens, door een mogelijk toeval, ware weggeraakt geweest, en niet weder opgetimmerd, of, opgetimmerd zijnde, een' anderen naam gekregen had, ware mogelijk ook de oorsprong van den naam der straat verloren geraakt; en, om dien op te sporen, ware er niet anders noodig, wanneer men aan

geen

geen *ſnellen*, kannetjes of bekertjes, meer dacht, dan zich voor te ſtellen, dat voorheen in die ſtraat een zeer beroemd en kundig Dokter gewoond had, die SNEL genaamd was, en dat de naam der ſtraat van hem ontleend was. En ziet daar dan niet alleen eene gisſing naar den oorſprong van den naam eener ſtraat, maar zelfs ook al naar de woonplaats eenes Dokters SNEL, van wien men nergens ooit iets gehoord of gelezen heeft, dan alleen uit het vertelſeltje van het nemen van een Dokter Snel; welk woord *Dokter* ik geloof eene latere inlaſching te zijn, eerst plaats gegrepen hebbende, na dat men de ware beteekenis der gewoonte, door het niet meer kennen van het woord *ſnelle*, verloren had. En, zoo men de woonplaats van den onbekenden Dokter SNEL eens in 's Hertogenbosch hadde kunnen plaatſen, ras ware die ſtad de plaats geworden, van waar de gewoonte, om vóór den eten een *ſnelle* of *ſnelletje* te drinken, afkomſtig was.

EEN ZALIG NIEUWJAAR.

(Ter opening van de eerſte Vergadering der *Rotterdamſche* Afdeeling der *Hollandſche Maatſchappij van Fraaije Kunſten en Wetenſchappen* in 't jaar 1814.)

Op de worſtelbaan van 't leven
Heeft toch elk zijn Vaderland:
Waar het heete Zuiden brandt,
Waar het Noorden ons doet beven,
Ieder is die troost gegeven,
Ieder heeft een Vaderland.

Ieder weet en kent het oord,
Dat hem voor zijn deel behoort,
Waar zijn moeder hem gedragen,
En hem, voor haar teeder klagen,
Bij zijn' eerſten ademtogt,
Dezen Erfgrond heeft gekocht.

Ieder heeft een' waarden grond,
Die hem 't eerſte zag ontwaken,
En zijn' pas ontſloten mond
Naar de borst der voedſter haken;

Die

Die hem zag van uur tot uur
Lagchen, treuren, kwijnen, bloeijen;
Die hem, zachtkens heeft zien groeijen,
En in hem een heilig vuur
Voor het Vaderland ontgloeijen.

Ach, wat was hij ons niet waard!
Ons, in Nederland geboren,
Vrienden, die de citer ſtaart,
Om de wereld te doen hooren,
Dat gij Frankrijks ſlaven waart!

Ach, wat was die dierbre grond
Heilig aan ons kloppend harte!
Bij de diepſte hartewond
En de wreedſte zieleſmarte
Bleef ons ſteeds een diegbaar pand
In het lieve Vaderland.

Al de roem van onze Vadren
Was aan onze wieg gehecht:
Aan den Amſtel, Maas, en Vecht;
Welk een plekje men mogt nadren,
Alles tuigde van hun moed,
Van hun roem en overvloed.
Roem en rijkdom waren zamen
In ons midden hecht vereend;
En de glans der groote namen
Bleef den glans van 't goud beſchamen,
Heel der wereld uitgeleend!

Maar die grond werd ons ontſtolen,
Maar die ſchat van roem en eer,
Maar die rijkdom van weleer,
Waar geheiligd, of verholen,
Vielen voor den Dwingland neêr:
Nergens kon men veilig ſcholen;
Want geen roem of rang hield ſtand:
Niemand hád een Vaderland!

Al die ſchat is toen vervlogen,
Al die roem is hoog bevlekt!
't Is niet voor uw oog bedekt,
En ik wil geen vond of logen,
Zij de waarheid nog zoo naar,
Bij een zalig Nieuwejaar.

Maar het nieuwe Jaar is zalig,
Dubbel zalig voor ons hart,
Dat hier dikwijls was bezaard,
Wen de Dichter, als voormalig
Vrij, den Dwingland heeft getart;
Als hier, onder 't boezemſprangen
Van den ijzren kluisterband,
Nog aan de oude Vrijheidszangen
Mond en lippen bleven hangen,
Vol van 't oude Vaderland!

Ja, dat nieuwe Jaar is heilig,
Driemaal heilig aan het koor,
Dat hier nu weêr, vrij en veilig,
Zingen zal voor 't zalig oor.
Want, al zijn onze oude ſchatten
Uitgeplonderd, weggeroofd:
Zij de aloude roem der Batten
Door een' korten nacht verdoofd;
Laat ons roemen, laat ons zingen,
Laat ons juichen hand aan hand,
Daar alom het outer brandt:
't Nieuwe Jaar, ô feeſtelingen!
Gaf ons weêr ons Vaderland.

Dat is weder, dat herwonnen,
Dat hergeven aan den moed,
Die weêr uitbarst in een' gloed,
Als de vlam van duizend zonnen!
Dat is ons vergeefs ontroofd! —
Driemaal zij ons lot geloofd!
Nederland is weêr herboren:
Hollands taal bloeit als te voren,
Door geen' vreemden walm verdoofd:

Vrij-

Vrijheid is ons weêrgegeven;
Koopvaardij gaat weêr herleven;
't Wapen blinkt voor eigen haard;
't Sierſel, daar ons oog op ſtaart,
Tuigt, wat dierbren Vorst wij loven!
God zij dank! ORANJE boven!

Wie dan is er, die nog zint,
En den geest nog af blijft matten,
Wijl hij alles niet hervindt?
Wie toch geeft om andre ſchatten,
Die het Vaderland bemint? —
Ons is weêr het zalig oord,
Dat ons voor ons deel behoort,
Waar een moeder ons gedragen,
En ons, voor haar teeder klagen,
Bij onz' eerſten ademtogt,
Dezen Erfgrond heeft gekocht!
Alles, wat wij teêr beminnen,
Is aan dezen ſchat gehecht:
Met hem kunnen we alles winnen,
Zonder hem is 't Al geflecht:
Alles is in hem beſloten:
Uit die bron is voortgeſproten
Al der Vadren lof en eer.
Laat ons handlen als die Vadren,
En hun welvaart zal ons nadren
En weêr ſtroomen als weleer.

'k Heb dan ook geene andre wenſchen,
Vrienden! voor onszelven veil:
'k Wensch noch ander luk noch heil,
Noch een' andren roem van menſchen.
't Welzijn van het Vaderland,
Als het eenig dierbaar pand,
Dat ons alles doet verwerven,
Zonder 't welk we in ſchande ſterven,
Dat alleen bezielt de ſnaar
Voor dit zalig Nieuwejaar.

Laten dan de Zanggodinnen,
Die het koor der Maas beminnen,
Zingen op den ouden trant:
Maar, wat schoons zij mogen loven,
Eeuwig drijv' de zangtoon boven,
Die hier klinkt voor 't Vaderland.

A. S. VAN REESEMA.

AARDIGE GEZEGDEN VAN DEN ENGELSCHEN SCHOUWSPELER FOOTE.

Bij den dood van eenen zijner vrienden, zeide men hem, dat de Artsen vóór de begrafenis deszelfs hoofd wilden onderzoeken. Zijne gewone luim werd wakker, en hij riep: „ Wat drommel willen ze daar dan zoeken? Ik heb hem vijf-en-twintig jaar gekend, en er nooit iets kunnen vinden."

Als FOOTE een been moest afgezet worden, riep hij, eenige oogenblikken na het begin der operatie, van ongeduld uit: „ Is het been nog niet af?" De operateur, een knorrig man, gaf ten antwoord, dat men zich niet te overijlen had. „ Nu," zeide FOOTE half in onmagt, „ word niet boos, Heer Dokter! het is de eerste keer, dat mij een been afgezet wordt; als het eens weer gebeuren mogt, zal ik mij wel beter houden."

Naderhand logeerde FOOTE, om kerstijd, op het landgoed eens Graven, waar hem het vuur, bij de gestrenge koude, niet voldeed. Den derden dag maakte hij zich reisvaardig; de gastheer verzocht hem, nog wat te blijven; doch hij antwoordde: „ Neen, neen! bleef ik langer, zoo zou ik welhaast op mijne beenen niet meer kunnen staan." — „ Ei!" zeide de ander, „ wij drinken immers zoo sterk niet." — „ Neen, dat niet," zeide FOOTE; „ maar er is te weinig hout in huis; ik vrees, de bediende mogt een volgenden morgen mijn regter been nemen, om de kamer warm te maken."

Eenmaal ging hij des avonds zeer laat door eene straat, en zag een' man naast zich nedervallen, die uit een venster der tweede verdieping geworpen werd. Gelukkigerwijze viel hij op een' mesthoop, en bezeerde zich niet. FOOTE rigtte hem menschlievend op, en herkende in hem eenen bekende, dien hij dikwijls zijne hartstogtelijke geneigdheid tot het spel had pogen tegen te praten. „ Welkom, vriend!" zeide FOOTE; „ maar vanwaar zoo haastig?" — „ Een ongelukkige twist bij het spel"... begon de ander. — „ Derhalve weer bij het spel?" viel FOOTE hem in de rede: „ heb ik u niet altijd geraden" — naar het venster opziende — „ niet zoo hoog te spelen?"

MENGELWERK.

REDEVOERING,

OVER

DEN INVLOED, WELKEN DE HEERSCHENDE DENKBEELDEN DES VOLKS OMTRENT HET STAATSBELANG HEBBEN OP HET LOT VAN DEN STAAT:

Door

Mr. A. SIEWERTSZ VAN REESEMA,

Advocaat te Rotterdam (*).

Toen de overheerſching der dwingelandij, waaronder het Romeinſche volk bijna was bezweken, op de heugelijkſte wijze werd vervangen door de vaderlijke teederheid, waarmede TRAJANUS zijne regering aanving; toen ſprak de ernsthaftige TACITUS een treffend oordeel uit over de tijden, die hij beleefd had, en de tijden, die hij voor zich zag. „ Wij hebben een groot gedenkteeken van lijdzaam-„ heid geſticht, (zeide hij) en gelijk onze voorouders ge-„ zien hebben het hoogſte toppunt der vrijheid, alzoo „ wij dat der ſlavernij, daar ons door den geheimen dwang „ zelfs het hooren en het ſpreken ontnomen was. Ze-„ kerlijk zouden wij ook het gelleugen zelve te gelijk met „ de ſprake verloren hebben, wanneer het even zeer in „ ons vermogen was te vergeten als te zwijgen. Nu ein-„ delijk, echter, verheft zich ons gemoed, daar onze „ Vorst, al dadelijk in 't opgaan van den heugelijkſten tijd,

„ ze-

(*) Gehouden in de Maatſchappij: VERSCHEIDENHEID EN OVERENSTEMMING, te *Rotterdam*, den 28ſten van Louwmaand, 1814.

„ zaken vereenigd heeft, die eertijds onvereenigbaar wa-
„ ren; vorſtelijkheid en vrijheid: nu dagelijks het geluk
„ van het rijk vermeerdert, en de openlijke zekerheid niet
„ meer op een' blooten wensch, maar op geloof en kracht
„ gevestigd is. Echter gaat, naar den aard der menſchelij-
„ ke zwakheid, de herſtelling langzamer dan het kwaad.
„ Want gelijk de ligchaamen langzaam aangroeijen, maar
„ ſpoedig verdelgd worden, zoo laten zich het verſtand en
„ de geest gemakkelijker onderdrukken dan weder opwek-
„ ken. Want ook de zoetheid zelve der werkeloosheid
„ ſluipt gemakkelijk in, en de eerst gehate laauwheid wordt
„ naderhand zelfs bemind. Wat, echter, zegt het niet,
„ dat, gedurende vijftien jaren, (een zoo groot gedeelte
„ des menſchelijken leeftijds) velen door allerlei ongeval-
„ len, en de bloeijendſten en braafſten door de wreedheid
„ des Dwingelands, zijn omgekomen? dat wij ſlechts wei-
„ nigen overig zijn, die niet alleen anderen, maar ook
„ onszelven hebben overleefd; daar wij uit ons beste le-
„ ven zoo vele jaren misſen moeten, door welken de jon-
„ gelingen tot grijsaards, de grijsaards tot de uiterſte gren-
„ zen des levens met ſtilzwijgen zijn genaderd. Dan, ze-
„ ker, kan het niet onnuttig zijn, de geheugenis der ge-
„ wekene ſlavernij en de getuigenis van ons tegenwoordig
„ geluk, tot onze opwekking, te vereenigen (*)."

Zoo luidde de taal des geredden vaderlanders vóór bijna achttien eeuwen! En wat dunkt u, mijne Hoorders? vindt gij haren weergalm niet in uwe ziel, dankbaar ſtarende op de verloſſing van eene dwingelandij, welke, in uitgezochte wreedheid en helſche ſtreken, alle voorbeelden der vroegere geſchiedenisſen overtreft?

Ja! de uitnemende redevoeringen, welke bereids deze gehoorzaal met de levendigſte liefde voor Vorst en vaderland hebben vervuld, hebben tevens de treffende gelijkheid aangetoond van ons eigen lot, en dat des Geſchiedſchrijvers, die wel onze eigene mag geheeten worden. Ja! ook wij heb-

(*) TACITUS, *in vita Agricolæ*, Cap. 2, 3.

hebben eene geheimzuil van lijdzaamheid opgerigt op de omgewroete grondvesten van onzen ouden staat; ook wij zien ons van de braafste jongelingen, van de edelste mannen verlaten, die aan de gevloektste staatkunde zijn opgeöfferd; ook wij zien eene geheele reeks van jaren aan onzen besten leeftijd ontstolen; ook wij zien den hersteller van ons geluk de zekerheid van ons bestaan vestigen op die twee, voormaals bij ons onvereenigbare, zaken, vrijheid en opperheerschappij.

Ik zal mij niet verdiepen in deze beschouwing, te rijk voor eene bloote schets, en zoo uitvoerig reeds voor uwe aandacht ontbloot. Maar, M. H., wanneer ik in den tijd onzes ongeluks, afgepijnd door het knellend gevoel der onmagt, menigwerf mijne verpoozing zocht bij diezelfden TACITUS, die met zoo schoone trekken den aard, de levenswijze en den moed onzer eerste voorvaderen geschilderd heeft, dan kon mijne aandacht niet afgetrokken worden van die treffende waarheid, dat, al wierd ons ook de spraak en het gehoor ontnomen, het geheugen echter, als eene leermeesteresse des levens, als een licht der waarheid, als een bolwerk der wijsheid, voor ons behouden bleef. Dan sloeg ik mijne oogen rugwaarts van deze zoo heillooze verschijnselen naar de oorzaken, welke daarvan de verderfelijke kiemen hadden verspreid: dan dwaalde ik rond tusschen goedhartige dwalingen, welgemeende maar mislukte pogingen, te ver getrokkene stellingen eener onbeproefde bespiegeling, te onbegrensde gehechtheid aan verouderde meeningen, en somwijlen, ach! tusschen laaghartigheden en vergrijpingen tegen het vaderland; tot dat ik eindelijk bleef stilstaan bij den verbazenden invloed, welken de heerschende denkbeelden des volks omtrent het staatsbelang gehad hebben op het lot van den staat. Dan hoopte ik, bij het eindigen onzer rampen, ook eens den tijd te zullen beleven, dat het voorledene aan mijn vaderland ten spiegel verstrekken, en een nog beter dan te voren gevestigd welzijn voor hetzelve aanbreken mogt. En thans, M. H., nu wij genaderd zijn aan het tijdstip, dat wij den cirkel der afdwaling hebben rondgeloopen, nu echter ondervinden wij bij al den zegen, dat

ken wij genieten mogen, ook tevens zelven, dat de herſtelling langzamer gaat dan het kwaad; nu ook zien wij nog hier en daar, dat de laauwheid, welke in het gevolg der onderdrukking geweest is, niet genoegzaam in eene levendige deelneming is overgegaan. Intusſchen zullen wij eerstdaags hooren, op welke grondſlagen de vereeniging van ons allen, van welke begrippen of gevoelens ook, zal gevestigd worden. Kan het dan wel ongepast of ontijdig geächt worden, dat ik eenige oogenblikken van u verge ter opſporing van den weg, om den ſchat des geheugens, die voor ons behouden bleef, te genieten, en de toekomst te verzekeren door de wapenen, die het voorledene ons aanwijst? De hoop, althans, op uwe toeſtemming doet mij het wagen, om te ſpreken over den invloed, welken de heerſchende denkbeelden des volks omtrent de ſtaatsbelangen hebben op het lot van den ſtaat. Ik zal trachten dien invloed te ſchetſen, en daarna uit deze ſchets eenige aanmerkingen afleiden ter aanwijzing van de pligten, die daaruit voor ons voortvloeijen. Ik zal mij echter tot algemeene beſchouwingen bepalen, en de bijzondere toepaſſing, als tot deze plaats niet behoorende, aan eens ieders eigene aandacht overlaten.

Wanneer een onaanzienlijk ſtofdeel, door den adem des winds opgenomen, toevallig neêrkomt op eene ſtille en effene waterbaan, dan vormen zich rondom hetzelve een groot aantal kringen, die hoe langs hoe meer elkander in uitgebreidheid te boven gaan, tot zij eindelijk zich weder in de oppervlakte verliezen, als het ſtofdeel reeds lang in de diepte is verloren. Wanneer eene losſe ſneeuwvlok van het Zwitſersch gebergte zich aan eene andere hecht, en langs de ſneeuwbaan afrolt, dan groeit zij aan, en wint in ommekring; dan trekt zij anderen tot zich; dan vormt zich eindelijk een onoverzienbare klomp, die, nederſtortende, alles afrukt en voortdrijft en wegvoert, en eindelijk in zijnen laatſten val de ſtille hut des vreedzamen landbewoners, met al wat hem dierbaar is, verplet; terwijl het eerſte vlokje, reeds bij de eerſte vereeni-

eeniging, onherkenbaar geworden is. Niet anders is het gelegen met den gang en den invloed, welken de aanvankelijk eigene gedachten van ſommige menſchen kunnen hebben, wanneer zij in betrekking komen tot den ſtaat van het algemeen.

Tot geluk van het menſchelijk geſlacht, beſtaat er tusſchen deszelfs leden eene eigenaardige gezelligheid en een onderling verkeer, welke eenen niet geringen aanwas ontvangen hebben in dat maatſchappelijk leven, hetgeen zeker, in eenen redelijken zin, alleen de natuurſtaat des menſchen mag genoemd worden. Die gezelligheid, dat verkeer, die uitwisſeling van alle gaven, krachten en hebbelijkheden, zijn de grondſlagen, waarop het werk der beſchaving des zedelijken wezens is aangelegd; op haar berust het gebouw der verlichting, aan hetwelk, van het begin der ſchepping af, met zoo vele afwisſelingen is geärbeid; op haar ſteunt en rust de keten, langs welke de geest der menschheid tot eene hoogere volmaaktheid wordt opgevoerd. Geene gerijfelijkheid des natuurlijken levens zou ons aanzijn hebben veraangenaamd, geene kunst of wetenſchap zou onzen geest hebben veredeld, ja geene gewaarwording van zedelijke deugd zou onze ziel hebben vervuld met het gevoel harer hoogere beſtemming, wanneer niet deze natuurlijke aanleg des menſchen door eene maatſchappelijke orde gehandhaafd, en door gezag en wetten tegen alle ſtoornis verdedigd was.

Maar, gelijk deze gezelligheid als 't ware het voertuig is van al het nuttige, ſchoone en edele, dat den mensch boven al het geſchapene verheft, zoo brengt dezelve ook tevens al het verderfelijke, al het afzigtelijke, al het onedele voort, hetwelk uit de ondeugd, de dwaling, het onverſtand der menſchen voortkomt. Ik wil niet beſliſſen, of zij zelfs niet milder zij in het verſpreiden van het kwade, dan van het goede: ik mis hier volkomen den maatſtaf, door welken ik dit zou mogen bepalen. Zie ik op den langen tijd, welken deze aarde reeds beſtaan heeft, op de uitſtekende wijsheid, welke aan dezelve door gewijde en on-

gewijde monden is verkondigd, en hoe desniettegenstaande de ondeugd op den troon zit, en ruime lof en eere en onderwerping wordt toegebragt aan hetgeen laaghartig, gevaarlijk, onedel, ja beneden de waarde der menschelijke nature is; dan zeker zoude ik bijna aan zulk eene meening toegeven. Maar, sla ik het oog op de verwonderlijke schilderij van de opvoeding des menschdoms; zie ik ieder schepsel nog heden geboren worden als een zwak, hulpeloos, onkundig wezen, dat even zeer met de geringste zaken onbekend is als de eerste menschen, dat voor zichzelven van het minste begrip af moet worden opgekweekt, om eens van een louter zinnelijk tot een louter zedelijk wezen op te klimmen; zie ik, hoe uit de opvoeding van alle deze onkundige struikelaren moet voltooid worden de opvoeding van het algemeen, — dan heb ik ook eene onoverzienbare reeks van beletselen voor mij, door welke deze uit den aard der zake wordt belemmerd; dan gevoel ik ten duidelijkste, welk een oneindige tijd tot eene algemeene verspreiding en beöefening van waarheid, regtvaardigheid en zedelijkheid noodig is.

Maar, hoe het daarmede ook zija moge, dit is zeker, dat juist dát gemeenzaam verkeer, voor hetwelk de mensch geschapen is, het middel oplevert, om zoo wel kwade als goede denkbeelden te verspreiden: dit is zeker, dat hetzelve een veld opent voor iedereen, die zich aan anderen wil mededeelen, om al hetgeen hij bedacht of zelf gehoord heeft aan te bieden en in omloop te brengen: dit is zeker, dat de overgang van den eenen tot den anderen, bij de verdubbeling en gestadige uitbreiding der hoorders, met eene snelheid en zekerheid kan toenemen, welke de grenzen der stoutste berekening verre te buiten gaan. Wie toch zou het wagen, den tred aan te wijzen, met welken het gerucht, de bij de ouden vergode *faam*, voortgaat; bij iederen slap grooter wordende, even als de schimmen, welke de kunst voor het staarend oog doet opkomen, en nogwerf nog ijdeler dan een schimmenspel? — Voorwaar, geen schouwspel zou verwonderlijker en verwarder vertoo-

nin-

zingen aanbieden, dan dat, hetwelk dikwijls een dorp, eene ſtad, een geheel land in weinige oogenblikken zou opleveren aan ons gezigt, wanneer wij in éénen oogopſlag eens konden doordringen in alle de huizen en verzamelplaatſen der burgers, tot welken eene meer- of minder merkwaardige tijding is overgewaaid. In duizendvoudige gedaanten, met eenen ſleep van millioenen bijvoegſelen, uit toevallige of voorbedachte aanmerkingen geboren, ſnelt dezelve van huis tot huis, van oor tot oor, van mond tot mond, en vervult welhaast, naar het verſchillend oogpunt, naar de onderſcheidene wijzigingen, naar de menigvuldige omkleedſelen, waarin zij verſchijnt, den geheelen omtrek met verbazing, of blijdſchap, of droefheid, of met die allen te gelijk. — Zoo als het nu met het gerucht gaat, hetwelk tijdingen van gebeurde zaken verſpreidt, even zoo gaat het met de mededeeling van gedachten en meeningen van allerlei aard. Nu eens van den eenen tot den anderen, dan weder, zoo als op dit oogenblik met ons het geval is, op eens tot velen te gelijk overgaande, is het ééns uitgeſproken woord vogelvrij, en onnaſpeurlijk in den weg zijner vlugt.

Het is alzoo onmogelijk, om in het algemeen juist te bepalen, niet alleen de ſnelheid, waarmede de meeningen der menſchen door hunne verkeering aan anderen worden medegedeeld, maar ook de uitgebreidheid van den kring, dien zij doorloopen, en den invloed, welken zij oefenen op het geloof der menigte. De eene blijft lang in het bezit van weinigen, terwijl de andere bijna op dezelfde oogenblikken aan allen gemeen is: de eene wordt even ras vergeten als gehoord, terwijl de andere eenen diepen indruk maakt, en eeuwen lang hare gevolgen uitbreidt. Maar het laat zich toch uit den aard der zake gemakkelijk opmaken, dat eene meening ſpoediger of langzamer bekend wordt, en meerderen of minderen invloed heeft, naar mate de eerſte mededeeling tot een grooter aantal menſchen te gelijk geſchiede, en naar mate het onderwerp zelf dier meening meer- of minder belangrijk zij aan het algemeen. Het eerſte ſpreekt van zelf. En wat is duidelijker dan het laatſte, daar de aan-

dacht van iedereen onmogelijk door eene magtiger keten, dan die van het eigenbelang, kan gebonden worden? Uit het eerſte oogpunt, is de uitvinding der drukkunst, wier vrij gebruik een ſteun is der vrijheid en der wetenſchappen, alomme geroemd en gezegend; daar zij met eene ſnelheid, als die des lichts, aan de verſtafgelegene volken mededeelt, hetgeen anders niet dan met de uiterſte moeite aan eenen naauwbeperkten kring zou bekend worden. Maar uit het tweede oogpunt zijn er zeker geene meeningen, welke in meerdere uitgebreidheid en met grooteren invloed in het maatſchappelijk leven worden rondgeleid, dan die, welke middellijk of onmiddellijk betrekking hebben op het beſtuur van den ſtaat, tot welken de menſchen behooren. Laat ons een oogenblik vertoeven bij de oorzaken, welke daartoe bijzonder medewerken.

Het ſtaatsbelang is het vereenigd belang van alle de burgers. Eene gewigtige waarheid, wel waardig om ten opſchrift te dienen aan de kabinetten der Vorſten. Alle beſchikkingen, waarbij het land verbonden, waardoor het land beveiligd, waarmede het land blootgeſteld wordt aan gevaar, alle dezen raken mijn eigendom en het uwe, welke daardoor zelve verbonden, beveiligd, in gevaar geſteld worden. Alle openlijke inrigtingen, van welk eenen aard ook, ſtaan in een middellijk of onmiddellijk verband tot onze eigene belangen, tot het natuurlijk of zedelijk welzijn van ons en de onzen. Geen wonder dan voorzeker, dat het ſtaatsbelang een voor ieder allergewigtigst onderwerp oplevert, dat aller aandacht tot zich trekt, en waarbij een ieder gaarne eenige oogenblikken verpoost: geen wonder, dat de hand, welke wordt uitgeſtrekt om te beſchikken over hetgeen wij als het onze beſchouwen, naauwkeurig wordt gadegeſlagen: geen wonder, dat alle hare bedrijven door allen worden nageſpoord!

Het ſtaatsbelang is in de hand van die magt, welke door ieder der vereenigde burgers van zijne eigene vrijheid is afgeſtaan, om de vrijheid van allen te volmaken. De burger is niet zijn eigen meester, dan in zoo verre

als

als hij der wetten gehoorzaam is. Geene willekeur kan hem drijven tot het verbreken van den band, die het belang van allen vereenigt en vereffent, of de geregtigheid der algemeene zaak heft den herſtellenden arm tegen hem op, en drijft hem terug in zijne beperking. Maar hoe moeijelijk is het niet, altijd aan dien afſtand te gedenken! Maar hoe weinigen zijn er niet, die zich onafgebroken aan zulk eene intooming onderwerpen! Hoe velen, bij wien de zinnelijkheid, de eigenbaat, de heerschzucht, het in ſommige oogenblikken winnen op de bedaarde ſtem der rede; bij wien de natuurlijke zucht naar vrijheid ontaart in eene ſtrekking naar losbandigheid; ja die zelfs geene ſchaamte gevoelen, om bijna openlijk hunnen bijzonderen wil en welbehagen te doen dingen naar de zegepraal op den wil van het algemeen! — Eene vrij algemeene ijverzucht jegens de openlijke magt is het gewrocht van zulke gezindheden: door haar wordt het: *tot hiertoe en niet verder*, naar eens ieders eigene zinnelijkheid bepaald, als eene grenslijn geſteld aan de oppermagt: zij is het, welke zelfs aan het waarachtig belang meermalen eene onbeſcheidene geleidſter geeft in deszelfs naſporingen van het ſtaatsbeſtuur: zij ſtort zich zelfs met alle de wapenen, die de ondeugd weet uit te vinden, in het midden van zijnen weg.

Het ſtaatsbelang is het belang van iederen bijzonderen burger. „ Maar ieder heeft immers het regt niet alleen, „ om over zijn belang te ſpreken: ieder, daarenboven, „ weet en kent immers zelf het beste zijn belang. Wie „ kan zoo goed de betrekking van zijne eigene zaken tot „ die van anderen overzien, als de geen, wien het eigen„ belang zelf aanſpoort om daarvan de kleinſte bijzonder„ heden te doorgronden? Wat weet een ſtaatsman van „ het belang des handels? wat een regtsgeleerde van het „ fabrijkwezen?" — Ja, M. H.! hoezeer deze wijze van oordeelen geheelenal ongegrond, hoezeer het voor niemand moeijelijker is, de betrekking van zijn bijzonder belang tot dat van het algemeen te bepalen en te waarderen, dan juist voor hemzelven, die door het eigenbelang ge-

leid wordt; hoezeer de kennis van alle vakken van beſtaan, en welvaart geenszins eene dadelijke beöefening derzelven vordert, maar voor jederen wijsgeerigen onderzoeker openſtaat, — het kan echter niet ontkend worden, dat ook deze eigenwijsheid der menſchen eene voorname oorzaak is van hunne bemoeijingen aangaande het ſtaatsbelang.

Zoo is het dan, om van geene andere redenen te ſpreken, de natuur van het ſtaatsbelang, en van de menſchen zelven, welke hun allen aanſpoort, om zich in eene meerdere of mindere mate daaraan te doen gelegen liggen. Er is dan ook wel geene ſtof, die eene algemeener deelneming veroorzaakt; geene, welke opener ooren en harten vindt; geene, welke zich in meer verſchillende gedaanten doet beminnen. Terwijl alle andere onderwerpen, welke tot onze aardſche betrekkingen behooren, meestal ſlechts eenen bepaalden tijd ons beheerſchen, blijft integendeel het ſtaatsbelang van de wieg tot aan het graf niet alleen hetzelfde, maar wellig een telkens meer aangroeijend vermogen behouden. Hoorden wij niet onze vaders, en moeders, en geburen, en vrienden, en gebieders, en dienstbaren, in één woord, hoorden wij niet allen daarover ſpreken? Zagen wij niet bij allen dezelfde geestdrift heerſchen, als zij meenden dat hun bijzonder belang daarmede in eene dadelijke aanraking verkeerde? Werden wij zelve niet tot eene gelijke deelneming vervoerd, van het eerſte oogenblik af, dat wij meenden beſef te hebben van onze betrekking tot den ſtaat?

Ja, M. H! ik geloof geene woorden meer te behoeven, om u bij den oorſprong der volksbegrippen omtrent den ſtaat verder voor te gaan. Uwe aandacht overziet thans den weg, langs welken ik u daartoe geleidde; brengt tot één alles, wat de gezelligheid, het maatſchappelijk leven, de natuur van het ſtaatsbelang, wat eindelijk uwe eigene ondervinding u aanbiedt; en uwe overtuiging ſtemt dan voorzeker in met de waarheid, dat geene meeningen eenen meer algemeenen ingang vinden dan die, welke betrekking hebben op het belang van den ſtaat. Meeningen, dus ook dwalingen; goede inzigten zoo wel, als kwade

voor-

voorbeelden; flechte raadgevingen en bedriegelijke vertoogen zoo wel, als waarachtige deugd en zuivere wijsheidsleeren. Ja welligt zelfs ook hier nog het flechte gereeder dan het goede. Want eindelijk, M. H., waaromtrent laat de mensch zich gereeder bedriegen, dan omtrent zijn eigen belang? Wanneer flaat hij gereeder het oog ter zijde, en laat hetzelve aftrekken van de naspooring der waarheid, dan wanneer hij vreest bij een dieper doorzien te zullen ontdekken, dat deze zich verzet tegen de wenschen zijner zinnelijke eigenliefde? Wanneer laat hij zich eerder verblinden en misleiden door het blinkend vernis van de grootspraak, die zoo menigwerf den zetel bekleedt van de wijsheid der wereld?

Maar door deze uitvoerige ontwikkeling, welke wij nu geëindigd hebben, M. H., is ook het betoog van den invloed dier volksmeeningen op het lot van den staat niet flechts voorbereid, maar reeds zoo ver voltooid, dat er nog maar eene geringe aanwijsing ontbreekt, om dien door iederen te doen gevoelen. Even als het gelijkend beeld van eenen beroemden man voor velen kenbaar is, ook zonder dat het door deszelfs naam word aangeduid, zoo is die invloed u nu reeds als een natuurlijk, ja noodzakelijk verschijnsel bekend, offchoon wij ons daartoe nog bijna niet opzettelijk bepaald hebben. De natuur der zake brengt denzelven mede, en hij is reeds opgesloten in de omftandigheden zelven, met welke wij zagen, dat de meeningen des volks haren oorsprong, kracht en uitgebreidheid ontvangen: de gezelligheid, de algemeene belangstelling, de baatzucht, de waanwijsheid, in één woord, de gepaste en ongepaste eigenliefde en vaderlandsliefde der burgers.

Immers, offchoon het begrip van eenen staat zich in wijsgeerige redeneringen zeer goed in het afgetrokkene laat ontleden, als dat van eenen zedelijken persoon, en offchoon men alleen op die wijze eenen staat in betrekking ftelt tot eenen anderen, zoo is het echter onmogenzeggelijk, dat al, wat er in en voor den staat moet verrigt worden, geschie-

den

den moet door menſchen. Wie er aan het hoofd ſta van het beſtuur, een of meerdere, het zijn menſchen: wie den ſtaat bij andere volken vertegenwoordigen, het zijn menſchen: wie in den dienst van den ſtaat eenig ſtaatkundig beheer, eenig krijgskundig bedrijf, eenigen dienst, hoe groot of klein, of van welk eenen aard ook, bekleede, of hebbe, of doe, — het zijn alle menſchen. Het zijn dezelfde menſchen, wier geest vervuld is van hunne eigene denkbeelden omtrent het belang van den ſtaat; die daarover zich aan elkander mededeelen, elkander hooren, zich naar elkander wijzigen: het zijn dezelfde menſchen, goeden en kwaden, baatzuchtigen en belangeloozen, verſtandigen en bevooroordeelden: het zijn alle dezelfden, die in het bezit zijn der volksbegrippen, en daarvan het vertier bevorderen.

En meent gij, dat het getal der opgenoemden gering zij, in vergelijking van het geheele volk? Weet gij dan niet, dat alle burgers zonder onderſcheid, niet in naam ſlechts, maar in waarheid, dienaren van den ſtaat zijn? Weet gij dan niet, dat ieder van hen, bij zijne intrede in de maatſchappij, op hetzelfde oogenblik dat hij door de wet wordt bekwaam geächt om daarvan alle de voordeelen en voorregten te genieten, ook op zich neemt de verpligting, om den ſtaat te dienen door eenig nuttig bedrijf, door een werkzaam leven, door het voorzien in de ſtaatsbehoeften, door het verdedigen van zijn vaderland met goed en bloed en leven?

Zoo is ieder burger, van den voornaamſten tot den geringſten, gewigtig voor den ſtaat. Iedere rigtige opbrengst van zijn deel in de behoeften is, hoe gering ook, een beduidend voordeel; iedere lage onthouding een aanmerkelijk nadeel. Iedere arm, die toeſchiet tot verdediging des lands, is eene aanwinst; iedere andere, die zich onttrekt, een gewigtig verlies. Ieder voorbeeld van echte vaderlandſche trouw, in het ondersteunen, het bewaren, het beveiligen des lands, is van de uitnemendſte waarde; ieder voorbeeld van ontrouw aan deze pligten oneindig verderfelijk. — Zoo hangt, in eene zekere mate, het lot van den ſtaat af van iederen burger. Dezelve ondergaat eene meer of min merkba-

bare wijziging, naar de mate van zijnen ijver om zich van zijne burgerlijke pligten te kwijten, of van zijne ſtoutheid om zich daaraan te onttrekken.

Maar het beöefenen of nalaten dezer pligten is op het naauwſte verbonden aan de meeningen dier zelfde menſchen omtrent het belang van den ſtaat. Men zou den mensch uit den mensch zelven moeten wegnemen, men zou aan hem een volſtrekt tegenſtrijdig wezen moeten opdringen, wanneer men in hem op hetzelfde oogenblik zou willen vereenigen de gewaande onafhankelijkheid, de eigenwijsheid, het zelfvertrouwen, welke die meeningen deden ontſtaan en rondleidden, met eene volkomene onderwerping aan eenen tegenſtrijdigen wil, of zelfs maar met eenen volkomenen afſtand van het gewaande regt, om zijne ſtem te doen gelden in zaken, welke het ſtaatsbelang betreffen. Men vergist zich, wanneer men dan van dien eigenwijzen eene volkomene gehoorzaamheid zou verwachten. Maar vooral dán, wanneer eenig begrip van dezen aard veld gewonnen heeft, en een ieder zich alzoo op het gezag van anderen, hoe onbeduidend ook, kan beroepen: dán, wanneer men de hoop kan voeden, om zijne meening te doen gelden bij de genen, die eenigen meerderen dienst aan het vaderland bewijzen, wier invloed men grooter acht, of die nader zijn aan de laatſte hand, welke het roer van den ſtaat beweegt: dán ziet men die overeenſtemmende meeningen, aan welke niet zelden de baatzucht of de braafheid of de heerschzucht van enkelen, zelfs van in het duister verſcholenen, de geboorte gegeven heeft, zich meer en meer verheffen: men ziet hen onvermoeid worſtelen tegen het overwigt van de heerſchende magt, welke alles beſtuurt; of men ziet hun die magt met eene reuzenkracht ondersteunen, welke haar geheel onverwinnelijk maakt. Wanneer dan de bevelen der oppermagt moeten worden uitgevoerd, wat wordt er dan niet van dezelven, wanneer zij door deze meeningen worden gekeerd, of door dezelven worden gerugſteund? Laauwheid, omkoopbaarheid, veronachtzaming, dubbelzinnige toepaſſing, ontwijking,

ring; ja openlijke tegenwerking, ziet daar hetgeen hun ontmoet en wedervaart, wanneer zij die meeningen tegen zich hebben: de veerkracht verflaauwt, de moed wordt ingeboofd, de eenheid verlaat, het evenwigt verbroken, de staatsmagt vernietigd; de staat is verloren! Maar vinden de uitspraken van de oppermagt omtrent het belang van het algemeen haren weergalm in de harten en inzigten der burgers, dan zijn ijver en werkzaamheid, moed en eerzucht, geduld en lijdzaamheid, eendragtige volharding, aan alle standen gemeen, in alle kringen kennelijk, in alle diensten, welke het vaderland vordert, uitblinkende; dan zijn trouw en standvastigheid en stoutmoedigheid voor hetzelve werkzaam; dan moge eene driedubbele kracht tegen hetzelve zamenspannen, de eendragt maakt magt, en het vaderland is behouden! — Ja, wanneer er een strijd is tusschen de inzigten der oppermagt en die der burgers, zullen altoos de laatsten op het einde den meesten invloed oefenen, dewijl zij de genen zijn, op wier werkdadigheid de staat berust. Bij den besten wil en bij de beste pogingen des Vorsten, zal het land bezwijken moeten voor den aandrang der bijzondere meeningen, wanneer dezelven, op het eigenbelang en allerlei verkeerde gronden steunende, zich tegen hen verheffen; terwijl, daarentegen, zelfs het slechtste staatsbestuur zal kunnen worden opgewogen door de geestdrift, den moed en de vaderlandsliefde der burgers.

Het lot van den staat is op het einde wezenlijk en waarachtig van de meeningen der burgers afhankelijk. Zoo en niet anders is het te verklaren, dat Rome staande bleef onder de ellendigste, wreedste, wellustigste dwingelanden, zoo lang de wijsbegeerte en staatkunde der Stoicijnen het volk hield verbonden aan de heerlijkste denkbeelden van manigheid, dapperheid, regtvaardigheid, vrijheid. Zoo werd Rome eene prooi der bloedigste omwentelingen, toen de denkbeelden eener overdrevene gelijkheid het volk beroerden, en de Agrarische wetten de leus werden van opstand, verdelging en moord. — Maar wat spreke ik van de oudheid? Zoo zou het schoone Frankrijk door geenen vorstenmoord be-

bevlekt, door geene ſchanddaden zonder voorbeeld bezoedeld, door geene ondoofbare tweedragt eindelijk de prooi des ongehoordſten Dwingelands zijn geworden; het zou niet in zijnen val hebben medegeſleept ons dierbaar vaderland, ons eenig heil; het zou niet aan geheel Europa de ijſſelijke pijn der diepſte ſlavernij, der volkomene uitputting, der nooit geëindigde uitmoording hebben doen kennen, hadden niet die weinige ongelouterde wijshoofden der achttiende eeuwe de zaden des verderfs verſpreid, de vrijheid en gelijkheid en broederſchap der menſchen (die heilige titels, welke door geenen goeden Vorst zonder eerbied kunnen gehoord worden) ontluisterd door de aanhitſingen des oproers, de ſchilderingen eener ongeregelde verbeelding, de goochelarijen eener dwalende wijsbegeerte. Ja, waren niet de burgers van alle ſtanden daardoor vervuld geworden met verkeerde denkbeelden omtrent het ſtaatsbelang; ware niet het volk te veel overgegeven aan onbeproefde beſpiegelingen, de oppermagt te zeer gehecht geweest aan verouderde inſtellingen, welke reeds lang door eene meer verlichte denkwijze waren afgekeurd, — de goedheid des Vorſten, de gezegende ligging des lands, de nijverheid van een nog niet geheel ontaard volk, zouden den ſtaat bij het wankelen bewaard, en eenen val belet hebben, die eenen zoo afzigtelijken afgrond heeft geöpend.

En ons vaderland dan?... Zal ik ſpreken van hetgeen wij allen betreuren? Zal ik ophalen, hoe ook wij door de volksbegrippen omtrent het ſtaatsbelang aan den rand des verderfs zijn gebragt? — Maar, wie zal op den dag van vreugde, die den gevoeligen man aan eene tweede gade verbindt, en aan zijn teeder kroost eene tweede moeder geeft, hem het ſterfbed ſchetſen van de eerſte geliefde zijns harte? En zou ik dan uwe harten bedroeven, daar wij niet flechts een ander, niet een tweede, maar waarlijk hetzelfde verloren vaderland als in eenen beteren ſtaat hervonden hebben?

Maar daarvan echter wil en moet ik ſpreken, dat die omkeering zelve, van welke wij getuigen en deelnemers waren,

ren, de waarheid van het tafereel, dat ik u mogt voorhouden, nog meer dan eenig ander bedrijf der geſchiedenis bevestigt. Welk een geweld, welke listen, welke laagheid ook werden aangewend, om ons gemeenzaam te maken met het Franſche juk, en om ons daaraan te verbinden, het Hollandsch hart was afkeerig van deszelfs gemeenſchap. Welke ſchoonſchijnende redenen tot onze ooren kwamen, welke voordeelen ons werden beloofd, welke voorregten zelfs waarlijk aan dezen of genen ſtand der burgers ſchenen gegeven te worden, algemeene verachting was het loon, algemeene tegenzin het antwoord, algemeene ontwijking de dank. Het ſtaatsbelang vorderde, naar eens ieders meening, de afſcheiding van Frankrijk, een zelfſtandig beſtaan, eenen onafhankelijken handel. — En waarvoor zijn nu die Franſchen, die overwinnaars der wereld, lafhartig geweken, gevlugt? Niet voor onze wapenen, niet voor onze legermagten, niet voor een uitgebroken oproer; neen! — voor het bekende volksbegrip. Dit alleen was voor hen het verſchrikkelijk ſpook, dat hen najoeg in hunne vervaardheid. En wat bewaarde de eendragt, in de dagen der regeringloosheid? wat boeide aaneen de harten aller opgetogene ingezetenen, in de uren der onzekerheid? wat dreef hun aan tot vereeniging van moed en krachten, vóór dat nog bekend was, wie zich hunner wilde aantrekken? — wat zeg ik! wat deed uit aller monden ſlechts éénen kreet oprijzen? wat deed het hart van eenen edelen Vorst weder ontgloeijen van liefde voor een eendragtig volk? wat deed het werk der onmagt, in de oogen der voor de vrijheid der aarde vereenigden, waarderen, als dat van de best uitgeruste dapperheid? — wat anders, dan het vereenigde, erkende, alom in woorden en daden uitgebroken volksbegrip, dat ORANJE, en ORANJE alleen, de redder kon en moest en wilde zijn van het verloren vaderland? Dat kwam boven bij iederen vriend des vaderlands; dat verdreef zelfs de laatſte ſchaduw van voorledene dwalingen; dat, dat drong zich ſmeekend in den boezem des Vorſten. Het volk juichte, de Vorst weende, het vaderland was herwonnen!

Ziet

Ziet daar, M. H., u den invloed geſchetst, welken de denkbeelden der menſchen omtrent het ſtaatsbelang hebben op het lot van den ſtaat! Een inwendig gevoel zegt mij, dat een zoo gewigtig onderwerp waardig was door eene meer volkomene ſchilderij te worden verheerlijkt. Ik ſpoede mij dan, om uwe gunſtige aandacht aan hare eigene vrijheid weder te geven, en u nog ſlechts in eene korte aanwijzing der pligten, welke ik meen dat ons door onze ſtelling worden opgelegd, van de welgezindheid mijner poging, zoo ik kan, te overtuigen.

Wij ſtaan thans, met het vaderland zelf, aan den ſlagboom eener geheel nieuwe loopbaan. Wij hebben nog naauwelijks eenen enkelen tred daarin gedaan: nog moeten zelfs de grondwetten, waarnaar wij verder voortgaan, de betrekkingen, waarin Vorst en vaderland tot elkander ſtaan zullen, bepaald en bekend gemaakt worden. Dit ééne ſlechts, maar dat volſtrekt nieuw voor ons is; dit ééne, dat door den ontijdigen dood van onzen eerſten Landsvader werd afgebroken; dit alleen is door den wensch des volks bepaald: vorſtelijkheid en vrijheid zijn vereenigd! De opperheerſchappij is niet meer bij het volk, niet meer bij de ſteden, niet meer bij de ſtaten: de Vorst is Souverein, en de bewaring der vrijheid van iederen burger is in zijne hand.

Maar de natuur der menſchen is niet veranderd: maar de geſchiedenis des vorigen tijds is niet verdelgd: maar de mededeeling onzer gedachten aan anderen is niet aan banden gelegd. De meeningen omtrent het ſtaatsbelang hebben een open veld, zoo vrij als te voren: want de opperheerſchappij, die het waarachtig welzijn des volks beöogt, heeft zelve in die vrijheid haren gewigtigſten ſteun. Maar die vereeniging van vorſtelijkheid en vrijheid, welke alle partijen van vorigen tijd vereenigt, vordert van *allen* de opoffering van een gedeelte hunner voormalige ſtelſels. De uiterſten, waarin vervielen de voorſtanders eener ondoelmatige gelijkheid, en die, waarop de voorregten der Edelen, de inſtelling der Leenen, de onafhankelijkheid der ſteden nederkwamen, moeten evenzeer wijken voor het nieuwe ſtaats-

gebouw, dat, naar het begrip van alle onbevooroordeelden, het éénige is, waarin, menschelijkerwijze, de duurzaamste welvaart heerschen kan. Maar er leven nog zoo velen, die bij alle die stelsels belang hadden, en nog hebben, — en allen zijn menschen! Maar allen, die den nieuwen staat zullen dienen, (en dat zijn wij allen, ingezetenen van dien staat) zijn menschen. En, leert ons de geschiedenis, dat een eeuwen-lang gevestigde staat voor de meeningen des volks bezwijken moest, hoezeer kan dan door dezelven niet de opbouw vertraagd worden van eenen nieuwen, zoolang nog maar één vonk van onderscheidene meeningen overig is!

Zullen wij dan, M. H., toonen, dat wij het waarlijk wel meenen met eenen Vorst, die zijn leven voor ons in moeiten en zorgen slijten gaat, voor een vaderland, dat ons door een wonder, als van den Hemel, is wedergegeven; is de door ons betoonde vreugde niet de vrolijkheid geweest van eenen beschonkenen, welke verdwijnt, zoodra de wijn zijne kracht verspild heeft; maar is het ons waarlijk ernst met onze dankbaarheid, met onze blijdschap, met onze verrukking, — wat, mijne Medeburgers, wijst ons dan het geheugen des voorledenen tijds aan, dat wij doen moeten, om de toekomst voor Vorst en vaderland te bevelligen?

Kennen wij den snellen overgang, den diepen indruk, den gewigtigen invloed der volksbegrippen omtrent de staatsbelangen, dan moeten wij allen over dezelven waken. Onbedachtzaamheid is overal, maar vooral hier te laken, waar het eene zoo gewigtige zaak geldt, als die des vaderlands. Verre dan van ons de bemoeizucht dier lediggangers, die, uit loutere tijdverveling, alles, wat het staatsbelang raakt, behandelen, en wier bedilzucht, zelfs ten aanzien der beste instellingen, perk noch palen heeft: verre van ons de gedachte, dat wij gemakkelijk dat belang zouden kunnen doorzien; wij, die meermalen slechts één kennen van de duizende zijden, welke de zaak van het algemeen uit een hooger overzigt aanbiedt: verre van ons vooral,

zoo

zoo wij óf beroepshalve óf om het gewigt der zake daardoor onze aandacht voelen kluisteren, eene dwaze gemakkelijkheid in het gelooven van anderen. Zelfdenken is altijd de beste gids ter waarheid; maar vooral hier, waar het eigenbelang van anderen zich zoo ligtelijk indringt, om ons geloof te verleiden. Denkt dan zelve; plaatst u dan, afgescheiden van alle bijzondere begrippen, in dat oogpunt der staatkunde, dat wetten en staatsinrigtingen strekken moeten, niet om aan iedereen genoegen te geven, maar om aan het algemeen bestaan nuttig te zijn; vergelijkt, beproeft, oordeelt dan, en bedenkt dan nog altijd, dat tijdsomstandigheden verwisselen, maar dat eeuwiglijk tweedragt en wanorde den grafkuil openen voor uw vaderland.

Maar verder. Zijn wij allen dienaren van den staat, zoo moge onze geest zich met bespiegelingen over het staatsbelang bezig houden, en die met anderen overwegen; maar, M. H., wat wij ook denken mogen, wij mogen niet handelen tegen den verklaarden wil der oppermagt, zoolang zij niet openlijk regt en rede met voeten treedt. Onze handelingen, alle uiterlijke bedrijven, zijn aan die oppermagt, welke het staatsbelang bezorgt, onderworpen: iedere ontwijking, iedere tegenstreving, iedere verloochening van dezelve is misdadig. Zij is misdadig tegen den Vorst, die ons voorgaat; tegen onze medemenschen, die aan ons gelijk zijn; tegen God, die ons een maatschappelijk leven gegeven heeft, als de oefenschool onzer deugd, onzer regtvaardigheid, onzer waarheidsliefde. Wagen wij het dan niet, te handelen naar onze eigene begrippen, al mogten wij die hooger schatten in onze oogen. Geven wij, naar het Goddelijk voorschrift, den Vorst, wat des Vorsten is. Laten wij terugbeven op het denkbeeld, dat een penning door ons teruggehouden zoude worden, die aan het vaderland toekomt. Slaan wij, integendeel, met moed en hartelijkheid, de handen ineen, en laten wij aan onze kinderen een gedenkteeken van vaderlandsliefde nalaten, dat zij met blijdschap bezoeken mogen, wanneer zij bij het gedenkteeken onzer lijdzaamheid hebben geweend.

Eindelijk: Kunnen onze meeningen over het ſtaatsbelang, als zij met den geest van het beſtuur overeenſtemmen, deszelfs geluk bevestigen tegen allen aandrang van buiten, laten wij dan met alle magt den invloed bevorderen van die eerſte grondwet, welke ons bekend is, welke wij verſpreiden mogen, en waarvan alle de anderen de uitvloeiſelen zijn zullen. Vorſtelijkheid en vrijheid zijn vereenigd! Vorſtelijkheid, opperheerſchappij, eenhoofdige oppermagt; ziet daar dan onze leus! Vrijheid; ziet daar haren weergalm! — Weg dan met alle de beletſelen, die het eigenbelang zoude kunnen opzoeken in tegengeſtelde inzettingen, hoe eerwaardig ook door haren ouderdom! Wij hebben gezien, dat het eenen Vorst niet welgaat, die het land verdrukt: maar wij hebben ook gezien, dat het een land niet welgaat, dat zijnen Vorst niet gehoorzaamt. En hier, waar goedheid en wijsheid zich in den onzen vereenigen, wat zal ons hier belemmeren, om met mannenmoed te ſtrijden tegen alle vreemde beginſelen, om te ſtrijden voor de beveiliging van den hoekſteen van onzen ſtaat? Voorzeker geen belang van grooten, noch van geringen; geene heerschzucht van enkelen, geene dwalingen van velen! Laat ons dan met die eendragt, welke onze voorouders deed zweren om voor het vaderland te ſterven, ook thans wedijveren voor Vorst en vrijheid. Dan zal de welvaart weder deze ſtreken bezoeken, de kunſten des liefelijken vredes zullen bij ons wonen; dan zal onze nakomelingſchap onze daden zegenen, en de geheele wereld zal van ons zeggen: Zij waren hunner verlosſing waardig: zij leefden voor Vorst en vaderland!

VIJFDE EN LAATSTE BRIEF VAN PHILALETHES AAN EULEPTOS, OVER HET DIERLIJK MAGNETISMUS.

De opgave der zoogenaamde vereischten of eigenſchappen van den Magnetiſeur komt mij voor niets anders te zijn, dan een zorgvuldig uitgedacht zamenſtel van *hypothe-*

theſen, op *hypotheſen* geſtapeld; een achterdeurtje voor den kunſtenaar, telkens wanneer hem eene proefneming mislukt. De *mystieke* aanhangers van het voorgewende ſtelſel van een' Marquis DE ST. MARTIN, van ROSENKREUTZER, PINETTI DE MERCI, SCHWEDENBORG, en meer andere van die *pſeudo-profeten*, zochten, ter bemanteling hunner *alchemiſche* en *algebraiſche* goochelarijen, geheimzinnige woorden, duistere hieroglyphen en eene onverſtaanbare taal. MESMER, zijn ſtelſel met een' pythagoriſchen mantel omkleedende, is de PARACELSUS van GASSNER, CAGLIOSTRO, ST. GERMAIN en anderen geweest. Het is uit den ſmaak, mijn Vriend! het vindt geen' toegang meer tot het geloof, om zich van ouderwetsch-mystieke beeldſpraak te bedienen; de hoogere *Natuur-wijsbegeerte* van SCHELLING, TROXLER, MARCUS enz. gaf aan het geheimzinnig kleed hunner zinnelooze ſophisterijen eene andere plooi, en de apostels van 't Magnetismus rigtten op dien droog-zandigen grond, uit de hier en daar verſpreide overblijfſelen van in duigen geſtorte wonderbaarlijke ſtellingen en ſtelſels van vroegere en latere tijden, een in alle deelen vermolmd en onbeſtaanbaar gebouw op. Het vermoeden omtrent den Steen der Wijzen is alzoo in de theorie der *magnetiſche desorganiſatie*; de kunst der *Alchemie* in de ontdekking van dat *arcanum* tegen de meest zamengeſtelde zenuw- en andere kwalen, en de zinbedriegende vertooningen van vroegere en latere goochelaars zijn in de daarſtelling eener hoogere *Pſyche* als overgeſmolten en veranderd. Het is MESMER, mijn Vriend! en niet THALES, wien Apollo's gulden drievoet moest worden toegekend; of meent gij niet, dat het goud in ſtaat ware menig' Magnetiſeur van die koortsachtige razernij te genezen? —

In geval dan niet het temperament van den gemagnetiſeerden tot het *boetiſche* behoort, zal het uitwerkſel van 't Magnetismus op hetzelve kenbaar worden in zoo vele toevallen en verſchijnſels als ik in mijne vorigen alreeds heb opgegeven; onder *die* voorwaarde echter, dat de Magneti-

ſeur overmaat hebbe van energie en levenskracht, met betrekking tot het voorwerp, dat hij behandelt. Eene overſtrooming van de eigenlijk magnetiſche vloeiſtof, uitgaande van den Magnetiſeur, *als het werkzame*, in den gemagnetiſeerden, *als het lijdende deel*, zou hierdoor worden te weeg gebragt. Het ware ongelukkig, mijn Vriend! wanneer het ligchaam de levensvloeiſtof, die het bezielt, even gemakkelijk konde verliezen, als eene Leidſche flesch zich door den ontlaadpaſer van hare *electrieke* materie ontdoet! — doch ik vergeet, dat zulks ook niet anders dan door kracht en inſpanning van den wil kan geſchieden. Wie dan levenskracht over- of te veel, een goed geloof en een vasten wil hebbe, die ga zijn' gang en — magnetiſere!

De *pſychiſche* eigenſchappen of vereischten van den levenden geleider der magnetiſche vloeiſtof zijn waarlijk *aesthetisch* ſchoon! Wanneer zuiverheid van hart, reinheid van ziel en vrede des gemoeds; wanneer gezondheid van ligchaam en geest, verbonden met een' zuiveren en waren ijver voor het goede, de *magisch-pſychiſche* vereischten van het magnetiſeren zijn; met welk eene eerbiedige verrukking moeten wij dan niet den man beſchouwen, die zelfvertrouwen genoeg heeft om als Magnetiſeur op te treden! — Door PTOLEMÆUS zaligheidsleer aangevuurd en op hoogeren wellust verhit, gaven zich velen aan den zelfmoord over; zóó, evenwel, mogt een ieder zich wel op het magnetiſeren toeleggen, er op belust zijnde, namelijk, om een Heilige te worden.

„ *Opinionum commenta delet dies*," zegt CICERO, en de uitkomst heeft de waarheid van dat gezegde bevestigd. Waan niet, EULEPTOS! dat het Dierlijk Magnetismus daarop eene uitzondering kunne maken. Het is (wanneer ik eens zachtmoedig zal oordeelen) zucht tot nieuwigheden en tot al, wat geheimzinnig is, dat welligt, gedurende nog eenigen tijd, het menſchelijk verſtand zal benevelen; de nieuwigheid, hoezeer ook opgewarmd, wordt den mensch eindelijk tot eene walg, en den zin- en zielbedwelmenden roes zullen de meesten weldra hebben uitgeſlapen!

De

De *resultaten*, welke ik, uit al hetgeen door mij te dezen opzigte verhandeld is, zou moeten afleiden, kunnen niet anders, dan de ongunſtigſte zijde vertoonen. „ Het is „ eene inbreuk, (zeide ik hier boven) die men waagt op „ de wetten van levenskracht en denkvermogen!" en inbreuken op den zamenhang der dingen en de wijze orde der ſchepping kunnen zelfs niet in het plan eener hoogere Voorzienigheid begrepen zijn. Het is de mensch, die zich vermeet den kring van 't menſchelijk vermogen te buiten te gaan, en, met *gigantiſche* kracht den Hemel willende beſtormen, in zijne eigene nietigheid terugzinkt.

Wanneer men onder andere in KLÜGE leest, hoe ſtuiptrekkingen ſoms en krampachtige toevallen, verlammingen en ſprakeloosheid, krankzinnigheid zelfs en de dood de gevolgen en uitwerkſels dier behandeling zijn, en — *o lepidum caput!* — ſoortgelijke en meer andere ſchrikbarende toevallen (het laatstgenoemde evenwel uitgezonderd!) als heilzame uitwerkſelen, als gunſtige voorboden eener op handen zijnde genezing, ziet aangekondigd; wie deinst dan niet met affchrik en medelijden van die mensch-onteerende tafereelen terug, waar een dwaas en belagchelijk ſtelſel, ten koste van verſtand, leven of gezondheid, op 's menſchen ligtgeloovigheid, op dweeperij en op belang zich vestigt?

Het is inderdaad te bejammeren, dat lijders in den vollen zin van 't woord, lijders, wier verbeeldingskracht door eene ſlepende zenuwziekte lijdelijk verhoogd, wier ziel met alreeds verkeerde of *hypochondrieke* denkbeelden vervuld is; het is droevig, dat zij, wier werktuigelijk maakſel tot eene hoogere rigting, maar ook daardoor tot eene meer gevaarlijke wijziging der gevoeligheid geneigd is; dat zelfs vrouwen, als zoo vele middelen worden gemisbruikt tot bereiking van een, zoo al niet verwerpelijk, altoos echter onberaden doel. Zij zelven toch, wier natuurlijk zacht en edel gevoel ons zoo menig genot bereidt, worden doorgaans het eerst en gemakkelijkst de beklagenswaardige ſlagtoffers eener, in allen deele, voor de menſchelijke zamenleving allerſchadelijkſte kunstbewerking.

Hoe het ook met ſommige proefnemingen, zoo hier als elders in ons land, moge gelegen zijn, met blijdſchap zal ik het luchtkasteel zien in duigen ſtorten, waar de buitenſporige fantaſie van zoo menig een, anders achtingwaardig, man nog haar verblijf in vestigt.

Ik beſluit met de woorden van denzelfden grooten SCHILLER, wiens taal vol kracht en wijsheid, uit haar verband gerukt en kwalijk te pas gebragt, in het werk van den meergemelden KLÜGE zoo dikwerf is gemisbruikt:

„ Gefährlich ist's den Leu zu wecken,
„ Verderblich ist des Tigers Zahn,
„ Jedoch der ſchrecklichſte der Schrecken
„ Das ist der Mensch in ſeinem Wahn!"

En nu, mijn Vriend! reikt u met broederlijke warmte de hand

PHILALETHES.

MERKWAARDIGE BIJZONDERHEDEN WEGENS GROENLAND.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 179.)

Ondanks hunne gemeenſchap met vreemdelingen, heeft het meerendeel der *Groenlanders* hunne oorſpronkelijke kenmerken behouden. Vergeefs roemt men bij hen het geluk, welk de *Europeanen* genieten, om hen aan te ſporen, dat geluk te zoeken. Op zijn meest bekennen zij, dat dit zoo zeer geroemde geluk met het hunne gelijk ſtaat; doch nimmer willen zij toeſtemmen, dat het daar boven verheven is. Dezulken, welke men naar *Koppenhagen* gevoerd heeft, lieten weinig verwondering blijken over al hetgene zij in die hoofdſtad zagen, en vertoonden het ſterkſte verlangen om naar hun vaderland weder te keeren. Zij, die zich naar de *Deenſche* vastigheden begeven, vertoeven er niet lang, en zuchten naar hunne tenten en hutten. De lief-

liefde alleen zegepraalt ſomtijds bij de zwakkere ſekſe op deze verknochtheid aan de voorouderlijke haardſteden. Eenige vrouwen zijn met *Europeanen* gehuwd, en hebben, om hare mannen te believen, eene andere levenswijze aangenomen.

De *Groenlander* heeft weinige behoeften, en zijne wenſchen worden ligt vervuld. Om vergenoegd en gelukkig te zijn, heeft hij niets anders dan de geneugten noodig, wier grondſtoffen de Natuur onder zijn bereik geſteld heeft, en eene onafhankelijkheid, welke hij zelden misbruikt. Gedurende het minst ſtrenge ſaizoen woont hij in ligte tenten, met de huid van zeekalveren gedekt. Gedurende den winter begeeft hij zich in hutten, van ſteenen gebouwd, welke op elkander gelegd, en met mos en aarde verbonden worden. Gemeenlijk zijn de hutten ſlechts drie of vier voeten hoog; de ruimte, welke men verder noodig heeft, wordt in den grond uitgehold. Eene eenige zoodanige woning is ſomtijds toereikende voor zeven of acht huisgezinnen, en de warmte klimt aldaar tot dien graad, dat mannen en vrouwen met het bovenſte gedeelte van het ligchaam geheel naakt loopen. De bedden beſtaan uit banken, met huiden bedekt, en verſtrekken overdag tot zitplaatſen. Het bouwen en het onderhouden der hutten is altijd het werk der vrouwen, die, echter, door hare mannen daarin geholpen en bemoedigd worden. Elk gezin heeft een zeker getal honden, die de ſleden trekken. In jaren van gebrek dienen deze honden tot ſpijze.

Eene vaste en beſtendige gezondheid is het deel der geboren *Groenlanders*, en indien zij van eenige ziekten worden aangetast, vinden zij de genezing in rust en in de planten, welke hun eigen grond oplevert. In den jare 1773 werd een *Groenlander*, uit *Denemarken* teruggekeerd, van de kinderziekte aangetast; ſpoedig verſpreidde zich de beſmetting, en de ſchrik daar nevens. De zieken, het kwaad niet kennende, welk hen trof, werden eene prooi der geweldigſte ongerustheid, gebruikten middelen, die het vergif aanzetteden, en ſtierven na het uitſtaan der hevig-

vigſte ſmarten. In den jare 1800 vertoonde zich die zelfde geeſel, door het bezoek van een' *Groenlander* op een *Engelsch* ſchip, en rigtte zijne verwoestingen aan, zoo onder de landzaten als onder de volkplanters. Eene der *Deenſche* vastigheden werd geheel ontvolkt. Kort nadat deze ziekte andermaal was verſchenen, zonden de Direkteurs van den Handel bekwame wondheelers, van koepokſtoffe voorzien. Niet minder gelukkig dan elders is deze weldadige handelwijze in *Groenland* geſlaagd. Veertig gevaccineerden hebben de bloeijendſte gezondheid genoten, en de kinderziekte is verdwenen.

Volgens de eenparigſte berigten, zijn de *Groenlanders* zacht van aard, opregt, in eensgezindheid met elkander levende, en gaarne verkeerende met buitenlanders. Veel werks maken de ouders van hunne kinderen, en behandelen hen met groote teederheid; de moeder draagt hen op haren rug, en zoogt ze met hare eigen melk tot aan het vierde jaar. De kinderen, van hunne zijde, wanneer zij den volwaſſen ouderdom bereikt hebben, betoonen den grootſten eerbied voor hunne ouderen, en helpen dezelve in den arbeid. De zoon, die trouwt, draagt aan zijne moeder, indien zij weduwe zij, het beſtuur van zijne huishouding op. Gemeenlijk worden de huwelijken met veel overleg aangegaan: de jonge lieden zoeken vrouwen, die het naaijen, roeijen, bouwen en het keukenwerk verſtaan; de meisjes verlangen echtgenooten, op de jagt afgerigt, onverſaagd in het vervolgen van walvisſchen en zeekalveren. Eenige kleederen, eene lamp, een mes maken den bruidſchat uit. Op den trouwdag vertoont zich de bruid treurig en afgetrokken aan de zijde haars bruidegoms, die, minder ingetogen, minder ſchroomvallig, aan het bruiloftsvermaak ijverig deel neemt. Er zijn voorbeelden van veelwijverij; doch, ſinds eenigen tijd, worden zij zeldzamer. Ook zegt men, dat de mannen onderling ſomtijds met vrouwen ruilen, voor een bepaald getal nachten of weken.

Onder de *Groenlanders* heeft men kerken, prieſters noch afgoden gevonden. Nogtans bezitten zij eenige godsdienſti-

lige denkbeelden, en gelooven in geesten, sommigen van welke goed, anderen de oorzaken van alle hunne rampen zijn. Ook spreken zij somtijds over het lot, welk hun na dit leven zal wedervaren, en in de verbeelding scheppen zij zich een paradijs, waarin hunne geliefde bezigheden en hunne vermaken, met nieuwe bekoorlijkheden, zullen hervat worden. Toovenaars, *Angekoks* genoemd, zijn onder hen in groot aanzien, en worden geloofd, gemeenschap te hebben met de geesten. Deze toovenaars vervoeren dikmaals de ligtgeloovige *Groenlanders* tot zonderlinge buitensporigheden, en verbasteren hun uit den aard zachtmoedig en menschlievend karakter. Men verhaalt het voorbeeld, niet lang verleden gebeurd, van een gezin, hetwelk een kind levend had begraven, omdat de *Angekoks* gezegd hadden, dat het aan de visscherij en de jagt onheil spelde.

Nog iet anders is er, hetwelk het natuurlijk goed karakter der *Groenlandsche* inboorlingen niet minder bederft; ik bedoel het gebruik van sterken drank, welken de *Europeanen* hun verkoopen. Gedurende de walvischvangst, die hun de gelegenheid verschaft om dikmaals brandewijn te drinken, worden zij netelig en twistziek. Zelfs ontdekt men een treffend onderscheid tusschen de bewoners der zuidelijke streken, en dezulken, die meer noordwaarts zich onthouden. De laatsten, meer gemeenschap hebbende met vreemde zeelieden, die hier ter walvischvangst komen, hebben verscheidene ondeugden overgenomen, en belangrijke trekken van het oorspronkelijke karakter verloren.

Wijders heeft men, gedurende de walvischvangst, vooral gelegenheid, bij de *Groenlanders* op te merken die algemeene zorgeloosheid, en die onverschilligheid omtrent het toekomende, aan alle stammen eigen, die nog in den staat der Natuur leven. Het aandeel der inboorlingen in de opbrengst der visscherij wordt terstond verteerd, of zij verkoopen het voor dingen, die desgelijks op denzelfden of op den volgenden dag verteerd worden. Geheele huisgezinnen verkoopen of verpanden hunne tenten en gereedschappen, om het genot te hebben van eenige kortstondige ver-

vermaken, en vervallen ſtraks daarna tot den bedelzak. Tot eere der menschheid, echter, zijn deze ſlagtoffers der zorgeloosheid van alle hulp niet verſtoken; dezulken, die eenigen overvloed genieten, bieden hunne hulp aan de ongelukkigen, die gebrek lijden.

Intuſschen zijn deze ook de voorwerpen van het medelijden en de weldadigheid der *Europeanen*, hetwelk hun het edel ontwerp heeft ingeboezemd, om, door eene beſtendige en regelmatige inſtelling, de uitwerkſelen eener natuurlijke aandrift te verzekeren en uit te breiden. Ter onderſteuning van armen en van oude lieden hebben de Commisſarisſen van den Koophandel (te *Koppenhagen*) eene armenkas opgerigt, welke aangevuld wordt door eene weinig bezwarende toelage uit de algemeene opbrengst van de walvischvangst. Daarenboven hebben zij eene bepaling gemaakt, om voortaan aan de *Groenlanders* hun aandeel in de opkomſten in rentebrieven te betalen, met oogmerk om hen allengskens aan orde en bezuiniging te gewennen. Het ontwerp, om de renten in geld te voldoen, heeft men opgeſchort, en men zal voortgaan met ruilingen in goederen, naar de zeden der landzaten meer berekend.

Nog iet anders dient ten bewijze van de wijsheid en menschlievendheid der *Deenſche* gemagtigden. Tot nog toe hebben zij geene proeve van ſtrafoefening aan de *Groenlanders* genomen, omdat deze eenvoudige en onkundige menſchen geenerlei denkbeeld hebben van de ware maatſchappelijke betrekkingen; omdat zij onderling den genen, welken zij als misdadig beſchouwen, alleen met ſcherts en ſpotvertellingen ſtraffen, en indien zij van de *Europeanen* anders behandeld wierden, zij deze als gevaarlijke gasten zouden aanmerken, wier tegenwoordigheid zij zouden ſchuwen, of welke zij zouden trachten te verdelgen.

Groot vermaak ſcheppen zij in allerlei vertellingen; men is voornemens, eene verzameling te doen opſtellen te hunnen gebruike en in hunne taal, in welke de grondbeginſels der zedekunde op eene eenvoudige en overredende wijze zullen voorgedragen worden. Dit werk zal inzonderheid

heid worden opgedragen aan zendelingen, van welke men er tegenwoordig vijf of zes heeft. De *Christelijke* Godsdienst wordt allengs voortgeplant, doch bepaalt zich gemeenlijk bij den Doop en andere kerkplegtigheden, die nog ſterker de zinnen treffen. Intuſſchen zijn eenige *Groenlanders* verder gevorderd, en in ſtaat, den zendelingen hulp te bieden. Met groote zwarigheden hebben deze te worſtelen; zij zijn in de noodzakelijkheid de landtaal te leeren; welker uitſpraak zeer moeijelijk is, en met geene andere dan die der *Esquimaux* overeenkomst heeft. Op hunne reizen moeten zij door onmetelijke ſtreken trekken, met ſneeuw en ijs bedekt, om tenten of hutten te ontmoeten; dikmaals verſcheidene dagen van alle gemeenſchap afgeſneden, loopen zij gevaar, van honger en dorst om te komen. Een hooggeſpannen godsdienstijver, de hoop van nuttig te zullen zijn aan goedaardige en vredelievende menſchen, en het vooruitzigt op eene vereerende wederkomst in hun vaderland, zijn alleen in ſtaat, hun geduld en hunnen moed te ſchragen.

De eerſte, welke deze moeijelijke loopbaan heeft ingeſlagen, is in opmerkelijke en gezegende nagedachtenis gebleven. Het was een *Noorwegenſche* Kerkleeraar, JOANNES EGGEDE genaamd. Door zijnen ijver gedreven, leide hij zijn beroep neder, vertrok met zijn gezin naar *Bergen*, en maakte zijn voornemen bekend, zich naar *Groenland* te willen begeven, om aldaar den *Chriſtelijken* Godsdienst te verkondigen. Hij dacht, dat de *Bergenſche* kooplieden hem het noodige tot de reis zouden verſchaffen, en hunne koophandel-ontwerpen met zijne plans van godsdienstijver zouden vereenigen; doch niemand wilde een voorſchot wagen tot eene onderneming, die geene zekere voordeelen beloofde, en des Leeraars godsdienſtige beweegredenen werden als onvoldoende beſchouwd om hun te doen deel nemen aan eenen kostbaren reistogt. Nogtans gaf EGGEDE den moed niet verloren; hij vervoegde zich aan den Koning van *Denemarken*, en, op zijn aanhoudend aanzoek, verwierf hij van de Regering een ſchip en levensmid-

middelen. In den jare 1721 ging hij ſcheep met zijne vrouw en kinderen. Op de reis werd hij van eenen ſtorm beloopen, die hem in groot gevaar bragt. Eindelijk bereikte hij de westkust, op vier-en-zestig graden breedte. Er was tot nog toe geenerlei vastigheid aangelegd, en de gemeenſchap der *Europeanen* bepaalde zich tot de walvischvangst, gedurende een gedeelte van het jaar, langs de kust. Met behulp der *Groenlanders*, bouwde EGGEDE eenige hutten, en bragt den winter door in de prangendſte behoefte. In het volgende jaar ontving hij onderſtand uit *Denemarken*, en, zich gemeenzaam gemaakt hebbende met de landtaal, begon hij te prediken. Zoo groot was de eerbied, welken de landzaten voor hem opvatteden, dat zij hem als een bovennatuurlijk wezen beſchouwden. De zieken kwamen tot hem, meenende dat hij hen met zijnen adem konde genezen. Zijne komst ſcheen eene hemelſche weldaad te zijn, en werd het tijdſtip, van hetwelk merkwaardige gebeurtenisſen gedagteekend worden. Vijftien jaren vertoefde EGGEDE in *Groenland*, met onvermoeiden ijver werkzaam aan de verkondiging van het Evangelie, en tevens den grond der *Deenſche* volkplantingen leggende. Vervolgens verwierf hij een voordeeligen post in *Denemarken*, en eindigde in vrede zijne loopbaan in den jare 1758.

VOLKSOPROER IN ENGELAND, TEN JARE 1381.

LA BRUYERE zegt ergens naar waarheid: „Als een volk in rust is, zoo begrijpt men in het geheel niet, hoe het in oproer zou kunnen geraken; doch is het eenmaal in opſtand, zoo begrijpt men wederom niet, hoe het weer tot rust kan komen." — Beide geſchiedt plotſeling. De onſtuimige zee bruist eenige dagen, om zich weer te effenen; een beroerd volk is menigmalen den eenen oogenblik een tijger, den anderen een lam.

Engeland genoot eene diepe rust, toen de onbeschoftheid van een' éénigen onbeduidenden beambte bijna de omverrewerping des rijks bewerkt had. Er was een hoofdgeld uitgeschreven, waarvan men evenwel de kinderen uitzonderde. Een strenge gaarder dezer belasting in het Graafschap *Kent* kwam bij het gezin van eenen leidekker. De man, die TYLER heette, was niet te huis, doch de vrouw bereidwillig, om voor hem, zichzelve en haar *volwassen* gezin het hoofdgeld te betalen; slechts stond zij er met regt op, dat eene dochter, die naauwelijks twaalf jaar telde, onder deze belasting nog niet begrepen was. Het meisje mag voor hare jaren tamelijk gewassen hebben geschenen, de gaarder althans wilde niet gelooven, dat zij nog zoo jong was, en, om zich te overtuigen, deed hij eenen onbeschaamden greep. De moeder maakte gerucht; haar geschreeuw lokte de buren derwaarts; de vader, die niet verre van daar een dak dekte, sprong toe, sprak den gaarder aan, kreeg onbetamelijk antwoord, geraakte in woede, en sloeg hem met zijnen hamer het bekkeneel aan twee.

Deze daad was het sein tot oproer. In weinige dagen zag zich de leidekker aan de spits van honderdduizend man, die eenen verschrikkelijken eed zwoeren, om alle gaarders, alle regtsgeleerden, met één woord, ieder, die lezen en schrijven kon, om te brengen. Wie het ongeluk had hen met schrijftuig in den zak te ontmoeten, was zijn kop kwijt. Zij trokken regt op *Londen* aan. Onder weg ontmoetten zij de Prinses VAN WALLES, des Konings moeder, die juist van eene bedevaart naar *Canterbury* terug kwam, grepen haar gevolg aan, dwongen haar zelve hen te kussen, ten bewijze der algemeene gelijkheid, en lieten haar daarna veilig hare reis voortzetten.

De Koning, RICHARD DE II, een jongeling van zestien jaar, vlugtte bij hunne nadering in den *Tower*. Het volk te *Londen* ontving ze met open armen. Het paleis des Hertogs VAN LANCASTER, destijds het schoonste gebouw in de stad, werd verwoest; doch, opdat men niet gelooven mogt, dat zij gekomen waren om te plunderen,

zoo

zoo ging een ſtreng bevel uit, zich niets van den buit toe te eigenen, maar het veelvuldige daar gevonden zilverwerk in ſtukken te ſlaan en in den *Teems* te werpen. Een onder hen, die een ſtuk zilver in zijn hemd verborg, werd oogenblikkelijk nedergeſtooten. Alle boeken en papieren, welke zij in de bibliotheek van den Tempel vonden, waar vele regtsgeleerden woonden, ſlingerden zij in de vlammen. De huizen van alle de hovelingen ſtonden in gloed. Zij bedreigden den *Tower* zelv', en verlangden een mondgeſprek met den Koning. De bezetting was te zwak, om iets te ondernemen; de voorraad van levensmiddelen te gering, om eene belegering uit te houden. De Koning liet, derhalve, de deuren openen, en trad hun tegen. Zij drongen in groote hoopen binnen, gingen ongehinderd heen en weder, verdeelden zich ook onbevreesd, kwamen gewapend tot in des Konings kamer, ſprongen op zijn bed, wentelden daar op rond, en voerden tot de Koninginne-moeder zeer onbetamelijke geſprekken. Anderen zochten naar den Aartsbisſchop van *Canterbury*, om hem te vermoorden. Deze eerwaardige grijsaard wist, welk noodlot hem dreigde; hij had den ganſchen nacht met zijnen biechtvader gebeden. Zij vonden hem in de kapel, waar hij juist het avondmaal genoten had, rukten hem van het altaar, en ſleepten hem naar eene open plaats. Duizend zwaarden waren tegen hem getrokken. „Mijne kinderen," ſprak hij hun zacht aan, wat heb ik u gedaan? Wacht u, uwe handen met het bloed eens gezalfden te bevlekken!" — Vergeefs; zij kloofden hem den kop, dien zij op de Londenſche brug op een' paal ſtaken. Een gelijk lot had de Schatmeester en verſcheidene der aanzienlijkſte perſonen. Zelfs de vreemden, bijzonder de *Vlamingen*, werden ten gruwzaamſte vermoord. Om dezelven te kennen, moesten ze eenige Engelſche woorden nazeggen, die voor eenen vreemdeling moeijelijk om uit te ſpreken zijn, en, ſprak de ſidderende mond niet zoo als gene ooren het verlangden, dan vloog de kop.

Met grooten overmoed vorderden de oproerlingen van den Koning algemeene vergiffenis; afſchaffing des lijfeigendoms

ſtoms en der heerendienſten; vrijheid van handel zonder tollen. RICHARD zag zich genoodzaakt toe te geven en eenen vrijbrief in forma op te ſtellen; waarop een groot deel der oproerigen terſtond naar huis trok. Doch de leidekker was zoo gemakkelijk niet te vrede te ſtellen; hij verlangde een perſoonlijk onderhoud met den Koning; het werd hem toegeſtaan; beiden waren te paard. TYLER had zijnen aanhangers bevolen, op een gegeven teeken des Konings gevolg te vermoorden en hemzelven gevangen te nemen. Nu reed hij voorwaarts, en naderde den Koning zoo zeer, dat de koppen hunner beide paarden elkander raakten. „ Heer Koning!" zeide de vermetele, „ ziet gij al dat volk daar beneden?" — *Wel zie ik het.* — „ Allen," voer hij voort, „ hebben gezworen mij te gehoorzamen tot in den dood, en zullen niet wijken tot gij alles bewilligd hebt, wat wij verlangen." Tot deze gevorderde inwilligingen behoorde, onder andere, eene ſchriftelijke Koninklijke veroorloving om alle regtsgeleerden de koppen af te houwen.

Om den ſtorm te doen bedaren, beloofde RICHARD, dat hij hun even zulke vrijbrieven wilde laten uitlangen, als hunnen naar huis getrokken broeders. De onzinnige was niet te vrede, raasde, ſmaalde, vond het zelfs zeer ſtout van den Ridder JOHN NEWTON, des Konings wapendrager, dat hij, in tegenwoordigheid eens veldheers van het volk, zich vermat te paard te zitten, en noemde hem een verrader. *Gij liegt*, zeide de koene Ridder. Daarop trok TYLER woedend zijn dolk en zou hem vermoord hebben, zoo niet de Koning, om diens leven te redden, hem had bevolen af te ſtijgen. De leidekker, door RICHARD's toegevendheid gedurig ſtouter geworden, vorderde nu ook des Konings zwaard, hetwelk de Ridder droeg. „ Nimmermeer!" zeide NEWTON; „ gij zijt niet waardig des Konings zwaard aan te raken, en waren wij alleen, gij zoudt nooit zoodanige vordering wagen." — „ Meent gij?" hernam TYLER ſchuimend: „ nu zoo zweer ik, geenen beet in mijnen mond te ſteken, voor ik uwen kop heb laten ſpringen!"

Bij deze woorden wilde de bloeddorſtige zich op het ſlagtoffer ſtorten. Nu riep WATWORTH, de Lord-Major van *Londen*, een braaf, onverſchrokken man, die reeds lang met moeite zijne tong in toom gehouden had. „ Heer Koning, duld niet, dat een zoo edel Ridder in uwe tegenwoordigheid van dit uitvaagſel des gepeupels vermoord worde! "

Vat hem! riep de Koning uit. Op het oogenblik bragt WATWORTH den rebellen-generaal eenen zoo geweldigen houw over het hoofd toe, dat hij bedwelmd van het paard ſtortte; RICHARD's gevolg ſprong toe, en maakte hem verder af. Als de oproerlingen hunnen Chef zagen vallen, hieven zij een ijſelijk geſchreeuw aan, zwaaiden de zwaarden, en zetteden zich in beweging om des leidekkers dood bloedig te wreken. Thans was het oogenblik gekomen, waarin RICHARD bewijzen moest, dat hij den troon waardig was; en hij bewees het. Onverſchrokken reed de zestienjarige jongeling midden onder den woedenden hoop. „ Wat wilt gij doen, mijne vrienden? " riep hij luide: „ wilt gij uwen Koning ombrengen, om den ellendeling te wreken, die u bedroog? Neemt mij in zijne plaats tot uwen aanvoerder, ik ſta u elke billijke vordering toe."

En zie, verrast door des jongelings ſtoutmoedigheid, ter neergezet door zijne woorden, legden zij allen plotſeling de wapenen neder. Trotsch reed hij voor hun heen, voerde ze naar buiten in het open veld, liet hen van troepen omringen, maar hun geen leed doen; ja verwierp met ongeduld iederen voorſlag, om zijn Koninklijk woord te breken. Met dezelfde vrijbrieven, welke hunne broeders verkregen hadden, trokken zij gerust huiswaarts. De jonge Monarch, alvorens zijnen zegepralenden intogt in *Londen* te houden, ſloeg den Lord-Major ridder, en beſchikte dankbaar, dat alle zijne opvolgers in het ambt de ridderlijke waardigheid zouden ontvangen. Om verder de gedachtenis dezer gebeurtenis te vereeuwigen, plaatſte hij een dolk in het wapenſchild der ſtad *Londen*.

O, Had de geest dezes onverschrokken jongelings op LODEWIJK DEN XVI gerust! Europa genoot nog heden het verlorene, smartelijk beweende geluk.

DE GELDVERLOOCHENING, OF DE SCHOONSTE VROUW VAN BERLIJN.

(Vervolg en slot van bl. 198.)

In de tweede week van zijn verblijf te *Berlijn* had de jonge AHLER alles, wat de erfenis betrof, afgedaan. Niemand, dien hij daaromtrent raadpleegde, had eenige bijzondere kennis aan de vier familiën, die bij de erfenis even veel belang hadden; doch uit de ingewonnene narigten was het hem duidelijk gebleken, dat zij allen zeer behoeftig, doch eerlijk en arbeidzaam waren, en dat de nalatenschap, onder hen verdeeld wordende, hen in onbekrompenheid zou doen leven en gelukkig maken. Twee dier bloedverwanten waren winkeliers in 't klein, die hunnen handel verder zouden kunnen uitbreiden. De derde was eene predikants weduwe, wier veelbelovende zoon een bekrompen bestaan had aan de Universiteit van het geven van lessen; van tijd tot tijd zond hem zijne moeder eene kleine ondersteuning, de vrucht van hare en van haar dochters nijverheid. De vierde was een schoolmeester op een dorp, met een inkomen van zes kroonen 's maands, en acht kinderen. Op de eerste aankondiging vervoegden zich de drie hulsvaders en de weduwe bij den jongen AHLER; met het verlangen en de bescheidene hope, om van hem eenigen geringen onderstand te zullen verwerven: sterk werd hij getroffen van de beschaafdheid en opregtheid, met welke zij hem hunnen toestand ontvouwden. Maar toen hij hun bekend maakte, dat zijn oogmerk was, de geheele nalatenschap huns bloedverwants aan hen af te staan, keken zij elkander aan met eene verbaasdheid, als of zij dachten hem kwalijk verstaan te hebben. Zelfs twijfelde een der kooplieden, of KAREL wel bij zijne zinnen was; de andere dacht, dat hij met hen en hunne nuttelooze eischen den spotwilde drijven: zoo zeldzaam zijn dusdanige erfgenamen! Maar toen KAREL, met waardigheid en minzaamheid, hun zijne beweeg-

redenen ontvouwd en hunne twijfelingen had verdreven, opende zich een tooneel van gevoel en dankbaarheid, hetwelk hem de tranen uit de oogen perſte; thans ſchaamde hij zich bijkans, niets anders gedaan te hebben, dan de wetten der regtvaardigheid en van zijn geweten te volgen, en daarvan zoo geringe verdienſte te hebben. Diepe zuchten, bevende lippen, gevouwene handen, hemelwaarts geſlagene oogen, afgebrokene, kwalijk zamenhangende woorden, vreugdetranen, duizend en duizendwerf herhaalde zegeningen, waren voor den gevoeligen jongeling het treffendſte ſchouwſpel. De weduwe viel op de knieën, — niet voor AHLER; zij vergat alles, wat haar omringde, en, met gevouwene, omhoog gehevene handen, zond zij hare dankzeggingen op tot Hem, die voor weduwen en weezen zorgt. De ſchoolmeester, in tranen zwemmende, zeide eenige pſalmen en ſchriftuurtekſten op.

Reeds den volgenden dag bevestigde de jonge en edelmoedige erfgenaam zijne erfverlating voor het geregt; hij hield voor zich ſlechts eenige boeken uit de bibliotheek des overledenen, en liet de gelukkige bloedverwanten de geheele erfenis onderling verdeelen.

De zielsgeſteldheid, in welke KAREL zich bevond, nadat hij deze zaak haar volle beſlag had doen bekomen, ſtrookte volkomen met de gedachte, welke hem geſtadig bezig hield, — de onbekende van de *Wilhelmsplaats*; dezelve volgde hem in de luisterrijkſte gezelſchappen, en wanneer zijne vrienden met hem ſchertſten over *de ſchoonſte vrouw van Berlijn*, verzekerde hij hun in grooten ernst, dat hij er nog eveneens over dacht; en, in ſpijt der galanterie, verklaarde hij hetzelfde bij hunne vrouwen, die op dezen titel eenige aanſpraak zouden hebben kunnen maken. Het ſpreekt van zelf, dat AHLER's naam in zegeninge was bij de gelukkige erfgenamen; hij was hun een beſchermëngel. Een der winkeliers verzocht hem, bij alle zijne goedheid nog deze te willen voegen, dat hij zijne noodiging op een collation wel wilde aannemen. De Heer AHLER, die voor deze goede luiden eene opregte genegenheid had opgevat, aanvaardde gulhartig deze noodiging. Hij vond de geheele familie te zamen. Niets werd er geſpaard, om hem hunne dankbaarheid te bewijzen; even dankbaar ſchenen zij te zijn voor de gunst, welke hij hun met zijne tegenwoordigheid bewees, als voor zijne weldaden; zij werden er door gevleid en vereerd; verbied was

het

het eerſte gevoel, welk hem betoond werd. Hoedanig ook het gevoel zij, welk men omtrent eenen weldoener ondervindt, zelfs wanneer de harten hem volkomen zijn toegedaan, heeft er, echter, altijd eene ſoort van bedwang en vreeze plaats, dat een man, zoo onverſchillig omtrent dingen, welke men waardeert, insgelijks onverſchillig zijn zal omtrent de gevoelens, welke hij inboezemt, en omtrent alle voorwerpen, welke ons onledig houden, en in welke wij belang ſtellen. De edelſte zielen laten zich niet altijd gemakkelijkst doorgronden, en de gewone mensch kan zich ligt bedriegen omtrent de beweegredenen, die dezelve doen werken.

Niet lang leed het, of de onthalers van den Heere KAREL AHLER zagen, dat hun weldoener ook hun vriend was; zijne eenvoudigheid en ongemaaktheid, de deelneming, de warmte, met welke hij zich met al wat hun aanging bezig hield, verbanden welhaast het bedwang en de pligtpleging; niets verloor hij van hunnen eerbied, maar een zoeter gevoel paarde zich daarnevens; men gaf acht op zijne oogen; men lette op alle zijne woorden; men trachtte zijne begeerten te voorkomen, zelfs die te raden. Hij verzocht het oudſte der kinderen zijns gastheers om een glas water; het kind was verrukt van vreugde, hem dezen kleinen dienst te kunnen doen, en was er trotsch op bij zijne broeders. Vriendſchappelijk onderhield AHLER alle de leden van het gezelſchap over hunne aangelegenheden; aandachtig luisterde hij naar hen, vroeg opheldering, hoe na zij elkander beſtonden, en ſcheen met blijdſchap te vernemen, dat zij elkander nader beſtonden dan hij gedacht had. Hij onderhield hen desgelijks omtrent hunne ontwerpen, gaf hun goeden raad, en betuigde hun zijn verlangen, dat zij voortaan elkander niet meer vreemd zijn zouden. Het ſpeet hun, dat zij alle hunne kinderen, zelfs de jongſten, niet hadden durven medebrengen, om ze hem aan te bieden. De ſchoolmeester zeide, dat, indien hij had kunnen denken, dat hij zoo veel van kinderen hield, als hij nu zag, hij hem drie kleine jongens zou vertoond hebben, die het deklineeren op hun duim hadden, en drie meisjes, die een aantal fabels van buiten kenden. — Dat laat zich herſtellen, zeide de broeder des onthalers; en indien Mijnheer AHLER ons de eer en het vermaak wil doen om morgen middag te mijnent te eten, zal hij alle de leden, groot en klein, eener familie leeren kennen, die voor altoos aan hem verpligt is. — Terwijl

KAREL deze noodiging aannam, ging de deur der kamer open; ijlings trad een jong meisje binnen; ter halverwege was haar gelaat met een' grooten ſtroohoed bedekt; zij groette het geheele gezelſchap, en naderde vervolgens AHLER met eene levendige en tevens zedige houding. — Dat is mijne dochter, mijne SOPHIA, zeide de weduwe; het is mijne nicht, zeide de gastheer. KAREL hoorde niets; hij was in den hemel: het was — *de ſchoonſte vrauw van Berlijn*, zijne onbekende van de *Wilhelmsplaats*! Zij had des jongelings hand gevat, en drukte dezelve zachtjes in de hare. ô! Mijnheer, ſprak zij op den aandoenlijkſten toon, gij hebt vele tranen doen opdroogen, gij hebt velen gelukkig gemaakt; de Hemel zal u zegenen! En ik... Mijn leven lang... Mijn broeder, mijn goede FREDERIK... Dank zij u, hij zal altijd nabij ons wonen... Was ben ik u al niet ſchuldig!... Thans begonnen hare tranen rijkelijk te vloeijen, en ſmoorden hare ſtem. Zij droogde hare oogen af, die zich op AHLER vestigden; thans ſcheen zij zich iets in het geheugen te herroepen, en zich wezenstrekken te herinneren, die haar niet onbekend waren. Maar wie kan de verrukkingen des jongelings ſchilderen? In de overmaat zijner verbaasdheid en gemoedsbeweging, kon hij geen woord uitbrengen; *zij was het*, hierin kon hij zich niet vergisſen, en van oogenblik tot oogenblik nam zijne ontroering toe. Eindelijk kon hij wederom ſpreken, en haar zeggen, hoe gelukkig hij zich rekende, eenigen dienst te hebben kunnen doen aan iemand, die een onuitwischbaren indruk op hem gemaakt had; herinnerende haar tevens hunne ontmoeting op de *Wilhelmsplaats*. ô Ja! zeide zij blozende, daar was het; ik wist wel, dat ik u ergens gezien had, en ik had, geloof ik, een voorgevoel van al het geluk, welk gij over ons hebt uitgeſtort. 's Anderendaags vertrok ik, om eenigen tijd te vertoeven bij eene vriendin, die mij zeer dierbaar is, en welke gij insgelijks gelukkig hebt gemaakt. Mijne moeder berigtte ons haar geluk, en dat haar FREDERIK bij haar zou blijven; hij zou den post van onderwijzer gaan bekleeden, die hem verſcheidene jaren van ons zou verwijderen; nu zal hij ons niet verlaten, en mijne vriendin zal mijne zuster worden; bedenk eens, Mijnheer, mijne blijdſchap! Ik wilde terſtond naar huis keeren, om ook in moeders blijdſchap te deelen; op dit oogenblik ben ik terug gekomen, en, verſtaan hebbende dat zij hier was met onzen weldoe-

ner,

ner, heb ik mij herwaarts gespoed, en... ik heb u straks herkend voor dengenen, dien ik ontmoet had, en die er zoo goed, zoo gevoelig uitzag, en mijn geluk is er door verhoogd.

KAREL's geluk was ten top gerezen; die beminnelijke openhartigheid, die *naïviteit* deed *de schoonste vrouw van Berlijn* duizend bevalligheden bekomen. De uitwerking, welke zij op hem wrocht, bleef voor niemand der aanschouweren bedekt; nooit had de goede jongeling kunnen verbergen hetgene er in zijn hart omging, en thans zelfs niet voor haar, die er het meeste belang bij had, en die aan hare zijde hetzelfde ondervond. De tijd verliep, zonder dat iemand het merkte; het was middernacht, eer men scheidde, met belofte van 's anderen daags wederom te zullen bijeenkomen. Weinig sliep SOPHIA dien nacht; eene zoete ongerustheid verdreef den slaap van hare oogleden. In zulk een licht had zij zich den uitmuntenden bloedverwant niet voorgesteld, welke hun zulk een offer bragt. Vernomen hebbende, dat zij niet langer arm was, had zij zich niet kunnen wederhouden van te denken aan den bevalligen vreemdeling, dien zij ontmoet had, en tot zichzelve te zeggen, dat, indien zij te eenigen dage in het huwelijk ging treden, zij wel wenschte dat haar echtgenoot zulk eene houding had en er zoo uitzag; dit dacht zij nog, maar voegde er nu bij, dat hij ook het hart en het verstand van mijnen neef had!

Naauwelijks was de volgende dag aangebroken, of AHLER ijlde naar zijne twee vrienden, om hun zijne ontdekking mede te deelen; en het was geen middag, of hij vloog naar den winkelier, die hem genoodigd had; hij vond aldaar zijne overige bloedverwanten met alle hunne kinderen; den schoolmeester, die er trotsch op was, dat hij er hem acht kon vertoonen; en de weduwe met hare schoone SOPHIA, nog schooner geworden door het gevoel, welk haar bezielde. — Even snel verliepen nu de uren als 's daags te voren. Met de liefde is het eveneens als met eene schoone lente gelegen: even als van eene schoone lente, valt het bezwaarlijk, het begin der liefde naauwkeurig te bepalen, en haar in haren voortgang als 't ware op den voet te volgen. Elke lente heeft haar bijzonder karakter en *nuances*; derzelver ontwikkeling laat zich, gedurende hare werking, niet gevoelen; maar wanneer zij geëindigd is, ziet men den knop, die in den ochtend nog gesloten was, 's middags open; en evenwel bemerkt het oog nimmer het oogen-

blik, waarin de knop open ging. De bewondering, de vriendſchap en de belangſtelling veranderen in liefde, zonder dat men het oogenblik kan aanwijzen, wanneer deze verandering is voorgevallen. KAREL's liefde nam toe en groeide, zonder dat hij wist hoe. Het zelfde ging er om in SOPHIA's hart; beiden wisten, dat zij elkander vurig beminden, zonder het oogenblik te weten, waarin zij dit eerst gevoeld hadden.

AHLER's vrienden wettigden zijne keuze, zoodra zij het beminnelijk meisje kenden, dat daarvan het voorwerp was; en geene maand was er verloopen, ſinds zijn vertrek uit zijns vaders huis, toen hij deszelfs toeſtemming verzocht tot de zoetſte vereeniging. De lente en de liefde gaan zelden zonder ſtorm voorbij. De oude AHLER verlangde zeer, dat zijn zoon in den echt trad; en evenwel had hij veel in te brengen tegen de middelen en den rang... De getuigenis van AHLER's vrienden was er noodig; een van hen was een neef van den eerſten ſtaatsdienaar, en had diensvolgens veel invloeds op den ouden man, wiens zwak hoogmoed was. Eindelijk gaf hij zijne toeſtemming, omdat hem verzekerd werd, dat het hem grootelijks zou vereeren, de ſchoonvader te zijn van *de ſchoonſte vrouw van Berlijn.*

De twee maanden, tot KAREL's verblijf in die ſtad beſtemd, waren nog niet verloopen, toen hij in het vaderlijke huis zijne jonge en ſchoone echtgenoote en hare goede moeder bragt. De oude AHLER kwam hun eenige mijlen te gemoet; het gezigt van SOPHIA verdreef, op het eerſte oogenblik, de bedenkingen, welke hij nog mogt hebben, en weinige dagen daarna zeide hij tot zijnen zoon, hem de hand drukkende: De erfenis, van welke wij afſtand gedaan hebben, heeft ons een ſchat aangebragt!

Het was in waarheid een ſchat. Indien de tijd denzelven zijnen glans heeft doen verliezen, heeft hij, echter, ſteeds zijne waarde behouden. De vader, getuige van het geluk zijner kinderen, werd van dag tot dag jonger; met fierheid zag hij rondom zich henen, wanneer hij met zijne ſchoondochter geärmd wandelde, en ſcheen allen, welke hij ontmoette, toe te roepen: Zie daar *de ſchoonſte vrouw van Berlijn*, en — zij is mijne dochter!

SOPHIA's broeder huwde hare vriendin, en zette zich in dezelfde ſtad met AHLER neder, om van zijne moeder en zuster niet meer te ſcheiden. Twee gelukkiger paren en twee gelukkiger grootvaders en grootmoeders zijn er niet; en aan KAREL AHLER's onbaatzuchtige deugden zijn zij hun geluk verſchuldigd.

TER NAGEDACHTENISSE

VAN

JAN FREDRIK HELMERS.

Hij, de eer van Vaderland en Dichtkunst, ſtierf, ô ſmart!
Maar leéft nog in zijn werk en in ons aller hart.

Ik, HELMERS! Godenzoon! uw Nagedachtnis zingen?
Dat vrij dan 't ſchuiflend riet des ſtormwinds magt volding'!
Ik, Ongewijde! naar dien eedlen lauwer dingen?
Dat vrij het vinkje dan des Aadlaars vlugt bezing'! —
Op, Néérlands Dichtren-rei! heft aan uw lofgezangen!
'k Zou blozen om een' Prijs, ten koste van 's Mans eer.
ô, Mogt een grootſcher toon mijn kwijnend lied vervangen!
'k Lag, bij uw' Hemelval, verrukt, het ſpeeltuig neêr.

Een oogwenk op zijn Kunst, zoo rijk, zoo krachtig tevens;
Zijn Kennis, vrij van praal, en toch zijn ſchoonſte pronk;
Zijn Zeden, 't ſieraad zijner Werken en zijns Levens;
Zijn wakkre Vrijheidsmin, die ſteeds zoo heerlijk blonk...
Een oogwenk ſlechts volſtaat. Wie toch, wie zou betoogen
Den gloed van 't eélst Geſteent', waar elk zich blind op ſtaart?
Welaan! ik ſtel den glans van HELMERS u voor oogen;
Van Hollands Flonkerſtar, een beter' Zanger waard.

Wat kwistige overvloed! wat rijkdom! 'k ſta verlegen.
Hier, Zwitſerland, ontzet me uw dreigend Berggevaart';
Ginds waſemt mij de geur der Morgenlanden tegen,
En daar 't verliefde zuchtje, in 't Paradijs der Aard'!
Nu grimt mij de IJsbeer aan van Nova-Zembla's ſtranden,
Dan wenkt Gastvrijheid mij aan Otaheite's boord;
Ginds toeft mij 't heilig woud en Wodan's offeranden,
En hier der Kunſten ſchat, die half Euroop behoort.

Maar, HELMERS, hoe! wat Beeld doet mij uw Kunst aanſchouwen?
Wat majesteit, wat zwier, wat houding, wat gelaat!
Wat evenredigheên! . . . Mag ik mijn oog vertrouwen?
Neen, 't is geen Mensch, een God, die glansrijk voor mij ſtaat! —

Gij, jeugdig Schilder, van uw Vaderland en Magen,
Ter liefde van de Kunst, geſcheiden, keer, ei keer!
Wat zoudt ge u in Parijs, in 's Werelds roofnest, wagen?
Kniel neder, en herken — d'Apol van Belvedeer!

Wat tooverende Kunst! wat heerlijke Ideälen!
Wat hemelſche Natuur ſchiep ons uw grootsch vernuft! —
Wat diepe Wetenſchap mogt zoo veel geest beſtralen!
Wie, die in Fabel-, Aard-, Geſchiedkunst hier niet ſuft? —
Wat reine Zedeleer doorädert al uw Werken!
Uw Wandel werpt geen ſmet op uw gedachtenis.
En, mogt ook Wijsgeerte uw Geloof te zeer beperken,
Het mijne wraakt de blaam, waar 't hart ſlechts zuiver is.

En nu, die Vrijheidsvlam, die u de borst deed gloren;
Die eedle, ſtoute geest; dat onbedwingbaar vuur;
Die onverzoenbre haat, der Tirannij gezworen;
Die zucht voor Orde en Regt, en de eenvoud der Natuur;
Die ijver voor den roem der Vaderlandſche zeden;
Die ſchier afgodiſche eer, aan 't Voorgeſlacht gewijd....
Wie, die als gij gevoelde, als gij ook heeft geleden,
Stemde in uw bede niet, der Dwinglandij ter ſpijt?

Zij is verhoord, die bee; het Vaderland herkregen:
De aloude Deugd herleeft; zij gruwt van 't ſchandlijkst Juk.
En gij, ô HELMERS! ſtierft? Gij deelt niet in dien zegen?...
Wat zeg ik! Neen, gij leeft; gij deelt in ons geluk.
Gij leeft in hooger Spheer, waar Vrede heerscht en Vrijheid,
En ziet met Hemelvreugd op ons, verlosten, neêr.
Dáár leeft, dáár zweeft gij thans in onbeſefbre blijheid;
En éénmaal zien we elkaêr, volzalig, eindloos weêr.

Nooit taant uw Kunst, uw Deugd, uw Moed, uw ganſche waarde,
Zoo lang men Hollands Moed en Deugd en Kunst herkent!
En, dekt geen Praalgeſteente uw ſtoflijk deel op aarde,
Gij ſtichtte u, in uw werk, het heerlijkst Monument.

Troonen rijzen;
Troonen wijzen
De ijdelheid van aardsch gebied:
Troonen blinken,
Troonen zinken,
En verdwijnen in het Niet.

Ver-

Vorſten leven;
Vorſten ſtreven
Naar des Aardrijks heerſchappij;
Vorſten leven,
Vorſten ſneven,
En hun Namen gaan voorbij.

Helden brullen;
Helden vallen,
En de Faam zwicht bij hun graf:
Helden leven,
Helden ſneven,
En hun Roem verſtuift als kaf.

Maar de Dichter,
Die, verlichter,
Zich een' eedler Roem bereidt;
Maar de Dichter
Wordt de ſtichter
Van de ſchoonſte Onſterflijkheid.

Ja, zijn Werken
Zijn de perken
Van dit aardsch beſtaan te kleen;
Ja, zijn Dichten
Zweven, lichten
Over Dood en Grafkuil heên.

HELMERS' ſneefde;
Maar hij leefde,
Maar hij zong voor Deugd en Eer.
Ó, Zijn ſterven
Is geen derven:
'k Vind hem in zijn Zangen weêr.

Ja, betoovrend,
Hartverovrend,
Blijft ons dáár zijn Kunst bewaard.
Neen, zijn ſterven
Is geen derven:
Want hij liet zijn' Geest op aard'!

Jan. 1814. J. W. IJ.

IETS, RAKENDE DE FEDRA VAN RACINE.

De *Cid* werd, van zijne geboorte af, vervolgd door RICHELIEU. *Fedra* was nog niet verſchenen, toen reeds eene geduchte zamenſpanning haren ondergang had gezworen. RACINE werd, ongetwijfeld, verraden door ſommigen van hen, die tot de bijzondere voorlezingen van zijn ſtuk werden genoodigd. De Hertogin VAN BOUILLON, de Hertog VAN NEVERS, Mevrouw DESHOULIÈRES, en andere aanzienlijke perſonen, haalden PRADON over tot het vervaardigen eener andere *Fedra*, ten einde deze ten zelfden tijde als die van RACINE ten tooneele te doen voeren. Het voorbeeld van CORNEILLE, die in den tweeſtrijd wegens *Berenice* was te kort geſchoten, behoorde PRADON te hebben afgeſchrikt: maar, welk voorbeeld heeft immer op een Prulpoëet gewerkt? en bovendien, wat had een PRADON te wagen?

De *Fedra* van RACINE werd vertoond op het Tooneel van het *Hotel van Bourgogne*, den 1ſten van Louwmaand 1677; en die van zijnen onwaardigen mededinger, twee dagen daarna, op het Tooneel van de ſtraat *Guénégaud*. Naardien de voorbijgaande opgang der vertooning van een Treurſpel niet zoo zeer afhangt van het ſtuk zelve, als wel van de ſpelers en bijzondere omſtandigheden, ſcheen der beide *Fedra's* in den beginne hetzelfde lot te wedervaren; waarbij men moet in 't oog houden de liſtigſte kunſtenarijen der vijanden van RACINE. Naar luid van BOILEAU, deden de Hertogin VAN BOUILLON en hare medeſtanders al de eerſte loges in beide Theaters beſpreken, voor de zes eerſte repreſentatiën; en, ten einde zich van haren triomf op de voorſtanders van RACINE te verzekeren, lieten zij al de afgehuurde loges in het *Hotel van Bourgogne*, waar het ſtuk van RACINE werd geſpeeld, ledig. *Deze list*, voegt er BOILEAU nevens, *kwam haar op meer dan* 1500 *livres te ſtaan*; maar dezelve had de verlangde uitwerking, en het ſtuk van PRADON genoot daardoor het voordeel van een talrijker publiek.

Dan, had de *Fedra* van PRADON, op het Tooneel, die van RACINE opgewogen, de indruk, door de lezing en vertooning voortgebragt, ſtelde zo beide welhaast op hare regte plaats.

PRA-

PRADON mogt, naar de gewoonte der Prulschrijveren, zijn stuk met eene onbeschaamde voorrede doen prijken, het zonk, hoezeer ook opgevijzeld door hemzelven en zijne partij, in de verdiende minachting; en, zonder de *Fedra* van RACINE, zou men thans niet eens weten, dat ook PRADON er eene vervaardigd had!

OPMERKELIJK GEVAL, RAKENDE TWEE SCHAPEN.

Aan den Redacteur der Vaderlandsche Letteroefeningen.

Mijn Heer!

Het navolgende geval heb ik niet kunnen nalaten ter uwer kennisse te brengen. Zoo hetzelve eenigzins uwer aandacht waardig zij, om in UEd. geëerd Maandwerk geplaatst te worden, zal mij aangenaam zijn.

Tusschen den 19 en 20 Januarij l. l. heeft men eene zeer sterke jagtsneeuw uit den noordoosten gehad, gelijk algemeen bekend is. Een Landman, met name ARIE RIETKERK, had, op den avond van den 19 voormeld, een koppel Schapen in het land loopen. Des morgens van den 20sten haalde hij dezelven op het hok, maar vermiste er twee: na lang zoeken, konde hij die echter niet wedervinden; dus onderstelde men dezelven geheel verloren te zijn. Maar wat gebeurt er? Op Dingsdag namiddag, den 1 Februarij, ontdekt voormelde Landman in een' zeer grooten opeengejaagden sneeuwberg, die reeds door den dooi van vorige dagen sterk verminderd was, eene opening ter grootte van 3 duim diameter; daar inziende, ziet hij den neus van een Schaap, gaat aan het graven, haalt hetzelve er uit, en, verder gravende, ontdekt hij het tweede vermiste Schaap, en — bevindt dezelven beiden nog levende. Vervolgens in den warmen stal gebragt zijnde, zijn ze heden weder geheel hersteld. Dus hebben deze beide dieren 13 dagen ten minste 5 voet onder de sneeuw bedolven doorgebragt, zonder voedsel.

Ik noeme mij

UEd. bestendigen Lezer,

WILLEM KROOK.

Oudewetering, den 4 Februarij, 1814.

AAN

AAN DE NEDERLANDSCHE VROUWEN.

Legt af uw pronkſieraden,
Uw goud en diamant,
ô Nederlandſche Vrouwen,
En ſchenkt ze 't Vaderland!

Ziet op naar uw Vorſtinne;
Zij teekent u het ſpoor:
Wie weigert na te ſtappen?
ORANJE gaat u voor.

Ziet op naar uw Vorſtinne;
Zij heeft haar ſieraân veil,
Haar paarlen en geſteenten,
Voor 't algemeene heil!

Zij kiest, voor nietig blinken
En ijdlen flonkergloed,
Den glans der deugd, die ſchittert
In 't Vorſtelijk gemoed.

Wie durft nu langer pralen
Met flikkerende pracht?
Wie durft den eenvoud honen
Der Vorſtelijke dragt?

Legt af, met uw Vorſtinne,
Uw goud en diamant,
ô Nederlandſche Vrouwen,
En ſchenkt ze 't Vaderland!

Al ſchittren geen geſteenten,
Al gloeit geen ſmijdig goud,
Al fonklen geen robijnen,
Al blikt geen esmeraut;

Al ſpreiden geene paarlen
Haar zachten glans ten toon;
Gij, Vrouwen, Gaden, Moeders,
Zijt zonder ſieraad ſchoon.

Dit

Dit wist, in vroeger dagen,
Eene echt-Romeinſche vrouw:
Zij wees op hare kindren,
De panden van haar trouw:

„ Dees," ſprak zij, „ zijn mijn ſchatten,
„ Mijn ſieraad en mijn pracht.
„ Geen moeder, die bij dezen
„ Nog andren rijkdom acht!

„ Mijn kindren zijn mijn paarlen,
„ Mijn diamant en goud.
„ Laat fonklen 't duur geſteente!
„ In 't gloeijen is het koud.

„ Maar mijne kostbaarheden
„ Verſpreiden glans en gloed,
„ En ſchieten hare vonken
„ In 't moederlijk gemoed.

„ Op haar is mijn begeeren,
„ Op haar alleen gevest.
„ De deugden van mijn zonen
„ Verſieren mij het best."

Ja, Vrouwen, Gaden, Moeders,
Die voor uw kindren blaakt,
En, voor hun teedre liefde,
En lust en rust verzaakt;

Legt af uw pronkſieraden,
Uw goud en diamant;
Schenkt weg die kostbaarheden
Aan 't lieve Vaderland!

Praalt enkel met uw kindren;
Doet, in hun fiere jeugd,
De vonken reeds ontgloeijen
Der vaderlandſche deugd.

Zij zullen eens u loonen
Door vaderlandſche daân,
En roemen op hun moeders,
Die hun zijn voorgegaan.

Legt af dan uw ſieraden,
Uw goud en diamant,
ô Nederlandſche Vrouwen,
En ſchenkt ze 't Vaderland!

W.

EEN PAAR ANECDOTEN.

De door zijn geluk en ongeluk zoo merkwaardige Ruſſiſche Vorst MENZIKOFF had den Vorst der *Kalmukken*, CHAM, eene prachtige in Engeland vervaardigde koets ten geſchenke gezonden. De vreugde hierover was aan het Kalmukſche Hof boven mate; de Vorst zelf gaf daarin den Gezant van naburige Grooten audientie, en hield ook in dezelve op feestdagen zijne tafel. Maar eenigen tijd naderhand brak eens een der wielen; — nu was goede raad duur; er was geen een Rademaker in de Staten van Z. D. H., en *Petersburg* zag toen eene der kluchtigſte Ambasſades, die ooit een Vorst aan een anderen afgezonden heeft, — namelijk eenen werkelijken Gezant, die van den Vorst MENZIKOFF een nieuw rad voor Zijne Kalmukſche Doorluchtigheid verzoeken, en hetzelve afhalen moest!

Dr. HADDON, *Master of the Requests*, of Request-Inlieveraar, kwam op zekeren dag met eenen last bij de Koningin ELIZABETH, die zeer over den onaangenamen reuk zijner nieuwe laarzen klaagde. „ Verſchoon mij, uwe Majeſteit!" hervatte HADDON, „ het zijn mijne laarzen niet, die zoo rieken, „ maar het zijn de oude verzoekſchriften, welke reeds zoo „ lang ongeöpend in mijne portefeuille geſtoken hebben."

MENGELWERK.

VERHANDELING,

OVER HET GEBRUIK EN MISBRUIK DER ROMANS.

Door

N. SWART (*).

In vijf ſpreekbeurten hield ik uwe aandacht bezig met onderwerpen, die in zeker verband ſtaan met elkander. En, al beſtond er ook geene andere reden, dan uwe goedkeuring, ik zou terſtond geneigd zijn, mij daarbij, als een zeker uitgekozen vak van ſtudie, wederom op te houden. Dan, benevens genoemden grond, voert ons eene hadere aanleiding tot de bepaalde keus onzer ſtoffe in dit uur. Ten verleden jare, namelijk, vervulden wij twee ſpreekbeurten, de eene, aan den lof der *geſchiedenis*, de andere aan dien der *poëzij* gewijd, in zoo verre de algemeene zucht voor de laatſte ons een nieuw bewijs ſcheen voor des menſchen verheven aanleg. Beide deze ſtukken rigtten den loop onzer gedachten — zij, die dezelve hoorden, kunnen dit uit eigen ondervinding welligt gemakkelijk verklaren — tot eene zekere, algemeen bekende tusſchenſoort van geſchiedenis en dichtkunst. Ja, bijna alles, wat ter aanprijzing van de eene, zoo wel als de andere, werd voortgebragt, ſchijnt op den *roman* toepaſſelijk. Zijn inhoud beantwoordt veelal aan de dichtkunst, zijn vorm altijd aan de geſchiedenis. En wie weet, of deze gelukkige vereeniging hem niet, althans in veler oog, de voorkeur boven een eigenlijk dichtſtuk, of eene ware historie, zal geven?

Tegen dit denkbeeld, echter, kant zich, met vasten ernst en beſliſſende klem, het gezag des geheelen adeldoms in

(*) Voorgedragen in de Maatſchappij *Felix Meritis*, Sprokkelmaand, 1814.

in het gebied der letteren. Zien wij, wie het zijn, die zich met de lezing, en zelfs met de zamenſtelling, dezer werken onledig houden, noch de eerſten, noch de laatſten behooren doorgaans tot hun getal, welken eene ſtem in de hooge raadsvergaderingen der diepdenkende en geöefende wijsheid wordt toegekend. En, nemen wij deze geliefde boekjes der ledigheid, vaak van hoofd en hart zoo wel, als van nutte bezigheid, in handen, gewisſelijk znllen wij dikwijls ſtoffe vinden, om het gemelde vooroordeel metderdaad te beämen. Hard, intusſchen, en zeer algemeen, is dat oordeel in den mond van vele, het zij ſchijnbaar meer, of blijkbaar min, bevoegde regters. Hetzelve verwerpt en veroordeelt alles, wat ſlechts den naam van roman draagt, hem beſchouwende als de bron van allerlei vergift, inzonderheid voor het jeugdige hart.

Die in het laatſte gevoelen ſtaan, houden het ook welligt beneden de waardigheid van deze plaats en van onzen eigen ſtand in de maatſchappij, over de romans te ſpreken. Wij, echter, kunnen zoodanig oordeel niet billijken over eenen tak van letterkunde, die, het zij dan op goeden grond of niet, het zij ter bate of ſchade voor verſtand en deugd, eene zoo groote uitgebreidheid en krachtigen invloed heeft verkregen. Wie toch van u zag dezen ſtroom, met meer- of minder geweld, niet zijne woning inbreken? Wie hield, benevens eigen lust, dien van vrouw en kroost in teugel, om van het verleidelijk vocht niet te proeven? Ja, gaarne gelooven wij, dat, met dat al, ons oordeel door u niet gevorderd wordt, omtrent wering of toelating, en inzonderheid keuze, op dit ſtuk. Lieden van geöefend verſtand hebben ſedert lang kunnen beſliſſen, en dadelijk beſlist. Vergunt mij echter, M. H., als leidsman uwer gedachten voor te treden, bij de herhaalde beſchouwing van een zoo belangrijk onderwerp! Vergunt mij, over hetzelve, in ſtille eenvoudigheid, het een en ander te berde te brengen! En, heeft dan de vorm onzer verhandelinge, of althans die van haar thema, iets naar de leerrede zweemends, de inhoud en ſtoffe mogen het min gepaste daarvan bij u ver-

vergoeden. Wij zullen bepaaldelijk ſpreken *over het gebruik en misbruik der romans.*

Alle oudſte onderwijs is geſchiedkundig. Uit gebeurde zaken bepaalde leſſen af te leiden, en dezen in het algemeene en afgetrokkene daar te ſtellen, is van latere dagteekening. Was zulks al geen gevolg van de zwakheid des begrips van hem, die onderwijst, het is behoefte voor den genen, die geleerd wordt. Dit laatſte zien wij uit blijkbare verdichtingen, van onderſcheiden vorm en inhoud, uit de vroegſte tijden.

Deze oorſpronkelijke behoefte van den menſch heeft hem ook in rijperen ouderdom niet verlaten. Overal en op elken trap van beſchaving is hij een beminnaar van allerlei verhaal. Men moge onder de letterſchatten van Griekenland en Rome al weinig vinden, dat met onze verdichte geſchiedenisſen, romans en verhalen eene bijzondere overeenkomst heeft, het ontbreekt echter aan de ſporen daarvan geenszins. Bij de opkomst, daarentegen, der nieuwere letterkunde in ons werelddeel, beſlaan zij — gelijk overal elders — eene eerſte plaats; daar de naam zelf van roman van de taal is afgeleid, die het vroegſte, onder hare jeugdige zusters, eenige beſchaving ontving. Dezelve heerschte in het zuidelijk deel van Frankrijk, was, als het Italiaansch, eene ſoort van verbasterd latijn, en werd mildelijk met den naam van *lingua Romana*, Romeinſche ſpraak, vereerd.

Ik behoef niet te herhalen, dat onder dezen naam van *romans* eene geheel eigen en talrijke ſoort van geſchriften is ter wereld verſchenen, en op iederen bodem van ons halfrond met toejuiching overgebragt. Even min hebt gij mijne aanwijzing noodig, om te weten, dat deze hoofdſoort in velerlei onderſoorten vervalt, zoo verſchillende van inrigting als onderwerp. Het volkskarakter oefent hier, natuurlijk, mede zijne regten. Doch het is inzonderheid de tijd, deszelfs ontwikkeling, loop en voorname bewegingen, die in de geſchiedenis van dezen tak der letterkunde, der weelde van den geest, der buitenſporigheid, of hoe men ze noemen wil, voor den opmerker zeer kenbare ſporen heb-

ben achtergelaten. Ons oogmerk is het niet, daarvan eene aanwijzing te doen, die, buiten tegenſpraak, zeer belangrijk zou kunnen zijn, maar die noch met de weinige ruimte, welke ons overſchiet, noch met onze geaardheid en bijzondere wijze van letteroefening ſtrookt. Integendeel, de roman, gelijk wij dien over het geheel kennen, of ook dezelve in het algemeene en afgetrokkene beſchouwd, zal het onderwerp onzer behandeling zijn. Deszelfs gebruik, d. i., het nut, door den ſchrijver in denzelven te leggen, en door den lezer daaruit te halen; benevens het misbruik, d. d., het nadeel, door de ſchuld van den eerſten, of enkel van den laatſten, daaruit voortſpruitende; ziet daar ons alreede opgegeven doel, tot welks aanvankelijk deel wij nu onmiddellijk overgaan.

Stelt u den wijsgeer en menſchenvriend voor oogen, M. H., genegen om zijne natuurgenooten, ten aanzien van onderſcheidene belangrijke waarheden, te verlichten. Hiertoe zie hij naar den geſchiktſten weg en het beste middel om, ter bereiking van zijn doel. En nu ga hij de voordeelen na, welke de roman, boven ieder ander geſchrift, blijkbaar heeft. Vooreerst hij is geſchiedenis, en geſchiedenis is het eerſte, het eenvoudigſte en natuurlijkſte van alle onderwijs. Zij begint met zoodanige voorbeelden, als elders, tot ſtaving en bewijs, naderhand worden vereiſcht. Zij vergt het verſtand geene moeite om algemeene leſſen te verſtaan en toe te paſſen, maar doet ze in waarheid en werking, in voorbeelden en bijzonderheden dadelijk aanſchouwen. Zij boeit de verbeelding, en maakt haar tot het geſchiktſte werktuig om den geheelen geest te leiden, die anders juist in haar de gereedſte afleiding en verſtrooijing aantreft. De nieuwsgierigheid, den mensch in elken ouderdom en op iederen trap van beſchaving eigen; de zinnelijkheid en zucht om met eigen oogen te zien, te tasten en te gevoelen; de ſtrijdigheid van zijne begeerte, vluggen geest en opgewekte verbeelding met de beperktheid van zijn beſtaan, aan een plekje gronds, aan een oogenblik tijds, aan ſlechts eenerlei betrekkingen onwrikbaar geboeid; alles, alles moet hem no-

mopen, om, op vleugelen der geſchiedenis, een uitgebreider kring van aanſchouwingen te doorloopen. Ja, wie kent de kracht der geſchiedenis niet, om den menſchelijken geest te boeijen? wie betwistte haar ooit de verdienſte van uitlokkend, onderhoudend en vermakelijk te zijn boven alle afgetrokken onderwijs? en noemt haar niet van ganſcher harte den gebaanden en bloemrijken weg tot kennis en wetenſchap?

Zij gaat, echter, met deze zwarigheid gepaard, dat zij niet alles kan geven, wat hare beöefenaar gaarne had. Wat de ondervinding, gedurende eenen bepaalden kring van jaren en plaatſen, heeft aan de hand gegeven, wat openbaar geworden of ter kennisſe van den verzamelaar gekomen is, dat biedt zij telkens geregeld aan. Doch bij het bewandelen van hare velden en dreven ontmoeten wij menig eene dorre en doodſche heide; terwijl we vele vruchtbare ſtreken ſlechts vermoeden, maar geenszins van nabij beſchouwen mogen. Een dik geheim ſtuit onze ſchreden. Een ondoordringbare nevel doet ons naar den waren toeſtand der zaken ſlechts losſelijk giſſen. Men voert ons met overhaasting de lagchendſte oorden voorbij; en eentoonige verhalen, of afgrijsſelijke ſchetſen en ontmoedigende afbeeldingen van menſchelijke nietigheid, ondeugd en jammer, van jaarkring tot jaarkring voortgezet, vermoeijen den matten geest. Slechts de geduldige van aard, of de ijverige zoeker van waarheid en licht, weerſtaat deze vermoeijenis. Slechts hem is het vergund, alle de ſchatten op te delven, alle de bloemen te plukken, al het goede en ſchoone te oogſten, dat hier ginds en elders wel ruim gezaaid, maar geenszins als in voorraadſchuren opgeſtapeld ligt. Het is de natuur, gelijk zij zich voordoet, de ondervinding, ſlechts vele jaren voortgezet.

De roman, daarentegen, is met alle deze bezwaren geheel onbekend. Hij kiest zich een tooneel uit; hij baant zich een weg; hij ontwerpt zich groepen en ſchetst tafereelen naar enkel welgevallen. Als in een ſierlijk aangelegden tuin, zien wij hier de treffendſte voortbrengſels verzameld,

de fraaiſte orde in acht genomen. Nu voert ons het ſlingerpad aangenaam rond; dan doet ons de zodenbank ter regter plaatſe toeven. Slechts, wat geen genoegen bij de aanſchouwing biedt, onttrekt zich aan ons oog; en wat daarentegen door afwisſeling en tegenſtelling te meerder treft, dat wordt door de verholen kunst opzettelijk aangebragt. Hier vertoefd, wandelaar! om uzelven te verliezen in het aangenaam genot; hier vertoefd, vriend en kenner der natuur! om u in hare belangrijkſte voortbrengſels volop te verlustigen; herwaarts gekeerd, jeugdige vriend van het goede en ſchoone! om het te kennen en te bewonderen, ter ſtoffe van nadenken en regel van gedrag te maken.

Vooral ook daarom heeft de roman boven de geſchiedenis, ten aanzien der aanlokkelijkheid, veel vooruit, dat hij doorgaans een geheel ander veld beärbeidt; een veld namelijk, dat ons allen veel nader ligt, en uit dien hoofde veelal meer belangſtelling inboezemt. De geſchiedenis verhaalt de algemeene lotgevallen der volken, de daden en bedrijven van hen, die aan het hoofd der koningrijken ſtaan, of der zulken, die daarop eenen magtigen invloed uitoefenen. Zij teekent ons dezelven af, niet in het zachte licht der huisſelijke gezelligheid, des dagelijkſchen omgangs, des eenvoudig menſchelijken beſtaans, maar in den vollen, verblindenden glans van het openbare leven. Ja, ſlechts hier en daar ligt zij den ſluijer der vertooning op, om ons enkele belangrijke blikken in het groote geheim der menſchelijke zwakheid te doen ſlaan.

De roman, daarentegen, bepaalt zich doorgaans tot het bijzondere leven; zijne helden zijn dikwijls in de nederigſte en eenvoudigſte kringen geplaatst, en de dagelijkſche woonkamer verſtrekt hem niet zelden ten voornamen tooneel. Het zijn onze gelijken, die ons hier ter beſchouwing, ter beöefening en aanwending, worden geboden. Hunne omſtandigheden, hunne lotgevallen, hunne vreugde en hunne ſmart zijn de onze, of kunnen die worden. Alles wekt ons belang; want alles is ons bekend en eigen. Herinneringen worden opgewekt, vergelijkingen gemaakt, omſtandigheden toe-

toegepast, algeheele verplaatsing in den kring van het verhaalde onwillekeurig daargesteld. De verbeelding, het verstand en hart, elk vindt er eenen gebaanden weg. Niet, gelijk bij het staatstooneel, staan wij van verre, en begrijpen vaak hunne handelingen niet, die geheel andere gewaarwordingen, drijfveren en beginselen, dan wij, gewone menschen, volgen; en staan verbaasd over een spel met leven en geluk van duizenden, van welken het een of ander bij eenen enkelen vernietigd te hebben ons alreede eene hel schijnt. Neen, onder onze broeders en zusters wandelen wij rond, en deelen in hunne verrigtingen. Met onze broeders en zusters dwalen, struikelen en vallen wij; of gevoelen altbans, dat wij zouden kunnen, zouden moeten vallen, indien ons even zoo alle steun ontbrak. Hunne ramp is de onze. Met geheeler harte deelen wij in dezelve, als in hunne vreugde; en zoete, weemoedige tranen glinsteren, ja ontrollen vaak aan onze oogen.

Een nieuw voordeel ontleent deze soort van geschiedenissen daaruit, dat bij haar, als dichterlijk voortbrengsel, eene volkomene kennis, ook van de geheimste gedachten en gevoelens, wordt vooronderstéld. Elders blijft dit in het duister, of men raadt daarnaar; en alleen, wanneer iemand zijn eigen levensbeschrijver is geweest, kunnen zijne, — ter naauwernood zijne gewaarwordingen, en misschien die van enkele vertrouwde vrienden, aan den dag komen. Zoo missen wij, derhalve, vaak de draden, die het geheel aaneenhechten en in beweging brengen; wij missen het geheim der groote uitkomsten; en een bont spel van beduidinglooze beelden is alles, wat ons de geschiedenis, als wezenlijk en vertrouwenswaardig, overlaat. De roman, daarentegen, leest in het hart, ziet in het duister, vergezelt in de eenzaamheid. Het zij hij ons, op die wijze, het pad der gebeurtenissen vooraf baant, dat wij dan, hoe vreemd ook, zonder bevreemding bewandelen. Het zij hij ons, door deze ontvouwing, daarna opheldert, wat ons onbegrijpelijk was voorgekomen, en deze bevrediging onzer hooggaande nieuwsgierigheid een verdubbeld genoegen geeft. Het zij beiden, gestadig hand,

aan hand gaan, wanneer de hoofdperſoon der gebeurtenis zelf zijne gevallen verhaalt; of dat, bij afwisſeling, nu het bedrijf, dan deszelfs drijfveren en oogmerk voorafgaat of volgt, gelijk eene verzameling van brieven dit pleegt mede te brengen. Alles is hier heldere dag, en het voornaamſte, de grond en het roerſel, blijft geenszins in het duister verſcholen. Alles is hier zigtbare ſpeling der hartstogten, eigenlijke geſchiedenis van den mensch. Het ſijne weeffel des bedrogs, en de eenvoud der bezwalkte onſchuld; de nietige aanleiding tot groote gebeurtenisſen, en de geweldige toeſtel, die op niets uitloopt; het eene en het andere komt aan het licht, en verſpreidt licht. De waarheid treedt gekleed te voorſchijn. Maar het kleed verhindert niet, hare volkomene geſtalte op te merken. Zij heeft zich, als een bode des hemels, in zigtbare gedaante uitgedost, ten einde voor den mensch geheel verſtaanbaar te zijn. Doch de goddelijkheid, die afſtraalt van het gelaat, en de zuivere, hemelſche toon, die van de lippen rolt, waarborgen tevens ieder woord. In 't kort, het ideaal, dat de natuur niet aanbiedt, maar het genie op het doek maalt; ziet daar den roman, in tegenſtelling met de geſchiedenis, de zaak uit dit oogpunt zijnde beſchouwd.

Hetgeen wij, namelijk, tot hiertoe zeiden, moet enkel betrekkelijk gemaakt worden op het genoegen, dat de roman, bij het lezen, kan verſchaffen. Omdat hij geſchiedenis, uitgelezen geſchiedenis, huisſellijke en poëtiſche geſchiedenis is, daarom wekt hij onze belangſtelling, boeit onze aandacht, voldoet — voor het oogenblik — onzen geheelen weetlust, en maakt zich meester van ons hart. Dit is het voorregt van zijnen vorm, van zijne wijze van onderrigt, van zijne verzwagering met die ſprookjes, welke den kinderen in jaren en beſchaving — en blijft niet de mensch, tot zekere hoogte, altijd een kind? — zoo algemeen welkom zijn. Wij zullen nu overgaan, om het voordeel, door wijsheid en menſchenliefde langs dezen weg aan te brengen, nog nader te betoogen, door te doen zien, dat deze zelfde vorm de gewone ſtoffe der romans niet ſlechts uitlokkender, maar

maar ook aanſchouwelijker, klaarder en overtuigender, dan eenig ander onderrigt, behandelt.

Schoon de aard der zake ons gedurig drong, om den roman met de geſchiedenis te vergelijken, ja hem — wat den vorm betreft — aldus te noemen, deze vorm, echter, is hem geenszins zoo als de eigenlijke historie eigen. Hij is voor hem louter kleed of inkleeding, welke de ſchrijver bezigt, niet om dit kleed te vertoonen, om de geſchetſte zaken te verhalen, maar om een of ander, daaraan geheel vreemd, oogmerk te bereiken. Te vermaken, of te leeren en te ſtichten; de zinnelijkheid, de verbeelding, het hart te ſtreelen, of ze te zuiveren, te verheffen en aan het gebied van een verlicht verſtand te onderwerpen; ziet daar het gewone, algemeene doel. Gebeurde zaken verhaalt men vaak alleen omdat ze gebeurd zijn, uit zucht tot mededeeling en natuurlijke geſpraakzaamheid. Doch, uit eenen gelijken natuurlijken drang te verdichten, te liegen, dit valt ſlechts in enkele, tot de zamenſtelling van eene geheele geſchiedenis meestal veel te onbeſchaafde, menſchen. Ja, hoe rijk reeds de historie in allerlei leering zij, daar zij elk voorwerp van aanſchouwing en ondervinding opneemt; de roman, enkel kleed zijnde, kan nog meerderlei onderwijs bevatten. Kennis van landen, van zeden, van dadelijke gebeurtenisſen, van wijsgeerige begrippen, en zoo vervolgens, komen meêderdaad dikwijls in denzelven voor; en menige jeugdige ſchoone heeft welligt hare meeste kennis van deze zaken hier geput. Doch, gelijk dit alles van de geſchiedenis vaak afgezonderd en tot bijzondere wetenſchappen betrokken wordt, terwijl de mensch zelf het eigenlijke voorwerp der geſchiedkundige beöefening blijft, zoo is dit ook met den roman het geval. En, mogten wij al niet kunnen ontwijken, hier ſoms in eenige herhaling van het reeds gezegde te vervallen, zoo verlate ons echter uwe aandacht niet bij het betoog, dat de mensch, in onderſcheiden opzigt beſchouwd, door den romanſchrijver veel klaarder en handtastelijker, dan door den eenvoudigen wijsgeer, zal worden daargeſteld.

Bepalen wij ons het eerst tot hetgeen men, in den meest eigenlijken en gewonen zin, menschkunde noemt. Dezelve houdt zich bezig met den mensch, zoo als hij leeft en beſtaat, zoo als hij zich in zijn doen en laten, in zijn gevoelen en oordeelen, in zijnen dagelijkſchen wandel doet kennen. Op onderſcheidene wijze is deze ſoort van wetenſchap behandeld; nu in ſommige grondtrekken ruwelijk geſchetst, dan door verſtrooide opmerkingen, hier en daar aangeduid, veelal in voorbeelden en karakterſchetſen opengelegd. Uit de ervarenis geheel ontleend, tooit zij zich, natuurlijk, het beste: in een geſchiedkundig kleed. Buiten hetzelve is zij bezwaarlijk daar te ſtellen, zonder tot misverſtand aanleiding te geven, zonder dat de fijne trekken geheel verloren gaan, en hare beöefening eene drooge dorheid verkrijgt. Maar, hoe veel heeft inzonderheid de romanſchrijver hier vooruit, om zijne verzamelde ervarenis aan anderen mede te deelen! Hij, die niet ſlechts karakters heeft te ſchetſen, die ze in werking en betrekking tot elkander moet brengen! Hij, die ons in den huisſelijken kring, in hooge en lage ſtanden, en waar het hem behaagt, een tooneel opent, waar louter menſchen, uit de dagelijkſche natuur ontleend, hunne eigen rollen ſpelen! Hij, die ons, langs welken weg dan ook, in hun hart lezen, in hunne eenzaamheid opmerken, en vaak bij elke hunner geringſte bewegingen met aandacht vertoeven doet! En waarlijk, wie kent inzonderheid de FIELDINGS en YORICKS niet, als meesters in deze kunst? Wie las hunne en dergelijke ſchriften ooit, zonder zich door dit natuurlijke, dit geheel menſchelijke geboeid te voelen; zonder nu en dan getroffen te worden door waarheden, die hem nu eerst van alle kanten des dagelijkſchen levens in de oogen vallen; zonder, als in eenen ſpiegel, zichzelven te herkennen, en duidelijker dan ooit in zijn hart te lezen?

Of, vestigen wij onze aandacht op eenen anderen tak van deze zelfde wetenſchap! Denken wij aan de kennis van den mensch, als afhankelijk van hartstogten, die, onmerkbaar opgeſchoten, met reuzenkracht ten hemel ſtijgen; als af-

han-

hankelijk van omſtandigheden, die, wonderbaar en vaak geweldig geſlingerd, ook den bedaardſten doen wijken van zijn pad! Inderdaad, was ooit eenige beöefening waardig den menſchelijken geest, het is deze. Voorzigtige wijsheid des levens, beſcheiden oordeel der liefde vloeijen uit haar voort. Ja, zij, zij is het, die zoodanige gewigtige leſſen, als: *wacht u voor den eerſten ſtap!* en: *oordeelt niet!* met gouden letteren op de rolle der wijsheid heeft aangeteekend. Uit de geſchiedenis, uit de ervaring vooral, ontleent deze nutte wetenſchap hare bouwſtoffen. Maar, niet dan ſchaars zijn ze over beider veld verſpreid; niet dan door het ſcherpziende oog en de ingeſpannen oplettendheid worden zij er opgemerkt. De romanſchrijver alleen levert ons, als 't ware, eene naauwkeurige kaart van de uitgebreide levenszee. Hij kiest de gevallen uit; hij ſlingert den draad der omſtandigheden, en laat de hartstogten kiemen, losberſten, botſen, en zich onderling verwarren, naar het hem welgevalt. Ik behoef u aan geene voorbeelden te herinneren, die thans bijna in elk dezer geſchriften zijn te vinden. O! Wien zouden bij welgeſchetſte tafereelen van dezen aard niet ſomtijds tranen zijn ontrold over de misleide onnadenkendheid, over de verſchalkte deugd, over den onweerſtaanbaren drang des wegſlependen verderfs, of de jammerlijke gevolgen van eene geringe afwijking? Wien ſtichtte vaak deze duidelijke beſchouwing van de menſchelijke zwakheid en de menſchelijke ellende niet meer, dan de geſtrengſte boetrede? Wie liet zich daarbij, het zij door zijne eigen gedachten, het zij onmiddellijk door den ſchrijver, niet gaarne tot hooger heil opvoeren, en vestigde zijnen blik op God en eeuwigheid?

Andere ſchrijvers in dit vak hebben zich voornamelijk daarop toegelegd, dat zij of de deugd of de ondeugd, of door tegenſtelling beiden tevens des te beter, in zeldzame en ſchitterende voorbeelden vertoonden. De eerſte, overal gevolgd en nagegaan, verſpreidt eene klaarheid van zuiveren glans, naar welke de geſchiedenis ſlechts gisſen laat. In allerlei verzoeking gebragt, blijkt die glans op de uiterſte proef volkomen houdbaar te zijn, waaraan het elders bij de

onbeſprokenſten niet zelden ontbreekt. En, het zij dan de deugd ten laatſte zegeprale; dat zij, ook in de diepſte rampe, nog wezenlijk gelukkiger dan hare vervolgſter worde bevonden; of dat hare eigen waarde, bij het ontzinken van alles, het hart te meerder roert; altijd is haar voorbeeld welſprekender dan de ſchoonſte redevoering. ô RICHARDSON, wiens wonder kunſtig weefſel overal natuur en waarheid ademt; ô GOLDSMITH, wiens eenvoudig verhaal geen wijsgeerig ſtelſel in regelmatig betoog behoeft toe te geven; hoe ſtaan hier uwe *Clariſſe* en uwe vrome prediker ons duidelijk voor oogen, ja perſen hun bijna nog tranen van weemoed en tranen van vreugde af! — De ondeugd, daarentegen, ziet zich hier ontmaskerd. De onervarene jeugd merkt de ſtrikken op, welke haar worden geſpannen. Wat zij, op het bloote zeggen, niet zou gelooven, niet zou begrijpen, dat wordt haar nu geheel aannemelijk en tastbaar, dat zinkt haar, als waarheid, onmerkbaar het harte in. De taal der verleiding, het kenmerk der huichelende ondeugd ontdekken zich aan haar. Als in een ſpiegel, of zoogenaamde donkere kamer, leert zij de wereld kennen, vóór ze te zien, hare gevaren ſchuwen, vóór ze te naderen, hare peſt ontvlieden, eer zij beſmetten kan. Onbegrijpelijk is, inderdaad, de ondeugd voor de onſchuld. Zij kan bij geene mogelijkheid de diepte van den afgrond meten, waarin de verbastering hare vijandin heeft ter neer geſtort. Maar nu treedt de bekwame zedeſchilder op; hij doopt, als 't ware, zijn penſeel in de ſchandkronijk der weelde en ontaarding, en *Lovelaces* van onderſcheiden ſlag zijn geene herſenſchimmen meer.

Ook menſchelijk geluk en ongeluk wordt in een roman kennelijker en treffender voorgeſteld, dan misſchien in eenig ander boek. Dezelve, toch, voert ons in de huisgezinnen, in de harten in. Het binnenſte vertrek van het ondoordringbaar paleis, en de donkere kluis onder het afgelegen en lage rieten dak, blijven even min ontoegankelijk. Ja, ook de wijsgeer ſcheurt den ſluijer weg, die beider geheim bedekt, en roept ons met luider ſtemme toe, dat de ſchijn te

vaak

vaak bedriegt. Ja, ook de redenaar ſchetst ons menſchelijke ellende in hooge en lage ſtanden, wijzende tevens hare bronnen aan. En de dichter verrukt ons door tafereelen van huisſelijke en inwendige zaligheden, die den bediller van Gods werk van ſchaamte blozen doen. Maar, hoe veel liever grijpt menigeen de hand van LAFONTAINE, en laat zich van hem rondvoeren! Verrukkingen der liefde, genoegens van den echt, dagelijkſche ontmoetingen en zeldzaam wedervaren, voorſpoed, maar zonder geluk, tegenſpoed, maar door deugd verzacht; alles, alles, wat de mensch gevoelen, wat hij ondervinden kan, vertoont zich beurtelings voor ons oog. Ja, hier heeft de waarheid zelve de pen gevoerd! zal men bij deze tafereelen ſoms moeten uitroepen. Als de brave *Schmidt* zoo gelukkig is in zijnen kring, maar kort daarna zoo treurig nederzit; als zijne kinderen in jeugdige onbezorgdheid zoo vrolijk om hem dartelen, maar welhaast, ouder geworden, voor zich en de beminnende ouders bronnen van jammer zien geöpend; als liefde en lot en eigen ijdelheid met hun geluk ſpelen, en het gevoel van den doren de geuren der roos gedurig afwisſelt en vergezelt; ô, wie is dan niet onder hen, leeft in weinige oogenblikken een geheel menſchenleven, en is nadenkender, wijzer en tevredener geworden?

Hierbij zouden wij kunnen voegen, dat geene ſatyre van meer of min heerſchende gebreken gepaster en zachter dan in den roman wordt aangebragt; en dat hij zich, over het geheel, gansch onmerkbaar naar de behoefte van den tijd weet te ſchikken, ter bevordering van het nuttige en goede. Het zoo geheel Hollandsch, luimig en uitnemend wel geſchreven ſtuk, *Sara Burgerhart*, kan hiervan ten voorbeeld ſtrekken; daar in het bijzonder niemand twijfelen kan, of de geſchriften der twee verdienſtelijke vrouwen hebben der ware verlichting en verdraagzaamheid merkbaar in de hand gewerkt.

Het gebruik, van den roman en zijnen vorm te maken, is dan niet te miskennen. Aanlokkelijkheid en aanſchouwelijkheid van voordragt zijn deszelfs onbetwistbare voorregten.

ten. Keeren wij nu het blad, en beſchouwen de zaak van de andere zijde! Welk misbruik is van die zelfde ſoort van ſchriften, te maken of te vreezen? De beäntwoording dezer vraag worde deels tot den ſchrijver, deels tot den lezer betrekkelijk gemaakt.

Eene klip, op welke de ſchrijver gevaar loopt te ſtranden, is de opoffering van het nut aan het vermaak. Het laatſte is het doel van elken lezer, en in zoo verre van den roman zelven. Vermaken moet hij, ja, in zekeren zin, eeniglijk vermaken. Wie de geſchiedenis ſlechts bezigt, om zijne eigen wijsheid daar tuſſchen in te vlechten, dezelve zijnen helden in geſprek of brief telkens te doen uitſtallen, die ſchrijft ſlechts eenen halven roman, en wordt veelal ook maar half gelezen. Gelijk op het tooneel, zoo is handeling hier de hoofdzaak. Elke les moet van zelve en geheel ongezocht uit de gebeurtenisſen voortvloeijen; of althans de ſchrijver moet zijn oogmerk, om te leeren en te ſtichten, zoodanig weten met eigenaardige bloemen te omwinden, dat alles in de eerſte plaats genoegen ſchenkt. Het is ſlechts de aard van dit genoegen, dat enkel de zinnen en de verbeelding, maar ook het hart en den geest kan ſtreelen, waarin gebruik of misbruik te zoeken is. De waarheid, de belangrijke waarheid, leert en ſticht altijd, hoe ook ingekleed; en niet minder bevat zij eene bron van zuivere geneugten, die te rijkelijker vloeit, naarmate zij tastbaarder is daargeſteld. Wie, echter, weet niet, dat de leugen, de wonderbare leugen, aan velen nog eer behaagt; dat zij zich veel gemakkelijker in allerlei vorm gieten, op allerlei wijze tooijen laat? Wie weet niet, dat de zinnelijkheid veel gereeder dan het hart te treffen is; dat zij, met de verbeelding zamenſpannende, de verleidelijkſte tafereelen zonder moeite ontwerpt? Ja, mij dunkt, ik zie den nieuwen Prometheus als met tweederlei ſtoffe voor zich, om zijne menſchen en hunne wereld te kneden. Waarheid en deugd is het opſchrift der eene, dwaasheid en zonde dat van de andere. De eerſte, ja, is edel, maar hard en onbuigzaam in het behandelen. De andere heeft geene waardij; maar

hoe

hoe gemakkelijk valt allerlei gedaante daaraan te geven! Welke zal hij kiezen? zoo hij ſlechts kiezen kan. Wat zal hij doen, door de eerzucht geſpoord, maar onbekwaam het metaal te boetſeren? Helaas! ijdelheid, gemak en ongeduld zegepralen maar al te dikwijls; en aan den wanſmaak, aan de zedeloosheid, aan de ſchande worden de offers gebragt. ô Gevaarlijke offers, wier geur het hoofd bedwelmt en het hart in den boezem verpest! ô Gevaarlijke offers, door de verleiding van den wellust aan de reinſte kuischheid geboden, om deze, door eigen vuur verteerd, in zijne armen te zien vallen! Ja offers, der helle gewijd, doch misſchien op het eigen hart des ſchrijvers, als op een brandaltaar, voor eeuwig blakende!

Te ligter verzeilt men op deze klip, omdat men hier zoo ſchaars gewaarſchuwd, zoo dikwijls, daarentegen, gewenkt en aangeſpoord wordt, dien weg in te ſlaan. Immers, hoedanig is meestal het publiek, waarvoor de romanſchrijver zijne ſtukken vervaardigt? Bij werken van geleerdheid zijn het geleerden, althans geletterden, die goedkeuring en aanmoediging hebben te ſchenken. Andere boeken vorderen eene zekere mate van oefening en bijzondere zucht tot onderzoek in derzelver vereerders. Ja, bijna altijd heeft dit in meerdere of mindere mate plaats. Doch velen, die volſtrekt niets anders lezen, beminnen echter den roman. Over het geheel vinden wij hem in de handen der ongeöefende jeugd; in die der kunne, aan wier wezenlijke beſchaving doorgaans het minſte wordt te koste gelegd; en allermeest daar, waar ledigheid en weelde en vleijerij allerlei bederf het gereedſte opnemen. De man van letteren acht het al ligt beneden zich, over voortbrengſelen van dezen aard een oogenblik tot onderzoek of een woord ter waarſchuwing te verliezen. Ja, het vooroordeel der ouderen tegen alles, wat roman heet, dwingt niet zelden de aankomende dochter, haren leeslust in het geheim te voldoen. Welke regters! welke beſchermers en begunſtigers! Hoe zal de goede ſmaak, hoe zullen de goede zeden hunne regten blijven handhaven, waar, dezulken te voldoen, het groote oog-

merk

merk van den ſchrijver moet zijn; waar dezulken den roem en het voordeel uitdeelen, dezulken van hunnen lof en toejuiching de aanzienlijkſte kringen doen weergalmen? Kan het den vernuftigen man zoo geheel ten kwade worden geduid, dat hij zich eenigzins naar hunne behoefte ſchikt, die zijne waarde willen ſchatten, en zijne moeite moeten loonen? Is het zoo vreemd, dat liefde de hoofdrol in ſtukken ſpeelt, doorgaans voor jeugd en vrouwen maar alleen geſchikt? Is het zonderling, dat dweeperij van alerlei ſlag zich mengt onder het voedſel voor zwakke geesten? Kan het anders, of de wellust moet hier ſomtijds mede binnenſluipen, en de reeds bedorven verbeelding der weelderige ledigheid in hare droomen te hulp ſchieten? Kan het anders, of de ondeugd wikkelt zich ſoms in dit bevallig kleed, dringt zich ongevraagd in het afgezonderd vertrek van hare jeugdige prool, om haar in helſche netten te verwarren? Neen! De klip, door ons aangeduid, doet zich misleidender en misleidender voor. Zij is dat gevaarlijk ſtrand, waar vollchoone ſirenen den ſchepeling tot zich lokten door tooverend gezang. Honderd misgeboorten van wanſmaak, beuzelachtigheid en overdrevene begrippen verdrongen ſteeds eene enkele gezegende vrucht. En helaas, dat het vernuft zich ſomtijds aan de zonde alzoo toewijdde, dat een onvergankelijk onkruid daaruit voortſproot!

Wanneer wij, echter, ook vooronderſtellen, dat dit misbruik der romans van den kant des ſchrijvers niet beſtaat; wanneer wij het daarvoor houden, dat noch dadelijke ondeugd, noch overdrevene en valſche begrippen in deze ſoort van ſchriften thans meer gehuldigd worden, of dat althans gemakkelijk eene goede keuze is te doen; dan blijven toch nog onderſcheidene gevaren over. Ook het goede en loffelijke in den roman, het uitlokkende en aanſchouwelijke zelve van zijn onderwijs kan verkeerde gevolgen hebben.

Vooreerst, namelijk, zal hij, die op deze ligt verteerbare en aangename ſpijs eenmaal is verlekkerd geraakt, al ligt afkeerig zijn van vaster en meer dagelijksch voedſel. Dit ligt in den aard der zake en in de menſchelijke natuur. Het gemak-

makkelijke, het zinnelijke, wat de verbeelding bezig houdt en het harte ſtreelt, zal altijd de voorkeur bij ons behouden boven het, meer of min drooge, onderwijs des verſtands. En wat ons gemak en ſtreeling verſchaft, dat heeft ſpoedig traag-, ja zwakheid en behoefte ten gevolge. De geheele mensch is, om zoo te ſpreken, louter aanleg. Wat bij hem rust, dat roest welhaast; en wat, daarentegen, werkt, dat wast en groeit bijna immer voort. Het gevoel, de verbeelding, de zinnelijkheid, eenmaal gewoon om geſtadig bezig gehouden te worden, veroorzaken eene onaangename gewaarwording bij elke lecture, die daaraan niet voldoet. Het verſtand, van de andere zijde, gewoon of te rusten, of althans geene bijzondere inſpanning te behoeven, ſchuwt en haat het werk, dat zulks van hetzelve vordert. De beöefenaar der geſchiedenis is doorgaans ongenegen om zich met afgetrokken-wijsgeerige beſchouwingen bezig te houden. De romanlezer vindt wederom zijne rekening bij geene geſchiedenis, die noch doorgaans onderhoudend, noch altijd zonder waarlijk wijsgeerige redenering is. En nogmaals zijn het ſlechts weinigen, ſoms maar een enkele, die de liefhebbers van deze boeken regt bezig houden, boeijen en vermaken. Immers, meer dan dit opgemerkte is niet noodig, om het gevaar, waarvan wij ſpraken, te doen in het oog loopen. De jongeling, tot het leeren van velerlei zaken met grond aangeſpoord, gevoelt ligt zijne oorſpronkelijke zucht verdoofd, zijnen wezenlijken ijver verkoeld, ja, als 't ware, zijnen geest verlamd. Tot last verſtrekt hem, wat vroeger een lust was. Met overhaasting voldoet hij, kwanſuis, aan de opgelegde taak; en naauwelijks is hij in ſtaat de verwilderde gedachten te boeijen en tot dezelve te bepalen. De jongedochter, in plaats van het verſtand te beſchaven en met noodige kennis te verrijken, daalt vaak al lager en lager af, ten aanzien van de vastheid harer zieleſpijs. Eene onevenredige ontwikkeling van gevoel en verbeelding met verſtand en kunde maakt haar ſlechts te ongeſchikter voor het maatſchappelijk leven. Dwaasheden van allerlei aard vestigen zich ligt in het ledige

brein. En droomend en kwijnend ſmelt vaak een beſtaan weg, dat aan gewigtige pligten en belangrijke invloeden op het algemeen geluk had kunnen en moeten zijn toegewijd.

Doch, wij gevoelen, dat we al onmerkbaar tot de beſchouwing van een ander gevaar, dan het opgemelde, zijn genaderd. Niet alleen van onontbeerlijker en grondiger onderwijs houdt de verkleefdheid aan de geſchetſte, uitlokkende en gemakkelijke lectuur terug; maar ook op zichzelve reeds heeft deze te veel verleidelijks, om niet ſomtijds in een uiterſte te vervallen. Met eene ſoort van onnatuurlijken honger zien wij de jeugd ſomtijds deze tafereelen verſlinden. Daaraan wordt niet zelden een gedeelte van den ſlaap, is hiertoe gelegenheid, volgaarne opgeöfferd; daarom de behoefte der natuur zelve, ſpijze en drank, bijna vergeten. Hoe moeijelijk moet het natuurlijk vallen, zulk eene uitſpanning binnen hare grenzen bepaald te houden! Hoe menig uur zal zij, veeleer, wegrukken, dat aan nuttige werkzaamheid, aan gezonde beweging, aan leerzaam verkeer had behooren gewijd te worden! Hoe menigmaal zal zij traagheid en verzuim ten gevolge hebben, die vaak het regte oogenblik ontglippen, en de belangrijkſte zaken onverrigt laten! Ja, ontſcheurt men zich al aan de geliefkoosde bezigheid, de verbeelding blijft niet zelden daaraan geboeid en de geest verſtrooid. Men haakt naar dezelve gedurig terug; en hetgeen te verrigten is, wordt gebrekkig gedaan; hetgeen ophoudt en tegenloopt, met wrevel gedragen; wat zelfs in een ander geval als verpoozing zou welkom zijn, nu ſoms met tegenzin en beleediging ontmoet. Stelt u zulk eene dochter, zoodanige echtgenoot voor; en hoe zult gij u kunnen verbeelden, de huisſelijke welvaart, orde en gelukzaligheid bevorderd te zien! Vergelijkt zulk een droomend, louter gevoelend en werkeloos leven met de woelige inſpanning en winstzoekende berekening van den handelaar, om u het ongelukkigst contrast en het onvereenigbaarst verſchil van ſmaak en keuze der vermaken duidelijk voor den geest te brengen! Ja, wat is er, dat bij de verſlaving aan zulk eene lectuur niet zou lijden? De tijd, de nutte bezigheid, en het onderrigt;

rigt; de gezondheid, de kalmte van den geest, en de rust zoo wel als zuiverheid van hart; alles; alles loopt gevaar; wanneer dit vermaak niet binnen vereischte grenzen wordt bepaald. Ook het onſchuldigſte; te veel gebezigd, wordt ſchuldig. Met de zedelijkſte ſtukken eenen aanvang makende, wordt men door de onverzadelijke begeerte alleen niet zelden tot de onzedelijken vervoerd. En, het zij de waakzaamheid van het opzigt al langzamerhand is ingeſluimerd; of dat men dit opzigt bedriegt, de losgeborſten ſtroom van den lust weet zich ſteeds eenen doorgang te banen. Ja, God geve dat wij ons bedriegen; doch hoe veel kwaads ſchijnt zulk een zoet vergift, als de misbruikte romans; niet te hebben moeten ſtichten! ô! Berekene dit liever een ieder voor zich, dan zulks ons te vergen. Immers; reeds hebben wij genoeg gezegd, om de zwarte zijde van ons opgehangen tafereel te doen in de oogen vallen.

De ſlotſom van het ganſche betoog is nu ligt op te maken. De roman in zichzelven is een even voortreffelijke als moeijelijke vorm van onderwijs, inzonderheid wat den mensch aangaat. Hij heeft echter met alle voortreffelijke zaken dit gemeen, dat hij gemakkelijk wordt misbruikt. Dit misbruik is of den ſchrijver te wijten, die wanſmaak, dwaasheid en ondeugd, in plaats van gezond verſtand en zuivere braafheid, huldigt; of de ſchuld ligt bij den lezer, die door onmatigheid en verſlaving op dezelfde wijze ſtruikelt, als de edele vrucht van den wijnſtok daartoe anderen verleidt.

Zoo groot en wezenlijk, intuſſchen, dit gevaar is, zoo uitnemend is het genoegen, zoo nuttig de leering, zoo bruikbaar de opwekking van den leeslust, uit goede romans te putten. Men verwerpe ze, derhalve, niet, waar keuze en matiging mogelijk zijn. Men houde ze geenszins beneden zijne aandacht, ten einde de goeden regt te waardigen, de kwaden niet ongeſtoord en zonder ſchandmerk te laten, en, door de wettiging van het gebruik, het misbruik des te eer te voorkomen. Wij kennen nu beide, indien anders onze voorlezing met uw oordeel en ondervin-

ding heeft geſtrookt. En, mij hiermede vleijende, durve ik tevens hopen, uwe deelneming opgewekt, uwe aandacht geboeid te hebben.

Welaan dan, waken wij, ook van deze zijde, voor de deugd, de kracht en onverbasterde werkzaamheid der vaderlandſche jeugd! Kome, met den ouden naam en de oude welvaart, de oude eenvoudigheid en reinheid van zeden weer op! Were men allen heilloozen invloed der weelde en ontaarding van dat zelfde rijk, aan welks uitwendige kluisters wij zoo gelukkig zijn ontſnapt! Bouwen wij ſteeds op een' Hollandſchen grond, ſtevig en vruchtbaar! En neme de gezonde en vaste loot daarna tot zich, wat tot voeding ſtrekken en tot ſieraad gedijen kan! Zoo ſta onze roem onwankelbaar, in de ſcholen, in den handel, en op het oorlogsveld, aan de verdediging van het vaderland gewijd! Zoo vloeije de welvaart, de vrede en vlijt uit onze huisgezinnen voort! en in dezelven weder! Zoo kieze het reinſte aardſche geluk zijnen zetel op dezen bodem; en de ſpreuk dezer maatſchappij zij het kenmerk van Neêrlands volk!

OVER HET SLAAPWANDELEN EN HET DIERLIJK MAGNETISMUS. Medegedeeld door A. NUMAN, *Med. Doct.* op het *Hoogezand.*

Naar het *Latijn* van den Heere K. SPRENGEL, Hoogleeraar te *Halle.* (*Inſtit. Phyſiolog.*)

Voor dat ik mij, door eigene ondervinding, van de wezenlijkheid van het Dierlijk Magnetismus overtuigd had, en dus, van den eenen kant, met het grootſte gedeelte mijner vaderlandſche Ambtgenooten, ſomtijds nog bijna overhelde, om de verſchijnſelen, die hetzelve gezegd werd op te leveren, uit hoofde van het vreemde en, *van voren* beſchouwd, ſchier ongeloofbare, hetwelk daarin gelegen is, aan bedrog der zinnen of begoocheling, aan opgewekte verbeeldingskracht, of, zoo als anderen willen, aan eene uitwerking der opgewekte zinnelijkheid des geſlachts toe te ſchrijven, of wel, in één woord, hetzelve als

als eene herſenſchim te beſchouwen, kon ik evenwel, van den anderen kant, nimmer van mij verkrijgen, om allen geloof te weigeren aan de veelvuldige waarnemingen en bevestigende uitſpraken, welke ons dienaangaande werden medegedeeld, en zulks wel mede door mannen, aan welke men, omtrent de overige gedeelten der Genees- of Natuurkunde, geene zwarigheid maakt de meeste getrouwheid en het hoogſte gezag toe te kennen. Dat een enkel mensch, ja, dat zelfs meerdere menſchen van een verlicht verſtand en de beste trouw, voor een' tijd, zichzelven kunnen misleiden, of, op het zien van zoodanige vreemde en wonderbare verſchijnſelen, als in geestdrift weggeſleept, de zaak kunnen overdrijven, dacht ik, is allezins mogelijk: doch dat zulks, bij voortduring, met allen plaats zoude hebben, die ons op nieuw van de waarheid der zake verzekering geven, en, wat betreft derzelver hoofdzakelijke punten, vrij eenſtemmige berigten inleveren, hoe zeer ſomwijlen, gelijk in iedere andere wetenſchap, vooral der Genees- en Natuurkunde, in bijzonderheden verſchillende, — dat alle dezen aan denzelfden ſteen der grove dwaling zouden ſtooten, niettegenſtaande zij de aangewezene misſlagen en feilen hunner voorgangeren vóór zich hadden, oordeelde ik niet waarſchijnlijk te zijn, en, om aan lagere beweegredenen van kwakzalverij of fijn bedrog te denken, verbood mij de al te gunſtige gedachte, die ik, in het algemeen, omtrent het menschdom koestere, maar vooral, daar zulks eene algemeene en voorbeeldelooze ſlechtheid onder zoo vele erkende belangelooze en waarheidlievende Genees- en Natuurkundigen zou moeten doen vooronderſtellen, welke ik, uit inwendige overtuiging en voor de eer mijner ſekte, onmogelijk beſtaanbaar achtte. Bovendien; hoe zou men, in zoodanige mannen van naam, zulk eene geringe mate van menſchenkennis, of liever zoo grooten trap van ligtvaardigheid, durven vermoeden, dat zij hunnen gevestigden roem in de waagſchaal zouden ſtellen wegens eene zaak, welke, te voren, door de eerſte Geleerden van Frankrijk verklaard werd als ſteunende op inbeelding en bedrog, en ten gevolge van welke uitſpraak, ſedert dien tijd, het algemeene gevoelen, betreffende het Dierlijk Magnetismus, zoo ongunſtig is gebleven, dat men deszelfs verdedigers, in den wandel, als het ware, gelijk ſtelde met hen, die het ſtelſel van hekſerij en ſpooken zijn toegedaan, althans hen voor dweepers of bijgeloovigen hield, en als menſchen,

van gezond verſtand ontbloot, beſchouwde? Zouden zoo velen hunner, als er na en bij dat alles geloof blijven hechten aan dit ſtuk, en zich niet ontzien daarmede openlijk en onbewimpeld voor den dag te komen, zichzelven blootſtellen aan het onvermijdelijk gevaar van logenſtraffing, ſmaad en onteering, indien zij niet, op grond hunner ondervinding en om der waarheid wille, zich verpligt rekenden de waarheid hulde te doen en te handhaven, en indien zij niet, daarop veilig en gerust, den toets eener nadere beproeving konden afwachten?

In het gezegde ligt, gelijk ik vertrouw, opgeſloten, dat ik hier geenszins de zoodanigen bedoel als MESMER, wiens geheimzinnig gedrag, verwaandheid en onbetamelijke gewinzucht, in ſtede van verdediging, bij een' ieder verachting verdienen; hoe zeer het in ons oog, door den onpartijdigen beſchouwer zijner lotgevallen, niet kan ontkend worden, dat men hem, in ſommige opzigten, al te zeer verongelijkt en miskend hebbe.

Offchoon dus het gezag der waarnemingen en de *phyſiologiſche* leerbegrippen van beroemde mannen, als van eenen WIENHOLT, GMELIN, C. W. en FR. HUFELAND, REIL, SPRENGEL, ACKERMANN, SCHELLING, VAN HUMBOLDT en zoo vele anderen, de balans van mijn geloof reeds ten voordeele van het Dierlijk Magnetismus, met opzigt tot deszelfs beſtaan, hadden doen overſlaan, kon evenwel alleen de ondervinding der daadzaken zelve mijne gedeeltelijke overtuiging in eene volſtrekte overreding doen overgaan. Het is door de zeer belangrijke proeven van de Heeren G. BAKKER, Hoogleeraar, H. WOLTHERS, *Med. Doct.*, P. HENDRIKS, *Chirurgijn*, te *Groningen*, en J. VEENHORST, *Med. Doct.* te *Zuidbroek*, zoo wel als door mijne eigene waarnemingen, dat alle twijfeling omtrent de waarheid van het Dierlijk Magnetismus, zoo wel wat betreft deszelfs *phyſiſche* als vele *pſychiſche* verſchijnſelen, bij mij is opgeheven; en ben ik daardoor tevens van de heilzame uitwerking van deszelfs aanwending in verſchillende hardnekkige ongeſteldheden volkomen verzekerd geworden.

Met dat al denke men geenszins, dat ik, vooralsnog, onbepaaldelijk alles zoude aannemen, wat ons door ſommigen van het Dierlijk Magnetismus wordt opgegeven. Eenige *pſychologiſche* verſchijnſelen, die, als eigen aan deszelfs hoogere graden, of die der helderziendheid, ons worden voorgedragen, zijn inderdaad van dien aard, dat ik gaarne beken, daarvoor geheel

heel en al ſtil te ſtaan. De getrouwheid der waarnemeren, die wij bij de overige, even zeer ontkende en wonderbare, verſchijnſelen van het Dierlijk Magnetismus, zoo verre onze ondervinding ſtrekt, volkomen bevestigd zien, verbiedt ons, het eene zoo min als het andere van de opgegevene daadzaken *a priori* ſtoutelijk te loochenen. Hetgeen ik nogtans zelf, te dezen opzigte, heb opgemerkt, bevat te veel onbepaalds, ſtrijdigs en onzekers, dan dat ik daarop aan de onfeilbaarheid van ſommige dier, geheel bovenzinnelijke, verſchijnſelen mijn zegel zoude durven hechten. Ik ben dus verpligt, mijn oordeel hier op te ſchorten. Het gewigt der zake gebiedt ons vooral in dezen met de meest mogelijke behoedzaamheid tegen zelfbedrog te werk te gaan, te trachten het ware van den ſchijn te onderſcheiden, volſtrekt en in alle opzigten bij de zuivere, eenvoudige en onbedriegelijke, ervaring ſtil te ſtaan, en te berusten bij hetgeen wij aanvankelijk nopens dit ſtuk hebben ondervonden en van ſtap tot ſtap zullen ontwaren, ten einde, langs dezen weg, tot zekere en onomſtootelijke gevolgtrekkingen te geraken.

Het reſultaat mijner ondervindingen blijft tot bijzondere oogmerken bewaard. Thans meen ik velen geen' ondienst te doen, met hun het volgende ſtukje van den beroemden Duitſchen Hoogleeraar SPRENGEL vertaald aan te bieden, zoo wel om hun, die geen' tijd of lust hebben hierover uitvoeriger werken na te lezen, eene geſchikte gelegenheid te verſchaffen, daaromtrent iets in het algemeen te kunnen weten, daar hetzelve, in een kort beſtek, vele hoofdzaken, betreffende het natuurlijk *Somnambulismus* en Dierlijk *Magnetismus*, in zich bevat, als om anderen, die het werk van den Heere SPRENGEL niet bezitten, met deszelfs bijzondere gevoelens, die hij aangaande de overeenkomst van het wezen der *magnetiſche* werking met het *Galvanismus*, onzes oordeels, niet zonder grond omhelst, nader bekend te maken (*).

DE VERTALER.

De-

(*) Ik had geene andere bedoeling met het vertalen van dit ſtukje, en vooral niet ten oogmerke om zekere *Brieven van Philalethes aan Eulepios, over het Dierlijk Magnetismus*, te vinden in No. XIV tot XVI van het *Tijdſchrift van Kunſten*

* * *

Dewijl in geen ander geſchilſtuk der Geneeskunde de waarheid zoo na aan het valſche, de rede zoo na aan het fabelachtige, en de getrouwheid zoo na aan de dwaling grenst, dan in dat, waarover wij thans zullen handelen, zoo

en Wetenſchappen voor het jaar 1813, alsmede in No. III tot V der *Vaderlandſche Letteroefeningen* dezes jaars, zelfs van ter zijde te wederleggen. Dit geſchrift van SPRENGEL is daartoe ook geenszins geſchikt, en het zal wel bij den *Briefſchrijver*, indien deze zich verwaardige om het te lezen, niets anders uitwerken, dan dat het hem de ongegrondheid van eene en andere magtſpreuk en het onwaarachtige van enkele ſtoute *aſſertiën* doe gevoelen. Zoo zal, indien ik mij niet geheel vergiſſe, de naam en het gezag van den beroemden SPRENGEL, en van andere achtenswaardige Geleerden, hier aangehaald, een voldoend antwoord behelzen op de onheuſche vraag, door den Brieffchrijver voorgeſteld: „ Waar zijn de mannen van naam en faam, die *nog* het *Magnetisme* huldigen?" Bij het lezen van die, in eenen fraaijen ſtijl, met veel *elegantie* en geleerden opſmuk geſchreven, Brieven, kwam mij telkens de weinig *elegante*, doch zeer juiste aanmerking van den ſcherpzinnigen, naauwkeurigen en eenvoudigen DELEUZE te binnen: *Dans toute la doctrine phyſique il ne faut jamais examiner par des raiſonnemens à priori, ce qui peut être ſoumis à l'obſervation : le raiſonnement doit être employé à lier les obſervations entre elles. Il faut obſerver avant de dire.*

Overigens is hier aan eene eigenlijke wederlegging van deze uitvaringen tegen het Dierlijk Magnetismus in het geheel niet te denken. Verraadde de kundige Brieffchrijver door zijn ſcherpen en bittëren toon, door zijne veelvuldige hatelijke *reflectiën* niet zoo zeer zijn onwijsgeerig opzet, zijne partijdigheid en vooroordeelen, zoo zoude ik hem toeroepen: *kom en zie!*; en als gij gezien hebt, onderzoek dan zelf nog nader; neem dan zelf proeven, niet met vooringenomenheid voor eenig ſtelſel, hoe beroemd ook, maar met onpartijdige waarheidsliefde, en geef dan eerst verſlag van uwe bevindingen aan het publiek, want — *il faut obſerver avant de dire.*

DE VERTALER.

zoo dient men, in deszelfs beöordeeling, met alle mogelijke omzigtigheid te werk te gaan; opdat wij, door, van den eenen kant, uit vrees voor dwaling, onze goedkeuring aan hetzelve te weigeren, de waarheid niet te kort doen, of integendeel, door geloof aan de waarnemingen te geven, ons niet blootſtellen om door onwaarheden bedrogen te worden.

De eerſte en hoogst wonderbare ſporen dezer zaak leveren ons voorzeker de zieken op, welke in de tempels der Grieken en Romeinen ter neder lagen, ten einde van de Goden voor hunne ongeſteldheden raad te erlangen, en welke, door de vaste hoop op genezing, door de aanſchouwing van zoo vele offergiften, ἀναθήματα, door de herſtelde lijders geſchonken, — door de verhalen der Priesteren, door hunne gedichten, zoen-offeranden, en meer andere bedriegerijen van dien aard, bevangen en opgewonden, zich op de uitgeſpreide vellen van geſlagte ſchapen nederleiden, en in de ſtilte des nachts den ſlaap zochten, waarin zij zich vele beelden ſchiepen, welke hun op de wonderlijkſte wijzen voor den geest zweefden, waarbij zij verſchillende ſtemmen hoorden, geſprekken met de Goden hielden, en door den mond van den afgrond met de onderaardſche Goden gewoon waren te ſpreken. VIRGIL. *Aen. VII* (*).

Ver-

(*) De plaats, welke hier met eenige omſchrijving wordt aangehaald, luidt in het oorſpronkelijke aldus:

. . . . . et cæſarum ovium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnosque petivit,
Multa modis ſimulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturque Deorum
Colloquio, atque imis Acherontа affatur Avernis.

Behoudens allen eerbied voor de bekende oudheidkunde van den beroemden Schrijver, zij het mij geöorloofd, mijne bedenking, betrekkelijk dit aangehaalde, in het midden te brengen, en te vragen, of men deze verſchijnſelen, naar aanleiding der opgegevene oorzaken, niet eerder vóór de uitwerking eener

Verder namen de Ouden eene ſoort van ziekten waar, welke zij maanziekten, en die daardoor waren aangedaan, maan-

aangevuurde en tot verbijstering toe opgevoerde verbeelding, of voor droombeelden te houden hebbe, dan voor verſchijnſelen van een waar *Somnambulismus*. Wanneer men althans dezelve vergelijkt met hetgeen vervolgens over de kenmerken van het ſlaapwandelen, en deszelfs onderſcheid met de *droomen*, door den Schrijver gezegd wordt, komt het ons waarſchijnlijker voor, dat zoodanige verwarde voorſtellingen liever tot de laatſten, dan tot een natuurlijk *Somnambulismus*, zoo als hetzelve hier moet verſtaan worden, te brengen zijn.

Het moge misſchien niet te ontkennen vallen, dat, in ſommige orakels der oudheid, de ſporen van een wezenlijk, door kunſtige beſtrijkingen of natuurlijk verwekt, ſlaapwandelen te ontwaren zijn, waarbij de hulpzoekende lijders in eenen ſlaap vervielen, en in denzelven de wonderbaarſte en op hunne ziekten betrekking hebbende voorzeggingen verkregen: nogtans komt het ons voor, dat de aangevoerde plaats uit VIRGILIUS hiertoe niet kan gebragt worden, dewijl hier van den Koning LATINUS geſproken wordt, die het orakel van FAUNUS raadpleegt, of hij zijne dochter aan TURNUS moest uithuwelijken of niet, waarop hij het volgende antwoord verkreeg:

Ne pete connubiis natam ſociare Latinis,
O mea progenies! thalamis neu crede paratis.
Externi venient generi: qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferunt, quorumque a ſtirpe Nepotes,
Omnia ſub pedibus, qua ſol utrumque recurrens,
Adſpicit Oceanum, vertique regique videbunt.

Hoewel nu alles hier als eene dichterlijke verzinning moge kunnen worden opgevat, moet dezelve evenwel geächt worden op de geſchiedenis van dien tijd te berusten; en zij bevestigt dus, dat de Ouden niet alleen in geval van ziekten, maar ook in andere twijfelachtige zaken van belang, gewoon waren hunne orakels raad te plegen, en daaromtrent, op de wijze, als hier boven gezegd wordt, antwoorden bekwamen. Wil men nu zulks voor een toeſtand van wezenlijke ſlaapwandeling houden,

maanzieken, σεληνιάζοντες, σεληνιακοι, σεληνοβλήτοι, *Lunatici*, noemden, omdat zoodanige ongeſteldheden met de afwisſelingen der maan pleegden terug te komen. Hoe zeer nu vele voorbeelden dezer zieken bij de Ouden zijn bewaard gebleven, zijn dezelve evenwel eerst ſedert den tijd van PARACELSUS, die het eerst een afzonderlijk boek over dezelve geſchreven heeft, den Geneesheeren meer en meer onder den naam van ſlaap- of nachtwandelaren bekend geworden. Ik ga de uitgekozene verhalen, welke ons dienaangaande door FORESTUS, MARCELLUS DONATUS en andere Ouden zijn nagelaten, voorbij, dewijl dezelve fabelachtig zijn, en oordeel mij te moeten bepalen bij de jongſte voorbeelden, waarvan ik één zelf zeer naauwkeurig waargenomen heb.

Slaapwandelaren, ὑπνοβάται, *Noctivagi*, *Somnambuli*, worden genoemd zoodanige menſchen, welke te midden van den nacht, terwijl zij gerust ſlapen, opſtaan, met geſlotene of althans onbewegelijke oogen, uit hun ſlaapvertrek zich begeven, en, met vermijding van alle hinderpalen, even als of zij wakende waren, ſteilten, muren, en zelfs de daken, met alle voorzigtigheid, doch tevens veilig en gezwind beklimmen, ſchrijven of op de luit ſpelen, en al datgene verrigten, hetwelk zij, wakker zijnde, gewoon zijn te doen; doch eindelijk, na een onbepaald tijdsverloop,

den, zoo zal men moeten vooronderſtellen, dat alle zoodanige raadvragers, het zij deze ziek of volkomen gezond waren, door die indrukmakende en betooverende opwekkingen, tot den ſtaat van ſlaapwandelen te brengen waren, daar evenwel, volgens de ondervinding van lateren tijd, hiertoe eene geheel bijzondere voorgeſchiktheid of ziekelijke ligchaamsgeſteldheid vereischt wordt, welke ſlechts ongemeen weinige menſchen van nature bezitten, en waartoe, op verre na, niet alle voorwerpen door kunſtige beſtrijkingen kunnen gebragt worden; welke laatſten, trouwens, het ook niet blijkt, dat in het woud of den tempel van den Bosch-God gebezigd werden.

DE VERTALER.

oop, weder te bed gaan, op nieuw inſlapen, en, ontwaakt zijnde, zich niets herinneren van al hetgene zij in hunne ſlaapwandeling verrigt hebben.

Hetgeen mij altijd ten hoogſte verwonderd heeft, is, dat de oogen der zoodanigen inderdaad geſloten zijn, of dat, indien dezelve open zijn, de oogappel verwijd en het netvlies zelf zoo ongevoelig is, dat hetzelve geenszins door het kaarslicht wordt aangedaan, ofſchoon men hetzelve na aan de oogen houde. Ook geeft de onbewegelijke geſteldheid der oogen te kennen, dat dezelve geenszins naar de uitwendige voorwerpen kunnen gerigt worden, op die wijze, dat de gezigtzenuwen door dezelve, op de gewone wijze, kunnen worden aangedaan. Ik kan de getuigenis van VAN SWIETEN, DE HAEN en DE SAUVAGE, aangaande dit ſtuk, met mijne eigene waarnemingen ondersteunen. De verklaring, welke DARWIN en anderen hieraan geven, is van grond ontbloot, wanneer zij vastſtellen, dat de oogen der ſlaapwandelaren ſomwijlen geöpend zijn, en dat het gezigt, op de gewone wijze, plaats heeft, doch dat de geheele aandacht der ſlaapwandelaren, van alle andere voorwerpen afgetrokken zijnde, geheel alleen zich op die dingen bepaalt, welke zij dan in den zin hebben. Dat zulks geenszins met de waarheid overeenkomt, blijkt uit de onbewegelijkheid der oogen en der *pupillen*, en uit het gebrek aan gevoel, niet alleen in deze, maar ook in de meeſte andere deelen. Want ook het gehoor en gevoel worden gemist. Ook zoodanige dingen, welke eenen wakenden, die door gemoedsaandoeningen buiten zichzelven is gebragt, en in onmagt of gevoelloos zijnde, plegen op te wekken of tot zichzelven te brengen, hebben op den ſlaapwandelaar geenen invloed; — waarbij men voegen mag, dat het, in de dikſte duisterheid van den nacht, weinig onderſcheid maakt, of de oogen open dan wel geſloten zijn.

Om deze reden kan ook de ſtaat van het ſlaapwandelen niet met het droomen gelijk worden geſteld, waaromtrent, met FR. HOFFMANN, verſcheidene Schrijvers hebben gedwaald. Want het droomen is een ſtaat des ligchaams, wel-

welke nabij het waken komt, doch het ſlaapwandelen geenszins, dewijl de ſlaapwandelaar bijna nooit ontwaakt, voor dat hij wederom vooraf is ingeſlapen. In het droomen heeft ook alleen eene verwarde opvolging van voorſtellingen en aandoeningen plaats, enkel volgens de wetten der verbeelding, hetwelk in de ſlaapwandeling geheel anders is, daar de ziel hier, op één ſtuk vast bepaald zijnde, in hare voorſtellingen eene verwonderlijk juiste orde volgt, en alleen datgene voorneemt, hetwelk met derzelver oogmerken ſtrookende is. Ook kan men zich de droomen, bij het ontwaken, meestal herinneren; doch de ſlaapwandelaar is zich naderhand, van hetgene hij, gedurende den nacht, gedaan, gezegd of geſchreven heeft, niets bewust. Geheel anders is de mensch geſteld in den ſtaat van ſlaapwandeling dan in den wakenden toeſtand. Immers zijn oordeel is ſcherper; hij ſchrijft ſierlijker; hij ſpreekt beſchaafder; hij gaat met meer omzigtigheid en vermijdt zorgvuldiger alle hinderpalen, dan hij wakende in ſtaat was te doen.

Het is verder opmerkelijk, dat de ſlaapwandelaar niet altijd alles ziet: zoo gaat hij ſomwijlen voort te ſchrijven, ofſchoon de inkt reeds lang uit de pen is gevloeid; — zoo zal hij voortgaan eene kaars nog aan te ſteken, nadat dezelve reeds lang ontvlamd is: iets, hetwelk geenszins met de gewone werking des gezigts overeenkomt. WIENHOLT'S *Heilkraft des Thier. Magnet.* III, 1.

Eene andere verklaring, tot welke ſommigen de toevlugt genomen hebben, is even min bevredigend; dat, namelijk, het gevoel in dezen de werking des gezigts zoude vervangen, volgens die natuurwet, dat, bij gebrek of onderdrukking van het eene zintuig, de overige zintuigen zoo veel te volmaakter en ſterker worden. Zulks wordt, wel is waar, bij ſommige blinden waargenomen, die, door langdurige oefening en gewoonte, die dingen door het gevoel leeren, welke zij anders zouden zien, zoo dat zij zelfs de uitwendige gedaanten der ligchamen, de kleuren, en zelfs de letteren, op het gevoel leeren onderſcheiden. Over het geheel kan

kan dit hulpmiddel der Natuur niet in twijfel worden getrokken; doch ik ben van oordeel, dat het geenszins voldoende is, om alle de verrigtingen, welke bij vele blinden worden waargenomen, uit hetzelve te verklaren. De blinde MATCOLF, waarvan in de Handelingen van het Genootschap te *Manchester* gewag wordt gemaakt, was in staat, te midden van den winter, den weg te wijzen over bergen, welke met dikke sneeuw bedekt waren, en nam zelfs op zich de taak om de openlijke wegen in orde te brengen. — Ook de blinde vrouw van SLOANE, waarvan de geschiedenis in den *Arts* van UNZER te vinden is, klaagde, dat haar somwijlen beelden voor den geest zweefden, welke alleen in aanschouwing hunnen grond konden hebben. Die blind geboren zijn, kunnen zich geene beeldtenissen vormen, die anders door middel der oogen tot de ziel komen; en evenwel bezitten zij dezelve, alhoewel het waarschijnlijk is, dat deze noch door het gevoel, noch door het gehoor zijn te weeg gebragt geworden. MATCOLF kon ook nooit, zelfs bij het allerfijnste gevoel, de krómten en slingeringen der wegen, die met de dikste sneeuw bedekt waren, gegist en getroffen hebben.

Hierbij komen nog de proeven, welke SPALLANZANI en vele anderen op vledermuizen genomen hebben. Nadat men deze dieren de oogen volkomen had uitgestoken, gingen zij niet alleen voort met op de gewone wijze te vliegen, maar zelfs vermeden zij, met alle omzigtigheid, elken voorkomenden hinderpaal, en vonden, met dezelfde zekerheid, dezelfde holen en gaten in de muren, in welke zij anders gewoon waren zich te verschuilen.

Offchoon nu JURIN dit verschijnsel uit het versterkte gehoor en CUVIER zulks uit het verhoogde gevoel hebben getracht te verklaren, kan het evenwel niet uit de plaatsvervangende werking dezer zintuigen worden opgelost. Immers ontbrak dezen dieren de langdurige oefening en gewoonte, waaruit anders de bekwaamheden der blinden worden afgeleid; maar zij vlogen terstond weg, zoo dra

dra zij van het gezigt beroofd waren, zonder dat hen iets in den weg tegenhield.

Wanneer men verder overweegt, dat, bij ſommige lagere dierſoorten, verrigtingen worden waargenomen, die bij ons aan zintuigen worden toegeſchreven, welke zij zelve ontberen, zoo is men genoodzaakt, die verrigtingen en voorafgegane gewaarwordingen op eene andere wijze te verklaren. Inſecten en wormen, bij voorbeeld, ontwaren niet alleen van nabij, maar zelfs op eenen verwijderden afſtand, de reukgevende ligchamen, offchoon hun de werktuigen des reuks en de zenuwen, die hiertoe vereischt worden, ontbreken.

Uit dit alles volgt dus, dat, offchoon de werktuigen des gezigts, de oogen, in den gewonen ſtaat, noodzakelijk zijn tot het zien, er evenwel, in het dierenrijk en onder het menſchelijk geſlacht, voorbeelden gevonden worden, welke leeren, dat er eene aanſchouwing zonder de medewerking der oogen, door de inwendige bewegingen der mergachtige zenuwvezelen, kan worden te weeg gebragt. Het is toch ook bewezen, dat het beeld zelf, hetwelk op het netvlies geteekend wordt, niet verder dan hetzelve wordt voortgeplant, doch dat er alsdan nieuwe bewegingen in de herſenen worden opgewekt, welke de gewaarwordingen en voorſtellingen van het voorwerp in de ziel doen geboren worden. Dat nu ook deze zonder den indruk der zintuigen kunnen ontſtaan, komt ons niet onwaarſchijnlijk voor.

Met hetgeen wij tot dus verre gezegd hebben, ſtaan de verſchijnſelen van het Dierlijk Magnetismus in de naauwſte betrekking.

(*Het betoog hiervan bij de naaste gelegenheid.*)

BERIGTEN, NOORWEGEN BETREFFENDE.

(Uit het *Engelsch.*)

Noorwegen ontleent zijnen naam van deszelfs gelegenheid, den weg ten noorden op. Noorwegen, van de Naze tot de Noordkaap duizend (Engelſche) mijlen halende, is ééne aaneengeſchakelde groep rotſen, heuvels, bergen, en hangende wouden. Het heeft zijne goud- en zilvermijnen; doch deze ſchijnen door de Natuur veeleer beſtemd tot ſieraad dan tot nut. Zijn wezenlijke rijkdom — misſchien meer wezenlijk dan goud — beſtaat in zijne bosſchen van timmerhout, zijne ijzer- en kopermijnen, en zijne visſcherijen.

Noorwegen is verdeeld in vijf landſchappen. Het eerſte is Wardhus, of Noorweegsch Lapland. Van hetzelve is het genoeg aan te merken, dat het binnen de Noordpool ligt. De inboorlingen zijn een verſchillende ſtam van de inwoners der overige provinciën; zij zijn een onwetend, maar vreedzaam volk. Zij leven inzonderheid van de visſcherij in den zomer, en leggen eenen voorraad van visch voor den langen winter op. Zij hebben, daarenboven, groote kudden rendieren, welke hun voor paarden en koeijen verſtrekken. Zij teren van derzelver melk, dooden ze zelden; en, zoo ze vleeschſpijze bezitten, het is van een beer of ander wild dier, dat zij zich door de jagt aanſchaffen. Hunne woningen zijn in den zomer tenten, aan de gunſtigſte plaatſen opgeſlagen voor de jagt, visſcherij en weiderij. In den winter *begraven* zij zich in koniſche (ſpitſe) hutten, met aarde bedekt, om de geſtrenge koude door te ſtaan. Het bont van beer en wolf voorziet hen van kleeding. Onbekend met de weelde, en ongewoon aan zware vermoeijenisſen, hebben zij weinig behoeften. De Noorwegers en Denen hebben hen ten laatſte bewogen om te gelooven dat zij ſommige dingen misten, en zij verruilen hunne pelswerken tegen brandewijn, meel en andere voorwerpen.

De kroon van Denemarken trekt weinig voordeel van deze klaſſe zijner onderdanen; een weinig vellen en visſchen is alles, wat zij beſparen kunnen. Het Deensch beſtuur doet, echter,

ter; eenige moeite, om de Lapianders te beſchaven, en de zendelingen hebben velen derzelven tot het Christendom bekeerd.

Drontheim is de naaste provincie aan Wardhus; en hier begint hetgeen gemeenlijk Noorwegen wordt genoemd, als onderſcheiden van Noorweegsch Lapland. Het volgende is Bergen; en de andere twee, grenzende aan den arm der zee, die naar het Kattegat voert, zijn Agerhus en Bahus.

Noorwegen heeft twee zomers en twee winters. Naar de zeekusten, en inzonderheid in de zuidelijke deelen, is het luchtgeſtel zacht; noch te heet in den zomer, noch te koud in den winter. De nabuurſchap van den oceaan geeft genoegzame reden van deze gelukkige gematigdheid. Landwaarts- in is de zomer zoo heet als de winter koud. De hooge bergen beletten de ſchuinſche ſtralen der winterzon de diepe dalen tusſchen dezelven te verwarmen, en behouden, op hunne toppen, langen tijd ijs en ſneeuw.

Gelijk de bergen eene vermeerdering van koude in den winter te weeg brengen, zoo zijn ze oorzaak van toenemende hitte in den zomer. De zon, meer regtſtandig geworden, ſchiet hare ſtralen in de dalen, en op de zijden der bergen; welke, de valleijen digt omringende, deze ſtralen als in een brandpunt verzamelen. Hoe verder naar het noorden, hoe ſterker de uitwerking is, daar de oorzaak toeneemt met de meerdere hoogte van de zon, en haar langer verblijf boven den gezigteinder. In Lapland wordt de zon gedurende eenigen tijd in den zomer gezien, wentelende rondom de aarde zonder onder te gaan; en, als ze ondergaat, is het voor zoo kort, dat de dalen geen tijd hebben om te bekoelen, tegen dat hare brandende ſtralen dezelven weer verhitten.

Maar deze bol, alsof hij zijne kracht en hitte had uitgeput, rijst nimmer, om deze treurige landen in den winter te verlichten. Een zwak ſchemerlicht, eene zigtbare duisternis, vergezelt zijne nadering aan den gezigteinder; maar zijn gloeijende rand wordt nooit gezien, noch wordt eene wolk door zijne ſtralen verguld.

Lapland heeft ſlechts éénen dag en éénen nacht in het jaar; haar dag van twee maanden duurs, haar zwarte nacht van tien! De maan, echter, verkwikt den Lapiander, en de weerkaatſing van hare ſtralen op ſneeuw en ijs, overal verſpreid, geeft genoegzaam licht voor winterſche werkzaamheden en reizen.

Inderdaad, zij kunnen in geen ander fatsoenlijk reizen. De fneeuw effent nu de hobbelige wegen, en ſtelt de rendieren in ſtaat, de ſlede met verbazende ſnelheid voort te trekken. Hoe verwonderlijk is de voorzorg der Natuur! Beſcheen de zon des winters Lapland, en bleef de ſneeuw te gelijk op den grond, dit zou de bewoners van het gezigt berooven. Zelfs de weerkaatſing van het maanlicht op de ſneeuw veroorzaakt blindheid aan velen der inboorlingen. De wetten der natuur hebben de duurzaamheid van ſneeuw en de zon boven den gezigteinder, voor eenen eenigzins langen tijd, onbeſtaanbaar gemaakt.

De Noorwegers zijn een fraai geſlacht van menſchen, van eenen vrijen en edelen geest; en zij waken voor hunne rijkdommen met onafgebroken oplettendheid en ijver. Vele eeuwen zijn verloopen, dat zij zich reeds rustig te huis hebben gehouden, en nagelaten de vrijdommen van anderen te ontrusten. De Noorwegers zijn allen huisluiden, viſſchers, of zeeluiden. Er beſtaan weinig andere afzonderlijke beroepen onder hen. Iedereen, gelijk gemeenlijk het geval is in Noordſche landen in het algemeen, is zijn eigen kleermaker, timmerman, ſchoenmaker, ſmid enz. Zij toonen vele ſchranderheid in al wat ze ondernemen; en ſommige der grootſte merkwaardigheden in het Koninklijk Muſeum te Koppenhagen zijn het handenwerk van Noorweegſche boeren.

De Noorwegers zijn het vernuftigst volk in het zamenſtellen van hunne booten, die veiliger zijn dan eenige ter wereld, en met welke zij zich op zee wagen, om zelfs in de zwaarſte ſtormen ſchepen binnen de haven te lootſen. Ik heb zelfs vrouwen, onder het bulderen van wind en golven, deze booten met de meeſte koelbloedigheid en vaardigheid zien beſturen. Zij verzellen hare mannen buiten de haven, en, nadat zij dezen als lootſen aan boord gelaten hebben, ſlaan zij zelve hand aan de riemen en roeijen de booten terug. Vele Noorwegers, het is waar, verliezen jaarlijks hun leven in deze booten; doch het is veeleer te verwonderen, dat er een enkele ontkomt. De belooning is geëvenredigd aan het gevaar, en waar dit het grootst is, ontvangen zij voor het binnenlootſen van een ſchip van waarde vaak van 50 tot 100, ja 200 pond ſt.

De visſcherijen op de kusten van Noorwegen, en de koopvaardijſchepen, vorderen de eene helft der inboorlingen; de an-

de-

dere wordt bezig gehouden met den landbouw, de ijzer- en koper-mijnen, het hakken, vervoeren en zagen van timmerhout, benevens scheepsbouw. De zeekusten zijn zoo gevormd, dat ze de moeite en kosten van vele netten bij hunne visscherij uitwinnen: derzelver geheel is eene soort van netwerk uit rotsen, en duizend kleine inhammen, in het regte jaargetijde altijd opgevuld met scholen visch. De Noorwegers hebben slechts een net voor den ingang van den inham te plaatsen, ten einde de visch het heengaan te beletten, en een ander om ze op den wal te trekken. Verscheidene soorten worden gezouten; andere verzorgd, door ze eenvoudiglijk langs de rotsen uit te spreiden.

Na hunne jaarlijksche hoeveelheid voor huissélijk gebruik en de koopvaardijschepen te hebben opgelegd, voeren de Noorwegers groote hoopen uit naar elken hoek van Europa. Er zijn eene menigte van rivieren in Noorwegen; doch één ongemak ontmoet men, natuurlijk te verwachten in een zoo bergachtig land: hunne scheepvaart, zelfs voor kleine schuitjes, wordt gestoord door watervallen. Het timmerhout, in de binnenwaartsche bosschen gehakt, is zwaar gescheurd en beschadigd, voor het aan de zeehavens komt; wordende bij elken waterval op zijnen weg van boven neer geworpen, en wel met zoodanig geweld, van te stooten tegen den rotsachtigen bodem der riviere beneden. Hiervoor is geen middel, daar de vervoering te lande ondoenlijk zou zijn, en in allen gevalle vergezeld gaan met eene uitgaaf van dubbel de waarde der balken. De eigendom van vele verschillende koopluiden wordt te gelijker tijd afgezonden, en ieder is in staat het zijne bij de aankomst te kennen aan zijn onderscheidend merk, op de boomen gesneden ten tijde dat ze in de bosschen werden neergehakt.

Groot-Brittanje is de voornaame markt voor hun timmerhout. De geweldige uitvoer, en de moeijelijkheid om de balken uit de nieuwe bosschen aan te voeren, op groote afstanden gelegen, en waartoe men zijne toevlugt moet nemen, wanneer de meer bijgelegene verdund of geheel ter neer gehouwen zijn, heeft de prijzen, in de laatste jaren, ontzaggelijk doen stijgen. Het Deensche Gouvernement behoort een ernstig onderzoek naar deze zaak in het werk te stellen; want, zoo de prijs toeneemt in evenredigheid van hetgeen in de laatste jaren is gebeurd, zoo zal de Britsche houthaler andere markten opsporen, waar zich tot betere prijzen te voorzien.

De Noorwegers zijn werkzaam en eerlijk in hunnen handel, en uitſtekend ſcherpzinnig in het vervolgen van handelsontwerpen. Zij zijn beroemd om hun lang leven, en van een ten uiterſte ſterk geſtel, beide naar ziel en ligchaam. Zij begraven zichzelven niet in pelswerken, gelijk de meesten der Noordſche volken doen. Zij laten er zich op voorſtaan, de koude te verachten, en, om hunne hardheid te toonen, zullen ze zelfs ſneeuw in den boezem ſteken. Eene warme kleeding wordt als verwijfd beſchouwd; ſchoon ze, wijzer dan vaak de ſchoonen onder ons, dit niet te zeer overdrijven, maar kleeding van warme, grove ſtoffen dragen.

De Noorwegers zijn uitſtekend verzot op danſen; zij ſpringen onophoudelijk, op den klank van eene viool. In den winter is om het derde huis van iedere ſtad in Noorwegen, alle avonden, bal. En zelfs in den zomer, nadat hunne dagelijkſche bezigheden over zijn, komen zij, in partijen, bijeen, om te danſen en te drinken. Ik heb de Noorweegſche matrozen, bij ſtil weder, op het dek hunner ſchepen in zee zien danſen; en men ontmoet hunne vaartuigen nimmer, zonder een concert te hooren, is ſlechts het weder matig. Hunne muzijk is zonder melodie, en hun ſpelen zonder kunst; maar zij *villen* vermaakt zijn.

Van eene levendige geäardheid, zijn ze oploopend, en geweldig in hunne hartstogten, inzonderheid beſchonken zijnde. In vroegeren tijde was het gemeenzaam onder de gasten, bij eenig onthaal meſſen in hunnen gordel te dragen, gereed op ſtaanden voet te beſliſſen, wat verſchil in den loop van het feest mogt ontſtaan. De wetten hebben thans deze Monarchen-gewoonte bedwongen; en de Noorweger verkoopt zijn mes, en alle zijne roerende en onroerende goederen, om zich in ſtaat te ſtellen zichzelven te bederven door regterlijke vervolging tegen ieder, die hem tergt. Ja zelfs, wanneer hij bedorven is, is hij verzekerd van eene inſchrijving zijner geburen, om hem te helpen zijne aanvallen te vernieuwen.

De Noorweegſche vrouwen zijn beroemd om hare vruchtbaarheid; en ieder bewoonbaar deel van Noorwegen wemelt van volk. Uitgebreide ſtreken zijn bedekt met bosſchen; wij behoeven niet te zeggen met rotſen, want zelfs de rotſen zijn met pijnboomen bedekt: het is gemeenzaam, boomen te zien groeijen, en hunne wortels, tot voedſel en ſteun, naar alle zij-

den

den en in iedere ſcheur van den ſteen uitſtrekken, waar geene aarde te zien is. Iedere afgrond in Noorwegen ſchuilt onder deze als golvende vederbosſen.

Noorwegen, om kort te gaan, is ver het ſchatbaarſte deel van Denemarken, de luisterrijkſte ſteen in zijne kroon: deszelfs wouden, mijnen, visſcherijen zijn onuitputtelijk; deszelfs inboorlingen dapper en gehard. De genoemde voortbrengſelen zijn uitnemend berekend voor de welvaart van een handeldrijvend rijk; zij zijn groot van ſtuk, vorderen vele ſchepen tot uitvoer, en ſtrekken tot eene kweekſchool voor zeelieden. De vloot van Denemarken wordt van Noorwegen's timmerhout geboûwd, en bemand met Noorweegſche matrozen, en, bijaldien de Deenſche landmagt tot haar onderhoud even zulke goede hulpbronnen in zichzelve vond, zou zij niet langer der wereld ten ſpot verſtrekken.

Een groot gedeelte van Noorwegen is even ver van de pool als Groot-Brittanje, en, in aanmerking nemende deszelfs ligging aan het vasteland, van een bijna even zacht luchtgeſtel. Het is waar, de grond is niet van de vruchtbaarſte; doch even min past de naam van woest aan een landſchap, dat zoo ſchoon timmerhout, en in zulk eene hoeveelheid, oplevert.

DE KROONING VAN LODEWIJK DEN XVI, KONING VAN FRANKRIJK.

De volgende beſchrijving der krooning van den ongelukkigen LODEWIJK DEN XVI, door de welverſneden pen van MARMONTEL, is thans in velerlei opzigt merkwaardig. De verſchrikkelijke keer van zaken, die dezen goeden Vorst naderhand op het ſchavot voerde; de hoop, dat het Franſche volk ten laatſte zal terugkeeren tot de oude liefde voor zijn Koninklijk geſlacht; de plaats, waar deze plegtigheid gevierd werd, en die reeds dadelijk in handen is van hen, die vrijheid, orde en regtvaardigheid in Frankrijk edelmoedig wenſchen te herſtellen (*); en eindelijk de omſtandigheid, dat wij in onze hoofdſtad, dezer dagen, eene ſoortgelijke plegtigheid mogten bijwonen: ziet daar die onderſcheidene opzigten, en aanleidingen tot belangrijk nadenken! Ja, grootſcher, levendiger en bezielder mo-

(*) Hoe heerlijk is dat uitzigt nu alreeds vervuld!

moge de hier beſchreven plegtigheid zijn geweest; daar die natie de onze in grootheid, levendigheid en opgewonden geestdrift verre te boven gaat. En huivering wekke dus te eer de vergelijking met een voorbeeld, zoo ontzettend in de uitkomst! ô, Hoe veel grijpt daarentegen plaats, dat de huldiging van *onzen* Vorst overvloediger maakt in innige gewaarwordingen, in welgegronde en ſtreelende verwachtingen! Het onweer, dat deze kleine en, naar de bouwſtof, hechte ſtaatshulk nimmer zoo als den kolossen en even daarom ranken, maar ook veelal verwaarloosden en ligt opgeſlagen bodem der Franſche Monarchij kon teisteren, — dat onweer zelf heeft bij ons uitgewoed. Onze Vorst was verloren, en hij is wedergevonden. Door den tegenſpoed volkomenlijk verzoend, ijlt hem het vaderland, bij zijn volk in de armen; en de eed, van wederzijden gezworen, en met allerlei teekens van tevredenheid en gejuich verzegeld, werd opregt, ernſtig en godsdienſtig van den bodem des harte op. ô, Wie hoorde dien eed, zoo ſtatig door den Vorst uitgeſproken, zoo aandoenlijk door de bloem der natie beantwoord, zonder hem, gelijk door de hooge kerkgewelven, alzoo in zijn hart en door alle zijne zenuwen te voelen weerkaatſen! — Moge dan deze beſchrijving ook nog dit voordeel aanbrengen, dat misſchien een Hollandſche MARMONTEL zich opgewekt gevoele, om eene even keurige ſchilderij, ten eeuwigen gedenkſtuk, op te hangen van hetgeen onze oogen hebben aanſchouwd.

* * *

Rheims, 11 Junij 1775.

„ Ik bedacht niet, lieve Vriend, waartoe ik mij verbond, toen ik beloofde, u de verhevene plegtigheid te beſchrijven, van welke ik getuige zou zijn. Alwat bloot op de verbeelding werkt, laat zich wel ſchilderen; doch hetgeen de geheele ziel doordringt en beweegt, hoe zal men dat afmalen? Het is onmogelijk! men moet het *zien*, om het te genieten. Men waant gemeenlijk, een waardig en gepast denkbeeld van deze ſtaatkundige en godsdienſtige plegtigheid te kunnen vormen, door welke de Monarch, voor het aangezigt van God en de natie, op zijne regten en pligten een onſchendbaar zegel drukt; men verbeeldt zich eenen jeugdigen, reeds door weldoen bekenden

Ko-

Koning, in wiens blikken het volk eene ſchoone toekomst leest, en hem overal met verrukking ontvangt; men begeleidt hem met oog en hart op zijnen weg door de ſteden, door de landelijke velden, hoort hem prijzen en zegenen. Te Rheims verwachten hem honderdduizend zijner onderdanen; hij verſchijnt in den glans der Majesteit; men dringt zich om zijnen wagen; de lucht weergalmt van vrolijke toejuiching; — dat alles is eenvoudig en natuurlijk.

„ Men denkt hierbij gereedelijk aan de hartelijkheid der inwoners van Rheims, en hunne onbepaalde gastvrijheid, als de uitdrukking hunner vreugde; want de gelukkige mag zoo gaarne alles om zich heen gelukkig zien. Men zal over de pracht niet verbaasd ſtaan, met welke eene ſtad haren geliefden Koning ontvangt. Ook de orde, rust en veiligheid bij dezen vrolijken toes des volks; de overvloed van alles, in ſpijt der ontzaggelijke volksmenigte; eene ſteeds oplettende, en toch der gepaste vrijheid geene boeijen aanleggende waakzaamheid; — dat alles is ſchoon; men bewondert, maar begrijpt het.

„ Nu, wat is het dan, hoor ik u vragen, hetgeen het geloof zoo wel als de verbeelding zoo verre te boven gaat? — is het de pompe der ceremonie zelve? — Neen, mijn Vriend, die kondigt reeds het voorwerp aan; en ofſchoon een majeſtueuze, edel en eenvoudig verſierde tempel, in welken de eerſten des rijks en de hooge geestelijkheid verzameld zijn, een' ontzagverwekkenden aanblik oplevert; ofſchoon een nog jong, doch reeds uitmuntend Prelaat in dezen tempel de ongeſmukte harteſpraak der moedige waarheid, der zuchtende menschheid, den Koning hooren liet, zoo zou toch dat alles uwe verbaasdheid niet gaande maken.

„ Gij zoudt onzen *goeden Koning* gezien hebben (want een enkel regeringsjaar had hem reeds dezen titel verworven) met die edele eenvoudigheid in zijne trekken, welke de reinheid zijner ziele maalt, — zonder vertooning, zonder te prunken met eenen ijdelen roem, zoo als hij, te midden dezer verblindende pracht en toeſtel, die zachte, met beſcheidenheid verbonden, waarde ſteeds behoudt, welke hem zoo eigen is.

„ Wat heb ik u dan nog te zeggen? — niets, dan dat het onmogelijk is, den plotſelingen, diepen indruk te beſchrijven, welken het oogenblik te weeg bragt, waarin LODEWIJK, met

de kroon van KAREL DEN GROOTEN op het hoofd, van de Pairs van het rijk omgeven, zich midden onder zijn volk op eenen verheven troon nederzette. Verbeeld u deze ſchilderij! Naauwelijks verkondigen de trompetten, de klokken, en de donder der kanonnen, dat de krooning volbragt is, zoo openen zich de poorten, het tallooze volk ſtroomt binnen, vult in een oogenblik de ontzaggelijk groote kerk, wier gewelf van het eenſtemmig geroep: *leve de Koning!* weergalmt; eene duizendvoudige echo kaatst het weer, duizendvoudig verſterkt door de ſtemmen van alle de genen, die de krooning bijwoonden. De kerkgezangen zwijgen, de trompetten verſtommen, de klokken verliezen haar geluid, de donder der kanonnen is niet in ſtaat om door te dringen; en zie, een onuitſprekelijke weemoed grijpt plotſeling de ganſche menigte aan, tranen vloeijen uit ieder oog, de door ſnikken verſmoorde ſtem kan aan het hart niet meer lucht verſchaffen, en op één verheft zich een algemeen handgeklap; de grooten des rijks, het hof, het volk, allen door gelijke gewaarwordingen overmeesterd, drukken zich gezamenlijk op dezelfde wijze uit. — De ſchoone dronkenſchap der vreugde had nu den hoogſten top bereikt; toejuiching en handgeklap wisſelden onophoudelijk af, en verdubbelden zich, toen de Broeders des Konings, benevens de Prinſen van den bloede, den troon naderden, om den vredekus te ontvangen. De warme wensch des volks voor eene zoo kostelijke eendragt uitte zich in eenſtemmig gejubel. Ieder hoorbaar woord in de kerkliederen, dat op de deugden des Konings, de liefde tot zijn volk, het geluk zijner regering zinſpeelde, werd opgevangen, en met het gejuich: *leve de Koning!* begeleid.

„ Doch zou ik kunnen vergeten, wat in deze ſchilderij het allermeest roerde? De Koningin had met hare blikken, in welke de teederſte deelneming lag afgemaald, iedere ſchrede der plegtigheid gevolgd; met onbewegelijke opmerkzaamheid, naauwelijks ademhalende, zat zij daar, verloor den Koning geene minuut uit het gezigt, wederſtond hare diepe ontroering, en verligtte de borst alleen door tranen. Doch op het oogenblik, toen het algemeen gejubel uitbrak, op dit oogenblik der ſchoonſte zegepraal, die ooit de liefde behaalde; toen werd de indruk te geweldig; zij kon hem niet langer uitſtaan, verdween, en verloor daardoor eenige der ſchoonſte oogenblikken

ten haars levens. Dit roerend tooneel verdubbelde de geestdrift der vergadering; en toen de Koningin wederom verſcheen, vervulde de natie den dierbaarſten wensch des Konings, en hem gewierd thans het genot der onſtuimige hulde, welke het volk aan de deugden zijner Gemalin bragt.

„ Zoo, mijn Vriend, eindigde dit verheven ſchouwſpel. Een Afrikaan werd door hetzelve bijna even diep getroerd als wij allen. Ja, de *Gezant van Tripoli* werd in dit oogenblik Franſchman! Ik ſtond naast hem; ik heb zijne tranen over zijnen langen baard zien loopen.

„ Met gelijke toejuiching werd de Koning tot aan zijn paleis begeleid. Hij ſcheen innig bewogen door deze blijken van de liefde zijns volks. Als hij, na het afnemen van de tafel, vernam, dat het volk hem nog eenmaal wenschte te zien, liet hij afkondigen, dat hij in de galerij zou wandelen, welke van het paleis tot aan den ingang der kerke leidt. Terſtond ſchikte zich het volk van zelve in twee rijen ter wederzijden. De Koning kwam, zonder lijfwacht, zonder geleide, geheel alleen met de Koningin. Hij bleef lang midden onder den gedrongen hoop, liet zich van dezen aanraken, leende genen het oor, antwoordde ieder vriendelijk, bleef ook wel ſtaan, als men met hem ſpreken wilde, ſprak met allen door zielvolle blikken. Deze roerende volksgezindheid heeft, overigens, de inwoners van Rheims niet verrast; zij waren door een antwoord des Konings daarop voorbereid, hetwelk hij op de vraag gaf: of men, naar oud herkomen, de ſtraten, welken hij moest doortrekken, zou afſchutten? — „ Neen, zeide hij; mij en mijn volk moet niets hinderen, elkander te zien."

* * *

Goede, LODEWIJK! onder de ſtemmen, welke u in den tempel toejuichten, bevond zich ook reeds eene, (die des beruchten ORLEANS) welke naderhand het doodvonnis over u uitſprak! onder de handen, welke u zoo uitbundig toeklapten, waren welligt reeds die, welke uw hoofd zouden van den romp rukken! — ô Franſchen, Franſchen! uiterſte der menſchelijke ligtzinnigheid, veranderlijkheid, en geestdrijvende razernij! mogt toch zoo lange druk, zoo vreesſelijke tuchtiging u eindelijk meer bezadigd en wijs hebben gemaakt! mogt de

derzocht. Wordt gij niet dagelijks geraadpleegd door de beroemdſte Kruidkundigen van Frankrijk, Engeland en Duitschland! — Er verſcheelt veel, dat ik een geleerde zou zijn; al het onderwijs, dat ik ooit genoten heb, beſtaat in te kunnen lezen en ſchrijven. — Hoe dan hebt gij ondernomen de wetenſchap aan te kweeken, die u zoo beroemd maakt? en wie heeft u dezen ſmaak ingeboezemd?

Ik zal het u zeggen, antwoordde hij, en gij moogt gelooven wat ik u zal zeggen, ſchoonlijk vrienden ken, die er om gelagchen hebben. Op zekeren dag bezig een mijner velden te bewerken, (want gij ziet wel, dat ik ſlechts een eenvoudig werkman ben) was de zon zoo heet, dat ik mij in de ſchaduw van eenen boom begaf, om de friſchheid te genieten en uit te rusten; mijne oogen vielen bij toeval op eene wilde violet; ik plukte dezelve werktuigelijk en zonder te denken aan hetgeen ik deed; ik onderzocht haar met meer oplettendheid dan gewoonlijk de landbewoners doen, en ſtond verbaasd van te zien, dat deze bloem uit verſcheidene afzonderlijke deelen beſtond, zijnde dezen regtſtandig, die vlak liggende. „ Schaamt gij u niet, zei„ ; de mijn geest, of iets dat mijnen geest aanblies, zoo vele „ jaren op het land geleefd te hebben, zonder, of de denk„ den, of de eigenſchappen van zoo vele planten en bloemen „ te kennen, op welken gij gedurig treedt?" Deze eensflagſche ingeving ontſtak mijne nieuwsgierigheid, want ik was niet gewoon zoodanige gedachten te vormen. — Ik vervolgde mijnen arbeid met dezelfde gezetheid; maar, wat ik deed, dat nieuwe denkbeeld was gedurig voor mijnen geest tegenwoordig. Ik deelde het mijner vrouw mede, en zij berispte mij zeer, uit vreeze, zeide zij, dat ik mij in nieuwe ondernemingen zou ſteken, weinig pasſende aan onzen ſtaat. Zij zeide, dat ik niet rijk genoeg was om het geringſte deel van mijnen tijd aan nieuwe ſtudiën te wijden, die mij noodwendig zouden beletten te waken over de belangen van mijne boerderij, mijn éénige ſchat, en het éénige voorwerp, eenen armen Amerikaanſchen volkplanteling voegende. — Deze voorzigtige raad ontmoedigde mij niet; ik dacht gedurig aan die bloem, hetzij ik aan tafel was, te bedde, of waar ik ging. In het kort, ik kon niet langer weerſtaan; den vierden dag der volgende week was ik te Philadelphia. Ik wist geenszins, welke boeken ik

noodig had; doch, om kort te gaan, ik ontvouwde den boekverkooper van goeder harte mijn voornemen, en hij gaf me hetgeen hij doelmatig achtte; hij voegde er eene Latijnſche ſpraakkonst bij. (Ik was toen drieëndertig jaren oud.) Gelukkiglijk vond ik in mijne nabuurſchap een' Duitſchen ſchoolmeester, die, in den tijd van drie maanden, mij genoeg Latijn leerde om LINNÆUS te verſtaan, wiens werken ik toen kocht. Aan de lectuur en de raadgevingen van dezen geleerden man ben ik de methode verſchuldigd, welke mij tot de kundigheden geleid heeft, die ik thans bezit. De wetenſchap der kruidkunde is zoo uitgebreid, dat de beginaers eenen draad noodig hebben om hen te geleiden, en ik had er te voren geen' kunnen vinden. Ik begon te botaniſeren in mijne velden; vandaar ging ik de provincie Maryland bezoeken. Hoe meer ik gevoelde dat ik bekwaam werd, hoe meer ik mijne wandelingen uitbreidde. Ik ſlaagde eindelijk om eene algemeene kennis te verkrijgen van al de planten, boomen en bloemen, die op ons vasteland groeijen. Mijne vrienden in Engeland bewogen mij, hun verzamelingen te zenden van alles, wat ik vergaderd had; dit heeft mij de correspondentiën verſchaft, waarvan gij hebt hooren ſpreken. Ik ben welgeſteld geworden; ik heb opgehouden zoo gezet te werken als voorheen, en niets maakt mij gelukkiger, dan de omgang met degenen mijner vrienden, welke mij komen bezoeken. Zoo er onder de planten en boomen, welke ik ken, mogten zijn, die gij zoudt wenſchen naar uw land te zenden, ik zal er u met het grootst genoegen van voorzien.

Aldus heeft het verhevenſte in de wereld, de geleerdheid zelve, bij deze volken, de zachte en treffende eenvoudigheid der eerſte eeuwen!

JAN BERTRAND was de zoon van eenen uitgeweken Franschman. „Zijn ſtudeervertrek binnenkomende, zegt de Heer YVAN, ontdekte ik, met den eerſten oogopſlag, tegen een der muren, familiewapenen, beſloten in eene ouderwets vergulden lijst, met den naam van J. BERTRAND er onder geſchreven. — Hecht, zeide ik, het genootſchap der vrienden eenigen roem aan deze ſoort van wapenſchilden, die, onder ons, ſomtijds tot onderſcheiding der familiën dienen? — Het is er verre af, antwoordde hij: ik zal u zeggen, hoe het is. Mijn vader was een Franschman: uit zijn land verjaagd, omdat hij niet van 't Ko-

Konings godsdienst was, kwam hij hier, en bragt deze lijst, van den anderen kant der zee, mede; ik heb er tot hiertoe zorg voor gedragen, omdat het een familiemeubel en een gedenkstuk van derzelver ongelukken is.

LENTEZANG VOOR 1814.

Prijk, Neêrland, met een schooner glans:
Dan ooit in twintig jaren!
Dat vrede-olijf en lentekrans
Zich bij uw standaards paren!
Van daar de woeste Dollert woelt,
En Gronings vruchtbren grond bespoelt,
Tot Schelde's breede stroomen,
Galm' nu uw juichtoon door de lucht:
De barre Winter is gevlugt;
De Lente is weêrgekomen.

De Winter, die Europa's grond
Sinds twintig jaar deed kwijnen,
Verdwijnt, zoo ras de Lentestond
Met nieuwen glans gaat schijnen.
Geen Aadlaar, tuk op roof en buit,
Plukt meer uw kale velden uit:
Gij vreest geen gierentongen.
Geen schrale en koude slaventoon
Krast meer rondom des Dwinglands troon
Uit toegevrozen longen.

Een andre juichtoon ingesteld,
ô Neêrlands filomeelen!
Nu klink' die door het vrije veld
Uit hooggetopte abeelen!

Een

Euroop, uit haren ſlaap gewékt,
Niet meer met bloed en moord bedekt,
Herrijst met nieuwe glanſen.
De bange ſtorm heeft uitgeweed:
De zon herrijst met nieuwen gloed
Aan 's Hemels blijde tranſen.

Galmt nú een nooitgezongen lied,
Ó Maas- en Rijn-Najaden!
Thans moogt gij weér in vrijen vliet
Uw blanke boezems baden.
Zingt, filomeelen! zingt door 't woud,
Terwijl Natuur haar' hoogtijd houdt
In Neérlands vrije dreven.
Juicht, groenende akkers, berg en dal!
Juicht, zilvren ſtroom en waterval!
Van vrijheidsglans omgeven.

Dat 't Nimfje lagchend ſpelemei',
Belaân met mirtekranſen,
En Cytheré haar koren lei'
En voer' tot nieuwe danſen!
Het aardrijk, vrij van moord en buit,
Schiet palmen en olijven uit
En lacht met heldrer kleuren:
De ontloken bloem en ſpruit en vrucht
Doorwaſemen de zachte lucht
Met zoete balſemgeuren.

Prijk, Neérland, met een ſchooner glans
Dan ooit in twintig jaren!
Dat vrede-olijf en lentekrans
Zich bij uw ſtandaards paren!
Uw grond, eens door der vaadren vlijt,
Het woên des oceaans ten ſpijt,

Her-

Hervormd in lustwaranden,
Vreest nu geen golf noch oceaan:
Neen: vriendlijk brengt hij schatten aan
Van Oost- en Wester-stranden.

Schiet, vrije grond, uw teigen uit:
Gij zult geen roovers voeden.
Niet meer, der dwingiandij ten buit,
Vreest gij het oorlogswoeden.
Reeds wacht u 's landmans nijvre hand:
Geen plonderzieke Dwingeland
Zal u zijn hulp ontrooven:
Eens oogst hij uwe garven in,
En zamelt met zijn blij gezin
Het koren in de schoven.

Schijn, blijde Oranjezon! met pracht
In Neêrlands vrije dalen,
Wijl 't aardrijk blij u tegenlacht,
Gekoêsterd door uw stralen.
Waar Vrede ons met zijn zegen kroont,
Waar Vrijheid in de landen woont,
ORANJE ons mag regeren,
Daar wijkt de Zomer nimmer weêr,
Daar is geen Winter Winter meer,
Daar kan geen koude ons deren.

H. M. V.

DE LANDJONKER EN ZIJN POEDEL.

Al fluitend stuurt zoo menigeen
Zijn scheepje lustig voort;
Doch mij, mij diende 't fluiten nooit;
Gelooft mij op mijn woord!
Fel stiet, nog korts, mijn levensboot
Zich aan een klip, terwijl ik floot.

Nooit

Nooit had ik ſmaak in 't ſtraatgewoel
Van drukke en groote ſteên:
Maar onlangs trok de Paardenmarkt,
Als jaarlijks, mij daar heen.
'k Had 's avonds vroeg mijn werk gedaan:
Welhaast greep mij verveling aan.

Mijn' Poedel ging het als zijn' baas.
Hij zag mij goelijk aan.
„ Kom," ſprak ik, „ trouwe kameraad,
„ Laat ons naar 't Schouwburg gaan!"
Gelukkig ſtond er op de ceêl:
„ Nieuw, groot, Romantisch Tafereel."

Hoe drong men bij den Kastelein
Elkaêr ſchier overhoop,
Als was daar, om een zuur gezigt,
Een Koningrijk te koop!
Ik ſchoof een' dikken daalder af,
Die tot den Bak mij toegang gaf.

Nu duwde ik, alwat weerſtand bood,
Met mannenkracht ter zij,
Ja drong tot aan de ſpeellui voort
Door heel de digte rij,
En, dank der ellebogen moed!
Zat ik daar als een Prins zoo goed.

't Gordijn ging op; een luide kreet
Ontglipte aan mijnen mond,
Terwijl ik, op al 't wonderſpel,
Geheel betooverd ſtond;
Want, ſchoon ik veertig tellen mogt,
Den Schouwburg had ik nooit bezocht.

De menſchenpoppen dachten mij
Ten deele als die van hout.
Geſmukt met helm en vederpronk,
Verſcheen een Ridder ſtout:
Hij maakte ſtappen als mijn haan,
En ſchoot al de andren grimmig aan.

Alleen omtrent zijn liefje ſchoon
Was hij wat minder bags.
Nu zet hun 't liſtigſte verraad
Den voet geweldig dwars:
Maar plegtig zweert de beerenklauw
Zijn kirrend duifje liefde en trouw. —

Bij 't woordje *trouwe* ſtond me op eens
Mijn Poedel voor den geest.
En ziet! (het zonk me als lood op 't hart)
Weg was het trouwe beest! —
Wat raakt mij nu dat echtverbond?
Ik ſloot, vol angst, mijn' trouwen hond.

En plotsling werd van allen kant
Gefloten en geſist.
„ He! " dacht ik, „ heeft juist iedereen
„ Zijn' Poedel dan vermist?
„ Doch neen! 't is ligt dienstvaardigheid;
„ Die mij zoo veler hulp bereidt. "

Zoo ſprak ik, dwaas, nog met mijzelv',
En ſloot, en ſloot, en ſloot;
Wanneer een kroeskop, rood van ſpijt,
Mij vinnig tegenſchoot:
„ Mijnheer! " dus riep hij overluid,
„ Geldt dat mijn ſtuk, dat helsch geſluit? " —

„ Wel

„ Wel man!" hernam ik heel bedaard,
„ Gij raaskalt, dat 's gewis!
„ Mijn sluiten raakt uw knoeiwerk niet,
„ Ten zij 't een Poedel is." —
„ Ja, 't *is* een Poedel!" was het woord,
Dat nu, al schaatrend, werd gehoord.

Aanstekend is de lagchenslust;
Straks schatert heel de zaal.
Des Dichters woede, op nieuw ontvlamd,
Kent naauwlijks perk of paal:
Hij rigt zijn aanval op één punt,
En had het op mijn oor gemunt.

Een oorvijg is een leelijk ding.
'k Pareer die rustig af;
En (ô, hoe juichte 't leedvermaak!)
Of ik revenge gaf!...
In 't kort, 't tumult bedaarde niet,
Voordat men 't scherm weer vallen liet.

Wat, wat toch zijt ge, ô Dichterroem?
Een waterbel, niets meer! —
Des armen kroeskops diepe val
Slaat ook mijn moed ter neêr.
Ligt boet ik zelf, op d' eigen grond,
De schuld van mijnen Poedel-hond.

Want hoort! Ik heb een Treurspel klaar;
Het is mijn troetelkind:
Ik weet toch, hoe men op 't Tooneel
De Paarden thans bemint:
Fluks schiet de trage goudstroom voort,
Zoodra men dáár hun' hoefslag hoort.

Gevoedſterd aan de Hengſtebron,
Heb ik een ſchreefje voor:
Wel diep in d'eedlen Paardengeest
Drong ik met ſtoutheid door.
Gij zult (al zag men 't nooit geſchiên)
Mijn Paarden *menschlijk* handlen zien!

Ik heb de rollen (dat men 't weet')
Alreeds op ſtal verdeeld.
Ziet dan bij tijds naar plaatſen om,
Zoo u het ſtaan verveelt.
Doch — ééne bede van gewigt:
Houdt toch uw' Poedel in 't gezigt!

Naar het *Hoogduitsch* van LANGBEIN. J. W. IJ.

BONAPARTE'S REGTMATIGE AFKEER VAN DEN ZELFMOORD.

Zeker iemand betuigde eenen ander' zijne verbazing, dat een BONAPARTE zijne vernedering konde overleven. „ Hij heeft daarvoor zijne reden," was het antwoord: „ hij ſchuwt gewis den zelfmoord, omdat hij niet door beulshanden wil ſterven!"

GRAFSCHRIFT VOOR EEN' OORLOGZUCHTIGEN DWINGELAND.

Juich, Wandlaar, in uw lot, en treur niet om het mijn':
Gij, leefde en heerschte ik nog, gij zoudt er niet meer zijn!

MENGELWERK.

LEERREDE, TER OPWEKKING TOT EENE DANKBARE HULDE AAN GOD VOOR NEêRLANDS VERLOSSING VAN HET FRANSCHE JUK, EN TEN AANDRANG VAN DIE PLIGTEN, WELKE HET VERLOSTE VADERLAND VAN ZIJNE BURGERS, THANS INZONDERHEID, AFVORDERT. Door C. W. WESTERBAEN, *Leeraar bij de Remonſtrantsch-Gereformeerde Gemeente te Amſterdam* (*).

Smaakt en ziet, dat de Heer goed is. Welgelukzalig is de man, die op Hem betrouwt.

PSALM XXXIV: 9.

Dat de Heer goed is, predikt ons de geheele geſchapene Natuur. Dit verkondigt de dag aan den dag, de nacht aan den nacht, — de zon door haren weldadigen luister, de maan door haar zachter affchijnſel, — de hemel, de aarde en de zee: allen vol van de wonderen der Almagt en eindelooze goedertierenheid. *Smaakt en ziet, dat de Heer goed is*, zegt ons ook eene oppervlakkige kennis van het kunſtig weefſel onzes ligchaams, en van alle de vermogens, door welke wij óf tot de dierlijke wereld behooren, óf met de Godheid zelve vermaagſchapt zijn. Hiertoe vermanen ons alle de omſtandigheden, welke ons omringen, — alle de ondervindingen, welke wij verzamelen, — alle de ware wijsheid, welke de ondermaanſche wereld ons leeren kan; en alle de betrekkingen, waarin wij ons, 't zij tot de bijzondere lievelingen van ons hart, 't zij tot onze broeders in het

(*) Ter gelegenheid van den Dank-, Vast- en Bededag, in Januarij 1814.

het algemeen geplaatst vinden. *Smaakt en ziet, dat de Heer goed is*, was de hoofdles van Hem, die ons leerde bidden: *Onze Vader*, — die ons leerde hopen op Gods genade, en gelooviq verwachten eene uitkomst van alle onze lotgevallen in de gewesten der volmaaktheid, heilrijk boven alles, wat wij bidden en denken kunnen, en dus Gode volkomen waardig. Reeds waren deze woorden voor den Dichter van onzen tekstpsalm de slotsom van eene menigte denkbeelden en gevoelens, door de herinnering der uitstekendste gunstbewijzen van den Algoeden verwekt. Voor den Christen vooral zijn zij het rustpunt der overdenkingen, wanneer hij zich in de diepte der Goddelijke weldadigheden meent te verliezen. Op *elken* feestdag, van welken aard ook, zijn zij hem welkom. Op den tegenwoordigen vooral zullen zij in onzen mond geen wanklank zijn. *Smaakt en ziet, dat de Heer goed is! Gelukkig is de man, die op Hem vertrouwt!* Mogt deze uitroep het gevolg onzer overwegingen in dit uur zijn! Mogt hij ons schild worden tegen alle bange vrees en kommer, en ons krachtdadig opwekken tot een gedrag, den verlichten Godsvereerder, den waarlijk dankbaren, den verlosten en vrijen Nederlander betamende! — Begunstig te dien einde ons nadenken, ô Algoede! opdat de geur van ons dankoffer, als van een offer des harte, tot U opgestegen, op ons en ons vaderland met nieuwen zegen terugkeere!

I. Landgenooten! Groot is ons de rijkdom der Goddelijke goedertierenheid, al beschouwen wij haar ook alleenlijk in onze betrekking, als burgers van Nederland. Ik zou u deszelfs voorregten boven andere landen der wereld kunnen aanwijzen, en doen gevoelen, dat wij daarvan, in weerwil van groote verliezen, nog zeer veel mogten behouden. Ik zou bij u op het volslagen onverdiende en reeds overlang verbeurde van al dien zegen kunnen aandringen. Ik zou u kunnen aanvoeren vele bijzondere bijken van zonderlinge sparing en behoeding voor verschrikkelijke rampen, en van afwending van schromelijke gevaren, welke andere

te natiën jammerlijk hebben getroffen. Ja! ik zou u niet weinig goeds kunnen aantoonen, dat, onder Gods wijze besturing, uit het kwaad der laatste jaren zelve voor onze verlichting, beschaving, zedelijkheid en nationaal belang is voortgevloeid, — niet weinige groote en stoute ondernemingen, in andere omstandigheden niet ligt te verwachten, voor welke wij hopen, dat de bemintnaar van ons vaderland, nog in verloop van eeuwen, de algoede Voorzienigheid dankbaar zal verheerlijken. Doch te meer moet ik deze algemeene aanmerkingen thans aan uw bijzonder nadenken overlaten, daar de jongste gebeurtenissen zelve, zoo hoogstgewigtig zijnde, reeds overvloedige stof tot nadenken aanbieden; en wij, in den brief van beschrijving tot deze bijeenkomst, daarbij inzonderheid worden bepaald.

Neen! het is niet overdreven, 't geen onze Souverein in dien brief zegt: *Nog onlangs waren wij een vernederd, afhankelijk, in slavernij gedompeld volk, dat zelfs geen volk meer heeten mogt.* Het is niet alleen de tegenwoordige bezitter van den Franschen troon, wien wij dit wijten moeten, toehoorders! Sedert wij onder de magt vervielen van die zich noemende *groote Natie*, welke het eene zedelijke monster voor, het andere na, met ijver ten dienste stond, nu eens, om al, wat braaf, rijk of geleerd was bij hare eigene landgenooten, onder de moordbijl te doen bukken, dan weder om slavernij, dood en verderf tot alle volken van Europa over te brengen, — sedert al dien rampzaligen tijd, was er geen bewind onder zoo vele elkander opgevolgde staatsbesturen in het ons overheerschende land, dat ons niet redeloos gehaat en bedorven heeft. In den beginne was geene valschheid, geen listweefsel te groot, om dit oogmerk te verglimpen; maar ook geen middel te heilig, om het te bereiken; zoodat *mij althans*, in de geheele geschiedenis, geen voorbeeld bekend is van eene zoo voorbedachtelijk-kunstmatig en stelselkundig, zoo langzaam en zeker uitgeputte natie Sedert men ons onze duurgekochte onafhankelijkheid, door eene listige zoogenaamde staatkunde, wie weet hoe dikwijls, deed betalen, zonder

ons iets, dat naar dezelve zweemde, immer te willen leveren, was er wel bij den verſtandigen geen beter lot voor het vaderland te verwachten; maar helaas! hoe jammerlijk verre is die rampzalige verwachting niet overtroffen door eene nog rampzaliger ondervinding? Sedert NAPOLEON'S adelaar zijne ſcherpe klaauwen diep in onze borst ſloeg, om zonder ophouden ons bloed uit te zuigen, en ons daarna als een walgelijk aas voor mindere roofdieren te laten liggen, hebben de trouweloosheid, het onregt en geweld alle ſchaamte weggeworpen, en geen ſchijn zelfs van gematigdheid en beſchaafdheid behouden, om ons onbelemmerd te vernederen, te grieven, te ſarren en uit te mergelen. Ware het mijn oogmerk, dit alles met bewijzen te ſtaven, hoe lang zou ik u hier kunnen bezig houden, toehoorders! Maar de geſchiedpen moge voor den nakomeling met de ſtukken aantoonen, 't geen hij anders naauwelijks zal kunnen gelooven, — *wij* behoeven geen uitvoeriger tafereel van de diepe vernedering en ſlavernij, waaronder wij zelve gezucht hebben. Het is niet ſlechts in onze verbeelding, maar ook met bloedige trekken in onze harten gegraveerd, en de verarmde huisgezinnen van duizenden (bij de ſtopping van meest alle bronnen van beſtaan en de aanhoudende afleiding van den ſtroom der welvaart naar het vijandige land) dragen er nog lang de treurige teekens van. Helaas! wij mogten naauwelijks meer hopen op betere tijden. Wat toch zou ons aan eene magt ontrukken, tegen welke, langen tijd, geene magt op aarde beſtand ſcheen; en de vrede zelf, die toch eenmaal het afgeſtreden Europa moest komen beweldadigen, kon ons ſlechts eene geringe weldaad zijn, indien hij ons niet redde uit de klem dier tijgergrootheid, welke wij, desniettegenſtaande, nog zoo vaak, tot walgens toe, moesten hooren bewonderen.

En wij zijn, nog vóór den vrede, uit dezelve gered, Landgenooten! Gode zij lof! wij zijn niet meer de ſlaven der volkbedervende ontwerpen van den verwoester dezer eeuw. Wij zijn wederom Nederlanders! Hoe klopt ons hart

hart bij het noemen van dezen naam, waaraan zoo vele herinneringen van Gods bijzondere weldadigheid, van voorouderlijke braafheid en eer verbonden zijn! Nederlanders, met een Nederlandſchen Vorst aan ons hoofd, en (dank zij het ongeluk, dat ons allen wijzer maakte!) met een Neêrlandsch hart in onzen boezem! Nu zien wij reeds weder van meer dan ééne natie de vlaggen voor onze koopſtad, en de onze, langen tijd niet meer aanwezig, waait weêr alom van onze torenſpitſen, en wordt door vreemde volken, die, als van ouds, hunne havens voor ons openen, met geestdrift toegejuicht. Reeds begint de handel te herleven, en zijnen zegen over lang vermagerde gezinnen uit te ſtorten. Geen tiran zal zich weêr meester maken van deszelfs grootſte voordeelen, noch uwe kinderen aan het vader- en moederhart ontſcheuren, om ze, bij duizenden, als ſlagtveè aan zijne herſenſchimmen op te offeren. Niet langer zullen zij, naar willekeur, gebruikt worden, om het aantal zijner ſlaven, tot in het oneindige, te vermeerderen, — niet langer, *voor hun ganſche leven*, den krijg moeten volgen, zonder u eenige hoop te laten, om ze immer, ten zij verminkt, in uwe armen te drukken. Weldra is ons grondgebied geheel van de weinige vijandelijke benden gezuiverd, die hier en daar nog rooven, branden en moorden; of *onze* natie alleen moest voor de ſlavernij geſchikt en door zichzelve tot het verderf gedoemd zijn, gelijk de goddeloozen tot den dag des kwaads. Neen! onze onafhankelijkheid wordt door magtige en zegevierende Mogendheden erkend. Wij worden opgenomen in derzelver bondgenootſchap tot vestiging van Europa's vrijheid, toegejuicht, bemind en begunſtigd door naburige en afgelegene volken. Door derzelver raſſe nadering zoo wel, als door den ſchrik hunner wapenen, die onze verdrukkers in het hart ſloeg, en in één oogenblik, nog veel vroeger dan hunne veiligheid vorderde, ſchier het geheele land deed verlaten, is het den Dwingeland, die nooit iets ontzag om tot zijn doel te komen, mislukt, ons liever aan de golven dan aan zijne vijanden prijs te geven. — Ja! ja! *het*

zijn de goedertierenheden des Heeren, dat wij niet ver-zield zijn, Landgenooten! *Komt, smaakt en ziet, dat de Heer goed is!* Of was Hij het niet, aan wien wij zulk eenen verbazenden ommekeer van zaken, zulk eene reeds voorlang niet meer verwachte verlossing, in de eerste plaats, hebben te danken? Zoo eenig land door de altijd achterdochtige en uit haren aard vreesachtige dwingelandij ontmanteld en van alle redmiddelen beroofd was, het onze is het. Nadat alle, ook de magtigste, volken hadden moeten bukken, hoe zouden *wij* ons immer weêr kunnen verheffen? Wie. wie durfde u schier met deze hoop vertroosten, daar het eindelijk alleen die van een beter leven was, welke ons overgebleven scheen. Herinnert u den staat van zaken, toen Frankrijks Keizer zijnen troon in het Noorden wilde gaan vestigen, in den dollen waan, dat het albeheer der aarde hem toekwam, en hij de God was, wien alles, zonder uitzondering, moest gehoorzamen, omdat hij het schoonste en geduchtste leger had, dat immer bestond, en hij zichzelven den onverwinnelijken veldheer achtede. Schier anderhalf jaar geleden, woedden nog dat leger en die waan, welke door de algemeene verwachting niet weinig ondersteund werd, aan deze zijde van de *Moskowa*. En nu — van den aardbodem vernietigd zijn beide. Want er bestond een God; deze duldde geenen mededinger op aarde, en het geblaas zijnes oostenwinds deed beiden vergaan. Van dat tijdstip af, werd onze verlossing, buiten ons, voorbereid, door den zegen over de wapenen der bondgenooten bevorderd, en onlangs, eer wij het konden denken, door onze vijanden zelve, en op eene wijze, veel minder verwoestende, dan men met reden vreezen moest, voltooid. Het geheele gebouw der zoogenaamde Fransche grootheid (door zoo vele overwinningen en ten koste van zoo veel goeds en bloeds der volkeren, sedert meer dan twintig jaren, opgetrokken tot eene ontzettende hoogte) is, als in één oogenblik, verschrikkelijk ingestort: en wij, schoon daarvan een gedeelte uitmakende, zijn niet verpletterd. Neen! veel hebben wij mogen behouden, en het is verbazend, hoe veel er, door Gods blijkbare beschikking in

het

het verſchrikkelijkſt gevaar, inzonderheid voor deze ſtad, binnen weinige weken, heeft kunnen beraamd en volvoerd worden, om het behoudene te bewaren en te vermeerderen. Van daar, dat de vijand, in weerwil van geduchte pogingen, nog niets heeft kunnen hernemen van al het overijld verlatene, en wij ons door het blijde vooruitzigt mogen verkwikken, van het gebouw onzes ouden voorſpoeds, door nijverheid en goede trouw, welhaast wederom uit de puinhoopen op te trekken. Nederlanders! Het is dus waar, 't geen onze Vorst, met de blijkbaarſte overtuiging des harte, zegt: „Men zou zijne oogen moeten ſluiten voor het licht, zoo men niet, innerlijk bewogen, erkende: *De God der Heerſcharen heeft Nederland verlost!*" — Wie toch voorkwam het, dat onze geboortegrond voet voor voet werd betwist, of dat wij door de bondgenooten als een vijandig land werden veroverd? Wie deed onze overheerſchers overijld de vlugt nemen? Wie vormde het ſtoute ontwerp in het hart van eenige braven, om ons vrij te verklaren, terwijl de dolken onzer onderdrukkers ons nog van alle zijden omgaven? Wie voerde, op de vleugelen zijner liefde, den Vorst ons toe, die alleen, in de tegenwoordige omſtandigheden, ons beſtaan kon vestigen, ons hulp en invloed ſchenken, harten, handen en wapenen voor ons gewinnen? Wie verhinderde deze verloſſing voor vijftien jaren, toen Oranjes Vorst ook weder den vaderlandſchen grond betrad; maar toen nog alle de wonden onzer oude partijſchap bloedden, en ſchier aller harten van haat en vijandſchap kookten? Wie deed die verloſſing *nu* geboren worden, nu de zegepraal der goede zaak de triumf is, niet van deze of gene partij, maar van het vaderland? Wie ſtortte den geest der liefde uit op Vorst en volk beiden? Wie maakte ons allen tot één huisgezin van broeders, waar God met zijnen zegen wonen kan? — Ó, M. Gel.! hoe zullen wij des Heeren goedertierenheden over ons, naar waarde, roemen? Haar getal en hare mate gaan ons beſef te boven! Wat kunnen wij, dan met ontroerde lippen onzen dank uitſtamelen, — dan *ſmaken en zien, dat de Heer goed is?*

II. En dit zou ons geen grond van hoop geven, dat Hij het begonnen werk zal voortzetten en voleindigen? Gewis! Ons oog is op Hem geslagen, met biddend vertrouwen, met nederige verwachting. De Heer zal ons weder het goede doen zien, gelijk Hij onze Vaders meermalen, in nog veel ongunstiger omstandigheden, bijstond en groot maakte. Neêrlands geknotte en verdorde boom zal, door Gods dauw besproeid, door Gods zon gekoesterd, *nederwaarts wortelen, en opwaarts vruchten dragen. Welgelukzalig*, zeggen wij daarom met den Dichter van onzen tekst, *welgelukzalig is de man, die op den Heer betrouwt!* Welgelukzalig het volk, dat zijne hulp verbeidt, en, daardoor bemoedigd, zonder morrende ontevredenheid, alle krachten inspant, om zich staande te houden niet slechts, maar ook om zich, door gepaste middelen, ware het mogelijk, tot vorige grootheid te verheffen! Zulk een werkzaam vertrouwen, dat geene noodige opofferingen schroomt, wordt nimmer verijdeld. Nimmer blijft het ongezegend. Nimmer hebben wij u een ander aangeprezen; want Gods woord, dat wij u verkondigen, predikt nergens trage nalatigheid, of onbedachte en werkelooze verwachtingen. Het zegt: *vertrouwt op den Heer, en doet het goede.* Het vereenigt overal bidden en werken, en verbiedt slechts die angstvallige en kommerlijke *zorgen voor den dag van morgen*, welke de werkzaamheid belemmeren en het geloof van den Christen onteeren. Herinnert u, wat de zoo werkzame als hoogverlichte Apostel PAULUS deed. Hem was, door eene Goddelijke openbaring, de stellige verzekering gegeven der behoudenis in een allergeduchtst zeegevaar, zoo van zich, als van al het scheepsvolk. Toen hij nu zag, dat sommigen, in hunne wanhoop, alle zorg voor de voeding hunnes ligchaams en deszelfs versterking voor noodigen arbeid vergaten, gebood hij, dat *zij spijzen moesten nemen;* en toen anderen, allen moed opgevende, het schip wilden verlaten, zeide hij met al de kracht der waarheid: *Indien deze niet blijven, gij* KUNT *niet behouden worden.* Zoo ontwijfelbaar was het

het dien grooten man, dat, op den weg der wijze en goede Voorzienigheid, zelfs de ontwijfelbaarſte belofte altijd het inſpannen van onze eigene vermogens en het verſtandig gebruik van reeds verleende hulpmiddelen onderſtelt, en daaraan eeuwig onderworpen blijft. — Met al de klem van het gezond verſtand en Gods onfeilbaar woord, zeg ik daarom tot u: „ Landgenooten! In de gevaren, die u nog „ omringen, — bij de hagchelijkheid des oorlogs, wiens „ einde nog niet te berekenen is, — en bij de ontwijfelbare „ noodzakelijkheid, om het vervallene te herbouwen, het „ bedorvene te herſtellen, het geroofde op nieuw aan te „ vullen, moet uw godsdienſtig vertrouwen zich door „ godsdienſtige pligtsbetrachting loffelijk kenbaar maken, „ *of gij* KUNT *niet behouden worden.*" Er moet weldra een leger geſchapen zijn, of onze vrienden zelve zullen ons diep verachten en als vijanden behandelen. Geducht is *deze* waarheid reeds; maar nog geduchter de volgende: Er moet een leger geſchapen en niets geſpaard worden tegen den algemeenen vijand van Europa, die nog heden een deel van uw land bezit, of gij zijt nimmer buiten gevaar voor zijne aanvallen. Vreest hem niet, maar wilt hem ook niet zorgeloos gering ſchatten. Vertrouwt niet op anderen, maar op u zelven, of gij zijt verloren. Denkt, wat uw lot zou zijn, en dat uwer kinderen, zoo wij éénmaal voor deze en die vermetelheden wierden geſtraft. Neen! ik wil u op dezen dag van dank en vertrouwen, van aanbidding en blijde verwachtingen niet neêrſlaan, door een tooneel van ijsſelijkheden voor te ſtellen, waarop de geest des Dwingelands waren zou, zoo hij immer weder meester van dit land wierd. Neen! Laat ons dit tijdig voorkomen, eer het voor altijd te laat is. Laat het ons nimmer dulden, wat het ook moge kosten. Als één éénig man verzette zich geheel Nederland, gelijk geheel Duitschland doet, tegen den Tiran, — al wie kan, door zijnen arm, en wie niet kan, door alle mogelijke beſparingen van zijne weelde voor de groote zaak. Helaas! er is van dien kant nog maar al te veel reden van beſchuldiging; en wie moet hier niet blo-

zen, die weet, dat het in Berlijn zelve, ook in de aanzienlijkſte huizen, ſchandelijk zou worden geacht, zilver of goud te bezitten, en het dus niet, als een offer voor het vaderland, met ander metaal verwisfeld te hebben? Zoo denkt en handelt eene natie, die nog zoo goddeloos niet mishandeld is, als de onze. Zoo denkt en handelt aldaar ook de teedere kunne, omdat zij den dag niet beleven wil, wanneer het zijn zou: *zalig zijn de buiken, die niet gebaard, — de borſten, die niet gezoogd hebben.*

Toehoorders! Het is de Godsdienst zelf, die den gloed uwer vaderlandsliefde meer en meer ontſteken moet. Of wilt gij niet arbeiden aan het werk, door God begonnen? Wilt gij dat werk verijdelen door bekrompenheid en kleinmoedigheid? Weg ſchraapzuchtige berekeningen! Alle redekaveling, van het bijzonder belang ontleend, houde nu op. Zij gold, misſchien, in vroeger dagen; maar thans, voorzeker, niet meer. *Veel opofferen, om niet alles te verliezen*, moet nu het woord zijn; en dit woord moet niet vreemd onder ons klinken, of wij vergaan nog in den mond der haven, die wij reeds meenden bereikt te hebben. — Weg ook met alle waanwijze berispingen en betweterijen! Neen! er moet niet getwist, niet vertraagd, niet gelet op kleine belangen, en vooral niet gewantrouwd worden aan Gods bijſtand en zegen. Alles moet zich ſcharen om het Bewind, en onderſteunen met mond en hand, met kracht en moed, 't geen hetzelve noodig acht tot ons behoud. Er moet vooral niet weêr gemord, getwist en gehaat; er moet gewerkt en, des noods, geleden worden, waar en wat er vereischt wordt. Zoo gingen ons onze voorouders voor bij de ontweldiging van dit land aan de Spaanſche, zoo moeten wij hen volgen bij de voltooijing onzer verlosſing van de Franſche heerſchappij. Op God vertrouwende, hielden zij immer moed, en maakten het ſchijnbaar-onmogelijke mogelijk. Zoo leerden zij zelfverloochening, en ontwikkelden alle de groote vermogens van hun ligchaam en hunnen geest. Zoo werden zij groot met hun land en groot voor de onſterfelijkheid, waaruit zij

ons

ons als toeroepen: „ Leert van ons vertrouwen en ho-
„ pen. Gods arm is niet verkort, waardoor Hij voor ons
„ zulke groote dingen deed. Zijne goedheid doet Hij op
„ nieuw ſmaken en zien in uwe zonderlinge ontrukking aan
„ de magt uwer vijanden. Weest dan niet verſaagd; doch
„ laat u ook geene moeite te groot, geene weelde te vlei-
„ jend, geen genot te dierbaar zijn, om het aan het vader-
„ land te ſchenken. Welgelukzalig is Neêrlands volk, dus
„ op den Heere betrouwende."

Landgenooten! Van die groote voorouders is, vooral in de laatſte tijden, ter onzer bemoediging en verheffing uit het ſtof, waarin wij waren neêrgeworpen, door Dichters en Redenaars zoo veel gewaagd, als de beperking der drukpers en de waakzaamheid der beſpieders, die ons overal vervolgden, maar eenigzins gedoogden. O! Laat dit niet vruchteloos voor de toekomst geſchied zijn. Laat hunne geſchiedenis toch niet nutteloos in uwe boekverzamelingen prijken. Neen! Aanſchouwt in dezelve hun geloof en de uitkomst hunner wandeling. Leert daaruit vooral, dat de vaderlandsliefde, het woord, dat ſedert eenige jaren op aller tongen zweefde, geen woord, maar zaak is, — naast den Godsdienst de grootſte en belangrijkſte zaak voor ons, vooral in dezen tijd.

Zij doe in uwe huisgezinnen dien geest van orde en huisbeleid, die eenvoudigheid en ſpaarzaamheid leven, welke voor onze nuttige werkzaamheid naar buiten zoo gunſtig is. Zij doe u uwen kinderen zoo matig, zoo nederig, zoo eerlijk en onveranderlijk-braaf, zoo godsdienſtig en nuttigwerkzaam voorgaan, dat zij, onder uw geleide, éénmaal, door hunne bekwaamheden en deugden, 't zij dan in eenen meer-, of in eenen min-aanzienlijken kring, 't zij door openbare werkzaamheden, 't zij door ſtille huisſelijke verdienſten, het vaderland tot een ſieraad en zegen kunnen dienen. Zorgt vooral, dat zij u nimmer, door verwaarloozing van eigene zaken, door brooddronkenheid of goddelooze ſchennis der heilige huwelijkstrouw, de algemeene bezwaren door uwe bijzondere welverdiende ellenden jammer-

merlijk zien vermenigvuldigen. Nooit moeten zij, nooit moet ons eigen geweten getuigen zijn van onzen eerloozen ſluikhandel, of van kruipende laagheden en valſche treken, om het herſtel of den bloei onzer huisgezinnen, godvergeten, te zoeken, waar zij, op den duur, nimmer gevonden worden. Die ſlechts eenigen zweem heeft van vaderlands- en burgerliefde, trachte zich, inzonderheid, nooit te onttrekken aan de algemeene belastingen, om die van zijnen, vaak veel behoeftiger, medeburger gewetenloos te verzwaren. Die zich hieraan ſchuldig maakt, heeft geene aanſpraak ter wereld op de beſcherming der wetten en de voorregten des burgers. Neen! Hij is zoo min een burger, als een eerlijk man. Hij is een roover van de kas van allen, gelijk de huisbraker van die van weinigen. Doch genoeg van zulke verachtelijke voorwerpen. Het is dankbaarheid aan God, waartoe wij allen zoo vele reden hebben, nu wij ſmaakten en zagen, dat de Heer goed is; — het is werkzaam vertrouwen op Hem, die met onze vaders was, en ook met ons is en zijn zal; — het is kloekmoedigheid, welke alleen ons kan ſtaande houden, en *hem* vooral voegt, die waarlijk gelooft, dat *den genen, die God lief hebben, alle dingen medewerken ten goede;* — het is liefde voor den Godsdienst, het eenigſte, dat ons, in de tijden der verdrukking, troost, kracht en blijde hoop verſchafte, — het eenigſte, dat ons boven de dwingelanden verhief, en ons hunne dreigende blikken, als magteloos, verachten deed, — de eenige milde bron van ware grootheid, vaderlandsliefde en volksgeluk, — de bron, welker rampzalige verdrooging, in de laatſte jaren, de ware oorzaak was van zoo veel bederfs aan de hoven en van zoo vele ellenden onder de natiën; — het zijn, met één woord, reine zeden uit eerbied voor God, welke ons moeten kenmerken, als bijzonder beweldadigde burgers van een land, dat, zonder deze deugden, minder, dan eenig ander, beſtaan kan. Zonder deze laden wij, met hetzelve vergaande, den vloek van God en menſchen op onzen verachten ſchedel.

Neen! Vallen wij, eer ons die treffe, voor zoo verre wij

wij ons hier ſchuldig gevoelen, (doch wie gevoelt dit niet min of meer? en hebben niet vele Hollanders, helaas! den Dwingeland getrouwer gediend, dan hunnen God, hun vaderland, hunne medeburgers en hun geweten?) vallen wij, voor zoo verre wij ons ſchuldig gevoelen, den Barmhartigen te voet met ootmoed en berouw. Smeeken wij om genade en geen ſtreng regt. Zoeken wij den Heer, terwijl Hij te vinden, — roepen wij Hem aan, terwijl Hij nabij is. Gewisſelijk zal Hij zich over ons ontfermen; want Hij geeft en vergeeft menigvuldig in J. C., wanneer de verbetering ons berouw waarlijk bekroont. Wat beteekent het toch te vloeken, dat ons vaderland door onheilige handen aangetast en zoo diep vernederd geweest is, wanneer wij zelve het ſchandvlekken en verwoesten door onze zeden? Niemand denke, dat zijne ongeregtigheden te min gewigt zouden hebben in de ſchaal, waarmede God de zonden der natiën weegt. Van *onze* natie is elk onzer een deel. Voor haar zijn vooral de brave huisvader en huismoeder, de vlijtige en kuiſche jongeling, de zedige maagd, de ſtaatsman en de koopman, de krijgsman en de arbeidsman, — voor haar is alles gewigtig, wat op haren voor- of tegenſpoed invloed heeft. Allen, allen moeten wij ons dus verbeteren, zullen wij, als burgers, den Algoeden eenen waren dank betoonen, en, als verlichte Christenen, op den Heere kunnen vertrouwen. ô! Mogt, ten minſte, het voornemen daartoe opregt, mogt het algemeen zijn! Mogt het, na zoo vele en rampzalige ondervindingen van de ellenden der zonden, vruchtbaar worden in Christelijke deugden, heilrijk voor het land, dat wij liefhebben, en zaligend voor onze zielen in een beter vaderland! Zoo blijke het aan ons allen, dat wij zien, ſmaken en gevoelen, dat de Heer goed is, — dat het volk welgelukzalig is, 't welk op Hem verſtandiglijk vertrouwt! Zoo doe Hij ons licht ſnellijk aanbreken, en onze duisternis zijn, als de middag!

OVER HET SLAAPWANDELEN EN HET DIERLIJK MAGNETISMUS. Door K. SPRENGEL, Hoogleeraar te *Halle*.

(*Vervolg van bl.* 283.)

De eerſte ſporen der wetenſchap van het Dierlijk Magnetismus zijn fabelachtig en vol bedrog. Sedert den tijd van PARACELSUS, hadden VALENTIN GRAETRAKER, een dweeper, en WILLEM MAXWEL, door het verrigten van *magnetiſche* genezingen, zich vooral een' grooten naam verworven. In latere dagen breidde MESMER, een man van eene verwaande inborst, deze leer verder uit, en gaf daaraan zulk een beſpottelijk aanzien, dat hij in Frankrijk vele Goochelaars of *Idioten* tot navolgers vond. Want, ſedert dat deze kunstgrepen aldaar in de handen veler heethoofden vervielen; ſedert dat de PUYSÉGUR's (*) en anderen, of bedriegers, of vertooners van

(*) Deze uitſpraak komt ons voor op den Marquis DE PUYSÉGUR niet toepaſſelijk te zijn; daar deze zich, als het hoofd der *Strautsburger* Schole, van de overige Franſche Magnetiſeerders van zijnen tijd voordeelig onderſcheidde, zoo wel door zijn meer eenvoudig en doelmatig ontwerp van aanwending, als daardoor, dat hij, op eene gelukkige wijze, de *phyſiſche* en *pſychiſche* behandeling vereenigde, waardoor hij dus het midden hield tusſchen de Parijſche Schole van MESMER, waarin alleen *phyſiſch*, door het verwekken van ſterke terugwerkingen en hevige aandoeningen, gewerkt werd, en de Schole van BARBARIN te Lyon, waarin men, in tegendeel, alleen zuiver *pſychiſch*, door *willen* en *gelooven*, werkte. De aanhangers dezer Schole waren daarom onder den naam van *Spiritualisten* bekend. PUYSÉGUR noemde de *Criſen*-kamers van MESMER *Chambres d'enfer*, en zijn verbeterd *Magnetismus* is naderhand door alle goede Magnetiſeerders, ook zelfs door MESMER, aangenomen. KLUGE, *Verſuch einer Darſtellung des Animaliſchen Magnetismus*, §. 48. Ook ſchijnt hij de eerſte geweest te zijn, die eenen *magnetiſchen* ſlaapwandelaar heeft ontdekt

van wonderwerken, zich met derzelver uitoefening bemoeiden, werd deze wetenſchap zoo zeer door leugens en bedriegerijen bezoedeld en bedorven, dat derzelver aandenken alleen elken redelijken mensch de diepſte verontwaardiging moest inboezemen. Wij hebben het de opregtheid, het oordeel en de voorzigtigheid der Duitſchers, vooral de ſcherpzinnigheid en kunde der Bremer Geneesheeren WIENHOLT, HEINEKEN en FREVIRANUS, dank te weten, dat het *Magnetismus* thans van alle die guichelarijen en bedriegerijen gelouterd is; daar zij ons, zuiver en opregt, den waren weg hebben aangewezen, dien wij in dezen te bewandelen hebben, zelfs om daarop tot nog grooter en gewigtiger ontdekkingen voort te gaan. Evenwel is de laatſte hand hier nog niet aan het werk gelegd; daar de leer van het Dierlijk *Magnetismus* nog met vele duisterheid omtogen, en nog aan vele twijfelingen en geſchillen onderhevig is; offchoon de verſchijnſelen van het *Galvanismus* hierover, in lateren tijd, veel lichts hebben verſpreid. Uit dezelve toch, als ten naauwſte met het Dierlijk *Magnetismus* in verband ſtaande, blijkt het, dat ook deze benaming zelve onze goedkeuring geenszins kan verdienen; hoezeer de bedarende eigenſchap en het groot vermogen van den Magneet tot de ontdekking dezer wetenſchap aanleiding hebbe gegeven. Nu evenwel weten wij, dat ook andere metalen eene gelijke uitwerking te weeg brengen, vooral indien er verſchil in de aanraking plaats hebbe; — wij weten, dat de Franſche voorſtanders dezer leere verkeerdelijk gehandeld hebben, door, in het menſchelijk ligchaam, naar twee polen, eene evennachtslijn en keerkringen, te zoeken. Er is geen twijfel, of de ophooping en outlading van hetzelfde onweegbare wezen, hetwelk de *Galvaniſche* verſchijnſelen te weeg brengt, moet ook

dekt en waargenomen. J. P. E. DELEUZE, *Histoire Critique du Magnetisme animal. Paris* 1813. *p.* 17.

DE VERTAALER.

ook als het wezen aller *magnetiſche* verſchijnſelen worden aangemerkt.

Maar, om met eenige orde voort te gaan, oordeel ik eerst duidelijk te moeten verklaren, wat men eigenlijk verſtaat door hetgeen, waarover wij handelen.

Het Dierlijk *Magnetismus* onderſtelt eene zekere zwakke geſteldheid des ligchaams, of wel eenen ziekelijken ſtaat van hetzelve, waardoor het vatbaar wordt, dat, terwijl de uitwendige zintuigen ſlapen, eene zekere inwendige en bijzondere gewaarwording of inwendige ligchamelijke bewustheid in hetzelve wordt opgewekt; waardoor een natuurlijk *inſtinct*, begeerten, afkeer, en een voorſpellingsvermogen worden ontwikkeld; waardoor eene verwonderlijke betrekking tot ſommige menſchen, en afkeer tegen anderen, geboren wordt, op eene wijze, die geenszins kan verklaard worden.

Nogtans zijn niet alle, gelijk ook niet volkomen gezonde menſchen voor het Dierlijk *Magnetismus* vatbaar, maar voornamelijk behooren hiertoe zwakke vrouwen of kinderen, mannen, die aan verſtoppingen in de buiksingewanden onderhevig zijn, en menſchen, die aan gebreken der zenuwen ſukkelen; doch inzonderheid jongelingen en meisjes, die zich door een' ſnellen wasdom des ligchaams onderſcheiden; — in het algemeen de zoodanige, wier krachten niet evenredig werken, maar in ſommige deelen zijn opgehoopt, terwijl zij in andere ontbreken. Het zijn derhalve zwakkelingen, die voor het Dierlijk *Magnetismus* de vereischte vatbaarheid bezitten; — eene vatbaarheid, die ook bij hen ophoudt, zoodra zij van hunne ongeſteldheden genezen zijn.

Deze nu worden, indien zij op eene bepaalde wijze, door iemand, die de handgrepen verſtaat, beſtreken worden, of ook door het doen naderen der handen of vingeren tegen verſchillende ligchaamsdeelen van dezelve, door eene bijzondere ſlaperigheid (*) aangedaan, welke hun zeer aan-

(*) Daar de Schrijver ſlechts in het algemeen ſpreekt, geeft hij

angenaam is, en in hen verſchillende denkbeelden opwekt, waardoor zij met den inwendigen toeſtand van hun eigen ligchaam en van dat des Magnetiſeerders bekend worden, en het vermogen verkrijgen, om tevens de geneeswijze hunner ongeſteldheden te openbaren.

Wij dienen het eerst over de wijze van betasting te handelen. Zeer vele tegenſtrevers hebben de verſchijnſelen, welke hierdoor worden te voorſchijn gebragt, enkel aan de aanhoudende en zachte wrijvingen toegeſchreven; daar het genoeg bekend is, dat, door het wrijven des ligchaams, pijnen worden bedaard en ſpanningen der zenuwen verminderd; terwijl de huid daardoor tevens wordt verzacht, en aangename gewaarwordingen worden te weeg gebragt. Het zal uit de verdere beſchrijving der betasting blijken, hoe ongegrond deze ſtelling zij.

Hiertoe wordt vereischt, dat de Magnetiſeerder zich in eenen bepaalden ſtand plaatſe, waardoor hij in betrekking geraakt met den genen, die de bewerking ondergaan zal (*être en rapport*). Beiden zitten tegen over elkander; of, indien hij, die de bewerking ondergaat, te bed ligt, neigt zich de Magnetiſeerder over hem henen. Het ligchaam behoeft geenszins ontbloot te worden; maar de gene, die gemagnetiſeerd wordt, kan in zijne kleederen, of door bedkleeden overdekt, de bewerking ondergaan; waaruit dan ook blijkt, hoe verre zij van de waarheid verwijderd zijn, die zich verbeelden, dat zoodanige *manipulatien* zouden ſtrekken om een wellustig gevoel op te wekken.

Om

hij hier ook de ſlaperigheid als eene algemeene en vrij gewone uitwerking der *magnetiſche* behandeling op; hoewel niet alle gemagnetiſeerden deze gewaarwording ondervinden. Veel min worden allen door dezelve tot den ſtaat van ſlaapwandeling of inwendige ontwaking gebragt, en ook in dezen hebben verſchillende trappen en wijzigingen plaats.

DE VERTALER.

Om de *magnetiſche* vloeiſtoffe aan het ligchaam over te brengen, zet de Magnetiſeerder zijne vingerſpitſen in dier voege op het ligchaam, dat hij in groote trekken of beſtrijkingen, (*à grands courans*) van beide zijden des voorhoofds, langs den hals en de borst, tot de hartkolk voortgaat; — hij doet dit vooral met de duimen, de overige vingeren naar buiten uitſtrekkende. Wanneer hij tot op de hartkolk, of ook tot op den navel, gekomen is, gaat hij met een' boog, in éénen trek, zonder het ligchaam aan te raken, buitenwaarts om, de palmen der beide handen van den lijder afgewend houdende, en zet de handen tegen de ſchouderen, om langs de armen af te dalen, wanneer de duimen van beiden tegen elkander geſteld worden. Vervolgens de handen wederom loslatende en van het ligchaam verwijderende, worden zij op nieuw tegen de hartkolk geplaatst, waarna men dezelve langs den buik en de knien doet afdalen; aldaar vertoeft men een weinig tijds, den weg eindelijk tot de voeten vervolgende. Alsdan begint men wederom, op de vorige wijze, van het hoofd af aan.

Door deze, meest gewone, wijze van bewerking met groote trekken, wordt het geheele ligchaam met de onweegbare *magnetiſche* zelfſtandigheid vervuld, terwijl dezelve van de herſenen wordt afgeleid. Ook kunnen enkele deelen met dezelve vervuld worden, indien men ſlechts de toppen der vingeren, bij herhaling en met kracht, tegen zoodanige deelen rigt, of door de beädeming van den Magnetiſeerder; immers heeft men waargenomen, dat hierdoor ſomwijlen ziekelijke toevallen bedaard of ook verergerd worden. — Door zoodanige behandeling gevoelt de lijder vermeerderde warmte; en, wanneer de toppen der vingeren tegen de oogen gehouden worden, neemt hij ſomwijlen eene *electrieke* vonk waar.

De aanraking met de handpalmen, vooral tegen de hartkolk, of ook de beſtrijking met dezelve op eenigen afſtand van het ligchaam, de vingeren naar buiten geſtrekt zijnde, werkt bedarende. Op deze wijze kunnen pijnlijke aandoeningen van eenig deel des ligchaams geſtild worden, door het

het deel dikwijls met den onderſten rand der handpalm aan te raken, en met dezelve zacht naar beneden te ſtrijken.

De uitwerkingen, welke door zoodanige *manipulatien* worden voortgebragt, zijn verwonderlijk. De meesten ondervinden daardoor aangename gewaarwordingen, als van eene zachte warmte, of ook van eene aangename doorſtrooming door de zenuwen. De verbeelding doet hier niets ter zake, dewijl dezelfde verſchijnſelen plaats hebben bij hen, welke aangaande de uitwerkingen van zoodanige beſtrijkingen den ſterkſten twijfel voedden, als bij hen, welke daaromtrent te voren niets gehoord hadden. Waarom ik mij volkomen verzekerd houd, dat de verbeelding tot het doen geboren worden van dusdanige verſchijnſelen niets toebrengt; hetwelk ik ook bevestigd vind door GMELIN, welke verhaalt, dat zijne gemagnetiſeerden dikwijls de ſtuipachtige aandoeningen van anderen aanſchouwd hadden, zonder eenig nadeel.

Vervolgens volgt hierop, zelfs tegen wil en dank, eene aangename ſlaperigheid, die zij niet weêrſtaan kunnen. Deze komt met den gewonen ſlaap geenszins overeen; want dezelve kan des morgens plaats hebben, nadat de gemagnetiſeerde wel gerust heeft, en, wanneer dezelve 's avonds plaats vindt, wordt daardoor de ſlaap, den volgenden nacht, niet het minſte belet. Ook is hierin nog dat verſchil, dat in den *magnetiſchen* ſlaap de gelaatstrekken meestal eene inwendige vrolijkheid kenmerken, terwijl de pols ſterker ſlaat, en de oogleden zoodanig geſloten zijn, dat dezelve door een' ander' niet dan met moeite van elkander kunnen worden gebragt; en, wanneer zulks geſchiedt, ſlaat de oogbol naar boven gedraaid, zoo dat ſlechts het onderſte gedeelte van denzelven zigtbaar is.

Doch meer verwonderlijk is de bijzondere verhooging der zinnen, welke hierbij wordt waargenomen. Na een kort tijdsverloop toch ſchijnen zij te hooren, hetgeen de Magnetiſeerder, of die gene, waarmede zij in eene *magneti-*

ſche betrekking ſtaan, vragen; doch geenszins ander geruisch, of hetgeen anderen ſpreken of vragen. Evenwel is het hiermede niet bij allen op dezelfde wijze gelegen. Want ſommigen ſchijnen alleen die genen te verſtaan, welke door den Magnetiſeerder worden aangeraakt, of met hem in eene *magnetiſche* betrekking ſtaan; terwijl ik evenwel ook anderen ken, welke alles verſtonden, wat ieder, die tegenwoordig was, ſprak, en ook alle andere aanwezigen ſchenen te kunnen zien, offchoon hunne oogen beſtendig geſloten waren. — Ik zeg, *ſchijnen* te hooren en te zien, dewijl zij het gewone gehoor en gezigt ontberen. Zij worden dus zulks op eene hun eigene en geheel bijzondere wijze gewaar. Merkwaardig is de waarneming, welke FISCHER het eerst gemaakt heeft, dat de *magnetiſche* ſlaapwandelaren zichzelven beſchouwen, door eene ſoort van helderen dampkring omgeven te zijn; hetwelk, volgens hen, ook met den Magnetiſeerder plaats heeft.

Allerverwonderlijkst is tevens de innerlijke betrekking, welke er tusſchen de ſlaapwandelaren en den Magnetiſeerder of anderen, welke met dezen in eene natuurlijke betrekking ſtaan, plaats vindt. Dit dient vooral opgemerkt te worden. Immers is de tegenwoordigheid van den Magnetiſeerder hun niet alleen ten hoogſte aangenaam, maar dezelve ſtrekt zich nog tot een veel inniger medegevoel uit, zoodat zij zelfs ook zijne aandoeningen gevoelen. Zoo had insgelijks eene Dame, welke door GMELIN gemagnetiſeerd werd, altijd een gevoel van het zogen aan hare tepels, wanneer hare zuster haren zuigeling zoogde. De ſlaapwandelaarſter van WIENHOLT ondervond de uitwerking van de rabarber, die hij had ingenomen, en hij zelf kreeg puisten aan de ſlapen van het hoofd, toen zijner ſlaapwandelaarſter, op die plaats, bloedzuigers werden aangezet. WIENHOLT, *Heilkraft des Thier. Magnet.* III. 3. p. 263. Door deze *ſympathie* wordt eene onverklaarbare genegenheid geboren, welke evenwel geenszins met wellustige liefde moet gelijk geſteld worden, daar dezelve zonder onderſcheid van geſlacht plaats heeft, en dezelfde is,

die

die tusschen ouders en kinderen wordt waargenomen.

Die de *magnetische* vloeistoffe aan anderen mededeelt, moet een overwigt van kracht bezitten boven den genen, die de bewerking ondergaat. Van hier ook, dat hij zich na herhaalde bewerkingen verzwakt gevoelt, hetwelk zelfs de voorzigtige en kundige JUSSIEU aan zichzelven, door eene verzwakking der spijsvertering en herhaalde trillingen, waarnam. Deze kracht en dit overwigt van levensvermogen gaat in den slaapwandelaar over. Hierdoor verkrijgt de Magnetiseerder een verwonderlijk vermogen op denzelven, zoo zelfs, dat hij reeds schier wanhopig wordt, wanneer hij, gedurende dien toestand, door zijnen Magnetiseerder verlaten wordt. Hij gevoelt, door middel van zijnen Magnetiseerder, bijna alles, en weet zelfs, aan welke ongemakken hij lijdt, vooral indien dezelve in verstoppingen der buiksingewanden bestaan.

De slaapwandelaar heeft een' afkeer van vreemden, vooral indien deze sterker van krachten zijn dan hij zelf, en in geene *magnetische* betrekking tot hem staan; minderen afkeer heeft hij van dezulken, die zwakker zijn dan hij, of door het aanraken des Magnetiseerders met hem in betrekking zijn gesteld (*).

De slaapwandelaren antwoorden op de vragen, die hun gedaan worden; maar anders, dan ieder hunner, wakende, naar zijne kennis en bevatting zoude gedaan hebben. Door menigvuldige ondervragingen en antwoorden, inzonderheid in het begin van dezen toestand, worden zij verzwakt en verward, vooral indien men hen lastig valt, om nopens andere zaken, dan die hunne eigene ligchaamsgesteldheid of die van den Magnetiseerder betreffen, iets te open-

(*) De waarnemingen zijn, opzigtelijk dit stuk, niet eenstemmig; daar, volgens FISCHER, juist het tegenovergestelde plaats vond, en alleen de nabijheid van vrouwen, kinderen en zwakke personen op zijne slaapwandelaren nadeelige uitwerkingen voortbragt.

DE VERTALER.

openbaren. Het doen van andere vragen omtrent Goddelijke of burgerlijke zaken, welke de slaapwandelaar te voren niet heeft geweten, is ijdel en belagchelijk. Het is er toch zoo verre van daan, dat er, in dezen toestand, eene nieuwe bron van kennis voor hen geöpend zou zijn geworden, dat zij zich veel meer datgene herinneren, hetwelk zij te voren gevoeld of gedacht hebben, en hetzelve nu, op eene bijzondere wijze, te zamen voegen, waarbij zij tevens een verwonderlijk sterk en vrij ligchamelijk of *arganisch* gevoel bezitten, hetwelk te voren onder de beheersching der hersenen stond. Hierdoor wordt ook het *instinct* oneindig meer levendig; waardoor de slaapwandelaar in staat geraakt, om den aard zijner ongesteldheid en van zijnen Magnetiseerder te kennen, den duur zijner slaapwandeling en derzelver uitwerking te voorzeggen, en andere geschikte geneesmiddelen aan te wijzen. Deze geneesmiddelen zijn geenszins de zoodanige, waarvan hij nooit te voren gehoord heeft; maar door menschen uit een' onbeschaafderen stand worden doorgaans zeer gewone huismiddelen, en door meer beschaafden ook andere geneesmiddelen uit de Apotheek voorgesteld. Meestal zijn dezelve van dien aard, dat een Geneesheer zelden op de gedachte zoude komen die voor te schrijven, als bij v. keukenzout, een bad, met peper te zamen gesteld, enz.; doch deze middelen zijn doorgaans van eene gelukkige uitwerking, zoo zelfs, dat WIENHOLT getuigt, nimmer waargenomen te hebben, dat dezelve vruchteloos werden aangewend.

Men zou schier zeggen, dat de mensch, dien men in den *magnetischen* slaap hoort spreken, niet dezelfde zij, als in den wakenden toestand; want zijne spraak heeft iets vreemds en schijnt belemmerd. Sommigen, die gewoon zijn eene platte taal te spreken, drukken zich nu in eenen beschaafderen tongval uit. Dikwijls verkiezen zij boven hunne moederspraak vreemde talen, waarvan zij misschien te voren de beginselen geleerd hadden, doch welke zij niet zoo wél kenden, dat zij dezelve, gezond zijnde en wakende, gemakkelijk en vlug konden spreken.

In

In den wakenden ſtaat herinneren zij zich geenszins iets van dat alles, wat zij in den *magnetiſchen* ſlaap gedaan, gehoord of gezegd hebben; doch zij kunnen zich zulks wederom alles in den volgenden ſlaap te binnen brengen.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

REDEVOERING, OVER HET BELANG, HETWELK DE STAAT HEEFT BIJ DE ZEDELIJKHEID DER BURGERS.

Door

Mr. A. SIBWERTSZ VAN REESEMA,

Advocaat te Rotterdam (*).

De minſt ervarene in de geſchiedenis der wereld weet, dat dezelve hoofdzakelijk in eene oude en nieuwe geſchiedenis wordt verdeeld, tuſſchen welke, in de oogen van velen, de donkere geſchiedenis der middeleeuwen in ligt, even als een onbekend en met mist en nevelen overdekt eiland tuſſchen twee bekende werelddeelen. Den meer ervarenen en wijsgeerigen onderzoeker, daarentegen, is die duistere tijd der middeleeuwen, in plaats van een afgezonderd en eenzaam liggend eiland, een overgang, door welken de geest der menschheid, uit de ſtreken der oudere, tot de dreven der nieuwere geſchiedenis is voortgegaan; hij is voor hem eerwaardig als de ſtatige winter, welke, onder de afgevallene bladeren van den verloopen herfst, den grond met nieuwe krachten voedt, om in eene gezegende en blijde lente eene nieuwe ſchepping te verheerlijken.

Het laat zich gemakkelijk begrijpen, geachte hoorders! dat zulk eene ruimere beſchouwing, welke de geſchiedenis van het menſchelijk geſlacht niet ſtukswijze, maar als in één aaneengeſchakeld en verbonden geheel overziet, allerbelangrijkſte gezigtpunten opent, en eenen overvloed van waarnemingen aanbrengt, welke voor de verlichting van het

(*) Uitgeſproken in het Rotterdamsch Departement der Maatſchappij *Tot Nut van het Algemeen*, den 9 Februarij 1814.

het verſtand en de verheffing van het gemoed eene onberekenbare waarde hebben. Niets, voorzeker, kan aan onze ziel eene meer verhevene ſtemming geven, dan dat wij, in de uren eener eenzame overdenking, ons gezigt uitſtrekken over het geheele veld der geſchiedenis, over de verzameling van alle volken, over de handelingen van alle menſchen, welke deze aarde, van hare ſchepping af, hebben vervuld. Maar niets vooral kan de waarde van zulk eene overdenking te boven gaan, wanneer wij dan de afwisſelende verſchijnſelen, welke dezelve ons aanbiedt, in verband brengen met, of toetſen en dienstbaar maken aan die hooge beſtemming, waarvoor een inwendig en onverdoofbaar gevoel ons zegt, dat dit alles is geweest, is zamengevoegd, en voortduurt; aan de veredeling en volmaking van de zedelijkheid des menschdoms; aan die hooge verordening, dat hetzelve, door alle afwisſelingen van geluk en ongeluk, door de omwentelingen van rijken en ſtaten, door de juistberekende voorlichtingen der goddelijke Voorzienigheid, eindelijk leere kennen de wezenlijke waarde der dingen, en, door eene vrije en zuivere betrachting van den zedelijken pligt, het doel van zijn aanwezen op aarde bereike.

Meermalen, M. H., heb ik, wanneer ik met zulk eene ſtemming de geſchiedenis gadeſloeg, mijne volſtrekte onmagt, om het in zulke algemeene beſchouwingen ook ſlechts tot eene geringe hoogte te brengen, ondervonden. Zij vorderen eenen zoo rijken overvloed van voorafgaande kennis aan talen en zaken, dat ſlechts weinige menſchen zich zonder vermetelheid vleijen mogen, door dezelve de waarheid bereikt te hebben, en aan hunne natuurgenooten daardoor wezenlijke leeringen te kunnen voordragen. Voor zoo verre echter zulke beſchouwingen in naauwe betrekking ſtonden tot de wetenſchap des regts en der ſtaatkunde, waren dezelve mij natuurlijk ten uiterſte gewigtig, en eene enkele ſchrede in derzelver ontwikkeling was mij boven alles belangrijk. Geene andere wetenſchap toch ſtaat in een zoo onmiddellijk verband met de geſchiedenis des menschdoms,

en geene andere heeft eene meer onmiddellijke betrekking tot de zedelijkheid der menſchen.

Eene dier vergelijkende beſchouwingen, hoe onvolkomen dan ook, heeft mij de ſtoffe aan de hand gegeven, over welke ik heden wenſche het woord te voeren. Als wij, namelijk, de wetten der oudere volken opſlaan, dan is het inderdaad, alsof derzelver regenten en wetgevers eene allerlevendigſte overtuiging hadden van de beſtemming des menſchen tot zedelijkheid; terwijl het opſlaan van die der nieuwere ſtaten ons, ten aanzien der latere volken, bijna van het tegendeel zoude overreden. De eerſten bemoeiden zich dadelijk met de zedelijkheid hunner burgers, zelfs onmiddellijk, ja in zoo verre, dat zij de afwijkingen van dezelve met beſtraffingen van onderſcheiden aard tegengingen. De Perzianen (al verſtaan wij het tweede hoofdſtuk van XENOPHON's *Cyropedie* ook maar van de jonge lieden) hadden van landswege eene vierſchaar over de ondankbaarheid; de Areopagus der Atheners, de Cenſoren der Romeinen, vonnisden over deugd en ondeugd; de wetten van Sparta, van Attica, van Rome, waren vol van beſtellingen, door welke de burgers tot ware zedelijkheid moesten genoopt worden, en welke hunne onzedelijkheid door het verlies van verkregene goederen, of door het aandoen van ſmart, van ſchande, van andere ſtraffen, vergolden.

Met den voortgang der geſchiedenis, intusſchen, verminderen deze bemoeijingen. In de middeleeuwen zijn daarvan nog ſlechts enkele, offchoon ſterke, trekken aanwezig; maar, na het meer onbeneveld herrijzen van de zon der verlichting, verdwijnen zij hoe langs hoe meer voor dezelve. De wijsbegeerte wordt telkens ſtouter in het aanwijzen der affcheiding tusſchen regt en zedekunde, telkens verhevener in het betoog van de vrijheid, op welke alleen de zedelijkheid kan gegrondvest zijn, telkens vermogender om dezelve geheelenal aan het gebied der ſtaatkunde te onttrekken. Eindelijk wordt zij dan ook geheel door dezelve verlaten, geheel aan zichzelve overgegeven. De

wetgevingen worden gezuiverd van alles, wat tot dezelve eene dadelijke, of ook maar eene verwijderde betrekking had: zij behouden slechts het gebied over het uiterlijk belang der burgers. De zeden zijn in hare taal niets meer, dan de uiterlijke bedrijven der menschen, naar zekere door een gewettigd gebruik ingerigte vormen voorkomende; maar wat deugd, godsdienst, eigenlijke zedelijkheid raken moge, is aan des menschen eigene vrijheid overgelaten; de vergrijpen tegen dezelve, alle zonden, hoe snood of onmenschelijk, ja onnatuurlijk dezelve schijnen mogen, zijn geheel aan de vierscharen der menschen onttrokken; niet langer rigt de mensch tusschen den mensch en God.

Ieder uwer, M. H., die in zijn gemoed het bewustzijn omdraagt zijner zedelijke vrijheid, zal erkennen moeten, dat dit onderscheid tusschen de oude en de nieuwe geschiedenis inderdaad een voordeel is van de laatste; hij zal gevoelen, dat alleen eene dwaling het denkbeeld heeft kunnen voeden, om de menschen tot zedelijkheid te dwingen; hij zal beseffen, dat alleen eene verwarring van zeer onderscheidene beginselen de regenten des vroegeren tijds het zwaard der geregtigheid heeft doen zwaaijen over de deugden en ondeugden der burgers. Zoo is het ook, M. H. In die dagen der oudheid was de ware betrekking van eenen regent tot eenen burger, van eenen burger tot eenen regent, offchoon niet volstrekt onbekend, althans bijna onbeoefend; van regten aan den kant des burgers, over welken de regent niets te zeggen had, was bijna geene vraag. De regering, trouwens, was ook niet, zoo als veelal in de nieuwe geschiedenis, de buit, welke door veroveringen, door tweespalt, door langdurige twisten, eindelijk, ten verademing van allen, in de handen van eenigen, of van eenen enkelen, kwam, wier bewind dan, in schijn of in waarheid, ten aanzien der overwonnenen of overheerschten, vredeshalve aan eene zekere beperking werd onderworpen; zij was meer eene door krijgshaftigheid, grootmoedigheid, voortreffelijkheid van geslacht verkregene meerderheid. Zij werd meestal door geene bedingen bepaald;

paald; en de regenten werden alzoo meer gelijk aan vaders van een groot, vereenigd huisgezin, dan aan bezorgers van de ſtaatkundige belangen eener natie. Als vaders van dat huisgezin, bemoeiden zij zich, wetgevende, met de deugden hunner kinderen; en het regt tot deze werkzaamheid bleef ook bij latere geſlachten van lieverlede aan hunne magt verbonden. Hier kwam ook bij, dat zij de bevordering der zedelijkheid niet, zoo als de regenten der nieuwere geſchiedenis, konden overlaten aan de verlichting dier goddelijke openbaring, welke dezen als eene alles-verkwikkende zon beſchenen heeft. In de duisternis der nog geheel onbeſchaafde rede, was het hun als 't ware een pligt, het volk door gezag ter deugd te leiden, te verlichten, te beſchaven. Billijk was ook wellig op allen toepaſſelijk, hetgeen de ſchrandere en welſprekende BARTHELEMY van de eerſte Grieken zeide, dat hunne wetten minder tegen onregtvaardigheid, dan tegen verongelijkingen te waken, en de hartstogten meer te onderdrukken, dan wel misdaden te vervolgen hadden. Verre is het dan ook zeker van ons allen, dat wij, als onbedrevenen, laag zouden nederzien op hunne bemoeijingen, ofſchoon ons dezelve in onzen leeftijd geheel ongepast zouden toeſchijnen; zij ſpreiden, in tegendeel, eenen helderen luister over hunnen arbeid, en doen ons hunne waarde met eerbied erkennen.

Maar, M. H., hoe gevoelen wij ons, daarentegen, niet onwillekeurig tot misnoedigheid gedrongen, als wij bij al de voortreffelijkheid der tegenwoordige beſchaving, welke zich zoo duidelijk in het geſchetſte onderſcheid doet opmerken, zien moeten, dat ook hier het goede misbruikt kan worden; als wij opmerken; dat juist die fijne en naauwkeurige afſcheiding van zedekunde, en regt, of ſtaatkunde, ſchijnt aanleiding te geven tot eene veel grovere dwaling aan den kant der hedendaagſche burgers, dan die der regenten was bij de ouden. De inſtellingen en bemoeijingen der ouden toch, van welke ik ſprak, waren gegrond op de vooronderſtelling, dat de zedelijkheid der

bur-

burgers ten uiterſte belangrijk was voor den ſtaat: het denkbeeld van des menſchen beſtemming voor zichzelven was toen nog wel zeer duister, en had geenen zoo dadelijken invloed. Het was voor het belang van den ſtaat, dat men de burgers tot zedelijkheid wilde voeren. In onze dagen nu, waarin zoo naauwkeurig is afgebakend, wat men aan den ſtaat, en wat men daarentegen alleen aan zichzelven verſchuldigd zij, ſchijnt waarlijk deze affcheiding velen tot het denkbeeld te geleiden, dat men aan den ſtaat niets meer verſchuldigd zij, dan hetgeen regt is, en hetgeen van ons gevorderd kan worden; dat er geen dadelijk verband beſta tusſchen de zedelijkheid en het belang van den ſtaat; dat men ſlechts de bevelen der ſtaatkunde (welke weten en zien moet, wat noodig zij) hebbe af te wachten en te vervullen; ja, wanneer men zelfs reeds genegen was, ten behoeve van den ſtaat, eene deugd vrijwillig uit te oefenen, ſchijnt men, zoo dra daarover eenige wet verſchijnt, volgens welke men met minder volſtaan, meer behouden, tot minder of tot niets gedwongen worden kan, zijne vrijwillige neiging te verdooven, en te meenen, alsnu door eene naauwkeurige opvolging der wet aan alle zijne verpligtingen te voldoen.

Als dit waarlijk zoo zijn mogt, zoude de meerdere verlichting inderdaad nadeelig zijn aan den ſtaat en aan de zedelijkheid zelve, en eene opklimming, gedurende eenen oneindigen tijd, zoude wel het verſtand beſchaafd, maar niet het hart verbeterd hebben; wij zouden ons de vrijheid niet waardig maken, welke eene zuivere wijsbegeerte voor ons verworven heeft; wij zouden onze zedelijke onafhankelijkheid van den ſtaat tot ondankbaarheid tegen denzelven misbruiken. Daartegen moeten wij waken, en des te zorgvuldiger waken, dewijl wij hier door geene ſtellige voorſchriften meer kunnen worden voorgegaan, maar alleen in ons eigen gemoed de aanſporing tot een goed burgerlijk gedrag vinden kunnen. Ziet daar, M. H., waarom ik het wagen zal tot u te ſpreken *over het belang, hetwelk de ſtaat heeft bij de zedelijkheid der burgers;*

ziet

ziet daar, waarom ik meende, u door deze, anders wat ruime, inleiding tot dit oogpunt te moeten brengen, hetwelk aan deze ſtoffe zeker een gewigt geeft, dat niet aan allen gemeen is. Mogt ik in de behandeling derzelve uwe aandacht verdienen, welke ik zal trachten te bepalen,

In de eerſte plaats, tot eene ſchets van den omvang van het ſtaatsbelang, en van de zedelijkheid;

In de tweede plaats, tot eene ontwikkeling van het belang, hetwelk de ſtaat heeft bij de zedelijkheid der burgers.

Het ſtaatsbelang, M. H., heeft eenen zoo wijden omvang, dat ik niet ſlechts eene geheele verhandeling, maar eene geheele reeks van vertoogen met deszelfs ontwikkeling zoude kunnen vullen. Want het is verre van mij, dat ik de belangrijkheid mijner ſtoffe door eene onregtvaardige beperking van een gedeelte derzelve zoude willen verhoogen, offchoon ik anders daarvan bij vele redenaars het voorbeeld aantreffe. Hoezeer ik dan mijn betoog van de waarde der zedelijkheid voor den ſtaat aanmerkelijk zoude kunnen uitbreiden en verſieren, als ik het eigenlijke ſtaatsbelang, welks verzorging tot de werkzaamheid der regenten behoort, alleen bepaalde tot die inrigtingen, welke de uiterlijke zekerheid der burgers betreffen, en, alle andere daar buiten ſluitende, dezelve als geheel aan de zedelijkheid der burgers overgelaten voorſtelde; zoo is het geheel mijne bedoeling niet, van deze wending, welke ik door het gezag van verſcheidene wijsgeeren en ſtaatkundigen zoude kunnen wettigen, gebruik te maken. Waarheid is mijne bedoeling; en deze voor te ſtellen, zoo als dezelve mij inderdaad voorkomt, is mijn eerſte pligt: maar, daar ik dezelve in eene zeer korte ſchets omvatten moet, is hier uwe aandacht ook voor mij eene eerſte behoefte.

Naar het mij dan toeſchijnt, M. H., is het ſtaatsbelang, dat aan de bezorging der overigheid is toevertrouwd, zeer uitgebreid, en gaat de grenzen van de eigenlijke zekerheid der burgers zeer verre te boven. Het is waar, gelijk ik reeds

reeds aanmerkte, dat de burgers door geenen dwang tot iets meerder, dan hetgeen dadelijk regt is, mogen gebragt worden: maar daaruit volgt geenszins, dat de taak der regering zich alleen daartoe bepale. Het is waar, dat, in eene eerſte en dadelijke betrekking, de oorſprong en het doel dier verzamelingen van menſchen, welke zich onder eene en dezelfde regering vereenigden, bepaald mogen worden tot de zekerheid, welke zij ter uitoefening hunner natuurlijke vrijheid noodig hadden, en buiten zulk eene vereeniging, en onderlinge verdediging tegen allen wederregtelijken aanval, niet konden vinden: maar het is toch ook even waar, dat zich op den grond der maatſchappelijk verworvene zekerheid eene hoogere bedoeling verheft, tot welker vervulling de mensch zich in den maatſchappelijken ſtaat bevindt. Gelijk in de zedekunde verſcheidene natuurlijke neigingen des menſchen, als de eerzucht, de ſteunſels zijn der zuivere deugd, zoo is in de ſtaatkunde de natuurlijke zekerheid der burgers ook het ſteunſel eener hoogere beſtemming, namelijk van de verſtandelijke en zedelijke beſchaving des menschdoms. Voor deze beſchaving beſtemde de Voorzienigheid onzen aanleg; en zij grondde de vervulling van denzelven op de gezelligheid, op het maatſchappelijk verkeer, op de vereeniging tot ſtaten en volken, als middelen, welke wij zelve door onze natuurlijke behoeften gedrongen werden te bevorderen en te bevestigen. Deze eenheid en overeenſtemming der dingen zijn de ſtempel van de goddelijkheid dezer verordening, en bevestigen den pligt, welke op regenten van eenen ſtaat rust, om dezelve door doelmatige inrigtingen te bevorderen, en de burgers daartoe, niet te dwingen, neen! maar te vermanen, op te leiden en aan te moedigen.

Het belang van den ſtaat, op zichzelven beſchouwd, bevat dan alles, waardoor de zekerheid en het uiterlijke welzijn der burgers kan bevorderd en bereikt worden; terwijl het belang van den ſtaat, als eene werkplaats der menſchen ter vervulling hunner zedelijke beſtemming, daarenboven in zich ſluit alles, wat dienen kan, om den mensch in dezen ar-

arbeid te ondersteunen. Het eerste oogpunt bevat alle zulke instellingen, tot welker goed gevolg de medewerking of gehoorzaamheid der burgers kan gevorderd, ja gedwongen worden; het laatste alleen de zoodanige, tot welker genot de burgers kunnen worden aangemoedigd en uitgenoodigd, maar welke geheelenal zijn overgelaten aan hunne onbedwongene vrijheid.

De zekerheid van den staat van buiten, de bepaling en handhaving van eens ieders regt van binnen, de onderhouding van de meest doelmatige middelen ter bereiking van beiden; ziet daar de hoofdtrekken van het staatsbelang in den eersten zin. Het invoeren en begunstigen van alle instellingen ter verlichting van het verstand, ter beschaving van den smaak, ter opwekking van het zedelijk gevoel; ziet daar deszelfs voornaamste werkzaamheden in den tweeden. Laten wij dezelve kortelijk doorloopen, en met weinige woorden hare betrekking tot het wezen van den staat trachten op te helderen.

Niets is belangrijker voor denzelven, dan de onafhankelijkheid. Een volk, dat onderhoorig is aan den willekeurigen invloed van andere mogendheden, is gelijk aan eene plant, welke, midden onder het onkruid staande, door hetzelve van alle kracht en bloei beroofd wordt. Vrijheid en zelfbestaan zijn voor hetzelve, even als voor den bijzonderen mensch, de grondkrachten, van welke alle werkzaamheden, van geest en van ligchaam, en leven en luister ontvangen: zonder dezelve is haar de dood nabij. En wat, M. H., vordert dan meerdere zorg van den kant der regering, dan dezelve te bewaren, in vrede en in oorlog; dan zich door andere mogendheden te doen achten en waarderen, door eene mannelijke, maar opregte staatkunde, welke, afkeerig van de listen en logens der bedriegerije, echter die voorzigtigheid en wijsheid bezit, welke een zoo gewigtige schat vereischt; dan alle onregtvaardige aanmatigingen af te wenden, door ernst en klem bij te zetten aan hare maatregelen; dan het land te beschutten door eene borstweer van vaderlandsche trouw en dapperheid,

wel-

welke in eene uitrusting, harer waardig, ten voorſchijn kan treden, om de regten der menſchelijke vrijheid, zelfs op leven en dood, te verdedigen? En welke verpligting kan den burger dan als duurder en dierbaarder worden voorgeſteld, dan om, zelfs tot dien prijs, den grond zijner geboorte te verweren, en voor dien ſtaat te ſtrijden, met wiens val hij de edelſte kleinooden van zijn leven, en eer en vrijheid en vaderland, welke het leven te boven gaan, zoude moeten derven?

Niet minder gewigtig, echter, is de bepaling en handhaving van eens ieders regten *in* den ſtaat. Hoe onderſcheiden ook de betrekkingen zijn mogen, waarin de burgers onderling komen kunnen; hoe verſchillend de middelen mogen wezen, door welke zij onderling het hunne verkrijgen, of verliezen, of daarover beſchikken; hoe duizendvormig de gedaanten mogen zijn, welke hunne verbindtenisſen door allerlei wijzigingen kunnen krijgen; hoe ontelbaar ook de verwisſelingen mogen wezen van de daden, waarmede zij elkanders regten kunnen verkorten, — voor alle die betrekkingen moeten, zoo veel mogelijk, duidelijke, naauwkeurige, juiste bepalingen worden gemaakt, naar welke zij zich in hunne handelingen te gedragen hebben, en naar welke hunne handelingen door den ſtaat kunnen worden beoordeeld. Welk eene taak voor den regent, welk eene zorg, welk een herculiſche arbeid! Als vertegenwoordiger der goddelijke geregtigheid op aarde, zijne oogen te moeten uitbreiden over dat onoverzienbaar en millioenen malen geſchakeerd veld der menſchelijke handelingen, en aan de minſte derzelven hare ware betrekking tot de ééne en eeuwige wet des regts te moeten aanwijzen! Maar welk eene belangrijke zaak ook voor den ſtaat, en voor de verzamelde burgers, dat die bepaling niet alleen juist geſchiede, maar ook volkomen worde gehandhaafd! Iedere afwijking is eene ſchennis der natuurlijke vrijheid, van het heiligſte eigendom des menſchen. — Het is waar, dat ook het nuttige niet kan vergeten worden. Het is waar, dat de in de maatſchappij noodzakelijke orde; dat het belang, om zoo veel

veel mogelijk geſchillen voor te komen of te eindigen; dat de verpligting, om aan het bedrog, hetwelk van de goedheid der jeugd, der ſekſe, der zwakken van geest zoude misbruik maken, beletſelen in den weg te ſtellen; dat de noodzakelijkheid, om meer nuttige bedrijven door bijzondere begunſtiging aan te moedigen; dat deze alle eene reeks van bepalingen vormen kunnen, welke onmogelijk aan de natuurlijke vrijheid kunnen worden getoetst, maar zuivere uitvloeiſels zijn van den burgerſtaat. Maar, M. H.; het is juist omtrent deze bepalingen, door welke de natuurlijke vrijheid eene noodzakelijke beperking ondergaat, dat de ſtaat een verdubbeld belang heeft bij de juistheid dezer menſch- en ſtaatkundige heerſchappij.

Dan, welk eene plaats beſlaat niet, naast deze twee hoofddeelen van de zekerheid der burgers, de onderhouding van de meest doelmatige middelen ter bereiking van beide? De zekerheid van buiten vordert eene kostbare uitrusting ten oorlog, welke zich ook in vredestijd doet ontzien; die van binnen vordert de zamenſtelling eenes, uit vele, over het geheele land verſpreide, onderhoorigen gevormden, magiſtraats, en eener regterlijke magt, welker beheer en verdienſten op algemeene kosten moeten worden onderhouden en vergolden: beide vereiſchen in landen, gelijk het onze, nog daarenboven eene verdediging van den grond tegen de krachten der natuur. Vandaar wordt voor den ſtaat geboren dat allerbelangrijkst beſtuur der tot dit alles noodige geldmiddelen, hetwelk in zich bevat de moeijelijke taak, om iederen burger op eene gelijke wijze daarin te doen bijdragen. Deze gelijkheid toch, niet naar het getal der burgers, maar naar eens iedets vermogen, in bezittingen of inkomſten, te berekenen, vordert eene naauwkeurige kennis van alle de in den ſtaat aanwezige middelen, om die bezittingen en inkomſten te doen ontſtaan en te vermeerderen; en eene eveneredige vergelijking van derzelver aanwezen bij de burgers eischt een doorzigt en kundigheden, welker volkomenheid alle de vereenigde krachten van den menſchelijken geest te boven gaat. De aard der zake belet hier van zelve eene

juistheid zonder uitzondering; maar des te grooter is ook hier weder het belang van den staat, om dezelve toch zoo veel mogelijk te bereiken. Uit dit bestuur der geldmiddelen, intusschen, ontspruiten ook weder nieuwe verpligtingen van den kant der burgers, welke, om het doel hunner vereeniginge te bereiken, natuurlijk kunnen genoodzaakt worden, daartoe de onontbeerlijke middelen te vestigen en te onderhouden; en, terwijl het aan de staatshuishoudkunde is overgelaten, om de inkomsten van den staat, óf op eene middellijke wijze, bij den invoer of het vertier van goederen, óf op eene onmiddellijke, door dadelijke belasting der personen, te vinden, is het een dure en heilige en onontwijkbare pligt der burgers, om zich nimmer en nergens daaraan willekeurig te onttrekken.

Maar wat, indien zich een der burgers óf aan deze, óf aan andere verpligtingen jegens den staat, of jegens zijne medeburgers, mogt willen onttrekken? — Dit moet hem, zoo veel het kan, onmogelijk gemaakt worden, óf door onoverkomelijke beletselen, óf door hem tot eindelijke vervulling van zijnen pligt te noodzaken. Maar die beletselen, maar die dwang mogen weder op zichzelven niet verkorten de natuurlijke vrijheid des menschen, noch door eene willekeur worden beheerscht en geleid, welke dikwijls den schijn voor waarheid, en den onschuldigen voor schuldig zoude kunnen houden. Niets, dan, is voor den staat van meer belang in dit opzigt, dan eene bepaalde en geördende regtspleging, welke de meest gepaste middelen, om de waarheid te ontdekken en te doen zegevieren, verbindt aan de zorgelijke waarneming van alle de belangen der onschuld. Ook hier weder zal het wel steeds eene waarheid blijven, dat de onvolkomenheid van alle menschelijke beramingen zich ook in het bezigen dier onderscheidene middelen zal doen kennen. Hetgeen in het eene geval voor een volkomen bewijs van schuld of onschuld zal kunnen gelden, zal in het andere, door eene trouwelooze toepassing of ontwijking, of door gebrek aan doorzigt, ten onregte worden aangenomen; maar ook hier worden daardoor de pogingen tot de hoogst

mo-

mogelijke volkomenheid des te belangrijker, en van eene des te uitſtekender waarde.

Ziet daar, waartoe zich hoofdzakelijk het belang van den ſtaat, op zichzelven beſchouwd, bepaalt.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

HET LEVEN VAN DEN MARQUIS WELLINGTON.

(Gedeeltelijk naar het *Engelsch.*)

Ierland heeft de eer, Lord WELLINGTON te hebben voortgebragt; eenen man, die den roem des *Britſchen* naams heeft opgehouden met eenen luister, waarbij ſleehts de daden van een' MARLBOROUGH of ABERCROMBIE niet tanen.

Deze groote man is de derde zoon van wijlen den Graaf MORNINGTON. Daar hij zijn' vader vroeg verloor, was hij de vorming van zijn karakter, en eene beſchaafde opvoeding, grootendeels aan zijne moeder verſchuldigd. Deze rijkbegaafde vrouwe deed haar gering vermogen, door wijs overleg en ſpaarzaamheid, ſtrekken, niet alleen tot eene levenswijze, zoo als haar ſtand die vereischte, maar ook ter opkweeking van kinderen, wier vroege rijpheid van geest hare moederlijke wijsheid en zorgen met rijken woeker vergold. Weinige moeders hebben onder haar kroost tevens een' Staatsman gezien gelijk WELLESLEY en een' Held gelijk WELLINGTON, om nu niet van de bekwaamheid der overige leden van die familie te ſpreken.

In de beroemde ſchool te *Eton* ontving ARTHUR WELLESLEY (naderhand Lord WELLINGTON) een gedeelte zijner opvoeding; en daar hij tot den krijgsſtand beſtemd werd, zoo trad hij reeds vóór het afloopen zijner ſchoolſche loopbane die der wapenen in; een gemis nogtans, 't welk hij naderhand door natuurlijke leergierigheid heeft ingehaald. Om in *militaire* kundigheden meerdere volmaaktheid te verkrijgen, begaf hij zich van *Eton* naar de krijgsakademie van *Angers* in *Frankrijk*, daar *Engeland* toenmaals dergelijke inſtellingen miſte, door het wanbegrip, dat men in het veld best kon leeren; dat alles op *beöefening* aankwam, en *beſpiegelende* Generaals veelal op het oogenblik van den veldſlag verlegen ſtonden. Hoe veel waarheid hierbij ook ten grondſlag ligge, men kan

toch niet ontkennen, dat de Oorlogskunst, gelijk alle andere, op vaste beginſelen rust, zonder wier kennis de gewigtigſte *praktikale* voordeelen niet te verkrijgen zijn; en het was zekerlijk eene betreurenswaardige onkunde van de menſchelijke natuur, dat men den jeugdigen krijgsman ſlechts door ondervinding, en dus door ſchade, wijsheid en kennis in zijn vak wilde laten verkrijgen. Er zijn vele takken van hedendaagſche krijgskunde, die tot zekere en vaste beginſelen gebragt zijn, en als zoodanig kunnen en moeten aangeleerd worden, ter voorbereiding voor het gewigtig oogenblik der uitvoering. De tegenwoordige Opperbevelhebber is van deze waarheid ten volle doordrongen, en heeft, dien ten gevolge, met een' loffelijken ijver, de gronden gelegd van zulke inſtellingen, wier voordeelige werking op de *Britſche* Armée trapswijze zal gevoeld en erkend worden.

Nog zeer jong zijnde, werd Sir ARTHUR WELLESLEY Vaandrig, in den *Amerikaanſchen* Oorlog; doch hij ſchijnt geene gelegenheid gehad te hebben om uit te munten vóór den veldtogt in *Holland* en *Braband* (in 1793), onmiddellijk na het uitbarſten van den *Franſchen* Revolutie-oorlog. Men vatte uit deze langdurige onbekendheid van 's mans verdienſten geen vooroordeel tegen dezelve op. FREDERIK *de Groote*, een kenner (zoo iemand het was) van de menſchelijke natuur, en vooral van de middelen, om zich tot grootheid te verheffen, zegt: „dat hij geen voorbeeld wist van een' groot' man, „ behalve waar *fortuin* en *verdienſte* zich vereenigd hadden, „ om hem daartoe te bevorderen. Eerst moest de fortuin hem „ van den bodem doen oprijzen, en dan moest hij zich op „ eigene wieken in zijn nieuwe ſtandpunt boven houden." Dit lot, echter, viel den jongen WELLESLEY niet te beurt. In *Holland* nogtans (waar hij toen Luitenant-Kolonel was) gaf hij reeds een ſtaal van zijne toekomſtige bekwaamheid, door de wijze, waarop hij, in een' noodlottigen terugtogt, zijne Brigade geleidde; eene verdienſte, die men meestal te weinig acht, uit hoofde der noodlottige gelegenheid, waarin zij zich alleen ontwikkelen kan, maar die toch altijd de verdiende toejuiching van deskundigen ontvangt. De *terugtogt* van XENOPHON is reeds voor ſchoolknapen eene afgeſletene prijsſtof; MOREAU's aftogt door het *Zwarte Woud* zal hem misſchien meer, dan alle zijne overwinningen, tot eer ſtrekken;

en

en wij hebben gehoord, hoe onze Held zelf de hoogſte bewondering uitdrukte voor MASSENA's achterwaardſche beweging, tegen over hem, uit de linien van *Santarem* naar *Spanje*.

Toen ARTHUR's broeder, Lord MORNINGTON, (de tegenwoordige Marquis WELLESLEY) door den Heer PITT tot Gouverneur-Generaal van *Bengale* werd aangeſteld, zoo wel ter belooning voor eenige dienſten, als om, op de gemakkelijkſte wijze, een verſpild (*) vermogen te herſtellen, vond hij daar zijn broeder als Luitenant-Kolonel van het 33ſte Regiment, 't welk de Lord voorheen voor hem gekocht had. (Hij kwam aldaar in 1797, de Marquis in 1798.) Naauwelijks had Sir ARTHUR den voet in *Indië* gezet, of hij werd reeds door Lord TEIGNMOUTH tot den werkelijken dienst beſtemd, en tot Bevelhebber eener Brigade in den voorgenomen togt van Sir JAMES CRAIG op *Manilla* benoemd, welke echter toen geen' voortgang had, door het dringende gevaar, 't welk door TIPPOO SAIB's geheime vereeniging met *Frankrijk* der Compagnie van naderbij bedreigde. Deze bedekte onderhandelingen door de onvoorzigtigheid der Regering van *Isle de France* aan het licht gebragt zijnde, werd Kolonel WELLESLEY door den Generaal HARRIS, Opperveldheer der Armée van *Madras*, met het aanvoeren der hulptroepen van den *Nizam* belast. De twee legers betrokken het veld, drongen door in *Myſore*, en ſloegen zich neder voor *Seringapatnam*. In de beſtorming dier ſtad ſpeelde Kolonel WELLESLEY eene zeer aanzienlijke rol, en toonde zoo veel ijver en moed, dat zijn Generaal hem daarvoor openlijk zijnen dank betuigde. Men herinnere zich nogtans hierbij, dat, ſchoon onze Officieren in *Indië* de ſchitterendſte daden mogen verrigten, zij nogtans zelden den verdienden roem daarvoor in het Moederland inoogſten, daar de verwijdering van het tooneel de belangſtelling vermindert, en men in *Engeland* doorgaans zeer onverſchillig is omtrent de voorvallen in ons Rijk in *Indië*. De minſte krijgsverrigtingen in *Spanje*, *Holland*, *Deenemarken*, *Frankrijk*, of zelfs in *Amerika*, worden veel meer opgevijzeld dan veel grootere oorlogsfeiten in de *Oosterſche* gewesten.

Na

(*) Verſpild, doch niet door eigene ſchuld. Dit vermogen ontving hij zeer bezwaard, en zijn eerſte werk was, een groot gedeelte zijner goederen te verkoopen, ter betaling van de ſchulden zijns vaders.

Na de verovering van *Seringapatnam*, werd Kolonel WELLESLEY lid van twee *Militaire Commissien*. Hij, die weet, wat zulk een woord in *Indië* beteekent, zal het onzen Held tot geen' geringen lof rekenen, dat hij zich in beiden als een man van eer gedroeg, hoezeer hij gelegenheid vond, daardoor zijne bezittingen te vermeerderen.

Onder de magtige bescherming van zijn' broeder, den Gouverneur-Generaal van *Bengale*, werd ARTHUR tot Bevelhebber over *Seringapatnam* aangesteld. Hier had de krijgsman eene geheel nieuwe taak te vervullen. Hij moest aan het pas veroverde Rijk eene gedaante geven, gelijkvormig aan die der overige bezittingen der O. I. Maatschappij; en dus menschenkennis met menschelijkheid, heilzame gestrengheid met achting voor de belangen des legers, zijne pligten als ambtenaar der veroverende Maatschappij en als medemensch des veroverden Volks gelijkelijk in het oog houden. In dezen neteligen post ontwikkelde hij dezelfde talenten, waardoor hij naderhand in *Portugal* toonde even bekwaam te zijn tot hooge burgerlijke waardigheden als tot krijgsposten. Zijn verdiende roem heeft hem in dit opzigt reeds met ruimere magt bedeeld, dan men gewoonlijk aan eenigen Generaal opdraagt.

De volgende onderneming van Kolonel WELLESLEY was gerigt tegen een' dier stroopers, welke op gezette tijden onze *Indische* gewesten verontrusten, met name DHONDIA WAUGH. In den herfst van 1800 dreef hij dien vrijbuiter voor zich heen naar de sterke stelling van *Coneghull*. WELLESLEY, door zijne drift in 't vervolgen met de ruiterij te verre vervoerd, vond zich eensklaps, verwijderd van zijn voetvolk, in het gezigt eener zeer sterke overmagt des vijands. Ook hier verliet hem zijne gewone tegenwoordigheid van geest en vastheid van besluit in geenen deele. Hij overziet zijn' toestand, beseft dat het onmogelijk is naar het voetvolk te wachten, en kiest terstond den éénigen uitweg tot redding. Hij rangschikt zijne troepen zoodanig, dat de vijand niet in éens alle zijne meerderheid tegen hen kan aanvoeren, en doet met drift den aanval, waarbij de *Britten*, met hunnen gewonen moed, eene volslagene overwinning behaalden; DHONDIA viel in den strijd, en het doel der onderneming was bereikt. Andermaal was dankzegging des Gouverneurs in den vollen Raad het edele loon des overwinnaars. Zijne vlugheid werd niet minder dan zijn moed toe-

toegejuicht, en was hier van dubbel belang, daar de *Indianen*, bij den minſten tegenſpoed, aanſtonds heul zochten in de heuvelen en vaste plaatſen, die hun zeer gereede ſchuilplaatſen tegen geregelde troepen verſchaften in een land, waar alle paſſen en wegen den ingezeten natuurlijk best bekend waren. Ongemeene ſpoed was hier dus noodzakelijk, om den vlugtelingen geenen tijd tot verademing of herzameling te laten.

Kolonel WELLESLEY, thans tot Generaal-Majoor verheven, werd nu in eene onderneming van meer gewigt gebezigd. Het magtigſte Volk van *Indië*, de *Maratten*, aangedreven hetzij door *Franſchen* invloed, hetzij door ijverzucht op de *Britſche* magt, die door de aanwinst van TIPPOO's Rijk zoo aanzienlijk vermeerderd was, begon voor een groot gedeelte de vijandelijkheden, en bedreigde onder HOLKAR en SCINDIAH onze bezittingen. De Generaal STUART trok te velde, en de Generaal WELLESLEY werd met de verdediging van *Poenah*, de Hoofdſtad der *Weſterſche Maratten*, gelast. Hij voerde bevel over een leger van 40,000 man, ten deele *Britten*, ten deele inboorlingen, verzeld van eene aanzienlijke Artillerie, en dien onmatigen ſleep van bagaadje, die van een *Indiſch* leger, zoo 't ſchijnt, onaffcheidelijk is; en nogtans kwam hier alles op een' ſpoedigen togt aan. WELLESLEY laat dus de trage hulpbenden van den *Nizam* achterwege, en bereikt, met ſlechts 12,000 man, door ongehoorde marſchen, *Poenah* nog even bij tijds, om het voor de plundering en brandſtichting te behoeden, waarmede HOLKAR het nog dien eigen dag zou bezocht hebben. Dezelfde kloek- en ſnelheid van bewegingen onderſcheidden den Generaal bij alle zijne volgende verrigtingen in dezen veldtogt; en in die wezenlijke eigenſchappen van een' groot' Veldheer komt WELLINGTON met BUONAPARTE overeen, wien hij ook in de toewijding zijner geheele ziel tot de pligten van zijn krijgsmansberoep evenaart. Eene andere uitſtekende eigenſchap, door hem in *Indië* (en naderhand ook in *Spanje*) ten toon geſpreid, is eene ongemeene ſchranderheid om het juiste oogenblik voor eene krijgsverrigting te beſpeuren, en dan ook, na zijne ſchikkingen met beleid gemaakt te hebben, die onderneming met onwrikbare ſtandvastigheid door te zetten.

Thans moeten wij over eene krijgsdaad van onzen Held ſpreken, die alleen hem den naam van een' groot' Veldheer zou

waardig maken, ſchoon hij niets anders verrigt had. Daar dezelve, om bovengemelde redenen, in *Europa* weinig bekend is, zullen wij die eenigzins uitvoeriger verhalen.

De twee *Maratten*-Vorſten, SCINDIAH en de *Rajah* van *Berar*, hadden, met een leger van bijna 40,000 man, eene ſterke ſtelling bij het dorp *Aſsye* genomen, die wel eenigzins naar een *Europiſch* verſterkt kamp zweemde, en ('t geen bij *Indiſche* legers zeer zeldzaam is) hunne magt was volkomen naar de regelen der krijgskunde verdeeld. WELLESLEY, niettemin, van alles onderrigt, beſluit het ſtormenderhand in te nemen. Op den 23 September 1803 trekt hij, met dat oogmerk, van *Naulnair*, zes (*Eng.*) mijlen vandaar, op. Kolonel STEVENSON was, met de troepen van den *Nizam*, nog niet aangekomen, doch werd elk oogenblik verwacht. Niettemin rukt WELLESLEY voorwaarts, maar ziet, aan het dorp *Aſsye* gekomen, de ontzettende overmagt zijns vijands, uit niet minder dan 30,000 ruiters, 11,000 man voetvolk, en bijna 200 ſtukken geſchut beſtaande, waarbij zich vele *Franſche* Officiers, meestal bekwame Artilleristen, bevonden. Hiertegen had hij ſlechts 5000 man, waaronder niet meer dan 2000 *Europeanen*, over te ſtellen. Maar de moed zijner troepen en het beleid zijner bewegingen moesten en konden alles vergoeden. Met het voetvolk in twee linien, en de ruiterij van achter, gelast hij den aanval op den regter vleugel der *Maratten*, ten einde dien om te trekken, hun voetvolk te verſlaan, en daardoor hun geſchut, 't welk op den linker vleugel was, hutteloos te maken. Dan, deze voortreffelijke bevelen worden verzuimd; de Officier van 't piket op den regter vleugel der eerſte linie rigt zich op 's vijands linker, en wordt natuurlijk door de tweede linie gevolgd. Dit maakt terſtond eene gaping, die den Generaal noodzaakt, zijne geheele magt op één linie te brengen. Het gevolg was, zoo als hij voorzien had. Meer dan honderd ſtukken geſchut braken onophoudelijk dood en vernieling op onzen regter vleugel, die bijna vernield wordt. Het oogenblik dringt; WELLESLEY moet het geheele plan van aanval veranderen; maar een tweede onheil voegt zich bij het eerſte, om zijne talenten op de vuurproef te brengen. De geringe Artillerie der *Britten* wordt, van wege het terrein, onbruikbaar bevonden; terwijl die des vijands, door *Franſche* Officieren bedient, de grootſte werking doet. Nu gaat hij ſlechts te ra-

de

de met de noodzakelijkheid; geeft bevel, de ſtukken te verlaten, en handgemeen te worden. Hij zelf plaatst zich op den gevaarlijkſten post aan het hoofd der linie, doet zijn' regter vleugel door de ruiterij dekken, (de linker was beveiligd door het terrein) en gaat er met den ſtormmarsch op los. De *Maratten* ſtaan verſteld over zoo veel onverſaagdheid; doch, na eenige oogenblikken, begint hun vreesſelijk kanon met vernieuwde woede te ſpelen. Maar niets kan ſoldaten, aangevoerd door een' Generaal als WELLESLEY, verſchrikken; zij vechten ſlechts met de bajonet; (een magtig wapen in onze handen!) reeds bezwijkt de eerſte linie des vijands; doch, beſchaamd om voor eene zoo groote minderheid te zwichten, herzamelen zij zich; maar, andermaal teruggedrongen, vallen zij achterwaarts op hunne tweede linie, die aan de rivier *Juak* in eene welbevestigde ſtelling ſtond. Inmiddels deed de ruiterij der *Maratten* een' woedenden aanval op het 74ſte Regiment, op den regter vleugel; doch onze ruiters kwamen die dapperen te hulp, en beſliſten hier de overwinning met een verbazend verlies des vijands. — Intuſſchen ſtond 's vijands tweede linie nog ongerept in hare ſtelling, hoewel eenigzins in wanorde gebragt, doordien de eerſte linie zich met haar vereenigd had. WELLESLEY voert nu zelf het voetvolk, en Kolonel MAXWELL de ruitermagt, tegen deze laatſte toevlugt des vijands aan. De ſchok was vreesſelijk, doch beſliſſend. Reeds vlugten de *Maratten* naar alle kanten, en worden door de *Engelſchen* vervolgd; doch deze drift zou voor de laatſten bijna noodlottig geworden zijn, zonder het beleid des Opperveldheers, en den moed van Kolonel MAXWELL. Een aantal *Maratten* hadden zich voor dood op den grond geworpen, en werden dus door de *Britten* in de vervolging niet geteld; doch eensklaps herrijzen zij, vermeesteren het geſchut, 't welk door de onzen in de achterhoede gelaten was, en beginnen nu eene vernielende kanonnade op de wijd en zijd verſpreide *Engelſchen*. Het vlugtende voetvolk, zulks beſpeurende, houdt weder ſtand, en bindt op nieuw het gevecht aan. Hierdoor waren de onzen tuſſchen twee vuren gebragt, en in een' des te hagchelijker toeſtand, daar zij niet meer in één ligchaam bijeen ſtonden. De geheele ſlag moest op nieuw begonnen worden. Generaal WELLESLEY ziet dezen bijna vertwijfelden keer van zaken, neemt zijn beſluit, en valt met het 78ſte Regiment

en een bataljon *Seepoys* op de *Maratten*, die de ſtukken heroverd hebben, aan, en drijft hen eindelijk, na een' hagchelijken ſtrijd, waarin hij zelf groot gevaar liep, en een paard onder 't lijf verloor, op de vlugt. Tevens valt Kolonel MAXWELL, aan het hoofd van het 19de Regiment Dragonders, op den vijand aan, en voltooit de zege ten koste van zijn eigen leven. De ſlagting was groot, maar de overwinning volkomen.

Onmiddellijk na dit beſliſſend gevecht vervolgt Generaal WELLESLEY met alſen ſpoed het leger des *Rajahs* van *Berar*, bereikt het, na een' vermoeijenden togt van bijna eene maand, verſlaat het in de velden van *Agra*, berent daarop de bijna onwinbare veſting *Gawilghar*, op den top van een' heuvel gelegen, opent de batterijen den 12 December, ſchiet breê op den 13, en neemt de plaats met ſtorm op den 14.

Zoo veel ſpoed en voordeel deed den *Rajah* van *Berar* den moed ontzinken. Hij deed aan Generaal WELLESLEY voorſlagen tot een vredesverdrag, zonder eenige kennisgeving aan zijn' Bondgenoot, den *Nizam*. De *Britſche* Veldheer, even vlug in onderhandeling als in het veld, ſloot en teekende reeds op den 17 het Tractaat, dat op den 13 op het tapijt gebragt was. Nu oordeelde SCINDIAH het voorzigtig, dezelfde partij te kiezen; op den 30 der zelfde maand teekende Generaal WELLESLEY ook met dit Opperhoofd der *Maratten* eenen vrede, die den oorlog geheel deed eindigen.

Deze ſchitterende dienſten bleven niet onbeloond. De inwoners van *Calcutta* gaven hem een' degen, ter waarde van 1000 P. St. Beide Kamers van het Parlement betuigden hem dank, en de Koning verleende hem de Orde van het Bad.

In 1805 keerde hij met zijn' broeder naar *Europa* terug; werd tot Parlementslid gekozen, en nam een werkzaam aandeel aan het onderzoek der maatregelen wegens *Indië*. In 1807 benoemde de Hertog VAN RICHMOND, Onderkoning van *Ierland*, hem tot zijnen eerſten Secretaris; doch weldra werd hij uit het kabinet weder naar het veld geroepen.

In dat zelfde jaar werd de togt op *Koppenhagen* ontworpen. Wij zullen thans niet onderzoeken, of deze onderneming al of niet ſtaatkundig, als of niet regtvaardig was; wij bepalen ons alleen tot onzen Held. Sir ARTHUR WELLESLEY ſtond hier onder het bevel van Lord CATHCART, wien het bewind der vlo-

vloot was opgedragen. Op den 16 Augustus landde het leger bij een dorp, genaamd *Wisbek*, omtrent drie uren ten noorden van *Koppenhagen*, welke ſtad den volgenden dag ter zee en te land werd ingeſloten. De vijand hield het met veel moed uit tot den 28, in vertrouwen op zijn leger. Deze hoop moest noodzakelijk te leur geſteld worden, en hiertoe werd Sir ARTHUR gelast. — De vijand ſtond in eene ſterke ſtelling ten noorden van het riviertje de *Kioge*, aldus naar een ſtadje van dien naam genoemd. Onze Held kwam met den *Zweedſchen* Generaal LINSINGEN overeen, dat deze den vloed hooger optrekken, en dus den vijand in de linker flank zou vallen, terwijl hij hem langs de zeekust van voren zou aantasten. Op den 29 trokken dienvolgens beide *diviſiën* op, doch verloren onder weg alle gemeenſchap met elkander, zoodat, toen WELLESLEY in het gezigt des vijands kwam, hij raadzaam oordeelde, zonder naar LINSINGEN te wachten, terſtond aan te vallen; een beſluit, hetwelk met het gelukkigſte gevolg bekroond werd, en der bezetting van *Koppenhagen* alle hoop ontnam, zoodat zij, eenige dagen later, eene wapenſchorſing van vieren-twintig uren vroeg. Dit werd afgeſlagen, als ſtrekkende tot onnoodig uitſtel, en men maakte zich gereed om het beleg met alle mogelijke veerkracht te hervatten, ten zij de *Deenen* in de overgave der vloot bewilligden. Deze voorwaarde werd eindelijk aangenomen, en Sir ARTHUR van *Kioge* ontboden, om de *capitulatie* te ſluiten en te teekenen; 't welk hij met zijn' gewonen ſpoed deed, zoodat het verdrag van overgave nog dien eigen nacht geheel tot ſtand kwam. Na deze ſchitterende verrigtingen, keerde hij, met verdubbelden roem, naar het vaderland terug.

Nu, echter, zou hij eerst de loopbaan intreden, die zijnen naam aan de laatſte nakomelingſchap moet overbrengen; eene loopbaan, die hij thans juist zoo glansrijk beſloten heeft. Men behoeft niet te herinneren, dat wij van zijne veldtogten in *Portugal* en *Spanje* ſpreken willen. Op den 3 Augustus 1808 landde hij in de baai van *Mondego*, om de bedoelingen van het *Britſche* Miniſterie, ter ondersteuning van de *Portugeſche* natie tegen den geeſel des menschdoms, ten uitvoer te brengen. Doch wij kunnen hier in geene bijzonderheden treden; dit zou boekdeelen vereiſchen, en wij mogen wel vertrouwen, dat alle onze Lezers zich de luisterrijke daden van Lord WELLING-

LINGTON op het Schiereiland genoegzaam voor den geest zullen brengen, om hier met de bloote opnoeming zijner *voornaamſte* overwinningen te kunnen volſtaan. Op den 21 Augustus 1808 werd in *Portugal* de ſlag bij *Vimiera* geleverd, waarop die noodlottige overeenkomst te *Cintra* volgde, welke dwaasſelijk al het voordeel der zoo moeijelijk verworvene zege wegwierp. Doch Sir ARTHUR WELLESLEY had hieraan geen deel. Zij vloeide gedeeltelijk uit de weifelende ſtaatkunde der Ministers voort, die achtervolgens verſcheidene Opperhoofden naar het Schiereiland zonden, waarvan de laatſte ſteeds het werk van zijn' voorganger te niet deed. Sir ARTHUR werd teruggeroepen, om het Hof van Onderzoek bij te wonen, door Z. M. te *Chelſea* over deze onaangename zaak benoemd. In Mei 1809 trok hij weder in *Portugal*, aan het hoofd van een leger, na Sir JOHN MOORE's ongelukkigen terugtogt op de *Corunhas*. Van dat oogenblik af was zijne loopbaan eene reeks van zegepralen. In Julij van dat jaar won hij den gedenkwaardigen ſlag bij *Talavera*, in *Spanje*, waarin de *Franſchen* 10,000 man en 20 ſtukken geſchut verloren, en waarvoor hij tot *Viscount* WELLINGTON *van Talavera* benoemd werd; hij won de veſting *Almeida* in Mei 1811, den ſlag bij *Fuentes d'Onor* in dat zelfde jaar, de ſteden *Ciudad Rodrigo* en *Badajoz* in Januarij en April 1812. Hierop volgde de roemrijke ſlag bij *Salamanca*, in Julij van dat jaar. Hij was op den terugtogt voor de overmagt van MARMONT; alle ſchikkingen van zijn' artillerie-trein en bagaadje waren tot dat einde gemaakt, en toch ſtonden die in zulk een naauw verband met de mogelijkheid of noodzakelijkheid eener voorwaartſche beweging, dat een misſlag van MARMONT, dien de ſcherpe blik van WELLINGTON terſtond beſpeurde, hem onmiddellijk halte houden, omkeeren, en den ſlag aannemen deed. Volgens zijne boven geroemde bekwaamheid in het opſporen en gebruik maken van het juiste oogenblik, 't welk de fortuin hem aanbiedt, had hij zijne troepen zonder de minſte verwarring in ſlagorde geſchaard, toen de vijand hen nog op den aftogt waande. Eene heerlijke zegepraal was zijn loon.

Niet minder menschlievend, dan dapper, betoonde zich Lord WELLINGTON een behouder, zelfs zijner vijanden. Toen de *Portugezen*, verbitterd door de tallooze en gruwelijke moorden en wreedheden der *Franſchen*, het regt van wedervergelding op de gevangenen dier Natie oefenden, bood Lord WELLINGTON

ten eene goede belooning voor elken *Franschman*, dien men aan de woede des volks kon onttrekken.

In het jaar 1812 begon die gedenkwaardige Oorlog in het Noorden, welke met de volkomene slavernij van *Europa* moest eindigen, en die op deszelfs volledige bevrijding uitliep. Terwijl de *Russen*, bijgestaan door eene vreesselijke werking der Natuur, het groote *Fransche* leger vernietigden, en in het volgende jaar 1813, vereenigd met *Pruisen* en *Oostenrijk*, eene tweede heermagt des Onderdrukkers hetzelfde lot deden ondergaan, was Lord WELLINGTON niet minder werkzaam, om hem in het Zuiden de gevoeligste slagen toe te brengen, en met de Noordsche helden te wedijveren. De luisterrijke overwinning bij *Vitteria*, op den 21 Junij 1813, op JOZEF BUONAPARTE en den Maarschalk JOURDAN behaald, ontnam den vijand 150 stukken geschut, 415 ammunitiewagens, alle zijne bagaadje, mondbehoeften, 9000 stuks vee, zijne geheele krijgskas, den Maarschalksstaf van *Jourdan*, verscheidene vaandels, en 10,000 krijgsgevangenen. Het waren de uitstekende *manœuvres* van den *Britschen* Held, die, bij een naar evenredigheid gering verlies van onze zijde, deze roemrijke voordeelen verschaften; terwijl de vijand daardoor, van *Frankrijk* afgesneden, op *Pampeluna* geworpen, slechts één stuk geschut en éénen houwitser overhield. — Reeds was *Madrid* verlost; en de volgende overwinning, op den 26, 27 en 28 Julij, waarbij de Maarschalk SOULT geheelenal geslagen werd, voltooide de bevrijding van *Spanje*, tot aan de Noordwestelijke grenzen. SOULT, namelijk, een der eerste Generaals van *Europa*, (volgens de eigene bekentenis van Lord WELLINGTON) was, na den gesloten wapenstilstand in *Duitschland*, naar *Spanje* gezonden, ten einde aldaar BUONAPARTE's vervallene zaken te herstellen. Dan, ook hij was niet opgewassen tegen den overwinnaar bij *Talavera* en *Vitteria*, die nu, niet te vrede met *Spanje* verlost te hebben, in het najaar den togt over het *Pyreneesche* gebergte ondernam; eene onderneming, voor een leger met geschut, bagaadje en magazijnen, waarvan de moeijelijkheid slechts door krijgskundigen kan berekend worden. Echter wilde de omzigtige Veldheer, vóór dien overtogt, zijn' rug door de inneming van *Pampeluna* dekken, 't welk hem tot 31 October ophield. De veldslag van den 6 en 7 November, de eerste, die op het *Fransche* grondgebied geleverd werd, verschafte den overwinnaar

maar 51 ſtukken geſchut, 8 ammunitiewagens, 1400 gevangenen, en ſtelde hem in ſtaat, zijne winterkwartieren in *Frankrijk* te betrekken, waar SOULT, niettegenſtaande verſcheidene kleine aanvallen, hem niet kon beſtoken. WELLINGTON, niet minder ſchrander, en gierig op het bloed der zijnen, dan dapper, verachtte de ijdele eer, om, in ſpijt der faizoenen, zijne behaalde voordeelen voort te zetten, en onderſcheidde zich daardoor op de voordeeligſte wijze van het Opperhoofd zijner vijanden, wien hardnekkige vermetelheid eindelijk in het ongeluk ſtortte. Doch toen nu de winter ſcheen te zullen wijken, en de ſtroomen binnen hunne oevers terug te keeren, deed Lord WELLINGTON aan de eene zijde zijn' linker vleugel (bij *Bayonne*) over den *Adour* zetten, (een' breeden bergſtroom, wiens overtogt, vooral in het gezigt van den vijand, in dit jaargetijde zeer bezwaarlijk is) terwijl hij met zijn' regter vleugel (den 28 Februarij dezes jaars) bij *Orthez* den Maarſchalk SOULT in perſoon aantaſtte, 'op de vlugt dreef, en in verſcheidene volgende gevechten door *deſertie* zeer veel deed lijden. De voornaamſte vrucht dier overwinning was de bevrijding van *Bordeaux*, de derde ſtad van *Frankrijk*, en die misſchien het meest door de verderfelijke maatregelen van haren Overweldiger geleden heeft. De Maarſchalk BERESFORD, door den *Britſchen* Veldheer derwaarts afgezonden, verſcheen den 12 Maart voor hare poorten, die reeds open ſtonden, niet voor vijanden, maar voor verloſſers en vrienden, in wier midden zich een ſpruit hunner aloude Koningen vertoonde, wien de zijnen, in billijk vertrouwen op WELLINGTONS magtige beſcherming, naar zijn hoofdkwartier gezonden hadden. Het is voornamelijk aan den afval dezer belangrijke ſtad, die het ſein tot de herſtelling der *Bourbons* gaf, dat men misſchien de gewenschte maatregelen der Bondgenooten tot die herſtelling, en althans zekerlijk voor een goed gedeelte het gereede beſluit van *Parijs* en het overige *Frankrijk* tot deze voor *Europa* zoo gewigtige verandering moet toeſchrijven; zoodat aan Lord WELLINGTON de eere toekomt, van de bevrijder te zijn, niet alleen van *Portugal* en *Spanje*, maar ook van *Frankrijk* zelve.

Dan, eer hij ten volle de heerlijke vruchten zijner pogingen kon inoogſten, toefde hem nog een laatſte, zware ſtrijd. Reeds was, door de ontzetting en den afſtand des Geweldenaars, de groo-

groote zaak beſlist, en *Franſchen* en *Engelſchen* in vrienden herſchapen, toen de Lord, op den 10 April, onder de muren van *Toulouſe*, een' beſlisſenden ſlag aan het leger van SOULT leverde, welke hem niet ſlechts in het bezit dier belangrijke ſtad ſtelde, maar ook, wanneer hij zijne zegepraal ten koste der inwoners had willen vervolgen, de geheele vernieling des vijands, doch ook misſchien van *Toulouſe*, zou hebben ten gevolge gehad. Dit begeerde de menschlievende Held niet; hij offerde valſchen krijgsroem aan de ſtem des harten op, gaf aan het *Franſche* leger tijd om af te trekken, en bewoog daardoor ook de inwoners der ſtad, om zich met geestdrift voor de goede zaak te verklaren. Het volk droeg zijnen redder, *letterlijk*, op de handen. Op een feestmaal, ter eere der verloſſing van *Toulouſe* ingeſteld, en 't welk door de juist ingekomene berigten een feest der verlosſing van *Frankrijk* werd, dronken de aanwezige *Franſchen*, *Portugezen* en *Spanjaarden*, beurtelings, Lord WELLINGTON, als den bevrijder *hunner* Natie. Welk een Veldheer in oudere en latere tijden kan zich op zoo iets beroemen?

Hier eindigt dus, in den ſchitterendſten glans, voor het tegenwoordige, de loopbaan van Lord WELLINGTON, die aan haren eindpaal met olijven zoo wel als met lauweren gekroond wordt. Van de verdere eerbewijzingen, aan dezen grooten man betoond, (*elfmaal* ontving hij de dankbetuigingen van het Parlement) zullen wij nog alleen aanſtippen, dat hij na den ſlag van *Salamanca*, in 1812, tot *Marquis* verheven, en door de *Spaanſche* Natie in 1813 tot Hertog VAN CIUDAD RODRIGO benoemd werd. Zoo hij, gelijk zijn groote voorganger MARLBOROUGH, een liefhebber van het geld geweest ware, zou hij zich nog veel meer hebben kunnen verrijken, dan thans het geval geweest is. Hij heeft verſcheidene voordeelige aanbiedingen van de *Spaanſche* en *Portugeſche* Regeringen van de hand gewezen, onder andere de bezolding van Kapitein-Generaal in *Spanje*, welke ten minſte 3000 P. St. 's jaars zou opbrengen. Hoewel hij deze belooning dubbel verdiend had, door aan *Spanje* deszelfs ouden wapenroem terug te geven, (ook de *Portugezen* had hij van eene geheel onkrijgshaftige Natie, die onder de *militaire* Volken van *Europa* niet geteld werd, tot dappere, ondergeſchikte, ja mede tot de beste troepen van *Europa* verheven) hij wilde de uitgeputte middelen

eener

éener Natie, die voor de zaak van vrijheid, waarheid en regt, aan alle aderen bloedde, niet tot eigen voordeel afleiden.

Doch van zijne eigene bloeijende en door hem verheerlijkte Landgenooten weigerde hij geene blijken van gepaste erkentenis. Toen hij, in 1809, *Spanje* binnentrok, was hij, met betrekking tot zijnen rang en bewezene dienſten, géen rijk man; zijne geheele bezitting was 40,000 P. St.; beſtaande uit 5000 P. St., hem door de O. I. Compagnie vóor zijne dienſten te *Myſore* gegeven; 5600 was het bedrag zijner prijsgelden te *Seringapatnam*, en 25,000 in den oorlog tegen de *Maratten*. Het overige kwam uit de renten dier ſommen, daar de wettige interest, in *Indië*, 12 per cent is. Van deze 40,000 P. St. werden, bij zijn vertrek naar *Spanje*, 20,000 op zijne vrouw vastgezet. Hij kreeg vervolgens een Regiment, een jaargeld van 2000 P. St., toen hij *Pair* des Rijks werd, en in de zitting des Parlements van 1813 eene ſom van 100,000 P. St., ten einde een erfgoed voor hem aan te koopen.

DE VERWOESTING VAN MOSCOW DOOR DE FRANSCHEN.

(Uit Sir R. K. PORTER'S *Narrative of the Ruſſian Campaign.*)

Nooit misſchien, zoo lang de wereld beſtaat, ſpreidde eerzucht, ondersteund door de veelvermogende hulpmiddelen van een magtig rijk, zulk eene poging der verovering en zulk eene blijkbare nederlaag ten toon, als BONAPARTE'S aanrukken en terugtred in zijnen Rusſiſchen veldtogt. De omſtandigheden dier gedenkwaardige worſteling zijn te versch in het geheugen, om door uitvoerig verhaal van krijgskundige operatien verlevendiging te behoeven: doch het volgend hoogst bezield en aandoenlijk verſlag der verwoesting van *Moscow* zal wellig met een ſomber vermaak worden gelezen, na al hetgeen geſchreven is betrekkelijk dat rampzalig doch tevens roemrijk offer.

* * *

Moscow, wier pracht en gastvrijheid al vóor eeuwen de bewondering van Europa is geweest; zij, die wetten aan veroveraars heeft voorgeſchreven, en volken haar om beſcherming zien

J. E. Marcus sculp.

Wellington.

zien ſmeeken; zij was beſtemd om onder den voet getreden te worden door een man van lage geboorte, door een zelfgekroond despoot, door zijnen eigen ſtouten geest opgeklommen tot den troon van KAREL DEN GROOTEN. Niet te vreden met de magt, aan eene kroon verknocht, dreef hem zijne onverzadelijke eerzucht van het westen naar het oosten, van het zuiden naar het noorden, om de regten der Souvereinen te vertrappen, en de vrijheden van elk volk tot zijne prooi te maken. De uitgeſtrekte velden van Rusland, de hoofdſtad van deszelfs wijd gebied, ontſtaken zijne begeerte; en, verwoesting op zijn pad ſpreidende, rukte hij het verblijf der Czaars binnen. Op eens verdwenen het volk en de paleizen; en het tooneel werd een ſchouwſpel van moord, verwoesting en hongersnood!

Van den dag af aan, toen zijne Keizerlijke Majeſteit den afouden zetel van zijn gebied had bezocht, om, van den troon zijner voorouders, zijne onderdanen te vermanen, alle krachten in te ſpannen tegen de onvergelijkelijke aanmatigingen van dezen oorlog, was Graaf RASTAPCHIN, de Militaire Gouverneur der ſtad, onvermoeid in zijnen arbeid om zich tot het ergſte voor te bereiden. Hij wapende en rangſchikte (organiſeerde) iedere klaſſe van inwoners, en ſtelde in tijds order op de verwijdering van alwat in de hoofdſtad eene welkome prooi voor den vijand zou zijn geweest. De ſtaatsſtukken (archiven) van het rijk en den adel, de ſchatten van het *Kremlin*, en de openbare inrigtingen, werden in veiligheid gebragt. Desgelijks ried hij den Vorſten en andere Edelen, te *Moscow* gezeten, hunne kostbaarheden een eindwegs op te zenden. Zoo mogt tegenſpoed de ſtad in handen van den vijand werpen, hij kon geen voordeel van zijne overwinning trekken.

De vernieling van *Smolenzk* had velen der inwoners van *Moscow* met gelijke vreeze vervuld voor het lot hunner dierbaarſte voorwerpen; en zij lieten geenen tijd verloren gaan om hunne vrouwen en huisgezinnen naar afgelegene gewesten heen te zenden, terwijl zij zelve achterbleven, beſloten hebbende ſtand te houden bij de graven hunner vaderen tot den laatſten ademtogt. Graaf RASTAPCHIN, wiens onverſchrokkenheid en perſoonlijke opofferingen zoo ſchoonen luister over zijne vaderlandsliefde ſpreiden, liet niets onaangeroerd, geen voorbeeld ongebezigd, hetwelk dezen belangelooze lieden vertrouwen kon

inboezemen. Terwijl hij openhartiglijk den toeſtand erkende, waarin zich de ſtad bevond, verklaarde hij, dat er geene reden voor onmiddelijke vrees aanwezig was; maar hij verbond zichzelven, dat, mogt zij wezenlijk bedreigd worden, hij geen oogenblik zou verliezen om de inwoners volkomen kennis te geven. De zwakke, door jaren en kunne, mogt dan eene ſchuilplaats zoeken; terwijl hij hoopte, dat de ſtedelingen, nog bij mannenkracht, geene herhaalde oproeping zouden behoeven, om zich te ſcharen onder de banieren van hunnen Souverein, en zich te voegen bij de helden, welke beſloten hadden den aanrander terug te drijven, of in den ſtrijd te ſterven.

Gedurende deze voorbereidingen in de Keizerlijke ſtad, bleven de Franſchen vordering maken. Zij kwamen te *Dorogobouche*, *Wiazma* en *Gchatz*, en hoorde men zelfs van hunnen aantogt op *Mojaisk*. Het gevolg van dit gerucht ſtortte, in ſpijt der voorbereidende bemoedigingen van RASTAPCHIN, eenen ontrustenden ſchrik in de vrouwen en meer zwakke karakters van het volk van *Moscow*. Duizend overdrevene berigten werden overal verſpreid, duizend ongegronde vertellingen uitgevonden, om de verſlagenheid der vreesachtigen te vergrooten, welke ten laatſte gevaarlijk genoeg werd om naſporing te vorderen: en toen werd ontdekt, dat, niettegenſtaande de waakzaamheid der Politie, eene bende geheime zendelingen van den aanrander zich hadden ingedrongen in de gezelſchappen der hoofdſtad, en de oorſpronkelijke bronnen waren dezer ch rikverwekkende vertelſels. De verraders werden gegrepen, en, om hunne verraderij te boeten, naar Siberië gezonden; terwijl het volk, dat door hunne voorſtellingen was ter neer geſlagen geworden, of henenweek naar afgelegene ſteden, of zich verliet op het woord van den Gouverneur, om hen te verwittigen, wanneer wezenlijk gevaar mogt naderen.

De gelukkige aanſtelling van Prins KOUTOUSOFF tot Opperbevelhebber onderſteunde de bemoedigende beloften van RASTAPCHIN, en verwekte dubbel vertrouwen bij het volk.

De ſlag van *Borodino* was geleverd, en de overwinning bevochten; doch het was eene overwinning, met bloed doorweekt; het was eene overwinning, voet voor voet betwist: ſchrikkelijk waren de gevaren, nog te doorworſtelen. Het behoud des rijks hing af van eene groote, beſliſſende keus. De goede uitſlag berustte, naar het oordeel der meesten, op de ver-

verdediging van *Moscow*. KOUTOUSOFF vond weinigen, die met zijn tegengeſteld gevoelen overeenſtemden; doch hij had de grootmoedigheid, om zijnen geheelen naam, den roem van zeventig jaren, op de ſchaal van zijn land te werpen, en beſloot, met opoffering van de hoofdſtad der Czaars, tot het behoud van hun gebied.

Boden werden tot dit einde aan Graaf RASTAPCHIN afgezonden.

Het noodlottig nieuws verſpreidde zich door de geheele ſtad. Niets is in ſtaat de verwarring en de jammertooneelen te ſchetſen, die het gevolg waren. De huizen weergalmden van gekerm en zuchten. Moeders en vrouwen ſcheurden zich van hunne echtgenooten en zonen, die beſloten hadden de ſchreden van hunnen Gouverneur te volgen, of in hunne geboorteſtad te volharden, zoo lang een ſteen op den ander bleef. Kinderen ſchreiden aan hunne vaders het laatſte vaarwel toe; en de zieken en bejaarden weigerden weggebragt te worden, om verre van hunne altaren en de graven hunner vaderen te ſterven. De ſtraten en wegen waren digt bezet met karren en voertuigen van allerlei maakſel, opgevuld met oud en jong; liggende ſommigen daar neergeſtrekt in gevoelloosheid na de aandoeningen der ſcheiding, en doende anderen de lucht weergalmen van hunne kreten tegen den Dwingeland, wiens inval hen aan hunne haardſteden ontſcheurde. Vele duizend ellendigen, die dusdanige middelen om veiligheid te zoeken niet bezaten, voelden zich gedreven te voet te vlugten voor de verwachte aankomst van hunnen meedoogenloozen vijand. De zoo onlangs gelukkige ſtad *Moscow* wierp nu van haren geſchokten boezem ſchreijende menigten harer berooide kinderen. Sommigen vloden naar afgelegener vrienden; anderen wisten niet waar te gaan, maar zochten eene ſchuilplaats voor den vijand bij de medelijdende liefde der naburige gewesten. Velen keerden op hunne ſchreden terug; vrouwen, aan de voorwerpen hunner teederſte wenſchen vastgeklemd, vonden het onmogelijk de plek te verlaten, welke dezen wilden verdedigen; en oude lieden waggelden tot hunne vadertijke woonſteden terug, uitroepende: „Waar wij geboren en opgevoed zijn, daar willen wij ons nederleggen en ſterven!"

De uiterſte bevelen van den Militairen Gouverneur waren gegeven. Te vergeefs bad hij het overſchot der inwoners, wel-

ke hij nog zag, zijnen marsch te volgen; zij beweenden hunne weigering, maar bleven ſtandvastig; en, het belang zijns lands eenig langer uitſtel verbiedende, gaf hij het teeken, en aan het hoofd van veertigduizend dappere burgers, ten volle gewapend, verliet hij de ſtad, om zich bij den Opperbevelhebber te voegen.

De weinigen, die nu achterbleven, en de kracht hadden op eene plek bijeen te komen, de zwakke door ouderdom en de teedere van gevoel, de patriot, die zich opofferde, en de wanhopige wreker, vereenigden zich tot eenen kleinen troep, beſloten hebbende in de vlammen der ſtad om te komen, eer dan hare heilige torens de bolwerken te zien worden der moordenaars, die hunne woonſteden verwoest en hunnen vrede vermoord hadden.

Op den 14den September, des middags, verſcheen de vijand voor de wallen van *Moscow*. Zijne voorhoede, onder bevel van MURAT en BEAUHARNOIS, trad de poorten binnen met al den trots en al de pracht der overwinning. De troepen rigtten zich naar het *Kremlin*. Een deel der zichzelven opofferende burgers had aldaar toevlugt gezocht; en, de poorten ſluitende, beproefden zij wanhopig deszelfs verdediging met eene losbranding hunner musketten. Zwak waren affchuttingen van ſteen en ijzer tegen eene legermagt: de poorten werden oogenblikkelijk overweldigd, en de wakkere offers der vaderlandsliefde op den grond hunner aloude ſterkte moorddadig afgemaakt.

Naauwelijks was het bloedig bedrijf volbragt, of de brandſtapels der getrouwe verkleefdheid werden ontſtoken, en *Moscow* ſtond aan verſcheidene hoeken in vlam. De Franſche troepen, zoodra zij de opgeöfferde ſtad waren binnengerukt, hadden zich in alle rigtingen verſpreid, met oogmerk van plundering; en, al voorttrekkende, begingen zij mishandelingen, zoo gruwelijk, aan elk, dien zij ontmoetten, dat vaders, wanhopende hunne kinderen voor onteering te behoeden, wenschten het vuur in hunne wijkplaats te ſteken, en eene zekerder toevlugt in de vlammen te vinden.

De ſtraten, de huizen, de kelders, ſtroomden van bloed, en waren vol van ſchending en ſlagting. De menschheid ſcheen in den Franſchen ſoldaat verloren; want niets was in hem te onderſcheiden dan het woeste dier, azende op prooi; of liever de helſche vijand, zich badende in het volle genot van allerlei gru-

gruwelijke misdaad. Het vuur, door de losbandigheid dezer roovers ontſtoken, vermengde zich met de brandende offers des ſtervenden volks, en de booswichten liepen als duivels door de vlammen, plunderende bijzondere woningen en openbare bewaarplaatſen, en, nadat deze niet meer opleverden, keerden zij hunne heiligſchendende ſchreden tot den roof der kerken. De gruwelen van *Smolenzk* werden herhaald in de heiligdommen van *Moscow*. Wederom werden altaren bezoedeld met bloed; geheiligde vaten gebroken en weggeworpen; de overblijffelen der heiligen geſchonden; en zelfs de dooden ontrust, in de naſporing van verborgene ſchatten.

Terwijl deze afſchuwelijkheden bedreven werden, bleef BONAPARTE aan de grensſcheiding (*barrier*) op den weg naar *Smolenzk*, ongeduldig wachtende naar de omſtandigheid, welke hij bepaald had zijnen zegepralenden intogt in *Moscow* te zullen voorafgaan. Hij ſtelde die wijdluftige plegtigheid uit, tot dat de *autoriteiten der ſtad* in bezending zouden aankomen, om hem te noodigen binnen te treden! Hij zag al wederom en al wederom naar de wallen uit; alles ſcheen daar bezig, maar niets vertoonde zich in dien vorm, welken hij verwachtte. De namiddag kwam, en nog verſcheen geen mensch. Thans beſloot hij een Poolsch Generaal in de ſtad te zenden, om de burgers de verlangde bezending aan de hand te doen. De Generaal aanvaardde zijne boodſchap; en, naar zijnen weg vragende bij eenen zich hier ophoudenden vreemde, dien het lot hem tegenvoerde, werd hij door dezen buitenlander naar het paleis gebragt, dat de zetel van het Gouvernement was geweest; vervolgens naar het bureau van Politie, en daarna naar het huis van den Gouverneur-Generaal. In 't kort, hij liet zich van zijnen leidsman naar elke plaats voeren, alwaar hij eenige verwachting mogt koesteren eenen openlijken ambtenaar te zullen aantreffen; doch de naſporing was vruchteloos. Hij keerde tot NAPOLEON terug met het berigt, dat geene *wettige autoriteiten* in *Moscow* waren teruggebleven; dat de ſtad reeds eene woestenij was, en ſpoedig een puinhoop zou zijn. Dit was de eerſte maal, dat des Dwingelands verwachtingen waren te leur geſteld ten aanzien van de hulde, welke hij bij voorraad van eene genomen ſtad vorderde. Geen kluchtſpel eener bezending, geene aangebodene ſleutels, geene toejuichingen der gematigdheid van den overwinnaar, kwamen den voort-

rukkenden Cesar tegen! Geene enkele schaduw van eerbiedbiging vertoonde zich, een bulletin of Moniteur waardig! Nogtans wilde de aanranger van Rusland zijne averegtsche verwachtingen niet ganschelijk laten varen. Hij vleide zich, dat den naastvolgenden dag ten minste de hier gezetene vreemdelingen eenigen der verschrikte ingeborenen zouden bijeenbrengen, en, zichzelven met hen vereenigende in den vorm eener vertegenwoordiging der stad, hem van eenige bouwstoffen zouden voorzien om eene zegepraal aan te kondigen. In deze verwachting betrok hij zijne kwartieren voor dien nacht in het *Petrofsky*-paleis, ongeveer eene (Eng.) mijl van de Petersburgsche grensscheiding. De gewenschte morgen brak aan, de middag volgde hem, en nog geen spoor eener naderende bezending werd ontdekt. Vertoornd over deze dubbele teleurstelling, gaf hij de verwachting ten laatste op; en, zijne garde bevelende voort te rukken, trad hij de stad onder een grimmig zwijgen binnen. Zonder trommelslag, kanonschot, of eenige andere vertooning, waarmede hij gewoonlijk den trots zijns legers streelde, nam hij bezit van de hoofdstad der Czaars! De aandoeningen, het slagen dezer lang voorbereide onderneming vergezellende, waren als die van Satan bij de verwoesting van het Paradijs. De booze vijand werd door zijnen gedoemden stoet met uitjouwingen ontvangen; en de verwoester van Rusland vond geene andere toejuiching, zelfs bij zijne eigene gezellen, dan het gegil der rampzalige offers, welken zij hunner woede slagteden.

Hij begaf zich naar het *Kremlin*; en, bezit nemende van de groote vesting des rijks, met de wraakzuchtigste aandoeningen, uit zijne houding te lezen, riep hij rondom zich zijne vertrouwelijkste krijgsoversten, en betuigde hun zijne verontwaardiging over de wijze, waarop hij was ontvangen. Deze lage trawanten, hunnen toon naar zijne woede rigtende, lieten zich breed uit over den tegenstand, welken zijne soldaten in de stad hadden te overwinnen; en verzwegen de edele verachting niet, met welke de weinige achtergeblevene inwoners hunnen meester hadden behandeld, als eene beleediging, die de voorbeeldigste straf eischte.

Naauwelijks was NAPOLEON in het paleis der Czaars aangekomen, toen, te midden van dit bloedig overleg, een brand werd geboodschapt te zijn uitgebroken, niet verre van deszelfs wallen, in het *Kremlin* zelve. Nu kende zijne woede geene pa-

palen. Hij dreigde de ſchrikkelijkſte wraak aan de bedrijvers, en beval, iederen perſoon, die verdacht kon worden, of elken *Rus*, in de nabijheid der plaatſe gevonden, te vatten en voor hem te brengen. Een honderd brave *Moskovieten* waren ſpoedig in handen zijner gardes, en gefleept in de tegenwoordigheid van den Dwingeland, op den grond bij de hoofdkerk tegen over het paleis.

Zij werden ondervraagd betreffende de daad, en wie hen tot dezelve had aangezet. Hun werd leven, en eene volſtrekte kwijtſcheldíng van alle ſtraf, beloofd, zoo zij op deze vragen wilden bekennen, en onderwerping aan NAPOLEON zweren. Een barsch ſtilzwijgen werd door allen bewaard. Nogmaals en nogmaals werden zij ondervraagd, en wederom werd geen woord door hen geſproken.

Des Dwingelands geduld was uitgeput; en, bevindende dat noch bedreigingen noch beloften de getrouwheid dezer lieden aan hunnen Souverein kon doen wankelen, zoo gaf hij order, en zij werden onmiddellijk geſlagt. In het oogenblik des doods trad de een voor den ander, om het eerst de ſchicht te ontvangen, welke hem van zijnen makker zou ſcheiden. Met kalmte in hunne houdingen en onverſchrokkenheid in hun gedrag, maakten zij eenvoudiglijk het teeken des kruiſes op hunne borst, en vielen onder den ſlag hunner moordenaars. De bewerker van hun lot durfde niet op hen nederzien, maar luisterde met vervoering naar het afſchieten der honderd kogels, die achtervolgelijk de moedige bende van het beſtaan beroofden.

Deze wreede ſlagting werd aan het ongelukkig overſchot der inwoneren ſpoedig bekend; en, terwijl vervloeking des bedrijfs hunnen haat tegen NAPOLEON bij verdubbeling ſcherpte, herhaalden zij hunnen eed, van liever te ſterven dan zijn gezag te erkennen. Beide kunnen vereenigden zich in deze geloſte, om daarna met tranen van wanhoop van elkander te ſcheiden, en eene tijdelijke ſchuilplaats te zoeken in de kelders, en tuſſchen de rookende puinhoopen hunner eenmaal gelukkige woningen. Gedurende den nacht kwamen zij ſoms bijeen, om elkanderen hunnen eed te vernieuwen; maar bij dag was ſchaars een ingeboren der ſtad te ontdekken.

Niettegenſtaande het verſchrikkelijk voorbeeld, dat de Franſche voorganger had geſteld aan de honderd *Moskovieten*, welken hij vooronderſtelde den brand in het *Kremlin* geſtoken te

hebben, vreesde hij, echter, eene herhaling van dien aanſlag van de overigen des volks; en, om elke mogelijke voorzorg voor zijne veiligheid te gebruiken, gaf hij bevel, alle de poorten digt geſloten te houden, met de enkele uitzondering van die, welke uitkomt op de *Nicolisky*-ſtraat, en door welke niemand mogt binnen komen dan de officiers, die het meest in zijn vertrouwen deelden. Aldus hield vrees voor eenige weinige brave lieden (te weinig, ô ſpijt! om hunne geheime ſchuilplaatſen uit te komen) den aanrander van hun land gevangen, in het middelpunt zelve zijner geroemde overwinningen! Zien wij hieruit niet, dat er oogenblikken zijn, dat zelfs het voorſpoedigst misdrijf ontzag zal voeden voor de deugd? Het is te bewecnen, dat haar vermogen niet menigvuldiger malen wordt beproefd.

Het vuur, dat in het *Kremlin* was ontſtoken, vond beantwoordende bakens door de geheele rij der kringen, welke de ſtad *Moscow* bevatten. De brand voer voert in iedere rigting zich te verſpreiden, en vermeerderde, door hare verterende vlammen, de verſchrikkingen van den nacht. De ſoldaten, geen acht ſlaande op order of krijgstucht, en aangemoedigd door het voorbeeld van maar al te velen hunner officieren, grepen elke gelegenheid aan, welke deze tooneelen aan de hand gaven, om te plunderen en te vernielen.

Bonaparte beſchouwde de toenemende verwoesting met ongerustheid, dat misſchien de ontembare voortgang der vlammen hem den roem des bezits van *Moscow* zou ontwringen, door de geheele verſlinding der ſtad. Om dezen ſlag voor zijne trotschheid af te wenden, beval hij zijne Generaals, geene middelen onbeproefd te laten, om de duizend vuren te blusſchen, door welken hij was omſingeld. Zijne orders werden met vlijt nagekomen; doch het was niet voor den twintigſten der maand, dat de hevigheid der vlammen ophield te woeden.

De ſchilderij, van deze jammeren ontworpen door een deelgenoot derzelven, die ooggetuige was van derzelver verſchrikkingen, is eene getrouwe afbeelding, en ik wil ze hier nevens voegen.

„ Sedert den nacht van den 14 September, tot dien van den 19den, woedde het vuur in alle wijken. Het brak eerst uit nabij het Vondelingshuis, en vervolgens bijna in denzelfden oogenblik aan den kant der ſtad digt aan de Steenen-brug, in de

de nabuurſchap van de plaats, welke de Koning van *Napels* tot zijn verblijf verkoos. Een derde, en meer uitgebreide, brand barstte uit en verſpreidde zich langs de voorſte rij van het middelpunt der ſtad. De inwoners beſchouwden hunne brandende huizen met eene onderwerping, welke alleen kon ontſtaan uit het geloof, dat zij derzelver verwoesting niet lange zouden overleven. De overtuiging desgelijks, dat hun verlies berooving zou zijn voor den vijand, dat in de vlammen zijne belangrijkſte hulpmiddelen te niete gingen, was de bevredigſter voor elke ſmart van het verlies. Nieuwe vlammen braken uit, waar ſlechts de Franſche ſoldaten hunne meêdoogenlooze ſchreden rigtten. Vrouwen bedolven zichzelve in den gloed, om ſchending te ontgaan; en het bloed des braven *Moskoviets* werd vergeefs geſtort, om vuren te blusſchen, door zijne vaderlandſche handen ontſtoken.

„ Op den morgen des derden dags na den intogt der roovers, ontſtond een hevige wind, en toen werd inderdaad de brand algemeen. In minder dan één uur ſcheen de geheele uitgebreidheid der hoofdſtad, vele wersten in het rond, een veld van vuur. De geheele ontzaggelijke ſtreek lands boven de rivier, welke met huizen plagt bedekt te zijn, was eene zee van gloed; en de hemel was bedekt voor onze oogen, door de vreesſelijke wolken van rook en ſmook, die zich over de ſtad wentelden.

„ Hoe ijsſelijk de jammer was, en ſchoon hij zelfs het leven onzer verwoesters bedreigde, gevoelden zij nogtans geen medelijden; geen zweem van knagend berouw naderde hunne verharde harten. Nog vervolgden zij het onderzoek naar roof; nog ſtapelden zij misdaad op misdaad, en verhoogden de gruwzame verſchrikkingen van het tooneel met allerlei betoon van wreedheid.

„ Waarlijk, de almagtige Regter vertoonde, in zijne uiterſte wraak, nooit voorheen zoo afgrijsſelijk een ſchouwſpel aan het menſchelijk geſlacht!

„ Door golven van vuur, werden op elke verheven plaats honderden der bloeddorſtige roovers gezien, drijvende hunne ongelukkige ſlagtoffers, om namelooze mishandelingen, of den, veel welkomer, dood te ondergaan. Waar was hier eene vrijplaats voor de lijdende menschheid? waar voor den zwakken ouderdom, krimpende voor de dreigende pijnbank? waar voor de

bloedende ledematen van den jeugdigen vaderlander? waar voor de wanhopige maagd, vliedende de klaauwen van den wetteloozen boef? Daar was geene wijkplaats op aarde: en boosheid genoot, eenen tijd, hare volle zegepraal. NAPOLEON moet, uit de venſters van het *Kremlin*, de voortgangen van dezen zondvloed der verwoesting hebben aanſchouwd. Terwijl hij voor zichzelven ſidderde, bij den ſtormenden oceaan van vuur, die, rijzende en dalende, zijne golven naar hem henen rigtte, moet hij zekerlijk bekropen zijn door gedachten, die hem herinnerden, dat hij een mensch, een ſterfelijk mensch was; dat er een tijd zou komen, wanneer hij rekenſchap moest afleggen van het tooneel, voor hem uitgebreid, aan het Wezen, waardoor hij zelf en al de ſchepſels, thans door zijne hand omkomende, gelijkelijk waren geſchapen! Zoo ooit zijn geweten tot hem geſproken hebbe, zoo het ooit zich hooren deed, dan was het gedurende een dezer ſchrikvolle nachten. De vlammen van *Moscow* moeten alsdan voor hem de toorts der Razernijen zijn geweest!"

Wat ook de bijzondere aandoeningen van dit Bandietenhoofd mogen zijn geweest, hij was bedacht op de noodzakelijkheid om eenige ſchuilplaats voor zijne medgezellen te bewaren, gedurende het aanmaderende barre ſaizoen; en ten einde te verzekeren, wat aan de algemeene verwoesting van opoffering en roof was ontſnapt, poogde hij een burgerlijk gezag en politie in te voeren. Hij, die de Demons van losbandigheid en rooverij had ontboeid, gevoelde nu onrust, dat niet misſchien de uitwerkſelen hunner blinde woede op hemzelv' zouden te huis komen; en om zijne eigene veiligheid te verzekeren, was hij ten laatſte verpligt de aanranding van anderen paal en perk te ſtellen.

Na verſcheidene vruchtelooze pogingen gedaan te hebben, ſomtijds dreigende, en op andere tijden door beloften lokkende, overreedde hij ten laatſte zekere individus, zoo wanhopig eene verpligting op zich te nemen, en zichzelven tot een municipaal ligchaam (*corps municipal*) te vormen. De Heer LESSEPS, die eenmaal Fransch Conſul-generaal te *Petersburg* was geweest, (en wiens pogingen verdiend hadden deze zege weg te dragen) werd Intendant gemaakt der provincie van *Moscow*. Hoe werkzaam intusſchen de dienaars dezer noodwendige autoriteit waren, de zaak was zoo nieuw, dat de voorwerpen van de-

dezelve haar vermogen bezwaarlijk erkenden; en roof en moord voeren voort buiten rond te gaan met zoo onbeschaamd gelaat als immer. Deze nieuwe Magistraatspersonen zelven, wanneer zij voor den dag kwamen om hunne functien uit te oefenen, werden beleedigd, besprongen, en met bespotting naar hunne kwartieren terug geklopt. Ieder legercorps, van uit het kamp buiten de barrieres binnenrukkende, kon hetzelfde regt ter plundering aanwijzen, als hetwelk door hen was uitgeoefend, welken hun goed geluk het eerst op het veld des roofs had gebragt. NAPOLEON *had hun de schatten van* Moscow *beloofd!*

Na de inneming van *Smolenzk*, en de teleurstelling, daar ondergaan, door de wegvoering der schatten, had NAPOLEON besloten eenen aanval op *Moscow* te doen, en, mogt hij de plaats meester worden, den rijkdom van derzelver vorsten en volk aan de begeerlijkheid zijner soldaten te wijden. Met dit inzigt, en om het gemor te stillen, dat hem ter oore kwam, betreffende de onvoldane behoeften des legers, kondigde hij hun aan, dat *Moscow* zijn naaste voorwerp was; dat zijne troepen daar zouden overwinteren; en dat, uit den schoot van deszelfs overvloed, terwijl zijne soldaten nieuwe kracht verzamelden uit deszelfs volle schuren, hij Keizer ALEXANDER den vrede zou voorschrijven, en de glorie van *Frankrijk* op een toppunt vestigen, hetgeen de ganschе aarde bestraalde.

Gedurende zijnen marsch, en de naalden en torenspitsen van *Moscow* op eenen afstand ontdekkende, wees hij naar dezelven, en riep zijnen medgezellen toe: „Ziet daar het einde van uwen veldtogt! Haar goud en haar overvloed zijn de uwe."

Aan deze beloften was hij zijne tegenwoordige verlegenheid schuldig. Hoe kon hij de rooverij straffen, tot welke hij zelf verlof had gegeven? en hoe kon hij hopen eenig gedeelte van een volk te bevredigen, welks medeburgers hij aan de baldadigste vernieling had prijs gelaten? Uitroeijen is geen verwinnen. En de diensten der volkomenst overwonnenen konden van te uitstekend gebruik voor hem zijn in de voortzetting der te onderbrenging van het Keizerrijk, om hem toe te laten getuige te zijn van de rampen van *Moscow*, zonder te schijnen haar getij te stoppen. Het metderdaad te doen, was zelfs buiten de magt van BONAPARTE; en wat hij niet kon herstellen, dat zocht hij te vergoelijken door het openbaar maken eener verdediging (apologie) van militaire berooving! Deze handgreep, echter, had geene andere uitwerking, dan allen aanhan-

hangen de gemakkelijke politieke zedekunde van derzelver ontwerper te doen zien.

Het vuur was ten laatſte geblusscht; maar het werk der verwoesting hield nog aan in de berooving der plaatſe, het bedrijf van gewelddadigheden op de ſtraten, en het trotſeren der burgerlijke gezagvoerders. Om dit gebrek aan ondergeſchiktheid tegen te gaan, nam BONAPARTE toevlugt tot plakkaten en proclamatien; en, dezelven verſmaad ziende, ging hij zoo ver van twee of drie der zwartſte misdadigers te doen doodſchieten. Zoodra dit gering bewijs van regtvaardigheid bij den vijand gegeven werd, vatteden eenige weinigen der arme inwoners, van honger vergaande, moed, en kropen uit de donkere ſchuilhoeken voor den dag, in welken ze verſcholen hadden gelegen. Doch, welk eene verandering had plaats gegrepen, gedurende hunne korte ontwijking! *Moscow* was niet meer te herkennen. Niets bleef over van deze eenmaal prachtige ſtad, dan eene uitgebreide vlakte, met puinhoopen, en rookende asſche bedekt. Overal waren de ontſteende ſtraten opgevuld met menſchen-lijken en geraamten van doode paarden. En nog was er een ijsſelijker ſchouwſpel te bezien over: ongelukkige vaders en echtgenooten, loopende heen en weder, en zoekende uit de hoopen der vermoorden de verminkte overblijffels hunner vrouwen en dochteren! Anderen ſprongen wild uit hunne holen te voorſchijn, vragende iets om de eiſchen der hongerende natuur te voldoen! En ſommigen, door gebrek en ellende uitgeput, vielen, zonder eenige klagte, of zelfs een ſmeekend oog naar hunne onderdrukkers te wenden, uitgeſtrekt ter aarde, blazende den adem uit op den geboortegrond, aan welken zij hun beſtaan hadden gewijd!

Dus nam dag op dag de benaauwdheid dezer eerbiedwaardige ſtad toe. Doch, terwijl de Dwingelandij haar in het ſtof vertrad, ontweek zij zelve niet, een deel van het onregt te gevoelen, welk zij anderen aandeed. In de ſchermutſelingen der losbandigheid en het vermoorden des weerloozen volks, vergat de Franſche ſoldaat, hoedanig de wapenen in het open veld te gebruiken. Schoon vol van bedreigingen en wind, mogen alle hunne krijgsverrigtingen, gedurende hun verblijf te *Moscow*, gerekend worden te beſtaan in weinige voorpostengevechten ter verkenning, en twee of drie mislukte pogingen om voorraad op te doen.

ONS

ONS WENSCHEN.

Voor ons menſchen
Zijn de wenſchen
Kinderſpeelgoed en niets meer.
't Altijd hopen, altijd wachten,
't Altijd uitzien, altijd ſmachten,
Keert bij elken morgen weer.

Elk wil deelen
In de ſpelen
Op dit kinderlijk tooneel;
Elk gelooft de rol te kennen,
En ligt aan den ſtand te wennen,
Dien een ander viel ten deel.

Ontevreden
Hier beneden
Met den toegewezen ſtand,
Schimpt men op den hoofdrolſpeler,
Mort men met den Roluitdeeler,
En miskent zijn vaderhand.

Ja, 't ontberen
En 't begeeren
Oefnen hier het moeilijkſt ſpel.
't Al te flaauw of ijvrig deelen
In de hoofdrol, die wij ſpelen,
Vormt een hemel, of een hel.

Is het juichen
Echt getuigen
Van de welgeſlaagde rol?
Zijn 't niet vaak kabaal en listen,
Die ons 't goede ſpel betwisten,
Ons beſtormen, woest en dol?

't Bravo roepen
Bij de groepen,
Die men kunstig meet en plaast,
Is niet steeds om goed te keuren;
Hij wil vaak zich 't *niet* ontscheuren,
Die zoo de overwinning blaast.

Maar de menschen,
Die slechts wenschen
Om op d' achtergrond te staan;
Daarvandaan het spel te kijken;
Nooit met goud of kroon te prijken;
Stil slechts van 't tooneel te gaan:

Deze braven
Zijn geen slaven
Van een woest en dom gemeen;
Geen van hun wil trotschlijk pragchen;
't Volk mag om hun plunje lagchen,
Zij gaan stil en vreedzaam heen.

Och, wij allen
Zijn, bij 't vallen
Van 't gordijn, elkaêr gelijk.
Dikwijls is de troonbeklimmer
Bij den beedlaar eens zoo slimmer,
En vervloekt zijn magtig rijk.

Neen, wij willen
Niets bedillen
In 't ons opgelegde spel.
't Zij de rol ons kan doen schittren,
Of de vreugde hier verbittren,
De uitkomst maakt eens alles wel.

Hier op wachten,
Bij 't betrachten
Van den nooit voldanen pligt;
Slechts Gods bijval te verkrijgen;
Stil te lijden en te zwijgen,
Maakt de zwaarste rol ons ligt.

B. KLIJN, BZ.

DE SLAAF GEWORDEN SCHILDER.

Een Schilder, uit een Land, waar kunst om brood moest ſmeeken,
Op reis naar min ondankbre ſtreken,
Was naauwlijks met zijn ſchip in volle zee,
Of werd genomen door een' Roover van Salé.
Men voert hem voor den troon des Konings dier Barbaren:
Deez' doet den Kunſtenaar verklaren:
„ Zijt gij in 't ſchildren zoo bekwaam, als wel te woord,
„ 'k Schenk u de vrijheid! Des," zoo gaat de Koning voort,
„ Maal, om mijn galerij te ſieren,
„ Al 's werelds Volken, naar elks landaard en manieren,
„ Zoo blijkbaar, dat elk, die het oog er ſlechts op ſlaat,
„ Die allen onderkenne aan houding en gewaad."

Geen zucht tot eer of winst deed ooit meer ijver blaken,
Dan hier bij dezen Slaaf de hoop om vrij te raken.

In 't eind', de Kunſt'naar had zoo ſchoon zijn werk volbragt,
Dat elk, op 't eerst gezigt, de Natiën aan dragt,
Aan ſieraad en gewaad ontdekte.
Maar, 't geen de Vorstlijke aandacht wekte,
Was, dat, daar elk door eigen kleeding praalt,
De Franschman, in 't verſchiet, gansch naakt, daar henen dwaalt,
Terwijl hij onder d' arm een pakje' laken torschte.
„ Hoe!" riep de Koning, daar hij ras naar de oorzaak vorschte;
„ Wat ſtout beſtaan! waar zijn uw zinnen? ducht mijn ſtraf!
„ Waartoe beeldt uwe kunst aldus den Franschman af?
„ Wat noopte u toch, hem naakt te malen?"

„ ô Vorst! 't was ver van mij, te ſpotten of te ſmalen.
„ Maar 't brein des Franschmans, tot mijn leed,
„ Voor mijn penſeel te vlug, ſchept, eer men 't elders weet,
„ Schier elken dag een ander kleed:
„ 'k Gaf hem dus liever een pak laken;
„ Nu kan hij 't *à la mode* maken!"

De Koning lachte, hield getrouw zijn woord van eer,
Ontſloeg den Slaaf, maar vroeg niet meer.

BIJVOEGSEL TOT HET VORENSTAAND LEVEN VAN DEN MARQUIS WELLINGTON.

Een *Fransch* nieuwsschrijver heeft onlangs Lord WELLINGTON met den Maarschalk VAN TURENNE vergeleken. Dit is in zoo verre juist, als beiden evenzeer door bedaarden moed, schrander krijgsbeleid, voortreffelijkheid van hart, nederigheid en minzaamheid uitmunten; doch het verschil bestaat daarin, dat TURENNE ongelukkig genoeg was, de luimen eens veroveraars te moeten dienen, die hem somwijlen wreede bevelen gaf, aan wier uitvoering hij zich niet kon onttrekken; terwijl de talenten van Lord WELLINGTON door de Voorzienigheid bekroond werden met het voorregt, dat schaars een sterveling te beurt valt, — de verlosser te zijn van drie Natiën, wier ketenen door de omstandigheden voor altijd vastgeklonken schenen.

De *Engelsche* dagbladen berigten ons wijders, dat de Prins Regent, in naam en van wege den Koning, aan onzen Held en deszelfs wettige mannelijke afstammelingen hebbe opgedragen de waardigheid van *Hertog en Marquis van het Vereenigd Rijk van Groot-Brittanje en Ierland*, met de namen en titels van *Marquis van de Douro; en Hertog van Wellington, in het Graafschap Sommerset*; terwijl hem daarenboven eene vermeerdering van jaargeld van 13000 P. St. is geschonken, of wel een kapitaal van 400,000 P. St., ten einde daarvoor, des verkiezende, een Landgoed aan te koopen. Zoo weet der *Engelschen* Nationale erkentenis uitstekende verdienste en deugd in eenen Landgenoot te waarderen en te beloonen!

NAÏF GEZEGDE.

Eene jonge Juffer, gevraagd zijnde naar den ouderdom van hare Moeder, eene zeer coquette Vrouw, gaf ten antwoord: „ Waarlijk, ik weet het niet: mijne Moeder is van gedachte, dat zij met elk jaar jonger wordt; als dat zoo voortgaat, zal ik weldra de oudste zijn."

MENGELWERK.

REDEVOERING, OVER HET BELANG, HETWELK DE STAAT HEEFT BIJ DE ZEDELIJKHEID DER BURGERS.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 339.)

Wij hebben gezien, waartoe zich hoofdzakelijk het belang van den ſtaat, op zichzelven beſchouwd, bepaalt. Maar welk een ruimer veld nog opent zich niet voor hetzelve, wanneer wij dien beſchouwen als de plaats, waarin het den regent ten pligt is gegeven, om den mensch in zijn ſtreven naar zedelijke volkomenheid door doelmatige pogingen en inſtellingen te ondersteunen! Voorzeker, M. H., zoude ik bij de minſte uitgebreidheid, welke ik mij te dezen aanzien wilde veroorloven, mij in de onmogelijkheid bevinden, om mijne voorgenomene ſtoffe met eenige gelijkmatigheid te eindigen. Maar wat zoude ik hier ook eenen geheel onnoodigen arbeid aanvangen? Zoude ik voor de leden eener maatſchappij, welke haar aanwezen verſchuldigd is aan het beſef, dat de ware zedelijkheid door niets meer kan worden bevorderd, dan door de verlichting van het verſtand, de beſchaving van den ſmaak, de opwekking van het zedelijk gevoel, — zoude ik voor hunne ooren mij verdiepen in de aantooning van het nut, dat de openlijke en van landswege voorgeſtane inrigting van een doelmatig ſchoolwezen, dat de ſtichting van hoogeſcholen en letterkundige maatſchappijen, dat de begunſtiging en verheerlijking der fraaije kunſten kunnen aanbrengen? Zoude ik ſtilſtaan bij den onmiddellijken invloed, welken de openlijke ondersteuning der godsvereering uitoefent op de harten der tot één geeſtelijk doel zamengeroepene, vereenigde, verbondene burgers? Zoude ik de betrekking der regenten tot, het belang van den ſtaat bij dit alles verkondigen voor ulieden, die daarvan tot in het binnenſte van uw gemoed zijt doordrongen?

Zoude ik aantoonen, dat ook dit alles niet zonder groote uitgaven kan worden bevorderd? Vergeeft mij, M. H., dat ik dit ook ſlechts vragen durfde! Dit echter, maar dit ook alleen, moet ik aanhalen, als meer ter zijde liggende, dat de arbeid ter verſiering van den geest door niets zoo zeer kan worden belemmerd, als door eene te groote behoefte, om voor de eerſte noodwendigheden des levens te zorgen. Waar deze eenen ingeſpannen en onafgebroken arbeid vorderen, wordt de zoo noodzakelijke onafhankelijkheid van den geest al te zeer beperkt. Daarom dan ook, behalve dat anders al het tot hiertoe gezegde moet ſchipbreuk lijden op de armoede der burgers, daarom is het de pligt eenes regents en het belang van den ſtaat, dat de uiterlijke bloei en welvaart van alle de ſtanden der burgers niet verzuimd, maar zoo veel mogelijk bevorderd worden; — daarom is het eene volſtrekte noodzakelijkheid, dat de koophandel, welke aan den landbouw, aan de fabrijken, aan de trafijken des lands tot eene zegenrijke moeder verſtrekt, en welke de gezelligheid onder de menſchen en de verſpreiding van alle kundigheden en denkbeelden zoo bij uitnemendheid bevordert, van landswege zoo veel mogelijk worde begunſtigd; — daarom is de dwaas, die, in ſpijt van alle waarheid en regt, den tegenovergeſtelden weg inſlaan, en den koophandel aan banden leggen wilde, reeds daardoor alleen een vloek des menſchelijken geſlachts.

Na deze ſchetſe van den omvang des ſtaatsbelangs, M. H., vordert de loop mijner voordragt, dat ik tot u ſpreke over dien der zedelijkheid. Dan, ook hier kan ik met eene eenvoudige aanwijzing volſtaan, in eene vergadering, welke zoo dikwijls het tafereel van dezen omvang in uitmuntende redevoeringen heeft zien ophangen, en op welker zedelijk gevoel ik mij, voor alle bewijs, zoude kunnen beroepen. Slechts ééne aanmerking dan, en wij ſpoeden ons naar het hoofddoel.

De zedelijkheid begrijpt in zich alle pligten, welke ons door het gebod der rede worden voorgeſchreven, zoo ten aanzien onzer medemenſchen, als van onszelven. Daaronder

der behooren niet alleen die, welke geheel aan onze vrijheid zijn overgelaten, maar ook die, tot welker vervulling onze medemenschen ons zouden kunnen dwingen.

Misschien is er wel iemand onder u, M. H., die, uit hoofde van de algemeen bekende grenslijn tusschen staat- en zedekunde, zich verwondert, dat ik de pligten, die het regt ons voorschrijft, ook zedelijke pligten noeme. Dan, zekerlijk ten onregte. Want de afscheiding van regt en zedelijkheid houdt wel in, dat de menschelijke magt ons niet tot zedelijkheid kan dwingen, zoo als tot regtvaardigheid; maar zij belet niet, dat de regtvaardigheid even zeer eene zedelijke deugd zij, welke wij ook vrijwillig en ongedwongen betrachten moeten, wanneer wij ons inderdaad geheel zedelijk zullen gedragen. Ja, M. H., geene zaak is zekerder, geene waarheid gewigtiger, dan dat onze verpligting tot regtvaardigheid even groot en even heilig is, het zij wij den arm der geregtigheid tegen ons zien opgeheven, het zij wij de volkomenste zekerheid mogten hebben, dat wij nimmer door denzelven zullen worden bereikt. De stem des Eeuwigen, welke haren weergalm heeft in ons geweten, is ons altoos nabij. — Maar, het is zoo, de zedelijkheid strekt haar gebied nog verder uit, en omvat alles, wat wij aan ons eigen welzijn en aan dat onzer medemenschen zijn verschuldigd. Zij vordert van ons matigheid, kuischheid, waarheid; zij vormt eenen onverbrekelijken band en eene zuivere bloedverwantschap tusschen alle natuurgenooten; zij beveelt ons, alles te doen, wat in ons vermogen is, om hun lot te verbeteren haar rijk zoo ver mogelijk uit te breiden, hare heerschappij zoo hoog mogelijk op te voeren, alle de middelen, welke haar dienst vorderen moge, met alle krachten te ondersteunen. Milddadigheid, belangeloosheid, algemeene goedwilligheid, zijn de kenmerken van hare tegenwoordigheid, en de grondtrekken van dat afschijnsel der goddelijkheid hetwelk de natuur des menschen oneindig boven al het geschapene verheft.

Van welk eene waarde is nu der burgeren vrijwillige be-

trachting van hunne aangewezene zedelijke pligten voor het door ons geschetste staatsbelang? Ziet daar de vraag, welke ons nu verder moet bezig houden.

Maar, hebben wij dezelve niet reeds beantwoord? Of zagen wij het staatsbelang, in zijnen wijden omvang, niet geheel verbonden aan bepalingen, welke, bij hare hoogst mogelijke volkomenheid, nog altijd onvolkomen moeten blijven, en eenen openen ingang overlaten voor de baatzucht en vermetelheid, welke zich daaraan zouden willen onttrekken? Zijn de middelen, met welke de waarheid wordt nagespoord voor de regterstoelen, niet gegrond op eene steeds feilbare toerekening van der menschen handelingen, niet gevestigd op het gezag van menschen, niet onderworpen aan het oordeel van menschen, welke allen kunnen ontrouw zijn aan deugd en aan regtvaardigheid? De middelen, welke worden aangewend, om de verkorting van 's lands regten, van welk eenen aard ook, te beletten, blijven zij niet steeds in handen van menschen; en zijn derzelver omkleedselen niet steeds voor vervalsching vatbaar, aan ontwijking blootgesteld? Ja, van welken kant wij terugzien op de schets, welke ik u mogt voorhouden, van alle kanten vinden wij deze waarheid herhaald. De regenten zelve, de overheden, de regters, de raadgevers in geschillen van regten, allen, in wier hand het geluk van den staat berust, zijn zij geene menschen? en is het niet door hunne oogen, dat alles gezien moet worden; is het niet door elkanders oogen, dat zij meermalen alles zien moeten, wat onder het staatsbelang is begrepen? Wat is, eindelijk, de staat zelf anders, dan die verzamelde menigte, voor wier welzijn dat belang moet worden behartigd, en welke, als menschen, door eene zedelijke verwantschap vereenigd zijn? en wat is dan voor den uit allen zamengestelden staat zoo belangrijk, als de zedelijkheid van allen?

Het is ook, M. H., de overtuiging van deze waarheid, welke eenen bekenden vrijgeest heeft doen erkennen, dat een geheele staat van atheïsten volstrekt onbestaanbaar is. Denkt het begrip der zedelijkheid, dat toch ook zonder het

ge-

geloof aan God niet beſtaan kan, eens geheel weg uit de maatſchappij, en met hetzelve dat der goede trouw, der onderſteuning van elkander, der onderlinge liefde, in één woord van alle zedelijke neigingen en gevoelens; en gij bevindt u in eene verwarring en verbijstering, waaruit geene maatſchappelijke orde bij mogelijkheid te ſcheppen is.

Het denkbeeld van eenen ſtaat vooronderſtelt dus reeds van zelf eene zekere mate van zedelijkheid, althans bij ſommigen; en deszelfs beſtemming is alleen, derzelver zuiverheid en algemeenheid te bevorderen. Hoe meer nu daartoe door de burgers zelven wordt medegewerkt, des te eerder is er hoop, dat dit doel zal worden bereikt, en dat het wezenlijk geluk van den ſtaat daardoor zal bevestigd worden.

Ik zoude het, M. H., bij dit algemeen overzigt der vraag, en de toepaſſing derzelve op ons voorafgaand betoog, kunnen laten berusten, wanneer wij ons in den tegenwoordigen toeſtand der dingen vleijen mogten, reeds digt bij dit doel te zijn genaderd. Maar, langzaam is de tred der algemeene beſchaving, en verre is nog het einde van haren loop. Staat mij dan toe, nog eenige oogenblikken te bezigen, om proefswijze uwe aandacht te bepalen tot eenige bijzonderheden, welke ons van de voorgeſtelde waarheid nog levendiger kunnen overtuigen. De dagelijkſche ondervinding zal u in ſtaat ſtellen, derzelver juistheid te beöordeelen.

Van welk een belang is niet de zedelijkheid der burgers voor den ſtaat, op zichzelven beſchouwd! — De verpligting der burgers, om het vaderland bij te ſtaan met hunnen moed, en met hun vermogen, wanneer dit van hen naar eene gelijkmatige verdeeling wordt gevergd, ſtaat bij ons allen vast bepaald. Maar wat, indien, bij de uiterſte behoefte aan armen en aan geld, om het land te redden, zulk eene verdeeling, zulk een dwang door de omſtandigheden onmogelijk worden gemaakt, of ongeraden zijn? als geene bevelen, maar alleen de noodkreet der goe-

de zaak zich doet hooren? als de vorst zelf zich alleen op de goede gezindheid zijner burgeren kan en moet verlaten, en hunne welwillendheid inroepen? Zal die verpligting dan minder geldig wezen? Uw voorbeeld, mijne medeburgers, heeft het tegendeel getoond. Maar wat *ware* er van geworden, zoo uw zedelijk gevoel u niet tot derzelver vervulling had aangespoord? Wat *zou* er nóg van worden, bij eene wisseling van den voorspoed onzer zaak, nu de stem van onzen vorst zich, in zoo vele opzigten, slechts vermanende en uitnoodigende doet hooren, waar reeds de blik alleen des door ons verlooghenden dwingelands zou gedwongen hebben? Wat *zal* er eindelijk van worden, als nu ergens nog de zedelijkheid wordt versmaad, en men zich achter het eigenbelang, of achter de naauwkeurige vervulling enkel van hetgeen geëischt wordt, blijft verschuilen?

Maar bepalen wij ons tot hetgeen waarlijk van ons geëischt wordt. Hoe oneindige malen is de staat niet genoodzaakt, zich wegens de voldoening daarvan alleen aan onze zedelijkheid te wenden! Hoe dikwijls is niet het oordeel, waardoor hij over onze regten en verpligtingen beslist, alleen op derzelver vooronderstelling gegrond! Ik heb slechts een kort, maar veel omvattend woord te noemen, om u daarvan het besef te verlevendigen. Ik noem *den eed*, en heb het belang der zedelijkheid voor den staat voldongen. Gij, overheden, regters, ambtenaren van allen rang, die den eed van getrouwheid aan den staat hebt afgelegd! Gij, getuigen, die op den eed, van de waarheid te zullen zeggen, voor het geregt wordt toegelaten, om over het regt, de schuld, ja over het leven uwer medemenschen te beslissen! Gij, burgers, kooplieden, allen, die op den eed, van 's lands regten niet te zullen verkorten, noch te gedoogen, dat zulks door de uwen geschiede, u van een burgerlijk beroep verzekert; die op den eed der waarheid, ja op uw woord alleen geloofd wordt, ter bepaling van de hoegrootheid der regten, welke gij den lande zijt verschuldigd; die op uw' eigen eed zelfs

van

van de tegen u ingebragte vorderingen wordt ontſlagen! Groot en gewigtig is de ſtap, welken de ſtaat met u waagt. — Nu eens door het volkomen gebrek aan andere middelen van zekerheid daartoe geleid, dan weder alleen om uzelfs wille daartoe gebragt, wanneer het belang van uwen handel een vrijdom vraagt van belemmerende formaliteiten, en vordert, dat men aan deszelfs beminnelijke voedſter, de goede trouw, alles overlate, zoo ſtelt de ſtaat al zijn vermogen in uwe eigene welwillendheid. Maar waarop rekent hij dan; waarop vestigt hij zijn vertrouwen? Waarop anders, dan op het geloof, dat gij den God uwes heils niet zult aanroepen, zonder de levendigſte overtuiging van deszelfs alomtegenwoordigheid; dat gij bezield zijt met het zuiverſte beſef der verpligting, om, onder alle omſtandigheden, zijne geboden, en, onder derzelver goedkeuring, die van den ſtaat, naauwkeurig te onderhouden; dat gij uwe zaligheid te lief hebt, dan dat gij voor den kostelijkſten rijkdom zoudt willen te kort doen aan de waarheid, welker ontreiniging eene ſchennis is van het afbeeldſel van God? En, als gij nu uwen eed ligtvaardig ſchenden zoudt, als uw mond de logen zoude ſpreken, als gij uwe dienaren en vertegenwoordigers zoudt bezigen om dezelve te doen zegevieren over het belang van den ſtaat, ô! gevoelt dan het gewigt van de afbreuk, welke gij hem doen zoudt, en hoe uwe laagheid, uwe ondankbaarheid, uw voorbeeld eenen afgrond zoude openen voor de zekerheid van den ſtaat, die door geenen dwang, noch door de opofferingen der edelſten, kan herſteld of geſloten worden.

En waant ergens de vermetelheid zich daarmede te verſchoonen, dat het de zaak is van den ſtaat, om den ongehoorzamen burger te achterhalen? Waant gij, ô burger! dat de zaak van den ſtaat niet de uwe is, maar dat gij aan hem, als aan eenen vijand, alles moogt onttrekken, wat gij kunt? Zekerlijk is met u dan weinig over het ſtaatsbelang te ſpreken. — Maar, gij acht deszelfs bevordering in de handen van den ſtaat te zijn? Gij eischt van denzelven,

dat hij alle vergrijpingen voorkome of betengele? Daar vordert gij eene u bekende onmogelijkheid. Doch het zij zoo! Laat geene misdaad, hoe gering ook, ongeſtraft blijven; laat het oog des regents door alle nevelen heen kunnen dringen, welke uwe eigene uitvindingen te zamen voegen; laat hem dan iederen voetſtap, welken gij doet, bewaken en beſpieden, — dan klaagt gij over dwingelandij, over geheim verraad, over volkomene miskenning van den aard uwer handelingen! Gij wilt, dat de ſtaat u vertrouwe; en gij wilt dat vertrouwen niet verdienen. Maar daarenboven, wat wint de zekerheid van den ſtaat er bij, dat de onregtvaardige tot de vervulling van zijnen pligt met geweld worde gedwongen? Het ongelijk der regtsweigering zelve kan niet herſteld worden. Wat wint zij er dan bij, dat de misdadige worde achterhaald en geſtraft? De ſtraf houdt geene herſtelling in: wat geſchied is, blijft geſchied; de brand moge gebluscht worden, hij heeft gebrand; de vermoorden herleven niet. Laat de ſtaat dan zorgen, zoo veel mogelijk zij; het belang bij eene vrijwillige vervulling aller burgerpligten, bij eene vrijwillige nalating van allen misdrijf, ſtaat vast tegen alle bedenkingen, als de onbewegelijke rots in den oceaan, tegen welke het golfgeklots zichzelf vernietigt.

Zijn, M. H., zoo losgeteekende voorbeelden, welke het wezen van den ſtaat dadelijk betreffen, in ſtaat u daarvan te overtuigen, hoe ſtroomt uwe toeſtemming mij dan niet van alle zijden tegen, als wij ons oog vestigen op deszelfs bemoeijingen, om ons in den arbeid onzer beſchaving te onderſteunen! Wij zijn van het belang dier bemoeijingen overtuigd. Maar wat zullen zij uitwerken, wanneer wij dezelve van ons afweren, ons aan dezelve onttrekken, dezelve niet levendig onderſteunen? Wat baten alle de pogingen, om onzen geest te verlichten, als wij door losbandigheid, onmatigheid, brooddronkenheid, alle de draden verſcheuren, langs welke de natuur gewild heeft, dat onze bevatting zoude opklimmen; als wij onze zinnen bedwelmen, onze aanſchouwing verwarren, alle krach-

krachten van den geest uitputten en verdooven? Wat baten alle scholen, alle maatschappijen, alle stichtingen der wereld, als wij, met eene bevooroordeelde eigenzinnigheid, ons aankanten tegen alle verbeteringen, al het onbekende en nieuwe als verkeerde uitvindingen bespotten, en ons en onze kinderen aan derzelver invloed moedwillig onttrekken? Wat baten alle zorgen voor onze welvaart, wanneer wij niet dankbaar dezelve tot alle hare doeleinden gebruiken? wanneer wij de stem niet hooren willen, die ons toeroept, om van onzen overvloed iets af te zonderen voor die gestichten, geheel aan de weldadigheid toegewijd, of van haar afhankelijk, in welke de oude en magtelooze stok gevoed, of de onschuldige jeugd, als de hoop des vaderlands, gekweekt moet worden? Wat, als wij den behoeftige, die met een weinig onderstand tot eenen nuttigen arbeid kon geleid worden, wrevelig van ons stooten, en hulpeloos overgeven aan het schandjuk der zielbedervende bedelarij? Wat, als wij, den rijkdom van den geest verachtende, en de bestemming van onze uiterlijke welvaart miskennende, al ons genot bepalen tot het leven des ligchaams, en met alle de schatten der aarde de naaktheid van onzen geest niet kunnen bedekken?

ó, Mijne hoorders! zou iemand onzer aldus de vrucht kunnen versmaden en wegwerpen, voor welke de breedgekroonde boom van den staat met zoo veel zorg wordt aangekweekt? Zou iemand onzer hem willen zien wegkwijnen en sterven? Verre is van mij deze gedachte. Maar laat dan de invloed, welken onze zedelijkheid hebben moet op het lot van den staat, steeds levendig voor onze oogen zijn. Zekerlijk heeft de deugd hare eigene waarde, en behoeft geenen vreemden tool tot hare aanprijzing. Maar de staat is de proefschool onzer deugd; het staatsbelang is dat der zedelijkheid. Laten wij dan vooral, uit deze vergadering tot onze haardsteden wederkeerende, in de harten van alle onze medeburgers diep doen doordringen die treffende en alles omvattende waarheid, welke gij thans, meer welwillend dan waardiglijk,

hoordet verkondigen. Onze herboren ſtaat is nog ſlechts eene teedere plant, welke, bij alle de zorgen van den werkzamen hovenier, ook nog alle de zegeningen van lucht en weder van buiten noodig heeft, om gelukkig op te ſchieten en te bloeijen. Wee dan de vermetele hand, die haar mogt ſchenden willen! — wat zeg ik? onzalig ook, die niet toe mogt ſnellen, om haar te beſchermen, te koesteren, te voeden! Mogen ook wetten en inrigtingen en regtsoefening, uit den aard der omſtandigheden, nog verre zijn van hare rijpheid en eenparigheid; moge de vorst onzer liefde zich tot ons wenden met het vertrouwen der liefde, —— laat onze zedelijkheid de plaats van alle wetten bekleeden; laat haar die liefde waardig zijn! Dan mogen wij hopen, het pas herplante ſtruikje, eens, na het eindigen der ſtormen, te zien verheven tot eenen hoogen en ſtatigen boom, wiens breede takken ons met eene lommerrijke ſchaduw omringen, waaronder wij ons veilig zullen vereenigen; dan vindt eenmaal ons kil gebeente eene ſtille rustplaats aan zijnen voet, en de zegen onzer kinderen zal dáár over onze grafterp ruiſchen, als zij den feestdag vieren onzer onafhankelijkheid!

OVER HET SLAAPWANDELEN EN HET DIERLIJK MAGNETISMUS. Door K. SPRENGEL, Hoogleeraar te *Halle*.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 327.)

Somwijlen ontſtaan er ſpanningen der zenuwen en zware aanvallen van verſtijving, wanneer de *magnetiſche* vloeiſtoffe, met al te groot geweld, uit de handen van den Magnetiſeerder uitvloeit, en in het ligchaam van den gemagnetiſeerden overgaat. Vooral wanneer de Magnetiſeerder eenigzins lang met zijne vingeren op de hartkolk vertoeft, terwijl hij zijne andere hand tegen den rug houdt, wordt deze kracht zoodanig in het ligchaam opgehoopt, dat er uitbarſtingen of ontladingen ontſtaan. Deze aanvallen gaan met be-

benaauwdheid en hevige toevallen gepaard; terwijl dezelve ophouden, zoodra de Magnetiſeerder het ligchaam, in eene tegenovergeſtelde rigting, van de uiteinden der zenuwen naar derzelver oorſprong, de herſenen, ſtrijkt. Door deze ſterke ſchuddingen worden de ſlaapwandelaars dikwijls onverhoeds en met benaauwdheid wakker, doch komen terſtond wederom tot bedaren, en ſlapen op nieuw weder in, indien de gewone *manipulatien*, met groote ſtreken, in het werk worden geſteld, of de Magnetiſeerder de handpalmen tegen de hartkolk doet naderen.

Deze krampachtige of *cataleptiſche* ſchuddingen of verſtijvingen worden *criſen* genoemd, dewijl men doorgaans waarneemt, dat ziekten door dezelve genezen worden, terwijl zich daarbij ſomwijlen eene heilzame koorts voegt. Men heeft de voorſtanders dezer geneeswijze het verwijt gedaan, dat zij door dezelve de verſchrikkelijkſte ſtuipachtige bewegingen veroorzaken. Maar de geneigdheid tot dezelve is reeds bij de meeste zoodanige menſchen aanwezig, en wordt door deze *manipulatien* alleen vermeerderd en zoodanig gewijzigd, dat, door eene meer evenredige en ſterkere werking, de krachten herſteld kunnen worden. Wij zien, dat de Natuur zelve, op deze wijze, dikwijls zeer vele langdurige ongeſteldheden geneest, waarbij de krachten zeer hevig, door koorts en ſpanningen der zenuwen, terugwerken; waarvan dan het gevolg is, dat de ziekte een einde neemt.

Vooral bewijzen de ſtandvastige tegenovergeſtelde uitwerkingen der tegenſtrijkingen de waarheid van het Dierlijk *Magnetismus* en de opregtheid der waarnemeren. Bijaldien men toch hier het werktuigelijke der beſtrijkingen, of de verbeelding in aanmerking zoude willen nemen, zoude geen van beiden, juist door tegenovergeſtelde ſtrijkingen, tegenovergeſtelde uitwerkingen te voorſchijn brengen. Eene oogenblikkelijke bleekheid, koude en ſpanningen der zenuwen, immers, kunnen nimmer door eene dergelijke wrijving, indien dezelve alleen door tegenſtrijkingen ondernomen wordt, te weeg worden gebragt.

De

De natuurlijke slaapwandelaars voorzeggen ook zodanige *crisen* en bepalen derzelver einde, als ook hoe dikwijls dezelve nog zullen terugkomen. Een mijner aanverwanten, een jongeling, die nooit gemagnetiseerd was geworden, voorzeide met de meeste juistheid, in de *crisis*, hoe dikwijls hij nog wederom in dezelve zoude komen, gaf ook de geneesmiddelen op, welke hem dienstig waren, en bepaalde, wanneer zijne ziekte eindigen zou.

Bovendien hebben hierin nog vele verwonderlijke verschijnselen plaats, welke het tevens hoogst waarschijnlijk maken, dat er eene naauwe verwantschap tusschen dezelve, het *Galvanismus* en de *Electriciteit* plaats heeft. Het water, vooreerst, hetwelk, voor de twee laatsten, tot een spoedigen en gemakkelijken geleider dient, kan door den Magnetiseerder, en den slaapwandelaar zelven, zoodanig worden verzadigd, dat een ieder deszelfs veranderden smaak kan proeven. Ook de slaapwandelaar onderscheidt dien smaak, welke walgelijk is. De *magnetische* werking wordt tevens daardoor vermeerderd; wanneer, namelijk, de gene, die de bewerking ondergaat, te gelijker tijd het, door den Magnetiseerder, verzadigd water drinkt.

Bijaldien de Magnetiseerder en de gene, die de bewerking ondergaat, vrijgesteld zijn door eenig *niet geleidend* ligchaam, als pik, wordt de werking daardoor vermeerderd. Insgelijks zijn zijde en zegellak *vrijstellende;* zoodat, indien de Magnetiseerder zijden handschoenen aan heeft, hij geene uitwerkingen kan te weeg brengen. Behalve het water, zijn hout, linnen, wol, alle metalen, en voornamelijk de zenuwen, geleiders der *magnetische* vloeistoffe. Het koper verwekt hevige aandoeningen, gelijk GMELIN reeds heeft opgemerkt, terwijl daarentegen goud en zilver weinig uitwerking veroorzaken. De kunstige magneet verwekt zeer sterke schuddingen, volgens de waarnemingen van WIENHOLT en FREVIRANUS, als ook het zink. Doch het sterkst van allen werken twee verschillende metalen, als koper en zink, dewijl deze eene *Galvanische* keten daarstel-

ſtellen. Of de waarneming van FR. HUFELAND met de waarheid overeenkomt, dat de noordpool van den magneet op eene gelijke wijze werkt, als de *negative* pool van de *Voltaſche* kolom, en de zuidpool van genen, als de *poſitive* van deze, is iets, waaromtrent ik twijfel. Sommigen zijn, in den *magnetiſchen* ſlaap, zeer begeerig naar zwavel, en grijpen dezelve hevig aan; terwijl de adem van den Magnetiſeerder hun zelfs naar zwavel of *phosphorus* ſchijnt te ruiken. Glas brengt ſchuddingen te weeg; doch wanneer hetzelve met *magnetiſche* ſtoffe opgevuld is, ſtrekt hetzelve tot een' gemakkelijken geleider van dezelve; zoodat een ſtuk glas, in zijde gewonden, en daardoor vrijgeſteld, gebruikt kan worden, nadat het hier weder uit is genomen, om, in afwezigheid van den Magnetiſeerder, den ſlaap te weeg te brengen. Zelfs liet WIENHOLT zijnen lijder *zwaarſpaat*, dat hij, door het omwinden met zijde, had vrijgeſteld gehad, om den hals hangen, wanneer hij denzelven wilde doen ſlapen.

Ziet daar de voornaamſte verſchijnſelen van die verwonderlijke geſteldheid des ligchaams, welke ik niet weet, of alleen bijzonder, of wel ziekelijk moet geächt worden. Uit dezelve blijkt reeds terſtond de groote overeenkomst met de *Galvaniſche* en *electrieke* verſchijnſelen. Dat de ſlaapwandelaars eene onaangename gewaarwording van de meeste metalen ondervinden; dat zij door ongelijkſoortige metalen het meest geſchokt worden; dat het zegellak en glas zulke uitwerkingen te weeg brengen; dat door het *Galvanismus* zelfs ſchuddingen kunnen worden veroorzaakt, welke aan het *magnetiſch Somnambulismus* eigen zijn; dat het *Magnetismus* beſtendig de ſtrekking der zenuwen volgt, welke ook de voornaamſte geleiders van het *Galvanismus* en der *Electriciteit* zijn: dit alles bewijst, dat wij, in dezen, met eene zekere wijziging der *Galvaniſche* kracht te doen hebben.

Verder blijkt uit het bijgebragte, dat die zelfde onweegbare ſtoffe, welke de *Galvaniſche* uitwerkingen veroorzaakt,

zaakt, bij hen, die voor derzelver werking vatbaar zijn, in ſommige deelen opgehoopt, en in anderen verminderd is. De meesten, die hiertoe behooren, zijn ziekelijken, of jongelingen, die door een' ſnellen wasdom des ligchaams rank en teeder zijn, of menſchen, welke onderhevig zijn aan gebreken der zenuwen. Door de gezegde *manipulatien* wordt de onweegbare ſtoffe gelijkelijk door het ligchaam verſpreid, zoodat, hetgeen anders in één middelpunt der gevoeligheid was opgehoopt, nu door het geheele ligchaam verdeeld wordt. Bijaldien dezelve, door eene aanhoudende opzetting der vingeren op eenig deel, aldaar wordt opgehoopt, ontſtaan er toevallen en benaauwdheden, welke zich, onder den vorm van krampachtige ſchuddingen, ontladen. Ook de wijze, waarop men, met de ſpitſen der vingeren, de ſtoffe in het ligchaam overbrengt en rigt, komt overeen met de kunstgrepen, die bij de *Electriciteit* gebruikelijk zijn: door ſpitſe ligchamen toch wordt de *electrieke* vloeiſtoffe aangevoerd en bepaald. Door de handpalmen en de platte oppervlakte der duimen wordt de overvloed der aanwezige *magnetiſche* ſtoffe aan den gemagnetiſeerden onttrokken en de aandoeningen geſtild. Vanhier wordt ook het gevoel van den lijder op dezelfde wijze aangedaan, als bij de *Electriciteit* plaats heeft. De ſpitſen der vingeren *poſitief* werkende, brengen warmte en branding, en het gevoel van uitſpringende vonken uit de oogen, te weeg, als ook opwelling, met teekenen van vermeerderde levenskracht; terwijl de oplegging der handpalmen, in tegendeel, een gevoel van koude, bleekheid en bedaring der aandoeningen uitwerkt. Zoo lang de gewone loop der vloeiſtoffe, van het middelpunt naar den omtrek, bij de *manipulatien* gevolgd wordt, worden aangename gewaarwordingen veroorzaakt; terwijl de tegenſtrijkingen, daar zij eene tegenovergeſtelde uitwerking hebben, onaangenaam zijn, en een voor den lijder onbehagelijk gevoel te weeg brengen.

De ſtoffe, welke zich onder de *electrieke* en *Galvaniſche* verſchijnſelen voordoet, maakt eenen dampkring; zoodat dezelve, ook op een' afſtand, kan werken. Dat ook de

zenuwen een' dergelijken gevoeligen dampkring bezitten, mogen wij met REIL en VAN HUMBOLDT vaststellen. Wat verhindert ons dan, om den dampkring aan te nemen, welken de slaapwandelaar van FISCHER, onder de gedaante van eenen nevel, scheen te zien, waardoor hij zelf en zijn Magnetiseerder omgeven waren? Er is geen twijfel, of deze stoffe vloeit uit het ligchaam des eenen, en gaat in dat des anderen over; en, dewijl dezelve de levenskracht met zich voert, is het niet te verwonderen, dat de Magnetiseerder daardoor verzwakt wordt. De dampkring van andere menschen, welke insgelijks eenen grooten overvloed dezer stoffe bezitten, drijft den dampkring van den slaapwandelaar terug, even gelijk twee *positive electrieke* ligchamen elkander afstooten; doch bijaldien iemand, die eene geringere hoeveelheid dezer stoffe bezit, den slaapwandelenden zieke nadert, ontstaat er eene gemeenschap en een invloed, welke dezen aangenaam zijn (*). Hoezeer nu dit alles zeer waarschijnlijk is, wordt evenwel, op deze wijze, nog geenszins verklaard, hoe de aandoeningen van afwezige personen door den slaapwandelaar kunnen worden gevoeld.

Er is nu nog overig, dat wij trachten dat gewigtig verschijnsel te verklaren, hetwelk bestaat in die verbazende en schier ongeloofelijke verandering der zintuigen, waardoor het gebeurt, dat, terwijl de uitwendige zintuigen slapen, het *organisch* algemeen-gevoel ontwaakt, hetwelk de verrigtingen der zintuigen vervangt, zoodat de slaapwandelaars inderdaad niet met de ooren hooren, noch met de oogen zien, (als zijnde deze gesloten, terwijl tevens de *pupil* onbewegelijk is) maar, desniettegenstaande, die dingen gewaarworden, welke anders onder de uitwendige zintuigen vallen. Beschaafdere lieden verklaren in dien toestand, dat

(*) Men houde, bij deze verklaring, in het oog, hetgeen hier boven, bl. 325, in de noot, aangemerkt is.

DE VERTALER.

dat zij inderdaad, doch geenszins op dezelfde wijze, hooren en zien, als in den wakenden ſtaat; maar dat zij het zintuig, hetwelk zij nu gebruiken, door woorden niet kunnen uitdrukken.

Door welk werktuig worden dan de indrukken der uitwendige voorwerpen aan het algemeen-gevoel medegedeeld? Hieromtrent durf ik geene uitſpraak doen; terwijl ik berust in de getuigenisſen dier geloofwaardige mannen, welke vaſtſtellen, dat zoodanige menſchen door de omſtreek der maag, *præcordia*, zien. Anderen, evenwel, als WIENHOLT, insgelijks een getrouw waarnemer, verzekeren, dat ſomwijlen de zigtbare voorwerpen door de oogen tot de ziel kunnen komen, offchoon dezelve geſloten zijn. Het meisje van WIENHOLT, III B. 3 th. f. 209—13, las, terwijl men haar het boek voor de geſlotene oogen hield, doch ſchreef, het papier op de knie houdende, zeggende, dat zij niet zoo zeer het gezigt tot het ſchrijven als tot het lezen noodig had.

Het *organisch* gevoel nu, hetwelk deszelfs zitplaats in de zenuwknoopen heeft, is in dezen toeſtand zoodanig verhoogd, dat het zelfs de verrigtingen der herſenen vervangt, zoodat het *inſtinct* en de kennis aangaande de eigene ligchaamsgeſteldheid, welke in den wakenden ſtaat ontbreekt, nu ontwaakt, en, als 't ware, onfeilbare uitſpraken omtrent dezelve doet. Dat het *organisch* gevoel en werkvermogen der zenuwknoopen hier vooral verhoogd is, blijkt ook daaruit, dat gewoonlijk aandoeningen der buikszenuwvlechten en van den halve-maanswijzen zenuwknoop dezen ſtaat voorafgaan. Ik ben derhalve van oordeel, dat er een ander middelpunt des gevoeligen levens, dan in den wakenden toeſtand, wordt voortgebragt. Door de afleiding der levenskracht van de herſenen, door middel der *manipulatien*, wordt het *organisch* gevoel in de buikszenuwknoopen opgehoopt of verſterkt, terwijl met de herſenen tevens de uitwendige zintuigen in eenen ſlapenden toeſtand geraken. Dit *organisch* gevoel wordt in de zenuwknoopen zoo ſterk opgewekt, dat, even gelijk de lagere dierſoorten geene uit-

wen-

wendige zintuigen behoeven om te zien, te hooren of te rieken, ook de ſlaapwandelaren het zintuig des gezigts kunnen ontberen, daar de inwendige gewaarwordingen hiertoe insgelijks bij hen voldoende ſchijnen te zijn (*).

WIENHOLT, welken ik eershalve noem, heeft getracht, deze verſchijnſelen van het *Somnambulismus* uit de *Harmonia Praestabilita* van LEIBNITZ te verklaren; doch hij ſchijnt de meening van dezen grooten wijsgeer kwalijk te hebben begrepen, naardemaal deze ſtelde, dat de gewaarwordingen in de ziel zich in eene vaste orde, en wel gelijktijdig met de aandoeningen der zenuwen, opvolgden; maar nergens heeft hij gezegd, dat zoodanige gewaarwordingen zonder indrukken der zenuwen, op zichzelve, ontſtaan kunnen. In zoo verre ſtem ik nogtans met WIENHOLT overeen, dat door deze verſchijnſelen de hoop der onſterfelijkheid gevoed en verſterkt wordt; daar er geen twijfel overig blijft, of wij kunnen gevoelen en gewaarwordingen verkrijgen zonder eenige tuſſchenkomst der uitwendige zintuigen.

Daar er evenwel ook thans nog zeer veel duisters en twijfelachtigs in dit ſtuk overblijft, zal het dienſtig zijn, dat men

(*) Indien wij eenen gevoeligen zenuw-dampkring kunnen aannemen, die zich buiten het ligchaam uitſtrekt, (welke ook volgens de getuigenis der ſlaapwandelaarſter, die ik behandelde, door haar werd waargenomen) wordt het hoogst waarſchijnlijk, dat deze het middel of *vehiculum* is, waardoor de menſch in den toeſtand van ſlaapwandeling, en, bij gebrek of onderdrukking der gewone zintuigen, met de buitenwereld in verbinding treden kan; waardoor hij de indrukken der uitwendige voorwerpen ontvangt, en door welken derzelver gewaarwordingen, door middel van het verhoogd algemeen-gevoel, aan de ziel worden overgebragt. Bij ſommige lagere dierſoorten, welke geene zintuigen bezitten, en nogtans de indrukken der voorwerpen, die hen omringen of naderen, naauwkeurig ondervinden, ſchijnen de gewaarwordingen daarvan niet anders dan op deze wijze in hun algemeen-gevoel te kunnen worden opgenomen. DE VERTALER.

men vooral den aard der zenuwknoopen verder naſpore, en onderzoeke, in hoe verre zij ſomwijlen *volkomene geleiders*, ſomwijlen *halve geleiders*, en dan wederom *vrijſtellers* van deze onweegbare levensſtoffe zijn. In den natuurlijken ſtaat zijn zij *vrijſtellende*; zij worden *halve geleiders* in den ſtaat, die tot het *Somnambulismus* nadert, doch zijn *geleidende* in de volkomene ſlaapwandeling. Door middel van deze zenuwknoopen, wordt het *organisch* gevoel door het geheele ligchaam zoo verſpreid, dat de mensch op het duidelijkst gewaarwordingen van alle uitwendige voorwerpen, in derzelver verhouding tot dit levensbeginſel, verkrijgen kan. — Ik zie niet in, waarom GMELIN voor het grootst verſchil tusſchen de *Electriciteit* en de kracht, die hier werkzaam is, houdt, dat de laatſte nimmer in gezonde, maar ſteeds in ziekelijke perſonen wordt opgehoopt. Bijaldien het *Galvanismus* eene wijziging is der *Electriciteit*, vooral opgewekt in dierlijke ligchamen, zal dezelve zich natuurlijk anders verhouden in dieren dan in een *electriek* werktuig, offchoon dezelve beſtendig aan dezelfde algemeene wetten gehoorzaamt. En gelijk de Trilrog, *Raja Torpedo*, en de Beefaal, *Gymnotus Electricus*, naar willekeur de *Galvaniſche* kracht kunnen ontladen, zoo is het ook geenszins onwaarſchijnlijk, dat de mensch dezelfde kracht, waarvan hij overvloed bezit, door eene vaste en voortgezette wilsbepaling, op anderen kan rigten; weshalve de voorſtanders dezer leere niet moeten beſpot worden, wanneer zij vaſtſtellen, dat eene vaste en ſtandvastige bepaling van den wil tot het voortbrengen der *magnetiſche* uitwerkingen noodzakelijk zij.

VERSLAG WEGENS HET NOG ZEER SCHAARS BEKENDE KONINGRIJK NEPAUL.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 185.)

Voornamelijk beſtaan de inwoners uit de twee hoogere klaſſen van *Hindus* en een' ſtam, *Newars* geheeten, waarſchijn-

ſchijnlijk van eene *Tartaarſche* of *Chineſche* herkomst. De Eerstgemelden dezer ingezetenen (die het leger van den Staat uitmaken, en alle posten van aangelegenheid bekleeden, zoo in het burgerlijke als in het krijgswezen) vindt men allerwegen door het land verſpreid. De *Newars* treft men meestal bepaaldelijk aan in de vallei van het eigenlijke *Nepaul*. De *Dhenwars* en *Mhanjes* zijn de boeren en viſſchers in den westelijkſten oord. De *Bhootias* beſlaan (over 't algemeen geſproken) zulke gedeelten van de *Kucha*, als begrepen zijn in het *Nepaulſche* grondgebied. De *Bhanras* maken eene ſoort van Separatisten uit van de *Bhootias*. Men rekent derzelver getal op omtrent 5000. Zij ſcheren hunne hoofden gelijk de *Bhootias*, en nemen vele van de godsdienſtige gebruiken zoo wel, als burgerlijke gewoonten dezer Afgodendienaars waar, in eene taal, welke zij gezegd worden in hunne H. Schriften te bewaren. Oostwaarts worden eenige gedeelten van *Nepaul* bewoond door Stammen, van welke men weinig meer dan den blooten naam weet. De *Newars* zijn verdeeld in verſcheidene Kasten, welker meesten den oorſprong ſchijnen te ontleenen van de oudere *Hindus*, naar eene overoude rangſchikking, bij welke de handel en het bedrijf wordt in acht genomen. De geheele bevolking wordt op omtrent een half millioen geſchat.

Naardemaal *Nepaul* ſinds vele eeuwen beheerscht is door *Rajepoot*-Prinſen, en daar de verſcheidene klaſſen van *Hindus*, door alle tijdperken heen, blijken een groot gedeelte der bevolking te hebben uitgemaakt, hebt men natuurlijk over, om eene algemeene gelijkvormigheid te vinden in de zeden en gewoonten van dit gedeelte der inwoneren en de ſoortgelijke Sekten in de naast bijgelegene landen. De onderſcheidingen, echter, welke hen van elkander afzonderen, of in het ſtuk van zeden, gewoonten en kleeding, zijn zoo zwak, dat men ze naauwelijks kan opmerken, en oneindig veel geringer, dan men zou hebben mogen verwachten, wanneer men in overweging neemt, dat *Nepaul* het éénig *Hindu*-land is, 't welk nooit ſtoornis leed door eenige magt der *Muzelmannen*.

Tusschen de *Newars*, 't is waar, en de *Hindu*-inwoners van *Nepaul* doen zich zeer wezenlijke verschеidenheden op; alle ten overvloede uitwijzende, dat zij een op zichzelve staand ras van menschen zijn, wier herkomst niet afgeleid kan worden van eene der naast rondom liggende natiën. Zij maken een vreedzaam, vlijtig en zelfs vernuftig volk uit, zeer vast gehecht aan de bijgeloovige begrippen, door hen omhelsd, en redelijk wel bevredigd met het dragen der ketenen van hunne *Ghoorkhali* - overwinnaren; schoon dezen de inschikkelijkheid niet betoonen, welke vroegere overwinnaars hun bewezen, die, onder meer andere toegevendheden omtrent de gebruiken der *Newars*, geene zwarigheid maakten om buffel - vleesch te eten.

De *Purbutties*, of *Hindu* - bergbewoners, spreken zeer laag van den moed en de dapperheid der *Newars:* zeldzaam worden zij in de legers des Rijks gebruikt. Hunne bezigheden zijn landbouw, kunsten en handwerken. De wijze, waarop zij het land bouwen, toont, dat zij in staat zijn om zwaren arbeid uit te harden; de lasten, welke zij dragen, wijzen uit, dat zij groote ligchaamssterkte bezitten; terwijl vele hunner handwerk - voortbrengselen tot overtuigelijke blijken strekken van hunne bedrevenheid in nuttige kunsten. Over 't algemeen zijn zij van middelbare grootte, hebben eene breede borst en schouders, sterke leden, ronde, eenigzins platachtige aangezigten, kleine oogen, platte, eenigermate breede neuzen, voorts een open en niet onbevallig uitzigt. Vele der vrouwen te *Bhatgong* hebben eene gezonde kleur op de wangen; voor het overige gelijken zij zeer op de mannen: de kleur der beide sekse valt tusschen het vale en koperkleurige. — Het is eene meldenswaardige zeldzaamheid, dat de *Newar* - vrouwen (even als die onder de *Nairs*) zoo vele mannen mogen hebben als zij verkiezen, vrijheid bezittende om steeds van hen te scheiden om de geringste oorzake.

De Volksgodsdienst van *Nepaul* verschilt niets van het *Hinduism*, in *Bengalen* heerschende, uitgenomen voor zoo verre als de afzondering huns lands moge gestrekt hebben

ben om dezen in een' ſtaat van grooter zuiverheid te bewaren.

Het Rijksbeſtuur van *Nepaul* is, gelijk dat van alle *Aziatiſche* landen, despotiek. De *Choutra* is de eerſte Staatsdienaar van den *Rajah*, tot wiens maagſchap hij altoos behoort. Hij heeft zeer groote inkomſten, welke hij, behalve zijn jaargeld, van de rijstplantaadjen door geheel het land trekt. Deze plantaadjen moeten ook opbrengen aan de vier *Kajees*, of Schatbewaarders. Op hen volgen de *Sindars*, of Krijgsbevelhebbers, die mede van de rijstlanden trekken; ook worden de *Khurdars*, of Secretarisſen, daaruit betaald. De *Kupperdar* heeft het toevoorzigt op des *Rajahs* juweelen en kleederkamer. Bij dezen, als de voornaamſte Officieren van het *Nepaulſche* Rijksbeſtuur, moet nog gevoegd worden de *Tichſali*, of Opperopzigter van de Munt; de *Dhurma-Udhibihar*, of Opperregter, wiens inkomſten men zegt dat zeer groot zijn. — De wet in *Nepaul*, of althans de volvoering van dezelve, is zoo gebrekkig, dat BEHADUR SHAH gezegd wordt, ten eenigen tijde het plan gehad te hebben, zich bij het *Engelſche* Gouvernement te vervoegen, om een wetboek ten beteren beſture des lands.

De Koophandel van *Nepaul* is bij lange zoo uitgebreid niet, als dezelve, onder behoorlijke ſchikkingen, binnen korten tijd, zou kunnen worden. Eenige van de belemmeringen, die denzelven tegenſtonden, zijn uit den weg geruimd door het verdrag met de *Engelſche Compagnie*, ten jare 1792 geſloten: dan, dezelve kwijnt nog, uit hoofde van verſcheidene onſtaatkundige bepalingen, deels ontſtaande uit jaloezij, deels te zoeken in de onkunde van het *Nepaulſche* Rijksbeſtuur, dan ook voor geen gering gedeelte te wijten aan de monopolien, van welke zekere *Uluts*, of Kooplieden, ſinds lange in 't bezit geweest zijn, en welke zij pogen vast te houden door alle kunſtenarijen en ſtreken. Met één woord, de nadeelen, door dezen aan den koophandel van *Nepaul* toegebragt, is juist van denzelfden aard, als die aan den handel onzer *Engelſche* Vastigheden in het *Oosten*,

door kooplieden van denzelfden ſtempel van ons eigen land, die het voorregt van monopolie verkregen hebben. — Ware het niet uit hoofde van deze ſoort van hindernisſen, dan zou er zich reden opdoen om te gelooven, dat er een uitgebreide handel zou kunnen gedreven worden tusſchen *Thibet* en de Bezittingen der *Engelſche O. I. Maatſchappij* over *Nepaul*, tot groot voordeel van beiden. Uit *Nepaul* worden uitgevoerd olifanten, olifants-tanden, rijst, timmerhout, huiden, gember, *terra japonica*, wasch, honig, razijnen, fruit, peper, ſpecerijen, *ghee*, lamp-olie, en katoen. De belastingen van de Compagnie tot *Bengalen* zijn geregeld door het verdrag, waarvan ik reeds melding maakte. De belastingen op goederen tusſchen *Thibet* en *Nepaul* loopen tot eene ſchrikbarende hoogte. De Compagnie voert te *Nepaul* in, wollen ſtoffen, ruwe zijde, chitſen, gouden en zilveren pasſement, karpetten, mesſen, ſandelhout, aluin, kwikzilver, tin, zink, lood, verfhout, zeep, tabak, enz.

De *Newars*, die bijkans de éénige kunſtenaars in dit land zijn, ſchijnen kennis te hebben aan de meeste handwerken van hunne *Behar*-naburen. Van lakens vervaardigen zij nogtans alleen eene grove ſoort. Zij werken goed in ijzer en koper; zij munten uit in hout te beärbeiden; ſchoon het zeer opmerkelijk is, dat zij nimmer eene zaag gebruiken, en het hout alleen bewerken met disſel en bijl. Zuidwaarts vervoeren zij eenige van hunne koperen vaatwerken, en hunne mesſen zijn geenszins te verſmaden. Zij vergulden zeer goed, en gieten ſchellen van eene kloeke grootte; zij maken papier, en bereiden ſterke wateren en gegist hebbende dranken.

Het zilver, over *Thibet* in *Nepaul* gekomen, moet in de munt gebragt worden, daar het niet vrijſtaat zilver in *Hindustan* te voeren. Ter verruiling voor zilver ontvangt de koopman rupijen, doch met veel verlies voor het munten en van wege het allooi. Goud is doorgaans eene monopolie van het Landbeſtuur geweest, 't welk de handelaars in 't zelve verpligt, hetzelve voor eenen lagen prijs

aan

aan de munt te verkoopen. Men wil, dat het Landbeſtuur zeer rijk is.

Van de ſterkte des Legers dezes Lands weet de Kolonel KIRKPATRICK weinig, ſchoon hij denkt dat dezelve niet veel beteekene. De ongeregelde krijgsbenden zijn gewapend met vuurroers, bogen en pijlen. De geregelde zijn eenigermate gekleed op de wijze van de *Purgunna Sepojers*, voorheen in dienst van de *Engelſche O. I. Compagnie*, met dit onderſcheid, dat de ſoldaten geene gelijke kleeding hebben; dezen treden in 't groen, anderen in 't blaauw ten voorſchijn: zij zijn alle met vuurroers gewapend. De geregelde krijgsmagt beſtaat tegenwoordig uit tusſchen de vijftig en zestig Compagnien, elk van honderd veertig man. Deze geregelde troepen trekken niet op noch dragen hunne wapenen eenigzins beter en geregelder dan het gemeene krijgsvolk, onder den naam van *Sepojers*, in dienst van de *Hindustanner* Mogendheden. Hunne krijgstucht is ook niet ſtrikter: een ſoldaat, die wederzin in den dienst krijgt, heeft volle vrijheid denzelven te verlaten.

Zij zijn echter dapper, en in ſtaat om groote moeijelijkheden uit te harden. De *Nepaulſche* krijgsmagt gaf hiervan een doorſtekend blijk, bij derzelver terugtogt van *Diggercheh*, of *Tesſoo Lomboo*, ten jare 1790, wanneer het leger, beladen met den buit van die vermeesterde ſtad, om verſcheidene redenen, ſchoon de winter reeds vrij verre gevorderd was, verkoos, den weg over *Khartach* en *Huetta* te nemen, in ſtede van den gewonen over *Kooti*, op welken laatstgemelden zij vreesden, het onderzoek van den medegevoerden buit door de daar geplaatſte krijgswachten niet te zullen kunnen ontgaan. De gevaren, aan welke zij zich te dezer gelegenheid blootgeſteld vonden, waren van dien aard, dat men in *Europa* een Oostersch leger niet in ſtaat zou oordeelen, om dezelve uit te harden, of te gemoet te treden, als 't ware, op de grenzen van *Bengalen*. In 't kort, het is eene onbetwistbare daadzaak, dat deze *Nepaulſche* krijgsbenden, bij het overtrekken van de bergketen, welke

zich in eene zuidoostelijke rigting uitſtrekt van de nabuurſchap van *Kooti* tot het land der *Limbooas* en van de *Dewa Durmath*, met de grootſte moeite en het hagchelijkst gevaar, togen langs eenen weg, zoo dik en diep met ſneeuw bedekt, dat de minſte verkeerde ſtap den dood dreigde. Tusſchen de vijf en zes dagen bragten zij in dezen hagchelijken toeſtand door; de nachten moesten zij op de ſneeuw doorbrengen, na dezelve te dien einde plat getreden te hebben, zoo goed zij konden; ſchoon zij ſomtijds dit werk naauwelijks gedaan hadden, of eene nieuwe ſneeuwvlaag dreigde hen te overdekken. Het verlies des legers op dezen hertogt, die begeleid werd door DAMOODUR, PAURDI en BEM SHAH, wordt gezegd meer dan 2000 man bedragen te hebben; van welk aantal eene groote menigte dood vroor. Het hulpmiddel, zoo algemeen en zoo krachtdadig in de noordelijke deelen van *Europa* en *Amerika*, om door het wrijven met ſneeuw de bevrozene leden te herſtellen, was den *Nepauleren* onbekend. Wanneer men naderhand hun zulks vermeldde, beweenden zij bitterlijk hunne onkunde daaraan ten tijde des ongevals, wanneer zij zich dagelijks genoodzaakt vonden, velen hunner togtgenooten in den deerlijkſten toeſtand achter te laten; terwijl anderen zich gelukkig keurden, als zij met verlies van teenen en vingers er afkwamen.

De *Pundits* van *Nepaul* behoeven voor hunne broeders niet te wijken in die takken van wetenſchap, welke in *Hindustan* worden aangekweekt. Starrekunde en hare ſlechte zuster, ſtarrewigchelarij, zijn de meestgeliefde oefeningen. Misſchien is er geene plaats in *Indië*, waar eene opſpeuring van oude en belangrijke *Sanscritſche* handſchriften, in alle vakken van wetenſchap, gelukkiger zou ſlagen, dan in de valei van *Nepaul*, en bijzonder te *Bhatgong*, de *Benares* van het *Ghoorkhali*-grondgebied. De Kolonel KIRKPATRICK brengt, op bekomen narigt, een voorbeeld bij van eene enkele bijzondere boekerij, 15,000 boekdeelen bevattende. De *Nepaul Pundits* maken veel werks van het *Sanscrit*, en wat tot deze taal behoort.

Be-

Behalve de Staten, die hem onmiddellijk toebehooren, is er naauwelijks eene afdeeling in de vermeesterde Landen van den *Ghoorkhali*, waarin die Vorst zich geen grooter of kleiner gedeelte des lands heeft toegeëigend. Eenige dezer landen worden beärbeid door boeren, met welken hij de opbrengst gelijkelijk deelt; andere ſtaan onder het beheer van zijne gelastigden, en worden bewerkt door de nabij woonende landlieden, die verpligt zijn, een zeker aantal dagen des jaars in dezer dienst te beſteden; andere worden verhuurd. Van de eerstgemelden trekt de Vorst bijkans alles, wat hij voor zijne keuken en andere gedeelten van zijn huishouden noodig heeft. *Birtha*-landgoederen (zelden dan aan *Brahminen* uitgegeven) zijn vrij van opbrengſten, zoo verkoopbare als erfelijke; ſchoon zij; in gevolge van eenige misdrijven, voor verbeurdverklaring blootſtaan. Hier ſtaat aan te merken, dat, ſchoon de Souverein, ſtrikt geſproken, geen eisch heeft op de eigenaars dier landen, dan dat hij zijne gebeden uitſtorte, dezen het nogtans geraden vinden, den Vorst met meer zigtbare onderſteuningen te gemoet te komen. Dit is bijzonder noodig bij de troonbeklimming van eenen nieuwen *Rajah*. De *Soona Birtha*-dienst beſtaat in het houden der affchriften, en wordt bij den dood van iederen *Rajah* vernieuwd; een maatregel, zeer geſchikt om Vorstbehagende gevoelens aan te kweeken.

Voorts worden de *Kohyra*- en *Bari*-landen, waaraan waterbronnen en rivieren ontbreken, door de armen beärbeid; zij betalen eene belasting, geëvenredigd aan het getal der ploegen en ſpaden, door hen gebezigd. In de *Kaith*-landen verdeelt de eigenaar gelijkerhand met den bebouwer de opbrengst, die al de last der beärbeiding voor zijne rekening heeft, het zaad om te zaaijen uitgezonderd. Vele der *Kaith*-landen brengen drie oogſten 's jaars voort; een van rijst, een van welt, en een van een uitſtekend gewas, *Tori* geheeten. Het zuikerriet wordt op vele der *Kaith*-landen geteeld. In 't algemeen rekent men, dat deze landen van het zaad twintig- of dertigvoud opbrengen. De ploeg is bij de *Newars* weinig bekend: het is eerst

ſinds zeer onlangs, dat eenigen, die de landen omſtreeks *Thankote* beſlaan, zich hebben laten bewegen om dit werktuig des landbouws te bezigen. Het vooroordeel tegen het gebruik daarvan ſchijnt den oorſprong te ontleenen uit den verregaanden eerbied, welken zij voeden voor den ſtier. Schoon zij ten opzigte van den buffel geene onderſcheiding altoos betoonen, oordeelen zij het eene heiligſchennis, zelfs de beeldtenis van een' ſtier anders dan in eene biddende houding te naderen. Dit gaat zoo verre, dat een kwaadwillige, de akkerwerkzaamheden zijns nabuurs vijlende ſchorten, zeker dit zijn oogmerk zal bereiken, door eene houten of ſteenen afbeelding van eene koe in het midden van diens land te zetten.

De kosten van het onderhoud des krijgswezens worden betaald door een omſlag over de landerijen; ſchoon, in ſommige omſtandigheden. de krijgsman zijne bezolding óf uit de ſchatkist óf in koorn ontvangt.

DE TERUGTOGT DES FRANSCHEN LEGERS VAN MOSCOW.

Een Tegenhanger van *De Verwoesting van Moscow door de Franſchen.*

(Uit het *Engelsch.*)

De vorst begon met eene geſtrengheid, zelfs in Rusland ongewoon. NAPOLEON's ellendige vlugtelingen waren verpligt op de bloote ſneeuw te *bivouakeren*, met geen ander dekſel dan jagtſneeuw, welke tegen hunne ontbloote ligchamen, als ſcherpe ſchichten, werd aangedreven. In deze verſchrikkelijke nachten van meer dan doodelijke koude, poogden zij vuren aan te maken; en rondom de ſmeulende vonken ſchoolden ze zamen, ten einde elkander de warmte mede te deelen, die een ieder nog bezat. Doch deze was zoo gering, dat in weinig uren vele honderden ſtierven; en, wanneer de morgen daagde, beſchouwden hen hunne overgeblevene kameraden in akelige kringen des doods rondom de glimmende asch.

Het was naauwelijks bij het geheugen der oudſte lieden in Rusland, dat de winter zoo vroeg en met zulk eene ijzeren ge-

geſtrengheid was begonnen. Doch het onguurſte weder vond nimmer een volk onvoorbereid, dat van kind af aan was gevormd om deszelfs jaarlijkſche terugkomst te verduren, en nooit onvoorzien was van middelen om alle buitengewoon geweld tegenſtand te bieden. De Keizer, en de patriottiſche geest zijner Edelen, had de Rusſiſche armee overvloediglijk verzorgd met voorraad en winterkleeding; en, ſchoon te velde onder al de ongenade van het jaargetij, gevoelden zij ter naauwernood zijne felle koude.

Niet alzoo het Franſche leger. De lieden, deszelfs legioenen te zamenſtellende, waren meestendeels geboren onder eenen zachteren hemel; hun ligchaamsgeſtel kende geene gewaden, toereikende tegen de aanvallen, welke in kouder oord op hen zouden worden gemaakt; en, daar geene nieuw uitgevonden middelen waren in het werk geſteld om hen tegen zoo onontwijkbare plagen te beſchutten, zoo kon het gevolg niet anders dan noodlottig zijn.

Dag aan dag ſleepten deze ongelukkigen hun jammerlijk beſtaan voort. Alle denkbeeld van krijgstucht lag ter zijde geſchoven: het was niet meer een terugtrekkend leger, maar een hoop uitgehongerden, elk zijn eigen levensbehoud bezoekende, en onbezorgd omtrent alle andere voorwerpen ter wereld. Van tucht of order te ſpreken, ſcheen hun beſpottelijk. Zij verachtten een bevelhebberſchap, zoo onmagtig, dat het ſlechts zijne bevelen kon geven aan hunne wegſtervende rijen. — „Geef ons brood," was gemeenlijk hun antwoord, „en wij zullen u gehoorzamen!" Officier en gemeen te zamen verſmaadden iedere poging der Generaals, om de ondergeſchiktheid en het zigtbaar voorkomen van eene armee te handhaven. Zij verwijderden zich in benden, als wilde beesten huilende naar hunne prooi; en zamenſcholende, of in wanhopige afzonderlijke pogingen, rukten ze iederen hinderpaal neder op hunnen weg, om voedſel en kleeding op te doen. Vriend en vijand werden beſprongen; zelfbehoud was hunne eenige beweegreden, en wanneer zich geen Rusſisch eigendom ter plundering aanbood, vielen zij op hunne eigen wagens, en beroofden ze van derzelver lading. Eene vreesſelijke uitzinnigheid overviel duizenden, en werwaarts zij zich begaven, kenmerkten de gruwelijkſte ſchouwſpelen hunne voetſtappen. Hunne gedaante ſcheen naauwelijks meer menſchelijk; ſommiger aangezigten

wa-

waren ontſteld en misvormd door het verlies van verſcheiden deelen door de bijtende vorst; anderen hadden hunne handen of voeten verloren, ja andere geheele ledematen; doch zelfs deze rampen waren gering, in vergelijking met de opeenſtapeling van ligchaamslijden, (tot hiertoe onbekend in de jaarboeken der wereld) die velen overviel, en kwalen voortbragt, voor welken nog geen naam beſtaat. Het verſchrikkelijkst Golgotha van menſchenoffers, den Molochs van Indiën geſlagt, kon niet méér opgevuld zijn met wrakken der ſterfelijkheid, dan deze weg des doods. Hier ſtierven de menſchen op allerlei verſchrikkelijke wijze, en uitgebreid en hoog waren de ſtapels hunner overblijffelen. Sommigen lagen in benijdenswaardige rust; maar de geſchiedenis zal het afſchuwelijk feit hebben te verhalen van geſchondene ligchamen in grooten getale, verſcheurd door de handen hunner zinnelooze kameraden, die, tot dolheid vervoerd door de prikkels van onbevredigden honger, op de ledematen der dooden aanvielen, en het walgelijk vleesch met de graagte van kannibalen verſlonden!

Zoodanig waren de uitwerkſels bij de hevigſte karakters onder deze ongelukkigen; doch die van bedaarder geaardheid droegen de jammeren des gebreks en der koude met ſtomme wanhoop, tot dat, de zwakheid huns geſtels hun niet toelatende tegen den invloed der vorst te worſtelen, eene akelige en doodelijke ſlaperigheid alle hunne vermogens beving. Duizenden vielen, in dezen ſtaat, in de handen der overwinnaars; zonder ſpraak, van alle gewaarwording beroofd, en bijkans roerloos, hielden ze op te leven, eer ze ophielden adem te halen.

De fiolen der wrake ſchenen alle hare woede uit te ſtorten over het leger van NAPOLEON. Het was een tooneel, dat den ongeloovigſten geest moest doen ſtilſtaan tot nadenken; het was een tooneel, om het verſteendſte hart toe te nijpen door benaauwdheid. Bitter was toen de kelk des jammers, dien de mensch tot op den droesem dronk!

Daar de mensch zichzelven, eigenwillig, in dezen weg der jammeren ſtelde, ſchijnt het ſlechts regtvaardig, dat hij het langst geteisterd werd. De arme dieren, welken het Franſche leger tot zijne togtgenooten bij den inval had gemaakt, leden desgelijks; doch de dood ontſloeg hen ſpoedliger van hunne benaauwdheden. Overal op den terugtogt werd opgemerkt, dat, ſchoon den mensch al de ellenden ten deel vielen, welken de re-

rede, in zulk eenen toeſtand, moest voegen bij die van het ligchaam, nogtans de dieren de noodlottige uitwerkſels van het getijde meer onmiddellijk gevoelden. Elken dag en nacht ſtierven de paarden bij honderden. Deze arme ſchepſels hadden lang zonder voeder geweest, en de vermoeijenis, door hen uitgeſtaan, had ze geheel uitgeput, alvorens zelfs de winter inviel; doch, toen deze den laatſten ſlag voegde bij de ellende der Franſche armee, werd geene zorg gedragen de dieren te ſchoeijen voor derzelver ijstogt, en het gevolg was kwetſingen aan de voeten, welke niets in ſtaat was te genezen, en eene zwakheid der ledematen, welke het dier dermate uitputte, dat het meestal onbruikbaar werd. Om te vergoeden, wat de verzwakte kracht van weinigen niet vermogt, werden velen tot bijſtand aangebragt; zoodat, in ſtede van het gewone ſpan paarden om een zwaar ſtuk geſchut of een' wagen te trekken, twaalf, veertien en dikwijls twintig tot deze taak werden gebruikt. Doch, zelfs met deze vermeerdering, aan eenen rijzenden grond komende, waar de last moest opgevoerd worden, vonden ze daarin eenen onoverkomelijken hinderpaal, en kanonnen en wagens werden achtergelaten. De ruiterij (alles met uitzondering van die der gardes) moest van uur tot uur afzitten, om met hare paarden bij te ſtaan bij deze, veelal ijdele, pogingen om het geſchut en de bagaadje te redden. Somtijds werd, om de paarden te bewaren, de bagaadje achtergelaten, en dikwijls waren beide te zamen verloren, de arme beesten in ééns bezwijkende onder den te zwaren last, en de verlaten wagens, in het gezigt der eigenaars, genomen wordende door de zwervende Kozakken.

Het groote Rusſiſche leger, zijnen marsch langs zijpaden voortzettende, hield zich nevens den terugtrekkenden vijand. De Generaal MILORADOVITCH hield niet op hunnen linkervleugel te drukken, terwijl hij vorderde te gelijk met PLATOFF en zijne zwermen van den *Don*, die, met een heviger vuur dan ooit de noordelijke zon uitſchoot, het corps van BEAUHARNOIS op het lijf zaten. De doortogt van den *Dnieper* tot aan *Dorogobouche* was vroeger bezet door de Rusſen; en eene ſterke magt van hunne groote armee naderde vast, om des vijands bezwaren bij het doortrekken nog ſteeds te vergrooten.

Ieder arm was, in dit ontzaggelijk oogenblik, opgeheven,

om

om het Rijk van deszelfs aanvallers te zuiveren, en eene ſchrikkelijke vergelding op hunnen kop te wentelen. De groote, de bejaarde KOUTOUSOFF rustte dag noch nacht, maar ſtelde zichzelven te aller ure, en aan elke onguurheid van het luchtgeſtel, bloot, om over den voortgang van 's vijands vlugt te waken, bezwaar en vermoeijenis met de jongſten en vlugſten der ſoldaten te deelen. Aan hunnen arbeid en hunnen roem deel nemende, vergat hij de verdienſten van zijn eigen opwekkend voorbeeld, en vorderde, met deze ronde woorden, de dankbaarheid der nakomelingſchap voor de mannen, welken hij tot de overwinning voerde. „ De Kozakken doen wonderen van dapperheid. Zij verſtrooijen niet alleen geheele kolonnen van 's vijands infanterij, maar vallen met onbetwingelden moed op zijne vuurbrakende artillerij; zij verſtrooijen al wat hun tegenſtaat. Inderdaad, dezelfde geest bezielt het ganſche Rusſiſche leger."

Op den zevenden November trok de Generaal PLATOFF, aan het hoofd van zijnen hoop oorlogslieden, ſnellijk langs de regter zijde van den weg, naar *Dorogobouche* leidende. Het voorwerp zijner vervolging was BEAUHARNOIS, en zijne Kozakken in ſtellingen te plaatſen, om de roovende partijen der vlugtelingen te beletten, de dorpen te verwoesten, welke de uiterſte vernielingen van den oorlog tot nog toe ontkomen waren. Afdalende naar den weg, welke van *Dorogobouche* naar *Douchovochina* voert, niet ver van het dorp *Zeſelia*, ontmoette hij eene afdeeling van BEAUHARNOIS. De dappere Chef der Kozakken ſchaarde, op het eigen oogenblik der ontmoeting, zijne makkers in ſlagorde; hetgeen hij met voordeel kon doen, daar de vijand eene zeer open ſtelling had genomen. Hij beval, dat de beide flanken van zijne partij te gelijker tijd zouden worden beſprongen, terwijl hij met een uitgelezen eskadron het centrum wilde doorboren. De Overwinning ſcheen thans zich op zijnen helm geplaatst te hebben. Des vijands linker en regter zijde werd overvleugeld, en het centrum, niet in ſtaat den vereenigden aanval van jagers, artillerij en Kozakken te weêrſtaan, maakte ruimte naar alle kant; ſommigen vlugtten, maar velen vielen, verwende de blanke ſneeuw met ſtroomen menſchenbloed. Op ieder punt geſlagen, ſcheidde deze eenmaal ontzaggelijke diviſie voor het zwaard der overwinnaars vaneen, een gedeelte vlugtende naar

Dou-

Douchovochina, het andere den weg naar *Smolenzk* inſlaande. PLATOFF zond een ſterk corps om de laatſten te vervolgen, terwijl hij zelf de eerſten (aan wier hoofd BEAUHARNOIS was) op de hielen zat met eene magt van troepen, die beſloten hadden derzelver bevelhebber te vatten of te vervolgen tot aan de grenzen van het Rijk.

De dappere ſtoet kwam, des anderen daags, te gelijk met het voorwerp van zijne jagt nabij de hoogten van de *Vope*. De dampkring was donker door eene dik vallende ſneeuw; maar duisternis en licht waren hetzelfde voor de geestdrift der Kozakken; de gloed van hun eigen vuur was toereikend, en het gevecht werd vernieuwd. BEAUHARNOIS bood krachtiger weêrſtand dan bevorens; zijne ſoldaten ontvingen den aanval der Ruſſen met eene woedende tegenweer, en de ſlag duurde eenen korten tijd met eene ſoort van worſtelenden moed. Doch, het was niet de moed van geregelde krijgstucht; de ſtem van het commando werd niet gehoord; alles was het gevolg van afzonderlijk gevoel, het eene oogenblik zijnen vijand neêrſabelende, en het naastvolgende, door zinnelooze wanhoop gejaagd, zichzelven werpende in de ſcherpe wapens der Kozakken.

Meer dan vijftienhonderd vijanden werden afgemaakt gedurende de aanvallen dezer twee dagen, en vijfendertig-honderd gevangen genomen. Onder de laatſten was de Generaal SANSON, vele Chefs van Regimenten, en meer dan honderd Officieren van lageren rang. De buit was twee-en-zestig ſtukken geſchut, verſcheiden ſtandaards, bagaadje, enz. enz.

PLATOFF, bijna geheel de diviſie van BEAUHARNOIS vernield hebbende, zette zijne beweging voort op *Douchovochina*, om derzelver uitroeijing te voleinden, en zond vervolgens acht regimenten Kozakken, om diegene te verſterken, welke reeds naar den kant van *Smolenzk* waren afgevaardigd. Zijne bedoeling was, deze voordeelen te vervolgen, door op den grooten weg voort te rukken tot bij *Selobpneva*, en dan, zwenkende op de hoofden van 's vijands vorderende kolommen, dezelven af te ſnijden en te verdeelen in voor- en achterhoede.

Weinig tijds na deze actie, onderſchepten eenige Ruſſiſche partijgangers eenen Franſchen courier, met brieven van de geſlagen diviſie aan die te *Smolenzk*. Twee zijn hierbij gevoegd van BEAUHARNOIS, en zij zullen geene flaauwe indrukken me-

mededeelen van zijne eigen gedachten omtrent de jammeren der ellendelingen onder zijn bevel.

Brief van den Onderkoning van Italië aan den Prins van Neufchatel; uit het dorp Zefelia, Nov. 7, 1812.

Ik heb de eer uwe Hoogheid te berigten, dat ik mij in beweging ſtelde te vier ure dezen morgen; doch de ſleehtheid der wegen en de geſtrengheid van de vorst wierpen den marsch mijner diviſie zoo vele zwarigheden in den weg, dat alleen onze voorhoede in ſtaat was dezé plaats te zes ure in den avond te bereiken, de achterhoede eene ſtelling nemende omſtreeks twee uren achterwaarts.

Te vijven in den morgen verſcheen de vijand op onzen regter vleugel, vallende te gelijker tijd onze voor- en achterhoede en centrum aan, met artillerij, Kozakken en dragonders. Aan het hoofd vond hij eene opening, van welke hij terſtond partij trok, en, met een luid *houra!* aanvallende, maakte hij prijs twee ſtukken regiments-geſchut, welke, opgehouden door eene ſteile hoogte, op eenigen afſtand van hun escorte waren verwijderd geraakt. Het 9de regiment ſpoedde zich om ze te hernemen; dan, zij waren reeds weggevoerd.

Aan de achterhoede opende de vijand een vuur van vier kanonnen, en de Generaal ORNANO meent, dat hij op ieder der andere punten infanterij zag, met twee ſtukken kanon elk; doch hij verzekert dit niet als eene ſtellige daadzaak.

Uwe Hoogheid moet bekennen, dat mijn toeſtand ten uiterſte bedenkelijk is; belemmerd, als ik ben, door de menigte bagaadje, met welke ik genoodzaakt ben geweest mijzelven te belasten, en door eenen langen trein artillerij, van welken, zonder overdrijving, dezen dag 400 paarden geſtorven zijn. Niettemin zal ik mijnen marsch morgen, met het aanbreken van den dag, voortzetten, met oogmerk om *Peloggi* te bereiken, waar ik zal pogen het onderrigt in te winnen, welk bepalen moet, of ik zal voortrukken naar *Douchovochina* of naar *Pneva*.

Ik wil uwer Hoogheid niet verhelen, dat ik, na al het mogelijke gedaan te hebben, om de artillerij voorwaarts te krijgen, ten laatſte in de noodzakelijkheid ben geweest, om zoo vruchteloos eene poging op te geven. In onze tegenwoordige omſtandigheid moeten wij voorbereid zijn om groote opofferingen te doen, en dezen eigen dag zijn verſcheiden kanonnen vernageld en begraven.

Ik heb de eer, enz.

(Dezelfde aan denzelfden.) *Nov. 8, bij den doortogt van de Vope.*

Ik ſluit hier in een brief aan uwe Hoogheid, welke, ſchoon gisteren door mij geſchreven, u miste te bereiken; de Officier, die u denzelven had moeten overhandigen, door zijnen gids zijnde misleid.

Uwe Hoogheid zal verbaasd ſtaan van mij nog op de *Vope* te vinden. Ik ben echter niet in gebreke gebleven, om *Zeſilla* te vijf

uur

late dezen morgen te verlaten; maar de weg is zoo doorsneden met overstroomingen, dat het bijna wonderdadige pogingen vorderde om zelfs tot hiertoe te geraken. Het is met de pijnlijkste gewaarwordingen, dat ik mij in de noodzakelijkheid zie om uwe Hoogheid de groote opofferingen te belijden, welke wij hebben moeten doen om onzen marsch te bespoedigen. Deze drie dagen alleen hebben ons twee derden van onze artillerij en troepen gekost; 400 paarden sterven gisteren, en van daag hebben wij het dubbel van dat getal verloren, niet medegerekend één enkel dergenen, welke ik verpligt was aan te schaffen voor de bagaadjewagens en andere vrachten. Geheele treinen kwamen bijna op hetzelfde oogenblik om, van welken verscheidene drie malen vernieuwd waren.

Van daag is deze divisie des legers in zijnen marsch niet ontrust geworden. Sommigen meenden, dat zij Kozakken zagen zonder artillerij; doch deze omstandigheid ongewoon zijnde, mag het een misslag zijn. Zoo het berigt van een' der Voltigeurs, die op eenen stroop was uitgezonden, te gelooven is, werd hij gevolgd door eene kolom infanterij en artillerij, dezelfde rigting met ons nemende.

Van nacht zend ik eene sterke verkenning op *Douchovochina*, welke, plaats ik staat make morgen te bereiken, vooronderstelt dat de vijand mijnen marsch geenen ernstigen weerstand tegenstelle: want ik moet uwe Hoogheid niet verhelen, dat de uitgestane moeijelijkheden dezer drie laatste dagen den geest der soldaten zoo volstrektelijk hebben ter neêr geslagen, dat ik vreeze, zij zouden op dit oogenblik buiten staat zijn tot eenige poging. Velen der troepen zijn door honger en koude gestorven; en anderen hebben zich, in wanhoop, laten nemen door den vijand.

Ik heb de eer, enz.

Door op *Douchovochina* te rukken, sneed BEAUHARNOIS de gemeenschap af tusschen hem en het grooter ligchaam der Fransche armee, en van zijn inslaan van dezen weg kan alleenlijk worden reden gegeven door zijn angstig verlangen om eenigen onderstand te vinden voor zijn uitgehongerd volk. Kon dit bevredigd worden, zoo mogt hij hopen *Vitespk* te bereiken, en het overschot zijner afdeeling te vereenigen met de magt van VICTOR en OUDINOT, die voorondersteld werden destijds in de nabuurschap te zijn.

Wat ook verder zijn doel moge geweest zijn, de middelen, om er toe te geraken, werden door de Kozakken vernield. Zij staakten den loop hunner vervolging niet, tot zij den Onderkoning van Italië en zijn' staf naar de poorten van *Smolenzk* hadden gedreven, en de arme ellendelingen, die het laatste fragment zijner divisie hadden uitgemaakt, zich naar allen kant

zagen verſpreiden om ſchuilplaats te vinden, vlugtende in de bosſchen en over ongebaande ſneeuwhoopen, waar zij tot één man toe omkwamen.

Er was geen der Generaals van NAPOLEON, die niet openlijk of heimelijk hunnen leidsman veroordeelde, dat hij er op geſtaan had, *Moscow* met zoo grooten trein van artillerij te verlaten. De vertraging, welke dit in hunnen aftogt veroorzaakte, en de geweldige vertering van trekvee, welke het te weeg bragt om medegevoerd te worden, was eene voorname oorzaak der volgende ellenden des Franſchen legers. Tijd, oneindig ſchatbaar in deze criſis, was meer dan verloren. De verſchillende beletſelen, welke deze geweldige aanhangſels van de vlugt in den weg lagen, ſtolen uren en dagen door de poging weg om dezelven te boven te komen; duizenden paarden, aan ruiters ontnomen, te zeer verzwakt om den last des wandelens te dragen, ſtierven in het jok des geſchuts; en het geſchut zelf werd eindelijk verlaten! doch niet voor dat de vertraging, door hetzelve veroorzaakt, het lot der armee onherroepelijk had bepaald: het was overvallen door den winter van het Noorden!

In dezen oogenblik, daar zijne afgeſtegene en bezwijkende benden aan de genade van derzelver vervolgers waren overgelaten, maakt NAPOLEON kwanswijs de volgende aanmerking over derzelver toeſtand: „De vijand, die op den weg de ſporen zag der ramp, die het leger had getroffen, haastte zich, voordeel met deszelfs ongelük te doen. Hij omringde iedere kolom met Kozakken, die, als de Arabieren der woestijnen, den trein en ſleep wegnamen, die van ons verwijderd waren. Dusdanige zijn de daden dezer verachtelijke ruiterij, die vertooning maken, maar niet in ſtaat zijn eene compagnie *voltigeurs* in ſpoed te evenaren. Zij zijn vreesſelijk door de gunst der omſtandigheden alleen."

Al de hoop en valſche berekeningen van BONAPARTE, betrekkelijk de vermeestering van Rusland, zijn verdwenen door de poging zelve om ze te verwezenlijken. Nooit was verachting van het karakter en de hulpbronnen eener Natie dieper gegrift in iemands hart, dan de verachting des Franſchen Heerſchers voor dit Keizerrijk. Nooit, ſedert Volken beſtaan, is er zoo eenparig eene vaderlandsliefde geöpenbaard, en met die vaderlandsliefde eene ſchakel van hulpbronnen, aan iedere vordering des tijds voldoende. De rampen van den inval, in

plaats

plaats van de geestdrift des volks te dooven, ſtuwden hunnen moed en hunne onberekenbare oorlogskrachten met tiendubbel geweld voort. En terwijl NAPOLEON der wereld aankondigde, dat hij ging om een geſlacht van ſlaven van hunne dwingelanden te ſcheiden, deed hij alleen blijkbaar worden, dat in het Rusſisch gebied nog de burgerlijke inrigting der aartsvaderlijke tijden beſtaat. Daar vindt men den erfelijk dienstbaren en den vrijen: een kring van onafhankelijke Vorſten, en derzelver leenmannen, die, geboren op de landerijen, en uit eene reeks van voorouders, even oud als de ſtamboom hunner heeren, eer de zoons dan de ſlaven van den grond zijn. Als Engelſchen, in het algemeen, van Noordsch Vazalſchap ſpreken, is het blijkbaar, dat zij ze uit hetzelfde oogpunt als de Slavernij in de West-Indiën beſchouwen. Maar geen twee ſtanden kunnen meer onderſcheiden punten van verſchil aanwijzen. De verpligtingen van den Rusſiſchen boer zijn dezelfden met die, welke den Chaldeeuwſchen herder verbonden; de ſlavernij van den Neger in de West-Indiën was de ſlavernij van eenen Spartaanſchen Heloot. Gelijk er een voortgang is in beſchaving, en elke Natie niet kan voorbereid zijn, op hetzelfde tijdſtip, te deelen in de voorregten van andere Natiën; zoo is het even bekrompen als beſpottelijk, alle Volken te verachten, die niet tot hetzelfde punt van ſtaatkundige beſtaanbaarheid zijn opgeklommen als wijzelven. SOLON gaf den Atheners niet het best mogelijk wetboek, maar het beste dat zij dragen konden. Zoodanig is altijd het gedrag der wijsheid. Natiën zijn als kinderen. Zij worden niet in volle vrijheid geſteld, vóór de opvoeding hen tot eene wet voor zichzelven heeft gemaakt. De Rusſiſche Souverein en zijne Vorſten zijn niet onkundig van dit voorſchrift der Natuur. De omſtandigheden der Franſche invaſie hebben het karakter des volks ontwikkeld. Hoogen en lagen zijn gevoelig gemaakt omtrent hunne betrekkelijke pligten jegens het algemeene welzijn; zij zijn bekend geworden met hunne eigen krachten, oplettend op elkanders deugden; en de gevolgen loopen in het oog. ALEXANDER is de Vader van zijn Rijk! en de Rusſiſche Natie moet even groot worden in hare burgerlijke inrigting, als zij nu reeds beroemd is om getrouwheid en kracht der wapenen.

BIJ DE EERSTE TIJDING VAN DEN INTOGT DER BONDGENOOTEN IN PARIJS.

Stad des trots, van weelde en hoogmoed dronken,
Pronkjuweel, in uwen waan, der aard!
Stad des roofs, die in uw roofſpelonken
Buit op buit der Volken hebt vergaard!
Stad des moords, waar nog de ſchimmen zweven
Uwer Vorſten, door uw burgren omgebragt;
Waar de wraakkreet om hun bloedig ſneven
Nog tot God ſtijgt uit der graven nacht!

Bij 't gerammel van de ſlaaffche kluister,
In uw muren voor Euroop' geſmeed,
Juichtet gij, verblind door ijdlen luister,
In der Menschheid ſmaad en grievend leed;
Schimpend deed uw praalgebrom zich hooren:
„ Welke Stad is mij op aard gelijk?
Eeuwig zal de zon mijns voorſpoeds gloren!
Eeuwig duurt mijns grooten Ceſars rijk!

„ Zijne hand zal altijd lauwren plukken,
Altijd treft de blikſem, dien hij ſchiet;
't Noodlot zelfs moet voor zijn wil zich bukken,
En de Goôn weerſtaan zijne Almagt niet.
Ziet, hij wenkt! en diadeem en kroonen
Schittren om eene onbekende kruin;
Ziet, hij wenkt! en heerſchappijen, troonen
Storten in en ſtuiven weg tot puin.

„ 'k Zie alom zijn zegerijke vanen,
En het vlammen van zijn bloedig zwaard;
Met den ſchok van ſtormen en orkanen,
Stuift hij voort in onbetembre vaart,
Over vloeden, over ſteile bergen —
Tart der Alpen eeuwigdurend ijs.
Wee hem, die zijn felle wraak durft tergen!
Eensklaps is hij 't wis verderf ten prijs.

„ Waar

„ Waar de Donau met een buldrend klotſen
Langs Germanjes oude Keizervest
Zijne golven voortſtuwt, tuſchen rotſen,
Tuſchen klippen ſchuimend ingeprest;
Waar Berlijn in 't effen kabblend water
Van de Spree zijn wallen ſpieglen ziet,
Of waar de Amſtel met een zacht geklater
Langs zijn friſſche klaverbeemden ſchiet;

„ Waar, op zeven heuvelen verheven,
't Fiere Room' de kruin ten hemel beurt,
En, door grootsch en prachtig puin omgeven,
Diep 't verlies des ouden roems betreurt;
Waar de klank van zacht bewogen ſnaren
In Madrid ter eer der Donna's ruischt,
Of waar 't koeltje lieflijk door de blâren
Van de palmen bij Caïro ſuist:

„ Daar alom, bij 't klinken der trompetten,
En 't gejubel van den zegekreet,
Toog hij in en gaf er zijne wetten,
Als een God met heerlijkheid bekleed.
Koningen, het hoofd ter aard gebogen,
Knielden diep voor hem in 't ſtof ter neer,
En ontvingen van zijn mededoogen
En genade hunnen ſchepter weer."

Stad des trots, ô ſtaak thans 't ijdel pralen,
Hef den toon der bittre rouwklagt aan;
't Licht uws roems zal ras ter kimmen dalen
En in droevig duister ondergaan!
's Dons en Wolga's ruiterdrommen zwieren
Als een ſtormwind reeds uw muren rond,
En reeds wappren 's vijands heerbanieren,
Waar ſchier nooit een vijand voor u ſtond.

't Woest gelaat met doodlijk bleek betogen,
Zit uw Ceſar op zijn troon, en beeft;
Wanhoop vlamt hem uit de ſombere oogen;
Wanhoop is 't, die hem verbijsterd heeft.

Ja, hij voelt, zijn ure heeft geſlagen;
De afgrond ſpart voor hem de kaken op;
Als met duizend, duizend onweersvlagen
Plettert hem Gods ſtrenge wraak den kop.

Ziet gij ginds dat woud van lanſen blinken,
Digt opeen als Enna's halmen-goud?
Hoort gij ginds klaroen en pauken klinken?
't Is de vijand, die zijn intogt houdt!
Ja, hij ſtroomt, hij ſtroomt uw poorten binnen,
Ruslands, Pruisſens, Oostrijks heldenſtoet!
Slaafsch waait reeds van uwe torentinnen
Hem de vlag des vredes te gemoet.

Trotſche Stad, wat lot is u beſchoren!
Beef thans, beef voor 't vreeslijk uur der ſtraf!
Jamrend doe uw noodgebed zich hooren!
Smeek genade, ſmeek ontferming af!
Smeek, dat niet door uwe marmerdaken
Schrikkelijk die zelfde brandtoorts woed',
Die, met ijslijk en verterend blaken,
't Heilig Moskow eenmaal zette in gloed!

Maar geen nood! in uwer Meesters harten
Gloeit een edler vuur, dan dat der wraak:
't Noorden mogt het woên der vlammen tarten,
In den ſtrijd voor Menschheids heilge zaak;
't Mogt de aloude vest der Czaars verdelgen,
Voor 't behoud van 't dierbaar Vaderland;
Niet om 't zoet van 't wreken in te zwelgen
Steekt het Frankrijks ſteden in den brand.

Leven zij, die onnavolgbre Helden,
Die, voor 't hoogst en edelst doel ontgloeid,
't Schrikgedrogt der heerschzucht nedervelden,
Maar wier hart den wraaklust heeft verfoeid!
Leve Ruslands moedige Alexander!
Leve Pruisſens teerbeminde Vorst!
Leve hij, die voor het regt den ſtander
Tot in 't rijk des Schoonzoons planten dorst!

Maar

Maar ook hij, hij leve in 't hart der braven,
Hollands Willem, Spruit van 't edelst bloed,
Die ons, ach, verlaagd tot Frankrijks slaven,
Weer als vrijen 't hoofd verheffen doet!
Heerlijk licht, schiet lang, schiet lang uw glanzen
Op het dierbaar Vaderland ter neer,
En, zoo ge eens verdwijnt aan Hollands tranzen,
Ó, Verrijs dan in uw telgen weer!

B. H. LULOFS.

BESCHRIJVING VAN HET KREMLIN, EN IETS OVER WILNA.

(Uit *Dr.* CLARKE's *Travels*, 1800.)

Het *Kremlin* is, boven alle andere plaatsen, de aandacht eens reizigers ten uiterste waardig. Het was onze avondwandeling, zoo dikwijls wij ons aan gezelschap konden onttrekken. In vreemdheid en luister, overtreft het gezigt, door hetzelve, van den St. Jans toren, opgeleverd, ieder ander. Deze vesting is van allen kant omringd door wallen, torens en bolwerken, en is vol van kerk-koepels en -spitsen. De ingang tot hetzelve, van den kant der stad, gaat door een' boog, rood geschilderd, en genaamd de heilige poort. Men nadert dien langs eene brug, over de gracht, die de wallen omringt. Het is een gewelfd portaal, en tegen over den ingang hangt eene schilderij, met eene altijd brandende lamp. Hier zijn schildwachten geplaatst, en ieder wordt vermaand zijn' hoed af te nemen, en bijna honderd schreden blootshoofds te loopen, wanneer hij er doorgaat.

De groote klok van *Moscow*, de uitgebreidste, die immer gevonden werd, ligt in eene diepe groeve te midden van het *Kremlin*. Het verhaal van haren val is eene fabel, door den eenen autheur den ander nageschreven. Het geval is, dat de klok bleef ter plaatse, waar zij oorspronkelijk gegoten werd; zij werd nimmer opgehangen: de Russen mogten even goed gepoogd hebben, een linieschip van den eersten rang, met al zijn geschut en geheele uitrusting, op te hangen. Er ontstond brand in het *Kremlin;* de vlammen omringden het ge-

bouw boven de klok, ten gevolge waarvan het metaal heet werd: eenig water, aangebragt om het vuur te blusschen, viel op de klok, en veroorzaakte de scheur, welke thans in dezelve wordt waargenomen.

Het groote kanon is een tweede wonder van het *Kremlin*. Deszelfs wijdte is zoodanig, dat een man in den mond regtop kan staan. De lip (rand) is tien duim dik. Het werd gegoten in het jaar 1674, en bleef, zonder beschadiging, in goeden staat.

Het *Kremlin* besluit in deszelfs omtrek het aloude paleis der Czaars. Dit is een Gothisch gebouw: men ziet een venster in den voorgevel, zich door twee Gothische pilaten onderscheidende. 't Is hetzelfde, waaruit DEMETRIUS, bij zijne poging om te ontsnappen, gedurende de zamenzwering van *Zuski*, ter nederviel, en zijne dije brak, alvorens zijne vermoording. Hij liet zichzelven een aanmerkelijk eind wegs af bij eene koord; maar de hoogte was nog te groot voor eenige kans op behoud. De wanhoop moet inderdaad groot geweest zijn, om iemand te verleiden om de poging te wagen. Dit venster was desgelijks de plaats, waar de Souvereinen van Rusland plagten te zitten, en de verzoeken van hunne onderdanen aan te nemen. Het verzoek werd neergelegd op eenen steen, beneden in den voorhof, en, wanneer het den Czaar goeddacht, zond hij om hetzelve. Wij bezochten de Keizerlijke schatkamer, die zich in dit paleis bevindt; de opgang tot dezelve gaande langs de steenen trappen, welke merkwaardig zijn door den moord der *Strelitzen*, onder de regering van PETER DEN GROOTEN. Zij bevat zeer weinig opmerkenswaardigs. De Koninklijke versierselen (*regalia*), door de Souvereinen, bij derzelver krooning, gedragen, en andere kostbaar geborduurde tabbaarden, rijk gestikt met juweelen en paarlen, zijn de voornaamste voorwerpen. Een derzelven was een vrouwekleed, hebbende zestien el lengte, gedragen door CATHARINA II. Het werd, bij hare krooning, opgehouden door twaalf Kamerheeren. De kroonen der overwonnen Koningrijken zijn desgelijks ten toon gehangen. Wij zagen die van *Casan*, van *Siberië*, van *Astrakan*, en van *de Krim*. De laatste verwekte de meeste belangstelling. Zij was geheel van sieraad verstoken; haar vorm was zeer ouderwetsch, gelijkende

naar

maar die, welke de Schilders doorgaans aan onzen Engelſchen ALFRED geven.

In de kapellen, ſtootende tegen de kamers, waar de ſchatten bewaard worden, is eene verzameling van handſchriften in het Grieksch en Slavonisch. Zij worden gezegd reizen te behelzen van bedevaartgangers naar Jeruzalem, tot op een zeer verwijderd tijdperk. Er is nogtans ook een ander handſchrift, van meer belangrijken aard: het is de folio kopij der Evangeliën, in Ruſſiſche letters, met kleuren afgezet op oud perkement, ten uiterſte fraai geſchreven door ANNA, dochter van MICHAEL FEODOROVITCH. Men toonde ons desgelijks eenig ſnijwerk in hout, door PETER DEN GROOTEN. Het was eene kleine doos, behelzende eenen brief, gedagteekend 1697, door hem uit *Zaandum*, in Holland, geſchreven aan de Patriarchen te *Moscow*.

De bouworde, ten toon geſpreid in de verſcheiden deelen van het *Kremlin*, in deszelfs paleizen en kerken, heeft geene overeenkomst met iets, in andere deelen van Europa gezien wordende. De ſtijl is Tartaarsch, Indiaansch, Chineesch en Gothisch; hier een pagode, daar een arcade; in ſommige deelen rijkdom en zelfs ſierlijkheid, in andere barbaarschheid en verval. Alles te zamen genomen, is het een mengſel van pracht en bouwval; oude herſtelde gebouwen, en moderne halfvoltooide aanlagen, te midden van edele kerktorens, met ſchitterende, geſchilderde en vergulden koepels.

Het gezigt van *Moscow*, van het terras van het *Kremlin*, is trotsch. Het aantal prachtige gebouwen, de koepels, torens en ſpitſen, het geheele verſchiet vullende, maakt het tot het ſchoonſte ſchouwſpel van Europa. Al de ellendige hutten en jammerlijke houten gebouwen, welke zich vertoonen bij het doorgaan der ſtraten, verliezen zich in deze uitgebreide verzameling van prachtige geſtichten. Onder deze valt het Vondelingshuis inzonderheid in het oog. Beneden de wallen van het *Kremlin* wordt de *Moskwa*, reeds eene belangrijke rivier geworden, gezien, ſtroomende naar de *Wolga*. Eene nieuwe en ſchoone wandeling werd gevormd op derzelver oevers, onmiddellijk beneden de vesting. Zij loopt van de ſteenen brug tot eene andere, in het bijzonder de *Moskwa*-brug genaamd, afgeſchut door een ligt, maar ſterk paalwerk, en ſteenen pilaren, in eenen

zeer goeden ſmaak uitgevoerd. Een trap geleidt van deze wandelplaats naar de rivier. Een andere voert door de wallen van het *Kremlin* naar eene open plaats binnen de veſting.

*

Wilna bevat ongeveer 30,000 zielen. Hare uitgebreidheid, openbare gebouwen, veelvuldige kerkſpitſen, rijke en lagchende omſtreken, ſchoone rivier, wier verhevene oevers bedekt zijn met boomen; alles vereenigt zich, om haar tot eene alleraangenaamſte ſtad te maken. Handel verrijkt de burgers, en de vermaken der verkeering hebben eene onwederſtandelijke aantrekkelijkheid voor den Litthauwſchen grooten en kleinen adel.

Te *Wilna* is volmaakte vrijheid van eerdienst. De godsdienſtige vergaderplaatſen beſtaan in eene Moskee, eene Synagoge, drie Griekſche, eene Lutherſche, eene Gereformeerde en twee-en-dertig Roomſche kerken; weshalve de dagen, afgezonderd ter Godsvereering en ruste, niet minder dan drie ter weke zijn, dewijl, de feestdag van zoo vele onderſcheidene gezindten op verſchillende dagen invallende, bij eene ſoort van onderlinge overeenkomst, hier op alle deze dagen eene ſchorſing van den gewonen arbeid plaats heeft.

Er zijn ook verſcheidene inſtellingen van openbaar onderwijs, en bovenal eene Univerſiteit, geſticht door Biſchop PROTAZEWITS; eene Boekerij, die ſterk vermeerdert; eene Akademie van wetenſchappen en fraaije letteren, bij welke inzonderheid voorwerpen van algemeene nuttigheid tot onderzoek worden geſteld; een aantal bekwame Hoogleeraren, ſommige van welke buitenlands gereisd hebben; een ijverig, werkzaam en kundig Rector: ziedaar, wat deze Univerſiteit aanſpraak geeft op de achting van Europa.

GEWAAND BOVENNATUURLIJK VERSCHIJNSEL, IN GLOUCESTERSHIRE VOORGEVALLEN.

(Uit het *Engelsch.*)

Alle de vertellingen van verſchijnſelen, huizen, waarin het ſpookt, enz. enz. kunnen, na een behoorlijk onderzoek, doorgaans

gaans met zekerheid uit eene klare en natuurlijke oorzaak worden afgeleid. Wij hebben hier een merkwaardig voorbeeld uit gekozen eener ontdekking van hetgeen, in den eerſten opſlag, het gevolg van bovennatuurlijke werking ſcheen. Er is geen twijfel aan de echtheid van het verhaal.

Weinige jaren geleden, vóór geesten en ſpoken onder ons behoorlijk waren ingeleid door middel der pantomimen en nieuwigheden van den dag, gebeurde het, dat een Heer van eene wijsgeerige geestgeſteltenis, die ſtout genoeg was om het beſtaan van iets hoegenaamd bovennatuurlijks te ontkennen, een bezoek aflegde in een oud huis in *Gloucesterſhire*, welks ongelukkige bewoner juist bankeroet was, met oogmerk om zoodanigen bijſtand en troost te bieden, als hij in zijne magt zou hebben; wanneer, op eenen regenachtigen, koulen avond in de maand Maart, het huisgezin om het keukenvuur gezeten zijnde, het onderhoud viel op bovennatuurlijke verſchijningen. De wijsgeer deed zijn best om zijne toehoorders te overtuigen van de dwaas- en ongerijmdheid zoodaniger denkbeelden, en wel met eene bijna ongepaste ligtvaardigheid, wanneer de vrouw het gezelſchap verliet, en naar boven ging; maar naauwelijks had zij de keuken drie minuten verlaten, toen een vreesſelijk gerucht werd gehoord, gemengd met een ijsſelijk gegil. De dienstmaagd beſtierf, en haar rood haar ſtond, in elke rigting, in de hoogte; de man beefde op zijn' ſtoel, en de wijsgeer begon ernſtig te zien. Ten laatſte ſtond de man van het huis op, en ging ijlings naar boven om zijne vrouw te zoeken, wanneer een tweede verſchrikkelijk gerucht werd gehoord: de dienstmeid nam het beſluit haren meester te volgen, en een derde gil werd vernomen. De filozoof, die niet wel te moede was, achtte het nu evenwel hoog tijd voor zich, om zich aan het onderzoek naar de oorzaak te begeven, wanneer hij, boven in het portaal komende, de meid van zichzelve vond; haar meester plat op den grond, met het gezigt tegen den vloer, die met bloed geverwd was; en, een weinig verder gaande, de meesteres in nagenoeg denzelfden toeſtand. Harer trok zich de wijsgeer terſtond aan; en, vindende dat zij enkel in zwijm lag, bragt hij haar in zijne armen de trappen af, en zette haar in de keuken op den vloer neder: de pomp was bij de hand, en hij had de tegenwoordigheid van geest, daarheen te loopen, om wat water in een glas te halen; maar hoedanig was zijne verbe-

bazing, toen hij bevond, dat hij enkel overvloedige ſtroomen bloeds oppompte! welk buitengewoon verſchijnſel, gevoegd bij de andere omſtandigheden, den ongeloovigen deed ſidderen door alle zijne leden: een geweldig zweet brak uit over de geheele oppervlakte van zijn ligchaam; en het bovennatuurlijke vermeesterde zijne verbeelding, met alle deszelfs echte kleuren van ſchrik en ijzing. Nogmaals en nogmaals hervatte hij zijne pogingen, en wederom en wederom wierp hij den walgelijken inhoud van het glas weg.

Ware de geſchiedenis hier geëindigd, wat zou het bijgeloof er niet van hebben gemaakt? Maar de wijsgeer, die nog aanhield met pompen, vond nu dat de kleur bleeker werd, en ten laatſte vulde zuiver water het glas. Verrukt van blijdſchap bij deze opmerking, wierp hij het helder vocht de vrouw in het aangezigt, wier bijkomen bevorderd werd door de verſchijning van haar' echtgenoot en BETJE.

De verborgenheid, eens verklaard zijnde, liep enkel hierop uit: de goede huisvrouw, zoodra zij wist dat een vonnis tegen haren man geſlagen was, had zorg gedragen, een deel van haren uitgelezen kerſebrandewijn, voor de roofzieke handen van den zendeling der Commisſarisſen van de Bankeroeten, te verbergen op eenige planken in eene kas op den trap, welke, overeenkomſtig de oude bouworde van het huis, desgelijks de pijp van de pomp beneden bevatte; en, een der potten verſchuivende, ten einde een dronk voor het gezelſchap bij het keukenvuur te krijgen, brak de plank met een' vreesſelijken ſlag, de potten braken in honderd ſtukken, het keurig vocht liep in ſtroomen bij de pijp van de pomp neer, en vulde met zijnen rooden vloed den zuiger beneden; en dit was de eigen vloeiſtof, welke de filozoof, in zijnen angst, zoo dwaasſelijk had weggeworpen. De vrouw, van een zenuwzwak geſtel, was ſlaauw gevallen bij de omſtandigheid; de man, in zijne haast en angst, was op den grond geſlagen, en bloedde geweldig uit den neus; en de meid, met hare beenen, in de verregaande ontſteltenis, in aanraking komende met die van haren gevallen Heer, overliep, als 't ware, zichzelve, en viel aan de andere zijde neer.

Dikwijls is deze gebeurtenis verteld, door iemand, die den filozoof kende, met groote uitwerking, tot aan het laatſte bedrijf, of de *ontknooping*; wanneer teleurſtelling volkomen zigt-

zigtbaar was op de gelaatstrekken der toehoorders, vindende dat er in het geval niets bovennatuurlijks en geheel geen geest aanwezig was!

AAN MIJNE KINDEREN, BIJ HET ZINGEN VAN HET WILHELMUS-LIED.

Ja, mijn kleine lievelingen!
Gij moogt blijde en vrolijk zingen;
Neen, gij hindert vader niet:
Zingt, daar ik uw vreugd aanschouwe,
Zingt: „ Wilhelmus van Nassouwe;"
'k Weet voor u geen beter lied.

't Kan mij in mijn' arbeid streelen,
Als ik u dat lied hoor kwelen
Met een opgeruimd gemoed:
Zingt het, zingt het, lieve kindren!
Ducht niet dat gij mij zult hindren;
Neen, uw juichtoon doet mij goed.

Lieven! voor maar weinig weken
Dorst men van dat lied niet spreken;
Niemand was er, die het zong;
Elk was angstig voor verklikken
In die aaklige oogenblikken,
En de vrees boeide ieders tong.

Maar, die vrees is nu verdwenen;
Want Vorst WILLEM is verschenen;
Hij bragt ons de vrijheid weêr:
Neêrlands beulen moesten vlugten;
Uit heeft al het droevig zuchten;
Holland heeft geen dwingland meer.

Bange schrik is ons ontweken;
En wij mogen nu weêr spreken,
En weêr zingen, uit de borst:
Neêrland wierp zijn kluisters neder,
En hernam zijn vrijheid weder,
Bij de komst van Nassaus Vorst.

Gij

Gij mogt ook dat heil aanschouwen:
Zingt: „ Wilhelmus van Nassouwe;"
Zingt het vrolijk, schreeuwt het luid!
't Klinkt welluidend mij in de ooren;
Ducht niet dat gij mij zult storen,
Lieven! drukt uw blijdschap uit.

Neen, ik mag uw vreugd niet stuiten:
Zingt en leert dat lied van buiten,
Kindren! maar vergeet het nooit:
't Moet u dán nog wellust baren,
Als de Tijd, eenmaal, uw haren
Met den krans der grijsheid tooit.

Kleine, dierbre lievelingen!
Houdt niet op dat lied te zingen;
't Is voor 't vaderhart zoo zoet:
Zingt, daar ik uw vreugd aanschouwe,
Zingt: „ Wilhelmus van Nassouwe"
„ Ben ick" — en — „ van Duytschen bloedt."

Neen, ik kan mij niet bedwingen:
Kleinen! ik wil met u zingen;
Moeder is geheel gehoor:
Komt, eerst vrolijk opgesprongen;
Lustig uit de borst gezongen;
Lustig! vader gaat u voor.

Ja, op God was zijn betrouwen;
De eedle WILLEM VAN NASSOUWE
Was een deugdzaam Christenheld:
Nimmer heeft eene ijzren keten,
Of het dwangjuk van 't geweten,
Nassaus braaf gemoed omkneld.

Op dan, tot zijne eer gezongen;
Vrolijk zweve op onze tongen
't Lang verschopt Wilhelmus-lied;
't Is wel oud, maar toch bevallig;
't Zegt wel waarheid, maar lieftallig;
Kindren! och, vergeet het niet!

't Is

't Is geen grootſpraak van tirannen,
Die tot moorden zamenſpannen,
Of met Franſchen zwier getooid:
Neen, 't is 't lied van Nasſaus glorie,
Grootsch geſtaafd in 's lands historie:
Kindren! och, vergeet het nooit!

Kent gij 't nog niet gansch van buiten,
ô! Dit moet de vreugd niet ſtuiten,
Die 't onſchuldig hart verrukt;
Duizendwerf moet gij 't herhalen;
'k Zal u met een' kus betalen,
Op uw lief gelaat gedrukt.

Zingt het vrolijk, zingt het blijde;
Springt en huppelt aan mijn zijde;
'k Deel in 't heil, dat gij geniet.
Zingt, daar ik uw vreugd aanſchouwe,
Zingt: „ Wilhelmus van Nasſouwe;"
'k Weet voor u geen beter lied.

W. H. WARNSINCK, BERNSZ.

December, 1813.

OORSPRONG VAN SIX BRUGGETJE, EEN, BIJ DE LIEFHEBBERS VAN PRENTKUNST, BEKEND PRENTJE VAN REMBRANDT VAN RHIJN.

(*Anecdotes des Beaux Arts*, Tom. II. pag. 6.)

De vermaarde Schilder REMBRANDT was een gemeenzaam vriend van den kunstlievenden Burgemeester J. SIX, te Amſterdam, op wiens buitenverblijf hij veeltijds genoodigd werd. Op zekeren dag, dat hij zich bij den Burgemeester bevond, kwam de knecht aan zijnen Heer berigten, dat de maaltijd gereed was, waarop zij zich aan tafel zetteden, doch ook meteen bemerkten, dat de mosterd vergeten was; waarop de knecht gelast werd, denzelven ſpoedig in het dorp, waar de buitenplaats nabij was, te gaan halen. Dan, REMBRANDT, de ge-

gewone traagheid in het terugkomen van dienstboden, bij het doen van boodschappen, kennende, wilde eene weddenschap aangaan, om een plaatje te etsen, en dat te voltooijen, voor en aleer de knecht terugkwam. Het voorstel werd aangenomen. REMBRANDT, die altijd etsnaalden en gegronde plaatjes bij zich droeg, ging aan het werk, etste het bruggetje en het landgezigt, hetwelk hij uit het venster zag van de eetkamer, waar zij zich bevonden, geheel af, en was daarmede volkomen klaar, eer de knecht de mosterd op tafel bragt. Hij won dus de weddenschap, en had nog daarenboven het genoegen, een fraai prentje vervaardigd te hebben.

JEUGDIGE GEESTIGHEID VAN DEN PRINS REGENT VAN ENGELAND.

Vóór eene Maskerade, ten jare 1796 gegeven in den Schouwburg des Konings, was zijne K. H. zoo ernstig ongesteld, om de opwachting van Doctor REYNOLDS te behoeven, die, op de vraag, of de Koninklijke lijder veilig naar de Opera kon gaan, zijne bepaalde weigering te kennen gaf. De Prins was ontevreden over des Doctors bevel, en verzekerde hem, dat er geene inspanning van zijnen kant gevorderd werd, daar hij voornemens was in *Domino* (gewoon maskeradekleed) te gaan. De strenge en onverbiddelijke Doctor, nog al bij zijn gevoelen blijvende, voegde er bij, dat hij voor de gevolgen van zoodanige onvoorzigtigheid niet wilde instaan, — het kon Z. Hoogheids dood veroorzaken; waarop de Prins onmiddelijk zeide: „ *Beati sunt illi, qui moriuntur in* DOMINO."

ALVA.

Er liep een gerucht, dat bij den veldslag van *Wittenberg* de zon stilstond. De Koning van Frankrijk vroeg aan ALVA, die over het zegevierend leger het bevel voerde, wat er van de zaak ware. Hij antwoordde: „ Sire! ik had zoo veel te doen op aarde, dat ik geen tijd had om naar den hemel te kijken."

MENGELWERK.

IETS OVER HET VIERDE BOEK DER GEORGICA, OF LANDGEDICHTEN, VAN VIRGILIUS.

EENE VERHANDELING, VOORGELEZEN IN FELIX MERITIS,

DOOR

P. CHEVALLIER;

Predikant bij de Waalſche Gemeente te Amſterdam (*).

Bij vorige gelegenheid gaf ik u, M. H., eene kleine proeve over de drie eerſte boeken der *Landgedichten* van VIRGILIUS. Ik liet het vierde ten eenemale onaangeroerd, niet omdat hetzelve minder ſchoonheden in zich bevat, maar om de uitgebreidheid der ſtoffe. Misſchien is echter *dit* boek het *meesterſtuk* van den Romeinſchen Dichter; ten minſte hij oordeelde het de aandacht van MECENAS niet onwaardig, en hij gevoelde, gelijk hij zelve zegt, des te meer de edelheid van zijn onderwerp en de kracht van het kunst-

(*) Deze Redevoering is uitgeſproken in de maand Maart dezes jaars. De drie eerſte boeken der *Georgica* behandelde ik, nu ruim drie jaren geleden. Ik zal dezelve bij eene andere gelegenheid gaarne mededeelen. Het oogenblik, waarin ik deze laatſte Verhandeling deed, heeft mij, op verzoek van anderen, doen beſluiten, om dezelve het eerst in dit geacht Tijdſchrift te plaatſen. De Lezer zal mij wel willen verſchoonen, dat ik aan den voet der bladzijden niet alle de aanhalingen geplaatst heb, welke op mijne vertalingen, of liever flaauwe navolgingen, betrekking hebben. Hij, die eenigzins met VIRGILIUS bekend is, zal zich het oorſpronkelijke gemakkelijk herinneren.

kunstvermogen, naar mate het eerſte gering ſcheen te zijn in het oog der onoplettende menigte. Het was de *honigbije*, beſchouwd als het voorwerp van des landmans rustelooze en wijze zorg, die al het vuur van zijne verbeeldingskracht ontvonkte, en aan een der beste voortbrengſelen der oudheid den oorſprong gaf. — Ik zoude de eigenlijke beſtemming van dit aan de Letterkunde toegewijd uur uit het oog verliezen; ik zoude buiten den kring gaan, die mij is voorgeſchreven; ik zoude iets beproeven, hetwelk niet in *mijne* ervaring ligt, indien ik tot u over de *bijenteelt*, als een tak der *Landelijke Huishoudkunde*, wilde ſpreken, of u de ganſche natuurlijke geſchiedenis van dit zoo merkwaardig inſekt openleggen, of in bijzondere ontwikkelingen treden, welke voor deze gehoorzaal minder geſchikt zouden zijn. Hoe veel is er niet over dit onderwerp geſchreven, van VARRO, PLINIUS en COLUMELLA af, tot aan SWAMMERDAM, RÉAUMUR, SCHIRACH, en den ſchranderen, doch van zijne eerſte kindschheid van het gezigtvermogen beroofden FRANÇOIS HUBER, die, met behulp van zijnen voortreffelijken huisbediende (*), zoo veel nieuws in dit vak van onderzoek ontdekte, en aan zijnen uitmuntenden Leermeester CHARLES BONNET mededeelde (†)! Wie van u, M. H., die de minſte gemeenzaamheid met de Natuur en het landleven, of met de in deze ſoort van oefening onderwijzende ſchriften heeft, kent niet iets van de levenswijze en nuttigheden van dit zoo belangrijk gewrocht des grooten Scheppers? Het zoude dus eene nuttelooze herhaling van genoegzaam bekende zaken zijn, indien ik u over de huishouding der bijen, volgens vorige en dagelijkſche ervaringen, onderhouden wilde. VIRGILIUS alleen moet, als Dichter, voor onzen geest zijn, wanneer hij, in den omtrek van *Parthenope* (§), de natuurverſchijnſelen met zoo veel

(*) FRANÇOIS BURNENS.

(†) *Nouvelles obſervations ſur les Abeilles, par* F. HUBER. *Geneve*, 1792.

(§) Nu *Napels*.

veel opmerkzaamheid gadeslaat, en niet zoo veel levendigheid ons affchetst.

Wij onderzoeken hier niet, of zijne ervaringen en waarnemingen, en daar op gebouwde *voorſchriften*, van toepaſſing zijn op den bodem, dien wij bewonen. Hetgeen in de velden van *Italië*, door ondervinding, als dienſtig en noodzakelijk geöordeeld werd, konde mogelijk die vereischten in eene andere landſtreek niet hebben. Ook hebben latere onderzoekingen nieuwe inzigten geöpend, en vele vorderingen daargeſteld.

Wij behoeven ook zijne *dwalingen* niet te wederleggen. Wanneer hij, bij voorbeeld, aan het hoofd van het gemeenebest der bijen eenen *koning* plaatst, daar het onbetwistbaar zeker is, dat eene *vorſtin* dit werkzaam volk regeert, zoo doet dit niets ter zake; de dichterlijke ſchoonheden blijven dezelfde (*). Wanneer hij, volgens het in zijnen tijd algemeen aangenomen gevoelen, zich verbeeldt, dat de *bijen* uit de *bloemen* geteeld worden, zoo ontdekken wij wel mangel aan naauwkeurige natuurbeſchouwing; maar de waarde van zijne tafereelen lijdt hier niets door. Wanneer hij den oorſprong van den honig aan den *dauw* des hemels toeſchrijft, zoo erkennen wij wel zijne misvatting; maar de fijnheid van zijn gevoel voor het bevallige in de Natuur, en de kracht zijner uitdrukking, verliezen hierbij niets in ons oog.

Ik

(*) Dit ſchijnt geene eigenlijk gezegde *dwaling* geweest te zijn. Men ziet in de *Georgica* onbetwistbare ſporen, dat VIRGILIUS XENOPHON gelezen hebbe; maar deze voortreffelijke waarnemer en Schrijver ſpreekt duidelijk van de *koningin der bijen*. Vide XENOPHONTIS *Oeconom.* p. 529. Oper. edit. *Baſilienſis*, 1545. VIRGILIUS ſchijnt in het denkbeeld eener koninklijke regering meer kracht gevonden te hebben, dan in dat eener republiek, door eene vorſtin geregeerd. Het was de geleerde en oordeelkundige Heer VAN BERGEN, Conrector van de Latijnſche Scholen alhier, die deze gedachte bij mij deed opkomen, welke ik, na naauwkeurig onderzoek, ten volle voor waarheid houde.

Ik weet het, moeijelijk, zeer moeijelijk, of liever onmogelijk is het, om in eene enkele ſchets van ſommige denkbeelden den regten toon eener onnavolgbare Dichtkunst te bewaren; — ook zal ik het niet wagen, om in eene eigenlijk gezegde prozaïſche vertaling den rijken geest van VIRGILIUS te willen overbrengen. Iets te zeggen van het kenmerkend ſchoon in dit boek, en uit het geheel aanleiding te nemen tot de eene of de andere, mogelijk niet geheel met den geest van het dichtſtuk en van onze letteroefeningen ſtrijdende aanmerking, is het eenige doel, hetwelk ik mij heb voorgeſteld.

Weinige Dichters verſtonden, even als VIRGILIUS, de kunst, om alles te verlevendigen, en van de belangrijkſte zijde te beſchouwen. Hierdoor verdwijnt altoos bij hem het *dorre* en *drooge*, hetwelk zoo dikwerf Leerdichten over eenig bijzonder gedeelte der Landbouwkunde vergezelt. Ook is het niet alleen de vloeibaarheid der verzen en de juistheid der uitdrukking, waarin hij zulk een groot meester was, maar vooral de verſcheidenheid en ongezochtheid der beelden, die zich gedurig afwisſelen, welke onze bewondering verdienen. Hij is geheel bezield door zijn onderwerp. En wetenſchap, en overlevering, en gevoel, en verbeelding, en taal maakt hij dienstbaar aan hetzelve. De zeden, de gewoonten, de bedoelingen, de driften, de heldendaden van eene arbeidzame natie houden zijne ganſche aandacht bezig. SALLUSTIUS en TACITUS ſchetſen ons met geen meer waardigheid en ernst de lotgevallen van *Romes* bewind, dan VIRGILIUS die van het talrijk volk, hetwelk nu ons oog tot zich trekt.

Wanneer wij de beſtanddeelen en hoofddenkbeelden van dit boek raadplegen, is dit de uitkomst: De maatſchappelijke bije leeft naar vaste wetten, kent de noodzakelijkheid van orde en ondergeſchiktheid, hecht zich gaarne aan het opperbeſtuur, verbindt zich onderling tot één oogmerk, verdeelt wijsſelijk den arbeid, waakt zorgvuldig tegen misbruiken, roept ſteeds bij afwijking de oorſpronkelijke inrigtingen terug, herſtelt de verwarringen, moedigt de werkzaam-

zaamheid aan, ondersteunt de zwakken, straft de tragen en ledigen, weert den gevaarlijken vreemdeling, verbreekt nimmer het werk van een' anderen, schraagt hetgeen waggelt, zorgt voor het toekomende, en voedt vooral het kroost geregeld en naar de vooronderlijke beginsels op. Zij kent, even als de mensch, de wisselvalligheden van het aardsch tooneel. Zij heeft geheime en openbare vijanden; zij voert oorlogen met kracht en geestdrift. Niet altoos slaagt zij in hare ondernemingen. Er zijn omwentelingen in haar gebied, die hetzelve somtijds deerlijk schokken. Zij ondervindt dagen van tegenspoed. Vermindering, uitputting en kwijning zijn nu en dan haar deel. Verborgene oorzaken ondermijnen het algemeene welzijn, en knagen aan het volksgeluk; maar ook hier is herleving en wederopregting. Alle deze hoofdtrekken, M. H., zijn uit het dichtstuk zelve genomen; zij maken de kern uit van dit geschrift, en deze zedelijke schets ligt geheel in de *Natuur*; is geheel *waarheid*. — Dit alles nu is alleen grondstof: wat moest zij niet worden, wanneer de rijke en bloeijende verbeeldingskracht van VIRGILIUS haar alle de aanvalligheid mededeelde, waarvoor zij vatbaar was? Ik moet hier alleen bij enkele *gedachten*, bij eenige weinige *proeven* mij bepalen.

Wanneer de Dichter een algemeen overzigt van der bijen maatschappij wil geven, zegt hij: Eenstemmig bewonen zij dezelfde stad, en brengen haar leven onder achtbare en onveranderlijke wetten door. Zij kennen alleen haar vaderland en vaste huisgoden. Geheel vervuld met het beeld van den naderenden winter, werken zij in den zomer, en leggen hetgeen zij vergaderd hebben op, tot algemeen gebruik. Sommigen verzamelen met allen ijver het voedsel, en doorkruisen, volgens onderlinge schikking, de velden. Sommigen storten binnen hare woningen de *tranen van den Narcissus* uit, en vormen met taai lijm, uit boomschors gehaald, de eerste grondlage der honigraten, of hangen het klevend was aan den wand op. Anderen zijn belast met de opvoeding van het groeijend geslacht, de hoop der natie,

Deze bewerken den zuiverſten honig; gene vullen de cellen met helderen nectar; ſommige krijgen door het lot de wacht der ingangen. Er zijn er, die weer en wind moeten raadplegen; daar andere den last van de t' huis komenden afnemen, of, in een' digten drom vereenigd, de luije hommels van het erf verdrijven. Het werk gaat vurig voort; terwijl de honig overal den aangenamen tijmgeur verſpreidt. Ieder heeft hare taak. Zoo eendragtig werken de *Cyclopen*, wanneer zij den blikſem uit zware en ongevormde ſtaven ſmeden. Zij haasten zich allen. Sommigen drijven den wind; anderen verkoelen het ſisſend koper in den waterbak; genen ſmeden, dat de Etna dreunt. Naar eene vaste maat valt de beurtelingſche hamerſlag, en de knijpende tang wentelt het ijzer om. Niet anders, indien men het kleine met het groote mag vergelijken, voert eene ingeſchapene drift de *Cecropiſche* bije, een ieder in haar werk, voort.

Sprekende over de verkleefdheid der bijen aan haar opperhoofd, drukt hij zich aldus uit: *Egypte*, het groote *Lydië*, het volk der *Parthers*, en de *Mediſche Hydaspes*, zijn niet gehoorzamer aan hunnen Koning, dan de bije aan haren Vorst. Zoo lang hij leeft, hebben zij maar éénen zin; ſterft hij, dan is de trouw verbroken, dan verwoesten zij haar eigen werk. Hij heeft het onmiddellijk opzigt over den arbeid. Hem eeren zij. Zij houden zich in groote menigte digt bij hem, en dringen zich al brommende rondom hem. Dikwijls dragen zij hem op hare ſchouderen, en geven hare ligchamen voor hem ten prijs op het ſlagveld, en zoeken in hare wonden een' roemrijken dood.

De beſchrijving van den ſtrijd, welken zij ſomtijds voeren, is waardig het penſeel, hetwelk ééns de veldſlagen op *Latiums* bodem tuſſchen TURNUS en ENEAS zoude ſchetſen. — Wanneer de oorlog op handen is, ziet men de menigte verbazend woelen. Het hart klopt voor den krijg. Men hoort een geluid als van de ſchorre krijgsmuzijk en van de afgebrokene klanken der trompet. Bevende van wraak, vereenigen zij zich. Hare vleugels flikkeren; met

met hare tanden wetten zij den angel en ſcherpen zij hare klaauwen. Zij ſcharen zich digt bijeen rondom den Koning en zijne tent, en dagen met een vreesſelijk gedruisch den vijand ten ſtrijde. Op ééns barſten zij los. Men wordt handgemeen. Hoog in de lucht hoort men het geraas. Zij mengen en draaijen zich in groote kringen ondereen. Dan ziet men de dooden vallen, digter dan de hagel, en de eikels van den geſchudden eikenboom. De Koningen zelve dringen met hunne ſchitterende vleugelen in het midden der ſlagorden, en toonen, hoe groot een hart in de enge borst huisvest!

Onder de meer ſtille en zachtere tooneelen der Natuur behooren de levendige beſchrijvingen der planten, welke het meest door de bijen bezocht worden. De Dichter, zingende bij die gelegenheid van de rozengaarden van *Pestum*, eene ſtad in *Calabrië*, van de laat bloeijende narcis en den gekronkelden Acanthus, zoo wel als van het bleekgroene veilloof, en den mirt, die zoo gaarne langs de ſtranden groeit, herinnert zich, dat hij eens, niet verre van *Tarente*, waar de zwarte *Galeſus* zijnen ſtroom door de goudgele velden ſlingert, eenen *Coryciſchen* grijsaard gezien had, die maar weinige morgen lands van een' geheel verlaten grond bezat. Het was noch voor den ploeg, noch voor het vee, noch voor den wijnbouw geſchikt geweest. Zijne hand had het hervormd. In het midden der heesters had hij weten moeskruiden te telen; men zag er blanke leliën, en het ijzerkruid, en den eetbaren papaver. In zijn hart was hij zoo rijk als een Koning. Wanneer hij 's avonds laat te huis kwam, dekte hij zijne tafel met ongekochte ſpijze. Hij was de eerſte, die rozen in de lente, en vruchten in den herfst plukte; en wanneer nog de droevige winter de rotſen deed ſplijten van de koude, en het ijs den loop der rivieren ſtremde, dan ſneed hij reeds het zachte loof van den Acanthus, en ſcheen den zomer te verwijten, dat hij zoo laat kwam, en de westewinden, dat zij zoo traag waren. Ook was hij de eerſte, die overvloed van zwangere bijen en volle zwermen had, en die den ſchuimenden honig uit

de raten perſen kon. Hij had linden en veel pijnloof; en zoo menige wordende vrucht zich aan zijn oog in den vroegen bloeſem vertoonde, zoo menige plukte hij ook rijp in het najaar. Ook verſtond hij de kunst om den jarigen olm te verplanten, zoo wel als den Platanus, die reeds zijne gastvrije ſchaduwe over het vrolijk gezelſchap verſpreiden kon.

Eene enkele plant levert ſomtijds aan VIRGILIUS de bevalligſte verwen op. Zoo zegt hij: Er is eene bloem in de weiden; de landlieden noemen haar den Amellus (*); die haar zoekt, vindt haar gemakkelijk: vele ſtengels verheffen zich uit éénen wortel; goudgeel is het binnenſte, maar op de menigvuldige blaadjes, die haar omringen, ſchittert het purper van de donkere viool. Kranſen van die bloem verſieren dikwerf de altaren der Goden; de herders plukken haar in de opene valleijen, en langs de oevers van de kronkelende *Mella*. — De Dichter maakt gewag van deze bloem, als van een heilzaam middel tegen kwijnende ziekten, waaraan de bijen onderworpen zijn. Men ziet ze alsdan, zegt hij, geheel veranderd van kleur; eene afzigtelijke magerheid misvormt het ganſche ligchaam; zij dragen onophoudelijk hare dooden uit hare woningen, en maken diepen rouw. Dan ziet men ze hangen, met hare klaauwtjes aaneengeſtrengeld, bij den ingang harer verblijfplaatſen, waar zij zich opſluiten; dan hoort men van binnen een dof geluid en een naargeestig gegons, gelijk wanneer de koude zuidewind door het woud ruischt, of de onſtuimige zee van verre haar gegrom doet hooren, of gelijk het verſlindend vuur woelt en kraakt in den geſloten oven.

Na eene opgave van verſchillende vijanden, welke de bije te duchten heeft, en der gevaren, waaraan zij is blootgeſteld, ſpreekt de Dichter van de geheime oorzaken, welke ſomtijds op het onverwachtst eene geheele vernietiging der zwermen bewerken. Dit geeft hem gelegenheid, om

van

(*) Waarſchijnlijk de aster *Atticus*, onze plant-aster.

van het ontſtaan der bijen uit de ingewanden van het geſlagte vee, volgens eene Egyptiſche overlevering, eene zeer ſchilderachtige beſchrijving te doen. Zijne verbeeldingskracht ſtelt hem hierop de geſchiedenis van ARISTAEUS, den zoon van APOLLO en CYRENE, voor oogen. Deze zonderlinge fabel is eene der beroemdſte uit de ganſche *Mythologie*. Verbonden met die van ORPHEUS en EURIDICE, onderſcheidt zij zich door verſcheidene belangrijke ontwikkelingen. VIRGILIUS bekroont met dit Mythologiſch ſtuk zijn werk over den Landbouw. Ik ben verpligt, hier eenigzins uitgebreider te zijn; echter mij meer bepalende tot den hoofdinhoud van dit ſtuk, dan tot de mededeeling van elke bijzonderheid. Gij zult mij deze meerdere uitvoerigheid gereedelijk ten goede duiden. Ook zal niemand uit het oog verliezen, dat de fabelleer der Ouden naar het volksbegrip, niet naar den maatſtaf van gezonde wijsgeerte, opgeklaarde natuurkennis, en betere inzigten, die het menschdom ontving, moet beöordeeld worden. Dit zeg ik, opdat niemand zich ergere, noch het ſchoone der teeking miskenne, bij al het valſche en ongerijmde zelfs der gronddenkbeelden. Een enkel vonkje van reine waarheid glimt er hier en daar in den nacht van het bijgeloof.

De herder ARISTAEUS, in *Theſſaliën* eensklaps alle zijne bijen verloren hebbende, die zijn lust en rijkdom waren, ſtond treurig aan den oever van den *Peneus*, *Theſſaliëns* ſchoonſte rivier, en riep zijne moeder CYRENE, dochter van dien Stroomgod, om hulpe aan. ARETHUSA, eene der Waternimfen, ſteekt het blonde hoofd omhoog, en ziet den weenenden jongeling. Zij gaat CYRENE hiervan verwittigen. Deze gelast haar, haren zoon in haar paleis te voeren. Op het bevel der Godin, wijkt de ſtroom en opent zich, en ARISTAEUS daalt in de diepte neder. Daar zag hij met verbazing den oorſprong der groote rivieren, die de aarde beſproeijen; de bronnen van den *Phaſis*, den *Hypanis*, den *Lycus*, den *Eridanus*, en den *Tiber*. In de woning van zijne moeder aangekomen, verpaam zij de reden van zijne ſmart. Hare zusters haasten

zich om hem te dienen. Sommige gieten rein water op zijne handen; andere maken den disch gereed, en zetten de volle bekers op. Er zijn er, die *Sabeeſchen* wierook op de altaren voor de hoogere Goden branden. „Neem," dus ſprak de moeder, „deze ſchaal met *Maceniſchen* wijn, en pleng dien ter eere van OCEANUS!" Te gelijk riep zij die Godheid aan. Driemaal ſtortte zij zuiveren nectar in het offervuur; driemaal flikkerde de vlam, en klom tot aan het gewelf. Een goed voorteeken! waarop zij haren zoon den raad gaf, om den grijzen Zeegod PROTEUS, die door NEPTUNUS in alle geheimen onderwezen was, zijne klagte mede te deelen, hem naar de oorzaak van den ſchielijken dood zijner tallooze bijen te vragen, en naar de middelen te vernemen om zijn verlies te herſtellen.

Maar, ééne zwarigheid was er: PROTEUS gaf niemand antwoord, dan door geweld gedwongen. „Ik zal u dan, „mijn zoon," zeide zij, „ik zal u zelve bij den grijsaard brengen, dáár, waar hij gewoonlijk de hitte des daags ontwijkt. Grijp hem dan en bind hem, wanneer hij, door den ſlaap geboeid, ter neder ligt. Hij zal u zoeken te ontglippen onder allerlei gedaanten, de eene verſchrikkelijker dan de andere. Houd vast! Laat niet af, tot dat hij zijne eerſte en oorſpronkelijke geſtalte wederom zal hebben aangenomen." — Zoo ſprak CYRENE, en zij ſtortte ambrozijne geuren over het hoofd en het ligchaam van haren zoon. Een liefelijke waſem verſpreidde zich van zijne haarlokken, en in al zijne leden kwam eene nieuwe kracht.

Eene vervaarlijk uitgeholde bergſpelonk, waar de zee, door de winden voortgeſtuwd, eenen diepen boezem vormde, was de gewoonlijke rustplaats van PROTEUS. Daar verborg CYRENE ARISTAEUS, terwijl zij zichzelve in digten nevel hulde. — Bij de brandende middaghitte ging PROTEUS in het hol ter ruste, terwijl de zeekalveren, eerst door hem van de hoogte eener rots zorgvuldig geteld, zich op het ſtrand wijd en zijd ter neder leiden. Zoodra

de

die slaap hem bevangen had, valt ARISTAEUS op hem aan, en kluistert hem. Hij neemt zijne toevlugt tot allerlei gedaantewisselingen; maar niets kan hem baten. In het einde overwonnen zijnde, vraagt hij den stoutmoedigen jongeling, wat hij dan begeerde. Deze meldt hem zijnen kommer, en vraagt, waarom hij zulk een zwaar verlies moest lijden, en hoe hij hetzelve vergoed kan krijgen.

Het oog des grijsaards brandt, en zijne tanden knerssen. Eindelijk antwoordt hij hem, dat het verlies zijner bijen eene straf der Goden was. „ De rampzalige ORPHEUS," dus sprak PROTEUS, „ beroofd van zijne echtgenoote, berokkende u deze ellende. Toen zij u snel, dwars door den stroom heen, wilde ontvlugten, zag zij de vreesselijke waterslang niet, die voor hare voeten op den oever in het hooge gras verborgen lag, en die hare dagen eindigde. Het was toen, dat het koor der *Dryaden* de toppen der bergen van hare klagten deed weergalmen; — ook weenden de rotsen van *Rhodope*, en het hoog *Pangeesch* gebergte, en de oorlogzuchtige velden van *Rhesus*, en de *Hebrus*, en het *Attisch Orithya*. ORPHEUS zelf zocht troost voor het diep gewonde hart in zijne gebogene lier, en hij zong van u, ô dierbre vrouw! op het eenzame strand, van u, wanneer de dag aanbrak, van u, wanneer de dag verdween. Zelfs naderde hij den ingang van den *Taenarus*, en de hooge poorten van PLUTO's paleis, en het donkere woud, vervuld met zwarten schrik. Hij bezocht de schimmen, en den vreesselijken Vorst, en het oord, waar alle harten ongevoelig zijn voor menschelijke gebeden; — maar ziet! de dunne schaduwen, de geesten van het licht beroofd, werden bewogen door zijn gezang, en naderden tot hem uit de diepste verblijfplaatsen van den *Erebus*. Zij omringden hem in groote menigte; even gelijk het talloos gevogelte, bij den avond, of bij den winterstorm, verdreven van de heuvelen, zich verbergt in het woud. Rondom hem schaarden zich moeders en echtgenooten, dappere helden, kinderen, vroeg gestorvene maagden, en jongelingen, die voor het oog van hunne ouders op den lijkstapel gelegd waren. Zelfs

de

de diepſte woningen van de *Lethe*, en de *Eumeniden*, die heur haar met blaauwe ſlangen doorvlechten, ſtonden verbaasd; CERBERUS hield zijnen driedubbelen muil onbewegelijk al luisterend open, en IXION vergat zijn rad te wentelen."

Verder verhaalt PROTEUS, hoe EURIDICE aan ORPHEUS werd wedergegeven; hoe hij onvoorzigtig de voorwaarde, hem door de onderaardſche Vorſtin opgelegd, verbrak, en, reeds aan het licht genaderd, op nieuw haar onherſtelbaar verloor. Oneindig vele dichterlijke ſchoonheden moet ik hier met ſtilzwijgen voorbijgaan. „Men zegt," dus vervolgde de grijsaard, — „Men zegt, dat hij zeven maanden lang, onder eene hooge rots bij de wateren van den eenzamen *Strymon*, en in de kille ſpelonken, geweend heeft; zoodat zijn treurgezang de tijgers lenigde en de eiken bewoog. Zoo klaagt de droeve Filomeel, in de ſchaduwe van het populierloof, over hare jongen, die een onmeêdoogend ploeger nog vederloos uit het nest rukte; zij weent, eenzaam op een tak gezeten, den ganſchen nacht, herhaalt gedurig haar treurig lied, en vervult den ganſchen omtrek met hare jammerklagt. Liefde noch huwelijksmin konden ORPHEUS ziel meer aantrekken. Nu dwaalde hij geheel alleen door het Noordelijk ijs, langs den beſneeuwden *Tanais*, en de *Ripheiſche* velden, eeuwig met rijp en vorst bedekt, ſteeds zuchtende over zijne ontroofde EURIDICE en het vruchteloos geſchenk van der ſchimmen Vorst; tot dat eindelijk de *Ciconiſche* vrouwen, ziende dat zij door hem verſmaad werden, onder het vieren van het feest des Wijngods, hem verſcheurden, en zijne leden over de *Thraciſche* velden verſpreidden. De *Hebrus* rolde het hoofd, van den ſchoonen hals gerukt, in zijnen ſtroom mede; maar ook toen nog hoorde men de koude tong „EURIDICE!" roepen, „arme EURIDICE!" — en alle de rotſen langs den vloed herhaalden: „EURIDICE!"

Zoo ſprak PROTEUS, en wierp zich in de diepte neder; en waar hij zich in zee ſtortte, zag men eene ſchuimende draaikolk. Nu wist ARISTAEUS de oorzaak van zijn verlies. Nu wist hij, van welke hand die ſlag hem

was

was toegebragt. Het waren de Veldnimfen, die den dood van EURIDICE aan hem gewroken hadden, door zijne ganſche bijenteelt te verdelgen. De moeder raadde hem, de Nimfen te bevredigen. Vier altaren moest hij bouwen bij de hooge tempels dier Godinnen, en, na het heilig bloed der offerdieren geplengd te hebben, moest hij hunne doode ligchamen in het lommerrijk woud laten liggen. „ Wanneer AURORA negenmaal zich aan de Aarde vertoond zal hebben," dus ſprak CYRENE, „ zoo zult gij aan de ſchimmen van ORPHEUS den het geheugen uitwisſchenden papaver toewijden, en de verzoende EURIDICE eeren door het ſlagten eener vaarze; en na dit alles, keer dan weder in het gewijde bosch!" — ARISTAEUS volgt CYRENES raad. Na den negenden dag bezocht hij het woud; en ziet! duizenden van bijen wemelden in de ingewanden der offerdieren. Als eene digte wolk verhieven zij zich, en drongen zich naar het hoog geboomte, waar zij, aan elkander vastgehecht, even als druiventroſſen, aan de taaije takken hingen. — Het is met dit herſtel van ARISTAEUS in de gunst der Goden, en met de wedergave zijner rijke zwermen, dat de Dichter zijne beſchouwingen over de bijen ſluit.

Men vraagt hier immers niet, M. H., naar een aaneengeſchakeld, wel gewikt en wel gewogen zamenſtel; maar men neemt den geest der tijden in acht, en men zal alsdan gaarne erkennen, dat onder het kleed der vreemdſte verzieringen en der grilligſte bijvoegſels deze hoofdgedachte verborgen ligt: *de zegen is der Goden werk.* Zonder die overtuiging en zonder dat gevoel had VIRGILIUS nimmer met zoo vele waarligheid en kracht kunnen dichten.

Ook dunkt mij, dat dáárdoor alleen de Mythologiſche voorſtelling het meest belangrijk wordt, dat, volgens dezelve, er niets groeit of zich beweegt, er niets groots of ſchoons is in kruid, in plant, in zee en lucht, in rivier en woud, of het is met iets onzigtbaars verbonden. Dit denkbeeld deelt, in zeker opzigt, aan duizend voorwerpen een

nieuw

nieuw beſtaan mede; en het leert ons, om onder den ſluijer der dwaling het onuitwischbaar gevoel van eene hoogere magt te erkennen, en als eene algemeene behoefte voor het menſchelijk geſlacht te eerbiedigen. Men doet weinig dienst aan het hart, aan de Dichtkunst, en aan de ſchoone overblijffels der Oudheid, wanneer men alles *phyſisch allegoriſeert*. (Verſchoont, M. H., deze beide onduitſche woorden!) Het tafereel der Natuur wordt in mijn oog veel levendiger, wanneer ik, in mijne gedachten, bij de Mythologiſche gedenkſtukken der Ouden, iederen ſtroom, iederen eik, iedere bloem als 't ware beziel, en onder een' onzigtbaren invloed ſtel.

De beste Griekſche en Romeinſche Dichters, toen de beginſels nog niet verdwenen waren, bewaarden en verlevendigden, in hunne ſchriften, de hebbelijke bewustheid van eene kracht, die niet onder het bereik der zinnen viel. Hoe ſterk dringt VIRGILIUS zelf niet de gedachte aan, dat er in de ganſche Natuur iets buiten het zinnelijke beſtaat, wanneer hij, bij het beſchouwen van de merkwaardige huishouding der bijen, duidelijk te kennen geeft, dat hare levenswijze en ſchrander overleg het denkbeeld moet doen opkomen, alsof zij vervuld waren met eeh' hoogeren geest. „ Men denkt," zegt hij, „ dat eene geheime kracht „ zich over land en zee, over vee en mensch en al het „ gedierte verſpreidt, en dat dit werkend beginſel nooit „ zal ſterven, maar tot zijnen oorſprong, tot het geſtarnte „ terugkeert." — Het is waar, dit begrip van eenen *wereldgeest* of *ziel*, uit de *Platoniſche* School overgenomen, heeft iets, dat onbeſtaanbaar is met de meer naauwkeurige en zuivere begrippen der Godheid. Echter ſtrekt hetzelve ten bewijze, dat men, van de vroegſte tijden af, in de vermogens der dieren en menſchen iets meer dan enkel *werktuigelijke* hoedanigheden opmerkte. Ook, om het zoo even opgenoemd denkbeeld mogelijk uit het regte oogpunt te vatten, zette men het duistere en verwarde van hetzelve ter zijde; men ontkleede het van hetgeen er in-

ge-

gewikkeld en onverſtaanbaar in is; en men ſtelle eene betere uitdrukking van een' nog grooteren wijsgeer, dan PLATO was, in plaats; van eenen man, die eens gezegd heeft: *In Hem is het leven, de beweging, en het zijn.* (*)

Hoe dit dan ook zij, zoo dunkt mij, dat het gevoel van VIRGILIUS, door het naſporen der bijen opgewekt, — even als dat van MARCUS TERENTIUS VARRO, die, van de huishouding van dit zelfde inſekt ſprekende, uitroept: *Alles is hier rein en heilig!* — vrij wat edeler is, en meer hulde aan de waarheid en aan de ſchoone Natuur bewijst, dan wanneer *Frankrijks* beroemdſte Natuurbeſchouwer DE BUFFON met verachting op de bijen nederziet, en in haar bedrijf niets meer opmerkt, dan de beweging in een uurwerk, dat bewusteloos den tijd aanwijst. Wie denkt hier niet aan eenen KÖNIG, die in de cellen der bijen de hoogſte wiskundige orde en berekening ontdekte, overal de ſchoone wet der *Spaarzaamheid* vond, en zijne ervaringen met de treffendſte proeven bewees? Ik ſtem toe, het woord *inſtinct* is, gelijk zoo vele andere oude en nieuwe woorden, een dekſel onzer onkunde; maar zoo veel weten wij toch, dat herſtelling van hetgeen verkeerd is aangevangen, dat maatregelen naar tijdsomſtandigheden gewijzigd, dat moed en getrouwheid, dat het onderſcheiden van vriend en vijand, dat het erkennen van dienſten en wraak over beleedigingen, hetgeen men alles bij de bijen ontmoet, niet uit een enkel *Mechanismus* kunnen worden afgeleid. Echter wat het is, hetgeen in dat kleine diertje werkt, is mij onbekend; maar mijne onkunde leert mij niet, het gewrocht des Alvermogens te verachten, maar te bewonderen.

Ik moet hier ook nog herinneren, dat de bije, door de hand van den Romeinſchen Dichter in zulk een belangrijk licht geplaatst, ons het naauw verband toont, hetwelk er is tuſſchen Natuur, gevoel, verbeeldingskracht, en taal. De drie laatſten ontvangen al haar voedſel en al haren luister

(*) *Hand.* XVII: 28.

ter van de eerſte. Hoe meer zij invloed heeft, des te duurzamer zullen ook de voortbrengſels der kunst zijn. Zij is de bron, waaruit ſteeds moet geput worden, en die nimmer ledig wordt. Het geringſte harer werken heeft iets *oneindigs* voor het menſchelijk verſtand; en dat oneindige is de onbedriegelijke ſtempel van deszelfs eerſten oorſprong.

Voor het overige, daar ik nu de laatſte eekbeurt voor dit ſaizoen vervuld heb, brengt mij mijne ſtof tot dezen drievoudigen wensch: Haast zal de bije hare woningen verlaten, en vrolijk zweven langs duin en veld en weide. Geniet ook gij, M. H., alle de ſtille en voor het hart zoo edele genoegens van het zich vernieuwend jaargetij! — Hetgeen de bije verzamelt, is goed en rein. Dat ook geleerdheid, ervaring, ſmaak en kunst nimmer ophouden hare zuivere ſchatten gaarne in dit haar toegewijd verblijf uit te ſtorten! — En eindelijk: dat in ons vaderland, gelijk als in het gemeenebest dat wij beſchouwden, en Vorst, en volk, en wet maar ééne gedachte zij!

WAARNEMING VAN EENE ZEER ZELDZAME ZIERTE, (*Morbus maculoſus hæmorrhagicus Werlhofii.*) Door N. PARÁDIJS, *Med. Doct. te Leyden.*

Den 25ſten der maand April l. l. kwam mij eene vrouw over haar kind, een jongetje van 7 jaar, raadplegen. Hij was, volgens het verhaal der moeder, altijd frisch en gezond geweest, maar nu, gedurende eene week, minder lustig en vrolijk dan gewoonlijk, 't geen door haar echter niet geteld was; doch, daar zij nu ontdekt had, dat het geheele lijf met roode vlakjes als overdekt was, en hij ſinds twee dagen van tijd tot tijd uit den neus bloedde, had zij zich zeer ongerust begonnen te maken, en was ſchielijk naar mij toegekomen, om mij raad te vragen. En inderdaad, het geheele lijf was als bezaaid met kleine paarsroode vlakjes, ter grootte van een kwart ſtuivertje, meest op lijf, armen

men en beenen. Hij bloedde ſterk uit neus en mond, en ging, zoo als men mij verhaalde, veel bloed af, echter zonder pijn of perſing; de pols was ſchielijk en zwak; geen koorts; de ademhaling natuurlijk; de tong genoegzaam ſchoon, een weinig ſlijmachtig bezet. Hij at en dronk, alſof hem niets deerde, maar zag er zeer bleek en ongedaan uit. Uit alle deze *ſymptomata* begreep ik weldra, dat dit geval alle oplettendheid vereischte; en, daar er hoegenaamd geene teekenen aanwezig waren van *ſordes primarum viarum*, waarmede deze ziekte, volgens de aanmerking van Prof. THUESSINK, dikwijls gepaard gaat (*), zoo beſloot ik hier terſtond toe te dienen verſterkende, zacht zamentrekkende en bederfwerende middelen. Ik ſchreef voor:

℞ *Cort. Peruv. fusci unc. II.*
Coq. ſ. q. aq. col. unc. XVI.
add. Elix. acid. Halleri dr. II.
Mell. alb. unc. I.
D. U.
S. om 't uur een theekop, koud.

Den 27ſten April, wanneer ik het patientje aan huis bezocht, vernam ik, dat de bloedige ontlastingen opgehouden waren; de vlakken vond ik in denzelfden ſtaat, met die verandering echter, dat dezelve nu ook over het geheele aangezigt verſpreid waren; de bloeding uit neus en mond ging bij aanhoudendheid voort; de pols was zeer ſchielijk en zwak. Blijvende bij mijne eerſte *indicatie*, ſchreef ik voor:

℞ *Extr. Cort. Peruv.*
——— *Salicis alb. aa dr. Iβ.*
Succ. catechu dr. I.
Elix. acid. Halleri dr. II.
Syr. pap. alb. unc. Iβ.
Aq.

(*) *Geneesk. Mag.* IVde Deel, 2de Stuk, bl. 110.

Aq. Cinnamomi unc. II.
—— Cort. citri unc. III.
M. D.
S. alle uur e en epel.

Den 28ſten. De bloeding uit neus en mond was opgehouden; de vlakken genoegzaam dezelfde. Den 29ſten vond ik het lijdertje veel beter: voor het eerst eene natuurlijke ontlasting zonder bloed; de pols veel minder ſnel, doch zwak; de vlakken in gedaante en kleur niet veranderd. Ik ſchreef voor:

℞ *Cort. Peruv. regii*
—— Salicis alb.
Lichen Island. aa unc. I.
Coq. l. a. f. q. aq. col. unc. XIV.
add. Elix. acid. Halleri dr. III.
Mell. alb. unc. I.
M. D.
S. om 't uur 2 lepels.

Den 1ſten Mei had er wederom eene bloedige ontlasting plaats; doch de vlakken waren in kleur verflaauwd, en zelfs, naar het mij voorkwam, in hoeveelheid verminderd. Den 4den waren niet alleen alle vlakken verdwenen, maar ook alle levenswerkzaamheden natuurlijk en gezond; zoodat ik de ziekte als genezen beſchouwen kon.

Zie hier de waarneming eener in alle opzigten belangrijke ziekte eenvoudig beſchreven, zoo als dezelve door mij aan 't ziekbedde is waargenomen. Dezelve heb ik daarom bijzonder willen beſchrijven, omdat zij niet verbonden was met eenige andere ongeſteldheid, gelijk dikwijls plaats heeft, en dus misſchien kan worden beſchouwd als een klein toevoegſel tot de waarnemingen dezer ziekte, door WERLHOFF, THUESSINK, HUFELAND en anderen medegedeeld. Welke gedachte toch men zich over de naaste oorzaak of natuur dezer ziekte moge vormen; hetzij men meent,

meent, dat dezelve in vele opzigten met den *Scorbutus* overeenkome, of met eene *affectio humorum putrida* of *corruptiva*; hetzij men dezelve liever houde voor eene oorſpronkelijke ziekte van het bloed, gelijk zulks het gevoelen is van Prof. THUESSINK (*); het blijft altijd eene onbetwistbare waarheid, dat dezelve de grootſte oplettendheid van de zijde des Geneesheers vereischt, vermits de kennis van dezelve en de ſpoedige aanwending van gepaste geneesmiddelen hier bovenal alleenlijk in ſtaat zijn het leven van den lijder te redden, daar de ondervinding zoo dikwijls geleerd heeft, dat het verzuim van dezelve, of het gebruik van ontijdige aderlating bij voorb., zoo ſpoedig als onverwacht den dood hebben veroorzaakt. De vlakken toch en bloedingen uit mond en neus moeten, naar mijn gevoelen, louter als *ſymptomata* der ziekte beſchouwd worden; 't geen dan ook de reden is, dat ik mij niet kan vereenigen met het denkbeeld van den Heer HARINGA, die, in zijne *Diſſertatie* over deze ziekte, te Groningen in den jare 1799 verdedigd, van gevoelen is, dat derzelver natuur niet onwaarſchijnlijk moet geſteld worden in eene ſtoffelijke oorzaak, in de vochten aanwezig, welke door de krachten der natuur van dezelve afgeſcheiden, en alzoo critisch op de oppervlakte der huid gebragt wordt. Deze gedachte toch zoude, zoo het mij voorkomt, kunnen leiden tot eene verkeerde geneeswijze, welke, naar het oordeel van de beste Schrijvers over deze ziekte, moet beſtaan in verſterkende, zamentrekkende, en vooral bederfwerende middelen, onder welke laatſte zeker de *acida mineralia* den eerſten rang verdienen, aan welker aanhoudend en ruim gebruik ik dan ook de ſpoedige genezing van mijn lijdertje niet zonder eenigen grond meen te mogen toeſchrijven.

(*) *Geneesk. Mag.* IVde Deel, 2de Stuk, bl. 108.

LEVENSBERIGT VAN ALEXANDER, KEIZER ALLER RUSSEN.

(Naar het *Engelsch.*)

„ Nooit, zoo veel wij weten, is een ſchooner bijnaam
„ aan eenigen Vorst geſchonken, en nooit vooral werd
„ dezelve meer verdiend, werd hij edeler verworven, dan
„ die van ALEXANDER DEN GEZEGENDEN. *Den Ge-*
„ *zegenden!* hoe liefelijk en hoe godvruchtig tevens
„ klinkt deze naam! een waardig uitvloeiſel van het ge-
„ moed dier *Ruſſen*, welke, tevens biddende en werken-
„ de, door eigen vasten moed en met Gods hulpe, de
„ ſchoonſte der overwinningen bevochten! Het verlangen,
„ om dezen edelen Keizer van naderbij te leeren kennen,
„ is te meer algemeen, omdat ook wij ons vleijen mogen,
„ dat de, zoo geheel menſchelijke, Vorst dit land, voor
„ geen klein deel als de bakermat van *Ruslands* tegenwoor-
„ dige grootheid en beſchaving te beſchouwen, op zijne
„ heugelijke terugreize, niet zal voorbijgaan. Om deze
„ reden namen wij het volgende ſtuk over; ſchoon het ge-
„ wis een en ander bevat, van elders bekend, en, reeds
„ in Januarij 1813 in het licht verſchenen zijnde, zelfs den
„ afloop van den eeuwig gedenkwaardigen Ruſſiſchen veld-
„ togt noch volkomen noch naauwkeurig kon ſchetſen.
„ Wij weten, dat geen 100,000, maar honderd-duizen-
„ den ſoldaten van NAPOLEON aldaar het leven lieten;
„ wij weten, dat hij, alzoo gekneusd, in ſpijt der ontzet-
„ tendſte pogingen tot herſtel, ſlechts nog een enkele keer
„ met ſtroomen bloeds de zege wist te koopen, die hij als
„ zijn eigendom plagt te beſchouwen: van *Leipzig* naar
„ *Parijs* ſcheen ſlechts éene ſchrede; en, gelijk de ſmeder
„ van den blikſem, volgens de fabel, door den opperſten
„ God van uit den hemel geſchopt, kreupel nederviel op
„ het eiland *Lemnos*, zoo tuimelde de verwaten Dwinge-
„ land, als geledebraakt, op het ſchier onbekende *Elba*

„ neer.

„ neer. Doch in allen geval behelst dit ſtuk, zoo verre
„ het dan reikt, een aaneengeſchakeld en bepaald over-
„ zigt, inzonderheid dier vroegere gebeurtenisſen, welke
„ noch zoo diep, noch zoo versch, als de latere ontzag-
„ verwekkende bedrijven, in het geheugen liggen. En
„ zoo meenen wij dan wél gedaan te hebben, geen deel of
„ uittrekſel, maar het geheel deszelven te geven."

* * *

ALEXANDER, de eerſte Rusſiſche Keizer van dien naam, die onlangs eene zoo belangrijke rol ſpeelde op het tooneel van Europa, werd geboren den 12den December 1777. Hij was de oudſte zoon van wijlen den Keizer PAUL, bij MARIA FEODOROVNA, Prinſes van *Wurtemberg*, zijne tweede echtgenoote.

CATHARINA DE TWEEDE, het lot vooruitziende, door den ongelukkigen PAUL ondergaan, en bezorgd om den troon van *Rusland* aan hare nakomelingſchap te verzekeren, vestigde hare bijzondere aandacht op de opvoeding harer kleinkinderen, welken zij gewoon was regelmatig te beproeven, ten aanzien van den aard en de uitgebreidheid hunner zielsbekwaamheden, in het bijzijn van derzelver onderwijzers; en te wier bate zij zich wel wilde verledigen, verſcheidene verhandelingen te ſchrijven, die, onder den titel van *Gemengde Stukken*, *of de Boekerij der Groothertogen*, verzameld werden, en nog bewaard worden in de Keizerlijke Bibliotheek te *Petersburg*. Daar de tegenwoordige Keizer zijn negentiende jaar bereikt had, voor het overlijden van CATHARINA, moet zij de voldoening gehad hebben, van, in zekere mate, de rijpheid te aanſchouwen dier verſtandelijke vermogens, tot wier aankweeking zij zoo aanmerkelijk bijdroeg.

Maar CATHARINA, met al haar geluk, was niet onveranderlijk voorſpoedig. Angſtig verlangende de uitbreiding harer nakomelingſchap te zien, verhaastte zij het huwelijk van haren begunſtigden kleinzoon, die, op den ouderdom van zestien jaar, vereenigd werd met LOUIZA, Prinſes

van *Baden-Durlach*, zijnde twee jaar jonger dan de Groothertog. Zij nam, overeenkomstig de regelen der Griekſche kerke, den naam aan van ELIZAVETA ALEXIEVNA. Uit dit huwelijk is geen kroost geweest.

ALEXANDER is zeer ſchoon, bleek van aanzigt, blaauwe oogen, die weldadige zachtheid uitdrukkende, welke een der uitſtekende trekken van zijn karakter is. Zijne geſtalte is rijzig, kloek en wel geëvenredigd; doch, een weinig doof zijnde, bukt hij, ten einde zich het hooren gemakkelijk te maken; zijn gedrag is te gemoet komend, maar nogtans waardig. In de volvoering zijner hooge verpligtingen ſpreidt hij vele werkzaamheid en ſcherpzinnigheid ten toon, doch zonder vertooning en omſlag; de hoofdtrekken zijner ziel zijn gezond verſtand en menschlievendheid. Hij is zoo groot een vijand van pralerij, dat hij dikwijls gezien is, gewikkeld in zijnen krijgsmantel, rijdende alleen rondom de hoofdſtad, in eene gemeene kleine *Droshka*. Op deze wijze, weet men, dat hij de behoeften der armen voldoet. Het is zijn verlangen, zoo hij in dezen toeſtand van bijzonder burger mogt herkend worden, dat niemand den hoed afneme; doch de goedheid dezes verlangens alleen ſtelt het hart in zijne hand, en ontdekt het hoofd. Ik heb hem vele malen gezien in een' volmaakt eenvoudigen wagen, van eene donkere olijfkleur, getrokken door vier paarden, door een' gebaarden koetſier en een' kleinen gewonen voorrijder beſtuurd, en vergezeld van een' enkelen lijfknecht. De ſoldaten ſtaan altijd naar hem op den uitkijk, ten einde de wacht in tijds kennis te geven van zijne nadering; want, zonder deze voorzorg, zou het onmogelijk zijn, onder den zwerm van rijtuigen, hem de eere te bewijzen, aan zijnen rang verſchuldigd. — Schoon de Keizer *Engeland* nooit bezocht heeft, is hij volmaakt bekend met deszelfs karakter en zeden zoo wel, als met de taal. Hij is aan de *Engelſchen* zeer gehecht; hebbende zich een aantal derzelven in zijn rijk nedergezet, en, onder begunſtiging van het betwind, eene ſoort van volkplanting gevormd. — Dan, wij keeren weder tot zijne geſchiedenis.

Kort

Kort na de vervulling van zijn drieëntwintigſte jaar, (12 Maart 1801, O. S.) werd ALEXANDER, door eene ontzettende gebeurtenis, niet zeldzaam bij de Souvereinen van *Rusland*, geroepen om bezit te nemen van den troon zijns vaders, die den vorigen nacht, in zijn eigen paleis, door twee of drie adelijke zaamgezworenen, was verworgd. De jonge Monarch, onbekend met zoodanig treurtooneel, ſtortte tranen, toen hij, op den morgen van zijne opvolging tot de kroon, door de ſoldaten als hunnen Keizer begroet werd. — Dus eindigde de korte regering van den ongelukkigen en, waarſchijnlijk, van zijn verſtand beroofden PAUL. Zijn leven was zonder belang, en zijn dood verwekte geen onderzoek.

De inhuldiging van ALEXANDER werd met groote ſtatelijkheid verrigt. De Keizer en Keizerin werden beiden te *Moscow* gekroond in September 1801; de Aartsbisſchop PLATO, toen honderd en vijf jaar oud, en die dezelfde diadeem drie op elkander volgende Souvereinen had opgezet, bij deze gelegenheid den dienst verrigtende.

Met de onttrooning van PAUL eindigde dat ſtelſel van buitenlandſchen invloed, hetwelk de uitnemendſte belangen van zijn land dreigde den bodem in te ſlaan. Er was op ééns eene ſtuiting der revolutionaire intrigues van *Frankrijk*. *Rusland* leverde inderdaad de eenige plek gronds op, waaraan het vervolgde Koningſchap en de gebannen Eere vergund werd uit te rusten. De vriendſchap van *Engeland* aankweekende, de hoofdſtad des rijks uitbreidende en verfraaijende, ſchatbare of doorluchtige buitenlanders lokkende en onder zijne burgers opnemende, en verbeterende de nationale regtspleging, bewees ALEXANDER, hoe ernſtig hij had nagedacht over het welzijn des volks, dat hij beſtemd was te regeren, benevens zijne bekwaamheid om zich te kwijten van de pligten zijns hoogen ſtands.

Het was niet te denken, dat zulk een Vorst ſlechts aanſchouwer kon blijven van de belangrijke tooneelen, die op den Europiſchen ſchouwburg van ſtaat en oorlog werden

geſpeeld. Maar de ſtaatkunde van *Rusland* duldde geene overhaaste deelneming in de ſtribbelingen op het vaste land. Tot hiertoe was deszelfs magt enkel lijdelijk geweest, betreffende de oneenigheden tusſchen *Frankrijk* en *Engeland*. Verwijderd van de kampplaats, en ongenaakbaar, althans in vergelijking, voor eenige Mogendheid, welke hij zou moeten vreezen, ſchijnt niets meer belangeloos, meer heldhaftig, dan het beſluit, waardoor ALEXANDER zich verbond met het lot van *Oostenrijk*, en, zelfs met gevaar van zijn eigen leven, den geest van dat oude en doorluchtige Huis weer trachtte op te wekken. Toegetreden zijnde tot de verbindtenis van het vaste land tegen *Frankrijk*, haastte zich ALEXANDER, zich te plaatſen aan het hoofd der troepen, welke hij tot bijſtand der Verbondenen had doen marcheren.

Hij omhelsde deze gelegenheid, om den Koning van *Pruiſen* te bezoeken. ALEXANDER werd op het minzaamst ontvangen bij dezen Vorst, dien hij naar den ſchouwburg van *Berlijn* vergezelde, alwaar het volk gezegd wordt, de twee Souvereinen te hebben opgeroepen tot eene wakkere verzetting tegen *Frankrijk*. De ontmoetingen van Monarchen zijn zelden onvruchtbaar in gebeurtenisſen, evenredig met de waardigheid der bezoekers. Op het graf van FREDERIK DEN GROOTEN vernieuwden deze doorluchtige perſonaadjen de hereeniging dier banden, welke voorheen het verbond hunner wederzijdſche geſlachten verſterkten, en zwoeren elkander eene onveranderlijke en eeuwige vriendſchap.

Hoe weinig belovend de toeſtand was, in welken ALEXANDER de verbonden legers vond, hij ſtelde zich vol moed aan het hoofd zijner troepen, rigtte de geesten van zijne Bondgenooten weer op, en bepaalde het beſluit om hunnen gemeenen vijand aan te vallen. Hij deed wonderen van dapperheid. Het was in dezen ſtrijd, welke gerekend wordt te zijn voortgezet gedurende drie dagen (van den 2den tot den 4 December 1805), dat een paard onder hem werd doodgeſchoten; dat, in het heetst van het vuur, hij,

hij, die nooit te voren eenen ſlag geleverd had, door de gelederen reed, roepende: „ Overwinning of dood!" en, hun de gevoelens inblazende, die in hem gloeiden, begroet werd met de verzekering: „ Wij zullen nooit onzen Keizer verzaken!" — Dat zoodanige moed zonder vrucht werd ten toon geſpreid, moest ſtoffe tot vereerend beklag opleveren voor elke nadenkende en vaderlandlievende ziel. Een wapenſtilſtand kort daarna geſloten zijnde tuſſchen de Keizers van *Duitſchland* en *Frankrijk*, vertrok ALEXANDER naar *Rusland*.

In het voorjaar van 1806, ALEXANDER eenigen tijd met *Frankrijk* onderhandeld hebbende, zonder den handel te treffen, volgde eene openlijke ſcheuring, en onderſcheidene gevechten vielen voor tuſſchen de *Ruſſen* en *Franſchen*, op het einde des jaars, na den ſlag te *Jena*, en in welken de laatſten voorſpoedig waren. Desgelijks werd tegen *Rusland* de oorlog verklaard door de *Turken*, tegen het einde van December dezes jaars. Op den 26ſten dier maand werd de ſlag bij *Pultusk* geleverd. De Generaal BENNINGSEN kommandeerde de *Ruſſen*, en BUONAPARTE was aan het hoofd zijner eigene troepen. De overwinning werd aan beide zijden gevierd.

Hierna greep eene opſchorting der vijandelijkheden plaats, ten gevolge van het jaarſaizoen: maar *Rusland* merkte welhaast, dat zij op haren eigen bodem zou te vechten hebben, ten zij de krachtdadigſte maatregelen werden in het werk geſteld. ALEXANDER, derhalve, beval eene algemeene wapening, ten bedrage van 600,000 man, die de regelmatige troepen des rijks zouden ondersteunen. De ſlag van *Eylau*, eene ſtad in *Oost-Pruiſſen*, volgde ſpoedig op deze toerustingen: hij had plaats op den 6den Februarij 1807, en BUONAPARTE kommandeerde in perſoon. De ſlagting was ijſelijk: drie uren lang verſpreidden driehonderd ſtukken geſchut den dood naar alle zijden. Schoon de *Ruſſen* in het eerst gedwongen werden te wijken, poogden zij nogtans hunnen ſtand te herwinnen, met eene mate van volharding en woede, die bijna tot wan-

hoop ſteeg. De *Ruſſen* worden gerekend 20 Generaals; 900 Officiers en 30,000 man, aan dooden, gekwetſten en krijgsgevangenen, verloren te hebben. Zij trokken terug achter de *Pregel*; maar de *Franſchen* waren in geenen toeſtand om hen te volgen.

Op den grooten en beſlisſenden ſlag van *Eylau* volgde die van *Friedland*, en de terugtogt der *Ruſſen* naar *Tilſit*. Openingen tot eenen wapenſtilſtand zijnde gedaan, kwamen de Keizers van *Rusland* en *Frankrijk* te zamen op een vlot in de rivier de *Niemen*. Gedurende het maken der ſchikkingen voor de preliminairen, bleef *Tilſit* het verblijf der doorluchtige perſonaadjen: verſcheiden feesten werden gegeven, en alles was pligtpleging en verzoening. Ten laatſte, op den 9den Julij, werd de vrede geratificeerd tuſſchen *Frankrijk* en *Rusland*; en de twee Keizers ſcheidden toen, met wederzijdſche uitdrukking van vriendſchap, en na uitwisſeling der decoratien van hunne wederkeerige ridderordes.

In de lente van 1808, BUONAPARTE in *Spanje* zijnde gevallen, en vreezende dat *Oostenrijk* en *Rusland* zich hierin mengen, en zijne ontwerpen mogten verijdelen, ſtelde hij eene bijeenkomst voor met Keizer ALEXANDER te *Erfurt*, eene ſtad in *Opper-Sakſen*. Deze ontmoeting greep plaats, en de twee Keizers werden opgewacht door eenen talrijken en ſchitterenden ſtoet van Koningen, ſouvereine Vorſten, enz.; onder hen was de Groothertog KONSTANTIJN, ALEXANDER's broeder, een Prins, dien BUONAPARTE met de hoop had gevleid van te *Konſtantinopel* te zullen regeren. De grootſte hartelijkheid heerschte; BUONAPARTE en ALEXANDER reden te zamen uit in hetzelfde rijtuig, aten te zamen, en hadden te zamen bijzondere conferentien.

Het ſtaatkundig onderwerp der bijeenkomst te *Erfurt* ontwikkelde zich welhaast. BUONAPARTE, zijne geheele magt, waarover te beſchikken was, naar *Spanje* hebbende doen rukken, was bevreesd voor ontrustende gevolgen, zoo hij zijne troepen uit *Duitschland* trok. Dien ten-

ge-

gevolge zorgde hij, door eene onderhandeling met ALEXANDER, zeer ſchrander voor de ontruiming van het Pruisſisch grondgebied, zoo dra de contributien betaald waren, die hij tot een derde van derzelver oorſpronkelijk bedragen terug bragt.

In den loop van 1808 verkreeg ALEXANDER eene groote aanwinst van grondgebied door den afſtand van *Zweedsch Finland*; en, in het vooruitzigt van zijn gebied uit te breiden tot aan den *Bosphorus*, verhoogde hij het getal zijner troepen in *Moldavie* en bijgelegen landen tot 80,000 man.

In 1809 werden groote opofferingen van grondgebied door *Zweden* aan *Rusland* gebragt, bij eenen vrede, tusſchen de beide Mogendheden geſloten. Verſcheiden bloedige gevechten vielen voor tusſchen de *Ruſſen* en *Turken*, doch geen derzelven was beſliſſend. De laatſten hadden 300,000 man in de garnizoenen en in het veld, en het getal der *Ruſſen* werd geſchat op 200,000. Gedurende het jaar 1811 vochten de *Ruſſen* en *Turken* met verſchillenden uitſlag. Men weet weinig met zekerheid van deze oorlogen; derzelver geſchiedenis is van klein belang, in vergelijking met hetgeen onlangs is voorgevallen op een belangrijker tooneel.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

DE VAL VAN NAPOLEON.

Europa! wat ſluimert gij, wanneer een Attila
Op nieuw uw rijke velden plondert,
Een magtſpreuk in uwe ooren dondert:
„ Kruip, ſiddrend menſchdom! of verga!"

Helaas! wat ſluimert gij, wanneer hij moordt en zengt!
Is dan uw ſtrijdkracht afgeſtreden,
En duldt gij, dat met 't puin der ſteden
Hij 't bloed van uwe zonen mengt?

Is 't dan geheel verdoofd, het blakend heldenvuur,
Dat d'aanblik van den dood niet ſchroomde,
Den trotſchen dwingeland betoomde,
En ſtreed voor vrijheid en natuur?

Arminius! uw kroost zucht in den ſlavenband;
't Geſlacht van d'eedlen Tell moest bukken;
De Belg zag zich zijn kroon ontrukken,
En peilloos diep zonk Nederland.

Vernieling, groote God! waar zwaait zij niet haar toorts!
Het rustloos blaakren door de velden,
Het moorden van miljoenen helden,
Is 't niet der Razernijen koorts?

Rijst, vlammen! hemelhoog: wat toeft gij, Korſikaan!
Verdelg en ſlagt, ontmenschte roover!
Laat ſlechts de weeuw en 't weesjen over:
Dit, tijger! zijn uw lauwerblaân.

Dit noemt gij dan uwe eeuw, bedorven troetelkind
Van 't wuft geluk, gij vloek der aarde!
Dien zelfs geen Nero evenaarde,
Die alles in uw vaart verſlindt!

Ja, 't is uwe eeuw, barbaar! een ander Rome wordt,
Voorbeeldloos rijk in euveldaden.
Wat pen ſchrijft haar historiebladen?
Hier ſchiet een Tacitus te kort.

Verlichting wordt een vloek, nu gij haar fakkel leidt;
De wetenſchap uw dienaresſe;
Terwijl de kunst, weleer Godesſe,
Slavin, een woedend monſter vleit.

Wat durft gij, nietig mensch! Reeds neigt uw troon ten val.
Kan u geen aardſche glans meêr ſtreelen?
Wilt gij de kroon met de Almagt deelen
En reeglen door een wenk 't heelal?

Kan

Kan zij het dulden, dwaas! dat zich een worm verheft?
Wilt gij met Haar uw krachten meten?
Gewis, gij wordt in 't ſtof geſmeten,
En Haar geregte blikſem treft.

Hij treft: 't geknield Euroop, te lang verdrukt, ontwaakt:
Aan d'Ebro rijzen vrijheidsgalmen;
In 't noorden groenen eerepalmen,
Terwijl 't kartouw dien blikſem braakt.

De Godheid ſtrijdt met hen: het zuiderbloed bevriest;
Het ſnerpend oosten boeit de leden;
Geen ſpierkracht ſchoort de wankle ſchreden,
Nu de adem zich in ijs verliest.

Een ſneeuwveld is het graf, waarin uw grootheid zinkt.
Uw ſchepter wordt een krakend rietje;
Gij, trotſche ſtroom! een kruipend vlietje,
Waarop geen golvend ſchuim meêr blinkt.

Nog eischt ge op nieuw het bloed van 't uitgemergeld land;
Den laatſten zoon van 't moederharte:
Dan, de Eeuwge, dien uw trotschheid tartte,
Verlamt uwe opgeheven hand.

Bij de Elbe wacht Hij u: ſtrijd hier den Titánskamp
En waag 't op nieuw zijn arm te tergen:
Hier, bij het ſtaplen van uw bergen,
Vervliegt uw ijdle roem in damp.

Ga, bied in 't rooversnest een laatſte tegenweer;
Wet daar op nieuw uw zwaard en dolken:
Wat zie 'k? de reuzenkracht der volken
Rukt den gevloekten afgod neêr.

Neen, lafaard! eigen hand legt kroon en ſchepter af;
Gij bukt: en de onuitwischbre ſchande,
Die laagheid u op 't voorhoofd brandde,
Vergaat niet met u in het graf.

Europa! gij zegeviert: een enge kring omſluit
Den dwingland, die met rijken ſpeelde,
Uw' roof met zijn Satrapen deelde,
En monſters voedde met zijn buit.

Bewaak daar 't dorre ſtrand, ó ruſtelooze zee!
Laat nimmer 's aardrijks beul ontſnappen:
En, durft hij in een bootje ſtappen,
ó Sleep het dan naar d'afgrond meê.

* * *

Juicht: hij viel, verzoende broeders!
De aarde drinkt geen' bloedſtroom meêr.
Vrolijk land! zing jubeltoonen:
Mavors legt het moordzwaard neêr.

De aadlaar, die het merg der volken
Met een' helſchen wellust zoog;
Moordend van de zuiderdreven
Naar 't bevrozen noorden vloog;

Die aan 't gulzig heer der gieren,
Dat hij ophief uit het niet,
Wat zijn keel niet kon verzwelgen,
Tot een roofſpijs overliet:

De aadlaar, die den donder tergde,
Woedde als de uitgeborſten ſtorm,
Menschheid, juich! ligt neêrgeblikſemd,
Kruipt in 't voetzand met den worm.

Juicht: hij viel, verzoende broeders!
De aarde drinkt geen' bloedſtroom meêr.
Vrolijk land! zing jubeltoonen:
Mavors legt het moordzwaard neêr.

't Beekje kronkelt door de dalen,
't Bloempje omzoomt den heldren vliet:
Maar geen bloed kleurt nu zijn ſtroompjes,
En 't kleeft aan de lelie niet.

De eêlſte lenteroos van 't leven
Prijkt met onverwelkten glans:
Ongeſchonden vlecht de minnaar
't Puikroosje in den huwlijkskrans.

Neen, het blosje kwijnt niet länger
Op de volle maagdenkoon:
't Meisje loont den held met liefde,
En zijn hart wordt nu haar troon.

't Moederharte bonst van vreugde,
Nu hare arm den zoon omvangt,
Die, de zeis des doods ontkomen,
Snikkend aan haar' boezem hangt.

Staamlend wil zij de Almagt danken,
Dan zij vindt geen' enklen toon:
Maar het offer van haar tranen
Rijst, ô Vader! tot uw' troon.

Juicht: hij viel, de ſchrik der volken;
't Oog der gieren loert niet meêr.
Herder! weid gerust uw ſchapen:
Mavors legt het moordzwaard neêr.

Veilig kout gij met uw dierbre,
En u ſtoort geen krijgstrompet:
Liefde zwaait alleen den ſcheptер,
Amor géeft alleen de wet.

Phillis! druk hem vrij aan 't hatte,
Nu geen woeste krijg meêr ſcheidt:
't Meisje heeft geen leed te duchten,
Dan van de onſtandvastigheid.

Landjeugd! ſier het hoofd met bloemen,
Zing de Graangodes ter eer:
Mavors brieſchende oorlogsroſſen
Schenden nu geen halmen meêr.

Vreedzaam drijft de landman 't kouter
Door de weeke en vette kluit,
En de ſtaf van 't broze leven
Bruist in 't groen den akker uit.

De oogstdag nadert, en de veldling
Smeedt de ſikkel uit het zwaard;
En, waar 't bloed eens broeders ſtroomde,
Druppelt nu zijn zweet in de aard.

Welvaart, op een' troon van ſchoven,
Lacht in zijn gevulde ſchuur:
Alles roemt des Hemels zegen
En den rijkdom der natuur.

Zwaait uw vlaggen, wakkre gasten!
Die voor klip noch ſtormen beeft:
't Oorlog fluit de zee niet langer;
Nutte koopvaardij herleeft.

't Oosten ſtort zijn ſpecerijen
In ontelbre kielen uit;
Blozend ooft ſchenkt 't lagchend zuiden,
't Rijke west zijn geurig kruid.

Kaaijen krielen, grachten weemlen;
De armoê legt haar vodden af:
Milde welvaart ſtrooit de ſchatten,
Die de alvoênde handel gaf.

Blijde hoop verwt nu de kaken
Met een' gloed van bloeijend rood:
't Is de lente na den winter,
't Is het leven na den dood.

Stemt uw ſnaren, Zanggodinnen!
Veilig is uw heiligdom:
Woestheid ſchendt geen meesterſtukken,
't Oorlog keert geen tempels om.

Neem

Neem uw vaart, verheven dichter!
En geen dwingland ſtuit uw vlugt:
Kom, de vleuglen aangeſchoten;
Klapwiek in de ruime lucht.

Boezem uit uw grootſche zangen;
Vier den teugel aan uw vuur:
Zing de Godheid en den vrede,
Zing de vrijheid en natuur.

Kroost van Bato! treur niet langer:
't Raatlend onweêr dreef voorbij;
't Heeft uw' dierbren grond gezuiverd:
't Juichend Nederland is vrij.

Sloeg de dwingland u in 't harte,
Hebt gij 't knellendst juk getorscht;
Zoek den balſem voor uw wonden
Bij den vaderlandſchen Vorst.

Needrig klijf! omvat den ceder,
Die u ſteun en ſchaduw biedt.
Ook hem kunnen ſtormen vellen:
Maar verlaten vall' hij niet.

H. VAN LOGHEM.

BRIEF EENS FRANSCHEN OFFICIERS AAN DEN HEER B. TE AMSTERDAM, GESCHREVEN UIT PARIJS, 22 MEI 1814, OVER ZIJNE DOORGESTANE RAMPEN IN DEN LAATSTEN RUSSISCHEN VELDTOGT.

„ De Heer B....., een aanzienlijk en geacht Ambtenaar te
„ dezer ſtede, deelde ons den volgenden brief, in het oorſpron-
„ kelijk Fransch, mede. De Schrijver was, nu vier jaren gele-
„ den, eene wijle tijds bij zijn Ed. in kwartier, en hield ver-
„ volgens, door eenige briefwisſeling, de kennis levendig. De
„ Heer B. was ſteeds zeer ingenomen met 's mans geſchikt
„ en beſcheiden gedrag, en verklaart, uit dien hoofde, gereede-

„ lijk, voor de waarheid van het verhaalde genoegzaam te kun-
„ nen inſtaan. Het ſpreekt nogtans van zelve, dat, ten aan-
„ zien van tijd, plaatſen en dergelijke, in eenen geheel bijzonde-
„ ren brief van zoo rijken inhoud, eenige onnauwkeurigheid
„ kan zijn ingeſlopen."

* * *

MIJNHEER!

Parijs, den 22 Mei, 1814.

Deze dient om u eenige bijzonderheden mede te deelen omtrent mijne rampſpoeden, gedurende den Ruſſiſchen veldtogt.

Van Utrecht vertrekkende, den 3 Februarij 1812, als Serjant-Majoor, belast met al den militairen toeſtel, behalve mijne algemeene kas, die mijnen ranſel alleen 49 pond deed wegen, marcheerde ik, aldus beladen, tot in Rusland. Ik had wel mijne pakkaadje op de laſtpaarden kunnen werpen; maar ik heb altijd den ſoldaat een voorbeeld willen geven, om vermoeijenis door te ſtaan.

Den 28ſten Maart te Leipzig komende, werd het bataljon, waartoe ik behoorde, ondergeſtoken. Daar ik mij vele moeite gegeven had om de Grenadier-compagnie te formeren, en nu naar Frankrijk moest terugkeeren; de uiterſte ſpijt gevoelende van niet te mogen deelen in de eer mijner landgenooten, gaf ik tien louizen aan een ander Serjant-Majoor, dat hij in mijne plaats naar Frankrijk wederkeerde, en ik naar Rusland ging. Ik werd te Wilna tot Sous-Lieutenant benoemd. Wij deden geforceerde marſchen. Geene rust! Er kwamen op de plaats der beſtemming niet meer aan dan de helft of het derde van het regiment. Het water was zeer ongezond. Bijna ieder leed door den rooden loop. Ik was altijd welvarende. Even aangekomen in het bivouac, terwijl mijne kameraden uitrustten, was ik er op bedacht om mij eenig onderhoud te verſchaffen, en voor den volgenden dag eenigen voorraad op te doen, dien ik met mijne vrienden deelde. In 't kort, ik at, ik dronk allerlei ſoort van dranken, die ik zelf toebereidde, hetzij met zuring, hetzij met zemelen of geſiktreerd water; ik droeg altijd zorg niet te drinken van dat moeraſſige water; dit heeft mijne gezondheid bewaard. Ik ſliep zeer weinig; ik heb den tijd niet gehad mijne laarzen uit te trekken, van den 24ſten Mei tot

den

den 19den Augustus, toen ik ze uittrok, omdat ik getroffen werd door het terugſpringen van een hauwitſer.

Deze eerſte wond belette mij, gedurende tien dagen, te marcheren; ik was altijd te paard. Den 7den September kwam ik te Moſtiks, na tot Luitenant te zijn bevorderd bij de 4de compagnie Grenadiers, bij welke ik ſtond. Zij was nog 129 man ſterk; de batalje begon ten drie ure des morgens; wij namen met ons bataljon alleen twee redoutes ſtormenderhand; de Kapitein en de Sous-Lieutenant waren geſneuveld, en de compagnie was nog ſlechts 22 man ſterk, hebbende in den tijd van tien uren 107 man verloren. Met het overſchot van het bataljon, en twee van het 18de regiment, kregen wij order, eene derde redoute te nemen; wij namen ze met de bajonet. Ik ontving een ſchrootſchot, dat mij den enkel van het linker been wegnam; ik kon haast niet meer gaan. Zoodra de redoute genomen was, klom ik er op, ſtekende mijn hoed op de punt van den degen, om ons volk te doen zien, dat ze in onze handen was; op hetzelfde oogenblik vielen er verſcheiden kanonſchoten, met ſchroot geladen, en door eene derde wond aan dat ongelukkige been werd ik genoodzaakt de amputatie te ondergaan. Zoodra ik gewond was, vroeg ik mijn paard, dat mij gebragt werd; ik ſpring er op, en begeef mij naar het veldhospitaal van het regiment. Ik vond onzen Chirurgijn-Majoor, had de pijp gedurig in den mond, en verzocht hem, mij het been af te zetten. Hij dacht eerst, dat ik boertte; maar, ontdekkende dat er geen ander middel op was, keurde hij mijn verzoek goed. Ik wilde niet, dat men mij het gezigt bedekte of de handen vasthield; ik heb de operatie ondergaan zonder een woord te ſpreken. Zoodra zij volbragt was, vroeg ik een weinig brandewijn en brood, dien ik met goeden ſmaak nuttigde. Ik rookte ook eene tweede pijp tabak, en vervolgens wierp men mij op een rijtuig. Ik keerde twaalf uren achterwaarts naar de ſtad Gratz, zonder ander voedſel dan gerooste rogge, en gekookte kool zonder zout of vet. Ik was negen dagen zonder verbonden te worden, en ten laatſte heb ik mijzelven moeten behandelen; de wormen kropen uit mijn vleesch. Geen mensch heeft ooit de wonde aangeraakt; ik heb dus geene verpligting dan aan God en mijnen moed.

Den 24ſten October was ik nog niet genezen. De armee ging aan het retireren. Ik doe gevolgelijk mijn paard zadelen, klim

er op, marcheer aan het hoofd mijner compagnie; in deze omſtandigheden geenen anderen ſteun hebbende, dan mijne Grenadiers. Ik was te Smolensko, met den Maarſchalk NEY, waar wij in de achterhoede waren, tot aan de Bereſina. Ons legerkorps was 20,000 man ſterk; na gedurende vier dagen in bataljon-carré gemarcheerd te hebben, kwamen wij aan de Bereſina met 800 man! Schoon ſlechts één been hebbende, en even zeer blootgeſteld als mijne kameraden, had ik het geluk van niet voor de vierde keer getroffen te worden. Toen ik de rivier over was, vuurden de Kozakken op ons; ik zette mijn paard aan; hij wierp zich in den galop; hij hield zich wel, en redde mij. Ik bevond mij in een dorp, twee uren ter zijde van de route, geëscorteerd door mijn knecht en vier Grenadiers. Ik begaf mij naar den Baron, die mij brood, meel, brandewijn enz. verkocht voor zestig franken; ik was er hem voor verpligt. Ik reisde altijd bij nacht, en rustte des daags. Wanneer ik graan vond, maakte ik het fijn, bakte of kookte het; vond ik het niet, zoo at ik paardenvleesch, en ik ben altijd welvarende geweest; niets ſtond mij tegen. Ik ſliep altijd in de open lucht, in de grootſte koude, omdat men elk oogenblik brand zag, waarbij veel volks omkwam, en ik, maar één been hebbende, mij niet zou hebben kunnen redden.

Zie hier nu mijne grootſte rampen! Te Wilna aankomende, werd ik genomen door de Kozakken, die mijn knecht en twee officiers van het regiment hebbende geplunderd, de beide laatſten achter den anderen afmaakten. Gedurende dit treurig tooneel, gaf ik mijn paard de ſporen, en ontſnapte uit hunne handen. Ik ga in de ſtad; ik zoek iets om te eten, zijnde dood van honger en vermoeidheid, maar de te groote onrustigheid vergunde mij niet te ſlapen: ik nam dan een ſtuk eten, bij een' Jood, voor mij en mijn knecht, dat mij vijf louizen kostte, en vertrok op het oogenblik. Het was middernacht; mijn paard, rogge gegeten hebbende, had zich overdronken, en ſtierf op het midden van den weg. Ik was zonder paarden, en omſingeld van het vuur der vijanden. Ik had het geluk van twee (paarden) te koop te vinden; ik beſteeg het eene, en mijn bediende het andere. Na twee uren gaans afgelegd te hebben, ſtierf mijn knecht van koude; ik was alleen, met mijne twee paarden; er heerschte geene menſchelijkheid meer onder de Franſchen; niemand ſchoot mij te hulp. Ik vond een Korporaal van het re-

gi-

giment, die mij voor domestiek diende, en 's anderen daags ſtierf. Ik nam toen wederom een' Grenadier; wij waren in eene ſchuur, waar ik infliep; er ontſtond brand; iedereen redde zich, en liep mij over het lijf; ik bleef alleen in het midden der vlammen; ik volgde dus de menigte op handen en voeten, toen de rook mij derwijze benauwde, dat ik meende te ſtikken; ik ſchreeuwde echter zoodanig, dat mijn Grenadier, mij hoorende, zich midden door de vlammen wierp, mij op zijnen rug er uit droeg, en mij in de ſneeuw nederleide. Mijn aangezigt en handen waren gebrand, zoo wel als bijna alle mijne kleederen. Schoon het vuur ontkomen, was ik niet gered; ik had mijne paarden in dit ongeval verloren; ik hield ze voor verbrand, maar wij hebben ze teruggevonden; zij hadden geen haar meer op de huid; zij hadden hunne halfters aan ſtuk geſcheurd, om te ontkomen.

Vervolgens begaf ik mij op reis naar Koveno; aldaar was een doorgang tuſſchen paliſſaden, dien men op moest; daar alles één ijs was, viel mijn paard, en ik bleef midden in de defilé, zonder paarden. Ik hield mij op aan eene der paliſſaden; ik riep elkeen te hulp, maar, allen verſteende harten zijnde, ſtond mij niemand bij. Er komt eene marketentſter voorbij met eene ſlede; ik wil er mij op laten vallen; ik val te achterlijk, maar, een voet van de ſlede gegrepen hebbende, laat ik mij op den buik voortſlepen tot in het midden der ſtad, waar ik mijn bediende vond, dien ik vooruit gezonden had om ons eenig voedſel te verſchaffen. Ik ging in een huis, waar ik een ſtuk ſchapenvleesch kocht en eene flesch brandewijn, die mij dertig franken kostten.

Ik paſſeerde de Niemen over het ijs, alwaar mijn paard verſcheiden keeren viel. Op den anderen oever komende, wilden wij, met den Maarſchalk NEY, den weg inſlaan naar Warſchau. De weg was afgeſneden door duizenden van Kozakken; wij waren geen vierhonderd man in getal; men ſtelde de troepen in één gelid, om ze talrijk te doen ſchijnen. Men zond ons ſchroot achterna, en des nachts ſloegen wij den weg in naar Tilſit. In een dorp zijnde, ging ik om eene ſlede te nemen; er overviel ons een dertigtal Kozakken, die mij plunderden van alwat ik had, mij in de ſneeuw ſlepende, waar ik gedurende vijf uren bleef. Mijn knecht ſtierf hier; ik ſtond mede te bezwijken, toen een Ruſſiſch officier voorbij kwam; hij

ſprak Hoogduitsch; ik ſmeekte hem om de gunst, dat hij mij mijn paard zou doen teruggeven, dat zich in een ſtal ter zijde bevond, waar zich een boer van hetzelve had meester gemaakt; of, zoo hij mijn verzoek niet toeſtond, dat hij mij voor den kop zou ſchieten. Deze brave officier had medelijden met mijnen toeſtand; hij gaf mij een paard, zond mij twee Kozakken om mij te escorteren, en beval een Franſchen Curasſier, die gevangen was, mij te dienen. Voortrijdende, bemerk ik, dat mijn escorte achterbleef; ik klim op eene hoogte, waar ik veel velds afzag, en duizenden van Kozakken, die rondreden; ik wacht den nacht af, om mij wederom op weg te begeven. Eindelijk kom ik in een Poolsch dorp, waar de inwoners mij vrij wel ontvingen; maar ik genoot mijne rust niet lang; mijn paard verſlond een bos hooi, terwijl ik aardappelen met de ſchil at, toen dezelfde Kozakken, die mij genomen hadden, het huis binnentraden, zich meester maakten van mijne aardappels, die ik zeer beklaagde, mij tot betaling een dozijn zweepſlagen en een ſlag met de lans op het hoofd gaven, en mij in dit huis achterlieten, eer genegen te ſterven, dan een zoo treurig leven te behouden. Hoe het zij, de hoop om mij te redden deed mijnen moed herleven; een weinig geld, dat ik in het verband mijner wonde verborgen had, en twee diamanten waren uit de ſchipbreuk gered; ik verzoek mijnen huiswaard, mij weer op den regten weg te brengen; hij was menſchelijk; hij zadelde mijn paard, bragt mij ten acht ure des avonds in een bosch, en, mij den weg hebbende gewezen, dien ik moest inſlaan, wenschte hij mij eene goede reis en keerde naar huis terug, even zeer voldaan van eenen ongelukkigen te hebben bijgeſtaan, als ik gevoelig was voor zijne goedhartigheid. Ik leide twaalf uren af zonder mij op te houden, en gedurende den nacht ontmoette ik niets dan een vijftigtal Franſche militairen, die, te midden van het bosch, vuur hadden ontſtoken, en van welken een dertig van ellende geſtorven waren. Enfin, ik had nogmaals het geluk, mij onder onze troepen te bevinden. Maar den volgenden nacht, te Schervin, de eerſte Pruisſiſche ſtad, ontſtal men mij mijn paard, dat ik mijnen redder had moeten noemen, want hij was onvermoeid; zoodat ik ontroostbaar was over zijn verlies. Ik liet mij brengen naar Inſterburg, met de weinige hulpmiddelen,

ſen, die mij nog overſchoten; ik kreeg een inkwartieringsbiljet, om in een dorp te gaan, een uur verder.

Den 25ſten December 1812 rukten de Kozakken in deze ſtad in; ik was dus buiten ſtaat mij eenig voertuig aan te ſchaffen; ik maakte zelf een paar krukken. Op deze wijze ben ik voortgehompeld naar het Hospitaal, waar ik een uur af was; ik had, voor alle uniform, een pantalon, een ſok, een vest en een grof wollen overtrekſel, om mijn hoofd met een ſtrooband vastgemaakt. Mijn baard had zes duim lengte, en ik zat vol vuurigheid, hebbende mij geſchoren noch verſchoond ſedert den 24ſten October. Gij begrijpt wel, dat ik een vreeſelijk leger met mij voerde! Eenige mishandelingen ondergaande van de troepen en een hoop kanalje, die het Hospitaal plunderden, en mij beſtalen tot zelfs mijn pantalon toe, ging ik den *Garde-Magaſin* opzoeken, en zeide hem, dat ik een Hollander was; hetgeen hij geloofde, uit aanmerking van de wijze, waarop ik het Hoogduitsch uitſpreek: hij gaf mij te eten; pijn noch verdriet hebben mij ooit den eetlust benomen. Ik moet u betuigen, dat ik dermate uitgeſchud was, dat ik het bed hield uit gebrek aan een pantalon, en zulks gedurende twee maanden, ſchoon ik volkomen welvarende was. Ik ging van tijd tot tijd uit, om in de ſtad voorraad op te doen, voor diegenen mijner makkers in het ongeluk, welken ik onder mijne beſcherming nam. Zij gaven mij geld, en leenden mij kleederen. Men liet mij het Hospitaal uitgaan, zoo dikwijls ik wilde, als Hollander. Bovendien wist men, dat, met één been, ik niet gemakkelijk zou ontſnappen. De vrije lucht deed mij veel goed. Wij waren met ons 133 officiers in dit Hospitaal op den 25ſten December 1812, en den 1ſten Maart 1813 waren er 67 van geſtorven. Er ſtierven bovendien 40 à 50 ſoldaten daags. Ik ben de eenige van die officiers, welke niet ziek is geweest.

Ziedaar mijne rampen kortelijk opgeſomd, van den 7den September 1812 tot den 1ſten Maart 1813. Driemalen krijgsgevangen zijnde geweest, hebben ze mij ſlechts de vierde maal kunnen houden. Ik heb door ellende vier paarden en vijf bedienden verloren.

Ik ſchreef een brief aan den Gouverneur van Koningsbergen, den Graaf SCHUVALOF, Ruſſiſch Generaal, een zeer menſchelijk man, dat ik wenschte mij bij hem te vervoegen, dat ik

een Hollander was, dat ik niets zoo zeer verlangde, dan dienst te nemen in het Rusſiſch legioen, ingevalle hij mij daartoe mogt geſchikt vinden. Hij deed mij een *feuille de route* bezorgen op Koningsbergen. Maar hoedanig was zijne verbazing, toen ik mij aan zijne Excellentie preſenteerde! Mij ziende met een houten been, dat ik zelf vervaardigd had, kon hij zich niet van lagchen onthouden, zeggende, dat ik op eene ſchalkachtige wijze gehandeld had, maar dat mijne gebrekkigheid mij aanſpraak gaf op zijne goede dienſten. Hij deed mij een logement en tien dukaten geven. Ik ben in die ſtad gebleven, hebbende er hulpmiddelen gevonden en wachtende mijn paspoort. Dan, er kwam contra-order, dat alle gevangenen, van welke natie ze zijn mogten, moesten vervoerd worden naar Rusland. Ik heb, derhalve, gedurende drie maanden, in dat land gereisd, altijd door Kozakken geëscorteerd. Ik vond iemand te Riga, die zich wel voor mij wilde in de breſe ſtellen, en die mij mijn paspoort deed verkrijgen. Dit was den 17 October 1813, en ik kwam te Parijs den 7den December deszelfden jaars, over Stokholm en Koppenhagen.

Oordeel, Mijnheer, of het niet noodig ware, vier beenen te hebben, in plaats van één, om dusdanige vermoeijenisſen door te ſtaan; en of men niet een half dozijn Chirurgijns behoefde, terwijl ik er geen enkelen had!

Ik hoop dezen zomer een reisje naar Amſterdam te doen. Mij ſtreelende met het vooruitzigt u te zien, heb ik de eer, enz.

L.

VERSLAG VAN HET GRAF VAN DEN PROFEET ALI.

(Uit GRIFFITHS, *Travels in Europa, Aſia and Arabia.*)

„ Van eenen zeer vermoeijenden togt door de Woestijne, met „ eene Karavane, naar *Basſora* beſtemd, geeft de Heer GRIF„ FITHS eene breede beſchrijving in opgemelde Reize. Onder „ vele andere bijzonderheden kwam ons zeer merk- en verta„ lenswaardig voor, 't geen hij vermeldt van de Tombe of het „ Graf van den Profeet ALI, waarvan ons niet voorſtaat elders „ iets van eenig belang te hebben aangetroffen."

Om

* * *

Om van *Rali* naar *Meched Ali* te gaan, maakten wij, ingevolge van eenige berigten, door den Cheik, den aanvoerder onzer Karavane, ontvangen, eenen omweg van vijf dagen reizens, zonder eenige waterputten aan te treffen, of bijkans eenigen voetſtap van het Groeijend Rijk te zien. Voor ons hadden wij niets dan eene eenvormige zandvlakte, in welke het op- en ondergaan der zonne de éénige voorwerpen waren, welke ons oog aanſchouwde. De heete wind, die overdag waaide, deed niet alleen ons aangezigt dik opzwellen, maar maakte ons den mond zoo droog, dat wij naauwelijks tien minuten zonder drinken konden doorbrengen. Wij moesten het tabakrooken ſtaken, en wij verkozen azijn boven wijn, om aan het water, 't geen wij dronken, eenige verfriſching te geven.

Onze voorraad van water was bijkans ten einde, wanneer wij het groot Koepelgewelf en de ſchitterende Minarets van *Meched Ali* in 't gezigt kregen. Men ontdekt dezelve op verſcheidene mijlen afſtands. Het Koepelgewelf is met koperen platen gedekt, die het zonnelicht op eenen zeer grooten afſtand zigtbaar maakt.

Wij ſloegen onze tent neder, en deden onze Kameelen ontladen, omtrent eene halve mijl ten zuiden der Stad. Het was voormiddag ten elf ure. De hitte was ondragelijk, en het diepe zand, op 't welk wij verſcheidene dagen achter den anderen waren voortgetogen, had onze krachten uitgeput.

Mijn Vriend en Reisgenoot, de Heer H...., was van ſmerte afgemat. Ik gevoelde mijzelven ook hoogst vermoeid. Dan, dit ſmertelijk gevoel moest wijken voor mijne begeerte en verlangen, om, voor zoo verre het eenen *Christen* mogelijk is, de Begraafplaats van den Profeet ALI te bezigtigen; eene Begraafplaats, welke de *Perzianen* zoo zeer in achting en eerbied houden, als de *Turken* den Grafkoffer van MAHOMETH. Tegen den raad mijns Vriends H...., begaf ik mij alleen op weg naar het Dorp, waar die bij de *Perzianen* zoo dierbare Grafplaats was.

Het Dorp is gelegen op den top van eene keten zandbergen. Een vrij breede weg loopt derwaarts, van het Zuiden naar het Noorden omtrent driehonderd *Yards*. De huizen ter wederzijden hebben platte daken; vele zijn in dier voege gebouwd, dat het

dak weinig boven den grond uitſteekt. Om er in te komen, moet men trappen afklimmen. Men zou, die ſchikking ziende, bijkans gelooven, dat de weg is aangelegd tusſchen twee rijen huizen, zonder bepaald doel het eene bij het andere gezet.

Deze ſtraat ten einde gegaan zijnde, vindt men, dat dezelve zich ſchielijk omwendt, latende aan de linker hand eene open plaats, waar men den hoofdingang aantreft van de beroemde Moskee. Aan de poorten van dat gebouw vindt men eene menigte van winkels, waarin men watermeloenen en alle ſoorten van fruiten verkoopt, alsmede vele ſoorten van gedroogde granen. In de meeste dezer winkels zag ik de verkoopers in diepen ſlaap, en de geweldige hitte bragt te wege, dat ik op ſtraat geen enkel mensch zag. Dewijl ik van dorst ſmachtte, wilde ik een ſtuk meloen koopen. Ik vervoegde mij bij een dier fruitverkoopers, die, mij voor een *Griek* aanziende, volſtrekt weigerde iets te verkoopen, uit vreeze dat het geld, van mijne hand ontvangen, onreinheid mogt te wege brengen. Ik antwoordde niets.

Van dien fruitwinkel afſtappende, trad ik terugge; dan, wederkeerende, zag ik ook dien fruitverkooper weder in diepen ſlaap. Aan de deur van de Moskee genaderd, ontdekte ik, dat alle de goede *Muzelmannen*, die dezelve bewaakten, waren ingeſlapen. Gedrongen door eene onvoorzigtige nieuwsgierigheid, begaf ik mij in het eerſte voorhof. Eene zeer fraaije Fontein, verſierd met onderſcheiden gekleurde ſteenen en eene groote menigte *Arabiſche* ſpreuken, ſtond in het midden. Eene galerij rondom den omtrek gaf gelegenheid om in de ſchaduw te wandelen tot aan twee zeer net gemaakte deuren, die naar het binnenſte geleidden. Ik ging naar die aan de linkerhand, en dewijl ik zag, dat niemand in het gebed was, trad ik voorwaarts genoeg om alles waar te nemen. De Koepel is van eene bevallige gedaante, doch veel kleiner dan die van *St. Paul* te *Londen*, bij welken Kolonel CAPPER, die denzelven van verre zag, dien heeft vergeleken. De Moskee is rijkelijk verſierd met ivoren en glazen bollen, ſtruisvogel-eijeren, en een ontzettend aantal lampen, niet ſlechts in het midden, maar ook aan de zijden. Er lagen op den grond kleine, doch rijkbewerkte tapijten: er ſtonden twee groote zilveren kandelaars nabij de *maraheb*.

Wanneer ik dusverre mijne nieuwsgierigheid voldaan had, begon de vrees van ontdekt te zullen worden op nieuw mij te bekruipen. Dan, eer ik de poort bereikt had, zees een oud man

zeer

zeer onverwacht op, en riep mij in het *Perziaansch* eenige woorden toe. Geen antwoord ontvangende, wekte hij twee zijner medegenooten. IJlings ſprongen zij af van eene hoogte, waar zij hadden liggen ſlapen. Zij hieven een ſterk geſchreeuw aan. Een hunner was met een zwaard gewapend; een ander met een korten ſtok. Zij ſloegen geweldig naar mij. Ik weerde de ſlagen, naar mijn beste vermogen, af, en geraakte buiten de poort, ſteeds vervolgd door de langgebaarde helden, die in 't einde mij met ſteenen wierpen, waarvan ik de teekens nog vele dagen zal met mij nemen.

De vrees van gevat te zullen worden, en voor de ſtraffe, die mijne onvoorzigtigheid mij op den hals zou laden, deed mij dermate het uiterſte mijner krachten aanwenden, dat ik, ondanks het brandend ſteken der zonne en de hitte van het zand, welke als 't ware nog ondragelijker was, met loopen niet ophield, voordat ik het Dorp verre achter mij gelaten had.

In de tent terug gekeerd, vermengde de Heer H.... zijne beſtraffingen met de betuigingen van de teederſte vriendſchap; hij deed mij de dwaasheid mijner onderneming zien: dan, niettegenſtaande ik de juistheid zijner aanmerkingen ten volle moest erkennen, kon ik niet nalaten mijzelven geluk te wenſchen van iets gedaan te hebben, 't geen misſchien vóór mij nooit eenig *Europeaan* had durven ondernemen.

Wij deden hier eenigen nieuwen voorraad van versch ſchapenvleesch op, alsmede van *Arabiſche* boter: de laatſte was, ſchoon in kleine hoeveelheid, en hoewel eenigzins rans en niet zuiver van haar, ons zeer welkom, dewijl een ongeluk onze medegenomen boter bedorven had. Wij vernieuwden desgelijks onzen water-voorraad. — De hitte was thans allerdrukkendst. Gedurende de laatſte vier dagen gebeurde het menigmaal, dat de Thermometer van FAHR. tot 108° (33° van R.) rees. Zeldzaam daalde dezelve beneden 90° (26° R.). In den avond, echter, kwam een zacht windje uit het Oosten en Noord-oosten ons verkwikken, en verzachting toebrengen aan de ontſteking onzer aangezigten.

BEDENKINGEN OMTRENT HET WOORD COQUARDE.

Aan den Zamenſteller der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Dezer dagen las ik, in het *Mengelwerk* van uw met regt hooggeächt Maandwerk, No. II, iets over den naam en de gedaante der *Coquarde.* Dezelve wordt aldaar gezegd, waarſchijnlijk, haren oorſprong en hare benaming verſchuldigd te zijn aan de haneveder, welke HENDRIK IV, in den ſlag van *Ivry*, op den hoed droeg, toen hij de bekende woorden uitſprak: „ *Si* „ *vous perdez vos enſeignes, ralliez-vous à mon panache blanc;* „ *vous le trouverez toujours au chemin de l'honneur et de la* „ *gloire.*" Dan, daar de vederbosſen op de helmen en hoeden der krijgslieden lange vóór HENDRIK IV in gebruik waren, en reeds van de oudſte tijden der Grieken en andere volken dagteekenen; — daar het woord *Panache*, of *Pennache*, (zoo als de *Franſche Akademie* ſchrijft, naar het Italiaanſche *Pennacchio*, afgeleid van het Latijnſche *Pennæ*) altijd, niet alleen reeds ten tijde van HENDRIK IV, gelijk gebleken is, en zelfs veel vroeger, van den vederbos, door krijgslieden en anderen gedragen, werd gebezigd, maar nog lang naderhand in die beteekenis beſtaan heeft, en tot op den huidigen dag toe beſtaat; — daar het woord *Coquarde* niet, dan na de regering van HENDRIK IV, begonnen is gebruikt te worden van de linten ſtrikken, die den nieuwelings aangeworvene krijgsknechten, bij derzelver aanneming, gegeven werden; — daar, voor zoo verre mij bekend is, het woord *Coquarde* nergens voor eenen vederbos gevonden wordt, zoo min als *haneveer*; — en daar, eindelijk, geene genoegzame overeenkomst tusſchen eenen grooten vederbos en eenen kleinen linten ſtrik beſtaat, om dezelve eenen gemeenen naam te geven: zoo zij het mij, om alle die redenen, geöorloofd, met alle beſcheidenheid, van den ſteller der bewuste aanteekening te verſchillen. Ik zoude eerder denken, dat de *Coquarde* eenvoudig dien naam voere naar de gelijkvormigheid aan eenen hanekam, even als de Romeinen, om die zelfde gelijkenis, den top, welke, van het voorhoofd tot aan het achterhoofd, over hunne helmen liep, en veelal getand was, gelijk men uit de afbeeldingen ſommiger oude helmen zien kan, met den naam van *Crista* beſtempelden, waarvan de Franſchen hun *créte de casque* ontleend hebben. Ik zou-

zoude dit te meer denken, omdat de linten ſtrikken en de pluimaadjen, zoo eertijds, als nog heden ten dage, zeer dikwijls te gelijk een en hetzelfde hoofddekſel verſierden, en men dus niet zeggen kan, dat de *Coquarde* den vederbos vervangen hebbe, en van denzelven oorſpronkelijk zij.

Wat voorts het woord *haneveer*, in den zin van eenen *primipilus*, waarvan, ter gemelde plaatſe, in het voorbijgaan gehandeld wordt, betreffe; mogte ik daaromtrent ook eene giſſing wagen, dan zoude ik in bedenking geven, of hetzelve niet zoude kunnen geächt worden zamengeſteld te zijn uit *haan*, bij KILIAAN, onder andere beteekenisſen, ook die hebbende van *homo imperioſus*, en van *Martis pullus*, *vir bello ſtrenuus*, *pertinax in certamine inſtar galli*, over welke zeer uitvoerig handelt VON WICHT, *Oſtfrieſ. Landrecht*, *Lib.* 1. *Cap.* 56, en uit *veer*, *man*, van welk woord verdient gelezen te worden de Heer YPEY, in het Vervolg der *taalkundige aanmerkingen over verouderde woorden van den Staten-Bijbel*, *bl.* 173 *en volgg.*

Dat het woord *Belhamel* van den voorganger der kudde overgenomen zij, gelijk mede aldaar gezegd wordt, heeft zijne rigtigheid. Dan, minder bekend is mogelijk, dat, naar alle waarſchijnlijkheid, het Franſche *Bélier*, insgelijks, om die reden, van *Bel* afkomſtig is. Zulks blijkt, onder andere, uit het woord *Cloqueman*, welk, nog ten tijde van MÉNAGE, in ſommige oorden van Frankrijk, gezegd werd van het vooraan gaande ſchaap, welk, de bel aan den hals dragende, de kudde den te nemen weg doet vinden.

AANMERKINGEN OVER DE AFLEIDING DER TAFELCONDITIE, HET DRINKEN VAN EEN ZOOGENAAMD DOKTER SNELLETJE.

In de *Vaderlandſche Letteroefeningen voor* 1814. No. IV, bladz. 198 van het *Mengelwerk*, de vernuftige giſſing lezende, wegens den oorſprong der tafelconditie: *Dokter Snel!* zoo kon ik niet nalaten daarop de volgende aanmerkingen te maken.

De benaming van *Snelle*, *Snellcken*, *Poculi*, bij KILIAAN, wordt, voor zoo ver ik weet, eigenlijk alleen gegeven aan een drinkvat van een cylindriſchen vorm, met een oor of handvatſel voorzien, hetwelk meestal van Keulsch of Engelsch aardewerk gemaakt is. Mogelijk noemt men een gelijkvormig glazen drinkvat ook wel een glazen *Snel*; doch ik heb nimmer,

mer, zoo ver mijn gehengen reikt, het zoogenaamd *Dokter-Snelletje* anders, dan uit eenen gewonen wijnroemer, vrijmetselaars-glaasje of kelkje zien drinken, of zelve mede gedronken. De windhonden plagten ook wel *Snellen* genaamd te worden. Het Familiewapen van het te *Rotterdam*, en ook te *Dordrecht*, wel bekend zijnde Geslacht der SNELLEN mag daarvoor wel een sprekend bewijs opleveren, als bestaande uit twee loopende windhonden, op een groen veld. Zoude men dan ook niet even zoo wel kunnen gissen, dat gemelde tafelconditie konde worden afgeleid, van schielijk, snel en als loopende, vooraf, een glaasje, tot toebereiding van de maag, te drinken, eer men met den maaltijd te doen aanvang neme?

Dan, dat er een Dokter SNELLEN is aanwezig geweest, en te *Rotterdam*, van het begin tot ver over de helft der vorige Eeuw, als *Medicinæ Doctor* gepractiseerd heeft, is mij volkomen zeker, als zijnde zijn Eds Dochter, namelijk Vrouwe SUSANNA BARTHA SNELLEN, overleden den 29 Dec. 1789, gehuwd geweest aan wijlen mijnen zeer geachten Neef, den Heere T. HORSMAN, te *Rotterdam*. Het schijnt mij dan toe, dat de oorsprong der tafelconditie, *een Dokter Snelletje te drinken*, hoogst waarschijnlijk is af te leiden van een geneeskundig voorschrift, door gemelden Heer Dokter SNELLEN gegeven; zoo als het vrij algemeen gevoelen tot hiertoe geweest is, en waarvan de zekerheid bij de afstammelingen of nog overig zijnde verwanten van wijlen gemelden Heer Dokter SNELLEN, te *Rotterdam*, misschien nog wel zoude kunnen verkregen worden.

Dordrecht, 22 Mei 1814. R. v. E.

EEN MAALTIJD IN IERLAND.

(Volgens Miss EDGEWORTH.)

De maaltijd had twee groote fouten; overdaad en pralerij. Er was inderdaad tienmaal meer op tafel dan noodig was; en het onthaal was verre boven de omstandigheden van den man, die het gaf; tot een stuk, de schotel visch aan het hoofd van de tafel was dwars over het eiland uit *Sligo* aangebragt, en had vijf guinjes gekost; gelijk de vrouw van den huize niet manneerde bekend te maken. Maar, met dat al, waren de dingen niet

niet van één ſtuk: er was eene ongelijkheid tuſſchen het omhaal en de bedienden; geene evenredigheid of gepastheid van het een bij het ander; een pijnlijk pogen naar hetgeen niet bereikt kon worden, en een ijdel geſloof om gebreken en misſlagen te bedekken en te herſtellen. Had de vrouw des huizes haar gemak gehouden; had zij, gelijk Mevrouw BROADHURST zou zeggen, de dingen aan zichzelven over-, de dingen hunnen loop gelaten, alles zou met menſchen van opvoeding wél afgeloopen zijn: maar zij was onophoudelijk aan het verſchoonen, aan het kijven en grommen, zoo binnen 's monds als openlijk, aan het beſtieren en roepen van hare knechts; pogende een bottelier, die doof, en een jongen, die een ſtommeling was, het werk te doen verrigten van vijf knappe en vlugge knechts. De vrouw van den huize riep om „ borden! ſchoone borden! warme borden!" Maar geen van hen kwam op haar roepen. Mevrouw RAFFARTY riep: „ LARRY! LARRY! Milords bord daar! — JAMES! brood voor Kapitein BOWLES! — JAMES! portwijn voor den Majoor! — JAMES! JAMES KENNY! JAMES!" En de hijgende JAMES tobde te vergeefs om haar te gehoorzamen. Ten laatſte was één geregt, (de voorſpijze) fraaitjes afgeloopen; het tweede verſcheen, na een benaauwd half uur, en JAMES KENNY was oplettend op één ding, en LARRY op een ander, zoodat de wijnſaus voor den haas door hunne botſing verloren ging; doch hetgeen erger was, er ſcheen weinig kans, dat dit tweede geregt in zijn geheel ooit behoorlijk opgedischt zou raken. Mevrouw RAFFARTY hemde, en hoofdſchudde, en wees, en wenkte, en zuchtte, en plaatſte LARRY achter KENNY, en KENNY achter LARRY; want hetgeen de een deed, verdeed de ander; en ten laatſte ontſtak de Dame's toorn; zij ſprak: „ KENNY! JAMES KENNY! zet dien ſchotel op dezen hoek, en zet de groente aan de hoeken tegen elkander over, en plaats uwe makaroni ginder bij die puddingen, en zet.... Och, JAMES! de piramide in het midden, hoor je?" — De piramide, van plaats zullende veranderen, raakte overhoop. Nu was het, dat de meesteres van het feest, achterover in haar ſtoel vallende, en hare oogen en handen in wanhoop ten hemel ſlaande, uitriep: „ ô, JAMES! JAMES!" — De piramide werd op de been geholpen met hulp van militaire bouwmeesters, en ſtond bevende weer op haar grondſtuk; maar het humeur der Dame kon niet zoo gemakkelijk wederom in zijn evenwigt gebragt worden.

LE-

LEVENSWIJZE VAN EENE MADRASSE DAME.

(Volgens Mrs. GRAHAM.)

Het is de mode voor al de Heeren en Dames te *Madras*, in hunne zwierigſte rijtuigen zich te begeven naar den *Bergweg* (*), en, na denzelven woedend te hebben langs gejaagd, ſtappen zij gedurende een uur al rondom het Gedenkſtuk, deels ter oefening, deels om de gelegenheid van zich te bewegen en hunne fraaije kleederen ten toon te ſpreiden; waarna zij naar huis gaan, om, elken dag in het jaar, wederom bijeen te komen. Maar het grootſte galanterſant te *Madras* is gedurende de uren van bezoek, van negen tot elven, wanneer de jonge lieden van huis tot huis gaan, om het nieuws te vertellen, commisſies naar ſtad bij de Dames te vragen, eene kleinigheid te brengen, die nieuwelings is uitgekomen, of waarop de Dame van ter zijde gezinſpeeld heeft, des daags te voren bij eene wandeling door de winkels, dat zij dat wel koopen zou, maar dat haar man er niet van houdt om zoo veel te beſteden, en hetgeen zij dus verkrijgt van een jongman, wiens vierde van zijn maandelijksch ſalaris waarſchijnlijk aan deze galanterie wordt opgeöfferd. Nadat al de bezoekers, die eenige bezigheid hebben, naar hunne kantoren zijn gegaan, verſchijnt een andere troep van ledigloopers, nog beuzelachtiger dan de vorige, en blijft tot de *Tiffin*, ten twee ure, wanneer de wezenlijke maaltijd gebruikt wordt, en wijnen en ſterke bieren uit Engeland vrij gedronken worden. Dan zonderen zich de Dames af, ontkleeden zich grootendeels, en leggen zich neder met een romannetje in de hand, waarbij ze doorgaans inſlapen. Omſtreeks vijf ure komt de Heer des huizes van zijn kantoor; de Dame kleedt zich voor den Bergtogt, keert terug, verkleedt zich, eet, en gaat van tafel naar bed, ten ware er een bal zij, wanneer zij zich wederom verkleedt, en den geheelen nacht danst; en dit is, verzeker ik u, een naauwkeurig, zeer naauwkeurig verſlag van het leven eener *Madraſſe* Dame!

(*) De weg, van het Fort *George* naar den *St. Thomasberg* gaande, is de plaats der openbare uitſpanning. Hij is effen en gelijk als eene kaatsbaan, en aan wederzijden beplant met bananen en gele tulpboomen. Aan dezen weg is een *Cenotaphium* opgerigt, ter gedachtenis van Lord CORNWALLIS.

MENGELWERK.

PROEVE,

OVER HET

NAÏVE (*).

Bij al de onbetwistbare voordeelen, ons door de beschaving aangebragt, kan het toch niet misſen, of dezelve moet ook eene gebrekkige, min volmaakte zijde hebben. Even als de kindschheid, met welke de onbeſchaafde ſtaat der menschheid veel overeenkomst heeft, gewisſelijk niet, wat men daarvan ook zeggen moge, de gelukkigſte ſtaat, of de beſtemming van den mensch is, even zoo min is het de zoogenoemde natuurlijke toeſtand der wilde volken; doch het is ook zeker, dat zoo wel kinderen als natuurmenſchen van vele ondeugden, gebreken en belagchelijke zwakheden vrij zijn, welke den volwaſſenen man, en den mensch in maatſchappij, aankleven. Onze tallooze behoeften, het onderſcheid, door de zeer uiteenloopende verdeeling van geluksgoederen, aanzien en gezag in de maatſchappij geboren, doen onbedenkelijk vele zeldzame botſingen, zoo wel als vreemde, ongerijmde gewoonten en zonderlinge gebruiken ontſtaan, die, door eene lange reeks van jaren, misſchien van eeuwen, gewettigd, ons als geheel natuurlijk, als het uitvloeisel van onze rede, van onze ware behoeften, voorkomen. Van dit alles weet de natuurmensch niets. Wanneer hij, b. v., niet door een of ander toeval in ſlavernij geraakt is, zal hij zich wel wachten, iemand zijnen *heer*; althans zich deszelfs *dienaar* te noemen, en denzelven te naderen onder allerlei vreemde gebaren en ligchaamsbuigingen, die van de loodlijn afwijken naar mate van den hoogeren rang des genen, wien wij begroeten.

Welk

(*) Door een Vaderlandsch Letterkundige ingezonden.

Welk eene uitwerking moet nu de eenvoudige natuur op den beſchaafden mensch maken, die, benevens vele nuttigheden van de beſchaving, toch ook eene menigte ongerijmdheden heeft overgenomen, welke hem tot eene tweede natuur geworden zijn? Zal de ware natuur hem niet treffen, geen aangenaam gevoel bij hem opwekken? Zijn eigen afſtand van de zuivere natuur wordt hem daardoor te binnen gebragt, en hij gevoelt zijne verpligting, om, niet door ruwe wildheid, maar met opvolging der goede en voordeelige wetten, welke de beſchaving hem voorſchreef, nogtans het reine gevoel voor waarheid, ongemaakte ſchoonheid en onbedorvene natuur in zijnen boezem op te wekken of te verlevendigen.

En hoe heet nu deze onverwachte gewaarwording, welke, even als een *elektrieke* ſchok, het hart van den mensch, die van de natuur verwijderd leeft, aan echt en waar gevoel herinnert? Het heet, *gevoel voor het Naïve;* het *Naïve*, 't welk wij uit het boven aangevoerde kunnen omſchrijven *als een onverwacht en ongekunſteld contrast tuſſchen de goede, zuivere natuur, en de belagchelijke of verkeerde zijde der zamenleving.* Helderen wij deze omſchrijving een weinig op.

Onverwacht en ongekunſteld moet het contrast zijn; want zijn wij er langzamerhand toe voorbereid, of nog erger, verdenken wij den genen, die ons dat genot verſchaffen zal, van ſlechts eene fijnere wending der kunst onder het mom der natuur te verbergen, zoo verdwijnt ons genoegen, en maakt plaats voor doodelijke onverſchilligheid Of de ſpreker, of de dichter, of de perſoon, dien de dichter invoert, moet wezenlijk een *natuurmensch* zijn, geen perſoon in de maatſchappij, die deszelfs rol ſpeelt.

Daarenboven zeide ik: *de goede, zuivere natuur.* Immers, het is alles behalve *naïf*, het is ſchrik- en afkeerverwekkend, wanneer wij b. v. de gruwelmaaltijden van den menſcheneter, of de mishandelingen der gevangenen bij den wilde, zouden moeten zien, of daarvan ſmakelijk hooren verhalen. Het wekt ons medelijden, wanneer een

natuurmensch onze wezenlijk groote en voortreffelijke uitvindingen, onze vorderingen in wetenschap, kunst, wetgeving, uiterlijke inrigting der zamenleving, en onzen Godsdienst, met domme verwondering aanstaart, of dwaze aanmerkingen daarop maakt, welke slechts onkunde verraden. — Op gelijke wijze verwekt de dichter bij ons walging of afgrijzen, die, kwanswijs om natuurlijk te zijn, bloedtooneelen in de kleinste bijzonderheden verhaalt, of zich tot de straattaal van het laagste gemeen, of de beschrijving van vuile en zedelooze bedrijven, vernedert.

Eindelijk moet het de ongerijmde of verkeerde zijde der zamenleving wezen, die bij de *naïve* voorstelling in een nadeelig licht verschijnt. Dit vloeit natuurlijk uit het vorige: immers, hoe armzalig koud en harsenloos zijn de spotternijtjes, die men zich wel eens door den mond van zoogenaamde natuurmenschen, welke echter, op den naam na, Fransche *Philosophen* waren, tegen den besten Godsdienst veroorloofde? Het gaat onbetwistbaar door; alles, wat goede, nuttige instellingen aantast, onder den schijn van *naïf* of *natuurlijk* te zijn, is gewis valsch vernuft; want de echte natuur verdraagt zich zusterlijk met elke instelling, geschikt om haar te veredelen.

Gaan wij thans over, om, overeenkomstig met onze bepaling, de onderscheidene soorten, waarin zich het *Naïve* laat aantreffen, op te sporen.

1.) Men vindt hetzelve in de zamenleving, of het gemeene leven. Hier heeft het meest bij kinderen plaats, of bij die weinige echte natuurmenschen, welke, uit afgelegene gewesten naar *Europa* overgebragt, aldaar al de pracht der beschaving zagen, en, met de waarheid van het gevoel, de verkeerde of belagchelijke zijde daarvan opmerkten. Van het eerste zullen wij allen misschien wel voorbeelden gezien hebben. Het is zoo natuurlijk, dat kinderen, onkundig van onze somtijds dwaze maatschappelijke overeenkomsten, in hunne eenvoudige taal daarmede een *contrast* maken, hetwelk zelfs den meest verbasterden moet treffen! VAN EFFEN heeft daarvan in zijn' *Hollandschen Spectator* een

aardig voorbeeld. Zeker gezwollen dichter las in eene vergadering van BAVIUSSEN, waarin zich ook toevallig de *Spectator* bevond, zekeren Herderskout voor, die zich allengs tot den zoogenoemden heldenſtijl verhief. Een dochtertje van den dichter, een kind van zes jaren, die met hare moeder in 't gezelſchap was, had langen tijd het bulderen van papa, en de gekkelijke geſtalte der toehoorders, die *quaſi* verrukt waren, met angst aanſchouwd; doch toen de *Herdersdichter* de volgende regels met eene donderſtem uitbazuinde:

Mijn held valt aan, hij zwaait om 't hoofd het ſchitt'rend ſtaal,
Hier dondert 't grof geſchut, daar blikſemt 't zwaar metaal,
Het vuurroer weerlicht, en het hagelt handgranaten —

Toen kon 't arme kind het niet langer houden. *Och maatje*, ſchreeuwde zij uit, *waarom is papa zoo boos? hij vloekt zoo.* — Zie daar onnoozele, doch ware natuur!

2.) De tweede ſoort van het *Naïve* vindt men in de dichterlijke of geſchiedkundige voorſtelling. De oudſte Dichters of Geſchiedſchrijvers hebben hier het groote voordeel, dat zij het naast aan de natuur waren, en dat hunne ſchilderijen dus juist dat echte *naïve* bezitten, 't welk zelfs in geene verdenking van kunst of moeijelijke navolging kan vervallen. Het boek *Geneſis*, en HOMERUS zijn twee overrijke bronnen, waaruit zuivere natuur, in tegenſtelling tegen hedendaagſche kunst en gemaaktheid, in milde ſtroomen voortvloeit. Het zou mijn beſtek zeer verre te buiten gaan, wilde ik ſlechts de voornaamſte trekken daaruit opgeven. Ik zal dus ſlechts het volgende aanmerken:

Eene der eigenſchappen van het *Naïve* is deze, volgens de aanmerking van den grooten SCHILLER, dat de ſchrijver van dien ſtempel, droog weg, zoo wel het verfoeijelijke, als het uitnemend deugdzame, verhaalt, en met eene onverſchilligheid, die ons, aan *exclamatiën* gewone menſchen, ſomtijds ſtuit, zonder beöordeeling van zijnen kant, het eene zoo wel vermeldt, als het andere.

Ziet

Ziet slechts in *Genesis* de geschiedenis van den moord der *Sichemiten*, en van JUDA'S bloedschande met THAMAR; de geschiedschrijver rept geen woord van afkeuring bij daden, die de menschheid doen ijzen; zoo min als van goedkeurende verwondering bij de geschiedenis en het gedrag van den uitmuntenden JOZEF, een der aandoenlijkste tafereelen, die immer beschreven zijn. — Even zoo min vermoeit zich de oude HOMERUS met ons het schoone den daad van GLAUCUS te doen opmerken, die, midden in den strijd, DIOMÈDES, zijnen vijand, doch een oud gastvriend van familiewege, ontmoetende, in de vrolijkheid zijns harten, met hem wapenen, ter waarde van honderd runderen, voor anderen, negen runderen waard, verruilt. *Jupiter verblindde zijn verstand*, zegt de oude Bard. Is dit ongevoeligheid? ruwe onkunde in zedelijk schoon of leelijk, goed of kwaad? Maar op andere plaatsen toont HOMERUS, gelijk wij onder andere ook nog zien zullen, daarvan de treffelijkste kundigheid. Neen! het is het natuurlijke gevoel voor gepastheid, dat de dichter, zonder zedekundige uitweidingen, begrijpt alleen te moeten schilderen; het is vooral die trek van kindsche eenvoudigheid, waardoor elk onbedorven mensch, wanneer hij eene daad nadrukkelijk verhaald heeft, meent, dat een ander, al hetgene daarin schoon of leelijk is, gereedelijk zal opmerken. Bij ons, daarentegen, heerscht het bewustzijn van de vele bedorvene menschen in ons midden, om wier wille onze Dichters en Geschiedschrijvers niet te rijkelijk met hunne zedekundige toepassingen meenen te kunnen zijn.

De aloude *herbergzaamheid*, die schoone deugd der vroegere, en sommiger hedendaagsche Oostersche volken, wordt uitmuntend *naïf*, zoo wel in MOZES eerste boek, als bij HOMERUS, voorgesteld. Altijd zal de gast, om welke reden hij ook kome, eerst binnen geleid en onthaald worden, eer de gastheer hem de reden zijner komste vrage. Hoe steekt dit af bij onze verfijnde, daaromtrent zoo schrikkelijk verkpelde zeden! Ziet ABRAHAM, ziet LOT, met welk eene vaardigheid, waarmede *wij* schaars, dan

om den hoogſten prijs te winnen, zouden uitloopen, vliegen zij onbekenden, die bij hen voorbij trekken, te gemoet, en dringen hen ten ſterkſte, om bij hen in te keeren! — Zoo ook bij HOMERUS. ACHILLES ontvangt de Griekſche gezanten (in het 9de boek der *Ilias*) ten vriendelijkſte: zonder de reden van hun bezoek te weten, maakt hij ten eerſte eenen maaltijd gereed, waaraan hij zich niet ſchaamt, zelf de hand te leggen; gelijk ook, in het 24ſte boek der *Ilias*, voor den ouden PRIAMUS, dien hij, hoezeer ook beiden ruime ſtof tot droefheid hadden, nogtans tot eten aanſpoort. Hoe weinig ſtrookt dit met onze zeden, met onze beſchaving! Het zou, volgens ons denkbeeld, niet welvoegelijk zijn, een' vader, die zulk een' zoon verloren had, gelijk PRIAMUS HECTOR, met dergelijke redenen, als ACHILLES doet, tot den maaltijd aan te moedigen; het zou even min welvoegelijk zijn, gelijk de grijsaard des volgenden morgens doet, zonder dankzegging te vertrekken. — Maar de natuur ſtoort zich aan al die kleine overeenkomſten niet; en dus ook niet haar tolk, de grijsaard van *Chios*.

Uit den overrijken voorraad van *natïve* trekken uit dezen Puikdichter zullen wij nog de vier volgende mededeelen, de twee eerſte uit de *Ilias*, de twee laatſte uit de *Odyſſea*. De eerſten vindt men in dat ſchoone evengemelde 9de boek der *Ilias*, waar PHŒNIX, een der gezanten, voorheen opvoeder van ACHILLES, hem op de roerendſte wijze tot vergeeflijkheid, en medelijden met zijne landgenooten, zoekt aan te ſporen. Hij herinnert hem aan zijne kindſchheid. „ Zoo lief hadt ge mij, ô goddelijke ACHILLES, „ dat gij met niemand anders aan tafel gaan, noch in het „ paleis wildet eten, voor dat ik u, geplaatst op mijnen „ ſchoot, de ſpijze voorſneed en voederde en den wijn in „ de hand gaf. Somtijds bevlektet gij mijn kleed voor den „ boezem, wanneer gij, uit kindſche ſpeelschheid, den „ wijn weder overgaaft. Dan, van u verdroeg ik zeer „ veel. Zeer veel kon ik met u doorſtaan, wanneer ik bedacht, dat de Goden mij zelve geen kroost hadden ge-

„ ſchon-

„ ſchenken; dan beſchouwde ik u als mijn' zoon, ô god-
„ delijke ACHILLES! opdat gij het rampzalig verderf
„ van mij zoudt weren." ô, Heilige Natuur! wie miskent hier uwe kunſteloose taal? Doch welk hedendaagsch dichter zou zich zulke ſchilderingen willen of durven veroorloven?

Een ander voorbeeld ſtrekke ten bewijze, dat HOMERUS in zijne beelden die zelfde *naïeveit* behoudt, als in zijne verhalen. Hij ſchildert in het IIde boek den langzamen terugtogt van AJAX. „ Gelijk een trage ezel in
„ een korenland door knapen vervolgd wordt; reeds vele
„ ſtokken zwierden om hem heen, hij niettemin ſcheert
„ de hooge halmen af; de knapen middelerwijl ſlaan, met
„ zwakken arm, op het dier, dat zij met moeite verdrij-
„ ven, doch niet voor dat het, van ſpijze verzadigd, te-
„ rugtrekt; — dus volgden de hooghartige *Trojers*, de
„ veraf ontbodene hulpbenden, AJAX den Grooten, TE-
„ LAMON's zoon, daar zij met ſchichten beſtendig het
„ midden zijns beukelaars troffen." — Een hedendaagsch dichter zou gewis dit zoo juiste beeld als onedel verwerpen; doch bij HOMERUS moeten wij het bewonderen, daar immers de ezel ſlechts door een belagchelijk vooroordeel in verſmading is; de ezel, in vele gewesten 's menſchen eenige lastdier!

Op dezelfde wijze vergelijkt de Dichter, in het midden eener prachtige beſchrijving van AGAMEMNON, denzelven bij een' ſtier, (in het 2de boek.) ACHILLES ſtelt zijn' vriend, den held PATROCLUS, (in het 16de boek) gelijk met een weenend kind, dat huilt, opdat de moeder het zou optillen, enz. Wie zou in onzen tijd niet zeggen, wanneer iemand zulk eene gelijkenis waagde: „ Hoe laag
is die man! hij heeft vast geen gevoel voor het gepaste,
het edele, enz." Maar in HOMERUS doet de oudheid die trekken van zuivere, ware natuur, bij den grooten hoop *vergeven*, bij den vriend van het ongekunſtelde ſchoon *bewonderen*.

Nu nog de voorheen aangeroerde trekken uit de *Odys-*

sea. De eerste vindt gij vooraan in het 6de boek. NAUSICAA, dochter van Koning ALCINOUS, van *Phecácie* (*Corfu*), verzoekt haren vader in de volgende woorden om zijne kar:
„ Vaderlief, zult gij mij de hooge, sterkgewielde kar niet
„ laten inspannen, opdat ik de fraaije kleederen naar de ri-
„ vier te wasschen brenge, die thans zoo vuil daar neêr
„ liggen? Het past u toch, als gij met de edelsten in de
„ raadsvergadering zit, schoone kleederen aan te hebben!
„ Vijf zonen hebt gij toch ook in uw paleis, waarvan er
„ twee getrouwd, drie in den bloei nog der jeugd zijn;
„ en die allen verlangen immers, met schoon gewasschen
„ gewaad aan 't lijf, ten dans te gaan! en ik moet dat al-
„ les beredden." — Dus sprak zij, want zij schaamde zich
„ voor haar' lieven vader de groene bruiloft te noemen.
„ Maar hij wist alles," enz. (Men moet namelijk weten, dat de goede NAUSICAA ruim zoo zeer op *haar* bruiloftspak, als op de balkleederen van hare broeders dacht.)

Welke zeden voor eene Prinses! welk eene eenvoudigheid! hoe is het mogelijk, dat *pedanten*, die folianten over HOMERUS geschreven hebben, nog zoo schrikkelijk verre van de natuur konden afblijven, en, terwijl hun misschien over de *analogie* van een Grieksch woord het zweet uitbrak, naauwelijks gevoel voor 's Dichters onnavolgbare *naïveteit* overhielden!

Dan, het wordt tijd, dat ik van dezen Dichter, hoe rijk ook aan zulke lieve schilderingen, afstappe. De laatste trek, dien ik uit hem wilde aanvoeren, is ook *naïf*, doch van een' meer teederen aard. ULYSSES komt (17de boek der *Odyssea*) na eene twintigjarige afwezigheid weder op zijn eiland *Ithaca*, waar niemand hem meer kent, behalve — een oude trouwe hond, die na het vertrek zijns meesters ook in verachting gekomen was, en op den misthoop lag. Het goede oude dier kwispelstaart, laat de ooren hangen, doch kan tot zijn' meester niet meer naderen, die heimelijk een' traan afdroogt. Nu (zegt de Dichter) greep het zwarte noodlot des doods den hond aan, toen hij ULYSSES gezien had, na verloop van twintig jaren. — Zie daar

rein

ten natuurgevoel!" Een *sentimenteel* schrijver zou hier lang en breed in den lof van het trouwe dier zijn uitgeweid; doch wij weten reeds, dat HOMERUS dit nooit doet; hij schildert slechts, en de koude ziel, wie zulke schilderijen niet roeren, zou ook bij de krachtigste aanzoeken, om toch getroffen te worden, ongevoelig blijven.

Hier moet ik van HOMERUS afstappen, hoe gaarne ik ook nog langer bij dien eenvoudigsten en tevens grootsten aller Dichteren verwijlde. HERODOTUS, de oudste der Griekſche Geſchiedſchrijvers, is mede, gelijk ſommige geleerden hebben opgemerkt, in *proza* bijna even zoo *naïf*, als HOMERUS in dichtmaat. Ook hij verhaalt met de grootſte onverſchilligheid zoo wel de ergſte gruwelen als de roerendſte daden van verhevene deugd; zijn ſtijl is volkomen natuurlijk, en zonder den minſten opſchik der kunst. Hij heeft al de praatachtigheid van een' goed' oud' man, die van zijne reizen vertelt, en zwerft bij tijden heinde en verre van zijn onderwerp af, wanneer een of ander geval hem voor den geest komt.

Onder de latere Griekſche Dichters wordt THEOCRITUS, om zijne onnavolgbaar eenvoudige beſchrijving der herderlijke bezigheden, en van het landleven, door alle beminnaars van natuurlijk ſchoon bewonderd, door allen, die van de natuur verst zijn afgeweken, voornamelijk door de Franſchen, als laag en boersch berispt. Slechts één klein ſtaaltje uit 's mans IIde Herdersdicht, 't welk de liefde van POLYPHEMUS tot GALATEA in de volgende bewoordingen maalt, die gewis den ſaletjonker, aan niets dan vuile dubbelzinnigheid of *sentimentelen* beuzelpraat gewoon, belagelijk moeten voorkomen, die echter in den mond van een' eenvoudig' herder zoo paſſend zijn: „ ô „ Blanke GALATEA, waarom verſmaadt gij uw' minnaar? „ gij, blanker op 't oog dan gerommen melk, teederder dan „ een lam, darteler dan een kalf, blinkender dan eene rijpende druif, gij komt aanſtonds hier, wanneer de zoete „ ſlaap mij bevangt, gij vliedt ijlings van hier, wanneer „ de zoete ſlaap mij begeeft! gij ontloopt me, gelijk het

Het vinnig ſtralen van de zon
Ontſchuil ik in 't bosſchaadje;
Indien dit boschje klappen kon,
Wat meldde 't al vrijaadje? —

Mijn hartje trekt mij wel zoo zeer,
Zoo zeer, dorst ik het wagen!....
Maar neen! ik waag het nimmermeer;
Hun minnen zijn maar vlagen —

Maar vlagen, die thans overgaan,
En op een ander vallen;
Nogtans — ik zie mijn vrijer aan
Voor trouwſten van hun allen.

Maar of 't u miste, domme maagd,
Gij ziet hem niet van binnen.
Dan 't ſchijnt wel, die geen rust en waagt,
Kan kwalijk lust gewinnen.

Of ik hen ook ligtvaardig von,
En bleef in dit bosſchaadje? —
Indien dit boschje klappen kon,
Wat meldde 't al boelaadje!

Niemand zal deze regels niet voor *naïf* houden; doch het is, gelijk men aanſtonds bemerkt, van de ſoort van ANACREON, niet van die van HOMERUS of THEOCRITUS. De laatſte Dichters denken, zoo als zij ſchrijven; hunne uitdrukkingen volgen ſlechts den ſtroom hunner gedachten: de Dichters, wier *uitdrukkingen* alleen natuurlijk zijn, fatſoeneren die óf naar Modellen, die zij navolgen, óf naar hun *Ideaal* van het *naïve*. Vandaar, dat de ſlimme DORILÉA van HOOFT niet half zoo eenvoudig is, als de Prinſes NAUSICAA. Waarom? *Zij* moet wel, volgens den Dichter, in dien gouden tijd leven; maar de *Dichter* heeft er niet in geleefd, en kan er zich niet dan met de grootſte moeite in verplaatſen; waarom zijn tafereel (behalve in de uitdrukkingen, waaromtrent HOOFT voor-

vooral ongemeen *naïf* is) nog te veel van onze beſchaafde tijden heeft.

Wij bezitten echter een' Dichter, die niet alleen in de uitdrukkingen, maar ook ſoms in de voorſtellingen, het ware beeld der natuur vertoont, — ik meen CATS. Ik zal dit niet behoeven te betoogen; men kent dien Schrijver algemeen, en weet, dat zijne natuurlijke voordragt wel eens tot aan de grenzen van het *platte* nadert. Het is te verwonderen, dat CATS, in de groote wereld opgevoed, zeer veel natuurlijker is dan POOT, wiens minnedichten, hoe ſchoon ook, veel te geleerd en te vol fabelkunde zijn.

Merken wij nog maar ten ſlotte aan, dat de *derde* ſoort van *naïf*, die alleen in de uitdrukkingen beſtaat, daaraan kan beproefd worden, of zij in eene vertaling kan behouden blijven. Verdwijnt zij daarin, even als de vlugge geesten uit eene flesch, die men overſtort, zoo kan men vast gelooven, dat het *naïve* niet rein, niet oorſpronkelijk, niet *Homerisch* is; dit toch blijft in elke, ook nog zoo gebrekkige, vertaling overig; het is zoo onafſcheidelijk van den dichter, als de onnoozele taal der natuur van een kind. Immers, geene kunst hoegenaamd kan die eenvoudigheid ſcheppen, die, uit de reine bron van den jeugdigen ſtaat des menschdoms opgeweld, tot eenen ſtroom werd, die, nog na zoo vele eeuwen, het anders dorre veld der dichtkunde voor geheele onvruchtbaarheid behoedt.

OVER HET BEZOEKEN VAN ZIEKEN.

De Filozofen hebben al veel bewezen, dat inderdaad geen bewijs noodig had, en ook veel, dat ſinds eeuwen als waarheid werd aangenomen, door een heer van geleerde en diepzinnige tegenwerpingen, zoeken omver te ſtooten. Doch één waarheid is, ſedert de grondlegging der wereld, nog onbeſtormd blijven ſtaan; namelijk, dat de mensch een gezellig wezen is. Een mensch alleen is, in de

de oogen van wijzen en dwazen, eene ware tegenstrijdigheid. Men beklaagt niemand meer, dan die in afzondering moet leven. De plegtigste betuigingen, dat dit verkiezing is, baten niets. Alleen te wezen en zonder gezelschap, welk een lot! Het schijnt in de oogen der meesten wel het grootste gevaar, waaraan wij hier zijn blootgesteld, zoo zeer wordt het van elk ontvlugt, en zoekt elk het verre te verwijderen van hem, in wien hij belang stelt.

De arme zieken maken geene uitzondering op dien regel. Naauwelijks klinkt de mare door den kring der vrienden en bekenden, dat deze of die is gaan liggen, of men haast zich, den armen man eens te gaan toespreken, en met woorden en gebaren van zijne hartelijke deelneming te overtuigen. Met opgetrokken beenen en een bedeesd gelaat het ziekbed genaderd, steekt men het hoofd door de bedgordijnen; doet, met eene gesmoorde stem, allerlei vragen, die de kranke eerst naauwelijks hooren, en daarna naauwelijks beantwoorden kan; staat eenige oogenblikken in diep gepeins, betuigt zijne deelneming, en spreekt den patiënt moed in, met eene stem, gelaat en houding, alsof men hem voor het laatst meende gesproken te hebben; zoodat de arme man, die niets dan een weinig rust noodig had, weldra zijnen toestand voor bedenkelijk houdt, en met angst zijn Arts afwacht, vooral wanneer hij de diepe verzuchtingen hoort, welke, nadat de deelnemende vriend zich, met een uitgerekt gezigt, tot de huisgenooten gewend heeft, *en chorus*, ten hemel stijgen!

Ik ben er verre van daan, een welmeenend vriendenbezoek, in ligte ongesteldheden, of zelfs van de naaste betrekkingen, in heviger ziekten, te wraken. Maar de klasse der *vrienden* is zoo verbazend uitgestrekt, dat zelfs de armste er nog altijd meer heeft, dan er in het ziekenvertrek gedoogd mogen worden. Zoo lang de zieke opzit, en er, naar de bepaalde uitspraak van een oplettend Geneesheer, geene teekenen zijn, dat de ziekte zwaar zal worden, is er juist zoo veel gevaar niet bij, al heeft men geheele troepen van vrienden om en bij zich, zoo dit den kranke aange-

genaam is, en hem niet te veel vermoeit. Hetgene ik dus in het vervolg zeggen zal, is daarop niet toepaselijk. Ook zal ik noch mijne, noch mijner Lezeren aandacht bijzonder behoeven te vestigen op dat tijdperk der ziekte, waarin dezelve op haar hoogst en er wezenlijk gevaar is. De omzichtzaamste Geneesheer heeft dan reeds lang den banblikfem over elk, die den zieke onnoodig nadert, uitgesproken. De bekommerde huisgenooten bewaken, trouwer dan de wachten van een' tiran, alle toegangen met argus-oogen. Het briefje daarenboven, op de deur geplakt, of tegen het venster gespeld, bespaart elken vriend den dwang, om, met eene afgemeten houding, de gewigtige vragen in persoon te komen doen. — Ik bepaal mij dus alleen bij het bezoeken van dezulken, die min of meer ernstig ziek liggen, en bij welken de ziekte, zoo als men zegt, nog niet op het hoogst is.

Het bezoek van zulke zieken houde ik, om vele redenen, voor zeer nadeelig. Door niets wordt de stilte en rust, welke hier zoo ten hoogste noodzakelijk zijn, meer verhinderd. Gedurige aanspraak, zij moge zoo welmeenend zijn als men wil, veroorzaakt altijd onrust en vermoeijing. Beiden moeten met de grootste zorgvuldigheid vermijd worden, in een tijdstip der ziekte, waarin het geheele ligchaam in de hevigste spanning is, waarin de geringste kleinigheid eene verandering ten nadeele kan te weeg brengen. Hoe dikwijls vindt niet de Arts, nadat hij 's morgens zijn' zieke vrij wel verliet, denzelven 's avonds verergerd, onrustig, en in een' toestand, die een' slechten nacht voorspelt! Men weet den Geneesheer geene aanleidende oorzaak aan te wijzen. Dikwijls is men voorbarig en liefdeloos genoeg, denzelven aan de min geschikte geneesmiddelen toe te schrijven. *De Dokter heeft het nog niet getroffen*, heet het; en ondertusschen zit de éénige reden in het vervelend gekal van eene partij oude wijven, of in de lastige vragen van vrienden en geburen. De een vertelt wat nieuws, daar dikwijls niets aan gelegen, maar dat ook niet zelden van dien aard is, dat het op het gemoed

moed van den kranke een' hevigen indruk moet maken; de ander vraagt zijne beschikkingen omtrent alles, wat hem in het hoofd komt, meenende zoo zijne zorgvuldigheid eens regt aan den dag te leggen; een derde praat al, met veel omwegen, van sterven en testamenten, en vervult weldra het vertrek met het ontijdig geween van vrouw en kinderen. Wie, nog wel bij zinnen, en dan tevens ongesteld zijnde, op die wijze niet verstlimmert, niet vaneenrijtende hoofdpijnen en een volkomen oproer zijner zenuwen gevoelt, moet of ijzersterk, of zeer ongevoelig en hardvochtig zijn! Ondertusschen veroorzaken die fraaije tooneelen en jammerklagten eene verhefling van koorts, slapeloosheid en ijlhoofdigheid; en weldra neemt de ziekte een' keer, dat het met het testament inderdaad ernst wordt.

Vooral is het eene groote dwaasheid, in dit eerste tijdperk der ziekte, ten zij de zieke, wel bij zinnen, het uitdrukkelijk verlangt, Geestelijken met dat oogmerk tot hem toe te laten, dat zij zich met hem over den toestand zijner ziele onderhouden, en dezelve, door een plegtstatig gebed, aan Gods genade aanbevelen. Men mag zoo wél geleefd hebben, als men wil, en zoo zeer overtuigd zijn van de waarheden van onzen Godsdienst, als een der Apostelen, altijd zal zulk een onderhoud inspanning kosten, aandoeningen verwekken, welke men niet te zeer kan vermijden; en meer dan eens heb ik van zulk een gesprek, vooral zonder behoorlijke voorzigtigheid gevoerd, nadeelige gevolgen gezien. Menschen, die op hun ziekbed eerst aan hunne zielen gaan denken, hebben dezelve meestal zoo ongeredderd, dat het heel wat kost, er alles zoo in orde te schikken, dat de eigenaar er met welgevallen op zien kan. Onrust, verdriet, vergeefsche verwijtingen, en wanhoop, zijn de vruchten der aangewende pogingen, en kunnen althans niet tot beterschap strekken. Het spreekt van zelf, dat deze aanmerkingen niet moeten worden toegepast op die weinige gelukkigen, wier godvruchtige ziel, steeds indachtig aan hare hooge en zalige bestemming, zich dagelijks gevoed heeft met de overweging van Goddelijke zaken. Doch hoe

ge-

gering is derzelver aantal! En echter meent men het ziekbed van bijna elken gevaarlijk kranke bijna niet zonder Geestelijken te kunnen laten.

Er zijn nog andere omſtandigheden, die het al te dienstvaardig bezoeken van zieken verbieden. Door de menigte van menſchen, die zich in een dikwijls klein en geſloten ziekenvertrek ophouden, wordt de lucht bedorven, de temperatuur verhoogd, en die zuiverheid en luchtigheid belemmerd, welke wij reeds eenmaal zoo zeer hebben aangeprezen. Vooral is dit het geval bij de geringe klaſſen der burgerij, waar het bezoeken van zieken althans niet minder in zwang is, dan bij meer gegoeden. De meerdere onbeſchaafdheid van die menſchen is ook oorzaak, dat zulke vergaderingen zelden zonder de heilige koffijkan in 't midden gehouden worden, zoodat de zieke in een geſtadig damp- en rookbad verkeert.

Het bezoeken der zieken heeft ook nog dit nadeel; dat het dezelven meestal zeer hinderlijk is en veel inſpanning kost. Het mogen zijne gemeenzaamſte vrienden zijn, hij moet of wil toch ſpreken, en wordt als van zelf genoopt, in duizenderlei dingen, in liggen, zitten, geeuwen, enz. zich geweld aan te doen. De vrees van te hinderen, van belagchelijk, kleinzeerig, onbeleefd, gemelijk voor te komen, belemmert hem geſtadig. Hij moge al van de *étiquette* verſchoond zijn, hij moet toch eene zekere *ziekte-étiquette* in het oog houden. Hij zal zich dus altijd vermoeld, zeldzaam opgewekt en verkwikt vinden, zelfs na het vriendelijkst geſprek.

De bezoeken, welke men in de ziekenkamer aflegt, zijn niet minder nadeelig van wege het oordeel, dat men over den toeſtand van den lijder vormt, en hetwelk de minſten voor zich kunnen houden. Hierbij vermeet men zich ook, over de geneesmiddelen en den Geneesheer zijn hoogwijs oordeel te kennen te geven; en het is een bijzonder geluk, wanneer dit voordeelig uitvalt. Dit alles kan geene andere ſtrekking hebben, dan den zieke te verontrusten, of, zoo men de kwaal ligt en onbeduidend acht, vooral bij

de omſtanders achteloosheid te verwekken. Men is zoo ligt geneigd, de klagten van den lijder, welke natuurlijk zeer vervelen, op rekening van zijne ongemakkelijkheid, gemelijkheid, tijdverveling, enz. te ſtellen, en wordt men daarin geſterkt, dan begint men het den zieke al ras kwalijk te nemen, dat hij niet lijdzamer en meer bemoedigd is.

Bleef het hier bij, ik zoude de zieken-bezoeken wel afkeuren, maar er ten minſte gelaten onder kunnen zijn en er niet voor ſchrikken. Zoo als het nu in het gemeene leven gaat, kan ik niet ontveinzen, dat ik elk, die den zieke nadert, zijne naaste betrekkingen ſomtijds uitgezonderd, bijna als erger vijanden, dan de ziekte zelve, aanzie. Bleven zij nog maar *neutraal*; maar dit is van de menschlievendheid van den gewonen ſtempel te verwachten noch te vergen. Elk heeft een raad, zweert, een dergelijk geval of zelf ondervonden, of ten minſte gezien te hebben, en vent zijne middelen met niet minder vuur uit, dan een uitgeleerd Kwakzalver. De verſtandigſten moeten ten minſte die middelen aan den Arts, bij zijn eerſte bezoek, voorſtellen, en laten dan vooral niet na, alle hunne welſprekendheid te koste te leggen, om derzelver deugd in top te vijzelen en hem dezelve ſmakelijk te maken. Hierdoor komt hij in een onaangenaam gedrang. Vrienden, dikwijls na betrekkingen van den kranke voor het hoofd te ſtooten, den lijder zelven, wiens luimige grillen naar alle mogelijke nieuwigheden verlangen, zijne zoete *illuſie* te benemen, gaat toch altijd niet aan. Men dient dan de grootſte voorzigtigheid te gebruiken; vriendelijkheid en toegevendheid met ſtandvastigheid en geſtrengheid te paren; en midden onder dien ſtorm, midden onder al die afleidingen, zijne aandacht geen oogenblik af te wenden, noch van den lijder, noch van het, met rijp beraad gekozen, plan ter genezing. Is het wonder, als de Arts eindelijk zijn geduld verliest, er met de grove bijl doorſlaat, en eene ſoort van dwingelandij uitoefent, uit vrees van anders zijn wettig gezag kwijt te raken? Is het wonder, dat, in weerwil der beste pogingen, zoo menigeen onder het geweld der ziekte be-

bezwijkt, omdat de trouwhartige zorg zijner vrienden den kundigen, maar al te beſchroomden Geneesheer de handen bond, en hem door voorſtellen en plannen verbijsterde? Wie dan ook den zieke nadere, niemand wage raad te geven, waar hij niet om raad gevraagd wordt. Elk zwijge en vertrouwe den Geneesheer blindelings, en zij verzekerd, dat een zieke er nog eer van opkomt, als men een verkeerd, doch vast plan volgt, dan als men telkens van batterij verandert, en alles, wat maar voor den geest komt, beproeft.

Zoo nadeelig ik, in het algemeen, het bezoeken van zieken, gedurende de ziekte, en vooral bij het opkomen van dezelve, keure, zoo voordeelig en weldadig acht ik het voor herſtellenden. Wie ooit van eene langdurige of zware ziekte is opgekomen, weet, hoe aangenaam dan gezelſchap is. Ongeſchikt voor eenige bezigheid, is tijdverveling dan een zwaar kruis, en er beſtaat geen beter middel om het te verligten, dan een aangenaam en geſchikt gezelſchap en welkome toeſprake. Ondertusſchen heeft men ook hier het een en ander in acht te nemen. Vooreerst vermoeije men den zwakke niet, en make dus, vooral in het begin, zijn bezoek kort. Men onderhoude voorts den herſtellenden lijder louter over beuzelingen, of dat ten minſte voor hem beuzelingen zijn, menge veel zout in zijne redenen, en geve niet te veel werkzaamheid aan den geest, die het ligchaam altijd in krachten vooruit is, maar dan nooit, zonder gevaar voor zijn broos werktuig, ſterk ingeſpannen wordt. Vooral bemoeije men zich noch met de ziekte, noch met de geneesmiddelen, noch met de handelwijze van den Geneesheer. Blijft het volkomen herſtel wat lang achter, men wijte dat niet aanſtonds aan den armen Dokter, die, nu reeds geen Engel meer in de oogen van den man, wien hij het leven redde, al zeer ſpoedig bokspooten en hoornen en een' ſtaart krijgt; ja het geheele kostuum van den baarlijken Duivel! Niets is ondankbaarder, dan zijn langzaam herſtel aan deszelfs onoplettendheid, of dikwijls nog aan lager inzigten, toe te ſchrijven. Niets ſlechter, dan den

bijna herſtelden lijder, omdat hij niet terſtond den ganſchen dag loopen en draven, den nacht door ſlapen, en als een hannekemaaijer eten kan, een' anderen Geneesheer aan te praten; opdat die de eer der genezing wegdrage.

De vrouwen hebben nog eene ſlechte gewoonte, bij het bezoeken hunner herſtellende lievelingen; dat is, de moeite, die zij doen, om hen wel aan het eten te krijgen. Zij ſparen doorgaans kunst- noch vliegwerk, om dat verheven doel te bereiken. De eene wil dit met geſtoofde pruimen, of beſchuit met besſennat; de andere met gekonfijte gember, of de eene of andere verheven *ragout*, waarvan ik er ongelukkig niet éene bij name ken! Deze zendt wat krachtige ſoep of *bouillon*, gene een kommetje ſago, of een kandeeltje. Het gevolg hiervan is, dat de zwakke lijder meer eet dan hem dienſtig is, om van lieftallige vriendinnen geene razende *Eumeniden* te maken; want vrouwen willen vooral niet verſmaad zijn! Het verder gevolg is, dat op een' of anderen achtermiddag, of ſoms in den nacht, de niets kwaads vermoedende Geneesheer met veel misbaar geroepen wordt, en zich niet weinig verwondert, zijn' patient zoo erg te vinden, als hij hem in de gevaarlijkſte oogenblikken naauwelijks gevonden heeft. Wanneer zullen de menſchen eens overtuigd worden, dat het ware levensvoedſel uit geene kokshanden komt, en dat men eene maag, die geen brood begeert, geene pasteijen moet opdringen?

J. V.

LEVENSBERIGT VAN ALEXANDER, KEIZER ALLER RUSSEN.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 443.)

Wij zijn nu gekomen aan den oorlog, in welken *Rusland* is, of liever *was*, ingewikkeld tegen *Frankrijk*; want

want wij vertrouwen, dat BUONAPARTE eene les van *Rusland* heeft ontvangen, die hem beletten zal, zonder vrij wat overleg, van nieuws het grondgebied te bezoeken van zoo dapper, welberaden en eensgezind een volk. Dat zij altijd even ſtandvastig blijven — en zij moeten voorſpoedig zijn!

Gedurende het voorjaar van 1812, werden de geruchten van oorlog tusſchen *Rusland* en *Frankrijk* geſtijfd door het voortrukken van uitgebreide korpſen naar het noorden; en, in de maand Mei, verliet BUONAPARTE *Parijs*, om zich te ſtellen aan het hoofd zijner legers, die nu langs de grenzen van *Rusland* uitgeſtrekt lagen. ALEXANDER liet desgelijks bevelen uitgaan tot de toerusting van ontzaggelijke wapeningen; en tallooze afdeelingen zijner troepen rukten naar de oostelijke grenzen van zijn rijk. Op den 22ſten April verliet hij zelf *Petersburg*, om het kommando zijner armee op zich te nemen, en plaatſte zijn hoofdkwartier te *Wilna*, de hoofdſtad van *Poolsch Rusland*. Het ſnel voortrukken, intusſchen, der *Franſchen* dwong hem, deze plaats te ontruimen.

Het ſtelſel, waarvolgens *Rusland* wilde handelen, was dat van verdediginge; hunne legers moesten voor den vijand terugtrekken, lokkende denzelven binnen in het hart des lands, wanneer de geſtrengheid van het luchtgeſtel en de bezwaarlijkheid van onderſtand hem eene ligte prooi zouden maken. Deze verwachtingen, nogtans, werden niet volkomenlijk verwezenlijkt; want eene groote menigte krijgsvoorraad viel in de handen der *Franſchen*.

Van *Wilna* (waar hij op den 28ſten Junij binnenrukte) rigtte BUONAPARTE zijnen marsch op *Moskow*. Verſcheiden affaires vielen voor tusſchen de twee legers. De gewigtigſte was de ſlag te *Smolensko*, op den 17den Augustus. Deze ſtad, welke op den weg naar *Moskow* ligt, werd ſtormenderhand genomen, en de ijſelijkſte ſlagting was het gevolg. Zij ſtond ſpoedig in vlammen, en, om de woorden van BUONAPARTE zelv' te gebruiken, „ zij leverde den *Franſchen* een gelijk gezigt op, als de uit-

berſting van den *Veſuvius* den bewoners van *Napels*. De ſtad werd nagenoeg vernield, en al de inwoners, die geenen tijd om te ontſnappen hadden, vermoord. Zij, die ontkwamen, vloden naar *Moskow*, waar het volk gebruikt werd tot het opwerpen van verdedigings-liniën, verwachtende de nadering van den Overwinnaar, die niet boven driehonderd (Engelſche) mijlen af was. Binnen weinige dagen was, metderdaad, zijne vordering nog meerder; want, op den 3den September, was zijn hoofdkwartier te *Gjatsk*, ſlechts een honderd mijlen van *Moskow*. Verſcheiden gevechten vielen voor in zijnen voortgang tot hiertoe, doch niet belangrijk genoeg om beſchreven te worden.

ALEXANDER, middelerwijl, was naar *Petersburg* teruggekeerd, en organizeerde daar de middelen ter verdediginge. Zijne pogingen werden met warmte ondersteund door den Rusſiſchen Adel en het volk, die optraden met één algemeen gevoel van getrouwheid en vaderlandsliefde, om zich te ſcharen rondom hunnen Monarch en hun land. Elk mogelijk offer waren zij bereid te brengen; en menigvuldig waren de offers, die zij te brengen hadden. In dezen geest, om juist te ſpreken, beſtond hunne zekerſte verdediging: een leger, hoe talrijk, kan overwonnen worden; maar een *volk* kan nooit worden te onder gebragt; het kan ſlechts uitgeroeid worden! BUONAPARTE heeft deze les in *Spanje* gekregen; en het was daar, dat hij zulks voor het eerst leerde gedurende zijne loopbaan. Hij ſcheen intusſchen beſtemd, haar andermaal in *Rusland* te beproeven. De Keizer ſtelde zijnen onderdanen een voorbeeld, dat alle zijne vroegere onderwerpelijkheid aan den Man, die thans zijn land met bloed zocht te overſtroomen, uitwischt. Niet van het ſtuk gebragt door reusachtige vorderingen aan den kant zijns vijands, kwam hij nog ſteeds voor het beſluit uit, liever met zijn volk te vergaan, dan zich te onderwerpen aan den Dwingeland van Europa.

Bijſtand werd beloofd door *Zweden*, en de Keizer kwam te *Abo*, eene zeeſtad in *Finland*, om aldaar den Kroonprins

prins, BERNADOTTE, te ontmoeten, waar zij eene lange conferentie hielden. De medewerking van *Zweden*, zeide men, dat beſtaan zou in, met hulp van *Engeland*, een leger aan wal te zetten in *Zweedsch Pommeren*, hetwelk de achterhoede der *Franſchen* zou hebben ontrust. Doch, wanneer wij overwegen, dat BERNADOTTE, waar hij ſtaat, is geplaatst door de magt van BUONAPARTE, zoo is er, meenen wij, meer reden, om zijnen bijſtand te vreezen, dan daartoe toevlugt te nemen.

Een der eerſte gevolgen der vijandelijkheid tegen *Frankrijk* was eene onderhandeling en volgend tractaat tusſchen dit land (*Engeland*) en *Rusland*. Lord CATHCART werd onmiddellijk als Ambasſadeur naar *Petersburg* gezonden.

Zoo verſchrikkelijk als de gevolgen van den ſlag te *Smolensko* geweest waren, nog grooter ijsſelijkheden zouden de voortgangen der Franſche legers in *Rusland* kenmerken. Wij zeiden; dat BUONAPARTE's hoofdkwartier was voortgerukt tot *Gjatsk;* vervolgens ging hij voorwaarts tot *Mojaisk;* en op den 7den September viel de ſlag van de *Moskwa*, of, meer eigenlijk geſproken, van de *Borodino*, want het was in de nabuurſchap des dorps van dezen naam. De bijzonderheden van denzelven behoeven hier niet vermeld te worden. Het Rusſiſche leger ſtond onder bevel van den Prins BAGRATION, die volkomenlijk gevoelde, dat van den uitſlag deszelven de grootſte gevolgen afhingen. Er werd hardnekkig geſtreden. Het begon ten zes ure des morgens, en duurde tot digt aan den avond. De *Franſchen* waren overwinnaars, volgens hunne opgaaf; maar de ſtand der *Ruſſen* bewees duidelijk, dat de overwinning, zoo verre die beſtaat in het in bezit blijven van het ſlagveld, den *Ruſſen* toebehoorde. BUONAPARTE trok, na den ſlag, wezenlijk terug naar *Mojaisk*, alwaar zijn 18de bulletin, bevattende het verſlag der affaire, werd gegeven. Het verlies aan beide zijden was ontzettend. De *Franſchen* verloren over de 30,000 man; de *Ruſſen* bij de 50,000. Vele Generaals vielen van wederzijden.

De *Ruſſen*, ſchoon zij hunnen ſtand na den veldſlag behielden, hadden zoo zeer geleden, dat zij niet wederom aanvallenderwijze konden handelen; en BUONAPARTE, hiermede voordeel doende, rukte onmiddellijk voort naar *Moskow*, niet langs den regten weg, maar langs dien van *Mojaisk*, *Sevenigorod* en *Kalouga*. Hij ſtelde derhalve den tegenſtand, hoe zwak die mogt zijn geweest, te loor, welken het Rusſiſche leger zou hebben kunnen bieden. De *Franſchen* trokken in *Moskow* den 14den September; doch zij werden ſlechts bezitters van een hoop rookende puinen! Een niet geheel doorzigtige ſluijer hangt over de verbranding dezer aloude ſtad: of zij geſticht werd door de inwoners, of ten gevolge der verdediginge, door hen te werk geſteld, of door het bombardement der *Franſchen*, is nog twijfelachtig. Het feit, nogtans, is zeker; en de groote uitwerkſelen dezer verwoesting zijn van den troostrijkſten aard. Het is, met dat al, onmogelijk, zonder ijzing eene gebeurtenis te beſchouwen, die 200,000 menſchen van hunne woonſteden en bezittingen beroofde, en menige duizenden tot de ontzettende martelingen der vlammen veroordeelde, met name een groot aantal zieke en gewonde ſoldaten, die in de verdediging huns lands hun bloed geſtort hadden.

Eene boodſchap van Lord CATHCART, gegeven te *Petersburg* den 27ſten October 1812, kondigde het belangrijk nieuws aan der herneming van *Moskow* door de Rusſiſche armee, onder het bevel van den Generaal WINZINGERODE. Men geraakte ſlaags met de Franſche voorhoede, onder MURAT, 45,000 man ſterk; en, na een hardnekkig gevecht, beſliste de overwinning in het voordeel der *Ruſſen*, die 38 ſtukken geſchut en vele gevangenen namen. Op den 22ſten rukten zij weder in *Moskow*.

De *Ruſſen* *Moskow* hebbende ingenomen, retireerde de Franſche armee naar *Wilna*. BUONAPARTE hield den 5den December eenen krijgsraad; en, MURAT, Koning van *Napels*, tot het bevel van zijn leger benoemd hebben

bende, nam hij den volgenden dag de reize aan naar *Parijs*, incognito, alleen door CAULINCOURT vergezeld. BUONAPARTE, die *Rusland* binnentrad aan het hoofd van driemaal honderdduizend man, buiten het Oostenrijkſche leger onder SCHWARTZEMBERG, vertrok in eene enkele ſlede; doch werd dit voertuig, mogen wij vooronderſtellen, ſlechts voor het eerſte gedeelte van zijne vlugt gebezigd. Hij nam den weg van *Wilna*, *Praag*, *Warſchau*, *Dresden*, *Leipzig* en *Mentz*, en kwam te *Parijs* aan tuſſchen 11 en 12 ure des nachts van den 18den; hebbende den afſtand van *twaalfhonderd* (Eng.) mijlen in *twaalf* dagen afgelegd!

De terugtogt der *Franſchen* van *Moskow* levert eene ſchilderij van tegenſpoed en menſchelijke ellende, ijsſelijk en ontzettend bijna boven allen voorbeeld. Immers, van den 6den November af, was de koude zoo ſcherp, dat, in weinige dagen, meer dan 30,000 paarden omkwamen, de *ruiterij* zonder paarden, en de bagaadje zonder middel van vervoer was. Van den 9 tot den 18den November, verloor BUONAPARTE, zonder de geſneuvelden en gewonden te rekenen, 11 Generaals, 243 Officiers en 34,000 gemeenen aan krijgsgevangenen; 250 ſtukken geſchut en 4 ſtandaards, behalve de bagaadje enz. enz. Het geheele verlies van *Frankrijk* en deszelfs Verbondenen in dezen Veldtogt wordt geſchat op 100,000 man, geſneuvelden, verminkten en gevangenen, en *f* 64,900,000 waarde aan equipement enz. enz.

Het verlies der *Ruſſen*, aan ſoldaten, (geſneuveld, gewond en gevangen) mag gerekend worden op 130,000, waarbij gevoegd moet worden 70,000 (*) perſonen, te *Moskow* verbrand en op verſcheidenerlei wijze omgekomen. Het verlies van Ruſſiſch eigendom kan niet minder zijn dan *f* 1,189,100,000. Zoo hard deze offers mogen ſchijnen,

(*) Deze opgaaf inzonderheid ſchijnt onnaauwkeurig; daar latere berigten verzekeren, dat ſlechts een dertigduizend menſchen in het verlaten *Moskow* waren achtergebleven.

nen, de veiligheid en onafhankelijkheid van *Rusland* is gevestigd; en wij kunnen niet genoeg de vaderlandsliefde en den moed bewonderen van alle ſtanden, van den Vorst tot den boer, in derzelver vereenigd beſluit, om niet ſlechts weerſtand te bieden, maar den gemeenen vijand te overwinnen.

Voorzigtigheid, vastheid en moed, eigenſchappen, welke ALEXANDER zelfs door zijne vijanden erkend wordt te bezitten, blijken dezen Vorst niet te vergeefs te zijn geſchonken. Zij hebben hem deze groote en belangrijke waarheid doen opmerken en behartigen: *Dat* volk alléén kan onafhankelijkheid en geluk verwachten, hetwelk vast beſloten heeft, dezelve met zijn bloed te verzegelen, of ſlechts met het leven te laten varen!

HET BELEG VAN AUBIGNY.

EEN TAFEREEL UIT HET LEVEN VAN HENDRIK DEN IV, KONING VAN FRANKRIJK.

(Naar het *Hoogduitsch* van F. RÖCHLITZ.)

Een der grootſte Vorſten zelf noemde het het hoogſte en zeldzaamſte vorſten-geluk, van de natuur ten grooten en te gelijk edelen, heldhaftigen en tevens innemenden man gevormd, door de opvoeding in dat alles bevestigd te zijn, en nu in den bloei der krachtvolle jeugd tot de heerſchappij geroepen te worden. Dit geluk viel weinige Monarchen in die mate ten deel, als HENDRIK DEN VIERDEN van Frankrijk. Hij was werkelijk de edelſte en te gelijk welwillendſte jongeling, de dapperſte en edelmoedigſte Ridder, het ſchranderſt brein en de grootſte ziel, door een evenredig mengſel ſtout en vrolijk, grootsch en zacht, voortvarend en ſlim; toen hij tot het bezit van eene Kroon geroepen werd, die hem tot hiertoe ſlechts als een verrukkend droombeeld, uit een onzeker verſchiet, had tegengeblonken. In de ruwe gebergten van *Bearn* geboren, kende hij noch ontzenuwende pracht, noch verdoovende vleijerij, noch bekrompen ceremonieel, noch kleingeesti-

tige vermaken. Aan geringe ſpijze en eenvoudige kleeding, aan inſpanning van ligchaam en geest van kind af gewoon, werkzaam en gelukkig in *vrijwillige* gehoorzaamheid, ſleet hij zijne eerſte jeugd. De hooghartige JOHANNA VAN ALBRET, zijne moeder, en verſcheiden geestrijke, waardige mannen, waren tevens zijne onderwijzers en zijne voorbeelden; de bekwaamſte, wakkerſte jongelingen, zorgvuldig uit alle ſtanden gekozen, had men hem tot ſpeelmakkers gegeven, en zij waren en bleven de vrienden zijner jeugd, de eerſte voorwerpen zijner vrije beöefening des levens. Met deze makkers doorkruiste hij het gebergte, beklom de rotſen; met dezen worſtelde, vocht en jaagde hij. Als zij ging hij ter ſchool, als zij beöefende hij kunſten en wetenſchappen, en had in het geheel geen voorregt boven hen, dan hetgeen zijzelven zijne meerderheid van geest, zijne vrolijke goedhartigheid en zijne vindingrijke beſchikking vrijwillig inruimden.

Zoo wies de jeugdige knaap ten jongeling op; en pas was hij vijftien jaren oud, toen hij reeds aanmerkelijk deel nam in de verwarde betrekkingen van zijn huis tot de Franſche regering. Vele kleine trekken zijner eigendommelijkheid, die even toevallig bewaard zijn geworden, als ze toevallig uit zijn innigſte wezen voor den dag ſprongen, leverden toen reeds eene luchtige, maar treffende ſchets tot het heerlijk karakterbeeld, dat hij in het vervolg daarſtelt, en dat zich, in zijne wonderlijke vereeniging van het allerſtrijdigſte, zoo uiterst aanlokkend voordoet, men moge het op zichzelf, of, gelijk het waarlijk is, als het afbeeldſel des meest beſliſſenden kenmerks in het karakter zijner natie beſchouwen, zoo als zij zich te allen tijde deed, en tot op dezen dag doet kennen. Zoo dreigde, om maar iets aan te voeren, juist destijds de derde burgerkrijg uit te breken. Het Hof kende JOHANNA's neiging tot de andere partij, en vreesde haren ondernemenden geest. Een der welſprekendſte ſtaatsmannen werd tot haar afgezonden, die zich, bij een plegtig verhoor, in eene kunſtige redevoering, breed uitliet over de gevaren, waarin JOHANNA, door deelname in dien handel, zich en het Rijk zou ſtorten. De kunſtig hartstogtelijke redenaar was juist, met het uiterſte zelfbehagen, aan eene volgehouden leenſpreuk van het verſchrikkelijk *vuur* des burgerkrijgs, dat Frankrijk reeds aan alle kanten in brand zette, en niet zou ophouden zijne vlammen al

ver-

verder en verder te doen weiden, tot.... „ Tot gij het met een eenigen emmer water uitgiet!" viel HENDRIK hem in de rede. „ Hoe dan, mijn Prins?" dus wendde zich de geſtoorde redenaar met een' zuren blik tot hem. „ Koelt den heeten Kardinaal van *Lotharingen* met denzelven af," voer HENDRIK voort, „ zoo is het aanſtonds uit!" En toen eindelijk de toepaſſing volgde, als liep JOHANNA, deel aan het oproer nemende, gevaar, met alle de haren van den aardbodem verdelgd te worden, brak de Prins nogmaals uit: „ Allen met elkander? Goed! zoo beſparen wij ten minſte den rouw des eenen om den ander!" — En nu trok hij vrolijk te veld, en onderſcheidde zich, reeds in zijn zeſtiende jaar, in den ſlag bij *Moncontour* zoo voordeelig, dat hij de opmerkzaamheid van geheel Europa tot zich trok.

Hoe zich nu deze jongeling als man en Koning betoonde, valt hier niet te vermelden. Wilde men de grondtrekken zijns wezens pogen daar te ſtellen, deze ſchilderij zou naar eene redekunſtige oefening in tegenſtellingen gelijken; want juist zijn innigſte wezen beſtond, gelijk wij zeiden, uit een zeldzaam mengſel van het allerſtrijdigſte. Wij bevinden hem den weldadigſten vader der natie, en toch ſteeds in bloedigen oorlog gewikkeld; dapperen, het hardſte zelfs al lagchend verdurenden Ridder, en echter altijd met verliefde avonturen ſpelend; onuitputtelijk in genie-volle ondernemingen als veldheer, gelijk in ſhaakſche invallen bij het gezellig verkeer, in het verſchalken der grootſte ſtaatsmannen, als in het verſtrikken der bevalligſte meisjes; de fijnſte waarnemer en de ligtzinnigſte waaghals, het opgeruimdſte gemoed onder dagelijks vernieuwde gevaren; geſtreng en toch bemind, trotsch en toch bevallig, ijdel en evenwel groot; overſtort van het geluk, en meestal doodarm; omringd van ſluipmoordenaars, en altijd vrolijk; of wil men ook hemzelven hooren? „ Koning vaak zonder land, Generaal vaak zonder ſoldaten, de rijkſte eigenaar altijd zonder geld, de beleefdſte echtgenoot altijd zonder vrouw." — En kon het nu anders, dan dat hij de bewondering der geheele wereld en de belangſtelling aller tijden tot zich trok? maar zijne natie, en bovenal de *vrouwen*, ganſchelijk betooverde?

Het geval, dat wij voorgenomen hebben hier te ſchetſen, is wel ſlechts een zeer ondergeſchikt in zijn bedrijfvol leven; nogtans ſchijnt het ons, deszelfs bijzonder belang zelfs niet in aan-

aanmerking genomen, tot verlevendiging van dat beeld mede niet ongeſchikt, inzonderheid ſedert ons geloof aan datgene, wat der nakomelingſchap, bij zekere deelen der geſchiedenis van den dag, onmiddelijk pleegt overgegeven te worden, zeer geſchokt is, en ſedert de gedachte ons ſteeds klaarder is geworden, dat de belangrijkſte trekken tot het beeld van iederen Held, van ieder tijdperk, bovenal uit den ſpiegel van datzelfde tijdperk moeten verzameld worden; dat men gevolgelijk, naauw genomen, nooit hooren of lezen kan, hoedanig een erkende Held van eenig tijdperk was, maar dit ſlechts uit afgezonderde trekken bij zichzelven opmaken en in den geest aanſchouwen kan.

* * *

JOHN STUART, Connetabel van Schotland, had, voor zijne groote verdienſten omtrent Frankrijk, de ſtad *Aubigny* met haar grondgebied, onder uitſluiting alleen der Souvereiniteit, ten loon verkregen, en zijne familie voerde derzelver naam. Thans was hij geſtorven, en zijne weduw, CLEMENTINE VAN ENTRAGUES, had met haren eenigen zoon, die nu den titel van *Graaf van Aubigny* voerde, in deze ſtad eene ſchuilplaats gezocht voor de burgerlijke beroeringen. De opvoeding van dezen haren zoon was hare ſchoonſte en bijna eenige bezigheid.

Ook zij deelde in de betoovering, in welke de jonge Koning HENDRIK DE VIERDE de aanzienlijke vrouwen van zijnen tijd gelijk als gevangen rondvoerde. Zij zag in hem niet ſlechts het ideaal eens jongen Helds; maar de liefhebbende moeder geloofde tevens in haren zoon menige verrukkelijke gelijkheid met hem te ontdekken. Alzoo was het dan zeer natuurlijk, dat zij, die JOHANNA VAN ALBRET naar geest en hart waarlijk zeer op zijde ſtreefde, het beſluit nam, den geliefden zoon niet ſlechts in het algemeen naar den vergoodden HENDRIK te vormen, maar ook zelve dát voor hem te worden, wat gene den Vorst geweest was. Al wat zij van de opvoeding van dezen te weten kon komen, en zich op hare omſtandigheden liet toepaſſen, wendde zij aan, en deed het met het ſchoonſte gevolg. Eene vroegtijdige en edele liefde behoorde volſtrekt tot het levensontwerp eens afbeeldſels van HENDRIK. Ook daarvoor had de teedere moeder en — de natuur des jongen Graafs zorge gedragen. Hij was naauwelijks achttien jaar, toen hij reeds een' geruimen tijd aan de zestien-

ja-

jarige dochter des beroemden CLAUDE DE LA CHATRE, Maarschalk van Frankrijk en Gouverneur van *Berry*, de eerste hulde van zijn hart gebragt had, en nu openlijk als haar verteerder voor den dag kwam. De verbindtenis werd nog slechts opgehouden door de afwezigheid van CLEMENTINES vader, CLERMONT VAN ENTRAGUES, die de plaats van vader bij den jongen Graaf vervulde, en thans zijn grijs hoofd, onder den geliefden Koning, met steeds nieuwe lauweren sierde. De schoone bruid — ROSALIE heette zij — had vroeg hare moeder verloren, en woonde desgelijks in *Aubigny* bij eene tante; terwijl haar vader, met het hem aanvertrouwde legerkorps, slechts weinige dagreizen verwijderd te velde lag. Zijne toestemming had men; en nu wachteden beide huizen slechts op de komst van CLERMONT, die het zich niet wilde laten ontnemen, het gewenschte huwelijk zelf te voltrekken. Dan meende hij AUBIGNY, nog in de geestdrift des eersten genots van het echtelijk geluk, zijnen Koning voor te stellen, opdat hij zich, door daden tegen deszelfs vijanden, den geërfden roem waardig maakte. Beide lievenden dachten edel, en bezaten jeugdige dweeperij genoeg, om zichzelven te vergeten, en eenstemmig in dit plan te bewilligen.

Doch CLERMONT kon thans hunne wenschen niet zoo spoedig vervullen als hij zelf gehoopt had; zijn jeugdige Koning was naauwelijks immer met zoo vele gevaren omringd geweest. Het veel magtiger heer der *Ligue* had geheel *Normandije* overstroomd; HENDRIK moest een' beslisfenden slag wagen, om niet ingesloten te worden: hoe had hem thans de heldhaftige oude CLERMONT kunnen verlaten? HENDRIK waagde den slag — het was de zoo beroemde bij *Ivri* — en vertoonde zich hier de eerste maal als Legerhoofd, en wel als Legerhoofd, die moed, schranderheid en een' vrijen, zekeren blik, ook in de gevaarlijkste tijdsgewrichten, te verbinden wist. Na dezen slag ontving CLEMENTINE den volgenden brief: „Verheug u, mijne dochter! de Koning heeft eenen slag gewonnen. Reeds hield men hem voor dood, en verscheidene der onzen geraakten in wanorde, toen hij, als een Cherub met vlammenden zwaarde, weer onder ons verscheen; en thans telden wij zoo vele helden, als krijgslieden. Ik werd gewond, en — mijner edele, heldhaftige dochter mag ik het niet verzwijgen — mijne wonde is doodelijk. Ik ben ge-

„luk-

„ lukkig; want ik mag bij mijzelven erkennen, dat ik tot de-
„ ze, het vaderland zoo belangrijke, overwinning het mijne
„ pligtſchuldig heb toegebragt. Ik bid u, laat geene zwak-
„ heid blijken, zoo gij hier mijn laatst vaarwel ontvangt. Ik
„ ſterf met eere; ik ſterf voor mijnen wettigen Heer: wat zou
„ ik meer kunnen wenſchen? — Tegen LA CHATRE wees op
„ uwe hoede. Ik weet van den Koning zelv', dat hij trouwe-
„ loos en in het belang der *Ligue* is. Heb volſtrekt geene
„ verbindtenis, welken naam zij ook voere, met de vijanden
„ van uwen Heer. Vaarwel, mijne dochter! Voor uwen zoon
„ ſtel ik u verantwoordelijk bij God en bij de wereld. Mijn
„ geest zal hem vrolijk omzweven, wanneer hij mijnen dood
„ op de vijanden des Konings wreekt, en dezen, zoo veel hij
„ kan, vergoedt, wat dezelve aan mij verliest. Vaart beiden
„ wel!"

CLEMENTINE ſloot zich in haar geheimst vertrek op, om den geliefden vader den tol van kinderlijke tranen rijkelijk te betalen; daarna liet zij haren zoon komen. Zij kondigde hem den dood zijns grootvaders aan, en had het vermaak, den Graaf, terwijl nog zijne oogen van tranen des weemoeds glinſterden, te hooren zweren, dezen dood op de vijanden des vaderlands te zullen wreken. Zij ontvonkte zijne heldhaftige geestdrift nog meer; en, toen zij hem door dezelve genoeg geſterkt hield, gaf zij hem CLERMONT's brief, en vorderde het groote offer; vorderde, van dezen oogenblik aan, elke verbindtenis met LA CHATRE en de zijnen op te geven! De Graaf verbleekte, verdedigde den Maarſchalk met de uiterſte warmte, verklaarde de beſchuldiging voor laster van nijdige hovelingen, en voegde er zelfs bij, dat, ſchoon ook de vader een verrader ware, daarom echter de ſchuldelooze dochter niet behoorde opgeöfferd te worden. CLEMENTINE verzette zich tegen hem met alles, wat dweepende verkleefdheid aan HENDRIK, ſtreng gevoel van eer, hoogaartigheid en kinderlijke liefde haar ingaven; de Graaf werd ſtil, wankelde, verwon zich ten laatſte; daarop ſtortte de moeder met vreugdetranen in zijne armen, zocht hem door grootſche verheffing van het offer, dat hij bragt, over hetzelve offer te troosten, en beloofde hem plegtig, de onſchuldige ROSALIE zelve te verwittigen, zelve te overtuigen, en haar met de uiterſte teederheid en toegevendheid te behandelen.

CLE-

CLEMENTINE hield woord. Nog denzelfden dag vernam ROSALIE, op de zorgvuldigst gekozen wijze, de gezindheden haars vaders, en welk een offer dezelven voor haar en haren geliefde onvermijdelijk maakten. Zij was ontroostbaar; de goede dochter kon des vaders verraderij volstrekt niet gelooven; en hoe ook de Gravin hare beschuldiging wettigde, zij hield het voor bedrog en vergoelijking der onstandvastigheid van AUBIGNY. Eindelijk nam zij het besluit, CLEMENTINES brief aan haren vader te zenden, en hem te bezweren, haren angstvollen twijfel op te losen.

De Maarschalk geraakte door dezen brief in geene kleine beweging. De helft zijns Stedehouderschaps was wel heimelijk aan hem verkleefd; maar de andere helft hing aan den Graaf; nu was zijn lang beraamd plan geweest, zijne gezindheden tot na het sluiten des huwelijks van zijne dochter te verbergen, en dan juist dit huwelijk als een zeker, en, zoo hij meende, niet zeer moeijelijk middel te gebruiken, om den jeugdigen echtgenoot met al de zijnen voor zich en de *Ligue* te winnen. Dit alles moest hij in één opgeven, en dus zag hij geenen grond meer tot veinzen; hij vond veeleer, dat een plotseling, onverwacht optreden als vijand des te voordeeliger voor hem zijn, en tevens den hoon, zijnen huize door den Graaf en deszelfs moeder aangedaan, het volkomenste wreken zou.

In het antwoord aan zijne dochter spaarde hij hare, hem bekende, verkleefdheid aan den Koning zoo veel mogelijk, en zocht haar veeleer daardoor, dat hij AUBIGNY's gedrag als eenen onberekenbaren hoon afmaalde, zijne oogmerken smakelijk te maken; weshalve hij haar dan ook beval, zich op staanden voet tot hem in het leger te begeven, en oogenblikkelijk eene stad te verlaten, waar slechts schande en spotternij haar wachteden — eene stad, welke hij nu tot genoegdoening aan zijn Grafelijk huis dwingen moest.

Deze brief werd door eenen getrouwen bode verzonden, en LA CHATRE verzamelde in der ijl het ganesche heer, dat hem als Maarschalk van Frankrijk toevertrouwd was, en ten naastenbij uit tienduizend man bestond. Deze zijne ondergeschikten, meest wakkere, geöefende, blindelings aan hem verkleefde krijgslieden, ontvlamde zijne welsprekendheid tot den brandendsten ijver voor hetgeen hij de zaak des vaderlands en van den Godsdienst noemde, zoo wel als tegen dien valschen en ket-

ter-

terſchen HENDRIK; nogtans verzweeg hij huh ſchranderlijk, werwaarts hij hen, welken hij reeds Redders van Frankrijk noemde, het eerst voeren wilde. Allen zwoeren hem trouw tot aan den dood; en de Maarſchalk had hen terſtond naar *Aubigny* geleid, ware het niet geweest, dat hij de aankomst zijner dochter moest afwachten, welker vertoef hij volſtrekt niet begrijpen kon. Eindelijk kwam zijn bode terug, en bragt den volgenden brief van ROSALIE:

„ Mijn vader! Alles, wat ik zie en hoor, ja zelfs uw eigen „ brief, kan mij niet overtuigen, dat gij met de gruwelijke „ partij in verbindtenis ſtaat, die Frankrijk in het ongeluk „ ſtort en verwoest. Mogt het niettemin toch waarheid zijn; „ zoo zult gij gewis eener dochter vergeven, welke gij zelf „ in eerbied en trouw jegens haren wettigen Vorst hebt op„ gekweekt, wanneer zij huivert haren vader te zien; zoo „ lang deze te dien opzigte dwaalt, en de tranen en beſchul„ digingen van alle de genen op zich laadt, die door hem we„ gens hunne getrouwheid aan den besten Koning ongelukkig „ worden! Doch neen, nog wil ik liever alles voor mislei„ ding houden, dan gelooven, dat mijn edele vader, op wien „ de roem onzer voorvaderen, gedurende vele eeuwen de ge„ trouwſte verdedigers hunner Koningen, rust, zichzelven zoo „ zou kunnen verloochenen. Uwe eigen zuster billijkt mijn „ beſluit, haar en deze ſtad niet te verlaten, tot ik dit mijn „ vertrouwen op uwen edelmoedigen geest geſtaafd zie. De „ Hemel beſpoedige dezen oogenblik mijner en uwer geruſt„ ſtelling en gelukzaligheid!" —

De Maarſchalk ſtond als van den donder getroffen. Zijn hart werd door ſchaamte en toorn, door vaderlijke liefde en hatelijke verbittering vaneengeſcheurd; en, eer nog deze ſtorm der hartstogten bedaard was, ſtelde hij order op den meest verhaasten togt naar *Aubigny*, tegen den volgenden morgen.

De morgen brak aan; LA CHATRE verſcheen aan de ſpitſe zijns heers, en dit juichte hem vrolijk tegen. Na eene krijgshaftige opwekking, verklaarde hij hun, dat de togt vooreerst ging naar *Aubigny*, om hetzelve in te nemen, of, des noods, te belegeren. „ Wij zullen ligt-gewonnen ſpel hebben; mijne „ vrienden, en een vrolijk begin," zeide hij: „ Er is niets „ voorbereid; de bezetting is ten uiterſte zwak; geen enkel „ ervaren en aanzienlijk krijgshoofd is onder hen. Men zal

„ eenen jongeling aan de ſpitſe ſtellen, die nauwelijks zijn
„ twintigſte jaar bereikt heeft, en die nog ſlechts in wedſtrij-
„ den der liefde en des lanſenſpels beproefd is. Ligt zal hij
„ ons met jeugdig vuur tegenſnellen; doch reeds de eerſte
„ gloeijende begroeting van ons geſchut zal in ſtaat zijn, hem
„ tot andere gedachten te brengen."

De aantogt des Maarſchalks werd ſpoedig ruchtbaar in *Aubigny*. Ongelukkig had hij maar al te zeer waarheid geſproken: de bezetting was inderdaad zeer zwak; geene voorbehoedſelen waren in het werk geſteld; geen enkel ervaren legerhoofd bevond zich in de ſtad. Door openbare omroeping werd de burgerij op de markt verzameld. Daar trad de jonge Graaf in wapenrusting langs hunne rijen, en aan zijne zijde ging nog een ander, in zwaren, ſchitterenden dos. Beide ſtapten, met vasten, edelen tred, de trappen des portaals van de hoofdkerk op, om van allen gezien en verſtaan te worden; die den Graaf begeleidde, opende het viſier, en de vergadering herkende vol verbaasdheid CLEMENTINE, de moeder van AUBIGNY. Zij wenkte, en op het oogenblik was alles ſtil, als in het midden der woestijne.

„ Indien het u ernst zij, mijne beminde burgers," zoo ſprak zij met ſtille bedaardheid en betooverende waardigheid; „ in-
„ dien uwe harten waarlijk den grootmoedigen HENDRIK
„ liefhebben, en zijne verraderlijke vijanden haten: zoo
„ neemt dezen oogenblik waar, in welken gij meer dan ooit —
„ beide, uwe liefde en uwen haat, bewijzen kunt. Gij zelven
„ weet, met welk verdriet HENDRIK het bloed der Franſchen
„ doet ſtroomen; immers, hij is meer onze vader, dan onze
„ beheerſcher! Zelfs laat hij zich van oproerigen ſlechts tergen
„ tot den ſtrijd, om voor de welgezinden rust en geluk te
„ bevechten. Wat, daarentegen, willen zijne vijanden? Niets,
„ dan uit de algemeene rampen voordeel voor hunne eigene
„ heerschzucht, ſierigheid, haat, en dorst naar roem, trekken.
„ En den zoodanigen zouden wij ons lafhartig onderwerpen?
„ Neen, neen, neen! nimmer, mijne dappere vrienden! Het is
„ waar, de oproermakers overtreffen ons in aantal: maar wat
„ beteekent het aantal! Wij overtreffen hun in weldenheid,
„ in geestdrift der liefde, in vrolijke bewustheid eener goede
„ zaak, in geloof aan God, die ons en onzes Konings regt
„ door onzen arm beſchermen zal. Of hoe? ſpreekt zelven:

„ zoo

„ zou Hij in den hemel zich geene brave kinderen aantrekken, „ daar zij hunnen vader verdedigen? Ja, geregtigheid, en alles „ goeds, is zoo blijkbaar aan onze zijde, dat mijne onom„ ſtootelijke overtuiging is, wij zouden, ſchoon zelfs onze „ nederlaag zeker ware, geen oogenblik behooren zwarigheid „ te maken, om ons op te offeren. — Denkt en gevoelt gij „ nu als ik, zoo handelt ook gelijk ik. Ik zou mij gelukkig „ roemen, voor den Koning — den grooten, goeden Koning, „ te mogen ſterven!"

Hier ſtoorde haar het luide geroep des volks: „ De groote, „ de goede Koning leve! wij overwinnen voor den grooten „ Koning! wij ſterven voor den goeden Koning!" — Alles ſtormde vol ongeduld van daar, en te wapen.

Al ſpoedig kwamen de burgers terug: CLEMENTINE ontving en ſchikte ze op de wallen. Zelfs grijsaards, vrouwen en kinderen, werden door haren heldenmoed ontvonkt; zij hielpen hunne broeders, hielpen hunne zoons wapenen; zij droegen benoodigdheden aan, bonden den hunnen het belang des *goeden Konings* ſteeds dringender, ſteeds van nieuws op het hart; — in 't kort, CLEMENTINE's geest ſcheen thans iederen burger te bezielen.

(*Het vervolg hierna.*)

DE STANDVASTIGE LIEFDE VAN ALEXIS EN ALINE.

Waarom toch, ouders, wreed van zinnen!
Stuit gij hun trouw?
Gij hadt zoo hartlijk hen zien minnen,
Als man en vrouw.
Er ſteekt in goud en adelbrieven
Geen rijkdom, neen!
Er is geen ſchat voor zielsgelieven
Dan liefde alleen.

Wanneer men opgroeit met elkander,
Sinds de eerſte jeugd,
En de een zich hecht en kleeft aan d'ander,
Als al zijn vreugd;

Wanneer, bij 't meerdren van de jaren,
Hun vlam vergroot,
Dan (hemel!) met een' ander' paren!
Nog liever dood.

„ Och, moeder!" riep het kind zoo teeder
En ſnikte 't uit:
„ Alexis mint me en ik hem weder:
„ Maak mij zijn bruid!
„ Daar is geen liever of geen goeder
„ Dan ik begeer..."
„ Ik wil tot ſchoonzoon," ſprak de moeder,
„ Een' edel' heer."

Dat kon het kind toch niet verduren,
Men zag het wel;
Toen ſloot men 't tusſchen kloostermuren
In de enge cel.
Daar zat zij drie jaar lang te rouwen,
Verſcheurd van ſmart,
En mogt niet eens haar' vriend aanſchouwen:
Wat had zij 't hard!

Maar eens... ó gruwzaam logenſmeden!
De moeder komt:
„ Alexis," zegt zij, „ trouwt nog heden..."
Het kind verſtomt.
„ Zie hier den brief, door hem geſchreven:
„ Hij laat u vrij;
„ Hij heeft uw beeldtnis uitgewreven:
„ Doe ook als hij."

Toen trad het edel heerſchap binnen,
Met hem de ſchout;
De priester ging zijn taak beginnen:
Zij zijn getrouwd.
Zij is, helaas! voor dans en zangen
Verdoofd en blind;
Haar ziel blijft aan Alexis hangen,
Altoos bemind.

't Worde

't Wordt avond. Och! wat nu begonnen?
Het kind verſtijft.
De moeder raast als onbezonnen,
En tiert en kijft.
Gelijk een lam, dat, voortgetrokken,
De ſlagtbank naakt,
Zoo ziet het kind, van angst verſchrokken,
Haar bed gemaakt.

De nacht gaat om en de ochtend nadert:
Aline is vrouw;
Zij heeft haar' moed, haar kracht vergaderd
En ſmoort haar rouw.
Zij zag haar' man haar droefheid ſparen,
Zoo bitter groot!
En gaf hem van haar hart zoo garen
Wat overſchoot.

Maar, och! dat hart, verſcheurd van binnen,
Spijt allen dwang,
Bleef nog Alexis — hem ſlechts minnen,
Haar leven lang.
Vijf jaren zat zij reeds te krijten,
Zoo diep gegriefd,
En bleef haar liefde zich verwijten
En toch verliefd.

Helaas, om niet was al haar pogen,
Was al haar deugd!
Alexis ſtond ſteeds voor hare oogen
In volle jeugd.
Hij drong zich telkens in haar zinnen
Op 't onverwachts,
En liet zij hem des daags niet binnen,
Dan kwam hij 's nachts.

Eens, toen zij treurig zat te kweelen,
Kwam haar gemaal,
En bragt een' koopman met juweelen
Haar in de zaal.

„ Kom, liefste!" ſprak hij, „ zie zijn waren
„ En zoek wat uit:
„ Niets doet de ſmart zoo ras bedaren
„ Als zulk een kruid.

„ Kom, kus mij, ſcharje! droog uw wangen,
„ Kijk niet zoo dof;
„ Verkies en koop naar uw verlangen;
„ Ik moet naar 't hof.
„ Verſpillen is het zwak der ſchoonen,
„ Maar ik heb geld:
„ Ziedaar zijn vijftien franſche kroonen,
„ Ter deeg geteld."

Hij gaat. De koopman rolt robijnen,
En paarlen bloot,
En zwijgend wijst hij hoe zij ſchijnen,
Zoo wit en rood.
Maar telkens als hij ſpeld of ringen
Of halsſnoer biedt,
Kan hij den traan maar niet bedwingen,
Die hem ontſchiet.

Aline zag niet naar zijn ſteenen,
Niet naar zijn goud,
Maar zag te wel hem heimlijk weenen,
Hoe ſtil hij 't houdt.
„ Wat onheil," dacht zij, „ of hem grieftte,
„ Wat innig wee?
„ Och, zoo hij ſchreit om zijn geliefde,
„ Dan ſchrei ik mee."

„ Spreek op, ſpreek op! ontlast uw harte;"
Zoo riep zij luid:
„ Ligt teert gij weg van minneſmarte...
„ Stort alles uit." —
„ Helaas! wat eiſcht mij, eedle vrouwe!
„ Uw deernis af?
„ Ja, heimlijk teer ik weg van rouwe
„ En kwijn naar 't graf.

„ En

„ Er is een ſchat, een ſchat op aarde,
„ Nog nooit betaald!
„ Ik, ik-alleen ken al zijn waarde,
„ Waar niets bij haalt.
„ Ik dorst mij 't heerlijk pand beloven,
„ Voor goud niet veil,
„ Maar zag 't op eens, ô God! me ontrooven,
„ Met al mijn heil!

„ Helaas, mijn ſmart was niet te peilen,
„ Mijn lot te wreed;
„ Naar 't eind' der wereld ging ik zeilen
„ Met al mijn leed.
„ Niet, dat ik 't edel pand vergeten,
„ Verloochnen wou,
„ Maar om te ſterven, zat gekreten,
„ En mat van rouw." —

„ Spreek, koopman! ſpreek! wat mag het wezen,
„ Dat rijk juweel?" —
„ Helaas, geen ſchat, hoe uitgelezen,
„ Was ooit zoo eêl." —
„ Spreek op dan, ſpreek! gij zijt hier veilig,
„ Beef niet zoo zeer;
„ 't Zijn dan de beendren van een' heilig'?" —
„ Och, 't is nog meer!

„ Maar hoe verpletterd en verwilderd,
„ Toen mij 't ontviel,
„ Ik heb het ſprekend afgeſchilderd
„ Van uit mijn ziel.
„ Ik kan dat beeld nog nooit aanſchouwen
„ Dan ſtom van ſmart,
„ En kan toch nooit me er van onthouwen,
„ Al breekt mij 't hart."—

„ Laat zien, laat zien! Wat moogt gij vreezen?
„ Gij zucht zoo zwaar!
„ Dat zeldzaam beeld moet wonder wezen!
„ Ik vlam er naar."

Toen trok hij, och! en zuchtte weder,
Een gouden doos,
En wierp een' traan op 't kleinood neder,
Zoo weêrgâloos.

Aline nam dien ſchat in handen,
En las met drift,
In 't goud gedreven langs de randen,
Het volgend ſchrift:
„ Hier zie ik, hier, met ſchreijende oogen,
„ In diep verdriet,
„ Wat van mijn vreugd, op eens vervlogen,
„ Nog overſchiet."

Toen floot zij 't zeldzaam raadſel open,
Zoo overhaast,
En ſtond, van koûden ſchrik bekropen,
Op eens verbaasd.
Wie zag zich ook van al zijn leven
Dien trek geſpeeld?
Wie had als zij geen' kreet gegeven?
Het was haar beeld!

„ Aline! Aline!" riep hij teeder,
„ Ik ben het, ik!
„ Gij ziet nog eens Alexis weder:
„ Verwin uw' ſchrik.
„ Hij komt nog eens, na al zijn zwerven,
„ Na jaar en dag,
„ Om u te zien en dan te ſterven,
„ Na hij u zag." —

„ Alexis!" ſprak zij, langs hoe banger,
„ Ga heen, ga heen;
„ Verlaat mij, vlugt! ik hoor niet langer,
„ Ik mag niet, neen!
„ Een' ander' is mijn trouw gegeven,
„ Een' ander', ja!
„ Maar blijf, Alexis! blijf toch leven,
„ Maar ga toch, ga!" —

Hij,

Hij, die toen langer niet dorst beiden,
Hij ging terſtond,
Maar drukte een' kus, aleer te ſcheiden,
Haar op den mond.
Haar man komt t'huis, vliegt ijlings binnen,
Staat eerst verward,
En drijft een' dolk, verwoed van zinnen,
Door beider hart.

Alexis ſterft, Aline mede,
Maar ſprak vooraf;
„ Ik daal gerust en wel te vrede,
„ Barbaar! in 't graf.
„ Gij hebt onnoozel bloed doen ſtroomen,
„ Ontzind en wreed,
„ Maar toch in 't leven niets me ontnomen
„ Dan enkel leed."

Na hij dat gruwzaam feit dorst plegen,
Met eigen hand,
Treedt 's middernachts haar ſchim hem tegen
Voor 't ledikant.
Zij wijst hem dreigend op haar wonde
Met bang misbaar,
En noemt hem luidkeels voor zijn ſponde
Haar' moordenaar.

Maar ſinds dat ſchouwſpel zoo vol rouwe,
Zoo gruwzaam boos,
Houdt thans geen man zijn kuiſche vrouwe
Zoo ligt trouwloos.
Hij denkt, al ziet hij dat een ander
Ter ſluik haar kust:
„ Zij nemen affcheid van elkander,"
En is gerust.

TOLLENS.

Naar het *Fransch* van MONCRIF.

ZELDZAAM REGTSGEDING IN ENGELAND.

(Eene ware Gebeurtenis.)

Het hart van een goed mensch kan niet nalaten terug te beven op de gedachte van een gering misdrijf met den dood te ſtraffen, inzonderheid wanneer hij bedenkt, dat de dief zich veiligheid had kunnen verſchaffen door eene andere misdaad, van welke hij eenigſins werd teruggehouden door overgebleven deugd.

JOHNSON.

Voor eenige jaren was het Graafſchap *York* getuige van een hoogst aandoenlijk regtsgeding eens vaders van een talrijk huisgezin, die, terwijl hij in de grootſte achting leefde, beſchuldigd werd van ſtruikrooverij. Het geding had plaats in *York Castle*; de aanklager, een jongeling van bij de twintig jaren, was de zoon eens Bankiers; de gevangene een forsch en ſterk man van vijftig. De aanklager had, naar gewoonte, zijne zaken gedaan in het marktvlek; hij had verſcheiden ſommen gelds ontvangen in tegenwoordigheid van den gevangen, had gegeten, en zich omſtreeks vijf ure op weg begeven om naar huis te keeren. Het was een ſchoone zomeravond, en hij reed zachtjes aan. In eene eenzame laan werd hij overvallen door den gevangen, die hem omvatte en zijn zakboek vroeg. In den eerſten ſchok van ontſteltenis, bragt hem de beſchuldiger een duchtige ſlag toe met zijn zweep; maar de gevangene, die een zeer ſterk man was, trok hem van zijn paard, zette hem de knie op het lijf, en ontnam hem zijn geld en memorieboeken. In dezen toeſtand bad deze zeer ernſtig om zijn leven. Onder den gevangen liggende, beſpiedde hij zijn gelaat, en zag dat hij in geweldige gemoedsbeweging was. De roover hield af, ſtond op, ſteeg te paard, en reed weg. Het was toen zeven ure des avonds; doch de jongman was zoo uitgeput, dat hij zijn huis niet voor laat in den nacht bereikte. Hij droeg deze omſtandigheden onmiddellijk aan den Regter voor; maar de onwaarſchijnlijkheid, dat hij bij lichten dag op den openbaren weg zou beroofd zijn, en dat hij verſcheiden *memoranda* verloren had, die een dief bezwaarlijk zou nemen, verwekte eenig wantrouwen aan de waarheid dezer voordragt.

Als

Als de gezworenen de logie zouden verlaten, bad de jongman, die beſtolen was geworden, dat men hem hooren mogt. Hij was zoo aangedaan, dat hij naauwelijks ſpreken kon. Zich herſteld hebbende, zeide hij: „ Ik ſta hier om uwe genade in te roepen jegens een man, die naar mijne ſtemme hoorde, toen ik tot hem om genade bad. Ware hij doof voor mijn gejammer geweest, ik was nu in het graf, en hij in den boezem eens eerbiedwaardigen gezins, met de vrouw, die hem voor deugdzaam hield, en de kinderen, die hem beminden. Het is u bewezen, dat zijne betrekkingen, zijn karakter, zijne godsdienſtige denkwijze, zich alle zouden hebben vereenigd, om hem tegen verdenking te dekken. Het is desgelijks bewezen, dat ik van mijne geboorte af eene verlamming heb gehad; dat ik zwak ben; dat ik hem verbitterd had door een' ſlag, en dat hij wist, dat ik hem kon aanwijzen. Maar de goedheid zijner natuure behaalde de overwinning; zij ging boven de vrees voor ſchande; en hij duldde dat ik vertrok, ſchoon ik de oorzaak van zijnen dood kon zijn. Zoo gij geen medelijden hebt met zijnen val van een oogenblik, zoo gij zijner wederkeering tot de deugd geen ontzag toedraagt, ware het voor mij gelukkig geweest, zoo ik geſtorven was! Ik ben het, dien gij wilt veroordeelen; ik zal het offer van de wet zijn, en hij ſchonk mij het leven te vergeefs."— Hij werd, gedurende dit hartstogtelijk beroep, telkens geſtuit door de tranen der gezworenen en de algemeene aandoening van het Hof.

De gevangene werd ſchuldig bevonden, en ter dood gebragt.

OPMERKELIJKE BIJZONDERHEDEN, WEGENS TWEE BEFAAMDE ENGELSCHE GIERIGAARDS.

Er was geen erger peſt voor de Mediſche Faculteit, dan oude COOKE, de vrek. Menigvuldig zijn de anecdotes van trekken, welke de oude gierigaard gewoon was te ſpelen, om lieden van de kunst te bedriegen, en zijn geld in den zak te houden: zoo als geſcheurde kleeren aan te trekken, en gaan als een arme naar Dr. SAUNDERS en andere Heeren, ten einde, om niet, raad voor zijne oogen te hebben, — een brief voor de Artſenijkamer te verkrijgen, en daar als een in verval geraakte ambachtsman zijne opwachting te maken, gedurende eenige weken, tot hij ontdekt werd.

Een

Eene wond in zijne dije hebbende, gebruikte hij eenen Mr. PIGEON, die ſchuins tegen hem over, *White-lionſtreet*, *Pentonville*, woonde, om dezelve te genezen. „ Hoe lang, denkt gij, zal het duren, eer gij het genezen kunt?" — „ Eene maand." — „ En hoe veel moet ik u geven?" — PIGEON, die zag dat de wond van geen groot belang was, antwoordde: „ Een guinje." — „ Zeer wel," hernam COOKE; „ maar let hierop — een guinje is eene verbazende ſomme gelds, en als ik ſommen van dat aanbelang toeſta, dan volg ik het ſtelſel van *goed of geen geld;* derhalve, zoo ik met het einde van de maand niet genezen ben, betaal ik u niets." Dit werd toegeſtaan: na vlijtig bezoek gedurende verſcheiden dagen, was de wond zoo na geheeld, dat COOKE zich te vreden verklaarde, en ze aan PIGEON geheel niet meer wilde laten zien. Doch, twee of drie dagen voor de maand ten einde liep, haalde de oude ſnaak eene ſoort van pleiſter met *euphorbium* bij een paardendokter, en maakte eene nieuwe wond op de plaats, waar de vorige geweest was; en, om PIGEON zendende op den laatſten dag van de maand, toonde hij hem, dat zijn been niet genezen was, en dat bij gevolg de guinje, volgens accoord, *verbeurd* was. — Dit voorval was de oude guit gewoon van zichzelven, met groot genoegen, te vertellen, en noemde het „ een *Pigeon* (eene duif) plukken."

Op zijn doodbed zond hij om verſcheiden lieden van de Faculteit; (ſommigen wilden niet bij hem komen:) onder degenen, die kwamen, was een Mr. ALDRIDGE, van *Pentonville*. Dezen vergunde hij eenige medicijnen te zenden. Bij een van hunne geſprekken drong hij Mr. ALDRIDGE zeer ernſtig, hem openhartiglijk te zeggen, hoe lang hij dacht dat hij nog zou leven. Het antwoord was, hij mogt het waarſchijnlijk nog een zes dagen uithouden. COOKE, alle zijne kracht verzamelende, en in het bed overeind rijzende, ſchreeuwde: „ Zijt gij niet een ſlecht mensch? — een ſielt, een dief, om mij zoo te bedienen!" — „ Hoe?" vroeg Mr. ALDRIDGE met verbazing. — „ Wel, gij zijt niet beter dan een zakkeroller; om heen te gaan en berooven mij van mijn geld, door tweemaal 's daags drankjes te zenden aan een man, dien alle uwe geneeskunst niet boven zes dagen zal in het leven houden! Ga uit mijn huis, en kom mij nooit weer onder de oogen!"

DA-

DANIËL DANCER, Schildknaap, ſterf te *Pinner*, digt bij *Harrow*, in het jaar 1796, en was niet merkwaardiger om zijn' rijkdom, dan omdat hij geleefd had in eenen ſtaat van ſchijnbaar uiterſte armoede. Schoon zichzelven naauwelijks de gemeene noodwendigheden des levens gunnende, liet hij aan landbezitting, ten beloope van vijfhonderd pond ſt. 's jaars, na aan Mevrouw TEMPEST. Zijn huis was een allerellendigst gebouw, en in eene halve eeuw niet gerepareerd. Schoon arm in uitwendig voorkomen, werd het bevonden van binnen ontzettend rijk te zijn; groote kommen vol guinjes en halve guinjes, en partijen banknoten, van tijd tot tijd, ontdekt wordende onder de matraſſen van oude ſtoelen. De Heer DANCER had gemeenlijk zijn ligchaam omgord met een ſtrooband, om zijne geſcheurde plunje bij elkander te houden; en de kouſen, welke hij gewoonlijk droeg, waren zoo dikwijls geſtopt en gelapt, dat bezwaarlijk iets van het oorſpronkelijke was te ontdekken; maar in ſlecht of koud weder waren ze dik gedekt met reepen hooi, welke tot plaatsvervangers dienden voor laarzen, zijn ganſche gewaad ten uiterſte gelijkende naar dat van een' ellendigen bedelaar.

Mevrouw TEMPEST was de eenige perſoon, die den minſten invloed had op dezen ongelukkigen vrek; en ſchoon ze wist dat zij zijne geheele bezitting met Kapitein HOLMES zou deelen, gebruikte zij, benevens dezen Heer, allerlei kunstgrepen, om hem het goede dezes levens te doen genieten; doch alles vergeefs. Zij had echter, op zekeren dag, het vermaak, op hem te verkrijgen, dat hij een hoed (den zijnen ſedert dertien jaren hebbende gedragen) zou koopen van een Jood voor één (Eng.) ſchelling; doch, tot hare groote verbazing, den anderen daags bij hem komende, zag zij dat de oude *chapeau* nog zijn hoofd dekte. Na onderzoek werd bevonden, dat, na lang ſmeeken, hij van den ouden GRIFFITHS, zijn' knecht, had verkregen, den hoed van hem te koopen voor achttien ſtuivers, dien hij daags te voren voor een ſchelling (12 ſt.) van den Jood gekocht had. —— Op zekeren dag zond zij hem een geſchenk van forel, in rooden wijn geſtoofd, welke hij boven alles graag at. Het was vriezend weêr, en het ganſche geregt was, door een nacht te ſtaan, bijna geheel bevroren. Daar hij een martelaar van tandpijn was, kon hij het niet aanraken, en om vuur aan te leggen vond de man te

kost-

kostbaar, die, behalve 3000 l. (meer dan *f* 30,000) 's jaars, bezitter was van onzaggelijke rijkdommen. Daar hij gemeenlijk, bij ruw weder, te bed lag, om warm te blijven, had hij de visch en ſtus tusſchen twee tinnen borden gedaan, waarop hij ging zitten, tot het geheel genoegzaam verwarmd was. — Hij nam nooit ſnuif, want dat was overdaad; maar hij droeg altijd eene ſnuifdoos, welke hij, in den loop van eene maand, vulde met greepjes, van een ander verkregen. Als de doos vol was, ruilde hij den inhoud voor een oortjes kaars in eene naburige komenij; deze kaars was in ſtaat om te duren tot de doos wederom vol was, daar hij nooit eenig licht in huis duldde, uitgenomen wanneer hij naar bed ging. — Hij wiesch zijn aangezigt en handen zelden, behalve wanneer de zon ſterk ſcheen; dan begaf hij zich naar een bijgelegen poel, en gebruikte zand voor zeep: als hij gewasſchen was, ging hij op zijn rug liggen en zich in de zon droogen, doordien hij nooit een handdoek gebruikte, want die zou ſlijten, en, vuil wordende, eischte het wasſchen kosten. — Na zijnen dood werden verſcheiden aarden potten vol dollars en ſchellingen in den ſtal gevonden. In het holst van den nacht was hij bekend naar deze plaats te gaan; maar tot wat einde, wist zelfs langen tijd de oude GRIFFITHS niet te zeggen; doch ten laatſte bleek, (ô toppunt van begeerlijkheid!) dat hij den eenen pot beſtal, om het bij den anderen te voegen! —

DANCER ſchijnt de voornaamſte tak te zijn geweest van een' zuinigen ſtam, van welken iedere loot van dergelijke zamenſtelling was. Hij erfde eene aanmerkelijke bezitting door den dood zijner zuster, die hem in aard naauwkeurig geleek. Zij verliet zelden haar onaanzienlijk verblijf, uitgenomen als ze op de been gebragt werd door het gerucht van jagers en derzelver honden, wanneer ze voor den dag ſprong, gewapend met eene hooivork, met oogmerk om te beletten dat men zich niet op haats broeders grondgebied begaf; bij welke gelegenheden zij zeer juist het voorkomen had van een' bewegenden bundel vodden!

RUS-

RUSSISCH PATRIOTISME.

Behalve vele bijzondere voorbeelden van onverzettelijke, geene vreeze kennende, gehechtheid aan Vorst en Vaderland, — in eenen Overſte ENGELHART, die, zijn dorp, in de nabuurſchap van *Smolensk*, langen tijd verdedigd hebbende, en daarna, door verraad, in de handen zijner vijanden gevallen zijnde, met de ſtoutſte taal op de lippen het moordend lood afwachtte, — en eenen beroemden WINZINGERODE, die, voor verrader geſcholden en met dood en ſchande bedreigd, zelfs de welvoegelijkheid, en alzoo de uiterſte kalmte niet verloor, en daarna door een toeval nog gered werd; — behalve deze voorbeelden in hoogeren en krijgsmansſtand, verdient het volgende van eenen gemeenen Boer gewis de vermelding, ja de vereeuwiging!

Een troep Franſche Marodeurs trad in de hut eens armen landmans, om te plunderen en levensmiddelen op te ſporen. Nadat zij zich van alles, levend en dood, zelfs van de huiskat, hadden meester gemaakt, nam een der roovers de linker hand van den braven *Rus*, en ſchreef met eenig gekleurd vocht de letter N. in dezelve. Op de vraag van den Boer, wat deze figuur beduidde, zeide een der ſoldaten, die een *Pool* was: „ Het is de eerſte letter van den naam des Franſchen Keizers, en door dit teeken zijt gij zijn onderdaan geworden." Zoodra de hooghartige *Rus* dit hoorde, haalde hij zijne bijl uit den gordel, leide zijnen arm op tafel, en met éénen ſlag lag de onteerde hand, met bloed bedekt, voor de verbaasde ſoldaten. „ Hier," riep hij uit, „ neem weg, wat des Franſchen Keizers is, zoo het zijns is! Maar lijf en ziel behooren mijnen eigen Heerſcher toe, en zullen hem dienen tot aan mijn' jongſten ſnik!"

MAARSCHALK VOORWAARTS!

Het is voornamelijk de Ruſſiſche armee, die den Veldmaarſchalk BLUCHER aldus noemt. Zie hier de aanleiding en den oorſprong dezes geheel eenigen en vereerenden naams. — Toen op den 20ſten October 1813, bij den ſtorm tegen *Leipzig*, het korps

des

des Generaals VAN SACKEN eenen hevigen wederſtand vond en vele manſchappen verloor, beval de Veldmaarſchalk VAN BLUCHER eenige regimenten van het korps des Generaals VAN LANGERON ter ondersteuning aan te rukken. Zijn ongeduld had hem tot in het vuur van het klein geweer doen voortrijden, en reeds was digt aan zijne zijde het paard des Adjudants, Grave VAN NOSTIZ, gewond geworden, toen de eerſte bataljons van LANGERON aankwamen. Voor deze ſtelde zich nu de Veldmaarſchalk, met het, bij zijne jaren, bewonderenswaardig vuur der jeugd, en riep onophoudelijk: „*Voorwaarts, kameraden! — voorwaarts!*" De *Ruſſen* verſtonden wel deze Duitſche woorden niet; doch zij raadden nogtans uit den ijver, waarmede zij ſteeds herhaald werden, den wil des Veldheers, en volbragten dien met moed. Dit, hun van den Veldmaarſchalk zoo dikwijls toegeroepen, woord was hun onvergetelijk gebleven; en, nadat zij zich den zin daarvan hadden laten verklaren, gaven zij hem den eerevollen naam van MAARSCHALK VOORWAARTS.

GRUWEL DER VERWOESTING.

De vorderingen eens overheerſchers te voldoen, die bij den krijg leeft, en ſlechts dán meent veilig te zijn, wanneer geene borst meer vrij ademt, daartoe worden de vermogens van een heel-al vereischt. Hoe vele menſchenlevens heeft gene eenige vernietigd! Wanneer men den duur zijner heerſchappij in Duitschland op acht jaren ſtelt, en het getal der door zijne ſchuld omgekomen menſchen naar de hieromtrent voorhanden zijnde openlijke berigten berekent, zoo komt de ſchrikkelijke ſlotſom voor den dag, dat door zijn toedoen, gedurende het tijdvak van acht jaren, ieder uur 15 tot 20 menſchen het leven verloren hebben!

NAPOLEON'S POLITIEK.

NAPOLEON zeide eens: „De ſtaatsman ziet de menſchen „ als enkel getallen aan, van welken hij zich, tot oplosſing „ zijner vraagſtukken, bedient!"

MENGELWERK.

PROEVE, OVER DE GEORGICA, OF LANDGEDICHTEN, VAN VIRGILIUS.

EENE VERHANDELING, VOORGELEZEN IN FELIX MERITIS, IN HET JAAR 1810,

DOOR

P. CHEVALLIER,

Predikant bij de Walſche Gemeente te Amſterdam (*).

Op het ſchild, hetwelk THETIS aan haren zoon ACHILLES ſchonk, was onder andere in ſchoonen ſtijl gedreven een veld, dat geöogst werd. Het vruchtbaar zaad viel in lange rijen neder, en werd zorgvuldig in ſchoven opgebonden. De eigenaar des akkers leunde ſtilzwijgend op zijnen ſchepter, en verheugde zich in zijnen oogst (†). Zoo ſtonden eens JAKOB en BOAS, als Vorſten, in het midden hunner maaijers; zoo ſtond eens *Romes* achtbare Dictator op zijn vaderlijk erf aan de boorden van den *Tiber*. De ganſche oudheid eerbiedigde in den akkerbouw de overblijfſelen der oorſpronkelijke waarde van den menſch. In Italië had een lange en bloedige burgerkrijg deze voor de beſchaving en het geluk eens volks zoo heilzame kunſt bij velen doen verwaarloozen. VIRGILIUS, van hooger hand

(*) De Schrijver dezer Verhandelinge, overtuigd, dat Lezers, die met het oorſpronkelijke bekend zijn, zeer gemakkelijk de aangehaalde plaatſen zullen herkennen, heeft het overtollig geoordeeld, dezelve op de bladzijden aan te wijzen.

(†) HOMERUS, *Iliad.* 18. v. 550.

hand daartoe genoodigd, wekte, in zijn gedicht *over den Landbouw*, de Romeinen uit die achteloosheid op.

Gewoon, tot banning der zorgen, die in den tegenwoordigen tijd (*) zoo menigvuldig zijn, en tot onderhouding en verlevendiging, indien het mogelijk ware, van hetgeen eens, als jongeling, mij niet onverſchillig was, den eenen of anderen Schrijver der oudheid te doorbladeren, nam ik dezen winter dit werk van *Romes* grootſten Dichter in handen, en beſteedde tot deszelfs lezing nu en dan een uur, te midden mijner bezigheden. Op nieuw vereerd met uw vriendelijk verzoek, om iets tot onderling genoegen in dezen kring toe te brengen, wilde ik thans een woord over het voortreffelijke van dit dichtſtuk zeggen, en u eenige vlugtige gedachten, welke mij onder het lezen van hetzelve voor den geest kwamen, mededeelen. Ik mag immers, gelijk ik vertrouw, hopen op uwe toegevendheid en voor mij zoo bemoedigende aandacht?

Indien orde een grondtrek van ſchoonheid is, en zich aan het oog, het verſtand en de verbeelding aanprijst, dan bewonderen wij in dit gedicht den regelmatigen gang, de zachte ontwikkeling, de onderlinge betrekkingen van ieder deel met het geheel. VIRGILIUS was meester van zijn onderwerp; hij wist, wat hij ſchreef. De eigenlijk genoemde land- en veldbouw; het kweeken van het nuttig geboomte, vooral van den olijf en den wijnſtok; de veehoederij; de bijenteelt: dit is de hoofdinhoud van dit uitmuntend Leerdicht. Gij zult niet verwachten, M. H., dat ik u de elkander opvolgende bijzonderheden, volgens de gegevene hoofdſchets, zal opnoemen. Dit zoude eene nutteloze, vervelende, en voor deze plaats zeer ongeſchikte voordragt zijn. Ik bepaal mij bij een algemeen overzigt, en bij enkele proeven; terwijl ik eindigen zal met eenige aanmerkingen.

Al-

(*) Maart 1810.

Alle de lesſen, de raadgevingen, de waarſchuwingen en tafereelen, tot deze vier opgenoemde ſtukken behoorende, dragen den ſtempel van eene rijpe ondervinding; en zijn eenen CATO en eenen VARRO waardig. Niets, dat nuttig of leerrijk konde zijn, is er vergeten; en de landman in Italië mogt zich veilig op deze voorſchriften verlaten, en dezelve volgen. Doch dit juiſte, dit naauwkeurige, dit tot in de minſte kleinigheden, welke men zoude gelooven beneden de Dichtkunde te zijn, daargeſteld zamenſtel der Land-huishoudkunde heeft niets, dat koud, dor of onbehagelijk is. De Romeinſche Ridder kon hetzelve met geen minder vermaak en belangſtelling lezen, dan de landbouwer zelf. Dit was de proef van des Dichters kunſtvermogen, en het toppunt van zijnen roem. Ieder voorſchrift heeft iet gemakkelijks en bevalligs, omdat alles voor het oog gebragt wordt. Men hoort niet, men leest niet, wat men doen moet; maar men ziet, wat er gedaan wordt. Alles leeft, alles werkt. Steeds ſpreekt hij door de verbeelding tot het verſtand, en altoos is de raadgever Dichter. Doordrongen van de waarde zijns onderwerps, konde VIRGILIUS den landbouw, in deszelfs ganſche uitgeſtrektheid, niet aan enkel menſchelijke wijsheid toeſchrijven, maar gaf er de onzigtbare Magten, volgens de begrippen van dien tijd, de eere van. Dit vruchtbaar denkbeeld alleen deelde reeds eene groote verſcheidenheid aan zijn voorſtel mede. Ieder voorwerp in de ganſche uitgebreidheid der kunſt, welke hij aanprees, iedere bezigheid, daaruit voortvloeijende, ieder middel, ieder tijdſtip ſtond onder het beſtuur dier onderſcheidene Magten. Alles voerde tot een Mythologisch beeld, hetwelk, verbonden, het zij met de aloude geſchiedenis der wereld, het zij met den oorſprong van verſcheidene gewoonten, zeden en gebruiken, vooral der *Hetruriërs*, het zij met ſommige wijsgeerige ſtelſels, het zij met de onderſcheidene verſchijnſelen in het rijk der Natuur, het zij met de lotgevallen van bijzondere perſonen, ſtammen en volken, veel voedſel aan de ſchilderende verbeeldingskracht des Dichters verſchafte, en ons, die

met betere oorkonden bekend zijn, dikwerf de waarheid van tusſchen digte nevelen vertoont.

Zijne ervaring in de wiskunde, zijne kennis van den ſtarrenhemel, van de geſteldheid der aarde en des dampkrings, voor zoo ver het licht van dien tijd zulks gedoogde, geven eenen merkbaren rijkdom en uitdrukking aan zijne ſchetſen, zonder dat immer de Dichtkunst aan eene ijdele praal van geleerdheid wordt opgeöfferd. Ook dan, wanneer hij de ſtarrenbeelden in hunne plaatſing en werking opnoemt, en ons, bij voorbeeld, de ſchitterende kroon van MINOS verlatene dochter doet aanſchouwen, ook dan is hij Dichter; dan herinnert hij ons met een enkel woord, van waar zij was, en dus ook, hoe veel zij leed, maar ook, hoe heerlijk zij beloond werd. — Zoo doet hij, ſprekende van de beide aspunten der aarde, ons in gedachte nu het hoog *Riphæiſch* gebergte beklimmen, dan nederdalen tot in het duister ſchimmenrijk. — Moet er een noodlottige dag worden aangewezen, waarop het niet geöorloofd is te ploegen of te zaaijen, hij vindt er geene onzaliger, dan de dag, waarop de Wraakgodinnen geboren werden, en de aarde aan het onzinnig en roekeloos geſlacht, hetwelk den troon des Hemels wilde bemagtigen, het leven gaf. — Zal hij al het ontzettende des onweders in het midden van den oogsttijd ſchetſen, zoo vertoont hij ons den Vader der Goden, uit eenen nacht van digt opeengepakte wolken, met zijne vuist de ſchitterende blikſems ſchietende. Het wild gedierte vlugt; een doodſche ſchrik grijpt de volken aan; vurige pijlen treffen de kruinen van den *Athos*, van de *Rhodopé*, en van het hoog *Ceraunisch* gebergte; terwijl, bij het verdubbelen van den ſtorm, het ganſche woud en ſtrand weergalmt. — Zijn er natuurverſchijnſelen, welke, als voorboden van orkanen, of zware regenvlagen, zorgvuldig moeten in acht genomen worden, en waarnaar de landman zijn bedrijf moet regelen, het is, wanneer men in het gebergte een dof geluid verneemt, en de duikelaar zich op ééns, met groote ſnelheid en naar geſchreeuw, uit de zee naar het ſtrand begeeft; het is, wanneer de reiger,

zij-

zijne geliefkoosde moerasſen verlatende, hoog tot in de wolken opſtijgt, wanneer bleeke lichtvlammen zich in den nacht langs het uitſpanſel vertoonen, wanneer de kraanvogel in het diepst der dalen het gevaar ontwijkt, de ſcherp piepende zwaluw onophoudelijk de meren ſcheert, en de zorgvuldige mier uit het binnenſte harer woningen haar kroost langs het ſmalle pad wegdraagt. — Hoe onmerkbaar, maar ook hoe onvergelijkelijk ſchoon, is de overgang van deze verſchijnſelen in de Natuur, als verkondigers van naderend leed, tot de teekenen bij CESAR'S dood, toen de Zon haar ſtralend hoofd met een donker rood bedekte, toen de *Etna* eenen vuurſtroom over de velden der *Cyclopen* ſtortte, toen *Germaniën* een vreesſelijk wapengekletter in het luchtgewelf hoorde, toen de *Eridanus*, buiten zijne oevers getreden, vee en ſtalling medeſleepte, en toen het lillend ingewand der geſlagte offerdieren een dreigend kwaad voorſpelde!

VIRGILIUS, hierop den burgerkrijg en de rampen van zijn vaderland voor den geest hebbende, denkt aan het Romeinſche bloed, geſtort in de vlakte van *Pharſalië* en in de velden van *Philippi;* en hij vindt in dat aandenken eene ſchoone gelegenheid, om die uitweiding geheel dienstbaar aan den geest van zijn dichtſtuk te maken. De tijd zoude eens geboren worden, dat de landman, met zijn' ploeg ſtootende tegen door den roest half verteerde ſpieſen, en met de zware egge tegen ledige helmen klinkende, zich verwonderen zoude over het grof gebeente der voorvaderen, hetwelk daar rustte. Toen de Dichter dit ſchreef, woedde het oorlogsvuur nog in verſcheidene deelen der wereld; de landen lagen onbebouwd, en de ſcherpe ſikkels werden tot zwaarden geſlagen.

In een ander gedeelte van zijn werk, wanneer het den Dichter behaagt, om, gelijk hij zegt, den *Ismarus* met wijngaarden te beplanten, en den hoogen *Taburnus* met den olijfboom te overſchaduwen, geeft hij ons niet alleen de hoogst belangwekkende geſchiedenis, en de opvoeding en verzorging dezer beide voortbrengſelen op; maar hij brengt

ons over in het oorſpronkelijk vaderland van menige andere plant en boom, teekent ons derzelver onderſcheidene karakters, leert ons derzelver nuttigheid of godsdienſtig gebruik, bezielt als 't ware dit gedeelte der Natuur, en ſchept daardoor een nieuw leven in alles, wat hem omringt. Bij de opgave van deze ſieraden uit het groeijend rijk, waarop Italië zich verheffen kon, gevoelt hij alles, wat zijn vaderland boven zoo vele andere landſtreken tot het gezegendſte oord der aarde maakte. Daar dekt het zwaarst beladen koorn de velden; daar verheft het oorlogspaard zijnen ſtouten nek; daar is het ſchoonſte vee, dat, gereinigd door de wateren van den *Clitumnus*, als offerande de Romeinſche zegewagens naar de tempels der Goden moet vergezellen; daar wisſelen lente en zomer, als de eenige jaargetijden, elkander gedurig af. Daar vindt men den roofzuchtigen tijger niet, noch het wreede jong der leeuwen; daar, terwijl men bloemen leest, zamelt men geen bedriegelijk vergift; daar kronkelt zich de geſchubde ſlang niet langs den weg. Daar woonden eens het ſtrijdbaar geſlacht der *Marſen*, de *Sabelliſche* jongelingſchap, de in arbeid geharde *Liguriër*, en de met een' korten pijl gewapende *Volſcer*. Daar zag men de DECIUSSEN, de MARIUSSEN, de groote CAMILLUSSEN, en de SCIPIO'S. Dit was SATURNUS land, vruchtbaar in het weligst gewas en in dappere oorlogshelden. — Het was ook daar, dat VIRGILIUS met zoo veel waarheid het eenvoudig landleven konde beſchrijven, en zeggen: De bouwman drijft den krommen ploeg door den akker, en ieder jaar voedt hij met zijnen arbeid, en vaderland, en huisgezin, en het zoo verdienſtelijke en behulpzame vee. Zelfs in den winter perst hij de *Sicyoniſche* olijf, en de wilde haagappel verſchaft hem overvloed van vrucht; terwijl de lieve kinderen zijnen hals omvangen, en het gezin door eerbaarheid en goede zeden wordt opgebouwd. Zoo leefden eertijds de oude *Sabijnen*; zoo wies het magtig *Hetruriën* op; zoo werd *Rome* het hoofd van alle ſteden. — Om deze eenvoudigheid des te ſterker te doen gevoelen, ſtelt hij daar tegen

de

de levenswijze der bedorvene *Romeinen*, die, gekleed in *Syrisch* purper, uit een beker van edelgeſteente dronken, en, hoewel bedekt met het bloed hunner broederen, zich baadden in zinneloos vermaak.

Met welke ſtoute en te gelijk zedige verwen ſchildert hij in het volgende boek het jaargetij, waarin de algemeene drift tot voortplanting van hun geſlacht het gedierte aanvuurt! Nooit rigt de wanſchapen beer meer verwoesting aan; nooit dwaalt de brullende leeuw vreesſelijker door de velden; nooit ſcherpt het *Sabellisch* everzwijn zorgvuldiger zijne ſchitterende tanden, en woelt met meer woede den grond omver; dan ſtort het razend ros zich van *Ida's* top in den bruiſenden *Ascaan*, en al het gedierte des velds en der zee brandt door hetzelfde vuur. — Welk eene treffende vergelijking vinden wij tuſſchen den *Mantuaanſchen* herder, die, bij het ſteken der hooge middagzon, onder de digte ſchaduw van JUPITER's eerwaardigen eik rust, en die, bij het ondergaan derzelve, wanneer de koele avond de brandende hitte matigt, de dauwende maan de bosſchen verkwikt, en de ijsvogel zich op het eenzame ſtrand, en de diſtelvink in het kreupelhout zich hooren doet, zijn vee gaat drenken; en den *Lybiſchen* herder, die nacht en dag rusteloos met zijne kudde in de woestijn dwaalt, die alles, wat hij heeft, met zich voert, zijne hut, zijne Huisgoden, zijne wapenen, zijn' *Amycleſchen* hond, en zijn' *Cretenſer* pijlkoker!

Mag ik hier vergeten de zoo belangrijke beſchrijving der landen, aan het *Meötisch* meer gelegen, waar het altoos winter is, waar de zon nooit de bleeke ſchaduwen verdrijft, waar de ſterkſte oſſen als beweegloos ſtaan, door rijp bedekt, waar de met ruige vellen bekleede herder in diepe holen huisvest, geheele olmen aan het vuur rolt, terwijl de oostewind uit het *Ripheïsch* gebergte onophoudelijk hem beſtookt? — Ook kan ik niet geheel met ſtilzwijgen voorbijgaan het roerend tafereel der veepest, die een gedeelte van *Italië* en *Helvetiën* verwoestte. Al wie, zegt hij, de hooge bergkasteelen op de *Noriſche Alpen*,

en de nu verlatene landen, aan den *Timavus* gelegen, ziet, denke, dat ééns daar het talrijkſte vee ging grazen. Eene beſmette lucht, in het heetſte van den herfst, vergiftigde alles, wat er leefde, en de dood heerschte over het ganſche land. Daar valt het, met ſneeuwwitte offerbanden verſierde, lam bij het altaar neder, voor dat des priesters hand het vellen konde. Het paard, dat meer dan eens in de renſpelen overwon, vergeet zijn voedſel, en ontvlugt de verkwikkende bron; het ſlaat zonder ophouden den grond met den bevenden hoef; het kille zweet breekt hem uit; het hijgt, en zucht, en ſterft. De rookende ſtier bezwijkt onder den ploeg; terwijl de droevige bouwman deszelfs gezel, die om des broeders dood treurt, uitſpant, en den ploeg in het midden des akkers verlaat. Geene ſchaduwe, geene zachte weide, geen zuivere, langs roſſen rollende ſtroom bieden eenige verademing of lafenis aan. Ook het wild gedierte wordt door deze plaag ter neder geveld. De wolf waart niet meer om de ſchaapskooi; de adder verbergt zich vergeefs in haar hol; de waterſlang ſteekt zijne ſchubben vreesſelijk op, en het gevogelte ſtort plotſelijk dood uit de wolken. De artſenijen vermeerderen het kwaad. PHILYRA'S zoon en MELAMPUS zijn radeloos; terwijl de doodſche TISIPHONE van dag tot dag haar verwoestend hoofd meer en meer opſteekt, en ziekte en angst en ſchrik ginds en her verſpreidt.

Hoe gaarne zoude ik nu uit het laatſte boek, in mijn oog het ſchoonſte van allen, eenige proeven mededeelen! maar, daar het minder voor eene gedeeltelijke voorſtelling geſchikt is, zoo laat ik dit voor eene andere gelegenheid (*) over, en zegge nu alleen nog, dat in het ganſche gedicht de zuiverſte taal, de vloeijendſte verzen, de edelſte uitdrukking gevonden worden. Geen woord is er te veel! Zeven jaren beſteedde hij tot het zamenſtellen van dit voortreffelijk Leerdicht; zelfs kunnen wij bij wettigen beſluite uit het einde van het laatſte boek opmaken, dat hij nog een jaar

(*) Deze gelegenheid bood zich aan in de maand Maart dezes jaars; zie *Vad. Lett.* No. IX.

jaar vóór zijnen dood zijn werk heeft nagezien en verbeterd: want het was in dat zelfde jaar, dat AUGUSTUS, aan het hoofd der Romeinſche legioenen, de overwinnende adelaars aan de boorden van den *Euphraat* plantte; terwijl onze Dichter, gelijk hij zelf zegt, te *Parthenope* van den akkerbouw en de veehoederij in ſtille ruste zong. Ook is zijn vernuft en zijne vlijt heerlijk bekroond. Geheel *Rome* achtte hem hoog. Verſcheen hij bij de openbare ſpelen, zoo ſtond het volk van zelf voor hem op; en men vierde de *Idus* van October, den jaardag van VIRGILIUS, met geene mindere deelneming, dan dien van AUGUSTUS. — Neemt, M. H., deze flaauwe ſchets ten goede, en ſtaat mij toe, dat ik, naar den aard mijns onderwerps, nog eenige aanmerkingen bij dezelve voege.

1. Men verzwakt, naar het mij voorkomt, al te zeer den indruk van dit voortreffelijk dichtſtuk, wanneer men, met eene weinig oordeelkundige naauwkeurigheid, bijna in ieder regel van hetzelve eene navolging der Griekſche Schrijvers meent te ontdekken. Verre zij het van mij, eenigzins de gemeenzaamheid van VIRGILIUS met de Griekſche letterkunde in twijfel te trekken, of te loochenen, dat hij de uitmuntende ſchriften, welke vóór hem over den akkerbouw en de wetenſchappen, daartoe betrekkelijk, in beide talen geſchreven waren, vlijtig gebruikt hebbe; maar het is, dunkt mij, geheel iet anders, eenen HESIODUS, eenen XENOPHON, eenen THEOPHRASTUS, eenen ARATUS of NICANDER zorgvuldig gelezen te hebben, en door dien zelfden geest van wijze opmerkzaamheid bezield te zijn geweest, dan een werk te hebben voortgebragt, waarin men te vergeefs ſporen van eenige oorſpronkelijkheid zoude zoeken. Had VIRGILIUS, bij de ſchikking en ontwikkeling van zijn onderwerp, gedurig, met angſtvalligheid, nu deze, dan gene plaats uit de ſchriften zijner voorgangeren in het oog gehad, zijn dichtſtuk had nimmer die eenheid, dat vuur, die kracht en die bevalligheid kunnen hebben, welke wij in hetzelve gereedelijk erkennen moeten. Ik ſtem toe, dat hij het oogmerk gehad

hebbe, om aan *Rome* te geven, hetgeen boven anderen HESIODUS aan *Griekenland* geſchonken had; echter was dit niet meer dan enkele aanleiding, dan het volgen eener ruwe ſchets, en geenszins het ſlaafsch drukken dier zelfde voetſtappen. Hier komt bij, dat in voorſchriften en aanwijzingen, die op onveranderlijke ervaringen moeten rusten, ook eene groote overeenſtemming is te verwachten. VIRGILIUS, over den *landbouw* ſchrijvende, konde, bij voorbeeld, in vele opzigten geene andere dingen zeggen, wilde hij waarheid ſpreken, dan XENOPHON gezegd had in zijn verſtandig en hoogst belangrijk werk over de *Huishoudkunde*, waarvan u eenige aangename proeven, in eene ſchoone vertaling, door een achtingwaardig lid van dit Genootſchap (*) zijn medegedeeld. De wetten der Natuur zijn immers aan geene wisſelvalligheid of onzekerheid onderworpen; en het waren deze, en geene andere, welke VIRGILIUS getrouwelijk en eerbiedig moest gadeſlaan. Ook kan ik niet ontveinzen, dikwerf huiverig te zijn in het zoo volſtrekt bepalen van hetgeen men *navolging* noemt. Waarom zouden dezelfde gedachten bij dichterlijke vernuften, dezelfde onderwerpen behandelende, niet kunnen opkomen? MILTON en VONDEL hebben elkanders ſchriften niet gelezen; en echter zien wij, dat de eerſte hetzelfde denkbeeld bezigt, en bijna letterlijk zegt, hetgeen wij bij onzen landgenoot vinden, die, in zijnen LUCIFER, aan APOLLIO, verbaasd op het onverwacht aanſchouwen van EVA's ſchoonheid, deze taal toeſchrijft:

Ik dekte mijn gezigt en oogen met mijn vleugelen,
Om mijn gedachten en genegenheên te teugelen,
Zoodra zij mij gemoette. — (†)

2. VIRGILIUS ſchreef dit dichtſtuk op verzoek van MECENAS, die den landbouw, toenmaals zeer in verach-

(*) De Heer *Conrector* VAN BERGEN.

(†) VONDEL's *Lucifer*, Iſte Bedr. Iſte Toon. v. 128.

achting, wenschte herſteld te zien. Het was dus een gegeven onderwerp. Boeide nu dit denkbeeld den vrijen geest van onzen Dichter? verſtompte dit zijn gevoel? was dit een hinderpaal voor zijn vindingsvermogen? verarmde dit zijne verbeeldingskracht? ô Neen! Hij ſpande alle zijne krachten in, om aan de begeerte en den eervollen last van dezen edelen begunſtiger der kunſten te voldoen. — Ik ben zoo zeer als iemand overreed van het bekrompene der ſtelling, dat de Dichter *behagen*, de Redenaar *overtuigen* moet. Indien de Dichtkunst geen ander oogmerk had gehad, zoo geloof ik niet, dat hare beoefenaars zulk eenen invloed zouden gehad hebben, noch hun roem zich zoo vele eeuwen had kunnen ſtaande houden. Maar men zij ook hier omzigtig. Men vermijde hier uiterſten. Men verwarre niet doel met middel. Alleen anderen te willen behagen of vermaken, en niets meer, is niet weinig vernederend voor zoo vele groote mannen der oudheid, en zoude het ook zijn voor lateren. Doch, bij een edeler, bij een nuttiger en verhevener doel, het behagelijke, het innemende, het ziel en zinnen treffende te beſchouwen en te gebruiken als wegbaning tot het oogwit, hierin is immers niets, dat den adel van het dichtvermogen in het minst ontluistert. Zong HOMERUS niet, om aan *Griekenland* voorvaderlijke grootheid en deugden te herinneren? Wat ontvonkte den hoogen geest van PINDARUS? En ontwierpen en vormden en beſchaafden een SOPHOCLES en EURIPIDES hunne Treurſpelen niet tot nut en vermaak des *Atheenſchen* volks? Spande zelfs een OSSIAAN niet zijne harp, om, door zijn geestvervoerend lied, dapperheid en getrouwheid in het hart van *Mora's* helden uit te ſtorten? Nimmer zouden de *Eneïs*, de Herderszangen, noch ons *Geörgisch* gedicht, zulke meesterſtukken van gevoel en uitdrukking zijn geworden, had de gedachte: „Ik wensch, om ook door anderen gelezen te worden," den geest en het hart in kluisters geſlagen. Maar neen; het zij dat LYCORIS, of MECENAS, of OCTAVIA, of het *Romeinſche volk* zijne verbeelding bij het za-

zamenſtellen zijner dichtſtukken bezig hield, het was opdat LYCORIS in zijne ſchriften haren GALLUS, MECENAS den roem van zijn beſtuur, OCTAVIA haren MARCELLUS, en het *Romeinſche volk* zijnen alouden oorſprong zoude vinden. Dit bedoelde hij, en hij bereikte ten volle zijn oogmerk. Hij was dus Dichter om zich mede te deelen, en aan dat genoegen maakt hij zijne ganſche kunst dienstbaar. Gezellige beſchaving vormde den Dichter zoo wel, als den Redenaar. Enkele zelfvoldoening, geboren uit eene aandrift zonder bepaald doel, ontdek ik niet in de beste overblijffelen der oudheid. VIRGILIUS zocht, verzamelde, koos het geſchiktſte, ondervroeg zorgvuldig de Natuur, raadpleegde het menſchelijk hart, verwierp, verbeterde, zuiverde, en ſtelde eindelijk het gewrocht daar, zoo als het moest zijn, om indruk te verwekken, en aan zijn einde te beantwoorden. Zijn eigen oordeel over zijne werken bevestigt deze aanmerkingen. Ook ken ik maar éene ſoort van Dichters, die op eene gansch verſchillende wijze werkten, en niet dachten aan middelen, die vernuft en kunst aan de hand geven, om te behagen. *Palestina* verheugde zich eens in hun aanwezen.

Dáár zat onder haren palmboom op het gebergte *Ephraims* eene edele vrouwe (*), die het volk met wijsheid rigtte. Zij zag, na eenen zwaren ſtrijd, der ſtammen geduchtſten vijand geheel verſlagen. Toen ontwaakte haar geest, en zij zong een lied tot eer van Hem, op wiens bevel de wolken en het geſtarnte zelfs tegen SISERA geſtreden hadden. Zij riep de Vorſten van *Kanaän* op, om dien Eenen te vreezen, voor wien de aarde beefde, toen Hij van *Seir* kwam, en voorttoog van de velden *Edoms*.

Dáár was ook eens herders zoon (†), die, na eene groote overwinning, in het midden van een ontzettend onweder behaald, de Koningen der Aarde in eenen heerlijken lierzang krachtig aanmaande, om Hem alleen te vree-

(*) DEBORA. (†) DAVID.

vreezen, wiens ſtem de wateren beroerde, de woestijne van *Kadesch* ſchudde, de cederen von den *Libanon* verpletterde, en dat ſtout gebergte deed ſidderen en opſpringen gelijk het jonge vee in het veld; terwijl zijne magtige hand vrede en heil den volke beſchikte.

Dáár woonde de zoon van BETHUEL (*), ooggetuige van de zwaarſte rampen, die zijn volk troffen; want hij zag, gelijk hij zegt, een talloos heer het land bedekken, gelijk het morgenrood de bergen. Voor hetzelve ging een verterend vuur, en eene verſlindende vlamme volgde. Voor dat het naderde, was het land als een lusthof Gods, en achter hetzelve eene eenzame en verlatene wildernis. De hemel beefde; de zon en maan verduisterden, en de ſtarren trokken haren glans in. Het was *de dag des Heeren!*

Dáár verſcheen nog een ander (†), die, zich herinnerende de dagen der voorvaderen, het tijdſtip der zedelijke wetgeving aan JAKOB's geſlacht, zijnen geest verhief, en ſprak: „ Jehova komt van *Theman;* de Heilige van *Parans* hoogte! Zijne heerlijkheid bedekte den hemel; het aardrijk was vol van zijnen lof. Zijn glans was als de glans der zonne, en uit zijne handen ſchoten ſtralen. Hij ſtond, en mat de aarde. Eén oogwenk, en volken verſtuiven tot ſtof, eeuwige bergen ſcheuren vaneen, en de aloude heuvelen zinken weg!

Dit is een klein, een zeer klein gedeelte van een verbazend geheel. Hier was geen oogmerk om eenig kunstvermogen te oefenen of te verfijnen. Hier had een MECENAS geen wenk gegeven. Hier was eene hoogere aanwijzing. Hier eindigde, en vinding, en gevoel, en verbeeldingskracht, en taal, in den Onzienlijken.

3. Eindelijk merken wij aan, dat de geleerdheid van VIRGILIUS zijn dichtvermogen niet uitbluschte; in tegendeel gaven zijne uitgebreide kundigheden, vooral zijn wiskundig oog en verſtand, voedſel aan zijn gevoel en aan zijne rijke verbeeldingskracht. Ook geloof ik, dat het eene

(*) JOËL. (†) HABAKUK.

eene dwaling is, wanneer men alleen aan de eigenlijk genoemde Dichtkunst de geestvervoering toekent. Mogelijk was het gevoel en de verbeeldingskracht van DEMOSTHENES niet minder hoog geſpannen, toen hij PHILIPPUS op zijnen troon deed beven; ook toen zal hij in den ſtillen nacht dikwerf ontwaakt zijn, en groote gedachten en beelden zullen zich voor zijnen ontvlamden geest geſchaard hebben. Of zoude het oog van CICERO niet geſchitterd; zijne wangen niet gegloeid hebben, het bloed in zijne aderen niet ſneller zijn voortgedreven, toen hij CATILINA uit *Rome* verdreef, of uit CESAR's hand het vonnis tegen LIGARIUS rukte? Wat zeg ik! er is geene wetenſchap, (om niet van die kunſten te ſpreken, welke te naauwe verwantſchap met het dichtvermogen hebben, om mij hier, tot ſtaving mijner ſtelling, de behulpzame hand te bieden) die, in zooverre zij waarheid en ſchoonheid in zich bevat, niet al het gevoel en al de denkenskracht van hare beöefenaars tot een' hoogen trap van levendigheid verheffen kan. Ik heb een' grijzen wiskundigen (*) gekend, die, bij het ontwikkelen van een mathematiſch voorſtel, zoodanig door het denkbeeld van waarheid, van eeuwige waarheid getroffen was, en met zulk een vuur en kracht ſprak, dat geen Dichter, geheel bezield met zijn onderwerp, hem konde evenaren. Hoe moet de ſchoone en reine ziel van NEWTON zich boven het heelal verheven hebben, toen de eerſte gedachte aan de wet der zwaarte zijnen geest trof; en welk eene onbegrijpelijke verbeeldingskracht bezat de blindgeboren SAUNDERSON niet, wiens oog nooit eene ſtar gezien of gemeten had, die echter de diepſte berekeningen omtrent de afſtanden en betrekkingen der hemelſche ligchamen konde ontwikkelen! Zoude ook het oog van ARCHIMEDES niet van verrukking en blijdſchap getinteld, alle zijne leden niet van vreugde getrild hebben, toen hij het eerst het wiskundig *problema*, hetwelk CICERO op zijn graf bij

(*) Prof. HENNERT.

bij *Agrigentum* gebeeldhouwd vond, daarſtelde (*)? En wie, die onzen NIEUWLAND gekend heeft, weet niet, hoezeer hij de grenzen, welke men aan eenige kunst wil voorſchrijven, verwierp, en hoe hij zelf toonde, dat de wiskunſtenaar en dichter één gevoel, éénen geest kunnen hebben? Ik noem uit zoo vele andere wetenſchappen alleen de wiskunde, omdat zij de afgetrokkenſte is, en eene der hoofdoefeningen van VIRGILIUS uitmaakte. Maar, vanwaar nu deze geestvervoering, welke zelfs bij de diepſte wetenſchappen plaats kan vinden? Uit het onverganke-lijke en Goddelijke, hetwelk in dezelve is. Dit te gelooven, dit in zijne letteroefeningen ſteeds voor het oog te hebben, breidt den geest uit, ontvonkt de verbeeldingskracht, verhoogt het gevoel, reinigt den ſmaak, maakt alles, wat waar, ſchoon en goed is, dienstbaar aan onze volmaking, en is eene beſtendige en billijke hulde aan den VADER DER GEESTEN.

(*) CICERO, *Quaeſt. Tusc.* Lib. 5. c. 23.

VERHAAL VAN EENE MERKWAARDIGE GENEZING DER HYDROPHOBIE (WATERVREES) DOOR ADERLATING.

(Overgenomen uit *The Repertory of English Literature, Arts, Sciences &c. Vol. XIX and XX, for July and Aug.* 1813.)

Medegedeeld door den Heer JACOB KUIPER, te *Deventer*.

Het volgende geval is aangekondigd geweest in de nieuwspapieren van *Calcutta* en *Madras*, als plaats gehad hebbende in 't Hospitaal der Inboorlingen te *Calcutta*, onder het opzigt van JOHN SHOOLBRED, *M. D.* 't Geval is in zichzelve ten hoogſte zonderling; nooit te voren, zoo veel men weet, heeft er in zulk een geval genezing plaats gehad, uitgezonderd ééns in Amerika, (waaromtrent echter

ter nog al twijfel is, of in hetzelve wel een duidelijk voorbeeld van *Hydrophobie* ware te vinden) nu zeven jaren geleden, en nog eens in een geval, nu onlangs te *Madras* door Mr. TYMON behandeld, waarvan Dr. SHOOLBRED herhaalde reizen ſpreekt. Daar deze kwaal een der deerniswaardigſte onder al de menſchelijke kwalen is, als zijnde tot hiertoe voor volſtrekt ongeneesbaar gehouden; daar zij eenen vrij langen tijd in het ligchaam kan verborgen liggen, gedurende welken men ligt zichzelven vleit, en geene voorzorge gebruikt, waaruit vele onheilen kunnen ontſtaan, en niet alleen de ongelukkige patient, maar ook anderen in gevaar komen, hebben wij geöordeeld aan het publiek verſchuldigd te zijn, het verhaal van dit geval in deszelfs volle lengte op te geven. In de bijgevoegde aanmerkingen heeft Dr. SHOOLBRED gezien op de gevoelens van de Geneeskundige Faculteit, welke, ſchoon genoegzaam overeenkomende met het door hem geſtelde, niets doen tot dit geval. Gelukkig zouden wij zijn, indien dit verhaal aanleiding mogte geven tot zulke manieren van behandeling dezer ongeſteldheid in haar geheele beloop, dat men voortaan tegen eene zoo gevreesde ziekte geneesmiddelen zou kunnen vinden, gemeenzaam bij elken Geneeskundige! Dit, inderdaad, zou eene zegepraal zijn voor de kunst en hare beöefening. Ondertusſchen, de gevallen, alhier beſchreven, — dat van Mr. TYMON en van Dr. SHOOLBRED, — kunnen van onwaardeerbare gevolgen zijn voor het menschdom. Er wordt beknopte melding van dezelve gemaakt bijna in al de Engelſche nieuwspapieren; maar het is hier voor het eerst, zoo wij gelooven, dat de bijzondere omſtandigheden naauwkeurig verhaald worden.

Op Dingsdag den 5 Mei 1812, om 3 ure na den middag, werd AMIER, een Mahomethaanſche knecht, tusſchen de 25 en 30 jaren oud, middelmatig van ſtatuur, in dienst van Mr. JOHN WOOD, Schoolmeester te *Chowringhee*, gebragt in 't Hospitaal der Inboorlingen te *Calcut-*

cutta, laborerende aan de allerduidelijkſte toevallen van *Hydrophobie.*

Ik bezocht hem in 't Hospitaal, oogenblikkelijk toen ik van zijne aankomst hoorde, en vond hem zittende aan de zijde in eene hut, met eenen oppaſſer, hem vasthoudende bij elken arm. Het eerſte aanzien was genoeg om mij de natuur te doen kennen van 't ongemak, waarover hij klaagde. Zijn ligchaam, zijne armen, zijne keel waren aangedaan met aanhoudende, onwederſtandelijke, krampachtige bewegingen of opſpringingen. De ſpieren zijns aangezigts werden in eene levendige ſtuiptrekkende beweging gebragt, telkens als hij togt of wind gevoelde, de hoeken van den mond terugtrekkende, en op 't zelfde oogenblik de onderkaak nederdrukkende, 't welk het gruwzaamſte uitzigt aan 't gelaat gaf. Zijne oogen ſchenen uit hunne kasten te ſpringen, en waren met bloed beloopen, nu eens gevestigd met een wild en vreesſelijk ſtaren, dan ronddwalende, alsof zij eenig ſchrikkelijk voorwerp volgden, waarvan hij een' onmiddellijken aanval duchtte. Een ſlijmerig ſpeekſel vloeide hem uit den mond, die altijd geöpend was, uitgezonderd wanneer de lippen voor een oogenblik te zamen gebragt werden, om de onaangename ſlijm, die aan dezelve hing, met kracht uit te ſpuwen, 't geen hij dan deed met die bijzondere ſoort van geluid, dat dikwerf vergeleken wordt bij het blaffen van een' hond. De ſlapen van zijn hoofd en zijne keel waren bedekt met een kleverig vocht. Zijne ademhaling was bij uitſtek ſchielijk, en mogt eigenlijk meer hijging dan ademhaling genoemd worden, of geleek ſteeds meer naar die onophoudelijke hijging, welke plaats grijpt, wanneer iemand bij trappen afklimt in een koud bad. Hij was er zeer verdrietig over, dat men hem vasthield, en, wanneer hij maar eene hand kon los krijgen, ſloeg hij er oogenblikkelijk mede op de maagkolk, wijzende dat deel aan als de zitplaats van eene onbeſchrijfbare ongemakkelijkheid. Uit hoofde der aanhoudende ſchudding van zijn geheele ligchaam, en de opſpringende beweging zijner armen, was 't onmogelijk, zijn' pols met naauwkeurigheid

waar te nemen. Dezelve was echter vrij ongelijk, beide in kracht en in ſnelheid: ſomtijds was dezelve naauwelijks merkbaar, en dan rees hij wederom op onder den vinger; ſomtijds was hij tamelijk ſlap en geregeld gedurende eenige weinige ſlagen, dan weder zoo ſchielijk, dat men de ſlagen niet tellen konde, doch over 't geheel eene zeer bedwongene en belette circulatie aanduidende. Zijn vel was niet heet, en, ſchoon zijn hoofd in eene onophoudelijke beweging was, gepaard met zulk een woest uitzigt en verwringing van 't gelaat, als ligtelijk dezulken, die ongewoon zijn aan zoodanige verſchijnſelen, vervaard zou kunnen maken, trachtte hij toch niet te bijten; 't geen ook verre af is van een dikwerf voorkomend verſchijnſel in deze ziekte te zijn, en dat, wanneer het plaats heeft, enkel als eene uitwerking van ongeduld wegens het vasthouden moet beſchouwd worden, en even min als die bijzondere ſoort van geluid, boven gemeld, *als iets van de honds-natuur, door den beet aan den patient medegedeeld*, zoo als de ongerijmde verbeelding van ſommigen heeft gewild.

Wanneer hem gevraagd werd naar 't geen hij gevoelde, of naar de oorzaak van zijne ongeſteldheid, was hij onbekwaam om eenig antwoord te geven; waarſchijnlijk werd hij daarin belet door zijne ontſtelde ademhaling, of ook door dat zijne ziel te veel weggeſleept werd door zijne eigene verſchrikkelijke denkbeelden, om op de vragen, hem gedaan, de aandacht te kunnen vestigen.

Ik begeerde, dat men hem water zou geven; op het melden waarvan hij opſprong met grooten ſchrik en ontroering, en zich poogde te ontdoen van de genen, die hem vasthielden. Toen een der oppaſſers een beker met water aanbragt, zag hij er naar met begeerte, en, na eenige pogingen met zigtbare terughouding, ſtrekte hij zijne hand uit, om hem aan te nemen; maar, eer dezelve den beker kon bereiken, was zij ſchielijk teruggetrokken door eene convulſive beweging; gelijktijdig wendde hij zijn hoofd af, en wentelde zich rond in 't bedde, in eenen ſtrijd van ſchrik en wanhoop, van welken niemand zich een denkbeeld kan vor-

vormen, die nooit aanſchouwer is geweest der ijſſelijkheden van deze allerdroevigſte, en wij mogen er wel bijvoegen, tot hiertoe allerongeneesbaarſte der menſchelijke ziekten.

Wat de natuur van het ongemak betreft, kon hier nu geen ſchaduw van twijfeling zijn; en, hebbende zoo onlangs in de nieuwspapieren van *Madras* gelezen van een geval van *Hydrophobie*, gelukkig behandeld door Mr. TYMON, behoorende tot het 22ſte Regiment Dragonders van zijne Majeſteit, door aderlating, kwik en opium, bepaalde ik mij oogenblikkelijk om datzelfde plan te omhelzen.

Zonder uitſtel opende ik daarom eene ader in den regter arm, *eene groote opening makende*, waaruit het bloed ſprong met groote onſtuimigheid, en hetwelk van zulk eene ſchoone kleur was, dat het meer geleek naar ſlagaderlijk dan aderlijk bloed. Gedurende den tijd dat 16 of 20 oncen uitvloeiden, waren de ſtuipachtige opſpringingen in zijne armen, ligchaam en nek aanmerkelijk verminderd; hij haalde zijnen adem met meer bedaardheid en minder verwringing van zijn gelaat, en hij gaf duidelijk te verſtaan, dat de pijn in de ingewanden en in den omtrek der mage afnam. Aangemoedigd door deze blijkbare beginſelen van verbetering, liet ik den ſtroom des bloeds nog voortvloeijen; en, toen er omtrent twee pinten uitgevloeid waren, ziende dat hij zeer bedaard was, eischte ik wederom, dat men hem water zou geven. Niet minder tot mijn genoegen dan verwondering, vatte hij den beker aan met zijne linkerhand, het bloed nog ſteeds vloeijende uit zijnen regterarm, en met bedaardheid, doch tevens met eene onbeſchrijfelijke uitdrukking van voldoening, dronk hij twee of drie oncen water, waarvan 't enkel aanzien, nog maar weinige minuten geleden, hem in de doodelijkſte benaauwdheid geſtort had. Even nadat hij het water had ingezwolgen, deed hij drie- of viermaal eenige poging om te braken, maar gaf niets op dan ſpeekſel uit mond en keel; en bevindende nu, dat zijn pols was 104, week, zacht en geregeld, dat de patient ſlap werd, en dat alle blijk van ongemak bij hem

ophield, zoo dat ik hem toeſtond eene tweede teug waters te nemen van omtrent vier oncen, ſloot ik de ader toe, en leide hem in zijn bed neder. In dat oogenblik gaf hij te kennen eene neiging om af te gaan te gevoelen, en wilde zich daarom buiten het Hospitaal begeven; maar, daar ik dit laatſte niet toeſtaan konde, ſprak hij daar toen niet verder over.

't Verdient hierbij ook opgemerkt te worden, dat hij, gedurende de afvloeijing des bloeds, mine maakte, om zich, als met een waaijer, te verkoelen; iets, dat ik niet weet dat een lijder aan de watervrees ooit te voren gedaan heeft, daar het ongemak bij gevoel van wind of togt doorgaans zoodanig toeneemt, dat, volgens alle mijne ondervinding, de vrees voor dezen even beſtendig met dit ongemak gepaard gaat als de watervrees zelve.

Na de aderlating bleef hij volkomen bedaard, en ſluimerde omtrent een uur; eene andere omſtandigheid, die ook een ſterk bewijs is van de vernietiging zijner kwaal, daar men niet weet dat iemand, werkelijk de watervrees hebbende, ooit geſlapen heeft. Toen hij wakker werd, wenschte hij eenig *ſorbet* (zekeren Turkſchen drank) te hebben, waarvan hij vier oncen met het grootſte gemak dronk. Daarop viel hij weder in eene ſluimering, gedurende welke weder eenige convulſive trekkingen aan armen, borst en aangezigt merkbaar waren, maar niet ſterk genoeg om hem te doen ontwaken. Een kwartier na vijven ontwaakte hij uit zichzelven, en ſcheen eenigzins ontroerd. Met meer wildheid in zijn gelaat, en zigtbaren twijfel, of hij wel zou kunnen zwelgen als te voren, dronk hij; want, als hij den beker aanvatte, zette hij dien ſchichtig aan zijne lippen, en zwolg omtrent vier oncen water door met verhaasting, even alsof hij vreesde, dat de moeijelijkheid van zwelgen zou toenemen, zoo hij ſlechts een oogenblik vertoefde; hij bragt ook zijne hand op den omtrek der mage, en zeide, dat de pijn aldaar wederkeerde.

Deze, eene wederinſtorting dreigende, verſchijnſelen bepaalden mij, om eene verdere bloedaftapping te wagen. Ik oren-

opende daarom toen oogenblikkelijk eene ader in den linkerarm, en liet het bloed weder uitvloeijen, tot dat hij volkomen flaauw werd; maar, eer de bloeding dit te wege bragt, hield de pijn in de maag reeds op, en toen het bloed nog vloeide, had hij wederom vier oncen water gedronken, zonder vrees of tegenzin. Toen hij uit de flaauwte weder bijkwam, deed hij verſcheidene malen pogingen om te braken; maar, op dezelfde wijze als te voren, ontlastte zich niets dan ſpeekſel.

Op 't einde der eerſte aderlating was zijn pols 104; onmiddellijk vóór de tweede 96, met eene geringe mate van hardheid en hitte; en na het bijkomen uit de flaauwte, na de tweede, was hij 88, geregeld, zacht en flap; en nu klaagde hij nergens over, dan over de uiterſte zwakheid, en duizeligheid in het hoofd. En in dezen ſtaat der zake denk ik, dat men mij toeſtaan zal, dat de genezing der *Hydrophobie* volkomen was.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

DE ZWAVEL IN DEN KINKHOEST AANGEPREZEN (*).

Uit het verſlag aangaande de prijsverhandelingen over den *Croup*, dat wij ook, op zijnen tijd, aan onze lezers hebben leeren kennen, is men bekend geworden met een middel, dat zoo wel tegen den kinkhoest als den *Croup* zich zeer werkzaam betoond heeft, de *zwavel-potasch* namelijk. Ondertusſchen had een waardig leerling van den grooten HUFELAND, Dr. HORST, te Keulen, reeds lang te voren, de zuivere zwavel, als een uitſtekend middel tegen de eerstgemelde ziekte, leeren kennen. Toevallig een ſchurftachtig uitſlag in een kind te behandelen hebbende, hetwelk den kinkhoest in een' zeer hevigen graad had, gaf hij, onder andere, de zwavel, en zag, na het ge-

(*) HUFELAND *und* HIMLY, *Journal &c. Feb.* 1813. S. 23.

gebruik van dit middel, den hoest aanmerkelijk verminderen. Sinds dien tijd gaf hij het in die ziekte aan allerlei kinderen, van IV tot X gr. twee- of driemaal 's daags, met een weinig *Extr. Hyoscyami* en ſuiker, en zag er ſteeds de beste gevolgen van, zoodat de hoest, ook dan als hij reeds zeer lang geduurd had en zeer hevig was, binnen acht of weinig meer dagen, of geheel verdween, of althans zijn' krampachtigen aard verloor. Aan een zwak kind van twee jaar, dat poeders weigerde in te nemen, gaf hij den *antimonialen zwavelkalk*, een ſcrupel in twee pond water gekookt, tot vier lepels 's daags. Wij gelooven, dat het allerbelangrijkst zoude zijn, met dit middel nadere proeven, in deze kwaadaardige ziekte, te nemen. Het is toch reeds genoegzaam bewezen, dat de zwavel en de zwavelverbindingen, in velerlei krampachtige toevallen, vooral van de borst, uitmuntende dienſten bewijzen, ten minſte zoo die kramp het geſtel der water- en haarvaatjes heeft aangetast, hetwelk ook in den kinkhoest het geval ſchijnt te wezen.

DE RABARBER EN DE MARMOT. Door J. A. OOSTKAMP, te *Zwolle*.

Niet zonder reden zullen vele Lezers vragen: welk punt van aanraking, of welke betrekking is er, tuſſchen de *Rabarber* en de *Marmot*, dat deze zoo zeer van elkander verſchillende wezens hier nevens elkander gevoegd worden? Eene toevallige lezing, eerst over de Rabarberplant, en naderhand over de Marmot, gaf mij aanleiding tot deze zamentrekkende vergelijking; en ik geef dezelve aan het beter oordeel der Natuuronderzoekeren en beöefenaren der Natuurlijke Geſchiedenis over. Voor deskundigen zullen misſchien deze weinige aanmerkingen niets nieuws behelzen; voor anderen kunnen zij echter leerzaam zijn, en op het overtuigendst doen zien, dat men Goddelijke orde, ver-

verband, betrekking en zamenwerking vindt, daar, waar men die op het allerminst vermoeden zoude.

Dat de Rabarberplant, in vele gevallen, in de Geneeskunde volſtrekt onontbeerlijk zij, lijdt geene tegenſpraak, en derzelver heilzame uitwerkingen zijn algemeen bekend. De beste en meest algemeen geächte Rabarber treft men aan in dat gedeelte van *Oost-Tartarijë*, hetwelk doorgaans *Mongallië* genoemd wordt; alsmede in het Koningrijk *Baton*. Voorts groeit zij ook in *China*, *Tartarijë* en *West-Indië*, van waar dezelve in ſtukken naar alle gewesten van Europa verzonden wordt.

Mongallië is gelegen tusſchen *Rusland* en *China*, hebbende eene uitgeſtrektheid van 300 Engelſche mijlen in de breedte en ruim 600 in de lengte, en wordt ſtamswijze door *Mongalliſche Tartaren* bewoond. Deze volken, nu, bemoeijen zich weinig met de cultuur van de Rabarber; ſchoon zij er de voordeelen, zoo wel in eigen gebruik, als in den koophandel, gaarne van trekken. Het is, deze landſtreek, alwaar de Rabarberplant welig tiert, en in overvloed, tot eene aanmerkelijke hoogte, groeit, niet alleen in de diepe en ſchaduwrijke dalen, maar ook op de toppen der hoogſte bergen. Ook deze landſtreken zijn het eigenlijke vaderland der Marmotten; dieren, bruinachtig van kleur, en in grootte gelijk aan de Dasſen. En juist deze, bij velen zoo verachtelijke en nuttelooze, dieren zijn aldaar de Cultiveurs van de zoo nuttige en heilzame Rabarberplanten.

Men heeft opgemerkt, dat, in de nabijheid van twintig of dertig Rabarberplanten, even zoo vele holen der Marmotten, onder de breed uitgeſpreide bladeren dezer planten, gevonden worden. De Rabarber vordert niet alleen eene zachte lucht, maar ook een' losſen grond; de Marmot wroet rondom den ſtam, en houdt daardoor den grond open. De Rabarber vordert een' vetachtigen grond, zal zij eene genoegzame grootte en rijpheid verkrijgen; de Marmot mest denzelven in genoegzamen overvloed. De Rabarber groeit het weligst, wanneer haar ſtam van onderen,

op eenen kleinen afſtand van den wortel, ontbladerd is; en dit werk verrigt de Marmot: met alle mogelijke voorzigtigheid eet zij de bladeren af, zonder de plant te kwetſen; en deze bladeren zijn haar een aangenaam, krachtgevend, en tevens vruchtbaarmakend voedſel. De Rabarberplant loopt niet uit zichzelve voort, gelijk andere gewaſen van dien aard, maar groeit bij hoopen, en ſtrooit haar zaad vrij ondoelmatig, deels op het lange gras, (maar dit verdort en ſterft) en deels op de oppervlakte der aarde; en ook dit zaad zoude hetzelfde lot ondergaan, indien de werkzame Marmot met hare pootjes den grond niet omwerkte, en het zaad, tot eene behoorlijke diepte, met de door haar eerst vetgemeste aarde overdekte, waardoor het nu nederwaarts wortelen ſchiet en opwaarts vruchten draagt.

Maar wie gaf nu aan dit ongeachte dier zulk een weldadig inſtinct? wie voorzag het met juist bevoegde werktuigen tot deze hoogst nuttige bezigheid? wie voerde het daar ter plaatſe, alwaar het niet alleen onſchadelijk, maar hoogst voordeelig en bijna onontbeerlijk is? Het antwoord is gereed: het is dezelfde hand, die Zonneſtelſels ſchiep, die 't Heelal formeerde, en wiens weldadige zorge het kleine en het groote, het geringe en het aanzienlijke opmerkt en gadeſlaat!

OVER DEN MOED OM TE STERVEN. OF PROEVE, TER OPLOSSING DER VRAGE: WAAROM BUONAPARTE, BIJ ZIJNEN VAL, ZICHZELVEN NIET HEBBE OMGEBRAGT.

(Uit het *Hoogduitsch.*)

Overal, waar van de laatſte groote gebeurtenisſen in Frankrijk geſproken wordt, hoort men bijna iedereen zijne verwondering te kennen geven, hoe NAPOLEON BUONAPARTE de laatſte beſlisſing zijns noodlots hebbe kunnen overleven? Hoe komt het, zegt men, dat hem, die in zoo vele veldſlagen den dood onder de oogen zag, die zoo dikwijls geene zwarigheid maakte zijn leven en geluk op de uitvoering eens ſchitterenden ont-

ontwerps te zetten, die in vroeger tijd als een voorbeeld van heldenmoed en perſoonlijke dapperheid geroemd werd, die nog kort vóór zijnen val de *Franſchen* beloofde, dat zij Vrede zouden hebben, of dat hij zou omkomen, — dat dezen, in het oogenblik, dat hij zich boven zijn noodlot door eenen vrijen dood kon verheffen, de moed om te ſterven begaf; dat hij eene demoedige onderwerping boven eenen, ſchoon ook niet roemrijken, doch gewis minder onteerenden uitgang uit het leven verkoos, daar toch dit leven, zoo als men zou moeten denken, *nu* niets verlokkends meer voor hem heeft? Is het waar, dat ſlechts de deugd den moed om te ſterven verleent; dat de dood alleen voor den regtvaardigen en edelen niets verſchrikkelijks heeft, en dat de moed om te ſterven reeds als een niet onbeduidend loon der deugd moet beſchouwd worden?

Zoo veel is zeker, dat wij den moed om te ſterven veel meermalen bij gezonden dan bij zieken vinden, en dat diegene dikwijls het eerst bereid is van het leven te ſcheiden, wien het in de friſchſte en ſchoonſte bekoring toelacht; daar in tegendeel diegene, wien het als een zware last te drukken ſchijnt, of voor wien het niets meer dan eene zoete gewoonte des aanzijns is, zich bezwaarlijk van hetzelve weet los te maken. Dit verſchijnſel wordt intuſchen terſtond verklaarbaar, wanneer men bedenkt, dat moed de bloeſem der kracht, en wel der zedelijke of kracht des gemoeds is, doch deze bij de meeste en gewone menſchen met die des ligchaams verdwijnt of verzwakt wordt. Zeldzaam zijn die naturen, alwaar zich de geest in de banden des ligchaams reeds aan dezelven ontſcheurd heeft, en in zijn hulſel als een vrije, hemelſche gast woont. Dan, juist deze hooge zedelijke kracht had iedereen bij NAPOLEON vermoed, daar hij in zijn dadenrijk en gevaarvol leven, meer dan vele duizenden, gelegenheid moest vinden, dezelve te oefenen, te verſterken, te verheffen. Doch zijne geestelijke of zedelijke kracht was niet *gezond*; want men kan ſlechts deugd de gezondheid der ziele noemen, zoo als de zonde hare krankheid. Hij bevond zich gedurende zijn ganſche leven in eene zedelijke koorts, welke hem, het is waar, tot ontzettende betooningen van kracht ſpoorde, maar de kracht zelve in deze inſpanningen verteerde. Zoo lang de geestelijke prikkels op zijn inwendig organismus werkten, zoo lang vertoonde hij zich als een held, als een aanſtarenswaardig, aan het monſterachtige

grenzend beeld van ſchrikverwekkende grootheid; zoodra deze prikkels, de hope, namelijk, om zijne onverzadelijke eergierigheid, zijne teugellooze heerschzucht te bevredigen, van voor zijne blikken verdwenen, moesten hem ook zijne krachten verlaten, en hij verſcheen als datgene, wat hij was, een zedelijk zieke of zondaar — en bewees daardoor de waarheid der ſtelling: *dat ſlechts de deugd moed om te ſterven verleenen kan.* Zekerlijk zal men hiertegen inbrengen, dat er ook wel misdadigers en ſlechte lieden geweest zijn, die zichzelven het leven benamen, om óf de verwachte ſtraf of ſchande, óf de knagingen des eigen gewetens te ontgaan: doch bij hen is dit beſluit geen moed te noemen, want in het oogenblik der uitvoering ſchenen hun de gevreesde ſtraffen verſchrikkelijker dan de uitgang uit het leven; ook kan men welligt een even groot getal der zoodanigen bijbrengen, die onder de genoemde omſtandigheden nogtans de kracht niet bezaten, een einde aan hun leven te maken, maar, in doffe gevoelloosheid, zich alles lieten welgevallen, wat zij als onmiddellijke gevolgen hunner daden moesten vreezen, en die zich alzoo juist met NAPOLEON in hetzelfde geval bevonden.

Moed om te ſterven, in den eigenlijken zin, kan ſlechts diegene bezitten, die, een burger van twee werelden, (van deze zigtbare wereld, namelijk, waar, helaas! deugd en geluk, edele wil en gewenscht gevolg niet altijd in billijke verhouding ſchijnen te ſtaan; en van eene onzigtbare, hoogere wereld, welke hem zijn godsdienſtig geloof ontſluit, en alwaar hij de oplosſing aller zedelijke raadſels met vertrouwen wacht) die, zeg ik, nooit eenig tijdelijk goed ten laatſten doel zijns ſtrevens ſtelt, maar zijn geluk en zijne vreugde, even als het eenige doel zijns aanwezens, in de verwezenlijking der verhevene gedachtenbeelden van zijne rede vindt, welke hij voor onmiddellijke uitſpraken en openbaringen van God houdt. Deze moed om te ſterven moet te ſterker en levendiger zijn, hoe opgewekter en werkzamer de verbeelding is, welke aan die gedachtenbeelden bekoring en glans verleent. Vandaar, dat de jeugd zoo ligt bereid is, voor ontvlammende, verhevene denkbeelden te ſterven; gelijk ons de groote gebeurtenisſen van dezen tijd in vele voorbeelden hebben geleerd. Doch elk, die om het bezit eens bloot aardſchen goeds kampt, een goed, dat zich door geene natuurlijke betrekkingen op iets geeſtelijks en eeuwigs

wigs laat adelen, zoo als geld en have, of eer en aanzien bij de menſchen, zal ſlechts zoo lang, als zijne hartstogt bevrediging verwachten mag, zijn leven voor het bezit dezer goederen wagen; doch wat zal hem ſterken en in ſtaat ſtellen om hetzelve vrijwillig op te offeren, als die hartstogt geene bevrediging wachten mag? — BRUTUS zou wel niet in zijn zwaard gevallen zijn, had hij ſlechts naar de heerſchappij over *Rome* geſtaan; CATO zou zich bezwaarlijk den dolk in de borst hebben geſtooten, zoo het hem enkel om de toejuiching zijner tijdgenooten ware te doen geweest. Het Vaderland was het groote denkbeeld, waaraan beide helden hun ganſche beſtaan, iedere gedachte van hunnen geest, iedere beweging van hun ſchoone hart hadden toegewijd. Zij konden hetzelve niet redden; doch zij hielden het beneden den man, ketens te dragen, welke hij door een vast beſluit verbreken kon; en zoo ijlden zij met bedaarde bezinning over in dat hun geenszins onbekende land, waar hun hun geloof een edeler leven beloofde.

Overigens is de moed om te ſterven welligt in lange niet zoo zeldzaam, als wij misſchien meenen: want niet ſlechts een vrijwillige dood vooronderſtelt dien; maar er beſtaat ook een moed der berusting in het onvermijdelijk lot. Op het ſterfbed, waar een troost- en hulpeloos gezin rondom den verſcheidenden vader en verzorger jammert, vermag alleen eene vrije verheffing des gemoeds boven het lijden der aarde, en een blik in de wereld aan de andere zijde des grafs, of het geloof aan de eeuwige liefde, het gebrokene hart voor vertwijfeling te behoeden.

Het behoeft gewis niet aangemerkt te worden, dat de moed om te ſterven een der kostelijkſte goederen is, welke zich de mensch verwerven kan. Deze moed geeft ook moed om te leven, geeft trots en waarde bij onverdiend ongelijk, en bedaardheid en kalmte in het oogenblik des ſchrikkelijkſten gevaars. Hij is de *talisman* (het toovermiddel), dat iederen vijand verwint, en de bron van veel ſchoons en groots in de zedelijke wereld. Hij doet zich van zelve op in het waarachtig godsdienſtige gemoed, en verkwikt de door oefening geſterkte, zedelijke kracht, als de ſchoonſte vrucht en belooning harer inſpanning.

Aanmerkingen des Vertalers.

Bovenſtaande betoogje van den Duitſchen wijsgeer komt dus hier-

hierop neêr: Moed om te ſterven heeft vooreerst hij, die aan eene zalige onſterfelijkheid vast en warm gelooft; ten andere diegene, welke het om eene zaak te doen is, die onſterfelijk is, of althans met hem niet in het graf daalt, — de vrijheid zijns vaderlands, de zegepraal der waarheid of der onſchuld, de veiligheid en welvaart van zijn gezin, en dergelijke. Den laatſten ontbreekt het vooral aan dezen moed niet, wanneer eene zekere geestdrift hem de voorwerpen zijner bejaging in eenen buitengewonen luister vertoont; gelijk dweeperij en geestdrift zoo velen voor godsdienſtige begrippen, voor vrijheid en gelijkheid, voor krijgsmans eere deden in den dood hollen. Wie, daarentegen, alleen zichzelven, zijn eigen dadelijk genot, eenige bezitting dezes aardſchen levens bedoelt, die kan zijn leven daarvoor op het ſpel zetten; maar, hetzelve vrijwillig opofferen, kan hij niet. Het leven is bij hem de onmisbare voorwaarde, de grondſlag van alles, wat gewenscht kan worden. Buiten hetzelve beſtaat voor hem geen doel, geen prikkel, geene beweging, of oefening van de minſte kracht. Er zijn, ja, ook misdadigers en ondeugenden geweest, die zichzelven van kant maakten; doch dezen ſtierven niet uit moed, maar uit kleinmoedigheid; zij bezaten, bovendien, nog even krachts genoeg, om een oogenblikkelijk, maar korter, lijden voor een meer verwijderd, doch langer, vrijwillig te verkieken. Velen, echter, en ook NAPOLEON, ontbrak dit overſchot van kracht. Zijne hoop verdween, de prikkel zijns werkzamen levens was verſtompt; door de lange brandende koorts afgemat, valt hij verſlapt ter neder, en — men brengt hem, waar men wil!

Ook onder ons was de verwondering, afkeuring en verachting algemeen, omdat NAPOLEON zich niet had van kant gemaakt; zij was zulks bij menſchen, welken anders de zelfmoord noch als geöorloofd, noch zelfs als een blijk van moed, pleegt voor te komen. Vanwaar deze ſchijnbare tegenſtrijdigheid? Vandaar, dunkt ons, omdat bij een' zoo grooten zondaar en moordenaar, als hij, deze geringe bijſlag geene bedenking behoefde te maken; en — omdat te durven ſterven, en zelfs vrijwillig in den dood loopen, op zichzelven toch wezenlijk moed vereischt, en in zekere omſtandigheden inderdaad bewijs van moed draagt.

Buiten de twee genoemde uiterſten van moed of vrees, boven

ven als de drijfveren van den zelfmoord opgegeven, beſtaan misſchien nog verſcheiden andere. Ongeloof, ja eene ſoort van mode waren welligt menigeen' genoegzaam; afkeerigheid van een leven en een ligchamelijk beſtaan, wier geneugten en krachten uitgeput en in walging en ſmart verkeerd zijn, moge wel anderen tot den jammerlijken ſtap hebben gevoerd; terwijl ijlhoofdigheid en waarachtige zwartgalligheid wederom elders de oorzaken waren.

Of BRUTUS en CATO den hoogen lof, hun hier toegezwaaid, volkomenlijk verdienen, komt ons eenigzins twijfelachtig voor. Bedaarde bezonnenheid, ſchijnt het, had den laatſten moeten terug houden van eene overijling, zonder welke de zaak der vrijheid welhaast minder hopeloos had geſtaan.

Eindelijk: is het, na de bekendwording des Tractaats van NAPOLEON met de verbonden Mogendheden, wel zoo geheel onbegrijpelijk meer, dat hij zich niet hebbe van kant gemaakt? hij, uit de laagte opgeborreld, ſedert de laatſte jaren bijna geheel van het uitzigt op volkomen bereiking zijner wenſchen beroofd, en in *Spanje* en *Rusland* diep geteisterd in het eerzuchtig, mogelijk (wie weet het!) ook nog eenigzins menſchelijk gemoed, ten laatſte opgezocht in zijn rijk, verjaagd uit zijne hoofdſtad? Neen! zoo werd hij al langzamerhand lager en laag genoeg geſtemd, om met de *vertooning* van vorſtelijken glans, die hem en zijn geſlacht vergund werd te behouden, vergenoegd te zijn. Heeft hij het, voor een gelukzoeker, toch niet verre gebragt? Of wat bewijst ons, dat hij ooit iets meer dan een bekwame gelukzoeker was?

Ten ſlotte huldigen wij inzonderheid de laatſte regels van het betoog, als ten volle gegrond. Ja! behalve in den onverſchrokken dood voor waarheid en regt, voor menſchenheil en pligt, zien wij inzonderheid den echten moed in de ſtille berusting in Gods wil, hoe duister die zij, hoe hard die valle. Hij berust op eene kracht des geloofs, die de ſterkſte zedelijke kracht vooronderſtelt. Die kracht kan metderdaad in geen ander dan het regt godsdienſtige gemoed beſtaan. En waar zullen wij dit zoeken, ten zij bij het zuivere, liefdevolle, deugdzame hart? Voorwaar, de eigen ondervinding leert het, dat, hoe geruster het binnenſte is, hoe beter wij onszelven zijn bewust, hoe loffelijker herinneringen en bepeinzingen ons verzellen, wij des te geruster, des te bedaarder, des te onverſchrok-

ſchrokkener zelfs voor den dood zijn. Eene gezonde ziel in een gezond ligchaam, een gerust kloppend hart bij eenen verlichten, geloovigen geest, — ziedaar wezenlijk den regten grond van waren moed! Buiten denzelven beſtaat enkel roekeloosheid, ongevoeligheid, dweeperij, — geen heldenhart. Het ongeloof, de gewoonte en ligtzinnigheid, of ook bijgeloof en geestdrift, mogen woedend, ja dapper doen vechten; de ſtoutſte ſoldaat bleek menigmaal op en in zichzelven niet meer dan een bloodaard te zijn. Jeugdige Krijgsman, hoe zeer verſchilt deze zedeleer misſchien van de uwe! Welaan, raadpleeg uw hart en ondervinding, welke de ware zij!

HET BELEG VAN AUBIGNY.

(Vervolg van bl. 499.)

Het was bijna meer dan tijd, maatregelen van verdediging te nemen; want reeds kwamen boden uit de naaste oorden den optogt van LA CHATRE's heer en deszelfs verwoestingen vermelden. Naauwelijks was de zon des volgenden morgens helder en ſchoon opgegaan, als men dat heer trotsch en in de beste orde aanrukken, en de ſtad van alle zijden belegeren zag. (1 Junij, 1591.)

De belegerden waren op verre na niet talrijk genoeg, om de wallen te verlaten en zulken vijand aan te grijpen. Of hun hulpe, of hun ontzet van eenen of anderen kant kon toekomen, wisten zij volſtrekt niet; hoe lang hunne geringe voorraad toereikend zou zijn, in welken nood hen weldra het gebrek moest ſtorten — dit te berekenen, viel zelfs niemand in: allen waren eeniglijk daarop bedacht, iederen oogenblik te doen, wat zij als pligt jegens God, de regtvaardigheid en den Koning erkenden. Door zwakheid van manſchap werden zij tot zorgvuldige bezetting der muren, tot ſcherpziende oplettendheid op de ondernemingen van den vijand, en tot moedig en handig gebruik des geſchuts tegen denzelven bepaald; en het was hun genoeg, ſlechts dit getrouwelijk ten uitvoer te brengen. Nogtans konden zij door alle deze getrouwheid, en door het alleruitmuntendſte gebruik des geſchuts, geenszins verhinderen, dat de vijand, voor hunne oogen, al ſpoedig de loop-

loopgraven geöpend, en te gelijk de ſtad van alle kanten had berend. — Daar LA CHATRE vooronderſtellen mogt, dat de burgerij thans zou ſtilſtaan, bij den gelukkigen voortgang zijner ondernemingen, deed hij de ſtad, onder de vleijendſte beloften, opeiſchen.

De Officier, met dezen last afgezonden, werd door de ſtadspoort ingelaten, en der Gravinne voorgeſteld. Hij vond de Heldin, aan de zijde van haren zoon, daar, waar het grootſte gevaar dreigde. Zij beval den verbaasden Afgezant te ſpreken. Hij begon: „ Gravin! De Maarſchalk, mijn veldheer, er„ kent in u met bewondering bekwaamheden en moed, gelijk „ ze de natuur zelfs mannen ſlechts zelden verleent; dit ver„ dubbelt zijne genegenheid, om u vrede en vriendſchap aan „ te bieden. Hij weet, dat gij bij overijling tot deze verde„ diging gekomen zijt — eene verdediging, welker onuitvoer„ lijkheid zelfs het dweepend oog der meest geestdrijvende „ roemzucht moet inzien. Verlaat uwen bedriegelijken leids„ man, den *gewaanden* roem, die het onmogelijke mogelijk „ maken, en doelloos bloedige offers brengen wil; keer tot „ bedachtzaamheid, keer tot waarachtige welwillendheid jegens „ deze onſchuldige burgers en krijgsgezellen weder! Overleg „ ſlechts een oogenblik met de zoo noodige tegenwoordigheid „ en bedaardheid van geest: wat vermogen deze, hoe wakke„ re, toch in aantal en gebrek aan geöefendheid met ons niet „ vergelijkbare, mannen — wat vermogen zij tegen onze er„ varene, geharde, aan de overwinning gewone krijgslieden, „ onder de aanvoering van helden? Ik ſta u bij voorraad alles „ toe, wat gij, zonder dweepery en verblindheid, zelve als „ toegeſtaan kunt verlangen: immers met dat al is het volſtrekt „ onmogelijk, dat gij ons langer, dan ten hoogſte drie dagen, „ kunt weerſtand bieden. De helft onzer troepen — waarlijk, „ zij was toereikend, om alle uws zoons bezittingen te ver„ woesten. Indien de gedachte aan deze weldenkende burgers „ eenig beſluit bij u heeft kunnen doen ontſtaan, zoo moge „ deze laatſte bedenking hetzelve bevestigen. Geef toe, edele „ Vrouw; erken HENDRIK voor dengenen, voor welken hem „ de geheele wereld erkent: voor een gelukzoeker, die, als een „ vermetele waaghals, zich eenen korten tijd, maar langer niet „ kon ſtaande houden; voor een Vorst, welken geene aardſche „ denkwijze, partijzucht of haat — neen, de Hemel zelf,

„ door

„ door den mond zijns heiligen dienaars te Rome, verworpen „ heeft. Open de poorten, en blijf, geëerde Gravin, blijf „ onbepaalde beheerſcheres der ſtad. De Maarſchalk zal er „ ſlechts eene bezetting van tweeduizend man in brengen, en „ ook deze aan uwen wil onderwerpen."

Hier zweeg de krijgsman, en CLEMENTINE antwoordde met waarde en onverſchrokkenheid: „ Mijnheer de Afgezant! „ Uwe aanſpraak was lang en goed: mijn antwoord zal kort „ en beter zijn. Zeg aan den Maarſchalk: mijn vader ſtierf „ voor den Koning; zijne dochter en zijn kleinzoon kennen „ geen ſchooner roem."

De Officier ſtond eenige oogenblikken verzet, maar was tevens geöefend genoeg in onderhandelingen, om zelfs dit verzet ſtaan welhaast ten nutte zijner zaak aan te wenden. „ Me„ vrouw," zeide hij, „ ik ben getroffen, en ontken niet, dat „ het door bewondering is. Gaarne voegde ik er meer bij; „ maar ik ben Afgezant, en — mijne zending is ten einde. „ Slechts eene enkele boodſchap heb ik nog, die met het „ ſtaatsbelang niets gemeen heeft: eene boodſchap van den va„ der aan zijne dochter. Is het mij vergund, dezelve te ver„ rigten?" — „ Verre zij het van ons," antwoordde CLEMENTINE, „ de menſchelijkſte gewaarwordingen bij iemand „ ter wereld, al ware hij onze doodvijand, te willen in den „ weg ſtaan." En nu zond zij naar ROSALIE en hare tante, om den bode aan te dienen, en haar te laten vragen, of zij hem wilden afwachten.

Om alle misduiding te ontgaan, verſchenen beide vrouwen terſtond zelve, om in de tegenwoordigheid van CLEMENTINE, den Graaf en de vergaderde burgers de boodſchap te vernemen. ROSALIE was in rouwgewaad, ſtond weemoedig en diep ter neer gebogen — het was niet mogelijk iets roerenders te zien; ook ſcheen de Afgezant door haren aanblik diep getroffen en ſlechts des te meer onthutst, hetgeen buiten tegenſpraak ROSALIE ſtreelde, en te ſtreelen beſtemd was. Met gelijke bekwaamheid en kracht droeg hij haar thans voor, wat een vader en hoofd van eenigen aanhang onder zoodanige omſtandigheden ſlechts kon uitvinden, om zijne dochter voor de zijnen te winnen: ROSALIE bleef onbewegelijk, en, ontvlamd door de geestdrift der vergaderden, geprikkeld door den aanblik der glansrijke tegenſtandſter van haar geluk, geſterkt door

door de nabijheid des geliefden, betuigde zij nogmaals, beſloten te hebben, even als de Gravin AUBIGNY, de gevaren der burgerij te deelen, de verdedigers bij te ſtaan, en, zoo God het hart hares vaders jegens de ſtad en den Koning niet veranderde, met deze getrouwen te ſterven.

„ Neen, langer ben ik niet in ſtaat mijn hart te doen zwijgen!" riep hier de ſluwe Afgezant, in luide geestverrukking als uitbarſtende. „ Ik ben ſoldaat; ik oefen mijn handwerk „ ten bate desgenen, dien ik dienе en trouw gezworen heb; „ vraag niet, of hij regt of onregt heeft, maar laat dat voor „ hem en zijnen opperſten Regter over. Dan, dringt zich de „ overtuiging van zijn onregt mij zoo overweldigend op; kan „ ik dezelve, gelijk thans, volſtrekt niet meer weerſtaan; zoo „ kan ik ook niet meer voor hem vechten, en mijn dienst „ moet er zich toe bepalen, zoo verre mijne geringe krachten „ reiken, den vrede te bemiddelen. Wat ik hier gezien, wat „ ik gehoord, en vooral van u, Jonkvrouwe, gehoord heb, „ heeft mij anders, geheel anders doen denken en gevoelen; „ mij, die u niets ben, wien gij niets zijt dan een vreemd, „ waarſchijnlijk nooit weer te zien, voorwerp der diepſte be„ wondering! ô, Wat moest dit gezigt, wat deze edele gezind„ heid, deze wegſlepende uitdrukking uwer geſtalte en taal „ op eenen vader vermogen, die geheel in zijne dochter, de „ eenige, de veelgeliefde, leeft! Jonkvrouwe, luister naar een „ gering, maar welmeenend man: beproef het, deze allen, „ wier oogen thans met aandoening op u gerigt zijn — be„ proef het, deze ganſche ſtad van den ondergang te redden, „ en HENDRIK in uwen vader een' nieuwen vriend te ver„ werven, ten minſte hem van eenen ontzaggelijken vijand te „ bevrijden! Ik ken uw vader; ik geloof ook omtrent zijne „ tegenwoordige gemoedsgeſteldheid niet te dwalen, ſchoon hij „ ze verbergt, en ik ze hier moet verzwijgen: ik ben zeker „ — ben zoo zeker als ik leve, het zal, het moet gelukken!"

ROSALIE ſtond van deze onverwachte aanſpraak in den beginne als verſtomd; vervolgens loste zich hare verbazing in eenen ſtrijd van elkander wederſtrevende gevoelens op. Hoogmoed en mistrouwen, liefde tot haren vader, tot de ſtad en tot alles, wat deze dierbaars bevatte, vrouwelijke vreesachtigheid en jeugdige dweeperij hadden, bij afwisſeling, in haar binnenſte, de overhand. Thans moedigde het rondom ſtaande

volk haar aan, de roemvolle proef te wagen: dit, en veelligt ook de ijdelheid, die haar reeds haar eigen beeld als de redſter van datgene voorhield, wat de verhevene Gravin ſlechts verdedigde — dit beſliste, en zij volgde den Afgezant naar het leger hares vaders.

De Maarſchalk verwachtte de terugkomst des krijgsmans met brandend ongeduld: nu trad deze in zijne tent; de treurige dochter volgde hem, en zonk aan hares vaders voeten. Alwat eere en kinderlijke liefde, wat ijver voor de ſtad en den Koning, ja ook het gevoel der ſmartelijkſte vernedering, indien zij in haar voornemen niet ſlaagde, ſlechts kon ingeven; dat alles droeg zij in volle geestdrift den ruwen, harden vader voor: en het was, het bleef vergeefs. Zijne achting kon hij haar niet weigeren; dan dit diende ſlechts daartoe, dat hij zijnen toorn onderdrukte, en alleen met koude hoffelijkheid beſloot: „ Gij zijt eene vrouw; ik vergeef uwe dwalingen en „overijlingen! Gij zijt mijne dochter: de eerſte Koning van elke „dochter is haar vader!" — Hiermede gaf hij haar aan eenige vrouwen over, die haar in eene nabij zijnde tent moesten geleiden, welke men voor haar in orde bragt, en waar men haar met de uiterſte beleefdheid bediende, maar, onder het masker dezer beleefdheid, ſlechts des te ſcherper bewaakte.

Zoodra de Maarſchalk met zijnen Afgezant alleen was, liet hij zich de werking zijner boodſchap uitvoerig en met alle bijomſtandigheden verhalen. CLEMENTINES antwoord wekte zijnen toorn tot de hevigſte verbittering op, want hetzelve voegde bij dien toorn heimelijke ſchaamte. Alzoo zwoer hij der Heldin, haren zoon en het volk, dat zich door haar voorbeeld tot zoo hardnekkigen wederſtand vervoeren liet, de verſchrikkelijkſte wraak. Het eerſte, wat hij in deze gemoedsgeſteldheid verrigtte, was, den Afgezant voor de list, door welke hij hem zijne dochter had in handen geſpeeld, eene eereketen om te hangen en eenen hoogeren post aan te wijzen; het tweede, alle aanſtalten tot eenen algemeenen ſtorm tegen den volgenden morgen te treffen, terwijl intusſchen het grof geſchut de wallen onophoudelijk beſchieten moest.

Nog vóór het aanbreken des dags waren de vestingwerken aan de oostzijde der ſtad verwoest. CLEMENTINE zelve wilde de bres verdedigen. Zij vatte daar met de uitgezochtſte benden en burgers post; zij verſchansten zich, en wierpen batterijen op.

Thans

Thans brak de dag aan. De belegeraars naderden, in vastgeſlotene rijen, van alle kanten en in een oogenblik; onverſchrokken hadden zij het vuur van de muren doorgeſtaan, moedig bereidden zij zich tot den ſtorm. Veelligt was het ſlechts CLEMENTINES bemoediging en voorbeeld, wat den belegerden bij dezen aanblik moed en volſtandigheid behield. Immers, onder de aanvoering dezer Heldin, ontzagen zij geene gevaren. De Maarſchalk, die van de ſpits der zijnen niet week, plaatſte zelf de eerſte ladder tusſchen eenen hoop ſteenen, welken de kogels uit den muur hadden geſcheurd, en die nu zelven eene ſoort van verſchanſing vormden. Met den degen in de vuist begon hij den ſtorm, en zijne benden volgden hem juichend na. In een oogenblik waren meer dan duizend ladders tegen dit gedeelte des muurs opgerigt, en de krijgslieden drongen in digte rijen aan, om dezelven te beklimmen. CLEMENTINE ſtond pal; LA CHATRE zelf en vele der zijnen werden door haar en hare getrouwen teruggeſlagen, zonder nogtans van het ſtuk of ontmoedigd te raken.

Digt aan de zijde zijner moeder deed zich de jonge Graaf door wonderen van dapperheid kennen. Zijne rusting was aan verſcheiden zijden ſtuk gehouwen. Een bevelhebber, met name CUMIERES, had reeds den rand des muurs bereikt, en bragt AUBIGNY een' zoo geweldigen ſlag op het hoofd toe, dat hij zijnen helm aan ſtukken hieuw, zonder hem nogtans aanmerkelijk te wonden: op hetzelfde oogenblik bedekte een getrouw burger het hoofd zijns aanvoerders met zijnen eigen helm, en deze deed den hevigen tegenſtander van den muur tuimelen. Te vergeefs baden de burgers CLEMENTINE en haren zoon, de gevaarlijke verdediging van de bres aan min belangrijke perſonen over te laten: als uit éénen mond riepen zij, juist hier, juist van wege het grootſte gevaar te moeten blijven, om te overwinnen, of met eere te ſneuvelen!

Daardoor ontvonkten zij den moed en de kracht der belegerden op nieuw. Hier vernielde men de ladders, of wierp ze met ſterken arm omver; daar weutelde men zware balken op de aanvallers, om dezelven te doen vallen en te vermorſelen; de vrouwen droegen ziedende olie aan, de mannen ſtortten die uit, en wierpen verwoestende vuurwerken onder de vijanden. Dan, de gebrokene ladders werden door ſterkere vervangen; verſche benden vulden de plaats der dooden en gewonden; wie

de bres niet beklimmen kon, poogde de aanvallers met onophoudelijk vuur te bedekken; en anderen wierpen ijzeren haken, aan ſtrikken vastgemaakt, op de belegerden, om dezelven daarmede naar beneden te rukken.

Van zeven ure des morgens tot den middag hadden beide partijen met gelijken moed en even goed gevolg gevochten; vijfmaal was de muur door de belegeraars beklommen, vijfmaal waren zij terug geſlagen. LA CHATRE, woedend over zoodanigen onverwachten tegenſtand, nam thans den ſtandaard in zijne regter, zijn verſchrikkelijk zwaard in de linker hand, en drong alzoo op nieuw tot aan den voet des muurs door. Hij trotſeerde elk gevaar: hij vloog de ladder op. Zoo bereikte hij de bovenſte ſport, en ſprong op den wal, in ſpijt des vereenigden weerſtands van de belegerden; het was, of een verlammende ſchrik van hem uitging, of dat hij van eenen God met eene onkwetsbare rusting omgeven was. Zoo plantte hij in eenen oogwenk den ſtandaard op den muur, en riep: „ Victorie! victorie!" En „ Victorie! victorie!" weergalmde het door het ganſche leger.

De belegerden werden door dit geſchreeuw nog meer van het ſtuk gebragt; bijna elke arm zonk neer; verſcheidenen begonnen de vlugt te nemen. Op dat oogenblik verſchijnt CLEMENTINE. „ Wat zie ik ginds?" roept zij overluide: „ Ver„ ſierde helmen! glinſterende wapenen! ô, Houdt ſtand! houdt „ ſtand! de grootmoedige HENDRIK ſchiet toe te uwer red„ ding. Ziet gij niet? Ziet gij niet? Welkom, welkom, gij „ goede Koning! gij vindt ons allen getrouw op onzen post!" — Bezwaarlijk werd ooit eene krijgslist met beſliſſender gevolg aangewend. De verraſſing bragt iederen vijand, bragt zelfs den Veldheer, ten minſte voor eenige oogenblikken, in onzekerheid; de belegerden vervulde zij plotſeling met nieuwen moed, kracht en geestdrift; zij ſtroomden toe, zij vochten, en vochten met geluk: CLEMENTINE greep den ſtandaard, ſlingerde hem verre van zich over den wal, en nu hieven de belegerden den zegetoon aan: „ *Leve Koning* HEN„ DRIK DE VIERDE!"

De Maarſchalk, na weinige oogenblikken weer volkomen bij zichzelven, plaatſte zich met de zijnen aan de borſtwering, ſtreed als een leeuw, en van beide zijden ontſtond een woedend gevecht. Op dat oogenblik ontving de Maarſchalk zelf een

ge-

geweldigen houw van den jongen Graaf. De houw kloofde eene hechting van zijn harnas, en drong diep door. LA CHATRE wankelde; men drong nog heviger op hem in: nu zonk hij aan den voet des muurs ter neêr. Thans hief AUBIGNY zijn bebloed zwaard in de hoogte: „ Het is LA CHATRE's bloed!" riep hij overluid. „ LA CHATRE ſterft! Leve Koning HENDRIK DE VIERDE!"

De aanvallers ontzetteden voor dit geroep, en, even of eene almagtige hand hen had teruggedrongen, wierpen zij zich bij hoopen boven van den wal in de graft, of zochten zich langs de nog opgerigte ladders te redden. Genen ſtorteden grootendeels op elkander, en vertraden zich; vele ladders, onder den last bezweken, braken aan ſtukken, en deden de vlugtenden ter neder tuimelen; CLEMENTINE en haar zoon zetteden de overwinning voort, en in weinige oogenblikken was de ganſche wal van vijanden volkomen ſchoon gevaagd.

AUBIGNY, met dit wonderbare geluk niet tevreden, door hetzelve veeleer telkens heviger ontvlamd, dorstte naar grooteren roem. „ De ſchrik heeft deze rebellen verblind," riep hij. „ Op! laat ons hiervan voordeel trekken, en door eenen „ moedigen aanval hunne nederlaag voltooijen!" — Zijne onbedrevene dapperheid hield hem deze onderneming als vrij gemakkelijk voor. Een hoop jonge burgers en krijgslieden verzamelde zich terſtond rondom hem; en, eer hij zijne bende gerangſchikt, of zelfs maar naauwkeurig overzien had, waren op zijn bevel reeds de ſtadspoorten geöpend, en trok hij met de zijnen, over gewonden, ſtervenden en dooden, ijlends uit, de vlugtenden na. Zoodanige geweldige vervolging bragt onder dezen nog grooter wanorde; de meesten wierpen hunne wapenen van zich, om ſlechts ſpoedig voort te komen; tegenſtand bood men bijkans niet, en het aantal der ſneuvelenden en gewonden was zeer aanmerkelijk.

Maar thans bereikten beide partijen de graft, die het leger omringde. De *Liguisten* ſprongen er bij hoopen over; de Graaf ſtortte hun hardnekkig na, en te vergeefs ſtelden hem eenige bejaarder bevelhebbers voor oogen, hoe onraadzaam eene verdere vervolging, ja hoe hoogst noodig de voorzigtigheid ware, den vijand niet al te ver te drijven, doordien het hem hier gemakkelijk viel zich te verzamelen, ſtand te houden, en den aanval, met meerderheid, betaald te zetten. AUBIGNY was

voor allen goeden raad doof, en ſtortte zich alzoo, ſlechts van zijnen overijlden moed vergezeld, in de rijen des vijandelijken legers.

De in de legerplaats teruggeblevene bezetting en de voorſte benden der vlugtelingen hadden zich reeds, onder eenen bedrevenen aanvoerder, verzameld; van de aankomenden voegden zich elk oogenblik meer daarbij; en zoo kon het volſtrekt niet misſen, of AUBIGNY, ſchoon hij met leeuwenmoed aanviel en vervolgens al vechtende poogde door te dringen, moest in weinige oogenblikken reeds geheel zijn ingefloten. Zijn geringe krijgshoop geraakte nu ligt verſtrooid, en hij van hen afgeſneden. Zijnen dood wenschte men niet; men oordeelde levende veel meer voordeel van hem te kunnen trekken; alzoo maakte men hem ſlechts weerloos, nam hem gevangen, en voerde hem, zijne onbezonnenheid nu te laat inziende, in LA CHATRE's tent.

Spoedige hulp, namelijk, had den Maarſchalk ſchielijk weer bijgebragt; en hoe zeer hem het aanmerkelijk bloedverlies verzwakt had, zoo was toch geen zijner wonden doodelijk. Nog deelde hem de omzigtige arts het ongeluk des legers, even als zijne bittere artſenijen, dropswijze mede: waarop de trotſche, dappere krijgsman, zich met geweld oprigtende, riep: „ Laat „ mij gaan, om met eere te ſterven, daar ik niet overwinnen „ kan!" en nog worſtelde hij met de omſtanders, die hem tegenhielden, nog omvatte ROSALIE ſmeekend zijne knien, toen men de blijde tijding, en terſtond daarop den jongen Graaf, ongewapend, met ſtof en bloed bedekt, in de tent bragt.

Met een verſchrikkelijk rood overdekte dit gezigt de wangen des vaders; de dochter verbleekte, en was naauwelijks in ſtaat zich op de been te houden. Zoodra de Maarſchalk het laatſte voorval vernomen had, keerde hij zich honende tot AUBIGNY, en vroeg hem: of hij nog geloofde, dat, voor HENDRIK te vechten, heil en zegen van den Hemel verwierf? of hij ze nog voor bastaarden en vijanden des vaderlands verklaarde, die zich tegen deszelfs vermetele en ketterſche aanmatigingen ſtandvastig verzetteden? — De Graaf, onbezorgd hoedanige werking zijn antwoord zou mogen doen, hernam met kracht en waardigheid: „ God behoede HENDRIK, mijnen wettigen Koning „ en Heer, en verdelge de oproermakers, die zich tegen hem „ verzetten, zij mogen ook uit zoo edelen bloede geſproten

„ en

„ en met zoo hooge waardigheden bekleed zijn als gij, Heer „ Maarſchalk!" — LA CHATRE gaf lagchend een' wenk, dat men zijnen gevangen wegvoeren en in hechtenis houden zou, tot hij over deszelfs toekomſtig lot zou beſlist hebben. Het geſchiedde.

ROSALIE, die reeds voorheen in denkwijze overeenſtemde met den jongen Graaf, en door zijne koenheid nu meer dan ooit voor hem gevoelde, waagde het, den vader om toegevendheid en genade te bidden; zij kreeg ten antwoord: „ Gij „ zult wél doen, tot alles bereid te zijn: Geeft de Gravin „ de verdediging der ſtad op, zoo wordt haren zoon de vrij„ heid geſchonken. Vaart zij voort in haren verwaten weder„ ſtand, zoo gebiedt het goed beleid en veroorlooft het krijgs„ regt, mij van alle middelen te bedienen, welke mij zijn ter „ hand gekomen. Vermoogt gij zelve iets, om haar tot rede „ te brengen, zoo ſta het u vrij; alleen, dat het met waardig„ heid en met mijne voorkennis geſchiede."

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

IETS, OVER GRAFSCHRIFTEN.

Voormaals is er een tijd geweest, waarin men zeldzaam een huis bouwde, zonder er een opſchrift voor te plaatſen. Daarvan getuigen nog heden ten dage eene menigte van gebouwen, in alle ſteden van ons Vaderland, welke met dergelijke opſchriften prijken.

Insgelijks had men eertijds de gewoonte, om, wanneer iemand geſtorven was, die gedurende zijn leven iets uitmuntends of bijzonders in zijn karakter had ten toon geſpreid, zijne nagedachtenis dikwijls met een Graffchrift te vereeren. Dan, offchoon ook ons Vaderland van deze gewoonte eenige voorbeelden oplevert, zoo ſchijnt echter dezelve, volgens de oorkonden van PAUSANIAS, oudtijds veel algemeener geweest te zijn onder de met geestvermogens zoo mildelijk bedeelde Grieken.

Dat die beide gebruiken in onbruik geraakt zijn, doet mij wel hartelijk leed: immers waren, van jongs af, het hooren en het lezen van Opſchriften en Graffchriften voor mijnen

geest ten allen tijde eene ſtreelende en verlustigende uitſpanning. Ook ſchijnen ze mij toe, geenszins van nuttigheid ontbloot te zijn; daar ze niet alleen ſtrekken ter karakteriſering eener Natie, ter opſcherping van vernuft en oordeel, ter beſchaving en polijsting van den ſmaak, maar tevens ook ter vorming van het zedelijk karakter, waarop dergelijke bijſchriften van 'nature een' ſterken invloed moeten hebben, als kunnende met regt aangemerkt worden als eene publieke en nationale zedeleer, welke, door hare luide prediking aan openbare plaatſen, niet gedoogt, dat hare leſſen in vergetelheid geraken.

Na deze voorafgaande aanmerkingen lust het mij, eenige gemengde Graffchriften mede te deelen, die (of ik moest mij dan vergeefs vleijen) der opmerkzaamheid niet geheel onwaardig zullen geöordeeld worden; al ware het dan ook, dat men zich aan andere konde herinneren, die het nog meer verdienen.

Het eerſte, dan, is op LUCIUS SYLLA, ſtrekkende om ons met weinige woorden te doen opmerken 's mans karakter, 't welk, naar de afzonderlijke zijde, die men van hetzelve beſchouwt, of zeer te prijzen, of zeer te laken is. Het luidt aldus: *Nooit heeft hem een Vriend zoo veel goeds, en een Vijand zoo veel kwaads gedaan, of hij heeft het met de rente vergolden.*

Het tweede, alhoewel het misſchien nooit eene grafzerk verſierd heeft, is oorſpronkelijk gemaakt op eene Maagd, in welke de talenten van verſtand en hart en ligchamelijke ſchoonheid onderling om den voorrang wedijverden, voor niet vele jaren in Neêrlands Athene overleden, in de lente harer dagen en in den bloei van alle hare bekoorlijkheden. De mare haares doods verſpreid zijnde, vervaardigde een harer bewonderaren, de Heer VAN GOOR DE OOSTERLING, ter vereering harer deugden, het volgende Graffchrift:

Schonk Leidens troostelooze Jeugd
Eén' enklen Traan voor elke Deugd
Van haar, wier maagdelijk gebeent'
Gods Engel toeft in dit geſteent',
En ſproot één Roosje uit elken Traan,
Hoe menig Roosje zou hier ſtaan!
Wat vond die Maagd een' Krans bereid,
Wen ze eens ontwaakt voor de Eeuwigheid!

Dit

Dit Graffchrift is door den verdienſtelijken s. VAN OMMEREN, in leven Profesſor in de Historien en Rector der Latijnſche Scholen te Zwolle, dus in Latijnſche verzen overgebragt:

Hoc buſtum, melior dum veniet vita, beatae
Leida! ſinu placido virginis oſſa tegit.
Si, quot virtutes ornarunt corda puellae,
Tot lacrymas tumulo veſtra juventa daret,
Ex quaque et lacryma modo ſi roſa cresceret una;
Quot gererent pulchras moeſta ſepulcra roſas!
Quumque intrat coelum, ſuperata morte, triumphans,
Ornaret victrix quanta corona caput!

Na de voorgaande komt mij merkwaardig en ook tevens leerzaam voor het volgende Graffchrift, 't welk een Man, nadat hij vijftig jaren een' aanzienlijken post aan het Hof bekleed, en daarna nog zeven jaren op zijn buitenverblijf, in den ſchoot der Natuur, had doorgebragt, kort vóór zijnen dood vervaardigd heeft, met begeerte om het te doen plaatſen op de zerk, die zijne ſtoffelijke overblijffelen bedekken zoude; zijnde vervat in de volgende woorden: *Hier rust het gebeente eens Mans, die zeven-en-vijftig jaren is oud geworden, en ſlechts zeven jaren geleefd heeft.*

Gelijk het vorige Graffchrift leerzaam is voor ambtelooze Burgers, zoo behelst het volgende eene nutte les voor Vorſten. Ik bedoele het Graffchrift van Paus ADRIAAN VI, 't welk ook daarom onze opmerking verdient, omdat deze in ons Land, binnen Utrecht, geboren, en de Leermeester geweest is van Keizer KAREL V. Hij vervaardigde het zelf, en het is van dezen inhoud: *Hier rust* ADRIAAN VI, *die het voor het grootſte ongeluk zijns levens hield, dat hij regeerde.*

Ik beſluit dit weinige met den wensch, dat elk zich op het najagen van die Deugden moge toeleggen, welke hem eenmaal, alhoewel het hem ook niet zal ten deele vallen, een loffelijk Graffchrift niet zullen onwaardig maken!

BIJ DE AANKOMST VAN DEN EERSTEN HARING, ONDER HERSTELDE HOLLANDSCHE VLAG, TE VLAARDINGEN, OP DEN 11 JULIJ 1814.

God dank, ziet daar een' blijden dag
Na jaren bang verdriet!
Op, Burgers! Hollands vrije vlag
Begroét u in 't verſchiet.

Op, oud en jong, naar 't Hoofd gegaan!
Hadt gij dit ooit verwacht?
Daar komt een Vlaardingsch ſcheepjen aan,
Met haring zwaar bevracht.

God dank, God dank, de rijkſte ſchat
Stroomt u weer toe uit zee.
Herleven zal uw doode ſtad,
En de oude welvaart meê.

Verjaagd, vernietigd is 't geſpuis,
Dat u het brood ontſtal,
En jaren lang uw nutte buis
Geketend hield aan wal.

Nu, Burgers, zonder zorg en leed
Een glaasje wijn geplengd!
't Voegt bij den vaderlandſchen beer,
Dien Stuurman Roest u brengt.

Zijt vrolijk, juicht en ſchertst en kout!
Uw dwingland is vermand,
En Willem van Oranje houdt
Het roer van ſtaat in hand.

Wat wilt gij meerder? Zijn gemoed
Verheugt zich in uw heil;
Zelfs heeft Oranje goed en bloed
Voor uw belangen veil.

Ik ſchaar mij, Burgers, in uw rij,
'k Moet deelen in uw pret,
En ken geen grootre lekkernij,
Dan Vlaardingsch zeebanket.

Schenkt mij den beker vol met wijn,
En reikt mij van uw' visch!
'k Zal voor die weldaad zanger zijn
Aan uwen vreugdedisch.

Van ouds toch was op ieder feest
In dit gezegend land,
Waar liedjes werken op den geest,
Een zanger bij de hand,

Die, bij 't verrijzen der bokaal,
Met vrije ziel en tong
Een rijm in 's landaards ſchoone taal
Voor al de gasten zong.

En nu — 'k heb ook, naar ouden trant,
Een rijmend *toostje* klaar.
't Is kort, maar 't geldt en Vorst en Land
En Vlaardingen te gaar.

Genoeg! Wie uwer vergt mij meer?
Ginds nadert de bokaal.
Legt allen vork en meſſen neer;
't Zij ſtil door heel de zaal!

Rijst, mannen, op! Dat ieder ſta,
De hand op 't hart gelegd,
En mompelt nu met geestdrift na
Hetgeen uw zanger zegt.

„ Dat Holland, eens de kroon der aard,
„ Door volk bij volk benijd
„ Om tonnen ſchats, te zaamgegaard
„ Door overleg en vlijt;

„ Dat

„ Dat Holland, eens door ſtille deugd
„ En trouwe waarlijk groot,
„ Niet al te trotsch bij heil en vreugd,
„ En dapper in den nood;

„ Dat Holland, onlangs wreed bekneld
„ Door de ergſte dwinglandij,
„ Maar thans onttogen aan 't geweld
„ En als van oudsher vrij;

„ Dat Holland weer ten toppunt ſtijgt
„ Van glorie, rijkdom, magt,
„ En al 't verloorne wederkrijgt,
„ Zoo vaak met ſpijt herdacht.

„ Dat Holland, door Oranje trouw
„ En wijs en zacht beſtuurd,
„ Geen' ander' op zijn' troon aanſchouwt
„ Zoo lang de wereld duurt.

„ Dat Holland zijn vermaarde vlag
„ Op zee bij zee ontrolt,
„ En 's aardrijks ſchatten garen mag
„ Bij ganſche ſchepen vol.

„ Dat Holland uit zijn visſcherij
„ De nutſte vruchten pluk',
„ En Vlaardingen een toonbeeld zij
„ Van welvaart en geluk!"

Almelo, 1814. P. R. FEITH.

KARAKTER VAN HET SPAANSCHE LANDVOLK.

(Uit JACOB's *Travels.*)

Er is eene beleefdheid jegens vreemdelingen, en eene gemakkelijkheid van houding en gedrag, bij deze klaſſe der Spaanſche maatſchappij gemeenzaam, welke zeer veel verſchelen van de boerſche en lompe manieren van het Engelſche en Duitſche landvolk. Hunne ſoberheid en gehardheid tegen vermoeijenis zijn

zijn zeer opmerkenswaardig: er is eene volstandige blijmoedigheid in hun gedrag, welke eenen vreemdeling zeer te hunner gunste inneemt. Deze blijmoedigheid wordt ten toon gespreid door het zingen óf van ouderwetsche balladen, óf van liedjes, welke zij zamenstellen, terwijl zij zingen, met al de gemakkelijkheid van de Italiaansche *Improvisatori*.

De vlugheid der Spanjaards in het loopen, klimmen en wandelen, is een bestendig voorwerp van bewondering voor ons gezelschap geweest. Wij hebben dikwijls gezien, dat een man te voet eene stad verliet te gelijk met ons, die goede paarden hadden, en zijne reis met zoodanige snelheid voortzette, dat hij de wisselplaats eer dan wij bereikte, en onze komst met gedienstige beleefdheid aankondigde. Een knecht insgelijks, dien wij te Mallaga huurden, heeft sedert met ons altijd pas gehouden te voet; en, schoon niet meer dan zeventien jaar oud, schijnt hij onvatbaar om door wandelen vermoeid te worden. Ik heb de vlugheid der Spaansche boéren, en hun vermogen om vermoeijenis uit te staan, aan eene gewoonte hooren toekennen, welke, schoon zij met de oorzaak misschien niets moge te doen hebben, aanteekening verdient uit hoofde hárer bijzonderheid. Een jonge boer slaapt nooit op een bed, voor hij getrouwd is; vóór die gebeurtenis verblijft hij op den vloer in zijne kleeren, welke hij nooit uittrekt, dan om zich te verschoonen; en, gedurende het grootste gedeelte van het jaar, is het eene onverschillige zaak, of hij onder eenig dak slape, dan in de open lucht.

Schoon de Spanjaards zeer vroeg opstaan, gaan ze doorgaans laat te bed, en schijnen het levendigst en vlugst te middernacht: dit mag toegeschreven worden aan de hitte van het weer op den dag, en aan de gewoonte om des middags na hunnen maaltijd te slapen, hetwelk zoo algemeen is, dat de steden en dorpen volstrekt verlaten schijnen van een tot vier ure. De werkzaamheden van den kunstenaar en de bevlijtiging van den winkelier zijn, gedurende dien tijd, opgeschort, en de deuren en vensters van den laatsten zijn even digt gesloten als des nachts, of op een' heiligen dag.

Schoon het Spaansche landvolk iedereen, dien zij ontmoeten, wellevend behandelt, zoo verwachten zij ook eene gelijke beántwoording van beleefdheid; en hun den gewonen groet te onthouden: *Vaja usted con Dios*, of hen niet aan te spreken

ken met den titel van *Cabaleros*, zou zijn zich blootſtellen aan de mishandeling van het volk, dat, ſchoon beleefd en zelfs beſchaafd, niet weinig naijverig is op zijne aanſpraak op wederkeerige oplettendheden. Ik ben onderrigt geworden, dat de meeste huisſelijke deugden ſterk gevoeld en uitgeöefend worden door het Spaanſche landvolk, en dat eene mate van ouderlijke, kinderlijke en broederlijke liefde onder hen wordt in acht genomen, welke in geen ander land overtroffen wordt. Hunne godsdienst is een voorwerp, waarop zij den grootſten roem dragen. Hen te verdenken van ketterij, of dat zij van eenen Moor of Jood zouden afſtammen, zou de onvergeeflijkſte van alle beleedigingen zijn; maar hunne loszinnigheid ten aanzien der huwelijkstrouwe is, men moet dit erkennen, eene vlek op hun levensgedrag, welke, ſchoon algemeen, geheel onvereenigbaar ſchijnt met de doorgaande zedelijkheid van het Spaansch karakter. Zij zijn in het algemeen braaf en eerlijk in hunne handelingen; en een vreemdeling loopt in Spanje minder gevaar van bedrog, dan in eenig ander land, door mij bezocht.

HET BANIAANSCHE HOSPITAAL TE SURATTE.

(Uit Mr. FORBES's *Oriental Memoirs.*)

Dit hospitaal (of zieken-gasthuis) is eene zeer merkwaardige inſtelling; het beſtaat uit eene ruime plek gronds, door hooge wallen ingeſloten, en is verdeeld in verſcheidene afdeelingen of verblijven ter verzorging van ziekelijke dieren: dezelven worden opgepast met de uiterſte zorg, en vinden eene vreedzame ſchuilplaats tegen de zwakheden van den ouderdom. Wanneer eenig dier een lid breekt, of anderzins onbekwaam gemaakt wordt om zijnen meester te dienen, zoo brengt deze het naar het gasthuis; en, onverſchillig tot welke natie of kaste de eigenaar mag behooren, den patient wordt nimmer toegang geweigerd. Zoo hij herſtelt, kan hij niet terug gevorderd worden, maar moet voor zijn leven in het hospitaal blijven, den pligt onderworpen om water te halen voor de kostgangers, door ouderdom of gebrekkelijkheid buiten ſtaat geſteld het zichzelven te verſchaffen. Bij mijn bezoek bevatte het gasthuis paarden, muilezels, oſſen, ſchapen, geiten, apen, pluim-

pluimgedierte, duiven, en eene verſcheidenheid van vogelen; benevens eene bejaarde ſchildpad, die bekend ſtond daar vijf-en-zeventig jaren geweest te zijn. Het zeldzaamst verblijf was dat, toegerust voor ratten, muizen en ander ſchadelijk ongedierte.

Deze zonderlinge inrigting bezit verſcheiden beſchenkingen, buiten de wallen, voor zoodanige zwakken en herſtellenden, welken de weide en de landlucht mogen zijn aanbevolen, en bijzonderlijk voor het onderhoud van geiten, van de ſlagers gekocht op de verjaring van het Mahometaanſche feest, wanneer zoo velen dezer dieren ter vernieling worden overgegeven.

KEIZERLIJKE BROEDERLIEFDE.

Het is bekend, dat NAPOLEON's broeder LODEWIJK, dien hij ten Hollandſchen Koning verhief, van een ten uiterſte zwak ligchaamsgeſtel is. Hij was derhalve bevreesd voor het verblijf in een zoo vochtig en nevelachtig land, en bad zijnen broeder om verandering in het hem toegezonden bevel van zich naar het hem toegedachte Koningrijk te begeven. Doch NAPOLEON bleef onverzettelijk bij zijn beſluit. *Il n'a qu'a ſe faire guerir, ou mourir!* (Hij heeft zich ſlechts te doen genezen, of te ſterven!) was het ganſche antwoord op het hem gedane aanzoek.

RUSSISCHE GEESTDRIFT.

Tot de merkwaardigſte trekken, die de vaderlandsliefde en veerkracht van het Rusſiſche volk, bij den aanval op deszelfs bodem, naar het leven afmalen, behoort gewis de volgende:

Eene afdeeling Franſche gevangenen, door eene zeer zwakke bedekking gevoerd, kwam in een tot het ſtadhouderſchap Twer behoorende, aan dat van Smolensk grenzende, dorp aan. Den Franſchen gelukte het, door overmagt en list hunne wacht te vermeesteren; zij bemagtigden de wapens der Rusſen, en zouden ze gewis afgemaakt hebben, zoo niet de boeren hun te hulp gekomen waren. Gedurende dat één troep ſterke landlieden den ſoldaten ter hulpe ijlde, luidde een andere de alarm-

klok

klok des dorps; en, daar de Russische soldaten zich met de in het dorp aanwezige gewerên gewapend en door de boeren ondersteund zagen, dwongen zij spoedig de arglistige vijanden om vergeving te bidden, hetgeen echter niet mogt verhinderen, dat een groot deel het slagtoffer huns dwazen bestaans werd. — Doch deze waren niet alle de gevolgen des treffens. Het luiden der stormklok bragt alles rondom in oproer, en zoo verbreidde zich het alarm door het gansche stadhouderschap. Men geloofde algemeen, dat de Franschen in aanmerkelijken getale in den omtrek waren binnengerukt. Hoe verschrikkelijker het gerucht was, des te driftiger was men, om zich tegen de Franschen te verzetten. Scharen stroomden van alle zijden naar de plaatse des gevechts heen, en vóór den avond waren reeds 9000 welgewapende boeren onder de vanen hunner landheeren bijeen. Daar zij zich overtuigd hielden, dat de Franschen in hun oord binnengerukt waren, kon men slechts met moeite het grootschdenkende volk terughouden hunne koornvelden in brand te steken: „Zoo zij de onze niet mogen blijven," riepen ze uit, „zullen ze ook des vijands niet worden!"

Toen de Franschen tot Moskow doorgedrongen waren, stak de Stadhouder van Moskow, Graaf ROSTOPSCHIN, zijn, in de nabuurschap der stad gelegen, prachtig en rijk gebouwd slot met eigen hand aan, zeggende: „Dit huis, „waarin tot hiertoe eerlijke lieden gewoond hebben, zal geen straatroover schuilplaats leenen!"

FREDERIK WILLEM.

Bij het laatste beslissende gevecht voor Parijs, ging het hardnekkig en bloedig toe. Verscheiden benden der Verbondenen wankelden reeds tegen de standvastigheid, waarmede de Franschen de toegangen tot hunne hoofdstad verdedigden. FREDERIK WILLEM bemerkte de wankelmoedigheid zijner troepen. In den geest zijns grooten stamvaders, stelde hij zich terstond aan de spits zijner garden, liet op het open veld het heilige zangvers uit het lied: *Fällt's euch zu schwer, ich geh voran*, enz. (Valt 't u te zwaar, ik treed vooruit) aanheffen, rukte met de garde onverschrokken voort, en bevocht alzoo den terugtogt des vijands.

MENGELWERK.

ÖVER NATUUR EN IDEAAL IN DE GEWIJDE BLADEREN.

Onlangs las ik het uitmuntend opſtel van SCHILLER, *über naïve und ſentimentaliſche Dichtung.* De oorſpronkelijke denkbeelden en treffende waarheden, welke mij dit opſtel aan de hand gaf, terwijl het niet alleen de gewrochten der dichtlier, maar ook de geheele denk- en handelwijze der menſchen, in twee groote, zoo 't ſchijnt lijnregt tegen elkander overſtaande, hoofdſoorten, *gehechtheid aan de Natuur, zoo als zij zich aan ons voordoet, en aan het denkbeeldige ſchoone*, afdeelt, vervulden mij aanſtonds met de gedachte, dat ik van beide die ſoorten, *een' getrouwen afdruk der Natuur, en een Ideaal van de hoogſte volkomenheid*, in de gewijde ſchriften des Nieuwen Verbonds het onnavolgbaarſte Model zou aantreffen. Doch, ten einde mijne denkbeelden hieromtrent met te meer duidelijkheids te kunnen uiteenzetten, zal het noodig zijn, een gedrongen uittrekſel van SCHILLER's voornaamſte ſtellingen te dezen opzigte te laten voorafgaan.

„ Alle menſchen, wier zedelijke zin niet geheel verſtompt is, gevoelen een zeker genoegen in de zuivere, „ door kunst nog niet bewerkte Natuur, zoo als in een „ ſchoon landſchap, het murmelen eener ruiſchende beek, „ het ſchommelend loof der bladeren, het bijengegons, „ enz. gelijk mede in den onſchuldigen praat der kinderen, „ en in de ſchilderij der kinderlijke volken, zoo als wij die „ bij de Ouden vinden. De Ouden, met name HOMERUS, zijn, namelijk, zoo vele hoogst getrouwe afdrukſels van de reine Natuur. En echter miſſen wij bij „ hem dat deelnemende gevoel, 't welk zoo vele nieuweren bezitten, van *de natuurlijke wereld in een zedelijk licht te plaatſen*, d. i. van door de voortbrengſelen der

„ Natuur aangedaan, geroerd, en tot zachte denkbeelden „ aangevuurd te worden. Droog weg, namelijk, ſpreken „ de Grieken, deze Modellen in het ware natuurlijke, van „ de heerlijkſte gewrochten der Natuur. Dit alles is bij „ hen ondergeſchikt aan de denk- en handelwijze van den „ mensch, wien zij geheel, zoo als hij is, voorſtellen, „ zonder evenwel, noch ten goede, noch ten kwade, eeni- „ ge aanmerkingen, althans hoogst zeldzaam, te maken. „ Zie ten voorbeelde het geval van GLAUKUS en DIO- „ MEDES, *Ilias 6*. De reden hiervan was, dat, in hun „ gelukkig klimaat en in hunne maatſchappelijke inrigtin- „ gen, de Natuur zelve in den mensch werkte, die in de „ bewerktuiging onzer Maatſchappijen daaruit grootendeels „ verdwenen is; zoo dat wij, om de Natuur weder te vin- „ den, veelal tot het levenlooze onze toevlugt moeten ne- „ men, of wel bij de nog ongevormde ſchepſeltjes, de „ kinderen, verwijlen, om dáár het *Ideäal* te zoeken, in „ hoe verre ons inwendige kracht overſchiete, om een- „ maal, *door middel der beſchaving*, geene ruwe woest- „ heid, maar de hoogſte mate onzer *ware natuurlijke* „ *grootheid* te bereiken. De voorſtellingswijze der oude „ Grieken, die ook door eenige hedendaagſchen gevolgd „ is, om de Natuur in hare *eigene* gedaante voor te ſtel- „ len, zoo dat het den door de kunst verwenden ſterk „ moet treffen, heet *naïve*, — die der nieuweren, om in „ de levenlooze Natuur, de kindschheid, enz. naar het „ boven aangeduide *Ideäal* te zoeken, *ſentimentele* of *ge-* „ *voelvolle* dichtwijze.

„ Het *naïve* onderſcheidt zich in twee ſoorten; het *naï-* „ *ve* der verrasſing, en dat des *gevoels*. Het eerſte heeft „ plaats, wanneer de Natuur, als 't ware huns ondanks, „ bij reeds verwende menſchen een' enkelen trek uit, dien „ zij zelf gaarne ſmoren wilden, en die dus van geene „ ziel, voor de Natuur geſtemd, getuigen kan; de tweede „ ſoort der *naïveteit* is eene blijvende gewoonte — wat „ zeg ik! eene onwillekeurige aandrift, om zich waar na- „ tuurlijk, (hetgeen veel van ruw en onbeſchoft verſchilt)

„ en

„ en overeenkomſtig 's menſchen *eigene waarde*, uit te
„ drukken.

„ De ſentimentele dichtwijze, in de zeden van haren
„ tijd deze ſchoone Natuur niet vindende, ſtreeft, om dit
„ *Ideäal* door hare ſchilderingen te bereiken. Zij *ſtreeft*
„ daarnaar, doch op verſchillende wijze. Nu eens ſtelt zij
„ de verbasterde zeden van haren tijd tegen over de groot-
„ heid des *Ideäals*, om de eerſten met hevigheid te gis-
„ pen, of al boertende te beſchimpen; — het eerſte is de
„ *beſtraffende*, het tweede de *vrolijke Satire;* houdende
„ *deze* het verſtand, *gene* het hart bezig. Dan weder houdt
„ zij zich meer met het *Ideäal* zelve op, eensdeels als een
„ voorwerp van ſmarte, wegens den onmetelijken afſtand,
„ waarop wij nog van hetzelve verwijderd zijn, (en dit
„ noemt men de *klagende* of *elegiſche* dichtwijze) ander-
„ deels als een onderwerp van genoegen, wanneer men het
„ *Ideäal* in de *Idylle* (*) als bereikt voorſtelt.

„ Men ziet dus, dat de *ſentimentele*, of liever, daar
„ het misbruik dien naam in verachting gebragt heeft, *ge-*
„ *voelvolle* dichtwijze, meer voor onze tijden en zeden
„ geſchikt is. Beide dichtſoorten hebben hare bijzondere
„ klippen. Het *naïve* vervalt, door eene al te groote
„ naauwgezetheid in de navolging der Natuur, wel eens
„ tot het *ondichterlijke*, *platte* en *gemeene;* het *gevoelvol-*
„ *le* zweeft, door eene te driftige najaging van het denk-
„ beeldige, wel eens buiten de palen der *wezenlijke* niet
„ alleen, maar zelfs der *mogelijke* beſtaanbaarheid, en ver-
„ dwaalt in het ijdele rijk der herſenſchimmen, of ſlaat tot
„ gevaarlijke dweeperij over. — Bij het *naïve* ontſtaat dit
„ veelal, dewijl men meer de *werkelijke* menſchelijke Na-
„ tuur, *zoo als zij zich vertoont*, dan *hare ware en we-*
„ *zenlijke grondtrekken* ſchetst, en dus, even als ſchil-
„ ders van een vlug penſeel, doch van een laag *genie*, de
„ waar-

(*) Men vergeve mij het gebruik van dit onvertaalbare vreemde woord. *Onvertaalbaar* in den zin, dien de Schrijver daaraan geeft.

„ waardigheid vergeet, om met geringe moeite gelijkende „ ſchetſen uit de wezenlijkheid te leveren. Zelfs de Ouden „ vervallen wel eens tot dit gebrek, en hunne beſchrijvin„ gen der andere kunne, ten minſte van de waardigheid „ derzelve, dragen te zeer den ſtempel dier voor haar on„ gunſtige tijden. — Men moet dus, om in het *naïve* niet „ de gewone ſchipbreuk te lijden, niet alleen een getrouw „ nabootſer der Natuur, maar ook van de waardigheid des „ onderwerps genoegzaam doordrongen zijn, om geene „ walgelijke of gemeene tafereelen te leveren.

„ Vlak het tegenovergeſtelde doet den gevoelvollen „ Dichter van het ſpoor dwalen. In zijne zoete droomen „ verdiept, verliest hij te ligtelijk *waarheid* en *Natuur* uit „ het oog, om alleen zijn *Ideäal* na te ſtreven. Doch de „ bijzondere ſoorten dezer dichtwijze hebben ook elk ha„ re afzonderlijke gevaren. Zoo ſlaat de *elegiſche*, of *kla„ gende* ſoort, wel eens tot het laffe, verſlappende, en met „ regt door elk gezond verſtand beſpotte *ſentimentele*, (in „ den kwaden zin) de *Idylle* tot eene al te eenvoudige, en „ beneden het peil onzer beſchaving ſtaande, ſchilderij van „ Herderszeden over; daar toch de moeijelijke taak van „ den Dichter der *Idylle* (in den zin, waarin onze Schrij„ ver dit woord bezigt) geenszins is, om, door de voor„ ſtelling eener *onſchuldige Herderswereld*, het *Ideäal „ achter en beneden ons*, maar, door de ſchildering van „ een' toeſtand, waarin de ware, echte menſchelijke Na„ tuur zich, *door beſchaving en verlichting*, van alle ver„ keerdheid, kunstdwang en gebrek ontdaan heeft, dat „ *Ideäal* als *het einde der loopbaan*, dat nog verre *vóór „ ons*, maar tevens het ſchoone doel onzer pogingen is, „ af te malen.

„ Ter vermijding dezer gebreken, diende de *naïve* Dich„ ter zijne tafereelen met *edele waardigheid*, de gevoel„ volle dezelve met *waarheid*, en onder een gedurig te„ rugzien op de mogelijke palen onzer Natuur, te ſtoffe„ ren. Dan, het zijn niet alleen de Dichters, welken de„ ze groote onderſcheiding van geäardheid kenmerkt; bijna

„ al-

„ alle menſchen (*die denken en gevoelen kunnen*) ſplitſen „ zich in die twee hoofdſoorten, welke onze Schrijver „ met de namen van *Reälisten* en *Ideälisten* zoekt te ken„ ſchetſen.

„ Deze beide ſoorten onderſcheiden zich op de volgen„ de wijze: De *Reälist* houdt zich aan de Natuur, aan „ het wezen der zaken, aan het *nut*, daaruit voor hem, „ voor de menschheid te trekken. De *Ideälist*, daarente„ gen, wars van de, in zijn oog verachtelijke, zucht naar „ winst of voordeel, ſtelt zich de *Rede*, hare voorſchrif„ ten en eiſchen, en de hoogstmogelijke volmaking ten „ doele. Gene is, ja wel niet laag, verachtelijk; hij doet „ ook wel, zoo veel hij kan, om zich en anderen *gelukkig* te maken; doch in den eerſten opſlag ſchijnt ons het „ doel van den *Ideälist* edeler, die alles, zoo veel in hem „ is, naar het denkbeeldig ſchoone poogt te *volmaken*. De „ daden van den eerſten zullen ook, ieder *op zichzelve*, „ uit eene min reine bron dan die van den tweeden ſchij„ nen voort te vloeijen; doch, *over het geheel beſchouwd*, „ zal het *gedrag* van den *Reälist* gelijkvormiger en beter „ zijn, dan dat van den ſteeds boven de Natuur ſtreven„ den, en daardoor meermalen, als een offer der menſche„ lijke zwakheid, te lager zinkenden *Ideälist*. Gene zal „ het ſchoone, deze het verhevene nader komen.

„ De moeijelijke taak, die alle volmaaktheid onzer Na„ tuur en Rede in zich bevatten en ten top voeren zou, „ beſtaat dan in eene zoodanige vereeniging van het *zake„ lijke en denkbeeldige*, dat men wel in geenen deele de „ Natuur, met name die van den mensch, uit het oog „ verliest, en nimmer hare palen te buiten ſtreeft, (welke „ overſpanning zekerlijk een' des te harderen val moet ver„ oorzaken) maar dat men, aan den anderen kant, zich een „ hooger beeld, een *Ideäal* van volkomenheid, voor den „ geest brengt, hetwelk de reinheid, oorſpronkelijkheid en „ grootheid onzer *eigenlijke* Natuur weder in vollen glans „ doe prijken." — Dit oogmerk is, volgens SCHILLER, tot nu toe een vrome wensch gebleven.

Treden wij de Scholen der oude Wijsgeeren in. Dezen, ſchoon vaak voortreffelijk in ééne der bedoelde ſchijnſtrijdigheden, vereenigen dezelve nimmer.

De verhevene PLATO, de geſtrenge ZENO bevredigen den *Idealist* ten volle, maar zullen den *Realist* meermalen doen glimlagchen. Aan den anderen kant zal de *Idealist* een oog vol verontwaardiging op de leer van ARISTIPPUS, op die van den zinnelijken EPICURUS werpen, al legt men dezelve ook volgens de gunſtigſte opvattingen uit. In nieuwere tijden zal een GASSENDI, een LOCKE zelfs, terwijl hij den *Realist* volkomen bevredigt, den *Idealist* met een bedenkelijk hoofdſchudden het boek doen nederleggen; daar beiden in de *theorie*, gelijk de zoogenoemde Wijsgeeren der achttiende Eeuwe (*) nog veel meer in de *praktijk*, zich te veel aan de bloote indrukken der zinnen, en derzelver opvolging, verbinden. Aan den anderen kant zal een MALLEBRANCHE in de beſchouwing, en KANT in de beöefening, het zinnelijke, en het daaruit voortvloeijende geluk, ſchoon aan de edelſte beginſelen en ſpringveren onzer daden verwant, te veel verwerpen, om hem, die meer naar *zaken* dan naar *denkbeelden* ſtreeft, te kunnen vergenoegen.

Wat ſtaat dan, in dezen eenwigen ſtrijd tusſchen die twee begrippen, aan den onpartijdigen, die hijgend naar de hoogstmogelijke bereiking zijner beſtemming verlangt, terwijl eigen geluk hem tevens dierbaar is, te doen? Is er niet één goede *Genius*, die hem te regt wijst; niet één, die wezenlijkheid en denkbeeld in eene bekoorlijke welluidendheid weet te doen overeenſtemmen; of, met andere woorden, die het *Ideaal* mogelijk maakt, ja wezenlijk daarſtelt, en tevens der Natuur hoogst getrouw blijft? — Slechts één enkel werk heb ik gevonden, dat mij toeſchijnt deze beide beginſelen in eene zeer hooge mate te vereenigen; het is — de Wijsgeer lagche vrij over mijne eenvoudigheid! — HET EVANGELIE VAN JEZUS CHRISTUS.

Zou

(*) Een DIDEROT, HELVETIUS, D'ALEMBERT, VOLTAIRE, enz.

Zou het volgende beſluit wel eene drogrede zijn: „ Wanneer een werk de hoogſte mate van *naïveteit*, of kunſtelooze waarheid, met eene boven het hoogſte, dat immer 's menſchen geest ontwierp, verhevene voorſtelling van het *Ideäal*, of denkbeeldig ſchoon in het zedelijke, vereenigt, dan kan dit werk volmaakt genoemd worden.

„ Wanneer dit aldus volmaakte werk uit de handen van menſchen komt, die of verre beneden het peil der gewone geestbeſchaving waren, of ſlechts op eene belagchelijke ſchoolwijsheid zouden hebben kunnen roemdragen, en althans allen tot een der minst achtingwaardige volken der aarde behoorden, mag vrij dit werk als onder het beſtuur der Godheid geſchreven, of althans zijne ſtof van een Goddelijk *Ideäal* ontleenende, worden beſchouwd."

Zou, vraag ik andermaal, dit beſluit eene drogrede zijn?

Zoo het gezonde menſchenverſtand, dat ſlechts niet, door eene geheel ſtoffelijke neiging, alle edeler vermogens der ziele ontkent, dezen *ſyllogismus* maakt: „ De hoogſte volmaaktheid, door zeer onvolmaakte menſchen uitgedrukt, is eene werking der volkomenheid zelve, die der Godheid; de Bijbel, met name het Nieuwe Verbond, is die volmaaktheid, en dus ook Goddelijk;" zoo geloof ik niet, dat men de *meerdere* ſtelling bewijs za noodig keuren: ik zal mij dus alleen tot de *mindere* bepalen.

Het Nieuwe Verbond vereenigt eene zeldzame getrouwheid aan de kunſtelooze Natuur met het hoogſte *Ideäal*, dat immer ter bereiking werd voorgeſteld. — Het eerſte blijkt genoegzaam op elke bladzijde. De toon der Schrijveren van deze Boeken is, zonder tot gemeenheid en platheid te vervallen, nogtans in de hoogſte mate kunſteloos, en waarlijk op ſommige plaatſen van eene treffende *naïveteit*, welke ons of de daden van den Perſoon, die ons ter navolging wordt voorgeſteld, of de verrigtingen en geſprekken zijner Leerlingen, als de uitvloeiſels van een onbedorven hart vol rein en

gezond oordeel, (doch de gesprekken en daden der Leerlingen vaak als zonderling, door de botsing der zuivere Natuur tegen hunne vooroordeelen) voorstelt. Om van het een en ander een enkel voorbeeld te geven: Hoe treffend zijn niet de Gelijkenissen des verhevenen Leeraars, wiens Leven de hoofdinhoud dezer Boeken is! Hoe zijn dezelve geheel in den geest, dien wij zoo even poogden te omschrijven! Steeds is de schoone Natuur de stoffe, waaruit hij zijne beelden ontleent. Bloemen, vogelen, — de eersten in hare eenvoudige schoonheid fraaijer, dan de tooi des magtigsten Konings, — wijngaarden, zaailanden, verschaffen hem zoo vele schilderijen, waarmede hij zijne voordragt, zonder behulp der kunst, weet te verlevendigen.

Dan, zoo zijne voorstellen de *physieke* Natuur niet ten onderwerp hebben, ontleent hij die met niet mindere waarheid uit de *zedelijke*. En hier vooral vertoont zich de kenner van het menschelijke hart, van alle zijne roerfels; doch inzonderheid van die zachtere aandoeningen, welke slechts het erfdeel van den gevoeligen zijn, en wier fijnere *nuances* den hardvochtigen ontslippen.

Men zie de Gelijkenis van de Vrouw, die één van hare honderd penningen, van den Herder, die één van zijne honderd schapen verloor, en het nu terugge vindt. Hoe *naïf* is hunne vreugde geschilderd! Om deze vreugde te gevoelen, verplaatse men zich in dezelfde of soortgelijke omstandigheden, en beproeve dan de juistheid der voorstellingen. Doch de Gelijkenissen van den Verloren Zoon, den Samaritaan en den hardvochtigen Dienstknecht munten, behalve in zedelijke strekking, ook in waarheid van echt menschelijke Natuur zoodanig boven alle gewrochten van dien aard uit, dat het onmogelijk is, iets treffenders, iets meer gelijkends te schilderen, dan de vreugde des Vaders over den dood-gewaanden Zoon, — dan de afgunst des oudsten Broeders over het goed onthaal des teruggekeerden, — dan de hardheid van den Priester en Leviet, — dan de edele, geheel *verkzame* handelwijze van den reizenden Sama-

ri-

ritaan (*), — dan, eindelijk, de laaghartige knevelarij van den onwaardigen, bevoorregten Ambtenaar omtrent zijnen ſchuldenaar, en de billijke gramſchap van den Vorst.

Doch, de geſprekken en gelijkenisſen, van welke ik nog andere even zoo edel natuurlijke, gelijk b. v. die der onhandelbare kinderen op de markt, welke geen deel, noch aan de vreugd, noch aan de droefheid hunner makkers nemen willen, zou kunnen ophalen, daargelaten, moet ik echter nog één hoogst opmerkelijk gezegde des grooten Leeraars, van wien wij ſpreken, aanhalen; een gezegde, hetwelk zijne geheel voor onbedorvene Natuur ingenomene ziele kenſchetst. Zijne Leerlingen worden het oneens ter zake van de meerdere of mindere magt, die zij in zijn Koningrijk (zoo zij waanden) ſtonden te bezitten. Hij ſtelt een kind in hun midden. „ Wie niet aan een kind „ gelijk wordt, make geen ſtaat op mijn Koningrijk!" — d. i. „ Bij wien het doelwit der beſchaving, der werkzaam„ heid van ziel en ligchaam niet is, zich, dwars door de „ averegtſche oordeelvellingen, de verkeerde denkbeelden „ en vaak misvormde beſchaafdheid der menſchen heen, tot „ de oorſpronkelijke, zuivere Harmonie der Natuur, waar„ van het kind een beeld is, te verheffen, voor dien is „ mijne zending van geen nut; hij vat mijne leer, noch de „ kracht van mijn beſtuur." — Nog elders noemt hij de kinderen, wier omgang hem vooral ſcheen te ſmaken, *dezulken, aan wie zijn Koningrijk toebehoort*, en verſtaat daardoor ongetwijfeld ook zielen, wier *naïve* geſteldheid hen wars maakt van de vooroordeelen en verkeerdheden, bij de menigte heerſchende.

Be-

(*) Een hedendaagsch Schrijver van *zedelijke verhalen* zou zekerlijk den Samaritaan eene lange ſchimprede op de onbarmhartigheid van den Priester en Leviet, en een wijsgeerig betoog van de noodzakelijkheid om elkander als menſchen bij te ſtaan, — den geredden, daarentegen, eene dankrede in den mond gelegd hebben. Niets van dit alles in het menschkundig verhaal, dat LUCAS ons heeft nagelaten. Hier *deed* men.

Bezien wij thans nog kortelijk eenige zijner daden, in zoo verre die de kunſtelooze Natuur bij uitſtek teekenen.

Vooreerst is in zijn geheele karakter niets van die gemaakte ſtrengheid, zonderlingheid, en zucht tot uitmunting te ontdekken, waardoor ons zoo vele Wijzen der Oudheid niet behagen. Ongemaakt, geheel ongedwongen gaat hij met elk naar deszelfs ſtand en behoefte om; ontziet zich zoo min, den rijken en magtigen zeer vrijmoedig en onbedektelijk de waarheid te zeggen, als hij zich ſchaamt, bij behoeftigen, bij verachte Tollenaars in te gaan, ja met dezelve gemeenzaam te worden, hen onder het getal zijner naauwſte vrienden op te nemen. Overal trotſeert hij de vooroordeelen of verkeerde inrigtingen der Maatſchappij van zijnen tijd, of ſchijnt dezelve niet te bemerken. Een berucht Vrouwsperſoon, door berouw over hare ongeregeldheden geprangd, kust en beſproeit zijne voeten met tranen, op eenen maaltijd, waar zich geſtrenge, in ſchijn zeer heilige en deftige, Farizeërs bevinden; en echter duldt hij niet alleen dit teeken van berouw, maar duldt ook, dat zij zijne voeten met haar haar afdrooge; duldt het met welgevallen, en zendt de Vrouw met goedheid henen. Welk eene opſpraak ſcheen dit te moeten baren! Doch het groote *voorbeeld* denkt hierop niet eens, maar doet aan deze *hoogwijze*, *hoogheilige pilaren der kerke*, aan deze *geeſtelijke vaders* hunnen onmetelijken afſtand van de reine Natuur, die hun de bereiking derzelve bijna onmogelijk maakt, vaak op het treffendst gevoelen.

Even zoo ontziet hij zich niet, menigwerf op gastmalen te gaan, matiglijk een glas wijn te drinken, enz. Het bekommert hem niet, dat men hem hierom eenen Vraat en Wijnzuiper noemt. Ook de geringſte klaſſen der Maatſchappij hebben deel aan zijnen omgang, aan zijne liefde. Hij verkiest die zelfs, om hunne meerdere getrouwheid aan de Natuur, boven anderen van dezelfde waarde, doch die te veel van die getrouwe Moeder zijn afgeweken. Zoo beſtaan dan zijne meeste Leerlingen uit zeer eenvoudige en onkundige, maar hartelijk goede Viſſchers, bij welken de

vatbaarheid en *volmaakbaarheid*, die onbepaaldelijk hun hart gereed maakt voor *alle* goede indrukken en wijzigingen, het gebrek aan *grootere*, doch meer *eenzijdig bepaalde*, voortreffelijkheid van geest vergoedt.

Dit brengt ons van zelf op de beſchouwing van de ſchrijfen handelwijze dier mannen, welker verhalen op eene zoo buitengemeene wijze den ſtempel der *naïveteit* dragen. Waar toch zal men deze eigenſchap in eenig werk (de dichtſtukken van HOMERUS en de verhalen uit de Aartsvaderlijke tijden in *Geneſis* zelfs niet uitgezonderd) zoo wél, als hier, bewaard, *doorgaande* bewaard vinden? Neen, het is de volmaakt zuivere uitdrukking der onbedorvene Natuur, van het reine, ſchuldelooze hart, die uit de Evangelisten, uit de Apostelen ſpreekt. Men merke vooreerst op, dat zij zelfs bij de hoogſte, verrukkelijkſte, zoo wel als verbazendſte wonderen, weldaden en gezegden van hunnen Heer ſlechts bloote verhalers zijn; dat zij bij zulke, voor hen meer dan voor iemand belangrijke zaken, nimmer ſtilſtaan, om aan hunne bewondering, liefde of eerbied voor hunnen grooten Meester bot te vieren; dat de voorſtelling van een onvergelijkelijk karakter, waartegen de verhevenſte Wijsgeer met bewondering en verrukking opziet, en welks onbereikbaarheid hij gevoelt, hun geene enkele klagt of verwenſching tegen het verbasterde volk, 't welk dit karakter zoo ſnoodelijk lasterde, afdwingt; maar dat zij het lijden, den dood, de opſtanding van den Heer, zoo wel als hunne eigene, ſomtijds grove feilen en misſtappen, in denzelfden, geheelenal verhalenden, nooit beſpiegelenden trant afſchetſen. Wij merkten op, dat SCHILLER dit karakter, als een der echtſte ſtempels van het *naïve*, reeds in de ſchriften van HOMERUS opmerkte.

Doch, behalve deze algemeene eigenſchap, zijn er ook bijzondere ſtukken, die boven andere door een' natuurlijken en ongedwongen' verhaaltrant uitmunten, welke ons verrukt en wegſleept. De geſchiedenis der opwekking van den Jongeling te *Naïn*, die van LAZARUS, hoe eenvoudig worden zij beſchreven, en toch hoe edel tevens!

Jo-

JOANNES is hierin voornamelijk een groot Meester. Men leze de geſchiedenis van den Blindgeborenen in zijn 9de, die der Wachters, welke JEZUS grijpen zouden, in het 7de Hoofdſtuk, en men zou gevoelloos moeten zijn, om door het afſtekende contrast der *naïve* taal van deze gemeene lieden, ſlechts met gezond menſchenverſtand bedeeld, bij de verwaande trotschheid en den ondragelijken, belagchelijken hoogmoed der Farizeërs, niet derwijze getroffen te worden, dat men moet uitroepen: *Dit verhaal is waarheid, of er beſtaat geene!*

Niet minder aandoenlijk door reine, eenvoudige Natuur is het verhaal van de wandeling des Verlosſers met de zoogenoemde *Emmausgangers*, ons door LUCAS nagelaten. De mengeling van gewaarwordingen, die in hunne ziel plaats had, en nog oneindig door de verſchijning en taal des vreemdelings, dien zij eindelijk voor hunnen Meester herkennen, moest toenemen, is hier — niet met omſlag van woorden — maar zoo eenvoudig ſchoon afgeteekend, dat men *daarbij denken kan*; iets, waartoe andere Geſchiedſchrijvers, ten minſte van de *ſentimentele* ſoort, ons geene gelegenheid laten, daar zij onze denkkracht met hunne aanmerkingen vooruitloopen.

Op dezelfde wijze wordt ons het vrouwelijke hart — deze doolhof, ook voor den meestgeöefenden zoo moeijelijk te ontwarren — op de kieschſte, edelſte wijze door deze eenvoudige lieden geſchetst. MARIA MAGDALENA, door de grootſte weldaden tot eene oneindige dankbaarheid, tot eene bovenaardſche, *Uraniſche* liefde tot haren Weldoener geſtemd, beweent zijn' dood meer, dan het mannelijke, ſtuggere hart der Leerlingen. Zij ziet, in den ochtend, dat haar laatſte hoop — het lijk zelfs des Geliefden, dat zij balſemen wilde — haar ontrogen is, twee Engelen, — wat zeg ik! zij bemerkt ze niet, maar wendt het oog naar een' hoogstbelangrijken vreemdeling, dien zij voor den tuinman houdt. Doch, zij geeft zich den tijd niet, dit te onderzoeken. *Heer! zoo gij hem hebt weggenomen, zoo zeg mij, waar gij hem gelegd hebt, en ik zal hem van daar*

daar halen. JEZUS keert zich tot haar: „ MARIA!" zegt hij, en dit ééne woord brengt haar de ſtem, het gelaat, alles van den Geliefden weder voor de zinnen. „ *Rabbouni! Meester!* " is alles, wat zij, door de hevigſte aandoeningen bedwelmd, kan uitbrengen, en zij ligt aan zijne voeten. — ô, Heilige Natuur! wie u *hier* miskent, zal u nergens, zal u nooit vinden!

De *Handelingen der Apostelen* konden minder van dit *naïve* hebben, dewijl de werkende perſonen in dit Geſchiedverhaal daarin meer werkzaam zijn, om hunne bedorvene tijdgenooten tot het groote *Ideäal* op te leiden, en dewijl eene hoogere verlichting aan hunne voorheen minder ontwikkelde krachten nu eene meer verhevene rigting had doen nemen. Niettemin vinden wij daarin hoogsttreffende, echt kunſteloos natuurlijke tooneelen; gelijk, b. v., in het 12de Hoofdſtuk, van de Dienſtmaagd RHODE, die de ſtem van PETRUS aan de deur hoort, doch van blijdſchap en verbazing eerst niet opendoet, maar naar binnen loopt, om het heugelijk nieuws aan te kondigen. *Kan* deze trek, hoe gering ook, wel doordacht, kunſtig van te voren overlegd zijn? en getuigt hij niet op het ſprekendst voor de waarheid der geſchiedenis, en voor de *naïve* ziel des Geſchiedſchrijvers, die hem der gedachtenisſe niet onwaardig keurde?

Keeren wij ons thans, na, zoo het mij toeſchijnt, voldongen te hebben, dat de gewijde Boeken des Nieuwen Verbonds boven alle andere door een' echt *naïven* geest uitmunten, tot de tweede door ons beweerde ſtelling, dat namelijk deze *naïveteit* verbonden is aan de hoogstmogelijke, nimmer door eenig ſterveling dus afgeſchetſte, voorſtelling van het *Ideäal*, of Model van zedelijk ſchoon, in den Hoofdperſoon zelven der Geſchiedenis.

Hoe rijk ook de goddelijke *Plato* aan prachtige beſchrijvingen van zijn καλὸν κ' ἀγαθὸν wezen moge, hij zal onze ziel verheffen, veredelen zelfs, maar niet ligt roeren; daar ons, bij alle deze heerlijke togten door het gebied der verbeeldingskracht, altijd een Perſoon, een Wezen ontbreekt,

waar

waaraan wij de voortreffelijke eigenſchappen van het zelfſtandige *edele en goede* kunnen toeëigenen, op wien onze verbeelding, zonder te vermoeijen, kunne rusten. En juist zulk een Perſoon biedt ons de Geſchiedenis, waarvan wij ſpreken, in den Verlosſer des Menschdoms aan.

Het is hoogst opmerkelijk, dat de leer en het karakter van JEZUS CHRISTUS nimmer door eenigen hunner vijanden, hoe verbitterd ook, wanneer hij ſlechts eenigzins als een redelijke tegenſtrever kon in aanmerking komen, is aangevallen geworden. Alle tegenwerpingen bepaalden zich tot de mogelijkheid eener Goddelijke Openbaring, tot de waarheid van het getuigenis der Leerlingen, tot het beſtaan van Wonderen, tot de uitvoerbaarheid der voorſchriften van het *Ideäal* in eene bedorvene wereld, of wel tot het beſtaan van dien grooten Perſoon zelven. DAMILOVILLE en eenige andere nietsbeduidende wezens uitgezonderd, hebben de grimmigſte vijanden van het Evangelie, een JULIAAN, een VOLTAIRE, zoo wel als minder verbitterde, een ROUSSEAU, een DE SALES, den Verlosſer der Wereld ſteeds als Leeraar in den hoogſten rang der volksverlichters, en als Mensch op den verhevenſten trap van zedelijke grootheid geplaatst. — Doch, laten wij het oordeel van anderen daar, en beſchouwen wij de oorkonde zelve.

De grootſte Wijsgeer der Oudheid voert in zijne Boeken over de *Regtvaardigheid*, of het *Gemeenebest*, eenen man in, die de billijkheid niet in ſchijn, niet voordeelshalve betracht, maar die haar, ook in de grootſte tegenheden, getrouw blijft, en daarvoor dan ook van zijne tijdgenooten miskend, gelasterd, ja *gegeeſeld*, *gepijnigd* en *gekruiſigd* wordt. Zie daar JEZUS CHRISTUS, met dit onderſcheid, dat *zijn* deugd, verre van bloote *billijkheid* of *regtvaardigheid* te zijn, veeleer beſtaat in eene aaneenſchakeling van onverpligte, onverdiende weldaden aan allen, die tot hem naderen, in liefde tot elk, zelfs tot zijne vervolgers, in het taaiſte geduld zonder zwakheid, in de verhevenſte lijdzaamheid zonder lage toegevendheid, in

de

de vrijwilligſte zelfverloochening en zelfopoffering, zonder opzigt op belooning hier beneden, zelfs in die mate, dat hij het bitter einde, dat hem wachtende is, voorziet, voorſpelt, en — zich daardoor niet in het minſte laat afſchrikken, maar integendeel door deszelfs ſpoedige aanmadering tot eene verdubbelde werkzaamheid meent verpligt te zijn.

Doch, beſchouwen wij dit verheven *Ideäal* eenigzins meer in bijzonderheden. De pligten omtrent *God*, *zijnen Naasten en zichzelven*, vervult hij met de grootſte naauwgezetheid. Wie ſprak ooit van den Eeuwiglevenden met zoo veel gevoels, zulk eenen eerbied, zulk eene innige overtuiging? Wie ſchepte zulk een vermaak, in Gode van alles, wat hij zelf deed, de eere te geven? Hij was van alles ſlechts de uitvoerder, — God de bewerker. Neen, nimmer heeft de vroomheid zich zoo echt, zoo gelouterd vertoond, als in dezen Veelgeliefden des Vaders; en zijne hoogere Natuur en Voorbeſtaan zou reeds uit de innigvertrouwende wijze blijken, waarop hij (die gewis geen geestdrijver was) zich ten opzigte der Godheid, als die hij reeds vroeger kende, uitdrukt, zoo wij ook al voor dit ſtuk geene andere bewijzen hadden.

Dan, de pligt omtrent God kan eigenlijk in niets anders beſtaan, dan in liefde tot *Hem*, als de hoogſte volmaaktheid, hetwelk, zoo in de verheffing van den geest boven het zinnelijke en vergankelijke, als in betooning van hartelijke liefde jegens onze Naasten, als Gods ſchepſelen, beſtaat. Zoo leerde, zoo deed JEZUS. In het eerſte liggen de pligten jegens onszelven grootendeels, in het tweede die jegens onzen Medemensch opgeſloten. Wie heeft immer, zelfs PLATO en de verhevene STOÄ niet uitgezonderd, onze verpligting tot mindere achting van het nietige, vergankelijke goed dezer aarde, van den zoogenoemden voor- of tegenſpoed, waarvan de laatſte dikwerf zoo veel verkieslijker is, zóó ſterk, zóó dringend betoogd, als deze zedelijke Wetgever? Doch ik zeg *mindere*, geene *minachting*; deze laatſte ſlaat vaak tot monnikendeugd (of

on-

ondeugd?) en dweeperij over, gelijk alle overdrijving van het *Ideäal*. Doch hiervan ſtraks nader. — Wie leerde immer den hoogen adel van den *onſterfelijken* geest zoo hoog waarderen, zoo oneindig verre boven het ligchaam plaatſen? Men doorleze gerust de oude Wijzen; een PLATO, ARISTOTELES, PLUTARCHUS, EPICTETUS, SENECA en ANTONINUS: zoo veel zekers, geene tegenſtrijdigheden, zoo ſtelligen aandrang tot het goede, en zulke hooge beweeggronden, levert geen van hun allen, zelfs de voortreffelijkſte, op.

Omtrent onzen Naasten is *Liefde* de éénige wet. De éénige — maar hoe verbazend veel omvattend! en hoe verre boven de *Regtvaardigheid* der Ouden verheven! Deze geeft ſlechts hetgeen den ſchuldeiſcher toekomt, maar kan den behoeftigen, mits hij geen *bijzonder vriend* zij, met een droog oog zien verſmachten. Hoe verſchilt hiervan het wetboek, dat wij voor ons hebben! Alle menſchen onze vrienden, onze Broeders; — algemeene Menſchenliefde de éénige maatſtaf van vergelding of ſtraf op den algemeenen Oordeelsdag; — *Wat gij dan wilt, dat u de menſchen doen zullen, doe gij hun ook alzoo;* (een ander dus in *gelijken* graad met ons; de Ouden hadden gezegd: *egomet ſum proximus mihi.*) Doch, waartoe alles opgenoemd? Ik zou het halve Nieuwe Verbond moeten overſchrijven, wilde ik de voortreffelijkheid van dit Liefdegebod, en deszelfs uitgeſtrektheid, door ſpreuken of voorbeelden in het licht ſtellen.

Het was echter verre, dat de nieuwe Wetgever des Menschdoms geſtrengere lasten opgelegd, en dezelve met geen vinger aangeraakt zou hebben. Integendeel — wie beheerschte zijne driften meer, dan hij? Wie was meer tegen de verzoekingen, — wie meer tegen de felſte ſmarten beſtand? Wie beminde zijnen Evenmensch zoo hartelijk, als hij, maar door daden veel meer, dan door woorden? Wie betoonde het *karakteristieke* zijner leer, liefde tot armen, dwalenden en vijanden, meer, dan de man, die, te midden van een ongemakkelijk leven, beroofd van al-

alle de genoegens van den middelſtand, nog eene beurs voor de armen omdroeg, — die zijne voorbarige Leerlingen terughield van wraakoefening over eene plaats, die hem uit vooroordeel van Godsdienst had beleedigd, — die de *Samaritanen*, ſchoon van een verkeerd gevoelen, met vermaak onderrigtte, gaarne toeſprak, en zelfs ten voorbeelde ſtelde, — die, eindelijk, voor zijne moordenaars bad!

En nemen wij de leer der Evangelisten en Apostelen aan, dan zullen wij verſteld ſtaan over dat wonder der Liefde, dat JEZUS, de Eerſteling aller ſchepſelen, die van Eeuwen herwaarts onnoemelijke zaligheid in den ſchoot des Vaders gemaakt had, dat deze thans, gelijk een verachtelijke Lijfeigene, nergens eigendom, nergens eigenlijke huisvesting heeft, arm, veracht, en door de Grooten gehaat, zijn leven doorbrengt, en eindelijk den hoogst verachtelijken, allerſmartelijkſten kruisdood ſterft, om het anders verlorene Menschdom te redden, om het met de Godheid weder te verzoenen, om in *hunne* plaats de ſchuld der misdaden te dragen; — dan, zeg ik, bereikt dit *Ideëal* eene oneindige grootheid, waarbij de grootſte menſchen, die de Geſchiedenis ons teekent, als in het niet verdwijnen.

Beſchouwen wij nu nog ten ſlotte, doch kortelijk, de voortreffelijke *Harmonie*, waarin de wezenlijke Natuur en het denkbeeldige Schoon tot elkander in de gewijde Schriften des Nieuwen Verbonds ſtaan. Wij zagen, volgens SCHILLER, dat de *naïveteit*, op zichzelve ſtaande, ligt tot platheid en gemeenheid, en het *ſentimentele*, of de ſtreving naar het *Ideëal*, in dat geval ſpoedig tot winderigheid, of zelfs tot dweeperij, vervalt. Doch dit is in beide opzigten geenszins het geval met het Nieuwe Verbond, deze rijke bron voor beide die hoofdſoorten van denkbeelden. De Schrijvers hebben bij al hunne natuurlijkheid van uitdrukking, bij al het geringe hunner afkomst, eene waardigheid en deftigheid van ſtijl, welke niet eigenlijk ſierlijk of bloemrijk, maar altijd gelijkmatig is, en meermalen aan het

verhevene grenst. Zoo is ook op dezelfde wijze het hooge denkbeeld, waarmede zij ons hunnen Meester, het *Ideaal* aller volkomenheid, afſchetſen, geheel vrij van alle overdrevenheid en dweeperij. Hij kastijdde zijn ligchaam niet nutteloos, maar genoot de gaven Gods met mate, en was zoo verre van geestdrijverij en dweeperij verwijderd, dat men zijne al te gemeenzame en ongedwongene handelwijze zelfs, onder de in ſchijn geſtrenge Farizeërs, als bewijzen tegen de waardigheid van zijn' perſoon wilde doen gelden. — Zoo is dan de bundel der gewijde Schriften zelve, waarvan wij ſpreken, nergens zoo plat of laag van ſtijl, dat daarin niet zekere waardigheid zou doorſtralen, noch de Hoofdperſoon zoo verheven, dat hij niet, ſchoon in grootheid verre boven alle bekende ſtervelingen ſtaande, ons allen echter een treffelijk beeld van ware *menſchelijke* waardij zou kunnen opleveren. Deze onverklaarbare, heerlijke overeenſtemming van de in ſchijn zoo geringe Schrijvers met hun in den eerſten opſlag geheel bovenmenſchelijk voorkomend *Ideaal* — waarbij echter altijd de eerſten de Natuur in al hare zuiverheid, het tweede de volmaaktheid in haren geheelen omvang uitdrukken, — is een, zoo mij dunkt, onwederſprekelijk bewijs, dat deze Boeken van de leiding dier hoogſte volkomenheid getuigen, welke altijd, zoo wel in de Natuur, als in de Voorzienigheid, de verhevenſte einden door de eenvoudigſte, doch ſchoonſte middelen bereikt.

En wat is nu één dier heerlijke doeleinden, van welke wij er zoo velen ten duidelijkſte in het ſchenken dezer Openbaring ontdekken? Zou het niet der Godheid waardig en voor het menschdom allerbelangrijkst zijn, wanneer er een middel gevonden werd, waardoor de thans zoo uiteenloopende gemoederen der menſchen ten minſte in één punt, en wel in het belangrijkſte, dat men zich denken kan, in het bereiken hunner beſtemming, vereenigd werden?

Wij zagen toch, dat het volſtrekt uiteenloopende der beginſelen van den *Reëlist* en *Ideëlist* den één al datgeen als her-

herſenſchimmig en gelukſtorend doet verwerpen, waaraan de ander alle zijne krachten beſteedt; terwijl deze het geluk, waarnaar de *Reälist* ſtreeft, als laag en des menſchen verhevene Natuur onwaardig, verwerpt. Alle ſtelſels der Wijsgeeren ſtieten, vernamen wij verder, ſteeds tegen deze klip; doch, hetgeen de Godheid zelve openbaart, moet voor alle hare kinderen, hoe onderſcheiden ook in inborst en denkwijze, wanneer zij ſlechts opregt haar *waarheid* zoeken, geſchikt zijn. En nu ſla men deze oorkonde op, waarin wij de Godheid meenden te vinden, zoo als zij tot de menſchen ſpreekt.

Hier ſpreekt zij veel, zeer veel van *beloonings*, die den ſtreven naar *ware* gelukzaligheid ongetwijfeld zullen te beurt vallen. Doch deze vergeldingen zullen niet grof zinnelijk, niet geſchikt zijn om ons edeler deel te onderdrukken, ons aan de aarde te boeijen. Een ander leven zal ons die heerlijke uitzigten ſchenken, dat de verfijning en veredeling onzer zielsvermogens eene ſteeds toenemende mate van geluk, ſteeds aan onze zedelijke verhooging geëvenredigd, zal ten gevolge hebben.

Aan den anderen kant vindt hij, die naar volkomenheid zonder opzigt op geluk ſtreeft, hier niet min rijkelijk voedſel. Het geheele leven, lijden en dood van den grooten Hoofdperſoon des Nieuwen Verbonds is een voorbeeld, een Model, naar 't welk zij hunne pogingen hebben in te rigten, om niet van het ſpoor te dwalen. En zou dit voorbeeld hun niet hoog genoeg zijn! *Het affchijnſel van Gods heerlijkheid, het uitgedrukte beeld zijner zelfſtandigheid* niet verheven genoeg! PLATO zeide eens: „Wan„neer de Deugd zigtbaar op aarde verſcheen, dan zoude „elk, door hare ſchoonheid getroffen, zich tot haar wen„den, om haar te bewonderen." Wel nu, kniel neder, ſterveling! zij is verſchenen. En, bewonder de nederigheid van dat inbegrip alles volkomenheid! niet zichzelven, (uitgezonderd in zeer enkele gevallen) ſtelt hij tot den *Typus* van navolging voor den deugdgezinden; neen, de Godheid alleen.

Zijt gij dan, mijn Broeder, meer gesteld op het bezit van *wezenlijke* goederen, dan van hersenschimmen; bevredigt u slechts het geluk, maar een geluk voor groote zielen, dat zich niet tot de armzalige wisseling van het ondermaansche bepaalt, maar uwe ziel in vrijheid stelt van de eeuwig rustelooze schokken der menschelijke driften, en van de eb en vloed der Fortuin: zoo kom hier, en zie u eene Eeuwigheid van heil geöpend; eene *dubbele, rijkelijke, volle mate zal u toegemeten worden*, zoo gij slechts de pligten, die JEZUS voorschrijft, en die toch zelve geheel niet willekeurig zijn, maar juist uw geluk hier op aarde bedoelen, volbrengt, of, zoo veel uwe krachten toelaten, poogt te volbrengen.

En gij, wiens ruimere ziel misschien meer omvat, misschien edeler gronden koestert, dan de *Reälist*, doch door de zwakheid uwer natuur, door het al te reusachtige uwer ontwerpen, dezelve ligt minder volbrengt, hier wordt ook u de ruimste, doch tevens veiligste baan geöpend. *Wees volmaakt — wees barmhartig, gelijk God het is!* Zie, ja wel op *de zedelijke wet in uw binnenste*; dit is uw pligt; doch vertrouw niet al te vast op hare uitspraken; al te vaak kochten de driften haar om, dat zij kindermoord in *China* en *Sparta*, vadermoord bij de *Noord-Amerikaansche* wilden, en elders moord en menschenspijs vergunde, of onnatuurlijke driften oogluikend toestond. Zie op den inhoud aller volmaaktheid, God; zie op zijne uitgedrukte beeldtenis, die een mensch was, als gij; en uwe pogingen zullen beter bestuurd, zekerder, vruchtbaarder, en gewis niet minder verheven zijn, dan wanneer gij in het ijdel der bloote *Ideälen* rondzwerft, of alleen op een onpersoonlijk pligtgebod, waaraan in een oogenblik van drift uwe ziel ligtelijk eene andere duiding geeft, blijft turen.

Ô, Mogt deze gewenschte vereeniging van alle liefhebbers van waarheid, echt geluk en ware volkomenheid eenmaal geene hersenschim meer zijn! Maar wat zeg ik — neen! eenmaal zal zij, in den uitgestrektsten omvang, met eenen zachten liefdeband, niet alleen de eerstelingen des

mensch-

menschdoms, *de vergadering der Eerstgeborenen, de Heiligen*, maar ALLEN omvatten, dán, wanneer alle denkbeelden gezuiverd zijn, en alles tot Een gebragt, de Dood verslonden, en God ALLES IN ALLEN wezen zal!

VERHAAL VAN EENE MERKWAARDIGE GENEZING DER HYDROPHOBIE (WATERVREES) DOOR ADERLATING.

(*Vervolg en slot van bl.* 533.)

Toen ik de behandeling van mijnen patient begon, was ik voornemens, zoo als ik gezegd heb, om de praktijk van Mr. TYMON, in zijn gelukkig geslaagd geval, in alle bijzonderheden te volgen, en daarom had ik eene hoeveelheid van 100 druppels tinctuur van opium en een lavement van 300 in gereedheid, om toegediend te worden onmiddellijk na de aderlating. Maar, ziende de verwonderenswaardige uitwerking der bloedaftapping alleen, en mij overtuigd bevindende, dat de ziekte, voor tegenwoordig althans, volkomen vernietigd was door de grootheid dier aftapping, besloot ik, de behandeling zoo eenvoudig mogelijk te houden, ten einde, wanneer de lijder volkomen herstelde, men met zekerheid mogt weten, waaraan hij zijn behoud verschuldigd was, en uit dien hoofde dezelfde behandeling der watervrees met zoo veel te grooter vertrouwen zou kunnen aangeprezen worden in toekomstige gevallen; een besluit, waarin ik te meer versterkt werd, toen ik hoorde, dat sommigen mijner vrienden, wier gevoelen alle achting verdient, het succes van Mr. TYMON meer toeschreven aan de kwik, die hij gebruikt heeft, dan aan de aderlating.

Ik ben nu echter ten volle overtuigd, dat ik met veiligheid, wat de watervrees betreft, alle geneesmiddelen mogt hebben achtergelaten na de bloeding; doch, denkende dat de *calomel* en de *opium*, bij herhaalde giften toegediend, van alle middelen de geschiktste zouden zijn, om het ligchaams-

geſtel in dien toeſtand te brengen, welke de wederkeering der ziekte allerminst zou begunſtigen; en dat, indien de lijder, in weerwil van het veelbelovend vertoon, dat hij nu maakte, niet volkomen herſtelde, er zekerlijk gezegd zou worden, dat ik hem te kort gedaan had, door in eenig opzigt af te wijken van eene geneeswijze, die gebleken was zoo gelukkig te zijn in de hand van Mr. TYMON: zoo werd ik te rade, mij in zoo verre naar dezelve te voegen, dat ik hem vier greinen *calomel* en een grein *opium* liet geven om de drie uren.

De eerſte pil had hij ingenomen een kwartier vóór 6 ure, doch onmiddellijk daarna weder uitgeworpen, gevolgd van eenig water. Eene tweede was hem gegeven vijf minuten vóór 6 ure, die binnen bleef. Hij ſliep daarop tot 7 ure; toen dronk hij nog wat water, en had een' natuurlijken ſtoelgang. Dit was eene andere omſtandigheid, die mij bevestigde in het geloof, dat de kwaal volkomen en voor altoos was te ondergebragt; alzoo ik te voren in mijne eigen praktijk nooit zulk een verſchijnſel, als eene natuurlijke werking van het voedſelkanaal is, gezien, of er in eenig ziekteverhaal, met betrekking tot de watervrees, van gelezen heb.

Ten 9 ure nam hij eene andere pil in, en wederom eene ten 12 ure; ook vervolgde hij met te ſluimeren, en met water te drinken zoo dikwijls het hem beliefde.

Woensdag den 6den Mei (den 2den dag) 6 ure voor den middag. De patient had eenen goeden nacht gehad, en dikwijls water gedronken. De pols was 84. Het vel koel. De tong zuiver aan de kanten. Eenige overblijfſelen der betel, die hij te voren, eer hij ongeſteld werd, gekaauwd had, bedekten het middelſte gedeelte. Hij had dien nacht wederom tweemaal ontlasting gehad; doch klaagde over hoofdpijn, en was niet geheel vrij van ongemak omtrent de maag.

Bij het bezien van het op gisteren afgetapte bloed, bevond ik het in 't midden geheel niet verheven, noch vertoonde het iets van 't geen men eene dikke of leerachtige huid

huid noemt. De hoeveelheid van het eerst afgetapte, wanneer men iets voor de uitwaseming rekent, bedroeg 40 oncen, en van het laatste tusschen de 7 en 8.

Ten 9 ure voor den middag nam hij weder eene pil in, waarop weder eene ontlasting volgde, en een half uur daarna at hij 8 oncen sago. Hij is nu geheel bedaard, en kan de vragen, hem gedaan over zijn ongeluk, en de daarop volgende voorvallen, tot den tijd toe dat hij ongesteld is geworden, met naauwkeurigheid beäntwoorden.

Hij zegt, dat, 19 dagen geleden, (met insluiting des tegenwoordigen dags) toen hij om 4 ure na den middag wederkeerde van zijn eigen huis te *Rusapugtag* naar zijnen Meester te *Chowringhee*, hij zag, dat een bedelaarshond eenen visscher aanviel, en hem beet. Veel volks liep daar ter plaatse bijeen. Hij kwam er ook alzoo bij; wanneer dezelfde hond op hem aanschoot, en, als hij, schielijk terugsnellende, voor hem uitliep, hem van achtere in zijn regter been beet, omtrent 6 duim boven den enkel, waar hij twee lidteekens aanwees, omtrent anderhalf duim van elkander staande, zonder eenig vertoon van ontsteking, of verdikking der huid. De hond, hem gebeten hebbende, is weggeloopen, en hij weet niet, wat er vervolgens van denzelven, of van den visscher, geworden zij. De wonden bloedden vrij wat; maar, niet zeer diep zijnde, heelden zij schielijk, zonder dat er iets opgelegd werd. Hij gebruikte geen geneesmiddel, behalve dat hij, op den dag toen hij gebeten was, een klein snippertje van een scharlaken kleed, (een geneesmiddel van het bijgeloof) bewonden in een stukskèn van eene rijpe weegbree, had ingenomen, 't geen hem was opgegeven als een onfeilbaar tegengift tegen de besmetting van een' dollenhondsbeet. Hij had nooit iemand, de watervrees hebbende, gezien; en schoon hij hoorde, dat, die door eenen dollen hond gebeten waren, voor zulk eene ziekte blootstonden, kon de vrees daarvoor bij hem geen stand houden, en kwam de volgende dagen naauwelijks eens weder bij hem op. Hij behield zijne gewone gezondheid tot den 17den dag na den beet,

wanneer hij zich loom, zwaarmoedig en lusteloos bevond, met gebrek aan eetlust, en dikwijls in de verbeelding, van honden, katten en jakhalzen rondom zich te zien, gereed om hem aan te vallen. Desgelijks gevoelde hij toen prikkeling, ter plaatſe waar hij gebeten was. Toen zijne ſtiefmoeder hem zijn ontbijt bragt, had hij een afſchrik van het te eten. Hij nam echter nog zijn werk waar, om water uit eene bron te ſcheppen en aan huis te brengen, tot den middag toe; waarna hij het niet langer kon verdragen, water te zien, of hetzelve aan te roeren, wordende telkens ontrust, wanneer hij dat poogde te doen, door ſchrikbarende ingebeelde verſchijnſelen van onderſcheidene dieren, gereed om hem te verſlinden. Hij dacht nu voor 't eerst ernſtig aan de ziekte van een' dollenhondsbeet, hield zich thans ten volle overtuigd, dat die de oorzaak was van zijne tegenwoordige ellende, en geloofde vastelijk, dat hij aan dezelve ſterven zou. Hij at 's avonds niet, en dronk 's nachts geen water, in gevolge van de ijsſelijke verſchijnſelen, die onophoudelijk zijne verbeelding beroerden. Den volgenden morgen waren alle zijne verſchrikkingen vermeerderd; de kramp kwam er bij, met angst, met bezetting en pijn omtrent ingewanden en maag; en de genen, die bij hem waren, zeiden, dat hij voortging met in alle opzigten erger te worden, tot dat hij in 't Hospitaal kwam, in den toeſtand alreeds beſchreven. Hij zelf kan zich niets duidelijk te binnen brengen van 't geen er dien ganſchen dag gebeurd is. Hij kan zich eenigzins herinneren, dat hij op dien dag aan zijn eigen huis geweest is; maar hoe hij daar is gekomen, wanneer hij 't verlaten hebbe, of op welk eene wijze hij in het Hospitaal gebragt is, weet hij volſtrekt niet. Het eerſte, dat hij zich kan te binnen brengen, is 't drinken van *forbet*; en hij zegt, dat hij ſedert dien tijd geheel wel bij zinnen is geweest, en dat alle zijne angſten toen van hem geweken, en naderhand niet wedergekeerd zijn. Dit is nogtans niet in allen deele naauwkeurig, daar hij bekent van de tweede aderlating niets te weten; 't geen toont,

dat

dat zijne ziekte toen in zoo verre was wedergekeerd, dat ze zijne verſtandelijke vermogens beroerde.

Half 10 voorm. Klagte over koorts en hoofdpijn. Zijne oogen waren meer ſchemerende dan in den morgenſtond. Geene andere toevallen keerden weder. 't Hoofd geſchoren, en zes bloedzuigers aan elk der ſlapen aangelegd.

3 Ure na den middag. Hij nam eene pil op den middag, en nu weder eene. De bloedzuigers hadden veel bloeds ontlast. De hoofdpijn verdween. Omtrent den middag gebruikte hij weder 8 oncen ſago.

9 Ure 's avonds. Had 2 uren geſlapen. De pols 80. Nam eene andere van de genoemde pillen. Overvloedige gal-ontlasting. Klaagde ſteeds over duizeligheid, maar geen hoofdpijn.

Donderdag den 7 (derde dag) 6 ure voormiddag. Nam eene pil; had ten 3 ure eene geweigerd, zeggende, dat zijn mond zeer was, maar nam haar nu in. Was wat rusteloos geweest in den nacht; gaf wat galſtoffe over in den morgenſtond.

10 Ure voor den middag. Bij uitſtek gekweld met overmatige afſcheiding van gal, die hij dikwijls van boven en van onderen ontlastte in eene groote hoeveelheid en van eene donkergroene kleur. De pols 116. Eenige hitte in het vel; in zijn gelaat blijken van ongemakkelijkheid; verhitting over den onderbuik, maar geheel verſchillende, naar zijn zeggen, van de vorige pijn omtrent de maag. Men ſchreef hem voor een pint aftrekſel van *camille*, dat veel gal afvoerde. Ten 11 ure 8 grein *calomel*, en ten half 12 *jalappe* en *magneſia*, van elk een dragma. Door de werking dezer middelen had hij in den avond veel verligting; maar zijn klagen hield nog aan, verhinderde zijne nachtrust, en het was noodig,

Op Vrijdag morgen ten 8 ure, (vierde dag) de verdere ontlasting van gal te bewerken door ſenebladen, manna en *cremor tartari*, en een lavement van *conjee*, om plaatſelijke ongemakkelijkheid te matigen; de pols alleen 80, en

zacht. Hij at een watermeloen in den nacht; had grooten toevloed van ſpeekſel in den mond.

Zaturdag, den 9den (vijfde dag). Had eenen goeden nacht gehad; de buitengewone afſcheiding van gal was opgehouden; riep om ſpijze; maar ik ſtond hem alleen rijst en ſago toe; hij weigerde melk. Hij ſcheen nu vrij te zijn van alle ongemak. Na dezen tijd is er niets merkwaardigs bij hem voorgevallen. Hij had veel eetlust; doch ik ſtond hem alleen ſpijze uit het plantenrijk toe. Verſcheidene avonden had hij wat verhitting in het vel, en wat verhaasting in den pols; maar ſchielijk verdween zulks door het gebruik van het koude bad, en gedurig open lijf te houden.

Maandag, 18 Mei (veertiende dag.) Hij had nu gedurende eenige dagen een gewoon Hospitaal-diëet gehouden. En bevindende zich wel in alle opzigten, gaf hij zijn verlangen te kennen, dat men hem nu liet vertrekken, om weder te keeren tot zijne gewone bezigheden. Maar, daar het weder thans bij uitſtek heet is, (ſtaande de thermometer dagelijks op 95—100) heb ik hem overgehaald te blijven tot het begin van den regentijd. Ik zal hem dan mogelijk overreden, om bij mij en in mijnen dienst te blijven; opdat men niet, zoo ik hem liet vertrekken, en het gebeurde, dat hij, aan welke ziekte het dan ook zijn mogt, intusſchen kwame te ſterven, zou mogen zeggen, dat hij eindelijk toch aan de wederkeering der watervrees ware geſtorven.

Mijne betrekking, als Chirurgijn bij het Hospitaal der Inboorlingen te *Calcutta*, gedurende de laatſte achttien jaren, mij de gelegenheid verſchaft hebbende om de ziekte te zien, die maar weinige menſchen in eenig Land overvalt, en niet minder dan 17 of 18 gevallen van dien aard onder mijne waarneming gekomen zijnde in dat tijdperk, in alle welke mijne eerſte ondervindingen en vooruitzigten, met uitzondering van het laatſte geval, (waarvan wij handelen) maar al te ongelukkig en al te volkomen bewaarheid zijn,

zijn, — zal men mij, denk ik, van geen te groot zelfvertrouwen kunnen beſchuldigen, wanneer ik zegge, dat ik niet wel kan misgetast hebben aangaande de ware aanwezigheid der watervrees.

In Mr. TYMON's gelukkig geſlaagd geval verdwenen de toevallen alleen trapswijze; ſommige derzelven hielden aan zelfs tot den 4den dag; en, daar *opium*, kwik en *antimonium* gedurende al dien tijd gebruikt zijn, en des lijders geſtel duidelijk reeds onder den invloed van de kwik was, eer men zeggen konde, dat hij bevrijd was van zijne kwaal, zou men in het denkbeeld kunnen vallen, (en dit had werkelijk plaats bij ſommigen, met welken ik over dit onderwerp geſproken heb) dat de genezing boven alles aan de kwik, en niet aan de aderlating, zou moeten worden toegeſchreven.

Dr. BERRY zelfs, aan wiens zeldzame en lofwaarde zucht ter bevordering van nutte wetenſchap, zelfs bij het ſluiten van eenen langen en roemvollen loop in publieken dienst, de wereld verpligt is voor de bekendmaking van de, tot dien tijd toe zonder wedergâ, gelukkige genezing, zegt er van: „dat de aderlating het leven van MASON redde, „door het geweld der ziekte te verminderen, *en den weg* „*te banen voor de werking van geneesmiddelen, die al-* „*gemeen, in alle vorige gevallen, zonder vrucht ge-* „*bruikt waren.*"

Dat de eerſte aderlating, in het door mij te voren vermelde geval, volkomen, ſchoon niet op den duur, alle toevallen deed ophouden, is bewezen, zoo ik denke op de duidelijkſte wijze, uit de zes volgende merkwaardige omſtandigheden: 1. Uit het wegnemen van de kramp; 2. de ruime ademhaling; 3. de herſtelling van het vermogen om vochten door te zwelgen, en het afzijn der vreeze voor derzelver aannadering; 4. het verlangen naar, in ſtede van den affchrik voor, ſtroomende frisſche lucht, of togt; 5. de van zelve komende neiging tot buiksontlasting; 6. het vermogen van te ſlapen. — Alle deze ondubbelzinnige aanduidingen van herſtel grepen plaats gedu-

ren-

rende, of onmiddellijk na, de eerſte aderlating; en, daar geene derzelven ooit te voren eenig lijder aan de watervrees te beurte viel, uitgezonderd wanneer zijn droevig lijden naar het einde liep, wanneer zij veeleer aanduiden een geheel verval van levenskrachten, dan eene vermindering der ziekte, ſchijnt het niet meer dan billijk, de zes opgegevene bijzonderheden toe te ſchrijven aan een geneesmiddel, dat nooit te voren gebruikt was op die wijze, zoo als hier geſchiedde, — of, indien 't gebruikt wierd, ongelukkig niet op eenen tijd werd aangewend, dat het nog nut kon doen.

Toen, na verloop van twee uren, eene wederkeering der ziekte werd gedreigd, werd de kracht van het geneesmiddel wederom ten duidelijkſte geſtaafd; eene tweede bloedaftapping, tot bezwijming toe, ſtuitte oogenblikkelijk den voortgang der toevallen; en, eer er een enkel greintje medicijnen gebruikt was, blusschte zij voor altoos de ziektegeſteldheid uit; wat het dan ook zijn moge, waarin de beſmetting gelegen zij.

Deze twee zaken blijken dan ten volle bewezen te zijn; namelijk, dat de ziekte was de watervrees, en, dat de genezing beſtond in aderlating alleen.

Maar, niettegenſtaande dit voorbeeldeloos welgelukken, ben ik niet zoo ſterk met dit middel ingenomen, van te gelooven, dat de aderlating in *alle* gevallen de watervrees zal genezen. 't Is waarſchijnlijk, dat er een tijdpunt is in 't beloop dezer ziekte, buiten 't welk zich de genezende kracht van dit middel niet kan uitſtrekken.

Bij het inzien van mijne aanteekeningen, die ik bewaard heb van veertien gevallen van *Hydrophobie*, bevind ik, dat acht der lijders ſtierven, binnen de 6 uren na hunne aankomst. In deze gevallen kan ik niet gelooven, dat aderlating goed zou gedaan hebben. Maar bij de overige zes, welke nog 11, 13, 15, 20, 36 en 49 uren na hunne aankomst geleefd hebben, is 't gewis redelijk te gelooven, dat dezelve drie of vier van hen zou behouden hebben. In een geval echter, anderzins zoo hopeloos, kan het

naauwelijks eenigen lijder benadeelen, dat de aderlating beproefd worde, in welk tijdperk der ziekte hij ook zijn moge.

't Zal echter noodig zijn op te merken, dat enkel eene ader te openen, en eene aanmerkelijke hoeveelheid bloeds af te tappen, hier niet voldoende kan zijn. De ader moet geöpend worden met eene groote opening; het bloed moet er levendig en onbelet uitvloeijen, tot bezwijming toe.

't Is ondertusschen ten hoogste aanmoedigende, te weten, dat in die drie (*) gevallen, waarin men op de aderlating, als het voorname, of als het éénige middel, vertrouwd heeft, dezelve aan onze hoogste wenschen volkomen voldaan heeft. Bij andere gelegenheden, behalve de proef met veel olie, gebruikte ik opium in groote mate, kwik, kamfer, koppen, 't Galvanismus, en een lavement van *laudanum* en aftrekſel van tabak; doch alles te vergeefs. Geen van allen verzachtte eenig toeval, uitgezonderd de twee laatste, die zekerlijk de kramp deden afnemen; en daarom, wanneer naderhand de aderlating te laat mogt aangewend worden om te kunnen slagen, zou ik nog wel deze twee laatste aanprijzen, schoon niet magtig om den dood te weren, als middelen om den ongelukkigen patient met minder lijden te laten sterven, dan eenig ander ding, mij bekend.

(*) Het geval in *Amerika* (zie den aanvang van het stuk) zal alhier ook bedoeld worden.

IETS OVER DE VACCINE EN KINDERPOKKEN. Door R. LANDSKROON, *Stads Med. Doct. te Purmerend* (*).

Daar, in de laatstverloopene maanden, de kinderziekte in onze stad, en derzelver omtrek, een aanzienlijk getal kin-

(*) Ook in Amsterdam zijn er velerlei geruchten ten nadee-

kinderen, en ook eenige volwasſenen, heeft aangetast, waarbij het gerucht zich verſpreid heeft, dat kinderen, voorheen met het beste gevolg gevaccineerd, ook daarin gedeeld hebben; terwijl mij tevens gevallen zijn voorgekomen, dat menſchen, anders de koepokinenting toegedaan, door dit verſpreid gerucht zwarigheid maakten hunne kinderen te doen vaccineren, en de ondervinding leert, dat dergelijke verhalen, hoezeer ook van waarheid ontbloot, niet zelden de ſchadelijkſte gevolgen hebben; zoo kan ik niet voorbij, aan de daarin belangſtellenden (waaronder eenigen mijner kunstgenooten, die zich tot informatie bij mij hebben vervoegd) te verzekeren, dat ik geen één voorwerp heb aangetroffen, hetwelk, gedurende mijn negenjarig verblijf alhier, door mij is gevaccineerd geworden, dat in deze kinderziekte heeft gedeeld; en dat kinderen, aan die ziekte lijdende, bezocht zijn door anderen, die vóór eenige jaren zijn gevaccineerd, zonder dat zij door dezelve zijn aangedaan.

Waar-

deele der Vaccine in omloop geweest, die zelfs hier en daar verkeerde indrukken bij het publiek hebben voortgebragt. Bij nader en naauwkeurig onderzoek, echter, bleek het ten volle, dat die kinderen, welke niet enkel gevaccineerd waren, maar bij welke de Vaccine haren geregelden loop gehad, en de ware karakteristieke koepok voortgebragt had, door de wezenlijke of echte kinderpokjes niet aangetast zijn geworden; dat de zoodanigen, wien men door dezelve beſmet waande, niet dan waterpokjes hadden; en dat bij hen, die, na gevaccineerd te zijn, door de kinderziekte aangetast werden, de echte koepok nimmer het gevolg der Vaccinatie geweest zij, maar alleen in eene bastaard- of valſche koepok, of ook in onregelmatige zweren, beſtaan hebbe; terwijl het niet onwaarſchijnlijk is, dat vele kinderen, in de eerſte tijdvakken der bekend gewordene zoo gezegende ontdekking der Vaccinatie ingeënt zijnde, door ontoereikende kennis in die dagen met de ware kenteekenen der echte Vaccine, verklaard zijn, hoezeer dan ook ten onregte, de wezenlijke koepok gehad te hebben.

De Redact. der Letteroefj.

Waarſchijnlijk is dit van waarheid ontbloót verhaal zijn oorſprong verſchuldigd aan hetgene alhier veelvuldig heeft plaats gehad, dat een aantal kinderen door de waterpokken (*varicella*) zijn aangedaan, waarin ook de voorheen gevaccineerden hebben gedeeld, en die ten onregte door ſommigen voor ware pokken zijn aangezien, waarbij ik verſcheidene reizen tegenwoordig geweest ben. Ook zijn mij een paar gevallen voorgekomen, alwaar kinderen, voorheen gevaccineerd, door de kinderpokken waren aangetast; maar waarbij men twijfelachtig geweest was, of het vaccineren wel naar behooren was geſlaagd.

Op verzoek van den Wel Eerw. Heer HONIG, vaccineerde ik drie van zijne kinderen, welke reeds eenige jaren te voren door andere Geneeskundigen waren gevaccineerd geweest; zijn Eerw. meende aan één dezer kinderen de gewone kenmerken niet gezien te hebben; bij hetzelve kwamen nu de koepokken met de gewone kenmerken geregeld op, en leverden de beste ſtof, waarmede ik andere kinderen, met een goed gevolg, vaccineerde; terwijl bij de andere kinderen de inentingswondjes met den vierden dag verdwenen waren. Het is waarſchijnlijk, dat dit eerſte kind door de kinderziekte vroeg of laat zou zijn aangetast geworden, wanneer de inenting niet hervat was; en hoe dikwerf zal dit niet wel het geval zijn, dat kinderen, hoe zeer gevaccineerd, maar bij welke de ſtof niet behoorlijk gewerkt heeft, naderhand door die ziekte werden aangedaan? Hoe dikwerf wordt niet de inenting tweeen meermalen herhaald zonder gewenscht gevolg, waarbij men ons niet vergunt dit te hervatten, uit hoofde dat ſommige ouders in het denkbeeld verkeeren, dat zoodanige kinderen geene vatbaarheid voor pokken hebben: daar nu naderhand dezelve veelal door de kinderziekte worden aangedaan, verzekert men ſoms, het zijn gevaccineerde kinderen; en anderen, dit hoorende, worden daardoor verſterkt in het vooroordeel tegen de Vaccine.

HET BELEG VAN AUBIGNY.

(Vervolg en ſlot van bl. 551.)

Intuſſchen hadden, zoo velen der medgezellen van den Graaf uit het gevecht ontkomen waren, niet zonder moeite de ſtad bereikt, en de ſchrikkelijke mare verkondigd. De Gravin had eenige oogenblikken noodig, om zich van dezen verdoovenden ſlag te herſtellen, — maar ook ſlechts eenige oogenblikken; daarna trad zij onder de verzamelden, en ſprak: „Mijn zoon „is gevangen; maar zijne boeijen zijn roemvoller, dan me„nige overwinning; hij draagt dezelve wegens overloopende „en onbedwingelijke liefde tot zijnen Koning, en wegens het „vertrouwen, der edeldenkende jeugd eigen, — het vertrou„wen, dat loffelijke gezindheden, deugdzame oogmerken en „grootmoedige daden altijd met gelukkig gevolg bekroond „worden. Den man konden deze boeijen ten verwijt ſtrek„ken; den jongeling adelen zij ſlechts te meer. Ook leeft hij „immers nog; en ik ben verzekerd, God zal hem behouden, „zal hem mij en u teruggeven: want Hij kan den braven la„ten zinken, ja, maar niet ondergaan. In onze gezindheden „en ondernemingen behoort dit ongelukkig voorval niets te „veranderen." — De Gravin begaf zich nu weer op alle poſten, verſterkte zé in moed en goeden wil, en gebruikte alle mogelijke voorzorg, ten einde de ſtad eenen tweeden ſtorm te doen uithouden. Daarmede was de avond aangebroken; zij hield met de haren den gewonen openlijken godsdienſt, begaf zich vervolgens ter rust, en hare vrouwen verklaarden des anderen daags, dat zij werkelijk eenige uren zeer gerust geſlapen had.

Als zij des morgens vroeg weer onder de bezetting verſcheen, vond zij, volgens hare orders, de bres herſteld, en alles ingerigt, om eenen nieuwen ſtorm met goed gevolg weerſtand te bieden. Ondertusſchen zag men eenen ſtatelijken ridder, met eenig gevolg en alle kenteekenen van een plegtig gezantſchap, uit het vijandelijk heer op de ſtad aankomen, en zonder verwijl gehoor bij de Gravin verzoeken. Zij liet de poort openen, en, omgeven van allen, die zich te dezer plaatſe bevonden, den Gezant tot zich brengen. Het was de Hopman SERICOURT, een even zoo ſchrander als welmeenend man, die

des

des Maarſchalks eerſte Adjudant. Hij naderde CLEMENTINE met eerbied, terwijl hij begon: „ Gravin! Mij is de eer ver-„ gund, met u over het ontſlag uws zoons te handelen. De „ grootmoedige vijand, tot wiens gevangen hem het geluk der „ wapenen heeft gemaakt, ſtelt zijn lot geheel in uwe hand, „ en zal hem nog heden de vrijheid ſchenken, onder de voor-„ waarden, door dit geſchrift aan de hand gegeven." Hierbij overreikte hij eenen eigenhandigen brief van den Maarſchalk.

De Gravin opende den brief, en las hem met luider ſtemme voor. Hij behelsde niets, dan in korte, zeer ſtellige bewoordingen, de verklaring: haar zoon zou haar terug gegeven worden, zoodra zij de ſtad overgaf; geloofde zij in geweten verpligt te zijn, zich van den eed, aan HENDRIK gedaan, niet te laten ontſlaan, zoo konden zij en haar zoon, zonder krenking hunner perſonen, en op hun woord van eer aan dezen oorlog geen verder deel te zullen nemen, zich uit de ſtad, en vervolgens uit het land, werwaarts zij wilden, begeven; weigerde zij nog langer de overgaaf, zoo trof haren zoon onverwijld de ſtraf, welke hij als verklaarde vijand der wettige regering, en ſchuldig aan hoogverraad, verdiend had — namelijk den dood.

De Gravin en al de aanwezigen kenden den Maarſchalk genoeg, om dit voor geene ijdele bedreiging te houden. Het hart der moeder brak; zij moest onderſteund worden, om niet neer te zinken. De diepſte aandoening en eene algemeene ſtilte heerschten eenige oogenblikken. Toen de Heldin vervolgens het woord nemen wilde, weergalmde van alle kanten, als uit éénen mond, het geroep: „ Geef de ſtad over! red „ uwen zoon!"

Dit geroep ſcheen haar op eenmaal hare krachten en haren vorigen heldenmoed terug te geven. „ Hoe! gij trouwe burgers, gij waardige wapenbroeders van mijn' zoon — riep zij „ — hoe! wilt gij, wat u eeuwig heilig zijn moet, der voor-„ bijgaande belangſtelling in mijn bloed opofferen? wilt gij va-„ derland, eere en trouw verzaken, om jegens een enkel geſlacht „ grootmoedig te ſchijnen? Nimmer! Mijns zoons dood is be-„ ſloten: hij zal zich aan zijn noodlot edel weten te onder-„ werpen, zoo God geene redding zende. Maar de Regtvaar-„ dige in den hemel zal haar zenden; mijn geloof zegt het mij, „ hij zal ze zenden!" —

De naast bijſtaanden vielen haar met herhaalde voorbeden in

de rede; zij voer des te levendiger voort: „Kunt gij, „zelfs voor een oogenblik, van mijn' zoon verwachten, dat „hij ons voor zijne redding danken zou? Nimmer! Het ge„ſchonken leven zou hij als een laſt dragen; ons zou hij, on„zer zwakheids- en laſheidshalve, aanklagen; nimmer vergaf „hij het ons, dat wij hem, ten ergſte genomen, den triomf „eens roemvollen, voorbeeldigen doods voor het regt en zij„nen Koning ontrooſd hadden. Wilt gij hem den lauwer ont„rukken, welken hem het geluk welligt nooit weer zoo heer„lijk biedt? wilt gij vijandiger tegen hem handelen, dan zelfs „deze onze oproerige tegenſtrevers? Zij verſieren zijn hoofd „met de burger- en heldenkroone; en gij zoudt ze hem ont„rukken?"

Hier werd zij ten tweedenmale door het luid geroep geſtoord: „Neen! neen! wij zullen er alles aan wagen om hem te red„den! En kunnen wij het niet, zoo zullen wij zijnen dood „op het bloedigst wreken, en, hem wrekende, met hem vallen!"

„Zoo," riep CLEMENTINE, „zoo handelt gij waardig „uzelven; zoo ben ik er grootsch op, uw lot te deelen! „Zweert mij, dat gij dezer gezindheden getrouw blijven, dat „gij, moet het zijn, aan onze goede zaak dit aardſche leven, en „alles wat u hetzelve kon waard maken, opofferen wilt. Ik „ga u met mijn voorbeeld voor, ik zweer het — hier voor „den Alwetenden, en bid zijnen toorn over mij af, indien ik „wankele of mijnen eed ongetrouw worde!"

Deze heldenmoed deelde zich oogenblikkelijk aan allen mede, en met roerende plegtigheid herhaalden zij de gelofte. Thans gebood de Heldin, met eenen wenk, ſtilzwijgen, en keerde zich, met hemelglans op het gelaat, tot den verbaasden Afgezant: „Ik heb voor u wijders geen antwoord, Mijn„heer!" zeide zij. „Spoed terug naar het leger, en berigt als „eerlijk man, wat gij hier gezien en gehoord hebt." — Bewogen, van hét ſtuk gebragt, doordrongen van de grootheid dezer tooneelen, was de Hopman niet in ſtaat iets te antwoorden. Met ongehuichelden eerbied, met ootmoedige hulde boog hij zich op de eene knie, kuste de hand der Gravin, en verwijderde zich zwijgend.

Langzaam, en met hevigen tweeſtrijd in het binnenſte, ging hij ter ſtad uit. Zijn ganſche hart was omgekeerd, en alles verſcheen hem thans in een ander licht, dan voor nog ſlechts wei-

weinige uren. Eindelijk kon hij niet nalaten zichzelven te bekennen, zoo ſprak, zoo leed, zoo handelde men ſlechts voor eene goede zaak; en met dusdanige gezindheden kwam hij in het leger aan.

De Maarſchalk, omgeven van zijnen ſtaf, verwachtte hem met ongeduld. Men had eenen langeren tegenſtand naauwelijks mogelijk geacht, en beſtormde den Hopman, die zwijgend en nog diep bewogen in den kring ſtond, met driftige vragen. SERICOURT begon getrouwelijk te berigten, wat hij gezien en gehoord had. Door het vertellen zelf verhief zich zijne ziel, en nu ſchilderde hij met klimmende en eindelijk wegſlepende welſprekendheid; ſchilderde met eenen adel des gevoels, welke zich in meerdere of mindere mate aan alle aanwezigen moest mededeelen. En als hij nu eindelijk aan het beſluit des tooneels kwam, en berigtte, hoe zich de Gravin, een hooger wezen gelijk, tot hem gewend, en de laatſte beſliſſing medegedeeld had, zoo kon hij, niettegenſtaande allen wederſtreven, de tranen niet meer terughouden, welke zijnen oogen plotſeling uitborſten.

De blikken aller tegenwoordigen, die tot hiertoe vast op hem geſlagen geweest waren, zonken thans naar den grond, en er ontſtond eene langdurige ſtilte, welke niemand zelfs door eenige beweging in ſtaat was te ſtoren. SERICOURT, door deze werking zijns berigts boven alle perſoonlijke belangſtelling verheven, brak deze ſtilte het eerst, terwijl hij den Maarſchalk nader trad, mannelijk bij de hand vatte, en in de woorden uitbrak: „ô Mijnheer, en gij zoudt uwen gevangen nu „ nog ten dood kunnen veroordeelen? Neen, verre zij het van „ u, verre van mijnen grooten Generaal, zijnen duurgekoch„ ten, voor eeuwen verworvenen roem, door zulk eene daad „ te bevlekken! verre, voor eene vrouw in adel der ziele en „ grootheid der zelfverwinning te wijken! Waarlijk, de nakomelingſchap moest anders, wanneer zij uwe daden las, tot „ den wensch zamenſtemmen: Jammer, jammer, dat deze groote man voor *Aubigny* ſlechts gewond werd en niet ſneuvelde!" —

Onuitſprekelijke angſt om haren vriend en zijn noodlot, dat, gelijk zij wist, in deze oogenblikken beſlist werd, had ROSALIE even zeer verheven boven hetgeen de welvoegelijkheid en het gebruik vorderen. Zij was, reeds ſpoedig na SERICOURT's binnentreden in de tent, mede derwaarts gekomen, en,

en, daar zij ſchroomvallig aan den ingang bleef toeven, niet bemerkt. Thans kon zij niet meer terug blijven; zij zonk voor haren vader neer, en riep: „ Genade! genade!" —

Hier bemerkte men eene ganſche verandering op het gelaat des Maarſchalks, en een ſtreven tegen menſchelijker gewaarwordingen, hetgeen zelfs door zijne hevigheid deed zien, hoe zeer deze de overhand bij hem begonnen te krijgen. Ondertusſchen trad de oudſte der vergaderde Overſten, een waardig en van allen vereerd man, vooruit: „ Ja, genade," zeide hij, „ genade voor den dapperen jongeling, genade en vrij„ heid! Maar voor mij, en, zie ik regt, voor het grootſte deel „ dezer vergaderinge, meer dan dit — verbindtenis met hem „ en zijne zaak, voor welke ik op eens mijn ganſche hart ver„ warmd gevoel, en die niet onregtvaardig zijn kan, daar zij „ zulke verdedigers vindt; terwijl wij van alle kanten ontwaren, „ dat de meesten der onzen voor de hunne ſlechts door list, „ verdrukking, leugen en wreedheid werken. Wie, als ik, „ gezind is, die hebbe ook mijnen moed, voor den dag te tre„ den, en het vrijuit te bekennen!"

Deze verklaring veroorzaakte eene algemeene verwarring in de vergadering, en bij niemand grooter dan bij den Maarſchalk zelv'. Reeds ſcheen het, dat zijne gramſchap op nieuw en des te geweldiger uitberſten zou, als een gerucht voor de tent alles ſtoorde, en men eenen Officier, dien LA CHATRE des vorigen dags met eenig geleide op verkenning had uitgezonden, ijlings zag binnen treden. De jongeling was geheel met ſtof bedekt, en zijne krachten ſchenen bijna uitgeput. „ Ik breng „ de onverwachtſte en meest verwenschte boodſchap," begon hij. „ HENDRIK is met een heir in aantogt, door het ge„ rucht op twintigduizend man begroot. Hij heeft marſchen „ gemaakt, of hij vleugels aan had. De bosſchen hebben zij„ nen togt tot hiertoe bedekt gehouden, en, daar bijna deze „ ganſche ſtreek hem aankleeft, zijn alle onze kondſchappers „ opgevangen. Thans is hij geene halve dagreis meer verwij„ derd. Ik zelf heb van de hoogten zijne voorhoede gezien, „ die vrolijk, als ten dans, daarheen trekt. Ik heb op leven „ en dood gereden, om, zoo ſpoedig eenigzins mogelijk, „ kondſchap te brengen."

Dit nieuws veranderde alles. De Maarſchalk ſtond weinige oogenblikken in donker nadenken verdiept; daarna trad hij tot ge-

genen ouden Bevelhebber, greep zijne hand, en ſprak: „ Ik „ geef u regt; AUBIGNY is niet ſlechts van dezen oogenblik „ af aan vrij; maar ook eene zaak, die zóó verdedigd wordt, „ en vrienden, als gij zijt, gewint, kan niet kwaad zijn. Wie „ het anders inziet, kome er voor uit!"

Dan, niemand ſcheen het anders in te zien; veeleer vielen hem allen toe, en wij moeten het daarlaten, hoeveel deel HENDRIK's nadering aan deze plotſelinge verandering der gezindheden, bij den Maarſchalk en verſcheidene der overigen, had. Als LA CHATRE geene tegenſpraak, maar veeleer eendragtige toeſtemming vond, riep hij: „ Zoo leve dan HENDRIK DE „ VIERDE, welken God door voorſpoed en onbewegelijke „ trouw der zijnen als regtmatigen Koning van Frankrijk be„ vestigt! Laten wij ijlen, om hem van onze verkleefdheid „ te overtuigen. Graaf AUBIGNY moge hem tegenvliegen, „ en hem onze hulde brengen; ik zelf ijle, zijne boeijen te „ ſlaken."

Hij ſpoedde zich ook werkelijk naar de tent, in welke de geketende Graaf ſtandvastig en gelaten zijnen dood verbeidde, en des te zekerder verbeidde, daar hij den Maarſchalk zelv' thans zag binnentreden. Hoe ſtond hij derhalve verbaasd, als deze hem ijlings op vrije voeten ſtelde, omarmde, en narigt van alles gaf, wat ondertusſchen was voorgevallen! Verrukt vloog de Graaf te paard, en riep overluide: „ Hij zelf, hij „ zelf komt, om de getrouwe ſtad te helpen! Hem zal ik „ zien! hem zelven! Vrede zal ik brengen al den mijnen, al „ den zijnen!"

Zoo joeg hij voort, ſtootte na eenige uren reeds op de voorhoede van HENDRIK, en kwam omſtreeks den tijd des middags op de, toen nog met gras bewasſene, hoogten, die *Berry* van *Orleans* ſcheiden. Hier werd hij op eenmaal door den vrolijkſten aanblik verrast. Om zijn heir deszelfs tegenwoordige beſtemming des te moediger en krachtiger tegen te voeren, had HENDRIK beneden in het dal doen halte houden; en allen, van den voornaamſten tot den geringſten, rusteden juist gedurende de grootſte middaghitte uit, en genoten een vrolijk en zoo rijkelijk maal, als de matige voorraad, die te verkrijgen geweest was, toeliet.

De Graaf ſtond een oogenblik, om zich op het verrukkend gezigt te vergasten. Thans kreeg hij eenen kleinen kring van

heerlijk gekleede legerhoofden, die vrolijk en geſpraakzaam in de rijen rondgingen en overal met luid gejuich ontvangen werden, in het oog, en onder dezelven merkte hij in het bijzonder een zeer ſchoonen jongen man op, die zich bovenal door vriendelijke toeſpraak van allen, en door een zeer hoogen witten vederbos, onderſcheidde. „ Die," riep hij, „ ja, die is „ mijn Heer en Koning! Dat is het ſieraad, om hetwelk zich „ alle zijne getrouwen moesten verzamelen!" En bij dezen uitroep klopte zijn hart door de onrustige vreugde en aangename ſiddering, welke elk welgezinde gewaarwordt, wanneer hij een rijkshoofd nadert, die een groot vorst en teffens meêrdaad een edel mensch is.

Men vernam den Graaf. Hij gaf een teeken, dat hij iemand te ſpreken verlangde. De bevelhebber van den voorpost meldde hem bij den Koning aan. HENDRIK, vol van de levendigſte blijdſchap, riep hem toe: „ Welkom! welkom, dappere „ AUBIGNY!" De Graaf wilde op de knie nederzinken, terwijl hij met de innigſte roering der ziel in de woorden uitberstte: „ ô Mijn Koning! eer ik u zag, was het mijn trots, „ voor u te ſterven: nu zal het teffens mijne vreugde zijn!" De Koning trok hem aan zijn hart; en de dappere borst, CRILLON, zwoer met de belagchelijkſte eeden, dat hij en zijne moeder gedaan hadden, wat hen allen beſchaamde.

De Koning vraagde nu bepaalder, wat den Graaf tot hem voerde. „ Door LA CHATRE's overloopers," zeide hij, „ weet „ ik alleen, wat tot gisteren voorgevallen is; zeg mij alzoo „ ſlechts, waardoor gij zoo ſpoedig weer bevrijd, en waarom „ gij mij tegengekomen zijt?" — De Graaf gaf het verlangde berigt, en HENDRIK hief de oogen ten hemel, en ſprak: „ Ik „ dank u, ô mijn God, voor deze nieuwe genade! Gij ontheft mij van de ſmarte, het bloed van deze mijne kinderen „ te vergieten!" Vervolgens riep hij: „ Nu op! op, onzen „ vrienden te gemoet, de ouden en de nieuwen!"

Hij gaf het teeken tot den optogt, en reed voor zijn heir uit. AUBIGNY riep hij aan zijne zijde. Zij ſpraken van de heldendaden der laatſte dagen — dit was ſteeds het eerſte hoofddeel in HENDRIK's onderhoud; en de liefde was gewoonlijk het tweede. De Koning vernam naar menigerlei zaken, den Maarſchalk betreffende; en zoo werd ook zijner dochter gedacht, en gezegde tweede hoofddeel was begonnen. AUBIGNY

NY was veel te zeer minnaar en Franschman, dan dat hij zich niet zou verraden hebben, — eene ontdekking, over welke HENDRIK gansch niet gezind was zijne vreugde te verbergen.

De Maarschalk had intusschen SERICOURT naar de Gravin afgezonden, om haar van de bevrijding haars zoons, en deszelfs gezantschap bij den Koning, te verwittigen. Hoe veel twijfel zij ook in den beginne voedde, zoo werd haar dezelve toch geheellijk benomen; en nu eerst bemerkte men aan de, bijna voor haar leven gevaarlijke, werkingen der vreugde, wat het haar gekost zou hebben, den geliefden zoon op te offeren.

Gedurende dat de Heldin thans gereedheid maakte, haren Koning waardiglijk te ontvangen, had de Maarschalk zijne benden verzameld, en dezelven in de klemmendste redevoering tot verandering hunner gezindheden aangemoedigd, zoo wel als van zijn en der Oversten besluit verwittigd. Wat zijne welsprekendheid niet vermogt, werkten dit voorbeeld en het berigt des aantogts van den overwinnaar uit. Het volk, dat zoo zelden weet wat het wil, en bijna nooit waarom het iets wil, dat zich zoo gaarne aan de naaste behoefte overgeeft, wen het slechts in het voorbeeld der aanzienlijken zich een grond van verontschuldiging ziet geboden — het volk riep nu even zoo luid heil over den Koning, als het nog gisteren verderf over hem geroepen had. De Maarschalk liet thans zijne benden twee rijen vormen, en beval, zoodra de Koning naderde, het geweer neer te leggen, het hoofd te ontblooten, en knielend de uitspraak zijner genade af te wachten. Hij zelf trad, insgelijks ongewapend, aan derzelver spits. ROSALIE, in treurgewaad, met verscheidene jonkvrouwen uit de stad, moesten den Koning tegentreden.

Zoodra deze de aankomenden bemerkte, steeg hij van zijn paard, beantwoordde ROSALIES voorbeden op het vriendelijkste en met de opgeruimdste bevalligheid, nam vervolgens zelf haren arm, en geleidde haar dus verder. Nu kwamen zij tot den Maarschalk, die, even als zijne krijgslieden, met ontblooten hoofde daarstond, en, gelijk zij reeds gedaan hadden, op de knie wilde nederzinken. De Koning ving hem in zijne armen op. „Maarschalk!" zeide hij, „wij zijn vrienden; ik ver„geet alles, uitgezonderd uw berouw. Gij hebt *Berry* zoo „heldhaftig bestuurd; ik wensch *Orleans* wel te doen, door „het ook aan uw bestuur te vertrouwen. En gij, mijne kin-

„ deren," riep hij overluid, terwijl hij zich tot de benden keerde en de armen naar hen uitbreidde, „ ſtaat op! ſpoedig „ ſtaat op! Hoe zou een vader zijne kinderen in deze houding „ voor zich kunnen zien? Ook maakt de krijgsman zonder wa- „ penen eene ſlechte vertooning: ras, grijpt toe, opdat wij „ op dezen ſchoonen dag allen in onzen besten tooi verſchij- „ nen! Zoo, regt, en nu voorwaarts, naar de lieve, getrouwe „ ſtad!"

Hij nam thans den Maarſchalk aan zijne zijde, terwijl hij zich vriendelijk lagchend naar AUBIGNY keerde: „ Lieve „ Graaf! wilt gij wel bij deze ſchoone dame thans mijne „ plaats vervangen? Maar poog u ook door een regt aardig „ gedrag bij haar bemind te maken, opdat ik er eere mede „ inlegge!"

Thans bewoog zich de trein langzaam, en onder onophoudelijk vreugdegeroep, de ſtad tegen.

Gravin CLEMENTINE zag van den muur met tranen van verrukking, wat er voorviel. Zij zelve begaf zich naar beneden, en reikte de ſleutels den naderenden Koning. Deze ijlde uit de rij op haar toe, kuste haar op het voorhoofd, en riep: „ Mevrouw! ik ken geene belooning, die uwer waardig ware, „ dan den roem, welken gij uzelve verworven hebt. Slechts „ om voor u niet als gansch arm en ondankbaar te verſchij- „ nen, ſta ik u de Souvereiniteit af van deze ſtad, die gij zoo „ moedig verdedigd hebt; en deze Orde, met welke ik u ver- „ ſiere, kondige u der ganſche wereld aan als DE ONSTERFELIJ- „ KE HELDIN VAN AUBIGNY."

Met deze woorden nam hij zijn eigen ordeslint af, en omhing de Gravin daarmede. „ Doch voor u, waardſte Graaf," voer hij tegen AUBIGNY voort, „ voor u heb ik niets, dan „ mijne belangſtelling. Zie mij van heden af als uwen vriend, „ of, wilt gij, als uwen vader aan! En opdat u blijke, dat „ het mij ernst is, zoo begin ik op het oogenblik de plaats „ van vader bij u te bekleeden. Mijnheer de Maarſchalk, ik „ verzoek voor dezen mijnen zoon om de hand uwer doch- „ ter: zoudt gij ze mij weigeren?" — Er behoeft wel niet bijgevoegd te worden, dat LA CHATRE zijne toeſtemming met vreugde gaf, en het minnende paar een der gelukkigſten werd.

Deze dag wordt overigens nog heden als een Burgerfeest in *Aubigny* gevierd.

N. S.

GRUWZAAMHEDEN DER INQUISITIE TE GOA.

(Door M. DELLON.)

„ Het volgende verhaal levert eene naauwkeurige beſchrijving van de onderaardſche gevangenisſen, de pijnbank, de wijze van verhooren, en het *Auto da Fe.* Voor de getrouwheid van dit verſlag bezitten wij het getuigenis van den Inquiſiteur zelv', die in het jaar 1806 het voorzitterſchap te *Goa* bekleedde, en die aan Dr. BUCHANAN bekende, dat des Heeren DELLON's beſchrijving, over het geheel, juist was. De Heer DELLON was te *Goa* voor de Inquiſitie betrokken, en opgeſloten in een' onderaardſchen kerker van tien voet in 't vierkant, waar hij boven de twee jaar gevangen bleef, zonder iemand te zien, behalve den Cipier, die hem zijn' teerkost bragt; uitgezonderd wanneer hij in 't verhoor werd gebragt, verwachtende dagelijks ten brandſtapel gevoerd te worden. Zijne voorgewende misdaad was, de Inquiſitie van wreedheid beſchuldigd te hebben, in een geſprek met eenen Priester te *Daman*, eene *Portugeſche* ſtad in een ander gedeelte van *Indië.*"

* * *

Gedurende de maanden November en December, hoorde ik iederen morgen het gillen der ongelukkige ſlagtoffers, die de pijnbank ondergingen. Ik herinner mij, gehoord te hebben, vóór ik in de gevangenis werd opgeſloten, dat het *Auto da Fe* doorgaans gevierd werd op den eerſten Zondag in Advent, omdat op dien dag in de kerken dat gedeelte des Evangelies gelezen wordt, waarin gewag wordt gemaakt van het *laatſte Oordeel;* en de Inquiſiteurs laten zich voorſtaan, door deze plegtigheid, een levendig zinnebeeld dier ontzaggelijke toekomst te leveren. Ik werd desgelijks overtuigd, dat er een groot aantal gevangenen, buiten mij, was; de diepe ſtilte, welke binnen de muren van het gebouw heerschte, mij in ſtaat ſtellende het getal van deuren te tellen, die op de uren van den maaltijd geöpend werden. Intusſchen gingen de eerſte en tweede Zondagen van Advent voorbij, zonder dat ik van iets hoorde, en ik bereidde mij om nog een jaar van treurige

gevangenſchap te ondergaan, toen ik op den 11den Januarij uit mijne wanhoop werd opgewekt door het gerucht der wachten, die de grendels van mijne gevangenisdeur wegſch[illegible]en. De *Alcaide* bood mij een kleed aan, dat hij mij beval aa[illegible] te trekken, en mij gereed te maken om hem op te wachten te gen hij terug kwam. Dit zeggende, liet hij eene brandende lamp in mijne gevangenis.

De wachten kwamen des morgens omtrent twee ure terug, en bragten mij buiten in eene lange galerij, waar ik een aantal lotgenooten vond, op eene rij tegen den muur geſchaard. Ik plaatſte mij onder de overigen, en welhaast voegden zich nog verſcheidenen bij den treurigen hoop. Het diepe zwijgen en de ſtilte deed hen meer naar ſtandbeelden dan bezielde ligchamen van menſchelijke ſchepſels gelijken. De vrouwen, die in gelijken ſmaak gekleed waren, werden in eene aangrenzende galerij geplaatst, waar wij haar niet zien konden; doch ik merkte op, dat een aantal perſonen afzonderlijk op eenen afſtand ſtonden, vergezeld door anderen, die lange zwarte kleederen droegen, en die van tijd tot tijd voor- en achteruit wandelden. Ik wist toen niet, wie dezen waren; doch ik werd naderhand onderrigt, dat de eerſten de ſlagtoffers waren, veroordeeld om verbrand te worden, en de anderen derzelver biechtvaders.

Nadat wij allen tegen den muur dezer galerij geplaatst waren, ontvingen wij elk eene groote waskaars. Vervolgens bragt men ons een aantal kleederen van geel laken, met het kruis van *St. Andries* daar voor en achter op geſchilderd. Dit wordt de *San Benito* genaamd. De andermaal gevallen ketters dragen eene andere ſoort van opperkleed, de *Samarra* genaamd, welks grond is grijs. Het beeld van den lijder is daarop afgeteekend, geplaatst op brandende toortſen, met vlammen en booze geesten rondom. Vervolgens werden kappen voor den dag gehaald, *Carrochas* genaamd, gemaakt van bordpapier, ſpits als ſuikerbrooden, geheel overdekt met duivels en vuurvlammen.

De groote klok der Cathedraalkerk begon even vóór zonneopgang te luiden, hetgeen als een teeken diende om het volk van *Goa* te waarſchuwen, om de grootſche plegtigheid van het *Auto da Fe* te komen beſchouwen; en nu deden ze ons een voor een de galerij verlaten. Ik merkte, toen wij in de groo-

te

te zaal kwamen, dat de Inquiſiteur bij de deur zat, met zijnen Secretaris achter zich, en dat hij elken gevangen ſtelde in handen van een bijzonder perſoon, die zijn wacht zou zijn naar de plaats der verbranding. Deze perſonen worden Peten of *Doopheffers* genaamd.

Mijn doopheffer was de Kommandeur van een ſchip. Ik ging met hem mede, en, zoodra wij in de ſtraat waren, zag ik dat de Proceſſie voorgegaan werd door de Dominicaner monniken; die deze eer genieten, omdat *St. Dominicus* de Inquiſitie ſtichtte. Op dezen volgden de gevangenen, die achter elkander liepen, elk zijnen doopheffer op de zijde hebbende, en eene brandende waskaars in de hand. De minſt ſchuldigen gaan vooraan; en, daar ik voor geen derzelven doorging, waren er velen, die den voorgang op mij hadden. De vrouwen waren met de mannen dooreen gemengd. Wij liepen allen blootsvoets, en de ſcherpe ſteenen der ſtraten van *Goa* wondden mijne teedere voeten, en deden het bloed ſtroomen; want zij lieten ons de voornaamſte ſtraten van *Goa* doorwandelen, en wij werden overal beſchouwd door eene talrijke ſchare volks, dat van alle oorden van *Indië* was te zamen gevloeid om dit ſchouwſpel bij te wonen; want de Inquiſitie draagt zorg, het lang te voren, in de verwijderdſte gemeenten, aan te kondigen.

Ten laatſte kwamen wij aan de kerk van *St. Franciscus*, voor ditmaal beſtemd tot de viering van het Geloofsbedrijf. Aan den eenen kant van het altaar ſtond de Groot-Inquiſiteur en zijne Raden, en aan den anderen de Onderkoning van *Goa* en zijn Hof. Al de gevangenen moesten zitten, om eene leerrede te hooren. Ik merkte op, dat die gevangenen, welke de *verſchrikkelijke Carrochas* droegen, het laatst van de Proceſſie binnenkwamen. Een der Augustijner monniken beklom den kanſel, en predikte een kwartier uurs. Het ſermoen geſloten zijnde, gingen twee lezers, de een na den ander, den kanſel op, en lazen de vonnisſen der gevangenen. Mijne blijdſchap was uitſtekend, toen ik hoorde, dat mijn vonnis was, niet verbrand te worden, maar galeiſlaaf te zijn voor vijf jaar. Na de vonnisſen gelezen waren, riepen ze de ongelukkige ſlagtoffers op, die beſtemd waren der Heilige Inquiſitie opgeofferd te worden. De afbeeldingen der ketters, die in de gevangenisſen geſtorven waren, werden te gelijker tijd voor den

dag

dag gebragt, derzelver beenderen beſloten zijnde in kleine kistjes, met vlammen en duivels bedekt.

Nu trad een Officier van de wereldlijke regtbank vooruit, en vatte dezen ongelukkigen hoop aan, nadat zij elk een' *ligten ſtoot op de borst* van den *Alcaide* ontvangen hadden, om aan te duiden, dat zij *verlaten* waren. Zij werden toen naar *den* oever der riviere gebragt, waar de Onderkoning en zijn Hof vergaderd waren, en waar de brandſtapel den vorigen dag was toebereid.

Zoodra zij aan deze plaats kwamen, werden de veroordeelde perſonen gevraagd, in wat Godsdienst zij verkozen te ſterven; en, op het oogenblik dat zij deze vraag beantwoord hebben, vat de ſcherpregter hen aan, en bindt hen aan een' paal in het midden van den brandſtapel. Des daags na de teregtſtelling worden de afbeeldſels der dooden naar de Dominicaner kerk gebragt. De hoofden alleen zijn afgebeeld, (zijnde doorgaans vrij naauwkeurig geteekend; want de Inquiſitie houdt uitnemende portretſchilders tot dit einde na) omringd door vlammen en duivels, en beneden ſtaat de naam en misdaad des verbranden.

WAAROM KLAGEN DE GELEERDEN, DAT ZIJ ZOO WEINIG GENOEGEN SMAKEN IN DE WERELD?

Sommigen hebben beweerd, dat het geluk, hoe zeer in ſoort onderſcheiden, in even gelijke mate over geheel het menſchelijke geſlacht verſpreid is. Ingevolge dier ſtellinge, worden de klagten van den geleerde geöordeeld, niet meer gegrond te zijn, dan die des daglooners. Meer geruchts gaat er inderdaad in de wereld uit van de rampen des dichters en des mans van letteren, dan van de tegenſpoeden des koopmans en des fabrikeurs. Het is, intuſſchen, niet zoo zeer de grootere menigte of de meerdere zwaarte der onheilen der eerſten, welke dezelve ter kennisſe van het algemeen brengt, maar hunne gewoonte om alle hunne gedachten en bedrijven op het papier te zetten. De ambachtsman heeft de koorts, of verliest eenigen van zijn gezin; in het verborgene ſtort hij een traan, en de wereld ziet zijne droefheid niet; terwijl QUINTILIANUS, even alsof het iet zeldzaams ware, het verlies van vrouw en kinderen aan de

de late nakomelingſchap overlevert. Een kwaaddoener wordt naar een afgelegen oord gebannen, en men hoort niet meer van hem; en OVIDIUS, om eene misdadige liefde in ballingſchap gezonden, tracht den traan des medelijdens te wekken in de afgelegenſte eeuwen.

Ondanks de aannemelijkheid dezer aanmerkingen, zal een onpartijdig waarnemer zich genoodzaakt vinden te erkennen, dat, indien de rampen der geleerden niet zwaarder zijn dan die van andere menſchen, het gevoel daarvan doorgaans levendiger is. Dezelfde kieschheid van gevoel, welke hen voor verſtandelijke ſchoonheid bijzonder vatbaar maakt, doet hen van de gewone wederwaardigheden des levens een fijner gevoel hebben.

Lieden van letteren bevinden zich, voor het meerdergedeelte, in eenen ſtaat van ingeſpannene gedachten; terwijl dezulken, die met minder verfijnde werkzaamheden zich onledig houden, dikmaals (hoezeer ook ſommigen aan de algeheele werkeloosheid der ziel mogen twijfelen) in eenen ſtaat van verſtandelijke ongevoeligheid zich bevinden; en indien het geluk alleenlijk in de ziel huisveste, moet ieder gering toeval de bedaardheid eener ziele verſtoren, die immer in overdenking is verzonken.

De vermaken der geleerden zijn de zoodanige, welke ontſtaan uit de beſchouwing van grootheid, nieuwheid en ſchoonheid; vermaken van de zuiverſte en verhevenſte ſoort. Misſchien is er geen waarlijk gelukkiger toeſtand dan die van een man van vernuft, ten tijde als hij ingeſpannen zijne aandacht gevestigd houdt op de beſchouwing van eene dezer drie bronnen van verbeeldingsvermaak; maar zelfs de zuiverheid en voortreffelijkheid dezer vermaken dienen in het einde ter aanleiding tot ellende voor hunne najagers. Nimmer zal onze tegenwoordige toeſtand gedoogen, dat enkel verſtandelijke genietingen alle onze zorge en aandacht bezig houden; en wanneer de ziel van hare denkbeeldige gelukzaligheden tot de werkzaamheden terugkeert, welke hare vereeniging met het ligchaam gebiedt, dan wordt de overgang van het hoogſte vermaak tot ſmakeloosheid en wanlust de grond van eenen trap van ellende, evenredig aan den trap van verloren geluk.

Het vernuft heeft altijd de volmaaktheid ten voorwerpe; maar volmaaktheid wordt in menſchelijke zaken niet gevonden. Diensvolgens wordt het vernuft misnoegd over de onmogelijkheid

heid om datgene te verkrijgen, waarop het beſtendig het oog heeft. Aldus lijdt het reeds in de afzonderinge van het boekvertrek; doch, bij zijne wederkeering tot de verrigtingen en bezigheden des werkzamen levens, valt de volmaaktheid, door hetzelve bedoeld, nog veel zeldzamer in het oog. Voorwerpen, welke, voor lieden van dagelijksch verſtand, aangenaam of onverſchillig zijn, vertoonen zich aan den man van vernuft als wanſtallig en onbehagelijk, om reden dat zij afvallen bij dat beeld van volmaaktheid, in de verbeelding gevormd, tot hetwelk, als eene regelmaat, alles gewoonlijk te huis gebragt, en waarmede het vergeleken wordt. Aldus dient ſchranderheid van opmerkinge ter ontdekking van verborgene wanſtalligheden, even gelijk het vergrootglas eene vlek bemerkt, waar het ongewapende oog niets dan ſchoonheid ziet.

Gewoonlijk houdt zich de man van ſtudie met ernſtige bezigheden onledig; altijd leeft hij, het oog op eenig doel gevestigd houdende. Alle andere menſchen beſteden hunnen meesten tijd aan gemak, vrolijkheid en vermaak. Somtijds wordt de man van ſtudie uit zijn boekvertrek gehaald, gewoonteshalve, of op aanhoudend verzoek, om deel te nemen aan de gewone uitſpanningen des levens. Met tegenzin en beſchroomdheid gaat hij derwaarts; want in de dagelijkſche gezelſchappen kan hij niet uitmunten, en elke aftrekking beſchouwt hij als eenen hinderpaal tegen de bereiking van zijn hoofddoelwit en wenſchen; en met hartzeer keert hij terug, omdat, in het uur van gezellige verkeering of gastmaalsligtzinnigheid, zijne verdienſten werden over het hoofd gezien, en op zijn gezag geene acht werd geſlagen.

De onderſcheidene oorzaken van de klagende gemoedsgeſteldheid der geleerden, tot hiertoe aangewezen, kunnen op dezelve geenerlei oneer doen nederdalen; nog andere oorzaken, echter, zijn er, even aannemelijk, doch meer onteerende.

Zij, die hunne vorderingen in kennis en geleerdheid telkens trachten uit te breiden, hebben daarbij tevens ten oogmerke, hunne waarde te vergrooten en roem te behalen. Elke ſtap, welken hij op den weg der vorderinge doet, doet den boezem des letteroefenaars van een hooger denkbeeld van zijne eigen verdienſte zwellen, en verſterkt hem in de bewustheid van eigen waardigheid. Maar de wereld draagt geene kennis van elke nieuwe aanwinst, welke de geleerde in zijn boekvertrek doet.

„doet. Diensvolgens vergroot hij zijnen eisch op eerbied, voor dat zijne medgezellen eenige vermeerdering van verdienſte vernemen. Aanſpraak op eerbied zich aan te matigen, zonder dat de gegrondheid dier aanmatiginge wordt erkend, is diep vernederende voor eenen zoeker van letterroem. Diensvolgens is hoogmoed voor den geleerde eene rijke bron van onvoldaanheid.

Ieder najagenswaardig oogmerk heeft eene groote menigte najagers. Eigenaardig beſchouwen mededingers elkander als vijanden, over en weder hunne onderſcheidene wenſchen dwarsboomende. Nergens wordt deze nijver zoo veelvuldig ontmoet, noch is dezelve heviger, dan onder de zoekers van letterroem. De geleerde is aldus een nijdigaard, en, volgens des Hekeldichters aanmerking, heeft geen *Siciliaanſche* dwingeland eene grievender foltering dan den nijd verzonnen.

Het zij deze de *ware oorzaken* der klagten en der onverduldigheid der geleerden zijn, dan niet, zeker is het, dat zij, die de middelen tot het meeste geluk in handen hebben, dikmaals de grootſte ellendelingen zijn. Eén gevolg van uitgebreide nuttigheid mogen wij uit deze aanmerkingen afleiden: „ Dezulken, welken het vuur des vernufts en de vruchten der geleerdheid geweigerd zijn, mogen zichzelven gelukwenſchen, dat, indien zij de voordeelen van vernuft en geleerdheid derven, zij ook van derzelver onaangenaamheden bevrijd zijn, en dat deze onaangenaamheden doorgaans derzelver voordeelen te boven gaan."

SOPHIA, OF DE SCHOONE BLINDE.

Zedelijk Verhaal.

Door Mevrouw ISABELLE DE MONTOLIEU.

Ik had een vriend van mijne kindschheid, dien ik beminde, zoo als men zijnen vriend bemint in dien gelukkigen leeftijd, wanneer de vriendſchap eene zoo ruime plaats in het leven beſlaat. Naauwelijks konde ik toen twee uren zonder KAREL zijn, en het was nu ten minſte dertien jaren verleden, dat wij elkander niet gezien hadden. Mijn oogmerk niet zijnde, mijn eigen leven te beſchrijven, is het noodeloos te verhalen, welke zeer gewone omſtandigheid in den loop van het leven deze langdurige ſcheiding veroorzaakt had, even min als die ons

voor

voor eenige oogenblikken te zamen bragt. In het eerst ſchreven wij elkander brieven, zoo lang als een arm; alle jaren werden zij korter en zeldzamer; eindelijk ſchreven wij zoo goed als in het geheel niet; doch het gevoel, welk onze harten verbond, bleef onveranderd; het herleefde bij mij met veel levendigheids, toen mijne bezigheden mij terug riepen naar het land, welk ik op mijn twaalfde jaar had verlaten, en waarin KAREL nog woonde. Ik vernam, dat hij ongehuwd was, en een aangenaam huis bewoonde, in de nabuurſchap van eene kleine ſtad, bij eenen oom, dien hij in deszelfs ouden dag oppaste. Ik ſtreelde mij met de gedachte van hem te komen verraſſen en eenigen tijd bij hem te vertoeven; maar het oogmerk en de lengte mijner reize waren bepaald; niet vroeger dan twee dagen vóór mijne tehuisreis kon ik dit plan ten uitvoer brengen.

Ik ging op reis naar zijne woonplaats; naar gelange ik dezelve naderde, verdwenen de jaren, ſinds wij elkander het laatst gezien hadden, zoo volkomen uit mijnen geest, dat ik in goeden ernst geloofde, hem altijd met hetzelfde vuur bemind te hebben; ik vergat alle de gelukkige dagen, welke ik verre van hem had beleefd, en de dag, op welken ik hem zou wederzien, dacht mij alleen dien naam te verdienen; ook vergat ik, dat dit geluk ſlechts eenige uren zou duren, en mijn hart liep het oogenblik vooruit, dat ik hem in mijne armen zou drukken. Ik kwam, ik deed mij aanmelden, en vond mijnen vriend even gul, even hartelijk als in de dagen onzer kindschheid. Zouden wij elkander herkend hebben, indien wij elkander toevallig ontmoet waren? Hierop durf ik geen ja zeggen; maar het ſcheen mij toe, alsof wij nog dezelfde waren, toen hij mij voorſloeg, met hem eene wandeling te doen in een' fraaijen tuin achter het huis; ik volgde hem met even veel vreugde als in den tuin, welke voormaals het tooneel onzer ſpelen was geweest. Duizend bijzonderheden van den verleden tijd en van de gelukkige jaren onzer kindschheid vertoonden zich ſtraks aan onze verbeelding. De zachte weemoed der eerſte ontmoeting werd vervangen van de opgeruimdheid, door onze herinneringen ontſtaan; wij praatten beiden te gelijk. „Weet gij nog wel, herinnert gij u, hoe gij in de „boomen klauterde, over de ſlooten ſprongt?" enz. enz. En weinig ſcheelde het, dat wij niet wederom het zelfde deden.

Al-

Aflengskens; echter, hield ons babbelen op, om vervangen te worden van een bedaarder gevoel, gemengd met eene foort van treurigheid, die ook hare zoetheid had. Bij het geluk van elkander weder te zien kwam een verward gevoel van leedwezen, rakende die jaren onzer zorgelooze kindschheid; die onherroepelijk verloopen waren; van die jaren, die geene herinneringen dan van onfchuld en vermaak achterlaten, waarin zoo weinig noodig is om gelukkig te zijn, waarin de onaangenaamheden zoo fpoedig vergeten worden; waarin alles ondervinding en genieting tevens is, waarin men zijne ligchaamskrachten voelt groeijen, zijne zielsvermogens zich ontwikkelen, waarin de zoo zuivere en zoo ware gevoelens der natuur en der vriendfchap alleen het hart vervullen, en de oogenblikken zoo zalig doen verloopen. Gelukkig, en zoo fpoedig van dat der onftuimige en oproerige driften vervangen levensperk! En evenwel, wat al fchoone dagen, te midden dezer onftuimigheden, fchenkt niet de Voorzienigheid aan den genen; die er genot van weet te hebben met de eenvoudigheid der kindschheid! Ik leerde in dezen avond eene groote waarheid; dat er, namelijk, geen toeftand, hoe hard dezelve moge wezen, geen rampfpoed is, (knaging des gewetens alleen uitgezonderd) waarvoor men geene fchadeloosftelling en vergoeding kan vinden, wanneer men dezelve met kloekmoedigheid en volharding zoekt, en zich niet aan de wanhoop overgeeft. Hoe vele menfchen verwenfchen het leven om ingebeeld hartzeer, of om onheilen, welke een oogenblik kan vergoeden! De wezenlijk ongelukkige is bijkans altijd de meest gelatene; hij vindt fterkte om een onherftelbaar ongeluk te dragen, en in zijne fmarten zelve ontdekt hij eindelijk eene voordeelige zijde. Ik was er nog onkundig van, en het was toen niet, dat ik deze wijze aanmerkingen maakte; alle denkbeeld van fmarte was verre van mij verwijderd, en de wereld en het leven fchenen mij het aardfche paradijs in deszelfs oorfpronkelijke fchoonheid. Het was een der fchoonfte lentedagen, een dier volmaakt zuivere en heldere dagen, op welke men gemakkelijker ademhaalt, op welke het aanwezen ligter is; aan de zijde van mijnen vriend, gearmd rondwandelende in den fraaijen tuin, ondervond ik een gevoel van geluk, zoo vreedzaam en zacht, dat het, eenigermate, een denkbeeld zoude hebben kunnen geven van het geluk des toekomenden levens. De Natuur fcheen

in feestgewaad getooid te zijn; eene frisſche en levendmakende lucht omringde ons, en blies ons den geur der bloemen tegen; de boomen waren met dezelve bedekt, en vertoonden zich als veelkleurige ruikers; de ſchoone amandel- en de ſchitterende perzikboom, met hunne rozekleurige kranſen, zetteden nieuwen luister bij aan het ſneeuwwit der peren- en kerſenboomen, wier ligte bloeſems flodderende voor onze voeten vielen, en ons op een bloemtapijt deden wandelen; de nog bekoorlijker appelboom ſlingerde bevallig zijne takken, met knoppen van gemengeld wit en purper bedekt, doormengd met bladeren van het eerſte groen. Boven onze hoofden zongen de vogelen hunne minnezangen; de vlinder met bont fluweelen vlerkjes vloog van bloem tot bloem. Alles rondom ons vertoonde een bezield, verrukkelijk ſchouwſpel, waarin ik mij bekoorlijk verlustigde. Eensklaps, als ware het om mijne opgetogenheid nog te verhoogen, liet zich eene melodie hooren, die van den hemel ſcheen neder te dalen; na eenige akkoorden op een welgeſtemd klavier, zong de innemendſte, de welluidendſte ſtem, met eene onbeſchrijfelijke uitdrukking, deze ſtrophe, die met mijne verrukking op dat tijdſtip zoo volkomen zamenſtemde:

Ô! Wat is Natuur bevallig,
Daar ze ons hart tot blijdſchap wekt;
Zie haar prachtig en lieflallig
Door den bloemendos gedekt.
't Pluimgediert, door 't lommer zwierend,
't Schoon der lieve Lente vierend,
Zingt, al dartlend, ginds en weêr;
Ik, zoo lang ik leef op aarde,
Zing de goedheid, loof de waarde
Van den God, dien ik vereer.

In den toeſtand van mijn hart zoude er niet zoo veel noodig geweest zijn om mij ſterk te treffen: ik haalde naauwelijks adem; ik voelde mijne oogen van tranen overloopen: In 's hemels naam, KAREL, riep ik, zijne hand drukkende, wie is die engel, die zoo zingt?

Het is . . . het is eene blinde, antwoordde hij; en aan den toon zijner ſtemme kon ik hooren, dat hij even zeer geroerd

was

wat als ik. — Eene blinde? riep ik. Hemelsche goedheid! eene blinde verheerlijkt op zulken toon de schoonheid der Natuur en het geluk van aanwezig te zijn! Eene blinde, zegt gij? Is zij blind geboren, of bij toeval blind geworden? Kent gij haar?

Sinds drie jaren is zij mijn buurmeisje en mijne vriendin: ik zie haar dagelijks, en kan u verzekeren, dat ik uit hare gesprekken meer wijsheid, meer ware wijsbegeerte, meer gezonde, regtmatige en verhevene denkbeelden heb geschept, dan uit al wat ik gelezen had, eer ik haar kende. Zie dat huis, welk naast het mijne staat; op de tweede verdieping, waar de ramen open staan, daar is hare kamer. Inderdaad, eene fraaije ritournel, gevolgd van eene tweede strophe, lieten zich andermaal aan dien kant hooren: ik hoorde niets anders dan de stem; de woorden heb ik niet onthouden.

Is zij jong? vraagde ik mijnen vriend, toen zij was uitgescheiden: hare stem wijst het uit; dezelve is zoo frisch en zoo welluidende!

Zij is omtrent twintig jaren, antwoordde hij; zij was zeven jaren, toen de kinderziekte haar van het gezigt beroofde. — Ach God! riep ik; met dit ongeluk paart zich ongetwijfeld, dat zij zwaar geschonden is? Ijsselijke ziekte! hare stem heeft zij behouden; maar, goede Hemel, welk een jammer!

Verre is het er af, dat SOPHIA zou geschonden zijn, zeide KAREL met vuur; zij is bevallig, en die stem, welke gij zoo bekoorlijk vindt, is het niet meer dan hare gestalte; de wreede ziekte, die haar blind gemaakt heeft, was niet van de boosaardigste soort; eene toevallige ligte ongesteldheid in de oogen, ten tijde als zij ziek werd, voerde naar dat deel alle de kwaadaardigheid van het vergif; naauwelijks bespeurt men er elders de geringste teekens van, die veeleer de bevalligheid van haar gelaat vermeerderen; volmaakt ware haar aangezigt, indien hare oogen open waren. Helaas! zij zijn geheel gesloten; er is grond om te denken, dat zij zeer schoon moeten geweest zijn; de lange zwarte oogharen toonen, welke kleur zij moeten gehad hebben; maar dat is het ook al; deze eertijds zoo fraaije oogen zijn niet meer. Dikwijls heeft hare moeder mij verhaald, hoe sterk zij in het eerst begonnen te zwellen, en drie weken gesloten bleven; na verloop van dien tijd, de ziekte haren loop houdende, hield de zwelling op; maar de oogen van het kind gingen niet weer open. Naardien

zij niet zeer ziek geweest was, was men niet bevreesd; hij tusschen zocht hare moeder het onbewegbare ooglid op te tillen: oordeel over haren schrik, over haare diepe droefheid! de oogen waren er niet meer, en het ooglid viel voor altoos neder!....

Mijn vriend zweeg; op alle de trekken van zijn gelaat las ik den diepen indruk, welken dit verhaal op hemzelven gemaakt had; niet minder was die bij mij: Arme ongelukkige! riep ik droevig uit; nog zoo jong, en in een' eeuwigen nacht gedompeld! hoe groot moet hare wanhoop zijn!

Zoo dacht ik ook,' zeide KAREL, en toen wij eerst kennis maakten, deed zij mij een teeder medelijden ondervinden, van bittere droefheid gevolgd; doch dit gevoel veranderde in bewondering, en daar ik haar altijd vrolijk en opgeruimd gezien heb, zelfs in hare eenzaamheid, in welke hare moeder en ik haar hebben waargenomen, zonder dat zij kon weten dat zij gezien werd, heb ik eindelijk met haar geloofd, dat God alle rampen kan vergoeden, en dat *haar* toestand inderdaad vergoed *is*. Dikwijls heeft hare moeder mij verzekerd, dat hare ouders honderdmaal bedroefder waren dan zij. Dit kind van zeldzame schoonheid was hun hoogmoed en hun afgod. „ Ongetwijfeld zijn wij er voor gestraft," voegde zij er nevens: „ want God duldt geenen afgod; Hij kon denzelven geheel verbrijzelen, en mij voor altoos den naam van moeder ontnemen; mag ik murmureren, terwijl Hij mij mijne dochter heeft laten behouden, en, in zijne genade, in hare ziel een inwendig licht heeft ontstoken, 't welk haar vertroost over het licht, dat zij heeft verloren?" Vervolgens verhaalde zij mij, hoe men; toen men overtuigd was dat er geene hoop meer was, zich bevlijtigd had, SOPHIA allengskens aan haren staat van blindheid te gewennen; men liet het verband op hare oogen, hoewel het niet meer noodig was; in het eerst gaf men haar eenige hoop, welke men van dag tot dag verminderde, terwijl men tevens hare middelen van verstrooijing vermeerderde, en haar gewende, door haar verstand het zintuig aan te vullen, waarvan zij ontbloot was. Naar gelange van hare jaren had zij altijd blijken van veel verstand gegeven, en zij merkte alles op met eene scherpzinnigheid, die haar oneindig meer heeft doen onthouden, dan men van een kind van zeven jaren moest verwachten; maar zij was uitermate levendig, en dienvolgens

zeer

zeer los, en zeer bedorven, inzonderheid door haren vader, die haar aanbad en haar ongeluk niet lang overleefde. Hare moeder kon zich geheel aan hare dochter toewijden, en deze zoo beſtendige en aanhoudende zorg diende haarzelve tot de krachtigſte vertroosting; ſterker en teederder werd hare wederzijdſche verknochtheid. Ligt begrijpt men, dat SOPHIA met zeer veel toegeeflijkheids werd behandeld; doch haar toeſtand maakte het noodzakelijk, dat haar vele dingen geweigerd werden, welke zij voorheen op het eerſte woord ſprekens verkreeg, en waarvoor men haar nu ſchadeloos zocht te ſtellen. Vóór haar ongeluk ſteiden weinigen belang in haar, dan hare ouders; die van andere jonge meisjes, hare ſchoonheid en aardigheid benijdende, trachtten, veeleer, gebreken in haar te vinden; thans verwekte zij eene algemeene belangſtelling, en elk deed zijn best om er haar blijken van te geven. Steeds het voorwerp der teederſte bezorgdheid, omringd, als 't ware, van eenen dampkring van gevoeligheid, goedheid en dienſtvaardigheid, ontwikkelden zich in haar deze innemende hoedanigheden in den hoogſten graad. Zoude het hieruit alleen zich niet laten verklaren, waarom de blinden in het algemeen tamelijk opgeruimd en van een gelukkig karakter zijn? Zij zijn zoo verzekerd, dat zij deelneming verwekken, en nimmer aan zichzelven worden overgelaten! Hunne ziel is onophoudelijk voor de dankbaarheid geöpend; en de hulp, welke zij van anderen noodig hebben, moet hen noodzakelijk beminnelijk maken. SOPHIA is er een voorbeeld van; haar éénig doel was, op hare beurt, der zulken leven eenigzins te verangenamen, die alles voor haar deden, het zij door hare volmaakte zachtzinnigheid en de eenparigheid van haar humeur, het zij door het aankweeken van haar verſtand en talenten. Door telkens aan hare moeder te betuigen, dat zij niet ongelukkig was, en zulks met hare opgeruimdheid te bewijzen, werd zijzelve ten langen laatſte er van overtuigd; en deze zachte en ſtille, doch beſtendige opgeruimdheid, werd inderdaad hare hebbelijke geſteldheid. Zonder rijk te zijn, bezat zij genoegzaam vermogen om haar de middelen aan te ſchaffen, die haar lot konden verzachten en het leven dierbaar maken. Een bejaard geeſtelijke en een geleerd onderwijzer hebben beurtelings hare ziel en haar verſtand verlicht door eene grondige beöefening van de verhevene waarheden van den Godsdienst, uit welke zij ha-

re meest vertroostende denkbeelden heeft geschept, en door de wetenschappen en het lezen van boeken, voor eene vrouw berekend. Door geen uiterlijk voorwerp wordende afgetrokken, en zeer veel vermaak vindende in deze lessen, was zij onder dezelve dermate aandachtig, dat, wanneer hare leermeesters van haar gegaan waren, zij, bij hare moeder, woord voor woord alles herhaalde, wat zij gehoord had, zonder iets te veranderen; de moeder schreef het uit haren mond op, las het haar voor eer zij te bed ging, en 's morgens nadat zij was opgestaan; en dit was genoeg, om het in haar geheugen even naauwkeurig als op het papier te graveren. Gij hebt gehoord, hoe verre zij het in de muzijk gebragt heeft; het is dit bedrijf, waarin zij geheel vergeet, dat zij blind is: zij gelooft inderdaad te zien, hetgene zij met haar speeltuig en stem zoo treffelijk uitdrukt; met het grootste gemak herhaalt zij terstond de airtjes, welke zij eenmaal hoort; doch doorgaans komponeert zij nieuwe airtjes, en stelt er somtijds de woorden bij, wanneer het onderwerp haar bezielt; hiertoe behooren de verzen, welke zij daar even zong, en de muzijk is daarvoor zoo volkomen berekend, dat ik aan dezelve boven de stukken der grootste meesters den voorrang geef. Naardien zij veel tijd heeft en zeer werkzaam is, verzuimt zij de bezigheden harer sekse niet; het breiden, naaijen en knoopen houden haar dagelijks eenige uren bezig bij hare moeder: wanneer men voor haar de kleuren van zijde en kralen schikt, en dikwijls heb ik dit gedaan, verwerkt zij die desgelijks met ongemeene handigheid. SOPHIA helpt hare moeder in onderscheidene takken van het huishouden; en, daar zij zichzelve wantrouwt, altijd bedachtzaam is en geene afleiding heeft, begaat zij minder misslagen en breekt minder huisraad, dan vele andere jonge meisjes met opene oogen. Zij heeft zich gewend aan zulk een' ligten en juisten gang, dat, ingevalle zelfs dat zij zich ergens aan stoot, het niet sterk genoeg zijn kan om zich te bezeeren; maar zij schijnt eene bijzondere *tact* te hebben, om de hinderpalen te gissen en te vermijden: zij heeft geen' gids noodig. Het overwinnen van deze zwarigheden streelt ook de eigenliefde; SOPHIA bekent zulks met eene beminnelijke openhartigheid, en telt dit gevoel onder de voordeelen van haren toestand: „ Al wat ik niet kan doen, of verkeerd doe," zegt zij, „ is een gevolg van mijn ongeluk, en kan niet anders dan

een

een teeder medelijden wekken; en al wat ik goed doe, veroorzaakt eene ſoort van bewondering, die haar vermaak heeft; ik zelve ſchep een zeer levendig vermaak uit bedrijven, zoo gemakkelijk voor alle anderen, en zoo dikmaals herhaald, dat zij er onverſchillig door worden. Niet meer kan de fraaiſte ſchilderij den bekwamen meester ſtreelen, die dezelve vervaardigd heeft, dan het mij ſtreelt, wanneer mijne moeder zegt, dat de naad van mijn naaiwerk regt loopt, dat in mijne kous geene ſteken gevallen zijn, en nog meer, wanneer ik haar een' kleinen dienst doen kan." Zoo geöefend en fijn is, bij voorbeeld, haar gehoor, dat, wanneer zij zelve of anderen iets laten vallen, zij, uit het geluid, over de plaats en den afſtand kan oordeelen, en oogenblikkelijk het gevallene vindt.

Zoo is dan, zeide ik, uwe belangrijke SOPHIA gelaten in haar treurig lot?

Zij is nog meer dan gelaten, hernam KAREL; zij is er zelfs vergenoegd in, en ik weet inderdaad niet, of zij wel zoude wenſchen, haar gezigt niet verloren te hebben; ik wil hiermede niet zeggen, dat zij het tegenwoordig niet zou willen wederhebben, indien het mogelijk ware, nu haar karakter gevestigd is; maar haar oogappel is dermate vernietigd, dat deze hoop zelfs niet eens bij haar boven komt, en zij geen wonderwerk verlangt. „ Wie weet," zegt zij, „ voor hoe vele gevaren ik door deze heilzame bezoeking bewaard ben! Ik was een wild, los en verwaand meisje. Mijne zwarte oogen, zegt men, waren zeer fraai; het gaf mij reeds vermaak, dit te hooren zeggen; hoogst waarſchijnlijk is het, dat ik, grooter wordende, eene kokette, ligtzinnig, onbedacht, en zekerlijk ongelukkig zou geweest zijn." En denkt gij niet, mijn vriend, dat SOPHIA gelijk heeft? Hare denkbeelden, haar ſmaak, hare wenſchen hebben eene andere rigting genomen; bijkans kent zij het kwade niet: hare ziel is als een ijsveld gebleven, door geenerlei windgeblaas geſchonden; nooit heeft een ſtout of wellustig oog de hare met een' onaangenamen blos doen nederſlaan; en indien eenige geſprekken van dien aard hare ooren kwetſten, zij zou ze niet begrijpen: want er zijn dingen, die door het gezigt alleen zich laten verklaren aan eene ziel, zoo onſchuldig als die van SOPHIA.

Hare moeder heeft het opzigt over hetgene haar wordt voorgelezen; hieruit begrijpt gij, dat hare boeken in verband ſtaan met de reinheid harer gedachten. Dikmaals heb ik het geluk,

haar in deze belangrijke bezigheid te vervangen, het zij te haren huize, of onder deze berceau, alwaar ik gelukkige uren heb gesleten met het doordringen in de schatkamer van SOPHIA's ziel. Neen, HENDRIK, gij kunt u geen denkbeeld maken van de verhevenheid harer denkbeelden, de juistheid harer aanmerkingen, van de vaardig- en scherpzinnigheid, met welke zij in den geest des Schrijvers weet door te dringen, en van de naauwkeurigheid, waarmede zij deszelfs gedachten ontwikkelt; het zijn de belangrijkste oogenblikken van mijn leven, in welke ik haar dezen geringen dienst bewijs, voor welken ik dubbel beloond ben. Somtijds ook heb ik verlof bekomen, tegenwoordig te zijn bij de lessen, welke zij aan eenige jonge meisjes uit de nabuurschap geeft, wier opvoeding verwaarloosd is; zij doet haar bij zich in hare kamer komen, onderkent haar aan den toon harer stemme, en onderhoudt haar over den Godsdienst en de zedekunde, zich naar de vatbaarheid van haar verstand schikkende, op eene zoo overredende en innemende wijze, dat het niet missen kan, of zij moet deze waarheden in derzelver hart graveren. Ook ontvangt zij dikmaals bezoek van vriendinnen van hare jaren, die haar iets voorlezen, met haar praten of kleine concerten maken; en deze gezelschappen, verlevendigd door hare opgeruimdheid en haar vernuft, zijn het grootste vermaak van deze jonge lieden; zij worden er beter en beminnelijker door; daarin toegelaten te worden, is de grond van voorrang bij jongelingen: want dit aanbiddelijk meisje wordt geëerbiedigd zoo wel als bemind in de zamenleving. Vrolijk bij jonge lieden, bedaard bij personen van rijpe jaren, wijs bij grijsaards, spreekt zij tot ieder in zijne taal, met eene betooverende stem; welke nieuwe bekoorlijkheid bijzet aan zoo eenvoudige, zoo zuivere, en somtijds zoo verhevene uitdrukkingen.

Mijn vriend hield stil. —

(*Het vervolg hierna.*)

OP EEN' REGENACHTIGEN ZOMERDAG.

't Vochtig zuijen
Voert zijn buijen
't Kille noorden te gemoet;
Febus luister
Kwijnt in 't duister,
En derft leven, licht en gloed:

Wint-

Winden blazen,
Stormen razen,
Gieren door het luchtruim heen;
'k Zie hen kampen
Met de dampen,
Dik en zwaar geperst opeen:

Hoor! hoe kraken
Wand en daken,
Waar der winden kracht op stuit;
En 't geklater
Van het water
Paart zich aan dat woest geluid:

Somber duister
Vormt den luister
Van den middag tot een nacht;
Vogels zwijgen
In de twijgen,
En geen enkel bloempje lacht.

Vreugdverstorend,
Heilverstmorend,
Is elk beeld, dat ons begroet;
Wind en regen
Giert ons tegen;
Barheid heerscht in ons gemoed.

Ja, ons harte
Staart, met smarte,
Op dit worstlen der natuur;
Wat ons streelde,
Vreugde en weelde,
Kwijnt en sterft met ieder uur.

Regenvlagen!
Droeve dagen!
Gij wordt dan een treffend beeld
Van ons kampen
Met de rampen,
Die ons hier zijn toebedeeld.

Tranen vloeijen
En beſproeijen,
Als een ſpringvloed, oog en wang;
En ſchoon zuchten
't Hart ontvlugten,
Echter ſlaat de boezem bang.

O, Mijn vrinden!
Hoort de winden,
Hoort het bruiſen van den vloed:
't Licht vlood henen,
't Is verdwenen,
En de nacht genaakt met ſpoed.

Ingewijden
Tot het lijden,
Ziet uw beeldtnis hier gemaald!
's Levens plagen
Zijn als dagen,
Door geen zonneglans beſtraald.

Maar, mijn vrinden!
Deugdgezinden!
Dit ontneem' ons moed noch kracht!
Schoon verborgen,
Rijst de morgen,
Eenmaal, uit der tijden nacht.

Dit te wachten
Geeft weêr krachten
Tot den kampſtrijd met het lot:
Ingewijden
Tot het lijden!
Uit ontbering kiemt genot.

Ja, mijn vrinden!
Stormen, winden
Hebben eenmaal uitgewoed:
Wat de ſmart u moge ontrooven,
Blijft maar onverwrikt gelooven,
Blijft vertrouwen: God is goed.

Julij, 1814. W. H. WARNSINCK, BERNSZ.

NEDERLANDSCH VOLKSLIED.

Wilhelmus van Nasſouwen
Was onzer vad'ren lied:
Hun toevlugt, hun vertrouwen,
Toen alles hen verliet.

Toen 't wreed geweld van Spanje
De moordbijl had gewet,
Was 't Willem van Oranje,
Die Neêrland heeft gered.

Wilhelmus van Nasſouwen
Is nog het Neêrlandsch lied:
Op hem rust ons vertrouwen,
En hij begeeft ons niet.

Het zaamvereend Europe
Verplet de dwinglandij:
Oranje, Neêrlands hope,
Maakt Neêrland weder vrij.

Na jaren bitter lijden,
Na jaren hoon en ſchand',
Mag juichend zich verblijden
Het vrije vaderland.

Verbrijzeld is de keten,
Door Nederland getorſcht;
Nu ſmart en ſmaad vergeten...
Zie d'afgebeden vorst!

Zie, in zijn vaderoogen
Blinkt deernis met ons lot;
Zijn hart is diep bewogen....
En — in dat hart leeft God.

Hem ſtreelt geene ijd'le glorie;
's Volks liefde is al zijn vreugd:
De weder der historie
Schetst eens zijn ſtille deugd.

Hoor, hoe van zijne lippen
De troost der liefde vloeit;
Hem zal geen zucht ontglippen,
Die niet voor Holland gloeit, —

Voor Holland, voor ons allen,
Voor Hollands heil en eer:
God ziet met welgevallen
Op hem en Holland neêr.

Hij dempt de bron der smarten,
Den poel van twist en haat;
Hem kloppen aller harten,
Hem, aller toeverlaat!

Het éêne woord: *vergeven!*
Brengt Neêrland aan zijn' voet:
Hij wijdt aan ons zijn leven,
Wij wijden hem ons bloed.

Ja, *Willem van Nassouwen*
Zij steeds het Neêrlandsch lied!
o God van ons vertrouwen!
Begeef, verlaat *hem* niet!

Hem, die in 't spoor der glorie
Van d'eersten Willem treedt,
De lat're schandhistorie
Met eigen ramp vergeet!

Hem, die de smarten lenigt,
De tweedragt heeft geveld,
De harten weêr vereenigt,
En 't vaderland herstelt!

Op *hem* rust ons vertrouwen!
Neen! God begeeft hem niet!
Wilhelmus van Nassouwen
Is aller braven lied.

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DEN SCHIJNDOOD.

De Mensch, dat pronkſtuk der Schepping, wiens wording en vorming, wiens beſtaan, wiens ligchamelijke bewerktuiging, wiens dierlijke huishouding, leven, welvaart, ziekte en dood aan den ijverigen Natuuronderzoeker zoo vele voorwerpen van het grootſte gewigt opleveren, is ook dan zelfs, wanneer de band des levens wordt losgereten, en ſlechts een klein vonkje van den voormaligen gloed onder de aſsche glimt, een vonkje te zwak, om zich door uiterlijke teekenen te doen opmerken, een waardig, ja mogelijk juist dán het waardigst voorwerp onzer naſporingen; en welk menſchenvriend zou niet gaarne iets toebrengen, om zijne natuurgenooten in dat zoo ontzettend tijdſtip voor het ſchrikkelijkſte aller onheilen te beveiligen? Althans dit is mijne drijfveer, daar ik, zonder mij echter in het geneeskundige in te laten, iets over den Schijndood wil in het midden brengen, en deze drie vragen, — Is de Schijndood mogelijk? is er, buiten de verrotting, een zeker, nimmer bedriegend kenteeken des doods? welke maatregelen zoude men kunnen nemen, ten einde onze natuurgenooten voor dit ſchrikkelijkſte aller onheilen te beveiligen? — met alle mogelijke kortheid beäntwoorden.

Wat de eerſte vrage betreft, — Is de Schijndood bij den Mensch mogelijk, dat is, kan hij een korter of langer tijd in eenen toeſtand verkeeren, in welken alle natuurlijke, en, voor zoo verre wij beſpeuren kunnen, alle innerlijke kenteekenen des levens ophouden, zonder dat er nogtans eene geheele vernietiging der levenskrachten en eene volkomene ontbinding van den mensch plaats heeft? — dat deze toeſtand volgens de wetten der Natuur inderdaad mogelijk

is, zal, zoo ik mij niet bedriege, de algemeene beſchouwing der Natuur ons leeren, en de waarſchijnlijkheid daarvan bij den Mensch doen voelen. Wanneer wij, namelijk, opmerken, dat niets, hoe gering het ook ſchijnen moge, in de ons bekende Natuur, met eenen ſprong van het een tot het ander overgaat, maar integendeel alles, als met eene fijne, bijna onzigtbare keten, zich aan elkander ſchakelt; wanneer wij, daarenboven, de langzame, trapswijze wording, vorming en ontwikkeling van den Mensch voor oogen houden, — dan gevoelen wij ons reeds gedrongen, om het denkbeeld eener plotſelijke ſlooping van dit zoo langzaam rijpend, als meesterlijk gevormd ſchepſel geheel te verwerpen. Eene algemeene beſchouwing doet dit gevoel bij ons geboren worden; eene nadere, naauwkeurige betrachting der Natuur verzwakt deszelfs indruk niet; integendeel, zij voert hetzelve tot den hoogſten trap van waarſchijnlijkheid op. Indien wij, namelijk, door het microscoop een diertje beſchouwen, voor het ongewapend oog geheelenal onzigtbaar, van alle teekenen des levens beroofd, ſinds een geruimen tijd aan het vuur der zonne blootgeſteld, uiterlijk niets dan een ongevormd klompje vertoonende; en wij dit zelfde diertje, dat zelfde klompje, door bevochtiging alleen, langzaam tot zichzelve zien komen en in het leven terugkeeren; wanneer wij dus gedwongen worden, aan een bij dit diertje zoo lang verborgen en voor opwekking vatbaar leven te denken, zullen wij dan wel immer kunnen gelooven, dat de Mensch, in alle opzigten zoo verre boven dit diertje verheven, wiens wording en ontwikkeling zoo veel tijd vereischte, als in een oogenblik, met éénen ſlag, van deze aarde, het beſtemde tooneel zijner handelingen, zoude worden weggerukt; dat het levensbeginſel in hem, den Heer der Schepping, in ééns zoude worden uitgedoofd, daar het zoo lang gloort in een zijner minſte onderdanen? Neen! trapswijze werd de Mensch gevormd, geboren; trapswijze neemt hij af en ſterft.

Even zoo moeijelijk, als wij den eerſten trap van het levens-

Levensbegin bij den wordenden Mensch zeker kunnen vaststellen, even zoo moeijelijk kunnen wij den laatsten trap van het tot ontbinding snellend leven bepalen. Lang nadat wij hetzelve kunnen waarnemen, lang na het ophouden van alle, binnen het bereik onzer zintuigen vallende, levensteekenen, duurt het echter nog voort, verliest allengskens iets van zijne kracht, en eindigt eindelijk, wanneer geheel geene of te laat aangewende hulp alle redding onmogelijk maakt, in den waren dood, die naar onze gedachten reeds lang te voren in alle zijne kracht was daargesteld. En geenszins strijdt dit denkbeeld met de wetten der Natuur en de kennis onzer levenskrachten: neen; deze verwonderenswaardige eigenschap, van in den gebonden staat te blijven voortduren, zonder zich uiterlijk te vertoonen, is niet alleen onze levenskrachten, maar meer andere verschijnselen in de Natuur eigen. De warmtestof, bij voorbeeld, kan in een gebonden, zoo wel als in een vrijen toestand bestaan; met een of ander ligchaam, met hetwelk zij verwantschap heeft, te zaam verbonden zijnde, verlaat zij hetzelve nimmer vrijwillig, ten zij een derde bijgebragt ligchaam dezen band van vereeniging verbreke, haar als 't ware uit hare plaats verdrijve, en dus noodzake, zichzelve bij haren uitgang te doen gevoelen. Even zoo nu, als de warmtestof op een geschikt ligchaam wacht, om te worden vrijgemaakt, wachten onze gebondene levenskrachten alleen op een in alle opzigten geschikten, en in alle wijzigingen voldoenden prikkel, om zich wederom in haren vrijen staat door leven en beweging te doen kennen. De kennis onzer levenskrachten toont ons ten duidelijkste aan, dat zij, hoe zeer ook van alle uiterlijke uitwerkselen beroofd, echter in ruime mate in het verborgene kunnen bestaan; de nog glimmende levensvonk wacht alsdan alleen, om, door geschikte middelen, tot eene vlam te worden aangeblazen. Ook deze stelling wordt door de geheele Natuur gewettigd; meermalen zien wij zulks in 't een of ander deel onzes ligchaams geschieden. Hoe menigmaal beklagen wij niet den ongelukkigen, wiens verlamde hand of voet hem den gewonen

dienst weigert? en hoe menigmaal zien wij dien zelfden ellendigen daarna met ons in vlugheid en ſterkte wedijveren? En waarlijk, door de geheele Natuur ſchijnt deze eigenſchap verſpreid. Ieder zaadkorn, ieder ei voert daarvan het bewijs met zich. In beiden immers ligt eene verborgene voortbrengende kracht beſloten; zij ſluimert; het beſtemde opwekkingsmiddel genaakt; men geve het zaadkorntje vocht, het ei warmte, en zie daar! de ſluimerende kracht ontwaakt, en overtuigt ons zinnelijk van haar beſtaan.

Kunnen dus, gelijk wij meenen bewezen te hebben, onze levenskrachten in het verborgene beſtaan, even zeker is het, dat de Mensch, door het fijne zamenſtel zijnes ligchaams, noodwendig meerder voor den Schijndood moet blootſtaan, en ſpoediger in denzelven omkomen, dan alle andere grovere ſchepſelen. Hier in eene nadere verklaring te treden, zoude mij midden in het fijnſte gedeelte der beſpiegelende Geneeskunde voeren; met een enkel woord zal ik dus deze ſtelling pogen te ſtaven. Hoe kunſtiger en fijner de werktuigen onzes ligchaams en de bezielende krachten daarvan zijn, hoe meerder kunſtig vereende bewegingen in een ligchaam te zamen komen, en tot het leven onmisbaar noodig zijn, zoo veel afhankelijker immers zal dusdanig geſteld ligchaam bevonden worden van alle hem omringende ligchamen en omſtandigheden, en de geringſte oorzaak zal eene ſtremming in zijne werkzaamheden kunnen te weeg brengen, zonder nogtans de werktuigen en werkende krachten geheel te vernietigen. Deze zelfde fijnte onzer werktuigen maakt dezelve ook minder geſchikt voor ſtilſtaan en werkeloosheid Van hier de meer bepaalde grenzen van den Schijndood bij den Mensch, en de ſpoedigere overgang tot den waren dood, dan bij ſommige dieren, wier werktuigen en levenskrachten verre beneden die van den Mensch geplaatst zijn. Eene algemeene beſchouwing der Natuur, derhalve, doet ons de mogelijkheid van den Schijndood bij den Mensch gevoelen; eene nadere, naauwkeurige betrachting van al het geſchapene voert dit gevoel tot hooger waarſchijnlijkheid op.

De kennis der Natuurwetten en der menſchelijke levenskrach-

krachten toont ons die mogelijkheid duidelijk aan; de vorming en volmaakte ſtaat van den Mensch boven andere ſchepſelen bewijst ons zijne meerdere vatbaarheid voor dien toeſtand; en, of dit alles niet genoegzaam ware, de droevige ondervinding, helaas! ſpreekt door een aantal voorbeelden, en laat zelfs den ongeloovigſten geen enkel oogenblik van twijfeling over.

Reeds in vroegere dagen vonden wij de ſporen van den Schijndood bij het Menschdom. Geneesheeren te dien tijde verwierven zich onuitſprekelijken roem door het opwekken van zoogenaamde dooden; ja de Grieken vonden voor zoodanige opgewekten zelfs een bijzonderen naam uit, en lijfden hen, als 't ware, ten tweeden male in de Maatſchappij in. In latere tijden, toen de geest van opmerkzaamheid zich verder en verder heeft uitgeſtrekt, zijn ook deze voorbeelden talrijker geworden, en derzelver waarde is door eene naauwkeurige beſchrijving van tijd tot tijd geklommen. Het een en ander wil ik met een enkel voorbeeld ſtaven, en kieze daartoe het volgende, door eenen waarheidlievenden man mij medegedeeld, uit. Een matroos, op een onzer ſchepen van oorlog dienende, en ſinds langen tijd met ziekte geworſteld hebbende, ſtierf eindelijk, of liever, ſcheen te ſterven; zijn ligchaam vertoonde volkomen het aanzien van een lijk; alle bewegingen hielden op, en de levenslamp ſcheen uitgebluscht. Volgens ſcheepsgebruik, werd hij den volgenden dag op het dek gebragt, en zou, zoo als gebruikelijk ſchijnt, in zijne hangmat genaaid worden, ten einde dus der golven te worden prijs gegeven; dan, het zij door onkunde, het zij willens en wetens, hij, die de inaaijing verrigtte, wondde het vermeende lijk met zijne paknaald aan het hoofd: op deze inderdaad vrij hevige prikkeling, deed de voor dood gehoudene eenige teekenen van leven bemerken, ſloeg vervolgens zijne oogen op, en weldra keerde leven en beweging weder: deze duurde echter ſlechts vier-en-twintig uren, en eindigde ten laatſte in den waren dood, van welken ons geene terugkeering op deze aarde is toegeſtaan.

Ijsſelijk inderdaad was het lot van den Kardinaal DE SPINOSA, eerſten Staatsdienaar van FILIPS DEN II, Koning van Spanje. Zijn plotſelijk overlijden had bij zijne vrienden het vermoeden van vergiftiging doen geboren worden. Ten einde hiervan zich geheel te verzekeren, beſloot men (daar hij toch gebalſemd moest worden) het lijk te doen openen. Terwijl men hiermede bezig was, en juist eene doodelijke ſnede in de borst volbragt, beſpeurde men met ontzetting, dat de Kardinaal de oogen opende, en met de hand eene afkeerende beweging naar het mes maakte; — te vergeefs! de doodelijke ſnede was geſchied, en het ongelukkig ſlagtoffer van onkunde en onbehoedzaamheid ſtierf den vreesſelijkſten dood.

Na dit alles, zal het onnoodig zijn, de in de nieuwspapieren vermelde gelukkige redding van eene in het Noordhollandsch dorp *Limmen*, op den 9 Januarij 1804, gevondene Schijndoode hier te berde te brengen. Meer dan genoeg geloof ik ter betooging, dat de Schijndood bij den Mensch mogelijk is, aangevoerd, en de eerſte vrage, — Is dezelve waarlijk mogelijk? — overtuigend beäntwoord te hebben.

Wat de tweede vrage aanbelangt, — Is er, buiten de verrotting, een zeker, onbedriegelijk kenteeken des doods? — de beäntwoording derzelve zal, zoo ik meen, niet feilen.

Dat de algemeene verrotting een onfeilbaar, een onbedriegelijk kenteeken van den waren dood is, zal zeker niemand betwisten. De ontbinding immers, en de geheele ſlooping van het werktuigelijke des menſchelijken ligchaams, de geheel tegenſtrijdige verandering van de tot het leven volſtrekt noodige zelfſtandigheden, welke de bijzondere deelen uitmaakten, bewijzen ons ten duidelijkſte, dat het ligchaam geheelenal ongeſchikt geworden is, om tot zijnen vorigen toeſtand weder te keeren en te leven; dat de zoo wonderlijke, van de hemelſche wijsheid zijnes Makers getuigende, band des levens verbroken is, en dat dit zoo verbazend als vernuftig zamenweefſel van werk-

tui-

tuigen en levenskrachten hier op deze aarde zijn beſtaan verloren heeft. Doch zal zelfs dit kenteeken zeker gaan, dan behoort er eene algemeene, geenszins eene afzonderlijke, verrotting plaats te hebben; want de afzonderlijke kan immers ook, ten minſte in de eerſte graden, bij levenden lijve in ſommige deelen plaats grijpen. De algemeene verrotting ſtellen wij als een zeker en onbedriegelijk kenteeken des doods: maar, is zij dit alleen? of zijn er meerder doorgaande, nimmer bedriegende teekenen, welke ons dezelfde verzekering ſchenken kunnen? Raadplegen wij hierin vooreerst de ondervinding, de beste leermeesteresſe aller dingen, en zij zal ons zonder twijfel leeren, hoe bedriegelijk alle andere, hoe fijn ook uitgedachte, teekenen bevonden zijn. En waarlijk, dit zal ons minder verwonderen, als wij den ſterk gebonden ſtaat onzer levenskrachten in aanmerking nemen; daar het ons reeds bekend is, dat zij zoo gebonden kunnen zijn, dat zij allen invloed op onze werktuigen, en deze ook wederkeerig op dezelve, misſen. Indien wij nu hierbij in het oog houden, dat bijna alle middelen, om den Schijndood te ontdekken, in uiterlijke prikkelingen beſtaan, dan zullen wij overtuigd worden, dat deze in vele gevallen niets tot ontdekking van den Schijndood kunnen bijdragen, daar zij ſteeds door middel onzer zinnen en werktuigen moeten werken, voor welke onze levenskrachten als 't ware dood zijn. 't Is waar, men heeft, en mogelijk niet ten onregte, gemeend, dat er ook in den meest dood-gelijken toeſtand eenige ſporen van prikkelbaarheid in het hart overblijven: welaan, dit zij zoo! maar hoe zal men, bid ik, dit edel, tot het leven zoo noodig, deel genoegzaam kunnen onderzoeken, om van de geheele vernietiging der prikkelbaarheid in hetzelve te oordeelen, en tevens den mogelijk gewaanden niet in eenen zekeren dood te veranderen? Geenszins, echter, is het mijn oogmerk, te beweren, dat alle Schijndooden voor aangebragte prikkelingen onvatbaar zijn; in tegendeel, in vele gevallen wachten onze geboeide levenskrachten naar het beſtemd berekend middel,

om hare banden te ſlaken; maar ook in andere gevallen kunnen deze banden zoo ſterk en ſtevig zijn, dat geenerhande geweld in ſtaat is dezelve te verbreken, zonder dat echter de volkomen dood daar zij. Hieruit blijkt, dat, ſchoon alle aangewende prikkelingen vruchteloos zijn, ſchoon zelfs verwondingen, inkervingen niets te weeg brengen, wij echter daaruit niet veilig tot den waren dood kunnen beſluiten; te meer, daar onderſcheidene voorbeelden ons leeren, dat Schijndooden, welke men tot opwekking vruchteloos gebrand, verwond, ja alle ledematen bijna doorkorven had, echter naderhand, de gebonden ſtaat zich eenigzins ontbindende, of door hulp der natuur alleen, of door een oogenſchijnlijk gering opwekkingsmiddel, als tot het leven zijn terug geroepen. En zouden wij dan daaruit niet veilig kunnen beſluiten, dat alle Schijndood geenszins gelijk ſta, maar integendeel de eene dit, de andere weder een ander bijzonder opwekmiddel vordert; even gelijk het ei tot zijne ontwikkeling warmte, en het zaadkorntje vocht behoeft: keert men deze orde om, het ei zal zich nimmer ontwikkelen, maar tot rotting overgaan; het zaadkorntje zijne voortbrengende kracht niet uitoefenen, maar uitdroogen. Even zoo min als eenige prikkelingen, van welken aard ook, ons van het aanwezen des doods zeker kunnen overtuigen, kunnen wij ons daaromtrent op alle andere opgegevene teekenen verlaten. Zoogenaamde gebrokene oogen, volkomen belette ademhaling, geheel geſtremde bloedsomloop, ontſpanning der ſluitſpieren, en wat dies meer zij, zijn niet altijd met regt als onfeilbare teekenen des doods te noemen. De reden hiervan is zeer duidelijk: alle deze kenteekenen zijn zoo wel den Schijndood, als den waren dood eigen; zij vertoonen zich in alle hunne kracht, zoo wel bij hen, die naderhand in het leven terugkeeren, als bij die genen, welker levenslamp voor altoos is uitgebluscht. Bij hoe vele drenkelingen zien wij dit niet? Bij velen hunner kan zelfs de geöefendſte hand, het fijnſte gehoor, het ſcherpſte gezigt, met één woord, alle onze zintuigen te zamen genomen, en

met

het de hulp der kunst vereenigd, geene de minſte ſporen van leven ontdekken; en toch, hoe dikwerf heeft niet de weldadige, door kunde beſtierde, hand eens menſchenvriends zoodanig eenen ongelukkigen aan den dood ontrukt, en aan het vaderland en de zijnen terug gegeven? Ook de langere duur van den Schijndood kan nimmer als een onfeilbaar teeken van den waren dood worden aangevoerd; en wel zoo veel te minder, naar mate de kortere of langere duur van dit verſchrikkelijk tijdſtip veelal van bijkomende omſtandigheden afhangt, ja zelfs zoo vele wisſelingen en veranderingen heeft, dat wij tot heden toe (ſchoon wij zeker weten, dat zij ten minſte eenige dagen kan voortduren) deszelfs grenzen niet geheelenal hebben kunnen opſporen. Want, zal niet, b. v., een uitgeputte wellusteling ligter onder den ſtrijd des doods bezwijken, dan een, wiens jeugdige krachten ongekrenkt, onverzwakt gebleven zijn? Geeft niet de plotſelijke dood eens bloeijenden jongelings meerder reden tot vermoeden, dat de levenskrachten ſlechts onderdrukt, niet geheel vernietigd zijn, dan het langzaam uitdroogen en ſterven van den door ouderdom gebukten grijsaard? En zal (geſteld dat beiden in den Schijndood vallen) dezelve bij den eerſten niet van veel langer duur dan bij den laatſten zijn, wiens krachten door ouderdom reeds zoo zijn uitgeput, dat zij ſlechts een oogenblik ſtilſtand behoeven, om voor altoos hare veerkracht te verliezen?

Het zoogenaamd afleggen der overledenen, 't welk ſomwijlen te midden der felſte winterkoude geſchiedt, de veelal drukkende en luchtbenemende doodkleding, kortom de geheele gewone behandeling van eenen dooden, kan zeer wel het zijne toebrengen tot den korteren of langeren duur van den Schijndood. Een of ander voorbeeld zal mogelijk onze meening des te klaarder maken; en zie hier een derzelven, hetwelk, zoo ik meen, zeer veel ten opzigte van het vorige gezegde bewijst, en door den Geneesheer CAMERARIUS der vergetelheid ontrukt is. — Eene Profeſſors vrouw in *Tubingen*, die ſteeds aan zenuwtoevallen

was onderworpen geweest, ſchrikte in de zesde maand haarer zwangerheid zoodanig, dat zij in ſtuipen verviel, en binnen vier-en-twintig uren, zoo als men meende, dood was. Twee beroemde Geneesheeren, CAMERARIUS, MANCHART, en nog drie anderen, wendden alles aan, om de mogelijk flechts bedwelmde lijderesſe weder in het leven terug te brengen; tot dat einde bedienden zij zich van de geweldigſte prikkelingen, ja zelfs van gloeijend ijzer; alles echter te vergeefs; zij was en bleef oogenſchijnlijk dood; en de liefde haars echtgenoots alleen bewaarde haar voor eene ſpoedige begrafenis. Zes geheele dagen bragt zij in dien toeſtand door; op den zevenden dag ſloeg zij eensklaps de oogen open, keerde in het leven terug, bragt eenen dooden zoon ter wereld, en herkreeg hare volle gezondheid weder. — Een tweede dergelijk voorbeeld kunnen wij vinden in de gemalin van den zoo bekenden Engelſchen Vlootvoogd RUSSEL, die na een' achtdaagſchen doodſlaap in het leven terug keerde. Dan, de aangevoerde bewijzen zullen genoegzaam zijn ter volle overtuiging, dat de algemeene verrotting alleen, als een klaar bewijs zijnde, niet alleen van den verbroken band des levens, maar ook van de vernietiging der werktuigen zelven, ons het eenig vast en onbedriegelijk teeken des doods aan de hand geeft. En toch, ſchoon wij dit onbedriegelijk teeken kennen, ſchoon wij de nietigheid van ſommige, de twijfelachtigheid van alle andere gevoelen, wederſpreken wij door onze daden dit gevoel en ons verſtand. Wij ſtellen, met de grootſte onachtzaamheid, onze dierbaarſte panden aan het ijsſelijk lot bloot, om levende, mogelijk nog hoorende en gevoelende, aan deze wereld onttrokken, uit den kring der treurende vrienden en bloedverwanten losgerukt, en, in eene enge kist beſloten, aan het akelig graf te worden prijs gegeven, om den langzaam martelenden dood des hongers of der verſchrikking te ſterven. — Daar wij dus de mogelijkheid van dien vreesſelijken toeſtand gevoelen, waarom pogen wij denzelven dan niet af te keeren? Of zijn er dan geene middelen, om dit geduchtſte aller on-

onheilen te keer te gaan? Laten wij, de laatſte vrage beantwoordende, dit onderzoeken.

Wij hebben dan de mogelijkheid en den onzekeren duur van den Schijndood bij den Mensch door bewijzen en voorbeelden bevestigd gezien; wij zijn van de ongenoegzaamheid en twijfelachtigheid van alle teekenen des doods, buiten de verrotting, volkomen overtuigd; wij twijfelen niet, of deze kan eenig en alleen ons de onbetwistbare zekerheid des doods ſchenken; — en zullen wij, wanneer wij dit alles toeſtemmen en gelooven, niet moeten belijden, dat wij velen onzer dooden aan de ijsſelijke mogelijkheid van eene levende begraving blootſtellen? Bij verre het minſte getal toch openbaren zich vóór de begraving teekenen eener algemeene verrotting; verre de meesten worden ſlechts voor dood gehouden; — ja, het is er zoo verre af, dat men de verrotting als het eenig onfeilbaar teeken zoude aannemen, dat zelfs de geheel friſſche kleur der dooden een gemeenzaam ſpreekwoord heeft doen geboren worden. Hoe menigmaal hooren wij niet uit den mond van een der vrienden van den overledenen: „ Ik heb hem nog even gezien; *het is een mooije doode*;" ſomwijlen zelfs met dit bijvoegſel: „ Men kan geen verandering aan hem zien; hij ziet er nog even blozend uit." Groote God! eene kille huivering vaart mij bij dusdanige verklaring door de leden. Waarin toch is bij zoodanigen dooden de volkomene zekerheid des doods gelegen? daar het eenig onfeilbaar en onbedriegelijk teeken geheel niet te beſpeuren is; want waarlijk, men zou den naam van eenen mooijen dooden niet gaarne aan een ligchaam toekennen, welks opperhuid met bruine, in het groen ſpelende, vlekken als bezaaid was. Op de afwezigheid dus van *alle* teekenen der rotting rust dit door gewoonte ontſtane ſpreekwoord.

Daar wij nu de verrotting als het eenig teeken des doods beſchouwen, volgt hier van zelve uit, dat wij zoodanige dooden, bij welke noch hooge, afgeleefde ouderdom, noch zeker erkend leven-benemend toeval of ziekte oorzaak van den dood zijn; (want het zou belagchelijk zijn, bij den

door

door eene doodelijke wonde omgekomenen eenen Schijndood te vermoeden) dat wij, zeg ik, bij dusdanige frisſche doo-den, weinig of niets aangaande de zekerheid des doods kunnen bepalen. En, ſchoon in ons Vaderland zekerlijk de begraving niet zoo ſpoedig plaats heeft als in andere landen, geſchiedt zij evenwel binnen de negen dagen, en dus veel te vroegtijdig, dan dat men, bij een welgeſteld, niet door rotziekte of andere oorzaken tot ontbinding overhellend ligchaam, de zekere teekenen eener algemeene verrotting zoude kunnen ontdekken.

Daar nu deskundigen ſinds lange van dit alles zijn overtuigd geweest; daar zij ſinds lange de bewijzen en voorbeelden in handen hebben gehad; daar menig menſchenvriend reeds zijne pogingen zelfs heeft aangewend, om ons te deezen opzigte minder zorgeloos te maken; daar wij zelven, zoo wij ſlechts een oogenblik onze verbeelding botvieren, ons niets vreesſelijkers kunnen voorſtellen, dan levend begraven te worden, en mogelijk naderhand, helaas! te laat, hulpeloos in het graf te ontwaken; daar dit alles onbetwistbaar zeker is, van waar dan der menſchen tot hiertoe volgehoudene onverſchilligheid en moedwillige verwaarloozing van alle mogelijke maatregelen? Is het, omdat zoo weinig voorbeelden van Schijndooden ons zijn bekend geworden? Voorwaar, dit getal is zoo gering niet, als wij vermeenen! en het meerendeel der Schijndooden ontwaakt, (en, niet ontwakende, zijn wij evenzeer ſchuldig aan derzelver dood;) dan, helaas! ontwaakt te laat, wanneer alle hulp onmogelijk is, wanneer reeds het akelig graf hen dekt, en hun angstgeſchrei te vergeefs menſchelijke ooren poogt te bereiken! En wat wordt ons dan immer van het lot dier ongelukkigen bekend? Van alle menſchelijke hulp verſtoken, ſterven zij den vreesſelijkſten dood, en hun mogelijk jaren naderhand door ons gevonden vermolmde gebeente toont ons geene de minſte blijken meer van hunnen laatſten ijsſelijken doodſtrijd aan. Dat, eehter, dit ontzettend denkbeeld geenszins het goochelſpel van eene verhitte inbeelding zij, kunnen ons de twee volgende voorbeelden leeren: zij

zijn

zijn genomen uit het gering getal der genen, omtrent welke men in de mogelijkheid geweest is waarnemingen te doen.

Toen het klooster te *Cracau* opgeheven, tot een wereldlijk gebruik beſtemd, en dus vertimmerd werd, vond men aan het einde van een wijduitgeſtrekt gebouw, daar, waar zeldzaam eenige bezigheid iemand riep, tusſchen ingevallen kelders, een diep liggend, met ſterke deuren voorzien gewelf, hetwelk men de doodenkamer noemde, en, volgens algemeen getuigenis der inwoneren, gediend had tot het bijzetten van de lijken der geſtorvene monniken. Toen een der tegenwoordig zijnde dat gewelf nader onderzocht, vond hij aan eenen muur de volgende, met een ſtuk glas in den kalk gekrabde, woorden: „ô God! ontferm u over mij! Verlaten van al wat leven heeft, beveel ik mijnen geest in uwe handen; mijne krachten zijn uitgeput; niemand hoort mijn gekerm en biddend ſmeeken: ik ſterf den vreeſelijken hongerdood. Schepper, hoor mij! reeds loopt de derde dag ten einde: zie, zie op mij ellendig ſtervenden neder!...."

Het tweede voorbeeld levert een niet minder akelig en overtuigend voorbeeld op. Op bevel der Regering moest men te *Praag* alle nog in wezen zijnde graven bij de kerk ruimen en voor altoos ſluiten. Met dat werk bezig zijnde, vond men in een gewelf, onder vele doodkisten, eene nog nieuwe, welke, bij nader onderzoek, ledig bevonden werd. Met geene mogelijkheid kunnende verklaren, waar het lijk mogt gebleven zijn, doorzocht men naauwkeurig het gewelf, waarbij men op den achtergrond van hetzelve op een geraamte ſtiet, hetwelk men in de kist vermiste; hier en daar was er verdroogd vleesch aan dit geraamte zigtbaar, hetwelk duidelijke bewijzen opleverde, hoe de levend begravene met zijne tanden in zijn eigen vleesch gewoed had! — Alle aanmerkingen hierbij zijn overtollig; het menſchelijk gevoel vervult ten volle deze taak.

Dan, mogelijk zijn wij, door de in ons Vaderland gebruikelijke wijze van begraven, tegen eene levende begrafenis verzekerd? Geenszins. Lang vóór de negen dagen begraaft

graaft men ook hier zelfs geheel blozende dooden. Men is hier immers ook niet gewoon, opwekkingsmiddelen te bezigen. Ja zelfs beveiligt onze gewone wijze van begraven ons niet eens tegen de ijsſelijke wederontwaking in het graf. Bekend is het, dat, zoo lang ſlechts de ons omringende lucht voor onze ademhaling geſchikt blijft, wij in dezelve kunnen leven en beſtaan, hoe eng beſloten de plaats ook zij. Daar zoo vele, naauwkeurig te dien einde genomene, proeven ons overtuigen, dat Schijndooden noch ademen, noch uitwaſemen, en dus, gedurende dien ſtaat, de hun omringende lucht niet beſmetten, volgt hieruit, dat zij, bij hunne ſchrikkelijke ontwaking eene bijna onveranderde geſchikte lucht aantreffende, wel degelijk kunnen ademen en herleven, wel is waar ſlechts voor korten tijd, echter lang genoeg, om het onuitſprekelijk ijsſelijke en hopeloozе van hunnen toeſtand te gevoelen; lang genoeg, om ten tweeden male den vreesſelijkſten dood te ondergaan! Nemen wij verder in aanmerking de in ſommige ſteden onzes Vaderlands plaats hebbende gewoonte, om op de kerkhoven kist op kist in een gegraven kuil te ſtapelen, en dezelven niet eerder met aarde te dekken, dan nadat zoodanige kuil geheel met kisten opgevuld zij; voegen wij hierbij de nog heden dikmaals plaats hebbende begraving in grafkelders en gewelven; in alle welke gevallen der lucht althans eenen genoegzamen toegang verleend wordt, — dan zullen wij ten volle overtuigd worden, dat de in ons Vaderland gebruikelijke wijze van begraven desgelijks geene de minſte verſchooning voor onze achteloosheid kan opleveren.

Maar mogelijk is dan de moeijelijkheid en kosten, welke de daartegen te nemen maatregelen zouden vergezellen, eene genoegzame reden onzer onverſchilligheid en verwaarloozing van alle behoedmiddelen; ja mogelijk zijn deze onuitvoerlijk? — Laat ons eenige dezer maatregelen zelven beſchouwen, om te oordeelen, of deze moeite en kosten zoo groot zijn, dat zij als eene genoegzame reden kunnen worden aangemerkt.

HUFELAND, en de meeste Geneesheeren met hem, wil-

wilden (daar zij, even als wij, de verrotting als het eenig zeker kenteeken des doods beſchouwen) het ligchaam tijd geven om tot dien ſtaat over te gaan, en ſloegen tot dat einde het oprigten van Doodenhuizen voor, welke, buiten de ſteden, zoo luchtig mogelijk moesten gelegen zijn, en zoodanig gebouwd worden, dat er wel verſche lucht, maar geen togt plaats had. In deze huizen moesten de lijken na den gewonen tijd der begraving gebragt worden, en een daartoe bepaaldelijk aangeſteld Geneesheer en wel onderwezene opzieners moesten dagelijks op de veranderingen acht geven, welke de lijken ondergingen; en eindelijk, de eerſte teekenen der algemeene ontbinding daar zijnde, moest de Geneesheer beſlisſen, of het ligchaam behoorde begraven te worden, ja, dan neen. Wanneer wij de gemakkelijkheid en weinige onkosten, welke deze voorſlag met zich brengt, overwegen, dan moeten wij waarlijk ons verwonderen, dat de Mensch, die tot bevrediging zijner zinnelijke begeerten veelal niets te kostbaar acht, zich zulke bijna onmerkbare opofferingen niet getroosten wil, om zich voor de vreesſelijke mogelijkheid van levend begraven te worden te beveiligen, en zichzelven en zijne natuurgenooten een te dien opzigte gerust ſterfbed te bezorgen Bij dezen voorſlag voeg ik, hetwelk ik, na rijp overleg, geen ongeſchikt middel oordeele, dit: Zoude men niet, door eene ſtreng onderhouden wordende wet, het begraven der dooden vóór het openbaren van gemelde zeker teeken des doods kunnen verhoeden, en gedurende dien tijd het lijk, door daartoe uitdrukkelijk aangeſtelde beëedigde en wel onderwezene lieden, in het ſterfhuis zelve doen bewaken? Zoude men niet daarenboven eene, of door den opgewekten zelven, of, bij armoede, door het ſtads- of dorpsbeſtuur te betalene, aanzienlijke *premie* kunnen beſtemmen voor die genen onder de bewakers, welke eenen Schijndooden in het leven zouden hebben terug gebragt? Het ſpreekt van zelve, dat ik alle tijden hiervan uitzondere, in welke eene eenigzins beſmettelijke ziekte heerscht; alsdan zouden de Doodenhuizen verre verkiesbaar zijn. In

ge-

gewone tijden, in tegendeel, zoude men bij dezen voorſlag dit vooruit hebben: vooreerst, dat men de overbrenging van het ligchaam (welke, hoe voorzigtig ook ten uitvoer gebragt, echter altoos gevaarlijk blijft) zoude kunnen ontgaan; ten andere, dat de bewaking zoude geſchieden onder het oog van den echtgenoot, vader of anderen bloedverwant van den overledenen, welke, door betrekking en genegenheid aan den dooden verbonden, geene de minſte verflaauwing in de oppasſing zouden gedoogen; en eindelijk, zou men hierdoor het gevoel en de zinnelijkheid der menſchen te gemoet komen, die veelal geneigd zijn, eenen dooden als iet eerbiedwaardigs te beſchouwen, en ongaarne denzelven aan vreemde, onbekende handen toevertrouwen. De eenige tegenwerping, die, mijns inziens, met eenigen ſchijn van regt, tegen dezen maatregel zoude kunnen worden ingebragt, rust voornamelijk op de ſchadelijkheid van uitdampingen, welke zoodanige lang bewaarde lijken zouden kunnen veroorzaken. Dan, vooreerst, is deze ſchadelijkheid minder, dan wij gewoonlijk meenen. Ten andere: wat toch kunnen eenige weinige lijken tot vergiftiging toebrengen van den dampkring, waarin voor het overige zoo vele andere dierlijke overblijffels rondom ons rotten? Ten derde, behoeven wij de lijken geenszins tot derzelver volkomene ontbinding te bewaren; neen, alleenlijk zoo lang, tot dat wij daaraan de nimmer bedriegende kenmerken beſpeuren; en in die gevallen, waarin, naar ſommiger gevoelen, die dampen het ſchadelijkſte zouden zijn, bij lijken, namelijk, aan eene of andere boosaardige ziekte overleden, vertoonen zich die kenteekenen der rotting te gelijk met of even na den dood, en vorderen dus geen het minſte verwijl. En eindelijk, geſteld er ware eenig gevaar te duchten, behoort dit ons dan tegen onze ſlapende natuurgenooten, van wier ziekbed geene vrees voor beſmetting ons kon terugdrijven, zoo ſchrikkelijk wreed en onregtvaardig te maken, en hen aan een oneindig grooter kwaad, dan den dood zelven, bloot te ſtellen?

Voor-

Voorzeker, de bewerkſtelling dezer maatregelen is ten hoogſte aan te prijzen; daar derzelver doel zoo belangrijk is, en derzelver gevolgen voor ons en onze natuurgenoo-ten zoo heilrijk zijn. Dezelfde man toch, die onver-ſchrokken alle gevaren tartte, die nimmer ſlaafs voor den dood vreesde, zal op zijn ſterfbed, bij het denkbeeld al-leenlijk van levend te kunnen begraven worden, angſtig terugge beven: de gedachte, na eene kortſtondige ſluime-ring, in plaats van in de armen zijner echtgenoote en vrienden, in het akelig graf te kunnen ontwaken, zal alle rust, alle zoo noodige kalmte verre van hem verbannen; en t'elken reize, dat hij zich genoodzaakt ziet zijne oogen voor den ſlaap te ſluiten, zal dit ijsſelijk denkbeeld hem op nieuw, en telkens vreesſelijker folteren! En hoe ont-zettend is ook niet de gedachte, onze dierbaarſte panden nog levend van ons te zien weggerukt, en levend, moge-lijk nog hoorend, nog gevoelend, aan alle de ijsſelijkheden eener levende begraving prijs gegeven!....

Voorwaar, dit ijsſelijke voor te komen, en daartoe werkzaam te zijn, is eene taak, die den menſchenvriend betaamt; eene taak, die hem tot een medewerker van het heil zijner natuurgenooten maakt, en de ſtichting van eene gedenkzuil door het dankbaar nageſlacht aan hem verzekert.

GENEESWIJZE DER VERHARDE KLIEREN EN KNOESTGE-ZWELLEN IN DE BORSTEN DER VROUWEN, DOOR HET AFWISSELEND GEBRUIK VAN BRAAKMIDDE-LEN EN BELLADONNA.

(Naar het *Hoogduitsch* van L. F. B. LENTIN; medegedeeld door N. C. MEPPEN, *Chirurgijn en Apotheker te Diemen.*)

„Wie niet geheel vreemdeling is in het genees- en heelkundig vak, zal gereedelijk moeten toeſtemmen, dat ligte verhardingen in het klierachtig maakſel der vrouwe-lijke borſten, in hare beginſelen veronachtzaamd, dikwijls,

onder het masker eener bijna nietsbeduidende ongefteldheid, de afſchuwelijkſte aller ziekten, den *Kanker* namelijk, ten gevolge kunnen hebben, waartegen alsdan niet alleen alle geneesmiddelen te vergeefs worden beproefd, maar ook dikwerf alle heelkundige hulp, hoezeer met de meestmogelijke oplettendheid in het werk gefteld, ten eenemale nutteloos wordt bevonden, en de lijders op eene ſmartelijke wijze, dikwijls onder de hevigſte folteringen, onder den last der ziekte bezwijken. Dit een en ander ſcheen mij reden genoeg te zijn, om eenige waarnemingen, door den ſchranderen Arts LENTIN, in zijne uitmuntende bijdragen tot de praktiſche Geneeskunde, betrekkelijk dit onderwerp medegedeeld, Ul., mijne Heeren, ter gemeenmaking toe te zenden, en daarvoor eene plaats in Ul. geächt Maandwerk te verzoeken; waarmede ik de eer heb te zijn

Ul. beſtendige Lezer."

In mijne waarnemingen betrekkelijk ſommige ziekten van het jaar 1774, heb ik reeds eene gewigtige ontdekking bekend gemaakt, over de uitmuntende krachten van het poeder der *Belladonna*-bladen, in geringe, maar gedurende een tijdlang toegediende giften, in verharde klieren der borſten; en in het eerſte deel mijner bijdragen tot de praktiſche Geneeskunde, tweede uitgave, bladz. 363, heb ik de ongemeene nuttigheid betoogd, welke Braakmiddelen, tijdig genoeg toegediend, kunnen te weeg brengen, in reeds aangedane en pijnlijke klieren der borſten van zogende moeders, en hoe veel deze tot volkomene oplosſing derzelven hebben medegewerkt. Beide deze waarnemingen aandachtig gadeſlaande, bepaalden mij, in ſommige dezer gevallen, beide middelen, de *Belladonna* namelijk en de Braakmiddelen, in zeker voege met elkander vereenigd, toe te dienen, waarvan ik den uitſlag in de volgende waarnemingen mededeel.

Eene ongehuwde Vrouw, in de dertig jaren oud, gevoelde, reeds ſedert drie jaren, in elke borſt vijf of zes knob-

knobbels van eene onderſcheide groptte, die ſomtijds wel een pijnlijk gevoel, maar nimmer jeukte veroorzaakten. De klieren in beide de okſelholten waren min of meer gezwollen, hoewel niet hard op het gevoel. Hoezeer de lijderesſe naar het uiterlijke gezond ſcheen te zijn, verraadde toch de kleur van het aangezigt eene min of meer zwartgallige geſteldheid. Den eerſten dag diende ik haar een' oplosſenden zoutdrank toe, maar den volgenden een braakmiddel, beſtaande uit een aftrekſel van den Braakwortel, en ſchreef haar de *Belladonna* op volgende wijze voor:

℞ *Pulv. fol. Belladonn. gr. I.*
—— *rad. rhei, el. gr. XV.*
M. f. pro una doſi, diſp. dos. tal. XXX.
D. S. 's avonds een poeder met water.

Tuſſchen beiden moest de lijderesſe telkens om den vijfden dag 's morgens een braakmiddel gebruiken, de eene reize eene oplosſing van den Braakwijnſteen, de andere het aftrekſel van den Braakwortel, op zoodanige wijze echter, dat op het gebruik daarvan 3 of 4 brakingen volgden. Met dit om den vijfden dag afwisſelend gebruik van deze braakmiddelen moest de lijderesſe zoo lange aanhouden, tot dat zij eenige beterſchap beſpeurde; want alsdan meende ik te kunnen vooronderſtellen, dat eenige der verſtopte klieren wederom waren opgelost. Van het afwisſelend gebruik der braakmiddelen bediende ik mij met dat oogmerk, om van de opvolgende uitwerking der beide middelen voordeel te trekken; naardien de Braakwijnſteen als Spiesglasmiddel op de huid werkt, de Braakwortel integendeel in een aftrekſel in het begin als een krampbedarend middel, en tevens almede op de darmbuis zijne kracht uitoefent. Met deze middelen toegerust, vertrok de lijderesſe, op voorſtel van haren gewonen Geneesheer, naar de Baden van *Nenndorf*, alwaar zij gedurende zes weken haar verblijf hield. Bij hare terugreize waren bijna alle knobbels verdweenen; daar men echter nog eenige beſpeurde, liet ik haar tot de volkomene herſtelling met het gebruik van de

Belladonna ALLEEN voortvaren, en na verloop van eenige maanden was zij volkomen herſteld.

Eene andere jonggehuwde Vrouw was vóór vier jaren een knoestgezwel uit de regter borst door de kunstbewerking weggenomen. Thans ontwaarde men een gelijk gezwel in de linker borst, hetwelk bij onderzoek de lengte van anderhalven en de breedte van eenen duim had, en achterwaarts in de borst zonder eenige de minſte vastgroeijing was geplaatst. De goede vrouw, bevreesd voor eene tweede kunstbewerking, gaf natuurlijk aan inwendige middelen, al waren dezelve nog zoo lastig, verre de voorkeur. Ik diende haar in den beginne elken avond een grein *Belladonna* toe; elken morgen twee greinen goudverwige Spiesglaszwavel, een grein *Calomel*, met ſuiker vermengd; echter liet ik haar om den vijfden dag een braakmiddel, bij afwisſeling uit den Braakwijnſteen en het aftrekſel des Braakwortels beſtaande, gebruiken. Zes braakdrankjes, waarvan elk drie of vier brakingen moest te weeg brengen, ſchenen toereikende te zijn; want, na de toediening van het vierde braakmiddel, begon het knoestgezwel reeds naar alle rigtingen te verſmelten. De hoeveelheid der gifte van de *Belladonna* werd met een half grein vermeerderd, de goudverwige Spiesglaszwavel benevens de *Calomel* ter zijde geſteld, omdat de maag, na het herhaald gebruik der braakmiddelen, dezelve niet meer verdragen wilde. Na een tijdverloop van drie maanden, gedurende welke de lijderesſe getrouw de *Belladonna* door gebruikte, konde men het knoestgezwel naauwelijks meer voelen.

Eene pas gehuwde jonge Vrouw had in iedere borst vijf tot zes verharde klieren, en die in de okſelholte waren ook reeds aangedaan. Aan deze lijderesſe werden ook bij afwisſeling braakmiddelen en de *Belladonna* toegediend, en na verloop van veertien dagen waren geene ſporen van verharde klieren meer te ontdekken.

NATUURLIJKE HISTORIE VAN DEN RINOCEROS, OF HET NEUSHOORN-DIER.

Na den Olifant is de Rinoceros het magtigſte der viervoetige dieren; hij heeft ten minſte twaalf voeten lengte, van het uiteinde van den ſnuit tot aan den oorſprong van den ſtaart, zes of zeven voeten hoogte, en den omtrek van het ligchaam ten naastenbij gelijk aan zijne lengte. Hij nadert dus tot den Olifant ten aanzien van omtrek en inhoud, en zoo hij veel kleiner ſchijnt, dit komt omdat zijne voeten naar evenredigheid veel korter zijn dan die van den Olifant; maar hij verſchilt van denzelven zeer ten aanzien zijner natuurlijke bekwaamheden en vatbaarheid; hebbende van de natuur niet ontvangen, dan hetgeen zij zeer algemeen aan alle viervoetige dieren toeſtaat, beroofd van alle gevoeligheid in de huid, misſende handen en onderſcheidende werktuigen voor den zin des gevoels, bezittende in de plaatſe van ſlurf ſlechts eene beweegbare lip, in welke alle zijne middelen van handigheid beſtaan. Hij overtreft de overige dieren alleen door kracht, grootheid, en het verdedigend wapentuig, dat hij op den neus draagt, en dat ſlechts hem eigen is; dit wapen is een hoorn, zeer hard, door zijne ganſche lengte gevuld, en voordeeliger geplaatst dan de hoornen der herkaauwende dieren; deze beſchermen ſlechts de bovenſte deelen van het hoofd en den hals, terwijl de hoorn van den Rinoceros al de voorſte deelen van den kop beſchut, en voor beleediging behoedt den ſnuit, den mond en het aanzigt, in voege dat de Tijger eer den Olifant aanvalt, wiens ſlurf hij aanvat, dan den Rinoceros, dien hij niet kan op den kop ſpringen zonder gevaar te loopen van zijn buik te doen openen; want het ligchaam en de ledematen zijn bedekt met een ondoordringbaar kleed, en dit dier vreest noch den klaauw van den Tijger, noch den nagel van den Leeuw, noch het ſtaal, noch het vuur van den jager; zijne huid is een zwartachtig leder, van dezelfde kleur, maar dikker en harder, dan dat van den Olifant;

hij is niet, als deze, gevoelig voor den ſteek der vliegen; hij kan ook zijne huid noch fronſelen noch zamentrekken; zij is alleenlijk in ſterke vouwen geplooid aan den hals, bij de ſchouders en op het kruis, ten einde de beweging te bevorderen van den kop en der beenen, die zwaar zijn, en eindigen in breede voeten, gewapend met drie groote nagels. Zijn kop is naar evenredigheid langer dan die van den Olifant; maar zijne oogen zijn nog kleiner, en hij opent ze nooit verder dan half. De bovenſte kaak ſteekt over de onderſte vooruit, en de bovenlip is bewegelijk en kan zich uitrekken tot zes of zeven duimen lengte; zij eindigt in een puntig toevoegſel, dat aan dit dier meerdere geſchiktheid dan aan de overige viervoetigen geeft om het gras te verzamelen en er grepen van te maken, nagenoeg zoo als de Olifant doet met zijne ſlurf: deze geſpierde en buigzame lip is eene ſoort van hand of onvolmaakte ſlurf, maar die niet mist met kracht aan te grijpen en met vlugheid rond te tasten. In de plaats dier lange elpenbeenen tanden, die de verdediging van den Olifant uitmaken, heeft de Rinoceros zijnen magtigen hoorn en twee ſterke ſnijtanden in iedere kaak; deze ſnijtanden, welke den Olifant ontbreken, ſtaan zeer verwijderd van elkander in de kaken van den Rinoceros; zij zijn geplaatst over elkander aan elken hoek der kaken, van welke de onderſte van voren in het vierkant is doorſneden, en er zijn geheel geene andere ſnijtanden in dit voorſte gedeelte, door de lippen bedekt; maar behalve deze vier ſnijtanden, vooraan op de vier hoeken der kaken geplaatst, heeft hij nog vierentwintig kiezen, zes aan iederen kant der beide kaken. Zijne ooren ſtaan altijd regtop; zij zijn, de gedaante betreffende, vrij gelijk aan die van het Varken, alleenlijk naar evenredigheid van het ligchaam kleiner: het zijn de eenige deelen, waarop haar, of liever borſtels, gevonden wordt; het uiteinde van den ſtaart is, als van den Olifant, bezet met een bos groote, zeer ſtevige en harde borſtels.

Hçt is zeer zeker, dat er Rinocerosſen zijn, die ſlechts éénen hoorn op den neus hebben, en anderen, die er

twee

twee bezitten; maar het is niet even zeker, dat deze verſcheidenheid ſtandvastig is, altijd afhangende van de luchtſtreek van Afrika of der Indiën, en dat men, ten gevolge van dit verſchil alleen, twee verſchillende ſoorten in dit dierengeſlacht zou kunnen onderſcheiden. Het ſchijnt, dat de Rinocerosſen, die ſlechts éénen hoorn hebben, denzelven grooter en langer voeren, dan die er twee bezitten; er zijn enkele hoorens van drie en een half, en misſchien van vier voeten lengte, en zes en zeven duimen diameter aan den voet; er zijn ook dubbele hoorns, die tot twee voeten lengte bezitten; gemeenlijk zijn deze hoornen bruin of olijfkleurig; ondertusſchen worden er grijze, en zelfs eenige witte gevonden; zij hebben ſlechts eene kleine holligheid, in de form van een theekop, onder den voet, waarmede zij aan de huid van den neus zijn vastgehecht; al het overige van den hoorn is gevuld, en harder dan gewoon hoorn. Het is met dit wapen, zegt men, dat de Rinoceros aanvalt, en ſomtijds doodelijk wondt, Olifanten van de grootſte hoogte, wier langere beenen den Rinoceros, die ze veel korter heeft, vergunnen, hun ſlagen met ſnuit en hoorn toe te brengen onder den buik, waar de huid het gevoeligst en doordringbaarst is: maar ook, mist hij zijnen eerſten ſlag, zoo werpt hem de Olifant neder, en doodt hem.

De Rinoceros, zonder verſcheurend of vleeschvretend, en zelfs bijzonder woest te zijn, is intusſchen onhandelbaar; hij is nagenoeg in het groot, wat het Zwijn in het klein is, ſtuursch en onvernuftig, zonder bevattelijkheid, gevoel of leerzaamheid: hij moet zelfs aan aanvallen van woede onderhevig zijn, die niets in ſtaat is te ſtillen; want die, welken EMANUËL, Koning van Portugal, aan den Paus zond in 1513, deed het ſchip vergaan, waarop men hem overvoerde. Deze dieren zijn ook, als het Varken, zeer genegen om zich te wentelen in het ſlijk en rond te kruipen in den drek: zij houden van vochtige en moeraſſige plaatſen, en verlaten de oevers der rivieren geenszins; men vindt er in Azië en in Afrika, in Bengalen, Siam,

Laos, Mogol, Sumatra, Java, in Abysſinië, Ethiopië, het land der Anziços, en tot op de Kaap de Goede Hoop; maar in het algemeen is deze dierenſoort min talrijk en min verſpreid dan de Olifant; hij brengt desgelijks maar één jong te gelijk voort, en op zeer aanmerkelijke afſtanden van tijd. In de eerſte maand is de jonge Rinoceros niet grooter dan een groote Hond. Hij heeft bij de geboorte den hoorn op den neus niet, ſchoon men deszelfs beginſel reeds in de vrucht ziet; op den ouderdom van twee jaar is deze hoorn nog ſlechts een duim gewasſen, en met de zes jaren haalt hij negen of tien duimen; en daar men van deze hoornen kent, die bij de vier voet lengte hebben, zoo ſchijnt het, dat zij ten minſte tot den middelbaren ouderdom wasſen, en misſchien gedurende het ganſche leven des diers, dat van vrij langen duur moet zijn, daar de Rinoceros, door Dr. PARSONS beſchreven, op de twee jaar ſlechts omtrent de helft van zijne hoogte had, van waar men mag beſluiten, dat dit dier, als de Mensch, omſtreeks zeventig of tachtig jaren moet leven.

Zonder nuttig te kunnen worden, gelijk de Olifant, is de Rinoceros even ſchadelijk door zijne vertering, en voorál door de geweldige verwoesting, welke hij in de velden aanregt; hij is ſlechts van belang om zijne overblijfſels; zijn vleesch is uitſtekend, naar den ſmaak der Indianen en Negers; zijne huid levert het beste en hardſte leer ter wereld, en niet alleen zijn hoorn, maar alle de overige deelen van zijn ligchaam, zelfs zijn bloed, zijn water en zijne uitwerpſels, worden voor tegengift en geneesmiddel veler ziekten gehouden.

De Rinoceros voedt zich met grove plantgewasſen, diſtels, doornachtige ſtruiken, en geeft aan deze wilde ſpijzen de voorkeur boven de malſche klaver der ſchoonſte weiden; hij houdt veel van ſuikerriet, en eet ook allerlei foort van graan; volſtrekt geenen ſmaak in vleesch hebbende, zoo ontrust hij de kleine dieren niet; hij vreest geenszins de groote, leeft in vrede met allen, en zelfs met den Tijger, die hem dikwijls vergezelt, zonder hem te durven aan-

aanvallen. De zoogenaamde *antipathie* tusſchen den Olifant en den Rinoceros houd ik, op voldoende gronden, voor een vertelſeltje; er zou bovendien geene reden voor te vinden zijn.

De Rinocerosſen verzamelen zich niet in hoopen, noch loopen in menigte bijeen, als de Olifanten; zij zijn eenzamer, wilder, en misſchien moeijelijker om gejaagd en verwonnen te worden. Zij vallen de menſchen niet aan, ten minſte niet geſard zijnde; maar dan geraken zij in woede en zijn zeer verſchrikkelijk; het ſtaal van Damascus, de ſabels van Japan doorſnijden hunne huid niet; de werpſpieſen en lanſen kunnen haar niet doorboren; zij weerſtaat zelfs de kogels van den ſnaphaan; de looden worden plat op dit leder, en het ijzer doordringt het niet geheel; de eenige geheel doordringbare plaatſen in dit geharnast ligchaam zijn de buik, de oogen en de omtrek der ooren; ook volgen de jagers, in plaats van het dier van voren en ſtaande aan te grijpen, hetzelve op zijne ſchreden, en wachten, om het te naderen, de uren af, dat het uitrust en inſlaapt. Twintig of dertig jagers vereenigen zich, volgen hem ſoms eenige dagen op den voet, doende van tijd tot tijd een of twee vooruitgaan, om de ſtelling van het dier te verkennen, tot zij hem in ſlaap vinden, gezamenlijk in ſtilte naderen, en te gelijk alle hunne roers tegen de onderdeelen van zijn buik losſen.

Men weet uit de beſchrijving van PARSONS, dat dit dier een goed en wel zeer oplettend gehoor heeft; men verzekert tevens, dat zijn reuk uitſtekend is; maar men beweert, dat hij geen best gezigt heeft, en dat hij, om zoo te ſpreken, alleen vooruit ziet. De uitſtekende kleinheid zijner oogen; derzelver lage, ſchuinſche en diepe ligging; het weinig ſchitterende en bewegelijke, dat men er in opmerkt, ſchijnen deze daadzaak te bevestigen. Zijne ſtem is vrij dof, wanneer hij bedaard is; zij gelijkt in het algemeen naar het geknor van een Varken; maar, wanneer hij vertoornd is, wordt zijn kreet ſcherp en doet zich zeer verre hooren. Schoon hij ſlechts van planten

leef:, herkauwt hij niet; derhalve is het waarſchijnlijk, dat hij, als de Olifant, ſlechts ééne maag en zeer wijde darmen heeft, die voor de verrigting van de pens opkomen; zijne vertering, ſchoon aanmerkelijk, komt niet bij die van den Olifant; en het ſchijnt, van wege de aaneenſchakeling en de onafgebroken dikte zijner huid, dat hij ook door uitwaſeming veel minder dan deze verliest.

De Rinoceros, die in den jare 1739 uit Bengalen naar Londen werd vervoerd, hoewel ſlechts twee jaren oud, kostte op die reis aan onderhoud en vervoer nagenoeg 1000 pond ſterl. Men voedde hem met rijst, ſuiker en hooi; dagelijks kreeg hij 7 pond rijst, gemengd met 3 pond ſuiker, hetwelk hem in drie portiën werd voorgezet; men gaf hem desgelijks veel hooi en groene grasgewaſſen, welke laatſte hij boven het hooi verkoos; hij dronk enkel water, en telkens in groote hoeveelheid; getergd wordende, was hij alleen door eten te bevredigen.

DE GEVANGENNEMING EN DOOD VAN DEN HERTOG VAN ENGHIEN (*).

LOUIS ANTOINE HENRI DE BOURBON, Hertog van *Enghien*, geboren te *Chantilly*, op den 2den Augustus 1772, leefde ſedert drie jaren zeer afgezonderd te *Ettenheim*, waar familiezaken hem geroepen hadden; hij bewoonde daar een eigendom, door hem aangekocht; hij had er zich neergezet met goedvinden des Keurvorſten van *Baden* en onder toeſtemming van BUONAPARTE, die er door den Keurvorst van onderrigt was geworden.

Den 15den Maart 1804 begaf zich de Generaal ORDENER naar *Ettenheim* met den Generaal FRIRION; zij kwamen er des avonds aan. De Hertog van *Enghien* was

(*) De waarheid der in dit treffend Verhaal vermelde omſtandigheden berust op de kennelijkſte teekenen en voldoendſte getuigenisſen.

was naauwelijks te bed, toen men hem waarſchuwde, dat men gerucht rondom zijn huis hoorde; hij ſpringt, in het hemd, zijn bed uit, en vat zijn geweer; een zijner lijfknechts neemt een ander; zij openen het venſter. De Hertog van *Enghien* roept: *Wie is daar?* en, op het onbeſchaamde antwoord van eenen Gendarme, ſtelden zij zich om vuur te geven; maar de Baron VAN GREINSTEIM, zijn eerſte Edelman, ontſcheurde hem zijn ſnaphaan, zeggende, dat alle verdediging nutteloos ware. Ondertusſchen deed hij den Baron VAN GREINSTEIM, die geheel gekleed was te bed gegaan, beloven, dat, zoo men naar den Hertog van *Enghien* vroeg, hij zich noemen zou. De geweren worden op eene tafel neergelegd; de Hertog trekt in der haast een pantalon en jagtbuis aan: hij heeft geen tijd om in de laarzen te ſchieten; men komt den trap op, treedt binnen met overgehaalde pistolen, en vraagt: „ Wie van u is de Hertog van *Enghien?*" De Baron zwijgt; men herhaalt de vraag; hetzelfde zwijgen: de Hertog werpt een blik van verachting op zijnen eerſten Edelman, en zegt aan de Gendarmes: „ Zoo gij komt om „ hem in hechtenis te nemen, dan moet gij zijn *ſignalement* „ hebben; zoek hem!" Deze, meenende tegen iemand van des Hertogs bedienden te ſpreken, antwoordden: „ Zoo wij „ het hadden, zouden wij u niet vragen. Daar gij hem „ niet wilt aanwijzen, moet gij allen mede." — Zij gaan voorbij de glazen der Prinſesſe VAN ROHAN, die den Vorst te voet en op pantoffels ziet vertrekken: men maakt halte in een molen; daar bevindt zich de Burgemeester van *Ettenheim;* men vergt hem, de namen der gevatte perſonen te noemen; hij noemt degenen, die men hem wijst, en de Hertog was de derde herkende. Deze verzoekt, zijnen Kamerdienaar te mogen zenden, om hem linnen, kleederen en geld te halen; men ſtaat het hem toe. Na het terugkomen van den Kamerdienaar, en na laarzen aangetrokken te hebben, begaf men zich naar den *Rijn;* hij trok hem over te *Koppel.* Te *Rijnau* aangekomen, wachtten hem rijtuigen. Men wilde den eerſten Edelman naast zij-

zinen Prins plaatſen; deze wees het af, en vroeg den getrouwen en braven lijfknecht, die alleen hem had willen verdedigen. Te *Straatsburg* aangekomen, werd hij ondervraagd over de redenen van zijn verblijf te *Ettenheim;* hij antwoordde, zich daar neergezet te hebben, uit hoofde zijner genegenheid voor de Prinſes VAN ROHAN, die in deze ſtad hare woonplaats had. Men bragt hem, met al de Emigranten, te *Ettenheim* gevat, in de Citadel van *Straatsburg*. Den 18den Maart, des morgens vroeg, worden de deuren der gevangenis geöpend; Gendarmes omringen zijn bed, en dwingen hem, zich in der haast te kleeden. Zijn volk ſchiet toe; hij verzoekt verlof, om zijnen getrouwen JOZEF mede te nemen: men zegt hem, dat hij hem niet noodig zal hebben. Hij vraagt, hoe veel linnen hij mag medenemen; men antwoordt hem: „ Een of twee hemden." Toen verloor de Prins alle hoop, en voorzag maar al te wel het lot, dat hem wachtte: hij deelde onder zijne makkers in het ongeluk al het geld, dat hij bij zich had, en behield ſlechts weinige louizen; hij omhelsde zijne getrouwe vrienden, en zeide hun een eeuwig vaarwel. De deuren gingen weer toe; men kon de ketenen hooren rammelen, waarmede men den Hertog belaadde. Men ſpoedt nacht en dag voort, zonder eenige ververſching te bezigen; men komt den 20ſten, ten half vijf ure des avonds, voor de poort van de Hoofdſtad, bij de barrière *St. Martin*. Daar bevindt zich een Courier, die de order brengt om langs den muur te trekken, en zich naar *Vincennes* te begeven. Men komt daar tegen vijf ure aan. HAREL, Kommandant van *Vincennes*, zegt aan zijne vrouw: „ Ik weet niet, wie deze gevangen is; „ maar wat een volk om zich van zijn' perſoon te ver„ zekeren!" De vrouw van HAREL herkent den Hertog van *Enghien*, en roept ontſteld uit: „ Het is mijn zoog„ broeder!"

De Prins, uitgeput door nooddruft en vermoeidheid, verwierf naauwelijks een' geringen maaltijd. Gedurende het gebruik verzocht hij, dat men hem tegen den volgenden mor-

morgen, bij zijn ontwaken, een voetbad wilde gereed maken. Hij wierp zich op een slecht bed, in der haast opgeslagen op eene opkamer, digt bij een venster, waarin twee ruiten gebroken waren; en, op de aanmerking van den Prins, werden ze met een doek toegestopt. Hij viel welhaast in diepen slaap. Men wekte hem op een sprong, tegen elf ure; men bragt hem in een vertrek van het middelslag, uitzigt hebbende op het bosch. Daar was het, dat acht militairen, of liever acht beulen, GUITON, BAZANCOURT, RAVIER, BARROIS, RABBE, D'AUTANCOURT, Kapitein-Rapporteur, MOLIN, Kapitein-Griffier, HULIN, Presidënt, in der haast een crimineel verhoor toestelden. Het vonnis, laten wij liever zeggen, de order om het offer te slagten, werd tegen vier ure geveld, en ten half vijf werd het in eene der grachten van het slot ten uitvoer gebragt.

Alles was met eene verraderlijke naauwkeurigheid berekend, om deze gruweldaad in de schaduwen van den nacht te begraven, en derzelver volvoering te verzekeren. De vaardigheid der opligting, de snelheid der reize hadden ten oogmerk het bedonderen, het verlammen van dien ontembaren moed, welken de Held, gedurende tien jaren van strijd en roem, zoo dikwijls had ten toon gespreid; maar de lage hoop des Dwingelands ging volstrekt te loor: de vastheid van den grooten Man beantwoordde aan de dapperheid van den Krijger; hij sprak met den adel en de eenvoudigheid, zijn karakter en zijne deugd passende. Gevraagd, waarom hij de wapenen tegen zijn vaderland had gevoerd, antwoordde hij: „ Ik heb met mijn geslacht ge„ streden, om het erfgoed mijner voorouderen terug te „ erlangen; maar, sedert de vrede gesloten is, heb ik de „ wapens afgelegd, en erkend, dat er geene Koningen „ meer in Europa zijn." Zijne regters, door zoo vele onverschrokkenheid en onschuld getroffen, aarzelden een oogenblik; zij schreven aan den Dwingeland, om zijn bepaald besluit te weten. Deze zond den brief terug, met de

de volgende drie woorden aan den voet: TER DOOD VEROORDEELD.

In den bijzonderen raad, die in de *Tuillerien* plaats had, om over het lot van den jongen Vorst te beſlisſen, was CAMBACERES van gevoelen, om hem bij het leven te behouden. *En ſedert wanneer*, zeide BUONAPARTE vertoornd, *zijt gij zoo gierig op het bloed der* BOURBONS *geworden?* (*)

Men heeft den krijgsraad willen verſchoonen, die den Hertog van *Enghien* ter dood veroordeeld heeft. Het waren, zegt men, militairen, die niet anders konden dan gehoorzamen. De militairen zijn, buiten twijfel, eene lijdelijke gehoorzaamheid ſchuldig, wanneer het hunne pligten als militairen betreft; maar, te *Vincennes* waren ze regters; zij moesten ſlechts hun geweten volgen, en het geweten van een braaf man verbiedt hem, eenen onſchuldigen ter dood te veroordeelen. De militairen zijn, uit hoofde van hunnen ſtand, gewoon de gevaren te tarten, den dood te braveren: de regters van den Hertog van *Enghien* zijn zonder eenige verſchooning.

Beveelt een Meester ooit, een misdaad te begaan,
Men weigert zijn bevel, en biedt het hoofd hem aan.

Mijnheer de Abt DE BOUVENS, die in Engeland de lijkrede over den Hertog van *Enghien* heeft uitgeſproken, bedriegt zich in de bewering, dat de uitvoering van dit gruwzaam feit aan vreemdelingen zou zijn toevertrouwd geweest. Men moet de waarheid der gebeurtenis, ja, ter eeuwige ſchande van Frankrijk, zeggen, de misdaad werd volbragt door *Gendarmes d'élite*, geboren op denzelfden grond, die de ROBESPIERRES, CARRIERS, LEBONS, BARRERES en zoo vele andere monſters had voortgebragt, welken het tegenwoordig geſlacht niet durft erkennen, en wier beſtaan de nakomelingſchap zal in twijfel trekken.

Ken-

(*) CAMBACERES had des Konings dood geſtemd.

Keeren wij weder tot het treurig verhaal. — Men verlaat het moordenaarshol, en daalt in de gracht, langs een' naauwen, donkeren trap. De Vorst wendt zich tot den kommanderenden Officier, zeggende: „ Wil men mij le„ vend in een' onderaardſchen kerker werpen? Ben ik „ verwezen om heimelijk te worden omgebragt?" — Ter ſlagtplaatſe gekomen zijnde, ziet de jonge Prins al den toeſtel, en roept: „ Gode zij dank, ik zal den dood eens „ ſoldaats ſterven!"

Terſtond na de lezing van het vonnis, vroeg de ongelukkige Prins eenen bedienaar van den Godsdienst, om zijne uiterſte pligten te vervullen. Een ſchimpend en bijna algemeen grimlagchen vergezelde het antwoord, dat hem een der ellendelingen gaf, en in deze woorden vervat was: „ Wilt ge als een Capucijn ſterven? Gij vraagt een' pries„ ter; ba! zij liggen allen op dit uur te bed." De veront waardigde Vorst antwoordt niets; hij knielt, verheft zijne ziel tot God, en, na een oogenblik van ſtille aandacht, ſtaat hij op, en zegt: „ Laat ons gaan!"

MURAT en SAVARY waren bij de volvoering tegenwoordig. Ter dood gaande, verzocht de Hertog, dat men aan eene perſoon, die hem ten uiterſte waard was, zou ter hand ſtellen een lok haar, een brief en een ring. Een ſoldaat had zich daarmede belast; SAVARY merkt het, en grijpt ze, terwijl hij uitroept: Niemand moet hier „ boodſchappen doen voor een' verrader!"

Op het oogenblik van getroffen te worden, zegt de Hertog, ſtaande, en met het onverſchrokkenst voorkomen, tot de Gendarmes: „ Welaan, mijne vrienden!" — „ Gij „ hebt hier geene vrienden," zegt eene beleedigende en woeste ſtem; het was die van MURAT.

Op het oogenblik werd hij neergeſchoten, in het oostelijk gedeelte van de ſlotgracht, bij den ingang van een tuintje.

De ſoldaten wierpen zich op hem, doorzochten hem, en maakten zich meester van twee horloges, waarover MULIN zich beklaagde, bewerende, dat men beter gedaan had,

had, dezelven aan de armen te geven. (Zie JUDAS!) Men wierp hem vervolgens geheel gekleed in een gat, des daags te voren, terwijl hij het avondeten gebruikte, ten acht ure des avonds, gegraven; de ſchup en ſpade had men van een' der boschwachters geleend.

Dus werd, in den bloei zijns levens, te midden van de luisterrijkſte loopbaan, vermoord een Prins, een Held, met roem bedekt, met alle de gaven der natuur overſtort, met de ſchitterendſte hoedanigheden en de beminnelijkſte deugden uitgerust; het voorbeeld der Krijgslieden, de eer van den Adel, het ſieraad, de ſteun, de trots, de hoop van zijn Geſlacht, de liefde en bewondering van Europa, in één woord, de waardige Afſtammeling van den grooten CONDÉ!

Men moet niet verzuimen der geheugenisſe na te laten eenen trek, die de ongeſchiktheid en bloedgierigheid tevens van het grootſte deel der genen, die hand in dezen gruwel hadden, volkomen ſchildert.

Des daags na de uitvoering, bevond HULIN, de Preſident der Militaire Commisſie, zich bij CAMBACERES, en gaf verſlag van de gebeurtenis des vorigen dags. Na luide bekend te hebben, dat de Prins met veel kloekmoedigheids geſtorven was, voegde hij er bij: „ Zijne ant„ woorden waren zeer eenvoudig; maar gelukkig had hij „ ons zijn' naam gezegd; want, op mijne eer, zonder dat „ zouden wij zeer verlegen hebben gezeten." — Ziedaar, wat door vijf-en-dertig menſchen gehoord en verteld is.

De bekentenis, dien ellendigen HULIN ontſnapt, is te merkwaardiger, te waarachtiger, omdat men geen enkel bewijs, geen enkel papier had gevonden, noch bij den Hertog, noch bij iemand dergenen, die ter zelfder tijd aan de overzijde van den *Rijn*, acht dagen vóór den nachtelijken inval, waarvan wij ſpreken, waren gevat. De opligting van Mevrouw VAN REICH, te *Offenburg* gevat, had al de ongelukkige Franſche vlugtelingen verwittigd van het gevaar, dat hen bedreigde; het meerendeel was gevlugt. De Hertog van *Enghien*, wiens ſchoone ziel geene

mis-

misdaad kon vermoeden, hield het beneden zich, eene voorzorg te gebruiken, die naar vreesachtigheid had kunnen gelijken. Zelfs des daags te voren was een ſpion van den verrader CAULAINCOURT te *Ettenheim* gevat en voor den Prins gebragt, die hem edelmoediglijk had doen ontſlaan. Dus was hij het ſlagtoffer der gerustheid, die groote zielen de onſchuld, vergezeld door waren moed, pleegt in te boezemen.

Niet alleen te *Londen* heeft men de nagedachtenis van den ongelukkigen Vorst vereerd met kerkelijke plegtigheden; ook te *Petersburg* heeft men eenen Dienst gevierd, de Gedenkſteen van welken het navolgend opſchrift heeft:

INCLITO PRINCIPI
LUDOVICO-ANTONIO-HENRICO
BORBONIO-CONDÆO, DUCI D'ENGHIEN,
NON MINUS PROPRIA ET AVITA VIRTUTE
QUAM SORTE FUNESTA CLARO,
QUEM DEVORAVIT BELLUA CORSICA,
EUROPÆ TERROR,
ET TOTIUS HUMANI GENERIS LUES (*).

(*) *Den grooten en doorluchtigen Vorst*, LODEWIJK-ANTONIJ-HENDRIK BOURBON-CONDÉ, *Hertog van Enghien, niet min vereerenswaardig van wege zijne perſoonlijke dapperheid en die zijner Voorvaderen, dan door zijnen droeven dood. Een Corſikaansch Monſter, de ſchrik van Europa, de geeſel van het menſchelijk geſlacht, heeft hem in den bloei zijns levens verſlonden.*

SOPHIA, OF DE SCHOONE BLINDE.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 616.)

Mijn vriend had het vermelde verhaal van SOPHIA's blindheid gedaan met een vuur, met een kenmerk van waarheid, dat ik tot ſchreijens toe was aangedaan. KAREL, zeide ik,

indien ſlechts de helft, van hetgene gij van SOPHIA hebt gezegd, waar zij, hoe ſtelt gij het, dat gij haar niet aanbidt? Ongetwijfeld heeft de liefde u deze loſſpraak in den mond gelegd. KAREL, gij bemint SOPHIA.

KAREL vertoonde eenige verlegenheid, doch herſtelde zich welhaast. De vriendſchap, zeide hij, kan even welſprekende zijn als de liefde, en is veel waarheidlievender; zij heeft geenen blinddoek. Ik heb SOPHIA geſchilderd zoo als zij is. Ongetwijfeld aanbid ik haar, als het ſchoonſte beeld der Godheid hier beneden; doch dit zelfs beteugelt elke andere gedachte; ik zou het als eene misdaad beſchouwen, de heldere kalmte van haar hart te ſtoren; gelukkig dat ik haar vriend ben, ſtel ik te hoogen prijs op dien titel, om het te wagen, dien te verliezen... Maar, daar is zij; gij zelf zult oordeelen, of ik te breed heb opgegeven... Zij komt, HENDRIK; gij zijt haar niet vreemd; duizendmaal heb ik met haar over den medgezel mijner kindſchheid geſproken.

KAREL opende de deur van het traliewerk, dat de twee tuinen vaneenſcheidde, en ging haar te gemoet. Terſtond werd ik getroffen van de fraaiheid harer rijzige geſtalte, de vlugheid en het ongedwongene van haren gang. Zij was in 't wit gekleed; hare gedaante vertoonde iet luchtachtigs en hemelsch; ik verbeeldde mij, in mijne tegenwoordige ſtemming, een dier Engelen te zien, welke onze eerſte ouders in den hof van Eden bezochten, en ik was in verzoeking om voor haar te knieken. Toen zij nader bij ons was, verzwakte deze indruk niet; haar gelaat, ſchitterende van friſchheid en van jeugd, had eene uitdrukking, welke zich met geene woorden laat beſchrijven; het waren hare oogen niet, waarin zich hare ziel teekende, omdat zij geſloten waren, maar men bevond dezelve in de volmaakte harmonie van hare gelaatstrekken, in den omtrek van haar ſchoon elrond gezigt, in hare zoo zuivere, zoo doorſchijnende kleur, in haren lach vooral, die alles zeide, wat men in hare oogen zou hebben kunnen lezen. Een groote ſtroo-hoed bedekte dezelve ten halve, doch hetgene men zag, vertoonde niets gebrekkigs of afzigtigs; zij waren zacht geſloten; op eenigen afſtand zou men gezegd hebben dat zij ſlechts waren beergeſlagen; en wanneer derzelver onbeweegbaarheid deze misleiding deed verdwijnen, zou men haar kunnen beſchouwen als een verperfoonlijkt model van een' dier ſchoone droomen,

wel-

welke de Voorzienigheid somtijds den menschen toezendt, om een denkbeeld te geven van het geluk, voor hen bestemd. Rust, onschuld, inwendige tevredenheid, volkomene opgeruimdheid, — dat alles drukte haar gelaat uit, en het was onmogelijk, haar aan te zien zonder de levendigste aandoening.

Toen mijn vriend nabij haar was, bleef zij staan met een zweemsel van bedremmeling; ik had met KAREL slechts eenige schreden gedaan, zonder een enkel woord te spreken; maar de uitterste scherpheid van haar gehoor deed haar bemerken, dat twee personen haar naderden. Gij zijt niet alleen, zeide zij tot KAREL. — Neen, SOPHIA; ik ben heden hoogst gelukkig; ik kan mijne vriendin dien vriend mijner kindschheid aanbieden, van wien ik tegen haar zoo dikmaals gesproken, en dien ik wedergevonden heb.

Ó! Het is HENDRIK, zeide zij terstond, lagchende. Gij ziet, Mijnheer, dat ik uwen naam weet; ik kan u zeggen, dat men over u in dezen tuin gesproken, en de vriendschap u dikmaals herwaarts heeft geroepen.

Ik drukte KAREL's hand aan mijn hart: hoe zeer was ik hem verpligt, dat hij met de belangrijke SOPHIA over mij gesproken had! Wij deden haar nederzitten onder de berceau, en hier begon een gesprek, hetwelk ik al mijn leven niet zal vergeten: niet alleen bevestigde het mij in alles, hetgene KAREL van deze boven andere vrouwen zoo verre verhevene vrouw tot mij gezegd had, maar het boezemde mij voor haar eene gewaarwording van geestdrift en eerbied in, die geen weerga vond in hetgene ik ooit had ondervonden.

Naardien ik op dit koud papier niet kan overbrengen den toon harer stemme, noch haren glimlach, zelfs hare eigen bewoordingen niet, zal ik mij wel wachten, hare verhevene aanmerkingen over verscheiden onderwerpen te herhalen en te verzwakken; weinige woorden, rakende haren toestand, zullen genoeg zijn, om van hare wijze van *zien* een denkbeeld te geven.

Ik weet niet, door welk eene lompheid, een gevolg ongetwijfeld van mijne aandoening, ik begon te spreken over de schoonheid der voorwerpen, die ons omringden, over de bloeijende boomen, over den rijkdom der velden; ik had vergeten, dat ik tot iemand sprak, die er geen genot van konde hebben: dit denkbeeld schoot mij eenskaps te binnen; ik hield stil;

met eenige verlegenheid, midden in eene uitdrukking. Ga voort, zeide zij, met haren bekoorlijken glimlach: minder onbekend, dan gij denkt, ben ik met alle deze voorwerpen, en ik zie ze misschien schooner dan gij, door het prisma mijner verbeelding, geholpen van eenige herinneringen. Veel gelukkiger ben ik dan een blindgeborene, die zich nergens een denkbeeld van kan maken, en van nieuwsgierigheid en verlangen moet verteerd worden; ik herinner mij van alles genoeg, om het in gedachte nog te kunnen genieten, en de beschrijvingen der dichters en de geestdrift mijner vrienden te begrijpen. Ongetwijfeld heb ik ontberingen, somtijds van spijt gevolgd; maar dan denk ik met dankbaarheid, hoe vele menschen er zijn, ongelukkiger dan ik, aan het krankbed geboeid, in duistere kerkers opgesloten, alle hunne zintuigen en zielsvermogens bezittende, en er geen gebruik van kunnende maken. De hoop hebben zij nog behouden, zult gij zeggen; ook ik bezit de hoop: wat zeg ik! ik bezit de overtuiging, dat de dag komen zal, op welken mijne oogen zullen geöpend worden en wonderen kunnen aanschouwen, verre verheven boven die van deze wereld van een oogenblik. Een donkere weg, dien ik eenigen tijd bewandel, leidt mij naar een eeuwig licht. Maar denk niet, dat deze gesloten oogen geenerlei voorwerp zien; zij stellen ze zich alle voor. Weinige dagen vóór de ziekte, die mij het gezigt heeft benomen, was ik op het land met mijne ouders; en, hoewel ik nog zeer jong was, de indruk van dien dag is nimmer in mijn geheugen uitgewischt: waarom zoude ik niet gelooven, dat God zelf, in zijne goedheid, de beproeving, welke Hij voor mij bestemd had, willende verzachten, deze herinneringen dus diep in mijn kinderlijk geheugen gegraveerd heeft? Vóór den dageraad gingen wij van huis; ik zag het opgaan der zonne en de schitterende kleuren aan den horizon; het was in dezen tijd van het jaar; ook zag ik de bloemen de velden schakeren en de takken versieren. Op den dag ontstond er een onweder; ik zag den blikfem de wolken doorkruisen, en den hemel met een' sluijer van dikke nevels zich bedekken. Na eenen stortregen, zag ik de zon, in alle hare heerlijkheid, van nieuws ten voorschijn komen, en de waterdroppels op het gebladerte tintelen. In den avond keerden wij terug, bij het schijnsel der maan; haar snelle loop vermaakte mij, en ik zag haar onophoudelijk aan; nog, dunkt mij,

zie

zie ik dien ſchoonen, verzilverden bol, als 't ware, aan het gewelf der hemelen wentelen midden door de wolken, zich verbergen, van nieuws ten voorſchijn treden, en glinſteren in het water van een meer, dat den weg omzoomde. Niets heb ik vergeten; en duizendmaal kwamen deze beelden, en nog andere, welke ik niet kan beſchrijven, mijne droomen verfraaijen, of mijne eenzaamheid bezielen. Voor mij ſtaan de boomen en de velden altijd in bloei; voor mij is het altijd volle maan, minzaam lagchende aan het azuur gewelf, en over de natuur haar eenparig en zacht licht verſpreidende. Wanneer ik de winden hoor loeijen en fluiten, zie ik welhaast de ſtraalrijke zon het aardrijk vertroosten en de natte bladeren droogen; voor mij heeft het onweder geen' langeren duur dan het éénige, 't welk ik gezien heb. Neen, mijne vrienden! ik ben niet ongelukkig. God had mij oogen gegeven; God heeft ze mij ontnomen; maar hoe vele ſchadevergoedingen heeft Hij mij overgelaten! In zijne werken kan ik Hem nog aanbidden. Adem ik niet zoo wel als gij deze zoo zuivere en zoo zachte lucht? Riek ik ook niet den geur der bloemen? Hoor ik ook niet het concert der vogelen? En, wat meer is, heb ik geene moeder en vrienden, die de lust van mijn leven zijn, bij welke misſchien het misſen van mijne oogen en hunne teedere zorgen mij nog dierbaarder maken? Toegereikte weldaden zijn een ſterke band! Ach! indien het waar zij, dat ik beter ben en meer bemind word, dan ik anders zou geweest zijn, mag ik dan klagen? en heb ik niet meer gewonnen dan verloren? O Mijn God! (en, dit zeggende, hief zij hare gevouwene handen ten hemel) wel zeer ondankbaar ware ik, indien ik murmureerde over het lot, hetwelk Gij over mij beſchikt hebt; indien ik geen gevoel had van alle de voordeelen, welke ik behouden heb.

KAREL en ik waren tot ſchreijens toe aangedaan; zij bemerkte het aan onze ademhaling. — Gij ſchreit, zeide zij; liefelijk zijn die tranen: want het is ongetwijfeld de goedheid van God, die u roert; ik wil, even als deze vogelen, dezelve verheerlijken door mijne gezangen. Daar mijne ſtem u behaagd heeft, zal ik, indien gij wilt, u het lied leeren, 't welk u de blinde, maar evenwel gelukkige SOPHIA zal herinneren. — Met eene zachte ſtem en langzaam zong zij de ſtrophe, welke ik gehoord had: ik herhaalde dezelve met haar, en

nooit nog had ik mijne ziel zoodanig doordrongen gevoeld van Gods aanwezen als in dit oogenblik: ik had het geluk van er nooit aan getwijfeld te hebben; maar, indien er Godloochenaars zijn, (hetgene ik bezwaarlijk kan gelooven) dat zij de blinde SOPHIA de ſchoonheid der Natuur en de goedheid van God hooren verheerlijken, en zij zullen weldra hunne dwaling afzweren!

De uren vlogen voorbij; SOPHIA wilde wederom bij hare moeder gaan, en ik herinnerde mij, dat ik dien zelfden avond, misſchien voor altijd, dezen Engel zou verlaten, die een oogenblik aan mij was verſchenen; dermate drukte dit denkbeeld mijn hart, dat ik mijner droefheid geen meester was. Ik greep SOPHIA's arm, bevochtigde denzelven met mijne tranen, en bedekte dien met mijne kusſen. — SOPHIA! Engel des Hemels! zeide ik; bid voor mij, en vergeet mij niet! — Nimmer, zeide zij, mijne hand drukkende: Niet waar, KAREL? dikmaals zal hij bij ons zijn, onder deze berceau. — KAREL, insgelijks ſterk aangedaan, had zich een weinig verwijderd; zijnen naam hoorende noemen, naderde hij. Vaartwel, mijne vrienden, vaartwel! zeide zij, opſtaande. KAREL wilde haar zijnen arm geven. Blijf bij uwen vriend, zeide zij: deze plaats is mij zoo bekend! Zij groette ons, verwijderde zich langzaam, vond, met behulp van hare hand, de traliedeur, en was weldra in huis. Ik vatte mijns vriends arm, en verwijderde mij zonder ſpreken. — KAREL, zeide ik, na eenige oogenblikken zwijgens, daar gij, ſedert drie jaren dat gij dagelijks SOPHIA ziet, uw hart hebt behouden, zult gij het niet verliezen; ik bedroog mij, toen ik dacht dat gij op haar verliefd waart; ik had haar niet gezien, ik had haar niet gehoord; neen! het is geene aardſche liefde, welke SOPHIA kan inboezemen. — Hij zuchtte, zonder mij te antwoorden; ik ontſcheurde mij aan hem en aan dezen tuin, en het was ook hoog tijd: ware SOPHIA nog een uur gebleven, weet ik niet, hoe het met de gewigtige zaak zou gegaan zijn, welke mij naar huis riep.

Het beeld der belangrijke Blinde volgde mij, en verliet mij niet meer; in het eerst maakte het mijne eenzaamheid aangenaam, daarna ondragelijk; het gevolg was, dat ik eindelijk aan mijzelven bekende, dat er, zonder haar, geen geluk meer voor mij beſtond. Ik was rijk en onafhankelijk; SOPHIA's moe-

der

der moest verlangen, vóór haren dood haar verzorgd te zien; Maar.... KAREL.... Ach! ongetwijfeld dacht KAREL er niet aan, naardien hij, na haar drie jaren dagelijks gezien te hebben, nog vrij was. Ik was op het punt van hem te ſchrijven, om hem te verzoeken, mijne hand en mijne bezittingen zijner vriendin aan te bieden, toen ik den volgenden brief ontving:

„ Deel in mijn geluk, mijn waarde HENDRIK! ik ben de gelukkigſte der menſchen, en weldra zal ik nog gelukkiger zijn. SOPHIA is de mijne! SOPHIA bemint mij! SOPHIA heeft haar woord gegeven, om mijne aangebedene gezellin te worden! Ik ben het, het is uw gelukkige vriend, die haar leidsman en haar ſteun zijn zal op deze aarde; zij is het, die de Beſchermengel zijn zal, welke mij aan hare zijde zal geleiden naar de hemelſche woningen. Tot wien kan ik beter over mijn geluk ſpreken, dan tot den vriend, die mijne SOPHIA kent, en wiens geestdrift aan mijzelven het geheim van mijn hart openbaarde? Neen, HENDRIK, ik heb u niet bedrogen; gij ontdekte mij een gevoel, waarvan ik zelf al de kracht niet kende. De bedaardheid, de engelachtige zuiverheid van mijne SOPHIA deelde zich mede aan mijn hart, en toen ik u mijne liefde ontkende, had ik die aan mijzelven nog niet bekend. Wel wist ik, dat alle andere vrouwen mij onverſchillig waren, dat ik niet gelukkig was dan bij haar; maar ik wist nog niet, dat, indien zij niet de mijne, geheel de mijne was, ik het leven niet zou kunnen verdragen; en gij zijt het, die den ſluijer verſcheurde, die de natuur mijner verknochtheid aan haar voor mijzelven bedekte. Reeds toen gij tot mij zeide: KAREL, *gij bemint* SOPHIA, zou het kloppen van mijn hart mij hebben moeten verwittigen, dat, hetgene ik vriendſchap noemde, de vurigſte hartstogt was; maar ik voelde er al de kracht niet van, dan toen ik, in het oogenblik dat gij van haar ſcheidde, uwe tranen zag, met uwe lippen u haren arm en hare hand zag drukken: een vuurſtroom vloeide door mijne aderen. Jaloersch was ik niet op u: gij hadt haar ſlechts een oogenblik gekend, en gij gingt haar verlaten; maar ik gevoelde toen, dat, indien zij immer aan een ander man behoorde, het met mijn leven gedaan ware. Nogtans beloofde ik mijzelven, mijne liefde te zullen verbergen voor haar, die mij deszelve inboezemde, tot op het oogenblik, dat ik haar mijne hand zou kunnen aanbieden. Mijn oom leefde nog; SOPHIA's blindheid

en haar gering vermogen zouden voor hem twee onoverkomelijke hinderpalen geweest zijn; maar, onder den naam van vriend, verdubbelde ik mijne zorgvuldigheid, en verwierf eindelijk haar volkomen vertrouwen; flechts één zaak verbergde zij voor mij, en dat geheim was hetzelfde als het mijne. HENDRIK! verbeeld u mijn geluk, toen het overlijden van mijnen oom mij in de vrijheid ftelde, mijn hart voor SOPHIA te openen, en zij mij beleed, dat het hare mij voorlang reeds toebehoorde! — Ik moet, zeide zij glimlagchende, onder de voordeelen der blindheid tellen, de bekwaamheid om een gevoel te verbergen, 't welk de oogen altijd verraden. Ja, KAREL, ging zij voort, ik moest het voor u verbergen, hoewel ik giste dat gij het met mij deelde: maar konde ik gelooven, dat ik, in mijnen toeftand, voor u zijn zoude, hetgene ik wenschte te zijn? In mij zult gij altijd de teederheid eener vriendin en de liefde eener minnaresse vinden; maar de dienften, welke men van eene echtgenoote mag verwachten, zal ik van u moeten ontvangen, zonder u dezelve van mijne zijde te kunnen betoonen. — Gij zult alles voor mijn geluk vermogen, riep ik, en zonder SOPHIA kan er geen geluk voor KAREL zijn! — Zij gaf eindelijk toe aan mijne vurige aanzoeken; aan de zekerheid, dat ik nimmer eene andere echtgenoote dan haar zou hebben. Dit geſprek, hetwelk uws vriends geluk beſliste, viel voor onder dezelfde berceau, op dezelfde plaats, alwaar ik u zoo zeer doordrongen zag van den onwaardeerbaren prijs van mijnen ſchat, en waarheen de vriendſchap u terugroept. Binnen eene maand zal SOPHIA mijnen naam voeren, en voor altoos mij toebehooren. SOPHIA, zoo goed, zoo teeder voor vreemde kinderen, wat zal zij voor de onze zijn, indien ik het geluk hebbe, vader te worden? *De onze!* zegt u niet dit woord alleen, hoe gelukkig ik ben?.... De zachte blijdſchap van SOPHIA's moeder, en van de mijne, verhoogt nog mijn geluk. Mijne dochter zal dan niet alleen zijn, wanneer ik niet meer zijn zal! zeide zij tot mij; zij zal dan nog de oogen en het hart van eenen vriend bezitten! — Mijn waarde HENDRIK! het geluk van uwen KAREL gaat alle beſchrijving te boven; niets ontbreekt mij, dan uwe tegenwoordigheid. Herinnert gij u, hoe dikmaals ik, in onze kindſche vertrouwelijkheden, tot u gezegd heb, dat ik verlangde, dat mijne vrouw ſchoone oogen had? Ik wist toen niet, hoe veel ſchooner nog

een

eene ſchoone ziel is, en ik verkrijg meer dan ik gewenscht hebbe. Het voorwerp te zijn van SOPHIA's keuze! hebt gij een denkbeeld van mijne trotschheid en van mijn geluk? Kom, om er getuige van te zijn, en hetzelve ten top te voeren; kom! SOPHIA roept u ook; wij verwachten u onder deze lommerrijke berceau, welke gij met zoo veel ſmart verliet.

„ Uw gelukkige Vriend

KAREL."

Helaas! Grooter was die ſmart dan ooit. Ik wierp den brief neder; ik vatte dien weder op: mijn hart was verdeeld tusſchen de bitterſte droefheid en het gevoel van het geluk van hen, die ik zoo teeder beminde. Weest gelukkig! riep ik eindelijk; KAREL, SOPHIA, gij bemint elkander, gij zijt elkander waardig. Weest gelukkig! maar — in langen tijd zal ik onder de lommerrijke berceau niet komen.

DE TAAL DER OOGEN.

Daar is een taal van wond're magt;
Ze is nooit naar eisch te zingen;
Een taal, die door haar tooverkracht
De ruwſte borst kan dwingen;
Die ieder ſpreekt, die elk verſtaat,
Die van het harte in 't harte gaat,
Van onbegrensd vermogen:
Ze bruist niet in een' woordenvloed;
Ze dringt onmerkbaar in 't gemoed —
Het is de taal der oogen.

Op geen *Lyceën* kweekt men haar;
Natuur ſlechts leert haar bondig;
Haar kennen wijsgeer en barbaar,
En beiden even grondig.
De man ſpreekt haar met achtbaarheid;
De grijsaard, wien geen lust meer vleit,

Weet

Weet maauw wat zij beteekent;
De knaap, wiens hart onrustig woelt,
De maagd, die de eerste liefde voelt,
Zijn in die taal welsprekend.

Ze is kort, ze is rijk, treft zeker doel,
Kan roeren, overreden;
Eén blik beeft vaak meer waar gevoel
Dan duurgezworen eeden;
De mond plooit zich tot veinzerij
En loeent, schoon 't hart vijandig zij,
Nog dikwerf zoet en teeder, —
Der zielen held're spiegelvloed
Ontvangt den indruk van 't gemoed
En geeft dien zuiver weder.

Eén blik verdooft den oproerkreet
En doet den snoodaard beven;
Eén blik verzacht het grievendst leed
En schenkt den boet'ling 't leven.
Het kind, dat onbedacht misdreef,
Smeekt, met een' traan in 't oog, *vergeef!*
Wie zou die beê weêrstreven?
Zijn blik en moeders vriend'lijk oog
Ontfronsen vaders wenkbraauwboog,
En... 't misdrijf is vergeven.

De wijsgeer moog' door woord en schrift
Zijn dorre leer betoogen;
De waarheid, in zijn hart gegrift,
Straalt blinkend uit zijne oogen,
Als hij 't gevoel, dat harten boeit,
En tot het reinst genot ontgloeit,
Voor harten poogt te malen;
Dan spreekt zijn ziel door 't gloeijend oog;
Dan zweeft gevoel en geest omhoog;
Hij maalt met zonnestralen.

schoon

Schoon hemelval van lippen vloeit
Door 's Redenaars vermogen,
Het harte, dat van liefde gloeit,
Spreekt liefst de taal der oogen;
Ze vleit zoo zacht, ze ſtreelt zoo zoet,
Door zaal'gen, onweêrſtaanb'ren gloed
De ziel aan 't ſtof ontvoerend;
Ze profeteert in poëzij....
Neen, neen! geen taal, zoo ſchoon als zij,
Zoo teeder en zoo roerend!

Haar ſpreekt, wiens onbeſpraakte mond
Nog nooit een' klank deed hooren,
En hem, die nooit een' klank verſtond,
Kan zij de borst bekoren;
Door haar mag 't knaapje aan d'Iberſtroom
Het meisje van des Indus zoom
Met zachte koorden boeijen;
Door haar verſtaan Cirkasſerin
En Batavier elkanders min....
En — beider harten gloeijen.

Gij, Adelheide! kent die taal,
Die 't hart weldadig griefde,
En ſtemde, zonder woordenpraal,
Tot liefde en wederliefde:
Eén blik... en reeds was ons gemoed
Door d'eerſten, zaal'gen liefdegloed
In laaije vlam ontſtoken;
We ſloten 't heiligſte verbond,
En nog... nog had ons beider mond
Geen enkel woord geſproken.

Ó Ja! Gij kent, als 't liefde geldt,
Die taal en haar vermogen:
Vaak werden wij door zoet geweld
Aan aarde en ſtof ontrogen;

Zoo

Zocht ons geprangd gevoel maar lucht;
Dan mogt wel eens een teed're zucht
Der volle borst ontglippen:
Maar, midden in die zoete ſmart,
Bleef 't oog alleen de tolk van 't hart....
Steeds zwegen onze lippen.

Blaak, liefde! brand met heeter gloed!
Betoover onze zinnen!
't Geheim is het verruk'lijkst zoet
Van 't zielverrukkend minnen;
Hij kent u niet, zijn hart is koel,
Die 't brandend bruiſende gevoel
Door woorden zoekt te blusſchen, —
ô Hoogst genot! de boezem hijgt...
De ſprake zwijmt — de mond... hij zwijgt!
Maar zwemt in zoete kusſen.

Gij kent die taal, mijn zielsvriendin,
Haar tooverend vermogen!
Vertrouwen wij 't geheim der min
Alleen aan hart en oogen!
ô Vreugde, ô weelde, ô zaal'ge ſtond!
Als, borst aan borst en mond aan mond,
We ons in 't genot verzaden!
Als 't oog.... Zwijg, zangſter! welk een gloed!
't Geheim is ons verruk'lijkst zoet,
En... zoudt ge ons dus verraden?

SPANDAW.

PUNTDICHT.

Wat leest men allermeest, en met het minst verſtand? — Ik zal 't u zeggen, Vriend! De Bijbel en de Krant.

S. S.

MENGELWERK.

DANKREDE

WEGENS DEN

VREDE.

Door

JAN BROUWER,

Leeraar der Doopsgezinden te Leeuwarden (*).

Zoo immer, dan voorzeker ontroeren mij thans de hevigſte gemoedsbewegingen, bij het optreden dezer godsdienſtige ſpreekplaats op den grooten dag des Vredes, en van onze hulde voor dat geſchenk des Hemels. Wie onzer, trouwens, begaf zich in dit uur in het geheiligd Bedehuis, of zijn gevoelig hart juichte den Heere toe, en beefde ſchier van eene onwillige huivering, op het aandenken aan het kort voorleden kwaad, en de verbazend ſnelle wending der zaken tot ons heil. Een jaar terug, en de dag van onzen huisſelijken rouw, de dag van het toppunt der dwingelandſche geweldenarij, de dag uwer deelende meewarigheid en zorgen over onze ten krijg geroofde Zonen, ſtaat voor ons met al zijn grief en donkerheid. Die dag verjaart, en, waarde Landgenooten, Vrienden! wij vieren met ons en Nederland het Feest, ik zegge niet, der Verlosſing des Volks, maar, van den Algemeenen Vrede.

Ik

(*) Uitgeſproken 20 Julij 1814.

Is niet de Heere uwe God met ulieden, en heeft u rust gegeven rondom henen? — Zoo begeeft dan nu uw harte en uwe ziele, om te zoeken den Heere uwen God.

I CHRON. XXII: 18, 19ª.

Na het doorſtaan van de hitte des daags, na zwaren arbeid en vermoeijenis des ligchaams, verkwikt den afgematten mensch de friſche avondkoelte, en legt hij zich met zekeren wellust zelfs op eene harde peluwe ter ruste neder. Voor al wat leeft en ademt, is het ook eene welgevallige afwisſeling in de Natuur, wanneer op een ontzettend onweder en felle dondervlaag de aangename helderheid volgt van den gezuiverden dampkring, en nu geheel het aardrijk als te herleven ſchijnt door de herſtelde veerkracht der lucht, en bij hare vernieuwde kalmte of evenwigt. Maar de Zeeman in het bijzonder, wiens ſchip geruimen tijd heromgedreven werd door loeijende ſtormwinden, geſlingerd en geſchokt op onſtuimige golven, ten laatſte, na menigerlei gevaar van rots en klip, of ſtranden, de langgewenschte reê of haven bezeilt; met welk een zalig gevoel ſmaakt *deze* niet het zoete der rust en veiligheid, na eenen zoo hagchelijken togt? Evenzeer verheugt ons, M. W., afgemat, geſchokt en gefolterd door hevige volksberoerten, geteisterd door de langdurigheid en jammeren des oorlogs, gezweept daarenboven en mishandeld van eenen uitheemſchen Stuurman, die de Staatsſtuik overmande en floopte, het Volk knevelde, beroofde, en als ſlaven kluisterde, — evenzeer verheugt ons het heilige geſchenk van orde, rust en Vrede, dat tot ons van den Hemel afdaalt. En, gelijk de Bootsgezel, bij welken door ruwheid van zeden, en omzwerven op den woesten Oceaan, niet al de eerbied verbannen is vóór den God zijner Vaderen, met blijde dankbaarheid, na de gevaarlijke reize, zich tempelwaarts henen ſpoedt, en voor zijne behoudenis en redding den Heere looft en prijst; alzoo, en met geene mindere vreugde, met geenen minderen ijver, vloeijen wij,

ſtroomt

ſtroomt Neêrlands Volk op dezen Dankdag naar zijne Bedehuizen, om de goedertieren Voorzienigheid te vereeren, door welke de zegen des Vredes, zoo menigwerf en vurig verlangd en afgebeden van het uitgeſtreden werelddeel, voor ons en voor Europa daagt.

Dit nader te ontwikkelen, en naar geleide van den tekst aan te dringen tot opbouw in godsvrucht en goede zeden, zal het doel en onderwerp onzer Rede zijn. Beginnen wij met iets te zeggen nopens de afgelezen woorden van David, en de aanleiding daartoe.

Zonder ons thans te verdiepen in de Geſchiedenis des Joodſchen Volks, of wel in die van Davids leven, zij dit alleen gezegd tot herinnering voor uwe Christelijke aandacht, en regt begrip van het Hoofddeel, waaruit onze tekst ontleend werd. Reeds voorlange, bij Nathans last aan David, na zijne overtreding met Bathſeba, was hem van Godswege aangezegd, dat niet *Hij*, maar zijn *Zoon* en *Opvolger*, den Tempel ſtichten zoude. Hoezeer, wegens zijne vroomheid en vertrouwen op Jehovah, bij Dezen welgevallig; in zijn Bewind, te veel met bloed bevlekt, te veel ontrust door hevige oorlogen, zou niet het heil gebeuren, „om 's Heeren Naam een Huis te bouwen." David, inzonderheid in zijne laatſte jaren, vermogt daartoe alleen menigerlei toeſtel en ſtoffe te gaderen. De God der Heirſcharen begunſtigde wel in herhaalden oorlog de wapenen des Konings, en bevestigde zijn Rijk over geheel Israël; maar den luister van den Mózaïſchen Eerdienst door een grootsch en prachtig Huis te verhoogen, werd voorbehouden tot heilrijker dagen, en ſtond het werk te zijn van den *Vredelievenden*, van Salomo, die ook in zijn Bewind eenen duurzamen Vrede genieten zoude. In *dezen* geest, en met *die* gunſtige vooruitzigten, voert de bedaagde Koning en Vader, ten overſtaan van de Vorſten Israëls, het woord tot zijnen nog jongen en veelbelovenden Zoon, in ons Teksthoofddeel, hem verſlag doende van zijne gemaakte voorbereidingen tot den Tempel, en tot de vreeze des Heeren hem vermanende; in dezen geest ſpoort hij daarna

gedachte Vorſten aan, om Salomo behulpzaam te zijn in het Godvereerend werk, dat op hem wachtte. Met achterlating van hetgeen in deze aanſpraak bijzonder toepaſſelijk was op de tijden van David en den Tempelbouw van Salomo, zullen wij nu voortgaan, de afgelezen woorden, als tot ons geſproken, aan te merken; en eindigen wij onze toelichting van den tekst met de waarneming, dat daaruit blijkt, hoezeer Jehovah *dagen van Vrede* bovenal voor zijne vereering en welgevalligen Volkdienst meest geſchikt keurde en beſtemd heeft, alzoo leerende, „ dat *Hij* de „ God des Vredes is."

„ Is niet de Heere met ulieden?" vroeg David de Vorſten Israëls, en wij M. H. elkander, *niet* in den algemeenen zin, in welken de Schepper gezegd mag worden zijne onderhoudende Voorzienigheid uit te ſtrekken zelfs over het geringſte zijner ſchepſelen, maar met bedoeling op *bijzondere* en *groote weldaden*, aan ons, den Volke van Nederland, en al de Menschheid, bewezen. „ Slechts ouden van dagen herinneren zich tijden van rust en voorſpoed (*)." Europa, geſchokt door ſtaatkundige beroeringen en hevigen krijg, werd jaren achtereen geteisterd, uitgeplunderd en vernield door den gruwel der verwoesting, die van het Zuiden overſloeg tot in het diepe Noorden, dat meer dan eens op Duitſchen bodem blaakte, ja ook den onzaligen ſtandaard plantede in Vaderlandſche gewesten. „ Zoo werden wij weggeſleept in den algemeenen draaikolk van verwarring en verdeeldheid. Zoo zagen wij, ondanks de korte tusſchenpoozen van ſchijnbare kalmte, door een aantal rampſpoedige jaren, bijna het denkbeeld van den alouden voorſpoed en ruste bij ons verloren gaan. Zoo werd allengs, door gewigt van onheilen, onze koophandel en zeevaart vernietigd, alle bronnen van welvaart ge-

(*) De aldus gekenmerkte zinſneden zijn overgenomen uit den ſchoonen Biddagsbrief.

geſtopt, rijkdom veranderd in armoede, overvloed vervangen door gebrek." Het konde niet uitblijven, of de inwoners van Vriesland, met name der Zeeplaatſen, werden almede van gezegde doorgaand kwaad beloopen. Echter, in het midden diens kommers, en bij het nadeel dier dagen, „ was de Heere met ons;" daar zijne goedheid onzen Akkerbouw zegende, en zijne liefde ons tot heden veiligde, dat geen vijandig zwaard op Vrieſchen bodem uitgetogen, geen krijgsgerucht bijkans gehoord, geen druppel bloeds vergoten werd. Dankbaar erkennen wij dit voorregt, deze bijzondere gunſte des Hemels; ofſchoon wij ook hierop niet ſtilſtaan, opdat de ongemeene weldaad des Heeren in Neêrlands redding te ſterker uitkome. Ten laatſte immers trof ons met al den Volke de zwaarſte der rampen. „ Het overheerſchend Geweld vernietigt ons Volksbeſtaan, en wij houden op *Nederlanders* te zijn." Wij bleven wel den naam van *Vriezen* dragen; wij ontvingen, dat meer is, geenen *uitheemſchen* Landvoogd: maar, „ terwijl de barmhartigheden der Goddeloozen wreedheid „ zijn," is het onzeker, of niet misſchien dit voorregt, en die gunſte, eene beſchimping te noemen was met onze kleenheid en onbeſchaafdheid. Althans wat baat gaf deze troost tegen den ſlag der roede, die den geheelen Staat ter nederwierp, vermorſelde? „ Onderworpen aan vreemde taal, zeden en wetten, moesten wij het overſchot der nijverheid onzer Vaderen, in onze ontvolkte ſteden en landen, ten offer brengen tot ſtaving onzer afhankelijkheid. Smartelijk was de herinnering aan het voorledene; vreesſelijk het uitzigt in de toekomst." *Vriezen!* gij leerdet blozen op het hooren van uwen naam, den titel uwer ſchandelijke verlaging. *Nederlanders!* gij kondet de gedenkteekenen niet aanzien, uwe jaarboeken niet openen, of de roem uwer Vaderen was een verwijt wegens de kluisters, die gij moest torſchen. „ Naauwelijks genoot gij de vrijheid van in uwe binnenkamers te durven zuchten over uwen val. Men gebood u te juichen in uwe ellende," uwe grievendſte mishandeling voor *Eerbewijs* op te nemen. Of herin-

nert niet deze dag, waarop 's Lands treurſpel verjaart, en mij, en u, mijne Gemeente en Stadgenooten, dat de bloem onzer Jongelingen, naar vreemde gewesten voor vreemde belangen gesleept, de ketenen onzer slavernij moest helpen verzegelen? „ Zoo waarlijk was *niets* het onze meer; en bij het fnuiken aller vrijheid der drukpers scheen door staatkundigen gewetensdwang de vonk van edelaardige verlichting uitgebluscht, en zelfs de geheugenis onzer verguizing verloren te zullen gaan voor volgende geslachten?" Even zeker stond het overblijffel der voorvaderlijke braafheid en deugd verzwolgen te worden in den maalstroom van ligtzinnigheid, losbandigheid en schaamtelooze boosheid, die hier en door Europa waalde. Althans de *Godsdienst* zelf, die beste waarborg der zeden, die jongste trooſt in hopeloos lijden, was reeds bij het Volk, dat ons verdrukte, een voorwerp van baldadigen schimp geworden, verlaagd tot een onzalig spel der Staatkunde.

Intusschen, daar zoo veel jammer, zoo veel wezenlijk en ook te duchten kwaad van ons is afgewend, als ware het op eenen wenk der Almagt; daar nu eene betere gedaante der dingen zich voordoet, hebben wij gewis in die verandering van het tooneel der wereld den vinger Gods te erkennen.

Voor weinige maanden was alles rondom ons bewolkt en duister, bestond het Volk van Nederland niet; thans zien wij het licht, den glans van burgerlijke Vrijheid en Vrede; onze maatschappelijke Regten hersteld; onzen Vorst, onze Vaderlandsche Manschap en Jeugd, tot eigene haardsteden wedergekeerd; de Staatsregeling aangenomen, in werking gebragt; den Handel herleven; de Visscherijen en andere takken onzer welvaart ontluiken; ja geheel Europa rondom ons in kalme rust en juichende blijheid broederlijk vereenigd. — Zou deze wisseling, die zegenvolle ommekeer op aarde, offchoon van menschen daargesteld, alleen het werk te achten zijn van menschelijk beleid en krachten? Geenszins! Hebben wij ooit in de Geschiedenis der Eeuwen, in de lotgevallen der Volkeren, eene goedertieren Voorzienigheid

te

te erkennen, aanbiddend te vereeren; de groote gebeurtenisſen, gedurende ons leven, in deze kort voorleden dagen voorgevallen, geven ons regt, met David te zeggen: „De „ Heere is met ons: Hij heeft ons rust gegeven rondom „ henen."

„Europa, weleer bloeijende door welvaart en overvloed, gezegend door beſchaving en godsdienſtige verlichting, zagen wij, door algemeen bederf in beginſelen en zeden, in de diepſte ellende geſtort, misvormd in een rampzalig tooneel van verwarring, onderdrukking, verwoesting en moord. Afgemat door nimmer eindigende oorlogen, ontmoedigd door den noodlottigen uitſlag van vergeefſche worſtelingen, ſchenen de Volkeren de laatſte hoop op redding te verliezen, gereed zich magteloos te krommen onder den ijzeren ſchepter eener voorbeeldelooze overheerſching. Op de puinhoopen van hunne welvaart en vrijheid verhief zich, te midden van bloed en tranen, de trotſche zetel van het willekeurig gezag, en gebood eene ſtomme onderwerping, die ons trapswijs zou gebragt hebben tot den vernederden ſlavenſtaat der Oosterſche Volkeren. Maar Hij, die eenmaal het licht ſchiep uit de duisternis, zag met Goddelijk mededoogen op het zuchtend menschdom neder. Op zijn bevel wapenden zich de Elementen tegen den toomeloozen Overwinnaar: de geduchte heirlegers, waarop hij zijn vertrouwen ſtelde, verſmolten voor den adem van den Almagtigen. Vorſten en Volkeren, tot nog toe door moedelooze vertwijfeling ter nedergebogen, rigtten zich op met verjongde krachten: als door de Godheid zelve opgeroepen en bezield, ſnelden zij tot den heiligen ſtrijd voor de regten der menschheid. Met eene eensgezindheid, zonder voorbeeld onder Magten, door zoo veel verſchillende belangen en bedoelingen anderzins verdeeld, volhardden zij in dien edelen kamp met onwrikbare ſtandvastigheid. Vergeefs verzamelde het geweld nieuwe krachten; vergeefs ſpreidde eene bedriegelijke ſtaatkunde hare gevaarlijke netten. In hare eigen ſtrikken gevangen, in hare listige overleggingen verdwaasd, in hare ſtoute ondernemingen te leur geſteld,

kampte de heerschzucht met eene magteloose woede tegen het Raadsbesluit des Allerhoogsten. Het trotsche reuzengevaarte, door ijdelen waan voor de eeuwen gesticht, stortte in éénen oogenblik ter neder. Die val heeft het verslindend vuur des verschrikkelijken Oorlogs gedempt. Het verbond der verzoening aller Volkeren is gesloten. Alom juichen zij, en verheffen dankbare harten ten Hemel: " en zoude niet Nederland stemmen in den blijden jubeltoon der menschheid; terwijl onze verlossing van het geweld, en redding van het gevaar, meest wonderbaar is, en van Gods hand getuigt?

Wanneer reeds de Volkeren van het Noorden zegevierden, anderen ademtogen in vrijere lucht, verkwijnden wij nog in onze kluisters, te strenger toegeklonken bij den gewelddadigen roof onzer Zonen. Afgelegen van de tooneelen des Oorlogs, werden wij omsingd van bespieders, waarden duizenden vijanden gewapend in ons midden, lagen talrijke legers nabij onze grenzen. „ De val van het Kolossusbeeld, dus stond het geschapen, kon Nederland onder zijn puin begraven. Het verdedigen dezer gewesten, sterk door natuur en kunst, zou onze gezegende oorden en steden in moeras en puinhoopen misvormen, ons dompelen in het uiterste verderf. De ingezetenen des lands, weerloos, zonder wapenen, zonder hulpmiddelen, zonder vereeniging," wat konden zich dezen beloven? wat bestaan tegen het dreigend kwaad en overmagt?

Edele Vaderlanders nogtans, bezield door heilige geestdrift, ondernemen den hagchelijken strijd, ontrollen de oude vlag, en 's Volks opstand is daar, onder de baniere des Lands en van ORANJE. Met een knagend gewisse, en bevangen door schrik, deinst 's vijands magt terug, verlaat hij sterkten en steden, als vlugtende voor eigene schaduw, waar geen vervolger was. Europa verbaast zich, snelt ons ter hulpe, en bekroont het werk met eene uitkomst boven alle menschelijke magt en wijsheid, en eeniglijk dank te weten aan den bijstand Gods, waarop dit Volk vertrouwde in zijne geregte zaak. Zoo werd in weinige wintermaan-

den

den voleindigd, wat tachtigjarigen arbeid en ſtroomen bloeds kostede aan onze Vaderen. Zoo ſmaken wij, met den verworven Vrede, die dagen van voorſpoed aankondigt, bereids en rust, en orde, en overvloed; terwijl nog andere Volkeren gebukt gaan onder den naſleep van hevige Staatsomwentelingen. Zoo zegende ons de Allerhoogſte, en ontfermde Hij zich over het diep gezonken, verguisd, ja ook vernietigd *Nederland*, in dat te herſtellen, in aanzien te verheffen, benevens Europa den Vrede te ſchenken, en bovendien, door de plage der Veepest, ontſtoken te milden onzer worſtelingen voor de zaak des Vaderlands, geheel te doen ophouden.

Gedachtig, derhalve, der goedertierenheden en ongemeene weldaden des Hemels, aan ons en het ons dierbaar Vaderland bewezen, zeggen wij ten ſlotte, elkander vermanende, met Davids woorden: „ Zoo begeeft dan „ nu uw harte en uwe ziele, om te zoeken den Heere „ uwen God." Den geheelen zin en wijden omvang dezer dure verpligting thans te ontvouwen voor uwe Christelijke aandacht, zou, gelijk ik achte, overtollige arbeid en u beleedigend zijn. Of is er iemand, die, na het geſprokene, na de treurige ondervinding der vorige jaren, het aanbelang van Godsdienst en zeden, voor het maatſchappelijk beſtaan en Volksgeluk, betwijfelen durft? En, zoo ja, wie is er toch, overtuigd dat de Voorzienigheid krachtig medewerkte tot het wonder van Nederlands Verlosſing en Europa's zegepraal op den Vijand des Menschdoms, wiens gevoelig harte en geheele aanwezen niet van dankbaarheid gloeit, en zich tot vroomheid ſtemt, of tot voorvaderlijke braafheid en deugd, de beste zuilen onzer welvaart? Of prijzen wij immer den Zeeman, die, aan het gevaar ontkomen in eene veilige haven, tot den Heere nadert met de lippen, dan toch zijn harte verre van Hem houdt, en zich weldra aan onregtvaardigheid ſchuldig maakt, of in losbandigheid op nieuw verloopt? ô! Vol-

gen wij des een zoo verachtelijk en wraakbaar voorbeeld niet. Geene nuttigheid heeft het, geen Godsdienst mag het genaamd worden, „zich eenen dag te kwellen, of het hoofd „ te krommen gelijk eene bieze." Maar, met een opgenimd en dankbaar harte den Heere te loven, en tevens zich te benaarſtigen, om, bij de zegeningen des Vredes, met Batuaſſche trouwe, ſpaarzaamheid en vlijt, tot nut der zijnen werkzaam te zijn in eerlijk beroep en ſtand; ziet daar, wat Nederland verhoogen, ons maatſchappelijk en huisſelijk geluk en ruste het meeste bevestigen zal, en tevens den Christen des Hemels gunſte in tijd en in eeuwigheid toezegt. Dit is het, den Heere te zoeken met hart en ziele; dit is het, waartoe het Dankoffer, dat wij thans Gode offeren, en ons, en al den Volke, inzonderheid moet nopen.

MERKWAARDIGE VERPLAATSING VAN DE AFSCHEIDING DER PIS NAAR DE LONG, EN GENEZING DER DAARDOOR ONTSTANE VERZWERING DOOR LOODSUIKER.

Door M^s. IJPMA, *Med. Doct. en Vroedmeester te Nijmegen.*

Op den 28 Junij 1811 werd ik geroepen ten huize van JAN MARCELIS BOSCH, onder de gemeente *Veenendaal*, bij zijnen zoon MARCELIS BOSCH, die ziek was. Ik vond den lijder ijlende, zonder bewustzijn; de pols was zeer klein, naauwelijks voelbaar, uitermate ſnel; de tong droog; de huid brandend heet, zonder zweet; ſterke buiksontlasting; geene urinlozing; hevige dorst; ſlapeloosheid; groote onrustigheid, zoodat men den lijder naauwelijks in het bed konde houden. Hij kende niemand der omſtanders. De lijder was zestien jaren oud, voordeelig van groei, welgeſpierd, en van een voor het overige gezond geſtel. Hij had, behalve de gewone kinderziekten, nimmer eenige andere krankte gehad, dan alleen, vier jaren te voren, eene zware zinkingkoorts. Uit de vooraf-

ge-

gegane oorzaken, vergeleken met de plaats hebbende verſchijnſelen, beſloot ik, dat de tegenwoordige ziekte weder aan belette en teruggedrevene uitwaſeming ware toe te ſchrijven. De lijder had, namelijk, met zijnen vader, gedurende eenigen tijd, zich bezig gehouden met turf te maken, en alzoo dagelijks in de ſterke zonhitte tot aan de kniën in het water geſtaan; daarbij zich niet in acht genomen; maar was, vermoeid zijnde, gedurig in de zon gaan liggen, en, wanneer derzelver warmte hem tot zweeten gebragt had, weer op eens in den baggerput geſprongen. Het was de derde dag der ziekte, toen ik bij hem kwam: Hij klaagde over vliegende pijnen door de leden, buik en borst. Daar ik den lijder bij zijne vorige zinkingziekte insgelijks behandeld had, en ik hem eenigermate kende, zoude ik gaarne eene kleine aderlating gedaan hebben, eigenlijk om mij eens van den ſtaat des bloeds te overtuigen; maar geene ader wilde genoegzaam opzwellen ter aderlating; ook was de pols zoo uitermate ſnel en klein, en overigens zoo vele teekenen van *asthenie* aanwezig, dat ik meende te kunnen aannemen, dat zijn anderzins zeer gezond geſtel door de ziekte tot ware *asthenie* was overgegaan. Om evenwel niet al aanſtonds door ſterk prikkelende middelen meer na- dan voordeel toe te brengen, en om den buikloop en de rusteloosheid te matigen en de uitwaſeming te bevorderen, ſchreef ik voor: ℞ *Mucil. Sem. Cydon.* ℥ij *Acet. Amm. Liq.* ℥ij *Aq. foenic.* ℥iv *Vini opii arom.* ℥i *m. d.* alle uur een lepel. Des anderen daags vond ik den lijder eenigzins bedaarder; hij kende mij bij mijn bezoek; de ontlastingen waren minder; hij klaagde over vliegende pijnen; nog geene ontlasting van pis. Ik onderzocht den onderbuik, vond de blaas eenigzins opgezet, en moedigde hem aan, om te beproeven, of hij zijn water konde maken; maar zulks was hem niet mogelijk. Ik bragt om die reden den Catheter binnen, die ſlechts zeer weinig tegenſtand vond, en ontlaste op die wijze ongeveer twee ponden ſtinkende urin. ℞ *Rad. Valerian.* ℥β *infund. in aq. fervid.* ℥iv *ad. Muc.*

Sem.

Sem. Cydon. ℥ij *Spirit. Minder.* ℥ß *Spirit. Nitr. dulc.* ℥ij *Mell. puri* ℥ß *m. d.* als voren.

30 Jun. Alles als gisteren; de koorts minder hevig; het bewustzijn komt meer terug; nog geen zweet of urin; de lijder krijgt een droog hoestje, en klaagt over zouten ſmaak in den mond en pijn in de linker borstholte, welke de geheele zijde inneemt. Ik liet eene blaarpleister op de zijde leggen, den onderbuik en de lenden inwrijven met *Linim. volatil.*, bragt den Catheter binnen, maar ontlastte geen urin; de buikloop nog aanhoudende, zonder pijn. ℞ *Rad. Valerian. Angelic. a* ℥ß *inf. in aq. fervid.* ℥vi *ad Pulv. G. Arab.* ℥ß *Rob. Sambuc.* ℥ß *Spirit. Minder.* ℥ß *Spirit. Nitr. dulc.* ℥ij *m. d. u. a.*

1 Julij. Alles als gisteren; de krachten verminderen van dag tot dag; de blaarpleister heeft goed getrokken, maar de pijn in de borst niet weggenomen; de hoest wordt meerder en pijnlijker; nog geene urin-afſcheiding. Daar ik begreep, dat de nieren in een volſtrekten ſtaat van werkeloosheid verkeerden, liet ik aan iedere zijde van de lendenwervelen eene ſpaanſchevlieg-pleister leggen, om de werkzaamheid der nieren op te wekken, en ſchreef tot inwendig gebruik voor: ℞ *Rad. Valerian.* ℥ß *Rad. Angelic.* ℥ij *inf. in decoct. fervid. Cort. Peruv.* ℥vi *ad Acet. ammon. liquid.* ℥ij *Aeth. Nitric. Alcohol* ℥ij *Rob. Juniperi* ℥ß *m. d.* als voren.

2 Julij. De ſpaanſche-vliegen in de lenden hadden goed getrokken; ik verbond dezelve met blaauwe zalf; de krachten waren gering; geene urin-afſcheiding; geen zweet; de zoute ſmaak in den mond ſterker; de lijder zegt, duidelijk pis te kunnen proeven; de borstholte pijnlijker op het aanraken, en klaagt over volheid en benaauwdheid in de linker borst; de koorts, die ſedert een paar dagen geremitteerd had, begint nu bij hare verheffingen met koude aan te komen. Eindelijk gelukt het mij, den lijder en zijne ouders heden over te halen, hem een half uur in een warm bad te zetten, waartoe ik reeds den derden dag na mijne komst alle moeite vruchteloos had aangewend. Na het bad

werd

werd de lijder in een goed gewarmd bed gelegd, en ik had het genoegen, hem eene korte poos aardig te zien uitwasemen; dan, dit duurde slechts kort, en werd weder door de gewone droogte van de huid vervangen. De Kina scheen den lijder benaauwd te hebben, en daar de buiksontlasting nog altijd te sterk bleef, de krachten daardoor meer en meer wegzonken, de urin-afscheiding nog altijd achterbleef, de hoest vermeerderde, alsmede de benaauwdheid op de borst, schreef ik voor: ℞ *Flor. Arnic.* ʒβ *Rad. Valerian.* ʒβ *inf. in aq. fervid.* ʒVIIJ, *ad Spirit. Minder.* ʒIJ *Spirit. Nitr. dulc.* ʒIJ *Rob. Juniperi* ʒIJ *Mucil. Sem. Cydon.* ʒIJ *m. d.* alle uur twee lepels.

Op deze wijze voer ik voort, met pisdrijvende en de buiksontlastingen bedwingende, en met opwekkende middelen, den lijder te behandelen; daar ik, in de vooronderstelling dat de pis-afscheiding zich uit de nieren naar de long verplaatst had, (in welke gedachte ook andere, beroemde mannen, welke ik geraadpleegd had, waren) bijna de hoop tot genezing opgaf, zoo niet de uitzetting van de borstholte, welke alsdan zekerlijk niet konde uitblijven, mij duidelijk van de ware aanwezigheid van vocht in dezelve overtuigde, en tevens de plaats zoude aanwijzen, waar eene opening te maken.

Ik bezocht nu mijnen lijder niet zoo geregeld alle dagen, daar hij een half uur van mijn huis af woonde, en ik op dien tijd met genees-, heel- en vroedkundige praktijk zeer bezet was. Den 21 Julij was ik bij hem, en onderzocht de borstholte naauwkeurig; vond denzelve opgezet; de punt van het hart lag nabij het borstbeen; de linkerzijde was zeer pijnlijk op het aanraken, en men kon tusschen de zevende, achtste en negende rib duidelijk vochtgolving bespeuren. Ik deed nu weder den voorslag, welken ik reeds eenige dagen voorloopig gedaan had, om de zijde te openen; maar noch de lijder, noch zijne ouders waren tot die kunstbewerking over te halen; en het duurde tot den 3 Aug., eer ik hier mijn doel konde bereiken. In dien tusschentijd was de uitzetting van de borstholte zeer toe-

ge-

genomen; de lijder werd ondragelijk pijnlijk, en klaagde steeds over een zeer sterken pisſmaak in den mond. Ik gaf hem intusſchen alleen pijnſtillende, verzachtende middelen, en ligt verteerbare, voedende ſpijzen. Op den genoemden 3 Aug., eindelijk, waren de pijn en benauwdheid voor den lijder zoo ondragelijk, dat hij dezelve niet meer konde dulden, en nevens zijne ouders beſloot, in mijnen voorſlag, om de zijde te openen, te bewilligen. Ik verrigtte derhalve dadelijk de kunstbewerking, en maakte eene opening tusſchen de achtſte en negende rib, van boven gerekend, waar de vochtgolving het duidelijkſte was, ter lengte van ongeveer 1½ duim, waaruit eene groote hoeveelheid dunne, witachtig grijze ſtof vloeide, tot dat, door het voorſchieten eener meer vaste zelfſtandigheid, de gemaakte wond geſtopt werd; deze zelfſtandigheid haalde ik met de pincette naar mij toe, tot dat ik bemerkte dat dezelve vaatzat; vervolgens bragt ik mijne vingers in de borstholte, op geleide van deze vaste zelfſtandigheid, en ſneed, met eene lange, holle, geknopte ſchaar, dezelve af. De afgeſnedene deelen konden, mijns voordeels, niets anders zijn, dan bedorvene deelen van de linker long; hetwelk ook bij maceratie bleek zoo te weezen. Nadat dit ſtuk naar buiten gebragt was, (hetwelk, in koud water uitgeweekt, 's anderen daags ongeveer 1½ duim breed en 3 duim lang was), vloeide nog eene groote hoeveelheid zeer ſtinkende ſtof uit, welke, bij de vorige in eenen emmer opgevangen, behalve dat, hetwelk weggevloeid was, aan 22 gewoon gewigt bedroeg. Toen er zich nu weinig meer uit de wond ontlaſtte, ſloot ik dezelve met eene zachte wiek van draadplukſel, een compres, en het verband des ligchaams met den ſchouderband; liet den lijder op de linkerzijde op de wonde leggen, en ſchreef tot inwendig gebruik voor: ℞ *Lich. Islandic.* ʒi *Cortic. Salic.* ʒij *coq. c. aq. ad col.* ℥xvi *adde Spirit. Nitr. dulc.* ʒij *Rob. Juniperi* ʒi *Oxym. Squill.* ʒi: *Extr. Liquirit.* ʒß *m. f.* alle uit een kopje. — 's Avonds terugkomende, vond ik de uitgeloosde ſtof nog in den emmer ſtaan, zoo als ik hevuld had;

had; dezelve had zich geſcheiden, en vertoonde boven op ten minſte twee derde deelen dunne geelachtige ſtof, terwijl het onderſte grauw en dik was geworden. Deze dunne ſtof, aan de kookhitte blootgeſteld, coäguleerde niet, en liet door uitwaſeming alleenlijk een vlies na; het dikkere ſcheidde zich door de kookhitte in harde, vaſte vlokken, en in eene dunnere ſtof. Verdere ſcheikundige proeven er mede te doen, verooorloofden eensdeels mijne bezigheden niet, en anderdeels ontbrak het mij op dat oogenblik aan de daartoe vereischte noodzwendigheden. Het verband los gemaakt zijnde, werd er wederom ongeveer een ℔ van de vorige ſtof ontlast. Ondertusſchen bleef het linker *hypochondrium* nog ſterk geſpannen; de lijder klaagde over pijn en benaauwdheid; het was hem omtrent onmogelijk geweest, op die zijde te blijven liggen. Ik bragt twee vingers binnen de wonde, en ontdekte eenen zak, waarin vocht bevat was. Ik zond om de Troisquart van *Fleurant*, en opende met dezelve den zak, waaruit weder eene hoeveelheid van 3 à 4 ℔ ichoreuze ſtof vloeide. — Den 4den was alles als gister-avond. Intusſchen bleef de *diureſis* nog altijd ontbreken, en ik, ter bevordering, of eigenlijk tot herſtelling, van deze noodzakelijke natuurverrigting, heeds met in- en uitwendige pisdrijvende middelen aanhouden. De buikloop, die ſedert eenige dagen minder ſterk geweest was, mogelijk door het overdadig gebruik van Heulſap, kwam weder. Ik ſchreef nu voor: ℞ *Cort. Simarub.* ʒβ *Rad. Althaeæ* ʒij *Coqu. c. aq. ad col.* ℥xij *ad Extr. Salic.* ʒβ *Rob. Juniperi* ʒij *Spirit. Nitr. dulc.* ʒij *m. d. u. a.* 's avonds en 's morgens een *Pulv. Doveri.* 's Anderen daags herhaalde ik den drank; alles hetzelfde. Den 6den ſchreef ik de *Lopeziana*, welke ik nog nimmer gebruikt had, voor, en vond in dezelve, zoo als ik naderhand overal bevonden heb, het beſte middel ter bedwinging van aanhoudenden buikloop. Zoo voer ik, eenige dagen voort, met het gebruik van het *Extractum Saliciſ.* (toen ik de *Lopeziana* niet meer noodig had) en bovengemelde, en andere diuretiſche middelen. Nu had ik het geluk, dat de uitaf-

afscheiding zich begon te herstellen, en de patient acht dagen na de kunstbewerking als een gezond mensch waterde. Intusschen bleef de ettering in de borstholte nog steeds aanhouden, en loosde dagelijks eene groote hoeveelheid dunne ichoreuze stof; de pisreuk, echter, welken de etter eerst duidelijk had, werd, zoodra de pis-afscheiding weder natuurlijk ging, niet meer bemerkt. — Na veertien dagen de *Salix* vruchteloos gebruikt te hebben, welke mij anders in zware veretteringen zoo dikwijls de beste diensten bewezen had, diende ik het *Pulv. Semen Phellandrii aquatici* tot ʒß daags toe, en hield hiermede weder veertien dagen aan, zonder verandering: de ettering was en bleef sterk; de etter dun. De krachten poogde ik door dieet te behouden en te ondersteunen.

Den 2 Sept. was mijn lijder weder zoo verre hersteld, dat hij een groot deel van den dag kon opzitten, en alle andere toevallen van ziekte verdwenen waren, behalve een zeer snellen pols, en 's avonds koortsverheffingen, 's morgens zweet, hetwelk zich weinige dagen na de operatie had beginnen te vertoonen, en groote zwakte; maar, daar de ettering nog aanhoudend sterk en de etter dun bleef, besloot ik, om (*Anceps remedium praestat nulli*) het *Saccharum Saturni* te geven: ℞ *Acet. Plumbi gr.* v *Pulv. G. Arabic. Pulv. Cascarill. a* ʒi *f. pill.* xl. *C. aq. q. s.* 3 maal daags een pilletje. Ik liet dagelijks de giften met eene pil vermeerderen, en schreef vervolgens voor: ℞ *Acet. Plumbi gr.* v *Sacch. albi* ʒiij *Pulv. Opii gr.* iv *f. pulv.* xx, 4maal daags een. Nu begon de etter dikker en in mindere hoeveelheid te vloeijen. Ik vermeerderde langzamerhand de gifte van de Loodsuiker, tot op ʒß voor de 20 poeijers, van welke ik alle dagen 4 liet gebruiken, en had het genoegen, in het begin van November mijnen lijder volkomen hersteld en gezond te zien. Intusschen had ik dadelijk na de kunstbewerking eene etterdragt op den arm laten zetten, welke ik nog eenigen tijd na het sluiten van de wonde in de zijde open liet houden. De hoeveelheid Loodsuiker, welke mijn lijder gebruikt heeft, bedraagt

draagt 8 ſcrupels en 5 greinen. Ik geloof zeker aan dit middel het behoud van mijnen lijder te moeten danken, daar vorige aangewende middelen niet de minſte verandering in de omſtandigheden maakten, en ook de herſtelde urin-afſcheiding niet toereikte om de ontſtane longzweer te verbeteren. — De lijder is nog op dit oogenblik zeer gezond; zijne linker borstholte is platter, de ſchouder lager; maar hij leeft in een wolkammers kamhuis, waar de lucht, door de gloeijende kolen, welke altijd in zoodanige werkplaats voorhanden zijn, ſterk met carbonisch gas bedeeld is, zonder hinder; alleen het klimmen en hard loopen valt hem moeijelijk.

LEVENSSCHETS VAN DEN GENERAAL MOREAU.

(Uit het *Engelsch.*)

De grondſlag des roems van eenen Oorlogsman rust op dezelfde plek, welke met het bloed zijner medemenſchen bevlekt is; en de geſchiedenis van den ſchitterendſten veldtogt is weinig meer dan een verſlag der ellenden van een groot deel des menschdoms. Over het ſlagveld zal de *menschheid* eenen traan ſtorten, en pogen menig een hartbrekend ſchouwſpel uit haar geheugen uit te wisſchen. Wij, die veilig zijn voor de menigvuldige rampen van den oorlog, ſidderen van deszelfs ijsſelijkheden; nogtans kunnen wij den tol des lofs niet onthouden aan den onverſchrokken Soldaat, wiens daden van moed en beleid onmiddellijk onze bewondering en achting oproepen.

De dappere Generaal, die het onderwerp van dit gedenkſchrift is, is onzer opmerkzaamheid bijzonder waardig. Zijne jongſte verrigtingen voor de zaak onzer edele Verbondenen verdienen onze dankbaarheid; en zijn lijden, het gevolg daarvan, behoort ons zuiverſte medelijden op te wekken.

VICTOR MOREAU was de zoon van een zeer geächt Advocaat, en geboren te *Morlaix*, in het jaar 1761. Eene

beſliste zucht tot de wapenen deed hem, op den ouderdom van achttien jaren, dienst nemen; doch zijn vader kocht hem bijna oogenblikkelijk vrij, en hij zette zijne ſtudiën voort, zoodat hij ten tijde der Omwentelinge aan het hoofd der Justitie te *Rennes* was, alwaar hij op eene blijkbare meerderheid onder de geletterden kon roemen. Een voorkomen van openhartigheid, en behagelijke manieren, gaven te meer waarde aan zijne natuurlijke bekwaamheden en verworven kunde. Hij begon eene belangrijke rol te ſpelen, toen de Heer DE BRIENNE eene omwenteling in de Magistraat ondernam, en werd toen aangeſteld tot hoofd van het Parlement. Vijf jaar duurde deze kleine oorlog, waarin hij onverſchrokkenheid en eene gepaste mate van voorzigtigheid ontwikkelde. De Kommandant van *Rennes* had orders gegeven om hem te vatten, mits levende; doch hij was zoo wél op zijne hoede, en toonde zoo veel moeds, dat het garnizoen hem niet durfde aanvallen, ſchoon hij elken dag op de openbare plaatſen verſcheen, en dikwijls met weinig escorte. In tegendeel, des winters van het jaar 1788 en 1789, onderſteunde hij de nieuwigheden, door de Ministers ingevoerd, in opzigt tot de bijeenroeping der Staten-Generaal; kommandeerde de korpſen van *Rennois* en *Nantois*, die zich vereenigden tegen het Parlement en de Staten der Provincie; zat in Januarij 1790 voor in de confederatie der *Bretonſche* jongelingſchap te *Pontivy*, en verkreeg alzoo, toen volontair-troepen geheven werden, het bevel over een bataljon, tot zijn Departement behoorende. Sedert dien tijd wijdde hij zich ganſchelijk aan zijne liefde tot den krijgsmansſtand, leide zich toe op de kennis der Taktiek en oorlogszaken, en kwam met zijne manſchappen te dienen in de armee van het Noorden; doch hij was verre van de Conſtitutie van 1793 goed te keuren, en zijn bataljon was een der laatſten in de armee, dat ze aannam. Zijne dapperheid en genie wekten ſpoedig aandacht, en in het jaar 1793 werd hij bevorderd tot den rang van Brigadier-Generaal. Op den 14den April 1794 werd hij aangeſteld tot Diviſie-Generaal, op verlangen van PICHEGRU,

GRU, onder wien hij met ſchitterenden voorſpoed diende in de armee van het Noorden; onderſcheidende zich in het bijzonder op den 26ſten en 30ſten April, op welke dagen hij *Meenen* blokkeerde en innam; op den 1ſten Junij omſingelde hij *Tperen*, hetwelk op den 17den, na eene blokkade van twaalf dagen, overging; op den 29ſten trok hij *Brugge* binnen: in Julij onderſcheidde hij zich te *Oſtende*, *Nieuwpoort*, en op het eiland *Caſſandria*, van welken hij zich meester maakte op den 1ſten, den 18den, en den 28ſten; en ten laatſte bij den aanval op het fort *Sluis*, hetwelk den 26ſten Augustus capituleerde. Op denzelfden tijd, dat hij deze plaats voor de Republiek won, ſleepten de Jacobijnen van *Brest* zijnen bejaarden vader, als een ariſtocraat of vriend der ariſtocraten, naar het ſchavot. Deze oude man, dien het volk van *Morlaix* den vader der armen noemde, had ondernomen den eigendom van verſcheidene Emigranten te beſturen, en dit leverde zijnen vijanden een voorwendſel om hem van kant te maken. In den beroemden winter-veldtogt van 1794 droeg hij grootelijks bij tot de ſnelle vorderingen van PICHEGRU, van wiens leger hij den regtervleugel aanvoerde, en waarvan hij het opperbevel overnam, toen deze Generaal dat der armeën van den *Rijn* en *Moezel* ging aanvaarden. Hij ontwierp toen een plan van verdediginge voor *Holland*, hetwelk hij de Generaals DAENDELS en DUMONCEAU mededeelde, en vervolgens overgaf aan het Bataafſche Committé, dat hij beval hetzelve ten uitvoer te brengen binnen acht dagen, of hem verſlag te doen van de maatregelen, tot dat einde genomen. Na den terugtogt van PICHEGRU, nam hij het bevel op der legers van den *Rijn* en *Moezel*, en opende, in Junij 1796, dien veldtogt, welke de grondſlag werd van zijnen krijgsroem.

Hij forceerde den Generaal WURMSER in zijne legerplaats onder *Frankenthal*, en dreef hem onder het geſchut van *Manheim* terug. Door dezen voorſpoed vielen *Keizerslauten*, *Nieuwſtad* en *Spiers*, na verſcheidene acties, in zijne handen; en aldus geraakte hij in ſtaat, zijnen over-

togt over den *Rijn* nabij *Straatsburg* te bewerkſtelligen. *Kehl*, het tegenover liggend fort, werd ſlecht verdedigd door de Rijkstroepen, aan wier hoofd was de Prins VAN FURSTENBERG, die gevangen genomen werd; en die genen van het garnizoen, welke niet genomen of gedood werden, werden gemakkelijk verſtrooid. Eene tweede kolom van de Franſche armee den *Rijn* te *Hunningen* zijnde overgetrokken, werden de *Oostenrijkers* genoodzaakt het *Brisgauſche* te ontruimen; toen, op den 6den Julij, MOREAU den Aartshertog KAREL aanviel bij *Raſtad*, en den 9den bij *Etlingen*, en hem dwong te wijken. In deze laatſte actie manoeuvreerde hij met onbegrijpelijke levendigheid en ſtoutheid. Hij viel den vijand wederom aan, op den 15den, te *Pfortsheim*, en drong hem, zijne ſterke ſtelling te verlaten. Hij liet zijne partij geenen tijd om te verademen, maar vervolgde hem, en bevocht hem, op den 18, 21 en 22ſten, te *Stutgard*, *Cauſtad*, *Berg* en *Etingen*; en, daar JOURDAN's geluk het zijne had geevenaard, werden zij beiden meesters van den *Necker*, en konden alzoo het naburig land onder contributie leggen, en hun geſchut en legertrein naar genoegen vervoeren. De Vorst VAN WIRTENBERG was nu verpligt om vrede te ſmeeken.

Op den 11den Augustus beſloot de Aartshertog KAREL eenen ſlag te wagen. Hij attakeerde MOREAU langs zijne geheele linie, en zou, door zijnen regter vleugel te dwingen op *Heydenheim* terug te trekken, alle zijne plans in wanorde gebragt hebben, zoo DESAIX, die zijn' *linker* vleugel aanvoerde, den trek niet meer dan betaald had gezet. De veldſlag duurde zeventien uren; en, ſchoon MOREAU er niet op roemde als eene overwinning, liet dezelve hem echter toe eene overwinnende houding aan te nemen. De Franſche armee won veld, gedurende verſcheidene dagen, en bereikte, op den 27ſten, *Munchen*. Op den 3den September zond MOREAU den Generaal ST. CYR af, om de *Oostenrijkers* te verdrijven uit *Freyſingen* en deszelfs brug, waarin hij ſlaagde. De Keurvorst Palatijn

tijn was genoodzaakt zijne onzijdigheid te koopen, door groote offers van geld, kleeding en leeftogt.

Niettegenſtaande deze groote voorſpoeden, was MOREAU genoodzaakt eenen terugtogt te beginnen, welke zijnen naam onſterfelijk maakte als eenen volleerden Krijgsaanvoerder. Maar de Aartshertog had de voorname verdienſte van dezen terugtogt te veroorzaken; want hij had een ſtout ontwerp geſmeed, om zijne hoofdmagt tegen JOURDAN te wenden, die, daarop onvoorbereid, eene nederlaag onderging; en MOREAU, onkundig van het ongeval, voor het te laat was om te herſtellen, omhelsde den wijzen maatregel, om zijne ſchreden achterwaarts te rigten, ten einde zijne ſchatbare armee te bewaren. Het was den 26ſten October, toen hij *Straatsburg* bereikte, hetwelk hij vier maanden te voren verlaten had.

Deze terugtogt des legers van den *Rijn* bleek van groot nut voor *Frankrijk* te zijn; want hij vergunde den Generaal, verſterkingen naar *Italië* te zenden, en ſtelde daardoor BUONAPARTE in ſtaat, den ſlag van *Marengo* te winnen. Voor eenigen tijd had hij het bevel over twee uitgebreide armeën; doch, HOCHE het bevel van dat van de *Sambre* en *Maas* overnemende, keerde MOREAU naar het leger van den *Rijn* en *Moezel* weder, ſtak, op den 20ſten April 1797, andermaal den *Rijn* over, en verpligtte, door krachtdadige aanvallen, den vijand, deszelfs boorden te verlaten; toen hij, gedurende tien volgende dagen de vlugtende *Oostenrijkers* vervolgende tot digt aan den *Donau*, een courier van BUONAPARTE ontving, verkondigende den vrede van *Leoben*.

Het leger van MOREAU bragt de rest van den zomer ter zelfde plaatſe door; doch niet voor den 4den September 1797 maakte hij het Directoire bekend met de briefwisſeling des Prinſen VAN CONDÉ met PICHEGRU, welke, in het begin van den veldtogt, was gevonden in de bagaadje van den Generaal KLINGLIN, en welke hij tot hiertoe achtergehouden had, uit ontzag voor zijnen vorigen weldoener, of liever tot de ſtribbeling tusſchen de Conſtituenten

en het Directoire zou beſlist zijn. Nu werd hij bij hem aangeklaagd, en bijna oogenblikkelijk naar *Parijs* opontboden; doch hij ſchreef terug, dat hij gepast oordeelde, alvorens hunne orders te gehoorzamen, de rust van het leger te verzekeren, en eenige perſonen te vatten, welke in die briefwisſeling waren ingewikkeld, welke hij bewaarde, om ze hun zelf over te leveren: ter zelfder tijd zond hij kopij van eene zijner proclamaties, wier uitwerkſel hij zeide geweest te zijn, menigeen te bekeeren, ongeloovig zijnde ten aanzien van PICHEGRU, dien hij al lang had opgehouden te achten. Hij ſchreef desgelijks, met hetzelfde oogmerk, aan BARTHELEMY, buiten twijfel niet voorziende, dat de val van PICHEGRU ook hem zou medeſlepen. Hetzij hij inderdaad van gevoelen veranderd was omtrent dezen Generaal, of dat hij, hetgeen meer ſtrookende ſchijnt met zijn karakter, zich verbeeld heeft, dat dit toegevoegd bezwaar voor den beſchuldigde van geen kwaad gevolg zou zijn, en hemzelven zou bewaren voor den haat der zegepralende partij; het is niettemin zeker, dat deze ſtap, hoe ook verklaard, hem nadeel deed in het algemeen gevoelen, zonder zijne zaak grootelijks te begunſtigen bij een achterdochtig Directoire, naijverig op eigen gezag, en zeer genegen den ſoldaat te wantrouwen, en hem het gewigt zijner afhankelijkheid te doen gevoelen.

MOREAU leefde ſtil, en men mag bijna zeggen in ongenade, gedurende het grootſte gedeelte van het naastvolgend jaar; doch, op het einde deszelven, toen het Directoire vreesde, dat de vijandelijkheden met *Oostenrijk* wederom zouden beginnen, werd MOREAU als Inſpecteur-Generaal gezonden naar het leger van *Italië*, toen onder bevel van den Generaal SCHERER. In Maart 1799 werd de oorlog met *Oostenrijk*, onder de ongunſtigſte voorteekenen, vernieuwd. In den ſlag van *Verona*, diende MOREAU als vrijwilliger, en nam aan, den regter vleugel te kommanderen. Het treffen begon met zonneopgang, op den 26ſten Maart, en hield aan tot den nacht. Hij maakte van veertien- tot vijftienhonderd krijgsgevangenen, en zes ſtukken geſchut; doch, daar SCHERER met den linker vleugel

gel geſlagen was, was MOREAU genoodzaakt alle zijne voordeelen te laten varen.

Toen de Veldmaarſchalk SUWAROW zich met de *Oostenrijkers* te *Verona* vereenigde, werd SCHERRER onbekwaam geöordeeld voor het bevel des legers bij zoo belangrijk en hagchelijk eene gelegenheid, en MOREAU tot zijnen opvolger aangeſteld. Geen lof kan te kwistig over hem worden uitgeſtort, voor de bewaring der zwakke overblijfſelen eener armee zonder betaling, zonder kleederen, zonder magazijnen, en bijna zonder hope op verſterking. Hij had ſlechts vijf-en-dertig duizend man, ontevreden, zoo niet dadelijk misnoegd, ten minſte ontmoedigd, aan de vereenigde magt van *Oostenrijk* en *Rusland* tegen te ſtellen. Een terugtogt, derhalve, werd in dit geval noodzakelijk, en *Iſola della Scala* en *Villa Franca* achtervolgens verlaten. De *Mincio* werd overgetrokken, en de ſterke vestingen van *Peſchiera* en *Mantua* aan haar noodlot overgelaten. Zij werden oogenblikkelijk geblokkeerd door de Generaals KRAY en KLENAU. SUWAROW trok te veld, en vorderde, na de *Oglio* te zijn overgetrokken, in drie kolommen tot de *Udda*. De Rusſiſche Generaal (VICKASSOWICH) trok deze rivier des nachts van den 26ſten op eene vlotbrug over; en des anderen daags verrigtte eene Oostenrijkſche kolom, onder den Generaal OTTO, den overtogt bij het kasteel van *Trezzo*. De Generaal MELAS, insgelijks, rukte met een' ſterken artillerij-trein tegen *Caſſano*, en, in het bezit van de brug geraakt zijnde, werd eene afdeeling der Franſche armee geſlagen, en gedwongen te capituleren. In dit heet gevecht deed MOREAU alwat de onverſchrokkenſte Generaal kon, door de troepen met zijne tegenwoordigheid te bemoedigen. Hem werden drie Aide-de-Camps aan zijne zijde doodgeſchoten, en onder hem twee paarden gekwetst en een gedood: hij zelf was ligt gewond. Deze dag beſliste het lot der *Cisalpijnſche* Republiek; want den volgenden dag trokken de Verbondenen in *Milaan*.

Door heel *Italië* was de gedaante der zaken, op

dat tijdſtip, onheilſpellend voor *Frankrijk*: maar, ſchoon SUWAROW tot hiertoe geſchenen had het hooge gevoelen, van zijne bekwaamheden gekoesterd, te regtvaardigen, zijn gedrag bood welhaast eene uitnemende kans aan MOREAU, om de verliezen te herſtellen, door *Frankrijk* geleden; en hij vatte de gelegenheid aan met eene gretigheid, zijn grootsch karakter eigen. Gevolgelijk, ſchoon hij nu zich had teruggetrokken uit *Lombardije* en *Piemont*, binnen de ruwe grenzen der *Liguriſche* Republiek, en met min dan dertigduizend man was overgebleven, nogtans beſloot hij, den Generaal VICTOR met eene diviſie af te zenden, om de armee van *Napels* te verſterken, terwijl hij maatregelen nam, om zelf eene vereeniging met dat leger te bewerken; niet twijfelende, in dat geval in ſtaat te zullen zijn, den meester te ſpelen over eene grootere magt, verzwakt door uitbreiding, en buiten ſtaat elkander te helpen of te onderſteunen, bij gebrek aan doorgaande gemeenſchap en verbindtenis.

Gedurende de blokkade van *Alexandria*, en terwijl de Oostenrijksch-Ruſſiſche Bevelhebber ſlaags was met MACDONALD, voor drie dagen teffens, aan de *Trebbia*, te weten op den 17, 18 en 19den Junij, deed MOREAU voordeel met deszelfs afwezigheid, verliet *Genua* met eene armee van acht-en-twintigduizend man, en, afdalende in de vlakte bij *Bochetta*, *Gavi* en *Novi*, attakeerde en ſloeg hij den Veldmaarſchalk BELLEGARDE. De *Oostenrijkers*, buiten ſtaat de hevigheid der Republikeinſche magt te weerſtaan, en ontrust in hunnen terugtogt, waren genoodzaakt de *Bormida* over te ſteken; en, door dit tegenſpoedig getij der fortuin, werd het beleg van *Tortona* opgeheven. — SUWAROW's voornemen, om in het zuiden van *Frankrijk* te vallen, was dus bij tijds te leur geſteld; want, daar MOREAU zijne ſterke ſtelling in de nabuurſchap van *Genua* inhield, dreigde deze op de achterhoede der *Ruſſen* te vallen, zoodra hij (SUWAROW) zou beginnen zijn ontwerp uit te voeren.

Terwijl MOREAU zijnen ijver en meesterlijke krijgskunst

kunst op deze vereerende wijze tegen de vijanden zijns vaderlands in werking bragt, ontsloegen hem de intrigues van het Bewind, of het mistrouwen sommiger van deszelfs leden, en gaven het bevel aan een veel jonger Officier. Alvorens JOUBERT zich bij het leger voegde, waren ontzaggelijke versterkingen aan hetzelve gezonden, zoodat het zoo talrijk was geworden als de magt van den bestrijder.

Op den 14den Augustus, vóór MOREAU het leger verlaten had, en terwijl hij en JOUBERT een afgelegen deel van 's vijands linien waren verkennende, werd hun berigt gegeven, dat SUWAROW eenen aanval ondernomen had op hunnen linkervleugel; want de *Rus*, ondervonden hebbende, hoe verschrikkelijk de *Franschen* waren als aanvallers, had besloten zijne partij te voorkomen, en het gevecht te beginnen. JOUBERT, in naijver jegens zijnen vriend, vloog naar het heetste gedeelte van den strijd, met oogmerk om de manschappen aan te moedigen, en ontving eene doodelijke wond. De tegenwoordigheid van MOREAU, nogtans voorkwam neerslagtigheid en verwarring, en keerde de onheilen, welke de neerlaag van ST. CYR's divisie zou hebben kunnen veroorzaken. Hij bewerkte, in deze omstandigheid, eenen zoo kunstigen terugtogt, dat het gevoelen ontstond, dat, schoon hij geslagen mogt worden, hij, zelfs door veel talrijker benden, nooit was te overwinnen.

Hierna, toen BUONAPARTE zichzelven opwierp tot Eersten Consul, voegde zich MOREAU bij hem, en bragt den winter van 1799 te *Parijs* door. In 1800 werd hij benoemd tot Bevelhebber des legers van den *Donau;* en het plan van dien veldtogt wordt gezegd door hemzelven ontworpen te zijn.

Het oogmerk was, met uitgebreide masfa's tegen geringer aantal te werken, en, door eene welverbondene en eenstemmige beweging der legers van *Zwitserland*, *Duitschland* en *Italië*, den twist te eindigen met het innemen van *Weenen*.

Een gevecht greep plaats, op den 3den Mei, nabij *Pfulleu-*

lendorf, en werd den volgenden morgen hervat, wanneer Prins JOZEF van *Lotharingen*, aan het hoofd van den regtervleugel der *Oostenrijkers*, werd geſlagen, en genoodzaakt de magazijnen op te geven. Maar, op den 9den derzelfde maand, ontvingen de Verbondenen zoo hevigen ſtoot, dat ze verpligt werden onder het geſchut van *Ulm* terug te trekken.

De geheele *Zwabiſche* Kreits was nu aan Franſche heerſchappij onderworpen, en al de Keizerlijke magazijnen aan den oever van den *Donau* ter beſchikking der Republikeinſche armee.

MOREAU was onvermoeid in zijne krijgsverrigtingen; hij bereidde zich om den *Donau* over te trekken tusſchen *Ulm* en *Donauwert*, en bewerkſtelligde het, niettegenſtaande een hardnekkige wederſtand werd geboden door den Generaal PZTARAY, destijds post houdende op de beroemde vlakte van *Hochſted*, of *Blenheim*. Dit voerde tot eene andere beſliste overwinning, in het begin van Junij, en ſtelde MOREAU in ſtaat, zijn hoofdkwartier te *Munchen* te vestigen. Daarna bezig zijnde nieuwe overwinningen voor te bereiden, kwam de tijding aan, dat de wapenſtilſtand tot *Duitschland* was uitgeſtrekt.

Gedurende deze wapenſchorſing, huwde MOREAU; doch, zestien dagen daarna, was hij verpligt naar zijn hoofdkwartier terug te keeren; want, daar de *Franſchen* toen niet in ſtaat waren de *Oostenrijkers* tot eenen afzonderlijken vrede te dwingen, beſloten zij den oorlog te hervatten.

Hij gaf een adres uit aan zijne armee; de grootſte, waarover hij immer het bevel had gevoerd. Aartshertog JAN was nu aan het hoofd des Keizerlijken legers; en, moedig zijnde op eenige kleine voordeelen op de *Franſchen*, vergaderde hij al zijne magt, en leverde den vijand ſlag. De beide legers ontmoetten elkander op den 3den December, ten zeven ure in den morgen, tusſchen de rivieren de *Iſer* en *Inn*. Het gevecht was noodlottig voor de *Oostenrijkers*. Zij weken, en de Franſche armee vervolgde hunne achterhoede met zoodanige volſtandigheid en gevolg, dat de

nacht

macht alleen hen voor eene geheele vernietiging bewaarde. Dus maakte deze beruchte ſlag van *Hohenlinden*, voor eenen tijd, een einde aan alle hoop bij het *Weener* Hof, om zijne zaken te herſtellen: het lot des Rijks hing daarvan af. Meer dan achttienduizend krijgsgevangenen, en honderd ſtukken geſchut, buit gemaakt, vermeerderden de zegeteekenen van onzen dapperen en gelukkigen Generaal. De Franſche armee in *Italië* even gelukkig ſlagende, werd de Oostenrijkſche Monarchij tot op hare grondvesten geſchud. Zij werd door MOREAU tot binnen vijftig mijlen van *Weenen* bedreigd; en drie andere magtige en gelukkige Generaals waren bijna even na. Bij deze ontſteltenis, deed het Oostenrijkſche Kabinet den voorſlag tot eenen wapenſtilſtand, welke beſlisſend werd door den eisch van MOREAU, ten grondſlag leggende, dat *Tijrol* geheel zou ontruimd, en de vestingen van *Brunau* en *Wurtsburg* in handen der *Franſchen* geſteld worden.

MOREAU kwam, eenigen tijd hierna, zelf te *Parijs*, waar hij ontvangen werd met de hoogſte blijken van openbare bewonderinge. De Eerſte Conſul overhandigde hem een koppel fraaije piſtolen, zeggende: „Ik zou gewenscht hebben, alle uwe overwinningen op dezelve gegraveerd te zien; maar er ware geen plaats genoeg geweest!"

Hierna zette MOREAU zich neder te *Grosbois*, een landgoed, dat hij kocht van BARRAS, alwaar hij het grootſte gedeelte van zijnen tijd doorbragt, zelden te *Parijs* komende, en weinig gemeenſchap hebbende met de hoofden van het Bewind, die hij zelfs met zorg vermijdde. In 1802 arresteerde de Policie van *Calais* eenen zekeren Abt DAVID, die verdacht werd gehouden door hem gezonden te zijn naar PICHEGRU, die toen in *Engeland* was; en, inderdaad, in de gevangenis van den Tempel gebragt zijnde, bekende hij, dat hij het pligt geächt had, zijn best te doen om deze twee oude vrienden te verzoenen. Sedert dien tijd hield de Policie een wakend oog op MOREAU, en werd welhaast onderrigt, dat hij verſcheidene zamenkomſten had met PICHEGRU, die heimelijk

was

was te *Parijs* gekomen, en zelfs met GEORGES; waarop hij oogenblikkelijk werd gevat; en ontdekte het Bewind nu eene magtige zamenzwering tegen den perſoon des Eerſten Conſuls, waarin MOREAU had bewilligd deel te nemen, doch met die bepalingen en zoodanige aarzeling, als ſteeds zijne gematigdheid kenmerkten. De officiéle rapporten doen zien, dat hij zeer gereed was om mede te werken tot vernietiging van het Conſulair Gezag; doch hij keurde de regering der BOURBONS af, en drong aan op een beſtuur bij vertegenwoordiging, hetgeen PICHEGRU deed zeggen: „ Ik geloof, hij heeft ook zin in het bewind; maar hij zou het geene week kunnen behouden." MOREAU werd, met de overige zamenzweerders, geſteld voor het Tribunaal crimineel, en niet min verdedigd door de welſprekendheid van BONNET, zijnen Advocaat, dan door het openbaar gevoelen en de edelmoedige vrijſpraken door de overige beſchuldigden: hij werd niettemin, op den 10den Junij 1804, veroordeeld tot twee jaren gevangenis; eene ſtraf, die terſtond in bannisſement veranderd werd. Hij kwam gevolgelijk in *Spanje*, geëscorteerd door vier Gendarmes, en was te *Cadix*, gedurende de kwaadaardige beſmetting, welke daar in het begin van 1805 woedde; hij ontkwam echter, ging met zijne echtgenoote onder zeil naar de Vereenigde Staten, en kocht eene plantaadje nabij *Baltimore*, waar zij al vroeg in 1806 gezeten waren. Mevrouw HULOT, zijne ſchoonmoeder, verkocht zijnen eigendom in *Frankrijk*, en zond hem het geld over, met uitzondering van het vereischte tot goedmaking der kosten van het crimineel proces, dat op zijne veroordeeling was uitgeloopen.

In deze ballingſchap bleef MOREAU eenige jaren, door een gevoel van kieschheid teruggehouden, de wapenen op te vatten tegen eene zaak, welke zijne landslieden onder hare verdedigers telde. Dan, er werd eene groote ſtaatkundige Criſis geboren, die noodwendig zoodanig gevoel moest overweldigen; en hij hield het hoogen pligt, voor te treden in eene zaak, zijnen vereerden naam en groote bekwaam

kwaamheden waardig. De verbondene Mogendheden hebben inderdaad met eene zeldzame wijsheid gehandeld, door hem ten wezenlijken hoofd te roepen hunner krijgskundige overleggingen. MOREAU kwam te *Praag* aan, op den 20ſten Augustus 1813.

De ſchitterende voordeelen van den Kroonprins zijn grootendeels toe te ſchrijven aan de wijsheid der ontwerpen, door MOREAU aan de hand gegeven; kennende het gerucht, met veel waarſchijnlijkheids, aan dezen uitmuntenden Generaal bijna de ganſche leiding van den tegenwoordigen Oostenrijkſchen veldtogt, en der aanvallen op *Dresden*, toe.

Het is nu onze ſmartelijke taak, den ſlag te vermelden, welke de wereld voor altijd heeft beroofd van de bekwaamheden dezes grooten mans. Gedurende eenige ſchermutſelingen, op den 27ſten Augustus, voor *Dresden*, ging Keizer ALEXANDER langs het front der linie naar den regtervleugel, waar een aanval was bevolen, en hield een oogenblik ſtil, tot regeling der beweging van eenige Ruſſiſche bataljons, op eenen grond, binnen het bereik des kruisvuurs van twee Franſche batterijen; toen Generaal MOREAU, die met den Keizer ſprak, digt naast hem, gewond werd. Het ſchot nam de eene dije weg, ging door het paard, en verbrijzelde het andere been; zoodat de Generaal genoodzaakt was tot de afzetting van beiden te beſluiten, aanmerkelijk boven de knie. Hij werd door eenige manſchappen op eene rosbaar gebragt achter den *Eger*. De Keizer bleef bij hem, toen hij viel, tot hij op een aantal pieken der *Kozakken* geplaatst (*) en weggebragt was; en,

(*) De rosbaar, waarop men hem droeg, was met niets bedekt dan nat ſtroo, en eenen mantel, doornat van den regen, die den geheelen dag bij ſtroomen viel. Vervolgens leiden ze meer mantels op hem, en plaatſten hem gemakkelijker op eene goede draagbaar, waarin hij naar *Dippoldeswalde* gebragt werd; doch, lang voor hij daar aankwam, was hij door en door nat. Hij werd echter veilig naar *Laun* gebragt, waar alles wel ſcheen te

en, na de operatie, kwam hij met den Koning van *Pruisſen* bij hem, en bewees hem elke mogelijke oplettendheid.

Drie dagen na de treurige gebeurtenis, welke den braven man het leven kostte, ſchreef hij eenen brief aan Mevrouw MOREAU; van welken het volgende eene vertaling is:

„ Mijn Lieve!

Bij den ſlag van *Dresden*, voor drie dagen, werden mijne beide dijen door een kanonskogel weggenomen.

Die deugniet BUONAPARTE is altijd gelukkig.

De afzetting werd zoo goed mogelijk verrigt.

Schoon de armee eene achterwaartſche beweging gemaakt heeft, is dit geenszins het gevolg van eene neerlaag, maar omdat wij te wijd uiteen waren, en ten einde den Generaal BLUCHER te naderen.

Verſchoon mijn haastig ſchrijven. Ik bemin en ombels u met mijn geheele hart.

RAPATEL zal eindigen.

V. M."

Het volgende was er door den Secretaris bijgevoegd:

„ Mevrouw!

De Generaal vergunt mij, u op hetzelfde blad te ſchrijven, waarop hij eenige regels geſchreven heeft. Oordeel over mijne ſmart en ſpijt, ten aanzien van hetgeen hij u zoo even heeft gemeld!

Van het oogenblik, dat hij gewond werd, heb ik hem niet verlaten, noch zal hem verlaten, voor hij volkomen genezen is. Wij hebben de grootſte hoop, en ik, die hem ken, ben zeker, dat wij hem zullen behouden. Hij ſtond de amputatie met heldenmoed, zonder flaauw worden, door. Het eerſte verband is afgenomen geweest, en de wonden hebben een goed voorkomen. Hij had ſlechts een' ligten aanval van koorts, toen de ettering plaats greep, en het is aanmerkelijk verminderd.

Ver-

te gaan; tot eene lange conferentie, welke tusſchen hem en drie of vier der Verbonden Generaals plaats had, waardoor hij te eenemaal was uitgeput. Kort hierna werd hij zeer ziek, en verergerde van uur tot uur.

Vergeef deze omſtandigheden; zij zijn zoo ſmartelijk voor mij om te verhalen, als ze voor u zullen zijn om te vernemen. — Ik had de laatſte vier dagen al mijne ſterkte noodig, en zal die nog noodig hebben. Verlaat u op mijne zorg, op mijne vriendſchap, en op al de gevoelens, welke gij beiden mij hebt ingeboezemd. — Ontrust u niet. — Ik behoef u niet te vermanen, dat gij uwen moed betoont. Ik ken uw hart.

Ik zal geene gelegenheid verzuimen om u te ſchrijven. — De heelmeester verzekert mij zoo even, dat, zoo hij voortgaat zoo wel te zijn, hij, binnen vijf weken, zal in ſtaat wezen, om met rijtuig uit te gaan.

Mevrouw en eerbiedwaardige Vriendin, vaarwel! — Ik ben ongelukkig. — Kus de arme ISABELLE voor mij.

Uw zeer verknochte Dienaar,
RAPATEL.

Laun, Aug. 30, 1813.
Sept. 1. — Hij blijft wel, en is rustig."

De Generaal ſpreidde de heldhaftigſte kloekmoedigheid en kalmte ten toon in iedere omſtandigheid, na deze vreesſelijke wond; en, om die vastheid en bedaardheid, hoopte men, dat zijn leven zou behouden blijven. Doch deze vurige verwachtingen werden niet verwezenlijkt. MOREAU ſtierf op den 2den September; zijne overblijfſelen werden gebalſemd, en naar *Petersburg* gezonden.

HET DOLHUIS.

Chacun ſuit dans le monde une route incertaine,
Selon que ſon erreur le joue et le promène;
Et tel y fait l'habile et nous traite de fous,
Qui ſous le nom de ſage est le plus fou de tous.
BOILEAU, *Sat. IV.*

Indien het waar zij, wat ERASMUS zegt, dat er in ieder planeetſtelſel eene wereld is, bij uitſluiting voor de gekken beſtemd, zoude ik overhellen om te gelooven, dat wij het dolhuis van ons heelal bewonen. Doch, voor zoo veel het gebruik gewild heeft, aan dezulken alleen dien naam te geven, wier

wier gekheid met die van andere menſchen niet zamenſtemt, en in het burgerlijke leven niet kan geduld worden, zal ik mij naar dat gebruik ſchikken, en thans alleen van de gekken van de laatſte ſoort ſpreken; uit de geſchiedenis en de zamenleving moet men de anderen leeren kennen.

Zekere wijsgeeren hebben beweerd, dat de gekheid een voorregt der menſchelijke natuur was; dat het inſtinkt der dieren, zekerder dan onze rede, ook beſtendiger, en hunne herſenen niet onderhevig waren om ontſteld te worden. Hierop antwoord ik met de anekdote van den papegaai des Heeren DE BOUGAINVILLE, die van krankzinnigheid bevangen en overtuigd werd, niet meer of minder dan een bewoner van het *Londenſche Bedlam* of het *Franſche Charenton*. Deze vogel, minder vermaard om zijne pluimaadje dan om zijn geſnap, bevond zich, ſedert twee jaren, aan boord van het ſchip dien beroemden zeemans, ruiterlijker opgevoed, maar niet minder bedorven door de officieren en het gemeen, dan zijn landgenoot *Ververt* door de *Viſitandinen*. Na een vrij hevig gevecht tegen een vijandelijk ſchip, waarin het bulderen van het geſchut zich van zeer nabij had laten hooren, zocht men *Kokoly* (zoo noemde men den zeevarenden papegaai); hij was verdwenen; men dacht dat hij op het bed van eer was geſneuveld, van den wind, indien niet van een kanonskogel; maar, tot groote verwondering van het ſcheepsvolk, zag men hem, na verloop van twee dagen, ten voorſchijn komen uit een rol kabeltouw, waarin hij zich verſcholen had; men ſpreekt hem aan, men liefkoost hem en biedt hem amandelen aan; *Kokoly* is ongevoelig voor alle deze minzaamheden, en, heel onnoozel rondom zich ziende, antwoordt hij ſlechts, op alle de vragen, die hem gedaan worden, met eene nabootſing van het geluid, welk hem zoo zeer verſchrikt had; *Poum!... poum!... poum!* zijn de éénige woorden, welke hij laat hooren en voornaan kan uitſpreken. Twintig jaren na dien zeeſlag heb ik dezen papegaai gezien; in eene zijkamer op zijn' ſtok gezeten, herhaalde hij zijne eeuwige kanonade, verzeld van eene ſchudding van zijne vlerken en hoofd, welke hog zijnen ſchrik aankondigde.

Ter gelegenheid van deze welbewezene daadzaak, zoude ik in een min of meer regtzinnig onderzoek kunnen treden, en tegen DESCARTES ten voordeele van de ziel der dieren kunnen pleiten; maar ik twijfel, of mijne lezers wel zeer verlangen

gen zullen om te weten, wat ik over dit ſtuk denk, en ik wil mij niet blootſtellen, mij de woorden van PHEDRUS te doen tegenvoeren:

Sibi non cavere et aliis conſilium dare
Stultum est (*).

Ik bedwing dan mijnen lust om mij te verdiepen in deze overnatuurkundige vraag omtrent de ziel der dieren, bij welke zoo vele menſchen belang hebben, en ik begeef mij op weg, om een bezoek af te leggen bij opgeſlotene gekken, zonder op dien weg mij te bemoeijen met dezulken, die desgelijks wel zouden verdienen te worden opgeſloten.

In het algemeen is men zeer afkeerig van eene ziekte, wier onderſcheidene ſoorten, echter, niet met elkander moesten verward worden. Ik kan begrijpen, dat men op het gezigt van eenen dolzinnige, aan eene keten geboeid op eenen ſteen, die hem voor bed dient, half bedekt met lappen en leuren, welke hij verſcheurt, eene prooi van aanvallen van razende woede, die geene tusſchenpoozen heeft dan in de uitputting van zijne krachten, — ik kan begrijpen, zeg ik, dat men van dusdanig een ſchouwſpel rillende zijne oogen afwendt; maar, met een even gevoelig hart als dat van andere menſchen, zie ik, ik moet het bekennen, niet veel reden tot treurigheid in het beeld der gewone krankzinnigheid, die, zonder eenigen ſchijn van ligchamelijke pijn, ſlechts eene ongeſteldheid in de zedelijke bewerktuiging aanduidt. Men heeft geen medelijden met het ongeluk van eenen zot; waarom zou men het ongeluk eens krankzinnigen bezuchten? De man, die zich verbeeldt *de Eeuwige Vader* te zijn, is hij kranker dan een ander, die zich verbeeldt dat hij een VOLTAIRE is? De eerſte bewoont een hok in het dolhuis, en vermaakt ſomtijds de genen, die hem over zijne geheimzinnige verſchijningen hooren redeneren; de andere declameert in eene zaal, of akademie, alwaar hij zijne toehoorders ſtraffeloos verveelt, hierom alleen, omdat hij nog niet geregtelijk is opgeſloten. Ik beſpeur een wezenlijk verſchil in de wijze, op welke de maatſchappij hen behandelt en beſchouwt; ik zal mij niet verklaren over den grond, waarop dit verſchil rust. Indien ik een weinig minder medelijden met de

(*) „ Het is dwaasheid, anderen te willen raadgeven, en er zichzelven niet van te bedienen."

de krankzinnigen toon te hebben, bezit ik voor hen, in vergoeding daarvan, meer eerbieds, dan door anderen hun betoond wordt. De krankzinnigheid is niet voor elkeen berekend; want zij onderſtelt de voorafgaande aanwezigheid van het vermogen, welk men verloren heeft. Er zijn vele menſchen, van welke men, met kleine moeite, ſlechthoofden, of onnoozelen, zou kunnen maken; zeer weinigen leveren de ſtoffe, tot een krankzinnige vereischt.

Deze aanmerkingen, welke ik, eenige dagen verleden, op den weg naar *Charenton* maakte, waar ik het huis der krankzinnigen ging bezoeken, (en welke aanmerkingen misſchien ſommigen mijner lezeren derzulken, die het bewonen, waardig zullen voorkomen) deden mij gedenken aan het voorval van eenen Fakir, hetwelk verhaald wordt in den *Molomaat*, of verzameling van ſtukken van den wijsgeer SAADI.

Een Fakir, MELICH genaamd, verſcheen aan het hof van NOUSCHIRVAN-SCHA, werwaarts het gerucht hem was vooruitgeloopen, rakende het vermogen, welk hij bezat, om, op het eerſte gezigt, de krankzinnigen te herkennen en te genezen. De Monarch wilde, dat de eerſte proef onder zijn oog zou genomen worden, en gaf bevel, dat 's anderendaags naar het paleis een zeker getal krankzinnigen zou gebragt worden, uit dezulken gekozen, wier toeſtand wanhopigst was. Tegen den beſtemden tijd vervoegde zich MELICH naar den Divan, en, in afwachting van het uur dat de Vorst gehoor zou geven, werd hij gebragt in eene ruime zaal, alwaar reeds vele perſonen vergaderd waren. Met veel aandachts beſchouwde hij den eenen na den anderen, ondervraagde hen, teekende hunne antwoorden op, en, toen de Sultan verſcheen, naderde hij deszelfs troon, ſloeg driemaal met zijn voorhoofd den grond, en ſprak: „ Zon der Regtvaardigheid! De weinige oogenblikken, „ welke ik heb doorgebragt met de krankzinnigen, welke, op „ uw bevel, tot mij gebragt zijn, heeft mij genoeg verlicht „ aangaande de natuur en de oorzaak hunner kwaal, en ik ben „ gereed, op deze lieden," op dezulken wijzende, met welke hij zich bezig had gehouden, „ de proef eener behandeling „ te nemen, van welke hunne genezing het onfeilbaar gevolg „ zijn moet." NOUSCHIRVAN konde eene beweging van gramſchap niet bedwingen, waarvan de Fakir bijkans het ſlagoffer zou geweest zijn, ziende dat deze voor krankzinnigen hield

heid een aantal van zijne hovelingen, ministers en voornaamste ambtenaren. Doch de godvruchtige Kluizenaar, zonder zich meer verwonderd te vertoonen over zijne misvatting dan over den toorn des Monarchs, antwoordde, zich eerbiedig buigende: „ Vorst! herinner u het woord van ZOROASTER: *De „ mensch, die zonder omdenken handelt, is gelijk aan een „ beest, en zal nimmer plaats hebben in het veld des lichts.* „ Verwaardig u mij te hooren, en zie, of ik de man ben, „ welken ZOROASTER veroordeelt.

„ Ik ben in uw paleis ontboden, om uitzinnigen te onder„ zoeken en te genezen. De eerste, die zich aanbiedt, is die „ oude heer, die thans achter uwen troon staat; door ouder„ dom en zwakheden overmand, houdt zijne bevende hand „ met moeite het zwaard vast, waarmede zij, om u te be„ schermen, is gewapend; twintig jaren zijn er reeds verloo„ pen, sinds het uur, om zich te verwijderen, voor hem heeft „ geslagen; eigenaar van een' onmetelijken schat, en van een „ bekoorlijk paleis aan den oever van den Euphraat, zoude „ hij aldaar rust kunnen vinden, het éénige geluk des ouder„ doms, en zijnen zoon in het eerevol ambt stellen, welk hij „ bekleedt zonder het te vervullen; maar, volgens eigen be„ kentenis, offert hij zijnen smaak, zijne behoeften, het belang „ van zijnen Vorst, en de algemeene achting op aan ellendi„ ge beweegredenen, inspraken van kinderachtigen hoogmoed, „ aan ijdele schijnvertooning van een gezag, welk hij niet be„ zit. Deze man is gek, en ik schroom niet, mijne eerste uit„ spraak te bevestigen.

„ Die andere," zoo vervolgde de Fakir, op een' tweeden persoon wijzende, wiens bleeke kleur en verzwakt gezigt eenen man aankondigden, door letteroefeningen afgemat; „ die ande„ re, ik weet het, is een der beroemdste geleerden in uwe „ staten; onberekenbare kundigheden in de natuurlijke weten„ schappen zijn voor hem het gevolg van dertig jaren aan„ houdende werkzaamheden; jaarlijks ontvangt hij van uwe „ milddadigheid duizend beurzen, om de vrucht zijner oefe„ ningen op heilzame proefnemingen toe te passen. Misschien „ onderstelt gij, doorluchtige Sultan! dat hij, in de toepassing „ van nieuwe scheikundige bewerkingen, middelen zoekt, om „ uwe fabrijken te doen bloeijen; in de beöefening van de „ ontleed- en kruidkunde, ontdekkingen, toepasselijk op de

„ kunst van te genezen, welke niet dezelfde als de geneeskun-
„ de is; in de ſterrekunde, regels om de ſcheepsberekeningen te
„ regelen, de ſcheepvaart te verzekeren, en de zeemagt tot
„ volmaaktheid te brengen? Neen! zijne werkzaamheden heb-
„ ben een gansch ander oogmerk: hij zal u zeggen, in welk
„ eene orde de aardbeddingen liggen, uit welke de bergen van
„ den *Caucaſus* beſtaan; met welk metaal de ſcheede van de ſa-
„ bel van den veroveraar SCANDER (ALEXANDER) bekleed
„ was; welke dieren het eiland *Taprobane*, vóór den algemee-
„ nen Zondvloed, bewoonden; hoe vele tonnen zout water de
„ Oceaan bevat, en vele andere waarheden van even veel be-
„ lang. Thans, Heer! is het uwe zaak, te oordeelen, of ik
„ ongelijk gehad heb, in den rang der gekken eenen man te
„ plaatſen, die dusdanig een gebruik maakt van zijnen tijd,
„ van zijn verſtand, en van uwe weldaden.

„ Wat wilt gij, groote Koning! dat ik moet denken van de-
„ zen *Houka-Berdar* (*), die zich als een perſoon van het
„ grootſte belang in den ſtaat beſchouwt, omdat zijn geſlacht,
„ ſedert vier eeuwen, het vereerende voorregt geniet om pij-
„ pen op te ſteken; die van niets anders met mij heeft ge-
„ ſproken, dan van het verzoekſchrift, welk hij ſtraks bij u
„ zal inleveren, met oogmerk om den rang te mogen beko-
„ men, in het *Dorbar* (†) en in de openbare feesten, boven
„ de Generaals, die het bevel over uwe legers voeren, en
„ boven de eerſte magiſtraatsperſonen, de tolken uwer regt-
„ vaardigheid?

„ Moest ik zelf niet mijn verſtand verloren hebben, indien
„ ik niet zag, hoe veel het verſtand diens dikken, baardeloo-
„ zen mans heeft geleden, wien uwe Heerlijkheid de bewaring
„ van uwen *Harem* toevertrouwt, en die zichzelven in den
„ grond boort, om er een voor hemzelven te verzamelen?
„ Zoude, in zijnen toeſtand, wel een ander dan een gek tegen
„ mij geſproken hebben van *zijne vrouwen*, van *zijne geſne-*
„ *denen*, van het geheimzinnige paveljoen, welk hij midden
„ in zijne tuinen laat maken?

„ Wat aangaat het opperhoofd der *Magi* (Wijzen), die mij
„ zoo ridderlijk onderhouden heeft over zijne jagtpartijen, zij-

„ de

(*) Pijpdrager; *houka* beteekent eene pijp.
(†) Het hof der *Perziſche* en *Indiſche* Monarchen.

„ ne tafel, zijne paarden, en de hof-intrigues, te midden van „ welke hij zich handhaaft door kracht van plooibaarheid en „ onbeschaamdheid, — het is alleen uit eerbied voor het karak„ ter, waarmede hij bekleed is, dat ik hem in den rang der „ zinneloozen plaats; en hij is ook de éénige, welks genezing „ ik niet durf op mij nemen: de zetel van het kwaad is in het „ hart, en daarvoor is geen geneesmiddel mij bekend."

NOUSCHIRVAN vond niet geraden, den Fakir in zijne verdediging te laten voortgaan; met veel aandachts had hij naar hem geluisterd, en, verre van eene vernuftige hekeling kwalijk te nemen, wier waarheid hij erkende, wilde hij hem bij zich houden, en tot de eerambten verheffen, welke hij bleek waardig te zijn. De gekken-arts, vol dankbaarheid, doch vrij van eerzucht, nam de weldaden eens Monarchs niet aan, dien hij, hem verlatende, verklaarde voor den wijsten der menschen en den grootsten Koning zijner eeuwe. De geschiedenis heeft deze uitspraak bekrachtigd, ter bevestiginge waarvan kan dienen de echte uiterste wil diens Vorsten, door den Abt FOURMONT naar een *Turksch* handschrift vertaald. Dus luiden de laatste regels, door NOUSCHIRVAN tot zijnen zoon HORMIZDAS gerigt: „ Gij zult regeren. Wilt gij den troon waar„ dig zijn, welken ik u nalaat? Doe regt, beteugel de oproe„ righeid, ondersteun den arme; bemin de letteren, bescherm „ de wetenschappen; luister naar de ouden van dagen, bedien „ u van de jonge lieden, en vertrouw alleen op uwe eigen „ oogen om verdienste te zoeken. Indien gij dezen regel stipt „ in acht neemt, zal de Hemel u verhooren, zullen uwe vij„ anden u vreezen, en uwe vrienden u getrouw zijn; gij zult „ uwe onderdanen, en zij u, gelukkig maken."

Aldus met mijne lezers koutende, van de eene uitweiding op de andere, heb ik, ongevoelig, den weg van *Parijs* naar *Charenton* afgelegd: zoo bevind ik mij voor de deur van het Dolhuis. Deze stichting verdient in alle hare deelen bezien te worden; de persoon, die er het opzigt heeft; de kranken, die er opgenomen worden; de behandeling van dezelven; de proeven, die er genomen worden: dat alles kan aanleiding geven om in eenige bijzonderheden te treden.

Ik kwam voor de deur van het dolhuis te gelijk met dokter N...., een bijzonder vriend des opzieners van het huis, en een man, die tot de grootste eere verstrekt van zijn beroep,

waarvan hij geene kostwinning maakt, zoo als zijne meesta ambtgenooten doen. De arts leidde mij in bij Mijnheer C..., wiens ligchaamsgestalte bevalliger zijn kon, doch wiens verstand niet beter kon gevormd zijn. Voordat wij ons bezoek begonnen, en onder het ontbijt, begon de dokter eene kleine verhandeling *over de Krankzinnigheid*, waarvan hij, tegen alle rede, mijns bedunkens, de zetel niet denkt gelegen te zijn in de herfenen, maar welke hij zeer wel bepaalt, als *de dwaling des verstands, hetwelk wakende verkeerd oordeelt over dingen, omtrent welke de geheele wereld eveneens denkt.* Het daaromtrent eenmaal eens zijnde, dat deze ziekte van den geest ontstaat, men weet niet hoe, voortkomt, men weet niet waruit, en huisvest, men weet niet waar, viel de vraag over de geneesmiddelen, de behandeling, door de bekwaamste artsen aangenomen, en de proeven, sedert eenigen tijd genomen. „ Eén „ ding verwondert mij," zeide ik tot de beide Heeren, na met veel aandachts naar hen geluisterd te hebben, „ te weten, „ dat men, om de gekheid te genezen, zich van middelen be„ dient, het gebruik van welke genoeg zijn zoude om ver„ standige menschen gek te maken. Indien het mij geöorloofd „ zij, in uwe tegenwoordigheid, aangaande dit onderwerp, mijn„ gevoelen te opperen, schroom ik niet te beweren, dat de „ dwang, welke omtrent de uitzinnigen wordt geöefend, de „ eerste en voornaamste hinderpaal tegen hunne genezing is." Eigenaardig werd tegen mij aangevoerd het algemeene belang, hetwelk hunne opsluiting tot eene wet maakt; maar ik had op mijne zijde het gezag van daadzaken, en maakte het mij tegen hunne redeneringen ten nutte.

„ Gij weet misschien niet, Mijneheeren," vervolgde ik met de zelfvoldoening eens leerlings, die zijne meesters eene les geeft, „ dat er in *Frankrijk*, in het Departement der *Deux Nethes*, een vlek ligt, *Gheel* genoemd, de vier vijfde deelen „ van welks inwoners gekken zijn, maar gekken in de volle „ kracht des woords, even als dezulken, welke in dit huis ge„ huisvest worden, en dat zij, zonder eenige nadeelige gevolgen, „ dezelfde vrijheid als de overige burgers genieten. Deze bui„ tengewone daadzaak vereischt eenige opheldering. Het is „ nu bijkans eene halve eeuw verleden, dat een lid der wet„ houderschap van *Antwerpen*, in aanmerking nemende het na„ deel, voor de krankzinnigen, uit hunne vereeniging in het

„ zelf-

„ zelfde hospitaal, ontſtaande, van de Regering verlof ver-
„ kreeg, hen naar de gemeente van *Gheel* te doen overbrengen,
„ en onder alle de inwoners te verdeelen, welke, voor ieder
„ hunner, een kostgeld ontvingen, groot genoeg om hen voor
„ kost en oppasſing ſchadeloos te ſtellen. De keuze van dit
„ kleine dorp was niet in den blinde gedaan: gelegen in het
„ midden van een uitgeſtrekt heiveld, welk het aan alle zij-
„ den afzondert, wordt de bewaking aldaar zeer gemakkelijk,
„ en zijn twee of drie menſchen genoeg om deze kudde van
„ krankzinnigen te bewaren, welke, door het luiden van eene
„ klok, tegen den maaltijd en het vallen van den avond, naar
„ hunne kosthuizen worden geroepen. Gezond voedſel, eene
„ zuivere lucht, geſtadige beweging, al het voorkomen van
„ vrijheid; deze is de leefregel, die hun wordt voorgeſchre-
„ ven, en waaraan de meesten, na verloop van een jaar, hun-
„ ne genezing zijn verſchuldigd. Twee dagen heb ik in deze
„ volkplanting van krankzinnigen vertoefd; er werden, mis-
„ ſchien, een weinig meer gekheden *gezegd*, doch, in vergoe-
„ ding, minder dan elders *gedaan:* dit is de reden, waarom
„ ik mij niet verwonder, dat een *Wijze*, de Baron DE R***,
„ aldaar zijn verblijf heeft genomen." — Naardien deze Hee-
ren mij niet genegen voorkwamen, mij op mijn woord te
gelooven, las ik hun de volgende afdeeling voor uit eene
gedrukte Memorie van den Graaf DE PONTÉCOULANT,
toenmaals Prefekt van de *Dyle* (*).

„ Voormaals waren de krankzinnigen, te *Bruſſel*, opeenge-
„ pakt in een bekrompen en ongezond verblijf, welks on-
„ gelegenheden genoeg waren om de ziekte ongeneeslijk te
„ maken, om welke zij aldaar waren opgeſloten.

„ Ik heb gemeend, eenen pligt der menſchelijkheid, en van
„ mijnen post tevens, te vervullen, door, ten aanzien van de-
„ ze ongelukkigen, eene behandeling te volgen, welke zich
„ aanprijst door den gelukkigen uitſlag eener langdurige erva-
„ rene. Vernomen hebbende, dat de gemeente van *Gheel*, in
„ het Departement der *Deux Nèthes*, eene wijkplaats was, voor
„ deze ſoort van ongeſteldheid openſtaande, heb ik, na met
„ den

(*) *Expoſition de la ſituation adminiſtrative du Département de la Dyle au 1er. Germinal an* 13; *par M.* DE PONTÉCOULANT. *Bruxelles, chez* WETSENBRUCH.

„ den Prefekt van dat Departement te zijn overeengekomen,
„ alle de krankzinnigen uit het Dolhuis van *Brusfel* naar het
„ dorp *Gheel* laten brengen, alwaar zij eene vrijheid genieten,
„ welke het toevoorzigt en de oppasſingen, die hun toeſtand
„ vordert, niet uitſluit.

„ Gelastigden, door den algemeenen Raad der Hospitalen ge-
„ magtigd, begeven zich, op gezette tijden, om onderzoek te
„ doen, of, ten aanzien van deze ongelukkigen, aan alle de
„ verpligtingen voldaan worde, tot welke de bewoners, die met
„ derzelver oppasſing belast zijn, bij akkoord, gehouden zijn."

Niet eerder, dan nadat hij alle de bijzonderheden, welke ik hem, aangaande de volkplanting van *Gheel*, mededeelde, had aangeteekend, voldeed Mijnheer C... aan mijn verlangen om eene inrigting te kennen, welke hij met eenen ijver, die den hoogſten lof verdient, beſtuurt.

„ De krankzinnigheid," zeide hij, terwijl wij over het eerſte plein gingen, „ is, alles wel ingezien zijnde, niets anders,
„ dan de overmatige ontwikkeling der ondeugden, grilligheden
„ en belagchelijkheden, welke men in de wereld ontmoet:
„ daar, even als hier, vertoont zij zich onder een oneindig
„ getal ſoorten, welke, echter, onder deze drie klaſſen
„ kunnen gerangſchikt worden: de *krankzinnigheid*, de *raze-*
„ *rij*, en de *onnoozelheid*. Tot de eerſte klaſſe behoort
„ alle de hevige driften, en het talrijke gezin der misdaden,
„ ondeugden en buitenſporigheden, welke zij voortbrengen;
„ onder de tweede rangſchikken zich van zelve de ſchade-
„ lijkſte gebreken en de meest in het oog loopende belagche-
„ lijkheden; de derde klaſſe bevat de ontelbare verſcheiden-
„ heden van die ziekte der menſchelijke rede, welke den mensch
„ tot den plantenſtaat brengt;"—„ hetgene oorzaak is," voegde er de arts lagchende nevens, „ dat de zamenleving niet kwalijk
„ naar een rabat (tuinbed) gelijkt!"

Wij naderden het verblijf der *razenden*, wier geſchreeuw verdubbelde, toen zij ons, door de traliën van hunne hokken, in het oog kregen. Ik bleef een oogenblik ſtaan, om een mager man te beſchouwen, wiens uitzigt meer boosaardig dan woest was, en die ons met eenen grimlach dreigde, waarvan ik nooit de ſchrikwekkende uitdrukking gezien heb, dan op het gelaat van onzen voornaamſten Treurſpeler. „ Deze on-
„ gelukkige," zeide mij onze leidsman, „ is een man van
„ hoo-

„ hooge geboorte, wien de natuur het hart van een tijger en
„ het verſtand van een aap had gegeven; alle de jaren zijner
„ jeugd onderſcheidden zich door misdaden, welke hij, in rij-
„ per jaren, openlijk heeft durven verdedigen. Als éénige
„ ſtraffe, van het vermogen beroofd om kwaad te doen, is hij
„ gek geworden van kwaadaardigheid, en, bij gebrek aan een
„ ander ſlagtoffer, oefent hij thans zijne woede op hemzelven.
„ Zijn aanwezen beſchuldigde de regtvaardigheid der wetten;
„ zijne uitzinnigheid heeft de algemeene zedelijkheid gewro-
„ ken." Spoedig verwijderden wij ons van dezen dolleman, die, tot afſcheid, ons dit liefderijk berigt toevoegde: „ Weest
„ gerust! ik zal zorgen, u allen levende te doen villen."

Niet minder woelachtig, noch minder te beklagen ſcheen zijn buurman te wezen; binnensmonds prevelde hij afgebroke-ne gezegden, waarin, onophoudelijk, herhaald werden de woorden: *vrouw*, *mededinger*, en *valſche toupet*. De laatſte woorden maakten zulk eene zonderlinge vertooning in zijne treurklagten, dat ik den geneesheer naar de verklaring daarvan vroeg.
„ Er is inderdaad iet belagchelijks," zeide hij, „ niet zoo
„ zeer in het ongeluk van dezen armen man, als in de eigen-
„ lijke oorzaak van zijn ongeluk. Hij is zeer leelijk, gelijk
„ gij ziet, maar hij was zeer rijk; het is derhalve niet te ver-
„ wonderen, dat hij eene zeer ſchoone vrouw trouwde, en
„ van hooger rang dan hij. Uit den aard jaloersch, gaf de
„ koketterij zijner vrouwe hem dikmaals aanleiding om dezer
„ heillooze neiginge bot te vieren. Hij had, of meende tot
„ mededinger te hebben (want ik wil er geen eed op doen)
„ eenen jongeling, aan wien de natuur alle ligchamelijke voor-
„ deelen had verſpild, op het hoofdhaar na, waarvan eenige
„ gedeelten van zijn hoofd zoo ſlecht voorzien waren, dat hij
„ genoodzaakt was, ter aanvulling van eenige kale plekken, de
„ toevlugt te nemen tot de kunſtige hand der HARMANDS of
„ der MICHALONS; in één woord, hij bediende zich van die
„ fragmenten van pruiken, welke men *moesjes* noemt. Ik laat
„ u giſſen, hoe en waar deze achterdochtige man de ſtaaltjes
„ van eene *coiffure* vond, welke hem aangaande zijne eigene
„ zoo zeer ontrustten! maar, van dit oogenblik af, had hij de
„ hel in het hoofd; zijne jaloezij werd uitzinnigheid, en zijne
„ rede verloor zich in woedende vervoeringen, welke het er-
„ kel gezigt van eene vrouw thans tot eenen trap van hevig-

„ heid doet klimmen, waarvan men bezwaarlijk een denkbeeld „ kan maken."

Onmogelijk was het voor mij, het gezigt der folteringen te verdragen, aan welke twee andere *razenden* ter prooije waren, te dezer plaatse opgesloten; wij traden in het verblijf der *krankzinnigen*, omtrent ieder van welken Mijnheer C... mij eenige narigten mededeelde, naar gelange wij voorbij het vertrek gingen, door elk van hen bewoond.

„ Deze," zeide hij, mij een' man wijzende, die heen en weder wandelde, met een kaarten roeper in de hand, „ is „ een Kaperkapitein. Na eenen even luisterrijken als voordeeligen togt, werd hij, in het gezigt van de haven, in welke „ hij wilde binnenloopen en zijne schatten in veiligheid brengen, aangevallen en genomen door een fregat, waartegen „ hij, twee uuren lang, allerdapperst streed. Deze ramp, gepaard met de wreede behandeling, welke hem in de gevangenisse in *Engeland* werd aangedaan, heeft hem het verstand „ doen verliezen. Nog altijd verbeeldt hij zich, dat hij op „ zijn eigen schip is, den slag leverende, die zoo heilloos „ voor hem uitviel; onophoudelijk roept hij: *De lont in de* „ *kruidkamer!*"

Het naaste vertrek, koddig versierd met vodden en klatergoud, werd bewoond door den armen T...., dien ik in de wereld gekend had, van eene gansch verschillende, en tenminste even belagchelijke, gekheid aangetast. Toen hij den naam had van bij zijne zinnen te zijn, hield hij zich overtuigd, dat 's menschen ziel in zijn' hiel hare zitplaats had, en dat het dansen, waarin hij uitmuntte, eene der volmaaktheden was, welke ons het meest naar de Godheid doen gelijken. Tegenwoordig verbeeldt hij zich, de gezant van den Grooten Mogol te zijn: gegalonneerd met linten van allerlei kleuren, gedecoreerd met eeretekens van alle landen, streelt hij zich met zijne hersenbeeldige grootheid, en geeft, in zijn kamertje te *Charenton*, gehoor met eene regt grappige achtbaarheid, en die niet geheel zonder voorbeeld is. Wat zoude hij bij zijne genezing winnen? Hij is te oud om te dansen, en de herstelling van zijn verstand zou hem zijn gezantschap doen verliezen.

Nog verder was een wijsgeer gehuisvest, gek geworden door, op zijne eigen kosten, de proeve van SPALLANZANI op de *ingegetene diertjes* (*animalcules infusoires*) te herhalen.

Zijn

Zijn verblijf had gemeenſchap met dat van eenen ouden uitlegger, wiens verſtand gekrenkt is door zijne diepzinnige naſporingen, om te ontdekken, of de Ouden pruiken droegen.

Hun buurman was een lakkei van een groot Heer, wien het in de herſenen was geſlagen, omdat hem de eer geweigerd was, op een' voornamen feestdag, achter op zijn meesters koets te ſtaan.

Over een Corridor gaande, om ons naar het verblijf der vrouwen te begeven, zagen wij eenen gek, wien het *keurslijf* werd aangetrokken. Mijnheer C... voorkwam de vraag, welke ik hem wilde doen. „ Deze man," zeide hij, „ was voormaals een bekeiſchrijver: dit beroep is niet vrij van gevaar, en toornige lieden zien niet rond, waar zij ſlaan. In den laatſten aanval, op hem gedaan, heeft zijn hoofd tegen een' ſtok geſtooten! Verſtandsverbijstering was er het gevolg van. Sedert hij gek is geworden, is hij van rol verwisſeld; hij ſchrijft niet meer tegen iemand, maar zou wel gaarne iedereen willen afroſſen.

De krankzinnigheid der vrouwen, in dit huis opgeſloten, ſchijnt mij, even als in de wereld, ſlechts twee hoofdkarakters te bezitten; *liefde* en *ijdelheid*.

De eerſte, bij welke wij een bezoek afleiden, was eene ſoort van *Tante Aurore*, welke droefgeestige romans de herſens hadden op hol geholpen. Aan het voeteneinde van haar bed gezeten, met eene oude citer zonder ſnaren in de hand, verbeeldde zij zich, aan den oever van eenen ſtroom te zitten, op den rand van eene rots, en neuriede met eene kwijnende ſtem eene romance, waarin de *nachtvogel* en de *wind der woestijn* niet vergeten werden.

Naast haar vertrekje was dat van een jong meisje, welke ramp mij meer ter harte ging. Van een trouweloozen, 's daags voor hare echtverbindtenis, verlaten, verſcheurde de droefheid haar hart; en het verlies van haar verſtand, het gevolg der wanhoop, aan welke zij zich overgaf, hergaf haar aan de bekoorlijke vooruitzigten, welke zij verloren had.

Ik betuigde aan de Heeren mijne verwondering, in dit huis eene vrouw te zien opgeſloten, die in geen ander opzigt van haar verſtand is beroofd, dan dat zij zich verbeeldt, dertig jaren jonger te zijn dan zij is, alle jongelingen bevallig aanlacht, en overtuigd is, dat men haar niet zien kan zonder op haar te ver-

verlieven. Indien dit bewijzen zijn van uitzinnigheid, waar zal men haar alle huisvesten, die daarvan zijn aangetast?

Een tijdlang hield ik mij bezig met, niet zonder verbaasdheid, eene vrouw gade te slaan, welker gekheid regelregt overstaat tegen de oorzaak, die dezelve heeft voortgebragt. Deze Dame, welke eene overmate van mystieke godsdienstigheid van haar verstand beroofd heeft, lijdt tegenwoordig aan eene uitzinnigheid van een' gansch anderen aard. Onmogelijk kan men zich verbeelden, aan welke ingevingen zij gedachten en beelden te danken hebbe, welke noodwendig voor de eerste maal op haren geest indringen, en welke zij uit in eene taal, om welke te hooren zij nooit in de gelegenheid is geweest.

Ik had hooren zeggen, dat Mijnheer C... in de concerten en tooneelspelen, door zijne kostgangers uitgevoerd, een middel had gezocht, om derzelver genezing te bewerken, of daartoe den weg te banen; ik was getuige van deze dubbele proefneming, en de aanmerkingen, welke dezelve mij deed maken, ondersteunden de hope niet, welke hij nog blijft voeden.

Ik keerde terug naar *Parijs*, en ging den avond doorbrengen in een zeer luisterrijk gezelschap, alwaar ik voortging met het doen van waarnemingen omtrent de gekken, zonder veel te kunnen bespeuren, dat ik van plaats veranderd was.

DE WAARDE EENER OUD-HOLLANDSCHE SPREUK.

Wie door 't nieuw zich lokken liet,
Smale op de oude spreukjes niet;
'k Heb ze vaak, op goede gronden,
Zuiver, juist en waar bevonden;
Menig een heeft me opgebeurd,
Als ik, droef en moê getreurd,
Nergens heul of troost mogt winnen:
Dikwijls kwam, in diepe smart,
Mij een gulden spreuk te binnen,
En vervrolijkt was mijn hart.

Dikwijls, en dit dient vooral,
Wordt ook iemand, bij geval,

Als

Als hij ſchier zich zag bedrogen,
Door een gulden ſpreuk gewenkt',
En hij ziet uit betere oogen,
En hij wikt en overdenkt.

Een dier ſpreukjes, 'k zeg het vrij,
Vond ik heden klaar voor mij;
'k Wil het ook, in gouden reeglen,
Aan mijn kamerwanden zeegien,
Wijl dit ſpreukje troost verſchaft,
Zelden wordt gelogenſtraft;
't Steunt op waarheid en op rede;
De ondervinding bragt het mede:
KLAGERS LIJDEN ZELDEN NOOD,
POGCHERS HEBBEN SCHAARS HET BROOD.

ô! In al die bange dagen,
Onder 't vreemde juk vertreurd,
Heeft, terwijl ik niet mogt klagen,
't Spreukje dikwerf me opgebeurd.
Schoon ons de oogen overliepen;
Schoon het hart in rouw verſmolt;
Schoon wij nimmer veilig ſliepen;
Schoon noch recht noch rede gold;
Schoon wij langzaam 't hongren leerden,
Op den laatſten penning teerden;
Schoon geen uitzigt overbleef;
Schoon, in de overheerde ſtaten,
Zorg noch nijverheid kon baten,
En geen koopman handel dreef;
Schoon geen troost iets mogt verzachten;
Schoon nog erger ſcheen te wachten,
En de kracht verteerde in pijn, —
Hoorden wij ons toch verklaren,
Dat wij regt gelukkig waren,
En nog dankbaar moesten zijn!
Dat (wie dorst het tegenſpreken?)
Ons een vader, gul van aard,
Zelfs het minst niet liet ontbreken,
En voor ons ſlechts had geſpaard!

Dat

Dat wij, heerlijk boven maten,
Nu op gouden bergen zaten!
Dat hij, magtig, wijs en goed,
Zijne ontelbare onderdanen,
Onbekend met angst en tranen,
Leiden zou in d'overvloed!
Lijfstaffieren en trawanten
Schreeuwden luid, aan alle kanten,
Van den Minister van zijn' troon!
Hoe hij, gadeloos in waarde,
Alle koningen der aarde
Zou doen dansen naar zijn' toon!
Hoe hij over legioenen,
Over tonnen en millioenen,
Naar zijn' wil beschikken kon!
Hoe hij, door geen magt te keeren,
Alles, wat zich dorst verweren,
Op het eerst gezigt verwon!

Toen, toen dacht ik aan de waarheid,
Die het spreukje in zich besluit;
En, na zoo veel angst en naarheid,
Kwam 't er eindlijk ook op uit.
Hij, die alles zou verdeelen,
Hij, de stiefvaar van ons land,
Staat nu onder *Curatelen*,
En zijn pogehen is te schand.

Nu, daar we alles zien herleven;
Daar de wakkre zeevaardij
Zeil en wimpel heeft geheven;
Nu weêr 't mastbosch groeit aan 't IJ;
Daar de op nieuw bezochte baren
Spelen met de handelwaren,
Door de nijverheid gezocht;
Daar de beurs, bijna verlaten,
Weêr de vrucht van vreemde staten
Aan den burger bieden mogt;
Nu zich niemand op ziet sluiten,
Omdat hij een woord dorst uiten,

Aan het bloedend hart ontſcheurd;
Nu geen roovers langer brasſen
Van de ſchatting, uit de plasſen
Door de volksvlijt opgebeurd;
Nu de glans van vroeger dagen
Vrolijk door het wolkfloers dringt,
Nu went zich de mond tot klagen
Over al wat ons omringt!

't Is in waarheid, of de tongen,
Eensklaps aan den band ontwrongen,
En ontworſteld aan de ſchroef,
Al die klagten, die te voren
Mond en lippen moesten ſmoren,
Slaken, als eene eerſte proef!

Ja, ik wil het niet ontveinzen,
't Stortte reeds me in treurig peinzen,
En de moed ontzonk mijn hart.
Is 't dan, dacht ik, altoos lijden?
En vergoeden beter tijden
Nimmer de uitgeſtane ſmart?

Maar op eenmaal ſchoot mijn' zinnen
't Gulden ſpreukje weêr te binnen,
Waaruit ik het best beſloot.
'k Zag, uit al wat ik moest hooren,
Beter tijd voor ons geboren:
KLAGERS HEBBEN ZELDEN NOOD.

Laat dan, met vernieuwde krachten,
Alles zwoegen door elkaâr!
Sleep' langs ſtraten, vare in grachten
De aangebragte handelwaar!
Doe, bij 't onbepaald waarderen,
't Winnen altoos meer begeeren;
Nimmer zij de vlijt te vreên!
Stuurt de waren, onder 't klagen
Uitgepakt en opgeſlagen,
Nu weêr hier, dan ginder heen!

Winne een ieder iets bij 't woelen;
't Gaat nu met geen pogchen meer:
Wie zich moê en mat moog' voelen,
Vinde 't in den buidel weêr!
Zoo moge ieder, lieve vrinden!
Duurzaam ſtof tot klagen vinden;
Ik gedenk het ſpreukje er bij:
'k Heb het thans, op goede gronden,
Zuiver, juist en waar bevonden;
't Is thans dubbel waard voor mij.
Bij het pogchen, bij het pronken,
Was het vaderland in nood:
't Worde eens weêr, hoe diep gezonken,
Als voorheen, bij 't klagen groot!

M. W.

LAVATER EN CAGLIOSTRO.

De vrome LAVATER, die zijne zucht voor en zijn geloof aan het bovennatuurlijke en wonderbare zoo verre dreef, dat hij eenmaal, buiten ſtaat om eenen verlegen' Vriend met zekere ſom te redden, zich tot een vurig gebed begaf, en, verſtond daarop een' zak gelds in zijne ſecretaire vindende, dien hij te voren in haast had voorbijgezien, zichzelven diets maakte, dat hem dit geld, op zijn gebed, onmiddellijk door de Voorzienigheid was toegeſchikt, — de goede LAVATER, zeg ik, meende in den beruchten CAGLIOSTRO eenen Toovenaar, of wel een bovennatuurlijk Wezen, met eene Duivelſche zending belast, te ontdekken. In deze overtuiging ging hij hem te *Bazel* opzoeken. De ongerijmdheden, welke de Kwakzalver, met eene ongehoorde onbeſchaamdheid, uitkraamde; de buitengewone geboorte en beſtaan, waarop hij zich verhief; zijn voorgewend verblijf onder de Piramiden van Egypte; de wonderen en openbaringen, die hij met voorbeelden ſtaafde: alle deze uitſporigheden ſchenen LAVATER zoo vele waarlijk gebeurde, bovenmenſchelijke zaken. Het grillig onthaal, hem van den Bedrieger bejegend, wel verre van hem de oogen te openen, verhoogde nog het denkbeeld, dat hij zich van denzelven had gevormd. „Indien gij," voerde CAGLIOSTRO met

met een' woesten blik hem te gemoet: „ Indien *gij* de kun-
„ digſte zijt van ons beiden, hebt gij mij niet noodig; indien
„ *ik* het ben, die geleerder is dan gij, heb ik met u niets te
„ maken." — LAVATER, wien dit begin geenszins ontmoe-
digde, ſchreef 's anderen daags aan dezen Engel der Duiſter-
nisſe, dien hij wilde beſtrijden: „ Vanwaar neemt uwe kennis
„ haren oorſprong? hoe hebt gij dezelve verkregen?" CA-
GLIOSTRO gaf in antwoord deze geheimzinnige, doch niets-
beteekenende woorden: „ *In verbis, in herbis, in lapidibus.*"
(Uit woorden, uit kruiden, uit ſteenen.) Deze onbeſchaafde
en zonderlinge handelwijze, 's mans ruw voorkomen en eenig-
zins woest gelaat, dienden ſlechts om LAVATER te verſterken
in zijne opvatting van deszelfs bovennatuurlijke vermogens.
Overtuigd, dat CAGLIOSTRO inderdaad een Gezant des Sa-
tans was, voerde de vrome Predikant met hem zeer levendi-
ge geſchillen; en hij zou zijn leven gaarne hebben opgeöfferd
aan het geluk, om over dezen Vijand van God en Menſchen
te mogen zegepralen.

TURKSCH REGT EN REGTSGELEERDHEID.

(Uit Mr. CLARKE's *Travels.*)

Een Fregat van den Grooten Heer leed ſchipbreuk op het Eiland *Samos*. De Kapitein-Pacha dagvaardde de *Griekſche* Regering dien Eilands ter betaling eener ſchadeloosſtelling; „ naardemaal," was zijn argument, „ bijaldien uw Eiland niet te midden van onzen koers gelegen ware, het ſchip aldaar geene ſchipbreuk had geleden." — Men had goed praten; het geld moest er wezen.

Een jonge *Griek* van het Eiland *Cos*, ſmoorlijk verliefd op eene jonge Juffer, die hem niet wilde hebben, bragt zich door vergif om 't leven. De familie des overledenen vorderde van den vader der jonge Dame den *prijs des bloeds*. De Kadi, of *Turkſche* Regter, ſloeg hem in eene zware geldboete. „ Gij hebt eene dochter," was zijne taal; „ bijaldien zij niet beſtond, de jongman ware niet verliefd geworden; bijaldien hij niet verliefd geworden ware, had hij geen vergif ingenomen; en bijaldien hij geen vergif had ingenomen, zou hij niet geſtorven zijn: derhalve, gij zijt de middeloorzaak van 's jongelings dood."

DE JEUGD VAN LODEWIJK XVI.

Deze jonge Prins gaf duizend voorbeelden van het edelmoedigſte hart, en men zag hem nimmer meer voldaan, dan wanneer hij eenige ongelukkigen onderſteund had. Dit gevoel was hem als 't ware aangeboren, zoo dat hij er zijne meeste daden van afleidde. Hij ontving eenmaal een ſpeeltuig ten geſchenke, hetwelk dertig Louis d'or gekost had. De Dauphin, onderrigt van den hoogen prijs van dit ijdel ſpeeltuig, riep met ongenoegen uit: „ Ach hemel, welk eene ſom voor eene zoo „ onnoodige zaak! Men had beter gedaan, dit geld te geven „ aan de armen, die dezen winter van honger ſterven, en die „ men op hunne vlieringen bijna bevroren vindt." Toen de jonge Prins dit zeide, was hij nog geen tien jaar oud.

Hetgeen het opmerkelijkst was in zijn verpligtend karakter, zegt zeker Schrijver, is, dat hij de waarde kende der voorwerpen, van welke hij de meeste zijner weldadigheden uitoefende; zijne giften waren dus even zoo vele perſoonlijke genoegens, waarvan hij zich beroofde. Niet te vreden met geld te geven, ontdeed hij zich daarenboven van zijne aardige kostbaarheden, en van de rijkſte geſchenken, die hij van tijd tot tijd, tot belooning van zijn goed gedrag, ontving. Op zekeren dag zich zonder beurs bevindende, gaf hij eene ſchoone gouden *étui* aan eenen kleinen ongelukkige, die de behendigheid had, zich zeer nabij hem te bevinden, toen hij uit de pais kwam.

Zijn Gouverneur, weinig voorzigtigheid en overleg in de uitdeeling zijner aalmoezen vindende, deed hem hieromtrent eenige vermaningen, en ſchreef hem zelfs eenige bepalingen te dezen opzigte voor; hij bepaalde zijne giften op eene Kroon voor iederen arme. Deze beperking was den jongen Dauphin hoogst onaangenaam, en hij geloofde in dit geval ongehoorzaam te mogen zijn aan hem, die over zijn gedrag waakzaam was. Zijne vindingrijke liefdadigheid gaf hem de gedachte in, om onder iedere Kroon, die hij aan eenen ongelukkige gaf, nog een Louis d'or te laten glippen.

O Franſchen! hoe ligtzinnig moet gij zijn, dat gij eenen Vorst opofferdet, wiens deugden u bekend waren, en wiens éénig ongeluk was, dat hij u te zachtzinnig regeerde!

K.....e.

KEIZER ALEXANDER EN MEVROUW VAN STAEL.

Gedurende het verblijf van Mevrouw VAN STAEL te *Petersburg*, werd zij voorgesteld aan Keizer ALEXANDER, die haar ontving met al de onderscheiding, aan hare talenten verschuldigd. „ Uwe oogen," zeide haar de Monarch, „ zullen zich ongetwijfeld hier beleedigd vinden door het aanschouwen van den staat der dienstbaarheid, waarin de Boerenstand verkeert. Ik heb al gedaan, wat mij vergund was; ik heb de vrijheid geschonken aan de Boeren, op mijne Domeinen gezeten; maar ik ben verpligt de regten des Adels te eerbiedigen, alsof wij eene Constitutie hadden, die, ongelukkig, ons ontbreekt." — „ Sire, hernam de beroemde Wijsgeeresse, „ uw karakter is eene Constitutie." — „ In dat geval," antwoordde ALEXANDER, „ ben ik alleenlijk een gelukkig toeval, en het land is daarom niet minder te beklagen."

DE DEUGD VAN PRINSES PAULINE.

Zeker Prefekt, Mons. LAD....., wanhopig over het verlies der goede gunste van zijnen Meester (NAPOLEON), werd te rade zijn hof te maken aan eene van diens Zusters, Prinses PAULINE, welke de wateren gebruikte te *Aken*. Zeker boschje was hare geliefde wandelplaats. Op ééns werd zij aldaar verrast door een Monument, hetwelk als door betoovering scheen opgerigt. Het was een kleine Obelisk, met het opschrift: AAN DE DEUGD DER PRINSESSE PAULINE. Ongelukkig had de Beeldhouwer, in zijne onnoozelheid, den galanten Prefekt een' leelijken trek gespeeld. Want, het Gedenkstuk van nabij onderzocht zijnde, werd ontdekt en wereldkundig, dat de steen, aan de Deugd van Prinses PAULINE gewijd, bevorens tot *kaak* gediend had!....

DE KWALIJK GEPLAATSTE EERBOOG.

In zekere (voormalig Fransche) stad, waren, bij het bezoek van den Monarch, onderscheidene eereteekens op markt en

ſtraten opgerigt, met verſchillende opſchriften verrijkt. Een derzelven, intusſchen, vond zich, door overhaasting of noodlottig toeval, allerongelukkigst geplaatst voor eene der ſtads poorten, en wel voor die, welke de Vorst bij zijn vertrek moest doorrijden, wien alzoo in dat oogenblik, onder het gejuich des volks, in vergulden letteren tegenblonk: VOILA LE JOUR LE PLUS HEUREUX DE NOTRE VIE!

ZELDZAAM VOORBEELD VAN ONDOOFBAREN HAAT.

Vóór de Franſche Revolutie had een Edelman in *Poitou*, met name PONTET, een proces met zijnen buurman begonnen, enkel uit haat, om hem ten gronde te rigten. Maar PONTET verloor het. Plotſeling verzoende hij zich met zijnen vijand, in zoo verre, dat hij hem zijne dochter ter vrouwe gaf.

„ Voor zoo zwak had ik u nooit gehouden! Gij geeft hem daarenboven nog uwe dochter?" verweet hem een zijner vrienden.

„ Laat mij maar begaan!" zeide PONTET, en wreef kwaadaardig lagchend in de handen: „ het meisje is eene ware furie. Zij heeft mij honderdmaal het hart gebroken; maar ik ben taai. Doch hem ergert zij zeer zeker in 't graf, eer hij de bruiloftsſchoenen verſleten heeft."

NAÏF ANTWOORD.

„ Wat doet gij hier, mijn kind? Gij hebt niet eens een boek," zeide de Heer ***, bij het bezoek eener ſchool, waar kleine knaapjes lezen leerden, tot een kind, dat hem nog veel te jong ſcheen voor eenig onderwijs: „ Wat doet gij hier?"— „ *Ik leer zitten*," was het kinderlijke woord.

OP DE TENTOONSTELLING.

Zie hier wat kunst vermag; beſchouw hier de tooneelen,
Die u verſchrikken doen, of zacht het harte ſtreelen;
Bewonder het penſeel, dat zoo veel ſchoonheid ſchiep,
En, even als een God, uit niet te voorſchijn riep.
Eerbiedig dan de kunst, die, met een weinig verwen,
Eene eigen wereld ſchept, die zij verbiedt te ſterven;
En dank haar, als uw oog die reeks van wond'ren ziet,
Dat Hollands kunstpenſeel nog meesterſtukken biedt.

B.

MENGELWERK.

DE VERJARING VAN HET HERSTEL VAN NEDERLAND EN VAN DEN GEBOORTEDAG VAN FREDERIKA LOUIZA WILHELMINA, GEMALINNE VAN WILLEM I, SOUVEREINEN VORST, GODSDIENSTIG GEVIERD; OP DEN 18 NOVEMBER 1814.

door

M. STUART,

Leeraar bij de Remonſtrantsch-Gereformeerde Gemeente te Amſterdam.

Feestvierende Landgenooten! Gewenschte Toehoorders! — Genade en vrede zij over u vermenigvuldigd!

Belangrijk is mij uwe talrijke tegenwoordigheid, treffend uw uit ruime borst gezongen lied; want, bewijst het eene mij uwe belangſtelling in mijne redenen bij dit plegtig dankuur, het ander verzekert mij, dat de toon van mijn eigen hart eenſtemmig met dien van het uwe klinken zal. Ja, vinde ik u juichende te dezer plaatſe, ik zelf ben vol vreugde opgeklommen, om aan uwe dankbaarheid die leiding te geven, waardoor mijn eigen geest tot verheerlijking van Gods naam moet worden opgevoerd. Zalig denkbeeld van volkomene zielvereeniging bij eene godsdienſtig burgerlijke zamenkomst! Dat gij u verwezenlijkt vindt te dezen dage; welk eene rijke ſtof van onuitſprekelijken dank ſchaft dit ons reeds, die geenen Volksleeraar van dezen tijd, hoe ver in jaren ook gevorderd, voormaals mogt gebeuren! Weleer huiverde ons het hart, als ons een burgerlijk dankuur opriep; wijl het en zelf benepen ſloeg, en wel ope-

ne ooren, maar geene opene harten vond: maar nu zet zich de geheele borst uit, om aan den ganſchen vloed van dankbare vreugde eenen ruimen ademtogt te geven; en wordt elke zuivere toon van welgegrond gejuich beantwoord door den wedergalm van elk Nederlandsch hart; daar het de eerſte verjaring van 's Lands verlosſing, de verjaring tevens van de geboorte onzer hartelijk geliefde Vorstinne is, welke wij in dit uur godsdienſtig vieren.

Wij behoeven inderdaad het voorbeeld der Duitſche volkeren niet, die met zoo groote geestdrift de overwinning verjaard hebben, welke hunne onafhankelijkheid heeft beſlist: want wij hebben den dag te vieren, die onze verrijzenis uit het graf der volkeren heeft aangekondigd, den dag, waarop Gods almagt ons weder tot het aanzijn heeft geroepen uit het niet, waartoe trouweloos geweld ons had verworpen. Der Duitſchen geestdrift werd vereischt, om een zegefeest te vieren, hetwelk zoo veel eigen dierbaar bloed gekost, zoo vele weduwen en weezen en ouders in den rouw gedompeld had: ons herſtellingsfeest ontleent allerwegen ſtof tot vreugde; daar hetzelve, naauwelijks eenig ſlagtoffer te betreuren latende, aan wedergekeerde zonen en lievelingen, vaders en echtgenooten doet gedenken, die zoo vele huisſelijke feesten op dezen dag bij het algemeene vieren; maar boven alles, daar het huisſelijk feest van den Herſteller van onzen Staat bij de verjaring zijner Gemalinne, de moeder der Helden, die ons heil ook voor onze kinderen waarborgen, zich met dit algemeene feest vereenigt, ja hetzelve tot één eenig maakt, gelijk Neêrlands en Oranjes bloei één was onder WILLEM, den Vader des Vaderlands, één zal blijven onder onzen WILLEM en zijn waardig nageſlacht.

Tot de mate onzer vreugde wordt geene berekening van algemeen boven eigen voordeel gevorderd; tot derzelver verheffing wordt even min herinnering of vergelijking van vroeger kwaad vereischt: want het algemeene heil daalt reeds in zegenrijke droppen over alle ſtanden neder, die gezamenlijk waren uitgedroogd; en tusſchen de vernietiging

en

en het herſtel als volk kan naauwelijks eenige vergelijking worden gedacht.

Neen, wij willen niet meer vragen, waarvan zijn wij verlost, door ons herſtel; wij willen niet meer hooren van den overweldiger: wij hebben ſlechts op te merken, wat wij zijn, reeds na het eerſte jaar van ons herſtel; ſlechts te bedenken, wat wij daarbij aan Oranje zijn verſchuldigd, om den helderen, reinen toon te vinden, waaruit ons danklied klinken moet. Dit willen wij dan ook, en hiertoe zal uwe eigene aandacht mijne voordragt ondersteunen.

Een jaar geleden werd de grondſlag eerst gelegd tot het vestigen onzer nationale onafhankelijkheid, en thans vieren wij de verjaring van dien ſtond, als een zelfſtandig, aanzienlijk en gelukkig volk. Het ſcheen onberadenheid eener ontijdige geestdrift, die alhier het eerst de vlam deed opgaan uit elk nest der handeldwingelandij en de vertegenwoordigers des overheerſchers vlugten voor den fellen gloed van het alom verſpreide vuur; — hij werd roekeloos geacht de ſtap, twee dagen later in den Haag gedaan, om openlijk het bewind te aanvaarden, door het veeg gezag angstvallig uit de hand geworpen; — en hier en daar ſloeg het zwaarmoedig hart, nog menigen dag, van bangen ſchroom voor het eind van dit beſtaan. Ontbloot van krijgsmagt, wapentuig en geld; nog rondom met eenen welvoorzienen en nietsontzienden vijand bezet; door de wraak, zoo roofzuchtig als moorddadig aan eene weerlooze burgerij elders gepleegd, met een zelfde lot alom gedreigd, — mogt al, wat angſtig was, met reden ſidderen; want het was God alleen, die hier behouden kon. Maar hij kent geenen angst, die zich op God verlaat; hij gevoelt dien niet, wien het hart van heilige geestdrift blaakt. Het uur der vrijheid had geſlagen; tuſſchen herſtel of vollen ondergang kon nu geen midden zijn. De Almagtige, die den killen adem van het Noorden reeds verderfelijk had gemaakt voor het magtigst heer, hetwelk ooit Europa zag; die de zwelling der rivieren in Duitschland had doen werken, om den vernieuwden euvelmoed van hem, die zich het lot der volkeren in handen

waande, te beſpotten, vond hier welbehagen in het verdwazen van den geest, die nimmer anderen regel dan doorſlepene ſtaatkunde aannam, en in het verſchrikken van vijanden, die zich onverwinnelijk waanden. — Slechts weinige maanden werd het vertrouwen beproefd, ſlechts geringe offers werden der geestdrift gevergd, en, eer de helft van het jaar verloopen was, zag zich het Nederlandſche volk niet ſlechts als vrij erkend, als onafhankelijk vereerd, maar ook als aanzienlijk bejegend, en bovenal tot de hoogſte oefening der oppermagt, in de aanneming eener Grondwet en de opdragt der Souvereiniteit aan eenen eigen Vorst, op eigen grond, uit eigen bloed geteeld, godsdienſtig opgeroepen. — Tachtig jaren fellen ſtrijds ſchenen den Voorvaderen niet te lang, om de vrijheid van onder lijf- en zieledwang te redden; „ zij was dat leed wel waardig!" riepen onze ouden uit, die hare volmaakte ſchoonheid kenden: — een tachtig dagen wakens met eenig gering gevecht is nu de prijs geweest, die het geheel herleven van den Staat ons koste de.... De prijs? Neen! algoede God, Gij hebt geenen prijs geëischt! Ons herleven is vrije, volle gift van uwe hand, welke Gij volkomen gaaf hebt willen ſchenken, om ons en 't laatſte nageſlacht uw eenig albeſtuur te doen aanbidden!

Het herleven van den Staat zou zwak en kwijnend kunnen zijn, gelijk zoo dikwijls dat is van den mensch, wien het gebeuren mogt, na lang en zwaar lijden, als van het graf terug te keeren, hoewel zijn dank in volle geestdrift blaakt: het herleven van ons Vaderland is der vernieuwing van de jeugd gelijk, die het aardrijk uit des winters doodſlaap met al het ſchoon der lente tooit. De grootſte Mogendheden van Europa hebben zich vereenigd, om het herlevend, het herſchapen volk hooger te verheffen, dan het immer ſtond, om het eigene handen van gezag en kleur te doen houden aan den evenaar van het ganſche werelddeel; en alreeds is de uitgeſtrekte grond beſlagen, waarop dit hooger aanzien rusten moet. Natiën, van ouds door taal en afkomst naauw vereenigd, maar door onderling begripverſchil zoo wel, als vreemd gezag, geſcheiden,

ver-

vereenigen zich met ons op hooger wenk, en bewonderen de grootheid van den geest eens ſouvereinen Vorsts, die elks zielbegrip eerbiedigt en het zijne heilig heeft, maar geen verſchil van gunst, van zorg, van vaderlijke trouw voor alle zijne kinders kent. Het ligchaam zelf der natiën is door het vroeger leed gezuiverd van de ſtof, die het ten verderve dreef. De geest der volkeren is wijs geworden door de tucht der Voorzienigheid, wier liefde de roede geenszins heeft geſpaard. De Godsdienst is heiliger, het hart nederiger, het oordeel beſcheidener, de ondergeſchiktheid algemeener, de liefde onpartijdiger, de zedelijke kracht onvergelijkelijk grooter geworden. Die kracht is behoefte, om de uitbreiding van volksvermogen te kunnen dragen: zij wordt, op dezen zelfden ſtond, bij de altaren gezocht, waarbij ze onze Voorouders hebben gevonden, van waar Gij, volmaakte Vader, uwe kinders, die U om wijsheid ſmeeken, nooit ledig henen zendt!

Hoe gevoelen wij ook reeds de zenuwen des burgerlijken ligchaams, welks krachten volſlagen waren onderdrukt, voor zoo ver zij niet geheel waren uitgeput, zich op nieuw ſpannen en werken! Terwijl de Grondwet alle gewestelijk en plaatſelijk beſtuur regelt, terwijl land- en zeemagt eene achtbare houding aannemen, terwijl alle deelen des bewinds eenen geregelden loop ten algemeenen welzijn houden, hervatten alle burgerlijke bedrijven derzelver ouden gang, beijveren zich de kunſten, oefenen zich de wetenſchappen, onderwijzen vrijelijk de hoogere en lagere ſcholen; de veen akkerbouw vindt ruimer gewin; de groote visſcherij heeft hare netten uitgeworpen en ons het *Neêrland ontzet* in hare eerſte vangst doen ſmaken; de handel is, van lijdend, werkzaam geworden, en ſtuurt zijne kielen reeds naar Oost- en Westerkusten; de eigen vlag, het palladium van onzen Staat, ontrolt zich dra in alle zeeën, beſchermd door 't kanon, hetwelk alom Oranje dondert. — ô Wonder! gij zijt van den Heer, die het licht uit de duisternis roept, die gebiedt en het ſtaat er!

Ja, M. T., het zou eene goddeloosheid zijn, des Hee-

ren hand voorbij te zien in het gadeslaan van 't heerlijk licht, hetwelk voor ons uit den zwartſten nacht met de vleugelen des dageraads is opgeſtegen: maar zoudt gij het niet even zeer eene onredelijkheid achten, het middel onerkend te laten, door Gods wijsheid tot dit werk gebezigd? — De Vorst, die ons regeert, is het middel in Gods hand; Zijne liefde heeft hem ons geſpaard, Zijne wijsheid heeft hemzelven voor ons opgevoed, Zijne voorzienigheid heeft hem ons bij den eerſten vrijheidskreet in de armen gevoerd, Zijn welbehagen ſchijnt te ſpreken in de verheffing van deszelfs Huis.

Onze erkentenis voor het heil van zulk eenen Vorst wordt ware godsdienſtigheid, daar zij betuigen moet, dat het Nederlandſche volk voor deszelfs waar belang geenen anderen van 's Hemels genade af had kunnen bidden. Twee woorden ſlechts, en elk behoeft niet meer, om deze taal voor die der ſtrenge waarheid aan te nemen. 's Volks verdeeldheid en 's Lands ſchuld: die twee toch waren het, die den welwillendſten deden beven voor de misleiding aller hope op herſtel. Waar is de een? hoe is de ander? en wien dankt gij zulks? — Volksverdeeldheid kennen wij, die ouder van jaren zijn, en derzelver heillooze gevolgen hebben onze kinderen nevens ons geleden: maar het vergaat die kinderen hierin reeds, gelijk het ons verging, die aan geene ſpokerijen van het bijgeloof meer denken. Als ſpoken van den ouden nacht ziet onze jeugd de oude razernij van burgertwisten aan; want 's Vorſten wil gebood vergetelheid. Die wil was onweerſtaanbaar, omdat hij des Vorſten eigen gang beſchreef; en de Staat is behouden, omdat de eendragt heerscht, die hem behouden kan. — 's Lands ſchuld, verſchrikkelijk groot, van jaar tot jaar vermeerd, zoo lang men aan regtvaardigheid jegens den ſchuldeiſcher dacht, eindelijk op dezelfde hoogte gelaten, toen vreemd geweld den ren heffer twee derden van zijn eigendom ontſtal: ach! ware ook met haar als met een herſenſchimmig ſpook te ſpotten; ware ook zij met vergetelheid uit te wisſchen, als de tweeſpalt in den Staat! — Wel ijdele, maar ook dwa-

dwaze wensch! Dezelve kwam niet op in 's Vorsten geest, wien het regt heilig is; hij nam dien last het allereerst op eigene schouders, en droeg dien in dit jaar met zoo wonderbaar beleid en kracht, dat het rijzen onzer fondsen ten dubbelen bewijze strekke, en van het vertrouwen, hetwelk ook in deze redding van den Staat door de belanghebbenden wordt gesteld, en van de vrees, die hun moet bijgebleven zijn, zoo lang 's Vorsten mond niet had verklaard: „ geen nieuw bezwaar, geen nieuwe last, maar nieuwe hoop!" Geen wonder, dat men vreesde, als men aan de kostbaarheid van eigen staatsbeheer, aan de uitbreiding van land- en zeemagt tevens, aan den onderstand voor álle kerkgenootschappen, aan lastontheffingen van diakoniën, aan herstel van het allerwegen deerlijk vervallene, aan pensioenbepalingen en wat al meerder dacht: maar wat wonder, dat men nu volmaakt vertrouwt, nu men bij den Vorst, dien wij behoefden, hetzelfde huisbeleid in 's Lands bewind, dezelfde schranderheid in 's Lands financiën aanschouwt, hetwelk de overleggende huismoeder altijd eenigen spaarpenning doet vinden, hetwelk den nijveren koopman uit kleine fondsen groote winst doet trekken. Spaart God dien Vorst in leven en in kracht, 's Lands schulden zijn eens even zeer gered, als 's Volks verdeeldheid door zijn wil en voorbeeld is verdwenen.

Spaart God dien Vorst in leven en in kracht, zijne goedheid spare hem dan ook de Gade, welke hem reeds drie-en-twintig jaar het dierbaarst heil op aarde was, en al dien tijd, tot heden voor een jaar, den zoetsten troost bij fellen weerspoed bood, en hem nu dagelijks het afgematte hoofd met zachte handen streelt. ô Zegen van den tijd, die voor ons is herboren! Het Vorstelijk Huis is een echt Nederlandsch gezin, waarin de vrouw voor man en kinders leeft, waarin de man geen grooter geluk dan 't huisselijke kent. ô Zegen van zoo'n Huis als voorbeeld voor een volk, hetwelk ligt vreemde zeden bij vreemde wetten aanneemt, en reeds

Vorſtelijke echtbreuk voor de oogen had! ô Welk een dag is deze voor 't Oranjehuis, de dag der veertigſte verjaring van de deugdzaamſte gade, van de beste moeder, van de hartelijkſte ſchoondochter, van de liefderijkſte zuster! de eerſte verjaardag, door onze Vorstinne na haar huwelijk volkomen welkom te noemen! Ach, dat wij ons eenen oogenblik verplaatſen in den kring van dit gelukkig Hof! dat wij er de ſprakelooze omhelzingen, aanſchouwen der liefde, der teederheid en dankbaarheid! dat wij er de tranen in de oogen zien blinken, nu voor het eerst tranen van vreugde, zoo als zij heden voor een jaar, toen onze vrijheidskreet nog niet vernomen was, nog geenszins konden ſtroomen! Ja, mij dunkt, ik zie het godvruchtig huisgezin zich uit elkanders armen ontwikkelen, om handen en harten ten hemel te heffen, en den Allerhoogſten te verheerlijken, die zeker woont, waar zulk een vrede heerscht. — Komt, dat ook onze dank den Heere zij geöfferd! dat alle onze ſtof tot vreugde op dees dag ons ſtof tot heilige hulde zij! dat mijne ſtem de leiding zij van uw erkentelijk gevoel; zoo moge daarna uw aller ruime borst aan dat gevoel eene nieuwe uitboezeming geven in het vereenigd dankgezang!

Lof en dank zij U, den Allerhoogſten, wiens hand en wijs en goed en almagtig is bij haar beſtuur van alle dingen. Lof en dank zij U, ô: onze God, die ons een Vader zijt geweest, toen ons die hand kastijdde, die ons een Vader zijt, nu zij alle onze wonden heelt, die ons een zegenend Vader zijn zult, zoo lang Gij in ons en in de onzen ſlechts dankbare kinders ziet! Geheel ons hart en ziel, verſtand en zinnen zijn verrukt van 't heil, hetwelk uw goede wil over ons dierbaar Vaderland, het daarin regerend Huis, en alle rangen en ſtanden van deszelfs ingezetenen gebiedt. Uwe liefde, die volmaakt is als geheel uw wezen, heeft zich geenszins bepaald bij ons herſtel, herrijzenis, herſchepping uit het

het niet tot in den rang der volkeren; zij wil dien rang verhoogen, dien Staat ten zegen maken, en het geheel onzer burgerlijke maatſchappij met nieuwe kracht bezielen, met nieuw, nog nooit geſmaakt geluk bekroonen. Wij zijn erkend, vereerd, verheven door alle aardſche Mogendheden; wij zijn eendragtig, wel vereenigd, inwendig als één groot en goed gezin; wij hebben eenen Vorst ontvangen van uwe hand, die ons een rusteloos werkend en trouw en teederminnend vader is; wij werken allen reeds voor onszelven en voor het algemeen met ijver en met lust, met loon van arbeid, en met uitzigt voor de hoop; wij mogen U weêr bidden voor onze viſcherijen, voor onze zeevaart, voor onzen handel, voor onze buitenlandſche bezittingen, en het binnenlandſche zelf zet de oude grenzen verre uit, wanneer wij U voor het heil des Nederlandſchen volks ſmeeken. Dank, lof en eer zij U, ô onze God! voor zoo veel zegening! Het hart van elk onzer wordt ons als brandende, wanneer wij met elkanderen over uwe weldaden, over uwe wonderen ſpreken op onzen levensweg! Gij, Alwetende, zaagt heden onze gedachten, aleer ze in woorden waren verklaard! Gij, Hartenkenner, doorziet in dezen oogenblik ons ganſche zielgeſtel, zelfs als het geene bepaalde gedachten vormt! En, hier geeft ons geweten het getuigenis, dat het in ons blaakt en gloeit van eene dankbaarheid en zielverrukking, die het denken verbijstert, het ſpreken verſtomt. Blijf, ô God, ons een zegenend Vader! voltooi het werk van uwe liefde aan 't herſtel des Vaderlands! behoud ons lang den dierbaren Vorst, dien Gij zoo lang voor ons bewaardet! ſpaar tot hoogen ouderdom voor hem het leven der Vorstin, die hem reeds lang eene hemelgave is van uwe hand! zegen met gezondheid en kracht, met vreugde en heil die dierbare Vrouwe, ons zoo waard om eigenſchappen, die in ons oog uw redelijk ſchepſel vereeren, zoo belangrijk om haar voorbeeld, hetgeen algemeen werke, zoo onwaardeerbaar om hare huwelijksmin, waarmede zij ons, onder uw

albeſtuur, het leven en de kracht waarborgt van onzen Vorst! Zegen haar, ô God, in haren Gemaal, in hare telgen, in den bloei van het Oranjehuis! Zoo zegent Gij in haar ons dierbaar Vaderland, hetwelk uwe voorzienigheid met Oranje heeft vereenigd, en dat met hetzelve bloeije tot in de laatſte eeuwen! AMEN!

AANMERKINGEN, BETREFFENDE DE WATERZUCHT, EN DE WERKZAAMHEID DER DAAR TEGEN AANGEWENDE MIDDELEN.

Onder de kwalen, welke in ons Vaderland veelvuldig voorkomen, behoort voorzeker de *Waterzucht*. Zij vertoont zich, onder ons, in allerlei gedaante, geeft doorgaans den Geneesheeren de handen vol werks, en ſtek dikwijls ook de ſtandvastigſte en uitgezochtſte behandeling te loor. Ondertusſchen zijn er ook weinige ziekten, welke, zoo wel wat derzelver kennis en onderſcheiding, als wat de geneeswijze betreft, nog zoo zeer een nader onderzoek behoeven. Er zijn wel vele *theoriën van de Waterzucht* voorhanden; doch die beſpiegelingen helpen zoo weinig aan het ziekbed! Ik meene dus den geneeskundigen Lezer van dit Tijdſchrift geenen ondienst te zullen doen met het mededeelen der volgende aanmerkingen, grootendeels gegrond op de waarnemingen, aan den voet dezer bladzijde aangehaald (*). Gaarne bekenne ik, weinig bevoegdheid te bezitten, om in dit duister ſtuk anderen voor te lichten; doch men beſchouwe deze aanmerkingen alleen als wenken, waardoor ik de aandacht van kundiger mannen op hetzelve trachte te vestigen.

Hoewel zeker de zamengeſtelde behandeling dier ziekte, zoo als Dr. HARCKE te regt aanmerkt, eene voorname reden is van het mislukken der pogingen der Genees-

(*) *Meine Erfahrung über die Waſſerzucht, von Dr.* HARCKE, HUFELAND's *Journal*, 1812, *Junius*.

neesheeren in haar te keer te gaan, gelooven wij echter met HIMLY, dat de ſchuld hier althans niet minder ligt aan de gebrekkige kennis, die wij er van hebben. Het is, namelijk, ligt te denken, dat niet elke Waterzucht dezelfde oorzaken zal hebben; dat de bron niet altijd in een en hetzelfde ſtelſel van werktuigen zal gelegen zijn. Dit moet elken Geneesheer, die niet geheel een vreemdeling in de natuurkunde van het menſchelijk ligchaam is, in het oog ſpringen. Maar men is zoo gewend hier *empirisch* te werk te gaan, alle middelen, alle manieren, de eene voor, de andere na, te beproeven, dat, bij al den ſchijn van een welberaamd plan, de geneeswijze hier, meestal, zonder bepaalde aanwijzing geſchiedt. Is het eene te ſterke werking der fijne haarvaatjes van het ſlagaderlijk ſtelſel, of eene verminderde of geheel geſtremde opſlorping der watervaten, die den grond tot de kwaal legt? Of wel, is zij een gevolg eener plaatsvervangende werking, bij het verminderen of ophouden der affcheiding van waterachtige ſtoffen, in de huid, of in de nieren, of in de borst, of zelfs in het darmkanaal? Of wordt zij ook veroorzaakt door eene onttrekking van warmteſtof aan dien waſem, welke ſchier ons geheele ligchaam vervult, waarin de ingewanden baden, en die der huid die zachte rondheid geeft, welke de bloeijende gezondheid en kracht der jeugd zoo zeer kenmerkt? Ik geloof niet, dat men deze vragen in de praktijk dikwijls opwerpt, of althans met eenigen grond zoekt te beäntwoorden. En het antwoord moet inderdaad, in een bepaald geval, ook moeijelijk wezen; want onze ziekte-kundige kennis is hier nog zoo gering, de teekenen, die veilige baken van den Arts op zijnen weg, zoo duister en zoo onbepaald, dat men meer zwarigheden vindt, naarmate men er meer uit den weg ruimt.

In deze duisternis moet elk middel ter herkenning welkom wezen; men zal het mij dus vergeven, zoo ik er een waag voor te ſtellen. Het is, om de middelen, welke men ter beſtrijding der kwaal moet aanwenden, tot gidſen te gebruiken, om tot derzelver kennis te geraken.

Het

Het is de toepaſſing van den gulden regel, *a juvantibus et nocentibus optima fit indicatio*, niet ruw en zoo als het geneeskundig gemeen hem volgt, maar met een wijsgeerig en natuurkundig oog.

Men volge hier de Scheikundigen, en zoeke, hetgene verborgen is, door fijne en ſterkwerkende proefmiddelen, te ontdekken; door proefmiddelen, wier werking op het levend ligchaam, of op een van deszelfs bijzondere deelen, men bij ondervinding kent. Alleen zulke middelen, die eene beſliſſende en zigtbare werking hebben, kunnen hiertoe dienen. Dit gebiedt van zelf omzigtigheid en de grootſte oplettendheid. Dit laatſte is altijd het ſieraad van een Geneesheer; de moeite van het eerſte wordt veel verminderd door de eenvoudigheid, waardoor de zekerheid en goede uitſlag van elk geneesplan bevorderd worden.

Het is tevens noodig, in de aanwending van een middel, met dit inzigt, vooral te letten op de eene of *andere* eigendommelijke werking, en niet zoo zeer op die, welke het met andere middelen van denzelfden aard gemeen heeft. Zoo is het, b. v., bij het gebruik van het *rood Vingerhoedskruid*, niet de walging, bedwelming en verdooving, aan alle *Narcotica* eigen, maar de zoo zigtbare invloed op den bloedsomloop, de vertraging van den pols, welke vooral onze aandacht trekken moet. Dit bedenkende, mag men veilig vooronderſtellen, dat in eene Waterzucht, waarin dit kruid zich boven alle andere middelen werkzaam toont, vooral het ſtelſel der ſlagaderen aangedaan, en de ziekte in eene al te ſterke inſpanning der kleine haarvaatjes gelegen is. Dit vermoeden verkrijgt nog meer waarſchijnlijkheid, wanneer men de ziekten nagaat, waarin dat middel zich bijzonder werkzaam betoont, en waarin eene te ſnelle werking der ſlagaderen niet te miskennen is.

Ondertuſſchen kan het rood Vingerhoedskruid nog op eene andere wijze nuttig worden. Wanneer de watervaten, het zij door de overmatige werkzaamheid der haarvaatjes, of door andere prikkels, welke hun veel vochten ter bewerking toevoeren, zich te ſterk hebben moeten inſpannen,

nen, en door die inſpanning geheel afgemat en verzwakt zijn, kan er waterzucht ontſtaan. Nu is de eenige herſtelling der vermoeide krachten rust, en in die deelen, wier lot het is, beſtendig werkzaam te wezen, verminderde werkzaamheid. Dit laatſte kan te weeg gebragt worden, door in de haarvaatjes eene geringere afſcheiding te veroorzaken, wanneer de opflorpende vaten van zelf minder werk krijgen. Daardoor worden, na eenig tijdsverloop, hunne krachten herſteld, en, als een gevolg daarvan, de opflorping verſterkt.

Uit dit voorbeeld ziet men zoo wel de mogelijkheid eener dusdanige uitvorſching van den aard der ziekte, als de moeijelijkheid er van. Want, als men de bijzondere eigendommelijke werking van het rood Vingerhoedskruid in aanmerking neemt, moet, waar hetzelve zich blijkbaar heilzaam betoont, de kwaal in de verkeerde en overſpannen werking der haarvaatjes gelegen zijn. Wanneer men dan daar eerst opmerkzaam op is geworden, kunnen vervolgens het geſtel van den lijder, de aanleidende oorzaken, en de zich, gedurende de ziekte, voordoende verſchijnſelen en toevallen, verder licht geven. Men kan dan zelfs, door eene zorgvuldige waarneming, aanteekening en vergelijking van verſcheiden gevallen, bepalen, welke geſtellen en welke teekenen een' goeden uitflag, bij het verſtandig aanwenden van een zeker bepaald middel, beloven.

Ondertusſchen (en dit is de moeijelijkheid der zake) maken alle werkingen des ligchaams eenen kring uit; zoodat elke werking bijna invloed op eene andere heeft. Zoo kan, door de verminderde werking der haarvaatjes, de verzwakte werking der watervaten geholpen worden, en het rood Vingerhoedskruid dienst doen, ſchoon de ziekte niet in de verkeerde werking der haarvaatjes, maar in die der watervaten beſtaat.

Dat zulks in het levend ligchaam dikwijls het geval moet zijn, zal elk gaarne toeſtemmen. Ook verklare ik daaruit, waarom men in gevallen, welke hemelsbreed van elkander verſchillen, niet zelden van dezelfde middelen het beste uit-

uitwerkſel heeft, en waarom, van den anderen kant, zeer verſchillende middelen, in gelijkſoortige ziekten, met een even goeden uitſlag worden aangewend. Doch men zal dan zelden van een middel, dat eene zeer eigenaardige werking heeft, zonder behulp van andere, die beſlisſende uitkomst zien, welke de groote werkzaamheid van hetzelve doet verwachten. Het zal trager, meer wankelend en onzeker in zijne uitwerking wezen, en men genoodzaakt zijn, hetzelve, door andere middelen, te ondersteunen en te bevorderen.

Van beſlisſende geneesmiddelen moet men in den tijd, waarin de ondervinding geleerd heeft dat zij werken, beſlisſende uitwerkſelen zien, of men kan gerust beſluiten, dat men er niets van te wachten heeft.

De Heer HARCKE heeft meermalen veel nut van het rood Vingerhoedskruid gehad; doch ſlechts in twee gevallen van die, waarvan hij melding maakt, heeft het, zonder medewerking van een ander middel, beſlisſende uitwerkſelen te weeg gebragt en het water werkelijk afgevoerd. In het eene geval had eene ongeregelde levenswijs, en vooral het ſterk drinken van brandewijn, den grond tot de ziekte gelegd. In zulke geſtellen wordt zeker het ſlagaderlijk geſtel, en vooral dat der haarvaatjes, overmatig geſpannen. Wat toch zet den omloop des bloeds en de werking der ſlagaderen meer aan, dan geestrijke dranken? In het tweede geval was de waterzucht verbonden met eene ware longtering, welke met gedurige bloedſpuwingen gepaard ging, en waarin dus eene te ſterke werking der ſlagaderen niet te miskennen was. In een derde geval, waar de grond der kwale meer in de vernieling der huid, als afſcheidend werktuig, door eene zeer ſterke kinderziekte, en in eene algemeene kwaadſappigheid gelegen was, werkte dit middel wel buitengewoon ſterk op de ſlagaderen, doch had eerst, in vereeniging met andere middelen, een' weldadigen invloed op de waterzucht. Hier was ook buiten twijfel het ſtelſel der watervaten te ſterk aangetast, om door de ontſpanning der ſlagaderen alleen geholpen te worden.

HARC-

HARCKE ſchijnt ook zeer veel baat bij het gebruik der *jeneverbeſſen*, in het krachtig *mixtuur* van VAN SWIETEN, gehad te hebben. Dit werkt vooral op de nieren en op de affcheiding der pis. Het ſchijnt dus dáár vooral voordeelig te moeten wezen, waar eene traagheid in de werkzaamheid dier organen de oorzaak der kwale is. Uit zichzelve is reeds de affcheiding der pis eene gewigtige ſchakel in de keten der levensbewegingen; maar, door de zoo algemeen heerſchende verwaarloozing der huid, krijgt zij nog oneindig meer gewigt, en moet de minſte verflaauwing in den ijver dezer deelen zeer ſlimme gevolgen hebben. Daarom geloof ik ook, dat men, in het algemeen, in de Waterzucht, vooral hier te lande, het meeste nut trekt van eigenlijke pisdrijvende middelen, zoo als, behalve de jeneverbeſſen, de tweede bast der *vlier*, de *zee-ajuin*, enz. De zee-ajuin heb ik meermalen met vrucht aangewend, maar er nooit goede uitwerkſelen van gezien, dan in vrij lange tuſſchenruimten, en verbonden met *opium*, gegeven.

Niet zelden ziet men, in de Waterzucht, een goed gevolg van het gebruik van ontlastende middelen. HARCKE toont er ook vele voorbeelden van aan, waarin hij bijna altijd *zwavelzure ſoda* of *zwavelzure magneſia* gebruikt heeft. In alle geneeskundige handboeken vindt men harsachtige middelen of metaalzouten, die geweldige ontlastingen te weeg brengen, tot dat zelfde einde aangeprezen. Het ſtrijdt tegen de Natuur, van zoo verſchillende middelen dezelfde uitwerkſelen te verwachten; en, zoo zij allen het water ongemeen ſterk afdrijven, moet toch dit uitwerkſel op zeer verſchillende wijzen ontſtaan. De eerſte prikkelen zeker oneindig minder dan de laatſte; maar dit verſchil is, bij mij, niet genoegzaam, om een zoo blijkbaar verſchil van werking te verklaren; want dan moesten die middelzouten, en andere middelen van dien aard, alleen op hyperſtheniſche geſtellen werken; terwijl de waarnemingen leeren, dat zij ook bij zulken, bij welken geen zweem van *hyperſthenie* aanwezig was, weldadig waren. Zou-

den

den niet die zouten, benevens de zure wijnſteenigzure potasch, de zoutzure ammoniak, enz., hier vooral op het adergeſtel van den onderbuik werkzaam zijn, dat, in deze ziekte, dikwijls de bron der kwale is? Zouden zij niet door eene zachte en aanhoudende prikkeling, en tevens door eene ſcheikundige werking, de verſtoppingen in die vaten wegnemen, derzelver werkzaamheid aanſporen, den omloop des bloeds in den onderbuik, en met dezelve de opſlorping bevorderen? Of zouden deze middelen alleen door de zachte prikkeling van de uiteinden der vaatjes, in het darmkanaal uitkomende, eene weldadige afleiding daarheen veroorzaken? Het is zeker, dat zij zich vooral werkzaam betoonen in de Huid- en Buikwaterzucht; en het is dus ook niet onwaarſchijnlijk, dat zij dan vooral door tegenprikkeling werken.

De harsachtige middelen en metaalzouten, welke hevige ontlastingen te weeg brengen, zullen, naar mijn inzien, het weldadigst zijn in die ſoorten van Waterzucht, die van eene verminderde levenswerking en opſtopping in de watervaten en klieren ontſtaan zijn. De ontleding van waterzuchtigen heeft, bij dezelve, meest altijd verſtoppingen en verhardingen der darmſcheilsklieren aangewezen. En het is ook geen wonder, dat in die ziekte het watervaatgeſtel, het meest is aangegrepen. Nu heeft zeker dat ſtelſel van werktuigen de ſterkſte en indringendſte prikkels noodig, om uit zijne ſluimering opgewekt te worden. Daartoe zijn dan vooral die hevige middelen geſchikt, welke echter altijd met eenige huiverigheid moeten worden aangewend. Want, hoezeer verſtopping meestal gepaard gaat met verſlapping en verdoofde levenskrachten, is zij echter ook niet zelden van een' ontſtekingachtigen aard, en verdraagt geene onſtuimige prikkeling.

Deze laatſte bedenking moeten wij vooral in het oog houden, bij de behandeling van zulke Waterzuchten, welke, niet zelden, na eene ongeſchikte behandeling van langdurige tusſchenpoozende koortſen ontſtaan. De verſtopping, welke hier plaats heeft, is buiten twijfel van een' ontſte-

king

kingachtigen aard. Ook heb ik hier veel meer nut van de middelzouten, vooral van zoutzure ammoniak en *cremor tartari*, gezien, dan van harsachtige middelen en metaalzouten. Hetzelfde geldt van de Huidwaterzucht, welke, vooral bij ſcrofuleuze kinderen, op het roodvonk volgt.

Onder de middelen, welke HARCKE zeer aanbeveelt, bevinden zich ook *aromatieke dampbaden*. Hij voert evenwel geene beſliſſende waarneming aan, daar de aanwending te moeijelijk was. Het kan echter niet anders, of de beziging van dit middel moet vaak met een' goeden uitſlag bekroond worden, daar hetzelve plaatſelijk op de watervaten der huid werkt. Het zal dan voornamelijk in die ſoorten van Waterzucht dienſtig zijn, waar de werkeloosheid en verſterving der huid den grond tot de kwaal gelegd heeft. Ook bragt het in die gevallen, waar HARCKE het nuttig vond, een overvloedig zweet te weeg.

Indien dan de Waterzucht zoo verſchillende wijze van genezing gedoogt, en langs zoo vele wegen wordt te keer gegaan, zien wij, dat zulks zijn' grond heeft in de verſchillende bronnen, waaruit deze kwaal voortvloeit. En wij hopen, dat het gezegde de Geneesheeren zal aanmoedigen, die bronnen door de middelen zelve op te ſporen, welke zij ter beſtrijding der ziekte gebruiken.

J. V.

VERSLAG VAN DE REDDING EENS DRENKELINGS DOOR Z. K. M. DEN KEIZER VAN RUSLAND, OPENBAAR GEMAAKT DOOR DE KONINKLIJKE MAATSCHAPPIJ TER BIJBRENGING VAN SCHIJNDOODEN, TE LONDEN.

(*Bibliothèque Britannique*, *Août* 1814.)

Het is nu veertig jaren, dat eenige menschlievende Geneeskundigen, getroffen door het gewigt der nieuwe ontdekkingen, welke ten aanzien der ademhalinge werden ge-

daan door liefhebbers van ſcheikunde en ontleding des levenden ligchaams (*phyſiologie*), benevens de mogelijkheid, om, door welaangebragte dienſten, tot het leven terug te roepen eene menigte dergenen, welke men al te ligt voor overleden houdt ingevolge van verblijf onder het water, of eenigen anderen toevalligen ſtilſtand des bloeds, eene Maatſchappij vormden, geſchikt om het algemeen te onderrigten omtrent de middelen om drenkelingen te redden, die niet al te lang onder het water zijn verbleven, en om, door beloooningen, de getuigen dezer toevallen aan te moedigen, om alle mogelijke hulp aan de ongelukkigen te bieden, die van dezelven het ſlagtoffer zijn. Deze Maatſchappij, in 1774 geſticht, en in navolging van welke zich verſcheiden anderen in verſchillende deelen van *Brittanje*, zoo wel als op het vaste land, hebben gevormd, heeft van dien tijd af aan het beste gevolg had. De *Engelſchen*, altijd genegen hunne rijkdommen en hunne kundigheden aan het welzijn des menschdoms dienstbaar te maken, hebben zich, in de hoogſte ſtanden, beijverd, in dezen edelen wedſtrijd te deelen, en tot deze nuttige inſtelling bij te dragen. De Maatſchappij, thans uit zevenhonderd achttien leden beſtaande, onder welken men de voornaamſte Pairs van het Koningrijk telt, benevens vijf-en-dertig gehuwde en ongehuwde Dames van den eerſten rang, heeft een Koninklijk Charter verkregen; zij heeft haar plan aanmerkelijk vergroot, door het uit te ſtrekken tot alle ſoorten van ſchijndooden, en maakt alle jaren een verſlag van hare verrigtingen openbaar. Wij hebben reeds rekenſchap gegeven van een voortreffelijk werk van Dr. JAMES CURRIE, waartoe de oprigting eener ſoortgelijke Maatſchappij te *Northampton* heeft aanleiding gegeven; en komen wij heden nogmaals op dit onderwerp terug, het geſchiedt niet om onzen Lezeren nieuwe middelen aan te kondigen om gene toevallen te voorkomen, en de ongelukkigen te redden, die ze ondergaan; het geſchiedt om een groot en merkwaardig voorbeeld te geven der noodzakelijkheid om niet al te ſpoedig aan het goed gevolg te wanhopen, en vooral om eene

Anec-

Aneedote te doen kennen, die de bewondering en de geestdrift ten top moet voeren, geheel *Europa* door de zeldzame deugden en verhevene goedheid van zijnen doorluchtigen Bevrijder ingeboezemd.

In eene van de jaarlijkſche zittingen der Maatſchappije, op den 15 April 1806, onder het voorzitterſchap van zijne Excellentie den Baron VAN ROBECK, en in tegenwoordigheid van meer dan driehonderd leden, las men eenen brief, door den Heer JAMES GRANGE geadreſſeerd aan Dr. W. HAWES, Theſaurier der Maatſchappij; zie hier deszelfs letterlijke vertaling.

Londen, 24 Maart 1806.

Gij hebt mij verzocht, waarde Heer, om u bij geſchrifte het verſlag te geven, dat ik u in eene onzer laatſte zamenkomſten heb gedaan. Weshalve ik van nieuws het genoegen heb van u te melden, dat, op eene zijner reizen in *Polen*, Z. M. de Keizer ALEXANDER, door zijne menschlievendheid, zijne volharding, en zijne perſoonlijke zorgen, ſlaagde, om *tot het leven terug te roepen* een boer uit die ſtreek, die langen tijd onder het water was gebleven. Ik kwam ter kennis van deze merkwaardige gebeurtenis gedurende het verblijf, dat ik onlangs in *Petersburg* hield. Het is tuſſchen twee ſteden van *Lithauwen*, *Konna* en *Wilna*, op de oevers der rivier, die haren naam aan de laatſte ſtad heeft gegeven, dat dezelve plaats had.

De Keizer was, ik weet niet waarom, zijn gevolg aanmerkelijk vooruit geſpoed. Gekomen tot op eenen kleinen afſtand van de rivier, en ontdekkende verſcheiden perſonen op den kant van het water, waaruit zij iets ſcheenen op te trekken, ſteeg hij terſtond af, en, naderende, zag hij, dat het een *ſchijnbaar dood* menſch was. De Keizer, alleen, en zonder anderen bijſtand dan der onkundige boeren, die hem omringden, en bij welken hij ſlechts bekend was als een Officier van hoogen rang, omdat hij diens uniform droeg, gaf terſtond gehoor aan de ſtemme der menſchelijkheid, die hem aanſpoorde om het ligchaam te doen nederleggen op den oever der riviere, om zelven handen aan het werk te

ſlaan om het te ontkleeden, de ſlapen, de handen te wrijven, enz. Zijne Majeſteit hield langen tijd aan, om al de middelen in het werk te ſtellen, welke hij geſchikt oordeelde om het leven op te wekken; maar zonder gevolg.

Te midden dezer werkdadige bezigheid bereikte hem eindelijk zijn gevolg. Hetzelve beſtond voornamelijk uit den Prins WOLKONSKY, den Graaf LIEWEN, (twee adelijke *Ruſſen*) en Dr. WEILLY, Eerſten Chirurgijn van Z. M., een *Engelſchman*, wiens bekwaamheden wel bekend zijn, die altijd met hem reist, en hem nooit verlaat. *Zij* verdubbelden hunne pogingen. De Dokter beproefde om den lijder te aderlaten, terwijl de Keizer zelf zijn' arm vasthield, dien wreef, en hem (den Dr.) alle mogelijke hulp betoonde. Het was vergeefs; er kwam geen bloed uit de inſnede, en de man gaf hoegenaamd geen teeken van leven; in voege, dat, na *meer dan drie uren* vruchteloozе moeite, de Dokter verklaarde, tot groote ſpijt van Z. M., *die de* levendigſte bezorgdheid aan den dag leide, dat hij den ongelukkigen volſlagen dood hield, en dat het nutteloos ware, nieuwe proeven te doen. Hoe vermoeid de Keizer was, hij bezwoer den Dokter te volharden, en eene tweede keting te beproeven. De Dokter (het is van hemzelven, dat ik alle deze bijzonderheden heb) was wel overtuigd van de nutteloosheid zijner pogingen; maar Z. M. ſtond er zoo zeer op, dat hij toegaf; en, door onophoudelijke bemoeijingen, had de Keizer eindelijk de onuitſprekelijke voldoening van het bloed te zien vloeijen, en de eerſte zuchten van den armen lijder te hooren. Er zijn geene woorden, voegde er de Dokter bij, die de ontroering van Z. M. in dezen oogenblik kunnen uitdrukken. Hij hief de oogen ten hemel, en riep in het Fransch: *Goede God! deze dag is de ſchoonſte mijns levens!....* en de tranen, die daarbij zijn gelaat beſproeiden, toonden, dat deze woorden wel uit het hart kwamen.

Het is noodeloos er bij te voegen, dat allen thans hunne pogingen en hunne zorgen verdubbelden, om deze opwekking te voltooijen; zoo dat zij eindelijk het geluk hadden om

ging te slagen. Maar, hetgeen ik niet moet overslaan, omdat de minste bijzonderheden in een tooneel van deze soort geschikt zijn om een levendig belang te verwekken, terwijl de Dokter naar eenig middel zocht om het bloed te stuiten, haalde de Keizer terstond zijn' zakdoek uit den zak, verscheurde hem, en verbond zelf den arm des kranken, wiens verbazing en dankbaarheid gij kunt nagaan, toen hij vernam, wien hij zijn leven schuldig was. De Keizer bleef bij hem, tot hij hem geheel hersteld zag, en hem in een huis had doen overbrengen, waar hij behoorlijk kon worden opgepast; hij voegde bij deze weldaad een aanmerkelijk geschenk in geld, en heeft bestendig in het onderhoud van dien man en zijn gezin overvloediglijk voorzien.

De snuifdoos, die ik de eere heb u aan te bieden, en die getrouwelijk, schoon grof, (want de arme bewoners van dit gedeelte van *Polen* zijn geene zeer bekwame kunstenaars) dit belangrijk tooneel verbeeldt, is in eene naburige stad vervaardigd, ten aandenken aan deze opwekking. Het is een van de *vier*, die te dezer gelegenheid zijn aangeboden aan de voornaamste bewerkers, te weten Z. K. Majesteit en de *drie* personaadjen, boven genoemd, wier beeldtenis zij bevat. Kennende mijne zucht voor alles, wat mij die daden van dien beminnelijken en goedaardigen Vorst kan herinneren, had Dr. WEILLY de goedheid mij dezelve ten geschenke te geven. Ik zou nooit zonder de levendigste spijt van haar scheiden, indien het verlangen, om der wereld en nakomelingschap een zoo schoon en treffend voorbeeld van menschelijkheid, van volharding en liefde, door eenen zoo magtigen Oppervorst, te doen kennen, mij niet bewoog, om de vrijheid te nemen haar door u der Maatschappije aan te bieden.

Ontvang, Mijnheer, benevens mijne verontschuldiging voor de onvolkomenheid van dit berigt, in groote haast opgesteld, en dat eene welsprekender pen dan de mijne had verdiend, de gevoelens van eerbied en achting, met welke ik de eer heb te zijn, enz.

JAMES GRANGE.

Op het lezen van dezen brief, beſloot de Maatſchappij eenſtemmig, aan zijne Z. K. M., den Keizer ALEXANDER, toe te leggen de gouden medalje, welke zij dengenen ſchenkt, die het geluk gehad hebben het leven van eenig mensch te redden; en hem, bij monde van Z. Excell., den Marquis DOUGLAS, (die benoemd was tot Ambasſadeur van Zijne Britſche Majesteit aan het Ruſſiſche Hof) te verzoeken, ten blijke van haren diepen eerbied, zich te verwaardigen dezelve aan te nemen, en toe te ſlaan, dat de Maatſchappij den naam van Z. M. onder derzelver honoraire leden opteekende.

In antwoord op dit verzoek, ontving de Maatſchappij den volgenden brief, in het Ruſſisch geſchreven, en aldus vertaald:

Mijnheer de Voorzitter!

De Marquis *van Douglas en Clydesdale*, Ambasſadeur van Zijne Britſche Majesteit aan mijn Hof, heeft mij de vleijende bewijzen ter hand geſteld der goedkeuringe, welke uwe Maatſchappij wel heeft willen geven aan eene daad, die zoo weinig verdient eene plaats in de jaarboeken te beſlaan, beſtemd om de gedachtenis te bewaren van belangrijke dienſten, aan het menſchelijk geſlacht bewezen.

Zonder intusſchen deze, in zichzelve zoo natuurlijke, daad te beſchouwen, als mij eenige aanſpraak gevende op de onderſcheiding, welke zij mij heeft bezorgd, neem ik deze onderſcheiding met genoegen en erkentelijkheid aan; willende mij de voldoening niet ontzeggen om tot eene Maatſchappij te behooren, wier voorwerp en werkzaamheden zoo belangrijk zijn voor de zaak der menschheid, en zoo zeer in overeenſtemming met de aangenaamſte bewegingen van mijn hart.

Ik verzoek u, uwer Maatſchappije mijnentwege de achting en belangſtelling te betuigen, die ik haar toedraag; gelijk ook de gevoelens, met welke ik ben,

Mijnheer de Voorzitter!

Uw zeer genegen

ALEXANDER.

DE EERDIENST DER MORAVISCHE BROEDERS.

(Uit *l'Allemagne de Mad.* DE STAEL.)

Er heerscht misschien al te veel vrijheid in het Protestantismus, om te voldoen aan eene zekere godsdienstige gestrengheid, welke zich kan meester maken van den mensch, door groote ongelukken gedrukt. Somtijds verdwijnt, zelfs in den gewonen loop des levens, eensslags de wezenlijkheid dezer wereld, en men gevoelt zich te midden van hare belangen als op een bal, waarvan men de muzijk niet verstond; de beweging, welke men daar zag, zou zinneloos schijnen. Eene soort van peinzende gevoelloosheid vermeestert evenzeer den Bramin en den Wilde, wanneer de een door kracht van denken, de ander door kracht van onwetendheid, geheele uren doorbrengt in stomme beschouwing van het noodlot. De eenige werkzaamheid, waarvoor men alsdan vatbaar is, is die, welke den Goddelijken dienst ten voorwerp heeft. Men wenscht iederen oogenblik iets voor den Hemel te doen; en het is deze geestgesteltenis, die de neiging inboezemt voor de kloosters, schoon deze anders met groote ongemakken gepaard gaan.

De Moravische (Hernhutsche) stichtingen zijn de kloosters der Protestanten; en het is de godsdienstige geestdrift van Noord-Duitschland, die aan dezelven vóór honderd jaren de geboorte heeft geschonken. Maar, schoon deze vereeniging even gestreng is als een Katholiek klooster, zij is vrijer en edeler in hare beginselen; men doet er geene gelofte, alles is vrijwillig; de mannen en vrouwen zijn niet gescheiden, en het huwelijk is niet verboden. Niettemin is het geheele Genootschap kerkelijk; dat is te zeggen, dat er alles door den Godsdienst en voor denzelven geschiedt: het is het gezag der Kerke, die deze gemeente der geloovigen bestuurt; maar deze Kerk is zonder priesters, en het geestelijk werk wordt er beurt om beurt verrigt door de godsdienstigste en eerbiedwaardigste personen.

De mannen en vrouwen, alvorens getrouwd te zijn, leven, afgezonderd van elkander, in vereenigingen, in welke de volmaaktſte gelijkheid heerscht. De geheele dag wordt aan bezigheden gewijd, dezelfde voor alle ſtanden; het denkbeeld der Voorzienigheid, geſtadig voor den geest, regelt al het levensbedrijf der Hernhutters.

Wanneer een jongman eene gade wil nemen, vervoegt hij zich bij de oudſte der meisjes of weduwen, en vraagt haar diegene, welke hij zou willen huwen. Men werpt het lot in de kerk, of hij al dan niet zich moet vereenigen met de vrouw, welke hij de voorkeus geeft; en, zoo het lot tegen hem is, ziet hij af van zijn verzoek. De Hernhutters zijn dermate gewoon te berusten, dat zij zich tegen deze uitwijzing niet verzetten; en daar zij de vrouwen niet zien dan in de kerk, zoo kost het hun te minder, van hunne keus af te zien. Deze wijze, om over het huwelijk en vele andere omſtandigheden des levens uitſpraak te doen, doet den algemeenen geest der Godsvereering van de Moraviſche Broeders kennen. In plaatſe van zich te bepalen bij de onderwerping aan den wil des Hemels, beelden zij zich in, denzelven te kunnen kennen, het zij door ingevingen, het zij, wat nog vreemder is, door het toeval te vragen. Pligt en uitkomſten openbaren den mensch Gods wegen op aarde; hoe kan hij zich vleijen, dezelven door andere middelen te doorzien?

Men beſpeurt voor het overige in het algemeen bij de Hernhutters de Evangeliſche zeden, zoodanig als dezelven moeten hebben beſtaan in de Christelijke gemeenten ten tijde der Apostelen. Noch de buitengewone leerſtukken, noch de naauwgezette praktijken, vormen den band dezes Genootſchaps: het Evangelie wordt er ontvouwd op de natuurlijkſte en duidelijkſte wijze; maar men is er getrouw aan de uitſpraken dezer leer, en men brengt, in allen opzigte, zijn gedrag in overeenſtemming met de godsdienſtige beginſelen. De Moraviſche (of Hernhutſche) gemeenten dienen vooral om te bewijzen, dat het Protestantismus, in zijne eenvoudigheid, kan voeren tot de geſtrengſte leefwijze

ze en de geestdrijvendſte godsdienſtigheid; de dood en de onſterfelijkheid, wel begrepen, zijn voldoende om ons ganſche beſtaan te vullen en te regelen.

Ik was voor eenigen tijd te Dintendorf, een dorpje bij Erfurt, waar eene gemeente van Hernhutters zich heeft nedergezet. Dit dorp ligt drie uren verwijderd van elken grooten weg; het is geplaatst tusſchen twee bergen op den oever van eenen ſtroom; wilgen en hooge populieren omringen het; er is in het voorkomen van den oord iets kalms en zachts, dat de ziele voorbereidt om de woelingen des levens te verlaten. De huizen en ſtraten zijn ten uiterſte zindelijk; de vrouwen, alle gelijk gekleed, bedekken hare haren, en dragen om het hoofd een band, welks kleuren aanduiden, of zij getrouwd, meisje of weduwe zijn; de mans zijn in het bruin gekleed, omtrent als de Kwakers. Eene koopmanſchappelijke nijverheid houdt meest allen bezig; maar men hoort geen het minſte geraas in het dorp. Elk werkt met geregeldheid en bedaardheid; en de inwendige werkzaamheid der godsdienſtige gevoelens ſtilt elke andere beweging.

De meisjes en weduwen wonen te zamen in eene groote ſlaapzaal, en gedurende den nacht waakt eene derzelven, beurt om beurt, om te bidden en voor degenen te zorgen, welke ziek zouden kunnen worden. De ongetrouwde mans leven op dezelfde wijze. Alzoo beſtaat er een groot gezin voor den genen, die geen eigen heeft; en de naam van broeder en zuster is allen Christenen gemeen.

In plaats van klokken, noodigen blaasinſtrumenten van eene zeer ſchoone harmonie tot den Goddelijken dienst. Voorttredende, om naar de kerk te gaan, op de maat dezer eerbiedwekkende muzijk, gevoelde men zich van de aarde opgeheven; men dacht de bazuinen des laatſten gerigts te hooren, niet zoodanig als de wroeging ons die doet vreezen, maar zoo als een godvruchtig vertrouwen ons die doet hopen; het was of de Goddelijke barmhartigheid zich

verklaarde in deze roeping, en bij voorraad eene herſtellende vergiffenis uitſprak.

De kerk was verſierd met witte rozen en hagedoornbloemen; de ſchilderijen waren niet uit den tempel gebannen, en de muzijk werd er gekweekt als een wezenlijk deel van den eerdienst; men zong er ſlechts pſalmen; er werd noch leerrede, noch mis, noch redenering, noch godgeleerd betoog vernomen; het was de dienst van God in geest en in waarheid. De vrouwen, alle in het wit, ſtonden naast elkander geſchaard, zonder eenige onderſcheiding; zij ſchenen onſchuldige ſchimmen, die kwamen verſchijnen voor den regterſtoel der Godheid.

Het kerkhof der Hernhutters is een tuin, welks lanen kenbaar zijn aan graſſteenen, ter zijde van welke men eenen bloemenſtruik heeft geplant. Alle deze ſteenen zijn gelijk; geen dezer ſtruiken verheft zich boven een ander, en hetzelfde graſſchrift dient voor al de dooden: *hij is geboren dien dag, en dien is hij teruggekeerd naar zijn vaderland.* Verwonderlijke uitdrukking, om de grens van ons leven aan te duiden! De Ouden zeiden: *hij heeft geleefd*, en wierpen aldus een ſluijer over het graf, om het denkbeeld deszelven te bedekken. De Christenen plaatſen er boven de ſter der hope.

Op Paaschdag wordt de godsdienst op het kerkhof gevierd, dat ter zijde van de kerk is gelegen, en de opſtanding wordt verkondigd in het midden der graſſteden. Al degenen, die bij dit gedeelte van den dienst tegenwoordig zijn, weten, welke de ſteen zij, dien men op hun graf zal plaatſen, en ademen reeds den geur des jongen booms, welks bladen en bloemen over hunne rustplaatſen zullen nederhangen. Zoo zag men, in onze dagen, een geheel leger deszelfs eigen rouwfeest bijwonen, voor zichzelven den lijkdienst vieren, beſloten hebbende de onſterfelijkheid te winnen (*).

De

(*) Te Saragoſſe had het verwonderlijk tooneel plaats, waarop ik toeſpeel, zonder het te dier tijd klaarder te durven aandui-

De gemeenſchap der Hernhutters is niet geſchikt om zich te voegen naar den maatſchappelijken toeſtand, gelijk de omſtandigheden ons dien voorſchrijven. Maar men heeft ſedert eenigen tijd beweerd, dat het Katholicismus alleen zou ſpreken tot de verbeelding; het is van belang op te merken, dat, hetgeen wezenlijk de ziel beweegt in den Godsdienst, aan alle Christelijke kerken gemeen is. Een graf en een gebed putten het ganſche vermogen der verteederinge uit; en hoe eenvoudiger de belijdenis is, te meer aandoening werkt de dienst.

duiden. Een Aide-de-camp van den Franſchen Generaal kwam de bezetting voorſlaan om zich over te geven; en het Hoofd der Spaanſche troepen bragt hem op de openbare markt: hij zag op dit plein en in de kerk, met zwart behangen, de ſoldaten en officiers geknield, den lijkdienst hoorende. Inderdaad, zeer weinigen van deze oorlogslieden ontkwamen den dood, en ook de bewoners der ſtad deelden in het lot hunner verdedigers.

DE VERJARING VAN DEN SLAG BIJ LEIPZIG, OCTOBER 1813.

Waar 't geſchal der krijgstrompetten door den landman werd gehoord,
En door 't buldren der kartouwen 't lied der maagden werd geſmoord;
Waar een vuur- en zwavel-regen al de halmen nederſloeg,
En de dood zijn blikſemſchichten in de borst der helden joeg;
Waar de brand van ſtad en dorpen als een *Etna* heeft gewoed,
Tempels heeft ter neêr geſmeten en bedolven in den gloed;
Waar het noodgeſchrei der volken, bij het roeren van de trom,
Uit den afgrond der ellende, naar den hoogen hemel klom, —
Daar, daar rijzen jubeltoonen uit de vruchtbre velden op,
Gaat de grijsheid blij ter feeste, ſtaat de zegevaan in top.
Laat de feestbazuinen klinken, heft den hoogen lofzang aan,
Kranst de helden met laurieren, laat de jeugd ten reije gaan:
Duitschland heeft zich vrij geſtreden, toen het, ſtout, NAPOLEON
Aan de boorden van den *Elſter* en te *Leipzig* overwon!
Laat de vreugdevuren branden, viert het heilig jaargetij;
Al de boeijen zijn verbroken, en de volken zijn weêr vrij!

Zes

Zet der ſteden poorten open, hangt uw wapens rein den muur!
Siert uw huizen op met bloemen, wat het ſpeeltuig in de hand!
Van de grenzen der *Sarmaten* klonk het heilig zegelied,
Tot aan de oevers van de *Seine:* wie, wie hoort den lofzang niet?
Duitschland heeft zich vrij geſtreden en ontrogen aan 't geweld,
Heeft bij *Leipzig* overwonnen en zijn' vijand neêrgeveld.
Onder *Leipzigs* oude muren is dier helden heilig graf,
Die, na lange en bloedig ſtrijden, *Duitschlands* kluisters wierpen af.
Strooit dat heilig graf met bloemen, kuiekt met eerbied daarop neêr:
Waar die duizendtallen ſlapen, is geen enkle vijand meer!
Ó, Zij hebben overwonnen! dankt, ja dankt hunn' heldenmoed,
Die de vrijheid van *Europa* heeft verzegeld met hun bloed!
Viert dien jubeldag met ſpelen, treedt met feestelijk gebaar
Door de breede deuren binnen naar het heilig dank-altaar....
Neen! het veld is u ten tempel; van der bergen hoogen top
Rijst uit duizend duizend monden 't lied der overwinning op.
Langs des *Rijn*-ſtrooms breede zoomen, van der *Elves* groenen boord
Tot aan d'oorſprong van den *Donau*, wordt die jubelklank gehoord.
Welkom, eeuwig welkom, feestdag! welkom, heilig jaargetij!
Duitschland viert zijn zegepralen; alle volken zijn weêr vrij!
Juicht, ó mannen! juicht, ó vrouwen! gij hebt uwe kinders weêr;
De ijzren arm der dwinglandije rukt hen van uw hart niet meer.
Donkre wolken pakten zamen, zwart gelijk de winternacht;
Maar door d'arm van 't Alvermogen werd verlosſing aangebragt.
Heden, dezen dag verjaart het, waarop GOD dit heil u ſchonk,
Waarop *Duitschlands* oude vrijheid helder aan den hemel blonk.
Viert dien jubeldag met ſpelen, plengt vol vreugd den eerewijn,
Voegt u tot den lofzang zamen, nu de volken vrienden zijn,
Nu de dwingland is gevallen, die *Euroop* in ketens ſloeg,
En ontroering, ſchrik en wanhoop in het hart der volken joeg!
Nederland! hij is gevallen, die zoo zwaar u heeft gedrukt,
Voor wien half *Europa* eenmaal, als voor GOD, heeft neêrgebukt.
Nederland! hij is gevallen; viert het heilig jaargetij;
Onder *Leipzigs* breede muren werden alle volken vrij!

Haarlem, 5 Nov. 1814. C. DE KONING, LZ.

OP DE TENTOONSTELLING DER KUNSTWERKEN VAN NOG IN LEVEN ZIJNDE NEDERLANDSCHE MEESTERS, TE AMSTERDAM, 1814.

Ja, blijf voor mijn verbeelding zweven,
ô Eeuw van 't roemrijk voorgeslacht,
Door zoo veel heldendeugd verheven,
Door zoo veel wijsheid rijk aan magt!
Doe in verrukking mij aanschouwen,
Hoe, bij het dondren der kartouwen,
(Voor Neêrlands dwingland zoo geducht)
De schoone kunsten bloemen strooiden,
Den vaderlandschen bodem tooiden,
In spijt van 't woelig krijgsgerucht.

Is 't waarheid, — komt gij tot uwe erven,
Beroemden, die sinds eeuwen sliept?
Die, toovrend met penseel en verwen,
Een ander, schooner leven schiept?
Wekte u de galm der vreugdekreten,
Die, toen het juk werd afgesmeten,
Ten hemel klonken keer op keer?
Hebt gij uw' doodslaap afgebroken;
En schenkt ge uw land, van smaad gewroken,
Den laf beschimpten kunstroem weêr?

Ja, geen verbijstring doet mij dwalen,
Geen droombeeld heeft mijn' geest verrukt:
Natuur! uw' glans zoo schoon te malen,
Is Nederlandren slechts gelukt.
Nooit bragten vreemde kunstpenseelen,
In rijke wisling van tafreelen,
Die harmonie van kleuren voort.
Ja, 'k zie uwe eedle vormkracht zweven
In 't schoon, waarvan ik word omgeven,
Dat oog en geest en ziel bekoort.

Maar neen; bedekt met lauwerkroonen,
Verlaat ge uw stille rustplaats niet; —
't Zijn, eedlen! 't zijn uwe echte zonen,
Wier kunst uw' schimmen huide biedt.

Zij,

Zij, vlug van geest, van handen waardig;
Zij hebben offers, uwer waardig,
In 't heiligdom der kunst gevoerd; —
Zij zijn 't, wier onnavolgbre trekken,
Waarin wij 't grootsch vernuft ontdekken,
Uw' roem aan onzen leeftijd snoert.

Natuur! ik zie, hoe ze u bespieden
En keurig gâren uit uw' schat,
En ons veredeld weder bieden,
Wat gij teruggevorderd had.
'k Mag me in uw' overvloed verblijden;
Het schoon van alle jaargetijden
Staar ik hier, naauw vereenigd, aan:
'k Zweef, Neêrland, uit uw needrige oorden
Tot aan de trotsche Tiberboorden,
En vind mij weêr op d'oceaan.

Ik zie, hoe, onder tak en blâren,
De matte landman d'arbeid poost;
'k Zie bergen, die ten hemel varen,
En eiken, door de zon geroost;
'k Zie de eenvoud aan de pracht verbonden;
Verscheidenheid in stam en gronden,
In lucht, in tak, in bladerkroon;
'k Zie tempel, stulpje en praalgebouwen,
En vind, bij 't onverzaad beschouwen,
Verhevenheid gepaard aan 't schoon.

Maar, ô verruklijkste aller dagen!
Herinring, aan mijn hart zoo zoet!
'k Zie WILLEM, Neêrlands welbehagen,
Aan 't vaderlandsche strand begroet;
Ik zie die zaamgevloeide scharen;
Ik zie het stijgen uit de baren
Ons nieuw, ons edel volksbestaan!
De strik, op hoed en mutsen kronkelend,
De vreugdetraan, in de oogen fonkelend,
't Tuigt all', wat drift het hart doet slaan.

Maar,

Maar; wat mag ginds mijne aandacht wekken?
De needrige eenvond der natuur
Omvangt, met ongeſmukte trekken,
Het onbetembaar heldenvuur.
Ja, 'k rust hier bij die legerſcharen,
Die 't ſchuim van de aartsgeweldenaren
De lauwren ſcheurden van den kop;
Waarop hij in verbijstring ſchimpte,
Waarvoor hij angſtig zamenkrimpte,
En vlood, getuimeld van den top.

Toeft ginds mij 't wee der oorlogsvelden
In rook en ſmook, in vlam en vonk?
Neen, 'k zie, ô vaderlandſche helden!
Hoe grootsch uw moed voor Naarden blonk!
'k Zie u met geestdrift zaamgevloten;
De gieren in hun nest beſloten;
Ik zie u, aan de vaadren waard;
'k Zie uw kartouwen vlammen braken,
Die Frankrijks trots te ſchande maken
Bij Hollands eedlen veldſtandaard.

Kiest, helden! na uw bange togten,
Hier, voor de ſchoone, die gij viert,
Voor d' eerkrans, dien ze u juichend vlochten,
Een tuiltje, dat haar borst verſiert.
Zie alles bloeijen, alles blozen,
Jasmijn, vlool, ſering en rozen;
Zie rijp en gloeijend najaarsooft.
Kiest.... Maar, hier heeft zich 't oog bedrogen;
't Is 't onbeſéfbaar kunstvermogen,
Dat aan natuur den prijs ontrooft.

Laat de oudheid Floraas lof ontvouwen,
Pomona offren voor haar gunst,
De vlijt van Nederlandſche vrouwen
Beſchaamt Godinnen door de kunst.
Ze ontſluiten ons de bloemwaranden,
En doen ons gretig watertanden

Naar

Naar 't oost, dat in de schalen zwelt.
Wat gure herfstlucht doet versterven,
Doen zij herleven in de verwen,
Bevallig voor het oog gesteld.

Wien zie ik, ginds, mij tot zich wenken?
't Is hij, die, in de kunst vergrijsd,
Mij aan al 't treffend schoon doet denken,
Dat mij zijn oog met eerbied wijst.
Uw geestdrift is mij vaak gebleken....
Maar, weigert gij in 't eind te spreken,
Nu de eerbied op uw woorden past?
Kan niets uw lippen meer verplooijen?...
Hoe nu! zijt gij 't niet zelf, VAN ROOIJEN?
ô Neen! de kunst heeft mij verrast.

'k Geef mij nu hier, dan daar aan over,
En staar met onverzaadbren lust;
Dáár stormt het, ginds ontluikt het loover,
Hier wenkt mij huisselijke rust:
Nu moet ik STUART's lot beweenen;
Dan, van een zachter gloed beschenen,
Bekoort me een vriendlijke avondstond;
En telkens voelt zich 't oog verrassen,
Daar zelfs de kunst der PHIDIASSEN
Herleeft op vaderlandschen grond.

M. W.

EENE LEEUWENJAGT, BIJ KAIRA, IN BOMBAY.

(Uit de *Bombay Paper.*)

De Heeren, wien de jagt in deze streek behoort, werden den 22sten December 1812 onderrigt, dat er drie Leeuwen ontdekt waren in een boschje, twee mijlen van *Beereye*. Onmiddellijk werden toerustingen gemaakt om eene groote menigte volks te verzamelen, en over te gaan om hen vandaar te jagen. Ondertusschen kwamen berigten in, dat de grootte en de woede dezer dieren eenen schrik in de aangrenzende dor-

dorpen had verſpreid; dat zes der inboorlingen, die onbedachtzaam hunne legers genaderd waren, verſcheurd, vaneengereten, en achtergelaten waren, in de ijsſelijkſte ſmarten den adem uitblazende; en dat het voor de inwoners niet langer veilig was, zich tot hunne gewone bezigheden te begeven, of hun vee naar buiten te drijven ter weide, daar verſcheiden derzelven afgejaagd en omgebragt waren. Deze berigten zetteden de Britſche Nimrods ſlechts aan; en eene partij van zestien Heeren, op den 24ſten bijeengekomen zijnde, begaf zich naar het tooneel des bedrijfs, vergezeld door een gewapend korps *Peoniers* van de departementen *Adaulet* en *Revenue*. De leidslieden wezen hun de juiste plek, waar de drie Leeuwen ſtatig nederlagen. Men drong vooruit, met vereischte omzigtigheid, tot binnen weinige ſchreden van het boschje, zonder hen te verontrusten, die hier hunne reſidentie hadden verkozen. Een oogenblik poozens, zwanger van verwachting, volgde. Op dat tijdſtip naderden drie Doggen, die de jagtpartij vergezelden, onkundig van gevaar, den drempel zelven der hooge tegenwoordigheid, en werden ontvangen met zulk een ijsſelijken kreet, als, voor een oogenblik, den ſtoutſten de borst beklemde. Een der honden werd gedood; de andere twee vlugten, en werden niet meer gezien. Thans vertoonde zich eene Leeuwin in den mond van het hol; eenige pijlen werden afgeſchoten, met oogmerk om haar te tergen, en haar te bewegen eenen aanval op hare beſpringers te doen; maar dit gelukte niet, daar zij doorbrak naar eenen anderen kant, met twee jongen, voor ongeveer twee derde volwaſſen. De partij vervolgde de vlugtelingen op den voet, zoo na als de grond, onlangs geploegd, dit wilde vergunnen; toen eensſlags een der manſchappen, welke in de boomen geposteerd waren, den Heeren toeriep op hunne hoede te zijn. Dit ſtuitte hunnen voortgang. Zij keerden zich zijdwaarts naar eenige hoogten, toen zij eenen ontzettenden Leeuw ontdekten, welke hun lángs een open veld naderde met eenen forſchen tred, en zweepende zijnen ſtaart met onbeſchrijfelijken trots. De voorſten der partij leiden hunne geweren aan en gaven vuur, juist zoo als het dier in éénen eene kloof was overgeſprongen, ter breedte van twaalf voet, welke hem van hen afſcheidde. Hij was blijkbaar gewond in den ſchouder, maar wierp zich niettemin op den Heer M., wiens arm hij op eene verſchrikkelijke wijze verſcheurde; en, ge-

voelende ter zelfder tijd eene lans der *Peoniers*, verliet hij den eerst gegrepenen, pakte den armen man bij de keel, en worgde hem, vóór de partij durfde vuur geven, om zijn ſlagtoffer niet te vermoorden. Hij was nu ingeſloten, maar wist zich op eene wijze te verſchuilen, dat het moeijelijk was hem af te maken; toen, eensklaps, de man op den uitkijk een tweede alarm maakte, en het gezelſchap bijna oogenblikkelijk eene Leeuwin ontdekte, die doorgebroken was, naderende hunne achterhoede. Ten zelfden oogenblikke werd hun gehoor verdoofd door het gillen en ſchreeuwen van mans, vrouwen en kinderen, veroorzaakt door het dier, dat den weg overſtak midden door de *Koelies*, die *tiſſin* naar de dorpen bragten. Eene vrouw en kind waren in weinig meer dan een oogenblik aan hare woede opgeöfferd. De vrouw was letterlijk in ſtukken geſcheurd. Dit was geenszins het laatſte ongeluk van deze gedenkwaardige jagt. De Heeren, met de *Peoniers*, verlieten hunnen eerſten vijand, om de Leeuwin aan te vallen, die het dorp bedreigde. Het gezelſchap was, uit hoofde der ſnelheid, met welke het beest vervolgd werd, niet in ſtaat zich zeer geſloten te houden; en ongelukkiglijk naderden vier der *Peoniers* te onbedacht de plaats, waar de Leeuwin thans nederlag. Zij ſprong onmiddellijk op den naasten, wierp hem tegen den grond, verpletterde zijn bekkeneel, en verſcheurde zijn gelaat, zoodat geen trek te onderſcheiden was, en de huid letterlijk in den wind hing. Een' makker, die tot zijnen bijſtand naderde, greep zij bij de dije: de man, in de felle pijn, greep het beest bij den ſtrot, waarop zij de dije liet varen en hem aan den arm en de borst pakte. Op dit oogenblik naderden de genoemde Heeren tot binnen vijftien ſchreden, en zonden, daar zij nog ſtond boven haar ſlagtoffer, haar twintig kogels in het ligchaam. Zij week terug naar de hegge, waar eenige meerdere ſchoten haar verder afmaakten. Zij had overvloed van melk, welke, om de nieuwheid, de meesten van het gezelſchap proefden. Beide de *Peoniers* ſtierven binnen weinig uren. De Heer M. herſtelt.

IETS, OVER DE EERSTE LETTERGREEP VAN HET WOORD WEERWOLF.

In mijne ſnipperuren de Werken van het Groninger Genootſchap *pro excolendo Jure Patrio* bij de hand genomen hebbende, om die eens te herlezen of door te loopen, valt mij in het tweede Deel onder het oog de Verhandeling van den Heer Mr. D. F. HALSEMA, over den Staat en Regeringsvorm der Ommelanden tuſſchen de Eems en de Lauwers. Hier vind ik, bl. 288, het gevoelen van gem. Heer over den oorſprong van het woord *warf* voor *geregt* of *geregtsplaats*; waarover hij, na vooraf het gevoelen van anderen te hebben ter neder geſteld, zich in dezer voege uitdrukt:

„ Veel gepaster kan men dit naamwoord afleiden van
„ het Gotiſche *quairban*, *garban*, gaan, voorbijgaan, *ire*,
„ *praeterire*, *transire*, ab hoc ipſo *garban*. Sueogothi
„ postea commune gentis concilium nuncupaverunt *warb*. En
„ met deze afleiding ſtemt ook volmaaktelijk overeen 't woord
„ *weer*, waarmede de Vriezen Wester-Lauwers doorgaans hunne geregtsplaatſen in vroegere dagen benoemden. O. F. L.
„ WOPENA WEZE, dat is: open geregt; Winſem. (Beſchr.
„ van Vriesl.) *in voortijden nochtans is de weer, ſoo als*
„ *onze voorouderen de regtplaatſe plachten te noemen,*
„ *geholden*, gelijk ook alsnog aldaar gebruikelijk is. *Stat.*
„ *van Vriesl.* 3 B. Tit. 2. L. 2. *Dat geen waar of regt*
„ *der Grietenijen.* Trouwens *waar* is van eene en dezelfde
„ beteekenis. P. Castric. in Not. ad Willeram. Cantic. bl.
„ 40. uitgave 1598. *gewared. Hoc est, puto, currit, tranſit,*
„ *etc. atque adeo quibusdam etiam pro wandelen, id est am-*
„ *bulare dicitur.* Nog tegenwoordig is 't werkwoord *weeren*
„ hier te lande niet geheel verſleten, als wordende gebezigd
„ omtrent landerijen, welker gebruik omwisſelt; zeggende men,
„ *het land weert om*, dat is, het land wandelt om."

Te meermalen had ik deze aangehaalde woorden van den Heer HALSEMA voorheen gelezen; doch toen kwam mij niet in de gedachten, dat dezelven zoo veel konden bijdragen, om den waren oorſprong en de beteekenis van de lettergreep *weer*, in het woord *weerwolf*, aan den dag te leggen: nu evenwel, de-

zelven met meer oplettendheid inziende, meen ik hier op het regte spoor geraakt te zijn.

Ik wil echter mijn gevoelen aan anderen, meer kundig in het vak der Nederlandsche tale, niet opdringen, alsof hetzelve van alle tegenspraak vrij zou zijn; ik ken mijn zwak te wel, om niet overtuigd te wezen, dat men mogelijk mijn gevoelen in dezen met grond zal kunnen wederleggen en iet beter voordragen, en in zoodanig geval zal ik gaarne mijne misslating erkennen en van mijn beweerde in dezen afzien.

Ik vermeen, dat de eerste lettergreep van het woord *weerwolf* moet en behoort afgeleid te worden van het bij den Heer HALSEMA aangehaald Gottisch werkwoord *quairban*, *garban*, gaan enz. En hoe zeer dit woord in het begin alleen gaan of wandelen beteekend moge hebben, komt het mij voor, dat het naderhand in veel ruimeren zin is genomen en tot allerlei soort van gaan overgebragt, en zulks wel naar den aard der talen, tot welken dit woord met meerdere of mindere verandering van letteren is overgegaan, en dus ook meer dan eenvoudig gaan of wandelen in zich bevat, als loopen, zwerven, dwalen, sluipen en zoo voorts.

Ik begrijp derhalve, dat *weerwolf*, voor zoo ver de eerste lettergreep hier betreft, beteekent een zwervenden, sluipenden wolf, die langs allerhande wegen zwerft, loopt, dwaalt, sluipt en zoekt, om voor zijne hongerige maag het noodige aas of voedsel te bekomen, zijne prooi onverwacht aantast, verscheurt en verslindt; die door bosschen en velden bij avond en nacht alleen omdwaalt, om zijnen woesten honger door het opspeuren en onverhoeds overvallen van dieren en menschen, welken hij verscheuren en opvreten kan, te stillen. De eerste lettergreep dus van het woord *weerwolf* bevat niet anders in zich, dan het denkbeeld van zwervende, sluipende, woest rondloopende, prooi zoekende, kwaad doende en zoo voorts, welke als hoedanigheden of eigenschappen aan den wolf worden toegeschreven.

Maar van dit *quairban*, *garban*, komt mij voor, dat ook afgeleid moet worden ons *waren*, zoo als de Heer HALSEMA hier boven ter loops aanteekent, t. w. voor wandelen, zweven. Zoo zegt VONDEL, in zijn grafschrift op den Graf van Papenheim: „Wat schimmen *waren* hier?" voor wandelen, zweven. Ook komt van hetzelve *quairban*, zoo ik meen,

zwer-

zwerven, *zwarven*, omloopen, dwalen, en van daar ook waarſchijnlijk ons *werven*, voor omloopen, omgaan, volk bijeen zoeken te verzamelen, vooral tot den krijgsdienst; almede is hiervan afkomſtig het Franſche woord *garer*, dat eigenlijk uit den weg gaan, wijken beteekent, en, zoo het ſchijnt, niet meer beſtaat, maar van hetwelk nog over is *gare*, evite le danger, prends garde à toi, wacht u, ga uit den weg, en *esgarer*, *s'egarer*, s'ecarter de ſon chemin, van den weg raken, dwalen, dolen, en zijne zinnen kwijt raken; en aanbelangende het Franſche woord *loup garou*, is dit *garou* van het zelfde *quairban* afkomſtig, even als het zelfde beduidende *varou* en *berou*. Men weet, dat *b*. *g*. en *v*. wisſelletters zijn; hierom ook *garou* voor *ſorcier*, toovenaar, en toovenares, tooverheks, omdat dezen gehouden werden bij nacht in de lucht om te zwerven en hunne tooverijen te verrigten, waarvan het Hollandſche *varende vrouwen*, voor tooverkollen, hekſen, en het oude Fransch *garouage*, lieu de debauche, ou l'on ne va que la nuit. ROCQUEFORT, *Gloſſaire de la Langue Romaine* h. v.

Het is dus niet te verwonderen, dat het woord *weerwolf*, als dit aan iemand als een verwijt toegeworpen, of als een ſcheldwoord tegen hem gebezigd werd, zoo hoog en beleedigend werd opgenomen, en ook zwaar geſtraft; want men beduidde daar niet anders mede, dan een mensch, dat, even als een woedende wolf, langs bosſchen, kanten, heggen, velden en eenzame wegen bij dag en bij nacht omliep, ſluipende omzwierf, met geen ander inzigt, dan om kwaad te doen, te rooven, te moorden, te branden en andere ſoortgelijke zware en grove misdaden te bedrijven, en dus kon het niet anders dan als de hoogſte en verregaandſte eerberooving opgenomen worden.

Van het Gottisch *quairban*, *garban*, is waarſchijnlijk ook afkomſtig het Latijnsch *currere* met zijne afſtammelingen, en het Fransch *courir*, *coureuſe*, zoo als mede ons *varen* zoo te land als te water, ook *veren*, *veerman*, *voerman*, enz.

Het woord *weerwolf* zelve is hier en daar nog in gebruik; doch niet zoo zeer in eene kwade beteekenis. Zoo wordt in de Stad Goes en de Eilanden van Zuid- en Noord-Beveland een ambachtsknecht of gast, die niet vast als knecht bij eenen meester in het werk, maar nu bij dezen dan bij genen baas arbeidt of in dienst is, of die nu dit dan dat handwerk of arbeid

bij de hand vat, een *weerwolf* genoemd, ten duidelijkſten bewijze, dat *weer* in weerwolf van een woord oorſprong genomen hebbe, dat gaan, zwerven, loopen, omloopen, enz. beteekend heeft. Zoo is het ook ten naasten bij gelegen met het *loup garou* in het Fransch; hetwelk blijkt uit de Verhandeling, bevattende opheldérende aanmerkingen over het 39 Art. van het 4 Boek van het Drentſche Landregt, van den Heer Mr. J. VAN LIER, te vinden in het meergem. Werk van het Groninger Genootſchap *pro excol. J. P.* D. I. bl. 449 en volgende; teekenende de opgemelde Schrijver, na eenige uitweiding over het woord *weerwolf* gemaakt, doch omtrent deszelfs oorſprong en beteekenis zich niet uitgelaten te hebben, bl. 472 aan: „ hoe „ men in eene naburige Provincie, op ſommige plaatſen, dit „ woord gebruikt om een arbeider uit te drukken, die onder„ ſcheidene handwerken van timmeren en metſelen beide oefent; „ en dat de Franſchen door het woord *loup garou*, overeenko„ mende met ons *weerwolf*, ook verſtaan un homme d'une hu„ meur farouche et melancolique."

En dit laatſte komt wel overeen met een woest, wreed, zwervend, kwaadaardig en ook zwaarmoedig, galzuchtig mensch, dat tot het bedrijven van alle euveldaden geſchikt is, en door zijne ongeſteldheid daartoe gebragt en ligtelijk vervoerd wordt.

Het komt mij waarlijk wonder voor, dat deze Heeren, die zóo na aan de bron geweest zijn, den waren oorſprong en de beteekenis van de eerſte lettergreep van het woord *weerwolf* niet ontdekt of aangewezen hebben.

V. E. V. S.

DE TAAL DER HANDEN.

Begaafde SPANDAW! die zoo ſchoon
Der oogen ſpraak beſchreeft;
Van 't kieſche en teedere in uw' toon
Een ſchittrend voorbeeld geeft:
Ó! Duld, dat ik met minder' zwier
Hare eedle zuster zing';
Voor haar, hoewel op zwakker lier,
Meê om den lauwer ding'.

Zij

Zij vliegt gelijk der oogen taal
En treft in 't hart haar doel;
Ze is ſneller dan de blikſemſtraal,
Op vleugten van 't gevoel;
Zij, vrucht van vlijt noch onderwijs,
Heeft alles van Natuur:
Zij dringt in boezems koud als ijs,
En ſtookt er godlijk vuur.

Ze is rijk in wending, ſterk en zacht,
De trouwe tolk der Min;
Zij werkt gebiedend door haar kracht
En boezemt eerbied in;
Zij kleedt zich in geen' weidſchen tooi,
Maar ſchuwt de woordenpraal;
Zij houdt van vleijen noch geplooi:
Zij is der handen taal.

Wat kracht, waar heerschzucht 't regt verguist
En bloed noch tranen telt,
Ligt niet welſprekend in de vuist
Van d' onbezweken held!
Zij dondert met een ſterker klem,
Dan immer woord bezat:
De dwingland ſiddert voor die ſtem
En trilt als 't popelblad.

Zij roert, zij dringt door merg en been,
Als de onſchuld, hier miskend,
Gelasterd en in 't ſtof vertreên,
Het oog naar boven wendt;
Bedaard en in haar deugd gerust,
Terwijl de booswicht ijst,
De roede van den Vader kust
En op haar' Regter wijst.

Het bloode meisje, mint het weêr,
Houdt 't rozemondje digt;
Slaat zedig 't vriendlijk oogje neêr,
Beklapt het hart niet ligt:

Maar dikwerf, ſchoon geen enkel woord
Het zoet geheim verra',
Zegt, zelfs als 't zuchtje wordt gefnoord,
Een handendrukje: „ Ja."

Gelieven! die ; te vaak beſpied,
Geen gloeijend lonkje waagt,
Zij weigert u de dienſten niet,
Die haar de liefde vraagt:
Zij, waar een Argus rustloos loert,
Bedriegt hem in 't gewoel;
En, als een vingertip u roert,
Dan ſpreekt zij door 't gevoel.

Getuig, mijn dierbre hartsvriendin!
Of in den reinen echt
Die trouwe tolk der teedre Min
Niet meêr dan woorden zegt?
Een drukje ſlechts: een ander maal"
Het zaalge van dien ſtond:
Zwijgt koude klanken, arme taal!
Zij lokt ons mond aan mond.

De koele wijsbegeerte leer',
Dat rustloos zorgen knaagt:
Eén handendrukje zegt mij meêr:
De zorg is weggevaagd.
Hoe diep zij ook haar voren trok
En 't hoofd gefronſeld had:
Uw hand geeft mij een' zachten ſchok
En ſtrijkt de rimpels glad.

Gij reikt me een handje, aanvallig wicht!
Uw rozekoontje gloeit,
Terwijl gij aan den boezem ligt,
Waaruit uw nektar vloeit.
'k Verſta uw taal, mijn kleine guit!
Ik voel haar tooverkracht:
„ 'k Rust, lieve vader!" drukt zij uit,
„ Hier als een Engel zacht."

Door,

Daar, waar, verftijfd, geen tong meer ſpreekt,
En reeds de mond zich ſloot;
Het donker oog verkleurt en breekt
Bij 't naderen van den dood:
Op 't ſterfbed, waar geen enkle toon
De blauwe lip ontglijdt,
Daar blijkt het; rijke taal! hoe ſchoon,
Hoe vol gevoel gij zijt.

Daar, als de geest zijn nauwe cel,
Het leemen huis, ontvlugt,
Drukt nog de hand het laatst vaarwel
Bij 's levens jongſte zucht.
Kom, kus haar, trouwe gade! kniel,
Ó Diep geroerd gezin!
Zij zegent nog, de vlotte ziel,
En treedt haar ruſtplaats in.

Ja, SPANDAW! waar ons oog ook dwaal',
't Is alles harmonij:
Der oogen en der handen taal
Bezielt en regelt zij.
Bij haar zijn woord en klanken koud,
Al meet de kunst die af;
Zij is het onvervalschte goud,
Zoo als Natuur het gaf.

H. VAN LOGHEM.

Aan den Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Wat omſtandigheden des tijds doen konden, om dichterlijke vermogens te ontwikkelen en aan te vuren, daarvan heeft ook uw geacht Maandwerk ons in eenige aangename bijdragen proeven geleverd. Ik noem ſlechts de beide lieve ſtukjes, „ aan mijne Zoontjes ," en dat „ aan mijne Kinderen, bij het zingen van

van het Wilhelmus-lied." Van dien aard werd mij onlangs door een' Vriend een ſtukje ter hand geſteld van een jong Meisje, (ik meen van zeventien jaren) wier zuster, *eene wijl tijds na de gezegende Omwenteling*, een zoontje ter wereld bragt, welks komst men, naar de rekening der moeder, reeds vroeger verwacht had. Het ſtukje beviel mij, en ik kreeg, na eenig aanſtaan, verlof, het als eene bijdrage tot uw geacht Mengelwerk in te zenden. Ik geef het des, Mijn Heer, aan uwe beoordeeling over, of het daartoe ook door U zal waardig gekeurd worden; ſteeds met hoogachting blijvende

Uwen beſtendigen Lezer

E... 17 Oct. 1814.

T. V.

AAN MIJN JONGGEBOREN NEEFJE JOHANNES MARTINUS.

Beter laat dan nooit, niet waar?
Dacht gij, kleine treuzelaar!
Is dat vreeslijk laten wachten?
Stoute jongen! ja, wij dachten,
Dat gij, om de ſtrenge koû,
In uw hoekje blijven wou.

Zeg mij, zeg mij, kleine man!
Wat was hier de reden van?
Wacht, laat ik mij eens bedenken:
Zonder uw fatſoen te krenken,
Denk ik 't naaste, kleine vrind!
Dat gij niet zijt Prinsgezind.

Foei, foei, luije jongen! foei!
Waren wij nog in de boei
Van NAPOLEON gebleven,
'k Zou uw luiheid u vergeven;
Maar, als vrije Batavier,
Wachtte ik u veel vlugger hier.

Dan;

Dan, wat zie ik? hoe! gij weent?
Nu, het is zoo niet gemeend.
'k Lees nu in uw weenende oogen:
„ Tante, gij hebt mij belogen;
„ Ik bemin mijn Vaderland;
„ 'k Ben een echte Prinſenklant.

„ Ja, ik heb in Neêrlands vreugd
„ Mij ook hartelijk verheugd;
„ Als een vaderlandſche jongen
„ Heb ik vrolijk opgeſprongen,
„ Toen mijn moeders vrije tong,
„ Blij, 't Wilhelmus-liedje zong.

„ Maar ik dacht, ik ben nu vrij;
„ 't Komen ſtaat nu ſlechts aan mij.
„ 'k Blijf nog wat; mijn eerſte leven
„ Kan toch 't land geen voordeel geven:
„ Huilebalken zijn er toch
„ Wis in overvloede nog.

„ 'k Leef nu, ja — maar ach, verdriet!
„ Dat ik wil, dat kan ik niet.
„ Was ik ('t is mijn hand om 't even)
„ In mijn hoekje maar gebleven!
„ 'k Lig hier, ach, ik jonge held,
„ In de lui'ren ingeſpeld!

„ Ach, dat ik maar met fatſoen,
„ Als Bataaf, mijn' pligt kon doen;
„ Zwaard, geweer of lans kon dragen,
„ Om den vijand weg te jagen!
„ 'k Ging terſtond (ik was niet bang)
„ Met de Helden aan den gang.

„ Dan, mijn wenſchen baat mij niet.
„ 'k Laat, tot troost in mijn verdriet,
„ Schreijend flechts mijn traantjes vloeijen,
„ Voelende in mijn harte gloeijen
„ 't Vonkje van den heldenmoed.
„ Ach, ik arme zwakke bloed!" —

Schrei maar, lieve dapp're knaap!
Schrei dezulken uit hun' ſlaap,
Die de roepſtem: Op! te wapen!
Laf en zorgeloos verſlapen;
Daar der Helden edel bloed,
Hen bewakend, ſtroomen moet.

Dan, dat ik uw traantjes droog',
Neefje, dien ik ſtout beloog!
Lieve kleine Nederlander!
Groote Keizer ALEXANDER
Was ook eenmaal zwak als gij;
Eenmaal wordt ge een Held als hij!

C. C. v. S.

ANECDOTE.

Op zekeren zomerdag werd, in eene ſtad in *Italië*, het bekende Zangſtukje van ANSEAUME en DUNI, *De twee Jagers en het Melkmeisje*, vertoond. Intusſchen kwam er een verſchrikkelijk onweder op; en juist op het tijdſtip, dat de Beer op het tooneel verſchijnt, deed zich een zoo geweldige donderſlag hooren, dat de geheele zaal er van dreunde. De ontſteltenis was algemeen, en zelfs de Beer ſcheen daarin te deelen; ijlings ſtond hij overeinde, en maakte het teeken van het kruis!

MENGELWERK.

BELANGRIJKE SCHETS VAN LADY JOÄNNA GREY.
Door Mevrouw VAN STAEL.

(Uit hare *Gedachten over den Zelfmoord.*)

Lady JOÄNNA GREY was de achternicht van HENDRIK VIII. Hare grootmoeder, MARIA, was de zuster van dien vorst, en de weduw van LODEWIJK XII, na wiens dood zij huwde met den Hertog VAN SUFFOLK. Lady JOÄNNA GREY had hare hand gegeven aan Lord GUILDFORD, zoon van den Hertog VAN NORTHUMBERLAND, die op EDUARD VI vermogt eenen uiterſten wil te maken, waarbij hij 's Hertogs ſchoondochter tot opvolgſter benoemde, met uitſluiting der twee prinſeſſen, MARIA en ELIZABETH. Om dit einde te bereiken, had hij den Koning voorgehouden, dat MARIA onbevoegd was om hare bijgeloovige verkleefdheid aan den katholieken godsdienst, en ELIZABETH uitgeſloten door de vermoede onwettigheid harer geboorte. Deze drangredenen bewogen den ſtervenden vorst, doch werden zonder gevolg aan Lady JOÄNNA gerigt, tot dat de aanzoeken van haren echtgenoot, aan wien zij teederlijk was verknocht, en over wien NORTHUMBERLAND een volſtrekt gezag voerde, haar eene tegenſtribbelende berusting afdwongen. Zij regeerde negen dagen, of liever, haar ſchoonvader, de Hertog VAN NORTHUMBERLAND, regeerde in haren naam. Gedurende dat tijdsverloop zegevierde MARIA over de voorſtanders der hervorming, en zette zichzelve met vastheid op den troon. Hare wreede, wraakzuchtige geaardheid, was niet te vreden te ſtellen, dan door den dood des Hertogs VAN NORTHUMBERLAND, Lord GUILDFORD, en Lady JOÄNNA GREY, die in den ouderdom van achttien jaren tot het ſchavot werd verwezen. In dien jeugdigen leeftijd was zij beroemd om hare kennis van oude en hedendaagſche talen, en, blijkens eenige Griekſche en Latijnſche brieven, nog voorhanden, ſchijnt zij bekwaamheden te hebben bezeten, verre boven hare jaren. Zij onderſcheidde zich hoogelijk door vroomheid; en haar karakter was even kenbaar door bevalligheid

heid en waardigheid. Hare eerzuchtige nabeſtaanden vereenigden hunnen aandrang, om haar te bewegen den troon te beklimmen; en het was voor hare moeder eene keurige, ſchoon kortſtondige zegepraal, bij de onheilſpellende krooning hare dochters ſleep te dragen. Gedurende hare gevangenſchap, en terwijl het vonnis des doods boven haar hoofd was hangende, werd door den Hertog VAN SUFFOLK eene poging gedaan, om de partij van Lady JOÄNNA weer op te wakkeren. Zijne proeven mislukten, maar dienden ten voorwendſel om haar ten dood te brengen; en de Hertog VAN SUFFOLK zelf werd mede aan den wrok der Koninginne opgeöfferd. De volgende brief mag vooronderſteld worden geſchreven te zijn in de maand Februarij 1554. Het is zeker, dat om dezen tijd Lady JOÄNNA eene geregelde briefwisſeling hield met hare vrienden en betrekkingen, en dat zij tot den laatſten oogenblik toe haren wijsgeerigen geest ten voorbeeld verhief, en hare godsdienſtige ſterkte bewaarde.

Lady JOÄNNA GREY aan Dr. AYLMERS.

Het is aan u, mijn waarde vriend, dat ik mijn godsdienſtig onderwijs ben verſchuldigd, — dat leven des geloofs, hetwelk alleen tot in eeuwigheid kan worden *uitgerekt*; en in de ontzaggelijke beproeving, waartoe ik veroordeeld ben, is het tot u, dat mijne laatſte gedachten zijn gerigt.

Drie maanden zijn verloopen, ſedert, op aanſporing der Koningin, het doodvonnis tegen mij en mijnen echtgenoot werd uitgeſproken, tot wraak over die ongelukkige regering van negen dagen — die doornekroon, welke op mijn onwillig hoofd werd geplaatst, ſlechts om het ten dood over te leveren. Ik wil u openhartig bekennen, dat ik dacht dit vonnis geen ander doel te hebben, dan om mijnen geest te verſchrikken. Ik was verre van te vermoeden, dat MARIA wenschte mijn bloed te ſtorten, dat uit dezelfde bron als het hare vloeide. Ik verbeeldde mij, dat mijne teedere jeugd mijne zwakheid genoegzaam zou verſchoonen, dat ik niet volhardde in de weigering dier noodlottige eere, waarmede ik bedreigd, en waartoe ik ten laatſte

te verleid werd, alleen door het ontzag, welk ik begreep mijnen ſchoonvader, den Hertog VAN NORTHUMBERLAND, ſchuldig te zijn.

Dan, ik ſchrijf niet om mijne vijanden te beſchuldigen; zij waren ſlechts werktuigen, om den wil van GOD te volbrengen, door wien deze en iedere andere uitkomst des levens is beſtuurd geworden; en ik heb thans geenen tijd, iets van mijne perſoonlijke gevoeligheid te behouden. Opgeſloten in dezen *Tower*, beſta ik ſlechts in mijne eigen gewaarwordingen, en mijn zedelijk en godsdienſtig gedrag is bepaald tot mijne eigen inwendige aanvechtingen.

Gisteren werd ik verrast door een bezoek van onzen vriend ASCHAM, wiens verſchijning mij in het eerst een levendig genoegen verſchafte, door het opwekken der herinnering dier zoo aangename en leerzame dagen, welke ik met hem heb doorgebragt in de beöefening der bladen van de klasſieke oudheid. Mijne eerſte beweging was, van de doorluchtige dooden te ſpreken, die mij zulk een onbegrensd veld van nadenken hadden geöpend. ASCHAM, zult gij u herinneren, hoe ernſtig, is opgeruimd; hij maakt den ouden dag ten ſteun, om de rampen van het beſtaan te ſchragen; en inderdaad, de ouderdom is, voor een nadenkend wezen, niet zwak, verſterkt zijnde door geloof en ondervinding, en, wen zoo kort een afſtand overblijft, is eene geringe poging voldoende om den eindpaal te bereiken. Deze geringe afſtand is thans voor mij nog korter, dan voor den ouden man; doch bitter zal het lijden zijn, op mijne laatſte oogenblikken te zaam gehoopt!

ASCHAM boodſchapte, dat de Koningin mij had verlof gegeven om in den tuin mijner gevangenis te wandelen. Het is onmogelijk uit te drukken, met welke vervoering van blijdſchap ik de aangename mededeeling ontving; in den beginne had onze arme vriend geenen moed om dezelve te ſtoren. Wij gingen te zamen in den tuin, waar hij mij een tijdlang mij verheugen liet in dat aanſchouwen der natuur, waarvan ik zoo lang een balling

was geweest. Het was een dier ſchoone dagen op het einde van den winter, welke de aankomst der lente verkondigen; en ik weet niet, of de lente zelve op mijne verbeelding zoo levendig eenen indruk had kunnen maken, als de voorſpelling harer terugkomst. De boomen wendden hunne bladerlooze takken naar de zon, het veld was reeds groen; enkele vroege bloemen ſchenen, met hare geuren, het voorſpel te geven van de melodij der natuur, wanneer zij in alle hare pracht zal wederkeeren. Daar was eene onbeſchrijfelijke zachtheid in de lucht; mij dacht ik hoorde de ſtem van GOD in den onzigtbaren en nogtans almagtigen adem, welke mij iederen oogenblik nieuw leven teruggaf — leven! wat woord heb ik uitgeſproken? Tot op dezen dag beſchouwde ik het als mijn wettig eigendom, en thans ontvang ik deszelfs laatſte weldaden als het teeder afſcheid van eenen vriend.

Ik wandelde met ASCHAM voort tot aan de oevers van den *Teems*, waar wij in een boschje nederzaten, dat, ſchoon het nu geen loof droeg, welhaast wederom met groen ſtond bekleed te worden. De baren, ſchitterende door het teruggekaatſte licht van den hemel, hadden het prachtig aanzien van een feest; nogtans was er iet ſombers in haren loop, en ik weet niet, hoe iemand hare eentoonige beweging lange zou kunnen gadeſlaan, zonder toe te geven aan die bepeinzingen, wier hoogſte verrukking beſtaat in eene ſoort van ontvoering aan het beſtaan. ASCHAM, de ſtrekking mijner gedachten bemerkende, greep haastig mijne hand, en, die met zijne tranen beſproeijende, riep hij uit: „ô Gij, die nog mijne ſouvereine zijt! moet het mijne harde taak wezen, u bekend te maken met uw dreigend noodlot? Uw vader heeft uwe medeſtanders verzameld tegen MARIA, die zich op u wreekt van al de liefde, welke uw naam inboezemt."... Hier ſtuitten de ſnikken zijne woorden.

„ Vaar voort, mijn vriend!" riep ik; „herinner u die denkende wijzen, welke met een vast oog den dood beſchouwden ook dergenen, die hun het dierbaarst waren;

zij

zij wisten, vanwaar wij komen, en waar wij henen gaan." „ Welaan," hernam hij, „ uw vonnis moet thans ten uitvoer worden gebragt; maar ik breng u die hulp, welke zoo menigen doorluchtigen man voor de veroordeeling van dwingelanden behoedde." Thans bood de achtbare oude man mij met bevende handen het vergift, waarvoor hij mij met gevaar van zijn eigen leven zou hebben willen bewaren. Ik herdacht, hoe dikwijls wij te zamen de edele verachting van het leven hadden bewonderd, aan den dag gelegd door de helden en patriotten der oudheid, en, verzinkende in diepe gedachten, (alsof het licht des Christendoms eensflags was uitgebluscht in mijne ziel) viel ik in die zwakke beſluiteloosheid, waaruit het in de eenvoudigſte omſtandigheden des levens dikwijls zoo moeijelijk is de ziel op te heffen. ASCHAM wierp zich voor mij op de knieën, buigende zijn zilveren hoofd naar den grond, en bedekkende zijne oogen met de eene hand, terwijl hij met de andere mij de noodlottige toevlugt bood, welke hij had bereid. Ik ſtiet die geheiligde hand vriendelijk terug, en, mij in een ſtil gebed verzameld hebbende, vond ik kracht tot dit antwoord: „ ASCHAM! gij weet, met hoedanig vermaak ik met u de wijsgeeren en dichters van Griekenland en Rome heb gelezen, de mannelijke ſchoonheden hunner taal, welke de eenvoudige kracht hunner ziele ademt, zijn onvergelijkelijk. De maatſchappij, gelijk zij thans geſteld is, heeft de meeste hoofden met ijdelheid en beuzelachtigheid vervuld, en men ſchaamt zich niet te leven zonder nadenken, zonder te zoeken de wonderen der wereld te kennen, welke gevormd zijn om de menſchen te verlichten door ſchitterende en duurzame zinnebeelden. Wij worden door de ouden overtroffen, doordien zij aan zichzelven waren overgelaten, en werden hetgeen zij waren door hunne eigen pogingen; terwijl ons de openbaring een beginſel heeft medegedeeld, boven den mensch verheven. Van de ideäle volmaaktheid der kunſten af, tot de eenvoudige regels des gedrags toe, behoort alles in betrekking te ſtaan tot het godsdienſtig geloof; en het leven

heeft geen ander oogmerk, dan voorbereiding ter onsterfelijkheid. — Zoo ik die openbare tentoonstelling kon ontgaan, en ik mij aan het ontzettende onheil ontrukte, dat mij wacht, ik zou door mijn voorbeeld niet versterken de hoop dergenen, welke door mijn lot mogen geroerd worden. De ouden verhieven hunne ziel door de beschouwing hunner eigen kracht; — de Christen heeft altijd eenen Getuige voor oogen; Eenen, in wiens tegenwoordigheid hij of leven, of sterven moet. De ouden streefden er naar, om de menschelijke natuur te verheerlijken; — de Christen beschouwt zichzelven slechts als GODS openbaring op aarde. De ouden verhieven boven elke andere deugd den heldenmoed, welke den dood boven den onderdrukker verkiest; — de Christen vereert heiliger den godvruchtigen geest, welke omhelst, wat slechts de wil is der Voorzienigheid: in hem heerschten werkzaamheid en lijdzaamheid bij beurten. Wij behooren *den wil* te oefenen, zoo lang wij anderen kunnen dienen, en zelven vorderen in volmaaktheid; doch wanneer het noodlot in zekeren zin tegen ons is gekant, dan is het de zaak van den moed, deszelfs nadering af te wachten, en edeler, den slag tegen te *gaan*, dan te ontwijken. De ziel trekt zich dan in hare eigen geheimenissen zamen, en haar verhevenste pogen is berusting."

„ Ik wil," hernam ASCHAM, „ over deze gevoelens met u niet twisten op eenen tijd, dat gij de onwrikbaarste standvastigheid zoo zeer kunt behoeven. Ik ontrust mij slechts over den aard des lijdens, waartoe gij veroordeeld zijt. Zult gij zoo geweldig eenen schok kunnen verdragen? Is die verwachting van den doodelijken slag, van de bepaalde, onvermijdelijke stonde, niet boven uw vermogen? Zou het niet minder hard vallen, uw leven door uwe eigen hand te eindigen?"

„ Het is onze pligt," antwoordde ik, „ te wachten, tot het Goddelijk Wezen de gift terugneemt, welke Hij ons schonk. De onsterfelijkheid begint reeds vóór den dood, wanneer wij eigenwillig de belangen des levens la-

laten varen. In zulk een oogenblik zijn de inwendige indrukken der ziele ſtreelender dan te bevatten is. De bron der geestdrift wordt geheel onafhankelijk van de voorwerpen, die ons omringen; GOD alleen is ons *al* in het binnenſte heiligdom der ziele, en beſluit, als 't ware, ons geheele lot in Zichzelven."

„ Maar," zeide ASCHAM, „ waarom moet gij uwen vijanden, die wreede Koningin, dat bedorven volk, het onwaardig ſchouwſpel leveren...." Hij was buiten ſtaat te voleinden.

„ Ware het, dat ik mij," hernam ik, „ zelfs door den dood, onttrok aan de wraak der Koningin, ik zou ſlechts haare trotschheid tergen, zonder dienſtig te worden tot haar berouw. Wie weet, tot op welk een verwijderd tijdperk het voorbeeld, dat ik ſta te geven, zal heilzaam wezen voor mijne medeſchepſelen; en hoe kan ik over het belang oordeelen, dat de geſchiedenis aan mijne gedachtenis zal hechten? — Door mijzelve om te brengen, zal ik de menſchen ſlechts den afſchuw doen gevoelen, met zoo veel regt door mishandeling ingeboezemd, en tevens den trots doen blijken, die de ontheffing van dezelve voorkomt. Maar, door mij te onderwerpen aan dit ſchrikkelijk lot, met de vastheid, welke de Godsdienst verleent, zal ik zijn als eene baak voor de ongelukkigen, die, als ik, door den ſtorm geſlingerd worden, en die aldus mogen leeren op dat anker des geloofs te vertrouwen, waardoor ik mij ſtaande hield."

„ Het volk," zeide ASCHAM, „ ſchrijft *hun* ſchuld toe, die op het ſchavot ſterven."

„ De logen," antwoordde ik, „ moge eenige menſchen gedurende weinige jaren bedriegen, natiën en eeuwen vieren de zegepraal der waarheid. Wat der deugd behoort, behoort desgelijks aan de eeuwigheid; en elk bedrijf, voor haar verrigt, zal in dien onbegrensden oceaan vloeijen, ſchoon het ook, in zijnen ſterfelijken loop, een onbeduidend beekje moge zijn geweest. Neen — ik zal niet blozen de ſtraffe te dragen, der ſchuld opgelegd; ik word door de onſchuld tot dezelve geroepen. Geweld aan mij-

zelve te begaan, zou de gerustheid ſtoren, welke de onſchuld inſtort, en dien vrede vernietigen, welken de ziel behoort te gevoelen bij de nadering van den hemel."

„ Maar," riep onze vriend uit, „ wat kan zoo geweldig zijn als deze bloedige dood?"

„ Is niet het bloed der martelaren," hernam ik, „ een balſem voor de wonden des ongelukkigen?"

„ Die dood," was zijn antwoord, „ toegebragt door de barbaarſche bijl, die een barbaar zal durven zetten op uw koninklijk hoofd!"...

„ Mijn vriend," was mijn wederantwoord, „ waren mijne laatſte oogenblikken met glorie gekroond, dit zou den ſchrik des doods voor mij niet verminderen. Draagt hij ooit een diadeem op zijn bleeke voorhoofd? Is hij niet ſteeds gewapend met dezelfde akelige verſchrikkingen? Indien het ſlechts vernietiging ware, waarmede hij ons bedreigt, wat zou het ons baten met eene bloote ſchaduw te twisten? Doch zoo hij komt als een bode des hemels, zoo het de ſtem van GOD is, welke uit dien ſluijer der duisternisſe wordt gehoord, dan is het dag achter den nacht, en de eeuwigheid wordt ſlechts voor ons verborgen door *ijdele* ſchrikbeelden."

„ Maar," riep onze vriend, (die, in ſtede zijner gewone bedaardheid, thans zoo zeer was aangedaan, dat hij naauwelijks zijner ſtemme meester was) „ weet gij, dat de ſtraf pijnlijk zijn, — dat zij langer duren kan, — dat eene onvaste hand."....

„ Houd op!" riep ik, „ ik weet het, — doch hetgeen gij vreest, zal niet gebeuren, — en wat geeft u dit *ontzettend* vermoeden?"

„ Mijne eigen zwakheid."

„ Ik heb altijd ligchamelijk lijden gevreesd, — alle mijne pogingen, om de koelbloedigheid te verkrijgen, welke de ſmart braveert, zijn ontoereikende geweest: ik ben dus verzekerd, dat deze beproeving mij zal geſpaard worden; eene heimelijke beſcherming wacht den Christen, wanneer hij meest verlaten ſchijnt, en hij wordt niet overgegeven om eenige verzoeking te ondergaan boven zijn vermogen. Wij

zijn

zijn gewoonlijk alleen bekend met der menſchen uitwendig karakter — wat in het hart omgaat, moge wel nieuwe inzigten opleveren gedurende millioenen van eeuwen. Ongodsdienſtigheid maakt de ziel oppervlakkig, en men hecht te veel waarde aan omſtandigheden en gelukkigen uitſlag. De ware ſchat der gedachten en verbeelding is alleen te vinden in de gemeenſchap van het menſchelijk hart met zijnen Schepper. Vandaar de voorgevoelens, de godſpraken, de wonderverſchijnſels. Alwat de ouden zich verbeeldden in de natuur te ontdekken, was ſlechts eene weerkaatſing van hetgeen in hunne eigen ziel omging, het gefluister der onbekende Godheid, die in hen woonde." — Nu volgde een tusſchentijd van ſtilte; wanneer ik aangegrepen werd door eene onbeſchrijfelijke beweging van ſchrik, en een gevoel, dat ik niet waagde uit te ſpreken, lag op mijne lippen. Ten laatſte vroeg ik ASCHAM, of hij mijn' echtgenoot had gezien: hij antwoordde bevestigend. „ Wel dan," riep ik, „ om 's hemels wil, vertel mij alles! Zoo GUILDFORD en mijn geweten in ſtrijd waren, welke der twee magten zou meest heilig ſchijnen?"

„ Lord GUILDFORD," hernam hij, „ heeft zich niet uitgelaten over de keuze, die gij te doen hebt; maar, wat hemzelven betreft, is het zijn onherroepelijk beſluit, op het ſchavot te ſterven."

ô Mijn vriend," riep ik uit, „ hoe dank ik u, mij de verdienſte der keuze te hebben gelaten! Had ik vroeger mijn GUILDFORD's beſliſſing gekend, ik zou de moeite niet genomen hebben om te overleggen. Liefde alleen zou hebben voorgeſchreven, wat Godsdienst beveelt. Zal ik niet het lot deelen van zulken echtgenoot? Zal ik mijzelve ééne zijner folteringen ſparen? In elken ſtap, dien hij tot den dood doet, heeft hij daarin niet ook mijn pad gebaand?" — Ziende dat ik niet te bewegen was, nam ASCHAM vol droefheid affcheid, doch met belofte van mijne gevangenis andermaal te bezoeken.

Doctor FECKENHAM, de Kapellaan der Koninginne, kwam weinige uren daarna, om mij te boodſchappen, dat

de uitvoering van mijn vonnis zou plaats hebben op Vrijdag, hetwelk nu nog slechts vijf dagen af is. Laat ik u bekennen, ik scheen geheel onvoorbereid voor den slag, — nr zulk een schrik trof mij de onherroepelijke bepaling van den dag. Ik poogde mijne ontroering te verbergen; doch zij wa ontwijfelbaar opgemerkt door FECKENHAM, daar hij zich van mijne verwarring bediende om leven aan te bieden, op voorwaarde dat ik mijnen Godsdienst zou verzaken. Dus ziet gij, mijn waarde vriend, hoe GOD zijnen bijstand verleent; doordien de noodzakelijkheid, om zulk eene beleediging van mij te weren, mij den moed hergaf, dien ik verloren had.

Dr. FECKENHAM was begeerig mij tot eene twistrede over te halen; hetgeen ik afwees, aanmerkende, dat mijn oordeel te zeer verzwakt was door mijne tegenwoordige onstandigheid, om mij te vergunnen mijne eigen bewijzen reg te doen, en dat ik in de oogenblikken mijns doods aan geene twistredenen de waarheden wilde overlaten, van welke ik was overtuigd geworden, toen mijne ziel in hare volle kracht was. Hij poogde mij vreeze aan te jagen, door te zeggen, hij zou mij dan niet meer ontmoeten, noch *in deze* wereld, noch in de volgende, doordien ik van den hemel was uitgesloten door mijn ongeloof. Ik antwoordde: „Uwe woorden zouden mij verschrikkelijker zijn dan de scherpregter, zoo ik ze kon gelooven; maar dien Godsdienst, voor welken men gereed is het leven op te offeren, verklaart het hart voor waarheid. De rede verleent slechts een twijfelachtig licht over zoo duistere onderzoekingen; doch ik houd vast aan de leere des kruises; daaraan kan ik niet twijfelen."

Het gesprek met Dr. FECKENHAM wekte mijne levensgeesten op. En zoo stond mij de Voorzienigheid toe, hetgeen ASCHAM zoo bezorgd was voor mij te verkrijgen, — eenen vrijwilligen dood. Ik vernietigde mijn eigen bestaan niet; maar ik weigerde te leven, en het schavot, dus vrijelijk omhelsd, scheen slechts het altaar, door het slagtoffer verkozen. Het leven op te geven, wanneer het niet dan

ten

een koste van het geweten gekocht kan worden, is de eenige zelfmoord, der deugd geëorloofd.

Gerust in de overtuiging, dat ik mijnen pligt volgde, begon ik mijnen moed te hervatten, toen eensklags die dwaze gehechtheid aan het leven, waarvoor ik somtijds maar al te gevoelig was in de dagen mijns geluks, in mijn zwakke hart herleefde.

ASCHAM kwam den volgenden dag bij mij, en wij wandelden nogmaals naar de boorden van den *Teems*, de trots van ons schoone land. Ik poogde op onze gewone onderwerpen van gesprek te komen, en haalde eenige plaatsen aan uit de dichtwerken van HOMERUS en VIRGILIUS, wier onsterfelijke stukken wij te zamen zoo dikwijls beöefend hadden: maar poëzij heeft, meer dan iet anders, eene strekking om ons eene warme zucht voor het bestaan in te storten; zoo verleidelijk mengt het gedachten en beelden ondereen. Zoo streelend is de vereeniging van natuur en gevoel, en zoo zeer leven wij in derzelver welluidende taal, waarin de krachtigste gevoelens der ziele worden afgemaald, dat wij, terwijl we lezen, als aangeblazen, en geheel betooverd worden door de hoedanigheden des bestaans en genots.

Deze indrukken ontving ik, toen ik bedacht, dat die genoegens niet meer voor mij bestonden. Ik wendde dus het gesprek op de meer ernstige schriften der wijsgeeren. ASCHAM beschouwt PLATO als eene ziel, tot het Christendom voorbeschikt; schoon hij, in overeenkomst met de meerderheid der ouden, zich te trotsch verheft op den verstandelijken heldenmoed van den menschelijken geest. Deze wijzen genoten het vermogen van denken zoo volkomen, dat zij schaars hunne wenschen rigtten op dat betere bestaan, hetgeen zij door de kracht hunner beschouwing tot zich schenen af te troonen. Voorheen smaakte ik desgelijks het uitgezochtst vermaak, in op den hemel, het genie, en de natuur te denken. Op deze gedachten nam een onwillekeurig verlangen naar het leven bezit van mijn gemoed; en in zulke levendige kleuren stond hetzelve

ve thans voor mijne verbeelding geſchilderd, dat de to komende wereld zich niet langer voordeed, dan als e afgetrokken denkbeeld zonder kracht en leven.

„ Hoe," riep ik, „ zal ik leeren, de eeuwige duu zaamheid der hartsgevoelens te ſtellen boven die gedurig afwisſeling van hoop en vrees, welke de teederſte aando ningen zoo levendig hernieuwt? Kan de onbepaalde ken nis der natuur, en van hare geheimenisſen, ooit de on uitſprekelijke aantrekkelijkheid bezitten van den ſluijer, we ke dezelven bedekt? Zal zekerheid niet voor altijd d vleijende misleidingen van den twijfel verdrijven; of ka de ſchitterende openbaring der waarheid zoo vele bronne van genot ſcheppen, als nu door hare ontdekking of na ſporing worden opgeleverd? En wat zal er worden va jeugd en hoop, onze hebbelijkheden en aandoeningen, al geen tijd meer beſtaat? In één woord, kan de almagtig Schepper, in alle zijne heerlijkheid, zijn ſchepſel eene kostelijker gave ſchenken, dan onderlinge liefde?

Deze angſten waren onbetamelijk; en het is met opregt berouw, dat ik u, mijn waardige vriend, de verachtelijkſte zwakheid belijd. ASCHAM, die den vorigen avond min godsdienſtig dan ik geſchenen had, herwan thans ſpoedig zijn vermogen over mijnen weerbarſtigen geest. „ Gij moet," zeide hij, „ niet dulden, dat de weldaden, welke gij ontvangen hebt, mistrouwen in den Weldoener verwekken, welke het leven geſchapen heeft, dat gij beweent. Zoo deszelfs weinige onvolmaakte geneugten u zoo kostelijk toeſchijnen, waarom zoudt gij dezelven onherſtelbaar achten? Het is gewis niet moeijelijk voor de verbeelding, eene aangenamer wereld te denken dan deze aarde; maar, ware dit ook boven ons vermogen, voegt het ons, de Godheid ſlechts als eenen dichter te beſchouwen, die buiten ſtaat is een tweede werk voort te brengen, voortreffelijker dan het eerſte?" Deze eenvoudige aanmerking riep mij tot mijzelve terug, en ik bloosde over de onnoozelheid, waartoe ik door de vrees voor den dood was verleid.

Ô Mijn vriend, hoe moeijelijk is het, deze gedachte te bevatten! Hoe meer ik afdaal, te ondoordringbaarder is zij, — afgrond beneden afgrond — !

Binnen vier dagen zal ik niet meer ademen; de vogel, die door de lucht fladdert, zal mij overleven; mijne ſpan des beſtaans is korter dan de zijne; — de onbezielde voorwerpen, door welke ik omringd ben, zullen denzelfden vorm behouden; maar ik zal geheel veranderd zijn. In het geheugen mijner vrienden alleen zal ik eenige plaats op aarde behouden.... Onbegrijpelijke verborgenheid der ziele, die het einde voorziet, en echter onbekwaam is deszelfs nadering te bevatten; — de hand beteugelt de roſſen, die ons op onze loopbaan voeren; maar de gedachte is buiten ſtaat, voor een enkel oogenblik, tegen den *dood* te vermogen. — Vergeef mijne zwakheid, ô vader van mijn geloof! u, dien ik altijd vereerde, — u, door wien ik zoo teederlijk werd geliefd. Gewisſelijk, wij zullen elkander ontmoeten in den hemel; maar, zal ik immer weer die alles overredende ſtemme hooren, welke mij eenen GOD van genade verkondigde? zal ik immer weer uwe achtbare gelaatstrekken beſchouwen, zoo onuitwisſchelijk mijner herinneringe ingedrukt? En gij ook, GUILDFORD, mijn gade, mijn ander ik, — gij, wiens hemelsch gelaat ſteeds voor mijne ziel tegenwoordig is, zal ik u herkennen, zoodanig als gij waart, onder Engelen, wier beeld gij droegt op aarde?....Maar, wat wilde ik zeggen? Mijne zwakke ziel zou geen dierbaarder wensch kunnen vormen aan de andere zijde des grafs, dan weder te keeren tot het geluk, welk ik bezat, en met u mijn afgelegd beſtaan te vereeuwigen.

Donderdag.

Gisteren verzocht mijn beminde man mij voor het laatst te zien. Ik weigerde mijzelve een oogenblik, waarin vreugde en wanhoop elkander zouden hebben ontmoet, om niet mijne ſtille berusting te verliezen. Gij weet, mijn hart was maar al te zeer gehecht aan het

het geluk, en ik had maar al te veel reden om te vreezen, dat ik wederom tot mijne vorige zwakheid zou vervallen. Deed ik niet wel, mijn vader?

Is, na zulk een offer, mijne broosheid niet geboet? Thans heb ik geen grond meer om te vreezen, dat het aanwezen mij te zeer zal boeijen.

Op den dag der executie.

ô Mijn vader! ik heb hem gezien, — hij trad naar de geregtsplaats met zoo vasten ſtap, alsof hij het bewl over zijne geleiders voerde. GUILDFORD wendde eenmaal zijne oogen naar mijne gevangenis, ſloeg dezelver vervolgens naar boven, (ik verſtond zijne meening) en ging voort. Toen hij de plaats bereikte, leidende naar de plek, waar de dood voor ons beiden was toebereid, ſtond hij nog eenmaal ſtil, en alzoo zegende hij met zijne laatſte blikken haar, die teffens zijne deelgenoote was op den *troon* en het *ſchavot*.

Een uur later.

De overblijffelen van GUILDFORD werden voorbij de venſters van den *Tower* gevoerd. Het verminkte ligchaam was bedekt; maar door het doodkleed heen — welk een afgrijſelijk beeld vertoonde zich voor mij! Zoo dezelfde ſlag niet voor mij bewaard ware, hoe zou ik den laſt der ſmarte dragen?

ô Mijn vader! is het mogelijk, dat ik mij over het verlies van het leven beklaagde? ô Heilige dood — geëigende gave des hemels, niet min kostelijk dan het leven — gij zijt thans mijn beſchermengel — gij alleen kunt mij kalmte en rust hergeven! Mijn Opperheer heeft over mijn lot beſchikt; maar, daar Hij mijne vereeniging met mijnen echtgenoot heeft toegelaten, vordert Hij niets boven mijn vermogen, en aan Hem beveel ik, zonder vrees, mijn' verſcheidenden geest.

JE

BESCHRIJVING VAN DE ONTZETTENDE VERWOESTINGEN DER ZWARTE PEST IN DE XIVDE EEUWE.

. . . . . *Nec ſævior ulla*
Peſtis, et ira Deum ſtygiis ſeſe extulit undis.

VIRG.

De *zwarte Pest* vertoont dezelfde verſchijnſels als de beſmetting, zoo welſprekend door THUCYDIDES, zoo dichterlijk door LUCRETIUS beſchreven, en hetzelfde kenmerk van algemeenheid, als die der zevende Eeuwe van de Christelijke Jaartelling, toen, onder de regering van Keizer JUSTINIANUS, de lucht, gedurende een tijdperk van vijfëntwintig jaren, met een doodelijk vergif vervuld was. Vóór het jaar 1347 had de Pest telkens haren oorſprong genomen in het hart van Egypte. Ditmaal kwam zij voort uit de zuidelijke provinciën van *China*, alwaar zij over de dertien millioenen menſchen wegſleepte, en, uit dien afgelegen oord, een onverhoedſchen inval deed in alle de deelen van ons vaste land; herhaalde aardbevingen, bloedregens, wolken van brandende dampen, die, volgens het verhaal der *Chineſche* Jaarboeken, over eene oppervlakte van tweehonderd mijlen lands zich verſpreidden, gingen de Pest vooraf en veroorzaakten dezelve, alsmede overſtrooming van rivieren en vloeden, wier wateren boven de muren der ſteden rezen.

Legers van ſprinkhanen veroorzaakten, in *Europa*, gedurende drie achtereenvolgende jaren, in verſcheiden landen, geduchte verwoestingen, en waren de akelige voorboden van den geeſel, die op de volken zou nederdalen. „ Verſchrikkelijke verhevelingen," zegt MEZERAI, „ waren boven de ſtad *Parijs* verſchenen, in het weſ„ telijke gedeelte. Eene zeer groote en zeer heldere ſter „ vertoonde zich vóór zonne-ondergang, ſtaande niet ver„ re van de aarde. Veel grooter was zij 's anderen daags, „ en verdeelde zich in vele ſtralen, welke zij over de

„ ſtad

„ ſtad ſchoot, als dreigende haar met de woedende Peſt, „ van welke zij 's jaars daarna bezocht werd." Vierëntachtig dorpen verzonken in *Zwitſerland* en *Carinthië*. In de nabijheid van *Damascus*, in *Syrië*, ontſtond, twee uren nadat de zon was opgegaan, eene zoo zware duisternis, dat de menſchen, die naast elkander ſtonden, de een den anderen niet kon zien, en dat zij vreesden, dat dit geſtarnte geheel zou worden uitgebluscht. Meer wezenlijke rampen vervingen welhaast deze kwaadſpellende voorteekens.

Hoedanig was, te dezen tijde, het ſtaatkundig tafereel van ons vaste land? Het ſomberſte, het ſchrikwekkendſte, waarvan de Geſchiedenis de gedachtenis bewaard heeft. De *Chorasmins*, uit *Kariſin* opgebroken, hadden *Azië* geplonderd, de *Chriſtenen* in *Paleſtina* uitgeroeid, en verſcheiden provinciën in eene woestijn veranderd. Het rijk van *Konſtantinopel*, door den burgerkrijg ondermijnd, helde kwijnende naar zijnen val. *Frankrijk*, onder PHILIPS VAN VALOIS, gebukt onder de zwaarte der ſchande van *Crecy*, betreurende het verlies van de bloem zijner helden, door de *Engelſchen* vernield, zag zich reeds tot het uiterſte gebragt. *Duitſchland* was het tooneel der bloedigſte regeringloosheid, zoo wel als *Venetië*, *Rome*, *Napels* en *Florence*. Het was de Eeuw der gruwelijkſte verraderijen; het was de Eeuw der grootſte euveldaden: het werd ook de Eeuw der zwaarſte geeſels.

De onkunde, gepaard met angst en een grof bijgeloof, ſtelde, in dit beſchreijenswaardig tijdperk, alle menſchelijke voorzigtigheid te loor. Onbekend waren nog alle de maatregels, ſedert, met zoo veel wijsheid, uitgedacht, ter beteugelinge van den voortgang der beſmetting, die hare woede, over alle deelen des aardbodems, onbelemmerd verſpreidde; van het eene land ſloeg zij tot het andere over, zonder dat men er op bedacht was, den minſten hinderpaal daar tegen te ſtellen, zoo min als proefdagen (*quarantaines*), liniën (*cordons*) van ſoldaten, of eenige der middelen, welke, heden ten dage, door het burgerlijk beſtuur van beſchaafde natiën, zoo krachtdadig

wor-

worden te werk geſteld. Onze voorouders, ingenomen met de valſche leer der onzigtbare ligchaampjes (*doctrine corpusculaire*), geloofden, dat er geen tegenſtand kon geboden worden aan den voortgang der beſmetting, even weinig als aan dien der wolken, onweders en verhevelingen. De meesters in de *ſubtile* wetenſchap, de dwaling van DEMOCRITUS hebbende overgenomen, ſchreven aan de ontbinding van eenige der hemelſche werelden de pestziekten toe, welke de onze teisteren. — Zie hier eene getrouwe, maar ſchrikwekkende opgave der onberekenbare onheilen, welken zulke vooroordeelen allerwegen lieten voortplanten:

In *Perzië* overleefde naauwelijks een derde gedeelte der menſchen de groote ſterfte. Alle de inwoners van *Caramanië* en *Ceſarea* ſtierven. Te *Gaza* bezweken tweeënzwintig duizend in twee maanden. Het Eiland *Cyprus* werd bijkans geheel ontvolkt. In *Azië* vervolgde de verdervende geeſel de vlugtenden, achterhaalde ze, en deed hen omkomen, verre van hun vaderland, hunne familiën en vrienden; niets dan lijken zag men op de wegen en in de Caravanſera's; de ſteden geleken naar kerkhoven; de geſtorvenen werden door ſtervenden ten grave geſleept. „ Deze „ beſmetting," ſchrijft AMEILHOU, „ tastte niet ſlechts „ de menſchen aan; zij viel op de dieren, en *vervolgde*, „ *tot in hare holen, de ratten en muizen.*" Deze laatſte trek, hoewel ſnaaksch, en, als zoodanig, de majesteit der Geſchiedenisſe onwaardig, dient ten minſte tot ſchildering van de uitgeſtrektheid van het kwaad.

Nog treuriger en ſmartelijker was het ſchouwſpel in *Egypte.* Onder de regering van HASSAN, verloor dit land, in dat zelfde zoo vernielende, zoo ſchrikwekkende jaar 1347, de helft zijner bevolking. Te *Cairo* bliezen, dagelijks, tienduizend menſchen den laatſten adem uit. Volgens de getuigenis van den *Arabiſchen* Historieſchrijver ABOULMAHASEN, aangehaald door den Heer DE GUIGNES, „ droeg men de lijken op tafels, ladders en planken, en „ wierp ze in groote kuilen, te dien oogmerke gegraven."

De verbijsterde *Egyptenaars* verbeeldden zich, dat boose geesten, van onder de puinhoopen van oude ſteden opgekomen, den dampkring beſmet hadden, en er op toeleiden, het menschdom te verdelgen. De landbouw ſtond ſtil. Vervolgens werd *Egypte* van een' zoo zwaren hongersnood bezocht, dat de menſchen, der Pest ontkomen, de geſtorvene dieren te lijve ſloegen, ja moeders hare eigen kinderen aten. Van zoo vele onheilen beſtreden, boog het volk te gereeder den hals onder het juk van eene buitenlandſche krijgsmagt, welke hetzelve als eene kudde vee regeerde.

Met gelijke woede doorliep deze verſchrikkelijke geeſel alle de westerſche landen, en maaide, op zijnen togt, het derde gedeelte der bevolking af. Overal zag men niets dan rouw en lijkſtaatſiën. De ramp deed de hoofden draaijen, verbijsterde het verſtand, en verwekte overal geduchte, hoewel ingebeelde, vijanden. Een eenzaam reizende werd voor den *Antichrist* gehouden; rondom zich beſpeurde men niets dan afzigtige ſpookſels, in eene dreigende houding zich ginds en herwaarts bewegende. Te midden der diepſte ſtilte, troffen de wonderlijkſte, de vreemdſte geluiden, onophoudelijk, de ooren der kranken. — Men verwondere zich niet over zulk een verhaal. Die laſtige ruiſchingen, die ijſelijke concerten, waren insgelijks de toevallen der *Attiſche* Pest geweest, ten tijde van den *Peloponneſiſchen* oorlog; toevallen, door den Dichter LUCRETIUS in deze woorden geſchilderd:

> Perturbata animi mens in mœrore metuque
> Triste ſupercilium —— —— ——
> Sollicitæ porro plenæque ſonoribus aures.

In het tijdperk, daar wij thans van ſpreken, droomde men van niets anders dan van vuurregens, waarmede de verbranding van het heelal eenen aanvang moest nemen. Men commentarieerde de ſtelſels der aloude *Griekſche* wijsbegeerte, van vele Kerkvaders aangenomen, rakende het einde der wereld. Eene plaats uit de *Openbaring van Joannes*,

ren, belagchelijk verklaard, verſterkte nog deze bijgeloovige angſten. De rimpels der grijsheid zag men op het gelaat der Nature gedrukt; en men geloofde, dat het vuur, het eerſte der hoofdſtoffen, naar het gevoelen van PYTHAGORAS, het laatſte zijn zou, welk in *het groot al* terugkeerde, om mij van ſacramentéle uitdrukkingen te bedienen, na deze verbranding van den aardkloot. Gebeurde het, dat eene dier zwavelachtige uitwaſemingen, gemeenlijk bij den naam van *vallende* (of *verſchietende*) ſtarren bekend, in den nacht, den gezigteinder kliefde, ſtraks verbeeldden zich dan de aanſchouwers, van ſchrik zamenkrimpende, dat de harmonie der hemelen zou verbroken worden, en dat de ſtarren, door de hand des Almagtigen geſchokt, het onmetelijke werk der ſcheppinge in asch zouden doen verkeeren.

Droefheid en angst was niet het éénige gevoel, welk de gemoederen beheerschte; nog levendiger deed zij aldaar godsdienſtige denkbeelden ontſtaan. Te midden van zoo vele wederwaardigheden, bewees de mensch, dat hij met het zegel der onſterfelijkheid beſtempeld was: en dit is eene van de, door de Oosterſche en Westerſche Historieſchrijvers, best bevestigde waarheden. Christenen, Joden, Muzelmannen, Afgodendienaars vertoonden om ſtrijd de treffendſte proeven van godsdienst. In het westen ontdeed men zich van zijne bezittingen ten behoeve der kloosters; en dit was de oorſprong van derzelver buitenſporige rijkdommen. Geheel *Frankrijk* geleek naar een *Thebaïs*, gelijk ook *Duitschland* en *Italië*. Niets anders hoorde men, dan boetgeſchal en klagten, doormengd met zuchten en tranen; men ſloeg zijne oogen niet ten hemel, dan om er onheilſpellende voorteekens te lezen; men verwachtte, zoo als reeds gezegd is, het vallen der ſtarren; men zou gezegd hebben, dat de natuur, op een ſtel en ſprong, in den bajert ſtond terug te keeren, en dat de geduchte bazuin, wier geſchal, ten eenigen dage, de asch van alle geſlachten zal in het leven herroepen, in de ooren der door ſchrik verbleekte volken klonk. Allen hielden het gezigt op het graf gevestigd, en bereidden zich om te verſchijnen voor

zetteden, zond dezelve, van eene talrijke bende toonkunſtenaars begeleid, naar de ſchoone vallei van *Simmenthal*. „ Laat hij, die boete doen wil," riepen de jonge lieden, „ liever deel nemen aan onze feesten, en zich met ons ver„ blijden, der algemeene ſterfte te zijn ontkomen!" Meer deed, waarſchijnlijk, de gelukkige invloed van het klimaat, om hen te redden, dan het hulpmiddel van muzijk, danspartijen en veldvermaken.

Het volk, even als hadde de *zwarte Pest* geene genoegzame ſlagtoffers tot zich genomen, aan de *Joden* de rampen der natuur wijtende, viel allerwegen op hen aan, in *Frankrijk*, *Duitschland*, *Boheme*, *Italië*, *Engeland* en *Zwitſerland*, en vermoordde of verbrandde hen zonder mededoogen. Een groot getal dier rampzaligen, die altijd vreemdelingen blijven op den grond zelven, op welken zij het aanwezen ontvangen, verbrandden zichzelven in de vervoering van woede en wanhoop, na alvorens hunne vrouwen en kinderen vermoord te hebben. De onverzettelijke verkleefdheid der *Joden* aan den Godsdienst van MOZES werd beſchouwd als eene der oorzaken van den toorn des Hemels; wordende, daarenboven, deze *ongelukkigen* beſchuldigd, de bronnen, fonteinen en putten vergiftigd te hebben: eene lompe, ongerijmde beſchuldiging, doch zeer geſchikt ter ontſtekinge van de gramſchap eener menigte, te wreeder naar gelange zij onkundiger was.

DE VLUGT VAN KAREL II, KONING VAN ENGELAND, NA DEN SLAG VAN WORCESTER.

(Hoofdzakelijk volgens zijn eigen verhaal.)

Koning KAREL I werd onthoofd te *Whitehall*, op den 30ſten van Louwmaand 1649, in zijn negen-en-veertigſte jaar, na eene regering van vier-en-twintig jaren, wreedelijk ontrust door bijgeloof, dweeperij en partijſchappen. KAREL II, zijn zoon, eerst in *Holland*, daarna te *Jerſey* den ſtorm ontweken, begaf zich vervolgens naar *Schotland*, alwaar CROMWELL, als Ge-

Generaal van de troepen der *Engelſche* Republiek, tegen de Koningsgezinden optrok, die hij verſloeg te *Dunbar*, in 1650. Te *Scone* gekroond, begaf zich KAREL STUART naar *Engeland*, nam eene ſtelling te *Worcester*, waar CROMWELL hem eenen veldſlag leverde, die weldra 's Vorſten aanhangers overhoop wierp, en hemzelven tot de vlugt noodzaakte, van ſlechts weinige vrienden vergezeld. Deze beroemde ſlag, die den Protector verzekerde van hetgene hij zijne *kroon-genade (crowning mercy)* noemde, werd geleverd op den 3den van Herfſtmaand 1651, den verjaardag van dien van *Dunbar*, dag van onheil voor 's Prinſen ontwerpen, als welke in weinige uren voor langen tijd de opgevatte hoop vernietigde, den troon zijns vaders te herwinnen. Wij laten hier het belangrijk verhaal volgen van 's Vorſten ontkoming na het noodlottig gevecht, grootdeels volgens hemzelven.

* * *

KAREL II had den ſlag verloren, aan welks uitkomst zijn lot hing. Er bleef hem ſlechts over, zich in veiligheid te ſtellen voor de vervolgingen eens onverzoenlijken vijands. Te *Londen* zelve dacht hij, dat de waakzaamheid der Republikeinen het ligtst zou te verſchalken zijn. Dit ontwerp was hagchelijk; ook deelde hij het alleen aan Lord WILMOT mede. Men telde thans den 3den September; het was zes uren des avonds; er ſchoot nog maar een half uur voor zonne-ondergang over, en dien dag legden de Vorst en zijne vrienden, die hem, getrouw gebleven, op zijne gevaarlijke vlugt vergezelden, nog ruim acht uren gaans af, en hielden eerst ſtil aan eene vrij aanzienlijke landhoeve, genaamd *White-Lady*, niet ver van *Tong-Castle*, waar zij in alle haast brood en kaas aten. Vijf broeders, met name PENDERELL, bewoonden deze hoeve, en vonden voornamelijk hun beſtaan in het houtbakken. Men kon zich ſlechts een oogenblik te dezer plaatſe ophouden: drieduizend man ruiterij vertoonden zich op geringen afſtand; maar deze ruiters waren van 's Konings aanhang. Zij vlugtten in wanorde, gevoerd door den Kapitein LESLEY. De vrienden van den Vorst raadden hem, zich aan het hoofd dier bende te ſtellen, en zijn best te doen om naar *Schotland* door te ſlaan. KAREL, met zijn ganſche leger geſlagen, hield zich niet veilig met een deel der wrakken van dat ontmoedigd ligchaam. Hij zeide zelfs met grond, dat degenen, die zich niet geſchaamd

hadden zijne belangen te verraden, toen zij in ſlagorde ſtonden geſchaard, gewis geen ſtand zouden houden in den toeſtand, waarin zij zich thans bevonden.

„ Deze ontmoeting," zegt de Vorst, „ bepaalde mij te ſterker, om, zonder vertoef, naar *Londen* te vertrekken, te voet, onder het mom van een boer, gekleed in een ſlecht wambuis van beesteuvel, een groen kamizool en linnen broek: dus kleedde ik mij op de hoeve *White-Lady;* ik liet tevens mijne haren ſnijden, en, opdat niemand de kleederen mogt vinden en herkennen, welke ik tot hiertoe gedragen had, wierp ik die in het heimelijk gemak des huizes."

KAREL vertrok dan, te gelijk met Lord WILMOT; zijne overige aanhangelingen gingen zich vereenigen met de drieduizend ruiters in den omtrek. De twee vlugtelingen ſpraken eene bijeenkomst te *Londen* af, vooronderſteld dat zij dit konden bereiken; daarna gingen zij van malkander. WILMOT, groot en zwaar, begaf zich te paard; de Vorst verkoos, om meerdere veiligheid, ſlechts te voet te reizen.

Onder dit alles werden LESLEY en zijne bende, door eenen troep ruiters van het Parlement, op omtrent drie uren afſtands van *White-Lady*, aangevallen, en in de pan gehakt.

KAREL, zoodra hij zich verkleed had, vertrouwde zijn leven aan een' der vijf broeders PENDERELL; het was RICHARD. Deze boer was katholiek, en, even als alle de lieden van deze belijdenis, vijand der ſtandgrijpende omwentelinge; en, hetgeen hem in de tegenwoordige omſtandigheid van groot nut kon doen zijn, hij kende eene menigte van holen, in welke de vervolgde prieſters langen tijd waren genoodzaakt geweest zich verſcholen te houden.

Den volgenden dag, 4 September, bereikten RICHARD en KAREL een naburig bosch, waarbij zij gingen nederzitten, alvorens er in te gaan; toen zij van verre eenen hoop ruiters zagen, die hun toeſchenen van nieuwe ligting te zijn. Er viel niet te beraden. Zonder tijd te verliezen, wierpen zich de Vorst en zijn leidsman in het bosch, waar zij den gantſchen dag zonder voedſel en zonder hulp moesten doorbrengen. Het ſtortregende; en, zoo de regen de twee reizigers zeer ongemakkelijk viel, hij diende om hen te bewaren voor de naſporingen, welke de ruiters niet zouden verzuimd hebben op de plaatſen te doen, die hun ten ſchuilhoek ſtrekten. Daar was het,

het, dat de Vorst, met den getrouwen RICHARD overleggende, overtuigd werd van de onmogelijkheid om *Londen* te bereiken. De gevolgen zijner onderneming deden hem schrikken; hij zag er zoo veel gevaar in, dat hij, ten laatste van oogmerk en weg veranderende, het besluit nam de *Saverne* over te steken, om het land van *Wallis* in te gaan, en vandaar te *Swansey* of in eenige andere min belangrijke haven te komen. Hij hoopte, dat, door middel van den handel, dien men met *Frankrijk* dreef, het hem gemakkelijk zou vallen, de zee tusschen hem en zijne vijanden te stellen.

Zijn toestand werd hoe langer hoe hagchelijker; de vrees, de hoop en partijzucht deden bijna de gansche natie belang stellen in zijne ontdekking, en de minste onvoorzigtigheid zijner vrienden kon hem doodelijk worden.

Zie daar hen, met het vallen van den dag, uit het bosch ten voorschijn gekomen, reizende onder allerlei bezwaren, hunne schreden rigtende naar de *Saverne*, en bijna zeker van die te zullen oversteken met eene pont, tusschen *Bridgeworth* en *Shrewsbury* aangelegd. Digt bij een' molen gekomen, werden zij ontdekt door den molenaar, die voor zijne deur in een zeer levendig gesprek was met eenige personen van zijne buurschap. „ Wie daar?" riep de molenaar met eene dreigende stem. PENDERELL, vreezende, dat de uitspraak van den Vorst, welke zeer van die des lands verschilde, mogt argwaan inboezemen, belastte zich met het antwoord. „ Wij zijn hier uit de buurt," zeide hij, „ en gaan naar huis." — „ Zoo gij uit de buurt zijt, „ hernam de molenaar, „ komt dan binnen!" Deze noodiging was geenszins geruststellende; hij voegde er bij, hetgeen zulks nog minder was: „ Sta, of ik sla u de hersens in!"

Gelukkig voor de twee vlugtelingen, bezweek eene deur, die op eenen heuvel uitkwam, voor de pogingen van RICHARD. „ Wij namen de vlugt," zegt KAREL; „ maar, de molenaar aan het schreeuwen slaande van *houdt den dief!* sprong eene menigte volks, die ik voor een rot soldaten hield, eensklaps den molen uit, en liep op ons toe. Wij verspeelden onzen loop, gaande zonder omzien dwars door moerassen en grachten, wadende in het slijk en water tot aan den middel toe. Eindelijk, uitgeput door vermoeijenis en niet meer kunnende, klauterden wij over eene hegge, en gingen achter dezelve op den buik liggen, om te hooren, of men ons nog vervolgde."

Zij hoorden niets; zij bereikten eindelijk de oevers van de *Saverne*; zij kwamen aan een dorp, waarin RICHARD eenen grijsaard kende van de partij des Konings, met name WOLFO of WILFO. RICHARD kon hem niet overhalen zijnen reismakker eene schuilplaats te verleenen, zonder hem te ontdekken wie hij was. De dag was op het punt van aan te breken. Er viel niet te bedenken: KAREL vertrouwde zijn geheim, en hij gevolg zijn leven, aan den vriend van RICHARD, die, hem ontvangende, zeide: „ Het ontrust mij zeer, uwe Majesteit hier te zien; twee kompagniën militie, in de ommestreken opgerigt, zijn belast met de wacht over de pont op de *Saverne*: zij zoeken u met inspanning; zij onderzoeken met naauwgezette oplettendheid al wat zich vertoont; en wie het voorkomen van vlugten heeft, kan zeker zijn van gevat te worden. Ik bega de roekeloosheid niet van u mijne kelders aan te bieden; allen zijn ze bekend. Ik heb slechts nog één middel om u te bergen, en dat middel is zeer onzeker; het is, op mijn' hooizolder te klimmen, en u daar, zonder gerucht, onder een hoop stroo te versteken."

KAREL had twee dagen en twee nachten doorgebragt zonder eten, en zelfs zonder slapen; hij had slechts den tijd eenig voedsel te nemen, en, betuigende, gelijk hij zelf zegt, veel meer vertrouwen dan hij inderdaad bezat, begaf hij zich op den hooizolder. De zoon van WILFO werd in het geheim genomen, en verried het niet.

Zoodra het nacht was (het moet den 5 September geweest zijn) beraadslaagden de WILFO's en KAREL over het plan om den anderen oever der *Saverne* te bereiken: de uitvoering scheen onmogelijk. Men moest besluiten op zijne schreden terug te gaan; men moest wederkeeren naar *White-Lady*, bij de getrouwe PENDERELLS. In den nacht van den 6den op den 7den September, begaven zich de twee reizigers zonder ongeval derwaarts. De broeder van RICHARD was terug: hij had WILMOT in veiligheid gebragt bij eenen vriend, genaamd WHITGRAVE, van *Wolverhampton*, omstreeks drie uren van *White-Lady*. KAREL vond bij de PENDERELLS een' katholieken uitgewekene, die Majoor bij zijne armee geweest was: hij heette CARELESS. Men hield raad, en de gebannenen besloten den dag van den 7den door te brengen in de uitgebreide holte van eenen ouden eikenboom, te midden eener breede vlakte, vanwaar het hun gemakkelijk zou vallen tot op eenen groo-

grooten afſtand rondom zich te zien. Het is deze boom, dien men naderhand den *Koninklijken Eik* heeft genoemd, en dien de beroemde HALLEY vereeuwigd heeft, door zijnen naam aan een geſterrte te geven. Al de voorraad voor dien dag bepaalde zich tot brood, kaas en bier. Ook waren dit geringe maal en deze gebrekkige ſchuilplaats nog gedurig op het punt van wreedelijk ontrust te worden; er verliep geen uur, dat de twee ongelukkigen geene ſoldaten zagen gaan en komen, die in de bosſchen, heggen en ſtruiken zochten, ten einde daar eenige belangrijke ontdekking te doen.

Zoodra de nacht gekomen was, begaf zich KAREL met zijnen getrouwen RICHARD naar het huis van WHITGRAVE, op den weg naar *Londen*, waar WILMOT zijne toevlugt had genomen. De Vorst zond dezen Lord naar den Heer LANE, die afgezonderd leefde te *Bentley*, in het Graafſchap *Strafford*, en wiens zoon Kolonel in zijnen dienst was geweest; hij liet naar de middelen vragen, om veilig naar *Londen* te komen. „ Mijne zuster," antwoordde de Kolonel, „ gaat, anderhalf uur van *Bristol*, de bruiloft van hare nicht bijwonen; de Koning, wel verkleed, kan voor haren bediende doorgaan, en het rijtuig te paard volgen." KAREL nam den voorſlag aan, en, vergezeld van WILMOT en de vijf broeders, die hem zoo groote verkleefdheid betoonden, kwam hij bij den Kolonel LANE. Het was daar, dat hij de proclamatie las, die duizend pond ſterling (*f* 11000) beloofde aan dengenen, die hem zou uitleveren, en aan hoogverraad ſchuldig verklaarde al wie hem eene ſchuilplaats zou verleenen. Hij nam de liverei van Mejufvrouw LANE aan, en ſloeg met haar den weg naar *Bristol* in. Ongelukkig verloor, gedurende deze reis van vier of vijf dagen, zijn paard een der hoefijzers: men was genoodzaakt, zich in het naaste dorp op te houden; en, terwijl hij den hoefſmid hielp, vroeg hem de Vorst, op lakkeis-wijze, of hij eenig nieuws wist? — „ Neen," zeide de hoefſmid, „ ten zij dat die ſchurken van *Schotten* geklopt zijn." — „ Heeft men," vroeg KAREL, „ eenige *Engelſchen* met hen genomen?" — „ Ik weet het niet," hield de kunſtenaar aan; „ maar ik weet wel, dat men dien dubbelen ſchurk KAREL STUART nog niet heeft weten te krijgen." — „ Gij hebt gelijk," hernam KAREL; „ dat is wel een ſchelm, en die vrij meer verdient opgehangen te worden dan alle zijne medeſtanders." — „ Ha, beste maat! brave jongen!"

gen!" riep de hoefsmid met hartelijkheid, hem in zijne armen drukkende, dien hij daar even met zoo fraaijen naam bestempelde!

„ De *brave* jongen," zegt KAREL in zijn verhaal, „ was in het geheel niet op zijn dreef! Ook verwijderde zich de gewaande lakkei, zoodra de hoefsmid zijn werk verrigt had, ten allerspoedigste, en vervolgde zijnen weg."

De Kolonel keerde den vierden dag terug. De Vorst en zijne edelmoedige geleidster kwamen aan in het huis van Mevrouw NORTON, alwaar de eerste, dien KAREL ontmoette, was Doctor GORGES, een zijner eigen kapellaans, die hem niet herkende.

De gewaande WILLIAM JACKSON werd den bottelier des huizes aanbevolen als een oppasfend bediende, voor wien men eenige zorg moest dragen, omdat hij de derdendaagsche koorts had. Deze bottelier, wiens naam was POPE, was in zijne jeugd in dienst geweest bij een kamerpagie van KAREL I. Des anderen morgens, onder het ontbijt, gaf een man, die zich bij de bedienden bevond, hun eene beschrijving van den veldslag van *Worcester*, met zoo groote naauwkeurigheid, dat de Vorst, hem voor eenen soldaat van CROMWELL nemende, hem deed vragen, hoe hij deze bijzonderheden zoo wél kende. — „ Omdat ik," zeide hij, „ onder de Gardes van den Koning gediend heb." — „ Gij kent hem dan?" hernam de een of ander. — „ Wat!" zeide hij, „ of ik hem ken? Het is een zeer lang man; hij mag wel drie duim grooter zijn dan WILLIAM JACKSON." — JACKSON was niet al te zeer voldaan over deze vergelijking, die hem veel naauwkeuriger kon doen opnemen, dan hij verlangde.

Een ongeluk komt zelden alleen, zegt men; en dit bevestigde zich. Zoo als hij de kamer uitging, ziedaar! vertoont zich niet de goede POPE, die hem met eene buitengewone opmerkzaamheid beschouwt, en vol verbaasdheid staan blijft!

„ Ik zag mij herkend," zegt de Vorst, „ en, mij verlatende op het goed getuigenis, dat men mij gegeven had, besloot ik hem een volkomen vertrouwen te schenken. POPE was doordrongen van de levendigste erkentenis. De heer en vrouw des huizes, zeide hij mij, zijn heel goede menschen; maar zij hebben bij zich de grootste schelmen, die in *Groot-Brittanje* zijn."

KAREL haastte zich om ten allereerste dit huis te verlaten; maar

maar POPE zocht te vergeefs te *Bristol* naar een ſchip, dat zeilree lag naar *Spanje* of *Frankrijk*. In deze netelige omſtandigheid, begaf zich de Vorst naar *Brent*, en vervoegde zich bij den Kolonel FRANÇOIS WINDHAM van *Dorſetſhire*, ijverig voorſtander van de Koninklijke familie, te wiens huize hij Lord WILMOT wederom aantrof. WINDHAM vroeg den Vorst verlof om het geheim te mogen vertrouwen aan zijne moeder, zijne vrouw en vier zijner bedienden, voor wier getrouwheid hij hem inſtond. Hij deed het, en dit zoo belangrijk geheim werd niet verraden.

WINDHAM vertrok ten ſpoedigſte naar *Limes*, in het Graafſchap *Dorſet*: hij haalde hier eenen koopman over, KAREL naar *Frankrijk* te doen brengen, terwijl deze in de naaste herberg den uitſlag der onderhandelinge afwachtte; maar de koopman kon den eigenaar van het ſchip niet bewegen, daar deze argwaan opvatte, en hij zich niet durfde bloot geven.

Het gebeurde, dat deze dag een kerkdag was. Een dweepende wever, die in het leger des Parlements gediend had, predikte tegen KAREL STUART, in eene kapel, tegenover de herberg, waar de Koning zich bevond. Een hoeffmid bezag de ijzers van zijn paard, (waarop de Koning gekomen was van Kolonel LANE) in de hoop van hieraan eenig werk te vinden. Hij zeide aan den herbergier, dat een der paarden kwam uit de noordelijke provinciën, zoo als hij beweerde aan het maakſel der ijzers te kunnen zien. Deze begaf zich naar de kapel, en ſprak er, na de preek, van met verſcheidenen van zijne kennis, tot het geſprek kwam ter ooren van den prediker, die verklaarde, dat de ruiter geen ander kon zijn dan KAREL STUART. Hij begaf zich terſtond met een' geregtsdienaar naar de herberg, en, de vreemdelingen vertrokken vindende, ſtegen zij te paard, om ze te vervolgen.

Intuſſchen, op zijn' terugtogt naar Kolonel WINDHAM, hield zich KAREL verſcholen in de nabuurſchap van *Salisbury*, te *Heale*, bij een' geregtsdienaar, genaamd HYDE. Hij was gelukkig genoeg, toen hij zich derwaarts begaf, niet aangehouden te worden door een regiment ruiterij, met welks officiers hij eenigen tijd zamen ging.

PHILIPS, die te *Salisbury* was, huurde een vaartuig, waarop het andermaal onmogelijk werd zich in te ſchepen. Eindelijk vond Kolonel GUNTER, Edelman van *Suſſex*, te *Sho-*

re-

reham een klein ſchip, dat met ſteenkolen geladen was. Aldaar vond, in gezelſchap van PHILIPS, Lord WILMOT en GUNTER, STUART eindelijk het middel om zijne vijanden te ontſnappen. Hij ontſcheepte te *Fekamp*, nam den weg van *Rouaan*, en begaf zich vandaar naar *Parijs*, waar hij ontvangen werd door de Koninginne-Moeder; om niet, dan na verloop van negen jaren, (1660.) in het vaderland en op den vaderlijken troon terug te keeren.

Zeer opmerkelijk is het, dat meer dan veertig perſonen van beide ſekſe kennis droegen van het geheim zijner vlugt, zonder het te hebben verraden.

KERKELIJKE AANSPRAAK OP DEN DANKSTOND VAN DEN 18 NOVEMBER, 1814.

DOOR

FREERK HOEKSTRA,

Leeraar der Doopsgezinde Gemeente te Harlingen (*).

Waarde Landgenooten! Geëerde Hoorders!

Een jaar geleden, zagen wij den geweldigen vloed, die bijkans geheel Europa overſtroomd, en ook dit Land had ingezwolgen, eindelijk in zijne woede geſtuit, met ſlijk en modder beladen, terugkeeren. Een jaar geleden, zagen wij de uitheemſche benden, de ellendige werktuigen van onzen Onderdrukker, verſchrikt en verlegen, in de grootſte wanorde, met overhaasting vlugten. Die zelfde benden, welke een' zoo langen tijd gewoon waren den ſchrik en de overwinning vooruit te zenden; die wij ook hier zoo menigmalen in eene trotſche houding hadden zien binnentrekken, en als onze meesters moesten ontvangen; zij, die ſlechts hadden te bevelen, en wij niet anders te doen, dan gedwee te gehoorzamen: die zelfde benden waren nu hier, gelijk elders, overgelaten aan de genade van

(*) Deze Aanſpraak is te laat ingekomen, om eene vroegere plaats in het Mengelwerk van dit No. te kunnen bekleeden.

van het getergde volk, dat zoo langen tijd van *hunne* genade had afgehangen.

Welk een verbazende ommekeer van zaken! Wij konden mauwelijks gelooven, hetgeen wij hoorden en zagen; mauwelijks gelooven, dat het dezelfde krijgslieden waren, die voorheen de geheele wereld van de magt hunner wapenen deden gewagen, onweerſtaanbaar en onverwinnelijk ſchenen, en nu in arren moede zich lieten ontwapenen, beſpotten en wegjagen. Wat is (moesten wij dikwijls bij dit gezigt uitroepen) wat is toch de mensch! wat menſchelijke magt en grootheid! Een handvol ſtof, dat wegſtuift voor een' dwarlwind.

Ondertusſchen juichten alle weldenkenden bij deze gebeurtenis, als over den dageraad van onze verlosſing, die ook welhaast, na nog eenige wanhopige ſtuiptrekkingen van den algemeenen vijand, in voller glans te voorſchijn kwam. En gelukkig, mijne Stadgenooten! die eerſte uitbarſtingen van het lang verkropte leed, die eerſte ſchokken van eenen onverwachten overgang uit den diepſten ſtaat van vernedering tot dien der vrijheid, hebben hier ter ſtede geene verwoestingen van eenig belang, gelijk anders wel te vreezen was, aangeregt. Schoon al een hoop van kwalijkgezinden mogt dreigen, meenende zijne vreugde te moeten ontlasten in baldadige beleedigingen en vernielingen, hij is in bedwang gehouden of ſpoedig geſtuit, en de goede orde bewaard gebleven. Wij kunnen niet nalaten, deswege den goeden geest en het moedig beleid der toenmalige bevelhebbers onzer gewapende burgermagt, onze eenigſte ſterkte in dit woelig en met de daad gevaarlijk tijdſtip, nogmaals openlijk te roemen. Zelfs hebben de vlugtelingen, onze vorige overweldigers, zoo veel ons bekend is, alhier geene wreede mishandelingen ondergaan. Des te aangenamer is nu voor ons de gedachtenis dier heugelijke dagen.

Een jaar geleden werden in de Hofplaats de eerſte ſtappen gedaan tot eene openbare afſchudding van het vreemde juk, dat wij duslang weerloos en zuchtend gedragen hadden. Eenige vaderlandſche Mannen, bezield met den ouden moed onzer Vaderen, die het magtige en dwangzieke Spanje afzwoeren, vatteden onverſaagd, in dien ſtorm van verwarring en onzekerheid, de ſlingerende roerpen der regering aan, om de ranke kiel voor vergaan te behoeden, of tegen nieuwe ſtormen van binnen en van buiten, ware het mogelijk, te beveiligen, al konden

den zij vooreerst niet anders doen, dan den zinkenden bodem op eene nabijzijnde droogte te zetten, met oogmerk om, bij gunstiger weder, denzelven vandaar in eene veilige haven te brengen tot verdere herstelling. Dit was nu de daad eene onderneming, zoo stout als gevaarlijk; want, kon dezelve niet schielijk genoeg worden uitgevoerd, voor dat het getij kenterde, of de wind draaide en uit een' anderen hoek begon op te steken, dan stond het geschapen, dat het wankele schip, met zijne nieuwe stuurlieden en al het overgebleven volk, geheel verloren ging. — De God, die over winden en zeeën gebiedt, die ook bij de geweldigste staatsorkanen geen ledig aanschouwer is, maar op zijn volk met ontfermende liefde nederziet, heeft dit onheil verhoed. De God, die onze Vaderen heeft bijgestaan in den prangenden nood, heeft ook de Edelen geholpen, als waren zij van Hem geroepen, gelijk een MOZES, die zich aan het hoofd stelde van zijn verdrukte volk, om het te verlossen, toen het nog in de magt van den verdrukker was. De onderneming, in zichzelve altoos roemwaardig, hoedanig ook het lot zich gewenteld had, werd met den gelukkigsten uitslag bekroond. Veel, M. H., onbedenkelijk veel hing er van af, in welke handen vooreerst de weggeworpen teugels op dat gewigtig tijdstip geraakten. Had niemand der onzen moeds genoeg gehad dezelve op te vatten, onze overheerschers, knersetandende van spijt over hun' waggelenden zetel, zouden misschien, van den eersten schrik eenigermate bekomen, de verlaten teugels weder aangegrepen, en vastgehouden hebben zoo lang zij konden. In dat geval zou de worsteling veel langer geduurd hebben; de buitenlandsche krijgmagt in talrijker drommen herwaarts aangerukt zijn; het tooneel des oorlogs op onzen grond verplaatst zijn geworden. En gij beseft ligtelijk, M. H., welke jammeren en bange noden daaruit ontstaan moesten. Of, bijaldien de vlugtende vijand al niet teruggekeerd ware, om zich in het verlaten bewind dezer Landen te herstellen, eene volslagen regeringloosheid zou dan de plaats der oude verdrukking hebben ingenomen; een kwaad, misschien nog erger dan het ander. Partijschappen zouden ongetwijfeld aan alle kanten het hoofd hebben opgestoken, de gemoederen, van het eerste oogenblik onzer verlossing af, onverzoenbaar tegen elkander verbitterd, geweldige volksberoeringen de openbare en bijzondere eigendommen aangetast, en alzoo het

het overſchot van onze verzwakte krachten te eenemaal vernield hebben; tot dat de troepen der verbonden Mogenheden, op krijgsmans wijze, aan deze verwarringen een einde maakten

Veel, M. H., onbedenkelijk veel was er aan gelegen, niet alleen dat er dadelijk bij den overgang eenig tusſchenbeſtuur optrad, maar ook, uit hoedanige perſonen hetzelve werd zamengeſteld. Waren het lieden geweest, die, door lage partijzucht gedreven, het vuur der oude twisten hadden aangeſtookt, de brand zou onuitbluschbaar geworden zijn; of, waren zij alleen vooruit geſprongen om in troebel water voor hun eigen belang en grootheid te visſchen, men had op geene rust en algemeene welvaart, op geene vastheid van beſtuur kunnen hopen; de ſtaat der zaken zou gedurig in eene onrustige en vlottende beweging gebleven zijn. Maar, gelükkig! zij, die het eerst toeſprongen om het roerloos ſchip van ſtaat te bergen, waren mannen van karakter, mannen van verſtand en beleid zoo wel, als van moed; vrienden van eendragt en vrede, vrienden van het algemeen behoud en geluk, en vijanden van eene nieuwe zoo wel, als van de oude overheerſching. Dezulken waren het, die hun eigen leven (want niets minder was er mede gemoeid, indien de toen nog onzekere poging mislukt ware) in de waagſchaal ſtelden, liever dan, onder werkelooze bekommeringen en lijdelijke klagten, het Vaderland ter prooije van een wis verderf te laten.

Nu kreeg de Omwenteling welhaast een' geregelden loop, zonder ſchokken; nu bleef de inzameling en uitkeering der geldmiddelen niet zonder toezigt en doelmatige beheering; nu kon in alle deelen de openbare orde gehandhaafd worden; nu had de ontwaakte vaderlandsliefde een algemeen punt van vereeniging; nu werd de vlugt van den vijand verhaast, ziende hij de onmogelijkheid van zijn vorig gezag hier te lande op nieuw in handen te krijgen; nu kon ORANJE veilig ingeroepen worden en op den vaderlandſchen grond terugkeeren, nadat reeds daartoe de zaken waren voorbereid, en eenigermate de grondſlagen gelegd, waarop het volgende ſtaatsgebouw opgetrokken kon worden. En — nu hebben wij den roem, dat wij zelven tot onze bevrijding van het ſlaafſche juk niet alleen hebben medegewerkt, maar ook grootendeels die bevrijding reeds hadden daargeſteld, vóór de aankomst der vreemde hulp.

Vaderland en ORANJE hebben dan eene onvergetelijke ver-

pligting aan het ſtout en edel beſtaan dier Mannen, welke, nu een jaar geleden, bij de geboorte onzer voorſpoedig na dien tijd opgewasſen onafhankelijkheid, met vaardige hulp toeſchoten. Zij mogen met regt onder de groote Mannen, onder de Grondleggers onzer herboren Vrijheid, geteld worden. Een KEMPER en zijne medeſtanders verdienen in de rij te ſtaan naast eenen WILLEM DEN I. Hunne namen moeten dierbaar zijn bij het tegenwoordig geſlacht, en altoos met ſchitterenden glans prijken in Nederlands jaarboeken.

Gedenkwaardig genoeg is deze dag, waarop dat roemvolle bedrijf verjaart, en vanwaar wij de eigenlijke dagteekening van onze herſtelling op de lijst der volken moeten beginnen; om in de vaderlandſche harten feestelijke en dankbare herinneringen op te wekken. Te meer nog, daar gelijktijdig H. K. H., de Gemalinne van onzen geëerbiedigden Vorst, welke beiden onlangs, deze ſtad met hunne tegenwoordigheid vereerende, door hunne minzaamheid aller harten tot zich trokken, de gelukwenſchen ontvangt wegens den dag harer geboorte.

Geeft u dan vrijelijk over aan de heugelijke gewaarwordingen dier groote gebeurtenisſen; maar laat alleen eene betamelijke vreugde, die niemand beleedigt, van uwe deelneming getuigen. Zekerlijk heeft de voortgang der Omwentelinge in dit jaar niet in *alle* opzigten aan de geſpannen verwachting der eerſte dagen beantwoord. Zekerlijk gevoelen wij nog ſterk de naweeën der voorgaande jaren van uitputting en algemeenen rampſpoed. Zekerlijk klaagt gij niet zonder grond over de verzwaarde lasten, op de eerſte noodwendigheden des levens gelegd, en over de voortdurende bekommering van ouders, (als een overblijffel van het vorig ſchrikbewind) die welgeſchapen zonen hebben ter wereld gebragt. Maar vergeten wij ook niet de groote zegeningen der verloſſing, die, bij onderſcheiden plegtige gelegenheden in den loop van dit jaar, u zijn voor oogen geſteld, ook van deze plaats, en nu niet herhaald behoeven te worden. Vergeten wij niet de onmogelijkheid, om, na zulke geweldige kneuzingen, als wij geleden hebben, terſtond alle wonden te genezen. De hoop althans op eene verdere verligting kunnen wij voeden; terwijl dezelve, in den vorigen toeſtand, ons genoegzaam te eenemaal ontnomen was.

Nog eens dan, brengt voor het overige den dag in betamelijke vreugde door. Schoon gij in prachtige vertooningen voor

anderen moet onderdoen, of ſchoon gij als verſtandige huisvaders en huismoeders u verpligt mogt rekenen onnoodige kosten te beſparen voor de onvermijdelijke ſchatting aan ſtad en land, of voor de dringende behoeften van eigen haardſtede en altaar, gij zijt daarom geene mindere voorſtanders van Vorst en Vaderland. Niet de uiterlijke vertooningen en teekenen, maar eenvoudige zeden en regtſchapen handelingen, bewijzen de verkleefdheid aan een deugdzaam Beſtuur. Eenvoudigheid en ſpaarzaamheid zijn oude vaderlandſche deugden, en die bij de herrijzing van ons Vaderland uit zijne asch niet minder te pas komen of noodig zijn, dan bij de eerſte opkomst. Van deze deugden geeft het Vorſtelijk Paar zelf, zoo als gij aanſchouwd hebt, een voorbeeld, dat navolging verdient. En zonder dit is het:

„ De tering ſlaat om 't hart, hoe blij de kaken blozen."

Het heil, eindelijk, welks gedachtenis de feestviering van dezen dag uitlokt, is niet enkel het werk van menſchelijk beleid en magt; maar van Hem, die het licht uit de duisternis ſchept. God heeft groote dingen onder ons gedaan. Hem komt bovenal de roem van onze redding toe; Hem moeten wij bovenal daarvoor onze dankoffers aanbieden, en op Hem bovenal hopen, ten aanzien van de bevestiging der herkregen voorregten, en de herſtelling van het overgebleven kwaad.

HET JONGSTE GERIGT.

Zangſtuk.

(Naar het Fransch van den Heer GILBERT, door een beroemd Toonkunſtenaar op Muzijk gebragt.)

(1ſte Gedeelte.)

(De laatſte bazuin wordt gehoord.)

Wat klank verheft zich? wat gedruisch? aan alle zijden
Klinkt vreesſelijk bazuingeſchal!
Het blikſemvuur, ſnel als de wind, verlicht de wolken;
Terwijl de donder klaatrend rolt!

Recitatif.

Die ſtarren, zonder glans, maar rood als bloed; die winden,
Uit hunnen kerker losgerukt;
Dat zwoegen van 't Heelal, weleas geheel ontbonden,
Spelt, ſterv'ling, u den jongſten Dag!

(De Aarde in beweging.)

Aria.

De zee, ontrust, bruischt uit den afgrond tot de wolken,
En jaagt haar golven toom'loos heen;
Belacht nu de afgeperkte baan;
Maar maakt zich brullend op, om alles te overſtroomen!
Gedaan is 't! de Eeuw'ge weet van geene ontferming meer!
Zijn troon, omhuld met duister,
Waarmeê Hij zich voor 't oog des ſterv'lings had bedekt,
Blinkt luistervol! Zijn vuist beroert de ſpil der aarde!
Zij beeft! ze is ras niet meer!

(De Opſtanding.)

Aria.

Ontwaakt! verrijst uit uwe graven!
Verzamelt u, ô zielenſchaar!
Herneemt uw oud gezuiverd kleed,
En komt voor Gods gerigt! 't Is God, die zich doet hooren!

(2de Gedeelte.)

(De Dooden gaan ten graven uit.)

Ontrukt aan 't huiverig verblijf,
Verſchrikt, ontworſteld uit het dal der koele ſchaduw,
Waagt, mateloos, de drom des Eeuw'gen troon te nad'ren!
Verbleekt en wag'lend, ſchudt hij 't ſtof der graven af.

(Het Oordeel.)

Aria.

Beef, ſterveling! aanſchouw den troon des hoogſten Regters!
Zoo vreeslijk! al uw eerbied waard!

Hier

Hier derft en goud en kroon al haar' gewaanden luister:
Hier is de mensch den mensch gelijk!
Nu ſlaat de Waarheid dat geducht Gedenkboek open,
Waarin uw daân geſchreven ſtaan;
En Godsdienst, voormaals zulk een teêrgevoel'ge Moeder,
Verhardt zich, doof voor d'angst van haar weerbarſtig kroost.

(De hoogſte Zaligheid.)

Aria.

Maar hoe! wat hemellicht ſtraalt glansrijk om mij heen?
Wat zangdrift vuurt mij aan? wat toonen ſlaan mijn ſnaren?
'k Zing hemelwellust, onbekend aan 't aardſch' beneên.
Wijkt, zondaars! eerbiedvol moogt ge op mijn zangſtof ſtaren.
Ik zie....Jehovah's keureling
Treedt 's Heeren heiligdom nu moedig, juichend binnen.
Hoe! zou nu 't kinderhart, bij 's Vaders nadering,
De bloode ſlavenvrees verwinnen?

3de Gedeelte.

Recitatif.

(De ſtraf der Goddeloozen.)

Wat werd er van dat heir in ſchuld verzonken Volken,
Dat Sions velden hield bedekt?
De mond der Almagt ſprak: de kracht dier ſchrikb're toonen
Stort vreeslijk hen in 't diepst der Hel! —

(De zege der Gezaligden.)

Chorus.

't Regtvaardig Volk verwint, voert zegepalmen,
En oogst de vruchten in, en ſmaakt een zaalge rust,
Zingt 't *Heilig* voor Gods troon in vreugdepſalmen:
Hun heil rijst nu ten top, van onheil onbewust.
Het ziet en hoort en kent d'Onzigtb'ren tevens;
Zijn' God, door hem vereerd, wiens wet was 't heil zijns levens.
Genade, is nu zijn lied; Gods lof, zijn lust.

(De Eeuwigheid.)

Recitatif.

Nu ligt de blikſemſchicht voor 's Eeuw'gen troon verbroken
Onnut zijn nu de zeis en wieken van den Tijd:
Hij ſluimert boven 't puin der wereldbollen in.

(Zegezang der Geregtvaardigden.)

Aria.

Triumf! triumf! na zorg en ſtrijden,
Hoe zalig is de vreugd, die thans ons hart geniet!
Triumf! triumf! nu mogen we ons verblijden
In 't ongekende heil, dat 's Hoogſten hand ons biedt.
ô Onuitputbre bron van zegeningen!
Wij, met de Serafs, die uw' heil'gen troon omringen,
Wij knielen.... Serafs! ſtemt ons zegelied!

VADER WILLEM.

Neen, edel Vorst! het belge U niet,
Wanneer het vrij gemoed
U Neêrlands dierbren Vader noemt
En met dien naam begroet.

Als Gij, in 't prachtig hofpaleis,
U zetelt op den troon,
Dan brengt men U, doorluchtig Prins!
Het nedrigſte eerbetoon:

Dan, Vorst van Neêrland! naakt men U
Met ongeveinsd ontzag,
En groet, met davrend ſchutgebrom,
Uw veldſtandaard en vlag.

Maar dan, als liefde voor uw Huis
De hulde uws volks beſtiert,
Dan is 't de zoete Vadernaam,
Die U het ſchoonst verſiert:

Dan

Dan heet men U, noch Prins noch Vorst,
Maar, Vader van den Staat,
En Vader van 't gelukkig Volk,
Dat zich op U verlaat:

Dan klinkt het: „ Vader WILLEM leev'!"
Door 't vrije Nederland;
En dankbaar wordt elks hand en hart
Geheel aan U verpand:

Dan klinkt het: „ Vader WILLEM leev'!"
Als loflied, U gewijd;
En Gij beſeft en voelt het dan,
Dat Ge ons ten Vader zijt:

Dan belgt het, edel Vorst! U niet,
Wanneer het vrij gemoed
U, juichend, Neêrlands Vader noemt,
En met dien naam begroet. —

Geen vreemd gewest of vreemde ſtam
Schonk U het grootsch beſtaan:
Neen; Holland werd uw bakermat;
Hier vingt Gij 't leven aan;

Hier ſtond uw wieg, doorluchtig Prins
En telg uit Nasſauw's ſtam,
En kroost van hem, die 't Spaanſche juk
Het voorgeſlacht ontnam!

Helaas! 't geweld had U, weleer,
Van Hollands grond geweerd;
Maar, toen 't verloste volk U riep,
Zijt Gij teruggekeerd:

Gekeerd, niet als geweldenaar,
Die 't all' met bloed beſpat;
Neen, als een Vader, die zijn kroost
Met Vaderliefde omvat:

Gekeerd, als Vader van een kroost,
Dat U opregt bemint,

En, door uw moed en deugd beſchermd,
Zijn vrijheid wedervindt.

Vergeven is het wanbedrijf,
Vergeten ſmaad en ſchand',
En 't vrolijk: „Vader WILLEM leev'!"
Weérgalmt door Nederland.

Door 't onheil heeft uw kroost geleerd,
Wat ramp uit tweedragt ſproot;
Nu wijzer, dringen wij ons zaam
Om uw' beminden ſchoot:

Als kindren, teér aan U verknocht,
Gevoelen we onzen pligt;
En alles, wat Ge als Vader vraagt,
Wordt nu met vreugd verrigt.

Wij ſtaren op uw Vaderoog,
En lezen dáár uw' wil;
En volgen, zoo als 't kindren paſt,
Gehoorzaam, blijde en ſtil.

Want Gij, geteeld uit Duitſchen bloed,
En telg uit Nasſauw's ſtam,
Gij waart het, die ons 't Franſche juk
Van hals en ſchouders nam;

Want Gij, (ons oog bedriegt zich niet
Door ingebeelden ſchijn)
Gij, Eedle! wilt, met ziel en zin,
Uw volk ten Vader zijn:

Gij, Vader van een dankbaar kroost,
Dat U opregt bemint;
Dat, door uw liefde en trouw beſchermd,
Zijn vrijheid wedervindt. —

Komt, Broeders! 's Vaders wil volbragt!
Die wil bedoelt ons heil:
Voor zulk een' Vader ſtellen wij
Ons goed en leven veil.

Komt, Broeders! ons aan 't hart gekleınd
Van Hem, die ons beſtiert;
Van Hem, die met ons leed verdroeg
En met ons zegeviert.

Komt, Broeders! 't „ Vader WILLEM leev'!"
Dring' tot de wolken door;
Want waar Oranje's hand u leidt,
Dáár vindt gij 't glorieſpoor:

Ja, dáár vindt gij 't geluk weêrom,
En voorſpoed zonder peil:
Komt, Broeders! 's Vaders wil volbragt!
Die wil bedoelt ons heil.

W. H. WARNSINCK, BERNSZ.

TURKSCHE SPREUKEN.

(Uit het *Arabisch.*)

1. Schuldeiſchers geheugen beter dan ſchuldenaars.
2. De oogen zijn de venſters, waardoor men het hart kan zien.
3. Een gouden ſleutel opent alle deuren.
4. Eene zoete tong trekt eene ſlang uit haar hol.
5. Op eene lage plaats houdt zich een heuveltje voor een berg.
6. Geleend geld gaat lagchend heen, keert hyilend weder.
7. Kwaad met goed te vergelden, is menſchen-werk; kwaad met kwaad te betalen, is beesten-werk.
8. Stel een goed werk niet uit, opdat het niet in kwaad verkeere; ſtel eene kwade daad uit, opdat zij in eene goede veranadere.
9. Leen uwen vriend geen geld; als gij het terug vraagt, zal de vriendſchap worden afgebroken.
10. De wond door eene lans wordt genezen, de wond door eene tong geneest niet.
11. Die u de gebreken van eenen anderen ontdekt, zal ook de uwe aan anderen ontdekken.

12. Een

12. Een mes ſnijdt geene gouden hand af.
13. Kort leven, lang leven, deszelfs einde is de dood.
14. Schoon het niet loopt, het druipt.
15. Die het geringe niet erkent, zal het groote zoo veel te minder erkennen.
16. Een vogel vliegt niet met één vlerk.
17. Steek u in geene zaken, die gij niet verſtaat.
18. Let niet op den ſpreker, maar op zijne woorden.
19. Voor de geboorte krijgt het kind geen naam.
20. Een vol vat ontvangt geen water.
21. Al is uw vijand eene mier, acht hem als eenen man.
22. Aan eene oude ſtad voegt geen nieuwe mode.
23. Van het hart tot het hart gaat de weg.
24. De deugd woont niet in het ligchaam, maar in de ziel.
25. Hetgeen uit éénen mond komt, gaat in duizend ooren.
26. Leer de deugd van den ondeugenden.

EEN GELUKKIG HUWELIJK, DOOR EENE VERKEERD BESTELDE BOODSCHAP VEROORZAAKT.

De beroemde Franſche Schilder HYACINTHE RIGAUD was geboren te *Perpignan*, 1659, en geadeld Burger van die Stad, ingevolge een haar van ouds toegekend voorregt, als ook Ridder van de Koninklijke Orde van St. Michiel; overleed te *Parijs* in 1743. Deze verdienſtelijke Kunſtenaar verkreeg op de volgende toevallige wijze eene waardige Echtgenoote.

Eene Dame zond haar knecht naar een Verwer, om te beſtellen dat deze een planken vloer te haren huize zoude komen verwen. De huisbediende, misſchien nog een nieuweling in den dienst, geen onderſcheid tusſchen een Kunst- en een Kladſchilder kennende, ging bij RIGAUD, die mogelijk ook het digtſte bij het huis van zijne meesteresſe woonde, en deed daar de hem aanbevolene boodſchap. RIGAUD, de vergissing merkende, wilde zich daarmede vermaken, en gaf ten antwoord, dat hij op het beſtemde uur bij de Dame zoude wezen; gelijk hij zich ook werkelijk bij dezelve vervoegde. Dan, deze, een zoo deftig gekleed Heer, van eene zoo goede houding, ziende, werd verlegen, verontſchuldigde zich met de onkunde van be-

haren knecht, en ontving den Edelen RIGAUD op eene onderſcheidende wijze. De Kunſtſchilder werd op zijne beurt verraſt door de ſchoonheid en het vernuft, welke hij zoo onverwacht bij deze Dame ontmoette, en verzocht, van tijd tot tijd zijne opwachting bij haar te mogen maken; hetwelk hem werd toegeſtaan. De overeenſtemming van zielsneigingen, tuſſchen deze twee perſonen, bragt al ſpoedig het voorſtel van een huwelijk te weeg, en vervolgens eene echtverbindtenis, welke eene der gelukkigſte was.

RIGAUD heeft zichzelven, in zijn Ridderlijk kostuum, geſchilderd, als aan het afbeeldſel van zijne Echtgenoote, ELIZABETH GOUIX, werkende; naar welk ſchilderſtuk, door J. DAULLÉ, in 1742, eene fraaije prent vervaardigd is.

ANECDOTE VAN DEN VADER VAN BUONAPARTE, DOOR LAATSTGEMELDEN ZELF VERHAALD.

(Uit het *Fransch.*)

— — — Wij achten het wel der moeite waardig, alhier eene kleine Anecdote te vermelden, ons door BUONAPARTE zelven verteld, en waarmede hij voorgaf te bewijzen, dat de Eerzucht erfelijk was in zijn geſlacht, dat het eene eigenſchap of een gebrek des bloeds was, hetwelk hij van zijne voorouders had, en dat hij diensvolgens zich niet *kon* weerhouden de wereld onderst boven te keeren. Hij verhaalde ons dan, dat zijn Vader (Zoon eens Procureurs te *Ajaccio*) gezonden werd naar eene ſtad in *Italië*, om aldaar zich in zijn vak te bekwamen. De bewoners des Eilands ſtonden bij zijne wederkomst zeer verbaasd, hem te zien landen met eene kabriolet, twee lakkeijen en een hardlooper. De Grootvader ſchreeuwde luid tegen eene weelde, tot dusverre onbekend in de familie. Hij beweerde al verder, dat eene kabriolet van geenerlei dienst kon zijn op een Eiland, alwaar naauwelijks eene halve mijl wegs gevonden werd, waarop men dezelve konde wagen. Alle vertoogen, evenwel, waren vruchteloos, en men was genoodzaakt geweld te bezigen; men joeg den looper en de lakkeijen weg, en deed de kabriolet verdwijnen. De Heer BUONAPARTE, de Vader, werd ziek van verdriet over deze teleurſtelling, zoodat men dacht dat hij 't zou beſterven. Vijftien